

Київ
Видавництво імені Олени Теліги
2011

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCE OF UKRAINE
M. HRUSHEVS' KYI INSTITUTE OF UKRAINIAN ARCHEOGRAPHY
AND SOURCE STUDIES
THE OLZHYCH FOUNDATION IN CANADA

LETTERS
OF PUBLIC FIGURES,
REPRESENTATIVES OF
UKRAINIAN SCIENCE,
CULTURE AND THE CHURCH
TO IVAN OHIIENKO
(METROPOLITAN ILLARION)

1910–1969

Kyiv
Olena Teliha Publishers
2011

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО
ФУНДАЦІЯ ім. О. ОЛЬЖИЧА В КАНАДІ

ЛИСТИ
ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ,
ПРЕДСТАВНИКІВ
УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ,
КУЛЬТУРИ І ЦЕРКВИ
ДО ІВАНА ОГІЄНКА
(МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)

1910–1969

Київ
Видавництво імені Олени Теліги
2011

УДК 930.2(477)“1910/1969”+821.161.2-6
ББК 63.2(4Укр)+84(4Укр)6
Л63

Редакційна колегія:

П. Сохань (голова), *В. Даниленко*, *О. Маврін* (відповідальний секретар),
Н. Маковська, *І. Матяш*, *Н. Миронець*, *І. Преловська*

Упорядники:

Ю. Горбач, к.і.н., *Н. Московченко*, к.і.н., *І. Преловська*, к.і.н.

Науковий редактор:

Я. Калакура, д.і.н., проф.

Рецензенти:

Ю. Мицик, д.і.н., проф.

І. Тюрменко, д.і.н., проф.

Рекомендовано до друку:

Вченою радою Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України
протокол № 2 від 23 червня 2009 р.

Листи громадських діячів, представників української на-
Л63 уки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона)
1910—1969 / Упор.: І. Преловська та ін. — К.: Видавництво імені
Олени Теліги, 2011. — 744 с.

ISBN 978-966-02-5807-5

У збірнику публікуються листи громадських діячів, представників укра-
їнської науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) за
1910—1969 рр. Більша частина листів публікується вперше. Для істориків, архівіс-
тів, релігієзнавців, викладачів вузів, студентів, усіх, хто цікавиться епістолярною
спадщиною І. Огієнка.

УДК 930.2(477)“1910/1969”+821.161.2-6
ББК 63.2(4Укр)+84(4Укр)6

© Інститут української археографії
та джерелознавства. Текст, 2011

© Преловська І. Передмови, 2011

© Горбач Ю., Московченко Н.,

Преловська І. Упорядкування, 2011

ISBN 978-966-02-5807-5

Високоповажому о. Адміністраторові Гре-
ко-Православної Української Церкви в Канаді
о. Семені Савідкові

з сердечним привітанням всім духовенству
і з гарячим запевненням любові Українцям ці-
лого душем і хвалити Бога її Рідною Мовою

1923. Ректор Університету Прогр. І. Мідлін

Annotation

The documentary edition includes letters of public figures, representatives of Ukrainian science, culture and church to Ivan Ohienko (Metropolitan Ilarion) (1882–1972) – Ph. D., professor, full Member of Shevchenko Scientific Society and All-Ukrainian Academy of Sciences, cleric, historian, ethnographer and scholar, writer, and translator, rector and founder of Kamianets-Podilskyi State University, Minister of Education and later Minister of Confession in the Ukrainian People's Republic, Primate of the Ukrainian Orthodox Church in Canada.

The letters to Ivan Ohienko (Metropolitan Ilarion), which came from relatives, friends, scientific, political, military, public figures, representatives of Ukrainian culture, church leaders and religious representatives are published in this collection of documents. A considerable volume of documentary material, which has about five hundred letters, with few exceptions, first made public.

Epistolary heritage of Ivan Ohienko is a source of new information about life and career of many famous and little-known figures of the national liberation struggle, government of the Ukrainian People's Republic, church leaders in Ukraine, General Government and Canada. The motives of political, civic and church leaders, the circumstances of certain decisions adoption are revealed in letters, the problems of the Ukrainian Diasporas research are discussed, difficult circumstances of the church-wide organizational and publishing activities which launched in Canada from 1951 Metropolitan Ilarion (Ohienko) are explained.

The book contains letters concerning the private life of husband and wife Ohienko, circumstances of scientific activity of the young university teacher, Ohienko's activity in the case of school organization in his native town Brusyliv, his first steps in scientific and publishing activities. As a Minister of Education and a Minister of Confession in the Ukrainian People's Republic in the early 1920s he received letters from S. Petliura, O. Eihelman, A. Nikovsky, P. Buchynsky, M. Bilynsky, representatives of ministries, foreign missions, Orthodox brotherhoods, churchmen etc.

The correspondence with the Orthodox and Greek Catholic churches: bishop of Kremenets Dionisii Valedensky, Exarch of the Orthodox Church in Poland Y. Yaroshevsky, Metropolitan A. Sheptytsky, religious schools, cultural and educational institutions is presented in the book.

The next, Canadian period of correspondence includes letters from P. Volynyak, T. Omelchenko, V. Levytsky (UNO in Berlin), D. Pipak (UNO in Canada), M. Vetuhiv (UVAN in the USA), M. Mandryka (UVAN in Canada), N. Polonska-Vasylenko, Holy Synod in exile, Metropolitan Ivan Theodorovych, Metropolitan Nykanor (Abramovych), archbishop Mstyslav (Skrypnyk), archbishop Mykhayil (Khoroshy) and other persons.

Special attention deserve numerous letters that were sent almost daily by archbishop of Eastern Diocese (Ukrainian Orthodox Church of Canada) Mykhayil (Khoroshy) during 1950-s. The process of organizational design of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada, individual parishes, building of temples, appointment of priests, publishing of the diocesan church magazines, relations with the civil authorities, various structures of Ukrainian Diaspora in Canada and in the USA is traced. Numerous problems that accompanied these processes are shown in the letters. Equally important is correspondence with the Metropolitan Ukrainian Orthodox Church in the USA Ioann Theodorovych, who previously headed the Ukrainian Greek Catholic Church in Canada and with archbishop Mstyslav (Skrypnyk) etc.

Зміст

Annotation

6

Преловська І. М. Постать Івана Огієнка
у листах його кореспондентів

9

Від упорядників

52

Листи (1910–1969)

65

Іменний покажчик

615

Географічний покажчик

705

Предметний покажчик

714

Перелік праць, які зустрічаються у листах

721

Список скорочень

730

Перелік документів

731

List of documents

744

Постать Івана Огієнка у листах його кореспондентів

З відновленням державної незалежності України розпочався активний процес введення до наукового обігу нових джерел, у тому числі листування українських громадсько-культурних і політичних діячів XIX–XX століть. Крім численних публікацій у наукових, науково-популярних виданнях і збірниках запроєктована й реалізується корпусна подача епістолярної спадщини відомих представників названої доби. У зв'язку з цим актуалізувалися дослідження у галузі нових теоретично-методологічних підходів до вивчення епістолярних джерел з метою оптимального використання їх інформаційного потенціалу¹. Джерелознавці, архівісти та археографи в ході вирішення супутних дискусійних питань дійшли певних узагальнень і вироблення спільних підходів щодо їх введення до наукового вжитку.

Публікація епістолярій значно розширює дослідницьке поле історіографії та джерелознавства в цілому, дозволяє значно детальніше реконструювати просопографічний портрет конкретної особистості, створити колективну біографію кількох осіб, об'єднаних спільними чинниками, поглибити опис способу життя і занять представників певних соціальних станів².

---

¹ *Миронець Н.* Епістолярна спадщина українських громадсько-політичних діячів доби Центральної Ради як історичне джерело // Центральна Рада і український державотворчий процес: (До 80-річчя створення Центральної Ради): М-ли наук. конф., 20 берез. 1997 р. В 2 ч. Ч. 2 / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. *Смолій В.* – К., 1997. – С. 340–347; *Старовойтенко І.* Епістолярна спадщина українських громадсько-культурних діячів к. XIX – поч. XX століть: до методики дослідження // Українська наука на шляху творчого поступу. Доповіді та повідомлення в 3 т. – Луцьк, 2007. – Т. 1. – С. 309–315; *Старовойтенко І.* Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень // Українська біографістика. Збірник наукових статей. – К., 2008. – Вип. 4. – С. 50–66.

² *Миронець Н., Старовойтенко І.* Просопографія як спеціальна історична дисципліна // М-ли III Міжнар. Конгресу українських істориків “Українська наука на шляху творчого поступу”. Доповіді та повідомлення: В 3 т. – Луцьк, 2007. – Т. 1. – С. 247–252. *Миронець Н., Старовойтенко І.* Просопографія // Спеціальні історичні дисципліни: Довідник: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Войцехівська І. (керівник авторського колективу), Томозов В. Дмитрієнко М. та ін. – К.: Либідь, 2008. – С. 424–431.

Незважаючи на великий доробок українських огієнкознавців, поки що існують певні прогалини в джерельному комплексі про постать Івана Огієнка (митрополита Іларіона). Тому головною метою публікації епістолярія є заповнення тих інформаційних лакун, які поки ще залишаються. Попри здійснену на сьогодні велику роботу у справі дослідження життєписів видатних українських діячів в галузі політики, науки, культури, церкви, суспільно-громадської справи, поки що залишається надто багато проблем, які важко вивчати через малодоступність першоджерел.

Якщо в цілому життєписи багатьох відомих українських діячів новітньої доби, які опинилися за межами України в ХХ столітті, вже досліджені, то публікація закордонних джерел, особливо епістолярія та матеріалів спецхранів колишнього СРСР, впливають навіть на вже усталені погляди. Саме в листах міститься багато нових відомостей щодо мотивацій дій кореспондентів у складних для пояснення справах, з них видно еволюцію поглядів або впливи сторонніх осіб на прийняття рішень, очевидними є системи зв'язків і джерела інформації у різноманітних подіях, стають відомими причини до того незрозумілих конфліктів.

За останні роки дослідники практикують нагромадження та компонування так званих просопографічних баз даних, на основі яких вимальовуються “образи”, “життєві шляхи”, або “колективні біографії”, які дають підстави не тільки вивчити окрему особистість, а й вийти на узагальнюючий рівень у дослідженні соціальних, політичних, культурних явищ і тенденцій історичного процесу. Але найважливішою і найціннішою ознакою просопографічних відомостей є правдивість і об'єктивність інформації, яка дозволяє реконструювати образ тієї чи іншої особи у сукупності позитивних і негативних сторін життя і діяльності. В умовах масового розсекречення архівних документів та активного введення їх у науковий обіг у джерелознавців з'являється унікальний просопографічний матеріал, який вимагає систематизації й “оприлюднення” на сторінках історичних праць.

Події першої половини та середини ХХ століття вивели на історичну арену багато яскравих постатей. Серед українських діячів тієї пори виділяється особистість, яка залишила значний слід в історії України як під своїм світським ім'ям, так і під церковним. Ця людина увійшла в історію як професор Кам'янець-Подільського університету та як архієпископ Холмський і Підляшський Іларіон (з 16 березня 1944 р. – митрополит), згодом митрополит Української греко-православної церкви в Канаді.

Після проголошення державної незалежності України історики звернулися до вивчення постаті митрополита Іларіона (Огієнка) як прогресивного політичного, громадського, освітнього і церковного діяча, який має великі заслуги перед українським народом. Побачило світ багато розвідок про його життя і діяльність як українських, так і закордонних дослідників.

Упродовж минулих років ім'я Івана Огієнка (митрополита Іларіона), його наукова спадщина дедалі повніше повертаються в Україну завдяки зусиллям української діаспори та її наукових осередків. У Києві і Львові значними накладками були перевидані найголовніші фундаментальні праці

ученого, захищено ряд дисертацій, присвячених вивченню тих чи інших аспектів його діяльності в Україні та за кордоном.

На картах міст Брусилова, Житомира, Львова, Кам'янця-Подільського з'явилися названі іменем Івана Огієнка вулиці. 1998 року, згідно з розпорядженням столичної мерії, встановлено меморіальну дошку на приміщенні гуманітарного корпусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка, де вчився і працював професор Огієнко. Очевидно, на часі є питання про перейменування однієї з вулиць в Києві на честь видатного українського діяча, який жив, навчався і працював у місті, долучився до діяльності його установ і зрештою став частиною його історії.

Активно заявило про себе Всеукраїнське товариство Івана Огієнка, головою якого є Євгенія Сохацька, професор кафедри історії української літератури та компаративістики Кам'янець-Подільського Національного університету. Її публікації про життя та діяльність Огієнка з'явилися одними з перших в Україні після проголошення державної незалежності¹. На початку 1990-х рр. Є. Сохацька почала досліджувати постать видатного українського діяча в контексті його науково-освітньої діяльності², громадсько-політичних зв'язків³, теоретичної спадщини⁴.

Тоді ж епістолярну спадщину І. Огієнка почав досліджувати Зиновій Тіменик, хоча сам епістолярій не став об'єктом самостійного дослідження. Очевидно, що саме у листах містилася цінна інформація про постать Івана Огієнка, його наукові і політичні контакти, проекти, дослідження, плани тощо. Більшість досліджень З. Тіменика написані в філософсько-релігієзнавчому

---

¹ Тут і далі поданий перелік не вичерпує історіографії проблеми. Сохацька Є. До історії Кам'янець-Подільського Українського державного університету (1918–1921 рр.). (Про Івана Огієнка) // Використання спадщини повернутих і забутих діячів науки і культури в навчальному процесі педагогічного вузу та школи. Тези республіканської наук.-практ. міжвузівської конференції (29–31 травня 1991 р.). – Рівне, 1991. – С. 45–46; *Її ж.* Невтомний працівник українського Ренесансу (Про І.І. Огієнка) // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження. Тези доповідей наук.-теорет. конф.-ції (До 110-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 7–9 та ін.

² Сохацька Є. Культурно-просвітницька діяльність Івана Огієнка у Кам'янці-Подільському (1918–1920 рр.) // Огієнківські читання. М-ли наукових круглих столів в 1991–1996 рр. Вип. I. – Київ, 1997. – С. 70–79; *Її ж.* Ідея соборності в культурологічній спадщині Івана Огієнка // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882–1972) в контексті українського національного відродження. – Кам'янець-Подільський, 1997. – С. 79–82; *Її ж.* Іван Огієнко про методологію наукової праці // Виховна робота у вищому навчальному закладі: симбіоз нового і традиційного // Зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. науково-практ. конф.-ції (27–28 листопада 2000 р.). – Кам'янець-Подільський, 2001. – 268 с. – С. 53–56 та ін.

³ Сохацька Є. Іван Огієнко за спогадами Григорія Костюка // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 3. – Київ, 1998. – С. 161–166; *Її ж.* Іван Огієнко про Богдана-Ігоря Антонича (за матеріалами “Нашої культури” 1935–1937 рр.) // Іван Огієнко і сучасна наука і освіта. [Присв. 85-річчю Кам'янець-Подільського ун-ту]. Наук. зб.-к. Серія історична і філологічна. Вип. 1. – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 143–154.

⁴ Сохацька Є. Іван Огієнко за національно-зорієнтовану українську культуру (за матеріалами “Нашої культури” – 1935–1937 рр.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Філологічні науки. Вип. 5. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 184–187.

ключі, де листування використано нарівні з іншими джерелами¹, зокрема листи самого І. Огієнка до О. Барвінського, В. Гнатюка, М. Грушевського, К. Студинського, о. Й. Скрутеня, В. Щурата та ін. З. Тіменик опрацьовував епістолярій як важливе джерело дослідження огієнкового життєпису у львівських архівних та бібліотечних фондах. Він посилався на копії листів з власного архіву, які були написані до І. Огієнка від Л. Биковського (лист від 10 вересня 1951 р.) та Є. Вертипороха й І. Теслі (лист від 26 липня 1951 р.)², щоправда не вказуючи джерело їх надходження.

В Україні видано друком частину наукової спадщини Івана Огієнка (митрополита Іларіона). Завдяки зусиллям відомого дослідника і публікатора огієнкіани Миколи Тимошика побачила світ не тільки низка публікацій³, в яких розглядаються різноманітні аспекти дослідницької діяльності І. Огієнка, але й джерельних свідчень. Завдяки зусиллям М. Тимошика було здійснено численні перевидання тих творів І. Огієнка, які вийшли друком на еміграції і тому були невідомими для українського читача⁴.

¹ *Тіменик З.* Автокефалізаційний процес і націо-соціософські особливості моделі “люди-на-родина-громада-держава” (На матеріалі Огієнкової спадщини) // *Історія релігій в Україні. Тези повідомлень Міжнар. VII-го круглого столу* (Львів, 12–14 травня 1997 р. – Львів, 1997. – Ч. 5. – С. 193–194; *Його ж.* Історіософія православної автокефальності у творчій спадщині Івана Огієнка (Митрополита Іларіона): автореф. дис... канд. філос. н. – К., 1997. – 20 с.; *Його ж.* Звичай-обряд-традиція: історико-богословський і методологічний аспект в контексті автокефалії Українського Православ'я (На матеріалі Огієнкової спадщини). – Полтава, 1998. – С. 162–168 та ін.

² *Тіменик З.* Іван Огієнко. (Митрополит Іларіон). 1882–1972. Життєписно-бібліографічний нарис / Відп. ред. О. Купчинський. – Львів: Вид. відділ НТШ, 1997. – С. 187.

³ *Тимошик М.* Невтомний сівач на українознавчій ниві / До кн.: Іван Огієнко. Історія українського друкарства. Навч. посібник. – К.: “Либідь”, 1994. – С. 5–21; *Його ж.* Іван Огієнко – журналіст, редактор, видавець // *Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді і повідомлення 2-ї Всеукраїн. наук.-практ. Конф-ції.* – Житомир, 1994. – С. 156–160; *Його ж.* “Смирненний Богомолець за крашу долю українського народу”: Маловідомі сторінки життя й діяльності Івана Огієнка / до кн.: Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Підручн. – К.: Либідь, 1995. – С. 7–47; *Його ж.* Невідомий Іван Огієнко: за матеріалами колишніх спецфондів львівських архівів // *Велетень науки. Мат-ли Всеукр. наук.-педагог. читань, присв. вивченню спадщини Івана Огієнка.* 15–16 січ. 1996 р. – К., 1996. – С. 211–219; *Його ж.* Уроки Івана Огієнка в контексті нинішніх проблем українського державотворення // Іван Огієнко й утвердження гуманітарної освіти в Україні. М-ли доповідей і повідомлень на Всеукр. наук.-практ. конф-ції. 4–5 берез. 1997 р. – Житомир, 1997. – С. 3–4; *Його ж.* Голгофа Івана Огієнка: українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності Івана Огієнка: Монографія / Передмова М. Жулинського. – К.: Заповіт, 1997. – 232 с., іл., імен. покажч. та ін.

⁴ *І. Огієнко.* Історія українського друкарства. – К.: Либідь, 1994. – 446 с.; *І. Огієнко (митрополит Іларіон).* Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995. – 296 с.; *Його ж.* Життєписи великих українців. – К.: Либідь, 1999. – 672 с.; *Його ж.* Історія української літературної мови. – К.: Наша культура і наука, 2001. – 480 с. (Видавничий проект “Запізніле вороття”); *Його ж.* Українське монашество. – К.: Наша культура і наука, 2002. – 396 с.; *Його ж.* Українська культура. – К.: Наша культура і наука, 2002. – 344 с.; *Його ж.* Тарас Шевченко. – К.: Наша культура і наука, 2002. – 440 с.; *Його ж.* Розп'ятий Мазепа. – К.: Наша культура і наука, 2003. – 348 с.; *Його ж.* Богдан Хмельницький. – К.: Наша культура і наука, 2004. – С. 448 с.; 53. *Його ж.* Свята Почаївська лавра. – К.: Наша культура і наука, 2005. – 440 с.; *Його ж.* Слово про Ігорів похід. – К.: Наша культура і наука, 2005. – 316 с.; *Його ж.* Рятуння України. – К.: Наша культура і наука, 2005. – 464 с. *Його ж.* Українська церква за час Руїни. 1657–1687. – К.: Наша культура і наука, 2006. – 468 с.; *Його ж.* Історія українського друкарства. – К.: Наша культура і наука, 2007. – 536 с.

Окрім низки наукових досліджень М. Тимошика¹ найбільш відомою є його монографія “Лишусь навіки з чужиною...”, яка в основному спирається на матеріали з канадського архіву митрополита Іларіона, а також містить цінні відомості щодо життя та діяльності його нащадків². До цього видання автором було внесено велику кількість документів або витягів з них, які дозволяють значно розширити огієнкознавчі дослідження, особливо у сфері родинних зв’язків, громадсько-церковної та видавничої діяльності канадського і взагалі еміграційного періоду життя митрополита УГПЦ в Канаді Іларіона (Огієнка).

Вагомий огієнкознавчий доробок належить досліднику Володимирі Ляхощькому³, завдяки якому в серії “Пам’ятки” було видано друком листи Івана Огієнка (1907–1968)⁴. Представлені в збірнику документи походять з архівів України і Канади, а також туди вміщено ті листи, які до того були опубліковані в українській діаспорі невеликим накладом. Попри певні недоліки цієї публікації, це є перший збірник, до якого увійшла значна частина віднайдененої на сьогодні огієнкової епістолярної спадщини, яка відклася в різних архівах і колекціях. Матеріали з цього збірника, який, на жаль, вийшов малим накладом, самі по собі утворюють окремі напрями дослідження огієнкіани, дозволяють уточнити хронологію подій та вже встановлених періодизацій життя та діяльності великого українця. Доробок В. Ляхощького в дослідженні теоретичних засад епістолярної спадщини українських громадських і політичних діячів XIX–XX ст. взагалі, та Івана Огієнка зокрема, на сьогодні є важливою складовою огієнкознавства⁵.

---

¹ *Тимошик М.* Невідомий Іван Огієнко: за матеріалами колишніх спецфондів львівських архівів // *Велетень науки. М-ли Всеукр. наук.-педагог. читань, присв. вивченню спадщини І. Огієнка.* 15–16 січ. 1996 р. – К., 1996. – С. 211–219; *Тимошик М.* Іван Огієнко як державотворець (кам’янець-подільський період) // *Духовна і наук.-педагог. діяльність І.І. Огієнка (1882–1972) в контексті україн. нац. відродження.* Наук. доповіді 2-ї Всеукр. наук.-теорет. конф-ції. 18–19 лют. 1997 р. – Кам’янець-Подільський – Київ, 1997. – С. 14–17; *Його ж.* “Рідний край раз у раз мене кличе до праці”: Іван Огієнко як поет // *Слов’янське віче – XXI століття.* – 1997. – № 3. – С. 167–168.

² *Тимошик М.* “Лишусь навіки з чужиною...” Митрополит Іларіон (Огієнко) і українське відродження: Наукове видання / Передм. О. Кравченка та В. Скопенка. – Вінніпег: Український православний Собор Св. Покрови; Київ: Науково-видавничий центр “Наша культура і наука”, 2000. – 548 с., іл. Вкл. ім. пок.

³ *Ляхощький В.* Просвітитель: Видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / Держкомархів України. УДНДІАСД; Іст. клуб “Планета”; Дослідна фундація ім. О. Ольжича в США. – К., 2000. – 528 с.: іл.; *Його ж.* “Тільки книжка принесє волю українському народові...”: Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / Держкомархів України. УДНДІАСД; Іст. клуб “Планета”; Дослідна фундація ім. О. Ольжича в США. – К., 2000. – 663 с.: іл.

⁴ Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968) / Упоряд. Ляхощький В., Московченко Н. Преловська І. – К.: УДНДІАСД, 2001. Серія “Пам’ятки” – Т. 2. – 477 с.

⁵ *Гурич І., Ляхощький В.* Археографічне опрацювання епістолярної спадщини українських громадських і політичних діячів кінця XIX – першої третини XX ст. // *Архіви України.* – 1995. – № 4–6. – С. 81–87; *Ляхощький В.* Епістолярія як джерело біографічних досліджень життя та діяльності діячів української культури, науки, політики // *Український біографічний словник: Історія і проблематика створення: М-ли наук. конференції, 8–9 жовтня 1996 р. – Львів, 1997.* – С. 77–79.

Окрім розробки малодосліджених напрямів діяльності Огієнка як архівознавця¹, бібліофіла², бібліографа³, археографа⁴, краєзнавця, освітянина, видавця, редактора, В. Ляхоцький заклав основи всебічного вивчення архівних документів, які містять огієнківський епістолярій⁵. Він спромігся віднайти, зібрати та опрацювати не тільки українські архівні матеріали⁶, але й залучити до наукового обігу ті закордонні колекції листів, документів, періодичних видань у канадських архівозбірнях, а також цілий масив листів еміграційного періоду, який зберігся завдяки подвижницькій діяльності протопресвитера УПЦ в Канаді о. Тимофія Міненка.

Важливе значення для вивчення епістолярної спадщини митрополита Іларіона (Огієнка) має дослідницька праця протопресвитера Тимофія Міненка, який зберіг велику частину цих матеріалів у своєму архіві⁶. Вони становлять суттєву частину документів, які публікуються в цьому збірнику. У

---

¹ *Ляхоцький В. І.* Огієнко та архівна справа України // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби Визвольних змагань (1917–1921): Зб. наук. праць. – К., 1998. – С. 199–208; *Його ж.* Огієнко Іван Іванович // Українські архівісти: Біографічний довідник: У 3-х вип. – Вип. 1-й (XIX ст. – 1930-ті роки). – К., 1999. – С. 254; *Його ж.* Питання архівної справи, охорони пам'яток культури і мистецтва в діяльності І. Огієнка. – Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий наук. зб-к. – Редкол. Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – Вип. 2. Археографічні читання. – К., 2000. – С. 39–150.

² *Ляхоцький В., Матяш І.* Книгознавчі студії Івана Огієнка // Велетень науки: Матеріали науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка, 15–16 січня 1996 р. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 133–138; *Ляхоцький В.* Книгозбірня митрополита Іларіона (І. І. Огієнка): склад та засади комплектування // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки: Міжнар. наук. конф-ція: Тези доповідей, 8–10 жовтня 1996 р. – К., 1996. – С. 112–114.

³ *Ляхоцький В.* Бібліографія українознавства в працях Івана Огієнка // Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек: М-ли Міжнар. наук. конф-ції, 14–17 жовтня 1997 р. – К., 1997. – С. 147–149; *Його ж.* До питання про створення наукової бібліографії Івана Огієнка // Бібліотечний вісник. – 1997. – № 6. – С. 9–14; *Його ж.* Бібліографічна спадщина Івана Огієнка // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 2. – К., 1997. – С. 49–57.

⁴ *Ляхоцький В.* Епістолярна спадщина як джерело вивчення життя та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) // Велетень науки: Матеріали науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка, 15–16 січня 1996 р. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 39–44.

⁵ *Ляхоцький В.* Листи особових фондів ЦДАВО України (Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України) як джерело до вивчення видавничої діяльності І. І. Огієнка // Архіви України. – 1995. – № 1–3. – С. 20–35; *Його ж.* Фенікс Івана Огієнка: (Нововиявлені документи з фондів Центрального державного історичного архіву України в м. Львові) // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи: наукові доповіді Всеукр. конф-ції, 19–20 листопада 1996 р. – Ч. 2. – К., 1997. – С. 68–78; *Його ж.* Невідомі документи про життя Івана Огієнка: (На матеріалах фонду Українського державного університету у м. Кам'янець-Подільському) // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 1. – К., 1996. – С. 107–114; *Його ж.* Іван Огієнко (митрополит Іларіон): Показчик архівних джерел. – К., 1998. – 80 с. (“Архівні та біографічні джерела української історичної думки”, вип. 1).

⁶ *Міненко Тимофій, протопресвітер.* Владика Іларіон: концепція відродження Української Автокефальної Православної Церкви // Наук. зб-к присвяч. 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона Огієнка: Зб. доповідей та мат-лів / Упоряд. Архiep. Димитрій (Рудюк), В. Ляхоцький. – К.: Вид. КПБА УПЦ КП, 2007. – С. 147–163.

публікаціях Міненка подано раніше недоступні для українських дослідників відомості щодо концепції відродження УАПЦ у період окупації України. Щоправда, о. Тимофій Міненко тактовно уникає надто дражливої й досі з певних причин не розробленої українськими науковцями теми стосунків між українськими діячами та німецькою адміністрацією на окупованих українських землях за II Світової війни (1939–1945).

Наприклад, оповідаючи про рішення Архієпископської Ради під головуванням архієпископа Іларіона (Огієнка) від 14 серпня 1941 р., автор подає текст цього документу. Серед пунктів ухвали є й таке: “3) вислати делегацію до німецьких компетентних чиновників у Кракові й Берліні в цілях правдивого висвітлення потреб Української Православної Церкви”¹. Таким чином, для представників Холмської Архієпископської Ради питання спілкування з чиновним апаратом III Райху було цілком робочим питанням.

Слід сказати, що ця розвідка протопресвитера Тимофія Міненка є одним з найкращих досліджень процесу розробки і обставин створення “Концепції” відродження УАПЦ у період окупації Польщі і України. Автор подає ґрунтовний аналіз позицій цієї “Концепції” в контексті діяльності архієпископа Холмського і Підляшського Іларіона (Огієнка). Це, в свою чергу, дає можливість з’ясувати обставини і мотивацію дій тих осіб, з якими відбувалося листування Владика Іларіона (Огієнка) в цей період.

Численні публікації Ірини Тюрменко також спрямовані на дослідження багатьох аспектів діяльності Івана Огієнка як в Україні так і в еміграції, а також на популяризацію його спадщини². Дослідниця опрацювала матеріали з фонду митрополита Іларіона в Архіві Української Православної Церкви в Канаді³.

Тому її науковий доробок у справі вивчення і популяризації державницької і наукової діяльності Івана Огієнка є вагомим внеском у розвиток сучасної огієнкіани⁴. Частина віднайдених нею епістолярних документів публікується в цьому збірнику.

¹ *Міненко Тимофій, протопресвітер*. Владика Іларіон: концепція... – С. 148.

² *Тюрменко І.* Державотворча діяльність УАПЦ в період II світової війни // Пам’ять століть. – 1998. – № 5. – С. 84–89; *Її ж.* Становище української еміграції у повоєнній Швейцарії (за документами фонду митрополита Іларіона в Архіві УПЦ в Канаді) // Пам’ятки: археографічний щорічник / Держкомархів України; УНДІАСД; Редкол.: Матяш І. (гол. ред.). – К., 2007. – Т. 7. – С. 23–40. *Її ж.* До проблеми вивчення творчої спадщини Івана Огієнка // Проблеми поширення досвіду викладання та вивчення історії України в технічних вищих навч. закладах: Тези доп. Всеукр. наук.-метод. конф. (Одеса, 28–29 травня 1993 р.) – К., 1993. – С. 76–78; *Її ж.* Іван Огієнко – Митрополит Іларіон // УДЖ. – 1995. – № 2. – С. 79–90; *Її ж.* І. Огієнко – Митрополит Іларіон про державу як складову частину національної ідеї // Наукові праці Кам’янець-Подільського держ. пед. ун-ту. Іст. науки. – Кам’янець-Подільський, 1997. – Т. 1 (3). – С. 261–265; *Її ж.* Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона): Монографія / Передмова Н. Миронець. – К., 1998. – 268 с. та ін.

³ *Тюрменко І.* Українка в канадських архівах // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Перша міжнар. наук. конф-ція. Збірник доповідей 8–10 березня 2006 р. – Львів: “Сполом”, 2006. – С. 447–455.

⁴ *Тюрменко І.* Сучасне вітчизняне Огієнкознавство: парадигма розвитку та перспективи досліджень // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник. Серія історична та філологічна. – Вип. II. – Кам’янець-Подільський, 2005. – С. 4–10.

Об'єктом досліджень І. Тюрменко неодноразово були духовна і науково-педагогічна діяльність І. Огієнка в контексті українського національного відродження, проблеми наукової етики в його працях¹, ідеї української національної самосвідомості², методи наукових досліджень³, державницька діяльність⁴, національно-культурне та релігійне життя української еміграції та інші важливі проблеми.

Очевидно, що при дослідженні такого широкого кола проблем неможливо було оминати епістолярну спадщину як одне з основних джерел при дослідженні його життєпису та спадщини. І. Тюрменко в своїх працях дослідила цілу низку питань, які виникли внаслідок вивчення листування Івана Огієнка в різні роки, зокрема з Л. Білецьким⁵, О. Оглобліним⁶, Н. Королевою⁷ та іншими українськими діячами.

Одним з відомих дослідників діяльності Івана Огієнка, особливо його кам'янець-подільського періоду життя, є ректор цього університету академік Олександр Завальнюк. Завдяки його працям, а також в співавторстві з О. Комарніцьким, досліджено не тільки місце і роль І. Огієнка у створенні і подальшій розбудові Кам'янець-Подільського університету⁸, але й висвітлено

---

¹ Тюрменко І. До проблеми наукової етики в працях І. Огієнка – Митрополита Іларіона // Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) і виховання національно свідомої особистості (До 115-річного ювілею видатного вченого). М-ли Всеукр. наук. конф-ції 16–17 січня 1997 р. – К.: Вид. Київського Міжрегіонального інституту удосконалення вчителів ім. Б.Грінченка, 1997. – С. 96–99.

² Тюрменко І. Ідея української національної самосвідомості у працях Івана Огієнка – митрополита Іларіона Ідея української національної самосвідомості у працях Івана Огієнка – митрополита Іларіона // Наукові праці Українського держ. ун-ту харчових технологій. – К., 1997. – № 3. – С. 93–95.

³ Тюрменко І. Методи наукових досліджень І. Огієнка-митрополита Іларіона // Іван Огієнко (митрополит Іларіон) і виховання національно свідомої особистості (До 115-річного ювілею видатного вченого): Матеріали Всеукр. наук. конф. (Київ, 16–17 січня 1997). – К., 1997. – С. 99–103.

⁴ Тюрменко І. Іван Огієнко – митрополит Іларіон у боротьбі за незалежну Українську державу в роки Другої світової війни // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 1998. – Вип. 39. – С. 33–36.

⁵ Тюрменко І. До проблеми датування деяких листів І. Огієнка до Л. Білецького // Велетень науки. Наук. зб. – К., 1997. – Вип. 2. – С. 95–98; *Її ж.* До проблеми створення православної духовної освіти в Холмі (листи митр. Іларіона до Л. Білецького // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи. Наук. доп. Всеукр. конф. (Київ, 19–20 листопада 1996 р.): В 2-х ч. – К., 1997. – Ч. 2. – С. 134–136.

⁶ Тюрменко І. Іван Огієнко та Олександр Оглоблін: грані наукової співпраці (за документами архіву Української православної церкви в Канаді) // Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розитку гуманітарних наук: Зб. доповідей. – К.: НАУ, 2007. – С. 75–77.

⁷ Наталена Королева: життя та творчість у документах і матеріалах (до 120-річчя від дня народження): Збірка документів / Уклад. та автор передмови І. Тюрменко. – Київ: НАУ, 2008. – 88 с.

⁸ Завальнюк О., Комарніцький О. Кам'янець-Подільський національний університет (1918–2008 рр.): Історичний нарис. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 296 с.; Завальнюк О., Комарніцький О. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка у добу незалежної України. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 768 с.; Завальнюк О., Комарніцький О. Кам'янець-Подільський державний університет. Історичний нарис (1918–2006 рр.). Вид. 4-е, доопр. і доп. та ін.

діяльність тих діячів, які працювали разом з ним як з першим ректором цього університету¹.

З початку 1990-х рр. в Україні вийшли друком матеріали ювілейних конференцій з нагоди вшанування чергових роковин з дня народження І. Огієнка, в яких дослідники почали друкувати наукові розвідки та дослідження його життєпису².

Однією з останніх таких публікацій був “Науковий збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона Огієнка”³, в якому окрім ювілейних публікацій, є цінні документальні матеріали, що можуть прислужитися у подальших дослідженнях.

Зокрема, це публікація листів Василя Біднова до Івана Огієнка за 1914–1921 рр., підготовлена до друку Віталієм Москаленком та Володимиром Ляхоцьким⁴. Попри погано розібраний публікаторами рукопис і відсутність коментарів з деяких важливих позицій та персоналій⁵, ці листи є дуже цінними та інформаційно насиченими, оскільки дозволяють уточнити обставини спілкування між В. Бідновим і І. Огієнком у цей період.

---

¹ *Завальнюк О., Комарницький О.* Бучинський Петро Миколайович – ректор Кам’янець-Подільського інституту народної освіти / Серія “Керівники навчального закладу”. – Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 32 с.; *Завальнюк О.* Геринович Володимир Олександрович – ректор Кам’янець-Подільського інституту народної освіти / Серія “Керівники навчального закладу”. – Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 28 с.; *Завальнюк О., Комарницький О.* Клепатський Павло Григорович – ректор Кам’янець-Подільського інституту народної освіти / Серія “Керівники навчального закладу”. – Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 28 с.; *Завальнюк О., Комарницький О.* Хведорів (Федоров) Михайло Михайлович – ректор Кам’янець-Подільського інституту народної освіти / Серія “Керівники навчального закладу”. – Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 24 с. *Завальнюк О.* Історія Кам’янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.) та ін.

² Див. напр. вид.: *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження (До 110-річчя від дня народження): Тези доп. наук.-теор. конф. (квітень, 1992).* – Кам’янець-Подільський, 1992; *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882–1972) в контексті українського національного відродження.* Наук. доп. 2-ої Всеукр. наук.-теор. конф. (Кам’янець-Подільський, 18–19 лютого 1997 р.). – Кам’янець-Подільський, 1997; *Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) і виховання національно свідомої особистості (До 115-річного ювілею видатного вченого).* М-ли Всеукр. наук. конф. 16–17 січня 1997 р. – К.: Вид. Київськ. Міжрегіонального ін-ту. удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка, 1997; *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта.* Наук. збірник: Серія історична та філологічна. Вип. 1. – Кам’янець-Подільський держ. Ун-т, інформаційно-видавничий відділ, 2003; *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта.* Наук. збірник. Серія історична та філологічна. Вип. II. – Кам’янець-Подільський, 2005; *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта.* Наук. збірник. Серія історична та філологічна. Вип. III. – Кам’янець-Подільський, 2006; *Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук (до 125-річчя від дня народження Івана Огієнка).* 7–8 червня 2007 р. Збірник доповідей. – К.: НАУ, 2007. – 144 с.

³ *Науковий збірник присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона Огієнка: Збірник доповідей та матеріалів / Упоряд. Архієп. Димитрій (Рудюк), В. Ляхоцький.* – К.: Вид. КПБА УПЦ КП, 2007 – 464 с.

⁴ *Москаленко В., Ляхоцький В.* Добрий приятель, колега і декан // *Науковий збірник присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона...* – С. 369–391.

⁵ *Москаленко В., Ляхоцький В.* Добрий приятель, колега і декан... – С. 387.

Останнім часом з'явилися перші дослідження, присвячені перебуванню українських військовополонених у таборах на території Польщі. Саме з цих осередків, де розповсюджувалися брошури видавництва “Українська Автокефальна Церква”, діяльність якого ініціював Іван Огієнко, були надіслані листи з подяками та проханням стати почесним членом тих Братств, до яких входили вояки. Публікації д-ра Еміліана Вішки (Інститут Міжнародних відносин, Університет Миколая Коперника, м. Торунь, Польща) на підставі архівних джерел висвітлюють це питання¹.

Окрім дослідника долі полонених і інтернованих у Польщі українців Збігнева Карпуса з Торунського університету, цю тематику почали студіювати Омелян Вішка та Олександр Колянчук. Наслідком їх співпраці була міжнародна наукова конференція, проведена 1995 р. в Торунському університеті, матеріали якої було опубліковано². З нагоди 75-річчя договору Пільсудський – Петлюра, з інспірації керівника кафедри україністики проф. Степана Козака, відбулася конференція у Варшавському університеті, матеріали якої у 1996 р. опубліковано як 3-й том “Варшавських українознавчих зошитів”. Ці конференції охоплювали широкий спектр польсько-української співпраці у 1920-ті роки³.

Омелян Вішка подарував польському (2001 р.), а згодом українському читачеві (2002 р.) свою докторську працю “Преса української еміграції у Польщі 1920–1939”, з якої читачі вперше могли дізнатися про велетенську працю майже тисячної групи авторів статей, опублікованих в понад 160 виданнях преси української еміграції на території II Речі Посполитої. О. Вішка, маючи за собою тисячі переглянутих документів, захистив габілітаційну роботу⁴, де відтворено удокументоване на основі понад двадцяти архівів Польщі, України, Росії, Чехії життя, а фактично страждання у психологічному дискомфорті та матеріальних нестатках союзників Польщі у війні 1920 р.

Для з'ясування обставин діяльності тих осіб, які листувалися з митрополитом Іларіоном (Огієнком) в період еміграції, надзвичайну цінність має ґрунтовне дослідження відомої дослідниці історії Української церкви Оксани Хомчук. Цілоком побудоване в рамках концепції обґрунтування безрезультатності всіх звернень українців упродовж ХХ століття до Вселенської патріархії щодо визнання канонічності православної церкви в Україні та за

---

¹ *Wiszka Emilian*. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939, Uniwersytet Mikołaja Kopernika; Wydział Nauk Historycznych, 2000. Kierowane prace naukowo badawcze: 2001–2004: Ukraiński Komitet Centralny 1921–1939. Reprezentacja polityczna emigracji ukraińskiej w Polsce. Оpubліковано: *Wiszka Emilian*. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939 – Torun.; Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2001. – 324 p. + [38] p. of plates; *Wiszka Emilian*. Prasa ukraїns'koї emihratsiї v Pol'shchi, 1920–1939 rr. istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia. – L'viv: L'vivs'ka nauk. biblioteka im. V. Stefanyka NAN Ukraїny, 2002. – 479 p. та ін.

² *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 r. i jego następstwa*. – Torun, 1997.

³ *Колянчук О.* Емігрантська доля // Наше слово. – №22. – 29 травня 2005. – С. 4.

⁴ *Wiszka Emilian*. Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939. – Torun.; Wydawnictwo “Mado”, 2004. – 752 p.

її межами, це видання містить не тільки аналітичні розвідки щодо обставин існування українських церковних осередків, а й численні витяги з малодоступних українським дослідникам документів та закордонних видань. Особливо цінним у цьому виданні є те, що в якості ілюстрацій використано відбитки найбільш цікавих документів, в т.ч. епістолярій¹.

Великий доробок сучасних огієнкознавців в значній мірі спростовує усталені оцінки радянських історіографів та публіцистів, які згадували про митрополита Іларіона (Огієнка) виключно в негативному контексті. Приналежність до урядових структур Гетьманату та УНР, діяльність у міжвоєнній Польщі, подальша праця в умовах німецької окупації на території Холмщини в період II Світової війни, зокрема співробітництво з генерал-губернатором окупованої Польщі Гансом Франком, антирадянські виступи митрополита Української Греко-Православної Церкви в Канаді – все це подавалось радянському читачеві у відповідній ідеологічній обробці.

Окремо слід відзначити праці тих публіцистів, діяльність яких була пов'язана з органами держбезпеки. Ці автори мали безпосереднє відношення до джерел першорядного значення – інформацій на нарадах органів держбезпеки, врешті-решт, від спілкування з тими, хто здійснював операції проти “церковників”. У 1970–1980-х рр. вийшло друком декілька праць, зокрема документальні нариси, памфлети, публіцистичні статті Клима Дмитрука².

У 1982 р. у видавництві “Дніпро” був надрукований збірник “Жовто-блакитні банкроті”, в якому багато уваги було приділено питанню колабораціонізму УАПЦ часів II Світової війни³. Публіцистична форма викладу надавала можливість автору взагалі не посилатися на джерела. Хоча в книзі є посторінкові посилання, але тільки на твори класиків марксизму-ленінізму та партійну пресу.

Цікаво, що К. Дмитрук об'єднав Симона Петлюру і Івана Огієнка та інших “буржуазно-націоналістичних лідерів, що стояли біля колиски УАПЦ”, як таких, що “пов'язували з нею надії на поширення націоналістичної ідеології, зміцнення свого впливу на віруючих, одержання допомоги в боротьбі з трудящими масами”⁴. Очевидно, це видання було орієнтоване в основному на українську діаспору, де у 1980-ті рр., на відміну від більшості громадян СРСР, не треба було пояснювати, хто такі С. Петлюра або І. Огієнко.

К. Дмитрук демонстрував “надзвичайну” обізнаність у справах Івана Огієнка в еміграційний період. Він, зокрема, писав: “Невдовзі після окупації Польщі гітлерівською Німеччиною окупаційна адміністрація, заграючи з профашистськи настроєним духовенством, створює “українську

---

¹ Хомчук О. Церква поза церковною огорожею. Розколи і руйнація Української Православної Церкви в пошуках “константинопільського визнання”. – Чикаго, Іллінойс, 2002. – 621 с.

² Дмитрук К. Кому служили і служать зрадники з так званої автокефалії. – К.: Вид. Т-ва “Знання”, 1977. – 46 с.; Його ж. Під штандартами реакції і фашизму. – К., 1976. – 383 с.

³ Дмитрук К. Жовто-блакитні банкроті: Документальні нариси, памфлети, публіцистичні статті. – К.: “Дніпро”, 1982. – 399 с.

⁴ Дмитрук К. Жовто-блакитні банкроті... – С. 135.

епархію” православної автокефальної церкви на Холмщині. Архієпископом затверджується відомий український буржуазний націоналіст, прихильник фашистів Іван Огієнко (Іларіон). Опинившись після війни в Канаді і очоливши там автокефалію, Огієнко рекламував себе “відстоювачем інтересів віруючих” [...] Про це свідчить чимало незаперечних фактів і документів”¹.

Незважаючи на числені публікації, поки ще не всі періоди огієнкового життя та спадщини є добре дослідженими. Архівні документи, зокрема віднайдені епістолярій, дають можливість уточнити біографічні дані, зокрема брусилівського періоду його життя. Сучасні українські дослідники життя Івана Огієнка зверталися до його політичної, громадської, наукової та освітньої діяльності². У листах за 1910–1917 рр. (“Брусилівський період”) самого І. Огієнка і тих, хто писав в цей час до нього, взагалі не виявлено будь-яких згадок про церковні події, окрім питання побудови нового храму в рідному містечку Брусиліві. Тематика листування цього періоду обмежується в основному родинними та громадсько-освітніми проблемами.

Виявлені у фондах ЦДАВО України листи до І. Огієнка брусилівського періоду його життя дозволяють повніше окреслити коло тогочасних занять та інтересів. Багато з цих листів дають підстави твердити, що окрім родинних справ, допомоги родичам у Києві, в т.ч. грошима на лікування, головна увага була привернута до організації Брусилівського Вищого початкового училища. У архівних справах збереглися не тільки листи від огієнкового племінника Івана Огієнка про пошук будинку, умови його перебудови, отримання грошей за підписними листами на благоустрій училища, благодійні внески брусилівчан та інших бажаючих допомогти в цій справі, але й навіть відповіді окремих осіб на запрошення з боку І. Огієнка взяти участь у церемонії відкриття училища.

Збереглася письмова доповідь російською мовою на відкритті цього училища, щоправда без підпису і без дати. Але сама форма документу дозволяє твердити, що її автор готувався до її прочитання перед аудиторією³. Автором цієї доповіді, вірогідно, був сам І. Огієнко, оскільки на початку вміщено досить розлогий історичний нарис м. Брусилова, очевидно, скомпонований з тих матеріалів, які він до того друкував упродовж кількох років у радомишльських часописах. У доповіді висвітлено освітні традиції брусилівського православного братства, зокрема описи діючих у місті шкіл.

У 1863 р. в Брусиліві завдяки клопотанням Міністерства народної освіти було відкрито міністерську народну школу, яку в 1892 р. було реформовано в двокласне училище. У 1906 р. було відкрито ще й однокласне

¹ Дмитрук К. Жовто-блакитні банкроти... – С. 137–138.

² Див. напр. публікації про брусилівський період життя та діяльності І. Огієнка: Сохацька Є. З думкою про село (Іван Огієнко на сторінках газети “Рада” 1906–1908) // Наукові праці Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету. Філологічні науки. Вип. 6. – Кам’янець-Подільський, 2002. – С. 110–114; Тимошик М. Брусилів у житті Огієнка // Відродження (Брусилів, Житомир. обл.). – 2000. – 25 берез., 14, 22 квіт., 31 травня; Тимошик М. “Лишусь навіки з чужиною...” Митрополит Іларіон (Огієнко) і українське відродження... – С. 37–52 та ін.

³ ЦДАВО України. Ф. 1871. оп. 1, спр. 2, арк. 24–40. Автограф.

училище¹. У доповіді подається обґрунтування необхідності підвищувати рівень освіти селян, які самі вимагають відкрити в них школу. Це, на думку автора доповіді, стало рушійним мотивом розпочати клопотання щодо відкриття Брусилівського училища. Вищі початкові училища давали необхідну освіту селянським дітям.

Це стало зрозумілим відразу після появи училищ такого типу і затвердження російським імператором типового статуту для них у 1912 р. Іван Огієнко в доповіді писав: “Когда появились эти училища, я ими сильно заинтересовался и ясно видел, что именно такое училище крайне необходимо Брусилу. И вот 7 июля 1913 года я предложил сельскому сходу хлопотать [...] об открытии в Брусилове Высшего Начального Училища”². Селяни винесли відповідне рішення сходу і уповноважили І. Огієнка клопотатись у цій справі.

Як зазначено в доповіді, в грудні 1913 р. І. Огієнко подав інспектору народних училищ Радомишльського повіту М. Липовецькому прохання з долученням відповідних документів. Справа зрушила з місця тільки восени 1914 р., коли інспектор А. Зморевич дав справі законний хід. Попечитель навчального округу підготував позитивний відзив, і весною 1915 р. справу про Брусилівське училище було надіслано до Міністерства Народної Освіти.

На 1 липня 1916 р. було призначено дату урочистого акту відкриття. Брусилівці підтримали цю акцію і зобов’язались за платню винаймати для училища помешкання, а на його устаткування зібрали готівкою 1300 крб. Закінчується промова побажаннями: “Дай Бог, чтобы новое училище принесло новое счастье брусиловцам. Дай Бог, чтобы детки ваши успешно набирались уму-разуму в школе. Дай Бог, чтобы они выросли родителям своим на утешение, а церкви и отечеству на пользу”³. Старання І. Огієнка щодо організації Брусилівського вищого початкового училища не залишилися без уваги. Він погодився стати почесним попечителем цього училища, на прохання директора народних училищ Київської губернії⁴.

Таким чином, постать Огієнка в початковий період його громадської і освітньої діяльності досить рельєфно вимальовується через призму тих листів, які він отримував у період організації училища в рідному містечку. Така велика кількість листів свідчить про те, яку величезну роботу він змушений здійснити, щоб зрушити цю справу з місця.

Через брак епістолярія, який стосується періоду Української революції, поки що не вдається наблизитися до вивчення тих проблем, які цікавили І. Огієнка та його кореспондентів в цей важливий період. Якщо частину його листів цього періоду вдалося відшукати і оприлюднити⁵, то листів до нього поки не віднайдено. Незважаючи на те, що період діяльності, коли

¹ ЦДАВО України. Ф. 1871. оп. 1, спр. 2, арк. 32. Автограф.

² ЦДАВО України. Ф. 1871. оп. 1, спр. 2, арк. 38. Автограф.

³ ЦДАВО України. Ф. 1871. оп. 1, спр. 2, арк. 40. Автограф.

⁴ Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 18.

⁵ Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 18–31.

він був головуповноваженим українського уряду в Кам'янці-Подільському у 1919–1920 рр. вже почасти досліджений українськими науковцями¹, віднайдене листування з військовими, державними, культурно-освітніми діячами цього часу дозволяє поглибити розуміння значення його постаті на тлі тогочасних подій.

Опинившись у вирі військово-політичних подій на посаді головуповноваженого українського уряду в Кам'янці-Подільському, І. Огієнко почав отримувати величезну кількість листів зі скаргами, проханнями допомогти, вимогами втрутитися і вирішити числені проблеми. До нього писали військові, співробітники Кам'янець-Подільського університету (П. Бучинський, М. Федорів, П. Клепацький), Подільської фінансової палати (Броєцький), Кам'янець-Подільської міської управи, представники міністерств, Українського товариства Червоного Хреста та ін.

У період перебування І. Огієнка на посаді міністра ісповідань уряду УНР одним з головних питань, яке він вирішував до кінця життя, була проблема автокефалії православної церкви в Україні. Віднайдені листи до нього дозволяють наблизитися до розуміння тих процесів, які стосувалися боротьби за утворення та інституалізацію Української церкви. Особливе значення мають листи від С. Петлюри. З проблеми ставлення Головного Отамана військ УНР до реформування православної церкви в Україні в українській історичній науці вже утворилася доволі розлога історіографія².

На сьогодні немає спеціального дослідження діяльності капеланів у таборах для військовополонених українських вояків на території Польщі, де опинився і міністр ісповідань УНР І. Огієнко. Останнім часом почали з'являтися дослідження і публікації, які присвячено загальній історії перебування українських військовополонених у Польщі³.

Підписання Польщею 12 жовтня 1920 р. мирних угод з більшовицькою Росією було водночас одностороннім зривом квітневої угоди з Українською Народною Республікою. Внаслідок цієї угоди Армія УНР опинилася в дуже

---

¹ *Ляхоцький В.* Іван Огієнко – Головноуповноважений міністр уряду УНР (1919–1920) // М-ли міжнар. наук. конференції “Відродження української державності: Проблеми історії та культури”, 13–16 травня 1996 р. – Ч. 1. – Одеса, 1996. – С. 80–81; *Тимошик М.* Іван Огієнко як державотворець (кам'янець-подільський період) // *Духовна і наук.-педагог. діяльність І.І. Огієнка (1882–1972) в контексті україн. нац. відродження.* Наук. доповіді другої Всеукраїн. наук.-теорет. конференції. 18–19 лют. 1997 р. – Кам'янець-Подільський – К., 1997. – С. 14–17; *Тюрменко І.* Іван Огієнко – Головуповноважений уряду УНР // *Наукові записки / Збірник ІПЕНД.* – К., 1999. – Вип. 7. – С. 256–268; *Її ж.* Іван Огієнко – Головуповноважений уряду УНР (листопад 1919 – жовтень 1920 рр.) // *УІЖ.* – 1999. – № 5 – С. 101–109; № 6. – С. 101–111.

² Див.: *Тіменик З.* Митрополит Іларіон (Огієнко) про особливості автокефалізаційного процесу в контексті ідеології Українського Православ'я // *Православна Галичина.* – Л., 1997. – № 1. – С. 15–18; *Тюрменко І.* Державотворча діяльність Української автокефальної православної церкви в період Другої світової війни // *Пам'ять століть.* – 1998. – № 5. – С. 84–89; *Її ж.* Іван Огієнко – поборник автокефалії Української православної церкви у міжвоєнний період ХХ ст. // *Наукові записки: Зб-к наук. статей Нац. пед. університету ім. М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко.* – К.: НПУ, 2002. – Вип. L(50) – С. 236–243 та ін.

³ *Колянчук О.* Емігрантська доля // *Наше слово.* – № 22. – 29 травня 2005. – С. 4.

складній ситуації. Під впливом постанови Сейму військове відомство Польщі розпорядилося, щоб на початку листопада усі непольські військові формування залишили зайняті польськими військами території. В таких обставинах кинута напризволяще 40-тисячна Армія УНР, маючи підтримку деяких партизанських загонів на більшовицькому заплілі, не погодилася на інтернування і виступила самостійно проти концентрованих на її відтинку фронту російських частин.

З великими людськими втратами близько 27-тисячні формування УНР перейшли Збруч і були роззброєні військами недавнього союзника. Відтак протягом грудня 1920 і січня 1921 рр. майже 20 тисяч українського вояцтва опинилося у таборах за дротами разом з недавніми противниками – більшовицькими полоненими. Велика частина з них через нестерпні умови існування знайшла тут вічний спочинок. У лютому 1921 р. у Ланцуті посвячено перший на польській землі пам'ятник більше 400 померлим “Вірним синам України”¹. Довгими роками доля української еміграції, яка була у 1920 р. єдиною союзницею Польщі у війні з більшовицькою Росією, замовчувалася, а її сліди у Польщі у формі окремих некрополів та могил померлих знищувались, архівна документація з життя еміграції була засекречена. Були, однак, краєзнавці, які на основі спогадів їх батьків або збережених військових могил та доступної у приватних осіб літератури почали цікавитися цією проблематикою.

За цих умов за ініціативою групи діячів УНР: Пилипа Пилипчука – заступника голови Ради Республіки, Андрія Ніковського – міністра закордонних справ УНР та Андрія Лукашевича – керівника Української дипломатичної місії у Варшаві вже у квітні 1921 р. покликано до життя громадську організацію – Український центральний комітет (УЦК). А. Ніковський вже звертався у цій справі до Міністерства закордонних справ УНР листом від 23 грудня 1920 р. про допомогу². В цьому ж листі він подав перелік таборів для інтернованих вояків роззброєної Армії УНР – Ланцут, Александрів (біля Торуня), Каліш, Пикуличі (біля Перемишля), до того ж, ішлося про створення концентраційних станцій у Вадовичах і Кельцях. Згодом цей перелік таборів збільшився. Всі ці проблеми знайшли своє відображення в листах до міністра ісповідань УНР.

Про таборове життя українських вояків майже в кожному числі писала емігрантська газета “Українська трибуна”, в якій друкувалися повідомлення про те, що в таборах організовано бібліотеки, навчання вояків³. У Калішському таборі одна з стрілецьких дивізій звернулася до Кам'янець-Подільського університету з проханням, щоб університетські професори прочитали лекції для військовополонених українців-вояків.

¹ Колянчук О. Емігрантська доля... – С. 4.

² ЦДАВО України, ф. № 3696 “Міністерство Закордонних Справ УНР. Департамент Чужоземних Зносин. Дипломатичний відділ”, оп. 3, спр. № 9 “Листування з Головноуповноваженим м. Києва, Міністерством освіти Директорії про матеріальну допомогу петлюрівській армії, про постачання їх продуктами і літературою та відведення помешкань для шкіл. 1919–1920”, арк. 15–15 зв.

³ Українська трибуна. – Варшава, 1921, – 12 травня (четвер). – № 7. – С. 3.

Листи цього періоду від інтернованих українських вояків до міністра Івана Огієнка дозволяють значно розширити поле історичних досліджень з цієї проблеми. Міністерство ісповідань разом з іншими міністерствами і установами УНР, які знаходилися в Тарнові, займалися, головним чином, працевлаштуванням інтернованих вояків у Польщі, їх виїздом до інших європейських країн та долею хворих, літніх, інвалідів та тих, які не були влаштовані на роботу і перебували в таборах інтернованих, але згідно з рішеннями уряду Польщі у 1923 р. мали їх покинути. В цьому питанні допомогу надало Польське Товариство допомоги емігрантам-українцям та Товариство вояків колишньої Армії УНР.

На території табору №10 у м. Каліш перебувало приблизно 800 інвалідів, жінок та людей похилого віку. Тут утворився осередок українських емігрантів, згуртованих у таких громадських організаціях: Спілка українських інвалідів, Союз українок-емігранток, Товариство вояків колишньої Армії УНР, Українське воєнно-історичне товариство, Український наддніпрянський хор сотника Дмитра Котка, Церква св. Покрови, дитячий садочок, гімназія ім. Т. Шевченка, редакції журналів “Табір”, “За державність”, “Український інвалід” та ін.

Власне церковні справи вперше з’являються в листі від Симона Петлюри до міністра ісповідань Івана Огієнка від 10 грудня 1920 р. У ньому Головний Отаман дає пораду міністру ісповідань уряду УНР цілком в дусі тогочасного рівня екуменізму: “Ви повинні вже тепер подумати і про здійснення одного з великих завдань, яке стоїть перед Православною Церквою в справі злуки її з іншими християнськими організаціями, що близько підходять до неї своїми догмами. Молода Українська Церква, як Церква Бога Живого, менше всього повинна бути ортодоксальною в своїх обрядах і відділятися муром непримиримості з созвучним їй установами інших християнських народів”¹.

При розгляді цього листа виникає багато запитань, – наприклад, що таке “Молода Українська Церква”? Очевидно, йдеться про Українську церкву, автокефалію якої було проголошено “Законом про віру” від 1 січня 1919 р. Цей закон підготували Іван Липа і Володимир Чехівський, але його втілення в життя залишається не дослідженим. Практично немає праць щодо управління церковним життям після втілення цього закону в життя (йдеться про українські церковні осередки) у 1919 р. Надалі в Україні було встановлено радянську владу і впроваджено закон про відокремлення церкви від держави і школи від церкви російського зразка. До того ж, будь-які згадки про “петлюрівський” закон 1919 р. ставали у радянські часи дедалі небезпечнішими.

Імовірно, мова могла йти тільки про діяльність тих капеланів, які служили у війську УНР, оскільки організувати українізовані парафії в захопленому більшовицькими військами Києві і на місцях почала Всеукраїнська Православна Церковна Рада на чолі з Михайлом Морозом і прот. Василем

¹ Див. док. № 67, стор. 130.

Липківським¹. Але самі по собі капелани не могли утворити церковної структури. Є тільки інформація про те, що на чолі таборових священників стояв архіпресвітер Павло Пашевський, листи якого до Івана Огієнка з власними пропозиціями реформування церковного життя друкуються в цьому збірнику.

З листів С. Петлюри видно його ґрунтовну обізнаність у справах, якими займався Святійший Синод Російської Церкви наприкінці XIX ст. щодо на-в'язування стосунків з Анґліканською церквою: “Я би радив, Пане Міністре, потрібним шукання цієї єдності церковної направити в той бік, куди вже Православна Російська Церква зверталась в своєму бажанні церковно-духовного єднання, але через непримиримість своїх ортодоксальних елементів не могла довести цю справу до бажаного кінця. Маю на увазі Британську Церкву, установлення зв'язку з нею та тіснішого знайомства з її життям і устрієм, я вважаю би відповідаючим інтересам нашої Української Церкви”².

Важливо зазначити, що процес нав'язування стосунків із Старокатолицькою церквою продовжила УАПЦ на чолі з митрополитом Василем Липківським. На II Всеукраїнському Православному Церковному Соборі УАПЦ, який відбувся в Києво-Софійському великому соборі 17–30 жовтня 1927 р. архієпископ Нестор Шараївський зачитав доповіді представника УАПЦ в Західній Європі Євгена Бачинського. В цих доповідях досить докладно було викладено історію виникнення Старокатолицької церкви, участь Анґліканської церкви в єкуменічному русі 1920-х рр., зокрема у міжнародних конференціях у Західній Європі, де обговорювались питання взаємодії християнських церков, пошуки шляхів взаєморозуміння тощо³.

У пропонованому збірнику публікуються віднайдені листи С. Петлюри до І. Огієнка за 1920–1922 рр., у яких піднято низку питань, що стосуються церковного устрою, реформування церковного життя аж до обґрунтування організації власного Українського патріархату. Залишається не зовсім зрозумілим, яку мету переслідував Головний Отаман, домагаючись визнання автокефалії від закордонних церковних осередків, не маючи при цьому можливості впливати на церковне життя в Україні.

Велике зацікавлення викликають листи до І. Огієнка з Міністерства закордонних справ УНР, його міністра Андрія Ніковського. Зокрема, в листі від 7 січня 1921 р. він повідомляє про те, що “Міністерство Закордонних Справ має честь зазначити, що утримання як найбільш близьких і дружніх відносин між Урядом УНР та Св[ятим] Престолом в Римі не переставало ніколи бути предметом уваги Міністерства”⁴. Далі в листі йдеться про повернення графа М. Тишкевича на посаду голови Місії при Ватикані, причому

---

¹ Преловська І. ВПЦР – організаційний осередок УАПЦ // Український церковно-визвольний рух і утворення УАПЦ. М-ли міжнародної наук. конференції в м. Києві 12 жовтня 1996 р. – К.: Логос, 1997. – С. 29–49.

² Див. док. № 67, стор. 130.

³ Преловська І. “В цьому напрямку Ви могли б дуже багато зробити...” (До публікації доповіді Євгена Бачинського, виголошеної під час II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ в Києві 19 жовтня 1927 р.) // Пам'ятки. Археографічний щорічник. – К.: Вид. УДНДІАСД, 2007. – Т. 7. – С. 277–295.

⁴ Див. док. № 72, стор. 135.

А. Ніковський висловив сподівання на те, “що його праця на тому ґрунті, яка досі приносила якнайкращі успіхи і надалі буде провадитись цілком доцільно та успішно”. Таким чином, стосунки з Ватиканом стали не тільки метою Міністерства закордонних справ УНР, але й об’єктом уваги Міністерства ісповідань.

Про подальші кроки у справі налагодження зносин з Ватиканом свідчить лист міністра закордонних справ А. Ніковського від 11 квітня 1921 р., в якому повідомлялося про призначення папського візитатора на Україні о. Д. Дженоккі. Але справа з його подальшою діяльністю в Україні призупинилася з несподіваної причини. В листі до І. Огієнка нового міністра закордонних справ О. Ейхельмана від 6 травня 1921 р. повідомлялося, що патер Д. Дженоккі залишився чекати у Відні вирішення питання щодо його прибуття в Україну. Проблема полягала в тому, що Ватикан надав йому повноваження на всю Україну, включаючи Східну Галичину, яка тоді знаходилася в складі II Речі Посполитої. Польський уряд звернувся з протестом до Ватикану, з вимогою надати повноваження Апостольському візитатору на українські території за Збручем. Пікантність ситуації полягала в тому, що нікого не здивувало направлення посланця Ватикану до радянської України. Причини цього вчинку почасти пояснив К. Ніколаєв у книзі “Восточный обряд”¹, де описав становище православної церкви в міжвоєнній Польщі як свідок тих подій.

Справа в тому, що початок гонінь на православну церкву в радянській Росії, а потім в інших радянських республіках, Ватиканом було помилково потрактовано як можливість розгортання католицького впливу на цих територіях. Як видно з подальшого листування, Д. Дженоккі зміг отримати адресу І. Огієнка, і листування між ними продовжувалось вже без посередників.

Завдяки наступному листу А. Ніковського від 16 березня 1921 р., можна довідатись про те, яким чином було нав’язано стосунки з Константинопольським патріархатом з метою визнання автокефалії Української церкви. Виникає питання: визнання для якої церкви клопотався міністр ісповідань? Для капеланів таборових храмів в Тарнові та інших місцях перебування українських вояків? Можливо, він хотів заручитись цим визнанням, сподіваючись на те, що УНР знову відродиться в Україні і, таким чином, там виникне Українська православна церква, яка матиме канонічне визнання Константинопольського патріарха.

А. Ніковський повідомив, що лист від І. Огієнка з цим проханням він отримав 23 лютого 1921 р. за № 191. Дипломатичний представник міністерства закордонних справ у Константинополі, на думку А. Ніковського, може бути тільки посередником у зносинах з Вселенським патріархом і тому питання його власної церковної приналежності не має ніякого значення. Що стосується пана Токаржевського, то Міністерству відомо, що він є в приязних відносинах з Константинопольським патріархом. На жаль, на сьогодні невідомі обставини клопотання І. Токаржевського-Карашевича перед Вселенським

---

¹ *Николаев К.Н.* Восточный обряд. – Париж: УМКА-PRESS, 1950.

патріаршим престолом щодо автокефалії церкви в Україні. З багатьох причин, ця справа виявилась не вирішеною. Публікація листів кореспондентів Івана Огієнка цього періоду дозволяє наблизитися до розуміння тих проблем, які вирішувало Міністерство ісповідань в період перебування на польських територіях, а також дає можливість дослідити діяльність Огієнка як міністра УНР.

Про налагодження інтенсивних стосунків між урядом УНР, зокрема Міністерством ісповідань, та церковними і церковно-освітніми установами інших країн свідчить лист до І. Огієнка від Л. Михайлова з Варшави від 23 березня 1921 р. Щоправда, І. Огієнко не писав до урядів інших країн, а намагався вирішити ці питання, діючи через Міністерство закордонних справ УНР, точніше Українську Дипломатичну місію в II Речі Посполитій. Через цю місію він прагнув розв'язати цілу низку важливих питань – надання доступу українським студентам до Варшавського університету, допуск викладачів-емігрантів з Кам'янець-Подільського університету до лабораторій та бібліотек, налагодження контактів з церковними органами Югославії, Латвії тощо. У цьому ж листі від Л. Михайліва є згадка про те, що єпископ Володимир (Тихоницький) погодився передати керування Холмською єпархією Діонісію (Валединському)¹.

Стосунки між І. Огієнком та єпископом Крем'янецьким Діонісієм (Валединським), який на той час перебував у Крем'янецькому Богоявленському монастирі, почали розвиватися після того, як Огієнко сам написав єпископові листа від 25 березня 1921 р. Відповідь Діонісія (Валединського) дуже прикметна своїм змістом, оскільки свідчить про те, що єпископ Російської Православної Церкви, росіянин за походженням, який в силу обставин опинився у відродженій Польській державі, погодився на церковну опіку над віруючими українцями².

Віднайдене листування містить інформацію про те, що ці стосунки почали розвиватися. Огієнко надіслав Крем'янецькому єпископові текст «“Святої Служби Божої Св[ятого] Отця нашого Іоана Золотоустого” мовою Українською в перекладі ректора проф. Івана Огієнка». Саме Діонісій (Валединський) надав своє благословення на видання друком цієї книги в листі від 8 вересня 1921 р.

Цей період діяльності єпископа Крем'янецького Діонісія (Валединського) взагалі є малодослідженим. І. Власовський в своєму “Нарисі...” також говорить про те, що несподівано єпископ-росіянин не тільки вивчив українську мову, але й звертався цією мовою до своєї пастви і, як бачимо, листувався українською з міністром ісповідань уряду УНР.

Більше того, якщо в Києві прихильники проголошення автокефалії Української церкви на чолі з ВПЦР неодноразово зверталися до єпископів, що належали до тихонівської орієнтації за благословенням на переклади або на відправлення Служби Божої українською мовою, то це зустрічало катего-

---

¹ Див. док. № 76, стор. 138.

² Див. док. № 84, стор. 145.

ричну відмову¹. Натомість, у тому ж листі до І. Огієнка Діонісій писав: “Нехай Нарід Український щиро дякує Богові за дарування йому можливості приносити Господу жертву хваління на рідній мові своїй, і нехай вірить він кріпко, що господь прийме тепле моління його в наднебесний свій жертвеник, допоможе йому в земних недолях та скорботах і сподобить безконечної радости в вічнім царстві Своім”².

У наступному листі до І. Огієнка від єпископа Діонісія згадується, що в листі від 25 жовтня 1921 р. І. Огієнко вже звертався до Крем’янецького єпископа з проханням надіслати підручники з Крем’янецької семінарії для пастирських курсів в одному з таборів інтернованих українців у Польщі. У відповіді від 18 листопада 1921 р. Діонісій писав: “З великим сумом і жалем глибоким пишу Вам, що не можу прийти на допоміж курсам присилкою підручників, яких великий брак і в моїй Кремінецькій Духовній Семінарії. Все, що можна було де достати, пішло на нужди тієї Семінарії”. Але Діонісій знову-таки виявив прихильність до Української церкви: “Молю Господа, щоби він допоміг як керівникам, так і слухачам курсів в їх святій праці на користь нашої Православної Церкви. Моє Архипастирське благословіння їм нехай буде добрим залогом Божого благословіння і успіху і трудах їх”³.

Окремим питанням у справі отримання інформацій міністром ісповідань уряду УНР щодо церковної політики в різних країнах, де проживали чи куди щойно емігрували українці, була справа листування з закордонними церковними українськими осередками. І. Огієнко, очевидно, писав листа до Америки в травні 1921 р., і Пресове Бюро Української Дипломатичної Місії у Вашингтоні передало його до Івана Бодруга-Березовського у Монреаль (Канада). У свою чергу, він відписав І. Огієнкові листа з відповідями на 10 питань у “церковних та віросповідних справах”, який надійшов до резиденції в Тарнові 1 червня 1921 р. І. Бодруг поділився своїми роздумами щодо становища різних церковних номінацій у США і Канаді, впливу Першої світової війни на стан церков, про причини посилення екуменічного руху, занепад місіонерства тощо.

Він подав відомості щодо кількості українців-емігрантів у Канаді, їх надії на проголошення незалежної Української церкви, про внутрішні проблеми діяльності уніатів і католиків, необхідність приїзду єпископа-українця і його подальшого порозуміння з єпископом Германосом (Сегеді), потреби організації церковних видавництв тощо⁴.

Але якщо І. Бодруг більше цікавився християнськими євангелічними течіями, то лист до І. Огієнка голови Канадської духовної консисторії о. Семена Володимира Савчука від 15 серпня 1921 р. містить цінну інформацію щодо розвитку руху за створення Української православної церкви в Канаді.

---

¹ Див. напр.: *Преловська І.* 85 років тому вперше відправлено Службу Божу українською мовою // *Наша віра.* – К., 2004. – № 5 (193). – С. 3.

² Див. док. № 103, стор. 167.

³ Див. док. № 114, стор. 179.

⁴ Див. док. № 89, стор. 149–154.

В ньому докладно викладені ті проблеми, з якими стикнулись галичани і буковинці в Канаді. С. Савчук писав, що українські переселенці в Канаді походять, головним чином, з Галичини і Буковини – перші уніати, другі православні. Далі він оповідав І. Огієнкові про наявне протистояння між представниками різних церковних напрямів¹.

Для міністра ісповідань уряду УНР дуже цінними були відомості щодо ухвалених рішень церковних з'їздів 1919–1920 рр. про утворення Української греко-православної церкви з подальшим рукоположенням українського єпископа. Особливий інтерес викликало повідомлення про те, що Собор ухвалив вважати Українську греко-православну церкву в Канаді і Сполучених Штатах Америки “частиною Укр[аїнської] Греко-Прав[ославної] Церкви на Україні аж тоді, коли ся буде автокефальна і адміністративна власть в руках українців”.

Не виключено, що ці відомості надихнули міністра ісповідань УНР на рішучі кроки у подальшій боротьбі за створення Української автокефальної церкви, оскільки мова йшла про прилучення до неї великої кількості українців в Канаді і США з перспективою суттєвого зростання їх чисельності в майбутньому, з огляду на обставини боротьби між католиками і православними російськими місіями в цих країнах. С.В. Савчук посилався на повідомлення про діяльність І. Огієнка від М. Стечишина, який був до того секретарем при Місії УНР у Вашингтоні і тому просив у І. Огієнка допомоги у справі відрядження кількох українських священників і одного єпископа, з пропозицією оплатити їх подорож до Америки. Пікантність ситуації полягала в тому, що архієпископа Івана Теодоровича до Канади вже направив митрополит УАПЦ Василь Липківський у 1923 р.²

У продовження цього листа о. Семен Савчук надіслав іншого – від 7 жовтня 1921 р., повідомивши про те, що тепер Канадській духовній консисторії, нарешті, відома адреса міністра ісповідань уряду УНР – м. Тарнів, отель “Брістоль”. У своїх листах до М. Стечишина, які той переслав о. Семену Савчуку, І. Огієнко повідомляв про церковне становище в Україні. Натомість о. Семен подав відомості щодо обставин, за яких уніати-емігранти з України почали противитися спробам перевести їх в Католицьку церкву, які здійснювали монахи з ордену редemptористів. Було здійснено спробу перейти під опіку адміністратора Російської православної місії в Канаді єпископа Олександра (Немоловського) – Українське православне братство уклало з єпископом Олександром угоду, згідно з якою він прийняв Українську церкву під свою опіку до появи українських єпископів. Але потім сталося так, як відбувалося багато разів в Україні – о. Семен Савчук повідомляв І. Огієнка

---

¹ Див. док. № 99, стор. 162–164.

² Див. докл.: *Преловська І.* Архієпископ Іван Теодорович – видатний діяч Української церкви в діаспорі // Матеріали III Міжнародної наукової конференції: “Українська діаспора: історичні пошуки, еміграційні явища, культурно-мистецькі набутки, функціонування наукових установ”, Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського Державного Університету ім. Миколи Гоголя, м. Ніжин, 30–31 травня 2007 р. – Ніжин, 2007. – Вип. 6. – С. 108–111.

про те, що “під напором московських священників, еп[ископ] Олександр зламав угоду, і виступив проти укр[аїнської] прав[ославної] церкви пастирським листом”¹.

Важливе значення мають повідомлення о. Семена Савчука про реакцію уніатів на чолі з єпископом Микитою Будкою. Хоча події, про які він пише, відбулись на початку ХХ століття, але можна твердити, що значно пізніше, вже з прибуттям великої хвилі емігрантів-українців після II Світової війни, протистояння православних і уніатів в Канаді і Америці набуло грубих форм саме завдяки тим конфліктам, які було закладено у 1920-х рр. і взагалі на початку ХХ століття, при заснуванні церковних осередків українських емігрантів, що належали до різних християнських церков.

У листі від 7 жовтня 1921 р. о. Семен Савчук знову просив І. Огієнка надіслати єпископа-українця, причому наполягав, щоб його рукоположив Константинопольський патріарх. Це повідомлення є дуже важливим у справі з’ясування причин подальшого розвитку негативного ставлення І. Огієнка до УАПЦ на чолі з митрополитом Василем Липківським. Очевидно, що до I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. І. Огієнко покладав великі надії на те, що УАПЦ в Києві стане тією Українською Церквою, про яку весь час йшлося в листуванні. Але хід подій на Соборі УАПЦ 1921 р. поклав початок справжній ідеологічній війні з т. зв. “липківщиною”². І. Огієнко довідався про те, що сталося на цьому Соборі, тільки в січні 1922 р. і був страшенно обурений. Він вважав, що ВПЦР у Києві повинна була звернутись до Константинополя і там отримати рукоположення від патріарха для кандидатів на єпископів з числа українців.

З листування довідуємось, що І. Огієнко заочно познайомився з архієпископом Юрієм (Ярошевським), який був призначений екзархом Православної церкви в Польщі. У своєму листі до І. Огієнка від 9 грудня 1921 р. він дякував за надіслані книги і брошури. На особливу увагу дослідників заслуговують слова архієпископа Юрія про його ставлення до української мови, оскільки це надає можливість зрозуміти, чому українці в Польщі на початку 1920-х рр. поклали на нього великі надії у справі українізації Православної церкви в Польщі. Хоч він і написав свого листа російською мовою, але дуже тепло згадував свою родину, батька-священника, запевняв у своєму прихильному ставленні до української мови³.

У період діяльності на посаді міністра ісповідань І. Огієнко активно листувався з представниками Української греко-католицької церкви. Численні факти свідчать про багаторічну співпрацю з митрополитом Андреем Шептицьким, про вияв поваги до нього з боку кардинала Йосипа Сліпого, архієпископа Івана Бучка, митрополита Максима Германюка, о. Юліана

¹ Див. док. № 107, стор. 171.

² Преловська І. Ставлення Івана Огієнка (митрополита Іларіона) до т. зв. “липківщини” // Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук (до 125-річчя від дня народження Івана Огієнка). 7–8 червня 2007 р. Збірник доповідей. – К.: НАУ, 2007. – С. 54–58.

³ Див. док. № 126, стор. 189–190.

Дзеровича, о. Йосифа Скрутеня, о. Юрія Кміта та ін.¹ Стосунки між митрополитом УГКЦ Андреем Шептицьким та Іваном Огієнком давно вже стали предметом наукових студій². З огляду на їхнє тривале і давнє знайомство, листування між ними, не зважаючи на його приватний характер та подальшу висвяту Огієнка на православного архієрея, є зразком високого церковного письменства, просякнутого вірою в Бога і дійсної величі духа.

Судячи з виявлених документальних матеріалів, листування І. Огієнка із Станіславівською греко-католицькою семінарією розпочалося з того, що він надіслав до цієї установи видання “Української Автокефальної Церкви”. У вдячному листі від 18 грудня 1921 р. ректор семінарії, соборний крилошанин греко-католицької Капітули о. М. Вальницький, досить дипломатично не загострював увагу на різниці між православними і греко-католиками.

Натомість, у цьому листі є тільки подяка і прекрасні побажання: “Ваша праця над реформою Церкви на Україні заслугує на повне признання. Дай Боже, щоби великий український народ хвалив Бога своєю рідною мовою, щоби належав до Вселенського Пастиря, а особливо, щоби мав живу, сильну і непохитну віру в Бога”³. Заслуговує на увагу побажання належності Української церкви до “Вселенського Пастиря”, якими можуть одночасно вважатися і Константинопольський патріарх і Папа Римський.

З-поміж віднайдених листів С. Петлюри до І. Огієнка заслуговує на увагу той, в якому викладаються його враження про митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. В листі від 28 жовтня 1921 р. до міністра ісповідань С. Петлюра висловлюється про те, що думка про графа і уніатського митрополита Андрея Шептицького як про визначного захисника українських державних інтересів є “хибною”. С. Петлюра наводить факти про участь митрополита Андрея Шептицького в діяльності з’їзду монархістських діячів, що відбувся весною 1921 р. в Каннах, його зустрічі з російським князем Дмитром Павловичем і обговорення ним можливої федерації України і Росії.

На думку С. Петлюри, митрополит Шептицький українською справою цікавився виключно як засобом для реалізації на Україні церковної унії і такий погляд Шептицького на українську справу суперечив державній концепції, за яку боровся уряд УНР⁴. Однак, подальші події показали, що митрополит Андрей Шептицький все-таки був “визначним захисником українських інтересів” аж до самої смерті. Ось тільки не судилося досягти домовленості між видатним прихильником екуменічного єднання християнських церков в Україні і оборонцями православної віри у вигнанні.

---

¹ *Тіменик З.* Іван Огієнко. (Митрополит Іларіон). 1882–1972. Життєписно-бібліографічний нарис... – С. 3.

² *Тіменик З.* Митрополит Іларіон (Огієнко) і Митрополит Андрей Шептицький про духовність мови в контексті державотворення // Релігія в Україні. Дослідження. Матеріали. – Ч. 3. – Львів: “Логос”, 1994. – С. 61–69. *Його ж.* Рідномовні богослужби як один із виявів соборницької праці І. Огієнка і Митрополита Андрея Шептицького (З архівних матеріалів 1922 р.) // Історія релігій в Україні. Тези повідомлень IV-го круглого столу (Львів, 8–10 травня 1995 р. – Київ–Львів, 1995. – С. 181–182.

³ Див. док. № 132, стор. 197.

⁴ Див. док. № 109, стор. 175.

Спілкування з представниками УГКЦ отримало продовження в листах 1922 р. З листа, який надійшов від єпископа УГКЦ Йосифа Боцяна 4 січня 1922 р., говориться, що він дуже радо відгукнувся на прохання міністра ісповідань уряду УНР від 31 грудня 1921 р. допомогти дітям українських емігрантів у Польщі. Він не тільки погодився звернутись до різних установ, але й сам подав перелік установ і окремих осіб, які б могли зібрати гроші й одягу.

Взагалі, складається враження, що одночасно листуючись і з православними і з уніатськими осередками та особами, І. Огієнко себе цілком вдало позиціонував як міністр ісповідань Директорії УНР, який очевидно повинен рівнобіжно спілкуватися з усіма церковними напрямками влаштування церковних справ. Його пізніша полеміка з уніатами, яка розгорнулася після переїзду до Канади, носила деструктивний характер і навіть отримала своє втілення у віршах, написаних митрополитом Іларіоном¹.

Брак листів періоду 1930-х років, через втрати документів або через те, що вони поки що не запроваджені до наукового обігу, не дозволяє детальніше проаналізувати епістолярну спадщину респондентів І. Огієнка цього періоду (наприклад, щодо його перебування у Львові на початку 1920-х рр.)². Почасти можна відновити перелік адресатів з уже опублікованого видання листів самого І. Огієнка³, оскільки зрозуміло, що вони писали йому також.

На жаль, поки що не віднайдено, можливо навіть втрачено, великий масив епістолярію І. Огієнка за 1920–1930 рр. Можна висловити припущення, що під час спішної евакуації весною 1944 р. з Холма на Захід митрополит Холмський і Підляшський Іларіон (Огієнко) не зміг забрати з собою бібліотеку та величезну кількість паперів з власного архіву і все це могло загинути при сплюндруванні Холмської резиденції Владики.

Про обставини цієї трагедії писав відомий волинський дослідник Володимир Рожко: “В липні 1944 року розпочалась евакуація з Холма українських і громадських організацій і установ, серед них і викладацько-студентського складу семінарії і академії. З приходом червоних до Холма польські шовіністи влаштували погроми українських науково-освітніх, культурних, релігійних організацій, установ. В серпні 1944 р. на площі перед магістратом було спалено українську бібліотеку, яку так старанно збирали холмщани, сам митрополит Іларіон. Не минули погромники і приміщення Холмської духовної семінарії, зліквідувавши всі ознаки цього навчального духовного закладу”⁴.

¹ Вірші вибірково опубліковано в книзі: *Холчук О.* Церква поза церковною огорожею... – С. 211–212; 220–222 та ін.

² *Преловська І.* Львів в епістолярній спадщині проф. Івана Огієнка (митрополита Іларіона) // *Історія релігій в Україні. Праці XII-ї Міжнародної наукової конференції.* Львів, 20–24 травня 2002 р. – Львів: “Логос”, 2002. – Кн. 1. – С. 347–352.

³ *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – 477 с.

⁴ *Рожко В.* Холмська духовна семінарія і академія 1942–1944 рр. // *Історія релігій в Україні. Праці XII-ї Міжнародної наукової конференції.* Львів, 20–24 травня 2002 р. – Львів: “Логос”, 2002. – Кн. 1. – С. 352–357.

Пізніше митрополит Іларіон намагався розшукати свої книги і документи, писав до Л. Геца у 1960 р. з проханням розшукати їх¹.

Велике значення для розширення досліджень має віднайдене листування митрополита Іларіона (Огієнка) періоду окупації Польщі. Листи респондентів цього періоду дозволяють не тільки уточнити обставини життя та діяльності самого Огієнка, але й окреслити коло осіб, з якими спілкувався холмський Владика, зміну пріоритетів, заглиблення в церковно-організаційні справи.

Разом із вторгненням німецьких військ 1 вересня і Червоної армії 17 вересня 1939 р., з початком окупації польської території було ліквідовано всі попередні державні утворення міжвоєнної доби 1918–1939 рр. і встановлено новий тоталітарний порядок. Внаслідок розподілу земель Польщі між Німеччиною та СРСР Польська автокефальна православна церква втратила Волинську, Віленську, Поліську та частину Гродненської єпархій. У роки Другої Світової війни (1939–1945) на окупованій гітлерівцями території колишньої Польської держави утворилося квазідержавне адміністративне утворення під назвою “Генеральна Губернія” в складі III Райху. Тоді ж було утворено “Автокефальну Православну Церкву Генеральної Губернії”.

Однотимчасний наступ німецької армії по всій території Польщі в перші дні війни призвів до захоплення Підляшшя, Холмщини, Західної Волині і західної частини Галичини по лінії Сокаль–Львів–Стрий. Частина українського населення вітала німецькі війська, бо вважали їх визволителями від польських репресій. В цей період не припинялася боротьба українців за повернення перетворених на костюли храмів та за усунення польсько-російських впливів з церковного життя. Першим кроком у реалізації цих устремлень було створення окремої адміністрації Православної Церкви для Холмщини та Підляшшя і повернення 19 травня 1940 р. православним кафедрального собору на честь Різдва Пресвятої Богородиці на Даниловій Горі в Холмі, який захопили оо. єзуїти після I Світової війни.

Це стало початком холмського періоду перебування І. Огієнка². Після закінчення цього періоду він залишить українські землі назавжди, не маючи можливості повернутися, оскільки і в Україну, де було відновлено УРСР, і в Польщу, де було утворено ПНР як сателіт СРСР, приїзд “відомого антирадянського діяча”, сподвижника Симона Петлюри був неможливий.

Після смерті дружини Домникії Данилівни у 1937 р. Іван Огієнко залишався вдівцем³. Свої особисті страждання він переживав стійко, але не міг утриматися і висловлював гіркі думки у своїх листах до Л. Білецького⁴,

---

¹ Див. док. № 394, стор. 507–508.

² *Тименик* 3. Рік 1940-й: становлення Українського Православ'я на Холмсько-Підляській Землі і проблема реальної автокефалії // Світовий конгрес українців Холмщини і Підляшшя. Матеріали наукової конференції. (Львів–Холм, 17–21 вересня 1994 року). – Львів, 1996. – С. 102–109.

³ Духовний заповіт дружини // *Тимошик* М. “Лишусь навіки з чужиною...” Митрополит Іларіон (Огієнко) і українське відродження... – С. 98–102.

⁴ Лист до Л. Білецького до Варшави, травень 1937 р. (Док. № 533) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)*... – Т. 2. – С. 288.

К. Студинського¹ та ін. Очевидно, що в цей момент його мали втішати словом його знайомі і колеги, але ці листи до нас, на жаль, не дійшли.

Незважаючи на особисту трагедію, Іван Огієнко не покидав політичної, наукової і суспільно-громадської праці. З початком окупації Польщі українці, які до того потерпали від польської влади, утворили організаційні осередки на зразок Українського Центрального Комітету (УЦК). Однією з перших його відомих справ стало повернення митрополита Варшавського і всієї Польщі Діонісія (Валединського) на становище правлячого митрополита, але вже в окупованій німцями Генеральній Губернії.

Митрополит Діонісій (Валединський) очолив Польську автокефальну православну церкву у 1923 р. Саме він отримав Томос про автокефалію Православної церкви в Польщі від Константинопольського патріарха у 1924 р. Але в 1939 р. його було усунуто від управління церквою при німецькій окупаційній владі, яка вирішила поставити в Генеральній Губернії колишнього обновленського єпископа з УРСР Серафіма (Ляде), який переїхав до Берліна і приєднався до Російської православної закордонної церкви. 10 листопада 1939 р. архієпископ Серафім (Ляде) прибув до Варшави, але Діонісій відмовився передати йому управління Православною Автокефальною Церквою в Генеральній Губернії.

Під тиском проросійськи налаштованих церковно-громадських кіл, а також через те, що після оприлюднення послання до пастви антинімецького спрямування Діонісій (Валединський) утримувався під домашнім арештом, 23 листопада 1939 р. він підписав листа, в якому передав керівництво єпархією новоприбулому архієпископові Серафіму (Ляде). Внаслідок зречення митрополит Діонісій змушений був переїхати з Варшави до Отвоцка і далі залишався там.

Тим часом у Варшаві утворилася Українська Церковна Рада, на чолі якої став колишній міністр ісповідань Директорії УНР проф. Іван Огієнко. Саме ця Варшавська Церковна Рада фактично і юридично набула значення Центральної Церковної Ради в Генеральній Губернії, якій були підпорядковані інші місцеві Церковні Ради, зокрема Холмська Церковна Рада на чолі з прот. Іваном Левчуком та д-ром Степаном Бараном, колишнім послом до Сейму від Галичини. Головними завданнями Ради стали продовження акцій українського церковного руху та компенсація тих кривд, які було завдано в період репресій 1937–1939 рр. у Польщі.

Український Центральний Комітет на чолі з Володимиром Кубійовичем, увійшовши в порозуміння з церковними радами, почав домагатися перед окупаційною німецькою владою усунення Серафіма (Ляде) від управління Православною Церквою в Генеральній Губернії і повернення до управління митрополита Діонісія (Валединського). Кілька місяців у 1940 р. йшли переговори з владою і у вересні 1940 р. митрополита Варшавського і всієї Польщі Діонісія було відновлено в правах правлячого архієрея.

---

¹ Лист до К. Студинського, 14 липня 1937 р. (Док. № 534) // Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 289–290.

23 вересня 1940 р. в Кракові у Вавельському замку представник III Райху німецький генерал-губернатор д-р Ганс Франк під час урочистої аудієнції прийняв митрополита Діонісія в супроводі Іларіона (Огієнка), прот. Миколи Малюжинського і голови УЦК Володимира Кубійовича. Генерал-губернатор оголосив рішення німецької окупаційної влади про відновлення його в правах управління Автокефальною Православною Церквою в Польщі.

Митрополит склав присягу такого змісту: “Ми, Діонісій, Архієпископ Варшавський і митрополит Св[ятої] Православної Автокефальної Церкви в Генерал-Губернаторстві, як голова цієї Церкви, обіцяємо Генерал-Губернаторові вірність і послух. Видані ним закони і розпорядження будемо стисло виконувати і будемо стреміти до того щоб підлегле нам духовенство з такою ж вірністю і послухом ці закони й розпорядження поважало і виконувало”¹.

Завершенням справи УЦК перед окупаційною німецькою владою і митрополитом Діонісієм була висвята двох українських ієрархів – професора Івана Огієнка на архієпископа Холмського і Підляшського та архімандрита Палладія (Видибіди-Руденка) на єпископа Лемківсько-Краківського у 1940 році². Висвята І. Огієнка на архієпископа Холмського і Підляшського відбулася в Яблочинському монастирі у жовтні 1940 р. У газеті “Українська трибуна” було надруковано повідомлення щодо історії цього монастиря від кореспондента Хведоренка³. Цей православний Свято-Онуфріївський монастир розташований на лівому березі р. Буг у Більському повіті кол[ишньої] Седлецької губ[ернії] за 2 версти від с. Яблочин. Зберігся запис на старовинній Яблочинській Євангелії 29 травня 1624 р. про заснування цієї православної обителі вельможами Богушами. З початку XIX ст. монастир перебував під управою спочатку Мінського, а потім Варшавського православного єпископа.

На початку жовтня 1940 р. митрополит Діонісій та І. Огієнко прибули до монастиря і там 9, 10 і 11 жовтня 1940 р. було довершено чернечий постриг з ім'ям Іларіона (на честь преподобного Іларіона Печерського, пам'ять 21 жовтня за ст. ст.) і подальшою висвятою на ієродиякона та ієромонаха з наданням сану архімандрита. Наречення во єпископа відбулось у Холмському кафедральному соборі 20 жовтня 1940 р. і 21 жовтня 1940 р. було довершено хіротонію архімандрита Іларіона во єпископа Холмського і Підляшського митрополитом Діонісієм, єпископом Тимофієм (Шреттером) та архієпископом Празьким Савватієм (Врабецем). Під час Великого Входу митрополит Діонісій проголосив Іларіона “Архієпископом Холмським і Підляшським”.

Після перебування у Яблочинському монастирі, нововисвячений архієпископ Іларіон (Огієнко) приїхав до Холма, де 3 листопада 1940 р. відбулася урочиста інтронізація на катедрі. Після висвячення він розгорнув широку

---

¹ Текст присяги опубліковано: *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – Нью-Йорк, Бавнд Брук: Друкарня УПЦ в США, 1977. Репринтне видання. – К., 1998 – Т. IV. – Ч. 2. – С. 183.

² Див. докл. *Власовський І.* Нарис історії... – Т. IV. – Ч. 2. – С. 178–193.

³ Українська трибуна. – Варшава, 1921, – 26 травня (четвер). – № 18 – С. 3.

українізаційну діяльність в своїй єпархії. За його участі і сприяння відновилися діяльність 120 православних парафій Холмщини, які впродовж 1918–1939 рр. були відібрані католиками. Він доклав багато зусиль для підготовки священників, відкривши в Холмі духовну семінарію, яка за обсягом навчання наближалася до духовної академії¹.

Пізніше, в своєму листі до Андрея Шептицького від 14 листопада 1941 р., І. Огієнко писав: “Один – який же він довгий та тяжкий був! – один рік невисипущої праці я присвятив уже справі відновлення стародавньої Української Церкви в моїй сильно занедбаній та понівеченій Холмсько-Підляській Єпархії. І Бог щедро поблагословив мою працю, – і вже за один рік удалося не мало зробити, а це окрилює мене оживляючою вірою та надією, що Бог змилюється надо мною, і Його вседіюча благодать зміцнить мої немічні сили й надалі. На жаль тільки, маю одну поважну перешкоду при відновленні стародавньої Української Церкви [...] Справа в тому, що наша [...] українська інтелігенція роз’агітована несумлінними одиницями, часом не розуміється на тому, в чому саме найперше мусить полягати відновлення старої Української Церкви, чи правильніше – дерусифікація її, – вона сліпо бачить це тільки в богослуженні живою українською мовою й вимагає насильного загального запровадження цього, зовсім не цікавлячись відновленням самого духу давньої Української Церкви. Вона не розуміє, що можна правити Служби Божі по-українському, а Церква позостанеться все-таки московською по духові, традиції, ідеології [...] Цебто, підмінюється внутрішній животворящий дух зовнішньою мертвою формою, як то було з катом України москалем Постишевим, що носив українську вишивану сорочку”².

Щодо запровадження Служб Божих українською мовою, то Іларіон зазначав, що це викликає в Церкві неспокій та вимагає величезної праці для його заспокоєння та для фахових перекладів богослужбових книг українською мовою. Він пояснював, що “ще 12 листопада 1940 року я наказав був, по глибокій на думі, гарячій молитві та повному пості: по всій моїй Єпархії Служби Божі правити по-староукраїнському (цебто церковнослов’янською мовою з українською вимовою), одночасно заборонивши вимову російську й дозволивши правити й живою українською мовою, де того бажає собі парафія. Для теперішнього часу вважаю це своє розпорядження за єдино правильне, за яке беру всю відповідальність перед Богом, Народом і Історією. Я завжди пам’ятаю, що треба бути “слугою нового Заповіту, не букви, а Духа, бо буква вбиває, а дух оживляє” (2 Кор. 3, 6), а тому в своїй праці пильную – за Божою допомогою – найперше дбати про внутрішню дерусифікацію нашої Церкви від чужої їй ідеології, чужого наставлення, а це легко й послідовно доведе свого часу й до українізації зовнішньої”³.

¹ Тюрменко І. До проблеми створення православної духовної освіти в Холмі (листи митр. Іларіона до Л. Білецького До проблеми створення православної духовної освіти в Холмі (листи митр. Іларіона до Л. Білецького) // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи. Наук. доп. Всеукр. конф. (Київ, 19–20 листопада 1996 р.): В 2 ч. – К., 1997. – Ч. 2. – С. 134–136.

² Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 296.

³ Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 296.

Віднайдений лист архієпископа Іларіона (Огієнка) від 5 грудня 1940 р. до митрополита Варшавського і всієї Генеральної Губернії Діонісія (Валединського) дозволяє з'ясувати особливості їх відносин у цей період, а також розкрити деякі риси характеру Холмського владики. У дуже ввічливій і бездоганній формі, в якій написано лист від митрополита Діонісія, заховано не дуже приємний зміст. З листа стає зрозумілим, що Іларіон написав листи до Діонісія від 13 і 26 вересня 1940 р., в яких вимагав передати йому до Холма Синодальну Друкарню, Бібліотеку й Музей, тобто ті установи, які були закладені і поповнені митрополитом Юрієм (Ярошевським) і його наступником Діонісієм (Валединським) на початку 1920-х рр., в той час, коли І. Огієнко знаходився спочатку в Тарнові, а потім, за допомогою того ж Діонісія, перебрався до Варшавського університету¹.

У своєму листі Діонісій з гиркотою запитує владику Іларіона: “Усе майно нашої Митрополії складається з Синодальної Друкарні, Бібліотеки та Музею. Більшого нічого не має. Про який же поділ може йти мова, коли Ви жадаєте собі усе забрати? Що ж тоді залишиться для Варшавської і особливо для Краківської Єпархії, котру треба будувати від фундаментів, і що залишиться для Центру – Митрополії?”².

Митрополит Варшавський і всієї Польщі Юрій (Ярошевський) на початку своєї діяльності прийняв рішення про перерахування належних йому грошових надходжень від Почаївської лаври, священно-архімандритом якої він був, на покриття видатків Варшавської Синодальної друкарні. Цей порядок зберігся і при його наступникові – митрополиті Діонісієві. У листі від 5 грудня 1940 р. владику Діонісій писав про це Іларіону (Огієнку): “Синодальна Друкарня, являючись власністю і добром Цілої нашої Св[ятої] Автокефальної Церкви, може виконувати, як Центральна Інституція, замовлення всіх Єпархій і працювати на Цілу Церкву, як то було в минулі часи, нічого на тому не заробляючи. Крім того, на Друкарні тяжать великі борги, які має сплатити Митрополія. Машини старі, шриффт зношений і перенесення її до Холма загрожуює цілковитою руїною друкарні”³.

Те ж стосувалося й бібліотеки при осередку Варшавського митрополита: “Бібліотека при Митрополії є єдиною на цей час бібліотекою і вона збиралась не як підручна чи там наукова, а як фундаментальна бібліотека Митрополитальна для потреб церкви і Церковного Управління. З неї можна випозичати книжки. Очевидним є, що в разі заложення в Холмі Духовної Академії, повстане питання про бібліотеку і тоді можна буде порушити цю справу на Соборі Єпископів, який і Статут самої Академії мусить ухвалити”⁴.

На бажання Іларіона перевезти для його Холмського осередку Митрополічий церковний музей, Діонісій в спокійному тоні пише, що для Холмщини він не має жодної вартості, оскільки майже всі речі для нього були зібрані і вивезені зі Свято-Успенської Почаївської лаври, архімандритом

¹ Див. док. № 191, стор. 245–246.

² Див. док. № 191, стор. 245.

³ Див. док. № 191, стор. 245–246.

⁴ Див. док. № 191, стор. 246.

якої він став 27 лютого 1923 р., відразу після вбивства митрополита Юрія (Ярошевського). Лист, із зрозумілих причин, закінчується дуже сухо, без звичайних побажань і прохання молитов.

Повертаючись до листа від 5 листопада 1940 р. з вимогами передати до Холма майно кількох Варшавських церковних митрополичих установ, слід зазначити, що справа виглядає так, ніби Холмський владика хотів якось компенсувати свою участь у справі відновлення митрополита Діонісія (Валєдинського) на митрополичій кафедрі, на що отримав ввічливу відмову.

Листування між чільником Української Автономної Церкви (УАЦ) архієпископом Олексієм (Громадським) та архієпископом Холмським і Підляським Іларіоном (Огієнком), яке продовжувалось з 1941 р. і до смерті Олексія в травні 1943 р., дозволяють по-новому подивитися на ті обставини, що утворилися на окупованій німецькими військами українській території, а також поглибити дослідження проблеми утворення Автономної (УАЦ) і Автокефальної (УАПЦ) церков в цей період.

З'ясувалося, що між Олексієм (Громадським) та Іларіоном (Огієнком) тривало приватне листування, з якого стають відомими обставини організації автономної і автокефальної церков, інтриги у справі призначень на єпископські катедри в окупованих землях, детальні подробиці того, як на практиці здійснювалось керівництво митрополита Діонісія з осідком в Генеральній Губернії тими архієреями, які діяли в Райхскомісаріаті України.

Пікантність ситуації полягала в тому, що попри проголошення архієпископом Іларіоном своєї “Концепції...”, де йшлося не тільки про те, щоб усі єпископи були українцями за походженням (Олексій (Громадський) справді був українцем), але й про “злочинні” дії Московської патріархії у справі неканонічного приєднання Київської митрополії, він спілкувався з архієпископом Олексієм, який постійно підкреслював свою канонічну приналежність саме до Московського патріархату і його навіть було проголошено Екзархом України¹.

Очевидно, листування між Олексієм та Іларіоном почалося відразу, коли поновився зв'язок після встановлення окупаційного режиму як в Генеральній Губернії, так і Райхскомісаріаті України. Оскільки в першому віднайденому упорядниками листі архієпископа Олексія (Громадського) від 27 серпня 1941 р. йдеться про перше привітання архіпастиреві Холмщини і Підляшшя, то можна твердити, що принаймні з жовтня 1940 р. ніякого зв'язку між ними не було.

З листа виходить, що о. Євген Барщевський багато чого переказав Владисію Олексію при зустрічі щодо діяльності Іларіона в Холмі. Стає зрозумілим, що з поки що нез'ясованих причин митрополит Варшавський Діонісій став предстоятелем Автокефальної церкви в Генеральній Губернії, з наказу генерал-губренатора Ганса Франка і толерував тільки частину архієреїв, яких сам і висвятив у міжвоєнній Польщі.

---

¹ Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. І. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1987. – С. 928.

Почасти причини конфлікту у цій справі між митрополитом Діонисієм як предстоятелем “Автокефальної церкви в Генеральній Губернії”, з одного боку, та владиками Іларіоном (Огієнком) і Олексієм (Громадським), з другого боку, висвітлив у своїй ґрунтовній публікації о. Тимофій Міненко, який зазначав, що “нав’язування контактів з єпископами поза межами Генеральної Губернії та з німецькою владою (на підставі Статуту Православної Церкви в Генеральній Губернії), то їх належало здійснювати митрополитові. Але тому, що він (тобто Владика Діонисій) не був українцем, то це право на нього, за Іларіоновим переконанням, автоматично не поширювалося. Названі фактори стали початком усіх церковних конфліктів (як в Генеральній Губернії, так і в Райхскомісаріаті України)”¹.

Виникає запитання, як сильно турбувало німецький окупаційний уряд в особі генерал-губернатора Ганса Франка, чи був Діонисій (Валединський) українцем чи ні? Принаймні окупаційна влада толерувала єпископам Автономної церкви в Україні, серед яких були й етнічні росіяни². До того ж, ця церква відкрито декларувала свою єдність з Московським патріархатом.

Тому ще однією нез’ясованою проблемою є питання: а чому німецький окупаційний уряд повинен був враховувати концепцію архієпископа Холмського і Підляського Іларіона щодо прагнення заміщення єпископських кафедр у Райскомісаріаті України виключно українцями?

У віднайденому листі митрополита Олексія (Громадського) до Іларіона (Огієнка) від 30 листопада 1941 р. йдеться про Собор архієреїв у Свято-Успенській Почаївській лаврі. Він же не тільки повідомляв Іларіона про відбуття Собору УАЦ, але й, очевидно, надіслав копії його діянь, яких поки що не віднайдено. Однак, навіть з листа зрозуміло, що йшлося про засади канонічної залежності від Московського патріархату, а також про рішення архиєрейського Собору УАЦ про направлення на Київську катедру Іларіона (Огієнка), хоча він не був учасником ні першого, ні другого Соборів УАЦ 1941 р. і не вважав себе єпископом УАЦ³. Мова взагалі йшла про проголошення Українського Київського патріархату, і цим патріархом І. Огієнко напевно бачив себе⁴.

З листування між обома владиками стає відомим потенційний склад Автономної церкви, принаймні такий, як він бачився Олексію (Громадському)

---

¹ Міненко Тимофій, *протопресвітер*. Владика Іларіон: концепція відродження Української Автокефальної Православної Церкви // Науковий збірник присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона Огієнка... – С. 148.

² Див. перелік єпископів УАЦ: *Мартирологія...* – Т. I... – С. 928.

³ Див. док. № 204, стор. 256–257.

⁴ *Тіменюк З.* Деякі спостереження над етнософією духовно-церковного буття у контексті творення Українського Патріархату (На матеріалі публіцистики Митрополита Іларіона (Огієнка) // Збірник праць Кафедри української преси [ЛНУ ім. Ів. Франка] На пошану професора Володимира Здоровеги з нагоди 70-річчя від дня народження. – Львів, 2000. – Вип. 3. – С. 341–344; *Турменко І.* Державотворча діяльність Української автокефальної православної церкви в період Другої світової війни // Пам’ять століть. – 1998. – № 5. – С. 84–89; *Йі ж.* Іван Огієнко – митрополит Іларіон у боротьбі за незалежну Українську державу в роки Другої світової війни // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 1998. – Вип. 39. – С. 33–36.

в листі, написаному 20 грудня 1941 р. Окрім персонального складу архієреїв, Олексій повідомляв про причини проголошення його митрополитом УАЦ і Екзархом. Це питання варте спеціального дослідження, оскільки події 1940–1941 рр. мало вивчені і тому розкол Українського православ'я після встановлення німецької окупації, мотиви приєднання одних єпископів до митрополита Діонісія, а інших до митрополита Олексія, взаємна зневага та подальше сіяння ворожнечі між вірними – все це потребує подальших наукових досліджень.

У цей період митрополит Іларіон (Огієнко) листувався не тільки з церковними ієрархами, серед яких, окрім митрополитів Діонісія (Валединського) та Олексія (Громадського), були митрополит Андрей Шептицький, єпископ Іван Лятишевський, представники православного духовенства, а й з членами Холмської духовної консисторії, науковцями, просто із знайомими.

Останнім із відомих нам у 1944 р. був лист 27 травня від гетьмана Павла Скоропадського, який, на жаль, інформативно досить бідний, оскільки не містить відомостей про малодосліджений період життя самого П. Скоропадського і митрополита Іларіона (Огієнка)¹.

Наступний блок листування припадає на 1947 р., коли для митрополита Іларіона наступили дуже скрутні часи. Але, незважаючи на тривалі поневіряння вигнанця з України, тяжку хворобу і перенесені операції, він все-таки отримував листи в Швейцарії від церковних і світських діячів, які перебували у таборах.

Віднайдені прот. Юрієм Мициком в Канадському архіві митрополита Іларіона документи також приєднані до цієї публікації, оскільки свідчать про широкі інформаційні зв'язки прикутого до лікарняного ліжка в швейцарському шпиталі митрополита Іларіона (Огієнка)².

Лист архієпископа Палладія (Видибіди-Руденка) від 7 лютого 1947 р. з табору в Регензбурзі (Німеччина) свідчить про те, що багато з листів губилися через розруху, яка панувала в повоєнній Європі. Цікавим для дослідження є повідомлення Палладія про причини свого неприєднання до УАПЦ на чолі з Полікарпом (Сікорським), а також той факт, що під час богослужіння він згадував тільки митрополитів Діонісія та Іларіона.

Важливим для розуміння стосунків між УАПЦ, яку очолював Полікарп (Сікорський), та Іларіоном є лист Священного Синоду УАПЦ на еміграції від 18 серпня 1947 р. з м. Штутгарта, в якому Іларіона запрошено приєднатися до роботи цього Синоду. Цей лист підписано головою Синоду Полікарпом (Сікорським) і секретарем Синоду єпископом Платоном (Артем'юком).

Існує значна лакуна у відомостях про митрополита Іларіона за 1947–1951 рр., яку ще належить заповнити дослідникам. Завдяки науковій розвідці І. Матяш вже почасти досліджено обставини і коло осіб, які були організаторами переїзду І. Огієнка в Канаду, на підставі архівних документів, які зберігаються у фондах Національного архіву і бібліотеки Канади (фонд Ольги

¹ Див. док. № 231, стор. 289.

² Див. док. № 234, стор. 292.

Войценко), Відділу спеціальних зібрань архіву Бібліотеки Карлтонського університету (колекція Євгена Бачинського), Архіву Української Православної Церкви в Канаді (архівне зібрання митрополита Іларіона), Архіву ВУАН і Військово-історичного музею-архіву у Вінніпезі (папери Володимира Сікевича), Українсько-канадського архіву-музею Альберти (збірка Михайла Лучковича) та ін. Вперше, на підставі дослідження листування митрополита Іларіона (Огієнка), з'ясовано мотиви і чинники його переїзду до Канади¹.

Не всі листи за цей період віднайдено, і тому поки важко встановити, чим керувався православний владика, прибувши до Канади, коли розпочав тут справжню “війну” з “липківщиною”. Віднайдені упорядниками листи до Іларіона звернені вже до нього як до предстоятеля УГПЦ в Канаді, тобто після серпневого Собору цієї церкви у 1951 р. Можливо, про цей період дослідники нічого б не знали, якби не спогади о. Віталія Сагайдаківського, де він детально описує події саме цих років², та публікація збірника листування митрополита Іларіона (Огієнка), яке видав друком о. Юрій Мицик³. Якщо звернутися до історичних подій, які передували запрошенню митрополита Іларіона (Огієнка) на предстоятеля УГПЦ в Канаді, то вони ще до кінця не вивчені.

З 1924 до 1946 р. УГПЦ в Канаді опікувався архієпископ Іван Теодорович з ієрархії УАПЦ 1921 р., яку очолював у 1921–1927 рр. митрополит Василь Липківський. 12 листопада 1947 р. відбувся Надзвичайний Собор УГПЦ в Канаді, який розпочався відprawою Богослужіння в церкві Св. Михаїла у м. Вінніпег. Відправу служив Високопреосвященний Владика Іоанн Теодорович. У доповіді головуєчого на цьому Соборі прот. Семена Савчука йшлося про те, що УГПЦ в Канаді повинна підшукати правлячого єпископа. Він виклав причини відмови визнати кандидатом на Голову УГПЦ в Канаді Митрополита Холмського і Підляшського Іларіона (Огієнка) і висловив рішення консисторії запросити Мстислава (Скрипника) на правлячого Єпископа УГПЦ в Канаді.

Але відносини з архієпископом Мстиславом не склалися. 18–21 червня 1950 р. відбувся в м. Саскатун X Собор УГПЦ в Канаді, який звільнив архієпископа Мстислава (Скрипника) від головування в УГПЦ Канади. Мстислав вважав, що УГПЦ в Канаді перебуває в ізоляції від Вселенського православ'я, а також значною мірою втручався у справи УГПЦ в США. Зокрема, це стосується справи т. зв. пересвяти Івана Теодоровича у 1949 р.

---

¹ *Матяш І.* “Публічно заявляю: до ваших церковних справ мішатися не буду й не хочу, і дозволяє цього листа мого зробити відомим для широкого загалу” (до питання про приїзд Івана Огієнка в Канаду) // Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук (до 125-річчя від дня народження Івана Огієнка). 7–8 червня 2007 р. Збірник доповідей. – К.: НАУ, 2007. – С. 41–44.

² *Сагайдаківський В., священик.* Правди не втопити. Спогади з 50-річчя пастирства. 1927–1977. – Торонто, 1977. – 362 с.

³ Листування митрополита Іларіона (Огієнка) / Упорядник о. Юрій Мицик, проф., д.і.н. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 566 с. – (Серія “Джерела з історії української еміграції”).

Після цього голова консисторії УГПЦ в Канаді протопресвітер Семен Савчук знову звернувся до митрополита УАПЦ Полікарпа (Сікорського) з проханням надіслати нових єпископів. Полікарп (Сікорський), який залишався тривалий час в Німеччині і тільки на початку 1950-х рр. переїхав до Франції, вдруге благословив архієпископу Михаїлові (Хорошому) і єпископу Платонові (Артем'юкові) їхати до Канади – першому як правлячому Першоєрарху УГПЦ в Канаді, а другому – як єпископу-вікарію.

З метою вирішення проблеми з єпископатом було ухвалено скликати Надзвичайний Православний Церковний Собор УГПЦ в Канаді на 8–9 серпня 1951 р. Але несподівано Платон (Артем'юк) помер у Торонто, і справа, яку мали вирішити на майбутньому Соборі, опинилася під загрозою. За цих обставин було утворено делегацію у складі архієп. Михаїла (Хорошого), протопресвітера Семена Савчука, прот. Є. Грицини, прот. Григорія Метюка і проф. Леоніда Білецького. Делегація прибула до митрополита Іларіона (Огієнка) для проведення переговорів і запрошення його як правлячого архієрея на Собор.

Митрополит Іларіон, який перед тим прибув до м. Торонто 21 жовтня 1950 р., на запрошення православної громади храму св. Андрія Первозваного, до складу УГПЦ в Канаді не входив. Щодо запрошення очолити УГПЦ в Канаді, то митр. Іларіон вважав, що після перебування архієпископа Мстислава на становищі правлячого архієрея, Православна Церква в Канаді тим самим приєдналася до “липківців”. Але після переговорів з представниками Духовної Консисторії УГПЦ в Канаді він несподівано змінив своє ставлення до цього питання і погодився стати Першоєрархом.

Всеканадський Надзвичайний Церковний Собор УГПЦ 8–9 серпня 1951 р. відбувся в м. Вінніпег, Ман, в залі Роял Александра Готель. Головував на Соборі протопресвітер Семен Савчук. Владика Михаїл (Хороший) зачитав заяву, в якій повідомив про обставини прибуття його і щойно спочилого владика Платона (Артем'юка) до Канади і про обставини запрошення митрополита Іларіона (Огієнка) на місце Першоєрарха УГПЦ в Канаді. Собор обрав митрополита Холмського і Підляшського Іларіона (Огієнка) правлячим митрополитом всієї Канади з титулом “Митрополит Вінніпегу і всієї Канади”.

Через складнощі щодо канонічного підпорядкування, митрополит Іларіон підписав текст угоди з керівництвом УГПЦ в Канаді під назвою: “Засади приєднання Високопреосвященого Митрополита Іларіона до Української Греко-Православної Церкви в Канаді”, яку схвалив Собор. Текст і обставини підписання цих “Засад” було обговорено попередньо на нараді від 3 серпня 1951 р. між архієпископом Михаїлом (Хорошим), митрополитом Іларіоном (Огієнком) та представниками Консисторії УГПЦ в Канаді – протоієреями Семеном Савчуком, Григорієм Метюком, Єронімою Грициною і проф. Леонідом Білецьким.

Згідно з цими “Засадами”, митрополит Іларіон визнавав основні принципи УГПЦ в Канаді, канонічність ієрархії УАПЦ на чолі з митрополитом Полікарпом (Сікорським), погоджувався разом з архієпископом Михаїлом

(Хорошим) та іншими єпископами “творити ієрархію УГПЦ в Канаді як Церкви національної української, автокефальної і соборноправної”. Сам митрополит Іларіон став правлячим єпископом УГПЦ Канади, а архієпископ Михаїл – його заступником, який згодом взяв на себе весь тягар організаційної роботи по упорядкуванню устрою УГПЦ в Канаді. Митрополит Іларіон визнав канонічність священників УГПЦ Канади і увійшов з ними в канонічне єднання. Для всіх парафій УГПЦ в Канаді надавався шестимісячний термін для оформлення їх у складі цієї церкви.

Інтронізація митрополита Вінніпегу і всієї Канади Іларіона (Огієнка) відбулася 10 серпня 1951 р. “Служити народові – то служити Богові” – під таким гаслом розпочав своє служіння митрополит УГПЦ в Канаді Іларіон. У своїй промові по обранню він нагадав основні риси Української Церкви – національний український характер, автокефальність, соборноправність, народність, високоосвіченість і наголосив на необхідності об’єднання всіх православних українців в єдину Православну Церкву.

Після серпневого Собору УГПЦ 1951 р. в Канаді митрополит Іларіон поступово налагодив організацію церковного управління. Найбільш численними за кількістю в цей період є листи, які писав митрополитові архієпископ Михаїл (Хороший). Оскільки він був заступником митрополита Іларіона і, очевидно, опікувався багатьма організаційними справами єпархій, то й зміст цих листів цілком присвячено життю парафій, візитаціям, підготовці до свят, розсилці церковних часописів, призначенням священників на парафії, з’ясуванням негараздів у стосунках між кліриками тощо.

Великий інтерес викликає листування між митрополитом Іваном Теодоровичем, який залишив керівництво церквою в Канаді у 1947 р., і митрополитом Іларіоном (Огієнком). У 1953 р. Теодорович з свого осередку у Філадельфії надіслав листа до Іларіона (Огієнка) з повідомленням про Собор УПЦ у США із проханням прибути, але не на цей Собор, а із спеціальною візитацією в травні 1954 року¹. Однак про цю візитацію у своєму листі від 20 квітня 1954 р. написав архієпископ УПЦ в США Мстислав (Скрипник)². Він нагадав, що в листі до Івана Теодоровича Іларіон погодився приїхати на конференцію, яка мала відбутися 14–16 травня 1954 р. Тому Мстислав також запрошував митрополита Іларіона приїхати, нагадуючи про необхідність вирішення численних проблем у стосунках між церквами.

Для розуміння міжнародної церковної політики важливе значення має лист Іоанна Теодоровича від 26 квітня 1962 р. Після вітань з Великодніми святами, Теодорович, очевидно, відповідає на запитання Іларіона, які той ставив у попередньому листі щодо об’єднання існуючих в США православних церков в одну організацію.

З листа стає відомим той факт, що Івану Теодоровичу настійливо пропонували перейти під омофор Константинопольського патріарха і тим самими

¹ Див. док. № 291, стор. 385.

² Див. док. № 313, стор. 415–416.

вирішити болісну для Теодоровича особисто проблему канонічності. Не зважаючи на свою пересвяту у 1949 році¹, Теодорович у розмові з представником Грецької Архієпископії о. Юрієм Бакопулосом наполягав на дотриманні проголошеного статусу автокефалії для УАПЦ в США.

В одному з останніх листів від 24 травня 1968 р. Іван Теодорович дякує за запрошення взяти участь в урочистостях з нагоди святкування 50-літнього життя Української Греко-Православної Церкви в Канаді і оцінює роки, які він провів на становищі первоієрарха церкви в Канаді, як “дорогі” і “незабутні”².

Окремого розгляду заслуговує листування з Огієнком єпископа УАПЦ Сильвестра (Гаєвського), який в свій час виїхав до Австралії³. Якщо в сучасній українській історіографії життєпис Степана Гаєвського як науковця вже став предметом окремого дослідження⁴, то саме листування в період, коли він опинився як єпископ УАПЦ в Австралії і залишився там до кінця свого життя, дає можливість дослідити цей етап його життя. Частково листування між митрополитом Іларіоном і Степаном Гаєвським було вже опубліковане⁵, і тому ця публікація покликана якомога повніше представити цей розділ епістолярію.

Важливе значення для подальших досліджень церковних стосунків у діаспорі мають листи наступника митрополита Полікарпа (Сікорського) на становищі первоієрарха УАПЦ на чужині митрополита УАПЦ в Німеччині Никанора (Абрамовича). В листі від 7 листопада 1953 р. він повідомив Іларіона (Огієнка) про смерть митрополита Полікарпа (Сікорського), яка сталася 22 жовтня 1953 р., а також про те, що тепер він став на чолі УАПЦ на чужині⁶.

Після цього між обома ієрархами почалося досить інтенсивне листування не тільки в церковних справах, але й обмін інформацією про видання, в тому числі й стародруки та видання з філології. Судячи із змісту листів, Іларіон запрошував Никанора (Абрамовича) до співпраці в своїх часописах, пропонуючи писати інформації про церковне життя в Західній Європі. Пізніше, у 1956 р. Никанор запрошував митрополита Іларіона на Собор УАПЦ в Німеччині.

---

¹ Публікацію цього документу (Грамоти про пересвяту) було здійснено Громадянським ювілейним комітетом православних українців для відзначення 50-річчя відродження Української Автокефальної Православної Церкви 1921 року в брошурі “Хай буде відомо всім...”, яка вийшла друком в Нью-Йорку у 1971 р. і де було надруковано текст “Грамоти” // “Хай буде відомо всім...”. [Зб-к Ювілейного Комітету з текстами промови проф. Івана Вовчука в Рочестері, Нью-Йорк до 50-ліття УАПЦ та Грамотою про пересвяту архiep. Іоана Теодоровича 1949 р.] – Нью-Йорк: Вид. Громадського Ювілейного Комітету Православних Українців для відзначення 50-річчя відродження УАПЦ (1921–1971), 1971. – С. 23–24.

² Див. док. № 490, стор. 609.

³ Див. док. № 259, стор. 340–341.

⁴ *Юркова О.* “Був у першу чергу науковцем...” Нотатки до життєпису Степана Гаєвського // На службі Клію. Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – Київ–Нью-Йорк–Торонто–Париж–Львів, 2000. – С. 393–417.

⁵ Листування митрополита Іларіона (Огієнка) / Упорядник о. Юрій Мицик, проф., д.і.н. – К.: Видавничий дім “Киево-Могилянська академія”, 2006. – С. 449–464.

⁶ Див. док. № 294, стор. 390.

У подальшому листуванні, яке тривало в 1960-х рр., митрополит Никанор (Абрамович) повідомляв про поточні церковні справи. В листі від 12 липня 1961 р. після отримання ним нової книги митрополита Іларіона (Огієнка) про Свято-Успенську Почаївську лавру він несподівано пригадав діяльність архімандрита Віталія (Максименка) по влаштуванню хресних ходів на Волині з акціями від “Союза русского народа” та протидію цим акціям з боку українських сил, Почаївську маніфестацію 1933 р. та інші події¹.

Виявлене листування з архієпископом Палладієм (Видибідою-Руденком) є дуже важливим для подальшого дослідження не тільки зв'язків митрополита Іларіона (Огієнка), але й історії православної церкви в діаспорі. Воно свідчить про те, що єпископи, котрі були висвячені в Польщі Діонісієм (Валєдинським), продовжували підтримувати зв'язок між собою, не зважаючи на важкі емігрантські обставини. В листі від 25 червня 1959 р. Палладій передає вітання новообраному єпископові УГПЦ в Канаді Андрію (Метюку) і вітає митрополита Іларіона з цією подією².

У наступних листах архієпископ Палладій повідомляв про стосунки православних українців США з Вселенським патріархом, суперечки щодо канонічності церковних напрямів в українській діаспорі, становище УГПЦ в Канаді в контексті об'єднавчих тенденцій щодо українських церков у діаспорі³. Навіть вже коли Владика Палладій останні роки тяжко захворів і знаходився в шпиталі, у 1963 р. він писав митрополиту Іларіону, повідомляючи новини з свого життя і церковно-адміністративної праці. В листах він також ділився своїми роздумами про справи, іноді скаржився на проблеми.

Щодо листування І. Огієнка з представниками української науки та культури, то його найяскравішими прикладами можна вважати листування з М. Битинським, Л. Биковським та П. Волиняком. Листування М. Битинського із митрополитом Іларіоном розпочалося 1952 р. після переїзду українського художника до Канади⁴. Одним із багатьох занять М. Битинського далеко за межами батьківщини стало малювання ікон, образів та плащениць для православних церков у Канаді, виконання замовлень місцевих церковних громад. Розуміючи, що за протекцією поважних і впливових серед місцевої української громади осіб йому буде легше знайти замовників, художник іноді звертався за допомогою до митрополита Іларіона, авторитет якого серед церковних діячів і звичайних канадських українців був беззаперечним.

М. Битинський виконував також художні замовлення і самого митрополита Іларіона, про що згадується в окремих листах: “Вашого цінного листа і поштовий переказ на гроші отримав... Тішуся, що моя праця Вам сподобалась. Дякую щиро і за ласкаву обіцянку Вашу мене і надалі не забувати. Це

¹ Див. док. № 417, стор. 533–535.

² Див. док. № 386, стор. 497.

³ Див. док. № 390, стор. 501–503.

⁴ Горбач Ю.С. Микола Битинський та його листування з Іваном Огієнком (митрополитом Іларіоном) // Збірник доповідей міжнародної науково-практичної конференції “Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук”. – К., 2007. – С. 11–13.

дає мені сміливість надіятись ще на якісь Ваші замовлення – церковні образи, портрети церковних діячів і т[аке] п[одібне]”¹.

Серед загалу замовлень, виконуваних М. Битинським для митрополита Іларіона та обговорюваних обома кореспондентами у листах, найчастіше згадується зображення Антимінса. Вочевидь, це була важлива й одночасно складна робота, оскільки М. Битинський кілька разів переробляв або до-робляв її, постійно радився з митрополитом Іларіоном про те, як краще виконати ту або іншу деталь цього замовлення. У листах детально описується увесь технічний процес створення малюнка, художник відверто перераховує, що йому вдалося зробити, а що треба було б ще змінити.

Паралельно з роботою художника-графіка М. Битинський у еміграції активно займався і геральдичними дослідженнями, які на той час були занедбаніми і не дуже популярними, що визнавав і сам майстер. Свої відкриття, роздуми та ідеї з цього приводу, доповнені цікавими ілюстраціями, М. Битинський віддавав для публікації в часопис “Наша культура”, очолюваний митрополитом Іларіоном. Про “Нашу культуру” йдеться загалом майже в кожному листі М. Битинського до митрополита Іларіона.

Як видно з багатьох листів, І. Огієнко виступав також у ролі критика та рецензента публіцистичних праць М. Битинського на геральдичну тематику, і думка митрополита Іларіона з цього приводу була для дослідника дуже важливою. З листів М. Битинського до митрополита Іларіона видно, що спілкування з останнім давало М. Битинському не лише необхідний для кожного науковця обмін думками та інформацією, але й натхнення для подальшої роботи у сфері вивчення української геральдики. Серед геральдичних робіт М. Битинського, які він обговорював з митрополитом Іларіоном, згадуються розвідки про герб Львова і Галичини та про герб м. Києва і Київської землі, а з інших наукових розвідок – підручник з іконографії, який М. Битинський не міг завершити через абсолютну відсутність потрібної літератури.

М. Битинський, маючи ґрунтовні знання в галузі архітектури, допомагав митрополитові Іларіону в пошуку інформації про іконостаси, необхідної останньому для написання його праці. Судячи зі змісту листів, це було нелегким завданням, адже діставати українську літературу з такої специфічної теми треба було далеко за межами України. Про те, що між Огієнком і М. Битинським існували теплі відносини, свідчить той факт, що Іларіон регулярно презентував художнику свої нові праці, які надсилав поштою. У багатьох листах, адресованих митрополитові Іларіону, М. Битинський вітав його з святами, висловлював побажання, ділився подіями зі свого життя (“З початком нового шкільного року мав я на двох курсах українознавства, де викладаю Історію України та Українське Мистецтво, чимало праці і клопотів із-за браку відповідних підручників. Мусів скласти конспекти²”), розповідав про своє погане самопочуття, просив молитися за нього та щоразу висловлював свою шану та вдячність.

¹ Лист М. Битинського митр. Іларіону. 4 червня 1952 р. Див. док. № 264, стор. 348–349.

² Лист М. Битинського митр. Іларіону. 4 листопада 1960 р. Див. док. № 401, стор. 517.

Сюжети, що зустрічаються у листах Л. Биковського до митрополита Іларіона, пов'язані з багатьма важливими подіями у повсякденному та професійному житті обох кореспондентів, а також інших осіб, у них йдеться про взаємний обмін книжками, рукописами, науковою інформацією тощо¹. Так, у листах згадується про статті таких авторів, як В. Одинець, П. Одарченко, Д. Гуменна, О. Чернова, Ю. Тищенко, М. Міллер, що їх Л. Биковський рекомендував митрополиту Іларіону для публікації у журналі “Наша Культура”. Серед загалу публікацій були й роботи самого Л. Биковського.

Л. Биковський, маючи великий досвід праці у редакційно-видавничій сфері, давав митрополиту Іларіону професійні поради, що стосувалися кращого впорядкування “Нашої Культури” й завоювання цим журналом симпатій авторів і читачів: «Було би добре щоби в “Культурі” перед рецензіями був ще відділ – “По робітнях українських науковців, письменників” тощо. В ньому можна було би повідомляти, хто і над чим працює та шукає видавців... Це притягне до Вас симпатії авторів і уплястичнить образ Укр[аїнської] Культури»².

Митрополит Іларіон, у свою чергу, пропонував йому увійти до наукової редакції комітету “Нашої Культури”, де б він міг ще більше прислужитися справі видання часопису. Однак, як видно з листів, Л. Биковський був змушений відмовитися від цієї пропозиції через брак часу та переобтяженість роботою. Водночас він обіцяв Іларіону допомагати “Нашій Культурі” своїм посередництвом, докладною інформацією про тих чи інших авторів, статтями.

Окрім “Нашої Культури” Л. Биковський писав і для місячника “Віра і культура”, хоча не завжди був задоволений співпрацею з редакцією цього журналу, зокрема ставленням до нього та до інших авторів з боку його працівників, про що він писав митрополиту, зазначаючи, що часопис «перетворився на орган “Віри”, а “Культура” відпала».

У листах Л. Биковського до митрополита Іларіона досить детально розповідається про роботу денверської групи УВАН, зокрема, про її засідання. Митрополиту Іларіону як діючому члену УВАН, очевидно, було цікаво, що відбувається всередині філії цієї інституції в Денвері та наскільки успішно вона функціонує. Крім того, митрополита неодноразово запрошували бути гостем у Денвері та виголосити доповідь у місцевій групі УВАН. Однією з конференцій УВАН, на яку був запрошений митрополит Іларіон і яка знайшла відображення у листах Л. Биковського, була міжнародна наукова конференція УВАН з книгознавства 1951 р. у м. Нью-Йорк. Визнаючи Іларіона як одного з найвидатніших українських учених-книгознавців, УВАН була зацікавлена у його присутності та виступі на конференції, присвяченій українській книзі. Л. Биковському УВАН доручила виконувати роль посередника у переговорах з Іларіоном та бути організатором його приїзду до Нью-Йорка.

---

¹ Горбач Ю.С. Листування Лева Биковського з митрополитом Іларіоном (Іваном Огієнком) // Науковий збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона (Огієнка)... – С. 443.

² Лист Л. Биковського митрополиту Іларіону. 3 жовтня 1951 р. // Мицик Ю. Листування митрополита Іларіона (Огієнка)... – С. 52–61.

Оцінюючи митрополита Іларіона як священнослужителя найвищого рівня, Л. Биковський водночас вважав, що Іларіон здатний на багато більше та що його головна історична місія ще попереду. Можливо Л. Биковський дещо перебільшував, бо писав про це, вітаючи митрополита з 20-ю річницею його церковного висвячення, але суть ним сказаного завжди зводилася до одного: “Іларіон I розпочав, а Іларіон II-ий мусить закінчити процес формування Української незалежної церкви створенням українського патріархату, від нього почнеться нова доба в історії української і взагалі православної церкви!”¹.

Про серйозність висловлюваних Л. Биковським сподівань свідчить і той факт, що він неодноразово переконував Іларіона використати сприятливий момент і розпочати створення українського патріархату. Активізувати свої заклики до Іларіона щодо оформлення Української Греко-Православної Церкви у Патріархат на чолі з Патріархом Л. Биковського спонукало дарування у 1963 р. Іларіону титулу “Блаженнішого”. З 1963 р. такі заклики почали лунати ледве не з кожного листа Л. Биковського, який, окрім себе, посилався й на інших прихильників Іларіона.

Славнозвісна книгозбірня митрополита Іларіона – ще одна тема, яка знайшла відображення у листах Л. Биковського. І. Огієнко розпочав збирати книги ще під час навчання у військово-фельдшерській школі та університеті Св. Володимира, потім під час викладацької роботи в Київському народному українському університеті.

З часом наявна бібліотека стала базою для створення книгозбірні Кам’янець-Подільського університету. Після згасання Української революції І. Огієнко забрав найціннішу частину бібліотеки з собою до Львова, а потім – до Варшави. В роки II Світової війни більшість книг не вдалося вивезти, і вони потрапили до Варшавської публічної бібліотеки. У 1944 р. Л. Биковський разом з полковником М. Садовським намагалися вивезти частину книжок Іларіона, проте їх задум не вдався. У зв’язку із наступом радянських військ частина книжок була поспіхом залишена в місті Ласку під Лодзем. Їх подальша доля досі не відома. Решта книг, які залишилися у Варшаві, в повоєнний час були розпорошені по різних фондах Варшавської публічної бібліотеки. Саме цю частину книгозбірні й намагався повернути митрополит Іларіон.

Оскільки Л. Биковський деякий час виконував обов’язки директора Варшавської публічної бібліотеки і був обізнаний із ситуацією довкола бібліотеки Іларіона, він погодився допомогти митрополиту. У листах детально описано тактику, яку Л. Биковський розробив і запропонував Іларіону, щоб повернути втрачені книги. Крім того, він постійно консультував митрополита щодо того, як правильно себе поводити на перемовинах з дирекцією Варшавської публічної бібліотеки та що треба робити, аби вивезти повернуті книжки з Польщі цілими. Поради Л. Биковського виявилися діловими, і, як наслідок, частина книгозбірні все ж повернулася до свого власника.

---

¹ Лист Л. Биковського митр. Іларіону. 12 березня 1960 р. Див. док. № 391, стор. 503–505.

Отже, листи Л. Биковського до митрополита Іларіона є цінним інформаційним джерелом як про самих кореспондентів, так і про багатьох відомих українських церковних, громадських, культурних, наукових діячів того часу в еміграції¹.

Коли саме зав'язалося листування між письменником, журналістом, громадським діячем, редактором та видавцем П. Волиняком і митрополитом Іларіоном, точно з'ясувати не вдалося. Але з упевненістю можна констатувати, що на 1947 р. П. Волиняк був добре знайомий з митрополитом Іларіоном, про те свідчить зміст його листа, датованого лютим 1947 р. Головною темою його листів є видавнича та редакторська діяльність П. Волиняка, численні проблеми та не завжди великі успіхи, пов'язані з нею, зустрічаються також скупі біографічні відомості про самого автора.

На ґрунті співробітництва Петра Волиняка із митрополитом Іларіоном у дитячому журналі “Соняшник” (П. Волиняк був його головним редактором) виникло непорозуміння, яке могло призвести до повного розриву стосунків. Причиною “сварки” стало те, що митрополит не підготував, на прохання редактора, традиційне щорічне великоднє привітання від Української Греко-Православної Церкви Канади для дітей – читачів “Соняшника”. Ситуація і справді видається дивною, якщо пригадати, що Іларіон раніше активно підтримував видавничу та редакторську діяльність П. Волиняка, часто допомагав редагувати публіцистичні матеріали, сам регулярно друкувався у більшості його часописів. Ставлення П. Волиняка до митрополита Іларіона також було завжди шанобливим і щирим, більше того, він не раз пропонував митрополитові і в його особі Православній церкві свої послуги та допомогу.

Але далі ситуація розвивалася таким чином, що митрополит Іларіон відмовився взяти участь у об'єднаних зборах “Союзу Українців Жертв Російського Комуністичного Террору” (СУЖЕРО). П. Волиняк був його членом від дня заснування, а з жовтня 1958 р. по жовтень 1960 р. виконував обов'язки голови) й Організації Демократичної Української Молоді (далі – ОДУМ) Канади і США 1957 р. П. Волиняк сприйняв цю відмову як небажання митрополита брати участь у заходах представників нової хвилі української еміграції, яку багато хто зі старої генерації емігрантів вважав «безбожними й бездушними “советами”».

Крім того, П. Волиняк вважав, що це небажання пов'язане з невірою в те, що “безбожні аморальні совети” здатні зробити хоча б щось для розбудови Української Православної Церкви, а також з тим, що митрополит Іларіон, як й інші представники старої української еміграції, більше переймаються зовнішніми деклараціями, а не справжніми ґрунтовними справами.

Водночас варто зазначити, що митрополит Іларіон не відмовлявся від залучення емігрантів нової хвилі до розбудови Української Церкви за кордоном. Він добре знав з особистих вражень та з величезної кількості щоденно

---

¹ Горбач Ю.С. Листування Лева Биковського з митрополитом Іларіоном (Іваном Огієнком) // Науковий збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона (Огієнка). – К., 2007. – С. 448.

отримуваних ним листів про матеріальне й моральне становище українських емігрантів з таборів для біженців в Німеччині та Австрії. Йому було відомо й про тяжіння до Бога цих скривджених, вихованих в умовах воєнничо-безвірницької влади людей.

Тому прагнення допомогти біженцям, а також об'єднати всю українську еміграцію спонукали його створити 1947 р. народний християнський щомісячник “Слово Істини”, який відіграв важливу роль у житті представників української еміграції, спричиненої II Світовою війною. Місячник приділяв особливу увагу боротьбі за Єдину Помісну Українську Православну Церкву, зміцнення православної віри в людських душах, вихованню їх в дусі патріотизму, любові до рідного слова і рідної культури¹.

Нові претензії П. Волиняка до митрополита Іларіона (Огієнка) зарясніли на сторінках листів 1958 р., оскільки йому не давали спокою слова митрополита про “безбожничество” та про зв'язок “Нових днів” з ОДУМ та СУЖЕРО, які видавцеві “Нових днів” переказували через третіх осіб. П. Волиняк, у свою чергу, прямо й відверто висловлювався у листах до Іларіона: «Щодо Вашого домагання, щоб я видрукував статтю Багряного (відповідь Чапленкові*), то я не розумію, чим воно викликане: “Нові дні” – журнал, який видається виключно коштом читачів, журнал, який не є ні органом церкви, ні церквою не фінансується, то чого ж ставити такі вимоги?»². У цьому ж листі згадується про ще одну розбіжність у поглядах між кореспондентами: “Ми ж обоє маємо настільки розуму й чесности, щоб признатись взаємно, що я рівно так люблю митрополита Липківського, як Ви його не любете”³. І справді, митрополит Іларіон тривалий час категорично відмовлявся мати справу з т. зв. “липківщиною”. При цьому, обидва попередники Іларіона, які очолювали УГПЦ в Канаді, – Іван Теодорович і Мстислав Скрипник – так або інакше мали відношення до “липківщини”. Таким чином, звинувачення Петра Волиняка не мало під собою підстав і не могло бути причиною недовіри і відповідних дій по відношенню до видавця “Нових днів” з боку митрополита Іларіона.

Взагалі треба сказати, що фактично листи П. Волиняка – це своєрідні диспути з митрополитом Іларіоном, пов'язані з тією чи іншою видавничою,

---

¹ Мицик Ю. Місячник “Слово Істини” як джерело до вивчення життя й творчості митрополита Іларіона (І. Огієнка) // Науковий збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона Огієнка. – К., 2007. – С. 169.

* Мова йде про відкритий лист І. Багряного до В. Чапленка, опублікований в “Українських вістях” за 11 і 14 вересня 1958 р., в якому І. Багрянний відповідає на звинувачення його В. Чапленком (лист від 17 серпня 1958 р.) у вірі в те, що “людина створена Богом” та в тому, що він втратив історичну перспективу розвитку людства. І. Багрянний відповів: «Кожен має право вибирати своє начало (говоримо в площині етичній): чи вважати себе творінням божеським, тобто, хотіти бути носієм отієї високої людської моралі, отих усіх чеснот і устремлень, що їх прийнято називати божеськими і що різнить людину від мавпи; а чи вважати себе нащадком мавпи, вільним від того всього етичного, людського “антинаукового” вантажу».

² Див. док. № 378, стор. 485.

³ Див. док. № 378, стор. 486.

церковною чи світською проблемою. Серед них вартій уваги випадок з часописом “Віра й культура”. У цьому часописі за 1960 р. було опубліковано нотатку про працю М. Решетняка “Антикомуністичний селянський маніфест” із антинаціональними звинуваченнями на адресу І. Багряного.

Окрім того, що у “Вірі й культурі” було згадано про працю М. Решетняка, співпрацювати з яким відмовлялася більшість авторитетних видань того часу, автор нотатки проявив ще й очевидну симпатію до автора “Антикомуністичного селянського маніфесту” і недвозначно натякнув, що антинаціональні звинувачення І. Багряного можуть мати під собою основу.

Ця подія не могла пройти непоміченою повз увагу П. Волиняка, який обстоював позиції Державного Центру УНР, був прихильником самого І. Багряного та його ідей. Волиняк виступив на захист письменника. У листі до Іларіона він із обуренням писав про абсолютну безглуздість згаданих звинувачень та про те, що редактора “Віри й культури” за опублікування такої нотатки може виправдати лише те, що він, очевидно, нічого не знав про її зміст.

Лист досягнув своєї мети. Вже незабаром редакція “Віри й культури” відкликала нотатку про М. Решетняка та його твір і з’ясувала свою позицію у цій справі.

Коло інтересів П. Волиняка включало не лише видавничі та громадсько-політичні справи, але й церковні. Часто, нарікаючи на церкву та її ставлення до нових емігрантів, полемізуючи з митрополитом Іларіоном з приводу тієї чи іншої теми, він разом з тим переживав за стан справ у УГПЦ в Канаді, намагався давати митрополитові поради щодо ефективнішого залучення українців до церковного лона, не переставав пропонувати свою допомогу.

Віднайдений масив епістолярію, включений у пропонований збірник, не є повним з багатьох причин. Труднощі пошуку переміщених у ХХ столітті масивів документів, величезні матеріальні та інформаційні втрати, числені політичні та церковні протистояння значною мірою ускладнили проблеми виявлення архівних документів та подальших джерелознавчих досліджень. Завдяки документам, що публікуються в цьому збірнику, постать великого українця митрополита Іларіона (Огієнка) стає більш близькою, зрозумілою і від того ще більш величною для нащадків...

Ірина Преловська

Від упорядників

Пропонований збірник – найбільш повне видання листів до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) від родичів, друзів, знайомих, політичних, військових, громадських і церковних діячів, представників української науки, освіти та культури. У такому обсязі документальний матеріал (майже 500 назв) представлений широкому загалу вперше. Документи, подані в цьому збірнику, за невеликим винятком, не відомі не тільки широкій читацькій аудиторії, але й багатьом науковцям, які досліджують українську історію та церковне життя. Завдяки цим листам набагато повнішими стануть знання про життя та діяльність Івана Івановича Огієнка (1882–1972) – визначного українського науковця, філолога, педагога, перекладача та видавця, історика, державного, громадського і церковного діяча, члена Наукового товариства ім. Т. Шевченка.

Виданню збірника передувала велика підготовча, насамперед евристична та дослідницька робота в архівних установах та бібліотеках, зокрема у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Частину листів отримано з бібліотечних і приватних колекцій.

Оригінали листів за період до 1940-х років, в т.ч. за перші роки еміграційної діяльності, було виявлено у фондах ЦДАВО України. З огляду на вже усталену періодизацію життєпису І. Огієнка віднайдені листи також умовно можна поділити на декілька періодів залежно від місця його діяльності.

Київський період життя І. Огієнка (1907–1918) відображено в тих листах, які він отримував під час перебування в Університеті св. Володимира, на початку своєї видавничої та педагогічної діяльності. Оригінали поштових карток з листами до І. Огієнка зберігаються в кількох справах. Це, зокрема, справа № 2 “Очерк [Ивана] Огиенко об истории г. Брусилова и письма к нему от учителей этого города и знакомых об открытии высшего начального училища, о содействии в укомплектовании библиотеки, о выработке программы по украинизации училища. Нач. 19 января 1914 г. – Законч. 30 декабря 1917 г.” та справа № 5 “Письма родственников и знакомых к Огиенко И.И. личного характера. Начато 1910 г. – Закончено 1917 г. На 173 листах”.

Обидві справи містяться у фонді № 1871 “Огиенко Иван Иванович – профессор Киевского университета; министр Министерства культов и Министерства просвещения при контрреволюционных правительствах”. На жаль, назва фонду досі не приведена у відповідність з історичною правдою. Упорядникам вдалося розшифрувати не всі підписи на поштових картках, а тому частину листів віднесено до невідомих авторів.

У справі побудови і відкриття Брусилівського Вищого початкового училища віднайдено листи від Огієнкового племінника Івана Огієнка за 1910–1914 рр., низка з яких подається в збірнику. Вони були написані в основному в м. Брусиліві і присвячені подробицям перебігу будівництва цього училища та вирішенням організаційних питань, пов’язаних з його відкриттям.

Частину цих листів за 1913 р. було написано і відправлено з м. Крижополя, де певний час перебував їх автор (ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. № 2 (6 листів); спр. 5 (9 листів)). Цій же проблемі присвячено листи інших респондентів – інспектора Брусилівського Вищого початкового училища Івана Мислінського (1910–1917 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. № 2 (7 листів); спр. 5 (4 листи)), директора Радомислянської гімназії Миколи Даденкова (1917 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. № 2 (1 лист); спр. 5 (2 листа)), Олександра Зморовича (1916–1917 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (2 листи)), завідувача Брусилівським училищем М. Ф. Черовського (1916 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. № 5 (1 лист)).

Значне місце у листуванні займають відомості про побудову в м. Брусиліві нового православного храму. З цього приводу І. Огієнко отримував листи від священника Свято-Вознесенської церкви м. Брусилова о. Івана Погорелова (1917 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. № 2 (1 лист); спр. 5 (1 лист)). На жаль, перший лист не датований. Отець Іван писав І. Огієнку про те, що запропонував парафіянам зібрати 15 тис. крб. на будівництво нового храму, оскільки він у дуже поганому стані. Спочатку вони погодились, але потім вирішили зібрати тільки 10 тис. крб. Священик дякував І. Огієнку за надіслані 20 примірників нарисів історії храму в м. Брусиліві¹.

Досі малодослідженими залишаються листи, які молоде подружжя Огієнків отримувало від численних знайомих, частину яких упорядниками було відібрано для публікації. У цих листах іде мова про зустрічі, спілкування, стан здоров’я, розповіді про подорожі, привітання із святами, запрошення приїхати погостювати в тих містах, де мешкали на час листування кореспонденти. Специфікою цієї групи листів є звертання відразу до Івана Івановича і Домни Данилівни, причому їхні діти згадуються тільки побіжно. Всі ці листи, як правило, написані російською мовою.

Упорядникам не вдалося розшифрувати відомості про частину авторів цієї групи листів. Зокрема, до родини Огієнків з вказаної вище проблематики писали невідома “Ал. Ал. Ртищева”, яка писала листи з Луганська на кількох сторінках з блокноту, потім з с. Церковне, висловлювала жаль з

---

¹ Огиенко И.И. Брусилевская свято-Воскресенская замковая церковь: Исторический очерк. – К.: Тип. Императорского Университета Св. Владимира. Акционерного Об-ва Н.Т. Корчак-Новицкого. Меринговская, 6, 1914. – 16 с.

приводу неможливості приїхати до Брусилова з нагоди відкриття училища (1912–1917 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. № 2 (1 лист); спр. 5 (3 листи)).

Це також стосується і листів Н. Дувіда та Гені Турбовської з Брусилова з подякою за надіслане видання Огієнкового словника (1910–1917 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (разом 4 листи)), їх знайомої Соні з Санкт-Петербурга, яка також писала І. Огієнку щодо пересилки поштою періодичних санкт-петербурзьких видань (ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)).

Велике зацікавлення викликає невелика група листів з м. Ревеля (назва м. Таллінн до 1917 р.). Виходячи з їх контексту, можна висловити припущення (вони адресовані Домні Данилівні, а Івану Івановичу передавалося привітання і запрошення погостювати в Ревелі), що їх авторами були якісь однокласниці Домни Литвинчук – Паша (?) (1910–1912 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (2 листи)), А. Ілінецька (1912 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), і П. Марховська (можливо, це та ж Паша?) (1914–1917 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (2 листи)).

Найбільшу групу за тематикою листів, написаних до І. Огієнка в цей період, складають ті, що стосувалися наукових досліджень з філології, видання книг, прохання надіслати примірники книжок як самого І. Огієнка, так і інших авторів, подяки за надіслані поштою видання від І. Огієнка. Деякі з цих листів не розшифровані, не вдалося також встановити прізвища частини респондентів.

З видавничих питань з І. Огієнком листувались камер-юнкер Двору Його Імператорської Величності Костянтин Гревс (1910 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), подружжя баронів Мігден (?) (1911 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (3 листи)), Б. Фрідман (1912 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), В. Бутович (1913 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), Х. Рабинович з м. Буча (1913 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), А. Грузський (?) (1913 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), Василь Казанський з Вологди (1914 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), І. Свінцицький зі Львова (1911 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), Ф. Сушицький (1914 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), є лист від Московської старообрядної книгопечатні (Москва, поблизу Іллінських воріт, поряд з Політехнічним музеєм, ліве крило, № 3) (1913 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)) та інші дописувачі.

Великою інформаційною насиченістю характеризуються листи і записки В. Перетца. Вони стосуються його зустрічей з І. Огієнком у Києві, уточнення часу і місця наукових засідань, ідеться також про нездійснені справи, за які автор листів вибачається перед Огієнком, та ін. Через нерозбірливий почерк чималу кількість листів, виявлених у цих справах, не вдалося ідентифікувати, а тому упорядники на цьому етапі ці документи до видання не включили.

Особливий інтерес становлять листи до І. Огієнка, написані учнями різних навчальних закладів, причому багато з них припадають на наступні

роки, після закінчення навчання. Із змісту цих листів випливає припущення, що І. Огієнко якимось чином був причетний до навчання їх авторів і вони з великою пошаною зверталися до нього з подякою за допомогу, розповідали про своє життя, передавали вітання до Брусилова і родині І. Огієнка.

У цей період йому писали різні люди, прізвища деяких не встановлено, зокрема Петя (можливо учень фельдшерської школи з Києва (1914 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (2 листи)), Василь В. Сильченков, який, часто переїжджаючи за службовими обставинами, писав з Корця, Новгород-Сіверського і Бердянська (1912–1917 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (7 листів)), а також інші особи з Варшави, Санкт-Петербурга (потім Петрограда), Харкова, Шадринська, Радомишля, Катеринослава, Полтави та ін.

Окремий розділ епістолярію становлять листи від родичів як з боку Огієнків, так і з боку родини дружини – Литвинчуків. Більшість з них написані великими літерами з численними дописами по краях аркушів, часто без підписів. Майже всі вони засвідчують початковий рівень грамотності респондентів, а за тематикою охоплюють повідомлення про новини життя в родинах, хвороби рідних (з докладним описуванням), висловлювання вдячності І. Огієнку за допомогу, надіслані гроші на лікування, співпереживання з приводу негараздів, численні привітання його родині. Багато з цих листів не мають підписів і дати, а тому упорядники ідентифікували їх на підставі звертання на початку листа (“Дорогой брат!”) та за відбитками дат на поштових штемпелях.

Віднайдено лист від матері Івана Огієнка – Єфросинії Огієнко з м. Брусилова за 1908 рік, можливо, останній, бо вона померла в листопаді того ж року (ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 154). У цьому листі мама вітає сина і невістку з початком масляної, скаржиться на поганий стан здоров’я, задишку, дякує за те, що Іван її не забуває, приділяє увагу, допомагає грошима.

Збереглося декілька листів І. Огієнкові від його старшої сестри Пелагеї, після одруження – Назаренко (ідентифіковані листи за 1910 рік з численими висловленнями жалю з приводу смерті первістка родини Огієнків – Жені; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (2 листи)), старших братів Василя (1910 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (3 листи)) та Михайла (1914–1917 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (4 листи)).

Є також листи від похресниці Антоніни Василівни Огієнкової з Брусилова (1914 р.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)), племінниці Ганни Огієнко (ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (1 лист)). До родинного листування також відносяться листи від Петриченків (1910–1913 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5 (3 листи)) та Литвинчуків (1913–1917 рр.; ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. № 2 (2 листи); спр. 5 (5 листів)), а також декілька не ідентифікованих листів.

Суттєві відомості про загальне коло знайомств І. Огієнка, окрім віднайдених листів, додають підшиті до справи № 5 візитівки, причому деякі з них виявлено в кількох екземплярах із записками на звороті: Андрія Вязлова

(арк. 157), Лубенського земського архітектора-інженера Дмитра Дяченка (арк. 159), атташе представництва України в Туреччині (Константинополь) Олександра Євтухова (Alexandre Ewtoukhiw) (арк. 160), заступника начальника Подільського округу Тадеуша Крижанівського (арк. 161), урядовця особливих доручень МВС УНР Миколи Юхимовича Кравця (арк. 162), Антона Онуфрійовича Литвинчука (на картці вказано адресу: м. Жиздра Калужської губернії, 39-й піхотний запасний батальйон, арк. 164), голови архівно-біблійного відділу при Міністерстві Народної Освіти УНР Вадима Львовича Модзалевського (арк. 165), урядовця особливих доручень Головного Управління Червоного Хреста Василя Решетилевича (арк. 166), капітана Мар'яна Оцеткевича (м. Кам'янець-Подільський, 1 січня 1920, арк. 167), Петра Івановича Руліна (арк. 168), члена Ради Міністерства Народної Освіти Степана Онисимовича Сірополка (22 грудня 1919 р., арк. 169), полковника Генштабу УНР Володимира Сальського (3 візитівки із дописками на звороті, березень 1920 р., арк. 170–172), лікаря Ісаака Марковича Фінкельштейна (на звороті записка від 11 вересня 1916 р., арк. 173) та ін.

Цінними для дослідження є документи і матеріали, що зберігаються в ЦДАВО України у фонді № 1072 “Міністерство Ісповідань УНР. Канцелярія міністра”. У цьому фонді (опис № 2) зберігається справа № 12 “Привітання і листи від Голови Ради Народних Міністрів, Ради Братства, єпископа Кременецького, дипломатичних місій, про національно-церковний рух у західно-європейських країнах, українізацію та незалежність церкви і розповсюдження видань Української автокефальної церкви. 22 лютого 1921 – 29 грудня 1921 р.” (62 арк.).

З цієї справи, окрім інших, заслуговує на увагу лист голови Комітету Жіночої спілки в м. Тарнові з подякою за офіру на користь хворих та поранених козаків. До збірника було відібрано листи від С. Петлюри з різноманітних питань, які стосувалися церковного устрою, роздумів Головного Отамана над церковною історією тощо (28 жовтня, 22, 28 листопада, 15, 19 грудня 1921 р.).

Зі справи № 130 “Церковні справи в Америці [Про відношення українців в Америці до церкви, діяльності Товариства Друзів, церковно-християнський рух в Канаді та про допомогу дітям емігрантів. 8 березня 1921 – 17 грудня 1921 р.]” (102 арк.). До збірника було відібрано лист від І. Бодруга з Монреалю (Канада), де він докладно описав церковно-релігійну ситуацію в українському емігрантському середовищі (1 червня 1921 р.). Для ілюстрації діяльності Міністерства ісповідань уряду УНР у справі налагодження стосунків з іншими християнськими організаціями з цієї справи було відібрано один з листів від зібрання Товариства Друзів (квакерів) з інформацією про свою діяльність (6 січня 1921 р.).

У опису № 3 фонду № 1072 є справа № 5 “Копії протоколів засідань петлюрівської Ради міністрів і церковної ради. 3 січня 1922 р. – 5 липня 1922 р.”, у якій відклалися оригінали листів Симона Петлюри до І. Огієнка (арк. 1–2), ідентичні 4 машинописні копії протоколу № 41 засідань Української Церковної Ради щодо українізації богослужіння від 12 січня 1922 р. (арк. 4–7). До цих копій прикріплено записку (арк. 3) з переліком осіб, до

яких, очевидно, планувалося надіслати ці роздруковані копії: о. П. Пашевському, о. Петру Білону (6 стріл. Дивізія, Щепйорно), прот. Анатолію Вовковичу (Стрілково), свящ. Павлу П'ятаченку (Каліш) і прот. Никанору Микитюкову (Каліш) та ін. До збірника з цієї справи було відібрано лист С. Петлюри (29 грудня 1921 р.).

Зі справи № 9 “Листування з головноуповноваженим м. Києва, міністерством освіти Директорії. 1919–1920 рр.” також було відібрано лист від С. Петлюри (3 січня 1922 р.). Листа від прот. Павла Пашевського було взято зі справи № 10 “Листування з петлюрівськими міністерствами про присилку видань, про відведення приміщень і інші питання. 1922 р.” (145 арк.) цього ж фонду.

Великий масив документів було запозичено з фонду № 1429 “Канцелярія Директорії УНР. Загальний відділ”. В опису № 2 віднайдено надзвичайно великий та інформаційно насичений масив документів. Зі справи № 39 “Листування з Міністерством Ісповідань про діяльність його і Всеукраїнської Верховної Ради, чергові завдання їх, організацію української православної церкви, церковний склад та ін. Витяги з протоколів з'їздів військового духовенства. 7 червня 1920 – 28 грудня 1921 р.” (296 арк.) було відібрано до збірника листи керуючого справами Директорії УНР (листопад, 24 грудня 1921, 24 грудня 1922), єпископа Кременецького Діонісія (Валединського) (25 квітня – 8 травня 1921, 13 серпня 1921, 8 вересня 1921, 18 листопада 1921), прот. Семена Савчука (15 серпня 1921), від Свято-Миколаєвського братства (30 жовтня, 25 листопада 1921), Сидоренка Г. (7 листопада 1921), Голови Ради Народних Міністрів УНР (24 листопада 1921), єпископа УГКЦ Григорія Хомишина (28 листопада 1921), Д. Дженоккі (листопад 1921), архієпископа Георгія (Ярошевського) (9 грудня 1921).

Зі справи № 154 було відібрано велику кількість листів від організацій. Це – листи від Греко-католицької дієцезіальної семінарії в Станіславі (18 грудня 1921), Кременецької духовної семінарії (21 грудня 1921), ради Братства Св. Покрови при Українських Пастирських Богословських курсах (31 грудня 1921), Українського Православного Брацтва ім. святих Кирила та Методія (18 січня, 16 квітня 1922), членів Українського гуртка в Єгипті (6 травня 1922), Об'єднаної ради українських організацій в Софії (16 березня 1922), Консисторії УГПЦ Канаді та США (2 травня 1922), членів Українського гуртка в Єгипті (6 травня 1922), Українського товариства допомоги емігрантам з Великої України (1 липня 1922), Міжнародного секретаріату руху до Християнського інтернаціоналу (серпень 1922) тощо.

З цієї ж справи було відібрано листи офіційних та приватних осіб до І. Огієнка, зокрема листи керуючого справами Директорії УНР (6 січня 1921, 31 січня 1922), голови Ради Міністрів УНР (21 грудня 1921), Голови Надзвичайної Дипломатичної місії УНР у Празі (21 лютого 1922), О. Бачинського (10 лютого 1922), прот. Арсенія Бордюгівського (4 січня 1922, 22 травня 1922), Й. Боцяна (4 січня 1922), А. Вишинського (20 січня – 22 листопада 1922), А. Волковича (21 лютого 1922), Ю. Гасенка (25 травня 1922), єп. Діонісія (Валединського) (16 грудня 1921, березень 1922), О. Колесси (11 березня 1922), Й. Коциловського (5 лютого 1922), М. Крата (6 лютого 1922),

О. Логоцького (9 грудня 1921, 1 січня 1922) І. Лятишевського (20 лютого 1922), о. Василя Мартиша (3 січня 1922), прот. Павла Пашевського (28 січня, 3 березня, 28 грудня 1922), С. Петлюри (9 січня 1923), Г. Сидоренка (12 січня 1922), Р. Смаль-Стоцького (22 грудня 1921), М. Стечишина (6 грудня – 12 грудня 1921), Удовиченка (22 січня 1922), ігумена Платоніда Філяса (1922).

Опрацьовуючи фонд № 2582 ЦДАВО України “Міністерство Народної Освіти УНР. Департамент Вищої школи” (опис № 1), укладачі збірника зі справи № 187 “Розпорядження Міністерства і листування з організаційних питань – про штати, кошти, відкриття факультетів, прийом студентів. 30 січня 1919 – 10 травня 1920 р.” (92 арк.) відібрали до збірника лист від ректора Кам’янець-Подільського університету П. Бучинського.

У фонді № 3696 “Міністерство Закордонних Справ УНР. Департамент Чужоземних Зносин. Дипломатичний відділ” віднайдено документи, які містять листування з І.Огієнком як міністром Освіти уряду УНР. У цьому фонді зберігається справа № 9 “Листування з Головноуповноваженим м. Києва, Міністерством освіти Директорії про матеріальну допомогу петлюрівській армії, про постачання їх продуктами і літературою та відведення помешкань для шкіл. 1919–1920” на 18 арк. (опис 3). Упорядниками було відібрано листи, які дають змогу більш детально дослідити діяльність і коло зв’язків І. Огієнка в цей період.

У цьому ж фонді є справа № 419 “Листування з Міністром віроісповідань УНР про визнання автокефальної церкви державами Європи та значення церковної справи в переведенні політики уряду. 6 листопада 1920 – 27 грудня 1921 р.” (опис № 2). Її документи проливають світло на позицію І.Огієнка щодо утвердження автокефалії Української церкви. Упорядниками було відібрано для публікації декілька листів від Міністерства закордонних справ УНР (7 січня 1921, 25 січня 1921, 7 березня 1921, 16 березня 1921, березень 1921, 20 квітня 1921, 6 травня 1921, травень 1921, 20 серпня 1921), О. Ейхельмана (20 серпня 1921), Л. Михайліва (23 березня 1921), А. Ніковського (11 квітня 1921), С. Петлюри (31 січня 1920, 19 червня 1920), прот. Семена Савчука (7 жовтня 1921) тощо.

З огляду на малодовивченість проблеми, подальшого дослідження і публікації вимагають документи з організації роботи Міністерства ісповідань уряду УНР у справі налагодження тривалих стосунків з іноземними церковними та релігійними представництвами, обміну інформаційними листами, нав’язування особистих стосунків з церковними ієрархами та осередками. З огляду на велику кількість напрямів діяльності міністерства, цю проблему поки що ніхто з науковців ґрунтовно не дослідив. З опису № 3 цього ж фонду було відібрано кілька документів зі справи № 9 – листи від управителя школи у Володимирі-Волинському (22 червня 1920), Української дипломатичної місії в Польщі (7 липня 1920), Міністерства закордонних справ УНР (16 грудня 1920, 26 грудня 1920).

Великий, різноманітний і цінний, з погляду інформаційного насичення, комплекс джерельних свідчень знаходиться у ЦДАМЛМ України (фонд № 1294). Це, передусім, копії документів, які передав в Україну на архівне

зберігання протопресвітер о. Тимофій Міненко. Ці листи від різних організацій, установ та окремих осіб відносяться до 1940–1969 рр., тобто охоплюють еміграційний період діяльності І. Огієнка (митрополита Іларіона).

Частину листів до І. Огієнка за часів його перебування на посаді Головного уповноваженого Уряду Української Народної Республіки укладачі почерпнули із збірника: “Олександр Доценко. Літопис Української революції. Матеріали й документи до історії Української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – 400 с.”. Його було перевидано у Філадельфії (США) у 1988 р. Дослідчим Інститутом Модерної Української Історії.

Ці документальні матеріали на сьогодні є бібліографічною рідкістю в Україні і містять багато документів, у тому числі й листів, оригінали яких не відклалися в українських архівах. Відомо, що підполковник Олександр Доценко був старшим ад’ютантом Головного Отамана Симона Петлюри і в своєму “Літописі” зібрав унікальні документи, оригінальні листи, протоколи різноманітних засідань та зібрань тощо.

Сам О. Доценко зазначав, що починаючи з 1917 р. мав змогу докладно ознайомитися з перебігом політичних подій визвольної боротьби за УНР, оскільки був у Ставці спочатку ад’ютантом, а потім Старшим ад’ютантом Головного Отамана військ УНР. У силу свого становища, він мав доступ до урядових документів. У передмові до першого видання збірника, яку О. Доценко написав у м. Марієнбаді і датував 25 серпня 1921 р., подано досить докладний перелік джерел до “Літопису”: архіви Ставки і Центральних Установ, власний архів і щоденники, власні спостереження військового і політичного характеру, розмови з відповідальними військовими і громадськими діячами, тогочасні періодичні видання (українські, закордонні, денікінські газети і журнали).

Працюючи над матеріалами “Літопису” О. Доценка, упорядники вважали доцільним відібрати не тільки листи, які були адресовані безпосередньо І. Огієнку, а й ті, які були направлені на ім’я “Пана Головноуповноваженого Уряду Української Народної Республіки”, але за період, коли на цій посаді перебував І. Огієнко. При цьому враховувалось, що частину листів О. Доценко іноді подавав у факсимільному відтворенні, в т.ч. польською мовою. Але здебільшого це були передруки канцелярських документів.

При передруку текстів рапортів, звернень, листів, телеграм, які були адресовані І.Огієнку як Головному уповноваженому Уряду УНР, О. Доценко вказував посади і прізвища авторів листів. Разом з тим, досить часто інші підписи, зокрема секретарів, у документах він не розшифровує і подає тільки вказівку на те, що документ засвідчено словом “підпис” у круглих дужках. Упорядники, залучаючи листи з цього збірника, виходили з археографічної традиції і ніяких змін у тексти не вносили.

Частину листів було надано для публікації окремими особами. Ці документи в різні роки було скопійовано в Архіві Української Православної Церкви Канади (Ukrainian Orthodox Church of Canada, 9 St. John’s Avenue, Winnipeg, Manitoba R2W 1G8), фонд “Митрополит Іларіон (Огієнко)”. Копії було передано прот. Юрієм Мициком та Іриною Тюрменко, про що упорядниками було зазначено при публікації кожного з документів.

Науково-довідковий апарат збірника складається з археографічних та тематичних коментарів, покажчиків – анотованого іменного, географічного, предметного, переліку документів, списку скорочень та переліку праць, які згадані в листах.

Для того щоб зберегти наступність інформації, листи подано у хронологічній послідовності. Тексти листів викладені повністю, без купюр. Упорядники намагалися максимально дотримуватися правопису оригіналу, виправляючи тільки очевидні механічні помилки, розкриваючи скорочення назв і прізвищ. Недописані та пропущені слова, по можливості, відновлювались в квадратних дужках.

Частину листів надруковано на бланках різноманітних установ та офіційних осіб. Причому упорядники намагалися відтворити розташування заголовків, дат, різних написів та печаток відповідно до друкарської частини бланків. Частина офіційних документів, які було відібрано з українських архівів, – це в основному канцелярські копії відісланих документів, тому вони і надруковані як другий екземпляр на звичайному папері, оскільки перший екземпляр, на бланку, було відіслано. Тільки частина листів до І. Огієнка збереглася в оригіналі (на листівках, фірмових бланках) і упорядниками в археографічних примітках по можливості було відтворено особливості цих документів.

Майже весь великий масив документів, який надіслав з Канади о. Тимофій Міненко, виконаний на бланках тих установ, від імені яких писали листи митрополиту Іларіону (Огієнку). На кожному з цих листів є відбиток штампю з позначкою, що ці листи походять з архіву прот. Тимофія Міненка, що відтворено в текстуальних примітках. Специфічною ознакою цих листів на початку 1950-х рр. є написання листів на бланках європейських осередків українських еміграційних установ після закінчення II Світової війни.

Можна висловити припущення, що ті емігранти із світських та з церковних кіл, котрі були змушені переїхати на американський континент з європейських країн, зокрема з Німеччини і Австрії, певний час продовжували використовувати бланки, що були виготовлені ще в період їх перебування в таборах у Німеччині. Через це деякі листи до митрополита Іларіона, які надходили наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років, мають у заголовку надруковані реквізити європейських установ, а нова адреса респондента, наприклад у Канаді, додрукована на машинці внизу листа, що зазначено в текстуальних примітках.

Один з найближчих соратників митрополита Іларіона (Огієнка) в Канаді, який найбільше прислужився йому в щоденній праці по організаційному упорядкуванні життя парафій УГПЦ в Канаді на початку 1950-х рр. архієпископ Михаїл (Хороший) надіслав митрополитові чи не найбільшу кількість листів. Він писав їх на друкарській машинці спочатку на бланках, виготовлених друкарським способом, надрукованих двома мовами – зверху вказано, що це “Українська Греко-Православна Єпархія Східної Канади”, внизу цей текст відтворено англійською мовою готичним шрифтом. Ліворуч, нижче заголовка, іншим шрифтом надруковано ім’я та адресу архіє-

пископа Михаїла (Хорошого). Слова “Слава Богу”, які зустрічаються на кожному з листів, до бланку не належать, а надруковані машинописним способом. Менша частина листів збереглася у вигляді машинописних копій, які передруковуються у звичайний спосіб. Окремі листи архієпископа Михаїла (Хорошого), починаючи з 23 серпня 1951 р., надруковані на бланках Української Греко-Православної Східної Єпархії в Канаді, які після організаційного оформлення цієї Єпархії в складі УГПЦ в Канаді було замовлено.

Щодо своєї праці у справі звідомлення митрополита Іларіона (Огієнка) про свої подорожі, організаційні заходи, зустрічі, підготовку публікацій в огієнкових часописах, проблеми із здоров'ям архієпископ Михаїл не шкодував зусиль. Тільки одного разу він поскаржився в листі до Іларіона від 9 грудня 1954 р.: “Увесь час сиджу за машиною. Та ще біда зламалась моя машина, а це друкую на російській. Тяжко і помилок багато”.

Листування між митрополитом Іларіоном (Огієнком) та митрополитом Іоанном Теодоровичем збереглося на бланках, які були спеціально виготовлені друкарським способом для І.Теодоровича. Їх особливістю є восьмираменний хрест над заголовком, а також готичний шрифт друку. Ймовірно, такий тип бланків Іоанн Теодорович замовив після того, як у 1950 році очолив Українську Церкву в США та оселився за новою адресою у Філадельфії, оскільки листів з попереднього періоду до митрополита Іларіона не було.

Специфікою позначення дати листів на бланках, які відсилялися з українських емігрантських установ у Німеччині, є характерне написання: Berlin S[üd] W[est] П 1 січня 1942, до якого упорядники не вносили змін. Такі бланки відтворені по можливості повністю з відповідними коментарями.

Оскільки митрополит Іларіон (Огієнко) листувався з осередком УАПЦ в Західній Європі на чолі з митрополитом Полікарпом (Сікорським), а з 1953 р. митрополитом Никанором (Абрамовичем), то слід сказати, що листи від Священного Синоду УАПЦ на еміграції надруковані на бланках Синоду із зазначенням юридичної адреси українською, англійською, німецькою та французькою мовами. Очевидно, що опинившись у Західній Європі і поставши перед необхідністю листуватися з українськими парафіями та світськими інституціями в Німеччині, Франції, Великій Британії, канцелярія Синоду УАПЦ і єпископи цієї церкви випрацювали певний тип бланків, які полегшували такі звернення і дозволяли використання такого типу бланку. Окремі листи від митрополита Никанора (Абрамовича) до митрополита Іларіона (Огієнка) надруковані на бланках Української Автокефальної Православної Церкви у Німеччині.

Листи від різних інституцій у Канаді, зокрема від Українського Інституту св. Івана, збереглися на їх фірмових бланках із зазначенням юридичної адреси англійською мовою. Ця установа до грифу фірмового бланку навіть умістила фотографічне зображення споруди Інституту.

Надіслані до митрополита Іларіона (Огієнка) листи від приватних осіб, в основному представників різноманітних наукових і громадських установ Канади, надруковано на бланках. Листи від В. Кохана – на фірмових бланках

Комітету Українців Канади із зазначенням юридичної адреси англійською мовою, від Союзу Українців Самостійників у Канаді – на їх фірмових бланках із зазначенням юридичної адреси англійською мовою, від С. Василюшин та С. Пауш – на фірмових бланках Союзу Українок Канади із зазначенням юридичної адреси англійською мовою, від Крайової управи молоді УНО в Канаді – на їх фірмових бланках із юридичною адресою, поданою англійською мовою, від Петра Волиняка написані на друкарській машинці, деякі – на бланках видавництва “Нові дні” із зазначенням юридичної адреси та логотипу останнього, а деякі на бланках СУЖЕРО із юридичною адресою англійською мовою, від Т. Омельченка, В. Левицького надруковані на бланках Українського Національного Об’єднання у Берліні із зазначенням юридичної адреси останнього.

Так само листи Д. Ріпака надруковано на бланку Українського Національного Об’єднання в Канаді із зазначенням юридичної адреси. Епістоли від М. Ветухіва вміщені на бланках Української Вільної Академії Наук у США із зазначенням юридичної адреси англійською мовою, а листи М. Мандрики надруковано на бланках Української Вільної Академії Наук в Канаді із юридичною адресою англійською мовою. Листи з Української Вільної Академії Наук у Канаді надруковано на її фірмовому бланку із зазначенням юридичної адреси українською та англійською мовами тощо.

При публікації листів археографічний заголовок документів включає прізвище або церковний титул автора листа, більш повні відомості про яких вміщено в анотованому іменному покажчику наприкінці збірника. В оригіналах листів, як правило, зазначалися тільки посада або суспільне становище автора листа. У результаті роботи з ідентифікації осіб авторів, упорядниками в заголовках документів було подано прізвище та ініціали. В тому випадку, коли встановити особу не вдалося, в археографічному заголовку подано назву відповідної організації чи установи, від якої було надіслано листа. У випадку, коли лист було відправлено кільком адресатам, в археографічних примітках або в заголовку вказується, що лист відправлено групі осіб або організацій.

Якщо точне місце відправлення листа встановити неможливо, в археографічному заголовку в квадратних дужках було подано приблизне місце написання. При передруку було збережено написання адрес, які не перекладалися і не розшифровувалися.

Через відсутність конкретних дат, у деяких документах датування встановлено приблизно – за змістом, за суміжними документами, з відповідними зазначеннями “не пізніше”, “не раніше” такого-то числа. Всі перелічені особливості датування подані як застереження у текстуальних примітках. Якщо неможливо було встановити дату листа, то упорядниками такі листи уміщувались наприкінці блоку листів за конкретний рік. Датовані документи друкуються без застережень. Деякі листи все ж залишилися без дати, оскільки на даний час відсутні будь-які ознаки для її встановлення.

Вказівка про мову документа подається тільки у тих випадках, коли документи написані не українською мовою. Листи, написані російською

мовою, публікуються в оригіналі без змін, з відповідним археографічним опрацюванням.

Тексти листів подаються зі збереженням тогочасної стилістики, особливостей мови авторів, застарілих слів, специфічних виразів та новотворень. Збережене написання окремих прізвищ та рідковживане написання окремих імен та прізвищ. Неуніфікованим залишилося написання слів з великої чи малої літери.

Титули церковних ієрархів у листах найчастіше подано скорочено (архієп., єп.). Титулування церковних ієрархів та звернення до них подавалися як з великої так і з малої літери, тому упорядники не вдавалися до уніфікації, щоб максимально зберегти авторський стиль. У деяких випадках при написанні титулів було допущено довільні скорочення, тому для уніфікації зроблено доповнення в квадратних дужках.

Помилки в тексті, які не несуть смислового значення і мають технічний характер, усунуто в тексті без застережень. Також виправлено очевидні помилки у прізвищах та географічних назвах. Незрозумілі місця в тексті листів, або ті частини тексту, які не вдалося прочитати, упорядники позначили квадратними дужками і позначкою [нрзб.].

Без змін залишилося написання географічних назв, які відповідають часу, за якого жив і працював Іван Огієнко (митрополит Іларіон).

Назви окремих видань, які згадуються в текстах листів, було взято в лапки. Примітки і дописки, які робили автори при написанні або редагуванні текстів листів, зазначені упорядниками в квадратних дужках, а також супроводжуються відповідним археографічним коментарем в підстроичнику.

Посилання на Святе Письмо упорядниками майже не розшифровувалося, з огляду на загальну сучасну доступність видань Біблії. Винятки складають тільки ті випадки, де немає точної вказівки на відповідний розділ Біблії, або контекст вимагає цитування вказаного уривку в повному обсязі для розуміння думки автора листа.

Недоречності в тексті, очевидні помилки (пропуски, подвоєння літер) усунуто упорядниками без застережень у текстуальних примітках.

Оригінальність документів, спосіб їх відтворення, наявність у них печаток, штампів, використання бланків зазначається в легендах після кожного документа. Назву архіву або джерело надходження цього документа також вказано в легендах відповідних документів.

Скорочення при укладанні покажчика застосовувалися при написанні пошукових даних як загальноприйняті (фонд – ф., опис – оп., справа – спр., аркуш – арк.). У легенді подається вказівка на оригінальність документів.

Були збережені особливості написання багатьох слів: “здоровля”, “найвищий”, “де з-ким”, “єпископ”, “внедовзі”, “навить”, “керунок”, “відчит” тощо. У багатьох текстах відсутній апостроф там, де за сучасним правописом він повинен бути.

Зустрічаються не узгоджені у відмінках звернення до адресата, які упорядники свідомо не виправляли.

Вживання великої літери авторами листів, яке суперечить сучасному правопису, є свідченням їх ставлення до тієї чи іншої особи, установи,

організації, події тощо. Упорядники не виправляли це написання. Всі пропуски в словах позначено крапками у квадратних дужках ([...]). Крапки без дужок належать авторам документів.

Цілком зрозуміло, що підготовка такого документального видання була б неможливою без допомоги широкого кола науковців, архівних та бібліотечних працівників, археографів, представників духовенства.

Упорядники складають персональну подяку за надані матеріали, документи та консультації таким особам:

всім співробітникам читального залу та архівосховища ЦДАВО України і зокрема – заступнику директора ЦДАВО Оксані Борисівні Пашенко, завідувачці сектором користування документами відділу використання інформації документів Надії Олегівні Луцюк, начальнику відділу комплектування ЦДАВО Наталі Петрівні Губенко, архівісту 1 категорії сектором користування документами відділу використання інформації документів Оксані Леонидівні Кузнецовій та ін.;

директору ЦДАМЛМ України Скрипці Леоніду Вікторовичу, зав. сектором користування документами Рачковській Олені Зіновіївні, зав. відділом забезпечення збереженості документів Хараламповій Людмилі Дмитрівні;

завідуючому бібліотекою ім. О. Ольжича Олександрю Сергійовичу Кучеруку та співробітниці цієї бібліотеки, головному спеціалісту Українського інституту національної пам'яті Оксані Олександрівні Гриненко за надання цінних закордонних видань та за допомогу у пошуках матеріалів для написання коментарів;

ректору Київської Православної Богословської Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату Високопреосвященнішому митрополиту Переяславському Димитрію (Рудюку) за надання закордонних публікацій з історії УАПЦ;

співробітникам бібліотеки Київської Православної Богословської Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату і особисто о. Павлу Мельнику за надані історичні, богословські та енциклопедичні видання.

співробітникам Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка і особисто директору Василю Федоровичу Кметю за надання дореволюційних видань І. Огієнка.

Сподіваємось, що пропонований збірник буде схвально сприйнятий науковою та читацькою громадськістю в Україні та допоможе глибше досягнути як неординарну постать Івана Івановича Огієнка (митрополита Іларіона), так і епоху, в яку він жив і самовіддано працював на благо України, її державності, духовності, незалежності Української Церкви.

ЛИСТИ

(1910–1969)

№ 1

Костянтин Гревс*

с. Ставидлы, 9 грудня 1910 р.

Милостивый государь.

Прочтя в газете «Киевская мысль»¹ объявление об изданном Вами словаре неправ[ильных] выраж[ений] в русской речи² Ю[го]-З[ападного] края³ прошу выслать мне безотлагательно наложенным платежом 1 экз[емпляр] по адресу: Ставидлы Киевской губ[ернии]⁴ Камер-Юнкеру Двора Е[го Императорского] В[еличества] Константину Петровичу Гревс.

С совершенным почтением

[К. П. Гревс]

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 10, 10 зв. Оригінал. Машинопис.

¹ «Киевская мысль» – щоденна політична та літературна газета. Видавалася у Києві російською мовою у 1906–1918 рр. З 1917 р. виходила двічі на день – ранковим і вечірнім випусками. Розповсюджувалася по всьому Південно-Західному краю і була найбільшою за тиражем провінційною газетою Росії того часу.

² Йдеться про видання: «Огиенко И. Словарь неправильных, трудных и сомнительных слов, синонимов и выражений в русской речи. – Киев, 1914. – 288 с.».

³ Юго-Западный край – так називали губернії Правобережної України (Волинську, Подільську, Київську) за часів Російської імперії у XIX–XX ст.

⁴ Ставидла – нині село в Олександрівському р-ні Кіровоградської обл.

---

* Лист надрукований на поштовій листівці і відправлений на адресу: «Киев. Дмитриевская ул., д. № 31, кв. 2. И. Огиенко».

№ 2

Іларіон Свінцицький*

м. Львів, 25 грудня 1911 р.

Сердечно дякую Вам за книжку – вона мені дуже сподобалась. Скоро надіюсь одержати німецький одтиск благовіщенської статті, заново переробленої для Archiv für slavische Philologie Ягича і статтю про Бучацьке Євангеліє – то Вам пошлю їх враз з деякими іншими статтями. Коли ласка купіть і пришліть за мій счет^{2*}.

Сеї книжки навіть за автора; просив в неї Розова¹ – то він мовчить якось, може хорий? Допишіть дещо про него. Якби увиділи Вадима Мих[айловича] Щербак[івськ]ого, прошу поздоровити его.

Добра зичу Вам і Вашим

Ваш І. Свінцицький²

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 21, 21 зв. Автограф.

¹ Можливо, йдеться про професора Розова Володимира Олексійовича (1876–1940).

² У 1911 р. налагодилося листування між І. Огієнком і І. Свенцицьким. Один з листів І. Огієнка до І. Свенцицького за 1911 р. опубліковано: *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968) / Упоряд. Ляхоцький В., Московченко Н., Преловська І. – К.: УДНДІАСД, 2001. Серія “Пам’ятки”. – Т. 2. – С. 17.*

№ 3

Іван Огієнко (племінник)^{3*}

25 жовтня 1913 р.

Дорогой Дядя!

Я Вам писал относительно своего желания перевестись в Брусилов: видели ли Вы инспектора или нет? Если знаете, как обстоят дела с Брусиловским училищем, то прошу написать мне. Я назначен заведывающим, т[ак] к[ак] мое училище теперь двухкомплектное, за что и получаю еще 60 р[ублей] прибавки к жалованию, да на расходы училища 500 р[ублей], всего 920 р[ублей] в год. От Владимира получили открытку. У меня новостей никаких. Из Брусилова письма получаю редко. Прошу Вас, если будете иметь время ответить мне, а меня сильно интересует знать видели ли Вы инспектора. Поклон Д[омне] Даниловне и всему Вашему семейству.

Ваш І. Огиенко

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 45, 45 зв. Автограф.

* Лист написаний на австрійській поштової листівці з адресою: “Господину И. Огиенку в Киев, Дорогожицкая, 21”. Подружжя Огієнків мешкало за цією адресою з 1911 р. після того, як І. Огієнко став професорським стипендіатом за підтримки С. Єфремова. До того вони проживали в скрутних умовах в с. Звонковій на ст. Мотовилівка Південно-Західної залізниці. Зворотня адреса: м. Львів, вул. Мохнацького, 42.

^{2*} Далі два рядки тексту документу не вдалося розібрати.

^{3*} Лист написаний на поштової листівці за адресою: “Е[го] В[ысоко-] Р[одию] Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко, Киев, Б[ольшая] Дорогожицкая ул., дом № 21, кв. 11”.

Іван Огієнко (племінник)*

м. Брусилів, 19 січня 1914 р.^{2*}

Дорогой Дядя!

Шлю горячее спасибо за книгу. Простите, что долго не писал, все время был занят по школе, т[ак] к[ак] она слишком запущена, а я со дня на день ждал инспектора и к его приезду приводил все в порядок. Новостей у нас в Брусилове никаких. Читал Вашу статью в радомыслянине^{3*} под заглавием «Брусилев как ремесленный пункт»¹. Что слышно на счет открытия в Брусилове четырехклассного училища? Постройка моего домика немного подвигается, уже есть крыша. Думаю в этом году окончить, нанимают у меня под Ссудо-сберегательное Т[оварищест]во², дают 200 р[ублей] хочу закончить.

Поклон от меня Домне Даниловне и всему Вашему семейству. Остаюсь
многочасным], Ваш И. Огиенко.

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 1, Изв. Автограф.

¹ Огієнко співпрацював з друкованим органом повітового центру м. Радомишля газетою “Радомыслянин” впродовж 1913–1916 рр. У січні-травні 1913 р. він оприлюднив на сторінках цього часопису свої перші красназвнич дослідження, зокрема статтю “М-ко Брусилев и его окрестности”. У 1914 р. з’явилася ціла низка історичних нарисів Брусилівського повіту Київської губернії, зокрема «Брусилевская братская школа», «Село Водотын, Радомысльского уезда, Киевской губернии». В наступні роки з’явилася низка нарисів під заголовком “Очерки по истории г. Радомысля”. У науковій бібліотеці Київського національного університету ім. Т. Шевченка збереглася книга І. Огієнка “М-ко Брусилев и его окрестности”, яка складається з віршків статей з цієї газети, наклеєних на папір в хронологічній послідовності.

² Тут: кредитно-ощадне товариство, ініціатором створення якого був І. Огієнко. Позиково-ощадні товариства (рос. “Ссудо-сберегательное товарищество”) – громадські установи, які з’явилися в Російській імперії в 1860-ті рр. Їх діяльність полягала у наданні кредитів з помірними відсотками широким верствам населення та вигідному вкладенні (з відсотками) коштів заможних громадян.

* Лист написаний на поштовій листівці з адресою: “Е[го] В[ысоко-] Р[одию] Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко, Киев, Б[ольшая] Дорогожицкая ул., дом № 21, кв. 11”.

^{2*} Дату встановлено за поштовим штемпелем: з м. Брусилова листа було відправлено 19 січня 1914 р. ст.ст.

^{3*} Так в тексті.

Іван Огієнко (племінник)*

м. Брусилів^{2*}, 26 січня 1914 р.

Дорогой дядя!

Дом свой под училище я нанять согласен, но не знаю будет ли он соответствовать требованиям. Длина дома 18 арш[ин], ширина 11 арш[ин] и высота 4 1/2 арш[ин]. В нем предположено сделать 6-ть комнат. В настоящее время у меня плотники начали его оканчивать и, если бы я знал, как Вам нужно, то я бы так его и делал¹. Относительно цены сообщу Вам следующее: у меня его нанимают под ссудо-сбер[егательное] Т[оварищест]во и предлагают 250 р[ублей] в год, но я должен еще построить сарай для склада сельско-хозяйственных орудий 24 арш[ина] на 16 арш[ин]. Если Вы напишете мне, что мой дом можно будет приспособить под училище, то я приеду в Киев и мы поговорим. Если потребуется прибавить дом в длину на арш[ина] 4-ре, то еще можно, пока дом не окончен.

План дома^{3*}. Приспособить для школы можно так^{4*}. Общее собрание в Т[оварищест]ве предполагают собрать на 16-е февраля. Ассигнованные в прошлом году 1000 руб[лей] на школу крестьяне не отказываются уплатить.

Поклон Домне Даниловне и всему Вашему семейству. Если найдете мой дом удобным под школу, но с изменением, то прошу скоро сообщить мне, т[ак] к[ак] потом придется ломать стены.

Многообязанный Вам И[ван] О[гиенко]

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 2, 2 зв. Автограф.

¹ Йдеться про активну допомогу І. Огієнка рідному місту. Викладаючи в Києві, він сприяв заснуванню у рідному м. Брусиліві Вищої початкової школи, Товариства ощадності, читав лекції для вчителів-словесників. Тому очевидно, що він цікавився придбанням окремого помешкання в м. Брусиліві для цієї справи.

* Лист написаний на поштової листівці з адресою: “Е[го] В[ысоко-] Р[одио] Івану Івановичу г[осподи]ну Огиенко, Киев, Б[ольшая] Дорогожицкая ул., дом № 21, кв. 11”.

^{2*} Дату встановлено за поштовим штампелем. Лист було відправлено з м. Брусиліва 26 січня 1914 р. і того ж дня отримано в Києві.

^{3*} Автор листа намалював від руки креслення плану будинку, де позначив напрямлення будівництва по відношенню щодо півночі-півдня, кількість вікон і дверей, кімнат, розташування кухні, передпокою, печі тощо.

^{4*} Автор листа домалював від руки іще одне креслення плану будинку такого ж розміру, де позначив іншу розбивку кімнат на плані. На цьому плані будинок поділено на два великих приміщення під класи і коридор між ними.

№ 6

Іван Огієнко (племінник)*

м. Брусилів, 3 березня 1914 р.

3/III.14 г[ода]

Дорогой Дядя!

Если Вы сами не приедете на общее собрание, то скажу Вам уверенно, что не только не дадут на училище 200 р[ублей], но провалят и те 100 р[ублей], которые ассигновали в прошлом году. Поеду житомирским дилижансом до Ставищ, и меня уведомят телефоном, (т[ак] к[ак] телефонная сеть Брусилов-Киев уже работает), то я выеду за Вами в Ставища. Если найдете нужным, то уведомяте М. Г. Липовецкого пускай приедет этого числа в Брусилов, и Вы покончите с ним квартирный вопрос относительно высшего начального училища. Прибыль Брусиловского ссудо-сберегательного т[оварищес]тва за 1913 г[од] выражается в сумме 3148 р[ублей].

Поклон Домне Даниловне и всему Вашему семейству.

Остаюсь уважающий Вас

И. Огиенко

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 3, 3 зв. Автограф.

№ 7

Іван Огієнко (племінник)^{2*}

м. Брусилів, 5 квітня 1914 р.

5/IV [19]14 г[ода]

Дорогой Дядя!

Поздравляю Вас с праздником Пасхи. [М.Г.] Липовецкий, когда приезжал в Брусилов, кв[артину] под высшее начальное училище искал со Стасиневичем, а мне сказал, что эти квартиры не годятся, и если мы хотим училище, то он советует переименовать двухклассное в высшее начальное. Общее собрание в Ссудо-сберегательном товариществе назначено на 24 апреля. Новостей в Брусилове никаких. Поклон Домниции Даниловне и всему Вашему семейству. На собрание приедете или нет?

Остаюсь уважающий Вас

И. Огиенко

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 62, 62 зв. Автограф.

---

* Лист написаний на поштової листівці з адресою: “Его Высокородию Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко, Б[ольшая] Дорогожицкая № 21, кв. 11”.

^{2*} Лист написаний на поштової листівці з адресою: “Е[го] В[ысоко-] Р[одио] Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко, Киев, Б[ольшая] Дорогожицкая ул., дом № 21, кв. 11”.

5 квітня 1914 р.

1914 5/IV

Поздравляю Вас с Великим Днем св[ятой] Пасхи. От души желаю всего наилучшего. Роздал книги по назначению. Лейба удивляется дешевизне и обещает скоро распродать. Братство же идет довольно медленно: продано около пяти книг; покупают только старики, наверно, еще те, которые помнят о нем; но 20 коп[еек] составляют большие деньги и это тормозит ход книги. Зато «[Брусиловская] Св[ято-] Воскр[есенская] Замк[овая] ц[ерковь]»¹ заинтересовала многих и вызвала любопытство среди крестьян, потому всякий за 5 к[опеек] легко приобретает. Жаль только, что не всякий знает о ней.

Слышал и о 4-х классном училище. Правда, что вся Забашта есть против такого постановления. Обижаются, что «староміські» люди, не разобравши в чем дело, кричали, что им не нужна школа, кричали даже не выслушавши при каких обстоятельствах и как открывается эта школа. Но Забашта не унывает, решили сами пойти навстречу. Говорят, самый бедный «шевичик» даст 2–3 рубля. Многие дадут 15–20 р[ублей]. Есть такие, которые могут дать и 50 р[ублей] и всеми силами соберут 100 руб[лей], лишь бы только была школа.

Поклон Толе, Жоржику^{2*}, Д[омне] Д[аниловне]. Будьте здоровы.

Іван Литвинчук

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 4, 4 зв. Автограф.

¹ Йдеться про видання брошури: “Огиенко И.И. Брусиловская свято-Воскресенская замковая церковь: Исторический очерк. – К.: Тип. Императорского Университета Св. Владимира. Акционерного Об-ва Н.Т. Корчак-Новицкого. Меринговская, 6, 1914. – 16 с.”. На звороті титульної сторінки вказано, що цей нарис є відтиском з “Киевских Епархиальных Ведомостей” за 1914 р., № 14–15. До брошури вміщено світліни зовнішнього вигляду храму з усіх сторін, внутрішнього інтер’єру, іконостасу. Наприкінці нарису подано перелік всіх віднайдених І. Огієнком настоятелів церкви. Останнім в цьому переліку, з 1902 р. вказано свящ. Погорелова Івана Терентійовича.

* Лист написаний на поштової листівці з адресою: “Киев. Б[ольшая] Дорогожицкая № 21, кв. 11. Е[го] В[ысоко-] Р[одию] И.И. Огиенко”.

^{2*} Тут і далі йдеться про молодшого сина І. Огієнка – Юрія (Георгія).

№ 9

Іван Огієнко (племінник)

м. Брусилів, 19 серпня 1914 р.

19.VIII.1914г.

Дорогой дядя!

Прошу Вас сообщить мне, если Вы знаете, кто такой назначен инспектором Радомысленского уезда на место М. Липовецкого. Я слышал, что учитель 5-й Киевской гимназии. Не будет ли это А. И. Зморевич?

Новостей в Брусилове никаких. Дочь экзамен по передержке выдержала успешно. Поклон Домне Даниловне и всему Вашему семейству.

[Иван Огиенко]

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 5, 5 зв. Автограф.

№ 10

Ганна Огієнко

м. Брусилів [?], 11 вересня 1914 р.

Письмо 11 сентября*.

Дорогой наш дядя и тетя.

Большое Вам спасибо за Ваш труд и за Вашу рекомендацию и за то, что Вы походатайствовали за это училище. Я выдержала экзамен во II-й класс. Посылаем поклон Толе и Жоржику.

Анна Огиенко

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 68. Автограф.

№ 11

Іван Огієнко (племінник)^{2*}

м. Брусилів, 24 листопада 1914 р.

Дорогой Дядя!

Разбор Вашего дела не разбирался, т[ак] к[ак] не явились свидетели. Из всех свидетелей явился я, плотник Волошенко и Литвинчук. Показания мои на допросе следующие: «Ругал Ив[ана] Ив[ановича] площадной руганью самой отборной и по матери, ломал изгородь, набрасывался на плотника с угрозой прекратить работу». Волошенко и Литвинчук показали, что они,

* Так в тексте. Лист написано дитячим почерком без знаків пунктуації з помилками.

^{2*} Лист написаний на поштової листівці з адресою: “Его Высокородию Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко, Б[ольшая] Дорогожицкая, дом № 21, кв. 11”.

т[о] е[сть] П. Литвинчук Вас не ругал, а только говорил: «Всякий прыйде на мою батьковщину распоряджаться». Я сказал С. Сергеевичу дать им присягу, но он сказал, что не нужно, т[ак] к[ак] дело разбираться не будет за невякою свидетелей, и будет назначен второй вызов. Не явившихся свидетелей штрафовать каждого в 10 р[ублей]. Заявление Ваше подал ему. Подписные листы скоро пришло. 19-го был А. Иванович.

Ваш *И. Огиенко*

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 76, 76 зв. Автограф.

№ 12

Іван Огієнко (племінник)*

15 грудня 1914 р.

Дорогой Дядя!

Прошу Вас сообщить мне могу ли я приехать к Вам в Киев на две недели заниматься по геометрии? Новостей в Брусилове никаких. Евреи только узнали, что Высшее Начальное училище предполагается открыть чисто христианским; страшно недовольны. Анатолий Иванович Водотыйского Макара дочку назначил в Соловьевское двухклассное училище. Поклон от Маши^{2*} и детей всему Вашему семейству и желают радостно встретить праздник и провести его.

Остаюсь уважающий Вас

И. Огиенко

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 78, 78 зв. Автограф.

№ 13

Іван Огієнко (племінник)

Без дати.

Глубокоуважаемый дядя!

Дом под н[ачальное] классное училище имеется у Лядова, этот что он выстроил за лавками. Внутри дома еще нет никаких перегородок, т[о] е[сть] комнат, и Лядов мне говорил, что согласен приспособить внутри дом так, как от него потребует училищное начальство. За верхний этаж, который мы хотим снять под училище, Дувид Турбовский и другой еще еврей предлагают Лядову 250 руб[лей], он эту цену просит и с нас. Дом хороший и вполне будет соответствовать училищным требованиям. При сем прилагаю Вам план сего дома и собственноручную записку г[осподина] Лядова.

Слыхал я из достоверных источников, что г[осподин] Стасиневич, заведывающий 2-классным училищем, возбудил ходатайство перед начальством, что 4-классное училище для Брусилова не нужно, а нужды брусилковского

---

* Лист написаний на поштової листівці з адресою: "Его Высокородио Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко, Б[ольшая] Дорогожицкая № 21, кв. 11".

^{2*} Очевидно йдеться про дружину племінника І. Огієнка.

населения, (в воспитательном смысле) вполне удовлетворяются 2-классным и одноклассным училищами, которые имеются в Брусилове, а если и есть потребность, так это в ремесленной школе. Что это Вы узнали от меня, прошу не разьяснять.

Поклон Домне Даниловне и всему Вашему семейству.

Результат прошу сообщить мне, чтобы я мог поставить в известность г[осподина] Лядова. Уважающий Вас *И. Огиенко*

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 8, 8 зв, 9. Автограф.

№ 14

Олександр Зморевич*

16 лютого, 1916 р.

Дорогой Иван Иванович!

Если жена сегодня говорила Вам по телефону о моем приезде к 8 час[ам] вечера и Вы ожидали меня, то простите великодушно: поезд из Бородянки^{2*} сильно опоздал и я, не задерживаясь в Киеве, еду в Винницу. Буду у Вас в пятницу вечером, с тем, чтобы в субботу уехать в Радомысль.

Ваш *Ал[ександр] Зморевич*

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 79, 79 зв. Автограф.

№ 15

Іван Мислінський^{3*}

м. Брусилів, 2 вересня 1916 р.

Глибокоуважаемый Иван Иванович!

Уже целый час как я в Брусилове. Мебель привезена была три дня тому назад и вчера закончена. Принял мебель и выдал деньги. Ремонт идет к концу. Не хватает штукатуров. К 5 или 6-му сен[тября] [ремонт] будет закончен.

Вышлите, пожалуйста, только одну доверенность, т[ак] к[ак] очень трудно получить деньги по доверенности и к тому же доверенность выдана на 1100 руб[лей]. Все это мне сказали сегодня на почте.

Уваж[ающий] Вас *И. Мыслинский*
2/IX 1916 г.

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 80, 80 зв. Автограф.

---

* Лист написаний на поштовій листівці з адресою: “Дорогожицкая 21, Его Высокородию Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко”.

^{2*} Місто у Київській обл.

^{3*} Лист написаний на відрізному купоні з адресою відправника: “Инспектор Брусиловского высш[его] нач[ального] училища. М. Брусилів Киевск[ой] губ[ернии]” із зазначенням суми грошового переказу: “200 руб[лей]”. Сам лист написано на звороті купону після напису: “Для письменного сообщения”.

№ 16

Іван Мислінський*

29 вересня 1916 р.

Глибокоуважаемый Иван Иванович!

Точный подсчет желающих изучать языки дал следующие результаты: оба языка – 40 душ, немецк[ий] – 14. Соберется платы, след[овательно], 47 руб[лей]. Приняв во внимание отказы и недополучения, надо считать 350 руб[лей]. Подробнее написал Вам вчера. Если будете выбирать учительницу, то пожалуйста с практикой и только на ту сумму, которая будет собрана за языки.

Искренне уваж[ающий] Вас

И. Мыслинский

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 11, 11 зв. Автограф.

№ 17

Священник Іван Погорелов

Без дати.

Многоуважаемый Иван Иванович!

Я пред Вами много и очень много виноват за свое молчание. Собирался Вам написать давно и каждый раз откладывал со дня на день и так дотянул до сих пор. Прошу прощения за это. Живем по старому, ни весело, ни скучно; по провинциальному. Предложил было прихожанам строить новую церковь, они согласны. На мою просьбу ассигновать 15 тысяч, они сначала согласились, но потом под влиянием некоторых более скупых заявили мне, что достаточно будет и 10 тысяч. На такие деньги строить новую церковь я не соглашаюсь, хотя еще в церкви у нас собрано наличных 5 тысяч. Таким образом вопрос о постройке церкви остается открытым. Боюсь, как бы с постройкой церкви не произошло то, что с постройкой новой школы, как у Вас изложено об этом в брошюре.

Дело с 4-х кл[ассным] училищем, кажется, тоже обстоит неважно, нет подходящего помещения и вообще для этого нужны большие затраты, а денег нет. Посмотрим, как будет дальше. А теперь позвольте Вам выразить сердечную благодарность за присланные мне книги Вашего сочинения. Получил и 20 экзempl[яров] Истор[ического] очерк[а] моей церкви^{2*}. Ваше желание с большим удовольствием исполню и вручу церк[овному] старосте для распространения среди прихожан. Надеюсь, что прихожане заинтересуются этими книжками и охайно их будут приобретать. Я очень хочу повидаться с Вами и с нетерпением жду мая, когда Вы приедете в Брусилов. Прошу Вас,

* Лист написаний на поштової листівці з адресою: “Киев. Б[ольшая] Дорогожицкая № 21, кв. 11. Его Высокородию Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко”.

^{2*} Йдеться про видання: Огиенко И.И. Брусиловская свято-Воскресенская замковая церковь: Исторический очерк. – К.: Тип. Императорского Университета Св. Владимира. Акционерного Об-ва Н.Т. Корчак-Новицкого. Меринговская, 6, 1914. – 16 с.

многоуважаемый Иван Иванович, разузнайте, пожалуйста, удобно и возможно ли строить церковь вокруг старой, как у нас предполагается, у Вас имеются сведущие в этом деле лица из знакомых Ваших. Я полагаю, что строить таким образом крайне неудобно и даже опасно, ведь теперешняя церковь очень ветхая.

Надеюсь, что скоро увидимся. Прошу передать поклон многоуважаемой Домне Даниловне.

Искренне уважающий Вас

свящ[енник] *И. Погорелов*

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 59, 59 зв., 60. Автограф.

№ 18

Іван Мислінський

м. Брусилів, 11 січня 1917 р.

Глубокоуважаемый Иван Иванович!

От имени учителей и от себя лично приношу Вам самую искреннюю благодарность за Ваше поздравление и благие пожелания. Со своей стороны мы также просим принять от нас наилучшие пожелания счастья и удачи Вам в этом году. Спешу принести тысячу извинений, что запоздал с поздравлением более недели. Мы были уверены, что к Новому Году или немного позже Вы будете в Брусилове. Тем более, что Акулина Францевна больна. После Нового года я был завален работой по самое горло. Теперь потерял много времени с вывозкой дров из лесу. Позвольте также благодарить Вас за присылку денег и за Новогодний подарок училищу в виде книг; этими книгами положено начало ученической библиотеке¹.

В училище все благополучно. Полугодие дало результаты успешности много выше, чем мы ожидали, хотя было много неблагоприятных причин для работы. Но все же, правду сказать, занятия не идут так гладко как в мирное время, и заставляют желать лучшего.

По всем признакам в будущем году нельзя ожидать никакого облегчения. Поэтому надо немедленно позаботиться о будущем. В конце января* или в начале февраля приеду в Киев для решения некоторых дел по училищу².

В Брусилове грызня идет полным ходом. Пробовал выступить в роли примирителя, но ничего из этого не вышло.

Ив[ан] Фок[...] усиленно готовится к экзамену.

Свидетельствую свое почтение Глубокоуважаемой Домне Даниловне и прошу принять от меня поздравление с Новым годом и самые искренние пожелания лучшего будущего. Поклон деткам.

Искренне уважающий Вас

И. Мыслинский

Брусилів 11/І. 1917 г. [ст. ст.]

ЦДАВО України. Ф. 1871. оп. 1, спр. 2, арк. 18, 18 зв., 19, 19 зв. Автограф.

* Закреслено: "февреля".

¹ Витяги з листів вдячних брусилівських вчителів та громадян до І. Огієнка за надіслані для бібліотеки училища книги опубліковано: *Тимошик М. "Лишусь навіки з чужиною..." Митрополит Іларіон (Огієнко) і українське відродження: Наукове видання / Передмови О. Кравченка та В. Скопенка. – Вінніпег: Український православний Собор Св. Покрови; Київ: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2000. – С. 51.*

² І. Огієнко був не тільки ініціатором заснування училища в м. Брусилові, але й брав активну участь в його діяльності. У 1916 р. директором народних училищ Київської губернії йому було запропоновано стати почесним попечителем Брусилівського вищого початкового училища, на що він дав свою згоду. Див. лист І. Огієнка від 21 серпня 1916 р. // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968) / Упоряд. Ляхоцький В., Московченко Н., Преловська І. – К.: УДНДІАСД, 2001. Серія "Пам'ятки" – Т. 2. – С. 18.*

№ 19

Олександр Литвинчук

станція Єршов, 10 березня 1917 р.

Ст[анция] Ершов 10. III. 1917 [г. ст.ст.]

Многоуважаемый Иван Иванович!

С обновленной Россией!* На душе легко и верится в великое светлое будущее нашей Родины! Не откажите принять мою скромную лепту в пользу нового училища в родном местечке, в пользу того храма науки^{2*}, который так дорог теперь для всех нас и который своим появлением обязан Вам, только Вам. Не будь Вас – не было бы и его.

Привет Домне Даниловне.

Ваш А[лександр Литвинчук]^{3*}

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 13. Автограф.

№ 20

Іван Мислінський

м. Брусилів, 30 жовтня 1917 р.

Брусилов 30. X 1917 р.^{4*}

Шановний Іван Іванович!

Обидві Ваші книжки нами одержани. Щиро дякую за їх. Прочитав я їх і сам бачу, що багацько правди написано в їх, особливо про сучасних письменників. Річ ось в чом: Українізація в нашому повіті іде дуже важко через те, що багацько учителів настроєні вороже до українства.

* Йдеться про Лютневу революцію 1917 р.

^{2*} Йдеться про Вище початкове училище у м. Брусилові.

^{3*} Згасаючий текст.

^{4*} Лист написано на аркушах із зошита в лінійку. На початку документа з лівої сторони прикладено штамп з написом: "Инспектор Брусиловского Высш[его] Начальн[ого] училища".

З свого боку я бажав щось зробити для його, зробити те що можтиму, а найголовніше, хоч виучити своїх учнів української літературної мови.

Як ще служив в Борисполі та в Ржищеві, то чимало мав знайомих українців, котрі вивчили мене трохи літературної мови. Як почалась революція и як посипались як з мішка усякі заклики, газети та инше [?], то я їх розбірав добре і обходився без словника. Через це я почав себе рахувать писменным чоловіком і надумався вчити дітей української мови. Я гадав що мені тільки бракує звички до правопису, бо більш як 20 років писав по російські.

Прочитавши Ваши книжки, я упевнився, що я по української мові нічого не знаю и не маю ніякого права вчити дітей без навчання самого себе. (Зумисне пишу по українські, і це є зразок мого письменства). Побачивши, що зробитись справжнім учителем мови, який не буде нівечить мову, а справді буде навчать їй – не легка штука и потребує чимало праці над самим собою.

В додаток до цього скажу ще, що мова не є моя спеціальність, и я маю право одмовитись від її, але ж нема кому в школі доручить її. Та й не минеш ніяк уваги, бо колись незабаром прийдеться викладать природознавство на українській мові.

Усе це примушує мене просить Вас, шановний Іван Іванович, допомогти не стільки мені, скільки школі.

1) Прохаю дуже Вас прислати до школи Ваші праці, яки вже видані досі.

2) Будь ласка, виберіть підручники для учнів і учителів, по одному примірнику для фундаментальної бібліотеки, бо я не маю дуже віри нашим українцям, що вони мені порають щось добре, а не сучасне сміття.

3) Укажіть докладніше мені, яки твори, яки учони праці потрібні для ознайомлення з українською мовою з научного боку, себто виробіть мені короткий програм. Яки підручники та книжки будуть потрібни до цього, не одмовтесь купити та прислати до школи, а яких зараз нема в продажу, а може у Вас е, не одмовтесь позичить на місяць школі.

Разом з цим я перевозжу через Радомисльське казнач[ейство] 80 карб[ованців] грошей на розход. Рахунок, будь ласка, пришліть від свого імення, бо ці гроші числяться на Вас по «кредиторському списку».

Привітання Домні Данилівні та діткам. Бажаю усього найкращого.

Ваш покорн[ий] слуга

И[ван Мыслинский]

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 20, 20 зв., 21, 21 зв. Автограф.

№ 21

Священник Иван Погорелов*

м. Брусилів, 29 грудня 1917 р.

Многоуважаемые Иван Иванович и Домна Даниловна!

Поздравляем Вас с Новым Годом и желаем всякого благополучия, а главное здоровья.

В гимназии требовались сведения от родителей относительно языка преподавания, к какому секретарству отнести учебн[ое] заведение. Я не давал сведений, так как узнал об этом от сына, по его приезду домой. А потому покорнейше прошу Вас, если Вас не затруднит, и если это спешно нужно, заявите мое желание обучать сына на украинск[ом] языке и очень желательно, чтобы эта 6 гимназия была украинская. Я думаю, что Вы согласитесь с моим желанием и его одобрите. Вообще я и раньше просил Вас и теперь прошу принять моего сына под свое полное руководство, я тогда буду вполне спокоен.

Искренне уважающий Вас
1917 г. 29 декабря

свящ[енник] *И. Погорелов*

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 5, арк. 113, 113 зв. Автограф.

№ 22

Ол[...]

м. Радомишль(?), 30 грудня 1917 р.

Дорогой Иван Иванович!

Ваши обе открытки получил. Спасибо. Но должен сказать, что тон второй из открыток меня настолько удивил, и я вынес такое впечатление, что хотя дело Д. 24-го не разбиралось, но Вам в Ш. Р. чего-то нажужжали в уши. Вы советуете мне и Д[...] «чистосердечно и открыто взять украинский курс». Понимаете ли Вы, что для нас это значит? Это значит – идти рука об руку с Б[...] и К°, которых можно только презирать, но вне круга которых в Радомысле невозможно держать украинского курса. Одним словом, сама по себе – прекрасная идея, олицетворяется в недостойных образах, может невольно стать чужой и даже ненавистной. Об этом следовало бы хорошо помнить господам, стоящим на верхах движения, и с высоты своего величия плохо разбирающихся в том, что делается внизу.

Успокоить Вашу душу мне, надеюсь, удастся, но это совершится не ранее лета, когда я получу возможность убраться из Радомышля. Пока же прошу Вас вот о чем: Вы наверное проходите мимо украинских книгарень. Зайдите в одну из них на 1/4 часа и выберите для меня книжек рублей на 20 (желательно хорошая грамматика, русско-украинский словарь, и т[ому] п[о-]

---

* Лист написаний на поштовій листівці з адресою: “В г[ород] Киев. Его Высокородию Ивану Ивановичу Г[осподи]ну Огиенко, Дорогожицкая № 21, кв. 11”.

добное] по Вашему выбору, главным образом по языку и литературе). Книги заберите себе: 4, 5 или 6-го к Вам зайдут за книгами: Феоф[ан] Льв[ович] или [Н.] Дад[енк]ов [?] или... * возможно пожалую я сам, т[ак] к[ак] соскучился по Вас и хочу приехать хоть на день, но не знаю, удастся ли.

Пока жму руку. Всего наилучшего

Ваш Ал[...]

30. XII. 1917 [г.]

ЦДАВО України, ф. 1871, оп. 1, спр. 2, арк. 22, 22 зв., 23. Автограф.

№ 23

Бросцький

м. Кам'янець-Подільський, 15 січня 1919 р.

Подільська Фінансова Палата
15 січня 1919 року

До Пана Головноуповноваженого
Уряду Української Народньої Республіки

Будинок Фінансової Палати заняв штаб польської дивізії і залишив для Палати тільки дві кімнати маленьких в підвальному поверсі. Інвентарь Палати – як то шафи, столи, стільці і т[ак]е] и[нше] також забрані військом. Частину своїх діл і книжок Палата повинна була помістити на чердаку, но і там (на чердаку) штаб дивізії вистроїв бездротовий телеграф і діла Палати знищуються.

При таких умовах Палата нормально працювати не може, про що має честь довести до Вашого відома.

Управитель Палати

Бросцький

За секретаря

(підпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 304.

№ 24

Петро Бучинський

м. Кам'янець-Подільський, 3 лютого 1919 р.

Міністерство Народної освіти й мистецтва
Ректор Кам'янець-Подільського державного
Українського університету
3 лютого 1919 р[оку]
№ 199
[місто] Кам'янець-Подільський

Пану Міністрові народної освіти

Повідомляю Вас про вибори історично-філологічним факультетом Кам'янець-Подільського державного Українського університету, які відбулись

* Крапки в тексті.

2 лютого 1919 р[оку], вик[онуючим] п[овноваження] екстра-ординарного професора Пилипа Васильовича Клименка деканом історико-філологічного факультету і маю за честь прохати затвердити його, згідно вибором, деканом вищезазначеного факультету на три роки з дня виборів – 2 лютого 1919 р[оку].

В[иконуючий] о[бов'язки] Ректора Університету Професор П. Бучинський
В[иконуючий] о[бов'язки] Секретаря Правління [підпис]

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 188, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 25

Петро Бучинський

м. Кам'янець-Подільський, 17 лютого 1919 р.

Міністерство народної освіти й мистецтва До pana Міністра Народної Освіти*
Ректор Кам'янець-Подільського Державного
Українського Університету
17 лютого 1919 р. № 199
[місто] Кам'янець-Подільський^{2*}

На підставі постанови Ради Професорів Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету від 17 лютого біжучого року, маю за честь прохати Вас, пане Міністре, зробити розпорядження, аби місцевою Духовною Семінарією було передано до бібліотеки зазначеного Університету «Сборник Императорского Русскаго Исторического Общества»¹ – всі томи, які тільки єсть.

Для провадження науки в Університеті, цей «Сборник» є конче потрібним, а дістати його зараз де-інде немає ніякої можливості. В разі потреби учителі Семінарії могли б користуватися окремими томами цього «Сборника» і при Університеті.

В[иконуючий] о[бов'язки]

Ректора Університету
Секретар Ради Професорів

Професор [П. Бучинський]
[П. Клепатський]

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 187, арк. 12. Оригінал на бланку ректора КПДУУ. Машинопис.

¹ “Русское историческое общество” (РИО), було створене в Санкт-Петербурзі, існувало у 1866–1917 рр. Статут товариства було затверджено імператором Олександром II. Воно знаходилось у віданні міністерства іноземних справ. Головна мета полягала у збиранні,

* На документі є резолюція, написана від руки чорнилом: “Просити п[ана] Міністра Ісповідань задовольнити, коли тільки можна, це прохання. 27/Ш [1919 р.] І. Огієнко”. У цій же справі є текст звернення до міністра культів від 14 березня 1919 р. (арк. 21–21 зв.).

^{2*} Цю частину документу надруковано в типографський спосіб. Дату і номер частково написано від руки, частково надруковано на машинці. Від руки дописано зверху праворуч: “Вх. № 34/27”, “Д.В.Ш. 27.П.-[19]19 р.”.

опрацюванню та публікації матеріалів і документів з історії з державних і приватних архівів. Головою ради товариства був князь П. Вяземський, секретарем А. Половцов, який став головою товариства у 1879 р. Почесними головами товариства були представники династії Романових. В діяльності товариства брали участь С. Соловйов, В. Ключевський, М. Костомаров, П. Пекарський, В. Сергєєвич, Я. Грот, І. Забелін, О. Пипін, С. Платонов, В. Іконніков та ін. У 1867–1916 було видано 148 тт. “Сборников Русского исторического общества”, до яких увійшли документи з історії Російської держави XV–XIX ст. (“Материалы Екатерининской законодательной комиссии 1767 г.” (т. 1–14), “Бумаги и переписка Екатерины II” (т. 1–18), “Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными” (т. 1–10 та ін.). У 1896–1918 рр. зусиллями товариства було видано 25 тт. “Русского биографического словаря”.

№ 26

Директор Департаменту вищої школи

м. Кам'янець-Подільський, 14 березня 1919 р.

Чернетка

14/Ш 1919 [р.]
№ 343
№ 310*, 311^{2*} і 312^{3*}

П[анові] Ректорів Кам[’янець]-Под[ільського]
Держ[авного] Укр[аїнського] Університету

Повідомляю, що П[ан] Міністр затвердив згідно обраною Радою професорів Кам[’янець]-Под[ільського] Держ[авного] Укр[аїнського] Університету почесними членами названого університету проф[есора] Михайла Грушевського, проф[есора] В[олодимира] Перетця і проф[есора] А[гатангела] Кримського, про що складено відповідного наказу.

Дир[ектор] Деп[артаменту]
Діловод

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 187, арк. 20. Автограф. Чернетка.

* У цій же справі є оригінал прохання, надрукований на бланку ректора КПДУУ, підписаний проректором М. Хведоровим за № 310 від 12 березня 1919 р. (арк. 16, машинопис, оригінал). До прохання долучено витяг з протоколу засідання Ради Професорів КПДУУ від 5 березня 1919 р. (арк. 17, машинопис, оригінал) про обрання почесним членом університету проф. М. Грушевського. На тексті прохання є резолюція з підписом І. Огієнка від 12 березня 1919 р. наступного змісту: “Затвердити проф. М. Грушевського почесним членом КПДУУ”.

^{2*} У цій же справі є оригінал прохання, надрукований на бланку ректора КПДУУ, підписаний проректором М. Хведоровим за № 311 від 12 березня 1919 р. (арк. 14, машинопис, оригінал). До прохання долучено витяг з протоколу засідання Ради Професорів КПДУУ від 5 березня 1919 р. (арк. 15, машинопис, оригінал) про обрання почесним членом університету проф. В. Перетця. На тексті прохання є резолюція з підписом І. Огієнка від 12 березня 1919 р. наступного змісту: “Затвердити проф. В. Перетця почесним членом КПДУУ”.

^{3*} У цій же справі є оригінал прохання, надрукований на бланку ректора КПДУУ, підписаний проректором М. Хведоровим за № 312 від 12 березня 1919 р. (арк. 18, машинопис, оригінал). До прохання долучено витяг з протоколу засідання Ради Професорів КПДУУ від 5 березня 1919 р. (арк. 19, машинопис, оригінал) про обрання почесним членом університету проф. А. Кримського. На тексті прохання є резолюція з підписом І. Огієнка від 12 березня 1919 р. наступного змісту: “Затвердити проф. А. Кримського почесним членом КПДУУ”.

№ 27

Михайло Федорів

м. Кам'янець-Подільський, 8 квітня 1919 р.

Міністерство Народної Освіти й Мистецтва
Ректор Кам'янець-Подільського Державного
Українського Університету
«8» квітня 1919 р[оку]
№ 448
м[істо] Кам'янець-Подільський*

Пану міністру Народної Освіти

Сповідуючи про слідуючу постанову Ради Професорів від 6-го квітня біжучого року –

СЛУХАЛИ: законопроект проф[есора] Клименко про забезпечення від знищення актів, останків письменства, штуки, архітектури, природи, потрібних для пізнання України .

УХВАЛИЛИ: надіслать проект проф[есора] Клименко в Міністерство як матеріал до закону, зауваживши, що видання подібного закону є конче необхідним для врятування від загину пам'яток нашої старовини.

Маю за честь надіслати при цьому один примірник проекту згаданого закону.

Голова Ради, в[иконуючий] о[бов'язки] Ректора, Професор [М. Хведорів]
Секретар Ради Професорів [П. Клепатський]

ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 187, арк. 40, 40 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 28

Кам'янець-Подільська міська управа

м. Кам'янець-Подільський, 1 грудня 1919 р.

Кам'янець-Подільська Міська Управа
1-го грудня 1919 року
Ч[исло] 6525
Кам'янець-Под[ільський]

До пана Головноуповноваженого
Уряду УНР

З приводу Вашого відношення від 8-го грудня с[ього] р[оку] під Ч[ислом] 466 Кам'янець-Под[ільська] Мійська Управа має за честь повідомити Високоповажаного пана Головноуповноваженого Уряду УНР про нижчезазначені випадки грабунків, реквізиції, насильства і т[ому] п[одібного], причиняємих польськими військами мійському населенню та мійському самоврядуванню:

1) З кам'янецького млина було забрано польськими жовнірами 39 пудів муки вартістю 21.900 карб[ованців], про заплату цих грошей Управа звернулась до Польського Коменданта 20-го листопаду ц[ього] р[оку] відношенням під ч[ислом] 1669, але відповіді до цього часу не одержала.

---

* Текст бланку надруковано в типографський спосіб. Дату і номер вписано від руки чорнилом.

2) Мійська Управа мала одержати з базісного складу на залізничнім двірці по наряду Голов[ного] інт[ендант]а 3.000 пудів цукру. Біля 1.000 пуд[ів] цукру Управа одержала, а решту забрала польська інтендантура, котра заявила, що вона цей цукор закупила у Румунсько-Українсько-Польського Товариства.

3) На ст[анцію] Кам'янець прибуло три інтендантських валки, з яких всі продовольчі продукти повинні були бути передані Мійській Управі, на підставі розпорядження п[ана] Головноуповноваженого Уряду УНР, але все майно, яке знаходилось в валках, забране польською інтендантурою.

4) Мійській Управі було передано українською інтендантурою де-які речі, зареквізовані у Кам'янецьких крамарів, а саме: аксаміт, шовк, плис та інші для повернення власникам, але ж польський інтендант п[ан] Лазаревич відмовився передати ці речі і відправив їх в Чортків.

5) Закуплений Управою на складі Прод[овольчого] відділа Повітової Управи для потреб мійського санітарного обозу, фураж в кількості 2000 пудів був зареквізований польськими військами і всі клопотання перед п[аном] Комендантом міста про повернення сього фуражу ні до чого не привели. Давались обіцянки, що справа буде розглянута, чим тільки гаявся час, а фураж тимчасом вивозився за Збруч.

6) З часу прибуття до Кам'янця польських військ підводи мійського санітарного обозу, обслуговуючі санітарні потреби по вивозці сміття, реквізуються польськими жовнірами і відправляються з військовим грузом то в Скалу, то в Борщів та інші міста, причому фурману не дають змоги брати корму для коней, і коні, роблячи по 80 верст на добу, цілком голодні, повертаються назад остільки змучені, що їх після 2–3 днів не можна брати до роботи.

7) Ночні робочі мійського асенізаційного обозу, котрі провадять працю свою по вивозці нечистот тільки в ночі, позаяк ця праця в день забороняється, фактично не можуть виконувати свого завдання, позаяк вартові жовніри після 10-ої години вечора, не дивлячись на те, що вищезгадані робочі забезпечені належними перепустками та посвідченнями, гонять їх з міста, чинючи над ними часто й насильства. Само собою зрозуміло, що санітарний стан міста від цього погіршується і завдяки тому розповсюджуються пошесті.

8) Роспорядження про здачу телефонів поставило Мійську Управу в дуже скрутне становище, позаяк вона не має можливості зноситись з окремими своїми відділами, як електровнею, водотягом, лікарнею, санітарним і пожежним обозами і т[ак] і[нше]. В справі залишення мійських телефонів була послана до пана Коменданта депутація в складі: Голови Думи, Товариша Мійського Голови і Мійського Юрисконсульта, але не досягла бажаних наслідків. Правда в кабінеті пана Мійського Голови телефон залишен, але користуватись ним неможливо, бо очевидно в силу належного роспорядження станція не відповідає і сполучитись по телефону ні з ким неможливо.

9) Надзвичайно шкідливо відбивається на місті заборонення селянам в'їзду до міста без посвідчень та перепусток. Завдяки цьому в місто зараз не має жадного підвозу продуктів, а що всякими правдами й неправдами в місто попадає, то до цього обиватель немає змоги підступити, бо ціна на все це неймовірна. Так, наприклад, в останній недільний базар були вже такі ціни:

фунт сала – 110–115 карб[ованців] замість 70–80 карб[ованців], м'ясо – 45–50 карб[ованців] замість 35–40 карб[ованців], картопля – 200 карб[ованців] пуд, а була вже 60 карб[ованців], гуска – 600 карб[ованців], а можна вже було купити за 200–250 карб[ованців], курка – 250–300 карб[ованців], а раніш була 90–100 карбованців і т[ак] д[алі].

Не краще стоїть справа з доставкою дров. Завдяки утискам дров підвезти абсолютно неможливо й ціни на дрова, які почали значно спадати, зараз скачуть уверх. Все це Мійська Управа передбачала і своєчасно про це говорила і п[анові] Комендантові і навіть п[анові] генералові Івашкевічові, увага яких зверталась на те, що вимагання від селян перепусток приведе до того, що вони перестануть їхати на місто і підвозити які б то було продукти, но це все залишилось гласом вопіючого в пустині і зараз місто залишається майже без запасів. На складах Управи мається ще не більш як на 10 днів хліба, а далі коли не буде підвозу хліба місту загрожує голод і ціни на хліб навіть дійдуть до тих, які ми мали перед жнивами б[іжучого] р[оку] або й ще стануть більшими.

10) Необхідно зазначити, ще й те, що деякі окремі представники Польської Влади, як наприклад лікарь 601 військового шпиталю, вимагають від Управи дуже часто того, чого вона абсолютно не повинна виконувати і на що їй не примушувала ні одна військова влада спочатку світової війни.

Управі абсолютно невідомо на якій підставі цей п[ан] лікарь зараз улаштує 601-ий військовий шпиталь в будинку хлопячої Духовної школи, що на Польських Фільварках* і всі розходи по ремонту відносить на рахунок Управи, причому для цього використовуються і мійський монтер і всі мійські робітники, мійські матеріали і гроші, причім все це потрібується дуже хутко, дуже негайно, а в противному разі погрожують якимись надзвичайними мірами.

Управі абсолютно невідомо за що вона витрачає зараз на ремонт військового шпиталю свої кошти, яких до цього часу вже видано до 50.000 карбованців, коли каса Управи і без того обтяжена своїми розходами і знаходиться в критичному стані. Управа абсолютно з цим всім погодитись не може і мусить пасувати перед безпардонною, грубою силою, якої до речі сказати, культурному війську вживати і не до чести.

Управа одверто мусить заявити, що їй працювати в таких умовах не приходилось ще ні при жадній владі. Обмеження свободи як Самоврядування, так і мешканців міста, утиски з рїжних боків нервують Управу і не дають їй змоги спокійно виконувати ті обовязки перед населенням, які вона собі взяла, а саме: постачання міста продуктами, хлібом, дровами, освітленням і т[ак] и[нше].

Мійський Голова	(нідпис)
Товариш Голови	(нідпис)
Члени Управи	(3 підписи)
За секретаря	(нідпис)
З оригіналом згідно: Референт Загальних Справ	(нідпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 209–211.

* Можливо, йдеться про район в місті.

Кам'янець-Подільська повітова народна управа

м. Кам'янець-Подільський, 3 грудня 1919 р.

Міністерство Внутрішніх Справ
Камінецька Повітова Народня Управа
Відділ роспор[яджень]
3 грудня 1919 року

До п[ана] Головноуповноваженого Уряду
Української Народньої Республіки
на Поділля

Копії:

Ч[исло] 1259

До Місії Річі Посполитої в м[істі] Камінці

м[істо] Камінець на Поділля

До п[ана] Подільського Губерніяльного Комісара

До п[ана] Коменданта м[іста] Камінця

До Камінецької Польської Ради

ПОШТО-ТЕЛЕГРАМА.

Повітова Народня Управа своїми силами охоронила від розграбування частину шкіри, яка належить Українській Народній Республіці. Шкіра ця складена в помешканню Управи, на котре наложена печать. Складений про кількість шкіри акт переслано до Канцелярії Міністерства Народнього Господарства. Управа, вважаючи себе відповідальною за цілість шкіри, охоронила її, вичікуючи відповідного розпорядження. 20 листопаду прибув до Управи Польський генерал з старшиною і з жовнірами і без всякого попередження і переговорів з Головою Управи, який був присутній в той час в Управі, поставив в помешканню Управи свою варту, причому образливо поводився тим, що обмовився нібито печать Народної Управи можна кожну хвилину в Управі зняти і наложити вдруге. Повітова Народня Управа рахує для себе образою такий безпідставний закид з боку представників військової польської влади і зовсім зайвим надзор польських жовнірів над майном, за котре відповідає Народня Управа. До цього додається, що польські жовніри в кількості десяти чоловік заняли сумежні з складом шкіри урядові кімнати Управи (на другому поверсі), розташувались там, як в казармі, перешкоджують праці, не допускають, загрожуючи арештом, урядовців до столів і шафів, в котрих лежать потрібні папери. Вихідні двері залишається ними завше, навіть і вночі, одчиненими, тоді як в нижньому поверсі, недалеко від вихіду, знаходиться каса, в котрій хорониться народні кошти.

При зазначених умовах Управа не рахує можливим ні працювати нормально, а ні відповідати за всі цінности, папери і взагалі народне майно. Управа просить: 1) негайно зробити розпорядження про ліквідацію справи зі шкірою, 2) негайно звільнити помешкання Управи від військового постою, інакше Управа примушена буде припинити своє урядування.

Оригінал за належними підписами.

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 147.

м. Гусятин, 6 грудня 1919 р.

УНР
Міністр Фінансів
6 грудня 1919 року
Ч[исло] 4059
Двірець Гусятин

Високоповажний Пане Міністре!

Вам певно вже відомо, що 22 листопаду, під Проскуровом валки міністерства військового (ч[исло] 111) і фінансів (ч[исло] II) мусіли відділитися від валки прем'єр-міністра, яка подалась на Чорний Острів, і повернулись на Ярмолинці, а звідти на Гусятин. Була думка вийти з вагонів перед Гусятином і помандрувати усім гуртом на Войтовці, а звідти на Староконстянтинів, куди мав їхати Уряд.

Але зі ст[анції] Лісоводи мін[істр] Сальський послав до Гусятин делегата от Шаповала для переговорів з поляками. Шаповал одержав згоду польського командування пропустити наші валки до Гусятин-Гал[ицького], щоб звідти ми вже могли поєднатись з нашим урядом. Перед Гусятином, по умові, ми мусили передати всю зброю, окрім холодної у старшин, польській владі, причому, відібрану у старшин огнестрільну зброю, обіцяно повернути власникам. Все скарбове і приватне майно залишилось незайманим з боку поляків. 25 листопаду ми опинились в Гусятині-Гал[ицькому] і вжили заходів, щоб порозумітися з нашою владою.

Але день йшов за днем, а жодних звісток від уряду або про уряд ми не одержували. На четвертий день нашого перебування в Гусятині приїхала з Копичинець польська жандармерія, викинула урядовців із речами з вагонів і перетрусила ті речі, при трусі урядовців лапали по кишенях і грабували у де-котрих їх дрібні речі: гетри, тютюн і т[аке] і[нше]. Холодна зброя, шкіряні пояси, польові телефони і інше військове приладдя було одібрано. Також було одібрано друкарські машини, ніби то під охорону коменданта міста. Ввечері того-ж дня, військове міністерство було посаджено в товарні вагони на австрійську колію і повезено до Тарнополя. Груз, який йшов в військовій вальці, а також панцерник «Помста», який супроводив валку військового міністерства, залишили в Гусятині, де зосталась і валка міністерства фінансів. Тоїж ночі якісь польські жовніри чистісенько обібрали клясові вагони і пограбували майно товарних вагонів.

2-го грудня була взята під польську охорону каса міністерства фінансів з готівкою біля 2.1/3 мільонів* гривень. Разом з тим поляк-комендант заявив мені, що ми інтерновані. З того ж дня валка оточена польською вартою і урядовцям валки дозволяється ходити до міста тільки під конвоєм. Але що далі, то поведження поляків стає гіршим. В відпустку до міста часто відмов-

---

* Так в тексті.

ляють ніби за браком конвоїрів. Жовніри польські дозволяють собі брутальне поводження з урядовцями і навіть насильства над козаками, вважаючи нас за полонених. В військовому наказі нас називають «енцями».

Я одночасно з сим звертаюсь до начальника дивізії, якому підлягає Гусятин, за дозволом послати делегатів до Варшави, де б через нашу Місію можна було довідатись, де наш уряд, з'ясувати наше становище і добитись засобів з'єднатись з урядом. Але дуже мало маю надії на успіх сього прохання.

Через се, користуючись нагодою переслати листа, звертаюсь до Вас, пане Міністре, з проханням вжити якнайенергійніших заходів перед представниками польської влади в Кам'янці, аби було з'ясовано наше становище і зроблено розпорядження про те, щоб нас перевели до міста перебування нашого уряду.

Окрім того прошу, коли можливо, роздобути перепустки для двох урядовців Міністерства Фінансів, Леонида Фролова та Панаса Вікторонка, щоб вони могли проїхати з Гусятин до Камінця і повернутись назад. Ласкаву Вашу відповідь з інформацією про стан річей і з перепустками для згаданих урядовців прошу передати мені через того посланця, від якого одержите сього листа.

Прощу вірити щирій повазі.

Керуючий Міністерством Фінансів

Моршинський

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 142–143.

№ 31

Михайло Білинський

м. Кам'янець-Подільський, 9 грудня 1919 р.

Українська Народня Республіка
Міністерство Справ Внутрішніх
Подільської губернії,
Комісар
9 грудня 1919 р[оку]
№ 6099

До Пана Головноуповноваженого Уряду УНР

З того часу, як до міста Кам'янця вступили війська польські, становище місцевої адміністративної влади майже відразу утворилося так неможливе, що в сучасний мент саме існування цієї влади уявляється ніби-то зайве. Умови, на яких уступили польські війська до м[іста] Кам'янця, тут, на місці, невідомі, завдяки чому місцевій владі, не вважаючи на всілякі спроби, не удається налагодити нормальний модус вівенді з польською військовою владою. Звернемось до фактів:

1) Так у місті, рівно і в повіті, залишилась значна кількість всілякого державного майна, яке можна поділити на а) цивільне, б) військове і в) бувше військове, яке під час евакуації було передано під росписки цивільним і громадським інституціям. Яке ж відношення до цього майна ми бачимо з

боку польської влади? Військове майно цілком забрано чи ще забирається нею, рівно, як і те, що було передано цивільним і громадським інституціям. Спирт, цукор, збіжжя, шкіра, все це щодня вивозиться невідомо куди і без дачі яких-небудь пояснень у цьому відношенні. Про майно цивільних інституцій ходять чутки, що воно мусить бути теж прийнято польською владою під росписку, а майно земельних управ, головніше за все, збіжжя, вже взято під свою руку польською владою.

2) Далі що до умов функціонування адміністрації, то, хоч вона й є залишена на місцях, але цілою низкою розпоряджень з боку польської військової влади вона майже ізольована, виключена з життя. Так а) телефонного зв'язку немає ні по місті, ні по повіту: досі телефони були лише виключені, а тепер дано розпорядження про здачу всіх апаратів, не виключаючи і тих, які належать до інституцій, польській владі; б) для ввозу збіжжя чи дров, хоч би й для потреб інституцій, вимагається обов'язково перепустка Коменданта; в) невизнання реквізичійних квитків на помешкання; г) реквізіція авто, коней, у тому числі, як скарбових так і громадських, і багато інших тому подібних фактів, ілюструючих не тільки втручання військової влади до адміністрації, але просто позбавлення її всякого значіння.

3) Через такий стан і економічне життя краю поступово падає, ток економічних відносин спиняється; так, наприклад, через стиснення ввозу і вивозу, (бо для ввозу чи вивозу чого б то не було вимагається одержання щоразу спеціального дозволу польської військової влади), економічне становище міста Камінця зробилося прямо загрожуюче.

4) Далі треба зазначити, що арешти провадяться польською владою без жодного контакту з цивільною владою і по невідомих підставах, як наприклад, інтернування Товариша Міністра Освіти Холодного. Перебуваюча в м[істі] Кам'янці польська місія грає ролю якогось політичного відділу, ні від кого незалежного і безапеляційного.

5) Труси за зброю, труси селян на ярмарку провадяться польською владою без усякої участі представників цивільної влади, з порушенням елементарних прав громадян.

6) Коли ж додати до цього, що скарги, які приносяться з приводу вищезгаданого й приймаються тутешніми чинниками польської влади, ними не вирішуються тут, на місці, а направляються до якогось штабу дивізії, розташованного десь по за Кам'янцем, із якого без дозвілу польської влади ніхто не може виїхати, то цілком буде ясно в яких умовах перебувають інституції й усі громадяне: ні у кого немає певности на завтрашній день.

Без сумніву, що всі вищезгадані аномальності життя ведуться через повну відсутність поінформованности нашої місцевої влади про ті умови, на яких прийшли до м[іста] Кам'янця польські війська. Аби вживати яких-небудь заходів для усунення цих аномальностей життя відвертами чи полагоджувати їх, необхідно знати той загальний закон, який заложений в основу сучасних відносин в м[істі] Кам'янці й його околицях. Не лічучи себе в праві обрисовувати загальні основи такого закону, місцева цивільна влада все ж, аби хоч як-небудь виправдати доцільність свого існування, покладає:

а) що тепер передо всім мусить бути норміровано становище всього залишившогося державного майна по тих категоріях, які згадані вище в пункті першій, і, головним чином, право польської влади відносно нього.

б) що свобода пересування осіб і товарів в межах території, яка підлягає місцевій владі, мусить бути нормірована обов'язково в повнім контакти з місцевою цивільною владою й без порушення правильности економічного життя краю, за для чого повинні бути дані відповідні вказівки місцевій польській владі й головним чином, відносно ввозу та вивозу предметів першої необхідности,

в) що мусять бути дані точні вказівки щодо тих гарантій, які повинні виповнитися при виконанню розпоряджень, порушуюючих свободу особи і недоторканість помешкання, хоч би, принаймні, в вигляді обов'язкової присутности при арештах та трусах представника цивільної влади,

г) що мусить бути виявлено становище органів міліції та самоврядування,

д) що, як найскоріше, мусить бути обов'язково збудований у самім м[істі] Кам'янці вповні авторитетний, із притягненням представників цивільної влади, апеляційний орган для розгляду і вирішення всіх тих скарг і, взагалі, непорозумінь, які виникають, як решта, переходу військової влади до поляків.

Без здійснення, хоч би цього правового мінімуму, існування місцевої влади, на думку її самої, являється безцільним і для неї морально тяжким.

За /Губерніяльний Комісар
Управляючий Канцелярією

Білинський
(підпис)

Оубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 295–296.

№ 32

Виконуючий обов'язки управителя Експедиції заготівель державних паперів

м. Кам'янець-Подільський, 9 грудня 1919 р.

М[іністерство] Ф[інансів]
Управитель експедиції заготовок
державних паперів
9 грудня 1919 р[оку]
Ч[исло] 272

До пана Головноуповноваженого
Української Народньої Республіки Міністра

При Експедиції Заготовок Державних Паперів в охоронній команді до вступу польських військ малась ріжного роду зброя як то: 3 кулемети з 12 лентами до них, 65 рушниць, 750 набоїв, 4 бомби, 28 пістонів і 17 багнетів.

З приходом польських військ до м[іста] Кам'янця по вимозі польської військової влади кулемети, бомби, пістони і багнети були своєчасно здані до Польської Комендатури і таким чином в Експедиції, за згодою польської військової влади, залишилось 65 рушниць і 750 набоїв, на котрі і було видано Експедиції посвідчення.

Нині Комендатура міста має на меті залишити для охоронної Команди Експедиції 6 рушниць і 30 набоїв.

З залишенням для Експедиції такої кількості рушниць і набоїв охорона Команда Експедиції губить всяку вартість і на випадок нападу бандитів не матиме можливості охороняти інституцію, а також не матиме змоги берегти цінності під часі відправки їх до міста перебування Уряду.

Окрім цього відповідальним цивільним урядовцям Експедиції, в числі котрих був і я, по її клопотанню польською Командою міста були видані посвідки на тримання револьверів і 1 рушниці для полювання. 8-го цього грудня ці посвідки тою ж Командою відібрані і нові не видані.

З приводу вищезазначеного прохаю Вас, п[ане] Міністре, вжити заходів, аби при охоронній Команді Експедиції були залишені всі маючіся 65 рушниць і 750 набоїв, а також про видачу посвідок на тримання зброї як для охоронної команди, так і для відповідальних цивільних урядовців експедиції.

Підписав: В[иконуючий] об[ов'язки] Управителя Експедиції (нідпис)
В[иконуючий] об[ов'язки] Правителя Канцелярії (нідпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 296–297.

№ 33

Кам'янецька повітова управа

м. Кам'янець-Подільський, 13 грудня 1919 р.

До п[ана] Головноуповноваженого Уряду
Української Народньої Республіки на Поділліу*
Кам'янецької Повітової Народньої Управи

ДОКЛАДНА ЗАПИСКА

Про дійсний стан існування в данний [мо]мент
Повітового Самоврядування.

Не можна надалі зажмурювати очей на ту руйнацію і бездіяльність, які виникають з нинішніх обставин в життю Самоврядувань і не можна мовчки чекати дозволу проявлення самодіяльності. Зараз фактично Повітова Народня Управа, як і всі Установи Повітового Самоврядування знаходяться під домашнім арештом: Повітова Народня Управа не знає, чи існують Волостні Управи; на протязі майже місяця ні одного наказу по школам, ні одного повідомлення шкіл.

Про телефонні станції тільки випадково і приватно має відомости про реквізіції апаратів. Окремі Польські Коменданти розпоряджаються як помешканнями, так і майном лікарень і шкіл.

Обов'язкова постанова про платню в лікарнях, яка повинна бути переведена в життя з 1-го грудня 1919 року до цієї пори де-якими лікарнями не

* Звернення до адресата надруковано після тексту документу.

одержана. Нічого й говорити про стягнення якихсь податків, чи то земельних, чи державних, бо невідомо чи дійшли розкладки до села, а перевірити нема змоги.

Пошти поки-що рахуються в трьох пунктах, а користуватися ними неможливо, бо на останнє прохання Управи від 10-го грудня за ч[ислом] 1276 про видачу перепусток для виїзду в повіт навіть Голові Управи та заступнику його відмовлено, через те мабуть, що місцевою Польською комендатурою не вбачається потреби для виїзду Членів Повітової Управи в повіт.

З складів і помешкань Управи і її Установ забирається польськими військами все, що вподобається і на всякі протести, прохання і вимагання повернути майно до цієї пори ні звідки ніякої відповіді.

Продовольчий Відділ Повітової Народньої Управи в самому безпорадному стані: ніяких докладів і відомостей з місць, навпаки – неперевірені чутки про розхищення, зловживання і розпродаж майна та про реквізиції польськими військами зерна й фуражу по повіту. Насильне відібрання ключів від склепів і самовільний та потаємний від Продовольчого Відділу вивіз польською інтендантурою зерна й збіжжя з склепів Кам'янця і млинів привели до того, що зараз транспорт, рахуючи на своїх складах більш десятка тисяч пудів, мусять закупити у спекулянтів солому і инш[е] для своїх коней. Таких прикладів без числа.

Про них писалося не раз до п[ана] Головноуповноваженого Уряду Української Народньої Республіки на Поділля, до Місії Річі Посполитої в м[істі] Кам'янці, Польського Коменданта в м[істі] Кам'янці і Подільського Губкомісара і на все це все ж таки ключі від склепів знаходяться у польського інтенданта Лазаровича, забране майно не повернено, телефони, як і весь зв'язок з повітом, зачинені в додаток Членам Управи зараз виїхати в повіт невільно.

Повітова Народня Управа примушена таким чином до бездіяльності і, вбачаючи як це руйнує край і господарство повіту, задля добробуту населення вимагає, аби негайно було з'ясовано становище Самоврядування і, якщо воно надалі зостається працювати, задовольнити всі вимоги, з'ясовані у всіх попередніх заявах і забезпечити право самодіяльності.

Голова Кам'янецької Повітової Народньої Управи (підпис)

Члени Управи (підпис)

Секретар (підпис)

Ч[исло] 1286/5414

13 грудня 1919 року

м[істо] Кам'янець на Поділля

З оригіналом згідно:

Референт Загальних Справ

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 211–212.

Леонтій Клепацький

м. Борщів, 13 грудня 1919 р.

До pana Головноуповноваженого Уряду УНР
Урядовця Канцелярії Леонтія Клепацького

РАПОРТ

9-го цього грудня, виконуючи Ваше розпорядження, я вирушив з міста Камінця до місця перебування Уряду УНР. О 6 год[ині] вечора того ж дня я прибув в Борщів – явивсь до Коменданта плацу. Комендант мені спочатку сказав, що кур'єрів зараз не пропускає до Уряду УНР і що мені треба почекати до ранку. Залишивсь я переночувати в Канцелярії Комендатури. О 9 год[ині] вечора прийшов польський жовнір і від імени Коменданта вимагав видати ті документи, які я везу до Уряду. Я не хотів видавати жовніру і прохав, аби я міг перебалакати з Комендантом, але ж хвилин через 10-ть той же жовнір прийшов і сказав, що я нахожусь під арештом і всі документи, які тільки при мені є, повинні бути йому видані, після зробили трус в моїх річах і всіх карманах. У мене забрані всі посвідчення, приватні листи, різні росписки і т[аке] і[нше]. Теж саме було зроблено з річами і тої пані, яка виїхала зі мною із Кам'янця. Після цього нас перевели в кімнату, де міститься варта і залишили під арештом.

О 10-ій год[ині] ранку ми попрохали жовніра, щоб він повів нас до Коменданта, що й було зроблено. Комендант мені так сказав: «Ви зараз повертайтеся до Кам'янця, а пакети я передав п[ану] Огієнку поштою», але коли я настоював, аби пакети були мені повернуті, то Комендант пішов до Начальника Дивізії, яка там стоїть, і, повернувшись сказав, що я не буду повертати до Камінця, за цими словами Комендант виняв ножика і почав розрізувати пакети, які я привіз з Камінця і які були адресовані «До Головного Отамана Українських Військ С. Петлюри». Я почав протестувати проти цього, попереджував його, що ці пакети адресовані Головному Отаманові Петлюрі, тоді Комендант мені знов сказав, що я в Кам'янець уже не повернусь, а буду сьогодні відправлений до Чорткова під «ескортом», коли ж я сказав, що повинен повідомити про це п[ана] Огієнка, то він мені дав таку відповідь: «Вас сьогодні ж одправлять в Чортків, а там скоро Ви про це п[ану] Огієнку докладете», на мої слова, що п[ан] Огієнко зараз в Кам'янці, він сказав: «Так, зараз в Кам'янці, але ж скоро Ви з ним побачитесь в Чорткові». Після цього він зробив розпорядження відправити мене до жандармерії, а звідти до Чорткова. Та пані, яка їхала зі мною, була присутньою при цій розмові, вона залишилась в Канцелярії Коменданта, а мене жовнір повів, але ж по дорозі ми з тим жовніром зайшли в кав'ярню, а звідти я вийшов і під різними пропозиціями відпросивсь відійти на кроків 50, а потім я залишив Борщів. Всі свої речі і половину грошей, виданих мені по закону 12-го листопада 6.000 карбованців, які були в моїй торбі, залишив там.

Серед паперів, які були у мене, взято приватні письма, адресовані на Київ, Чернігів, переказ Союз-Банку в Київ на 2.000 карбованців, адреси і вулиці, куди я повинен був би зайти, коли б приїхав до Києва і посвідчення на бланках Духовної Консисторії, що я дав і мобілізації не підлягаю, а також різні розписки і дрібні, не маючи ніякого значіння, записки.

13.XII.1919 р[оку]

Л. Клепацький

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 141–142.

№ 35

Подільське губернське акцизне управління

м. Кам'янець-Подільський, 15 грудня 1919 р.

М[іністерство] Ф[інансів]
Подільське Губерніяльне Акцизне Управління
По Скарбовій Горільничій Монополії
15 грудня 1919 р[оку]
м[істо] Камінець на Поділлю

До пана Головноуповноваженого
Уряду Української Народньої
Республіки

В додаток до мого донесення від 20-го минулого листопада під чергою 3440, маю честь повідомити Вас, Пане Головноуповноважений, що на 18-того ж листопада в Камінецькім Скарбовім Горілчанім Складі зосталося готівки:

А. спирту:	
а) ректіфікованого	420.081.4 ст.*
б) сирого	11.276.0
в) розлитого в посуду в 1/20 відра міцністю в 80°	2.008.0
Всього	433.365.4 ст.
і Б. цукру:	
а) рафінаду –	– п. – хв.
б) піску	2949 п. 27.5 хв.

Зранку 19 листопада Польське Військове Командування забрало увесь склад в своє розпорядження і почало вивозити спирт і цукор, але кілька саме досі вивезено зі складу, мені точно не відомо, позаяк акцизний догляд і служачі склада не допускаються до присутности при вивозі.

Крім цукру та спирту, Польським Командуванням реквізовано також на складі сім возів, куплених у Господарсоюзу для потреб Довжецької гуральні.

Оригінал підписали:

Т[имчасово] в[иконуючий] об[ов'язки] Управителя (підпис)
Начальник Відділу (підпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 152.

* Тут і далі не вдалося встановити що це за одиниця виміру спирту і цукру.

м. Кам'янець, 25 грудня 1919 р.

Референт Військових Справ при
Головноуповноваженім Уряду
Української Народньої Республіки
25 грудня 1919 року
Ч[исло] 9
м. Кам'янець

Тасмно
Пану Головноуповноваженому
Уряду УНР

ДОКЛАД
про відправку старшин у табор Домбю.

22-го грудня с[ього] р[оку] в часописі появилася наказ Польської Комендатури про явку 24-го грудня всіх старшин бувшої української армії для відправки в Домбю у відміну ранішних розпоряджень про відправку українських старших і козаків невеликими партіями до Дієвої Армії.

Наказ цей схвилював старшинство, бо звернуло на себе увагу те, що забирають чомусь тільки старшин, а инш[і] елементи, з яких складається армія (козаки, лікарі, урядовці) чомусь не мусять збиратись.

Для з'ясування справи я звернувся до Коменданта міста майора Борути зі запитанням і він мені пояснив, що в Домбю є збірний пункт для українського старшинства, яке збирається туди згідно умов ген[ерала] Пілсудського з Головним Отаманом Петлюрою про формування української армії, що небезпека старшинам не загрожує ні в дорозі, ні в таборі Домбю.

На запитання хто саме з старшин мусить їхати, одержав відповідь, що всі без винятку, служивші в українській армії. Не дивлячись на цю заспокоюючу відповідь і повідомлення Вами, пане Міністре, що Головний Отаман призначив керувати формуванням військ Міністра Сальського і його помічника Петрова; повідомлення повернувшоїся Місії Червоного Хреста, що формування дійсно провадиться – наказ польської Влади був прийнятий негативно. Почалась агітація, що цей наказ є провокація з боку поляків, бо армію можна формувати й в Кам'янці.

23-го грудня приїхав до Кам'янця Начальник Польської Дивізії, з поясненнями до якого звернулися Ви, пане Міністре, разом зі мною і отаманом Зелінським, як Головою Старшинської Громади. На нараді цей польський генерал підтвердив, що все робиться з відома Головного Отамана, що Домбю кращий табор в Польщі, але що мають їхати не всі – залишаються для впровадження біжучої справи в референтурі, в ліквідації комісіях, для охорони експедиції заготовки паперів, юнацька школа, інваліди, звільнені від служби й тяжко хворі. Від'їзд було відкладено на 25 грудня. Для інформації і заспокоєння старшин було зроблено 23.ХІІ загальне зібрання під головуванням отамана Зелінського, який формував старшинство і доказував необхідність формування армії подалі від фронту. Крім того, була складена для газет на підставі нашої спільної наради з польською командою. Але замітка ця довго пролежала в цензурі й надрукована тільки 25-го грудня.

Не дивлячись на все вище зазначене, старшинство, думаю, завдяки агітації, почало тікати на схід і втікло де-кілька сот.

24-го появилася наказ нового коменданта, який починався з оголошення, що всі попередні розпорядження касуються, це теж спровокувало бажаючих їхати. Для з'ясування справи я звернувся до Коменданта, який повідомив, що від'їзд не відмінений.

Я вжив всіх заходів, аби це розповсюджувати і дійсно увечері до Референтури з'являлося за утриманням 87 старшин. Я зазначив зібравшимся, що хто зі з'явившихся не явиться на збірний пункт, буде Польською владою притягнутий до польового суду і що відправка буде 25-го в 8 годин ранку. Знаючи, що збір йде довго, я сьогодні, 25-го грудня, в 8 1/2 годині ранку вийшов з дому з метою проводити старшин і відмітити кількість явившихся.

По дорозі зустрів декілька старшин, які мені сказали, що відправка відкладена до 26-го грудня. Я був здивований, бо ні з якої сторони такого розпорядження я не одержував, чому я пішов далі з'ясувати цю справу. Виявилось, що:

1) хтось у відділі хроніки газети «Подольський Край» надрукував провокаційну замітку, що від'їзд відкладено до 26-го грудня 9 год[ини] ранку, чому багато старшин повернулося з дороги на збірний пункт; 2) Польська Комендатура не збрала ні одної підводи, як це мусила зробити, бо навіть обіцяла для старшин вищої ранги дати автомобіль; 3) Польський Комендант, побачивши малу кількість зібравшихся (біля 20–25) і ознайомившись з заміткою газети, згодився відкласти від'їзд до 26-го грудня 8 год[ини] ранку і пообіцяв, що підводи обов'язково будуть.

До цього додаю, що по місту ширяться вперті чутки, що все громадянство в лиці своїх партій – починаючи від правих, кінчая лівими, віднеслося негативно до відправки старшин в Домбю, що має великий вплив на старшин. З'являються головним чином люди, які йдуть з голоду, байдуже куди б то не було.

Референт Військових Справ, отаман

Колодій

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 132–133.

№ 37

Віктор Приходько

м. Кам'янець-Подільський, 25 грудня 1919 р.

Губерніяльний Комісар Поділля і
Голова Подільської Губерніяльної
Народньої Управи
Грудня 25 дня 1919 р[оку]
м[істо] Кам'янець на Поділля

До Пана Головноуповноваженого
Уряду Української Народньої Республіки

В зв'язку з пропозицією Уряду УНР, подати через прибувшого з Варшави кур'єра інформації про становище в Кам'янці, маю за честь просити Вас, Пане Головноуповноважений, в своїм докладі Уряду предложити до

розв'язання і полагодження з польським Правительством слідує дві точки, розв'язання яких з погляду мого, як Губерніяльного Комісара Поділля, представляється конечним:

1) Перша справа – то є політичне становище Кам'янця і околиць, зайятих польським військом. Представники свого війська уважають тепер, як се Вам відомо, увесь зайнятий ними терен, підлягаючим польській владі не тільки військово, але й адміністративно, тим часом як текст декларації, прийнятої польським Урядом, ясно зазначає, що східний кордон України йде по річці Збруч. Я вважаю конечним донести нашому Уряду, що те становище, яке складається у Кам'янці і в Кам'янецькому повіті, якраз цілком порушує сей засадничий пункт декларації і ґрунтовно її порушує всю.

2) Друга справа слідує: Коли б виявилось, що Уряд польський по тим чи иншим мотивам признав-би необхідним володіти Кам'янцем і околицями, як своєю провінцією, то цілком логичним висновком з сього було би, що всі існуючі зараз у Кам'янці установи і інституції адміністративні, фінансові, судові, духовні, а також органи самоврядувань повинні би ліквідуватись, причім ліквідуватись двома способами – або шляхом евакуації з Кам'янця до иншого центру на Поділлію, або шляхом роспуску урядовців і ліквідації усього майна.

Отже в сій справі я вважаю необхідним підняти свій голос і зазначити, що ліквідація – першим чи другим способом – установ державних, існуючих в Кам'янці, принесла би державі Українській і населенню Поділля, – а в тому числі і польському, – нечисленні збитки, і то без всякої користі для держави польської, а тому я прошу Вас, Пане Головноуповноважений, в своєму докладі твердо прохати наш Уряд, аби в переговорах з польською владою політичною у Варшаві, було цілком виговорено право дальнішого існування сих всіх установ в Кам'янці Подільському, як приватних українських без права втручання до них і до їхнього майна з боку місцевої польської влади.

Установи, котрі підлягали б ліквідації, слідує: Губерніяльний Комісаріят, Губерніяльна Народня Управа, Губерніяльна Фінансова Палата, Губ[ерніяльна] Контр[актова] Палата, Селянський Поземельний Банк, Губ[ерніяльна] Земельна Управа, Округний Суд, Духовна Консісторія і т[ак] д[алі]. Всі установи, не маючи якогось особливо цінного майна, крім столів, стільців і шафів, мають, одначе, безцінний матеріал, величезного значіння для населення цілої губернії і для держави. Сей матеріал, в коротких рисах, такий: всі акти про народження, вінчання і смерть з цілої губернії (Дух[овна] консісторія), акти про купівлю і продаж нерухомости (Нотаріат Округного Суду), всі цивільні і судові справи з 5-ти повітів, всі акти по величезним операціям селянського Банку, всі страхові акти на кожний двір Подільської губернії (Губ[ернське] Земство), величезний нерозроблений статистичний матеріал по всім губерніяльним установам, в також матеріал по перепису 1917 р[оку] і т[ак] д[алі] і т[ак] д[алі].

Справа з ліквідацією всього сього майна шляхом евакуації, між иншим, обговорювалась в Губерніяльній Народній Управі, причім Управа одногосно прийшла до висновку про неможливість такої евакуації по слідуєчим причинам: 1) відсутність якогось сталого українського центру на Поділлію;

2) відсутність всяких засобів пересування; 3) відсутність в кожному новому центрі потрібних помешкань як для урядів, так і для урядовців; 4) зимовий час, відсутність одяжі і пошесті, що найшли б добрий ґрунт у всіх цих обставинах.

Таким чином ясно, що всі установи мусять лишитись, принаймні через зиму, у Кам'янці. Тоді лишається другий спосіб ліквідації: роспуск урядовців і передача всього майна під охорону польській владі, з передачею їм же і відповідних помешкань, або з перевозкою всього майна в інше місце. Одначе, подібний приклад з перенесенням Губерніяльного Комісаріяту, до іншого місця, показав, що подібні перенесення, – особливо, приймаючи на увагу, що польська влада залишає для себе майже усе майно – рівні знищенню інституції цілком. Що ж до роспуску урядовців, то се вимагало б зараз великих коштів, в той час, як через місяць всі ці урядовці знов будуть потрібні.

Отже залишається один вихід: виговорити перед польським Урядом повну недоторканність всіх державних і громадських інституцій у м[істі] Кам'янці-Под[ільському] і повіті, існування яких місцева українська компетентна влада признає необхідним. Тут треба розуміти недоторканість всіх урядовців сих інституцій, помешкань і майна як рухомого, так і нерухомого. Щодо терміну, на який се становище мусить тривати, то він повинен бути зазначений принаймні до 1-го травня.

Про все вищезазначене маю за честь доложити.

Губерніяльний Комісар Поділля

В. Приходько

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 299–301.

№ 38

Данильченко

м. Кам'янець-Подільський, 26 грудня 1919 р.

М[іністерство] Ф[інансів]
Управитель Експедиції Заготовок
Державних паперів
Відділ Роспорядчий
26 грудня 1919 року
Ч[исло] 3201
м[істо] Кам'янець-Под[ільський]

До п[ана] Головноуповноваженого
Уряду УНР, Міністра.

26 цього грудня чини польської Військової Команди обезброїли охорону Експедиції та забрали всі кріси і набої, залишивши варту без нічого.

Докладаючи про це зазначене, прохаю ласкаво Вас, пане Міністре, вжити всіх самих енергійних засобів, щоб охороні Експедиції була повернута вся зброя, котра відібрана 26 грудня, або хоч частина її по кількості вартових постів, позаяк обезброєній варті Експедиції загрожує велика небезпека.

Оригінал підписали:

В[иконуючий] о[бов'язки] Управителя Експедиції
[За] Правителя Канцелярії

*Данильченко
Міхалевський*

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 301.

Подільське губерніальне
акцизне управління

м. Кам'янець-Подільський, 7 січня 1920 р.

М[іністерство] Ф[інансів]
Подільське Губерніальне
Акцизне Управління
Бухгалтерський відділ
7 дня січня 1920 р[оку]
м[істо] Кам'янець-Подільський

До Пана Головноуповноваженого
Уряду УНР

Сьогодні прибули до мене всі власники (6 ч[оловік]) тютюнових фабрик м[іста] Дунаєвець і сповістили, що польська Інтендантська влада усунула акцизний догляд за Дунаєвецькими фабриками, поставила на них свою варту, заборонила випуск з фабрик тютюну і обандеролювання його, сказавши, що гроші які заплатили власники за бандеролі скарбниці, повинні бути повернуті їм. Та це розпорядження Інтендантська влада ґрунтує на тому, що взагалі в Польщі існує тютюнова монополія, для чого приватний продаж тютюну не може бути дозволений і весь тютюн з фабрик повинен бути забраний до Польського Скарбу.

На протест власників фабрик їм запропоновано зібратись сьогодні о 3-й годині в будинку Подільської Фінансової Палати на нараду з представником Акцизного Управління і п[ана] Головного Інтенданта.

Про вищезазначене маю честь донести Вам, Пане Головноуповноважений, на розпорядження і просити вказівок, як ставитись надалі в анальогічних випадках.

До цього додаю, що на нараду відряджені мною Ревізор Управління Мединський і Помічник Інспектора п[ан] Васілевський.

Т[имчасово] т[оруючий] о[бов'язки] Управителя	(підпис)
Начальник Відділу	(підпис)
Бухгалтер	(підпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 303.

№ 40

Федір Колодій

м. Кам'янець-Подільський, 7 січня 1920 р.

Референт Військових Справ при
Головноуповноваженім Уряду
Української Народньої Республіки
7 січня 1920 року
Ч[исло] 15
м[істо] Кам'янець на Поділлю

Пану Головноуповноваженому
Уряду УНР

ДОКЛАД

про висилку поляками до Галичини
військових з шпиталів м[іста] Кам'янця

12 січня до мене являвся один юнак з заявою, що він втік з в'язниці, куди його разом з іншими військовими надіслано з польської комендатури, до якої в свою чергу вислано з 11 військового шпиталю після видужання. В той же день Головний лікар 27 військового шпиталю персонально доложив мені, що їм одержано наказ від польського санітарного шефа всіх видужуючих військових групами надсилати до польського коменданта. Головний лікар 11 шпиталю ніяких докладів мені не робив.

Я польською владою про це розпорядження повідомлений не був, а тому подав Вам рапорта по цій справі. Згідно резолюції Вашої, положеної на мойому рапорті, я в той же день написав листа до Коменданта, прохаючи пояснити цю справу і припинити арешти українців – військових, а крім того повідомити мене, коли я можу персонально перебалакати по цій справі.

Завдяки відсутности коменданта з м[іста] Кам'янця 13 і 14 січня персонально мені удалося перебалакати з ним лише 15 січня. На моє зауваження, що нема ніякої підстави заарештовувати безвинних людей – комендант відповів, що мені докладено неправдиво, що нікого не заарештовано, а що у нього є наказ від командуючого фронтом надсилати з шпиталів всіх українців, вояків до Борщів, відкіль їх направляють до збройних пунктів в Галичині, що моя заява по цьому поводу надіслана їм до Штаба фронту, але відповіді ще нема. З цієї розмови цілком ясно, що польська військова влада без порозуміння з Вами, пане Міністре, інтернує всіх військових, які залишилися в шпиталях, начальству яких непосредне робить розпорядження, а ті, лічучись на українській службі і одержуючи українські гроші, – негайно виконують накази поляків.

Що висилка до Галичини є інтернація ясно з того, що більшість хворих в шпиталях хворіли тифом, після якого мусять мати відпочинок від 4 до 7 тижнів і не можуть переносити подорожі і того тяжкого режима, про який ми знаємо від старшин, мавших нещастя побувати в Ланцуті і Домбю, а тому абсолютно нездатних до поповнення частин армії.

Сього 16 січня на засіданні Комітету контрольор п[ан] Парфененко поінформував мене, що власними очима бачив, як щодня приводять наших виснажених хворістю вояків до польської поліції (вул[иця] Тараса Шевченка

ч[исло] 39) де їх обірають і відбирають нові чоботи і одяг, даючи в замін якийсь драфт'є. Я надіслав до шпіталів нові річі спеціально для видужуючих.

Таким чином, місцева польська військова влада не тільки примусово висилає наших вояків в концентраційні табори, де багацько з них безумовно вмере, але ж ще перед тим польські жовніри, поліцаї грабують останнє у цих бідолах.

Протести і розмови з мого боку ні до чого не доводять, тому прошу Вас разом з Міністром Лівичьким з свого боку вжити заходів, аби припинити цю висилку, а знов надсилати видужуючих до Кам'янецького військового начальника – відкіля групами відсилати до дієвої армії по той бік фронту. Крім того, прошу вказівок, чи шпитали тепер перейшли в цілкове керування поляків, чи персонал їх досі на українській службі і мусить виконувати накази нашої влади.

Референт Військових Справ отаман
Секретар

Колодій
(підпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 302–303.

№ 41

Управління Подільського єпархіального свічкового заводу

м. Кам'янець-Подільський, 20 січня 1920 р.

М[іністерство] І[сповідань]
Управління Подільського
Єпархіального Свічкового Заводу
Ч[исло] 6
Січня 20 дня 1920 р[оку]
м[істо] Кам'янець на Поділлю

До Пана Головноуповноваженого
Уряду Української Народньої Республіки

В відповідь на відношення від 16 цього січня за ч[ислом] 6, Управління Єпархіального Свічкового Заводу має за честь повідомити Вас, що перебуваючи на території УНР, польськими військами, частина котрих мешкали (і нині мешкають) в подвіррї і будинку Заводу, по П'ятицькій вул[иці] ч[ислом] 21, за час їх перебування, вчинено такі шкоди:

1) Частини, перебувавши до 29 грудня і займавши кімнату, де міститься архив Управління Свічкового Заводу і з'єданого з ним Управління Взаємодопоміжної Каси та Єпархіальної Куратели, знищили майже 1/3 частину того архиву, з документами першої ваги, і розібрали бувші тут на сході річі б[увшого] Радника Управління, нині священика Ірбітського Собору, о[тця] Шумілевича з 5-ти великих скриньок (по кавалкам де-яких річей, що валялися по долівці, можна було вивести висновок, що річі були дуже цінні). Ці ж частини утримували в стайнях 22 коней, ніколи після них бруду не вивозили, а викидали на подвіррї, через що подвіррї стало загорожувати росповсюдженню хороб. Ворота і хвіртка на подвіррї були зломані і повалені,

ті ворота і хвіртку польська стража наказала підчинити, навісити і тримати на колодці, що Управління і зробило, але, через деякий час, жовніри знов їх поламали. Також поломана водовозна тачка, побиті стекла в вікнах.

2) Прибувши після них частини провадили нищення архиву далі і попалили скриньки п[ан-] о[тця] Шумілевича.

3) Змінивши їх частини, які мешкають і нині, заняли крім архивної кімнати ще кімнату і кухню, через що сторож лишився помешкання, а Голова Управління та референт віроісповідних справ і діловод, які мешкають в реквізованому для них помешканню, – кухні і не мають де варити собі їсти. Ця частина також допалює архив в розваленій печі, від чого дим іде на другий поверх будинку, де містяться наші інституції і тим зробили майже неможливим провадити в них працю. Спалили де-які були в цих кімнатах речі: креселка, ослінці, дрова, різні скриньки дерев'яні і инше і взагалі чинять всякі нищенські вчинки.

Зараз в стайнях міститься 9 коней і, не дивлячись на заяву нашу п[анові] Комендантові, бруд з під цих коней не вивозиться.

Польські частини займали і займають згадане помешкання і стайні без пред'яви реквізичійного ордера.

Голова Управління, Священик
Радник Управління Протоіерей
Бухгальтер

М. Зущинський
(підпис)
(підпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 304–305.

№ 42

Головна управа українського товариства Червоного Хреста

м. Кам'янець-Подільський, 21 січня 1920 р.

Головна Управа Українського
Товариства Червоного Хреста
Січня 21 дня 1920 р[оку]
Ч[исло] 63
м[істо] Кам'янець-Подільськ[ий]

До Пана Головноуповноваженого
Уряду УНР на Поділлію

Горожанська війна, що вже два роки провадиться на території України, утворила надзвичайно тяжкі обставини життя, що в свою чергу викликало небувале поширення пошестей серед населення; епідемії різних тифів надзвичайно лютують і забирають десятки тисяч жертв. Планомірну і систематичну боротьбу з пошестями при сучасних обставинах вести майже неможливо; засоби боротьби з пошестями замісто того, щоб збільшуватись, значно зменшуються.

Політична ворожнеча і штучний поділ України на території, підвладні різним Урядам, важко відбиваються на праці санітарних Установ; багато санітарних Установ розграбовано й зруйновано.

Єдина тільки організація Українське Т[овариство] Червоного Хреста серед такої бурхливої політичної ворожнечі, як організація громадська і цілком аполітична, мала можливість провадити до якоїсь міри доцільну боротьбу з пошестями; тільки Установи Червоного Хреста користувались недоторкальністю; представники всіх перебувавших за останні два роки влад рахувались з недоторкальністю Червонохрестних Установ і не тільки не робили ніяких утисків в їх праці, а навпаки допомагали в справі боротьби з пошестями.

Здавалось би, що тим більш таке доброзичливе відношення повинно було б бути і на території України, окупований за згодою Українського Уряду Польськими Військами.

На превеликий жаль, в дійсності помічається зовсім інше: так в грудні місяці 1919 року польськими жовнірами було самочинно забрано санітарне і господарське майно пошестного шпиталю Червоного Хреста в селі Панівцях біля Кам'янця, причому звертання до польської місцевої влади не дало ніяких наслідків; 10-го січня ц[ього] р[оку] реквізовано помешкання лікарсько-харчового пункту ч[астини] 2 в м[істі] Кам'янці, причому зазначеному пункту було запропоновано по наказу коменданта м[іста] Кам'янця на протязі 12 годин звільнити помешкання для потреб господарніх польських пань; крім того в багатьох лікарських установах Червоного Хреста, де в сучасний [мо]мент перебуває велика кількість пошестных хорих, представниками Польського Війська забирається по реквізіції необхідне майно.

Таке несприятеле і недоброзичливе відношення представників польської влади і війська до Лікарських установ Червоного Хреста надзвичайно шкідливо відбивається на праці несення медичної допомоги населенню під час лютоуючих на Україні пошестей, а тому Головна Управа Українського Т[овариства] Червоного Хреста ласкаво прохає Вас, пане Головноуповноважений, вжити заходів перед польським Урядом в Варшаві про усунення надалі можливих утисків та перешкод з боку представників польської влади на території України, окупованій польським військом, для чого необхідно прохати польський Уряд, аби він видав розпорядження про недоторкальність Установ Українського Т[овариства] Червоного Хреста на зазначеній території.

Голова Управи	(підпис)
Начальник відділу	(підпис)
Діловод	(підпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 306–307.

23 січня 1920 р.

Головноуповноважений Уряду
Україн[ської] Народн[ьої] Республіки
Канцелярія
23 січня 1920 року
Ч[исло] 12/340

СПРАВКА¹

До пана Головноуповноваженого Уряду УНР поступило прохання селян с[ела] Карачковець з приводу шлюбу 13 з половиною літньої* Олександри Пазинюк з селянином Стефаном Бандурою. На сьому проханні положено п[аном] Головноуповноваженим і Міністром Ісповідань таку резолюцію: «Коли тільки справді Олександрі Пазинюк 13 з половиною років, то шлюб затримати до розслідування. Докласти мені в цій справі».

Референт Віроісповідних Справ
Ст[арший] Діловод

Г. Левицький
А. Юрачковський

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 185.

¹ Цей документ подається О. Доценком в комплекті з двома іншими документами, як ілюстрацію загострення відносин між Головноуповноваженим Уряду УНР і міністром ісповідань І. Огієнком і єп. Подільським і Брацлавським Пименом (Пеговим). Перший документ – це прохання від мешканця с. Карачковець С. Бандури від 29.12.1919 р. на ім'я єп. Пимена з поясненням, що він хоче одружитися з неповнолітньою селянкою О. Пазинюк, бо вона виглядає як повнолітня дівчина, а також для захисту її родини від грабунків військових. До цього документу було прикладено виписку місцевого священика з метричної книги Карачковецької Свято-Троїцької церкви. Єп. Пимен наклав резолюцію від 17.01.1920 р. з дозволом на шлюб з огляду на надзвичайні обставини (Доценко О. *Літопис української революції...* – С. 185–186). Але І. Огієнко заборонив цей шлюб до розслідування (див. “Справку”). Другий документ – це доповідна записка до Подільської духовної консисторії від 28.01.1920 р. священика с. Карачковець о. Аполлона Яновського, якому було передано цю справку за добу до наміченого вінчання. Він пояснив, що вимогу Головноуповноваженого Уряду УНР не виконав, оскільки селяни вже все підготували до весілля і в разі відмови здійснити вінчання загрожували йому самосудом. До того ж була наявна резолюція правлячого архієрея (Доценко О. *Літопис української революції...* – С. 185).

---

* Так в тексті.

О. Пашенко

м. Кам'янець-Подільський, 28 січня 1920 р.

Міністерство Внутрішніх Справ
Кам'янецька Повітова Народня Управа
Голова Управи
28 січня 1920 року
Ч[исло] 52
м[істо] Кам'янець на Поділля

До представництва Військової Польської
Влади м[іста] Кам'янця і повіту
До представництва Цивільної Польської
Влади на Поділля
До п[ана] Головноуповноваженого Уряду
Української Народньої Республіки на Поділля

Уже другий місяць Повітова Управа намагається як перед військовою польською владою, так і перед цивільними представниками Польського Уряду, в'яснити ситуацію, яка складалася для її праці зі вступом польських військ до Кам'янецького повіту, але крім самого негативного відношення до всіх вимагань і потреб ніяких наслідків, а меж тим живе діло Повітового Самоврядування примушено скоротитися, а в де-яких галузях ліквідуватися.

Зазначу тільки самі головні перешкоди, які польська військова влада поставила для праці самоврядуванню. Реквізувавши під всякими приводами різне майно і тим причинивши мільонні матеріальні збитки, були вжиті всякі заходи з боку польської військової влади для припинення зв'язку Управи з повітом: забрані телефонні апарати, зруйновані всі приладдя центральної станції, заборонено всякий зв'язок телефонний зо всіма повітовими установами, забрано весь фураж (мішанка і інше) з продовольчого складу, чим Управа підтримувала існування своєї пошти і земська пошта ліквідувалася: на всі прохання про перепустки чи членам Управи, чи урядовцям, командіруємим по різних справах господарським повітового самоврядування, комендатура з різних причин одмовляла, що спричинило до великих збитків господарство, бо своєчасно не можна було перевірити різні вчинки руйнації на місцях.

На останку – кілька день тому, 19 і 20 січня польська військова комісія забрала всі транспортні коні Продовольчого Відділу Повітової Управи, які zostались єдиним засобом для обслуговування медичних участків, для обслуговування страшних пошестних хороб, від котрих вимирає населення. Це ціла система руйнування повітового господарства, нехтування самими житьовими потребами населення краю.

Прикладаючи при цьому різні акти, рапорти, відношення і домагання Повітової Народньої Управи, рахую своїм обов'язком ще раз підняти питання про повернення забраного майна повітового самоврядування, про виплату, про матеріальну шкоду, спричинену повітовому господарству, про дозвіл телефонного зв'язку з земськими установами і видачу перепусток членам Управи і урядовцям, командіруємим Управою по справам повіту.

Крім сего єсть багато вчинків, які не торкаються безпосередньо господарської частини повітового самоврядування, але до повітової Управи, як до виборного представництва населення звертаються люде, за порадою, зі

скаргами і тому, піклуючись про добробут і спокій серед населення, рахую потрібним звернути увагу на події в повіті.

Чи відомо польській владі про знущання польських військових осіб і частин над мирним населенням краю? Чи відомо, що по селах чиняться реквізиції збіжжя, продуктів, скотини, живности за платню, яку жовніри самі хтять призначити, а частіше безплатно?

Що провадяться екзекуції – військові особи дозволяють собі самочинно розправлятися нагаями, шомполами з селянами та був випадок і з учителем? Що бувають випадки знищення майна по школах, які самочинно займаються військовими частинами – палять шкільну меблю, книжки. З перепустками коверзують по шляхах, по селах: через місток в селі всякий раз, щоб перейти чи до крамниці, чи до церкви, чи до школи, чи до родини, беруть платню з старого і з малого. По шляху до Кам'янця спиняють кожного і як нема перепустки, то або зовсім не пускають, або діляться чим захтять з проїзними – тютюном, молоком чи іншими продуктами, а то і просто грішми. За підводами та кіньми скріз цілі облави і селянин боїться чи до міста виїхати, чи до другого села, чи до ліса за дровами, бо зараз коні заберуть і загонять без оброку, без прилагодження на 2–3 дні для військових потреб. Якщо без платні реквізиції збіжжя, продуктів, майна у установ громадських та у приватних мешканців польською владою дозволяються, то населення потребує якого зазначення в яких-небудь наказах, інакше виникають страшні непорозуміння, що ведуть за собою арешти, розстріли, карні експедиції і т[аке] інш[е].

Упоминаючи здебільш про випадково дізнані ріжні вчинки польських військових осіб і частин зазначаю, що населення має право й потребує більш з'ясованого і правного відношення перебуваючої влади чи військової, чи цивільної на своїй території до своїх потреб і вимагає припинення всякого знущання та нехтування чи з боку окремих урядових чи військових осіб і частин чи установ.

Голова Управи

О. Пащенко

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 307–308.

№ 45

Симон Петлюра

31 січня 1920 р.

УНР

Голова Директорії і Головний Отаман Військ
Української Народньої Республіки

31 січня 1920 року

Ч[исло] 63

Ставка

Ад'ютанту Сотнику Доценко

З одержанням цього, наказую негайно од'їхати до м[іста] Камінця-Подільського, для виконання доручених Вам справ, які мають дотичність

Головноуповноваженого Уряду УНР Міністра Огієнка і військового референта отамана Колодія. П[ану] Головноуповноваженому пропоную передати через сотника Доценка всі справи, які вимагають моєї санкції для полегдження, в військовому референтові дати саме точне справоздання діяльності військової референтури.

Розпорядження сотника Доценка (мій наказ) вважати законними. Під час подорожі сотника Доценка представників Уряду Річі Посполитої Польської, прошу не чинити перешкод, а допомогти в переїзді до м[іста] Камінця-Подільського.

Головний Отаман

С. Петлюра

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 164.

№ 46

Подільська духовна консисторія

м. Кам'янець-Подільський, 2 лютого 1920 р.

До його Високомосці
Пана Міністра Ісповідань І. Огієнко
Подільської Духовної Консисторії

ДОКЛАД

31-го січня біжучого року в присутності П[одільської] Д[уховної] Консисторії персонально заявився п[ан] Комендант повіту і міста в Кам'янці-Подільському і просив показати йому все помешкання в будинку Консисторії з приводу пропонуємої реквізіції під польські інституції. Все помешкання Консисторії, до архиву включно, було оглянуто п[аном] Комендантом.

2-го ж цього лютого в П[одільській] Д[уховній] Консисторії одержано службову картку від Коменданта повіту і міста.

Картка помічена 1-го лютого біжучого року. В ній пропонується П[одільській] Д[уховній] Консисторії до 3-го лютого звільнити помешкання своє.

Але ж звільнити своє помешкання Под[ільській] Дух[овній] Консисторії, яка займає в цей час лише 4 невеликі кімнати цілком неможливо, без всяких шкод для самої справи єпархіального управління. Канцелярія Консисторії має велику кількість біжучих справ, розкладених в її помешканні в великих шафах та по столах. Крім того, як відомо, Консисторія має великий архив, до якого їй доводиться повертатись за розмаїтими справами щодня і без таких справок не можна провадити біжучі справи.

З погляду на все вищезазначене, щиро прохаємо, Вашу Високомосць, вжити можливих заходів перед ким слід, аби П[одільську] Д[уховну] Консисторію було залишено в тім помешканні, яке вона займає.

До сказанного ще додаємо, ще самий будинок П[одільської] Д[уховної] Консисторії не є скарбовим, а є домом духовного відомства.

На пересунення П[одільської] Д[уховної] Консистерії в інше помешкання потрібно було б не менше як 60.000 карб[ованців], а у П[одільської] Д[уховної] Консистерії ніякісеньких вільних коштів не має.

Оригінал підписали:

Члени Духовної Консистерії

Протоієрей *Григорій Маньковський*
М. Соколов

Священник *Ф. Шпановський*

1920 р[оку] 2-го лютого

Ч[исло] 117.

Секретар

Соколовський

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 308.

№ 47

Сергій Козицький

м. Кам'янець-Подільський, 2 лютого 1920 р.

До п[ана] Головноуповноваженого
Уряду УНР в Кам'янці.
Комісара Освіти Кам'янецького повіту
на Поділлю Сергія Козицького

ДОКЛАД

2-го лютого 1920 року до Повітової Народньої Управи з'явився призначений Повітовим Старостою Референт над Земством п[ан] Хмільовський. Обходячи Відділи Повітової Управи, він зайшов і до мого кабінету (в помешканні Повітової Народньої Управи). Я заявив йому, що це є кімната шкільної Управи, що я – Комісар Освіти, що установа ця державна, тільки міститься при Земстві для більшої зручності, бо день в день доводиться мати найближчі стосунки з Земством по шкільних справах. Сказавши це, я запитав п[ана] Хмільовського, що йому від мене потрібно. Він заявив, щоб без його відому не робити ніяких розпоряджень. Мусив я йому зауважити, що Референт при Земстві не є правомочний щось наказувати шкільній Управі і Комісарові Освіти. Коли це він вислухав, то казав стриматися якийсь час, поки він не вернеться від Старости.

Через якийсь час (може години півтори) входить п[ан] Хмільовський знов і каже, що питання вияснилося: моє урядування скінчилося, я не маю більш права робити розпорядження, маю сьогодні ж 2-го лютого вибратися з помешкання, бо воно йому потрібне, і він завтра його займе. Я знов разом з членом Шкільної Управи О. Пашенковою заявив, що це шкільний орган, без якого не можна обійтися ні хвили, що так лишитися не може. Він казав тим не турбуватися, бо в них уже призначено на ці обов'язки окремого Референта при Старості.

Після цього знов було нам заявлено, що урядування має скінчитися, що помешкання йому потрібне. При цьому він заявив, що я мушу явитися до Старости, і коли Староста захоче, то дасть мені, може, право якесь, але це

річ вже друга, а тут залишатись я не можу. Я сказав, що до Старости йти не маю щось охоти. Підтвердження про необхідність скінчити урядування і вибратися знов було повторено і мені нічого не лишилося, як вибратися. Урядовців всіх я призначив учителям, ще завчасу вони пристроєні. Я ж лишився без нічого, бо до вищої початкової школи де я до комісарства рахувався вчителем, я вже на моє місце призначив заступницю, котру тепер мені сумління не дозволяє серед року позбавляти того бідного утримання, яке вона там має. Разом з тим докладаю, що школи лишилися зовсім без асигновань. Писалося, говорилося, ще раз писалося, ще раз говорилося, ще раз просилося – і нічого з того не вийшло. Довівши до Вашого відому, пане Міністре, про все вищезазначене, очікую розпоряджень Ваших.

Підписав: Комісар Освіти Кам'янецького повіту
2-го лютого 1920 р[оку]
Кам'янець на Поділля
Адреса моя: Кам'янець, вул[иця] Університецька (Московська),
Ч[исло] 8, дім Білинського.

С. Козицький

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 309.

№ 48

Референт у справах санітарії при Головноуповноваженому уряду УНР

м. Кам'янець-Подільський, 3 лютого 1920 р.

Референт по справам Санітарії
при Головноуповноваженому
Уряду УНР
3 лютого 1920 року.
м[істо] Кам'янець-Под[ільський]

До Пана Головноуповноваженого Уряду УНР

ДОКЛАД

Довожу до Вашого відома, що з боку польської влади за час перебування її в м[істі] Кам'янці трапились такі випадки: 1) в грудні місяці були забрані 2 авто М[іністерст]ва Народнього Здоров'я й Опікування, які в той час знаходились в розпорядженні п[ана] Головноуповноваженого, мали на те відповідні документи, тимчасово були в гаражі Губ[ерніяльного] Комісаріату, відкіль їх забрали; 2) в Панівецькому шпиталі Червоного Хреста було забрано санітарне та господарське майно; 3) Комендант міста призначав Головного Лікаря 11[-го] шпиталю в той час, як одинадцятий шпиталь утримувався на наші кошти і підлягав нам; 4) пан Комендант заборонив нам зробити мобілізацію медичного персоналу для боротьби з пошестями; 5) в 11[-му] шпиталю була розграбована аптека, причому частина повернута, забрані термометри, білизна, залізні ліжка і вимагались коні; 6) В 27[-му] шпиталі також була забрана білизна і залізні ліжка.

Референт

(підпис)

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 310.

Пану Головноуповноваженому Уряду УНР.
4-го лютого 1920 Ч[исло] 624
Референта в судових справах

ДОКЛАД

Згідно розпорядженню Вашому з 30 минулого січня маю за честь докласти Вам, пане Головноуповноважений, про те становище, в якому опинилась судова справа, судові установи та, почасти, і громадяне після заняття польським військом м[іста] Кам'янця на Поділля, як це виявляється з листувань, як уже післаних до Вас, так і тих, що прикладаються до цього.

З приходом польського війська до Кам'янця польська військова влада не стала рахуватись ні з правами українських громадян, українських державних та громадських установ, ні з існуючими тут українськими законами. Труси, виймки, реквізиції помешкань та майна, арешти, замкнення в в'язницю без жодної постанови та вивіз затриманих за кордон даже без відому української влади – стало звичайним явищем. Не тільки поодинокі особи, але й цілі валки людей затримувались невідомо за що, замикались у в'язницю і або тримались без жодних постанов, або кудись вивозились.

Яскравим малюнком відношення польської влади до права незайманости українських громадян уявляє собою випадок, коли біля 13 грудня з м[іста] Борщова була доставлена в Кам'янець ціла валка особ, затриманих раніш у Кам'янці, серед яких було більш 20 служачих залізниці та інших установ м[іста] Кам'янця, і замкнена без жодної постанови в місцеву в'язницю. Не гляючи на великий клопіт родичів замкнених у польського Команданта і інших властей, на всі вжиті з боку місцевого прокурорського догляду та Головно уповноваженого заходи, затриманих продержали в в'язниці ще майже два тижні і, нарешті, звільнили, бо польська влада не могла з'ясувати, хто і за що затримав цих осіб. (Реєстр цих осіб матиметься в надісланому раніш листуванню). Скаржитись на різні образи, труси та реквізиції громадяне боялись, аби не викликати ще гіршого, бо бачуть, що й урядові особи та навіть і цілі державні установи, – не уникнули від того ж. В Кам'янецькому Окружному Суді, не гляючи на просьбу председателя його, два поверхи з трьох – майже цілком зразу ж заняті польською владою і в них тепер улаштовані кінотеатр та харчевня для жовнірів. Заняття Суду для цього навряд чи викликалось негайною потребою, улаштування ж в нім кіно та харчевні, не тільки не відповідає повазі до цієї установи, але й загрожує пожежою як самому будинкові та майну Окружного Суду, так, головне, і нотаріальному, судовому і прокурорському архивам, де хороняться, особливо в першому, великої ваги для населення різні документи. В залах засідань – поставлені без відома Председателя Суду ogrівательні грубки, для харчевні – поставлена плита і т[ому] п[одібне]. Ще до улаштування кіна та харчевні, тільки до 15 грудня 1919 року жовнірами спалено біля 500 пуд[ів]

дров Окружного Суду, пообідрано з кресел та іншого царату та знищено: 11 столів, 3 шафи, 15 лавок, 17 віденських стільців та інше. Що сталося з другим майном Суду після 15-го, сказати не можна, бо доступу в заняті поляками помешкання немає, відомо тільки, що де-що вивезено і що законами палились грубки.

Частина Повітового З'їзду до 7 січня, поки він не згорів, була реквізована під польовий суд 7 дивізії зі всім канцелярським майном, після ж пожежі майже все майно З'їзду та Мирових Суддів, що там містились, яке залишилось з пожежі, вивезено для канцелярії генерала Крайовського та польового суду. В Губерніяльній в'язниці польська влада реквізувала сани – козирки, польський шпиталь забрав до 100 пудів дубових дров, а військова гавптвахта, що помістилась в в'язниці, весь час користується опаленням та освітленням за рахунок в'язниці. З камери Прокурора Суду, з Окружного Суду, З'їзду, губерніяльної в'язниці і у всіх урядових осіб – відібрані телефони, чим поставлено, особливо Прокурора та слідчих, в тяжке урядове становище, через неможливість службових зносин в негайних випадках. Скасуванням українських міліцій та карнорозшукного відділу і незаміщення їх чим іншим польська влада майже зовсім паралізувала діяльність судового апарату, бо залишила останній без виконавчого органу. Завдяки цьому відомі злочинці гуляють на волі, і преступність значно збільшилась і злочинний елемент, не гляючи на те, що після 8 години вечора заборонено ходити по вулицях міста без перепусток і що численні польські патрулі затримують кожного громадянина, який покажеться на вулиці в наказаній годині, майже щонічно нахабно грабує в центрі міста низки крамниць і т[аке] и[нше].

Допомоги судовій владі в боротьбі зі злочиним не тільки не дається, а навіть і деякі речеві докази по судових справах у слідчих реквізовані. Вимоги польської команди, аби Судові Слідчі та урядові особи брали для службових виїздів перепустки, зробили зовсім неможливими негайні службові виїзди, бо щоб одержати перепустку іноді треба простояти у п[ана] Коменданта дня три-чотири у черзі.

Про вищенаведене становище судових установ та судових справ маю за честь докласти Вам, Пане Головноуповноважений.

Референт в Судових Справах
3 лютого 1920 р[оку]
Ч[исло] 94

Тимошок

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 315–316.

№ 50

Референт по справах освіти

м. Кам'янець-Подільський, 10 лютого 1920 р.

До Пана Головноуповноваженого Уряду
Української Народньої Республіки.

Референта по справах освіти

ДОКЛАД

про те, які шкільні будинки зайнято під постой
польського війська

Маю за честь доложити Вам, п[ане] Міністре, що під постой Польсько-го війська зайнято такі шкільні будинки:

- 1) Кам'янецької мішаної гімназії імени Ст[епана] Руданського,
- 2) Кам'янецької державної дівочої Гімназії,
- 3) Частина селянської дівочої Гімназії,
- 4) Частина духовної Семинарії,
- 5) Хлоп'яча духовна школа,
- 6) Вища початкова школа ч[исло] 2,
- 7) Пирогівська нижча поч[аткова] школа,
- 8) Пушкинська нижча поч[аткова] школа,
- 9) Відпущений Губерніяльний Земством під Просвітянську Гімназію дім Сандецького (частина).

Референт

(підпис)

10 лютого 1920 р[оку]

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 331–332.

№ 51

Микита Шаповал

м. Кам'янець-Подільський, 4 березня 1920 р.

УНР

До п[ана] Головноуповноваженого

4-та Стрілецька Бригада Військ

Уряду УНР

Укр[аїнської] Нар[одньої] Республіки

в м[істі] Кам'янці на Поділлі

4 березня 1920 р[оку]

Ч[исло] 18/м

м[істо] Кам'янець-Под[ільський]

РАПОРТ

Доповідаю вельможному п[ану] Міністру, що переведення в життя за-ряджень Верховної Влади УНР, накреслених наказами Головної Команди Українських військ від 10.1. ц[ього] р[оку] ч[исло] 3 і 25.ІІ. ц[ього] р[оку] ч[исло] 5 мені, яко командірові 4-ої Стрілецької бригади, формування якої вищезгаданими наказами мені препоручено на Поділлі, стоїть на перешкоді неясне і не цілком виразне відношення до дорученної мені справи

представників адміністративного догляду Уряду Річі Посполитої Польської в Кам'янці.

В той час, коли як напевно мені відомо, межі правительствами Української Народньої Республіки і Річі Посполитої Польської в Варшаві, переводиться в життя, шляхом дипломатичним, найдружніші взаємовідношення межі цими двома державами і народами, – в Кам'янці на Поділлію, в місті призначеному мені для формування і організації перших українських авангардів для боротьби з московськими большевицькими військами в єдинім і спільнім з польською армією антибольшевицьким фронті, – підпоручниками Польської влади вживаються неприпустимі, для ідеї зав'язання дружніх відносин, випадки щодо військових осіб української національності і військової української служби, праця котрих як в сучасному, так і в минулому, на очах всього громадянства, являлася зразковим показником ідеї самостійності Української Народньої Республіки і непохитного слухнянства наказам Верховної влади нашої держави.

Так, наприклад, за останні два тижні мали місце арешти місцевою адміністративною польською владою слідуєчих осіб, які находились на службі в дорученій мені бригаді, а саме – старшин – Івановича, Ілюка, Подільчука, яким не було пред'явлено ніяких обвинувачень, і випущено; заарештовано старшину Гралоуецького і, не дивлячись на всі мої клопоти, вислано не відомо куди, також без пред'явлення яких би то не було конкретних обвинувачень; а вчора вечером був заарештований один з найближчих моїх співробітників по формуванню бригади командир 1-го рекрутового полку, полковник Шандрук, який був заарештований на власній квартирі; обвинувачень також ніяких не пред'явлено і випущено з під арешту завдяки особливим і настирливим заходам моїм перед Начальником Операційної групи військ польських, паном генералом Крайовським.

Я не буду вже перераховувати кількох, правда недовгих, арештів в Кам'янці на Поділлію старшин і козаків по таким, ображаючим наше національне почуття, причинам, як цілком законну появу їх в місці в уніформі армії військ УНР.

Зазначене поведження місцевої польської адміністрації, з особами дорученої мені бригади, формуємої для спільних з Польською армією акцій проти загального ворога, надзвичайно шкідливо відбивається, як на справі формування дорученої мені бригади, так і на ту громадську опінію, яка до цього часу досить прихильно ставилася до дорученої справи.

На підставі вищезазначеного, звертаюсь до Вас, вельможний пане Міністре, яко до репрезентанта Уряду УНР в Кам'янці на Поділлію, з проханням вжити всіх заходів, як перед польською владою, так і перед Урядом нашої Республіки о негайному припиненню подібних, шкідливих справі налагодження дружніх відношень межі двома державами, актів з боку місцевої польської адміністративної влади.

Командир 4-ої Стрілецької бригади, отаман *Шаповал*
В[иконуючий] об[ов'язки] Начальника Штабу, сотник *С. Білецький*

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 320–321.

Сотник Оцеткевич

м. Кам'янець-Подільський, 11 березня 1920 р.

Довудство повіту і пляцу у Кам'янці на Поділлію
ч[исло] 230 р[оку]
Кам'янець на Поділлію, дня 11.03.1920 [р.]

Переклад
Пильне-Довірочне

До Пана Міністра Огієнкі*

(через 18 дивізію піхоти) Кам'янець на Поділлію.

З огляду на останню подію, яка мала місце в часі торжества Тараса Шевченка, що одна з ідучих в поході груп дозволила собі на заспівання «Не пора ляхам служити»¹, повідомляю Я[сно]в[ельможного] п[ана] Міністра, що до дня 20 ц[ього] м[ісяця] всі мешканці, котрі були перед війною приналежні до бувшої Галичини, мають опустити територію на схід від Збруча, жадного виїмку щодо священників², учителів і учительок не ставиться. Я[сно]в[ельможний] пан Міністр схоче до дня 18 ц[ього] м[ісяця] предложити Довудству повіту і пляцу докладний спис: 1) ім'я і прізвище, 2) заняття, 3) адреса замешкання всіх осіб (професорів, урядників і учеників Університету), котрих бажав би собі Я[сно]в[ельможний] пан Міністр тут залишити. Опис цей має бути повний, бо пізніші доповнення не приймається до відома. Зі своєї сторони схоче пан Міністр видати відповідні зарядження, бо потім терміні кожна особа, котра не примінеться до цього розпорядження, буде притягнена до суворой кари і т[ому] п[одібне].

Сотник і Довудца

Оцеткевич

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 292.

¹ Це текст пісні, написаної на текст вірша І. Франка “Не пора” (1880 р.).

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служить!
Довершилась України кривда стара,
Нам пора для України жить.
Не пора, не пора, не пора
За невігласів лить свою кров
І любити царя, що наш люд обдира, —
Для України наша любов.
Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор!
Хай пропаде незгоди проклята мара!
Під України єднаймося прапор!
Бо пора ця великая єсть:
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь.
Рідний краю, здобути тобі! // *З вершин і низин, 1893 р., с. 69–70.*

* Так в тексті.

² Так в тексті.

Олександр Березовський

м. Кам'янець-Подільський, 15 березня 1920 р.

М[іністерство] Ф[інансів]
Скарбник Скарбниці
при Головноуповноваженому
Уряду УНР.
15 березня 1920.
Ч[исло] 896
м[істо] Кам'янець

До Пана Головноуповноваженого
Уряду УНР

РАПОРТ

14-го цього березня біля 12 години ночі, в який час частина урядовців уже спала в тім числі і я, в помешкання Скарбниці явилось 7 озброєних, з пістолями в руках, польських агентів і, звелівши підняти руки догори, тим котрі не спали, а спавших зігнали з постелі в білизні в першу кімнату і теж звеліли підняти руки, почали провадити обиск, не заявивши нікому із урядовців Скарбниці на підставі чого і по якій причині провадиться цей обиск, сказавши при цьому урядовцям, щоб ніхто не сходив з місця і не опускав рук, а то буде забитий.

Спочатку облапали всіх стоявших урядовців, а потім приступили до перегляду всіх річей і шкафів, зачинених на замки Губерніяльного Правління, не звертаючи уваги на заяву, що шкафи не наши і ключів у нас немає, одбили замок і теж произвели обиск.

Всі річі як мої, так і останніх урядовців з корзин і мішків повикидали на підлогу і забравши гроші, які знаходились в корзинах урядовців, агенти передали ці гроші районному Комісару, котрі після перегляду, були повернуті власникам їх, причому моїх власних грошей вмісто 13.000 карб[ованців] (по 1000 карбованців) було повернуто 8000 карб[ованців], о чім мною було заявлено пану Комісару, котрий відповів, що гроші лічені тут при всіх.

При тому реквізували із річей касіра Возного бінокль, а після скінчення обиску, потребували від мене посвідки в тім, що при обиску нічого із річей, крім реквізованих, не пропало, яка посвідка під страхом мною і видана.

Розбираючи ж після ухода агентів річі, оказалось, що із моїх грошей в столі, біля моєї постелі, в шухляді повинно бути 8100 карб[ованців] по 100 карб[ованців] (Богданівками), про котрі я умовчав, думаючи, що вони агентами не залічені і залишились там, але їх не оказалось і таким чином у мене пропало грошей 13.000 карб[ованців]. Крім того з тієї кімнати, де були мої гроші, із речей Начальника відділу Головної Скарбниці Тюрюча пропало п'ять пар жіночих рукавичок, у Бухгальтера Совнеринського дві пари шкіри на підосшви і чверть фунта тютюну.

Докладаючи про вищезазначене, з свого боку маю за честь заявити, що не кажучи про тяжке моральне становище урядовців і їх матеріяльні потері при таких налетових обисках, може бути забрана готівка Скарбниці, яка часто залишається до другого дня, а через то прошу звільнити мене від

відповідальності за державні кошти, як можливо і надалі будуть провадитися обиски при таких ненормальних умовах.

Скарбник

Березовський

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 319–320.

№ 54

Є. Колодяжний

м. Нова-Ушиця, 15 березня 1920 р.

УНР

Міністерство Внутрішніх Справ
Подільський Губерніяльний Комісар
15 березня 1920 року
Ч[исло] 35
м[істо] Н[ова]-Ушиця

До Пана Головноуповноваженого
Уряду УНР

Маю за честь повідомити, що я з канцелярією в складі 7 чоловік прибув до м[іста] Нової-Ушиці 5-го березня ввечері. Ще в Кам'янці одержав відомости, що наша залога, під натиском большевиків, примушена була покинути Могилів і відійти на захід, завдяки чому комісаріату довелося ростишуватися в Н[овій]-Ушиці. В перші два дні мого перебування в Н[овій]-Ушиці скільки небудь зорієнтуватися і вступити до переорганізації місцевих установ було неможливо через те, що большевики, маючи своїм завданням зайняти Н[ову]-Ушицю і, скористувавшись туманом, присунулися до міста на 5–6 верстов і вступили до бійки з передовими частинами польського війська.

З роставлених на згір'ях міста гармат Ушицька залога відкрила сильний вогонь, який часами змінювався кулеметною та рушничною стріляниною. В місті піднялася паніка. Стрілянина ця продовжувалася майже два дні. При таких обставинах не тільки не можна було вступати до праці, а, навіть, приходилося думати про евакуацію, і я було видав вже таємний наказ скарбниці та міліції готуватися до евакуації грошей та майна. На третій день стрілянина майже припинилася і я мав змогу вступити до виконання своїх завдань.

Перше найболючіше питання, на яке я ще по дорозі звернув особисту увагу, – се земельна справа. Поміщицька земля цілком не оброблена. Селянські шматки засіяні частинно. Стан майбутнього врожаю безумовно загрожуючий. Причини необроблення значної частини території, по зібраним відомостям, слідуєчі: а) рання зима; б) у поміщиків – відсутність інвентаря; в) у селян – відсутність певности, що врожай буде зібраний на свою користь, яка з'явилася наслідком повсякчасних, не тільки невинуватих витрат, реквізіцій, а навіть, як се часто роблять денікінці, одвертих грабунків; г) відсутність змоги скористувати і без того обмежений живий інвентарь для оброблення землі (аби запобігти реквізіції з боку денікинських банд, селяне ховають коней по лісах). Земельне питання щодо поміщицьких мастків, необхідно розв'язати якнайскоріше.

Друге прикре явище в Н[ово]-Ушицькому повіті – се відмовлення населення в прийманні усіх грошових знаків УНР. Грошовою одиницею тут лічиться гривня, а карбованці майже не мають поширення зовсім чи розцінюються надзвичайно низько (гетьманська 1000 карб[ованців] рівняється 800 гривням). Дорожнеча, якщо узяти до уваги приведений курс, в порівнянні з Кам'янцем – подвійна. Причини дорожнечі: а) майже повна відсутність збіжжа (усе з'їдено денікинськими втікачами, яких, рахуючи з жінками, на території одної чверті повіту коло 60.000 чол[овік]) у кого ж з селян де-що й найшлося би, то не насмілюється вести до міста зза остраху реквізіції коней і б) існування такси, яка остаточно припинила підвоз продуктів.

З огляду на те, що продовольча криза в Н[овій]-Ушиці може дуже зле одбитися на справі формування українського війська, яке в де-якій кількості вже перебуває в місті – я вжив самих рішучих заходів до поширення усіх грошових знаків, з приводу чого видав наказ, зразок якого до цього додаю, а також заручився принциповою згодою польського командування скасувати таксу, яка на мій погляд, найбільше перешкоджає підвозу збіжжа.

Що торкається місцевих установ я також встиг де-що зробити, а саме: Повітовий Комісаріят в складі помішника Комісара Г[риго]ра Процека та Секретаря його, виявив повну свою нездатність, не проявивши ініціативи в згуртуванню місцевих сил за час перебування тут польського війська, представники якого, завдяки своєму досить прихильному відношенню до вкраїнської справи, гадаю, не перешкождали б підготовчій праці щодо організації місцевого українського апарату.

Крім того, ці представники повітового комісаріату, маючи повну змогу нав'язати зносини з Кам'янцем, не подали своєчасно жодних інформацій. Мусів їх усунути з посад. Повітовим Комісаром призначив Голову Н[ово]-Ушицької Просвіти, бувшого міського Голову присяжного адвоката І. І. Зновицького, популярного не тільки серед українського громадянства, а і всього населення. Передбачаючи можливість мобілізації в Н[ово]-Ушицькому повіті і, бажаючи завчасно налагодити знищений зовсім денікинцями апарат військової Управи, призначив місцевого українського діяча П. І. Романюка радником військової управи, доручивши йому розпочати підготовчу працю.

Повітова міліція та скарбниця після уходу денікінців вступили до праці згідно вимогам Уряду УНР, і запровадили в урядових зносинах українську мову (ці інституції залишені в старому складі).

Повітова Народня Управа складається з призначених денікинською владою осіб, які, за винятком 1–2-х тільки що лойяльних до вкраїнської справи, ставляться вороже до інтересів Республіки, чому весь склад цієї управи, заручившись згодою польського командування, я усунув, повернувши на їх місто виборний демократичний склад під головуванням п[ана] Шевчука. Склад міської управи також денікинський. Були випадки, коли голова ставив на перешкоді формування українського війська, зрікаючись відпустити за гроші борошна для козаків. Гроші приймає виключно гривнями. Вживаю заходів до зміни цього складу попереднім демократичним. На 17 березня скликається демократична дума.

З моєї пропозиції жидівське громадянство заснувало Комітет допомоги родинам, пошкодованим від денікинського погрому в м[істі] Заміхові, де крім розстріляних та поранених було спалено коло 30 чол[овік] в школі, куди вони поховалися (гадаю, що деталі цього вчинку Вам відомі).

В Н[ово]-Ушицькому повіті для праці Губерніяльного Комісаріату ґрунт є, але, звичайно, приходиться додержуватись «контакту» з польським командуванням. Школи майже не працюють за браком помешкань, реквізованих для потреб війська.

10 сього березня, в день роковин смерті Т. Г. Шевченко, місцевий ґурток українців був запрошений на панахиду, яка відбулася в соборі. Зібралось чимало люду. Прибули старшини та коло 100 козаків формуемого тут військового відділу. Перед початком панихиди протоіерей о[тець] Яків Бабинський, він же член ради «Просвіти» сказав промову, в якій познайомив присутніх з короткою біографією письменника і характером його творів.

По скінченню панахиди старшини і козаки були запрошені в помешкання Комісаріату (будинок повітового з'їзду мирових суддів), де хор проспівав «Заповіт» і «Ще не вмерла Україна», після чого я в коротенькій промові підкреслив ті великі заслуги, за які ми так шануємо пам'ять Т. Г. Шевченка, яко провідника ідеї незалежності України. В відповідь на мою промову по всій залі залунала «Слава Україні». На прикінці козакам було роздано деяку кількість книжечок та тютюну. Свято носило характер дуже урочистий.

Бувша Могилівська залага, складаючи собою праве крило польсько-українського фронту, потроху посувається наперед, і, коли Могилів буде одбитий, гадаю зразу-ж переїхати і розпочати працю по організації влади в більш широкому масштабі.

Мушу зазначити, що провадити працю в м[істі] Н[овій]-Ушиці, завдяки близькості фронту, тяжко; завше приходиться бути на поготові до евакуації. 12 березня був випадок, коли большевики трохи не вскочили в місто, але завдяки удачному маневру з боку польського війська українських козаків, наступ був відбитий. Під час цього наступу по моему наказу повітова скарбниця та інші підлегли мені інституції були евакуйовані до м[іста] Миньковець, звідки 13 березня, коли ворога було відкинуто, повернені назад до Н[ової]-Ушиці.

Губерніяльний Комісар Поділля

Є. Колодяжний

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 322–324.

Є. Колодяжний

м. Кам'янець-Подільський, 20 березня 1920 р.

УНР

Подільський Губерніяльний Комісар
20 березня 1920 р[оку]
№ 721

Таємно.

До Пана Головноуповноваженого
Уряду УНР

В додаток до доповіді мого від 16 березня ц[ього] р[оку] за ч[ислом] 35* повідомляю, що до мене 15 сього березня з візитом завітав мешканець Н[о-вої]-Ушиці д[обродій] Вильчевський, який назвав себе військовим Комісаром Ушицького повіту, призначеним Генералом Крайовським, про що потім він сповістив населення своїм наказом. В розмові зі мною п[ан] Вильчевський заявив, що Н[ово]-Ушицький повіт, як територія, зайнята польським військом, входить, в сферу впливу польської влади, що цей терен тепер нічий, що цивільної української влади тут нема, що призначений мною Н[ово]-Ушицьким повітовим Комісаром Зновицький немає ніякої влади і т[ак]е і [н-ше]. Вступивши до виконання своїх обов'язків, військовий комісар в розмові з начальником міліції заявив, що цивільна українська влада в Н[ово]-Ушиці є захватна і що міліція підлягає виключно йому і розпоряджень ніякої другої влади не повинна виконувати.

Встановленому мною демократичному складу земства п[ан] Вильчевський листом, образливим по формі, (без штампеля, на шматку сірого паперу) на ім'я Голови Управи (копія котрого при цьому прикладається)^{2*} запропонував негайно усі справи земської управи передати управі, призначеній денікинською владою. Призначені мною на 17 березня збори гласних міської думи були п[аном] Вильчевським заборонені і склад управи, таким чином, залишився також денікинський, який цілком не користується довір'ям та авторитетом серед населення.

Що ж торкається голови управи п[ана] Ромішовського, то по маючимся у мене відомостям, одержаним від Ушицького скарбника, він займається спекуляцією: приймає гроші у продовольчому відділі за усі продукти виключно гривнями, а расплачується «птичками». Для потреб польського війська провадяться повсякчасні реквізиції у населення всякого збіжжя.

Взагалі польська військова влада тримає себе щодо населення яко завойовники, що зле може відбитися на нашому українському фронті: большевики використовують це по той бік фронту в цілях агітації – «оборони рідного краю від завойовників – поляків і підкуплених їми Петлюрівців».

До української влади відношення негативне. Був випадок, що в відведені для п[ана] Міністра Шадлуна^{3*} кімнату прийшов польський жовнір і, не дивлячись на протест п[ана] Міністра, почав в його кімнаті розглядатися і тільки завдяки тому, що господаркою помешкання була відшукана друга

* Див. док. № 54 стор. 113–115.

^{2*} Текст відсутній.

^{3*} Див.: Шадлун Микола Якимович.

кімната, звільнив помешкання п[ана] Міністра. Про цей інцидент було повідомлено місцевого коменданта, котрий ніяких розпоряджень з цього приводу не вжив.

За реквізовані продукти поляки розплачуються по дуже низькій розцінці. По маючимся у мене відомостям польським військом реквізовано у населення хліба та інших річей більш як на півроку.

До населення ставляться дуже прикро. Заарештовують по підозрінню в большевизмі цілі громади, над котрими страшено знушаються. Наприклад з села Струги було приведено до Н[ової]-Ушиці біля 100 чол[овік], котрих катували на очах громадян і тільки по моїй вимозі удалося їх звільнити з під арешту.

Цими днями були заарештовані два брата Корчові, учні місцевої гімназії, певні українці, з яких один, навіть стояв на чолі місцевого гуртка української молоді. Не виконуються на місті розпорядження Генерала Крайовського. Наприклад, наказ його про звільнення південної частини Ушиці для роставування українського війська досі не виконаний і більшу частину краших помешкань в цьому районі займають польські війська (в номерах готелів стоять коні).

Істнування в Ново-Ушицькім повіті цивільної української влади, в зв'язку з перебуванням там нашого хороброго війська, дуже необхідно перш за все для догляду за запіллям в відношенню налагодження постачання війська, урегулювання нашої валюти і інформації населення, котре має багато фактів, дуже прихильно ставиться до нашого війська і української влади і навпаки до польської.

Справа постачання війська перебуває в дуже тяжкому становищу завдяки тому, що поляки майже все уже забрали і що населення відмовляється приймати тисячки і карбованці, дякуючи бувшій таксі і хижацтву денікинської мійської управи. Помічається великий брак цукру і тютюну.

Всі зазначені хиби можуть дуже зле відбитися на успіхах нашого війська, яке в останніх боях дуже уславлялося, що підкреслено і представниками польського Командування. Група полк[овника] Вдовиченка посувається наперед і штаб його вже в Вербовці.

Повідомляючи про вищезазначене, прошу Вас, пане Міністре, дати вказівки чи, підлягає східна частина Ушицького повіту цивільній владі українській, як це було зазначено ген[ералом] Крайовським, а як що ні, то як буде розв'язана справа з місцевою скарбницею та майном інших державних інституцій.

Вважаю необхідним додати, що денікинська армія поводить себе неможливо, робить жидівські погроми, наприклад в Заміхові, грабує населення, забиває безвинних людей, бере у населення коней, скот і взагалі усе майно.

Прохаю Вас, пане Міністре, вжити заходів перед вищим польським командуванням щодо денікинських банд.

Губерніяльний Комісар Поділля

Є. Колодяжний

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 324–325.

№ 56

Протоієрей Павло Пащевський

м. Петриків, 5 квітня 1920 р.

УНР
Головний Священик
Військ Українських
«5» квітня 1920 р[оку], Ч[исло] 47
м[істо] Петриків^{2*}

П[ану] Міністру
Міністерства Ісповідань УНР*

Високоповажний Пане Міністре!

Щиро дякую Вас^{3*} за Ваше сердечне привітання. Ті короткі хвили, котрі я провів в Тарнові, слухаючи Ваш чарівний доклад, зостануться пам'ятними для мене на все моє життя. Це був якийсь чудовий, ясний промінь серед безпросвітної темряви, що обгортала нас в сучасний [мо]мент. Відносно пан'отця я зробив уже розпорядження. До Вас має прибути п.-о. Білон з 6 Стрілецької Дивізії.

Дуже прошу Вас надіслати мені статут Брацтва Св[ятої] Покрови, якщо цей статут уже успів виправити п[ан] професор Біднов.

З глибокою повагою на завше до Вас   Протоієрей Павло Пащевський

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 4, 4 зв. Автограф на бланку.

№ 57

Симон Петлюра

м. Варшава, 19 квітня 1920 р.

Варшава – Штаб Ген[еральний]
2798, 339 – 19/4 – 12

Д[уже] пильно.
[м.] Кам'янець-Подільський
Міністрам: Лівичському,
Шадлуну і Огієнко

ТЕЛЕГРАМА.

В зв'язку з ходом наших переговорів з Урядом Річі Посполитої Польської, пропоную Міністру Шадлуну, яко заступнику Прем'єр-Міністра [Ісаака] Мазепа:

1) звернути увагу на необхідність збільшення праці в Державній Експедиції по заготовленню державних знаків;

2) подбати про організацію цивільної влади та інших установ на Київщині і Поділліу в частині не зайнятій польським військом;

* Зліва в горі червоним чорнилом І. Огієнком дописано: “1) Написати о[тцю] Білону, щоби приїздив зо всіма речами і антимінсом, бо цього в Міністерстві не має. 2) Статут вислати. 6/IV. І. Огієнко”.

^{2*} Це відбиток саморобного чорнильного штампу з вписаними від руки датою і номером.

^{3*} Так в тексті.

3) подбати про підготовлення адміністрації УНР, в тих частинах Волині і Поділля, які заняті нині польським військом і адмініструються польським Урядом і од яких ця влада буде перебиратися нами в міру організації нашої влади в порозумінню з польським Урядом. Аналогічні міри повинен ужити і Міністр Юстиції;

4) в зв'язку з цим прошу звернути увагу на телеграму № 229, підписану [Л.] Михайловим;

5) в зв'язку з моєю телеграмою на ім'я воен[ного] міністра від сього числа, прошу координувати роботу Міністерства Народного Господарства з роботою Інтендантури, маючи на увазі і армію Омеляновича-Павленка;

6) звернути особливу увагу на підготовчі міри по організації влади згідно з пунктом 2 і 3, а також в справі відновлення органів самоврядування;

7) запропонувати Мін[істру] Освіти розробити план для учительських з'їздів – як в місцевостях зайнятих польським військом, так і в інших частинах України в зв'язку з новопоміченою ситуацією і приходом туди нашої влади, а також з одержанням зза кордону великої кількості шкільних книжок;

8) скласти офіційний короткий комунікат про намічений плян відновлених державних апаратів для уміщення в пресі.

Міністра Фінансів викликано з-за кордону для праці в Міністерстві, а також викликаю інших діячів повернути на батьківщину з-за кордону для державної роботи в зв'язку з попереднім.

Робота Головноуповноваженого Міністра Огієнка мусить бути зужена і по мірі відновлення праці центральних установ, ліквідується.

Ч[исло] 233.

Голова Директорії

[С.] Петлюра

Нач[альник] дов[удства] о[?] в[?] (5 пр[?] 13325. II в перекладі):

старшина для зв'язку при Укр[аїнському] Нач[альнику] Ком[енданті]

Вр. Капітан

Чарноцькі

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 389–390.

№ 58

А. Неселовський

м. Кам'янець-Подільський, 30 квітня 1920 р.

До Високоповаженого Пана Головноуповноваженого
Уряду Української Народньої Республіки

Правління Кам'янецької Хлопячої духовної школи має за честь довести, що польський військовий шпиталь ч[астини] 601, котрий з 25 листопаду 1919 року займав будинки цієї школи, вийшов звідси 27–28 біжучого місяця квітня, причому забрав з собою всі шкільні залізні ліжка, дошки, до них, декілька креселок, столиків і т[аке] и[нше].

Та частина шкільних меблів, яку шпиталь залишив в будинках, майже наполовину поломана й попсована так, що і відремонтувати її неможливо. Весь головний будинок дуже забруднено. В одній його кімнаті містилися шпитальні свині; частину підлоги в цій кімнаті вирубано, друга частина майже вся згнила; віконних рам в 1-м вікні тут зовсім немає, навіть підвіконні дошки в 3-х вікнах зірвано. Багато дверей в будинку попсовано, або й цілком знищено; частину де-яких одвірків вирізано. Труби водопроводні в де-яких місцях знято, кранів немає, раковини невідомо де поділися; порцелянові стільчики в вихідниках всі побиті. Шафи з книжками для учнів розбито і майже всі книжки подерто й розкидано по всьому будинкові.

Щодо шкільної церкви, то вона після слідства з приводу ограбування її в м[ісяці] грудні 1919 року, в присутності члена Окружного суду п[ана] Шабліовського була замкнена і ніхто з служачих в школі в ній не бував, бо в кімнаті перед церквою містився якийсь служачий в шпиталі, котрий замикав двері до цієї кімнати, так що проходу до церкви не було, 27 квітня виявилося, що церква одчинена, на престолі не знайдено абсолютно ніякого облачення. Жертвенника зовсім немає, царські врата одчинені, катапитуасму знято й забрано, панікадило й лампади побиті і валяються на підлозі, великий кіот для образів Кирила та Мефодія поломано, а самий образ роздерто. Частина Богослужбової одежі, що залишалася в церкві, викидано з комоди на підлогу, винесено на коридор; кіот для плащаниці розбито й самої плащаниці немає, дріт для електрики во всій церкві зірвано, великі тафлі майже з половини церковних вікон забрано. Забрано також 5-ть аналоїв з покривалами.

Одно слово – шкільна церква остаточно зруйнована. Коли шпиталь Ч[астини] 601 почав забирати шкільне майно, смотритель школи звернувся до Коменданта цього шпиталю з проханням, щоб школі видано було росписку, яке саме майно забирають, але Комендант видати росписки не погодився. Про вищезазначене доведено було до відома Польського Санітарного шефа 28 квітня.

Смотритель школи
Діловод
Ч[исло] 102, 30 квітня 1920 р[оку]

*А. Неселовський
В. Пясецький*

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 331.

**Педагогічна рада Кам'янець-Подільської
державної селянської дівочої гімназії**

м. Кам'янець-Подільський, 15 травня 1920 р.

М[іністерство] Н[ародної] О[світи]
Педагогічна Рада Кам'янець-Под[ільської]
Державної Селянськ[ої] Дівочої Гімназії
15 травня 1920 року
Ч[исло] 170
м[істо] Кам'янець-Подільський

До п[ана] Головноуповноваженого
Уряду Української Народної
Республіки

Педагогічна Рада Селянської Дівочої Гімназії має за честь довести до Вашого відома, що польський 601-й польовий шпиталь, який містився в будинках хлоп'ячої духовної школи, при виході своїм до м[іста] Нової-Ушиці, разом зі своїм майном вивіз і те, що належалося до Дівочої Гімназії і було забрано ним при своїм улаштуванні в м[істі] Кам'янці із росташованого тоді в будинках Гімназії 27-го пошестного шпиталю. Ні той, ні другий шпиталь не повідомляв Гімназії, яке саме майно школи і куди передається, і тільки випадково Рада довідалася що деяке шкільне майно опинилося в 601-м польовім шпиталі, бо на підводах уздріла свої ліжка. Рада звернулася до Коменданта шпиталю з проханням залишити шкільне майно, на що він відповів, що вивіз його пропонується військовою владою. Не згодився він і на те, щоби хоч з'ясувати, яке саме майно вивозиться ним. Педагогічна Рада зверталася зі своїм проханням також до Коменданта повіту, але і тут без всякого наслідку. В таких обставинах нема можливості навіть приблизно скласти який-небудь опис захопленого майна. Це освітити можна буде хіба лиш тоді, як з'ясується, що саме зі шкільного майна ще уціліло, але зараз і для того нема жодного способу, бо багато майна розвезено по місту, а те, що застається у школі звалено в купу по відсутности місця.

Підписали: Директор Гімназії

(підпис)

Секретар Педагогічної Ради

С. Беднарівський

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 332.

**Педагогічна рада Кам'янець-Подільської
державної селянської дівочої гімназії**

м. Кам'янець-Подільський, 15 травня 1920 р.

М[іністерство] Н[ародної] О[світи]
Педагогічна Рада Кам'янець-Под[ільської]
Державної Селянськ[ої] Дівочої Гімназії
15 травня 1920 р[оку]
Ч[исло] 171
м[істо] Кам'янець-Подільський

До п[ана] Головноуповноваженого
Уряду Української Народньої
Республіки

По роспорядженню польського Коменданта повіту і пляцу, селянська дівоча Гімназія 8-го і 9-го цього травня без всякого упередження, примусово викинута із своїх помешкань – в складі своїх дітей, службовців і де-якого майна. Така росправа зі школою явилася цілком несподіваною для неї, бо Педагогічна Рада, в справі звільнення своїх помешкань під польський шпиталь керувалася його вказівками самої польської влади.

Коли наблизився назначений комендатурою строк для вихода школи (25-е квітня), а другого помешкання їй ніхто не поклопотався відвести, адміністрація школи 24-го квітня сама звернулася до п[ана] Комісара м[іста] Кам'янця з питанням, як бути школі з наказом п[ана] Коменданта. Комісар відповів, що у нього нема помешкання для школи, а через те вона мусить zostаватись на своїм місці поки не одержить вказівок комісаріату; що ж торкається загроз комендатури викинути школу через жовнірів, то на це комендатура не може дати ордера, бо всі ордера на реквізіції помешкань видаються ним, Комісаром, а такого ордера він не видасть комендатурі, поки не буде улаштована школа.

Від п[ана] Комісара адміністрація школи в той же день звернулася ще й до офіцера пляцу, щоби й там довідатись, як їй бути зі своїм строком, який назначався офіцером пляцу. Він зі свого боку, розглянувши всю справу, відповів, що, за відсутністю помешкань, здіймає зі школи реквізіцію, дозволяє їй надалі zostаватися в своїх помешканнях. Здавалося, що такі забезпечення з боку цивільної і військової влади були досить авторитетними, щоби школі не сумніватися в їх певности.

Між тим, 8-го травня по наказу п[ана] Коменданта повіту і пляцу, в школу прибули жандарми і, без всякого упередження, приступили до викинення інтернату із помешкань, для цього вони пригнали із в'язниці кільканадцять арештантів і ті почали виносити на подвірря шкільне майно, яке підверталось під руки, а дітей службовців виганяли із помешкань. Позаяк у школі не було ні притулку, ні підвод для перевозки, то на подвірря за допомогою до пана Комісара, але його не можна було здобути, бо це робилося надвечір проти неділі.

Прохання перед п[аном] Комендантом повіту і пляцу про те, щоби він припинив таке бешкетування жандармів, не мали жодного наслідку: на всі доводи, що школа керувалася вказівками польської же влади, що шпиталь мало – не цілком порожній, що оповідання дітей ріжних повітів про таку

росправу польської влади буде ослаблювати її на все Поділля, на все це п[ан] комендант уперто повторював лиш одно: «не могу, цивільним не вільно мешкати разом з військовими», «мені нема діла до комісаріяту» і т[акє] ин-ш[є].

На ніч робота поліції припинилася, а рано викидання відновилося, як і на передодні. Й лише коли вже вдалося сповістити п[ана] Комісара і він сам прибув до школи, щирість поліції була припинена.

По розпорядженню п[ана] Комісара, явилося до школи кілька підвід, на яких почалася вивозка інтернату до першого, який попався, будинку (проти семінарії), навіть непочищеного після якогось постою і зовсім невідповідаючого потребам інтернату. Службовці при інтернатіві розсипалися по всьому місту. Чи дійсно така росправа зі школою потребувалася для шпиталю, з'ясувалося в той же день, 9-го травня. Шпиталь перед вечером одержав від свого вищого Уряду телеграму, що росташування його в місті Кам'янці зовсім скасовується і весь проект улаштування його ліквідується. Таким чином, інтернат опинився в самих тяжких умовах, а його помешкання стоять порожніми досіль, зоставлене в них немале майно школи (гардероба, посуда, учебний прилад і т[акє] ин[ше]) приваблює якихсь злодіїв, котрі вже два рази добиралися до того майна і ламають замки, а відбиватися від них нема кому. Тепер пішла ще чутка, що непотрібні шпиталеві помешкання школи зацікавлюють якісь другі інституції й маються на увазі для інших реквізіцій навіть не військового характеру.

Педагогична Рада Гімназії звертається до Вас, п[анє] Міністре, з покірливим проханням допомогти їй одержати дозвіл польської влади на те, щоби Гімназії повернені були помешкання, з яких випроводили її 8-го травня, і щоби їй одмежено було все те крило будинку, в яким міститься інтернат, щоби Гімназія могла улаштувати у себе хоч якісь-небудь кляси, а не водити дітей із інтернату на другий кінець міста, тоді як для шпиталю вже не потребується тих помешкань.

Підписали: Директор Гімназії

(підпис)

Секретарь Педагогичної Ради

С. Беднарівський

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 332–333.

№ 61

Батьківський комітет Кам'янець-Подільської державної української гімназії

м. Кам'янець-Подільський, 29 травня 1920 р.

До Високоповажного Пана
Головноуповноваженого Уряду
Української Народньої Республіки

Шість років всесвітньої війни, яка майже всю культуру знищила у всій Європі, особливо у нас на Україні, страшенно відбилася на нашій рідній

школі. Майже всі шість років наші діти не мали можливості спокійно і нормально вчитися. Для нормального навчання наших дітей в м[істі] Кам'янці перешкождали то евакуації, то заняття шкіл під шпиталі та інші військово-польові інституції.

Дуже при тяжких обставинах почався шкільний рік в біжучому році в Кам'янецькій державній українській мішаній гімназії імени Ст[епа]на Руданського. З початку вона мусіла міститися в маленькому будинкові, а згодом, коли по розпорядженню Міністерства Народної Освіти в м[ісяці] серпню 1919 р[оку] була з'єднана з бувшою російською хлоп'ячою гімназією, то містилася в 5 будинках, котрі були в різних місцях м[іста] Кам'янця. Зазначене становище школи, розуміється, не може рахуватись нормальним і відповідним, а ні з боку навчання, а ні з боку виховання учнів і догляду за ними.

Тільки перед Різдом 1919 р[оку], після звільнення одного поверху, гімназія перейшла у свій власний будинок, котрий був збудований на місті розібраних старих, непотрібних поїезуїтських будинків по наказу Царя Миколи* і на державні та шляхетські (дворянські кошти, як про це голосить діло 1837 р[оку] ч[исла] 16, складене директором Батаровським, котре власне поміщене в збірникові в пам'ять 50 роковинам існування вказаної гімназії (1833–1883 р[оки]) п[аном] І. Михалевичем (додаток стор. ХЛІХ – ЛП)^{2*}.

З великими труднощами гімназія, розташувавшись на 3-му поверсі, бо нижні два зайняті польськими військами, мала надію, що незабаром будуть звільнені і нижні поверхи, а тому навчання піде цілком нормально і з відповідним напрямком догляду за учнями і шкільного виховання. Але несподівано для вчєбного персоналу і Батьківського Комітету Губерніяльним Комісаром одержаний папер від польського Інспектора Шкільної Освіти в м[істі] Кам'янці при Управлінню Цивільного Уряду Земель Волині та фронту Подільського від 4 травня с[ього] р[оку] ч[астина] 308 про звільнення гімназією ім[єні] Ст[епа]на Руданського свого власного будинку для польських шкіл та освітніх інституцій.

Таке вимагання від гімназії, аби вона звільнила свій власний будинок і сама десь мусіла тулитися в невідповідних помешканнях, являється і не підлягаючим виконанню, завдяки тому, що воно ставить школу в неможливі умови з боку морального і матеріального, та і з боку науково-вивчаючого. Замість освічених дітей у батьків, котрі уявляють собою більшість національну, опиняється недоучки, майбутні нікчемні люде, а іноді, за відсутністю виховання і догляду, майже й недолюдки.

Що польська гімназія в порівнянні з мішаною українською гімназією не може бути великою і вимагати звільнення найбільшого шкільного будинку середніх шкіл в той час, коли майже всі будинки, зайняті під польські інституції, свідчать офіційні данні, які можна бачити в «Обзорі Подільської губернії» за 1910 р[ік], виданім Центральним Статистичним Комітетом, в якому вказано, що в Кам'янці мається 7924 католика.

* Тут: Миколая II Романова, російського імператора у 1894–1917 рр.

^{2*} Текст додатку відсутній.

Коли рахувати усіх католиків поляками, то вони будуть уявляти лише 7-му частину із загальної кількості 47,310 душ населення м[іста] Кам'янця.

З огляду на все вищевказане і згідно своїй постанові від 16 травня б[іжучого] р[оку], Батьківський Комітет Кам'янецької Української Державної мішаної гімназії ім[ені] Ст[епа]на Руданського дозволяє собі турбувати Вас, Високоповажний пане Головноуповноважений Уряду Української Народної Республіки, бо рахує Вас єдиним своїм вищим заступником інтересів близьких Вам Українців, і прохає Вас захистити гімназію ім[ені] Ст[епа]на Руданського від домагань польського Інспектора Шкільної Освіти і поклопотатися перед ким знайдете необхідним про залишення вказаної гімназії у своєму власному будинкові.

Голова Батьківського Комітету
Секретарь
29 травня 1920 р[оку]

(підпис)
Ол. Познахір

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 333–334.

№ 62

Комісар Длугопільський

м. Кам'янець-Подільський, 22 червня 1920 р.

УНР
М[іністерство] Ісп[овідань]
Комісар Подільської Губерніальної
Церковної Ради
Дня 22 червня 1920 року
ч[исло] 13.
м[істо] Кам'янець

До Пана Міністра Ісповідань

Не однократно докладав я Вам, Пане Міністре, що звільнений єпископ Пимен [Пегов] веде на своїх проповідях систематично агітацію проти Уряду Української Народної Республіки. При цім маю за шану додатково докласти, що звільнений єпископ Пимен при своїй поїздці по ревізіях парафій в Проскурівськім повіті дозволяє собі агітувати проти Уряду Української Народної Республіки, кажучи, що «ніякої України нема та ніхто не повинен виконувати розпоряджень Міністра Ісповідань». Заходив також до селян та розказував їм, що вина за теперішнє становище, яке зараз панує в Подільській губернії та на Україні, спадає на Головного Атамана [Симона] Петлюру, котрий спровадив сюди поляків, а ці граблять та нищать селян.

З огляду на це, що такі проповіді звільненого єпископа Пимена не можуть [не] мати великий вплив на темну масу селян та тим більше підкопати повагу Уряду УНР в їх очах та загострити їх відношення до Українського Уряду і союзної нам Польської Держави, маю за шану прохати Вас, Пане Міністре, поробити своїх заходів, щоб припинити шкідливу працю звільне-

ного єпископа Пимена для нашого Уряду та вислати його поза межі нашої Держави.

Підписав: В[иконуючий] о[бов'язки] комісара

Длугопільський

Згідно: Ст[арший] Діловод

А. Юрачківський

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 12. Копія. Машинопис.

№ 63

Комісар Длугопільський

м. Кам'янець-Подільський, 22 червня 1920 р.

До Пана Комісара Ісповідань УНР

ПОВІДОМЛЕННЯ.

Не дивлячись на те, що українське громадянство весь час протестує проти вчинків єпископа Пимена [Пегова], злочинна діяльність останнього ще й досі не припинена. В своїх проповідях є[пископ] Пимен весь час проводить ворожість і нетерпимість до української ідеї, а за представників уряду висловлюється навіть глузливо. В листопаді минулого року, сівши на свого улюбленого коника зневаги і ненависти до всього українського, Пимен обізвав міністрів УНР «хлопчиками, які граються в державу і які до реальної праці цілком не придатні». Це було в той час, коли Уряд Український залишив Кам'янець і коли Пимен з прісними чекав сюди «Хозяїна землі Русскай» Денікена*. Коли замість Денікіна до Кам'янця знову повернувся Український Уряд, Пимен не тільки не припинив своєї шкодливої праці, а навпаки ще усилив.

Не задовольнившись тим, що висвятив на священників трохи не всіх недобитків з армії «Хазяїна», яких вирядив на парах і для єдинонедільської агітації, ще й сам весь час роз'їздить по єпархії з цією ж метою. Агітує проти Українського Уряду, проти Петлюри, а головним чином проти єретиків, які заводять в церквах українську вимову, заборонену вселенськими соборами, улаштовують пастирські курси, з яких будуть виходити стрижені і голені уніатські попи і т[аке] ин[ше].

В останній свій приїзд з єпархії, зібравши в Соборі духовенство (в більшості російсько-чорносотенне), Пимен згадав про накази Міністерства Ісповідань, погрожуючи кулаком, заричав, що він покаже українцям з ким вони мають діло. Ця погроза радо була підхоплена його прісними.

Багацько можна сказати ще за діяльність Пимена в цім напрямку, але гадаю, що і цього досить. Прослухавши хоч одну таку тенденційну проповідь, душа віруючого українця перевернеться од релігійного обурення та образи.

Повідомляючи про ці приклади діяльності єп[ископа] Пимена, маємо надію, що Ви, Пана Комісаре, подбаєте про те, аби Уряд Української Народної Республіки звільнив нашу церкву од цього владики і шукав йому більш відповідне місце.

* Так в тексті.

Що стосується до фактичного матеріалу в цій справі, то певне комісія, якій це буде доручено, знайде його досить, коли пошукає там, де побував єпископ Пимен.

Двадцять три підписи (23).

22/VI 1920 р[оку]

З оригіналом згідно:

Ст[арший] діловод

А. Юрачківський

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, стр. 9, арк. 13, 13 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 64

Українська дипломатична місія в Польщі

м. Варшава, 7 липня 1920 р.

УНР

Міністерство Закордонних Справ

Українська Дипломатична Місія

в Річі Посполитій Польській

Ч. [не зазначене]

7 липня 1920 р[оку]

RDU

Le Ministère des Affaires Etrangères

La Mission Diplomatique Ukrainienne

Auprès de la République Polonaise

№ 2135

_____192_____

м. Варшава*

Varsovie

Міністерство закордонних справ УНР^{2*}

Копія:

Міністерству Народної Освіти УНР

Українська Дипломатична Місія в Річі Посполитій Польській має честь переслати при цьому копію відношення учителів Української 6-ти класової школи ім. Т. Шевченка у Володимирі Волинським на розпорядження.

Додаток: Копія відношення учителів з Володимира-Волинського від 22/VI-[19]20 року^{3*}.

Радник Місії:

[Картинський]

Секретар:

[підпис нрзб.]

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 3, стр. 9, арк. 5. Оригінал. Машинопис.

---

* Документ надруковано на бланку, виготовленому в типографській спосіб на українській і польській мовах. Заповнено на машинці тільки українську частину бланку.

^{2*} На бланку є резолюція: “До М[іністерства] Освіти. Вх. 1319 [від] 22/УІ.1920 [року]”.

^{3*} Цей лист є супровідним по відношенню до листа від вчителів з м. Володимира-Волинського. Сам лист друкується нижче. Див. док. № 65, стор. 128–129.

Вчителі школи у Володимирі-Волинському

м. Володимир, 22 червня 1920 р.

Копія

До pana Голови Української місії в Варшаві.

Від 1916 року існує в Володимирі українська народня школа. Початково обіймала вона три, опісля чотири, і під теперішню хвилю пять клас з 300 дітьми. В часах австрійської окупації займалися школою У[країнські] С[ічові] С[трільці], які перші дали почин її існуванню, а опісля БКП* у Львові, яке зі складок, зібраних в Галичині, удержувало учительські сили, як також заспокоювало всі інші потреби школи.

З хвилею розпаду Австрії, лишена остала школи всякої підмоги. Польські Власти стали вправді від квітня 1919 р[оку] оплачувати учительські сили в висоті 150 руб[лів] в місяць, яка то платня не стояла в жаднім відношенню до пануючої загально тоді доріжнечі. З новим шкільним роком 1919/20 матеріяльне положення учителів трохи змінилось на ліпше, учителі стали побирати початково по 500 руб[лів], а тепер по 800 марок місячно. Ця платня не вистачає навіть на прохарчування, не кажучи вже про одіжу. Польські учителі час від часу одержують допомогу з Маціежи шк[оли], нашими ніхто не журиться. Таке було б положення учительства, а самої школи ще менше відрадне.

Будинок, в якому міститься школа, є це стара церківно-приходська школа, яка колись містила всього дві групи, а нині аж пять. Комнати не відповідні – малі, низькі й без сонця. Надії на ліпше поміщення немає, а щоби сей будинок зробити відповідним для школи, треба більших фондів на основний ремонт, який обчислено на 8.000 руб[лів].

Шкільна бібліотека, з якої користають всі шкільні діти, їхні старші брати й сестри, а також родичі, дуже підупала, бо за два роки не докуплено ні одної книги. Як гарну ролю грає ця бібліотека тут, де нема ще жодної іншої української організації, лишнім є навіть наводити. Поповнити в ній браки й придбати нові книжки, це прямо обов'язок.

Ще одна важна справа – ще удержання шкільного сторожа. І на це грошей немає. Роблено спроби побирати від дітей малу оплату на цю ціль, але безуспішно. Родичі дітей – це переважно виселенці, які не встигли ще загосподарюватися і для яких три рублі в місяць тяжко зложити, тим більше, що коли з одної хати ходить більше дітей.

Застановитись над всіми браками і оцінюючи велике тут значіння нашої школи, учительський збір прийшов до переконання, що лихви зарадити може тільки знатна поміч нашого правительства.

В надії, що судьба нашої школи, першої і одинокої більше класової української школи на Волині, не буде і Вас, Високоповажані Пане Міністре, обоятною, звертаємось до Вас з горячим проханням допомогти нам матеріяльно до удержання цієї школи на відповіднім становищі.

* Абревіатуру не вдалося розшифрувати.

Від січня 1920 року старається Українська громада о постановлення властей на заснування Товариства «Просвіта», однак вже третій раз звернено Статут, так що наша школа знова на довший час остається самотнім середком українського життя.

Управитель школи

Якимович Матей
і другі підписи учителів

[м.] Володимир, дня 22 червня 1920 р[оку]
Відповідь ласкаво просимо слати на адресу:
Володимир, Устилугська вул[иця], ч[исло] 59.

З оригіналом згідно:

Діловод /підпис/
З оригіналом згідно. Діловод

Надія Масюк
[Підпис]*

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 3, спр. 9, арк. 6. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 66

Леонід Білецький

м. Кам'янець-Подільський – Тарнів, 2 жовтня 1920 р.

[...] Всі Ваші побоювання щодо Вашої бібліотеки та опрацьованих Вами матеріалів даремні, бо все це в цілості і сохраннысті переходується в маленькій кімнатці, що коло бібліотеки фундаментальної. Та й річі Ваші всі теж в сохраннысті. Не ручаюсь лише за речі, що були у Вашому помешканні, бо ключі від нього були у [?], який службу у нас оставив і поїхав до Києва і лише перед від'їздом передав їх Гаєвському^{2*}. Трусів в університеті не було завдяки тому, що комісаром був Волянський. Він багато поміг Університетові в цьому. Лише спочатку вступу радянської влади «товарищі» заходили до Університету чим-небудь поживитись, і їх першим ділом [?] заводив до Вашого помешкання. Із тих шаф, що стояли у Вашій гостинній пропали речі всі, але хто взяв, чи «товарищі», чи [?] нам не відомо.

Університет не дуже потерпів: забрали лише весь папір. З Університетського персонального складу заарештовано було Бачинського Леоніда й Шматкевича, – Бачинський Сергій утік; Бачинського Л. випустили, а Шматкевича вивезено. Про мене було серед комісарів багато розмов, але завдяки Полянському та інш[им] студентам, що мене попереджували, я переходувався й цим спас себе від небезпеки. Кошмарне було життя. Тепер я розумію, що значить переходуватись і бути в небезпеці.

Хмари минули й ми повернулися до життя [...]. З понеділка 4 жовтня починаємо вже нормально лекції. Цей попередній тиждень йшли вступні лекції на нашій факультеті: Гаєвського, Русової (педагогіка), Поля (німецька

* Документ засвідчено печаткою Канцелярії Української Дипломатичної Місії в Річі Посполитій Польській.

^{2*} Див. довідку на архієпископа УАПЦ в Австралії та Новій Зеландії Сильвестра.

мова), Прахова (юрознавство), Костюра (французька мова) із скандалом. Можливо, що факультет буде мати розмову про їх недопущення до викладання лекцій.

Коні, на жаль, пропали, пропав екіпаж і площадка. Цей [факт?] зробив неприємне враження на [...] на службовий персонал. Це між іншим.

Трудно все описати, краще було б все розказати. Особливо про життя Університету під більшовиками. [...] Живемо без грошей. За вересень місяць видаємо лише половину утримання. А грошей немає ні у кого і дорожнеча велика. Ми пришлемо Вам ті кошториси, що були виготовлені раніше.

Бажаємо Вам всього найкращого.

З повагою до Вас
2.X.1920 р[оку]

Л. Білецький

*Архів Канади: Рукописний оригінал з власноручним автографом Л. Білецького.
Фонд митрополита Іларіона, коробка 17, папка "Давнє. Міністерство ісповідань".
Копію листа надано Тюрменко І.*

№ 67

Симон Петлюра

10 грудня 1920 р.

Голова Директорії
Головний Отаман військ УНР
Грудня 10 дня 1920 року
Таємне Ч[исло] 1304^а*

Копія
До власних рук
м[істо] Тарнів

Панові Міністрові Ісповідань
(Копія Премєр-Міністру,
Міністру Закордонних Справ)

Шановний Пане Міністре.

Маючи на увазі інтереси нашої Української Церкви, а разом з тим і інтереси нашої Держави, що незалежно од тої праці, яку Ви провадите в справі організації та налагодження церковного життя і скріплення внутрішньої сили нашої Церкви, Ви повинні вже тепер подумати і про здійснення одного з великих завдань, яке стоїть перед Православною Церквою в справі злуки її з іншими християнськими організаціями, що близько підходять до неї своїми догмами. Молода Українська Церква, як Церква Бога Живого, менше всього повинна бути ортодоксальною в своїх обрядах і відділятися муром непримиримості з созвучним їй установами інших християнських народів.

Я би радив, Пане Міністре, потрібним шукання цієї єдності церковної направити в той бік, куди вже Православна Російська Церква зверталась в своєму бажанні церковно-духовного єднання, але через непримиримість своїх ортодоксальних елементів не могла довести цю справу до бажаного кінця.

* Зверху допис від руки олівцем: "Таємно. 13/ХІІ.1920".

Маю на увазі *Британську Церкву*^{*}, установлення зв'язку з нею та тіснішого знайомства з її життям і устрійем, я вважаю би відповідаючим інтересам нашої Української Церкви.

Надаючи цій справі велике значіння не лише з поглядів інтересів церковних, але і з погляду державного та наших перспектив на майбутнє, я прохав би невідкладно дізнатись про Ваші міркування з цього приводу тим часом строго довірочно.

З правдивою повагою [С.] Петлюра (р[укою] в[ласною])

Посвідчую. Керуючий справами Директорії

М. Миронович (р[укою] в[ласною])

З оригіналом згідно:

Начальник Канцелярії Директорії

[М. Крижановський (?)]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 6. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 68

Міністерство закордонних справ УНР

м. Тарнів, 16 грудня 1920 р.

УНР. Міністерство Закордонних Справ

Тасмно

Департамент Чуж[оземних] Зносин

16 грудня 1920 р[оку]

№ ССLXXXVII/602

м[істо] Тарнів

До пана Міністра освіти УНР

Міністерство Закордонних Справ має честь повідомити Вас, Вельмишановний Пана Міністр, що на звідомлення Посольства УНР в Німеччині від 27-го листопаду ц[ього] р[оку] ч[исло] 2500 ПАН ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ГОЛОВНИЙ ОТАМАН зволив покласти таку резолюцію: Щодо п[ункту] 4-б про банкрут української накладні Оренштейна: «Чому Міністерство Освіти в цій справі не могло би хоч де в чому порозумітись з Оренштейном».

Міністерство Закордонних Справ має честь переслати Вам – разом з копією відповідного уступу звідомлення Посольства УНР в Німеччині – по вищу резолюцію пана Головного отамана до відома.

Міністр Закордонних Справ

[підпис нрзб.]

За: Директор Департаменту Чужоземних Зносин

[Шкільник]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 3, спр. 9, арк. 13. Копія. Машинопис.

^{*} Текст, який виділено курсивом, підкреслено в тексті оригіналу.

№ 69

Федір Колодій

м. Кам'янець-Подільський, 25 грудня 1920 р.

Референт Військових Справ
при Головноуповноваженім Уряду
Української Народньої Республіки
25-го грудня 1920 р[оку]
Ч[исло]10.
м[істо] Камінець

Тасмно
П[ану] Головноуповноваженому
Уряду УНР

ДОКЛАД

Про повернення назад до Борщова партії в 48 чоловік,
які були відправлені в Дієву Армію.

Згідно розпорядження Польської команди про відправку дрібними партіями команд у Дієву Армію, 20 грудня с[ього] р[оку] була сформована партія в 48 чоловік під командою сотника Яценко. Партія від'їхала в супроводі польської служби підпоручника Неймана на підводах і доїхала до Борщова. В Борщові було відведено помешкання в готелі, але рано від польського Командування прибув старшина, який заявив, що Команда мусить бути інтернована.

Сотник Яценко для з'ясування справи явився до Начальника Дивізії, який сказав, що вперше чує про умови пересилки українських команд до Української Дієвої Армії, а має наказ інтернувати Українських Військових. Тоді і сотник Яценко і підпоручник Нейман звернув увагу Генерала, що ця партія іде добровільно з вірою в допомогу поляків, а тому затримання їх в таборі пол[ьським] замість від'їзду до Армії буде ганебно для польської Команди. Тоді Генерал згодився, аби партія повернулась до Камінця. Партія повернулась 23-го грудня.

Референт Військових Справ, отаман

Колодій

Опубл.: Доценко О. Літопис української революції. Матеріяли й документи до історії української революції 1917–1923. – Т. II. – Кн. 5. – Тарнів–Львів, 1924. – С. 152–153.

№ 70

Андрій Ніковський

м. Тарнів, 26 грудня 1920 р.

Українська Народня Республіка
Міністерство закордонних справ
Департамент Чужоземних Зносин
26 грудня 1920 р[оку]
№ 954/4625
м[істо] Тарнов*

République Democratique Ukrainienne
Ministère des Affaires Etrangères
Départament Section

До пана Міністра освіти УНР

Міністерство Закордонних Справ має честь повідомити Вас, Вельмишановний пане, що завдяки проведеній закордонними дипломатичними Представництвами УНР акції для добуття чужоземних добродійних товариств допомоги як для Армії УНР так і для українських біженців – являється можливою допомога зазначених товариств також в культурно-просвітніх потребах (книжки, часописи і ин[ше]).

Міністерство Закордонних Справ має честь подати Вам, Вельмишановний Пане, це до відома та для пороблення Вами заходів – для відповідного використання та систематичного розділу зазначених подарунків.

Міністерство прохає Вас подати Ваші міркування-вирішення в цій справі йому до відома.

Міністр Закордонних Справ
Директор Департаменту Чужоземних Зносин

А. Ніковський
Шкільник

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 3, спр. 9, арк. 17. Оригінал. Машинопис.

№ 71

Зібрання Товариства Друзів (квакерів)¹

м. Тарнів, 6 січня 1921 р.

Щорічне Зібрання
Набожного Товариства Друзів

Професорові Огієнкові
Міністрові Ісповідань У.Н.Р.
Тарнів Польща

6.1.1021 р[оку]

Поважний Друже!

Службовий Комітет Американських Друзів звернувся до мене з проханням про де які^{2*} інформації для інформування Української Республіки. Ми були дуже раді почути про релігійне пробудження на Україні на де інде Європі також.

* Документ надруковано на бланку, виготовленому в типографський спосіб на українській і французькій мовах. Заповнено на машинці тільки українську частину бланку.

^{2*} Так в тексті.

Що торкається до діяльності нашого Релігійного Товариства на протязі минулого року, я твержу що Друзі, або Квакери не робили їх лише для зазначення їх діяльності¹. Члени цього товариства були сильними підтримцями як фінансового так і морального боку службового комітету Американських Друзів і їх великій добродійній праці зовні включаючи і ближій Схід (Сірія і т[ак] д[алі]). Під час Мирної Конференції ми просто провадили дуже активну працю, підширяючи² напрями міжнародного порозуміння та доброї волі, розуміється до цього прилучалося пропагування ідеї розброєння³.

Соціяльний відділ нашої організації має своєю метою добитися ліпших взаємовідносин між робітниками та підприємцями та працює над багатьма соціальними проблемами що торкаються теперішнього соціального та робітничого світу. Багато членів нашого товариства взяли на себе працю в закордонних Місіях, ми послали багатьох до Японії яка є нацією – проводирем. Коли Японія вступить на наш шлях решта народів заходу пйдуть за нею – Християнська Японія ось чого ми добиваємось.

Ми розповсюдили в великій кількості релігійну та моральну літературу повсюди, особливо в Німеччині, я надсилаю окремим пакетом кільки примірників на англійській мові і можливо два або три на німецькій. Англійські нариси т[ому] п[одібне] порушують трохи наши релігійні думки. Вони є спроба припису та прикладу заохочування християнським життям та ревності пасторів.

З великою пошаною

Вм. Б. Гарвей. Секретар

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 1, 1 зв. Автограф.

¹ Квакерство, квакери (англ. quakers, від дієслова to quake “трястися”, “тріпати”; офіційна назва – Релігійна Спілка Друзів (квакерів) англ. Religious Society of Friends) – протестантська конфесія у християнстві, відома своїми пацифістськими настановами і гуманістичним спрямуванням. Квакерський рух виник у середовищі радикальних пуритан під час Англійської революції XVII ст. Спочатку спілка квакерів була відома як “Християнська Спілка Друзів Внутрішнього Світу”. Квакери відомі тим, що вони не приймають насилля в будь-якій формі, а також широкою соціальною діяльністю, спрямованою на утвердження в суспільстві ідеалів гуманізму та пацифізму. У 1900 р. ліберальні збори квакерів в Північних Штатах Америки об’єднались в організацію “Загальна Конференція Друзів” (Friends General Conference) з центром в м. Філадельфія (Пенсільванія, США).

---

* Так в тексті.

²* Так в тексті.

³* Так в тексті.

№ 72

Андрій Ніковський

м. Тарнів, 7 січня 1921 р.

[УНР
Міністерство Закордонних Справ]
[Департамент] Чужоземних зносин
Дипломатичний [Відділ]
7 січня 1921 р[оку]
м. Тарнів
Ч[исло] 1187/610

До Пана Міністра Ісповідань УНР

У відповідь на Ваше відповідне письмо Міністерство Закордонних Справ має честь зазначити, що утримання як найбільш близьких і дружніх відносин між Урядом УНР та Св[ятим] Престолом в Римі не переставало ніколи бути предметом уваги Міністерства.

Тяжке фінансове становище УНР не дозволило асигнувати в розпорядження Місії УНР при Св[ятому] Престолі потрібних грошових коштів і через те Місія мусіла в останньому часі припинити свою діяльність.

Зараз на посаду Голови Місії при Ватикані вертає гр[аф] Тишкевич і Міністерство має повну надію, що його праця на тому ґрунті, яка досі приносила якнайкращі успіхи і надалі буде провадитись цілком доцільно та успішно.

Міністр Закордонних Справ

[А. Ніковський]

Директор Департаменту Чужоземних Зносин

[Шкільник]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 18. Копія. Машинопис

№ 73

Міністерство закордонних справ УНР

м. Тарнів, 25 січня 1921 р.

[УНР
Міністерство Закордонних Справ]
[Департамент] Чужоземних зносин
Дипломатичний [Відділ]
Відповідь на Ч[исло] 62
25 січня 1921 р[оку]
м[істо] Тарнів

До Міністерства Ісповідань
(Департамент Загальних Справ)

Міністерство Закордонних Справ мав честь повідомити, що переслана йому відомість про вивезене Польською владою майно Експедиції Заготовки Державних Паперів надіслана Ліквідаційно-Розрахункової Комісії у Варшаві, до компетенції якої належить полагодження цієї справи.

Директор Департаменту чужоземних відносин

Начальник Дипломатичного Відділу

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 19. Копія. Машинопис.

№ 74

Міністерство закордонних справ УНР

м. Тарнів, 7 березня 1921 р.

Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чужоз[емних] Зносин
7 березня 1921 р[оку]
Ч[исло] 1291 /1298
м[істо] Тарнів

До Міністерства Ісповідань УНР

Міністерство Закордонних Справ має честь надіслати при цьому «ЦЕРКОВНИЙ ЗАКОН І ЦЕРКОВНУ АДМІНІСТРАЦІЮ В ПРИМІНЕННЮ ДО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ», отриманий Міністерством від Дипломатичної Місії УНР у Вашингтоні.

За: Директор Департаменту Чужоземних Зносин
В. Начальник Дипломатичного Відділу

[Дьяків]
[Жуківський – ?]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 22. Копія. Машинопис.

№ 75

Андрій Ніковський*

м. Тарнів, 16 березня 1921 р.

УНР
Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чужоз[емних] Зносин
16 березня 1921 р[оку]
Ч[исло] 1348/543
м[істо] Тарнів

До pana Міністера Ісповідань УНР^{2*}

У відповідь на Ваше, Вельмишановний Пане міністре, відношення від 23/ІІ-[19]21 р[оку] Ч[исло] 191 Міністерство Закордонних Справ має честь відписати, що наш Дипломатичний представник у Царьгороді може являтися тільки^{3*} посередником у зносинах з Патріархом Вселенським, а тому і справа віри зазначеного Представника не може грати жодної ролі. При тому зазначається, що Секретар Посольства є православний.

Що торкається п[ана] Токаржевського то Міністерству відомо, що він жиє в дуже приязних відносинах з Вселенським Патріархом. Зрештою для спеціальних цілей в справі нашої Церкви, то очевидно висилатимуться спеціальні люде.

---

* В цій же справі віднайдено кілька варіантів цього листа, які були кілька разів виправлені від руки (арк. 39, 40). До публікації подано остаточний варіант листа.

^{2*} Цей лист є відповіддю на лист І. Огієнка від 23 лютого 1921 р. Ч. 190, м. Тарнів. В цьому листі І. Огієнко пропонував призначити православного представника від УНР в Константинополі. (ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 86. Оригінал. Машинопис.)

^{3*} Слово надруковано в розрядку в тексті документу.

Прикладом може послужити той факт, що Серби заключили з Римським Святим Престолом конвенцію і мають при особі Папи православного представника.

Прийміть, вельмишановний Пане Міністре, вислови глибокої пошани.

Міністр Закордонних Справ [А. Ніковський]
Директор Департаменту Чужоземних Зносин [Дьяків]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк 42. Копія. Машинопис.

№ 76

Леонід Михайлів

м. Варшава, 23 березня 1921 р.

УНР

Міністерство Закордонних Справ
Українська Дипломатична Місія
в Річі Посполитій Польській
Телеф[он] 120-31, Ч[исло] 245/3
23 березня 1921 р[оку], м[істо] Варшава

До Міністерства Закордонних справ УНР
До Міністерства Ісповідань УНР

В різних справах, з якими зверталось Міністерство Ісповідань УНР до Української Дипломатичної Місії в Польщі – сею з останнею було зроблено з 10-го січня 1921 року:

1) На лист п[ана] Міністра Ісповідань з 2/ХІІ-[19]20 р[оку] (вх[ідне] ч[исло]: 1955, відношення з 29/ХІІ-[19]20 р[оку] ч[исло]: 140 в справі:

а) аби українському студентству було надано вільний доступ до Варшавського Університету,

б) аби професори, прив[ат]-доценти і асистенти Кам'янецького Університету були допущені до праці в лабораторіях та бібліотеках Варшавського Університету,

в) аби студентству було дано якусь матеріальну допомогу,

г) аби відкрити студентську бурсу.

Зроблено: Місія попередньо через Ст[аршого] Агташе Місії п[ана] Т. Олексіюка особисто, а потім відношенням ч[исла] 84 і 96 від 29/І-[19]21 р[оку] звернулася до Польського М[іністерст]ва Визнань Релігійних і Освіти Публічної та Варшавського Університету, відношенням ч[исло] 40 від 15/І-[19]21 р[оку] звернулася до Варшавської Філії Укр[аїнського] Червоного Хреста.

Наслідки: по п[ункту] а) Міністерством Польським дозволено приймати до Варшавського Університету українських студентів по представленню кожним із них зокрема потрібних для сего документів. Вже зараз прийнято до Варшавського Університету звише двадцяти студентів-українців. Літній семестр починається з 4-го квітня.

По п[ункту] в) і г) вияснено, що ні Українська Дипломатична Місія в Польщі, ні Варшавська Філія Укр[аїнського] Червоного Хреста порушених справ поладить не можуть за браком відповідних коштів.

Цілою справою як матеріальної так і духовної допомоги займається нині: українська Студентська Громада у Варшаві.

По п[ункту] б) справа може бути позитивно полагоджена через особисте порозуміння з Варшавським Університетом заінтересованих осіб, або Ректорами Університетів.

2) На відношення Міністерства Ісповідань Ч[исло] 197 від 23/II (вх[ідний] № 134) в справі пересилки церковного органу Юго-Славії, – Українська Диплом[атична] Місія справу полагодила і про се повідомила відношенням № 164 від 28/II.

3) На відношення Головного Військового Уряду Душпастирського для визнання Православного від 2/III-[19]21, – вислано відношення до М[іністерства] Ісповідань 5/III-[19]21 р[оку] за № 181.

4) На відношення Міністерства Закордонних Справ (Канцелярія Міністра Ч[исло]: 1402 від 11/III-[19]21 р[оку] в справі надіслання опису офіційних і неофіційних церковних періодичних видань за 1919 і 1921 р[оки] для доповіді Міністерству Ісповідань.

Доручено зробити розвідку Ст[аршому] Атташе Місії п[ану] Т. Олексіюкові і про наслідки повідомити Міністерство З[акордонних] Справ 17/III-[19]21 р[оку] – 228/заг[альний].

5) На відношення Міністерства Закордонних Справ від 1/II 1921 р[оку] ч[исло] 1177 в справі зібрання докладних матеріалів про Сінод Латвійської Православної Церкви.

Доручено зібрати матеріали п[ану] Т. Олексіюкові; в цій справі місія звертається до Латвійського Посольства у Варшаві, яке вже попередньо повідомило через Місію Українське Міністерство Ісповідань про засновання Латвійського Сіноду.

6) На відношення М[іністерст]ва з[акордонних] С[прав] (Депар[тамент] Чуж[еземних] Знос[ин] від 14-го березня ц[ього] р[оку] за Ч[ислом] 1344/1472 – і на лист М[ініст]ра Ісповідань від 25/II-[19]21 р[оку] за ч[ислом] 276 – після пророблених Місією заходів досягнуто, що шляхом мирного порозуміння Єпископ Володимир [Тихоницький] погодився передати керування Холмською Епархією Волинському Діонісію [Валединському].

7) На відношення М[іністерст]ва Закорд[онних] Справ (Канцелярії Міністра) Ч[исло] 1566 – зроблено розпорядження Прессовому Бюро при Місії про зібрання всіх відомостей про церковне життя і персилку їх через М[іністерст]во Закорд[онних] Справ до Міністерства Ісповідань УНР.

В справі ж зазначеного у згаданих відношеннях щирого звіту церковних подій за 1920 та початок 1921 року у Польщі, то Українська Дипломатична Місія має за честь довести до відома слідує:

А) В складі урядовців Місії немає ані одної людини, яка змогла-би виконати складення такого докладу, який вимагає відповідної освіти спеціальної.

Б) ст[арший] атташе Т. Олексіюк, якому до сього часу доручалося виконання всіх справ церковного характеру, не може вважатися таким спеціалістом з огляду на те, що він кінчив тільки 4 класи духовної Семінарії і будучи Членом УСДРП не звертав до сього часу на церковне життя особливо пильної уваги.

В) на придбання відповідних матеріалів Українська Дипломатична Місія не має ні відповідних коштів ні кредитів.

Г) Отже для Української Дипломатичної Місії при дотеперішньому складі урядовців складення такого докладу єсть неможливе. Не дивлячись на зазначене, Українська Дипломатична Місія в Польщі старалася посилено виконати бажання Міністерства Ісповідань, за що Місія і отримала від останнього 26 лютого за ч[ислом] 226 подяку.

Політичний Відділ Місії надсилає до Міністерства Ісповідань всі матеріали в церковній справі по мірі їх поступання до Місії.

За Голову Місії *Л. Михайлів (в[ласною] р[укою])*
Секретар *підпис*

За згідність: В[иконуючий] о[бов'язки]
Начальника Дипломатичного Відділу *[підпис нрзб.]*

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк 44, 44 зв. Копія. Машинопис.

№ 77

Андрій Ніковський

м. Тарнів, 8 квітня 1921 р.

УНР

Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чуж[оземних] Зносин
8 квітня 1921 р[оку]
Ч[исло] 1464/2228
[м.] Тарнів

До Пана Міністра Ісповідань УНР

В доповнення листа Міністерства від 14/ХІІ – 1920 ч[исло] 900/4353 Міністерство має честь повідомити Вас, Вельмишановний Пане Міністре, про подальші кроки, повзяті Дипломатичним Представником УНР в Царгороді в справі автокефалії української церкви.

Отримавши відомості, що в Кам'янці-Подільському має зібратися український Духовний Собор – п[ан] Токаржевський повідомив про це особисто Патріарха. В довшій розмові, яка розвинулася між нашим Представником з секретарем Св[ященного] Синоду та 1-м Драгоманом і членом Синоду, Митрополитом Галіпольським-Дарданельським, п[ан] Токаржевський з'ясував сучасне положення церкви на Україні. У дальшому розвиткові справи вислав 6-го листопаду 1920 р[оку] Керуючий Посольством УНР в Царгороді до Заступника Патріарха листа, якого копію рівночасно залучається*. Отримана відповідь (копія прикладена) підкреслює повну прихильність Патріархату до змагань української церкви.

* Копія не друкується. Текст перекладу з грецької мови копії листа від Місцєблєостителя Патріаршого Вселєньського Престолу Доротея до Українського Уповноваженого Міністра в Царгороді Токаржевського-Карашевича є в цій же справі (арк. 4, копія, машинопис). Оригінал листа від патріарха Доротея, написаний від руки грецькою мовою є в цій же справі (арк. 116–116 зв., автограф).

На думку нашого дипломатичного Представника являється дуже побажаним, щоби по церковним справам прибула до Царгороду відповідна депутація українського духовенства. Добре було-б щоби депутація прибула до Царгороду перед Великодніми святами і мала прийняти участь у всіх святочних церемоніях.

Міністерство Закордонних Справ має честь зі свого боку запевнити пана Міністра, що надіслана Урядом УНР делегація зустріне з боку Посольства УНР повну підтримку. Посольство використає всі впливи і зв'язки для успішного вирішення справи, яка затримується тільки через відсутність Патріарха.

Міністр Закордонних Справ [Без підпису]
Директор Департаменту Чужоземних Зносин [Без підпису]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 63, 63 зв. Копія. Машинопис.

№ 78

Андрій Ніковський

м. Тарнів, 11 квітня 1921 р.

УНР
Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чуж[оземних] Зносин
11 квітня 1921 р[оку]
Ч[исло] 1495/2315
[м.] Тарнів
На № 359

До пана Керуючого справами
Міністерства Ісповідань

Міністерство Закордонних Справ має честь прислати при цьому в перекладі повідомлення про призначення і особу Папського Візитатора на Україні о[тця Д.] Дженоккі. Других матеріалів про його Міністерство не має. Одночасно з цим пропонується Місії в Варшаві вислати в Міністерство матеріяли і документи, які маютья в Місії що до о[тця Д.] Дженоккі.

Прийміть, Високоповажний Пане, вислови глибокої пошани.

Міністр Закордонних Справ [А. Ніковський]
Директор Департаменту Чужоземних Зносин [Дьяків (?)]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 65. Копія. Машинопис.

Голова місії УНР до Голандії та Бельгії*

м. Брюссель, 14 квітня 1921 р.

Bruselles.
Mission Diplomatique
De L'Ukraine^{2*}
ч[исло] 61

14 квітня 1921 р[оку]
До Пана Міністра Ісповідань

Високошановний пане Міністре!

В додаток до мого листа від 30/III ч[исло] 52, маю честь довести до Вашого відома, Пане Міністре, що в цей час Львівський Український Митрополит Граф Андрій Шептицький перебуває в Голландії, де він в м[істі] Роттердамі 11-го та 13-го квітня зробив дві конференції під назвою «Пропаганда католицизма в Росії». Зміст конференції слідує: «Настав момент, коли Католицька церква зможе приєднати до себе як Український нарід, так через нього і всю Росію. Українська Національна Уніатська Церква, стоячи на межі між католицькою і православною церквами, може бути в цей час тим посередником, який зрештою об'єднає весь славянський (?) Схід Європи під владою Риму. Треба тільки допомогти уніатам та українцям-галичанам. На Україну потрібно негайно католицькі Місії, улаштувати шпиталі, школи, полагодити церкви, послати священників. Наводяться приклади, як українські селяни не довіряють своїм православним священникам, як вони радо кличуть до себе військових уніатських священників Галицької Армії і т[ак] д[алі]».

Референт одначе не зазначив, що вел[ика] справа тут залежить не тільки від релігійного, але ще більше від національного моменту. На практиці Митрополит давав пояснення уніатського церковного обряду, Служби Божої і т[ак]е и[нше]. Конференції мали в Голландії великий успіх. Було зібрано біля 3.000 гульденів на утримання Української духовної Семінарії в Римі, відкриття якої, після скінчення війни, вже наказав зробити [Римський] Папа.

Гадаю, що Митрополит приїде і в Бельгію, яка більш католицька, ніж Голландія, і тут теж буде виступати. Які наслідки цієї проповіді Митрополита для Нашої Церкви – це невідомо зараз, але одно позитивне явище можна підкреслити, це те, що якби не було, а говориться скрізь, серед католиків про Україну, їй приписується велика просвітна роль; католики бачать, що виступає Митрополит, граф і т[ак] д[алі], і з цього роблять висновки, які

* Супровідний лист до цього документу був надрукований на машинці із зазначенням, що Канцелярія Міністерства Закордонних Справ пересилає цього листа до Пана Міністра Ісповідань з проханням вручити його по належності. Лист було зареєстровано в Канцелярії під № 3685 від 21 квітня 1921 р. В Міністерстві Ісповідань його було зареєстровано під № 378 від 22 квітня 1921 р. – Арк. 7. Машинопис. Оригінал.

^{2*} Текст, який надруковано курсивом, є частиною бланку Місії УНР до Голандії та Бельгії, надрукованого в типографський спосіб.

викликають симпатію до України. Про дальніші конференції Митрополита я буду мати честь повідомити в дальніших листах.

Прошу прийняти запевнення глибокого поважання.

Голова Місії до Голландії та Бельгії

[підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 5, 5 зв. Автограф.

№ 80

Директор департаменту пропаганди Міністерства преси і пропаганди*

м. Тарнів, 18 квітня 1921 р.

УНР

Міністерство Преси і Пропаганди

Деп[артамент] Пропаганди

квітня 18 дня 1921 р[оку]

№ 136/253

Адреса: [м.] Тарнів^{3*}

До Міністерства Ісповідань^{2*}

При цьому маємо надіслати Вам копію відношення відділу Укр[аїнсько-го] Черв[оного] Хреста в Німеччині до ласкавого відому, звертаючи при цьому увагу на потребу у полонених в молитовниках і других книжках релігійного змісту.

Директор департаменту

Діловод

[підпис нрзб.]

[підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 6, 6 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 81

Отто Ейхельман

м. Тарнів, 20 квітня 1921 р.

УНР

Міністерство Закордонних Справ

Департамент Чуж[оземних] Зносин

20 квітня 1921 р[оку]

Ч[исло] 1554/3660

[м.] Тарнів

Копія

Панові Міністрові Ісповідань УНР

Надсилаючи в копії звіт Керуючого Справами Української Дипломатичної Місії в Польській Річі Посполитої Ч[исло] 245/3 з датою 22 березня

* Зліва червоним чорнилом І. Огієнком дописано: "Повідомити, що Міністерство з ошого вишле свої видання (за плату), зазначити на обгортці доданій до цього брошури № 6 молитовника друкується мало, а тому треба його виписувати заздалегідь. 22/IV. І. Огієнко".

^{2*} Зліва від руки дописано: "Вх. Ч. 351. 29.IV.1921 р."

^{3*} Це частина тексту бланку Міністерства, яка надрукована в типографський спосіб. Дату і номер листа частково вписано від руки, частково вдруковано на машинці.

1921 року. Міністерство Закордонних Справ має честь звернутися до Вас, Пане Міністре, з проханням, з огляду на дуже скорочений штат співробітників Представництв УНР за кордоном, по можності не накладати на названі Представництв праць, які б вимагали спеціального знання, а не у спеціалістів – докладних студій.

З огляду на необхідність доцільного керування працею закордонних Представництв, Міністерство закордонних Справ має честь звернутися до Вас, Вельмишановний Пане Міністре, з проханням листуватися з інституціями Міністерства Закордонних Справ за кордоном лише при посередництві Міністерства.

Міністр Закордонних Справ [О. Ейхельман]
Директор Департаменту Чужоземних Зносин [Кочерган]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 70. Копія. Машинопис.

№ 82

Отто Ейхельман

м. Тарнів, 21 квітня 1921 р.

УНР

Міністерство Закордонних справ
Департамент Чуж[оземних] Зносин
21 квітня 1921 р[оку]
ч[исло] 1577/3719
[м.] Тарнів

Панові*

Розіслано: Кер[уючому] Спр[авами] Пос[ольства] в Фінляндії
«[Керуючому Справами Посольства УНР]» в Берліні
«[Керуючому Справами]» Місії в Будап[ешті]
«[Керуючому Справами Посольства УНР]» в Лондоні
«[Керуючому Справами Посольства УНР]» в Варшаві
«[Керуючому Справами Посольства УНР]» в Швейцарії
«[Керуючому Справами]» Посол[ьства] в Болгарії
Гол[ові] Дипл[оматичної] М[ісії] в Франції
Пос[ольству] в Відні
Гол[ові] Дипл[оматичної] Місії в Бельгії
«[Голові Дипломатичної Місії]» в Румунії
Конс[улу] в Монакові^{2*}
«[Консулу]» в Чернівцях
«[Консулу]» в Данцігу
Гол[ові] Д[ипломатичної] М[ісії] в Празі
Конс[улу] в Загребі^{3*}

* Після слова “панові” крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті документа. Очевидно, в Монако.

^{3*} Перелік адресатів написаний від руки в стовпчик з лівого боку аркуша.

Міністерство Закордонних Справ має честь переслати при цьому одержане від Міністерства Ісповідань Прохання до Його Святійшества царгородського Патріарха з тим, щоби зазначене прохання, з зібраними підписами українців, що перебувають у місці осідку нашого Представництва – було переслане у Царгород Патріархові.

Міністр Закордонних Справ [О. Ейхельман]

Директор Департаменту
Чужоземних Зносин [Кочерган]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 71. Копія. Машинопис.

№ 83

Начальник відділу преси Міністерства закордонних справ УНР

22 квітня 1921 р.

УНР Негайно
Міністерство Закордонних Справ До Міністерства Ісповідань УНР
Відділ преси
ч[исло] 3696
«22» квітня 1921 р[оку]*

Відділ Преси Міністерства Закордонних Справ має честь просити надіслати Міністерству додатково ще по 10 примірників брошурок, виданих за №№ 1, 3 і 19 Видавництвом «Українська Автокефальна Церква» для розіслання їх нашим закордонним представництвам^{2*}.

На майбутнє маємо честь просити надсилати Міністерству Закордонних Справ всі видання в 25 примірниках.

Начальник Відділу Преси [підпис нрзб.]
Ст[арший] діловод [Пустовит-Озерянський (?)]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 8. Оригінал. Машинопис.

* Від руки дописано: “Вх. Ч. 385. 23/IV.1921 р.”.

^{2*} Започатковане І. Огієнком видавництво “Українська Автокефальна Церква” розпочало свою роботу в квітні 1921 р. і діяло до квітня 1922 р. в Тарнові. Кожний випуск мав номер і в подальших документах іноді згадується не повна назва видання, а тільки номери випусків.

Єпископ Діонісій (Валединський)

м. Крем'янець, 25 квітня 1921 р.

В.П.К.
Єпископ Кременецькій
Викарій
Волынской Епархії
25 квітня 1921 року
№ 368
[м.] Кременец Волынской губ[ернії]*

Копія
Високоповажному
Пану Міністру Ісповідань
Д[оброд]ію Огієнко

Високоповажний Пане Міністре.

Я одержав два ВАШИХ листа з залученими до них брошурами і зразками печатки церковної і молитов – Єфрема Сиріянина та шкільних. Дуже вдячний ВАМ за пам'ять і прошу ВАС не забувати мене і надалі і надсилати все, що виходить нового в Міністерстві. Я дуже цікавлюся всім, бо глибоко переконаний в життєвому значенні тієї справи, за котру пролилося так багато крові. В тім переконанні я з великою охотою висвящаю^{2*} Ваших кандидатів, вважаючи на їх майбутню користну працю на благо Св[ятої] Церкви нашої, та нашого доброго народу.

Я глибоко вірю в скоре поліпшення долі нашого великого народу українського і щиро бажаю, щоби наступило воно якнайскоріше, як воскресення після страсти. Охоплений тією вірою, я видав до духовенства і народу свою пасхальну відозву, кілька примірників якої надсилаю тепер і ВАМ, Пане Міністре. В тих днях має вийти з друку і мій призив до духовенства о піддержку українських «ПРОСВІТ», який я негайно надішлю ВАМ.

Користуюся нагодою поздравити ВАС, Пане Міністре, зі світлим празником^{3*}, побажати в Вашому лиці всій віруючій Українській Громаді на еміграції доброго здоров'я і якнайскоршого повернення додому, а всій Україні воскресення її булої слави на віки.

Призиваючи на ВАС Боже благословення з правдивою пошаною маю честь бути ВАШИМ, Пане Міністре, слугою покорним

Діонісії Єпископ Кременецький.

З оригіналом згідно^{4*}:

Старший Діловод

[Л. Кенцицький (?)]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 61, 61 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

* Тут і далі текст документу написано з одночасним вживанням російського та українського правопису.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Судячи з дати листа, малося на увазі привітання зі святом Великодня.

^{4*} Копію листа засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

Єпископ Діонісій (Валединський)

м. Кременець, 8 травня 1921 р.

/Печатка: «Смиренний Діонісій, з Божої ласки Єпископ Кременецький». Копія.

До Пана Міністра Ісповідань професора І. І. Огієнка.

На листа Вашого, від 25 березня цього року, маю шану повідомити Вас, Високодостойний Пана Міністре, що я охоче погоджуюся на Ваше бажання і, яко єдиний в краю нашим в теперішній [мо]мент Єпископ української пастви, з любовію беру під свою Архіпастирську опіку все православне українське громадянство на еміграції.

При тому дозвольте мені висловити свою щиру радість з приводу Вашого засвідчення великої релігійности моєї нової пастви. Це засвідчення радістю відозвалося в мойому серці, і я певний, що керування моє закордонною українською єпархією не дасть мені нічого, крім певної втіхи, що діти мої ходять в правді та істині.

Боже благословення нехай завжди перебуває над милою й дорогою моєю новою, Богом данною, паствою і над її твердим по путі до Царства Божого оборонцям в Центральному Уряді – Міністром Ісповідань¹.

Єпископ Кременецький Діонісій (в[ласною] р[укою])
Кременецький Богоявленський Манастирь.
25 квітня – 8 травня 1921, Неділя Фомина^{1*}.

Ч[исло] 355.

З оригіналом згідно: Керуючий Справами
Департаменту Православної Церкви [Ю. Грох-Грохольський]
Міністерства Ісповідань
Старший Діловод [підпис нрзб.]

7 листопаду 1921 року^{2*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 346. Засвідчена копія. Машинопис.

¹ В українській емігрантській газеті в Речі Посполитій було надруковано повідомлення: «Проф. Іваном Огієнком отримано від Єпископа Волинського Діонісія листа, в якому Єпископ дякує за надіслану брошюру “Українська вимова Богослужбного церковно-славянського тексту” і підтверджує, що вказівками цієї брошюри їм видано наказ користуватися при службі Божій» // Українська трибуна. – Варшава, 1921 (субота 7 травня). – № 3. – С. 3.

* Лист датовано одночасно за старим і за новим стилем. Лист було написано в першу неділю після Великодня.

^{2*} Дописано від руки чорнилом. Це дата засвідчення копії листа в Департаменті Православної Церкви Міністерства Ісповідань. Підпис засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 86

Андрій Ніковський

м. Тарнів, 6 травня 1921 р.

УНР
Міністерство Закордонних Справ УНР
Департамент Чужоз[емних] Зносин
6 травня 1921 р[оку]
Ч[исло] Д XIV
[м.] Тарнів

Тасмно
Панові Міністрові Ісповідань

Міністерство Закордонних Справ має честь сповістити, що на Ваш, Пане Міністре, запит від 18-го березня Ч[исло] 383 В[иконуючий] об[ов'язки] Посла УНР в Австрії повідомляє, що при розмові його з Апостольським Візитатором Патером Дженокі виявилось слідує: для з'ясування справи на Україні Ватиканом був посланий на Україну Апостольським Візитатором патер Дженокі, при чому Україна гадалась вся, включаючи і Східну Галичину.

Довідавшись про це, польський Уряд зложив протест перед Ватиканом, що Ватикан включає Галичину в склад України і добився того, що патеру Дженокі було доручено почати ведення справи тільки переїхавши Збруч з України, а не зі Східної Галичини. Тому п[атер] Дженокі, прибувши до Варшави і не маючи змоги переїхати на територію України, не починав своєї праці і тому не вважав доцільним зв'язуватися з нашим Міністерством Ісповідань.

Патер Дженокі не повертається назад додому, а перебуває у Відні тому, що одержав від Ватикану наказ з з'ясуванням, що поворот його до Риму означав-би невдачу політики Ватикану і тому він залишається у Відні, вичікуючи слушного часу, щоб переїхати на Україну і тоді розпочати там свою діяльність.

Маючи честь довести вище зазначене до Вашого, Пане Міністре, відома, прошу прийняти запевнення глибокої пошани.

Міністр Закордонних Справ
Директор Департаменту Чужоземних Зносин

[А. Ніковський]
[Кочерган]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 74, 74 зв. Копія. Машинопис.

Отто Ейхельман

м. Тарнів, 12 травня 1921 р.

УНР
Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чужоземних Зносин
«__» травня 1921 р[оку]*
Ч[исло] 1645/4071

Копія
Панові Міністрові Ісповідань УНР

Міністерство Закордонних Справ, підтверджуючи одержання Вашого, Пане Міністре, відношення з дати 20-го квітня 1921 року^{2*}, має честь повідомити, що справа надіслання копії грецького тексту відповіді Патріарха разом з перекладом на українську мову цілком залежить від того, коли Ви, Пане Міністре, зволите ласкаво повернути до Міністерства виданий Вам вищезазначений грецький текст^{3*}.

Що торкається копії на французькій мові заяви Патріарха до Посла^{4*}, то оскільки Міністерству не відомо такої заяви крім вищезазначеної, відповіді не має¹.

Крім того, Міністерство має честь повідомити, що згідно існуючому в Міністерстві порядку всі акти, адресовані до Міністерства, або до його інституцій за кордоном поступають до загального архиву Міністерства, звідки в разі потреби можуть бути видані лише засвідчені копії.

Прошу, Пане Міністре. Прийняти запевнення глибокої пошани.

Т[имчасово] в[иконуючий] о[бов'язки]

Міністра закордонних справ

[О. Ейхельман]

В[иконуючий] о[бов'язки] Директор Департаменту

Чужоземних Зносин

[Шкільник]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 77. Копія. Машинопис.

¹ В українській емігрантській газеті в Речі Посполитій було надруковано повідомлення про те, що 20 травня 1921 р. Керуючий посольством УНР в Царгороді Токаржевський-Карашевич склав візита до місцєблєститєля патріаршого престолу Митрополита Кєсарійського Миколая. Він висловив співчуття з приводу смерті бувшого місцєблєститєля патріаршого престолу Митрополита Брусського Доротея і запевнив, що українська держава і нарід бажають заховати з Царгородським престолом найтісніші

* На місці написаної в документі дати є механічне пошкодження паперу, через яке неможливо прочитати дату. Лист датовано за іншим документом, де є посилання на цей лист.

² Лист від І. Огієнка знаходиться в цій же справі (арк. 76). Автограф на бланку Міністерства Ісповідань).

³ В цій же архівній справі є повідомлення про те, що Департамент загальних справ УНР з доручення Міністерства Ісповідань повертає грецький текст відповіді Царгородського Патріарха і просить надіслати для користування текст цього листа українською мовою (лист до Міністерства Закордонних Справ від 16 грудня 1921 р. за № 807, арк. 76). Згаданий україномовний текст перекладу також є в цій справі – арк. 4, копія, машинопис.

⁴ Машинописна копія тексту перекладу з французької мови знаходиться в цій же архівній справі (арк. 5–5 зв.).

стосунки. Митрополит Миколай пообіцяв задовольнити всі прохання Української Церкви. 21 травня Великий Заступник патріарха Атенагорас (Спіру) віддав візити керуючому посольством УНР в Царгороді // Українська трибуна. – Варшава, 1921 (вівторок 24 травня). – № 16. – С. 3.

№ 88

Чарлз С. Макферленд

м. Тарнів, 31 травня 1921 р.

Переклад з англійського*

Федеральна Рада Християнських Церков в Америці   Професорові Огієнкові
Комісія по зв'язку з релігійними установами в Європі   Міністрові Ісповідань У.Н.Р.
Травень 31, 1921 [року]   [м.] Тарнів, Польща

Шановний Пане Професоре Огієнко!

У відповідь на відношення п[ана] Ардана, я насилаю^{2*} Вам окремим пакетом де яку^{3*} літературу, яка, здається мені, задовольнить Вашу потребу і бажання. Я був дуже радий внести Вас в наш список кореспондентів та стояти з Вами в кооперації^{4*} на кожному можливому шляху.

Щиро Ваш

Чарлз С. Макферленд

Головний Секретар^{5*}

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 34. Копія. Рукопис.

№ 89

Іван Бодруг

м. Монреаль, 1 червня 1921 р.

В Монреал, Канада,
дня 1-го, Червня, 1921 [року]

Вельми Достойному
Панові Професорові І. Огієнкові,
Міністрові Ісповідань
Української Народньої Республіки
в Тарнові, Польща^{6*}

Вельми Достойний Пане!

Пресове Бюро Української Дипломатичної Місії в Вашингтоні, ДК[?] на днях прислало мені відпись з уступу Вашого до них письма та десять питань церковних та віроісповідних справах, котрими Ви цікавитесь.

* Оригінал у справі відсутній.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Так в тексті.

^{4*} Слова “літературу” та “стояти з Вами в кооперації” підкреслено червоним олівцем.

^{5*} На лівому полі листа напис червоним чорнилом: “Переписувати чисто всі ці листи кожний окремо і подати мені 4/VII І. Огієнко”.

^{6*} Праворуч на аркуші є відтиск штамп Міністерства Ісповідань УНР із зазначенням, що Вх. Ч. 788. Одержаний 1/УІІ 1921 р. Виконано: 28/УІІ [1921 р.].

Так як моє життя за минулих 24 літ тісно вяжеться з церковною роботою в Канаді та почасти і в Америці не тільки між православними Українськими колоністами, але й між протестантами-євангеліками, я старатимуся отут подати Вам короткий всесторонній огляд про все те, що на мою думку може якраз найбільше Вас цікавити:

В Америці та Канаді, як побідних державах, світова війна відбилася уємно на всіх церквах. Сама християнська віра потерпіла чимало. Люди, що уміють здавати собі справоздання зі всього, що торкається матеріального й духовного життя, питають себе, чому проводарі церковних деномінацій, як вірні сторожі євангельських засад, не схотіли вплинути на можних світа сього, щоб не допустити до всесвітньої війни.

Бож прецінь Учитель Назарянин казав любити навіть ворогів? Чому правительства ріжних християнських держав, як члени ріжних церковів, не пішли за голосом науки Ісуса Христа, а кинули міліони людей на взаємний заріз? Чи не марна вся наука і жертва Ісуса Христа, – чи попи й правительства не обманювали народ тисячі літ, проповідуючи любов, а роблячи якраз противно? Речники Євангелія нараз стали речниками масового убійства. Як це все погодити? Папа майбутній намісник Учителя Любові, благословляв то одних, то других на братоубивство, тільки робив се він осторожно, аби часом не пошкодити інтересам Ватикану. Люди питають себе чи віра зробила світ ліпшим, як він був за поганських часів. Чи корисно є ходити до церковів, навчати дітей релігій, будувати святині і т[ому] п[одібне].

Через такі міркування причасників по церквах дуже зрідло. Мабуть 50% вірних перестало ходити до церковів і відносяться до своїх вір ні зимно, ні горячо. Кандидатів на вивченє св[ятих] Богословії дуже мало. У двоє скільки старих попів умирає. Думають, що як так дальше піде, так за кількадесять літ церкви лишаться без проповідників. Тим то Голови ріжних протестантських деномінацій розвели широку агітацію за злукою церковів. Віками старі поріжнення в догмах та традиціях живо уступають місце новому проєктові: Один Бог, Одна Віра і Одна Церква.

Розумієся, що ся злука далека від Римокатолицької Церкви, що немає нічого спільного з демократизмом та опираєся звичайно тільки на темних масах, що навчені не думати та тільки слухати рад і приказів єрархів; за те багато разів роблено старання в Америці приблизити до злуки Православну церкву з Протестантською Епископальною Церквою, а там і з иншими Нон-Конформістами як Пресвітеріяни, Методисти та Баптисти.

Ся робота тепер як раз іде скорим кроком вперед по цілім континенті. На всіх рокових Соборах, Синодах, та Конференціях ведуться дебати цілими днями. Всюди чується докори, що церкви опорожніли, зате театри та балі величаються знаменими успіхами.

Тепер почали добачувати церковні голови, чому місії між поганами не зробили таких успіхів, як повинні буди. Бачуть, що й між поганами політика з церквою не йде в парі. Місіонарі як політичні агенти скривдили Христа. Тенденції всіх деномінацій під сю пору є зреорганізувати всі церкви до тої міри, щоб перестали спасати тільки душі вірних, та взялися спасати цілих, живих людей, спасати світ від неправди, воєн та всякого лиха.

Українців в Канаді числять близько на 300,000 душ, з чого п'ять шестин займаються хліборобством, остальні-ж се робітники по заводах, при будові залізних доріг та каналів-водопроводів; багато є й механіків та купців. Велика перевага наших тут іммігрантів, се люди з Галичини та Буковини і на них вплинула війна уже додатно. Всякий цікавився новостями з війни і взявся за часопис та книжку, відтак навчився думати хто він такий та де його батьківщина.

Національна свідомість між нашою імміграцією росла сотки процентів. В кожного бажанне діждатися Самостійної України, люта ненависть до пануючих в Галичині та на Буковині, до тих, хто пособляв иньшим націям дотепер панувати на землях Західної Української області. Тверда віра в Самостійність, погорда до укр[аїнської] Галицької інтелігенції за її брак пожертвованя та некомпетенцію стати проводарами укр[аїнських] мас на землях, котрі тепер під заборами чужих націй. Ціла наша імміграція дихає бажанем злуки з Великою Україною, окрім попів, що не бачать там будучности для себе як проводарів, і для церкви, котрій служать не з ідеї а ради «присшости» уніяцького попа над православним, – ради нажитку.

Уніяцька церква рівно ж потерпіла багато через війну. Її митрополит нігде публично не виступив протів розбоїв буйної «млоєжи» на землях Галича, Львова і Перемишля. В народі тут накіпіло огірчене навіть до найвисших властей Римської церкви за те що папа римський ні разу не старався спинити покровителів Галичини од варварства, яких допускаються на Українськім населенню в Українській частині Галичини. Історія вяже їх з Православною Церквою, яка ніколи не вдоволяла душі свідомого Українця та між інтелігенцією уважалась ліпшою від російського православ'я. Нині тут є загальне бажане діждатися Своєї Української Незалежної Церкви.

Задля повисших причин та через те, що римська церква старалася златиньщити уніятів, впроваджуючи celibat між попами, народ в Канаді масами відступає від Унії та пристає до нової незалежної церковної організації, наскрізь демократичної під духовним наставництвом єпископа Германоса, по народності Сирійця, що не мішається до політики та за те прямує до збудуваня автокефальної Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви.

Тепер слідує відповісти Вам на Ваших 10 питань:

1. Поворот Уніятів до Православ'я в Канаді є тепер якраз в Дорозі. Сей, можна назвати, масовий поворот викликали дві причини:

а) Величезний зріст національної свідомости між Українськім народом в Канаді та Америці – та

б) Свідомість того, що Рим усе попирав сторону гнобителів Українського народа під Австрійським а тепер під Польським забором.

в) Свідомість того, що Унія впроваджена зрадниками Українського народа і підпирана польськими єзуїтами на – «Зніщенє Русі».

г) Зауважити треба, що між Українськім народом новітні римські догми, як: непомильність папи, та непорочне зачатє і т[ому] п[одібне] ніколи не вкорінилися так глибоко, щоби не можна їх усунути без шкоди для Віри в Бога й догм православної церкви. Українцеві байдуже сі догми, він

консерватист що до свого обряду і не дасть нікому змінити його без його волі в масовій співучасті в такій роботі.

2. Православних Українців з Буковини є кругло 100.000 душ. Тих, що рішилися покінчити навсе з Унією буде кругло других 100.000. Решта люди дозрівають та ждуть, який оборот візьме церковна справа на Україні включно з Галичиною

3. Український Православний Єпископ дуже придавби ся, та мусів би він бути справдішнім українцім, чоловік середнього віку, віруючий, умний та трудящий. Не гордий та не хапчивий і не деспот. Мусів би бути як рідний батько толерантний та справедливий і готовий до поступу і просвіти. Він мав би приїхати до Канади за згодою ініціаторів нового православного церковного руху та Єпископа Германоса [Сегеді], щоб обминути можливі конфлікти.

[Єпископ] Германос церкви зукраїнізувати не може, так як він по Українськи не вміє та й по англійськи дуже мало. Самі священники подекуди читають Евангеліє по українськи за що читають докори в російсько православній пресі.

Уніяцька церква в Канаді ледве животіє. Єпископ Будка, чоловік вихований на дворі князів Сапігів, окатоличений до фанатизму, трудящий, моральний, завзятий, сварливий, до політики зовсім не спосібний, має себе за великого місіонера, спасителя народа від шизми та гerezій, вибачайте – дурак. Його піддані попи його не слухають та кождий про себе попує аби задержати при купі душу й тіло. За примір подам Вам один головний доказ його впливів на народ. Минувшої зими зорганізував він кампанію, аби зібрати між Уніятами суму 250.000 долярів на збудоване католицької Коллегії для Українців в Західній Канаді. Він та ще чотири визначні католики їздили поміж народ цілих чотири місяці, скликаючи збори по містах та кольоніях і видатків сеї кампанії мали на \$ 5000.00 а зібрали не цілих \$ 2000.00. З сього видно, скільки Унія будучности має в Канаді.

Московська церква в Канаді ще бідніша від Уніятської: кільканадцять попів роблять свою роботу ради хліба. Галицький народ ніколи до них не горнувся, буковинський же, оскільки термін «православний» запевняв їх, що се віра та сама, що мали в старім краю Єпископи Евдокім [Мещерський] та Олександр [Немоловський]¹, се старі зцароватілі* люди не пригожі до демократизму. Вони животіють з податків та продажі церковів, заснованих давними роками. Елемент людий з Великої України тут поучасті збільшовичів і не дає «пособія» своїм «архипастирям» словом – біднога.

Угорські, як і Галицькі Українці ждуть, куди наставиться церковна робота на Україні. Між ними свідомість Українства дуже недавна. Еп[ископ Стефан] Дзюбай се москвофіл, який тепер рівно ж притих. Українізація церкви могла би піти успішно тільки під проводом еп[ископа] Українця. Службу Божу правити по Українськи не буде трудно, зате коли б перевести усі православні книги на українську мову, то там відтвориться перед очі народа, скільки нехристиянського пересуду та заборону, що реформа віри пока-

* Очевидно тут мається на увазі їх вірність принципам монархізму.

жеться сейчас конечною. Нині народ не схоче вірувати в пльоване та виганяне чортів з всіх закутин та з новонароджених дітей при хрещенні.

В православних книгах окрім перел християнства є багато такого дурного, що й свідомий поганин завстидавби ся. Тим то час покаже, що наша церква мусить вернутися назад по догмів і звичаїв перших віків Християнства.

Інакше ми відженем народ на еміграції до чужих не українських церковів. Тепер настали часи, коли розум має мати яке таке місце в віруваннях. Всеї народ стремить до демократизації церкви для того й треба єпископа демократа, щоби зумів перевести як слід демократизацію церкви і надав їй характер поступу.

В Америці та Канаді існує сотки церковних брацтв (парохій) завдяки висше наведеним причинам, вони не крипшають в старих напрямках, та противно, ждуть нової доби відродження національної церкви.

Що до друкування Ваших рукописів по церковних справах треба відне-стися до Українських видавництв в Америці та Канаді. Можливо у них найшовби ся капітал на видання таких речий, коли вони походять з під пера компетентних авторів.

Лишається ще одна справа до обдумання:

Мені приходилося стрічати багато українських сектантів тут в Америці. Я зауважив, що вони національно дуже несвідомі, та що їхні богослужбні книжки усі в російській мові. Будучи самий я проповідником Пресвітеріянської Церкви, перед сіма літами постановив собі зладити Український Євангельський Богослужбник. Вибравши кругло 300 штук найкращих клясичних і новітніх гимнів та псальмів зпоміж тисячів протестантських пісний, я, протягом десяти літ, перелицював звіш 200 штук та, дібравши до сього дещо з народних пісень та колядок, зладив матеріял для повної книжки. Пісні, зладжені до риму, ритму і для музики після оригіналів.

Опісля віддав я свою працю компетентним критикам і вони поправляли та змінювали в дечім, аж доки не згодились ми що «оттак найліпше». Тепер Пресвітеріянська Церква половину сеї праці видає друком для своєї місії між Українцями в Канаді, уважаючи що 150 псальмо-піснів доволі для імміграції, що її маєся «засимілювати» в будучім поколіню. Я думаю, що Українське сектанство, гонене царизмом треба би зорганізувати і надати йому український характер. Про те не належало б забувати Вашому Міністерству.

Я дуже був би Вам вдячний, В[исоко]д[остойний] Пане Міністре, коли б Ви ласкаві були подати мені адреси деяких видніщих Українських Євангеликів. Можливо, що ми постарали б ся звідси отворити в Києві Семинар для питомців Євангельського віроісповідання та тим самим заставили б до більшої діяльности звичайно лінових православних священників, що поза кадило-кропило не бачили иньшого обов'язку зглядом своєї «пастви». Спільною толеранцією та щирою працею на всіх полях культури ми змогли б Україні віджити і вивели б її на шлях правдивого демократизму. До сього треба відтепер приготовлятися, щоби в даний час не було «запізно».

Як що було б треба Вам в дечому більше інформацій, прошу писати до мене. Я післав би Вам офіційні органи Протестантських церковів на англійській мові, однак сумніваюся чи придадуться Вам они на цій мові.

Остаюсь з високим поважанем [Іван Бодруг]

Адрес:
Ivan Bodrug.
H 5. Windzor Street.
Montreal, Canada.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 56–62. Оригінал. Машинопис*.

¹ Іван Огієнко писав листа до єпископа Олександра (Немолоського), просячи його архіпастирського благословіння і навіть надіслав йому пакунка з виданнями “Української Автокефальної Церкви”, вказавши випуски №№ 1, 3, 6, 19, 20 (лист за №763 від 10 травня 1921 р., арк. 28, автограф, чорнетка). 10 травня 1921 р. І. Огієнко написав супровідний лист до цього пакунка, адресувавши його Голові Дипломатичної Місії УНР в Америці з проханням доправити книжки за адресою (арк. 29, автограф).

№ 90

Отто Ейхельман

1 червня 1921 р.

УНР
Міністерство Закордонних справ
Департамент Чуж[оземних] Зносин
1 червня 1921 р[оку]
ч[исло] 1696/4624
м[ісце] осідку УНР

Копія
Панові Міністрові Ісповідань

Згідно повідомлень Надзвичайної Дипломатичної Місії в Румунії ч[исло] 2500 з дати 18-го травня б[іжучого] р[оку] Українська колонія в Букарешті заповнює своїми підписами адресу до Царьгородського Патріарха в справі визнання автокефальної Української церкви¹.

Дві подібних адреси для заповнення підписами надіслані до Українських таборів в м[істах] Брашові і Фагараші²; оден до Черновиць на руки Представника Місії п[ана] підполковника Лугового.

Міністр Закордонних Справ [О. Ейхельман]
Директор Департаменту Чужоземних Зносин [Шкільник]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 80. Копія. Машинопис.

¹ Йдеться про текст звернення “До Його Святійшества Найсвятішого Патріарха Царгородського, Архієпископа Нового Риму”, текст якого було надруковано в типографський спосіб українською і французькою мовами. Наприкінці бланку звернення було залишено місця для підписів, які масово збиралися в середовищі українських емігрантів.

---

* В листі є редакторські правки, зроблені чорнилом від руки.

До цього звернення додавалась невелика листівка, автором якої був І. Огієнко під назвою “Прохання до Патріарха Царгородського благословити Автокефальну Українську Церкву”. В цій листівці містилося пояснення мети цієї акції, яку було започатковано І. Огієнком в рамках Міністерства Ісповідань УНР, а також звернення до всіх українських емігрантських організацій, козаків в таборах для інтернованих тощо. В ЦДАВО України віднайдено декілька ідентичних примірників текстів звернення в різних справах (ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 100–115 зв.; ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 152–154, типографський відбиток).

² В українській емігрантській газеті в Речі Посполитій було надруковано замітку під заголовком “Життя таборів. Життя українських інтернованих в Румунії”. Табори для інтернованих українських вояків в Румунії були організовані після прибуття цих частин в листопаді 1920 р. Старшини і козаки в кожному з таборів мають свого українського коменданта, який з усіх питань звертається до Місії УНР в Румунії. Від румунського уряду вони отримують грошову допомогу в розмірі 5–150 лей місячно. В таборі Брашов, який знаходився серед Трансільванських гір, перебувало бл. 1000 осіб. Там утворено комісії, таборові суди честі, хори, драматичні гуртки, літературні і читанкові секції. В таборі Фогараш крім того було створено культурну організацію “Громада” // Українська трибуна. – Варшава, 1921 (вівторок 31 травня). – № 21. – С. 4.

№ 91

Отто Ейхельман

16 червня 1921 р.

УНР
Міністерство Закордонних справ
Департамент Чуж[оземних] Зносин
16 червня 1921 р[оку]
ч[исло] 1734/4745
м[ісце] осідку УНР

Копія
Панові Міністри Ісповідань

Згідно висловленого Вашою Ексцеленцією бажання, Міністерство Закордонних Справ має честь надіслати в долученню оригінальну копію грецького тексту відповіді Патріарха, надіслану до Міністерства Посольством УНР в Царгороді*.

Т[имчасово] в[иконуючий] о[бов'язки]

Міністра закордонних справ

[*О. Ейхельман*]

В[иконуючий] о[бов'язки] Директора Департаменту

Чужоземних Зносин

[*Шкільник*]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 82. Копія. Машинопис.

---

* Оригінальний текст листа є в цій же справі (116–116 зв., автограф), затверджений варіант перекладу листа див. ЦДАВО України, оп. 2, спр. 39, арк. 170. Засвідчена копія, машинопис.

Протоієрей Арсеній Бордюговський*

м. Володимир-Волинський, 28 червня 1921 р.

Високоповажний Добродію, Пане Професор!

Надто вшановано моє убожество Вашим листом з 24.V. цього року: аж неначе соромно мені, що на мене звернено увагу, мов і справді на авторитетну особу... Втім – quod potui, feci. Уклінно прохаю тільки Вас, Високоповажний Добродію, вибачити мені невивічливу повільність у так незначній праці. В нашій Володимирі так багато знаходиться непродуктивної денної праці в т[ак] зв[анім] Духовнім Правлінні, що більш-менш серйозну працю мимоволі приходиться відкладати на ніч.

А ось недавно, перед Зеленими святами, призволив завітати до нас із Кременця владика Діонісій [Валединський], – також перешкода для продуктивної праці¹. Отже, ще раз щиро прохаю: вибачте мою повільність.

Свої вбогі замітки відносно надзвичайно цінної праці – «Українського Православного Молитовника» – я, на жаль, складав без грецького підручника, проте особливо пильнував, щоби якомога досягти перекладу дослівно. Склав я їх ще 22/9^{2*} червня, але з приводу того, що на старість Бог обдарував мене надто дрібним та не завжди виразним почерком, мусив доручити своєму Правлінському діловоді переддрукувати ті замітки на машинці. Сама трудна і боязна річ, на мій погляд, це – переклад Символу Віри. Через те я дозволив собі в цім перекладі зробити більш усього вбогих заміток і, на мій погляд, поправок.

Я уявляю собі, що «Молитовник» видається задля релігійного користування, задля щоденного вживання, головним чином, простих людей: отже, треба, щоб у молитвах, особливо т[екст]у Символі Віри прості люди не завважали великої різниці перекладу з установленим, звиклим церковно-слов'янським складом тих молитов і Символа Віри.

Крім цього, остаточне видання «Молитовника» доконче треба надрукувати церковно-слов'янським шрифтом, бо зі свого особистого досвіду знаю, що значна більшість наших простих людей більше дає уваги молитовникам церковно-слов'янського друку, аніж т[ак] зв[аного] «гражданського» друку. Слід також у підрядкових [примітках] пояснити незрозумілі вирази. Ось, наприклад, мене хвилює вираз у Символі Віри – «визнаю одне хрещення задля одпущення гріхів»: коли б часом який-будь доморослий простець-богослов не уявив собі, що задля одпущення гріхів досить визнавати лише «одне хрещення», а інші святі таїнства зайві!...

Простіть, будьте ласкаві, мою, може й зайву, балакливість.

* Зверху листа прикладено 2 штампи: 1) Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: «Вх. № 810, 4/VII 1921 р.», 2) Міністра Ісповідань із зазначенням, що лист отримано 30 липня 1921 р. Під штампом є автограф І. Огієнка.

^{2*} Дату вказано за новим і старим стилем.

Відважуся ще звернутися до Вас, Високошановний Пан Професор, з таким проханням: якщо то є можливість, надішліть нам – чи на моє ім'я, чи на Духовне Правління (адреса одна: Володимир на Волині, вул. Катедральна, 15)* – свої переклади №№ 10, 32, 33, 34, 35 (псалми на часах, церковні співи на Св[ятій] Літургії, утрєню, вечірню і Літургію Св[ятого] Іоанна Золотоустого). Ціна тих перекладів невідома: отже, щиро прохаю надіслати ті переклади з умовою, що гроші буде Вам надіслано після одержання книжок.

З правдивою і щирою до Вас пошаною
покірний Ваш слуга Протоіерей

Арсеній Бордюговський

Р[оку] Б[ожого] 1921, червня 28/15.
Володимир на Волині.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 11, 11 зв. Автограф.

¹ В українській емігрантській газеті в Речі Посполитій було надруковано повідомлення про завітання єп. Діонісія на волинські парафії. Владика відвідав Дубенський монастир, Луцьк, Володимир Волинський, Загорівський монастир. Після того він прибув до с. Сельце, де його зустрів Арсеній Бордюговський, який виголосив українською мовою промову “Про значіння в сучасний момент єпископа одвідання ним своєї пастви”. Після богослужіння Діонісій від’їхав до Зимненського монастиря, де в Мстиславівському соборі прот. А. Бордюговський українською мовою розповів історію цього собору. Після цього з промовою виступив прот. Олександр Громадський. Після цього у владики була зустріч з представниками місцевих “Просвіт” // Українська трибуна. – Варшава, 1921 (неділя 26 червня). – № 39. – С. 3.

№ 93

Ілярій Жидан^{2*}

м. Жовква, червень 1921 р.

Видавництво
Св[ятого] Василя В[еликого]
в Жовкві^{3*}

Високоповажний Пане Міністер!

Щиро дякуємо Вам за надіслані нам видання УАЦ^{4*}. Охоче висилаємо Вам видання наші, а саме: часослов, літургію, Євангеліє і молитовники. Рівночасно залучаємо до пакета щойно надруковані Євангелія українські, затверджені церковною властю, чого досі ще у нас не було.

Якщо бажаєте видати Євангелія на наш зразок з деякими одмінами правописно-словесного характеру, ми готові взятись за роботу під услів'ям, що

* Текст адреси підкреслено червоним чорнилом рукою І. Огієнка.

^{2*} Зверху до листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням вх. № 896 і дати одержання листа: “25/VII 1921 р.”. Нижче прикладено штамп Міністра Ісповідань із зазначенням, що лист отримано 25 липня 1921 р. з автографом І. Огієнка і позначкою про те, що він відправив листа 25/VII. 1921 р.

^{3*} Відтиск штампуги видавництва.

^{4*} Тут і далі йдеться про книжки видавництва “Українська Автокефальна Церква”.

дасте нам свій власний папір, а кошти годі тепер означити точно супроти валюткових змін в державі. Охоче згодимось виконувати працю за папір яко-го-небудь гатунку. Паперу в нас дуже мало. Шрифт єсть у нас різноманітний, залучаємо Вам зразок*. Копія Ваших видань і платня за роботу виданнями УАЦ єсть поки що для нас недоцільна.

З глибоким поважанням

[підпис] Ілярій Жидан

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 13. Автограф.

№ 94

Директор Департаменту місцевого самоврядування Міністерства внутрішніх справ УНР^{2*}

16 липня 1921 р.

Міністерство Внутрішніх Справ
Департамент Місцевого Самоврядування
Відділ загальний
«16» липня 1921 р[оку]
ч[исло] 123^{3*}

До П[ана] Ректора Кам'янець-
Подільського Університету,
Міністра Ісповідань

Міністерство Внутрішніх Справ ласкаво просить Вас зробити розпорядження про видачу із університетської бібліотеки для користування членами комісій, що працюють при Міністерстві, таких книжок:

№ 33. Черкаський – Спадщина в українському праві звичайному.

№ 357. Джиджора – Матеріали Московського архіву Міністерства Юстиції.

№ 547. Сервитути і розмежування ґрунтів на Правобережній Україні.

№ 630. Яковлев – Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського.

№ 674. Грушевський – Характеристика взглядов истории руссов.

№ 982. Зацерковний – Причинки до правничої термінології.

№ 996. Дорошенко В. – З історії земства на Україні.

№ 1325. Драгоманов – Нові українські пісні про громадські права.

Міністр

М. Білинський

В[иконуючий] о[бов'язки] Директор Департаменту
Місцевого Самоврядування

[підпис нрзб.]

Одержав з Університетської Бібліотеки книжки ч[исла] 33, 547, 630 і 982 для Д[епартаменту] Місцевого Самоврядування – 20 липня 1921 р[оку].
В. Шевчук^{4*}

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 12, 12 зв. Оригінал. Машинопис.

* Зразок відсутній.

^{2*} З лівого боку вгорі І. Огієнком червоним чорнилом дописано: “Видати під розписку. 18/VII. І. Огієнко”.

^{3*} Це текст бланку Міністерства Внутрішніх Справ Департаменту Місцевого Самоврядування УНР, надрукованого в типографський спосіб. Дату і число надруковано на машинці.

^{4*} Речення дописано від руки чорнилом.

**Рада Брацтва святої Покрови
при церкві 2-ї Стрілецької Волинської дивізії***

16 липня 1921 р.

Брацтво св[ятої] Покрови
при церкві 2 Стріл[ецької] Волинської Дивізії¹

До високоповажного пана
професора І. Огієнка

Рада Брацтва, приймаючи на увагу Вашу видатну діяльність по складанню на рідну нам мову молитов і Служби Божої, постановила обібрати Вас, як захистника Св[ятої] Віри і Української Автокефальної Церкви, почесним членом Брацтва церкви дивізії, яке звання Рада Брацтва ласкаво прохає Вас прийняти на себе².

28 червня 1921 року.

Голова Ради Брацтва	Підполковник	[підпис нечіткий]
	Протоієрей	Василь Сукачів
	Підполковник	Марков
	Поручник	В. Петруш
	Козак	В. Черниш
Секретар	Полковник	Паньківський

Оубл.: Українська Трибуна. – Ч. 60 (субота, 16 липня). – Варшава, 1921. – С. 4.

¹ В емігрантській українській газеті було надруковано повідомлення про те, що з ініціативи о. Петра Білона в Олександрові було організоване військове Свято-Покровське Братство. Метою цього Братства було завдання підняти релігійні почуття серед війська, ознайомити вояцтво з історією української церкви і добиватися повної незалежності української церкви від московської. Братство займалося перекладами церковних книжок, писало казання і намітило цілу низку видань церковних зшитків для читання. На чолі цього Братства стояли Яворський, Орхів, Мостицький і Синельників // Українська трибуна. – Варшава, 1921 (п'ятниця 14 травня). – № 28. – С. 4.

² В газеті “Українська трибуна” було надруковано повідомлення про те, що міністра Ісповідань Івана Огієнка було обрано почесним членом Братства Св. Покрови “з огляду на його працю, дуже корисну для рідної церкви і батьківщини”. Це обрання відбулося на загальних зборах Козацького Православного Церковного Братства св. Покрови в Петрокові // Українська трибуна. – Варшава, 1921 (вівторок 14 червня). – № 33. – С. 4.

---

* Цей лист було надруковано в газеті під заголовком: Життя таборів. Листи Стрілецьких дивізій до проф. І. Огієнка. Також було вказано, що тексти цих листів були надіслані на картоні і артистично розмальовані фарбами // Українська трибуна. – Варшава, 1921 (субота 16 липня). – № 60. – С. 4.

№ 96

Олександр Удовиченко, Олександр Загородський та протоієрей Василь Сукачів*

16 липня 1921 р.

Вельмишановний Пане Професоре!

Ласкаво прохаємо Вас прийняти нашу щирю подяку за той великий дар для українського серця, який знайшов кожний з нас в ваших чудово складених молитвах і перекладах на рідну мову Служби Божої.

Від щирого серця бажаємо Вам успіху і в Вашій дальшій праці на захист православ'я і закріплення Української Автокефальної Церкви.

З великою пошаною до Вас

*О. Удовиченко, О. Загородський,
протоієрей Василь Сукачів*

Опубл.: Українська Трибуна. – Ч. 60 (16 липня). – 1921. – С. 4.

№ 97

Вільям І. Гавен

м. Нью-Йорк, 16 липня 1921 р.

Переклад з англійської мови.

Американське Біблійне Товариство¹
Bible House, Astor Place. New York.

Липня 16 1921 р[оку]

Професору І. Огієнкові
Міністрові Ісповідань УНР
Тарнів, Польща

Вельмишановний пане,

Я маю Вашого дуже цікавого листа з 23-го травня і ми можемо безсумнівно Вам допомогти. Я буду радий послати Вам копії наших власних видань, і я направляю Вас до Федеральної Ради Християнських Церков у Америці, і яка матиме змогу дати Вам справки про діяльність різних церков в Америці за 1920 рік.

Генеральний Секретар Федеральної Ради е.п. Rev. Charles S. Macfarland /Чарльз С. Макфарланд/, Ph. D., 105 East 22nd Street, New York /Нью Йорк City/ N. Y., і я посилаю йому копію Вашого листа разом з проханням, щоб він взявся за цю справу для Вас.

Я посилаю Вам в окремому конверті наш останній річний доклад за 1920 рік і наш доклад Ради Директорів, який є преліментарною частиною докладу за б[іжучий] рік.

* Цей лист було надруковано в газеті під заголовком: Життя таборів. Листи Стрілецьких дивізій до проф. І. Огієнка. Також було вказано, що тексти цих листів були надіслані на картоні і артистично розмальовані фарбами // Українська трибуна. – Варшава, 1921 (субота 16 липня). – № 60. – С. 4.

З великою пошаною сердечно Ваш

Вільям І. Гавен
Генеральний Секретар

За згідність перекладу з оригіналу
Начальник Дипломатичного відділу

[підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 44. Копія. Машинопис.

¹ Американське Біблійне Товариство було засноване 5 травня 1816 р. у Нью-Йорку для друкування і розповсюдження Біблії в усьому світі.

№ 98

Єпископ Діонисій (Валединський)*

м. Крем'янець, 13 серпня 1921 р.

До Високоповажного Пана
Міністра Ісповідань І. І. Огієнко^{2*}

Згідно з бажанням Вашим, я переглянув складений Вами молитовник і даю цим своє благословіння на його передрук, з деякими змінами редакційного характеру. На мій погляд, молитва за отчизну повинна друкуватися окремо і не входити змістом своїм, яко часовим в молитовник^{3*}.

Покликаючи на Вас Боже благословіння і бажаючи Вам усього кращого, маю шану перебувати Вашим покірним слугою.

[† Єпископ Діонисій]

№ 654

серпня 13.1921 року, [м.] Кремінець^{4*}

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 14. Оригінал. Машинопис.

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 320. Засвідчена копія. Рукопис^{5*}.

---

* Зверху ліворуч є відтиск особистої печатки із зображенням двох благословляючих рук і написом: “Смиренний Діонисій, з Божої ласки Єпископ Кремінецький”.

^{2*} Зверху до листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням вх. № 1045 і дати одержання листа: “17/VIII 1921 р.”. Нижче прикладено штамп Міністра Ісповідань з зазначенням, що лист отримано 17 серпня 1921 р. з автографом І. Огієнка і позначкою про те, що він відправив спеціальну відповідь.

^{3*} Владика Діонисій (Валединський) висловив позицію Православної церкви у справі богослужбової літератури. Все, що стосується існування земних держав і володарів, як тимчасових явищ земного життя, не повинно входити до текстів молитов, які повинні слугувати православним незалежно від місця і часу.

^{4*} Дописано від руки чорнилом.

^{5*} Рукописну копію засвідчено підписом діловода і печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

Священик Семен В. Савчук

15 серпня 1921 р.

Консисторія Української
Греко-Православної Церкви
в Канаді і Злучених Державах
серпня 15 1921 [року]

Копія
До Високоповажного Професора
І. Огієнка Міністра Ісповідань
[м.] Тарнів, Галичина

Високоповажаний Пане Міністре.

З великою радістю довідуємося про змагання Української Православної Церкви стати незалежною від церкви московської, з великою радістю довідуємося, що наші змагання на церковнім полію в Канаді і Злучених Державах є споріднені зі змаганнями наших братів у ріднім краю, бо наш народ український, тут на чужині, також вже зрозумів, що вільна і незалежна церква українська конче потрібна для здобуття і запевнення волі українського народа.

Українські переселенці в Канаді походять головно з Галичини і Буковини – перші уніяти, другі православні. Донедавна були тут лиш дві великі церковні місії: греко-католицька і православна російська. Обі були і є ворожі українському народові. Перша на чолі з єп[ископом Микитою] Будкою, явно і невпинно латинщить українців греко-католиків, небезпека для української справи ясна коли зважити, що кожний менше свідомий українець-латинник, зачислює себе до Поляків навіть тут в Канаді.

Рим поробив всякі старання, щоби українців греко-католиків златинщити: завів примусовий целібат між священниками, українським церковним громадам понадавано французьких і бельгійських місіонерів, котрі прийняли тимчасово греко-католицький обряд і ширять між своїми вірними, що поляки і українці «вшисткоєдно» бо одна в них віра... * Єпископ Будка, хоч сам укр[аїнець] сильно попирає таку політику, що вийшло на яв з відкриттям його «Тайних Правил» для його священників. Дійшло до того, що католицькі ксьондзи відправляють латинські богослуження по греко-кат[олицьких] церквах.

Московська Місія, знову донедавна обслуговувала всіх православних українців з Буковини і московщила своїх вірних в той спосіб, що заводила в церквах московські звичаї, проповіді говорились на московській мові, а в кінці, під час змагання українського народа здобути собі самостійність, вона явно виступила зі славним московським кличем: «Нема України, не було й не буде».

В виду всього, свідомійші українці рішили, що одиноким виходом з такого невідрадного положення є відновлення української православної церкви. Перший крок в цім напрямі зроблено в липні р[оку] 1918, коли то скликані були перші церковні наради. Пізнійше відбулися ще два церковні з'їзди (собори), а то в р[оках] 1919 і 1920 і українська православна церква стала дійсностю.

Сим разом подробиць організованя Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви в Канаді і Злучених Державах не подаємо, бо не знаємо чи наш лист

* Тут і далі крапки в тексті надруковано в оригіналі документу.

дійде на призначене місце. Подаємо лиш кілька головніших резолюцій з двох церковних з'їздів, котрі ясно вказують на яких принципах українська церква в Канаді організувалася.

Ухвали церковного з'їзду р[оку] 1919:

«З огляду на се, що російська православна Місія в Північній Америці, помимо признання Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви в Канаді як автономної церкви, на ділі не допускає до зреалізування сего принципу. – Собор рішає, що укр[аїнська] Греко-Православна Церква є церквою незалежною від згаданої російської православної Місії».

«Собор просить В[исоко]преосв[ященого] Германоса [Сегеді], митрополита Селевкії (Сирія) дійствующого єпископа Сирійської антіохійської прав[ославної] церкви в півн[ічній] Америці, взяти Укр[аїнську] Греко-Прав[ославну] Церкву в Канаді і Зл[учених] Держ[авах] під тимчасовий духовний покров, то є до часу, коли Собор зложений з делегатів Укр[аїнської] Греко-Прав[ославної] Церкви вибере українського єпископа, котрий має бути рукоположений після канонічних прав православної церкви...»

«Всі Укр[аїнські] Греко-Прав[ославні] парохії і священники переходять з нинішнім днем під тимчасову духовну юрисдикцію митрополита Германоса, котрий зобов'язується сповняти всі архиєрейські потреби в Укр[аїнській] Греко-Прав[ославній] Церкві і надирати над духовною стороною її життя, до часу вибору і ординації укр[аїнського] прав[ославно]го єпископа, причім адміністративна церковна власть лишається в руках собора, брацтва, консисторії і парохії».

«Собор рішає, що Укр[аїнська] Греко-Прав[ославна] Церква в Канаді і Зл[учених] Держ[авах] уважає себе частиною Укр[аїнської] Греко-Прав[ославної] Церкви на Україні аж тоді, коли ся буде автокефальна і адміністративна власть в руках українців...»

«Собор одобряє спосіб, яким Укр[аїнське] Греко-Прав[ославне] Братство відкрило духовний семинар, як що до інструкторів і кандидатів».

(Треба додати, що ректором семінаря призначений о[тець] Д[октор] Герман, бувший професор в Чернівцях).

Одна з резолюцій прийнятих Собором р[оку] 1920:

«Собор рішає, щоби Братство і Консисторія Укр[аїнської] Греко-Прав[ославної] Церкви в Канаді і Зл[учених] Держ[авах] увійшли в органічну злуку з Київською митрополією, так скоро, як лиш комунікаційні відносини на це позволят».

Тільки щодо засновання укр[аїнської] прав[ославної] церкви. Щодо її будучності, то представляється вона дуже рожево, бо нарід горнеться до своєї прадіної церкви по всіх закутках Канади, та в нас тепер дві недостачі, котрі дуже шкідливо відбиваються на нашім церковнім організмі, а се брак священників, і брак свого українського єпископа. В сім часі на одного нашого священника припадає около десяти парохій, а число вірних зростає з кожним днем.

Противники ж наші знов підкопують в людей довірря до Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви тим, що вказують на теперішнього нашого чужого походження єпископа і лякають їх, що наша церква ніколи українського єпископа не буде мати, проводарі сеї церкви запродали її сирійському митропо-

литові і т[ак]е і н[аш]е... Борба розгорілась до тої міри, що греко-католицька і російська місія видають разом свої церковні часописи і боряться проти нашої церкви спільними силами.

В виду сього, наша одинока надія лежить в якнайскоршій злуці з українською православною церквою на Україні.

Довідуємося від гром[адянина] Мирослава Стечишина, бувшого секретаря при Місії УНР в Вашингтоні і бувшого делегата сеї Місії до Тарнова, що Ви, Впов[новажений] Пане Міністре, висказалися прихильно про наш церковний рух і заявили готовість подати нам поміч, котрої нам так дуже треба.

За се в імені Укр[аїнського] Греко-Прав[ославного] Брацтва в Канаді і в імені всіх вірних української православної церкви в Канаді і Зл[учених] Держ[авах] складаємо Вам найсердечнішу подяку, і висловлюємо надію, що в близькій будучині за Вашою помочію, українська православна церква в північній Америці прилучиться до української православної церкви на Україні, що є нашим найщиршим бажанням.

Просимо Вас усердно повідомити нас, чи можемо надіятися на Вашу поміч, щодо прислання сюди кількох українських священників і українського єпископа. Щодо коштів подорожі, то ми радо візьмемо їх на себе.

Думаємо, що не треба нам перестерігати Вас, що праця тут на церковнім полю тяжка. Однак чоловік енергійний і доброго здоров'я може зробити дійсно багато, так для наших переселенців тут як і для рідного краю.

Очі нашого українського народу в Канаді все звернені в сторону рідного краю, лиш треба їм проводирів, котрі зрозуміли би душу народу і котрі посвятили би себе народній і церковній справі.

На бажання подамо радо докладний перебіг заснування і діяльності української церкви в Канаді і Зл[учених] Держ[авах] як також її устрій і управу.

Віriamo, що наша прозьба буде узгляднена і що наші старання злучити українську православну церкву в Північній Америці з українською церквою на Україні увінчаються успіхом і остаємось

З належним поважанням,

За Консисторію Укр[аїнської] Греко-Православної Церкви

в Канаді і Зл[учених] Держ[авах]

о[тець] С. В. Савчук

Секретар

Адреса*.

З оригіналом згідно:

Керуючий справами

Департаментів Міністерства Ісповідань^{2*} [Ю. Грох-Грохольський]^{3*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 322, 322 зв., 323, 323 зв., 324. Засвідчена копія. Машинопис.

* Так в тексті. Очевидно, в оригіналі листа було написано докладну адресу С.В. Савчука, яку при передруці не надрукували.

^{2*} Текст, що виділено курсивом, дописано від руки чорнилом.

^{3*} Текст завірено печаткою Міністерства ісповідань УНР.

№ 100

Отто Ейхельман*

м. Тарнів, 20 серпня 1921 р.

УНР

Міністерство Закордонних справ
Департ[амент] Чужоземних Зносин
20 серпня 1921 р[оку]
ч[исло] 1932/ 5258

До Високоповажного Пана
Міністра Ісповідань
Ректора Університету П. П.^{2*} Огієнка

Високоповажний Пане Ректоре,

Я мав велику честь одержати Вашого листа від 17-го серпня б[іжучого] р[оку] ч[исло] 1825. Спішу принести Вам свою вдячність за зроблене мені довірря і за високу честь, що мені пропоновано. Я з сердечним задоволенням приймаю цю пропозицію брати участь в справі, якій я по щирому переконанню глибоко співчуваю.

Прошу Вас вірити, що буду старатися всіма силами ума і серця посилюю співділити працям Ради, що Ви організуєте.

Прошу Вас, Високоповажний Пане Міністре прийняти запевнення в правдивій до Вас пошані.

Товариш Міністра закордонних справ

[О. Ейхельман]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 15. Оригінал. Машинопис.

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 86. Копія. Машинопис.

№ 101

Володимир Цівчинський

23 серпня 1921 р.

Товариш Міністра Юстиції
[полковник В.] Цівчинський
23 серпня 1921 р[оку]^{3*}

Його Ексцеленції І. І. Огієнкові

Високоповажний Іване Івановичу.

На пропозицію в листі з 17 б[іжучого] серпня під № 1826 маю за шану повідомити Вашу Ексцеленцію, що я з великою охотою згоджуюсь брати участь в праці спеціальної Ради при Міністерстві Ісповідань, що має під

---

* Листа написано на аркуші з кутовим штампом Департаменту чужоземних зносин Міністерства закордонних справ УНР. Зверху до листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням вх. № 1096 і дати одержання листа: “24/VIII 1921 р.”. Нижче прикладено штамп Міністра Ісповідань з зазначенням, що лист отримано 23 серпня 1921 р.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Зверху до листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням вх. № 1132 і дати одержання листа: “30/VIII 1921 р.”. Нижче прикладено штамп Міністра Ісповідань з зазначенням, що лист отримано 28 серпня 1921 р. з автографом І. Огієнка.

Вашим освіченим керуванням обмірковувати більш важливі справи церковного життя в нашій державі.

Ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пане, прийняти щирі запевнення в глибокій пошані

[В. Цівчинський]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 16. Оригінал. Машинопис.

№ 102

Рада Братства святої Покрови при 4-ій Київській стрілецькій дивізії*

25 серпня 1921 р.

Рада Братства Св[ятої] Покрови
при 4-ій Київській стрілецькій дивізії
Року 1921 дня 25 серпня
ч[исло] 15^{2*}

Ексцеленції Міністру Ісповідань
Прохвесору Огієнку

Високоповажний Пане Міністре!

Рада Братства Св[ятої] Покрови, вислухавши в засіданні своєму 22 Серпня ц[ього] р[оку] привітання Ваше за ч[ислом] 1823 й щире побажання Братству корисної праці Богу на славу, Українській Автокефальній Церкві на користь, одногосно постановила з великою до Вас, Пане Міністре, повагою дякувати Вам за таке незабутнє привітання.

Рада Братства з допомогою Бога покладає все своє зусилля і працю на користь нашій Православній Українській Автокефальній Церкві й щиро бажає морального об'єднання українського козацтва та його національно-релігійного виховання. Вкупі з цим Рада докладе Ваше привітання на загальних зборах Братства.

Сьогодні Рада одержала надіслані Вами в подарунок книжки «Українська Автокефальна Церква» в слідуючій кількості:

1. Прохання до Патріарху Царгородського прим[ірники]	2
2. Синодик славних лицарів	5
3. Українська вимова ц[ерковно]-сл[ов'янського] богослужбового тексту	5
4. Як Москва взяла під свою владу вільну Українську церкву	18
5. Світовий рух	20
6. Церковна справа на Україні	20

* Зверху до листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням вх. № 1143 і дати одержання листа: "31/VIII 1921 р."

^{2*} Це відтиск саморобного штампуну ради Брацтва, виконаний художнім шрифтом. Дату і номер вписано від руки чорнилом.

За книжки теж щира Вам, Пане Міністре, подяка. Сердечно просимо не забувати Братства Св[ятої] Покрови при 4 Київ[ській] Стр[ілецькій] Дивізії.

З пошаною,	Голова Ради священик	Гр. Мельник
Радники: Сотник		Пасічник
	Поручник	<i>Савчинський</i>
	Хорунжий	<i>Потульницький</i>
	Скарбник хорунжий	<i>Михалкин [- ?]</i>
	Секретар	<i>Михайло Ракишин</i>
Лавник 29 кур[еня] 10 стр[ілецької] бриг[ади]		
Мисце печатки Братства		

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 17, 17 зв. Автограф.

№ 103

Єпископ Діонісій (Валединський)

м. Кременець, 8 вересня 1921 р.

Копія*.

На славу Святій Одноістотній, Животворчій і Неподільній Тройці і на користь Святій Православній Східній Апостольській Церкві дозволяю й благословляю видання друком цієї книги: «Свята Служба Божа св[ятого] Отця нашого Іоана Золотоустого» мовою українською в перекладі Ректора Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету Професора Івана Огієнка¹.

Нехай Господь ущедрить ласкою Своєю благочестивого й трудолюбивого автора перекладу цієї книги з мови грецької на українську, а також і всіх, що допомагали виданню її.

Нехай Нарід Український щиро дякує Богові за дарування йому можливості приносити Господу жертву хваління на рідній мові своїй, і нехай вірить він кріпко, що Господь прийме тепле моління його в наднебесний свій жертівник, допоможе йому в земних недолях та скорботах і сподобить безконечної радості в вічному царстві Своїм.

Смиренний *Діонісій*, з Божої ласки
Єпископ Кременецький (*в[ласною] р[укою]*)
Року Божого 1921-го
На день Різдва Пресвятої Богородиці,
Милостивої Заступниці Боголюбивої України, –
Вересня 8-го дня,
Кременець на Волині, Богоявленський Монастир².

---

* Ліворуч зверху накладено резолюцію наступного змісту: “Дуже радий, що підготовча праця до видання літургії в перекладі проф. Огієнка закінчилась. Чекаю видання тексту літургії для добра справи нашої. 11/XI-1921 [підпис С. Петлюри (?)]”.

Печатка: «Смиренний Діонісій, з Божої ласки Єпископ Кременецький».
З оригіналом згідно:
Т[имчасово] Керуючий Справами
Департаменту Православної Церкви
Міністерства Ісповідань [Ю. Грох-Грохольський]
Старший Діловод [підпис нрзб.]
7 листопаду 1921 р[оку]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 345. Засвідчена копія. Машинопис.
Опубл.: Тимошик М. «Лишусь навіки з чужиною...» Митрополит Іларіон (Огієнко) і українське відродження: Наукове видання / Передмови О. Кравченка та В. Скопенка. – Вінніпег: Український православний Собор Св. Покрови; Київ: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2000. – С. 232.

¹ Переклад “Літургії” було здійснено зусиллями Комісії з перекладу Св. Письма та богослужбових книжок на українську мову, склад якої було затверджено в жовтні 1919 р. в Кам’янці-Подільському. На початку ця комісія вважалась підрозділом міністерства ісповідань. В жовтні 1920 р. комісія приступила до перекладу чину Літургії Св. Іоанна Золотустого. І. Огієнко запропонував взяти за основу текст Літургії, яку було видано друком в Києві видавничим відділом ВПЦР у 1920 р., але додатково звірити його з грецьким виданням 1597 і львівським – 1691 року. Переклад було опубліковано у 1922 р. під назвою: “Свята Служба Божя Св. Отця нашого Іоанна Золотоустого мовою українською” з маркою створеного в Тарнові видавництва “Українська Автокефальна Церква”. Але наклад книги невеликим тиражем було надруковано у Львові, в друкарні Ставропігійського інституту на чолі з Ю. Сидораком.

² Текст цього благословіння вперше було оприлюднено в передмові до першої частини видання: Свята Служба Божя Св. Отця нашого Іоанна Золотоустого. На українську мову з грецької переклав професор Іван Огієнко. Частина перша. – Тарнів, 1922. – С. 3–4.

№ 104

Рада Братства святої Покрови при 4-ій Київській стрілецькій дивізії

8 вересня 1921 р.

Рада Братства Св[ятої] Покрови
при 4-ій Київській стрілецькій дивізії
Року 1921 дня 8 вересня
ч[исло] 19^{3*}

Вельмиповажному Панові
Міністру Ісповідань,
професору Іванові Огієнкові^{2*}

При цьому маю за честь надіслати Вам, Пане Міністре, грамоту ч[исло] 3 почесного члена Братства Св[ятої] Покрови при 4-ій Київській Стрілецькій Дивізії.

Голова Ради священик
Діловод

[Григорій Мельник]
[Ів. Войтенко]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 19. Автограф.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: “Вх. Ч. 1195. 12.IX.1921 р.”.

^{3*} Це відтиск саморобного штампуну, до якого від руки вписано дату і номер. З лівого боку червоном чорнилом дописано І. Огієнком: “Зняти копію з цього листа. 4/X. І. Огієнко”.

№ 105

Андрій Ніковський

28 вересня 1921 р.

УНР
Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чужоземних Зносин
ч[исло] 2070/5540
28 вересня 1921 р[оку]

Копія
До Пана Міністра Ісповідань

Міністерство Закордонних Справ має честь переслати при цьому витяг з доповіді нашого Посольства в Царгороді з 29 серпня ц[ього] р[оку] № 477 в справі автокефалії Української Православної Церкви.

Міністр закордонних справ [А. Ніковський]
Директор Департаменту Чужоземних Зносин [Кочерган]

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 87. Копія. Машинопис.

№ 106

Михайло Обідний*

30 вересня 1921 р.

Головний Військово-історичний
Музей-архів
30 вересня 1921 р[оку]
ч[исло] 39^{2*}

До Його Ексцеленції
Пана Міністра Ісповідань
Професора І. Огієнко

Вельми поважні Ваші видання: «Прохання до Патріарха Царгородсько-го благословити автокефальну українську церкву», «Українська вимова церковно-слов'янського богослужбового тексту», «Як Москва взяла під свою владу вільну церкву українську», «Як Москва знищила волю друку Києво-Печерської Лаври», «Світовий рух за утворення живої народної національної церкви», «Церковна справа на Україні», «Шкільні молитви», «Як цариця Катерина обмосковлювала церкву українську», «Синодик славних лицарів» і «Статут Чехословацької Церкви» Музеєм-Архівом одержані, за що маю шану висловити Вам глибоку і щирю подяку.

Тішимо себе надією, що всі високоцінні Ваші видання дорогим скарбом поступлять до нашого Музею-Архіву на схоронення для найширшого користування цілої української нації як тепер так і в майбутньому.

Начальник Музею-Архіву [М. Обідний]
Архиваріус [Уланівський]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 20, 20 зв. Оригінал. Машинопис.

* До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: "Вх. Ч. 1327. 3/Х. 1921 р."

^{2*} З лівого боку червоним чорнилом дописано І. Огієнком: "Видати ще по одному примірникові нових видань. 3/Х. І. Огієнко".

Священик Семен В. Савчук

м. Саскатун, 7 жовтня 1921 р.

Копія.

Консисторія Української Греко-Православної Церкви
в Канаді і Злучених державах

Саскатун Саск., 7 жовтня 1921 [року]

Високоповажному Пану Міністру ісповідань проф[есору] І. Огієнку

Високоповажний Пане Міністре, дня 15 серпня б[іжучого] р[оку] ми вислали до Вас лист по адресі «Українська Трибуна» – Варшава, а коли в кілька днів пізніше довідалися про Вашу докладнішу адресу, а іменно: Тарнів, готель Бристоль. То написали другого (24 серпня), повідомляючи Вас про лист, висланий на руки «Укр[аїнської] трибуни». Відповіді ми поки що не отримали, та обставини приневолюють нас писати знову.

На днях гром[адянин] Стечишин з «Уорктон» прислав нам Вашого листа до нього від 2 серпня № 1582, а вчора получили від ред[акції] «Українського Голосу» з Вінніпегу Ваши два листа до «Укр[аїнського] Прав[ославного] Церковного Братства в Саскатуні», що від 16 квітня 1921 [року]. Причини такого спізнення поки що нам не відомі, і отсим просимо вибачення за таку спізнену відповідь.

Зі згаданих листів довідуємося про церковне положення на Україні. Як також про Вашу готовність помочи нам в нашій церковній ділі. За се складаємо Вам сердечну подяку від себе і від всіх вірних і прихильників Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви в Америці, і молимо Бога, щоби Ваші змагання на полю української національної церкви увінчались новім успіхом.

Наш церковний Рух почався з весною 1918 року, а 18 і 19 липня того ж року відбулися перші церковні наради при участі 150 делегатів від українських церковних громад. До сього причинився головно уніяський єпископ Будка, котрий, злучившись з римо-католиками (французами і бельгійцями) почав латинщити греко-католицький обряд, та ворожо виступати проти всяких товариств та інституцій (приміром укр[аїнський] інст[итут] ім[ені] П. Могили в Саскатуні – наша гордість на чужині), котрі не носили католицької марки і не підлягали його зверхности. Помагали йому в сій роботі французькі і бельгійські монахи. «Редемптористи», котрі приймали греко-католицький обряд і, як священники ішли між нарід та ломаною українською мовою ширили свою ідею. Нарід обурювався та еп[ископ] Будка запевняв, що відправить чужинців так скоро, як лиш дістане більше число укр[аїнських] священників. Народ повірив та з часом зрозумів, що його обманювано, бо укр[аїнські] священники не приходили, а число редемптористів тим часом дуже скоро зростало. Політика еп. Б[удки] стала ясна всім, і передові люде почали думати над способом спинити таку, укр[аїнським] інтересам ворожу, роботу.

Тим часом положення православних українців, котрі зайшли сюди головно з Буковини, не було ліпше. Їх обслуговували священники з російської

православної місії – москалі або змосковщені українці. В їх церквах заведено російські звичаї, а де священники були великороси, там і проповіді говорили в мові російській – для народу не зрозумілій. Не дивно, отже, що і національна свідомість між українцями з Буковини менша, ніж між галичанами.

На вище згаданих церковних нарадах рішено відбудувати українську православну церкву і злучитися з українською православною церквою на Україні, коли та буде українізована. Першим кроком для сього було засноване укр[аїнське] прав[ославне] Брацтво, на стрій ставропігійських Брацтв на Україні.

Виринуло питання: де взяти українських священників і єпископів. Брацтво звернулося до московського єпископа Олександра [Немоловського] і запропонувало йому взяти укр[аїнську] прав[ославну] церкву під свій духовний покров *до часу отримання укр[аїнських] єпископів*^{*}.

Він згодився і підписав з Брацтвом угоду, котрою признав укр[аїнську] прав[ославну] церкву *незалежною від московської*, і зобов'язався взяти нашу церкву під свій тимчасовий покров.

Сталося, однак, що під напором московських священників, єп[ископ] Олександр зламав угоду, і виступив проти укр[аїнської] прав[ославної] церкви пастирським листом. Брацтво сейчас звернулося до сирійського митрополита Германоса – чоловіка освіченого і наскрізь демократичного, і він прийняв тимчасовий духовний провід на укр[аїнську] прав[ославну] ц[еркву].

Дня 27 листопада 1919 відбувся другий укр[аїнський] прав[ославний] собор, на котрім був присутнім митрополит Германос [Сегеді]. Тоді то 17 священників-українців з московської місії пристали до української церкви, а то 12 в Сполучених Штатах, а 5 в Канаді.

Брацтво створило духовний семінар в 1919 р[оці] і під проводом о[тця] д[окто]р[а] Германа, бувшого професора на Чернівецькім університеті, а тепер голови Консисторії, вийшло вже вже чотирьох ідейних українських священників. Тепер, однак, з браку фондів, як також кандидатів на свящ[еників] семінар не існує.

Укр[аїнська] прав[ославна] ц[ерква] в Америці почалась на сильному національному ґрунті і се як раз спричинилося до її теперішнього несподіваного зросту. Проповіді говорились лиш на українській мові, в церквах заводяться поволі українські звичаї і богослужіння правилося українською вимовою^{2*}, а в місцевостях, де народ вже приготований, апостоли і євангелія читається на українськім переводі^{3*}. Українці з Галичини (бувші уніяти) приймають такі зміни радо, зате буковинські українці звикли на протязі 25 літ до московської православної церкви, не так скоро приймають будь які зміни, і тому між ними українізація церкви йде поволі ще, але вповні вдоволяючо^{4*},

* Тут і далі текст, що виділено курсивом, підкреслено в документі.

^{2*} Слова "...проповіді говорились лиш на українській мові, в церквах заводяться поволі українські звичаї..." та "...українською вимовою..." надруковано в розрядку.

^{3*} Слова "...на українськім переводі..." надруковано в розрядку.

^{4*} Слова "...вповні вдоволяючо..." надруковано в розрядку.

наші священники, працюючи між ними, стараються в першій мірі виробити в них національну свідомість.

В Канаді є в нас тепер всего сімох священників. Вони переобтяжені працею. На одного перепадає пересічно 10 парафій – в де-котрих богослужіння відправляється раз на три-чотири місяці. Коли би в нас більше було священників і свій український єпископ, число наших вірних зросло би втриє більше на протязі двох-трьох місяців. Суть такі громади, що вповні з нами симпатизують, але не можуть відважитися взяти рішучий крок, бо бачуть що замало в нас духовної сили. До нас денно напливають* листи з такими питаннями: «Коли дістанете більше священників?», «Коли приїде єпископ?», «Ану ж ви не дістанете ні звідки помочі і ваше діло провалиться, що тоді станеться з тими громадами, котрі пристали до Укр[аїнської] Прав[ославної] Ц[еркви]?». Противники нашої церкви використовують наші слабкі сили і воюють проти нас завзято. Дійшло до того, що «Буковина» орган Московської місії в Канаді, котрий видається лиш на те, щоби поборювати Укр[аїнську] Прав[ославну] Ц[еркву], видається спільно з «Канадійським Українцем», органом уніятського єпископату.

Укр[аїнська] Церква пригорнула до себе чимало уніатів, котрі ніколи не пішли були до московської церкви, і еп[ископ] Будка не вибирає в средствах борби, щоби лиш осягнути своєї цілі: – знищити українську православну церкву. Найбільша наша недостача це брак єпископа. Будь в нас український єпископ, ми сейчас здобули би більше вірних прав[ославній] церкві і більше кандидатів на священників, нам не закидали би сектантство та запродаж українського народу сирійському митрополитові, як тепер нам закидають. Одинока наша надія – Рідний Край – звідки надіємося помочі: священників і єпископів. І така поміч мусить наспіти сей час. Інакше укр[аїнській] православної церкві грозить, як не упадок. То дуже поволи розвій. Наші противники сіють між вірними нашої церкви зневіру, а зневіра се далеко найлютіша зараза. Ми поробили всякі приготування видавати православний орган. Та з браку фондів мусіли на якийсь час облишити.

Наша просьба до Вас, Високоповажний Пане Міністре, така: вишліть нам трьох щирих енергійних та ідейних священників – і то сей час. Як ми писали Вам в першій листі, подорож оплатимо ми самі, хоч признаємося, що наше фінансове положення, внаслідок слабого урожаю за послідніх два роки, дуже невідрадне. Та ми задумуємо звернутись до тих громад, котрі хочуть священників і просити їх, щоби взяли кошти подорожі на себе. Коли би знайшовся священник, що міг би приїхати за свої гроші, то най їде, а тут йому звернеся. Ви повідомте нас, котрих священників посилаєте, а ми виробимо їм канадійські пашпорти і зробимо все, що потрібне, щоби вони сюда дісталися. Пожаданим було би, щоби на разі їхали самі, без родин, бо для одного легше вибрати пашпорт. Родину спровадили би пізніше.

Дальше просимо Вас, В[исоко]пов[ажний] п[ане] Професоре робити заходи надати нам українського єпископа. Пожаданим було би, щоби був ру-

---

* Так в тексті.

кополаганий царгородським патріархом – та се, впрочім, лишаємо для Вас. Він повинен приїхати сюда не пізнійше, як з весною. Літом міг би робити візитації. Будете нам простити, коли пригадаємо, що тутешні обставини вимагають чоловіка наскрізь ідейного, з доброю освітою і тактикою та здібностями. Не меншої ваги є добре здоровля, бо праця тут на початках утяжлива.

В одному з Ваших листів до Брацтва пишете, що в недовгому часі думаєте випустити книжку, присвячену укр[аїнській] церкві в Америці. Ми задумуємо написати стислий та докладний огляд відродження Укр[аїнської] Прав[ославної] Ц[еркви] в Америці і видрукувати в примирниках. Коли би можна, ми могли би переслати рукопис до Вас, а Ви надрукували би в Вашім видавництві «Укр[аїнська] Авт[окефальна] Церква». Кошта друку понесли би ми самі. В виду сього, не пишімо Вам про докладний устрій та управу нашої церкви. Скажемо лиш, що він наскрізь демократичний. Коли би нам вдалося переслати до Вас згаданий рукопис, Ви з нього довідали б ся про все.

Прийміть, Високоповажний Пане Міністре, наші щирі запевнення в правдивій до Вас пошані. За консисторію Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви в Кан[аді] і Ам[ериці]

О[тець] С.В. Савчук, секретар.

З оригіналом згідно:

Керуючий Справами Департаменту

Православної Церкви Міністерства Ісповідань [Ю. Грох-Грохольський]

Старший діловод

[підпис нрзб.]

Листопаду 19 дня 1921 р[оку]

ч[исло] № 2711*

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 419, арк. 400, 400 зв., 401, 401 зв., 402.

Засвідчена копія. Машинопис.

---

* Дату і число дописано від руки. Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

Голова правління
Крем'янецького повітового союзу кооперативів

м. Крем'янець, 18 жовтня 1921 р.

Кремінецький Повітовий Союз Кооперативів
на Волині, с[пільне] п[ідприємство]
з обм[еженою] відп[овідальністю]
№ 879
«18» жовтня 1921 р[оку]
м[істо] Кремінець на Волині^{2*}

До Пана Професора І. Огієнко^{*}

[м.] Тарнів, Готель Брістоль № 6^{3*}.

Вельмишановний пане Професоре!

В відповідь на листа Вашого з дня 11 жовтня ц[ього] р[оку] маю шану повідомити, що сьогодні переведено на Вашу адресу 10.000 (десять тисяч) марок п[ольських], на яку суму прошу переслати нам всіх книжок Вашого видання (головним чином останніх ч[исел]). Крім того, разом з сим пересилаю Вам 3.000 (три тисячі) марок п[ольських] від себе на фонд «Української Автокефальної Церкви».

Від 10.000 марок прошу відрахувати суму, на яку Ви уже ласкаво вислали нам книжок і прошу переслати на них рахунок.

Прийміть, Високодостойний Пане Професоре, запевнення, що до часу мого стояння на чолі Союзу, при умові успішної його праці, ми завжди будемо йти назустріч і підтримувати таке корисне і великої ваги діло, яким ми рахуємо безумовно видавництво «Українська Автокефальна Церква» під Вашою управою.

З правдивою до Вас пошаною, готовий до послуг
Голова Правління Союзу Кооперативів у Кремінці

[підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 22, 22 зв. Оригінал. Машинопис.

^{*} До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: «Вх. Ч. 1427. 21/Х.1921 р.».

^{2*} Цю частину тексту надруковано в типографський спосіб. Дату і номер частково вписано від руки, частково додруковано на машинці.

^{3*} З лівого боку червоним чорнилом дописано: «Зняти 3 копії. 21/10. І. Огієнко».

28 жовтня 1921 р.

Цілком довірочно
п[ану] Міністру Ісповідань
проф[есору] І. Огієнко*

Шановний п[ане] Міністре,

серед наших політичних і державних, оскільки мені відомо, утворилась певна опінія про уніатського митрополіта Гр[афа А[ндрея] Шептицького, як про визначного захистника українських державних інтересів. Я, п[ане] Міністре, такої опінії про митрополіта Шептицького не поділяю, гадаючи, що вона не відповідає дійсности. В кожному разі діяльність уніатського митрополіта викликає з мого боку певні застереження. Не можу я не звернути уваги і Вашої, як Міністра Ісповідань, на деякі факти з цієї діяльності.

а) На з'їзді монархистичних діячів, що відбувся весною цього року в Каннах, брав участь і Митрополіт Шептицький, провадив він там певні переговори з б[увшим] російським князем Дмитром Павловичем – маріонеткою в руках російських монархичних кругів.

б) На цьому ж з'їзді провадились пертракції про можливу федерацію України з Росією і Шептицький не перечив можливості зреалізування аспірацій монархичних кругів в цій справі.

в) Під час своїх побачень з графом Тишкевичем Шептицький підбивав його виступати проти концепції УНР, а зокрема проти уряду; ці заходи розбились і Тишкевич на пропозиції митрополіта не пристав.

г) З усіх звітів, які я мав чи то од Міністерства Ісповідань чи то од Мін[істерства Зақ[ордонних] Справ і які дотикались діяльності Шептицького за останній рік, я не прочитав ні одного рядка, з якого побачив би, що йому на серці лежить українська державна^{2*} справа. Summa Summagum^{3*} моїх вражень од діяльності сіятельного митрополіта зводиться до слідуєчого:

Митрополіт Шептицький справою українською интересується, як засобом для реалізації на Україні унії церковної. Завдяки цьому Папська Курія не має належної повноти інформацій про церковні справи на Україні, бо ці інформації – я припускаю, – переломлюються у неї під кутом поглядів на ці справи самого Шептицького. Не маю чого спинятись над тим, що ауспіції останнього щодо пропаганди унії йдуть дуже далеко, але ґрунту під собою не мають. Хочу лише зауважити, що такий погляд Шептицького на українську справу не має нічого спільного з тою державною концепцією її, за яку боремось ми та за яку також боротьбу провадить і наша автокефальна церква. Все це мене примушує ставитись до діяльності Шептицького не

* Ліворуч зверху є відтиск штампі Міністерства Ісповідань УНР із зазначенням вхідного числа № 19-г від 16 листопада 1921 р.

^{2*} Слово “державна” підкреслено автором.

^{3*} З лагини summa summagum – в цілому.

лише з застереженням, але і з певною обачною увагою, правдиве розуміння котрої велить мені висловити свої міркування і Вам та прохати Вас виявити особливу чуйність, відповідаючи інтересам нашої Держави і Церкви.

З поважанням [Симон Петлюра]
28/Х. 1921 р[оку]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 29, 30. Автограф.

№ 110

Рада Свято-Миколаєвського братства Карпилівської парафії

30 жовтня 1921 р.

До Високоповажного пана
Міністра Ісповідань
Професора І. Огієнко*

ГРАМОТА

Рада церковного Св[ято]-Миколаєвського Братства Карпилівської на Волині^{2*} парафії щиро висловлює ВАМ свою сердечну подяку за широку і корисну культурну працю ВАШУ на користь Автокефальної нашої Української Церкви.

Нехай Господь Бог благословить Вашу славну і геніальну працю, і подає ВАМ сили і енергії надалі так же працювати на втіху Українському Народові. На знак Високої до ВАС пошани і вдячності за працю, Рада Братства ласкаво просить ВАС, П[ане] Міністре, бути почесним Членом нашого Братства і своїми розумними вказівками допомогати в його праці.

Голова Братства *Нідельський* (в[ласною] р[укою])
Члени: священник *Євген Ружницький* Підпис(в[ласною] р[укою])^{3*}
Секретарь в[ласною] р[укою] підпис

Ч[исло] 75.

жовтня 30 дня року Божого 1921-го.

З оригіналом згідно^{4*}: Діловод [підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 350. Засвідчена копія. Машинопис.

---

* На документі є резолюція червоним чорнилом: “Копію цю переслати Г.Д. 12/ХІ [1921 року]. І. Огієнко”.

^{2*} Текст, який надруковано курсивом, дописано зверху рядка від руки.

^{3*} Діловодом зазначено, що оригінал підписали іще 2 особи.

^{4*} Текст документу засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

Григорій Сидоренко

м. Відень, 7 листопада 1921 р.

Посольство Української
Народної Республіки у Відні
7 листопада 1921 р[оку]
Ч[исло] 398

Копія. Таємно
До Пана Міністра Ісповідань
Через Міністерство Закордонних
Справ УНР

Високоповажний Пане Міністре.

У відповідь на Ваш лист від 15 жовтня с[ього] р[оку] Ч[исло] 2391 повідомляю Вас, що Ваше доручення я виконав і мав з Апостольським Візитатором для України патером Дженокки побачення і, передавши йому Ваш лист до нього і додані до листа брошури, вів перетрактації з ним по тим точкам, які зазначені в Вашому листі до мене. Результат цих перетрактацій такий:

Перш усього пересилаю Вам при сьому лист Патера Дженокки до Вас від 3 листопада с[ього] р[оку] з перекладом його на українську мову, в якому він дякує Вас за прислане.

Що торкається до посилки наших молодих людей закордон в науку до ріжних богословських шкіл, то посилаю Вам в перекладі на українську мову записку патера Дженокки під заголовком «Святий Престол і християне східного ритуалу», з якої Ви побачите, що можна буде кілька наших молодих людей послати до Східного Інституту в Римі, але помешкання для пансіонату ще нема, а се саме головне для наших студентів, бо вони не зможуть витратити гроші, потрібні на прожиття в Римі. По одержанні Патером Дженокки з Риму деталей відносно посилки до Риму наших молодих людей и передачі сіх деталей мені, я повідомлю Вас про них.

Відносно питань, поставлених Вами в других точках Вашого листа до мене, як то матеріальна підтримка для друкування на українській мові Біблії, Євангелія, Псалтирі, молитовника, видань «Української Автокефальної Церкви» та инш[их], то Патер Дженокки поставився до цього дуже прихильно і вже написав про се зі своєю підтримкою до Святого Престолу і гадає що се питання на його думку знайде відгук у Папи. По одержанні з Риму відповіді патером Дженокки я також сповіщу Вас про се.

Прошу прийняти, Високоповажний Пане Міністре, мої щирі запевнення в глибокій до Вас пошані.

В[иконуючий] О[бов'язки]

Посла УНР в Австрії

(М[ісце] П[ечатки])

З оригіналом згідно: Діловод

Сидоренко (в[ласною] р[укою])

[підпис нрзб.]*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 102, арк. 3, 3 зв. Копія. Машинопис.

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 355, 355 зв. Копія. Машинопис.

* Документ засвідчений печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 112

Олександр Колесса

м. Прага, 7 листопада 1921 р.

Високодостойний Пане Ректоре!

Сенат Українського Вільного Університету в Празі складає Вам Високодостойний Пане Ректоре найщирішу подяку за Ваше ласкаве привітне письмо з нагоди святочної інавгурації. Ввійде воно до почесної літописі нашої інституції.

При тій нагоді прошу прийняти вислов глибокої до Вас пошани.

Прага, дня 7. падолиста 1921 [року].

Ректор:

[О. Колесса]*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 39. Оригінал. Машинопис.

№ 113

Архімандрит Паїсій^{2*}

м. Дермань, 17 листопада 1921 р.

Настоятель Дерманского Св[ято]-Троицкого
Первоклассного монастыря
Вольнской Епархии

До Високошановного Пана
Міністра Ісповідань І. Огієнка

Листопада 17 дня, 1921 [року]^{3*}

Високошановний Пане Міністре.

Одержавши Ваше тепле привітання в день 50-ліття перебування мого в святих монастирях і на службі Православній Церкві, щиро дякую Вас^{4*} за Ваші привітання і в Вашій особі доручене Вам Міністерство Ісповідань. Молю Господа, щоб Він сподобив мене бачити процвітання Святої Віри на Україні і дух ревності й чистоти віри в святих монастирях.

Господь нехай поможе Вам і Вашому Міністерству Ісповідань зберегти святу віру Православну, ту велику скарбницю рідного українського народу нашого. Ваш недостойний богомолець

З щирим шанованієм остаюсь

Архімандрит Паїсій^{5*}

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 32. Автограф.

* Документ засвідчено печаткою Ректорату Українського Вільного Університету в Празі з двомовним текстом в самій печатці.

^{2*} До листа прикладено печатку Міністерства Ісповідань УНР із зазначенням дати одержання листа: “24.XI. 1921 р.”.

^{3*} Це відтиск чорнильного штамп, в якому зроблено записи щодо дати відправки документу.

^{4*} Так в тексті.

^{5*} Лист написано від руки зеленим чорнилом. Останнє речення і підпис дописано чорним чорнилом.

№ 114

Єпископ Діонісій (Валединський)

м. Кременець, 18 листопада 1921 р.

Єпископ Кременецький
Керуючий Волинською єпархією
в межах Польщі
18 падолиста 1921 р[оку]
№ 967, м[істо] Кременець

До Пана Міністра Ісповідань УНР
Професора І. Огієнка

На листа Вашого з дня 25 жовтня ц[ього] р[оку] під Ч[ислом] 2491 маю шану повідомити Вас, що мені дуже приємно було довідатися про поширення релігійного руху серед нашої людности на еміграції, а також про відкриття пастирських курсів в одному з таборів інтернованих українців в Польщі.

Молю Господа, щоби він допоміг як керовникам, так і слухачам курсів в їх святій праці на користь нашої Православної Церкви. Моє Архипастирське благословіння їм нехай буде добрим залогом Божого благословіння і успіху і трудах їх.

З великим сумом і жалем глибоким пишу Вам, що не можу прийти на допоміж курсам присилкою підручників, яких великий брак і в моїй Кременецькій Духовній Семинарії. Все, що можна було де достати, пішло на нужди тієї Семинарії.

Господь хай допоможе Вам, благословить Ваш добрий почин і заховає Вас Своєю милостію.

Діонісій, Єпископ Кременецький (вл[асною] рукою).

З оригіналом згідно:

Т[имчасово] керуючий Справами
Департаменту Православної Церкви
Міністерства Ісповідань
Старший діловод

*[Ю. Грох-Грохольський]
[підпис нрзб.]*

Листопаду 21 дня 1921 року
Ч[исло] 1562 / 2750

ЦДАВО України, ф. 1429. оп. 2, спр. 39, арк. 368. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 115

Керуючий справами Директорії УНР

20 листопада 1921 р.

Таємно
До Пана Міністра Ісповідань*

Маю за честь повідомити Вас, пане Міністре, що Пан ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ, ознайомившись з випискою з листа Митрополіта Антонія [Хра-

* Від руки дописано вгорі ліворуч: "1486. 23/XI.1921 [року]".

повицького] з 14 жовтня ц[ього] р[оку], надісланою Вами 15 листопада ц[ього] р[оку] за Ч[ислом] 2666, зволив покласти таку резолюцію: «Бажано було б, щоби Міністерство Ісповідань зазначило, які саме ієзуїтські брошури має на увазі «православний ієзуїт» Митрополит Антоній. 20.11.1921 р. [Симон] ПЕТЛЮРА».

Керуючий Справою
Начальник канцелярії

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 359. Копія. Машинопис.

№ 116

Симон Петлюра

22 листопада 1921 р.

п[ану] Міністру Ісповідань
Проф[есору] І. І. Огієнко*

Шановний п[ане] Міністре,

з останнього звіту (ч[исло] 8) – од 22/XI. Вашої Місії в Польській Річі Посполитій я довідався про візиту п[ана] А. В. Лукашевича до екзарха Георгія [Ярошевського]. П[ан] Лукашевич прохав архієпископа [Георгія (Ярошевського)] звернутись до парафіян про допомогу нашій еміграції шляхом організації карнавального збору. Думку п[ана] Лукашевича я знахожу доцільною і хотів би, аби йдучи слідком за нею, Ви взяли би на себе ініціативу звернутись до Кременецького Єпископа Діонісія [Валединського] з проханням організувати такий же карнавальний збір по церквах його Єпископії. Міркую, п[ане] Міністре, що Владика не мав би одмовити Вам в належній допомозі, дотичній цієї людської справи. Коли б до збору панотці, з директив Владики, виголосили ще й належні промови, пояснюючи справу, було б ще краще. Про Ваші заходи – прошу мене повідомити.

З поважанням
22/XI.1921 р[оку]

[С. Петлюра]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 34. Автограф.

---

* До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань УНР із зазначенням Вх. № 1589, 1/XII.1921 р.

Пилип Пилипчук

24 листопада 1921 р.

УНР
Голова Ради Народних Міністрів
24 листопада 1921р[оку]
Ч[исло] 1426*

Копія
В[ельми] П[оважному]
Міністрові Ісповідань
проф. І. І. Огієнкові

Вельмишановний Пане Міністре.

Пан ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ в листі на моє ім'я подав декілька думок, котрі я вповні підтримую, що до акції ріжних державних чинників в зв'язку з тими подіями, які зараз відбуваються на Україні. Між іншим Пан ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ просить Вас, Вельмишановний Пане Міністре, звернутись до достойників Церкви, з котрими Ви нав'язали стосунки так корисні для нашої справи, з метою правдивого освітлення тієї акції, яка розвивається на Україні.

Вже зараз можна зауважити, що деякі ворожі нам кола стараються переконати громадську опінію за кордоном, що повстання України проти своїх гнобителів є рух анархистичний, котрий нічого спільного не має з творчою державністю і суспільним правопорядком. Отже прошу Вас, Вельмишановний Пане Міністре, з'ясувати достойникам церков, що Українське повстання, напротив, являється боротьбою здорового, глибоко релігійного українського селянства проти тих, котрі йому тільки проповідують слово зле і насильно зі зброєю в руках стараються прищепити заразу нігілізму, безвір'я і безбожності, що це боротьба народу, глибоко віруючого і державно думаючого за традиції віри, проти руїни самих основ державности, суспільного правопорядку та релігійного життя, проти анархії, котрі московські большевики намагаються поширити по цілому світові, де не можна зброєю то словом.

Український народ у цій своїй боротьбі жде моральної підтримки з боку Церкви і я певний, що на Ваше з'ясування справи Отці Церкви підтримають наші змагання, нашу боротьбу морально і вживуть своїх впливів на керуючі державні і громадські кола Європи для допомоги Українському народові.

Дозволю собі сподіватись, що Ваші, Вельмишановний Пане Міністре, заходи дадуть як завше добрі наслідки. Прошу прийняти запевнення в глибокій до Вас пошані.

Голова Ради Міністрів [Пилипчук] (в[ласною] р[укою])
В[иконуючий] о[бов'язки]
Директора Канцелярії [Питель] (в[ласною] р[укою])
З оригіналом згідно: Старший діловод [Соломко]

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 366, 366 зв. Копія. Машинопис.

* Цю частину тексту надруковано в типографський спосіб. Число і дату вдруковано на машинці до тексту бланку Голови Ради Народних Міністрів УНР.

№ 118

Свято-Миколаївське братство Карпилівської парафії

25 листопада 1921 р.

Свято Миколаївське Карпилівське Братство
25 Листопаду 1921 року
Ч[исло] 137-а
Карпилівка, Сарн[енського] пов[іту]
Поч. [м.] Сарни на Волині

Копія
До Високоповажного Пана
Міністра Ісповідань УНР
Професора І. Огієнко

Свято-Миколаївське Карпилівське Брацтво цим сповіщає ВАС, ПАНЕ МІНІСТРЕ, що ним 20-го цього Листопада б[іжучого] р[оку] одержано ВАШ лист за Ч[ислом] 2646 і бандероль з книжечками ВАШОГО Високодостойного видання, за що Брацтво не знаходить слів для виразу ВАМ своєї вдячності.

Удільнення ВАМИ уваги Брацтву буде незгідно в серцях кожного з членів Брацтва во віки віків, і ім'я, як першого борця за Автокефальність Української Православної Церкви і її народу, во віки не загине.

Брацтво і надалі просить ВАС, ПАНЕ МІНІСТРЕ не забувати його і допомогати йому в праці своїми розумними вказівками і своїм видавництвом.

В надії на ВАШОЇ теплої допомоги в нашій праці, з величезною пошаною зістаємось, ВАШІ покірні слуги:

Голова Брацтва

Недельський (в[ласною] р[укою])

Священник

Е. Ружницький (в[ласною] р[укою])

Члени:

Підпис в[ласною] р[укою]

Секретарь

підпис в[ласною] р[укою]

З оригіналом згідно:

Керуючий Справами Департаменту

Міністерства Ісповідань

[*Ю. Грох-Грохольський*]

Старший Діловод

[*підпис нрзб.*]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 373. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 119

Єпископ Григорій Хомишин

м. Станіслав, 28 листопада 1921 р.

[м.] Станіслав
дня 28 листопаду 1921 р[оку]

Копія.

Високоповажний Пане Міністре.

Дякую дуже за прислані мені деякі Ваші видання. Подивляю Вашу любов до рідного краю, а то тим більше, що ся любов з віри, як се видно з

* До тексту документу прикладено печатку Міністерства Ісповідань УНР.

молитви за Отчизну. Щодо Української Автокефальної Церкви, то зволють Пан Міністер переречити книжку Солов'єва: «Россія и вселенская Церковь»¹, де автор між іншим доказує аргументами філософськими неосновність не тільки державної російської церкви, але також кожної іншої національної, чи автокефальної церкви. Найбільша свобода і повна безпека розвою церкви є тоді, наколи вона злучена з вселенською Церквою, основаною на складі св[ятого] Петра і кождочасного його наслідника Папи Римського.

Дуже мило мене вразило, що на печаті Міністра Ісповідань герб України є украшений знаком св[ятого] Хреста, котрий громадянство українське було відкинуло. Маю вражінє, що Українці іще хати були не збудували, а вже образи повикидали, і тому сповнилось слова Духа св[ятого], котрий каже, що если Бог не збудує дому, то надаремно трудяться Будівничі. Зволють Високоповажний Пан Міністер прийняти вислови моєї глибокої пошани з якою остаю.

Григорій Хомишин Еп[ископ]

(в[ласною] р[укою])

З оригіналом згідно:

Керуючий Справами Департаменту

Міністерства Ісповідань

[*Ю. Грох-Грохольський*]

Старший Діловод

[*підпис нрзб.*]*

грудня 1 дня 1921 року.

Ч[исло] 2816

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 371, 371 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

¹ Соловйов Володимир Сергійович (1853–1900) – російський філософ, поет, публіцист, літературний критик. Працю «Россия и Вселенская церковь» (La Russie et l'Eglise Universelle. Paris, 1889) було написано французькою мовою (пер. з франц. Г.А.Рачинського). Російською мовою книгу було опубліковано в Москві, в типографії О. Мамонтова у 1911 р.

---

* До тексту документу прикладено канцелярську печатку Міністерства Ісповідань УНР. До листа підклеєно іще одну сторінку, на якій є відтиск печатки Міністерства Ісповідань червоного кольору (арк. 372).

29 листопада 1921 р.

п[ану] Міністру Ісповідань
Проф[есору] І. Огієнко*

Шановний п[ане] Міністре,

В зв'язку з нинішньою ситуацією я вважаю за необхідне висловити кілька уваг і побажань щодо тої праці, керувати котрою належить до Вашого обов'язку і компетенції. Треба рахуватись з дійсністю, яка не обіцяє нам швидкої перемоги над нашим ворогом. Неможливість для нашого уряду організувати постачання зброї для наших партизанів і повстанців пояснить Вам льокальність партизанських рухів, котрі ми могли б знову перетворити в широкі народні тільки тоді, якби своєчасно постачали зброєю активнішим елементам нашої людности; остання, хоч і ненавидить з усієї сили большевиків, але через терор, насильства з голими руками не осмілюється масово^{2*} підняти голову.

Таким чином, наша тактика повинна трохи змінитись і приспособитись до обставин. Прийдеться на деякий час запастись терпінням і боротьбу повести, не залишаючи по можливості старих засобів, і де в чому новими шляхами.

Очевидна річ, що повинні ми більше уваги звернути на створення більш сприяючої для справи нашої опінії. За кордоном, поставивши собі за мету порвати те зачароване коло, в якому перебуває політична думка керуючих кругів Європи щодо большевиків. Без цього дальша боротьба наша, навіть в сприяючих умовах, не може дати бажаного успіху. Завдання це стоїт[ь] головним чином перед нашим М[іністерством] З[акордонних] Спр[ав] – але, гадаю, що й Ви, як Міністр Ісповідань, в межах своєї діяльності могли би багато спричинитись, вживаючи може иньших шляхів і до иньших кругів звертаючись, до виконання цього завдання.

Не буду спинятись довго над конкретизацією цієї праці, бо в нарадах з омною Ви накреслили широко програм її і тепер справа полягає в тому, аби виявити більше енергії, ініціативи і неухильної послідовности. Знову нагадую тільки про необхідність активної праці і зносин з представниками Британської Церкви.

Майте на увазі, п[ане] Міністре, що ціла політика світу крутиться біля англо-саксонських інтересів і уподобань. Позіція англійських політичних діячів щодо большевиків опреділює характер відносин до них і з боку рішачючих кругів не англосаксонської раси. І коли б пощастило вплинути на зміну поглядів англійського кабінету в цій справі, будьте певні, що негайно як

---

* До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань УНР: “Вх. Ч. 1602. Одерж. 6/ХІІ.1921 р.”. Від руки зроблено допис від руки червоним чорнилом: “В Раду Міністра Ісповідань”.

^{2*} Слово “масово” підкреслено автором.

французи, так італійці, не кажучи вже про інших, змагалися б робити «рівненіє» на англійців, всіх сил вживаючи, щоб «випередити» їх в цьому напрямку.

Я висловлював свої думки Вам не раз про те своєрідне значіння, яке має Британська Церква і думаю, що її можливі впливи на справи політичні треба брати на увагу, особливо ж тепер, коли нам треба розвинути ширшу і розраховану на певний час працю в зазначеному вище напрямку. Очевидна річ, що участь нашої церкви в різних созвучних з'їздах та конгресах є справою великої ваги, якої Ви допільнуєте.

Хочу звернутись до тої праці, яку, незалежно од нинішніх тяжких обставин, слід провадити безпосередньо для України і на Україні. З усіх докладів найповніших, од людей, що брали участь в партизанській боротьбі в листопаді цього року, я можу подати до Вашого відома, п[ане] Міністре, що справа українізації нашої церкви йде своїм природним шляхом, серед сприятливої атмосфери з боку населення. Тут окупант нічого не міг зробити і залишив справу на волю людности, яка стихійно горнеться до церкви і рідного слова в ній. Але щоб поглибити це почуття, щоб людність усвідомила собі справу українізації церкви, їй бракує відповідних книжок. І ці книжки за всяку ціну треба перепачковувати на Україну. Отже, слід цю справу організувати, зробивши все, щоб в прикордонних пунктах видання «автокефальної церкви» продавались і попадали на той бік. Я маю відомости, що кооператори наші мають приступити до більш жвавішої праці на Волині. Думаю, що слід з ними установити певні зносини в справі, порушеній мною. В кожному разі перепачковуванню української книжки взагалі, а церковної зокрема, надаю значення і, знаючи Вашу енергію, сподіваюсь, що моє бажання в цій справі знайде і у Вас активне зрозуміння його*.

Інтересує мене Кременецька Духовна Семінарія між иньшим персональним складом своїх лекторів. Чи не можна б було за Вашою ініціативою створити там певний локальний осередок видавничої праці з тими хоч би завданнями, може де в чому зміненими, які поставила собі і «Автокеф[альна] Укр[аїнська] Церква»?^{2*} Може б таким чином виникнув там організований гурт людей, об'єднаних крім своєї служби і постійної праці, якимись ідейними завданнями і зумів би притягти до співпраці більш активних священників з провінції Волинської та Холмської?

Подаючи ці міркування під Вашу розвагу, прошу поінформувати, яких перспектив в цьому напрямку можна мати.

Чекаю од Вас інформацій взагалі, – зокрема з Канади.

З правдивою повагою

[С. Петлюра]

29/XI-1921 р[оку]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр.12, арк. 35–38. Автограф.

* Текст, який надрукований курсивом, в документі відмічений рукою І. Огієнка з дописом: “4 копії”.

^{2*} Мова йде про видавництво “Українська Автокефальна Церква”.

№ 121

Джованні Дженоккі

м. Відень, листопад 1921 р.

Відень 3 листопада 1921 [року]
Гагенмюльгассе, 43

Копія. Переклад.
До Його Ексселенції
Пана Міністра Ісповідань
Української Нації

Ексселенція.

Я дістав від Вас кілька брошур про Українську Церкву. Вони належать до прекрасної народньої серії, мету якої пояснив мені Й[ого] Е[ксселенція] п[ан] Сидоренко. Вітаю і надсилаю Вам свої найкращі подякування.

З поважанням І. Дженоккі*
Апостоличний Візитатор для України.

З оригіналом згідно: (в[ласною] р[укою]) підпис – секретарь
(М[ісце] П[ечатки])

З оригіналом перекладу згідно: Діловод [підпис нрзб.]^{2*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 356. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 122

Джованні Дженоккі

[Листопад, 1921 р.]

Копія. Переклад з французької мови.

Святий Престол і християне східного ритуалу.

Одним з перших вчинків Святійшого Папи Бенедикта XV було заснування, конгрегації себ-то Міністерства виключно для Сходу, для всіх тих, коротко, хто має сповідання ріжне від латинського. Тепер в Римі є група духовних урядових осіб, які займаються всіма питаннями щодо християн східного ритуалу, але скоро зробилося ясно, що це не вистачає. Тоді Бенедикт XV заснував СХІДНИЙ ІНСТИТУТ з катедрами для всіх мов, історії і Теології Сходу. До науки і до дискусій допущені на рівних правах католики і не католики. І для студентів без ріжниці, засновано пансіонат, де навіть ті, хто незможні, можуть легко продовжувати науку. Тільки поки що помешкання занято квартирантами, котрі користуються привілежиями, котрі вони мають, згідно післявоєнному закону, і на цей рік ще буде небагато місць. В близкому часі квартиранти повинні виїхати. Я знаю, що в прошлому році приблизно 50 учнів слухало курс, який викладався визначними професорами,

* Так в тексті.

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

і проміж слухачами були і не католики, до яких прихильно і з поважанням відносились і начальники і товариші.

Я запитаю де які документи і деталі про курси цього шкільного року, котрий вже має розпочатись.

[м.] Відень. Гагенмюлергассе, 43.

Дженоки, Апостоличний Візитатор.

З оригіналом згідно: Діловод

[підпис нрзб.]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 357. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 123

Єпископ Діонісій (Валединський)^{2*}

м. Крем'янець, 6 грудня 1921 р.

† Єпископ Кременецький
Керуючий Волинською Єпархією в межах Польщі
грудня «6» дня Року Божого 1921-го
№ 992
[м.] Кременець на Волині^{3*}

Дорогий і високошановний Іване Івановичу.

Після того, як одправлено до Вас було мого останнього листа, я одержав відомості з Варшави. Пише мені ВЛАДИКА-ЕКЗАРХ^{4*}, щоби я управляв українською православною еміграцією на правах Єпархіального Архієрея до часу, поки це питання буде розглянуто Висшим Церковним Управлінням. Це відноситься до нашої еміграції в межах Польщі; що ж до емігрантів українських в Західній Європі і других сторонах світа, то ВЛАДИКА-ЕКЗАРХ, з приводу мого запитання відносно одного бракорозв'язання, висловився, що ці емігранти знаходяться під керовництвом АРХІЄПИСКОПА ЄВЛОГІЯ [Георгієвського], а тому, щоби не було непорозумінь і неприємностей, нам до них не слід мати яке-небудь відношення.

Отож, маючи на увазі зазначені ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНОГО ВЛАДИКИ ЕКЗАРХА, я думаю стриматися з відозвою до всіх українців-емігрантів, розсіяних по всьому лицю земному, про яку я писав Вам в останньому листові.

Владика пише, що незабаром одбудеться у Варшаві архієрейське засідання для утворення там Вищого Церковного Управління. Думаю, що дуже де-чого прийдеться підняти і відносно українських справ (і американських).

* До документу прикладено печатку Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} На бланку вгорі з правого боку відбиток штампю Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: "Вх. № 1622. 9/ХІІ1921 р."

^{3*} Це чорнильний відтиск штампю, до якого від руки вписано дату і номер.

^{4*} Йдеться про Екзарха Православної Церкви в Польщі Георгія (Юрія) (Ярошевського).

Український Центральний Комітет просив ЕКЗАРХА зробити церковний збор на емігрантів-українців. ВІН погодився і пропонує мені теж зробити. Думаю призначити збір на Різдві.

Будьте здорові і во всьому благоуспішні
Ваш

[Єпископ Діонисій]

Копії відношень до мене по українським справам ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННОГО ЕКЗАРХА при цьому надсилаю.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 40, 40 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 124

Олександр Лотоцький

9 грудня [1921 р.]

Високоповажний Іване Івановичу, дякую за прислане нове видання Ваше. З переїздом до Бадена, мені трудно стало бачитись з Д[?], і я ще тут з ним не бачився. При першому ж побаченні постараюся його зв'язати з Вами. Що ж до Вашого допомогового плану, то, на жаль, я не можу про це говорити тим добродіям, бо мій погляд на сю справу інший.

З поваженням

О. Лотоцький

9.12.[1921 р.]

З оригіналом згідно:

Старший діловод

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 14. Машинопис. Копія.

№ 125

Всеволод Петрів*

9 грудня 1921 р.

До Пана Міністра Ісповідань І. Огієнка

Високоповажний Пане Міністре.

Справа видання статутів, підручників, оригінальних та перекладних творів для нашого війська до цього часу дуже гальмувалася відсутністю в армії знавців нашої мови, які бездоганно могли б встановити військову термінологію.

Ви самі розумієте оскільки з національно-державного погляду важливо, щоб і у війську була справжня державна мова.

---

* На бланку вгорі з правого боку відбиток штаму Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: "Вх. Ч. 1685. 23/ХІІ. 1921 р.". Зліва вгорі червоним чорнилом дописано: "Охоче погодився б, але на жаль, часу для цього тепер не маю. 23/ХІІ. І. Огієнко".

Зараз в Калішському таборі закладається Редакційний Комітет з досвідчених людей у військових справах, який має погоджувати з боку фахового статусу, військові підручники і оригінальні твори до передачі їх до друку.

Без участі в цій справі високоавторитетних знавців мови не можна досягнути того, щоби вся військова література була в дійсності викладена справжньою літературною мовою.

Отже це завдання мусить виконувати Термінологічна Комісія при Редакційному Комітеті Генерального Штабу.

Але в армії зараз бракує філологів і взагалі таких знавців мови, які могли б гарантувати, що призначена з них Термінологічна Комісія буде працювати бездоганно з філологічного боку.

Для справи було б дуже корисно, якби до складу Термінологічної Комісії, яка буде складатися з військових осіб, додати дійсних високоосвічених знавців мови, ім'я яких вже само по собі внесло б віру в працю Термінологічної Комісії.

Тому ласкаво прохаю Вас, Високоповажний Пане Міністре, чи не згодні б Ви прийняти участь в спільній праці з Термінологічною Комісією Генерального Штабу і тим зробити велику допомогу армії в цій важливій і невідкладній справі.

З таким проханням я одночасно з цим звернувся до п[ана] проф[есора] Біднова та п[ана] Чернявського.

Також прошу не відмовити вказати таких осіб, яких, на Вашу думку, корисно було б запросити до цієї праці.

Прийміть запевнення в цілковитій до Вас пошані Генштабу*,

Генерал-Хорунжий

Петрів

9 грудня 1921 р[оку]

ч[исло] 371/1484

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 46. Оригінал. Машинопис.

№ 126

Архієпископ Георгій Ярошевський

м. Варшава, 9 грудня 1921 р.

Копія листа

від Архієпископа Георгія, Екзарха всієї Православної Церкви в Польщі
до Міністра Ісповідань УНР

«Многоуважаемый профессор Иван Иванович.

Сердечно благодарю Вас за Ваш привет по случаю назначения меня экзархом всей Православной Церкви в Польше, а равно за присланные мне Вами ранее брошюры и за последнюю книжку Вашу: «Мова українська була вже мовою церкви». Я с интересом и благодарностью к автору прочитал их.

* Текст, який надруковано курсивом, дописано від руки.

Вы, конечно, знаете, что я ничего не имею против того, чтоб народ украинский славил Бога своею ридною мовою. Я люблю украинский язык, украинскую песню, знаю украинских писателей, особенно [Тараса] Шевченка. Я считаю себя украинцем, как уроженец Каменец-Подольской губ[ернии]. В семье моего отца-священника обычно говорили по-украински. И теперь я еще не забыл украинского языка и могу говорить по-украински. К сожалению не могу правильно писать, ибо никогда не изучал украинской грамматики, вследствие чего и пишу Вам на русском языке.

Второй экземпляр Вашей книжки, предназначенный Вами для св[ятейшего] Патріарха Тихона, я постараюсь передать через Польскую Миссию по назначению.

Будучи в Кременце, я получил очень хорошие впечатления от начальных украинских школ и детского «садка».

Желаю Вам всяких милостей от Господа Бога. Благословение Господне да будет на Вас.

Ваш покорный слуга

Архиепископ Георгий,

Экзарх всей Православной Церкви в Польше.

9 дек[абря]1921 г[ода] Варшава – Прага, Зигмунтовская, 5».

З оригіналом згідно:

Керуючий Справами

Департаменту Православної Церкви

Міністерства Ісповідань

[Ю. Грох-Грохольський]

Старший Діловод

[підпис нрзб.]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 388. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 127

Михайло Стечишин

м. Саскатун, 10 грудня 1921 р.

Йорктон, Саск[атун] Дек[абрь] 10.1921.

В[исоко]П[оважний] Добродію Огієнко

Ваш лист разом з копіями других листів я одержав. Дякую дуже щиро. Ваша робота для укр[аїнської] прав[ославної] церкви в Канаді є дуже великою і якраз тепер вона рятує нас з великого духового застою. Наш народ тепер переживає тут велику фінансову кризу, а через те і церковними справами ми почали були менше цікавитись.

Посилаю Вам копію запрошення, яке я дістав від нашої Консисторії. Соборчик наш скликає ся в наслідок кореспонденції з Вами. На соборчику маємо рішити, де взяти фондів на подорож священників і єпископа, та Вашу¹. По соборчику напишу до Вас знову^{2*}. Про інші справи напишу другим разом.

* Текст документу засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} Крапки в тексті.

З поваженем

Мих[айло] Стечишин

З оригіналом згідно:

Т[имчасово] Керуючий Справами

Департаменту Православної Церкви Ю. Грох-Грохольський [підпис]

Ст[арший] Діловод

[підпис нрзб.]*

Січня 16-го дня 1922-го року.

Ч[исло] 74/205.

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 58. Засвідчена копія. Машинопис.

¹ Інформацію з цього листа про приїзд священників було зачитано і обговорено на засіданні Ради Міністра Ісповідань 22 січня 1922 р. (м. Тарнів, протокол № 1, п. VIII “Американські церковні справи”, ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 17–17 зв., копія, машинопис). На цьому засіданні І. Огієнко повідомив, що від’їзд вже готується, згодом священники повинні приготувати приїзд єпископа і міністра ісповідань. На цьому ж засіданні полковник В. Цівчинський запропонував послати за кордон особу в сані митрополита. І. Огієнко погодився з цим і запропонував послати до Києва певну особу з інформаціями. На його думку, Київ міг би дати для Америки одного з єпископів. І. Огієнко в цей час мав інформації про те, що ніби-то для УАПЦ Грузинський католикос висвятив двох кандидатів на єпископів і подальші свячення відбулись в Києво-Софійському соборі під час I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. (Див. докл. *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали / Упорядники: Михайліченко Г., Пилявець Л., Преловська І. – Київ–Львів: “Жовква”, 1999. – 560 с.*). Пізніше від довідався про пресвітерську хіротонію митрополита УАПЦ Василя Липківського і надалі вважав УАПЦ формалією 1921 р. неканонічною. (Лист від 27 січня 1922 р. І. Огієнка до С. Петлюри // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968) / Упоряд. Ляхоцький В. Московченко Н., Преловська І. – К.: УДНДІАСД, 2001. Серія “Пам’ятки” – Т. 2. – С. 166*).

№ 128

Михайло Стечишин

м. Саскатун, 12 грудня 1921 р.

Йорктон, Саск[атаун] Дек[абря] 12.1921 [року].

В[исоко]П[оважний] Добр[одію] Огієнко:

Тому два дні я відповів на Ваш лист і в відповіді нічого не згадав про митр[ополита Андрея] Шептицького. Се я зробив навмисно – тому, щоби, коли мій лист попадеться в неприємні руки, не пропав весь лист. Отже про самого Шептицького пишу нині. Витинки з газет, о які просите мене, вишлю Вам окремим листом. Ціла справа з Шептицьким представляє ся для нас в Канаді яснійшою, як для галицьких укр[аїнців]. Тамті може мають певні причини думати про його особу не так як ми, але ми добре про нього ні думати, ні говорити не можемо, бо ми судимо його по його тутешніх ділах. Канада знає Шептицького особисто ще від 1910 року, т[о] є[сть] від

* Текст документу засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

часу, коли він перший раз візитував канадійських укр[аїнських] греко-католиків.

Перед 1910 р[оком] в Канаді був поширився сильно рух протестантський серед наших людей. Причини на се були звичайні. Знали ми греко-католицьку церкву з Галичини, котра була як не під дірєктною владою, то під сильним впливом, ворожим нашому народови. Тут люди приїхали без попів і сейчас по їх приїзді французькі католицькі попи почали старатися забрати нас, як католиків, під себе. Се їм було трудно зробити через те, що наш обряд иньший, як римський – і французи робили собі більше ворогів, як приятелів серед нас.

Тоді французи почали братись на хитрощі, почали домагати ся записання церков наших на своїх єпископів, бо коли церква їх, то їм лекше справитися з противниками. Одначе і се не вдалося, бо люди відмовилися давати їм свої церкви. Тоді французи кинулись на дальшу хитрість, вислали до Галичини молодих французьких і бельгійських студентів теологів монахів на науку нашої мови і нашого обряду. Сих приняв Шептицький до Василіян в Жовкві і вони, вивчившись свого ремесла, вернули, принявши на себе грецький обряд, і почали попувати серед наших греко-католиків. – Се стало ся ще перед 1910 р[оком] – перед побутом Шептицького в Канаді.

Такі французькі і бельгійські попи не робили жадного успіху, хоть мали гроші, бо не знали ні нашої мови досить, ні церковнославянської і виходили комічні картини. Попи ці називали себе «руська піпа». Казали, що «вийшов Христос на гору і почало рикати», що «Господь Бог має три свиньства» (свійства) етц[етера] етц[етера]*.

В той сам[ий] час англійські протестанти протягнули нам свою руку і дали поміч нашим зав'язати нашу «незалежну» церков, церков котра зав'язалась була тому яких 15–17 літ назад. Та наша незалежна церква зараз зробила була дуже великий поступ. Було багато св'ященників і народ до ньої горнувся сильно. Ся незалежна церков була дійсно православною незалежною церквою. Вона не визнавала папи, однак і православні патріярхи не хотіли її під себе прийняти, бо се було проти інтересів тодішньої держави Російської.

Англійські пресвітеріяни фінансували ту нашу незалежну церкву. Платили священникам і рядили ними. Коли вони були певні свого успіху серед нас, вони взяли ся до сеї справи инакше.

Нашу незалежність прямо скасували. Над нашими церквами і попами зверхниками стали англійські старші попи, так що вийшло на те, що з нашої незалежної церкви до кількох літ не остало нічого, крім того, що трошки історії.

Остаточно пресвітеріяни згодились, щоби покасувати наш обряд, а завести звичайний протестантський англійський обряд. Перевели на нашу мову англ[ійські] церковні пісні, видрукували нашим підручники з тими піснями і почали протестантнізувати нас.

Меньше більше тоді приїхав перший раз Шептицький до Канади. Він бачив, що французи не вспіють. Він бачив, що ми станемо протестантами, і

---

* Так в тексті, з франц. et cetera – і т. д.

мимо того, що французи сильно противили ся тому, щоби наші мали свого єпископа греко-кат[олика] – то Шептицькому вдалося переконати французів, що як не буде такого єпископа, то католики стратять нас. Коли Шептицький виїхав з Канади – по двох чи трьох роках Рим прислав греко-католикам Єп[ископа Никиту] Будку.

Думаю, що Ви знаєте, що сам Будка хоть школу перейшов і хоть може коли мав які здібности – то тепер він до нічого. Прямо глум Кпина гирега. Його французи взяли в свої руки і він робить все те, чого Рим і французи хотять, т[о] є[сть] римокатоличать нашу церкву і обряд греко-католицький. Будка завів на попів целібат, віддав великі області своєї дієцезії римокатолицьким попам редемптористам*; Будка нищить наше народне життя, виступає проти наших народних інституцій, бо вони не католицькі; взагалі, стараєть ся народне питання поставити на другорядне становище, питання католицьке на перше місце все і всюди. Від приїзду єп[ископа] Будки незалежна наша церква чисто впала. Майже і сліду з ньої не осталося. Хіба те, що протестанти дальше утримують серед нас своїх проповідників та видають нам за свої гроші «Канадійський Ранок».

В борбі проти Будкового римокатоличення нашого народу – повсталала ідея оснвання укр[аїнської] прав[ославної] церкви в злуці з церквами православними восточними.

Тепер що тут Шептицький робить. Перше, кажуть, що він пляново вислав дурака (Будку) нам на єпископа, тому щоби французи мали спромогу робити з ним що хотіти. Друге, як Шептицький приїхав тепер до Канади – то замість того, щоби лихо направляти – помагав Будкові дальшу герегу творити. Хвалив людям публично на промовах французько-бельгійських редемптористів. Казав, що ті лучші як наші. Казав, що він через те заложив для сих попів^{2*} в Галичині, що наших на попів та, що ті лучші. Що ми повинні бути задоволені з чужинців, бо чужинці се люди, то можуть нам що-небудь зробити; що ми самі до нічого: що поляки стараються для нас добро робити і що Будкова робота свята і що нова церква не наша і т[ак] д[алі].

Взагалі, народ не дістав ні трошки того, чого ще міг сподіватися від такого владики. Се що до його роботи на церковнім поли. Щодо народної роботи – то він зі своїм приїздом сказав, що в народні справи не мішає[ть] ся, що він тут приїхав в цілях релігійних і гуманітарних. Відмовився про справи народні говорити.

Коли він був Йорктон, я мав у нього авдієнцію і говорив з ним де що. Я дав йому слово, що сего, що з ним говорив, не буду нігде повторяти, однак можу сказати, що моє вражіння з нього було дуже пригноблююче. Він не виглядав мені як наш.

Перед тим, поки я в нього був, я зайшов був до ще иньших римокатолицьких монахів, котрі також працюють серед наших людей в Канаді над тим, щоби нас зблизити до Риму, в котрих монахів перебував Шептицький як

---

* В тексті – “реденптерістам”.

^{2*} В тексті – “піпів”.

був тут. Сі монахи, мабуть через свою дурноту, почали хвалити мені Шептицького, який то він великий чоловік, який то він великий католик. В бесіді сказали мені, що Шептицький приїхав тут з пляном за помочию до перевернення православної Росії і України на католицизм, казали, що Шептицький не має найменшого сумніву, що йому сей план вдасться, та що Укр[аїна] і Росія стануть католицькими з грецьким обрядом. Шептицький тепер збірає серед католицького світа сили духові на похід на православні краї.

Від побуту Шептицького тут я говорив з різними нашими людьми про нього. Старокраєві наші інтелігенти не мають сумніву, що він є українець – але що він не ставить українства на перше місце, те вони признають. Годяться з нами, що він є передовсім католик.

Сих кілька слів разом зі статтями, які я Вам вишлю незадовго, дадуть Вам повний образець справи з Шептицьким.

З поважанем

Мих[айло] Стечишин

З оригіналом згідно:

Ст[арший] Діловод Міністерства Ісповідань

[підпис нрзб.]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 85, 85 зв., 86, 86 зв. Копія. Машинопис.

№ 129

Андрій Ніковський

14 грудня 1921 р.

Пану Міністру Ісповідань

Щироповажному Івану Івановичу ОГІЄНКОВІ*

Пане Міністре!

Прошу Вас прийняти вислови моєї щирої подяки за надіслані мені Вами книжки видавництва «Українська Автокефальна Церква», а також і особливо за двадцятку книжку цього видавництва – «Мова українська була вже мовою церковною», – особливо чепурно надруковану.

Справа культурно-національної роботи набуває тепер великого значення для програми нашого державного центру з тої причини, що лиха доля і наш суворий український Бог поклали на нас тягарі безмірно тяжкі, працю велику та терпіння по всяк час і день трудне. Не тільки мусіли и брати собі завдання політичні та військові, але тепер приходиться ще один обов'язок, – *культурно-національна робота*^{3*}, бо інтелігентні культурні сили на самій нашій землі вже за малим не вичерпані; там бо тяжка втома, неспроможність працювати, пригноблення духу живого, котрий уже не може жити, де хоче. Тому з особливою приємністю нотую слідом за Вами, Високоповажний Пане Міністре, двадцятку книжку видавництва «Українська Автокефальна Церк-

* Документ засвідчений печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} На бланку вгорі з правого боку від руки зазначено «Вх. Ч. 1653. XII.16.1921 [року]».

^{3*} Текст, що надруковано курсивом, в оригіналі листа надруковано в розрядку.

ва», як свідоцтво того, що початки цієї так потрібної культурно-національної роботи вже закладені і що тут, на мандрах наших тяжких не забракло для цього живих сил і діяльної ініціативи.

Щастя і поможи Вам Боже. З щирою пошаною і по всяк час готовий до послуг

[*Андрій Ніковський*]*

Міністр Закордонних Справ

14/ХІІ.1921 [року]^{2*}.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 42, 42 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 130

Симон Петлюра

15 грудня 1921 р.

П[ану] Міністру Ісповідань,
проф[есору] Огієнко^{3*}

Шановний п[ане] Міністре.

I. Приймаючи до відома Ваші заходи в справі перетранспортовки книжок на Україну (Ваші листи №№ 2897, 2925). Я одночасно прошу звернути увагу на перетранспортування книжок з Бесарабії на той бік Дністра, знаю, що се справа тяжка, але шукати доріг до неї треба. Звертаю увагу Вашу також на м[істо] Остріг, якого росташування майже на самому кордоні, могло би бути належним чином використано для Ваших цілей.

II. З дебатів з приводу повстання на Україні в англійському парляменті Ви могли побачити, що й там воно зустріло своїх прихильників. Думаю, що при зміцненню та поширенню наших заходів ми до *нового повстання*^{4*} могли би число таких прихильників збільшити в інтересах нашої справи. Отже, вживайте всіх заходів для цього збільшення серед ріжних созвучних Вашим інтересам кругів Європи і Америки. Це – чергова наша праця, яка не повинна звязуватись з певним терміном і яку треба розвинути до мак[с]имального напруження.

З правдивим поважанням

[*С. Петлюра*]

15/ХІІ-1921 р[оку]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 48. Автограф.

---

* Лист написано на іменному бланку Андрія Ніковського. Зверху ліворуч викарбувано вензель зі срібних ініціалів “АН” на блакитному полі. До листа додається конверт з таким самим вензелем.

^{2*} Дату дописано від руки.

^{3*} До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань УНР із зазначенням: “Вх. Ч. 1704. Одержано 27.ХІІ.1921 р.”.

^{4*} Слова, які надруковано курсивом, підкреслено автором в оригіналі листа.

Єпископ Діонісій (Валединський)

м. Кременець, 16 грудня 1921 р.

Єпископ Кременецький
керуючий Волинською єпархією в межах Польщі
Грудня 16/3 дня Року Божого 1921-го
№ 1009
Кременець на Волині

Копія

Високоповажний Пане Міністру.

Сповіщаючи Вас про одержанне всіх Ваших листів, щиро вітаю Вас з приводу грамоти до Вас Пана Головного Отамана і постанови Ради Міністрів, в яких так виразно і яскраво визнається Ваша енергійна праця на користь рідної землі і на славу нашої св[ятої] Церкви. Зі свого боку від щирого любячого серця бажаю, щоби світильник Ваш довго ще не вгасав і не здіймався зі свіщника.

Сердечно дякую Вам за тепле слово Ваше і про мою скромну участь в Вашій славі. Можу тільки сказати, що серце моє завжди з Вами, і я готовий на все можливе, що було б користним для дорогої страни нашої, але фактично в дійсності тільки любов Ваша могла знайти во мні стільки заслуг, скільки їх прописано в листі Вашому від 6-го грудня під Ч[ислом] 2886. Хай заховає Вас Господь за доброту Вашу.

О допомозі діткам емігрантів вже, в той же самий день, як були одержані листи, виготовлений заклик до духовенства, і зроблено розпорядження про збір церковний для діток. Збір має відбутися на Новий Рік і Богоявлення, бо Різдвяні Свята вже зайняті на збір для українських емігрантів про пропозиції ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННОГО ЕКЗАРХА, згідно з листом до нього, Українського Центрального Комітету¹.

Дякую Вам за переслану замітку про українізацію Церкви на Україні, хоч десь я її вже читав.

Дякуємо також я і п[ан]-о[тець] Протоієрей Олександр Вас сердечно за цікаву і розкішно видану книжку про буле української мови в богослужінні: «Мова українська була вже мовою Церкви».

Щодо печатки, то я ще подивлюся, прикину де-що і напишу Вам пізніш. Оставайтеся здорові і Богом хранимі.

З глибокою пошаною

Ваш сердечно прихильний богомолець
Єпископ Діонісій (власною рукою)

З оригіналом згідно:

Т[имчасово] Керуючий Справами
Департаменту Православної Церкви
Міністерства Ісповідань
Ст[арший] Діловод
Дня 23 грудня 1921 р[оку]
Ч[исло] 3080

[Ю. Грох-Грохольський]
[підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 2, 2 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

¹ Типографський відбиток обіжника Ч. 18 із зверненням еп. Кременецького Діонісія до всесесного духовенства на Волині в межах Польщі з проханням допомоги дітям українців-емігрантів – див. арк. 51–51 зв. цієї ж справи.

№ 132

Священик М. Вальницький

м. Станіслав, 18 грудня 1921 р.

Ректорат гр[еко]-кат[олицького]
Духовного Семінара в Станиславові

Его Достойність
Міністр Ісповідань І. Огієнко.
Ректор Кам'янець-Подільського
Державного Українського Університету

Ваша Достойносте.

Я одержав від Вас Видання «Української Автокефальної Церкви», за що складаю Вам мою сердечну подяку.

Ваша праця над реформою Церкви на Україні заслугує на повне признание. Дай Боже, щоби великий український народ хвалив Бога своєю рідною мовою, щоби належав до Вселенського Пастиря, а особливо, щоби мав живу, сильну і непохитну віру в Бога.

Соборний Крилошанин гр[еко]-кат[олицької] Капітули,

і Ректор гр[еко]-кат[олицького] Семінара духовного

в [м.] Станиславові

о[тець] М. Вальницький

Дня 18/12-1921[р.]

Печатка: Ректорат гр[еко]-кат[олицької] дієцезальної Семінарії в Станиславові.

З оригіналом згідно:

Т[имчасово] Керуючий Справами Департаменту

Православної Церкви Міністерства Ісповідань [Ю. Грох-Грохольський]

Старший Діловод

[підпис нрзб.]*

Дня 23-го 1921 р[оку]

Ч[исло] 3078

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 3. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 133

Симон Петлюра

19 грудня 1921 р.

П[ану] Міністру Ісповідань
проф[есору] І. Огієнко.

Шановний п[ане] Міністре,

Надаючи справі організації української церкви велике значіння з погляду державного, я, оглядаючи пройдений нею шлях, прихожу до висновків, що ми

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

не продумали до логічного кінця поставленого перед українською державністю питання про націоналізацію нашої церкви. Втіленням ідеї націоналізації нашої держави ми бачимо в так званій *автокефалії її**. Це – алгебраїчна формула, що її можна вирішувати ріжно з погляду церковної практики. І кожне вирішення цієї формули можна аргументами канонічними і справками обґрунтувати, даючи в кожній окремій редакції такого вирішення доказ до правдивості отого стопцьованого трюїзму, що мовляв, «Закон (нехай і канонічний) – як дишло, куди поверни, туди й вийшло!» Отже і справа автокефалії української церкви може розумітись всіяко як з погляду теоритично-канонічного, так і з погляду церковної практики.

На мою думку, ця справа нашими церковними діячами не розкрита як слід, не конкретизована, а щодо свого ієрархічного змісту (дотеперішнього), то до кінця не доведена. Ми гадаємо, що як будемо мати власних єпископів, то цім уже ставимо власну церкву на тверду основу, з якої ніякі політично-церковної конфлікти її не зсунуть. Далі власного митрополіта в столичному місті наші автокефальні мрії і змагання не йдуть, а поза «вищу церковну раду» при тому ж митрополітові не сягають.

Наскільки помилковими та облудними є отакі мрії, показала нам практика за часів [гетьмана П.] Скоропадського, що автокефальним змаганням української церкви зразу ж надала цілком протилежний зміст, проголосивши залежність нашої молоді церкви од Московського патріарха, тим самим саму ідею автокефалії повернувши в нівець, а маєстат голови Московської Церкви піднявши до становища зверхника нашої церкви фактичного.

Коли зважити вагу політичних моментів такої залежності, то ми прийдемо до висновку, що така залежність буде все в'язати і лет і розвій як церковної так і політично-державної думки української нації. Якими б успішними в майбутньому не були наші здобутки та осягнення в площині політичної боротьби, все їдно «по руках і ногах» буде в'язати нас оця залежність в площині церковній, вгасаючи і підтинаючи самостійницькі змагання нашого народу. Нація, що стремить до власного державного життя, не може помиритись з такою залежністю.

На прикладі Сербської церкви православної ми бачимо, що при першій змозі, в парі з затвердженням політично-державної самостійности, провадиться затвердження і церковної незалежності в формі організації власного патріархату, тим самим ставлячи справді належну «точку» над справою автокефалії Сербської церкви і підносячи маєстат її до вищого ступня. Отже, зупиняючись над справою автокефалії української церкви, я гадаю, що ми повинні цілком послідовно розкрити зміст цієї формули і зробити логічні висновки з нього. Очевидна річ, що належними постановами тимчасових вищих органів української церкви (в формі соборів) подиктовані політичними мотивами Київські ухвали 1918 р[оку]¹, що встановили залежність нашої церкви до Московського Патріарха, будуть скасовані.

Але я гадаю, що цім скасуванням справи цілковитої автокефалії нашої церкви ми на ґрунт непохитний ще не поставимо. Необхідно піти далі і

---

* Тут і далі слова, які виділено курсивом, підкреслені автором листа від руки.

надати такі форми в самостійництві нашої церкви, які б відповідали державним інтересам Української нації і були б логічним завершенням самої ідеї про церковну автокефалію.

Коли ієрархічні моменти останньої втілені будуть тільки в формі власних Єпископій, а на чолі інституту Єпископів стоятиме митрополіт Київський, цього, на мою думку, не вистачить для того, щоб церква Українська стала на рівні, в усвідомленню і нашому і інших народів, з другими церквами православними.

При цих умовах церква Андрія Первозваного все буде «пасти задніх», все не буде мати того пріоритету, тої пошани, які їй повинні належати, як з мотивів державних, так і з мотивів церковної історичної традиції, як до церкви, первозваним І[суса] Христа апостолом заснованої, належних.

Я передбачаю більші комплікації для нашої церковної справи, впливаючі з такої незавершеної, мовляв би «половинчатої», ієрархічно-організаційної структури української церкви. Ця структура не дає гарантій за додержання вимог церковної дисципліни найвищими достойниками нашої церкви, одкриває можливості центробіжних стремлінь з їхнього боку, церковно-політичного авантюризму, себто дає можливості для рецидиву в молодій українській церкві тих виснажуючих її внутрішню силу, її одпорність, її зовнішній маєстат явищ, що їх знає наша церковна історія 1) під час недоброї пам'яті запровадження унії та 2) підпорядкування нашої церкви під верхню залежність од церкви московської.

І як причиною загублення нашої державної незалежності, помимо економічно-політичних причин, було незавершення процесу консолідації української нації під час смерти гетьмана Богдана*, брак єдиної державної ідеології у його заступників, маючої об'єктивну цінність для всіх класів тогочасної української нації, так причиною загублення українською церквою тогочасної її автокефалії було брак єдиної церковної думки у вищих достойників її, брак відповідної ієрархічної дисципліни серед них і незавершена як слід організаційна структура нашої тогдішньої церкви, голова якої Митрополіт Київський мав більше моральну силу для нашої церкви, як ієрархічно-фактичну.

З мого погляду майбутня структура ієрархічна української церкви, оскільки про неї судити можна на підставі дотеперішньої практики і оскільки не зроблено буде відповідних корективів до неї, таїть в собі внутрішню «червоточину» і не дасть гарантій безупинного і безборонного розвитку національної церкви. Коли взяти зносини майбутні нашої церкви з созвучними собі, хоча б Грецькою, Царьгородською чи Сербською, то тут матиме місце *нерівність*, і на нашу церкву, на вищих представників її і на голову її, митрополіта, все «з гори» заглядатимуть патріархи інших церков, відповідним чином і трактуючи нашу церкву, що для її авторитету – маєстату було небажаним, а з погляду державних інтересів навіть шкідливим.

Так само і для культивування авторитету церковної ієрархії серед кругів церковних, серед великої української державної паравії, фігура митрополіта

---

* Йдеться про українського гетьмана Богдана Хмельницького.

як голови – очолення нашої церкви, була б мало імпонуючою. Та й по суті справи, коли хочемо надати українській Церкві, як Церкві апостола Андрія Первозваного, відповідаюче її значіння, то повинні моменти, зв'язані з цим завданням, до логічного кінця продумати і в таку зовнішню форму втілити, яка б відповідала тому змісту, що в ній і в її історичнім атрибуті міститься.

З огляду на це я думаю, що Українська Автокефальна Церква головою своєю повинна мати *власного Патріарха*, як цілком логічне завершення її ієрархічної архітекτονіки і еволюції нашої національної церковної думки, нашої національно-церковної ідеології. Український патріархат – рівний патріархату Московському – це річ, потреба якої вимагається інтересами, вірно осягненими, і української держави і самої української церкви та своєчасною оцінкою тих небезпек, що загрожувати будуть – я це передбачаю – її натуральному розвитку.

В майбутніх конфліктах нашої держави з Москвою внутрішньо-міцна ієрархічно-дисциплінована Церква Українська може відіграти велике позитивне значіння у вислідах такої боротьби. В зносинах, в поширенню свого морального і іншого впливу на православні церкви (грузинську, білоруську, польську, латинську, вірменсько-григоріанську) держав, повсталих на місті давньої Росії, *така* українська церква, як я хотів би в майбутньому недалекому її уявити, могла би так само допомогти зміцненню та впливові нашої державности, не кажучи вже про ті придбання, що цією дорогою і для своєї сили вона може досягнути.

Висловлюючи оці мої міркування в так важливій справі, я мало роблю собі клопоту з того, що вони приходять в голову серед так несприятливих обставин. Без огляду на останні – мусимо мати з'ясованим план і *pia desideria** нашого державного будівництва, інтегральною частиною котрого є і планове будівництво української церкви. Такого, точно до деталей продуманого програму, ми не мали і це, з мого погляду та досвіду, було одною з головних причин наших неудач. Накреслюючи тепер певні завдання, опрацьовуючи певні програми, дотичні тих чи інших галузів нашої державної справи, – я і в справах, підлягаючих Вашій компетенції та праці, вважав за необхідне і своєчасним зазначити мій погляд на дану справу.

Припускаю, що не серед усіх кругів ця думка знайде спочуття. Але це мене не турбує. Мусимо все зробити, щоб ця ідея перемогла, стала елементарно зрозумілою, знайшла своїх активних adeptів і оборонців. Надію маю, що Ваша енергія в цьому напрямку мені допоможе, а самій справі на добро та користь вийде. Тоді широкий загал дивуватись буде, чому раніш думка ця до голови не приходила нашим провідникам і діячам, коли є такою простою, елементарно-зрозумілою і державно-потрібною. Чому її в життя не перевели наші князі могутні і такі гетьмани, як Богдан Хмельницький або Іван Мазепа, що, здавалось, більше всього розуміли потреби держави, найбільшими державниками були і найбільше значіння церковному чинникові в своїх державних концепціях надавали?

---

* *Pia desideria* (лат.) – щирі побажання, заповітні мрії.

А проте, я певним є, що ідея власного патріархату, як найбільш доцільної ієрархичної форми в організації української автокефальної церкви, носить в свідомості, чи може напівсвідомості, наших церковних кругів, шукаючи лише стимулу, імпульсу для свого виявлення і кристалізації. Відповідним чином обґрунтувати та популяризувати цю ідею серед нашого громадянства є справою Вашою, п[ане] Міністре, і під цим зглядом, гадаю, спочиває вона в певних руках.

Вважаючи порушену справу – державної ваги справою, – я прошу Вас, п[ане] Міністре, висловити з приводу цього Ваші міркування і подати її під обмірковування найбільш заінтересованих та компетентних кругів, пам'ятаючи при цьому, що в моїй особі маєте переконаного і горячого прихильника висловленого вище погляду на організаційно-ієрархичні форми української автокефальної Церкви а джерелом того погляду є турботи про майбутнє нашої самостійної України.

З правдивою повагою
19/ХІІ-1921 року Божого

[С. Петлюра]

P.S. Копія цього листа посилається мною безпосередньо Головному Священнику військ УНР о. [Павлу] Пашевському*.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55. Автограф.

¹ Йдеться про ухвали ІІ сесії Всеукраїнського Собору, які було прийнято 11 липня 1918 р. і доправлено до Св. Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Белавіна) на остаточне затвердження і благословіння. Головував на цьому засіданні єп. Пимен (Пегов). На початок роботи ІІІ сесії Всеукраїнського Собору 30 жовтня – 16 грудня 1918 р. від Патріарха Московського Тихона (Белавіна) надійшла грамота, якою він благословив Собор. 1 листопада 1918 р. були зачитані додатки до “Положення”, внесені Всеросійським Помісним Церковним Собором, які ще більше обкраювали ту скромну автономію, що отримувала Українська Церква за “Положенням” попередньої редакції // *Положение о временном Высшем управлении Православной Церкви на Украине и Письмо Св. патриарха Тихона.* – К.: Тип. Киево-Печерской Успенской Лавры, 1918. – 8 с.

№ 134

Кременецька духовна семінарія

м. Кременець, 21 грудня 1921 р.

До Високоповажного Пана Міністра Ісповідань
Української Народної Республіки

Високоповажний Пане Міністре.

Кременецька Духовна Семінарія дуже втішена високою увагою, яку Вам завгодно було виявити до неї присилкою для безплатної роздачі учням семінарії книжок «Української Автокефальної Церкви», а також і привітанням з Різдвяними Святами і Новим Роком.

* Наприкінці листа є відтиск штампу Міністерства Ісповідань УНР з написом: “Вх. Ч. 1693. Одерж. 26.ХІІ. 1921 р.”.

Можемо запевнити Вас, Пане Міністре, що ця висока відзнака глибоко відбилася в нашому серцеві, додає нам мужність і силу на працю посеред рїжних тягощів нашого лукавого часу, сполучає нас з кращими синами нашого українського громадянства і впливає охоту щиро трудитися на користь нашої св[ятої] Церкви, рідного краю і народу.

В такій свідомості корпорація і учні Семинарії приносимо Вам, Високошановний Пане Міністре, свою щирю подяку за доставлене піднесення нашого духу і від усього вдячного серця поздоровляємо Вас з наступаючими святами і вітаємо з Новим Роком. Благаємо Бога, щоб він, той Новий Рїк був щасним для нашої милої батьківщини і принїс всім нам радість і втіху – бачити власними очима теє, про що мріємо і на що надїємося.

Мїсто Кременець,
року Божого 1921, грудня 21 дня.

Оригінал за належними підписами Ректора, Інспектора і професорів Семинарії.

З оригіналом згідно:

Ст[арший] Дїловод Міністерства Ісповідань
№ 172

[підпис нрзб.]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 43. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 135

Пилип Пилипчук

21 грудня 1921 р.

УНР
Голова Ради Народніх Міністрів
21 грудня 1921 року
Ч[исло]1469

Ексцеленції
Панові Міністрові Ісповідань
Ректорові Кам'янець-Подільського
Українського Державного Університета
Проф[есору] І.І. Огієнко

Підтверджуючи одержання ювілейної книжечки «Мова Українська була вже мовою церковною», прошу прийняти вислови глибокої вдячності за надсилання мені Ваших, Вельмишановний Пане Міністре, видавництв.

Користуючись нагодою, дозволю собі висловити щире признання і вдячність за Вашу Високопатріотичну і самопожертвену працю, котра вже поклала міцні основи під будівлю Української Автокефальної Церкви і тим самим під будову Української Суверенної Державности.

Моя співпраця з Вами, Вельмишановний Пане Міністре, дала мені непереривні докази тої сили і енергії, з якими Ви оддавались державній роботі серед важких умов народньої боротьби і які знайшли собі заслужену оцінку, подяку і високе признання з боку Пана Голови Директорії і Ради Міністрів.

Я глибоко вірю і певен, що Ваша неоцінима і багата наслідками дальша співпраця в творенні державности, нашої Батьківщини дасть світлі резуль-

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

тати, а історія боротьби України за свої суверенні права і особливо за свою народню церковність одмітить Ваші великі заслуги перед Українським Народом.

Бажаючи Вам сил і здоровля для дальшої безупинної праці прошу прийняти щирі вислови глибокої моєї до Вас пошани.

Голова Ради Міністрів *П.Пилипчук* (власною рукою)
В[иконуючий] о[бов'язки] Директора Канцелярії *Ол[ександр] Питель*.

З оригіналом згідно:

Т[имчасово] Керуючій Справами
Департаменту Православної Церкви
Міністерства Ісповідань *[Ю. Грох-Грохольський]*
Старший Діловод *[підпис нрзб.]**

Грудня 23 дня 1921 року
Ч[исло] 3079

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 4. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 136

Роман Смаль-Стоцький

м. Берлін, 22 грудня 1921 р.

Надзвичайний Посол і Уповноважений Міністр
Української Народної Республіки
Берлін, дня 22.XII.1921

До пана Міністра
Проф[есора] Огієнка
[м.] Тарнів

Ваша Ексцеленціє, Вельмишановний Пане Міністре.

Маю за честь потвердити переслані мені книжечки і прохати Вас прийняти мою найщирішу подяку за Вашу ласкаву пам'ять. Заразом повідомляю Вас, що Ваш лист до Кентерберійського Єпископа переслано в англійському перекладі з преложеними^{2*} книжечками, через англійське Посольство в Англію.

Дозвольте, Вельмишановний Пане Міністре, привітати Вас всім добром з нагоди випуску 25-ої книжечки [видавництва «Української» Автокефальної Церкви] та побажати Вам, щоби обставини склалися так, щоб Вам судилося сю, так важну працю для нашої національної справи, і надалі продовжити і завершити.

Приміть вирази моєї щирої і глибокої пошани,
готовий і до дальших послуг *[Р.] Стоцький*

З оригіналом згідно:
Ст[арший] Діловод Міністерства Ісповідань *[підпис нрзб.]^{3*}*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 41. Засвідчена копія. Машинопис.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 137

Керуючий справами Директорії УНР

24 грудня 1921 р.

Керуючий справами Директорії
Української Народньої Республіки
24 грудня 1921р[оку]
Ч[исло] 1548
М[ісце] постою

До Пана Міністра Ісповідань.

Маю за честь подати низченаведені резолюції, які ПАН ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ГОЛОВНИЙ ОТАМАН зволив покласти на повідомленнях Ваших, Пана Міністре,

1) на копії листа до Єпископа Станіславського Д[окто]ра Григорія Хомишина з 5 цього грудня ч. 2835 резолюція: «З думками цього листа згоджуюсь».

2) на повідомленні з 9 цього грудня ч[исло] 2925 в справі заходів щодо розповсюдження видань «Української Автокефальної Церкви» – резолюція: «Дякую п[ана] Міністра за прийняття негайних заходів до здійснення моїх побажань в цій справі 16/ХІІ Петлюра».

3) на копії листа від Архієпископа Георгія, Екзарха Православної Церкви в Польщі, з 9 цього грудня резолюція: «Прошу п[ана] Міністра допомогти Архієпископу Юрію [Ярошевському] стати Юрієм замість Георгія, відновити йому знання української мови і повернути його на лоно Української Церкви. 19/ХІІ ПЕТЛЮРА».

Керуючий справами
Начальник Канцелярії

[підпис нрзб.] в[ласною] р[укою]
[Іножарський (?)] в[ласною] р[укою]

ЦДАВО України, ф. 1429. оп. 2 спр. 39, арк. 386, 386 зв. Копія. Машинопис.

№ 138

Єпископ Діонісій (Валединський)*

м. Крем'янець, 25 грудня 1921 р.

† Єпископ Кременецький
Керуючий Волинською Єпархією в межах Польщі
грудня «25» дня Року Божого 1921-го
№ 1052
[м.] Кременець на Волині^{2*}

Високоповажний і дорогий Іване Івановичу!

Одержавши копії листа до ВАС ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОГО ЕКЗАРХА і листів Прикарпатських діячів, сердечно дякую Вам за них. Я

* На бланку вгорі з правого боку відбиток штампу Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа «Вх. № 1719. 29.ХІІ.1921 [року]».

^{2*} Це відтиск штампу з вписаними датою і числом.

прочитав їх з великою цікавістю і ще раз бачу, що *ВЛАДИКА-ЕКЗАРХ прихильно ставиться до справ Української Церкви і буде корисним для неї**.

Прикарпатськими справами я зацікавлений ще до Вашого листа. Про них писав мені Митрополит АНТОНІЙ [Храповицький], який зазначає, що він хотів би знайти там місце для діяльності російських священників, а може і Єпископа, але зустрів перешкоду для того у сербів, котрі (в лиці єпископа Досифея) чомусь то не знаходять можливим допустити на чеську Україну великоросів.

Вчора був у мене один православний священник з галичан (прийняв православ'я у Ростові на Дону в 1916 році) і показував листи до нього з Прикарпаття. З тих листів довідаюся, що чеський уряд особливо прихильно ставиться до тих священників (з галичан). Що це значить – не знаю, але надіслані Вами листи проливають світ на цю справу. Цікаво, що, по словам галицького священника, Григорій Хамишин^{2*} охоче приймає назад православних священників з б[увших] уніатів. Двоє з них вже вернулися в унію.

Про одержання останньої Вашої книжки я вже писав Вам і складав подяку.

Я від ЕКЗАРХА [Георгія (Ярошевського)] одержав в тих днях листа, з якого бачу, що, коли дозволить уряд, 28 грудня має відбутися перше засідання Екзаршого Синоду. Якщо те буде і повернуся, – напишу Вам про все.

Будьте здорові і благополучні. Ваш [Єпископ Діонисій]

P.S. Знайшов я у себе ще де-кілька пасхальних відозв і засилаю їх Вам: може скористуєте.

Є[пископ] Д[іонисій]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 12, арк. 58. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 139

Симон Петлюра

29 грудня 1921 р.

п[ану] Міністру Ісповідань
проф[есору] І. Огієнко^{3*}

П[ане] Міністре,

Ознайомившись з протоколами засідань Ради Міністра Ісповідань^{4*} ч[исло] 13–19, я особливу увагу звернув на ухвалу Ради, що запала з приводу пропозиції Вашої в справі правдивого освітлення повстанчої акції на Україні перед заінтересованими кругами Європи. Не обмежуючись резолюцією

* Текст, який надруковано курсивом, підкреслено червоним чорнилом від руки.

^{2*} Так в тексті. Тут: Хомишин.

^{3*} Лист написано простим олівцем. З лівого боку зверху документу дописано червоним олівцем: “Таємно”. Є два відтиски штампів: 1) “Міністерство Ісповідань. Вхідне Ч. 13. Одержане 3/І 1922 р. Виконано _____ До справи Ч. _____”; 2) «До справи. “6” ІІ. 1922 року. Міністр [підпис І. Огієнка червоним чорнилом]».

^{4*} Слово дописано над рядком.

моєю на копії протоколів згаданих засідань, вважаю за необхідне трохи ширше спинитись на намірі Міністерства. Проект меморандума Вашого в згаданій справі ширше охоплює тему, ніж говорив заголовок останньої, і уявляє собою властиво оцінку становища Української Церкви під більшовицькою владою, а зокрема ті утиски, які сипались та сипляться на окремих діячів нашої національно-церковної справи.

Меморандум, опрацьований по тому програму, що його подано в протоколі ч[исло] 18, досить був би цікавим не лише для закордону, але й для нашого громадянства, як історичний документ для історії нашої Церкви і тих жертв, які поклала вона для Української державности. З огляду на це видання такого меморандума і на українській мові було би пожиточним. Дозволю лише собі висловити кілька побажань щодо змісту проєктованого меморандума.

I. Необхідно, на мою думку, в термінології додержувати ясних речень і термінів, ніколи не зловживати термінами «більшовик, більшовицький», а одночасно добавляти назви, характеризуючи державні прикметники «Москва, московський, російський» чи то що. Таким чином будемо уникати тої плутанини, яка витворюється завдяки необміркованому вживанню терміна «більшовик», незнанному державно-національній термінології.

II. У фактичній своїй частині меморандум повинен мати як найбільше даних і ілюстрацій з українського життя, зачіпаючи російські церковно чи релігійно-більшовицькі стосунки лише побіжно, поскільки це потрібно для основного завдання меморандума.

III. Особливу увагу слід звернути в меморандумі на «більшовицьку» політику що до преси, умовини існування якої виключають[ь] продукцію церковної літератури і друкування церковно-богослужебних книжок.

IV. Так само не треба забути і про ті гвалтування над черниціями, яких допускалися червоно-армейці в жіночих монастирях та про той грабіж монастирської утварі, який увійшов в систему адміністративної практики совітської влади.

Що більше Ваш меморандум буде мати в собі фактичного матеріалу, тим більше промовлятимуть і ті висновки, які з них буде зроблено.

З правдивою повагою

[С. Петлюра]

29/XII – 1921 р[оку] б[іжучого].

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 1, 2. Автограф.

№ 140

Рада Братства святої Покрови при Українських пастирських богословських курсах

м. Каліш, 31 грудня 1921 р.

Рада Братства Святої Покрови при
Українських Пастирських Богословських курсах
31 грудня 1921 року
Ч[исло] 2
м[істо] Каліш, табор ч[ислом]10

Копія.

Загальними Зборами Братчиків Братства Святої Покрови одногосно обібрано ВАС, ВИСОКОПОВАЖНИЙ ПАНЕ МІНІСТРЕ, почесним членом Братства. Повідомляючи ВАС про це, ласкаво просимо ВАС взяти участь в спільній праці.

ГОЛОВА РАДИ

В. Авксентів (в[ласною] р[укою])

ЧЛЕНИ:

Д. Куліковський (в[ласною] р[укою])

Л. Тумецький (в[ласною] р[укою])

Кульчицький (в[ласною] р[укою])

Писарь

П. Бублій (в[ласною] р[укою])

З оригіналом згідно: Старший Діловод

[*підпис нрзб.*]*

ЦДАВО України. Ф. 1429, оп. 2, спр.154, арк. 55. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 141

Олександр Лотоцький

1 січня 1922 р.

Високоповажний Іване Івановичу.

Вітаю Вас з новим роком і бажаю Пані і Вам усього кращого. Дякую за присилку копії листа Антонієвого. Мені не відомо про якісь українофобські брошурки з католицького боку, і думаю, що на тім боці сидять остільки добрі дипломати, що не допустилися б такого нетактовного вчинку. Маю підстави думати, що плани З. дійсно дуже широкі і мають на меті цілу територію [бувшої] Росії. Се власне старий, давній план, поновлений обставинами останнього часу. Але не припускаю, щоб ті плани переводилися таким дивацьким способом, як постановлення В. В. всеросійським монархом. Абсурд сього останнього твердження дає підстави думати, що і попереднє твердження (“українські брошури”) так само вигадане, – бо, mimo всього, коли б такі брошури істновали, то полемист не упустив би нагоди конкретно їх зазначити.

Чи то автентичний лист і до кого саме. Щось він дуже не літературний, – може, через таку трудну позицію: поборювати українофобські виступи.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

Охоче послужив би Вам своїми матеріалами в церковній справі, – але вони залишились здебільшого там, – «по ту сторону добра». А те, що в мене єсть, вимагає доповнення на підставі джерел бібліотеки доброї і потребує часу. А обставини не дозволяють мені тепер взятися до сеї роботи. Може, як поліпшають обставини, – дам Вам що небудь.

Питаєте, через що я маю такий погляд на допомогую справу. Адже ж, коли вимагати допомоги, то треба з всього боку ангажуватися та якісь більші принципіальні уступки, а се річ неможлива, особливо з Вашого становиська. Ніщо даремно не робиться, і кожен гріш буде на рахунку записано і в очі ткнуто. Тому я гадаю, що треба вільним бути від тяжкої розплати¹. Усього кращого.

З поважанням *О. Лотоцький*

1.1.1922 [р.]

З оригіналом згідно:

Ст[арший] діловод Міністерства Ісповідань *[підпис нрзб.]**
№ 173.

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 44, 44 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

¹ Інформацію з цього листа було зачитано і обговорено на засіданні Ради Міністра Ісповідань 22 січня 1922 р. (м. Тарнів, протокол № 1, п. VI “Міністерство Ісповідань і Ватикан”, ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 16–16 зв., копія, машинопис). І. Огієнко пояснив позицію О. Лотоцького як таку, що заперечувала будь-яку можливість співпраці з Римським Престолом.

№ 142

Протоієрей Павло Пашевський

м. Каліш, 1 січня 1922 р.

УНР
Головний Священик військ українських
1 січня 1922 р[оку]
м[істо] Каліш
Ч. 2^{2*}

Високоповажному Пану
Міністру Ісповідань УНР

Високоповажний Пане Міністре!

Маю за шану повідомити Вас, що Ваш щедрий подарунок «видання Української Автокефальної Церкви», мною розіслані по-частинам, а саме: 1, 2, 3, 4, 5, 6 і Кулеметній дівізіям, запасові бригади, команду тилу, Кордонну оборону, шпиталю, Юнацьку школу і технічним військам, що зараз працюють в околицях Варшави.

З великою до Вас пошаною і повагою.

Діректор Курсів, Митрофорний Протоієрей *[П. Пашевський]^{3*}*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 4 зв. Автограф.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} Це відтиск саморобного штампуг Головного Священика військ УНР з вписаними від руки датою і числом.

^{3*} На документі є відтиск штампуг Міністерства Ісповідань УНР з написом: “Вх. Ч.15. Одержано 4.01.1922 р.”. Є резолюція червоним чорнилом: “Копія Гол[овному] От[аманові]. 4.01.[1922 р.] І. Огієнко”.

№ 143

Протоієрей Василь Мартиш

м. Варшава, 3 січня 1922 р.

Глубокоуважаемый Господин Професор.

Сердечно поздравляю Вас с наступающими праздниками Рождества Христова и Нового Года и молитвенно желаю от Господа сил и здоровья для успешных трудов на пользу св[ятой] православной украинской церкви. Примите также сердечную мою благодарность за присылку мне Ваших трудов по вопросам Украинской Церкви, которые я прочитывал с искренним удовольствием.

Патриарх Московский* писал здешнему Екзарху, что на Украине уже «сами себе поставили десяток архиереев, а те наставили священников». Отсюда видно, что национальное сознание растет на Украине и что духовенство хочет идти вместе с народом. Будьте здоровы.

Ваш покорнейший слуга, Протоиерей *Василий Мартиш*

Варшава. Хмільна 4 3/10

3.1.1922 [р.]

З оригіналом згідно:

Ст[арший] Діловод Міністерства Ісповідань *[підпис нрзб.]*^{2*}

№ 176.

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154. арк. 48. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 144

Симон Петлюра

3 січня 1922 р.

Копія

Голові Диплом[атичної] Місії в Польщі
п[ану] Міністру Ісповідань Проф[есору] Огієнко^{3*}

П[ане] Міністре,

З останнього звіту [од 28/ХІІ.1921 р[оку] ч[исло] 35 т/352]^{4*} голови нашої місії в Польщі я довідався про зносини його з екзархом православної Церкви в Польщі архієпископом Юрієм [Ярошевським]. Думаючи, що Міністр Закордонних справ повідомив уже Вас про ті міркування, що їх висловив п[ан] А. Лукашевич в справі Вашого побачення з архієпископом¹, й з свого боку таке побачення вважав би доцільним і відповідаючим інтересам тої політики, яку Ви, п[ане] Міністре, провадите що до справ церковних взагалі, – а

* Йдеться про Св. Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Белавіна).

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{3*} Дописано від руки ліворуч вгорі документу: “6/І.1922 [року]. Ч. 5”. До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань УНР “Вх. Ч. 41. Одерж. 10.І.-1922 р.”.

^{4*} Цей текст написано наприкінці листа.

в межах Польщі зокрема. Значна частина православного українського населення, перебуваючого нині в межах Польщі, вимагає програмово заопікування релігійними інтересами останнього. Так само вимагає певного керівництва і діяльність самого екзарха, українське походження та симпатії котрого слід поглибити. Гадаю, що Ваше персональне побачення з Архієпископом Юрієм могло би багато цій справі допомогти².

3/ I-1922 р[оку] б[іжучого]

[С. Петлюра]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 09, арк. 29. Автограф.

¹ Інформацію з цього листа було зачитано і обговорено на засіданні Ради Міністра Ісповідань УНР 22 січня 1922 р. (м. Тарнів, протокол № 1, п. I, ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 13–13 зв., копія, машинопис). І. Огієнко виступив з повідомленням про необхідність вжити заходів для оплати його візиту до Варшави, де планувалося засідання Сесії Православного Синоду в Польщі. Огієнко планував досягти домовленостей щодо сприяння Екзархом Георгієм (Ярошевським) прихильному ставленню до церковно-релігійних інтересів УНР в Речі Посполитій. Прохання Огієнка виділити йому кошти для поїздки на цьому засіданні підтримали О. Ейхельман і член Ради Міністра ісповідань, віце-міністр юстиції полковник В. Цівчинський.

² На наступному засіданні Ради Міністра Ісповідань УНР від 12 лютого 1922 р. (м. Тарнів, протокол № 2, п. II “Доклад Міністра Ісповідань про його поїздку до Варшави в церковних справах”, ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 23–23 зв., копія, машинопис). І. Огієнко повідомив, що їздив до Варшави на позичені гроші, запізнився на засідання Синоду і тому мав тільки особисте побачення з Екзархом Юрієм (Ярошевським) і єпископом Діонісієм (Валединським). Головною темою розмови було відновлення єпископату в Україні, яке сталося у 1921 р. Обидва владики погодилися з тим, що головним винуватцем цього є Московський патріарх Тихон, який не пішов назустріч українцям в їх намаганнях побудувати Українську Церкву. Екзарх погодився на пропозицію заснувати українську православну парафію у Варшаві.

№ 145

Єпископ Йосиф Боцян

м. Підгірці, коло Золочіва 4 січня 1922 р.

Ваша Магніфіценце, Великоможний Пане Міністре.

На Ваше цінне письмо з дня 31.XII.1921 в справі збірки на потреби емігрантів, наших страдальних рідних братів, яке я нині одержав, маю честь відписати Вашій Магніфіценції, що, на мою думку, наші Галичане радо, чим зможуть, прийдуть на поміч – хоч і сами бідують. Східня часть виснажена цілком, так само й гірська полоса; але середня й західня країна все таки щось може дати. Тутки треба розвинути акцію на всі три єпархії з окрема, та звернутись іще до священничого товариства ім[ені] св[ятого] ап[остола] Павла зі Львова, редакції «Ниви», студентського «Поступу», жовківського «Місіонаря», перемиського тижн[евика] «Український Голос» і наших жіночих краєвих організацій.

Отже, крім митрополичого Ординаріяту прошу ласкаво написати прохання ще і до Преосв[ященого] єпископа: перемиського Йосафата Коци-

ловського, Вас і станиславівського Д[окто]ра Григорія Хомишина, щоби ласкаво поручили парохіяльному духовенству і церковним братствам зібрати гроші й одягу і переслати зібране до Ординаріату, згл[ядно – ?] до Тернова. В збірці для дітей повинна допомогти й шкільна молодь, а що це акція християнська, харитативна, повинна вся суспільність, в першій мірі жіноцтво, відкликнутись на зазив духовенства. Редакції повинні це спопуляризувати. Адрес наших жіночих товариств я не знаю, але по святах різдвяних межі 11 та 14 січня ц[ього] р[оку] буду ві Львові, в семінарії, то й там розпитаю. Може б ми могли в той час коли бачитись. Може було б і дещо докладніше обдумати. Шкода тільки, що Різдво вже тим часом минеться, але ще йде й Йордан*, пізно тут не може бути. Тим часом кланяюсь низенько Великоможному Пану Міністрові

й застаю з правдивою пошаною

Йосиф Боцян

З оригіналом згідно:

Ст[арший] Діловод Міністерства Ісповідань
№ 175

[підпис нрзб.]^{2*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 47, 47 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 146

Витяг з листа від протоієрея Арсенія Бордюгівського

м. Володимир-Волинський, 4 січня 1922 р.

Від широкого серця засилаю Вам привітання з урочистими святами Різдва Христового. В моїй особі убогій засилає Вам сердешні Різдвяні привітання й вся Українська Володимирщина. Хай подасть нам, грішним, мир і скоре благоволеніє Той, Чиє Різдво св[яті] янголи воспівали миром та благоволінням...^{3*}

Не знахожу слів, щоб подякувать Вам, Вельмишановний Добродію, Пане Професор, за те, що вшанувались мене, убогого, дорогоцінним для мене подарунком – книжкою «Мова українська була вже мовою церкви». Щироширо дякую і...^{3*} яко ієрей Божий, – хоча й грішний, – молюся за Вас...^{3*}

З щирою пошаною і правдивою о Христі любов'ю найнижчий Ваш слуга убогий Протоієрей

Арсеній Бордюговський

1921.XII.22. – 1922.1.4. Володимир на Волині.

З оригіналом згідно:

Ст[арший] Діловод Міністерства Ісповідань
№ 174.

[підпис нрзб.]^{4*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 45. Засвідчена копія. Машинопис.

* Йдеться про свято Богоявлення, яке православними і греко-католиками святкується 19 січня за н.ст.

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{3*} Крапки в тексті.

^{4*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 147

Керуючий справами Директорії УНР*

6 січня 1922 р.

Керуючий справами Директорії
Української Народної Республіки
Ч[исло] 5
6/01 1922 [року] м[ісце] постою.

До Пана Міністра Ісповідань.

Маю за честь повідомити Вас, Пане Міністре, що, ознайомившись з листами Вашими і долученими до них матеріалами, ПАН ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ зволив покласти такі резолюції:

а) На листі з 24.XII.1921 р[оку] Ч[исло] 3093 – з копіями протоколів засідань Ради Міністра Ісповідань – «З приємністю ознайомився. Чекаю того меморандума, про який згадується в протоколі Ради от 27.11 Ч[исло] 18, потребу якого вважаю своєчасною і корисною по своїм наслідкам».

б) На листі з 17.12 Ч[исло] 3056 – з копією листа п[ана] Крат[а]¹ – «До відома Міністерства Ісповідань, – треба знати, що давній український емігрант в Канаді Крат по своїм релігійним поглядам є євангелік».

в) На листі з 17.12 Ч[исло] 3057 – з копією листа п[ана] О. Лотоцького – «Не розумію в чому річ».

Керуючий справами Начальник Канцелярії *В. Соловій* (власною рукою)
За Начальника Канцелярії [підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 9. Копія. Машинопис.

¹ Текст послання від Павла Крата віднайдено серед документів, які є в справі з листуванням Міністерства ісповідань уряду УНР з американськими і канадійськими представництвами (ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 2, спр. 130, арк. 2–5. Копія. Машинопис). Стаття під назвою “На нову дорогу” представляє собою короткий огляд сучасного авторові руху українських євангельських християн в Канаді та США, з викладом авторського бачення причин занепаду цього руху, стосунків між вірними УГКЦ і євангеліками на початку ХХ століття на американському континенті. Автор висловлює наприкінці статті надію, що саме сповідання Євангелія врятує вірних в умовах, коли збанкрутували основні старосвітські церкви.

№ 148

Витяг з листа від Г. Сидоренка

Австрія, 12 січня 1922 р.

...П[ан] Дженокки був у мене і повідомив мене, що та справа, яку я з Вашого доручення підняв через нього перед св[ятим] Престолом відносно

---

* Цей текст надруковано як частину протоколу № 1 засідання Ради Міністра Ісповідань від 22 січня 1922 р. в Тарнові, п. II “Резолюції Пана Голови Директорії”, з посиланням саме на цей лист від 6 січня 1922 р. – ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 13 зв. – 14. Копія. Машинопис.

друку книжок на українській мові: Біблії, Євангелія, Псалтирі і др[угих], а також відносно посилки наших молодих людей до богословських шкіл за кордоном, про що я Вас повідомив листом від 7 листопада м[инулого] р[оку] ч[исло] 398, зацікавила Св[ятий] Престол, який викликав з Відня до Риму п[ана] Дженокки, щоби там я з ним перетрагував про се. При цьому мойому побаченню з п[аном] Дженокки, перед його від'їздом до Риму, я знову підняв всі попередні питання в тому напрямкові, щоби вони були зреалізовані хоч частинно на ділі і він обіцяв мені прикласти усі свої зусилля, щоби досягти сього. Одночасно я передав йому в перекладі на французьку мову прислану мені Вами при відношенні ч[ислом] 3114 виписку з листа Митрополіта Антонія [Храповицького] від 14/X м[инулого] р[оку] з Карловиц* відносно українофобських брошюр і підняв знову питання, яке я піднімав і раніш, як тільки появились чутки, відносно зміни політики Св[ятого] Престола в відношенні до самостійности України. Він заявив мені, що се не може бути, таких брошюр він не знає і в Римі докладе про се, з'ясує справу і пришле мені з Риму повідомлення про се. Посилаю при сьому брошюру про папський орієнтальний інститут в Римі¹.

Прошу прийняти, Високоповажний Пане Міністре, мої щирі запевнення в глибокій до Вас повазі.

В[иконуючий] О[бов'язки] Посла УНР в Австрії *Г. Сидоренко.*

З оригіналом згідно:

Ст[арший] Діловод Міністерства Ісповідань *[підпис нрзб.]^{2*}*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 84. Засвідчена копія. Машинопис.

¹ Цей лист було зачитано і обговорено на засіданні Ради Міністра Ісповідань 22 січня 1922 р. (м. Тарнів, протокол № 1, п. VI “Міністерство Ісповідань і Ватикан”, ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 16–16 зв., копія, машинопис). І. Огієнко пояснив позицію О. Лотоцького як таку, що заперечувала будь-яку можливість співпраці з Римським Престолом з огляду на майбутні вимоги Ватикану як подяку за надану допомогу (лист від 1 січня 1922 р. Див. док. № 141 стор. 207–208). На цьому засіданні І. Огієнко відзначив діяльність Д. Дженоккі і намагання з боку Римського престолу надати допомогу українським емігрантам. Він запропонував скористатися запропонованою допомогою Ватикану в організації впливу на закордонні уряди, зокрема йшлося про фінансування навчання українських дітей за кордоном. В цій пропозиції Огієнка підтримали О. Ейхельман і В. Цівчинський.

* Тут йдеться про м. Сремські Карловці у Сербії.

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

Священик Іван Губа

м. Ченстохова, 18 січня 1922 р.

Українське Православне Брацтво
Імені Святих Кирила та Методія
Січня 18 дня 1922 р[оку]
Ч[исло] 4, м. Ченстохова*

До Пана Головного Отамана
Копія до Пана Прем'єра Міністрів УНР

Довідавшись про зміну Кабінету УНР, а також про те, яких вживає заходів бувший Міністр Ісповідань Огієнко, аби й на далі залишитись з портфелем, Українське Православне Брацтво в Ченстохові рішуче протестує проти того, аби на далі професор Огієнко міг залишитись Міністром Ісповідань.

Кілька разів, починаючи з 1919 року, брацтво піднімало протести проти діяльності п[ана] Огієнка, як Міністра Ісповідань – свого кандидата на цей пост і коли питання ставилось рішуче – одкликати його і виставити другу кандидатуру, Огієнко являвся до Брацтва, висловлював обіцянки працювати надалі в повнім контакті з брацтвом і каюся в тим вчинках, котрими викликав ці протести.

Зараз з діяльності проф[есора] Огієнка видно, що провадити з ним працю спільно брацтво не може, бо тут шляхи Брацтва і Міністра Огієнка дуже розійшлися. Брацтво твердими і рішучими кроками продовжує той шлях, який розпочато нашими славетними попередниками – Брацтвами, котрі на своїх плечах винесли ту боротьбу, яка врятувала і заховала в нашому народі його віру, його звичаї, його культуру і його національні ознаки. Міністр же Огієнко, лише про людське око, кричав скрізь про це, але діяльність його зводилась лише до самореклямування. Як приклади, досить пригадати боротьбу Брацтва з єпископом Пимоном^{2*}, в 1919–20 р[оках] в Кам'янці; тоді коли Брацтво добилось перед Урядом про усунення й арешт Пимона, Міністр Огієнко посилав до Уряду свого представника, – нібито від Брацтва і таким чином розпорядження це було одмінено.

Взагалі брацтво наоде професора Огієнка, як Міністра не тільки не користним, а навпаки, бо за увесь час свого Міністрування, він лише гальмував церковну справу і брацтву доводиться увесь час напружувати сили і витратити енергію не лише на боротьбу з ворогами, а й на боротьбу з Міністром Ісповідань.

З огляду на вищезазначене і на велику вагу нашої церковної справи, Українське Православне Брацтво імені Святих Кирила та Методія в Ченстохові, щиро благає Вас, Пане Отамане, призначити на пост Міністра Ісповідань кого хочете, тільки не Огієнка. Краще не мати зовсім Міністра Ісповідань, а мати лише Департамент Ісповідань при будь-якому Міністерстві

* На документі є відтиск штампу Канцелярії Директорії УНР з вписаними від руки датою “27 березня 1922 р.” і № 157.

^{2*} Тут йдеться про єпископа Балтського, вікарія Подільської єпархії Пимена (Пегова).

і він зроби якусь реальну справу, а не буде гальмувати як це увесь час робив професор Огієнко.

Певні в тім, що голос тих, [хто] не лише галасували, але й на своїх плечах винесли тягар і в церковній справі де-що зробили буде почутий Вами Пане Отамане, і Ви, як істий син свого народу відчуєте своїм серцем наше благання¹.

Голова Ради Брацтва, священик
Секретар

Іван Губа
[підпис нрзб.]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 137, 137 зв., 138. Копія. Автограф.

¹ Інформацію щодо цього листа було зачитано і обговорено на засіданні Ради Міністра Ісповідань 22 січня 1922 р. (м. Тарнів, протокол № 1, п. XI “Таємно”, ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 18–19, копія, машинопис). І. Огієнко скаржився Раді на те, що змушений терпіти від братчиків Кирило-Мефодієвського Брацтва всілякі образи, через що взагалі змушений був відмовитись від його членства. За словами І. Огієнка, кожного разу, коли братчики приїздили до Міністерства Ісповідань, вони вимагали від нього посад, грошей і т.п. Зокрема члени Кирило-Мефодіївського Брацтва священик Іван Губа і його дяк Мартинюк приїздили до Тарнова в нетверезому стані, недостойно тримали себе у Міністерстві Ісповідань, лаючи міністра, обурюючись його виданнями, які друкувалися у видавництві “Українська Автокефальна Церква” тощо.

№ 150

Витяг з листа від протоієрея Антонія Вишинського

Сербія, 20 січня 1922 р.

...Передайте глибокий поклін з великою пошаною нашому славетному Головному Отаману пану СИМОНУ [ПЕТЛЮРІ]. Я постійно у Службах молюся за його здоровля, як за нашого національного провідника.

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[*Всеволод Квасницький*]^{2*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 123. Засвідчена копія. Машинопис.

* До листа прикладено печатку брацтва.

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань.

№ 151

Олександр Чубук-Подільський*

20 січня 1922 р.

До П[ана] Міністра Ісповідань УНР.
Громадянина УНР
Олександра Чубук-Подільського

ПРОХАННЯ.

Маю за честь ласкаво прохати Вашого, Високоповажний Пане Міністре, розпорядження про зарахування мене в число кандидатів на священники Американської Української Православної Церкви.

При цьому додаю curriculum vitae^{2*}.

Олександр Чубук-Подільський
20 січня 1922 р.

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 41. Автограф.

№ 152

Олександр Удовиченко

22 січня 1922 р.

Високодостойному Міністрові Ісповідань
Проф[есору] І. Огієнку

Високодостойний Пане Міністре.

В імені старшин та козаків групи інтернованих в Каліші військ УНР висловлюю Вам сердечну подяку за привітання з Великими Святами та Новим 1922 роком.

Ваше щире слово, пересякнуте глибокою вірою в перемогу нашої правди, пало, як чистая роса, на наші душі і переповнило наші серця радістю, бо в ньому ми побачили ознаку єдності наших думок, прагнень, бажань, а в цьому запорука успіху...^{3*}

Дозвольте Високодостойний Пане Міністре, в свою чергу від імені воцтва табору привітати Вас з Великими Різдв'яними Святами й Новим Роком...^{3*} Хай Господь Милосердний пошле Вам сили й здоров'я, які так потрібні Вам у Вашій невсипучій праці на користь рідної Неньки України і Автокефальної Української Церкви.

Генерал-Хорунжий

О. Удовиченко

20 січня 1922 року.

З оригіналом згідно:

---

* З лівого боку листа червоним чорнилом дописано рукою І. Огієнка: "Листи до числа кандидатських списків. 22/1. Огієнку". На документі є відбиток штаму Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа "Ч. 113. 23.I.1922 [року]".

^{2*} Лат. – "життєпис", автобіографія. Текст автобіографії написаний від руки О. Чубук-Подільським (арк. 42, не публікується).

^{3*} Крапки в тексті.

Старший Діловод Міністерства Ісповідань [Всеволод Квасницький]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 103. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 153

Михайло Обідний

22 січня 1922 р.

Головний Військово-Історичний
МУЗЕЙ-АРХІВ
22 січня 1922 р[оку]
Ч[исло] 25

До П[ана] Міністра Ісповідань УНР
Профес[ора] І. І. Огієнко^{2*}

Потверджуючи одержання книжок Благод[ійного] В[идавництва] «Українська Автокефальна Церква»: № 14 – «Підвалини Української Православної церкви» і № 44 – Проф[есор] І. Огієнко, «Новий Завіт в перекладі на українську мову Валентина Негалевського 1581 р.», маю шану висловити Вам щиру подяку.

Начальник Музею-архіву
Архиваріус

[М. Обідний]
[Уланівський]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 20. Оригінал. Машинопис.

№ 154

Протоієрей Павло Пашевський

м. Каліш, 28 січня 1922 р.

Архипресвітер військ
У[країнської] Н[ародної] Р[еспубліки]
Митрофорний Протоієрей Павло Пашевський
28 січня 1922 року.
м[істо] Каліш.
Ч[исло] 64

До Високоповажного п[ана]
Міністра Ісповідань УНР,
Професора Огієнко

Високоповажний Пане Міністре.

З доручення загальних зборів духовенства військ УНР, щасливий вітати ВАС з великою оцінкою Ваших незрівняних трудів улюбленим нашим Головним Отаманом і Головою Директорії Симоном Василевичем ПЕТЛЮРОЮ; щасливий радіти і тішитись, що велика праця Ваша на користь і Славу нашому Рідному Краєві найшла вже отклик і оцінку в серці найкращого й найславнішого Сина Матері України.

Тут, на вигнанні й за дротами, я є свідком, як Ваші труди входять у серця наших лицарів-козаків і мов добре зерно на родючій ниві, дають добрі сходи. Це дає нам віру, що й в майбутньому Ваші зерна-труди, розкидані по

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} На документі є відбиток штампу Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа “Вх. Ч. 148. 31.I.1922 [року]”.

всіх церквах України, залунають в устах вільного народу рідним словом, а Великий наш Народ буде згадувати Вас «не злим тихим словом». Ваші труди, а наші молитви перед Всевишнім за Ваш добробут. Щастя Вам Боже.

(М.П.) Архипресвітер,
Митрофорний Протоієрей *Павло Пащевський* (в[ласною] р[укою])

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань *[Всеволод Квасницький]**

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 98. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 155

М. Миронович

31 січня 1922 р.

Керуючий справами Директорії
31 січня 1922 р[оку]
Ч[исло] 47

До Пана Міністра Ісповідань

Пан Голова Директорії, ознайомившись з новим виданням «Української Автокефальної Церкви» – «Новий Завіт в перекладі на українську мову Валентина Негалевського 1581 р[оку]», доручив мені висловити Вам, Пане Міністре, подяку за надіслану Вами названу вище книгу, про що й маю за честь Вас повідомити.

Керуючий справами
Начальник Канцелярії

*[Миронович]
[Іножарський]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 59. Копія. Машинопис.

№ 156

**Рада Українського Православного Братства
імені Святих Кирила та Мефодія**

м. Тарнів, січень 1922 р.

Українське Православне Братство
імені Святих Кирила та Мефодія
ч[исло] 4
Січня 1922 [року]^{3*}

До Пана Голови Ради
Народних Міністрів УНР^{2*}
Копія Міністру Ісповідань

Уже більше року як у Тарнові жиє досить численна еміграція-колонія українських православних громадян, але не тільки постійного православного причта до сього часу немає у Тарнові для обслуговування релігійних

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: “Вх. Ч. 188. 9.2.1922 [року]” та штамп канцелярії Голови Ради Народних Міністрів з записом: “Одерж. 24.01.1922. Ч. 36”.

^{3*} Зверху ліворуч є резолюція червоним олівцем: “Запитати Міністра Ісповідань. 2/П”.

потреб віруючих, а навіть не улаштовано принаймні регулярних періодичних відправ Служб Божих панотцями, котрі б приїжджали із других місць. Відсутність церкви у таку тяжку годину нашого національного горя занадто боляче відчувається, бо Христос сказав: «Не одним хлібом чоловік жиє, але й словом Божим».

Тарнівське громадянство, утворивши із себе церкву, себто громаду вірних, але не маючи жадних засобів щодо удержання на власні кошти причту ще в жовтні минулого року звернулося до відповідних чинників з проханням, аби задля Української Православної Церкви в Тарнові були утворені штатні посади з платнею від скарбу пан отцеві 10.000 мар[ок] п[ольських], дякові (діяконові) 7.200 мар[ок] п[ольських] на місяць з належними відсотками задля родини, а також аби було асигновано повну суму задля придбання церковних речей та священничеського одягу.

Це питання було порушене Паном Міністром Ісповідань і було на розгляді фінансової комісії, котра одобрила цей законовнесок, але в Раді Міністрів цей законопроект хоча й затверджено, але так, що це затвердження рівносильне його відхиленню, бо платня пан отцеві установа 8.000, а дякові 4.000 мар[ок] платні на місяць, – платня настільки низька, що кожному зрозуміло, що на неї неможливо проіснувати навіть при умові нічого не їсти, бо одне помешкання в Тарнові більше коштує, аніж 4.000 мар[ок] п[ольських]. От чому Братство рахує, що зазначений вище законовнесок поховано по першому розряду.

Рада Братства по уповноваженню загальних зборів, котрі відбулися 22 сього січня має за шану прохати ВАС, ВИСОКОПОВАЖНИЙ ПАНЕ ПРЕМ'ЄРЕ, вжити заходів, аби зачеплене вище питання було заново розглянуте в Раді Міністрів, а наше прохання – затвердити розмір платні причту такий, який ухвалено фінансовою комісією.

Голова Ради Братства
Секретар

[Горловецький]
[Ів. Васишин]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 52, 52 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 157

Єпископ Йосафат Коциловський

м. Перемишль, 5 лютого 1922 р.

[м.] Перемишль,
дня 5 Лютого 1922 [р.]
Ч[исло]57/орд[инаріат]

Копія
[до] Високодостойного Пана
Івана Огієнка
Міністерства Ісповідань
і ректора [університету] в Тарнові

Високодостойний Пане Міністре.

На цінне письмо з 10 січня 1922 Ч[исло] 157 в справі збірок на українських емігрантів Єписк[опський] Ординаріат має честь заподати у відповідь:

Вже від кількох воїнних літ відчуває Єписк[опський] Ординаріят як важкий тягар християнський обов'язок піти з помічю тим, що потерпіли у цьому воєнному лихоліттю, особливо бездомним сиротам.

Засноване в тій цілі товариство «Епархіальна поміч» бореться вже довгий час із удержанням великого числа сиріт, що їх приміщено так в самім Перемишлі як в Дрогобичі, Яворові, Жовкві, Кристинополі і інших містах. Фондів на це нема ніяких, а удержання та виховання цих дітей лежить у збірках, що складаються з лепт милосердних сердець: мимо неустаних закликів призбирювані фонди не вистачають, а журба о ці сироти збільшається з дня на день.

Не меншу трудність справляє Єписк[опському] Ординаріятові удержання дієцезального семинара. Мінімальна дотація від уряду з релігійного фонду майже не входить в рахубу, так що удержання семинара це є настоятелів і питомців та професорів богословського заведення, основується на збірках та датках духовенства. Крім цього, суть значні задовження пороблені на відреставровання будинку семинара, який доси тільки вчасти вдалося перевести.

Тому з великою прикрістю Єписк[опський] Ординаріят є змушений заявити Високостойному п[ану] Міністрові, що у теперішньому положенню не є в силі піти з помічю і другим жертвам війни, бо заряджуванні збірки не вистачають на покриття згаданих видатків на справи, які Єписк[опський] Ординаріят ніяк не може залишити.

Під теперішню хвилю причиняє важке положення головню ця обставина, що в останніх часах всякі збірки, які підозрілі, конфіскують староства і утруднюють для того всяку акцію в цьому напрямі.

Та мимо цього Єписк[опський] Ординаріят не залишить старань, щоби при найблищій можности причинитися з своєї сторони до облегчення невідрадної долі українських емігрантів.

Прошу прийняти вислови моєї найвищої пошани з якою остаюсь Високостойного Пана Міністра слугою в Христі.

Йосафат Коцеловський

[підпис]

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань [Всеволод Квасницький]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 113–113 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

---

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 158

Михайло Крат

6 лютого 1922 р.

Помішник К[оманди]ра Окремого
Кінно-Горного Арт[илерійського] дівізіону
6 Лютого 1922 р[оку]

Високодостойний пане Професоре

Надіслані Вами книжки видання «Українська Автокефальна Церква» мною одержані й передані в культурно-просвітний відділ дівізіону. Командир дівізіону – полковник Алмазов, старшина й козацтво дівізіону щиро дякують Вам за надіслані плоди Вашої невтомної праці на користь Української культури.

Михайло Крат, полковник¹ [підпис]

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань [Мороз – ?]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 111. Засвідчена копія. Машинопис.

¹ Полковник Артилерії М. Крат з Кракова вітав Міністерство Ісповідань і самого І. Огієнка з святом Різдва на початку 1922 р. Інформацію про поздоровлення було зачитано на засіданні Ради Міністра Ісповідань 22 січня 1922 р. (м. Тарнів, протокол № 1, ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 15, копія, машинопис).

№ 159

Олександр Бачинський

м. Львів, 10 лютого 1922 р.

Ч[исло] 0360/22

До Високоповажного Пана І. Огієнка
Міністра Віроісповідань УНР в Тарнові.

Пересилаючи в залученню 1 примірник «Архиепархіяльних Відомостей», маємо честь подати до відома, що в хосен^{2*} придніпровських дітей зарядили ми збірки по церквах нашої Архиепархії. Зібрані готівки перешлють Уряди парохіяльні впрост.

Від гр[еко]-кат[олицького] Митрополичного Ординаріату *Бачинський*
[м.] Львів, дня 10 лютого 1922 [року]

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань [Мороз – ?]^{3*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 127. Засвідчена копія. Машинопис.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 160

Д. Майстренко

Єгипет, 12 лютого 1922 р.

Український гурток в Єгипті
Дня 12 лютого 1922 року
Ч[исло] 250

До Шановного Пана
Міністра Ісповідань УНР

Високоповажний Пане Міністре.

Цими днями «Український Гурток» в Єгипті одержав від Вас пакунок з книжечками, а разом з ним і Ваше тепле привітання з Новим Роком. Щиро дякуємо Вам, Шановний Пане Міністре, за чуле привітання і ласкаву, добру пам'ять про нас.

З свого боку, вітаєм Вас з початком Нового Року і од щирого серця бажаєм всього найкращого. Дай Боже Вам більше сил та здоровля, щоб Ваша праця на ниві утворення живої народньої національної церкви мала поважний успіх. Ми ж певні, що Ваша праця дасть добрі наслідки і що вже не далеко той давно бажаний час, коли по всіх церквах, на нашій милій батьківщині, залунає служба Божа на нашій живій народній мові. В сьому запорукою Ваша продуктивна праця й успішна боротьба за Автокефальну Українську Церкву.

Щасти ж Вам Боже на все добре ще многі літа. З правдивою до Вас повагою

Голова Гуртка

Д. Майстренко (В[ласною] Р[укою])

Писар

[підпис]

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань [Всеволод Квасницький]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154. арк. 124. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 161

Священик Іван Лятишевський

м. Станіслав, 20 лютого 1922 р.

Високоповажний Пане Міністре.

У відповідь на цінне письмо В[исоко]Поважаного Пана Міністра з дня 10 січня 1922 р[оку] ч[исло] 156 поручено мені від їх Преосвященства Станіславського Єпископа Д[октора] Григорія Хомишина відписати, що слідує.

Їх Преосвященство співчують від серця з нещасною долею наших братів, емігрантів і будуть старатися через оголошення у «Спархіяльному Вістнику» промовити до християнського милосердя своїх вірних і заохотити їх до жертв в цілі облекшення їх долі. Також доля дітей наших емігрантів

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

лежить дуже на серці їх Преосвященства, однак з причин цілковитого переповнення наших сирітських захистів не суть в силі дати їм приюту. За се будуть старатися прийти їм з допомогою по всім своїм силам. Нам всім невимовно жаль, що виснажені війною і обтяжені тепер високою даниною на річ польського скарбу, не можемо, так як би бажали, зайнятися долею наших нещасних бездомних братів.

При сій нагоді прошу прийняти від мене вирази високого поважання.

О[тець] Д[октор]

Іван Лятишевський

[м.] Станіславів. 20 лютого 1922 р[оку]

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань [Всеволод Квасницький]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 119, 119 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 162

Андрій Лукашевич

м. Варшава, 20 лютого 1922 р.

Ukraiński Centralny Komitet
w Rzeczypospolitej Polskiej
№ 590
«20» Lutego 1922
Warszawa^{3*}

До Пана Міністра Ісповідань
Української Народної Республіки^{2*}

Вельмишановний Пане Міністре.

У відповідь на листа Вашого ч[исло] 378 од 9 лютого ц[ього] р[оку] маю честь сповістити Вас, що в справі учителів українських, що перебувають в Тарнові, мною вже вжито відповідних заходів у Міністерстві Освіти Річі Посполитої Польської.

При особистому побаченню з Міністром Ісповідань і Освіти п[аном] А. ПОНКОВСЬКИМ, а також з Дир[ектором] Пол[ітичного] Д[епартаменту] Ради Міністрів ГЕЗЖИНСЬКИМ я мав нагоду звернути їх особливу увагу на цю справу й сподіваюсь, що відповідні чинники прихильно поставляться до нашого прохання. Про дальші наслідки матиму честь Вас, Пане Міністре, негайно повідомити.

Прийміть, Високоповажний Пане Міністре, запевнення в глибокій пошані до Вас та поважанні.

Голова Центрального Комітету

[Андрій Лукашевич]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 61. Оригінал. Машинопис.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} До листа прикладено штамп Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: “24.2.1922”. Є текст резолюції: “Копію цього листа переслати панові Учительної Спільки [прізвище нрзб.]. 24/II. I. Огієнко”.

^{3*} Це відтиск штампуну, виконаний червоним чорнилом. Дату і номер вписано від руки.

№ 163

Протоієрей Анатолій Волкович

табір Стрілково, 21 лютого 1922 р.

В імені всього козацтва: старшин і козаків, дорученої мені 1-ї запоріжської дивізії, приносимо Вам своє щире вітання і побажання довгих літ Вам на велику користь нашій рідній матері Церкві Святій; благаємо, щоб Господь Бог подавав Вам добре здоровля, щасливе й тихе життя в великій і відповідальній праці на користь і захист інтересів нашої Святої Православної Української Церкви.

Храни Вас Боже Всемогучий. З високим правдивим до Вас, Пане Міністре, побажанням, на завше готовий до послуг, богомолець

Протоієрей

Анатолій Волкович

1922 року лютого 21 дня.

Табор Стрілково.

З оригіналом згідно:

Старший Діловод

[Всеволод Квасницький]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 121. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 164

Витяг з листа від Голови Надзвичайної Дипломатичної місії УНР у Празі

м. Прага, 21 лютого 1922 р.

Всі Ваші публікації, які ми одержали, були доручені адресатам, а також до парламентської бібліотеки та книгозбірні Міністерства Закордонних Справ. В парламентській бібліотеці спеціально зацікавилися Вашими перекладними видавництвами про церковний рух в Ч[ехо-]С[ловацькій]Р[еспубліці] і прохали надіслати їм ці річі в двох примірниках. На жаль ми не маємо вже цих брошюр в нашому розпорядженні і прохали б Вас ласкаво надіслати нам ще принаймні по два примірника кожного з них. Від Головної Управи Ч[ехо-]С[ловацької] церкви ми одержали листа з висловом признання за опублікування Вами на українській мові статуту цієї церкви, а різночасно був доручений нам новий статут цієї церкви, виправлений і нині обов'язуючий.

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[Мороз – ?]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 129. Засвідчена копія. Машинопис.

---

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

2* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

Протоієрей Павло Пашевський

м. Калиш, 22 лютого 1922 р.

УНР
Головний Священик
Військ Українських
22 лютого 1922 р[оку]
м[істо] Калиш
№ 94^{2*}

До Високоповажного Пана
Міністра Ісповідань УНР*

Високоповажний Пане Міністре!

Коли Російським Царем Петром I утворювалася інституція Військового Духовенства, то на чолі його значиться «Обер-священик Армії и фльоти». Далі цей священик носить уже титул «Главного священика армії и фльоти». Наскільки пам'ятаю з 1883 чи 1893 р[оку] «Главний Священик» титулується «Протопресвітером армії і фльоти». Гадаю, що переміна титулу не єсть порушення якої-небудь канонічної догми. І коли у нашій церкві єсть архидіякони, то чому не можуть бути Архипресвітери¹. Це буде і оригінально, і доцільно, бо поведе нас далі від Москви. Єсть у нас чомусь-то протодиякони і архидиякони, єпископи, архієпископи і отож повинні бути протоієрей і архипресвітери. Цей титул виключно належить Головному священику військ Українських.

З великою до Вас пошаною і повагою

Митрофорний протоієрей

[Павло Пашевський]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 62, 62 зв. Автограф.

¹ Цьому зверненню передувало рішення Церковної Ради (протокол № 39 від 12 січня 1922 р., ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 8, рукописна копія, засвідчена в канцелярії Міністерства Ісповідань УНР з прикладенням печатки). В тексті цього рішення на підставі заяви пан-отця Никандра Никитюкова та рішення З'їзду Військового Духовенства від 21 березня 1921 р. було визнано бажаним, щоб титулом Головного Військового Священика Військ УНР був «Архипресвітер». У цій справі є ще одне рішення Церковної Ради (протокол № 40 від 12 січня 1922 р., ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 9, рукописна копія, засвідчена в канцелярії Міністерства Ісповідань УНР з прикладенням печатки). В тексті цього рішення на підставі заяви пан-отця Никандра Никитюкова та рішення З'їзду Військового Духовенства від 21 березня 1921 р. було визнано бажаним, щоб вжити заходів для узаконення ношення уніформи відповідно рангам: архипресвітер – Генерал-Поручника, його помічники – Генерал-Хорунжого, дивізійні пан-отці – Полковника, полкові і шпитальові пан-отці – підполковника, дияконам – сотника, дякам – хорунжого. На окремому аркуші було прикладено малюнки відповідних відзнак (арк. 10).

* На документі є відтиск штампу Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: «Ч. 266. 27.2.1922 [року]».

^{2*} Це відтиск саморобного штампу, до якого вписано від руки дату і номер.

№ 166

Андрій Лукашевич*

м. Варшава, 23 лютого 1922 р.

На № 392, 395-т,
379, 431-т.

Таємно
До Пана Міністра Ісповідань УНР

Високоповажний Пане Міністре,

Маю честь довести до Вашого відома, що лист Ваш на ім'я Митрополита Георгія [Ярошевського] з привітаннями й побажаннями з приводу возведення його в сан Митрополита я вручив йому в неділю 19/2. Щодо ознак, які одержав Митрополит Георгій (хрест на білім клобуці і переднесення Хреста), то ці ознаки належали, щоправда, Митрополитові Київському, як Вищому Архипастиреві бувшої автокефальної Церкви, але за останні часи не всі митрополити їх мали – не мали їх ні Феогност [Лебедев], ні Платон [Городецький], а Флавіанові [Городецькому] були даровані ці ознаки Царем.

Так само Цар надавав їх і нашим окремим Митрополитам (Московському і Петербурзькому), як вищу нагороду. Тепер цю вищу нагороду надав Митрополитові Юрієві Патріарх Тихон [Белавін]. Я про це розмовляв з Митрополитом. Ніяких підстав думати, що до нього переходять прерогативи Митрополита Київського – немає, тим більше, що Екзархом-Митрополитом України Патріарх призначив Архиеп[ископа] МИХАЇЛА [Єрмакова]. Очевидно для дарування вищезгаданих ознак Патріарх має право не менше за те, на підставі якого це робили російські царі, а надаючи їх арх[ієпископові] ЮРІЄВІ хотів підкреслити його відносну незалежність і піднести його авторитет.

Справу подорожі Владики Георгія до наших таборів двічі було порушено мною в розмовах з ним. Я маю вражіння, що Владика поїхав би був до таборів, якби ми змогли подорож цю сфінансувати й улаштувати її так, щоб вона була для Владики вигідною. Треба мати на увазі, що Владика має виїхати з цілим почетом, на що він сам указував. Отже на це потрібні великі кошти. Я би міг дістати для Владики окремий вагон, звернувшись з такою прозьбою до Пана Міністра Колій Р[ечі] П[осполитої] П[ольської]. Просив би Вас, Високоповажний Пане Міністре, повідомити мене, якою б сумою з свого боку могли б Ви розпоряджати на зазначену ціль.

Так само порушував я й у розмові з Владикою й з о[тцем Василем] МАРТИШЕМ питання про необхідність більш енергійно обслуговувати релігійно-культурні і культурно-національні потреби Українців – польських жовнів і про збільшення числа панотців для них. В цей час в польській армії, крім о. МАРТИША, є ще чотири панотці – всі чотири свідомі Українці. Правлять службу вони без української вимови, бо не мали ще відповідного розпорядження. Тут, в Варшаві тимчасово виконує обов'язки

---

* На документі є відтиск штампу Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: "Вх. Ч. 265. 27.2.1922".

гарнізонного православного священика о[тець] КОЗЛОВСЬКИЙ, капітан-капелян. Він – Холмшак, один з бувших енергійних діячів на Холмщині й Поліссю.

Молитовники й іншу літературу релігійну можемо йому вручити. На інші запитання й доручення Ваші в справах церковних відповім згодом після належного їх з'ясування.

Прошу прийняти вислови глибокої до Вас пошани.

Голова Місії

[Андрій Лукашевич]

Перший Секретар

[П. Зайцев]

№ 147

23 лютого 1922 [року]*

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 67, 67 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 167

Від І. Кабачків

1 березня 1922 р.

УНР.

Тасмно^{2*}

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬОР

1 березня 1922 р[оку]

Ч[исло] 5 т.

П[анові] Міністри Ісповідань.

Мушу попередити Вас, П[ане] Міністре, що, коли Ваша канцелярія не звільнить 10-го номера «Брістоля» до 10 години ранку сьогодні, Державний Контроль примушений буде повернуть в начот на Міністерство Ісповідань всі суми, які нашому скарбові доведеться цілком зайво платити з 1 березня б[іжучого] р[оку] за №№ 12–16, бо ціх останніх кімнат не пощастило й досі^{3*} звільнить завдяки Вашому небажанню дотримуватися обов'язкової в нашому стані економії^{4*}.

Державний Контрольор

[І. Кабачків]

1/Ш [19]22 р. 9 год. ранку^{5*}

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 10, арк. 102. Автограф.

* Номер і дату дописано від руки.

^{2*} Лист написано на бланку Державного контролера УНР. На лівому полі листа червоним чорнилом напис: “Отримав 9 г. 30’ ранку 1.Ш.1922 р. І. Огієнко”.

^{3*} В тексті – “йдосі”.

^{4*} Слова “завдяки Вашому небажанню дотримуватися обов'язкової в нашому стані економії” підкреслено червоним чорнилом.

^{5*} На звороті листа – відповідь І.Огієнка датована 1 березня 1922 р. за № 537/ т.

№ 168

Протоієрей Павло Пащевський

м. Каліш, 3 березня 1922 р.

УНР
Головний священик військ українських
3 березня 1922 р[оку]
Ч[исло] 115
[м.] Каліш

До Високоповажного Пана
Міністра Ісповідань УНР.

Високоповажний Пане Міністре.

Ваш неоцінимий з історичного, наукового і етичного боку твір зробив надзвичайне вражіння на всі таборові кола. Того, що діється тепер у моєму убогому помешканню, не можна описати ніяким пером. Двері не зачиняються за бажаними подивитися на Ваш коштовний твір. Головне те, що Ваш твір об'єднав і примирив навіть тих, що ворогували межі собою. Ваші посилки на грецький та латинський тексти «загородили уста львов» і серце їх «не глаголет уже гордині», понеже Ви своїм твором остаточно їх перемогли. З свого боку в імені всього військового духовенства приношу Вам, Високоповажний Пане Міністре щиру подяку від всього серця і всієї істоти моєї за Ваш великодний подарунок. Дивлюся на нього, як на дорогоцінну перлину в короні нашої національної рідної церкви. Нехай же Господь, Кроткий Милосердний Господь, наповнить Ваше серце своїми радощами серед невеселого та сумного нашого життя на чужині.

З великою пошаною та повагою завжди в молитвах за Вас пробуваю
Митрофорний Протоієрей *П. Пащевський*

З оригіналом згідно:
Старший Діловод Міністерства Ісповідань *[Мороз – ?]**

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 128, 128 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 169

Олександр Колесса

м. Прага, 11 березня 1922 р.

Український Вільний Університет в Празі
Ч[исло] 1067

До Високодостойного Пана
Професора Івана Огієнка,
Ректора Камянець-Подільського
Державного Українського Університету

Високодостойний Пане Ректоре.

Іменем Сенату Українського Вільного Університету пересилаю Вам найсердечнішу подяку за Ваше ласкаве привітне письмо з дня 24 лютого с[ьо-]

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

го] р[оку], та за Ваш цінний переклад на українську мову Святої Служби Божої от* Івана Золотоустого. Ся Ваша праця так як і цілий ряд Ваших попередніх видань причиняється неперечно до поглиблення національної свідомості Українського Народу і полишиться як трівкий і цінний здобуток у нашому письменстві.

Вашими стараннями і виданнями в справі націоналізації української церкви та її автокефальности збудували Ви собі трівку памятку в історії нашої культури. Прошу Вас, Високодостойний Пане Ректоре, прийняти вислов моєї глибокої до Вас пошани.

[м.] Прага, дня 11 марта 1922 [р.]

Ректор

Ол[ександр] Колесса (Р[укою] В[ласною])

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[Мороз – ?]^{2*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 134. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 170

Єпископ Діонісій (Валединський)^{3*}

м. Крем'янець, 14 березня 1922 р.

Єпископ Кремінецький
Керуючий Волинською Єпархією
в межах Польщі
14 березня 1922 року
ч[исло] 3147
м[істо] Кремінець

До Міністра Ісповідань УНР
професора І. І. Огієнко
Tarnov, hotel Bristol^{4*}

Унаслідок листа Вашого від 26 Січня цього року за ч[ислом] 293, має за шану повідомити Вас, що історія знає тільки оден случай, що духовна особа носила титул «Архипресвитера». То був протоіерей Холмський Іосиф Войціцький, якому надано цього титула за часів унії і якого він заховав і по переході у Православ'є. З огляду на уніатське походження цього титулу, визнаю його небажаним для протоіерея [Павла] Пашевського.

[Діонісій], Єпископ Кремінецький

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 75. Оригінал. Машинопис.

* Так в тексті.

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{3*} На документі є відтиск штампу Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: "18.3.1922". З лівого боку листа червоним чорнилом рукою І. Огієнка дописано: "1) Копію з цього післати о[тцеві Павлу] Пашевському (таємно). 18/III. І. Огієнко. 2) Запитати про це єп[ископа] Боцяна. І[ван] О[гієнко]".

^{4*} Адресу дописано від руки олівцем.

Об'єднана рада українських організацій в Софії

м. Софія, 16 березня 1922 р.

Об'єднана Рада Українських організацій в Софії
16 березня 1922 року
Ч[исло] 52

До Високоповажного Пана
Міністра Ісповідань УНР.

Високоповажний П[ане] Міністре.

Вашого цінного листа від 23.2.[19]22 р[оку] ч[исло] 483 ми одержали. Цим складаємо Вам щирю і глибоку подяку за Ваше вітання і високоавторитетні поради. Власної парафії ми за браком коштів до сього часу утворити не спромоглися. Крім того, нас дуже турбує відношення Болгарського Синоду до Української Автокефальної Церкви. Вашу пораду звернутися до Пресвященного Діонісія, Єпископа Закордонної Української Єпархії ми подаємо нашому п[ан]-отцеві Антонину Харченко.

Свято [Тараса] Шевченка і роковини наших організацій відзначили службою Божою на українській мові: хор співав на українській мові, а п[ан]-отець болгарин служив на славянській, але молитву за Отчизну читав українською мовою. На всіх присутніх молитва справила надзвичайно сильне вражіння; більшість плакала.

Серед українських емігрантів в Софії єсть 3 особи, які хочуть висвятитися в пан-отці. Один з них студент IV курсу (VII семестра) Російського Харківського Університету, історико-філологічного факультета і II курсу Полтавського Українського Філософичного факультету, другий закінчив курс Духовної Семинарії і третій з освітою второкласної церковної учительської школи. Кандидати прохають інформацій і вказівок яких заходів треба вжити для досягнення своєї мети. Прохаємо якнайскорішої надсилки нам по вищезазначеній адресі всіх видань У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви] і Служби Божої і залишаємося з щирою подякою Вам за Вашу увагу до нас і глибокою пошаною.

Голова Громади

Філонович

Голова К[ультурного] Просвітнього гуртка

Микола Храпко

Писарь

Остапенко

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань [Всеволод Квасницький]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 149, 149 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 172

Протоієрей Антоній Вишинський

Сербія, 22 березня 1922 р.

від 22.ІІІ.[1]922 р[оку]

Пану Міністру Ісповідань
проф[есору] І. Огієнку

«...пишу єще дещо цікавого за наших Архієреїв зрадників – котрі у місті з Врангелем (теперички він у Бельграді мутить) щоденно відбувають Конференції політичні, як мені писали з Б[єлграду]. Навіть теперечки і серби самі дивуються, що таку політику вербункову ведуть. Митр[ополит] Антоній [Храповицький] цілий віддався політиці і не дуже охітно любить говорити про справу України. Як приїду, то більше де-що розкажу. На днях їду у Бельград та хочу його увидіти та де-що від нього довідатись...»

З оригіналом згідно:

Старший Діловод

[*Всеволод Квасницький*]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 144. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 173

Єпископ Діонісій (Валединський)

м. Кременець, березень 1922 р.

Єпископ Кременецький
керуючий Волинською Єпархією
на межах Польщі.
Березня... дня 1922 р[оку]
№ 3334
Кременець на Волині

П[ано]ві Міністрові Ісповідань УНР
Професорові І. І. Огієнкові

Високоповажний Іване Івановичу.

При цьому маю честь подати той збір грошей, що поступив у січні та лютому б[іжучого] р[оку] з довіреної мені Єпархії, на користь малих емігрантів, в кількості сто дев'яносто п'яти тисяч дев'ятьсот тридцять дев'ять (195 939) марок польських. Збір, що поступить у березні, буде вислано своєчасно.

Призиваючи на Вас і труди Ваші Боже благословення, залишаюсь Вашим прихильним слугою.

Діонісій, Єпископ Кременецький

(в[ласною]р[укою])

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[*Всеволод Квасницький*]^{2*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 141. Засвідчена копія. Машинопис.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 174

Андрій Лукашевич

м. Варшава, 1 квітня 1922 р.

Високодостойний і Вельмишановний Іване Івановичу*!

Мушу Вас повідомити, що, на превеликий жаль, справа з організацією української парафії в Польщі загальмувалася. Так само не пощастило нам, не дивлячись на всі можливі спроби й підходи, досягти того, що в[исоко]п[о]в[важний] п[ан Олександр] Чубук-Подільський був би прийнятий Владикою Георгієм [Ярошевським] за Секретаря. Таким чином, п[анові] Чубук-Подільському залишатися в Варшаві на не окреслено довгий час немає жодної рації. Дирекція УЦК допомогла йому, як змогла, асигнувавши 10.000 марок п[ольських].

Церкву в Аляех Уяздовських поляки вже почали руйнувати. Церква на Мокотові – в руках лютеран. Єсть одна вільна за містом, досить далеко. В ближчому часі поновимо нашу акцію й коли будуть якісь позитивні вигляди я Вас негайно повідомлю про це. Все це дуже прикро, але мало вирізняється серед інших справ, які так трудно нам переводити тут в життя. Сподіваючись, що з Божою поміччю пощастить якось і це діло направити, прошу Вас вірити в моє щире бажання завжди служити тій справі, яка так близько й безпосередньо Вас обходить.

Прощу прийняти вислови моєї сердечної до Вас пошани й поваги.

Відданий Вам і готовий завжди до послуг^{2*} [Андрій Лукашевич]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 96. Оригінал. Машинопис.

№ 175

Священик Василь Варварів

м. Тарнів, 14 квітня, 1922 р.

Священик Св[ято-] Ольгинської церкви

П[ану] Міністру Ісповідань

Штабу Тилу Армії УНР

14 квітня 1922 р[оку]

ч[исло] 29

м[істо] Тарнів

ДОКЛАД^{3*}.

В церкві тилових військ, де я рахуюся штатним священиком, нема св[ятого] антими́нса. З огляду на те, що св[ятий] антими́нс можливо одержати

* На документі є відтиск штампу Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: “Ч. 459, 4.4.1922”. З лівого боку листа червоним чорнилом рукою І. Огієнка дописано: “Шкода!.. Написано листа до п[ана Олександра] Ч[убук-]П[одільського]. 4/IV. І. Огієнко”.

^{2*} Текст, що надруковано курсивом, в оригінал дописано від руки автором листа.

^{3*} На документі є відтиск штампу Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: “Ч. 573. 19.4.1922”. З лівого боку листа червоним чорнилом рукою І. Огієнка дописано: “При змозі допомогти. 19/IV. І. Огієнко”.

тільки від Преосвященного Діонісія, єпископа Кременецького, який пеклується про релігійний стан нас, вигнанців з рідного краю, я прохав таборове начальство аби мені була дана можливість поїхати по св[ятий] антимінс до м[іста] Кременця і щоб на цю командировку були видані гроші.

Дозвіл на командировку я одержав, а грошей в частинах військ не було і тому я звернувся до православного вояцтва в таборі, аби воно добровільними внесками склало необхідну для цього суму грошей. Таких добровільних внесків вояцтво зібрало 11.346 мар[ок], з якими я вирушив в командировку до м[іста] Кременця, маючи ще і своїх грошей 8.000 марок. Зібраних 11.346 мар[ок] не вистачило і мені прийшлося тратити і свої гроші.

Розрахунок витрати грошей такий:

Білет III кл[асу] від Стржалково до Кременця	5.205 мар[ок]
Кременця до Тарнова	1.840 мар[ок]
Тарново до Стржалково	3.365 мар[ок]

і який мені треба буде купити.

Харчування при переїзді в дорозі від Стржалково до Кременця і від Кременця до Тарново 4 дні... в середньому	3.500 мар[ок]
За помешкання в Кременці 2 дні	700 мар[ок]
Харчування в Кременці 2 дні	1.800 мар[ок]
Та ще потрібно буде на харчування при переїзді з Тарново до Стржалкова	1.000 мар[ок]
Разом	17.410 мар[ок]

Таким робом я витратив на цю поїздку за св[ятим] антимінсом власних грошей $(17.400 - 11.346) = 6.064$ марки.

Ласкаво прошу Вас, Пане Міністре, чи не найдете Ви можливим повернути мені цю суму, бо перебуваючи в тяжких матеріальних умовах життя в таборі, витрата такої суми на громадянські потреби для мене є дуже тяжкою.

Священик

Василь Варварів

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 106, 106 зв. Автограф.

№ 176

Рада Українського Православного братства імені Святих Кирила та Мефодія

м. Каліш, 16 квітня 1922 р.

Українське Православне Брацтво
імені Святих Кирила й Методія
16 квітня 1922 року
№ 153
[м.] Каліш, Табор Інтернованих
Ч[исло] 10

Високоповажному П[ану]
Проф[есору] І. Огієнкові
Міністру Ісповідань УНР

Христос Воскрес!

Православне Брацтво імені Святих Кирила й Методія в Каліші вітає Вас, Пане Міністре, з Великодними Святами. Хай ці світлі дні нададуть Вам сили в невсипучій Вашій праці на користь Української Автокефальної Церкви.

В імені Брацтва – Рада:

Голова Ради Брацтва

В. Петрів

Члени:

О. Петлюра, В. Цівчинський, М. Стогній

Секретар

Романенко

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[Мороз – ?]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 152. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 177

Отто Ейхельман

м. Варшава, 19 квітня 1922 р.

УНР
Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чужоз[емних] Зносин
«19» квітня 1922 [року]
№ 143/531

До Пана Міністра Ісповідань^{2*}

Міністерство має честь переслати при цьому для Вашого, Пане Міністре, відома витяг з чергового докладу п[ана] Голови Дипломатичної Місії у Варшаві ч[исло] 13.

Т[имчасово] керуючий Міністерством

[О. Ейхельман]

Закордонних Справ

Директор Департаменту

Чужоземних Зносин

[Кочерган]

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{2*} На документі є відтиск штампу Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: “Ч. 646. 24.4.1922 [року]”.

Витяг з доповіді № 13.

... Іменування Екзарха Георгія [Ярошевського] Митрополитом і одержання ним найвищих церковних ознак зробило неоднакове враження на його православному пастві. Росіяни й супротивні Екзархові єпископи явно з ним розірвали. Позбавлений юрисдикції єпископ Пантелеймон [Рожновський] вів проти Екзарха агітацію, але агітація ця дає ефекти й на українському ґрунті (резолуція Ковельського св[ято-] Онуфрієвського братства). На Холмщині теж помічається опозиційний настрій проти Владики (південні парафії в руках українських папотців). Холмщаки, які здавна боронили свою національну позицію через церковно-громадські організації (братства) не задоволені Владикою за те, що він в Конкордат не вніс нічого, щоб давало права самому населенню (не згадується собор; нема згадки про братства) – отже це вони вважають за порушення принципу демократичності, властивого й питомого нашій церкві.

Митрополит Георгій – дуже обережна людина, симпатія до українства у нього поверхова, стихійна. Потрібний для нього дужчий і постійний вплив і керівництво з нашого боку. Це можливо здійснити тільки через постійного приставленого до нього секретаря-Українця, який повинен бути одночасно і дуже культурною європейською людиною. В оточенні Владики таких людей нема. Тимчасово тут, у Варшаві, знаходиться й виконуючий обов'язки православної капеляна гарнізону о[тець] Козловський. Це культурний Українець, але невідомо, наскільки він енергійний і ініціативний.

В польському війську тепер понад 50 чоловік жовнірів-українців. Цікавий факт: скрізь по всіх місцях їх розташування вони відмовилися прийняти присягу по-російськи і вимагали присяги на рідній мові. Серед них скрізь є певний відсоток тих, що служили вже в нашій армії. Священиків військових православних в польській армії 4 (крім головного – о[тець] МАРТИША). Всі чотири – свідомі українці. Такого числа їх не вистачає; більшість гарнізонів не обслуговується ніким. Служба Божа і досі ще не українізована. Не було наказу.

На важність внесення виразного національного елементу й ведення національної української лінії в церковно-національному житті українців в польській армії я звертав увагу Владики. Знов таки з цього боку видно, що треба установити постійний вплив на нього.

У відповідь на принесене нами йому поздоровлення з приводу наданого йому сану Митрополита Владика Георгій частував мене, В.К. Прокоповича й П.І. Зайцева (ми втрьох принесли йому привітання від української пастви) вечерею. Для встановлення контакту з паствою і для усунення непорозумінь з нею, Владичі, який має парафій Варшавських і ще 29 парафій на Холмщині, треба об'їхати свою єпархію, треба побувати й на Волині. Ми йому радимо це зробити. Бажано також, щоб він поїхав в супроводі відповідної людини. Намовляємо Владичу побувати і в наших таборах, але треба коштів: він поки що ними не розпоряджає. Ми вважаємо це дуже бажаним, і треба було б це здійснити, коли будемо мати гроші.

Оригінал підписали:

Голова місії Лукашевич і Перший Секретар

П. Зайцев

З оригіналом згідно:

Начальник Дипломатичного відділу

[підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 107, 107 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 178

Священик Семен В. Савчук

2 травня 1922 р.

Консисторія Української
Греко-Православної Церкви в
Канаді і Злучених Державах
2 мая 1922 року

До В[исоко] Пов[ажного]
Пана Міністра Ісповідань І. І. Огієнка

В[исоко]пов[ажний] Пане Міністре.

Вашого листа від 26 березня 1922 р[оку] як також житепис трьох кандидатів, яких Ви бажали би вислати до Канади для виконання пастирських обов'язків, ми отримали. Подумавши над цим добре, ми прийшли до заключення, що найкраще буде зачекати з цею справою аж до Вашого приїзду до Канади, бо Україн[ське] Греко-Православне Брацтво й Консисторія мають в недовзі вислати Вам офіційне запрошення приїхати до Канади і познакомитися з нашим церковним життям і його вимогами тут на місці.

Прийміть, В[исоко]пов[ажний] Пане Міністре, наші щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

За Консисторію, Секретар

о[тець] С. В. Савчук

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[Мороз]*

ЦДАВО України, ф.1429, оп. 2, спр. 154, арк. 169. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 179

Д. Штиленко

Єгипет, 6 травня 1922 р.

Український гурток в Єгипті
№ 278
6 травня 1922 року

До Пана Міністра Ісповідань УНР
[м.] Тарнів

Високоповажаний Пане Міністре.

Український Гурток в Єгипті отсим має за честь повідомити про одержання Вашого шановного листа від 16.IV.1922 р[оку] під Ч[ислом] 1077 разом з пакунком так цінних для нас книжок: Великодня Євангелія, Учительне слово Св[ятого] Отця нашого І[оана] Золотоустого, Свята Служба Божа Св[ятого] Іоана Золотоустого, Свята Великодня Відправа. Ваші теплі слова, піклування і чулий відгук, як рідного батька до нас, одірваних від Батьківщини і закинутих недолею в Єгипет, до глибини душі зворушили серця наших гурт-

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

чан в імені яких й приносим Вам, Високоповажний Пане Міністре, свою найширшу подяку.

Бажаючи Вам, Перший Громадянине Землі Української, повного успіху в Вашій корисній праці, на ниві відродження Автокефальної Церкви Української Православної, залишаємось з глибоким і правдивим до Вас поважанням.

Голова
Писарь

Д. Штиленко
[підпис]

P.S. І щоб бути хоч частковопричастниками до відбудови Святої Церкви, при цьому надсилаємо від своїх скудних заробітків один (1) амер[иканський] долляр.

Голова

Д. Штиленко

Надсилаємо на спомин про Український Гурток в Єгипті 2 фотограф[ічні] картки*.

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[*Мороз – ?*]^{2*}

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 179. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 180

Протоієрей Арсеній Бордюгівський

с. Охлопів, 22 травня 1922 р.

Високоповажаний Пане Професоре.

Перебуваючи у відпуску, я одержав дорогоцінний Ваш подарунок – “Святу відправу на Зелені Свята”. Сьогодні, в день Св[ятої] Трійці, ми зі старцем-отцем моїм читали на вечерні з Вашого перекладу колінопреклонні молитви в старовинній церкві села Охлопова.

Служачи Св[яту] Службу оцю, певна річ, згадувалисьмо шановно добрим словом вельмиповажаного Перекладчика й підносилисьмо до Господа Найвищого наші грішні молитви за здоровля, спасіння й добробут Ваш і родини Вашої...^{3*}

Засилаю Вам, Високоповажаний Пане Професоре, мою глибоку сердечну подяку за вшановання мене, убогого тим подарунком, “Святою відправою на Зелені Свята”, рівно – ж і за дорогоцінне для мене побажання скорого виздоровлення. Сердечно дякую Вам за спомин про мене, убогого й нікчемного інваліда.

Уклінно прошу написати мені імена своєї родини, щоб я мав змогу, в подяку за Ваші подарунки, принаймні молитися за Вас і за родину Вашу.

* Фотографічні картки відсутні.

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

^{3*} Крапки в тексті.

З правдивою й широкою пошаною й любовію до Вас о Христі Ііусі убогий і недостойний

Протоіерей

Арсеній Бордюговський

1922 року 22 травня / 4 червня

С[ело] Охлопів, почта Горохів.

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[Мороз - ?]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 175. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 181

Юрій Гасенко

м. Ченстохов, 25 травня 1922 р.

УНР

М[іністерство] Н[ародної] О[освіти]

До Пана Міністра Ісповідань.

Ед[ина] Нац[іональна] Держ[авна]

Школ[а] в Ченстохові

Ч[исло] 188

25 травня 1922 р[оку]

Педагогічна Рада Української Мішаної для дітей біженців Гімназії в Ченстохові, в Засіданні своєму з дня 19 сього травня, заслухавши листа Вашого на моє ім'я з дня 16 того-ж травня, ухвалила звернутися до Вас, Пане Міністре, із широкою подякою за невтомну й енергійну Вашу працю на користь дітей емігрантів, зокрема, на користь дітей нашої Гімназії, які, провівши шкільний рік в невимовно жахливих умовах, терплячи холод і голод, в сучасний мент, в надії на заслужену нагороду – провести хоч один місяць десь на свіжому повітрі, при більш-менш нормальному відживленню, почувують в собі ще більше сили й енергії для успішного закінчення шкільного року.

Доводючи про це до Вашого відома, бажаю Вам, Високоповажний Пане Професоре, здоровля й сил, так потрібних для продовження Вашої користної для нашого підростаючого покоління праці.

Прийміть, Пане Міністре, мої щирі запевнення в правдивій до Вас пошані.

В[иконуючий] о[бов'язки] Директора Гімназії

Ю. Гасенко

За секретаря П[едагогічної] Ради

І. Майстренко

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[Мороз - ?]**

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 177, 177 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

** Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 182

Протоієрей Павло Пашевський

19 червня 1922 р.

Головна Рада Братств Св[ятої] Покрови
19 червня 1922 року.
ч[исло] 377^{2*}

Пану Міністру Ісповідань*

Високоповажний Пане Міністре.

Рада Братства має за шану препровадити Вам копію протокола засідання представників всіх братств св[ятої] Покрови і сердечно просить не відмовити дати Ваші цінні вказівки щодо закладення Української секції на Всесвітньому Альянсу Церкв¹.

Голова Ради Братств Митрофорний Протоієрей [П. Пашевський]
Члени: [Г. Ольшевський]
[П. Талан]
Секретар: [священик Петро Білон]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5., арк. 30. Автограф.

¹ Це звернення було здійснене на підставі рішень засідання Головної Ради Козацького Братства Св. Покрови в таборах Калішу і Щипіорно від 12 червня 1922 р. (ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 5, арк. 29–29 зв., рукописна копія). У протоколі було записано рішення, яке було прийняте зборами після доповіді о. Петра Білона про необхідність заснування української секції на Всесвітньому Альянсі Церков. На підставі звіту з Женеви Євгена Бачинського, представника УАПЦ за кордоном, Рада запропонувала обрати його представником на конференцію Альянсу в Копенгагені, відкриття якої планувалося на 5 серпня 1922 р.

№ 183

Протоієрей Павло Пашевський^{3*}

м. Каліш, 19 червня 1922 р.

УНР
Архипресвітер Військ Українських
«19» червня 1922 р[оку]
ч[исло] 375

До Високоповажного Пана
Міністра Ісповідань

Високоповажний Пане Міністре!

Необхідно надіслати в частини 10 священників і 3 діякони. Треба висвятити курсантів, для чого потрібно послати їх у Кременець; коштів же абсо-

¹ Допис червоним олівцем: “Полагоджу на місці 3/VII. І. Огієнко”.

^{2*} На документі є відтиск штаму Міністерства Ісповідань із зазначенням дати одержання листа: “Вх. Ч. 1057. 3.VII.1922 р[оку]”.

^{3*} В документі є відтиск штаму Міністерства Ісповідань УНР із зазначенням дати одержання листа: “Вх. Ч. 1054. 3.7.1922”. З лівого боку листа олівцем рукою І. Огієнка дописано: “Де законопроект в цій справі? Якнайшвидше закінчити всю цю справу. 3/VII. І. Огієнко”.

лютно немає ні в курсантів, ні в командирів частин. Ласкаво прошу Вас, Високоповажний Пане Міністре, допомогти нам у цій справі через товариство допомоги емігрантам.

З великою до Вас пошаною та повагою
Митрофорний протоієрей

[Павло Пащевський]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 135. Оригінал. Машинопис.

№ 184

Андрій Лукашевич

м. Варшава, 27 червня 1922 р.

Український Центральний Комітет в Річі Посполитій Польській
Ukraiński Komitet Centralny w Rzeczypospolitej Polskiej
Le Comité Central Ukrainien en Pologne

Warszawa
Aleja RÓŻ 6 m. 9
Tel. 283-65*

9 27/VI 1922, № 734

До Високоповажного Пана Професора І. І. ОГІЄНКА^{2*}
Копія: А. М. ЛІВИЦЬКОМУ

Високоповажний Іване Івановичу!

Дирекція УЦК в засіданню 24/VI заслухала Ваш лист від 21/VI і прийняла ухвали, копії яких до цього прикладаються. При цьому Дирекція має честь роз'яснити, що приймаючи на себе на 2 місяці (липень і серпень) утримання священнослужителів двох українських парафій (в Ченстохові й у Тарнові), вона й надалі буде старатися по мірі можливості цю потребу укр[аїської] еміграції задовольнити, але ручатися за це не може, бо не має систематичних і сталих прибутків

Просимо Вас прийняти вислови нашої глибокої пошани

Голова Дирекції
Член-секретар

[Андрій Лукашевич]
[Павло Зайцев]

ЦДАВО України, ф. 1072, оп. 3, спр. 9, арк. 136. Оригінал. Машинопис.

¹ Текст листа надруковано на бланку УЦК в Речі Посполитій Польській. Дату і номер вписано від руки.

^{2*} В документі є відтиск штампу Міністерства Ісповідань УНР із зазначенням дати одержання листа: “Вх. Ч. 1060. 3.7.1922”. З лівого боку листа червоними чорнилами рукою І. Огієнка дописано: “Копію протокола відіслати п[анові] Стрижевському в Ченстохов. 3/VII. І. Огієнко”.

№ 185

Українське товариство допомоги емігрантам з Великої України

м. Львів, 1 липня 1922 р.

Українське Товариство Допомоги
емігрантам з В[еликої] України
у Львові, Руська 3,
1 липня 1922 року
Ч[исло] 438

Копія. Негайно
До Високоповажного Пана
Професора Огієнка

Підтверджуючи про одержання від Вас, Високоповажний Пане 100.000 (сто тисяч) м[арок] п[ольських] Управа Товариства отсею дорогою складає Вам щиру подяку за жертву на користь дітей емігрантів з України.

Голова [підпис нрзб.]
Скарбник [підпис нрзб.]
Секретарь Держкач

З оригіналом згідно:
Старший Діловод [Мороз – ?]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 180. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 186

Міжнародний секретаріат руху до Християнського інтернаціоналу

Серпень 1922 р.

Міжнародного секретаріату руху до
Християнської інтернаціоналі

Професору Огієнкові у Тарнові

Дорогий Друже.

Ви запрошені взяти участь в Конгресі Руху до Християнської Інтернаціоналі, що відбудеться від 7 до 14 серпня у Зонтагбергу, Пост Розенау, Нижня Австрія.

Маючи на увазі невдачі державно-політичних й економічних діячів, що не можуть установити справедливості, спокій та лад на світі, випадає на долю тих, хто вірить в людське братерство і хто бажає жити з сучасного менту по принципам Ісуса Христа, – зібратися, одкидаючи усякі расові перешкоди, національні або класові, – щоби закріпити своє єднання в сем'ї Бога. Кожний з нас має власне завдання, має своє особисте місце (заняття), і багато з нас мають дуже мало часу, щоби дати його для конгресів, однак буде добре, коли ми матимемо кілька нагод дати собі відчіт, самі перед собою, що ми уявляємо єдину і ту ж сім'ю, обговорити наші обоюдні труд-

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

нощі, й спромогтися їх вирішення і черпати одні у других познання, мужність та віру – ще більше, – щоби виконати наше спільне завдання.

На конгресі ми сподіваємося познати більш глибоко істину, яка примусила нас одкинути війну як засіб, і боротися за новий соціальний лад. Який засіб більш практичний, винайдемо ми для того, щоби подолати роздори поміж людьми, і щоби допомогти усталити соціальний лад згідно з духом Христа. Деякі пояснення, відносно питань, які ми обговорюватимемо на конгресі, будуть вислані тим, хто повідомить нас про свій намір бути там присутнім, але ми вважаємо за краще не підготовляти сталої й строгої програми.

Ми матимемо нагоди обговорювати практичні справи до переведення, і різні заклади, що члени конгресу приготують, або й виконують вже, і велика частина нашого часу полишиться вільною на інтимні розмови та особисті доклади.

Конгрес вільно одчинити для всіх тих, хто захоче туди приїхати, однак, тому що мешкання в цій країні як також і “вмістимість” самі для зборів – обмежені, то можливо, що буде неможливо прийняти всіх тих, хто захтів би бути там присутнім. В цьому випадкові треба постаратися мати представників можливо більшої кількості країн, або найбільші кількість різних угруповань в цих країнах. Особливо бажано є знати, щоби Ви нас попередили, якомога скоріше, чи Ви сподіваєтесь, що зможете приїхати. Ми Вас повідомимо, з часу, коли знатимемо, чи буде місце Вас прийняти.

На двох попередніх конгресах Руху, що відбулися в Більговен, на переклад розмов на різні мови загублено було багато часу і то в найнеприємніший спосіб. Це може бути уникнено, якщо всі присутні будуть досить розуміти есперанто, щоби розуміти переклад на цю мову, і отже кождий зможе говорити на своїй рідній мові, – і буде вистачати перекласти тільки раз – на есперанто. Проте всі ці питання будуть вирішеними вже на місці в кращий бік під час конгресу, для того, щоби запевнити, щоби увесь світ міг слідувати за всім тим, що робитиметься й що говоритиметься.

Ми розпоряжаємо кількома невеличкими ресурсами, щоби допомогти в витратах по подорожі і проживанню для тих, хто матиме в цьому потребу. Однак, тому, що ці ресурси занадто малі, щоби бути достаточними для покриття усіх великих видатків, що потягне Міжнародній Конгрес, ми сподіваємося, що кожного разу, коли це буде можливо, члени самі покриватимуть або всю суму, або хоч більшу частину своїх видатків.

Ми пропонуємо утворювати групи приятелів, або товаришів або колег, які склалися-бі дозволили одному чи де-кільком з посеред їх бути присутніми на конгресі.

Ціна пансіону під час конгресу буде рівна фунтів 1-5-0* стерлінгів, що дає по курсу 62.00 (французських) франка.

Будьте ласкаві заповнити прикладений до цього лист^{2*} і повернути його якомога скоріше, коли Ви сподіваєтесь, що зможете приїхати.

---

* Так в тексті.

^{2*} Лист відсутній.

Хочу дуже надіслати з цим тепле привітання християнської приязні. Для багатьох з нас той факт, що Христос нас перевів через кордони і там нас зробив братами і сестрами, – дав нам стільки радості, що ми не можемо боятися перед тим, що може нас спіткати. Зволіть приєднати до наших і Ваші гарячі молитви, щоб Христос преісповнив наші серця, і коли ми зустрінемося в серпню, то щоби Він нас повів Своїм Духом до мудрості, до спокою й до з'єднання.

В надії до Християнської Інтернаціоналі, Секретар *Олівер Драпер*
З оригіналом згідно:
Старший Діловод Міністерства Ісповідань [Мороз - ?]*

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 173, 173 зв, 174. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 187

Керуючий справами Директорії УНР

24 грудня 1922 р.

Керуючого справами Директорії
Української Народної Республіки
24 грудня 1921р[оку]
Ч[исло] 1546
М[ісце] постою

До Високоповажного Пана
Міністра І. І. Огієнка

Високошановний Пане Міністре.

ПАН ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ ГОЛОВНИЙ ОТАМАН, одержавши «ювілейну» двадцяту книжку видавництва «Української Автокефальної Церкви» під назвою «Мова українська була вже мовою Церкви» доручив мені скласти Вам, Пане Міністре, в його імені подяку за названу книжку разом з побажанням дальшого успіху та розвитку видавництву, про що вважаю за приємний обов'язок свій Вас, Пане Міністре, повідомити.

Користуючись нагодою, прошу прийняти вислови моєї щирої до Вас пошани.

[М. Миронович (?)] в[ласною] р[укою]

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 39, арк. 384. Копія. Машинопис.

---

* Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 188

Протоієрей Павло Пашевський

м. Каліш, 28 грудня 1922 р.

Протопресвітер Військ Українських
28 грудня 1922 року
Ч[исло] 562
Табір – Каліш

До Високоповажного Пана
Міністра Ісповідань УНР

Високоповажний Пане Міністре.

Маю за шану повідомити Вас, Пане Міністре, що мною призначен до
Окремого кінно-горного гарматного дівізіона, росташованого в м[істі] Кра-
кові для задоволення релігійних потреб Священник Панас Бублій, який має
задовольняти релігійні потреби і в м[істі] Тарнові.

З повною до Вас пошаною та повагою

Митрофорний Протоієрей

Павло Пашевський

Пересилаю цього листа до Вашого, Пане Прем'єре, відому.

Міністр Ісповідань Професор Огієнко.

4/1-[19]23 р[оку]

З оригіналом згідно:

Директор Канцелярії Голови Ради Народних Міністрів* [підпис нрзб.]

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 190. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 189

Витяг з листа від протоігумена ЧСВВ Платонида Філяса

м. Жовква, [1922 р.]

Виписка з листу Протоігумена Монастиря
о[тців] Василян в Жовкві
о[тця] Плятонида Філяса

до Професора І. Огієнка

Сердечно Спаси Біг за Молитви на Зелені Свята. Будемо їх читати в
церкві на той день.

З оригіналом згідно:

Старший Діловод Міністерства Ісповідань

[Мороз - ?]^{2*}

ЦДАВО України ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 176. Засвідчена копія. Машинопис.

* Це – відтиск штампу.

^{2*} Документ засвідчено печаткою Міністерства Ісповідань УНР.

№ 190

Довірена особа Симона Петлюри

9 січня 1923 р.

Високоповажаємий Іване Івановичу.

П[ан] Г[оловний] О[таман] доручив мені принести Вам подяку його за Ваші Святкові і новорічні привітання. Дозвольте і мені принести Вам також найщиріші привітання в день Свят і Нового Року.

Прислані Вами листи переслані мною по належності.

Між іншим, в польській газеті «Слово Польське» і «Рідньому Краї» появилася звістка про призначення Вас Польс[ьким] Мініс[тром] Освіти на посаду професора в учит[ельську] семінарію у Львові. Звістка ця до сього часу Вами не спростована в цих газетах.

П[ан] Г[оловний] О[таман] доручив мене запитати Вас, чи відповідає дійсності подана відомість в цих газетах.

З щирою До Вас пошаною
9/1.1923 [року]

ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 2, спр. 154, арк. 63а. Копія. Машинопис.

№ 191

Митрополит Діонісій (Валединський)

м. Варшава [?], 5 грудня 1940 р.

5.XII.1940

№ 2460

До Його Високопреосвященства,
Високопреосвященнішого Іларіона,
Архієпископа Холмського і Підляського*

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

У відповідь на листи з дня 13.XI. за № 192 і з дня 26.XI. ц[ього] р[оку] № 290 в справі передачі до Холма Синодальної Друкарні, Бібліотеки й Музею, про що ніби то наступила обопільна умова, спішу завітати, що просьба Вашого Високопреосвященства не може бути виконана, а то з таких причин.

Усе майно нашої Митрополії складається з Синодальної Друкарні, Бібліотеки та Музею. Більшого нічого не має. Про який же поділ може йти мова, коли Ви жадаєте собі усе забрати. Що ж тоді залишиться для Варшавської і особливо для Краківської Єпархії, котру треба будувати від фундаментів, і що залишиться для Центру – Митрополії [?].

Синодальна Друкарня, являючись власністю і добром Цілої нашої Св[ятої] Автокефальної Церкви, може виконувати, як Центральна Інституція,

* Звернення до архієпископа Іларіона (Огієнка) в оригіналі надруковано в кінці листа.

замовлення всіх Епархій і працювати на Цілу Церкву, як то було в минулі часи, нічого на тому не заробляючи. Крім того, на Друкарні тяжать великі борги, які має сплатити Митрополія. Машина старі, шрифт зношений і перенесення її до Холма загрожує цілковитою руїною друкарні.

Бібліотека при Митрополії є єдиною на цей час бібліотекою і вона збиралась не як підручна чи там наукова, а як фундаментальна бібліотека Митрополитальна для потреб церкви і Церковного Управління. З неї можна випозичати книжки. Очевидним є, що в разі заложення в Холмі Духовної Академії, повстане питання про бібліотеку і тоді можна буде порушити цю справу на Соборі Єпископів, який і Статут самої Академії мусить ухвалити.

Митрополитальний Церковний Музей для Холмщини не має жодної вартости, бо майже всі речі в ньому зібрані, вивезені з Почаївської Лаври, якої я був і є Священно-Архимандритом*.

Всі повищі дані промовляють за те, що жадання Вашого Високопреосвященства щодо Друкарні, Бібліотеки та Музею є щонайменш не на часі.

Вашого Високопреосвященства

Архієпископ Варшавський і Митрополит
Св[ятої] Православної Церкви
в Генерал-Губернаторстві [Діонисій (Валединський)]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 41, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 192

Архієпископ Олексій (Громадський)

Почаївська Лавра, 27 серпня 1941 р.

Ваше Високопреосвященство,
Високоповажний і Дорогий Владико!

Сердечно дякую Вам за братський привіт, який зволили Ви надіслати мені через студентів, а нині через о[тця] Євгена Борщевського. Разом з тим радуюся, що можу вперше привітати Вас і в святительському сані. Особливо приємно вітати мені Вас, яко Архипастиря рідної мені Холмщини і Підляшшя. Титул «Підляський» ще ніхто з ієрархів холмських (до Вас) не мав, а між тим він найбільш підходить для керуючого холмською епархією.

О[тець] Євген в подробицях розповів мені про Ваше життя, як рівно ж і від мене одержав усі відомости, які можуть бути цікавими для Вас. Тутки я не буду вдаватися в подробиці, бо о[тець] Євген повідомив мене, що можлива наша взаємна зустріч. Вважаю, що найкраще було б нам бачитися в Холмі по різних причинах, про які скаже Вам о[тець] Євген, а про усю важність тої зустрічі не може бути двох думок, особливо, коли мати на увазі розбіжність в поглядах нашої інтелігенції і навіть єпископів щодо усяких можливостей в справі усунення рідної нам Церкви Української.

---

* Митрополит Діонисій був священноархимандритом Почаївської Свято-Успенської Лаври з 27 лютого 1923 р.

Чую, що єп[ископ Луцький] Полікарп (Сікорський) вже придає* м[итрополита] Діонісія [Валединського]. Я поки що не можу учинити цього, бо не знаю, яке канонічне становище самого м[итрополита] Діонісія. Коли я почув, що він очолює автокефалію в Генерал-Губернаторстві, то подумав, що він став очолюючим з благословення принаймні Вселенського Патріарха. Вчора ж був у мене посланий з паперами від Владики Варшавського і повідомив, що цей останній став Головою Церкви в Г[енерал]-Губернаторстві тільки з наказу Г[енерал]-Губернатора^{2*}. Вл[адика] Діонісій написав мені, пр[е]освященому архієпископу Пінському) Олександрові [Іноземцеву] і єп[ископу] Полікарпу, якого зробив архієпископом^{3*}. Бачу, що це якась коаліція проти когось, але нам – єпископам треба більше за все постояти на канонічній почві.

До речі в Почаїві ми четверо (я, арх[ієпископ] Симон, єп[ископ] Пантелеймон і єп[ископ] Веніамин) зложили Собор і виникли деякі постанови, які в відписок будуть проведені мною^{4*}.

Господь хай заховає Вас!
Будьте здорові і Богу з людьми милі.
Прошу свв.^{5*} молитов Ваших
Ваш з братерською любов'ю і відданістю
† Алексій, Архієпископ Волинський і Крем'янецький,
Блюститель Св[ятої] Почаєво-Успенської Лаври

Почаїв[ська] Лавра.
27.VIII.1941 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 1, 1зв. Копія. Рукопис.

№ 193

Марія Волосевич

м. Крем'янець, 1 вересня 1941 р.^{6*}

1.IX.1941 р[оку]
м[істо] Крем'янець

Високодостойний і дорогий Владико!

Прошу простити мені, що я Вам до цієї пори не написала, але крім своїх жалів не мала, що писати. В справі Церкві не маю фундаментальних відо-

* Ймовірно “зраджує”.

^{2*} Тогочасним генерал-губернатором окупованої Польщі з осідком у Кракові був д-р Ганс Франк.

^{3*} 11 серпня 1941 р. Полікарпа було піднесено до сану Архієпископа Луцького і Ковельського.

^{4*} 18 серпня 1941 р. в Свято-Успенській Почаївській Лаврі було зібрано Собор єпископів на чолі з архієп. Олексієм (Громадським). На ці збори було запрошено архієпископів Антонія (Марценка) і Симона (Івановського), єпископів Пантелеймона (Рудика) і Веніаміна (Новицького).

^{5*} Це традиційне скорочення в церковному письменстві слова “святих”.

^{6*} Штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко Дес. 4. 1978 джер. Архів Митр. Іларіона”.

мостей, а балачок писати не буду. Знаю тільки, що дуже багато хочуть виїзджати* на бувший терен радянський. Праця їх дуже вдовольняє. Почаїв переповнений молящимися. В[исоко]преосв[ященству] Владиці Олексієві візити, ще до сієї пори не склала, бо Владика завше в роз'їздах, а я також дуже занята, застала все зруйнованим, і все порожнє. З рану^{2*} до вечора бігаю, а вибігають в хаосі що-небудь дуже трудно. З сьогоднішнього дня я є на посаді в Магістраті міста, де і пишу цього листа. Я постараяся, Високопреосвященний Владико, написати Вам, коли акліматизуюсь і буду знати положення. Наразі знаю, що великий брак фахівців, а все перегружено нефаховцями і то в великій кількості.

Засилаю Вам щире привітання і прошу Ваших молитов. Щире привітання Лесі^{3*}.

Марія Волосевич

P.S. Простіть, Владико, за такий незробний лист, є багато тут людей, наробила помилок, а другої нагоди не маю, щоб переписати листа. А написати мушу, бо почуваюсь зобов'язаною.

Марія Волосевич

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 38, арк. 1, 1зв. Копія. Рукопис.

№ 194

Архієпископ Олексій (Громадський)

Турковицький монастир, 26 вересня 1941 р.

Турковицький м[онастир]
26.IX.1941 р[оку]

Ваше Високопреосвященство!

Дуже радо і охоче сповняю Вашу просьбу, але щиро прошу Ваше Високопреосвященство заховати це в повній таємниці з огляду на те, що лист Вл[адика] Веніамина [Новицького] був писаний до мене приватно. Мені дуже неприємно було б, якби довідався про це Вл[адика] Веніамин.

Влад[ика] В[еніамин] пише дослівно так: «Цими днями відбувся в Почасві Собор Єпископів, котрий назначив його (єп[ископа] Веніамина) вікарним Владимиро-Волинським з замешканням наразі в Почасві, де відкривається річний Пастирський Курс, ректором котрого назначений є єпископ Вен[іамин]. Владика Пантелеймон [Рудик] відкомандирований правлячим і організатором Київської Епархії. І гадає далше, що Вл[адика] Діонісій відіслав Влад[ика] Пантелеймона в Дубенський монастир, а Вл[адика] Веніамина в Дерманський м[онастир]. «За що?» – пише Влад[ика] В[еніамин]. – За то, що в миру можливостей заховали і пильнували Св[яту] Лавру і що

* Так в тексті. Погано розібраний текст.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Мається на увазі донька архієп. Іларіона – Лариса Огієнко.

дослівно кожний день чекали для себе початку свого кінця. Але над всіма нами була милість і покров Присвятої Богородиці, але і люди в Прощенні Божій мають свою роллю. Нехай буде і далі Св[ята] Воля Його.

Щодо особи Вашого Високопреосвященства, то він пише так: «З Вл[адикою] Іларіоном наш Собор Єпископів більше згідний, як з Вл[адикою] Митрополитом».

Прошу Ваших св[ятих] молитов і благословення
Вашого Високопреосвященства
Покірний послушник
[† Алексій], Архієпископ [Волинський]
архімандрит [Свято-Успенської Почаївської Лаври]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 2, 2зв. Копія. Руконис.

№ 195

Архієпископ Олексій (Громадський)

1 жовтня 1941 р.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Сердечно дякую Вам за останнього листа, який не менш, як побачення особисте, з'єднав нас. Болію і я серцем, що дійсно нема кому стати нам в поміч в ділі одбудовування нашої Української Церкви. Просто, якийсь злий «рок» повзе над нами. Коли нам зле, ми, ніби розуміємо все і готові до спільної праці; як тільки заблисне щось літнього, знову сваримся. І найгірше в тій сварці, що мало хто розуміє про що йде сварка, а хто розуміє, той найменше псує справу. Ніхто майже не думає, що Церква – фундамент Держави і Нації, і що той фундамент повинен бути міцним, а многим ходить про особисті амбіції та порахунки. А вже напевно мало хто розуміє, що справа церковна – тонка і делікатна. А хто розуміє, тих готові розп'яти і зганьбити.

М. Ф. Середюк розповість Вам про мене і мою працю, як також про Е[пископа] Полікарпа [Сікорського] і то, що найкраще було б мені бути у Вас таким способом, який я подав через [отця Євгена] Барщевського. Прошу св[ятих] молитов Ваших.

Господь хай заховає Вас!

З братською любов'ю правдиво відданий Вам
Архієп[ископ] Алексій

1. X. 1941 [року].

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 3. Копія. Руконис.

№ 196

Іван Власовський

м. Крем'янець, 1 жовтня 1941 р.*

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Сердечно дякую за привітливe слово та Архипастирське Благословення, яке були ласкаві уділити мені. Благословення Владичне з Холма особливо цінне для мене в цей час, коли переживаємо тут в житті церковному тяжкий момент хаосу та сполучені з тим сумні рефлексії... Вірю одначе, що молитви і праця Вашого Високопреосвященства, поєднані з зусиллями національно свідомої української православної громади, виведуть на світлий шлях долю нашої Української Православної Церкви.

Прошу смиренно молитов Вашого Високопреосвященства, з великою пошаною та любовію до Вас

Іван Власовський, начальник Окружного Освітнього Відділу в Крем'янці.

м. Крем'янець

р[оку] Б[оього] 1941.1.Х.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 36, арк.. 1, 1зв. Копія. Рукопис.

№ 197

А. Трачук

м. Крем'янець, 1 жовтня 1941 р.

РЕДАКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ
«КРЕМ'ЯНЕЦЬКИЙ ВІСНИК»

Дня 1.Х.1941^{2*} р[оку]

ч[исло] 0/492/41

Крем'янець, вул[иця] Петлюри, 20

До Його Високопреосвященства
Високопреосвященнішого Іларіона,
Архієпископа Холмського і Підляського

Маємо приємність повідомити, що прислані праці «Окремішність Української Церкви» та «Українська Православна Церква» ми помістимо у найближчих числах нашого часопису. Крім того, «Окремішність Української Церкви» та Молитовники, видамо окремими брошурами.

За надіслані праці лічимо своїм обов'язком скласти щиро подяку.

Просячи Ваших архіпастирських молитов, залишаюся з правдивою до Вашого Високопреосвященства пошаною

Редактор газети

А. Трачук

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 69, арк. 1. Копія. Машинопис.

* Штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко Дес. 14. 1978 джер. Архів Митр. Іларіона».

^{2*} Підкреслення на машинці в тексті документу.

№ 198

Степан Скрипник

м. Рівне, 20 жовтня 1941 р.

Рівне, 20/10 – 1941.

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвящений Владико!

З Холма виїхав скорше як сподівався. Спішучи, забув забрати мат[ері-а]л про церковні справи та рукопис Вашої книжки. Користаючи з подорожи до Холма п[ана] В. Лучканя, – дуже прошу все, що я мав, забрати і передати через нього. На цім і мушу скінчити, бо п[ан] Лучкань їде за пів години.

Старання про дозвіл для арх[ієпископа] Олексія [Громадського] вже розпочав. Не знаю, чи щось з цього вийде, бо відношення німецьких чинників до його особи не дуже прихильне. Рівно ж і українське громадянство все більше й більше незадоволене з поступовання арх[ієпископа] Олексія. Зокрема, дуже йому шкодить свячення кого попало, яке він і досі практикує.

Про решту новин з церковного життя напишу при першій okazji, коли буду мати більше часу на написання листа, т[ому] т[о] заздалегідь довідаюсь про чиюсь подорож у Ваші сторони.

Прошу Ваших молитов
Як завжди, Ваш прихильний*
Ст[епан] Скрипник

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 53, арк. 1, 1зв. Копія. Рукопис.

№ 199

Митрополит Андрій Шептицький

м. Львів, 21 жовтня 1941 р.^{2*}

Ваше Високопреосвященство!^{3*}

В день св[ятого] Іларіона Великого не може минути без того, щоб я не відізвався до Вашого В[исоко]Преосвященства і не переслав моїх найширших побажань.

В день, а радше біля часу хіротонії Вашого В[исоко]Преосвященства я бажав переслати свої побажання і gratуляції, але ми були відділені пропасстю большевицької границі. Від хвилини заняття Львова німецькою Армією я знову хотів писати, але через кордон листів не можна було посилати, отже вижидав якоїсь нагоди до Холму, та такої не було. Тепер, здається, границя усунена, отже пишу цей лист.

* Так в тексті.

^{2*} Штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко джер. Архів Митр. Іларіона”.

^{3*} Штамп: “Архиєпископ Холмський і Підляський Одерж. 13. XI. 1941 р.”.

Вашому В[исоко]Преосвященству цілим серцем бажаю, щоб Ви в Холмщині, а може і в цілій Україні відновили віру св[ятого] Володимира і митрополита Іларіона, віру вселенської Церкви, віру сімох перших Вселенських Соборів. Та віра в багатьох точках доктрини зіпсута через довголітню неволю Української Церкви під неканонічною установою Петра Великого. Вона зіпсута довгими рядами богословів Синодальної Церкви, професорів у Духовних Академіях і єрархів, неканонічно установлених владою московських царів. Вона зіпсута науками просто противними православної вірі, так як організм Української Церкви зіпсутий тією довголітньою неволею і інституціями – законами, звичаями, насильством переможців, накиненими Українській Церкві.

Надіюсь, що Вашому В[исоко]Преосвященству Бог дасть ту велику благодать, що зможете Українську Церкву очистити з тих усіх наук, противних вірі і неканонічних, шкідливих, накинених неволею установ чи законів, а може передусім з тієї чисто московської нетерпимости, яка рідного брата зненавидить, коли інакше думає, з тієї тісноти і браку християнського широкого духа, якими відзначалося усе московське православ'я.

Але Вашому В[исоко]Преосвященству бажаю ще вищої благодати, бо бажаю Вам, щоб перед Всевишнім Богом стали великим Святим, яким був Великий Іларіон, якого сьогодні пам'ять празнуємо.

Принаймаючи перед хиротонією монашество і через саме посвячення Всевишньому Богові стан Архієрея, Ваше В[исоко]Преосвященство вступили на ту дорогу і вже без сумніву бачуть безконечну глибіню святости і страшно відповідальність перед судом Всевишнього Бога тих, що їх Бог покликав на пастирів Свого стада.

Ваше В[исоко]Преосвященство може краще ніж я з'ясовують Собі велич завдання Архієрея, яким без сумніву є життя своє віддати за своє стадо і разом з Ісусом Христом бути розп'ятим на хресті. Може Ваше В[исоко]Преосвященство починають уже сповняти те завдання душпастиря, страшне і для самих небесних Сил безплотних. Кажу лише краще ніж я, бо, будучи марним грішником, яким я є, я 43 роки як єпископ працюю над тим, щоб зрозуміти обов'язки душпастиря. І, на жаль, мушу признатися, що щойно большевики мене вчасі бодай навчили, чим є бути розп'ятим з Христом, хоч я ще такий далекий від сповнення того завдання, яке бодай вчасі* починаю трохи розуміти.

Прошу Всевишнього, хоч я недостойний, щоб Вашому В[исоко]Преосвященству дав іти тими дорогами духовної святости, якими людина мусить іти, щоб за собою потягнути мільйони вірних дорогою спасіння і довести їх до небесного Царства.

Складаючи сьогодні ці бажання і обітниці молитви, прохаю Ваше В[исоко]Преосвященство про молитви для себе. Покликуюсь на давнє і добре знакомство, яке смію назвати приязню. Покликуюсь на наші спільні

---

* Так в тексті.

національні ідеали, але передусім покликуюсь на одну і ту саму працю, яка є завданням нас обох і завдатком нашого вічного спасіння.

Вашого В[исоко]Преосвященства
смирений брат во Христі
† *Андрей, Митрополит*

Львів, 21. жовтня, в день св[ятого] Іларіона Великого.
Р[оку] Б[оього] 1941.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 28, арк. 1, 2, 3. Копія. Машинопис.

№ 200

Протоієрей Володимир Сойко

12 листопада 1941 р.

Року 1941. Листопаду 12 дня.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!

Сьогодні, перед від'їздом мені вдалося вільно поговорити з Владикою Олексієм [Громадським] і я довідався, що Владика виїжджає до Холма на побачення з Вами в справі вибору кандидата на митрополичий престол в Києві. Він везе з собою постанову єпископів, яка має на увазі двох кандидатів – перший це буде митрополит Денис*, а д[ру]гий кандидат – ВИ, ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО. Я коротко поінформував Владика Олексія про те, що опінія організованого українського громадянства буде підтримувати і цього доб'ється, аби перша і єдина кандидатура була Ваша, ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО.

Митрополит Денис для українців не являється особою авторитетною на такий високий пост, як митрополита України. Одиною особою являєтесь Ви. Митрополит Денис відіграв свою роль і вже яко в преклонних літах, не зможе так вправлятися в великих і тяжких обов'язків МИТРОПОЛИТА УКРАЇНИ.

Владика Олексій відповів, що все буде робитися так, щоб було канонічно, і що він сам особисто схиляється до того, щоб пройшла Ваша кандидатура.

Пізніше я говорив і з маг[істром Іваном] Коровицьким і на мої доводи, що Митрополит Денис небажаний кандидат хоч це буде і не канонічно, маг[істр] Коровицький погодився і вважає, що одиноким кандидатом являєтесь ВИ, ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО. Однак він висловився, що при канонічних умовах може краще було би в Києві мати – екзарха України, то і в цьому випадку одиноким кандидатом є Ви.

В інтересах справи дуже є бажаним, щоби Ви, ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО, в короткому часі, нині вже, відвідали Волинь і прибули до Рівного, де нині перебуває Верховна Влада України.

---

* Тут і далі, ймовірно, це фамілярне звернення до митрополита Варшавського і всієї Польщі Діонісія (Валединського).

Для того і взагалі для справи треба, конечно, щоб до Рівного як найско-
ріше приїхав на стало о[тець] прот[оієрей] Варваров.
Про це дуже ВАС прошу, ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО.
Воля Україні!

В. Сойко

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 66, арк. 1, 1зв. Копія. Машинопис.

№ 201

Архієпископ Олексій (Громадський)

Почаївська Лавра (?), 25 листопада 1941 р.

25.XI.1941 [року]

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

М. Ф. Середюк сьогодні забіг до мене і сповістив, що виїздить до Хол-
ма. При цій нагоді рахую своїм приватним обов'язком ще раз сердечно по-
дякувати Вам за теплу гостинність, яку Ви мені виготували у себе. Нехай
Господь винагородить Вас за братську любов та прихищає Вас!...

При цій же нагоді посилаю Вам дві книжки своїх проповідей, а також
оповідаю Вам, що день св[ятого] Іларіона, м[итрополита] Київського при-
падає на 28 серпня (10 вересня); отож в цей день і ми будемо поздоровляти
Вас, яко Іменинника.

Лист м[итрополита] Діонісія і акти Собору ще не виготовлені; 17*
надішлемо Вам при наступній нагоді.

Решту М. Ф. [Середюк] передасть Вам словесно.

Бажаю Вам усього кращого, братськи люблячи Вас, прошу у Господа
для Вас великих та багатих щедрот Його.

З любовію Ваш усердний слуга і богомолець
† *Алексій, Архієпископ [Волинський]
і Блюститель Святої Почаєво-Успінської Лаври*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп.1, спр. 55, арк. 4. Копія. Рукопис.

№ 202

Ф. Ягченко

25 листопада 1941 р.

Преосвященний Отче!

Офіційне запрошення Концісторіату одержав. Дуже дякую. Чи вийде з
того що, не знаю. Заходив до Відповідних урядів за дозволом на проїзд по
залізниці. Категорично одмовлено. Автомашини до Холма і Люблина не

* Так в тексті.

ходять. Буду прикладати всіх зусиль, щоб добратись до Вас, не знаю, чи буду мати успіх.

Сьогодні мав нагоду говорити з паном адвокатом Багріновським (познайомився з ним в м[істі] Василькові в серпні м[іся]ці ц[ього] р[оку]), запрошує до Києва на працю. Інформував і про церков[ні] справи, справа та не досить гарно виглядає. Як я хотів би, щоб священники дійсно були священиками, а не таке «убожество» як там є. В р[оках] 1930–[19]36 то чи вони висвячувались, а просто ключники надівали ризи і відправляли Службу Божу. Все то тепер використовує положення і момент і намагається стати священиком. Це особи в культурному відношенні недорозвинені.

Був показався і Єпископ Олексій [Громадський] в Києві, але його так прийняли, що він більше не поїде.

Дуже прошу Вас, якщо у вас є зайві примірники в укр[аїнській] і староукр[аїнській] (слов'янськ[ий]) мові Службники Іоана Злат[оуста] і Вас[илія] Вел[икого] і Раніш Освяч[ених] Дарів, часослов, требник і інш[е], прошу надіслати мені в тимчасове користування.

Якщо до 7.XII. ц[ього] р[оку] до Вас не вдасться виїхати, негайно виїжджаю до Києва.

Прошу пробачити за лист, що висланий до Вас в перших числах місяця ц[ього] р[оку]. Здається був загостро написаний, то я був під впливом інформації про «заходи» Митрополита Діонісія [Валединського].

А чому Ви не їдете до Києва? Як справи з Вашою кандидатурою: Ми лише мислимо на Вашу та о[тця] Єпископа Полікарпа [Сікорського] кандидатури.

Прошу прийняти запевнення найглибшої поваги до Вас,

во Хр[исті] Преданий
проф[есор] Ятченко

24.XI.[19]41 р[оку]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 70, арк. 1, 1зв., 2, 2зв. Копія. Рукопис.

№ 203

Микола Величківський*

м. Київ, 27 листопада 1941 р.

ДО АРХИЄПИСКОПА ІЛАРІОНА В ХОЛМІ²*

Високопреосвященний Владико!

Охоче користуюсь нагодою, щоб Вам передати цього листа. Було б бажано поговорити з Вами в різних справах, а особливо релігійних. Одначе все це описати в листі неможливо і незручно, а тому було бажано, щоб Ви особисто завітали до нас до Києва, де Вас радо повітаємо.

¹ Зверху документа є відтиск штампу з написом: “АРХИЄПИСКОП ХОЛІМСЬКИЙ І ПІДЛЯСЬКИЙ. Одержано: 17.XII.1941 р.”.

²* Текст підкреслено на машинці.

Якщо б Ви з яких-небудь причин не могли до нас скоро приїхати, просимо прислати свого повноваженого для обговорення релігійних справ.

З пошаною до Вас,

Голова Української Національної Ради

[підпис]*

Проф[есор] Микола Величківський

м. Київ

27.XI.1941 р.^{2*}

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 34, арк. 1. Копія. Машинопис^{3*}.

№ 204

Митрополит Олексій (Громадський)

Почаївська Лавра, 30 листопада 1941 р.

АРХІЄПИСКОП

ВОЛИНСЬКИЙ І КРЕМ'ЯНЕЦЬКИЙ

30.XI.1941 [року]

Св[ято-Успінська Почаївська] Лавра

Ваше Високопреосвященство,
дорогий Владико!

Якраз пощастило нам зі справою, про яку ми говорили з Вами. Як колись к одру Богоматери зібралися св[яті] Апостоли, злетілися в Почаїв цілком несподівано усі преосвященні, з яких складається наш Собор^{4*}. Це – добрий знак, бо видно так Богові вгодно.

Я скористав з зібрання єпископів і предложив на рішення їх декілька питань. З часом усі наші постанови будуть у Вас, а поки що посилаю Вам копії з двох Діянь. Діяння ч[исла (?)] 30, покаже Вам, в чому полягає наша залежність від [Московської] Патріархії, а ч[исла (?)] 34 – відносно Вас. І знову – добрий знак. Не було ані одного звука проти, бо всі ми добре розуміємо вимоги часу, який завжди потребує на відповідному місці відповідних людей.

Повідомляючи Вас про постанову Собору Єпископів, прошу Вас в скорому часі дати нам знати про свою згоду на обняття Київської стольної катедри, а також про час Вашого прибуття до Києва. Остаточний переїзд Ваш – в Ваших руках, але показатися Вам в Києві треба було б як найскоріш, бо цього вимагає ситуація церковна, а також – заспокоєння громадянства українського, яке хоче бачити в Києві єпископа – доброго українця.

Коли довідаємося про згоду Вашу і час приїзду до Києва, дамо знати єп[ископу] Пантелеймону [Рудику]. Думаю, що він мав би перебувати там,

* Текст підпису дублює машинописний текст.

^{2*} Місце і дату дописано від руки чорнилом.

^{3*} Архів Т. Міненка.

^{4*} П-й Почаївський Собор єпископів Автономної Церкви відбувся в Свято-Успінській Почаївській Лаврі 25 листопада 1941 р. Цей Собор офіційно обрав архієпископа Іларіона (Огієнка) кандидатом на архієпископа Київського.

вже з Вашого доручення, до часу Вашого остаточного переїзду, але це від Вас буде залежати, бож все зобачить власними очима і учинить так, як буде найліпше...

В виконання постанови Собору Єпископів, разом з цим послано копію тієї постанови Владиці Діонісію [Валединському] і прошу його дати своє благословення на обняття Вами Київської катедри. Може і неправильно це буде для нього, але що ж робити... Думаю, що після Вас він сам захоче бути холмським...

Господь хай береже Вас і в доброму здоров'ю хай управите путь Ваш до Вашого стольного града...

Будьте здорові. Прошу Ваших св[ятих] молитов

Ваш з братерською во Христі любов'ю і дружньою відданістю

† Алексій, М[итрополит] Волинський, Екзарх України
[архімандрит Свято-Успенської Почаївської Лаври]

PS. Як бачите, для авторитетности наших Діань я, після наради з Вами, прийняв ті звання, які надані мені були Собором Єпископів ще 25 серпня. Правду сказати, може б я і ще вагався, але був змушений учинити це з зібравшимися святителями, які вказали мені на рішучі кроки і посунення Варшави, котра своїми новими листами ще углубила той рів, який образовався поміж нами ще в серпні [1941 р.], після одержання нами неfortunного листа, від 11 серпня ц[ього] р[оку]. Просто дивуюся, що сталося з Блаженнішим*, котрий не зрозумів, як треба звертатись до тих, кого він хотів би мати зі собою. Його ситуація була тут як найміцніша, але листи його (три чи чотири) все зіпсували. Він повинен би був жалувати, що мене не має коло нього і давно все було б використано для нього як найпозитивніше. Видно, на усе нема Божої волі, бо й до сього часу не мав я змоги вислати йому свої листи.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 5, 5зв., 6. Копія. Рукопис.

№ 205

М. Середюк

м. Рівне, 15 грудня 1941 р.

Рівне. 15/XII – [19]41.

Ваше Високопреосвященство!

Користаючи з нагоди, оце передаю де-що з останніх новин, що тут найактуальніші. Архієпископ Олексій [Громадський] пару днів тому проголосив себе у Почаєві митрополитом Волинським, Екзархом всієї України та намісником містоблюстительського престолу в Києві.

В зв'язку з цим тут заіснувала всюди самозрозуміла Констернація^{2*}. Українські церковні чинники останнім потягненням Олексія дуже схвильовані.

* Йдеться про митрополита Варшавського і всієї Польщі Діонісія (Валединського).

^{2*} Так в тексті.

Навіть існують тут в декого припущення, що архиєп[ископ] Олексій, зорієнтувавшись про стан речей в Холмі, рішився самовільно на цей так поважний крок. Я особисто просто глибоко застановлююсь, чи їх мені до Кремянця, чи махнути вже остаточно на Олексія рукою та робити своє діло.

Отже конкретно справа в мене представляється так: прохання від Райхскомісара ще передвчора пішло через Люблин до Берліна, так мене найменні запевнив секретар Д[окто]ра [Ерїха] Коха, який між інш[им] освідчив, що позитивне полагодження справи, Райхскомісаром рішено, тільки нехай ще апробує Берлін. Дуже добре, що вислано рівночасно однакового змісту листи до Люблина й Кракова.

Тут, між інш[им], після того факту з Олексієм гарячково Церковні Ради з Кремянця, Луцька і Рівного почали редагувати спільну петицію до Діонісія [Валединського]. [І.] Власовський і [Б.] Козубовський, будучи у Полікарпа [Сікорського], прибули після того до Рівного, де я їх застав. При них невідлучно асистував [о. Микола] Малюжинський. З останнім дуже крепко стинався в дискусії п[ан І.Ф.] Корноухов. Між інш[им], Полікарп іменував Малюжинського членом своєї Консисторії, що започатковують 1 [числа] ц[ього] м[ісяця] й ключарем Луцького Собору і т[ак] д[алі] і т[ак] д[алі].

Мій приїзд і заходи в справі Вашого приїзду до Києва через Рівне тим часом відсунули на дальший план петицію Діонісія (Я це назвав ходженням від Анни до Каяфи)*. Всі, крім Малюжинського, зістали приємно заскочені моїм приїздом, доречі в сам час. Отже, Рівне з приходом вичікувати буде приїзд Вашого Високопреосвященства.

Пакети вислав уже до Києва полк[овникові] Рибачукові, а також і вислав листа, де згадав про все і передав у Вашім імені доручення. – Київ жде!!!

Між інш[им], свящ[еник] Сороюга [?] таки не доїхав до Холма і вернувся від границі до Рівного. Тут передав три окремі пакети п[ану] Ол[?] Машкові, а останній доручив їх передати до Холма п[анові] Копашеві Павлові, який мав прибути до Холма десь 7 чи 8 ц[ього] м[ісяця]. Чи доручено^{2*} ці пакети Вашому Високопреосвященству? Особисто приїду до Холма десь біля 23 ц[ього] м[ісяця].

Прошу Ваших молитов

М. Середюк

М. Ф. Середюк

посланець арх[ієпископа] Іларіона на схід^{3*}.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 62, арк. 1, 1зв. Копія. Рукопис.

* Тут мається на увазі сюжет, який описаний в Новому Заповіті і пов'язаний з обставинами заарештування Ісуса Христа (Іоан. 18:12–24).

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Ймовірно, це допис того, хто зробив копію цього листа.

Митрополит Олексій (Громадський)

20 грудня 1941 р.

АРХІЄПІСКОП
ВОЛИНСЬКИЙ І КРЕМЯНЕЦЬКИЙ
20.XII.1941.

Ваше Високопреосвященство,
дорогий Владико!

Через о[тця] Рудецького я послав Вам вже листа, разом з постановою Собору Єпископів відносно Вас. Але не знаю, чи вдасться йому перейти границю, а тому пишу пару слів, щоби передати їх через М. Ф. Середюка.

Видно, Богу вгодно, щоби Ви стали Первоієреєм України, бо несподівано були у мене усі наші єпископи, і ще 25 листопада я міг дати їм на підпис діяння про обір Ваш на Київську катедру. Це діяння пересилаю Вам через М. Ф. Середюка.

Тепер нас, з Вами, вже багато: я, Ви, архієп[ископ] Антоній Тавричеський, архієп[ископ] Антоній Херсонеський, архієп[ископ] Симон Чернігівський, єп[ископ] Дамаскин Подільський, єп[ископ] Пантелеймон Полтавський, єп[ископ] Веніамин Володимир-Волинський, Леонтій Бердичевський і Іоанн Ковельський.

Усі з походження – українці, за винятком туляка Вл[адики] Симона і грузина – князя Абашидзе Вл[адики] Антонія. При нареченні преосвящені Леонтій і Іоанн висловили річі по-українськи, і ще в Почаїві були перші українські річі нових єпископів. Це – велике досягнення, але наші філософи не можуть цього зрозуміти. П[ани -?] Власовські, Скрипники і Малюжинські [?] заворушилися і спасіння бачать тільки в М[итрополитові] Демкеві* котрого ще так недавно лаяли. [Степан] Скрипник навіть поїхав до Варшави – просити, щоби м[итрополит] Діонісій [Валединський] призначив від себе адміністратора Української Церкви, а також і до Берліна, чи не вдасться і там чогось досягнути...

Здається, спізналися, бо наш Собор, заслухавши останнього листа м[итрополита] Деника до Полікарпа [Сікорського], а також брутальну статтю [Степана] Скрипника в «Волині», заставив мене прийняти звання Екзарха і сан митрополита, щоби над нашою хатою була вже і стеля. Вони будуть просити – призначити їм Полікарпа адміністратором, забувши також, що самі називали його «мішком з половою», а може і Палладія [Видибіду-Руденка], забувши його «бурякову мову». Зрештою, де ненависть, там усі злоби здадуться, хоч ніхто їх і не боїться, бож це кучки самолюбців, за котрими нема реальної сили...

В виконання постанови Собору Єпископів, я написав Вл[адиці] Діонісію просьбу мирно відпустити Вас на Київську катедру. Думаю, що він вже зрозумів усю безнадійність його переїзду до Київва і хоче відпустити Вас,

* Тут і далі – це фаміл'ярне звернення до митрополита Варшавського і всієї Польщі Діонісія (Валединського)

щоби заволодіти Вашою Холмською Єпархією. Zobачите, що так буде, хоч можливо, розуміється, і несподіванки.

Мені передавали, що дуже гнівався на мене Владика, що я був у Вас, а не відвідав його. А як же я мав би це учинити, коли автомобіль не міг чекати, поки б я повернув з Варшави.

Ігуменія Магдалина сказала Вам неправду: я її не прийняв, а обіцяв прийняти, коли Ви її відпустите. Сьогодні даю завдання настоятельниці Корецького м[онастир]я, щоби вона запропон[увала] Магдалині і Теклі повернутися до Вас...

Евлогія – в зимнику*. Це моя покритниця і надіється на ігуменію, але, думаю, не захоче їхати до Вас, бо вона дуже прив'язана до ігуменії Марії. Зрештою, і ця остання була на мене злої волі, коли дозналася про рекомендацію її Вам. Я, впрочем, запропоную Евлогії відбути до Турівців, але з нею ніхто, певно, не поїде, бо обітель Зімненська – не велика. В очі може б знайшлася сестра, бажуючих поїхати до Турівців^{2*}, але не тепер, коли десять з них послані мною до Городницького монастиря, який добре заховався, а сестер не мав.

Було б навіть не комусь, а самому мені треба було б там бути і особисто поговорити з сестрами. А як нині добратись туди. Ось, коли будете їхати до Києва, – Корець на дорозі. Може Вам і вдасться когось вговорити до Турівців.

Зрештою, коли б хтось і знайшовся, нині трудно до Вас добратися, коли і зовсім стало неможливим...

Перевіривши список тих священників, що виїхали з Холмщини на Волинь, я не найшов їх в своїй Єпархії, але довідався, що єп[ископ] Полікарп охоче приймає їх і десь розміщає. І [о. Миколу] Малюжинського [?], який ненавидить Вас і мене, він зробив членом своєї Клирії, яка повстала з покору м[итрополита] Денеки, але не знаю, для чого, бож хіба тільки не луччий де-хто з Полікарпом. Поживемо – побачимо, але з Малюжинським, яко Вашим клириком, Ви повинні щось зробити, бож і тут він являється, з благословення м[итрополита] Денека, на чолі бунтовників проти мене і Собору Єпископів. Тепер, бачите, виявилось, що він неслухняний клирик і самочинник, і для його закликано архієрея маються усі підстави для каноничного над ним присуду. Коли цей присуд буде, прошу сповістити і мене – для належних здійснень на Волині.

Думаю, що до Нового Року і Різдва Христового нам не вдасться вже перекинутися парою слів, а тому, користуючи з нагоди, сердечно вітаю Вас зі Святами, а в Новому році нехай Господь милосердний пошле Вам багато здоров'я і сил. Будемо надіятися, що 1942 рік застане Вас вже на Київській столиці. Прощу Ваших св[ятих] молитов.

Ваш з братерською во Христі любов'ю відданий богомолець

† *Алексій, М[итрополит] Волинський, Екзарх України
[архімандрит Свято-Успенської Почаївської Лаври]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 7, 7зв., 8. Копія. Рукопис.

* Можливо, тут йдеться про Зімненський монастир.

^{2*} Можливо, тут йдеться про монастир у Турківцях.

Митрополит Андрій Шептицький

м. Львів, 24 грудня 1941 р.*

Їх В[исоко]преосвященство
Кир Іларіон Огієнко
Холм^{2*}

Ваше Високопреосвященство!^{3*}

Сердечно дякую за лист писаний у день св[ятого] Андрея і за такі милі для мене побажання і молитви Вашого Високопреосвященства.

У попередньому листі Ваше Високопреосвященство порушили стільки і таких важних справ, що збираюся обширно і дуже щиро на нього відповісти, але маю стільки тепер роботи, що з дня на день мушу відкладати, щоб всебічно обдумувати все, що хотів би написати.

Ваше Високопреосвященство дозволять, що вже сьогодні поставлю одне питання: йде про наголоси, з якими вимовляємо український текст. Як дуже мудро і влучно Ваше Високопреосвященство назвали текст наших церковних книг. В цій справі, як і усіх справах, що відносяться до української мови, Ваше Високопреосвященство для нас найвищий авторитет. Наша практика така, що староукраїнське слово вимовляємо з наголосом теперішньої української мови, себто вводимо і ті зміни, які переходить жива мова – чи таке поступованне правильне? Я думаю, що інакше навіть ми не могли б робити.

Зближаються Різдвяні Свята і Новий Рік, хоч він є одною з тих установ, що їх ми із Москви прийняли і які через те мені несимпатичні. А все таки, йдучи за загальним звичаєм, мушу Вашому Високопреосвященству зложити сердечні побажання всього найкращого і найліпшого для Вас і всіх Ваших праць, намірів і бажань.

З висказами високого поважання
щиро відданий [люблячий брат в Христі
† Андрей]^{4*}

Львів, дня 24. грудня 1941 р.

П.С. Залучаю мого отвертого листа і прохаю Ваше Високопреосвященство, як провідника християнського і національно[го] життя православної Холмщини, висказати Свою думку про цю справу.

Андрей М[итрополит]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 28, арк. 4, 4зв. Копія. Машинопис.

* Штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко джер. Архів Митр. Іларіона”.

^{2*} Звернення до архієпископа Іларіона (Огієнка) в оригіналі надруковано внизу аркуша.

^{3*} Архієпископ Холмський і Підляський. Одержав 19.1.1942.

^{4*} Дописано від руки.

№ 208

Тиміш Омельченко

м. Берлін, 1 січня 1942 р.

UKRAINISCHE NATIONALE VEREINUGUNG e. V. (U. N. O.)*

Українське Національне Об'єднання
Postscheckkonto Berlin Nr. 5814
Telefon: 19 26 74
Nr. 33550/41

Berlin S[üd] W[est] II
Saarlandstraße 54

1 січня 1942

До Високопреосвященного Владика Іларіона,
Архієпископа Холмського й Підляського.
Холм

Ваше Високопреосвященство!

В імені Головної Управи й сорока тисяч членів Українського Національного Об'єднання в Німецькій державі, бажаю Вам і Вашій пастві щасливого Нового року й успіхів у праці та боротьбі для відродження, відбудови, реформації й закріплення єдиної української національної автокефальної Церкви, в самостійній соборній Українській державі. Виконання такого великого завдання вимагає від українських церковних владик сили й рівноваги духа та тілесного здоров'я, аби й при найтяжчих для української Церкви обставинах зберігати самоопанування, мудрість, мужність та хист для віднайдення шляхів і засобів непохитного та нестримного прямування до здійснення святої мети української церковної єдності та сили. Ця єдність, сполучена з організованою та дисциплінованою українською національною єдністю, під одним своїм національним Проводом творчої праці й доцільного чину, дадуть собою українській нації ту могутню духову силу, яка переможе усі труднощі, перепони й перешкоди та здобуде назад і розбудує українську національну волю й соборну державність. Помагай Вам, Боже, у виконанні такого святого діла!

СЛАВА УКРАЇНІ!

Голова УНО^{2*}

[Тиміш Омельченко]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 56, арк. 1. Копія. Машинопис.

* Тут і далі текст, який надруковано курсивом, в документі надруковано в типографський спосіб.

^{2*} Лист завірений печаткою УНО.

Священик Петро Табінський

м. Львів, 8 січня 1942 р.

Відпис.

о[тець] Петро Табінський
м[істо] Львів, вул[иця] Пекарська, 31/9

Львів, дня 8 січня 1942 р[оку]

Христос рождається!

Високопреосвященніший Владико! З нагоди свят Різдва Христового та Нового Року складаю Вас в імені моєї родини і моєму щирій привіт з найкращим побажанням великих ласк Божих. До привіту залучаю сердечну подяку за добру пам'ять, якої виразом були відвідини п[ан-] о[тцем] прот[о-ієреєм Євгеном] Барщевським скромного мого помешкання. Не поставте мені за лихе, що не зразу відгукнувся. Сталося так з кількох поважних на мій погляд причин.

Перше – я зайнятий був писанням споминів з 1918–1920 р[оків] і не мав сили волі відірватися від переживань, викликаних споминами. Укладання споминів закінчив я оце тільки на самий Святий Вечір.

Друге – читав я Вашого листа до Ексцеленції Митрополита Кир-Андрея [Шептицького], дещо з Ваших друкованих і літографованих видань 1940–1941 р[оків] і переконався, що Ви живете в царині солодких мрій – пощо мав би я вносити дисонанс у Ваші переживання! На нашу долю випало стільки горя і суму, що добре, коли маємо на старість принаймні радісні мрії. Чи не так?!

Надто, з слів п[ан-] о[тця Євгена] Барщевського, а може також і з інших оповідань Ви напевно вже знаєте мій погляд на залучення Вас до православно-церковної праці. Знаєте, що залучення це я вважаю не за здобуток, а за нашу національну втрату... Вашим авторитетом і Вашою працею прикриває себе т[ак] зв[ане] Православ'є, міцно скомпрометоване і на Україні, і в Польщі. Ця обставина була найголовнішою причиною, чому я здержувався писати Вам.

З Вами я завжди був щирий – дозвольте бути таким і тепер. Спомини про події 1918–1920 р[оки]: розважання в день 10-их роковин мого поєднання з вселенською Церквою (26.XII.1931/7.I.1932) і оповідання очевидця про церковно-суспільне життя в Києві (оповідач виїхав з Києва 6.I., прибув до Львова 7.I.) відновили в моїй свідомості ідею, яку я пізнав ще на учнівській лавці, – ідею розбіжності між т[ак] зв[аними] Православ'єм і українством.

Ви, Владико, захопилися ідеєю поєднати ті два антипода... Над подібною спробою працював понад десять років (1918–1930) як священик і я, але мусів тяжко поплатитися – в Кам'янці за це кинули на мене заборону священнослуження; в Крем'янці ж позбавили мене праці і хліба, два роки держали з родиною безробітним і нарешті урочисто проголосили анафему I.XI.1931 р[оку]. І це зробило Православ'є!

Даремні були мої намагання і шкода праці!..

В рамках т[ак] зв[аного] Православ'я можна вмістити все, що вгодно – візантійство, московщину, інтернаціонал з серпом і молотом, польщину і т[аке] ін[ше], – не вмістити лише одного українства. З переміною політичних обставин православні владика міняють свою церковно-державну орієнтацію легше і скоріше, ніж свої святительські ризи.

Але орієнтація їх вістрям своїм завжди наставлена проти українства. Здалося б, по пережитих досвідах і блуканнях манівцями, після урочистих молін за «благочестивейшого и самодержавнейшого», за «Ojczyznę naszą – dziedzictwo Boga Ojca», за «предержащую власть нашу» (комуністично-безбожницький інтернаціонал), – православні владика мусіли б нарешті схаменутися і навчитися звичайнесенької тактовності... Так, ні!

Ото факт понад усякі сумніви: в Києві під іменням слов'янства активізується нахабніша білогвардейщина, а очолює її ... єпископ Пантелеймон Рудик, яко висланець митрополита (!) Олексія Громадського... Резиденцію свою урядив у Флорівському монастирі, а прилюдні Служби Божі править у Михайлівському...

Факт багатомовний.

«Т[овариство] Холмських Богословів» у своєму меморіалі з серпня 1941 р[оку] домагається, щоб не допускати неправославних до церковної праці на Великій Україні. Застерігає неправославних українських патріотів, щоб не втручалися в релігійні справи Східної України, бо це викличе боротьбу, яка міцно зашкодить незалежності України...

Нерозважні домагання та даремні побоювання! Люта боротьба і небезпека для самостійності України загрожують не з боку неправослав'я, а кого іншого... Власне самого Православ'я... Тож Православ'я – база безоглядної протиукраїнської акції. В протиукраїнському наставленні воно об'єднує і москаля, і національного ренегата, і малороса; а культивує безмежно жадобу влади, титулів та халтури, підігрує це наставлення...

Чи сучасна Київська акція Олексія – Пантелеймона діється за згодою Високопреосвящ[енного] архиеп[ископа] Іларіона [Огієнка], чи всупереч і по мимо його згоди – байдуже! В кожному разі участь Архиеп[ископа] Іларіона не міняє істоти справи, не касує розбіжності між Православ'ям і українством, припізнає розвій релігійної свідомості в українському суспільстві – отже відіграє ролю паравана...

«Т[овариство] Холмських Богословів» у своєму, згаданому вище, меморіалі декларує симпатію до Православ'я св[ятого] Володимира Вел[икого] і Петра Могилы. В нашій історії є явища, в існуванні яких православним українцям болюче признатися, але вони мусять признатися, щоб їх жертівна релігійно-суспільна праця *не загинула на сліпих стежках**. Православ'я св[ятого] Володимира Вел[икого] і його внуків було істотно-відмінним від Православ'я його правнуків – було воно визнанням вселенським, католицьким (до речі – називалося не Православ'ям, Простослав'ям).

Православ'я правнуків Володимира Вел[икого] – візантійство («Візантійський Саваоф» за виразом Тараса Шевченка), знаменує собою культур-

* Текст, що надруковано курсивом, дописано від руки.

но-духовий і національно-політичний декаданс України. Православ'є Могиланське має ту сумну заслугу, що витворило нам поняття про «Малую Русь», а відтак підготувало «Єдиную и неделимую». Пізніші форми Православ'я – це «Єдина» і різні середини.

Щиро бажаю, Вам, Владико, в новому 1942 р[оці] започаткувати відновлення віри і релігійної культури Володимира Вел[икого] – поворот до того великого діла, без якого Православна Україна не визволиться з релігійного, морального і суспільного хаосу – розгордіащу, а її відродження з царини мрій не перейде в царину фактів.

Це моє спеціально-новорічне побажання!

О[тець] Петро Табінський

Lemberg – Piekarskastrasse 31.W.9.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 67, арк. 1, 1зв., 2, 2зв. Копія. Машинопис.

№ 210

Андрій Лівіцький

8–11 січня 1942 р.

Високопреосвященніший Владико!

З великим зворушенням перечитав я лист Ваш од 31 грудня минулого року. Вірю глибоко, що святі молитви Ваші дійдуть до престолу Всевишнього, і що Господь Бог дасть нам давно ждане щастя ще в цьому році. Сподіваюсь також, що Ваша мрія перебувати в осередку українського життя зреалізується, бо його бажає також репрезентація вірних на Київщині.

Прикладаю також при цьому копію листа Київ[ської] Церковної Ради, з приводу якого я вживав певних заходів. Трагедія з бідним Севрюком ті заходи припинила: він їхав до Варшави з тим, щоб завітати і до Вас, але нещаслива доля перекреслила його наміри. – Тепер треба починати з початку, та справа вже – на добрій дорозі...

Вважаю за свій мирний обов'язок привітати Вас з 60-ю річницею народження і побажати Вам довгого віку для невтомної праці на благо нашої змученої України.

За Ваші щирі особисті побажання прошу прийняти мою найсердечніше подяку.

В надії на незмінні молитви Вашого Високопреосвященства

Андрій Лівіцький

8/І [19]42 [року].

Цими днями до Холма мають приїхати певні особи з Берліна, про що знатиме місцевий Провідник. Певно, вони схотять завітати до Вас.

З щирою повагою *Лівіцький*

11/І [19]42 [року].

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 47, арк. 1, 1зв. Копія. Рукопис*.

* Лист написано чорнилом на двох аркушах в клітинку.

12 січня 1942 р.*

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!^{2*}

Службово я виїхав з Рівного до Генеральної Губернії і то на короткий час. Виїхав 11/І [19]42, а повернути мушу 17/І [19]42, а тому не маю змоги побувати в Холмі й особисто зложити побажання ювілейні Вашому Високопреосвященству, а тому складаю побажання разом зі своєю родиною на письмі.

Усі порядні українці, починаючи від Голови І. Ф. Корноухова¹, просили мене передати Вашому Високопреосвященству, що з нетерпінням чекають на Ваш приїзд, Владико, і просять Вашого Благословенства.

В Церковному життю на протязі останніх двох місяців сталося те, що Архієпископ Олексій [Громадський] оголосив себе Митрополитом Волині і Поділля і Екзархом Усієї України. Безумовно людність українська не визнає Арх[ієпископа] Олексія не тільки за Екзарха, а навіть не визнає як Митрополита.

Чекається в Рівному на приїзд Владики Полікарпа [Сікорського].

Корецький монастир чекає й просить, щоб Ваше Високопреосвященство, при своїм[у] приїзді відвідали монастир!

Старий монастир в Корцю зруйнований большевиками й вимагає великих вкладів, щоб довести його до попереднього стану.

Я особисто відвідав монастирі в Корцю.

Прохаючи Вашого Благословенства, смиренний слуга

Феодосій Бігдай

12/І. [19]42 р[оку]

Біла Підл[яська]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 31, арк. 1, 1зв. Копія. Рукопис.

¹ Іван Карнаухів був головою Церковної Ради Волині і Поділля з 1941 р. з осередком у м. Рівному. Заступником голови Ради до єпископської висвяти був Степан Скрипник. Зв'язковим між Рівненською і Київською церковними радами був полковник Микола Рибачук.

* Штамп з написом: Архів Міненка.

^{2*} До листа прикладено штамп з написом: Архієпископ Холмський і Підляський. Одержав 17.01.1942 р.

Митрополит Олексій (Громадський)

3 лютого 1942 р.

3.II.1942 [року]

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

Користаю з нагоди перебування тут М. Ф. Середюка, щоби перекинути-ся з Вами парою слів. Як у Вас спокійно, і як тут зле стає. Фатальний в історії останнього часу одшиває кирізи своїм призначенням адміністратора заварив таку кашу, що трудно буде її перетравити. Розуміється, духовенство в огромній більшості не піде за ним, як також і мало вірних, але так звана інтелігенція росхлябалась і може натворити біди.

[Степан] Скрипник і [о. Микола] Малюжинський працюють во-всю. Треба Вам, Владико, як можна скоріш відбути до Київа і обняти керівництво катедрою і єпархією, бо є небезпека, що туди може раніш прибути Полікарп [Сікорський]. Цей останній може одразу зійтися з липківцями, а тоді недовго учинити розкол. Еп[ископу] Пантелеймону [Рудику] я одіслав соборну постанову о Вас, але хто може сказати, чи він одержить її. Але це не повинно було б стримати Вашу подорож до Києва, бо ж П[антелеймо]н му-сить знати про Ваш приїзд. Маю відмітити, що він помалу справляється зі своїм завданням і нібито утворює вже і Консисторію. Нібито пересвятив і де-кількох самосвятів...

Я виставляю листи до Райхскомісара з прозьбою полекшити Вам в'їзд до Києва. Того листа віддасть у Райхскомісаріаті п[ан] Середюк. Одночасно прикладаю до цього посвідчення, що Ви дійсно Архиеп[ископ] Київський. Таке засвідчення дається усім єпископам, що одержують нові номінації.

Тільки що прибув еп[ископ] Веніамин [Новицький]. Він об'їхав чотири повіти, по містах правив служби Божі і усюду його добре зустрічали. Був він і у Луцьку, но до адміністрації не заходив. Наше духовенство где-не дїждеться Вашого приїзду до Києва, розуміючи справедливо, що цей приїзд покладе кінець варшавським інтригам.

Сьогодні ж був у мене священик з Умані і оповідав, що і там ім'я Ваше стоїть високо... Словом, задивляюся я у майбутнє з добримим надїями, тільки треба приспішити, бо адміністратор вже відкрито говорить, що поставить з пару єпископів і порве з Варшавою. А незадачливий блаженний*, певно не думає, навіть, про те, що тут усі знають. Кажуть, що Полікарп їде до Києва на днях. Це може і краще: принаймні побачить, що уявляє з себе адміністратор, і дорога для Вас уторується.

На днях буду мати цікаві розмови де з-ким з мірян і в розмові буду вести лінію про з'єднання усіх нас під Вашим проводом. Коли б ці розмови тут привели б до згоди, вони б, надїюся, мали наслідки добрі і на всій Волині. Прикладаю при цьому іще кілька постанов Собору, справку про розводи, а також відозву нашого Собору про відношення наше до Москви і Варшави. В

* Тут: митрополит Варшавський Діонісій (Валединський).

луцьких газетах травлять і окидають брудом нас, але це ми вважаємо за знак слабости і розпачи...

Господь хай береже Вас і уторує Ваш шлях до столиці. Прошу св[ятих] молитов Ваших... З братською в Христі любов'ю до Вас і належною пошаною Ваш усердний слуга і богомолець

† Алексій, М[итрополит] Волинський Е[кзарх] У[країни] [підпис]

PS. Коли б погодилися зі мною наші миряне, я прямував би до скасування екзархату і адміністрації і за негайне проголошення митрополита Київського і усієї України, бо бачу, що до Помісного Собору довго чекати, и до нього може бути нароблено много зла.

М[итрополит] А[лексій] [підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 10, 10зв., 11. Копія. Рукопис.

№ 213

Володимир Левицький

м. Берлін, 16 лютого 1942 р.

Ukrainische Nationale Vereinigung
e[ingetragener] V[erein] (U. N. O.)
Українське Національне Об'єднання
Ген[еральний] Секрет[аріат]

Berlin S[üd]w[est] 11
16.2.1942

Saarlandstraße 54
Postscheckkonto Berlin
Nr. 5814*
Telefon: 192674

Його Високопреосвященству
Архієпископові Холмському
і Підляському
Д[окто]ру Іларіонові Огієнкові
Холм, Свята Данилова Гора

Ваше Високопреосвященство!

По повороті з рідних земель маю особисте доручення від Галицького Митрополита пр[еосвященнішого] Андрея Шептицького передати Вашому Високопреосвященству щирий привіт з побажаннями найкращих успіхів у Вашій ревній Архисерейській праці. Ексцеленція Митрополит надзвичайно вдоволений із цього, що відомому нашому ученому та працівникові проф[есорові] д[окто]р[у] Іванові Огієнкові судилося засісти на владичому столі Святої Данилової Гори у Холмі. Його Високопреосвященство Митрополит очікував від Вас повідомлення про сповнення Вашого Архисерейського сану, на що був готовий негайно привітати Ваше Високопреосвященство з цього приводу. Думаю, що це зробити вдасться ще й сьогодні, тим паче по історичній появі листа Ексцеленції Митрополита до Православних Владик, якого Вам передаю при цьому.

* Текст листа надруковано на бланку Генерального Секретаріату УНО в Німеччині.

З нагоди 60-ліття з дня народин Вашого Високопреосвященства прохаю ввічливо прийняти від мене найщиріші побажання кріпкого здоров'я та многих літ. Нехай Всевеликий Господь благословить Вас, Архисрею, у сповненні важливого діла – повернути червоним наїздником відкинений від Бога наш народ назад до Нашої Святої Церкви, об'єднаної в один церковно-національний моноліт! Скажу словами Галицького Митрополита: Релігійна єдність була могутнім товчком в осягненні національної єдності! – Тверджу, що на Владичому столі Золотоверхого Києва немає місця для різних русотяпів – малоросів учорашніх! У бік Вашого Високопреосвященства звернені очі наших братів знад Дніпра! Для належної інформації Ексцеленції Митрополита прохаю ввічливо доручити пересилати на Його адресу всі інформації пресового відділу Вашої Консисторії та різні зарядження й видання.

Остаюся з глибокою пошаною до Вашого Високопреосвященства
Слава Україні!

Ваш о[– ?] д[окто]р *Володимир Левицький*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 46, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 214

Митрополит Андрій Шептицький

м. Львів, 21 лютого 1942 р.

Його Високопреосвященство Кир. Іларіон в Холмі*

Ваше Високопреосвященство,
Святий Владико!^{2*}

Зворушила мене доброта Вашого Високопреосвященства і цінні письма, які рішають в моїх очах цілковито справу наголосів нашої церковної мови. Дуже правильно Ваше Високопреосвященство називають її староукраїнською мовою і дуже правильно поступають, дозволяючи на Богослужби в тій мові так як і в народній. Вашому Високопреосвященству певно відомо, що ми, завдяки цілому рядові повільних змін, а в кінці рішенню Ап[остольсько-го] Престолу, вернули до обряду 17^{3*}. століття, часів Могили і Рутського. Це, на мою думку, дуже важний крок також і на дорозі для взаємного наближення до всіх православних Церков.

Прощу Ваше Високопреосвященство прийняти вискази найвищої пошани з проханням про молитви.

*відданий в Х [ристі]
† Андрей М[итрополит]*

[м.] Львів, 21 лютого 1942 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 28, арк. 5. Копія. Машинопис.

* Звернення до архієпископа Іларіона (Огієнка) в оригіналі надруковано внизу аркуша.

^{2*} Штамп: “Архієпископ Холмський і Підляський. Одержав 2.III.1942 р.”.

^{3*} Так в тексті.

№ 215

Митрополит Діонісій (Валединський) і архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Варшава, 16 березня 1942 р.

До Його Високопреосвященства,
Високопреосвященнішого Іларіона,
Архієпископа Холмського і Підляського*.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико,
Улюблений у Христі Брате.

Одвертий лист Преосвященного Андрея [Шептицького], Митрополита Греко-Католицької Церкви, з дня 30.XII.1941 року, нема сумніву, викликав певний відгомін серед Українського Народу. Той лист був видрукований не лишень в пресі. Окремим виданням, в формі летучки, він масово поширений серед православних парафій Лемківщини й Галичини. Уважаємо, що нам, до яких зрештою звертається автор листа, належить відповісти.

Залучаючи до цього проект відповіді, який зредаговано з поминенням полемічних моментів, просимо ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО зложити свій підпис, коли висловлені в цій відповіді думки поділяєте. В такому разі відповідь буде підписана нами трьома.

З братською у Христі любов'ю перебуваємо

[Митрополит Діонісій]
[Архієпископ Палладій]

16.III.42.
Варшава^{2*}.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 41, арк. 2. Копія. Машинопис.

№ 216

Павло Скоропадський

24 березня 1942 р.

24.03.[19]42[року]
До Його Високопреосвященства
Архієпископа Холмського і Підляського
ІЛАРІОНА
[м.] Холм

Дякую Вам за лист Ваш від 15.3.[19]42 року.

Вірте мені, Владико, що я Вам співчуваю. Я бачу, яка небезпека зависла не тільки над Українською Православною Церквою...

* Зверху документа є відтиск штампю з написом: "АРХІЄПІСКОП ХОЛМСЬКИЙ І ПІДЛЯСЬКИЙ". Одержано: 26.III.1942 р."

^{2*} Текст, що надруковано курсивом, дописано від руки чорнилом.

Треба мати терпець. Ще багато змін буде. На жаль, не так швидко все це робиться, як би нам бажалося. Але те, що оце пишу Вам, це не значить підупадати на душі, навпаки треба ще завзятіше боротися за своє. А боротися за своє – це насамперед значить мати свої сили добре зорганізованими, мати від гори аж до найнижчих один провід. Поки що українство під цим оглядом дає непривабливу картину, але я вірю в наш народ, а тому я вірю, що ми переборемо всі труднощі, що стоять та ще стоятимуть на нашому шляху до власної Держави, а в ній до Незалежної Української Православної Церкви.

Дозволю собі думати, що коли унезалежнення і самостійність Української Церкви справа Богові мила, то вона стане дійсністю, що б там не комбінували лукаві людяні. Але тут перша вимога від тих, що Церковну Справу на серці мають, це в цей жажливий і нелюдський час стати ближче до Бога, піднятися понад денною метушнею людських забаганок та бути прикладом християнських і лицарських чеснот для наших менших.

Прохаючи Ваших молитов, залишаюсь глибоко Вас поважаючий

Павло Скоропадський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 65, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 217

Єпископ Іван Лятишевський

м. Станіслав, 12 квітня 1942 р.

Їх Високопреосвященству
Кир Іларіонові Огієнкові
Високопреосвященнішому Архiepіскопові
Холмському і Підляському
в Холмі*

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Дякую найсердечніше за ласкаву пам'ять про мене і переслані побажання з нагоди Воскресення Христового.

Ваше Високопреосвященство випередили мене в пересланні святочних побажань, але не випередили щодо мого внутрішнього наставлення і відношення до Вашої Високодостоїнної Особи.

Справді я не мав до цього часу приємності пізнати особисто Ваше Високопреосвященство, але за це знаю Вас добре з громадянської і наукової праці.

Вірю, що коли люди тої міри беруть в свої руки керму Української Православної Церкви, то вже не довгий час, що ми з'єдине́мося^{2*} у вірі, що її

---

* Звернення до адресата надруковано після тексту листа. До листа прикладено штамп з написом: "АРХIEПИСКОП ХОЛМСЬКИЙ і ПІДЛЯСЬКИЙ. Одержано: 23.IV.1942 р."

^{2*} Так в тексті.

ісповідували Наші Святі Учителі Церкви: Василій Великий, оба Григорії, Іван Золотоустий та [Іоанн] Дамаскин, коли існувало лиш одне Христове Стадо і один Пастор, про що так гаряче молився Божественний Спаситель на Тайній Вечері: «Нехай усі будуть Одно, як Ти, Отче, в Небі і я в Тобі..., щоби світ повірив, що Ти мене післав»*.

Ця одність так дуже конечна для майбутності і спасіння українського народу. За ту святую єдність у вірі молю Прославленого Спасителя, як також щоб обдарив Ваше Високопреосвященство багатими своїми ласками і благословив у всім.

При цій нагоді долучую вислови найвищої пошани і остаю

Вашого Високопреосвященства
люблячим братом і слугою в Христі Господі*.

[†Іван Лятишевський Єпископ Помічник]

[м.] Станіславів, дня 12 квітня 1942 р[оку] Б[ожого]
В Неділю Антипасхи.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 48, арк. 1, 1зв. Копія. Машинопис.

№ 218

Митрополит Олексій (Громадський)

28 квітня 1942 р.

АРХІЄПИСКОП
ВОЛИНСЬКИЙ І КРЕМЯНЕЦЬКИЙ
Написав 28.IV.

Христос воскрес!
Ваше Високопреосвященство,
дорогий Владико!

Сердечно вітаю Вас з днем Святого Воскресіння Христового і від душі бажаю, щоби провели Ви, в єднанні з паствою Вашою, святочні дні в родині духовній і добрим здоровлі.

Листа Вашого, від 9 липня ц[ього] р[оку] я одержав неділи дві тому назад, як також і дуже цінні цитати, які запропоновані були М[итрополитом] Д[іонісієм (Валединським)] в Кракові...

Я вже нав'язав контакти з Вищою Владою на Україні і дуже задоволений прийомом, але, поки що, йде запекла і ворожа боротьба проти нас зі сторони Луцька: ті, що займають адміністраторські пляцівки, міліція, гроші, засоби локалізації і т[ак] д[алі], а у нас тільки ім'я і слово переконання. Але ж я не трачу надії на повну перемогу, бо у нас правда, та й Луцьк відверто став на сторону липківців, через що перестав бути православним: от до чого довів справу М[итрополит] Д[іонісій] своїм втручанням.

* Цитату з Нового Заповіту в оригіналі документу надруковано в розрядку.

* Слова "Христі Господі" надруковано старослов'янською мовою.

Більшість огромна віруючого народу і духовенства з нами, але безглуздий терор, лож і безпримірна наглисть дещо роблять. Навіть єп[ископ] Дамаскін [Малюта] перейшов на сторону Полікарпа [Сікорського]. Мені його не шкода, бо його одхід вважаю за очищення Церкви від різного неподобства (Ви, певно, маєте відомости про його поводження), а за ним, здається, ніхто не піде на Подолі. Часово я взяв Подільську Єпархію під свою опіку...

В Києві дуже добре працює Єп[ископ] Пантелеймон [Рудик], хоч і там вже діють новоявлені: Никанор [Абрамович] та Ігорь [Губа]*. Архiepископи Симон [Івановський] і Антоній [Абашидзе] ще не відбули на свої єпархії, хоч і збиралися... Єп[ископ] Іоанн [Лавріненко] сидить в Ковелі і певно нікуди не виїде, бо до нас звернулося духовенство Берестейської округи з просьбою дати їм за правлячого саме єп[ископа] Іоанна.

Пр[еосвященний] Веніамин [Новицький] є ректором в Почаїві пастирського курсу, але він часто виїжджає по моїм дорученням. На минулому тижні він був в Пінську, Бересті, Ковелі і Рівному. Послідні поїздки приємні. Відпав від нас Дамаскін [Малюта], але можливе поєднання з нами Александра і Георгія, які «адміністратора» не поминають і недовольні з тієї форми, яку прийняло питання про липківців. Коли стисло буде відомо, що М[итрополит] Д[іонісій (Валединський)] заперечує вмішування в наші церковні справи, північні єпископи поєднуються з нами...

Єп[ископ] Леонтій [Філіпович] мав в Житомирі бесіду з державним міністром освіти і культів, який заявив йому, що позиція нашого Собору Єпископів є цілком правильна, і обіцяв усяку підтримку.

Єп[ископ] Леонтій недавно повернув з Києва і повідомив, що мені обов'язково треба відвідати столицю, бо єп[ископ] П[антелеймон] добре справлявся, нині ж прибули Н[иканор] та І[гор], а тепер для присяги потрібен більший авторитет. На великий жаль, і мені, так як і Вам, ще не скоро, певно, прийдеться здійснити бажання православних м[іста] Києва. Я учинив як при [нрзб.] довшому Вашого приїзду до нас але, поки що, без наслідків. На просьбу о перепустку Вашу на письмі я відповіді не одержав; потім єп[ископ] Веніамин від мого імені просив о перепустку, но йому було сказано, що до скінчення війни це неможливе.

Нарешті я сам говорив про Вас і новітність Вашого прибуття, але мені ще в рішучіших виразах було роз'яснено, що Ваш приїзд (як і взагалі когось з єпископів з Ген[ерал]-Губ[ернаторства]) нині не може бути актуальним. Жаль, але, видно, землячки наші, на чолі з п[аном Степаном] Скрипником, вміють працювати на шкоду Церкви Божої... Як бачите, закінчення справи очолення нашої Церкви не так легко провести, як здається. І добре, що ця справа не була закінчена, бо як би це виглядало, коли б Голова Церкви не був впущений в свою область?! Будемо надіятися, що з бігом часу, особливо, коли війська підуть з валкою далі, справа ця вирішиться, бож тепер маємо вказівки, що ні один єпископ наш не може бути висвяченим без порозуміння

---

* Єпископи Никанор (Абрамович) і Ігор (Губа) були висвячені на Соборі в Пінську 8–10 лютого 1942 р. Полікарпом (Сікорським) і прибули до Києва 13 березня 1942 р., де почали правити в Андріївській церкві.

з Владою (що не застосовується до Луцька, бо, певне, маєте відомости про сектарський характер того церковного напрямку).

Надіюся, що може наступити такий момент, коли вдасться виходити для Вас перепустку до Києва. Але ж не треба закривати очей і на те, що і проти Вас ведеться тепер агітація, про що я довідався з листа до мене еп[ископа] Полікарпа [Сікорського]. Не знаю, що викликало цей лист, але недавно він написав мені його в дуже чемних виразах і закликав знайти якийсь спосіб з утворення стану. Так же чемно я відповів, що для того треба соблюдати канони, бо порушення канонів завадить навіть до відпаду від св[ятого] Православія, як це і сталося і з ним... Не знаю, що він ще напише, бо відповідь свою я писав тільки в тих днях...

Після успішного контакту з Владою я почуваю себе більш бадьоро і працюю так, як давно вже не працював. А п[ан] Корноухов оказався тепер найбільшим нашим ворогом: він-то збирає церковні самочинні ради і наказує їм верхолити, хоч і без трискучого успіху...

Господь хай заховає Вас своєю милостю та щедротами.

Вашого Високопреосвященства люблячий у Христі брат і богомолець

† *Алексій, Митрополит [Волинський Екзарх України]*

2.IV.1942.

При цьому прикладаю де-які акти наші для орієнтації.

Заборону [о. Миколая] Малюжинського йому вислали до Луцька, де він нині найголовніший проводирь та вдохновитель старань Полікарпа.

В Кременці вже спокійно, бо нема трьох китів неспокою: Власовського, Миш[нрзб.] і Бригадира.

Івана Н. Коровицького в Луцьку виставили ненадійним на єпископа.

М[итрополит УГКЦ Андрей] Шептицький розіслав листи про порозуміння, але, здається, ніхто не звертає на нього уваги, бож-таки і [нрзб.] той лист. Луцьк, по де-яким відомостям, вороже ставиться до того листа і навіть закидає Вам близькі стосунки зі Львовом, як міцний аргумент проти Вас.

Я казав Вам в Холмі, що Палаць* закінчить липківщину, так і сталось.

До мене звернувся якийсь Іван Чинченко, якого Ви, Владико, нібито прийняли з липківщини і возвели в сан протоієрея. Од Собора нашого він добивається єпископства, яке нібито мав від Вашого [Високопреосвященства (?)]. Щось не віриться мені, бо в своїй автобіографії пише, що з 30 т^{2*} 1938 р. жив без шлюбу з жинкою. Це ж – блуд, а тому трудно вірити, щоби він Вас спровадив во гріх; все ж я був би радий, коли б Ви написали мені про Чинченка.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 12, 12зв., 13, 13зв. Копія. Рукопис.

---

* Так в тексті.

^{2*} Так в тексті.

Митрополит Олексій (Громадський)

м. Крем'янець, 27 травня 1942 р.

АРХИЄПИСКОП
Волинський і Кремянецький*
‡
EXARCH der UKRAINE
Metropolit von Wolhynien und Schytomir

=====

ЕКЗАРХ УКРАЇНИ
Митрополит Волинський і Житомирський
Den/Дня 27 травня 1942 р[оку]
KREMIANEZ / КРЕМ'ЯНЕЦЬ^{2*}

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Дуже я радий, що вже стало можливим регулярно зноситись через пошту. Листи Ваші з датами 14, 22^{3*}; 28 квітня мною одержані.

Прикро мені, що мимоволі доставив Вам неприємність, опублікувавши Вашого листа до М[итрополита] Д[іоні]сія [Валединського], але не жалкую, що не був упереджений про його таємничий характер, бо цей лист має надзвичай важне значіння. Не треба забувати, що Ваше ім'я для багатьох – символ майбутнього нашої Української Церкви, а тому і лист Ваш для многих говорить більше про неканонічність втручання Церкви до нас, між наші полемічні вияснення. Це – міцний удар по Церкві і її «адміністрації». Всі, що одержали Вашого листа, дякують мені за його висилку... Може б я, до порозуміння з Вами, і не розповсюдив того листа, але ж Варварів [?], який привіз мені його з Рівного, дав мені зрозуміти, що і він, і Луцьк знають про зміст листа. Чому ж би і мені не повідомити певних осіб про документ історичної важности?...

Щоби в пришлому не трапилось такої несправности, прошу Вас зазначати характер того, що в Ваших листах має конфіденціальний зміст. А на сей раз даруйте мені за невірний гріх...

Що до замітки М[итрополита] Д[іоні]сія (Валединського) про моє перебування в Холмі, то усі ми вже звикли до того, що він завжди перебільшить. Ця замітка не відповідає дійсності, бо я не тільки не писав, але і не міг писати йому про те, чого не було. Бож Ви не тільки не відраджували мені їхати до Варшави, а, оскільки удержав в пам'яті, навіть не говорили про цю поїздку. Після того, що говорив я про це з п[аном] Корноуховим, може і в

---

* Ці слова в тексті оригіналу надруковано в типографський спосіб.

^{2*} В оригіналі це відтиск штампю зверху надрукованого в типографський спосіб грифу. Слова, що надруковано курсивом, в оригіналі вписано від руки чорнилом.

^{3*} Цей лист опубліковано: *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968) / Упоряд. Ляхоцький В., Московченко Н., Преловська І.* – К.: УДНДІАСД, 2001. Серія "Пам'ятки" – Т. 2. – С. 306.

Вашій присутності. Як знаєте, я прибув до Вас з Києва, передав Вам побажання київських кругів і одержав Вашу згоду на здійснення тих побажань, а після того не було вже потреби їхати до М[итрополита] Д[іонісія].

Інша річ, що від Вас і Вашого оточення я довідався про вороже наставлення до мене Варшави, після чого пропала у мене всяка охота до поїздки до Варшави. Про це я й писав М[итрополиту] Д[іонісію], коли довідався, що він дуже гнівається на мене, що я не відвідав його. А М[итрополит] Д[іонісій] перебільшив і написав Вам то, чого не було. Зрештою, то звичайний спосіб М[итрополита] Д[іонісія].

Пам'ятаєте, як він мені говорив в Почаєві: «а знаєте, що Вл[адика] Александр [Іноземцев] говорив про вас таке, а таке»? Через годину Вл[адика] Александр зустрічає мене і ділиться зі мною тією ж вісткою про мене, ніби я говорив митр[опо]литу про Вл[адика] А[лександр]а таке, а таке. Пам'ятаю іще де-кілька таких випадків. Може то і політичний спосіб розсварювати людей, але ціна такої політики не велика, особливо, коли вона повторюється. Ми, будучи польські архієреї, так добре знали свого Кириарха, що і не думали сваритися після його провокативних освідчень... Думаю, що правильно учините, коли приймете листа М[итрополита] Д[іонісія] з 3-го березня за бажання посварити нас, що здається, не вдається йому...

Просите хоч коротенького опису, як стоїть у нас церковна справа...

Ми стараємося про висвячення ще 9-ти єпископів, щоби замістити усі українські катедри. Коли одержимо згоду, то і висвятимо. Оці кандидати, яких я представив Вищій на Україні Владі: 1) архим[андрит] Мелітон, 2) архим[андрит] Серафим (Кушнирук), 3) архим[андрит] Панкратій, 4) прот[оієрей] з Острога Рафальський, 5) прот[оієрей] Андроник Рубецький, 6) архим[андрит] Димитрій, 7) прот[оієрей] Евлогій Марковський, 8) прот[оієрей] Вячеслав Целович, 9) прот[оієрей] Володимир Кресович...

Може б ми ще й повстрімалися з висвяченням, але липковці святять без порозуміння Бог зна кого. Окрім Никанора [Абрамовича] і Ігоря [Губи], вже висвячено Фотія, Мануїла [Тарнавського] і Мстислава [Скрипника], а хочуть і ще святити. Мстислав – це б[увший] посол Степан Скрипник. Це – чистий політик, але я не певний, чи він знає молитву Господню. Не відаю, чи знає про чини Луцька М[итрополит] Д[іонісій], а коли знає, то ввійде в історію, як великий Єресіарх, розкладаючий нашу Українську Церкву. Так звана Укр[аїнська] Авт[окефальна] Церква є возстановленням липківщини. Приближаються без пересвячення в «сущому сані» всі «священники», двоє-і троеженці, висвячують по католицькому звичаю по кілька (навіть по 10) чоловік, без усякого розбору, змінили звичай звершення євхристійного канону і т[ому] п[одібне].

Це вже не Православна Церква і нам прийшло про те проголосити, бо в [Почаївській] Лаврі зібралося чотири архієреї: я, єп[ископ] Пантелеймон [Рудик], єп[ископ] Веніамін [Новицький] і єп[ископ] Леонтій [Філіпович], і ми склали з себе маленький Собор. Коли наші ухвали підпишуть остальні Владики, опублікуємо ухвали і перешлемо їх Вам. Таким чином, Церква наша розкололася, як і все у нас – на Україні розколюється, бо вже така вдача наша: без сварки і роздору обійтися не можемо...

Нам тяжко, бо липковці мають за собою розагітовані українські уряди і установи, просто гроші і способи льокалізації, а ми цього позбавлені. Але маси народні з нами, особливо там, де липковців вже бачили і знають їм ціну. Коли будемо мати всюди єпископів, віруючі всі будуть з нами, а поки що голод релігійний так великий, що приймають по селах і липковців. Буває і так, що і тепер де-хто з липковців звертається до мене за пересвятами, і я роблю це.

Як бачите, за півроку ситуація так змінилася, що трудно тепер і сказати, що далі буде. Во всякому разі з'єднати наші роз'єднання вже майже неможливо... Коли назвати липківщину лівою стороною нашої Церкви, то нашу течію треба вважати правою, яка з кожним днем правіє і, чого доброго, введовзі не захоче, щоби в нашій Церкві виявилася прихильність до поєднання і виявлення українських властивостей. Тому приклад в Києві, де хочуть мати своїм архиєпископом Пр[еосвященного] Пантелеймона. Його успособлення [?] Вам відомо, а між тим все духовенство і мирянство [?] за ним. Ми постановили учинити його Вишгородським, правлячим Київською Єпархією, а самий Київ має бути під керівництвом Собора Єпископів в моїй особі.

Коли б я мав змогу побувати в столиці, може б я і zobачив, як там стоїть справа, але, поки що, тієї змоги не маю і мушу вірити тому, що мені пишуть і говорять... Неможливість призначити П[атріархо]м Київським я обосновав тим, що маємо постанову про Ваше призначення до Києва, але мені заявлено, що це призначення вже втратило свій змісл, бо для православних нині потрібні інші єпископи, а липковці пішли своїм шляхом. Поки що, постанови від 25 листопада [1941 р.] остається в силі, але що маємо робити з силою обставин? Коли б Ви прибули сюди в грудні, інакше б все виглядало... Будемо ждати, що після закінчення війни знову відкритється можливість для примирення, і тоді знову без Вас не обійдуться. В надії на це я, єдино силою свого авторитету в Соборі, задержав в силі постанову Собору Ч[лен] 34...

Пр[еосвящений] Симон [Івановський] вже в Чернигові. Богу дякувати, хоч один з наших єпископів перебуває за Дніпром. Його там приймають з охотою, аби тільки він не вдарився заходити в правду.

Пр[еосвящений] Дамаскин до сього часу не виявив остаточно свого обличчя, а тому я взяв Подільську Єпархію в своє управління. Винницьку область я доручив єп[ископу] Леонтію, і в Винниці вже є Консисторія.

До нас перейшла і Берестецька область, і м[итрополит] Іоанн вже їздить по парафіям Берестечка.

З Арх[ієпископом] Александром [Іноземцевим] я веду дружню переписку. Він, видимо, не задоволений вибриками «адміністрації», але тримається міцно за М[итрополита] Д[іонісія (Валединського)].

М[итрополит] Д[іонісій] через одного з Борецьких звертався недавно до мене. На словах, бо листа він до мене не надіслав, я заявив, що нині розмова між мною і Варшавою була б можливою тільки в такому випадкові, коли М[итрополит] Д[іонісій] напише мені офіційно, що він відкликав свою адміністрацію, засуджує липківщину і не визнає за єпископа Ігоря [Губу], якого я позбавив сану. Відповіді ще не маю...

Вся тягота управління на Волині і Поділлію лежить на мені і єп[ископові] Веніямініві. Я мушу сидіти на місці, бо кожний день дає щось нового, що вимагає негайного і правильного вирішення, а пр[еосвящений] Венямін їздить, куди тільки треба, і керує пастирським курсом в Почаєві. У червні вже будемо мати і випуск нових кандидатів священників... Наші новоявлені липковці ведуть діло до голосування в парафіях за них, або за нас. Не знаю, чи вдасться їм цей плебісцит*, але хіба вони думають, що це розвалило б парафіяльне життя? Для політиканів всі засоби і наслідки корисні і дозволені, аби тільки по-їхньому сталося. Поживемо-побачимо.

Ось і все. Коли чого бракує, поставте мені питання, на які можна легше і більше відповісти.

Недавно я писав о[тцю Євгену] Борщевському. Може, в тому листові найдете що-будь для Вас цікавого... Коли буду мати час, збираюся ще написати п[ану] судді Соловію, але якраз часу-то мені завжди і бракує. Тільки в Лаврі трохи вільніше... Прошу св[ятих] молитов Ваших.

Будьте здорові і Богом бережені! Ваш з братською любов'ю

Митрополит [Волинський Екзарх України] [Алексій]

Повернувши до Крем'янця, довідався, що ніби «адміністратором» вже призначили п[ана] Скрипника Степана, якого, з ім'ям «Мстислава», висвятили за архієпископа в Києві, ніби навіть без відома Поликарпа [Сікорського]. Цікаво, коли правда.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 14, 14 зв., 15, 15 зв. Копія. Рукопис.

№ 220

Митрополит Андрій Шептицький

м. Львів, 29 травня 1942 р.^{2*}

Ч[исло] 524/42

Високопреосвященний Кир Іларіон^{3*}

Холм

Ваше Високопреосвященство!

На Ваше письмо з 7 травня пізно відповідаю, бо я чекав на відомості про Володимира Жовтанського і на відповідь на письмо зі Львова, звернене до нього. Тої відповіді досі не маємо. Тому і без ньої відповідаю: у Львові про таку «католізацію православної Церкви ціною українізації» ніхто не чув та й ніхто не думав. Летючка виразно походить від якогось москвофіла, настрашеного гадкою що Ваше Високопреосвященство, могли би зірвати з московським православ'єм.

Не думаю, щоби поміж українцями знайшовся чоловік, який би з такою ненавистю говорив про українців та їх «католицьку брехню». Він, автор летючки, удає українця, а є політиком-чорносотенцем.

* Слово дописано від руки над рядком.

^{2*} Штамп: "Архієпископ Холмський і Підляський. Одержав 5.VI.1942 р."

^{3*} Архів Міненка.

При цій нагоді складаю Вашому Високопреосвященству найщирішу подяку за прегарний переклад «Коліноприклонних молитов» і за цінну статтю «Linguistica slovasa».

Прошу прийняти вискази моєї найвищої пошани

† *Андрей, Митр[ополит]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 28, арк. 6. Копія. Машинопис.

№ 221

Олександр Оглоблин

Київ, Андріївський узвіз 2, пом[ешкання] 42 – Холм, 9 липня 1942 р.

[...] Дуже вдячний Вам за ласкаву обіцянку надіслати мені Ваші праці. В мене є тільки “Повстання азбуки й літературної мови в слов’ян” (1938 р.), яку Ви мені ласкаво надіслали минулого року та дещо з старих Ваших праць (між іншим історичні нариси м. Брусилова). Особливо хотілося б мати мені Ваш монументальний корпус “Історія церквоно-слов’янської мови”, а також праці з історії української культури, зокрема, друкарства. З великим інтересом чекаю на Вашу працю про Українську Церкву.

Відповідаючи на Ваше запитання, вважаю, що найкращим місцем у Києві, де слід було б зосередити Ваші друковані праці, являється Бібліотека Української Академії Наук (адреса її: Київ, Велика Володимирська вулиця, № 58) [...].

Київське наукове життя по-малу відновлюється. Нещодавно при будинку Вчених утворилося Історико-філологічне Товариство (офіційна назва: гурток). В його складі є й історично-археологічна секція, на голову якої обрано мене. Секція має об’єднати Київських істориків та археологів, а може й мистецтвознавців (власне, істориків українського мистецтва). Це – перші початки нової наукової роботи в царині історичних наук у Києві.

Музей-Архів переходової доби працює. Відкрито виставку про руйнацію більшовиками культурних пам’яток м. Києва. Виставка справляє сильне враження. З одного боку – пам’ятки старої української культури (майже всі – церковні пам’ятки), які навіть на фото вражають своєю величчю і красою. З другого боку – пам’ятки – купи руїн, наслідки варварської большевицької руйнації. Тепер Музей-архів готує нову виставку, присвячену визволенню Києва німецькою армією від жидо-більшовицького гніту й відродженню господарчого й культурного життя Києва. Виставка має відкритися 19 вересня (річниця визволення). Поруч з тим, збираємо документальні й мемуарні матеріали про Київ за часів советської влади. Музей-архів також розпочав науково-дослідну роботу в царині киевознавства.

Дуже дякую Вам за вказівку щодо транскрипції мого прізвища. Вказівка цілком слухна, і я постараюся і сам звикнути до нової транскрипції і призвичаїти до неї інших людей.

Адреса проф. М. К. Грунського – Київ, Столипинська вулиця № 44, пом[ешкання] 4.

Проф. С. Гаєвський – нині Єпископ Лубенський Сильвестр [УАПЦ].
Прошу благословення Вашого Високопреосвященства й Ваших молитов.

З глибокою пошаною *Олександр Оглоблин*

*Копія з Архіву Ukrainian Orthodox Church of Canada. –
Фонд: Митрополит Іларіон (Огієнко), коробка 18, папка “Прохання до мене приїхати”. Копію листа надано для публікації проф., д.і.н. І.І. Тюрменко.
Копія. Рукопис.*

№ 222

Митрополит Олексій (Громадський)

12 серпня 1942 р.

ДО
ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНІЙШОГО
ІЛАРІОНА, АРХИЄПІСКОПА
ХОЛМСЬКОГО І ПІДЛЯСЬКОГО

12 серпня 1942 р[оку]

**ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШИЙ ВЛАДИКО!**

Братськи повідомляю Ваше Високопреосвященство, що 21, 23, 24 і 25 липня ц[ього]р[оку] в Почаївській Лаврі одержали хіротонію архиерейську слідувачи єпископи: 1) Преосвященний Серафим (Кушнерук), єпископ Николаївський, вікарій Херсонський; 2) Преосвященний Євлогій (Марковський), єпископ Винницький; 3) Преосвященний Іов (Кресович), єпископ Луцький, якому доручено управління Луцької і Ковельської Округ і 4) Преосвященний Федор (Рафальський), єпископ Таганрогський, якому часово доручено перебування, яко мого заступника, в Почаївській Лаврі.

Окрім того, повідомляю, що на підставі анкетної згоди наших Преосвящених, Преосвященний Веніамин [Новицький] відбув в Полтаву, яко правлячий єпископ Полтавський і Лубенський, з дорученням йому часово керувати і Харківською Єпархією.

З огляду на утворившийся в Катеринославській Єпархії стан, мною срочно делегован[ий] до Катеринослава Преосвященний Димитрій (Маган) з наданням йому, в цілях улатвлення* йому з Єпархії тяжкої праці, титула «Єкатеринославський». Прошу в цій справі дати мені свою апробату для внесення в Соборні акти.

Повідомляю, що на підставі листа п[ана] Райхскомисара від 26 травня ц[ього] р[оку], мною представлені, в якості кандидатів на єпископські катедри, такі особи: 1) проф[есор] Академії, магістр Богословія, свящ[еник] Михаїл Оксіюк – на вікаріятську катедру Каневську; 2) кандидат богословія прот[оієрей] Андрей Славінський – на вікаріятську катедру Черкаську; 3) про-

* Так в тексті.

т[оіерей] Николай Дробницький – на вікаріятську катедру в Сарнах; 4) Почаївський архимандрит Никодім – на Єкатеринодарську (на Кубані) вікаріятську катедру; 6) настоятель Дерманського монастиря архимандрит Мефодій (Сібіковський) – на Кременчуцьку вікаріятську катедру і 7) прот[оіерей] Георгій Боришкевич – на Єлізаветградську вікаріятську катедру.

Раніш хіротонії названих, прошу представити мені в скорому часі свій одзив щодо вищеподаних кандидатур.

З братською в Христі любовію Ваш усердний слуга і богомолець

† *Алексій, Митрополит [Волинський Екзарх України]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 16, 16 зв. Копія. Машинопис.

№ 223

Митрополит Олексій (Громадський)

22 серпня 1942 р.

АРХІЄПИСКОП
ВОЛИНСЬКИЙ І КРЕМЯНЕЦЬКИЙ
22 серпня 1942 р[оку]

Ваше Високопреосвященство,
дорогий Владико!

Давно вже писав Вам, бо все ніяк не вдавалося сісти за листа. Справ ділових у мене така маса, що треба дівуватися, як я ще живий. Місяць тому назад висвячено ще п'ять єпископів і тепер нас вже 15. надіюся висвятити ще 10, а також вже пристає знов до нас і єп[ископ] Дамаскин. Думаю, що такої кількості вже вистачить. Четверо вже і за Демека: єп[ископ] Панкратій в Білгороді, єп[ископ] Димитрій в Катеринославі, єп[ископ] Веніамін в Полтаві і Харькові і архієп[ископ] Симон – в Чернигові... Здається, я послав Вам список усіх єпископів наших і кандидатів до них через Консисторію, а тому не буду повторятися, а хочу на сей раз відповісти Вам на Ваші листи.

Розуміється, все, що пишуть Вам з Луцька є неправдою. Думаю, що з тону усіх луцьких писань Вам видно, що там дуже хвилюються і сердяться, щоби на них сповнилося давнє речення: “Юпитеру, ти сердишся, значить ти не прав”. З хорої голови вони звальноють на здорову, а забили вже так далеко, що трудно їм вернутися. Як ні тяжко, а розрив безнадійно поглибшав, і пришлося нам відверто оповістити, що так звана “автокефальна” церква не є вже православною. До нас приєднався єп[ископ] Мануїл (Тарнавський), і його прийшлося вже пересвятити, чого він і сам бажав. Це зроблено по особому чину, який не ображав Преосвященника, але по суті був новою хіротонією.

При цьому прикладаю для Вас кілька звернень до духовенства і вірних*, з яких Вам видно буде, як лають в Луцьку, бо справа їх видається що раз

* Тексти звернень відсутні.

гіршою. На мого відвертого листа Полікарп відповів просто лайкою, на яку я вже не рахую можливим відповідати. Надіюся, що Ви одержали того мого листа.

На Вашого листа про Турковицького образа я учинив шляхи зарядження еп[ископу] Леонтієві, але відповіді ще не маю. Може вдасться мені скоро бути в Житомирі і Києві, і я займуся сам справою об іконах. Написав і Пр[еосвященному] Пантелеймону про Холмську святиню, але у мене мало надії, щоби він щось зробив, бо скаржиться на брак часу. Коли буду у Києві, сам поговорю з о[тцем] Юнаком...

Я щось нічого не пам'ятаю про о[тця] Рудикова і думаю, що Вам неправильно доложили. У мене досі було таке вражіння, що о[тець] Рудиков служить в Краківській Єпархії, з якої його хотів вирвати А[рхиепископ] Симон, який управляв Здолбунівським повітом, де раніш був о[тець] Рудиков. Отож, може від Вл[адика] Симона він що-небудь дістав. Можливо, що Пр[еподобний] Симон і на мене посилався, але тепер, за відбуттям А[рхиепископа] Симона в Чернігів, трудно усе справити.

А ось вчора мені донесли, що ніби Ви сказали комусь, що о[тця] Ананія Сагайдаківського не Ви не пускаєте, а я не хочу. На мене за те обурилися, хоч і мають Вашого листа. Коли з Вашого боку немає перешкод, я нічого не мав би проти повернення о[тця] Ананія на Волинь...

На днях одержав я відповідь М[итрополита] А[ндрея] Шептицького на мого листа до нього. Копію мого листа при цьому прикладаю, а відповідь пришлю трохи пізніш, коли здіймуть копії з нього.

Ще остається відповісти на Вашу замітку про автокефалію Укр[аїнської] Церкви, але даруйте мені: як слід я її не розібрав, а тому напишу Вам пізніш, як що час дозволить...

Окрім еп[ископа] Мануїла, написав мені короткого листа еп[ископ] Ніканор (Абрамович) з Києва. Збирався йому відповісти, але вирішив особисто побачитися з ним, коли судилось Богом бути у Києві. По деяким аудієнціям можна судити, що центр об'єднаної церкви нашої вже намічається, а тоді і для Вас проб'є потрібна година. Крайности мусять відійти, а здоровий елемент зрозуміє, в чому спасіння, і об'єднається коло здорового ж центру. Коли вдасться бути в столиці, вясниться ця справа ще більше, і я зможу Вам написати більш цікавого листа, а поки що, – йде непотрібна дефлосива, в якій надаремно тратимо сили. Я вже зо два місяці не відкликався на писанину луцьку, але сьогодні Вл[адика] Мануїл знову переслав мені цілу низку нервових викриків “адм[ініс]трації”, і знов мушу давати відповідь, хоч і не хотілося. Біда, коли політичний клуб зроблять з церкви, а так воно є в Луцьку.

Я почуваю себе бадьорим і спокійним, хоч що-дня цькують мене і кусають...

Недавно був у мене один протоієрей з Берліна і оповідав де-що цікавого з церковного життя в Європі. Оказується, що наш бувший Матеуш – в Парижі, де його прийняв Вл[адика] Евлогій [Георгієвський]. А еп[ископ] Савва – в Америці. В Сербії управляє церквою не патріарх, а митр[ополит] Іосиф. Кажуть, що в Одесі – Вісаріон. А Саввелія спіткала лиха година. Я переконаний, що не сам він вліз, а його хтось упутав, бо трудно допустити, щоб він на

старість міг змінитися. А може? Трудно нині, може, судити на підставі попереднього...

В Вильні керує прибалтійським екзархатом мит[рополит] Сергій [Воскресенський], а в Білорусі відомі Вам єпископи, на чолі з м[итрополитом] Пантелеймоном. В Гродні – екзарх м[итрополита] Пантелеймона – архієп[ископ] Венедикт Бобковський.

А чи маєте Ви постанови Київського Собору новолипківців, від 17 травня ц[ього] р[оку]? Дивна якась річ, про яку можна подумати, що вона прийнята в нетверезому стані. Може, так воно і було...

Але вже замучив Вас не так змістом, як буквами, що їх трудно розібрати. Боюся, що скоро ніхто мене не розбере.

Господь хай береже Вас! Прошу св[ятих] молитов Ваших. З братерською о Христі любов'ю Ваш усердний слуга і богомолець

† М[итрополит] Алексій

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, спр. 17, 17зв., 18, 18зв. Копія. Рукопис.

№ 224

Митрополит Андрій Шептицький

м. Львів, 2 листопада 1942 р.*

Ч[исло] 901/42

Його Високопреосвященство

КИР ІЛАРІОН

Архієпископ Холмський і

Підляський в ХОЛМІ

Ваше Високопреосвященство!

В день св[ятого] Іларіона Великого, Вашого Небесного Покровителя, складаю найщиріші побажання всяких благодатей з неба і найуспішнішої праці для Церкви і народу.

Часи так незвичайно тяжкі, що трудно про наші національні справи думати без глибокого болю. В одному Бозі надія, що mimo братовбійчих роздорів зможемо у відповідну хвилину зробити те, чого від нас обов'язок вимагатиме.

Трудно оборонитися перед песимізмом, але без сумніву не можна його допустити. Треба вірити і надіятися, що все для нас добре скінчиться.

Прошу Ваше Високопреосвященство приймати вискази моєї найвищої пошани.

† Андрей [Шептицький]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 28, арк. 7. Копія. Машинопис.

---

* Архів Міненка.

Митрополит Олексій (Громадський)

28 грудня 1942 р.

ARCYBISKUP

Wolyński i Krzmienski

28.XII.1942 [поку]

Ваше Високопреосвященство,
дорогий Владико!

Я вже писав Вам, що доручив єписк[опу] Леонтію питливо розвідати про Турковський образ Б[ожої] М[атері] і о наслідках повідомити мені. На днях мною одержан лист від Е[пископа] Л[еонтія], в якому він пише: «Образ Б[ожої] М[атері] Турковицької, по всім даним, погиб, коли був закрит[ий] за большевиків Тригорський монастир. Образи були повезені до Житомира, но по дорозі розпродавалися, кому попало. Де-які з образів нині повернуті в монастирі окремими селянами, що купили їх, а Бурковського образа не знаходиться. Дві старушки-монахині, що живуть коло м[іста] Кодні, самі приїзджали до Житомира з ціллю – відшукати ікону, обійшли музеї і нічого не знайшли. Очевидно погинула святиня за гріхи наші, як погинуло і множество святинь. Мною зроблено все, що можна, але, на жаль, безрезультатно. Так відпишіть Вл[адиці] Іларіону [Огієнку]».

Виходить, таким чином, що наші попередні відомости про Турков[ський] образ були безпідставними, но будемо надіятися, що в потрібний час Господь явить нам милість Свою і відкриє, де св[ятий] образ.

М.Ф. Середюк прислав мені календар на 1943 р[ік] і дві книжки Літургії. Вбачаю в тому Вашу ласкаву увагу до мене і сердечно дякую за прислане. Як Ви щасливі, що можете друкувати, а у нас тут і паперу нема, і печатного органу не маємо.

Думаю, що Вас дуже цікавлять наші церковні справи, які так несподівано розвинулися – було, а тому дав наказ Консistorії пересилати Вам усі документи в цих справах. Не знаю, що Ви одержали, а нині, при нагоді, долучаю кілька документів до цього листа.

Як зобачите, добігаємо знову до розбитого корита, чого, зрештою, і треба було сподіватися, бо справа поєднання з Луцьком майже не можлива. Вони мають свої завдання, з якими ми погодитися не в силах. Вони одразу затрубили про свою побіду, а наше підпорядкування і видали себе з головою, про що їм ходило. Прийшлося і нам відійти назад, як в реляціях військових пишеться замести передбачені позиції, щоби, з захованням поваги і такту, стати на належний шлях.

Поведінка такого Платона, що, здається, не слухає свого патрона з Луцька і хоче бути ще радикальнішим від нього, тільки відштовхує від згоди і порозуміння. Окрім того, на мої вимоги каноничного характеру Вл[адика Пінський] Александр [Іноземцев] уклонився від належної відповіді і тим показав, що розходження каноничного характеру між нами існують, і луцький напрямок – таки єретичний, неолипківський, що, як звідусіль доносять, помічається і в церковному житті...

А все ж-таки, акт 8.Х [1942 року]* мав своє значіння, бо всебічно вияснив ситуацію, і я тепер можу дивитися на все очима – без повязки...

Щоб не виходило від нас, постараюся надсилати Вам для інформації, а нині можу тільки сказати, що за рік, що ми не бачилися, так все змінилося, що торік і уявляти собі не можна було... Цікава буде історія того періоду, коли заховуються усі документи, і знайдеться час для скористання його...

З огляду на зближаючийся Новий Рік і Різдво Христове, прошу Вас ласкаво прийняти моє братське поздоровлення з Великим Святим і сердечні новорічні побажання – здоровля, успіхів в праці і спокою душевного... Господь народжений нашого ради спасіння хай береже Вас!

З братською о Христі любов'ю Вашого Високопреосвященства усердний слуга і богомолець

† *Алексій*, Митрополит [Волинський, Екзарх України]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 55, арк. 19, 19зв., 20. Копія. Рукопис.

№ 226

Митрополит Андрій Шептицький

м. Львів, січень 1943 р.^{2*}

Ч[исло] 7/43

Його Високопреосвященство КИР ІЛАРІОН
Архієпископ Холмський і Підляський в Холмі

Ваше Високопреосвященство,
Святий Владико!

Прийміть найщиріші побажання з нагоди Різдвяних Свят і Нового Року. Ваш лист з дня 15.ХІІ. наповнив мене смутком, болю над всім тим, про що пишете. На жаль однак не в моїй силі що-небудь змінити. Всі ми греко-католики не менше від православних відчуваємо тяжке і прикре положення і надіємося на Всевишнього, що воно зміниться на краще.

Цілим серцем дякую за пересилання мені цінного «Словничка» і подивляю муравлину Вашу працю.

З висказами найвищої пошани і проханням про св[яті] Ваші молитви відданий во Христі

† *Андрей* [Шептицький]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 28, арк. 8. Копія. Машинопис.

---

* Йдеться про документ, який підписали в Луцьку представителі УАПЦ і УАЦ з метою об'єднання Православної церкви в Україні.

^{2*} Штамп: «Архієпископ Холмський і Підляський. Одержав 11.01.1943 р.»

Павло Скоропадський

11 січня 1943 р.

П.І.[19]43 [року]

До Його Високопреосвященства Владики Іларіона,
Архієпископа Холмського й Підляського*.

Ваше Високопреосвященство!

Сердечно дякую Вам за Вашого прекрасного листа та за ті Ваші мені побажання, що в ньому містяться.

Бажаю Вам щиро, щоб Ваші задуми й наміри знайшли б благословення Боже та, здійснившись, дали б Вам той духовний спокій, про який Ви так красно пишете.

Це правда, що – найбільше щастя скрізь, – в окремої людини і в родині, і в цілому народу – це спокій. Але спокій-щастя настає тільки по перемозі чогось ліпшого й вищого над низчим і гіршим. Коли ж перемога, то попереджує її боротьба. І ми стоїмо в борні тяжкій і нерівній.

Куди ми не подивимося, то побачимо, що не тільки українську правду топчуть ногами, але й ту Найвищу, що є джерелом усіх менших правд.

І ми діти Народу, що колись за сивої давнини взяв на плечі Хрест Христов і поніс його в далекі простори на північ і на схід, не можемо, ба, не сміємо лишатися байдужими, а повинні встати на захист Вищої Правди, а тим самим і нашої української.

І це правда, що в основі нашої боротьби насамперед має лежати любов, любов до Бога, до собі подібних і любов до нашої прабатьківської хати-землі. І саме ця любов спонукає нас до боротьби!

І Христос каже: «Не думайте, що я прийшов послати спокій на землю; не прийшов я послати спокій, а меч».

Дозволю собі думати, що ці слова відносяться до таких часів, коли перед кожним встає невблаганне «або-або», себто, часи, коли неможна лишитися на зразок [Понтія] Пілата нейтральним.

Спокій ми можемо зазнати тільки на своїй Землі, коли виконаємо наш обов'язок перед Богом і Батьківщиною.

Ще раз бажаю Вам усього від Господа Бога доброго.

Прохаючи Ваших молитов, залишаюсь глибоко Вас, Ваше Високопреосвященство, поважаючим^{2*}

[Павло Скоропадський]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 65, арк. 2. Копія. Машинопис.

* Текст звернення до адресата надруковано наприкінці документу.

^{2*} Текст, який надруковано курсивом, дописано від руки чорнилом автором листа.

№ 228

Павло Скоропадський

27 лютого 1943 р.

До Його Високопреосвященства
Архієпископа Холмського й Підляського ІЛАРІОНА

27 лютого 1943 р[оку]

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Ваше новорічне, послане на тему «Бережімо все своє рідне», одержав, перечитав і маю якнайкращу думку про цю річ. Дуже Вам дякую за те, що дали можливість мені ознайомитися з нею.

Вважаю, що поширення цього послання серед менш свідомої національно частини нашого громадянства дуже корисне. Тому доручив моїй Канцелярії набути більшу кількість цього видання, щоби серед відповідних прошарів нашого народу його поширити.

Прохаючи Ваших молитов, залишаюсь глибоко Вас, Ваше Високопреосвященство, поважаючим*

Павло Скоропадський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 65, арк. 3. Копія. Машинопис.

№ 229

Митрополит Андрій Шептицький

м. Львів, 31 березня 1944 р.^{2*}

Ч[исло] 169/44

Ваше Високопреосвященство.

Почта у Львові вже листів не приймає. Маючи нагоду передати цього листа кимсь, хто іде на захід, пишу його, відчуваючи прикро незручне і майже нечемне представлення справи, про яку впрочім не можу судити, бо не знаю події, зв'язаної з похороном посадника [міста] Грубешова. В одному бодай мушу оправдати автора пересланого мені у відпису листу. Називаючи Ваше Високопреосвященство «Ексцеленцією», він певно не мав наміру відмовити Вам титулу Архієпископа, хоч і це повинен був знати, що православні архієреї правильніше від нас уживають тільки церковних титулів.

Пишу може кілька днів перед хвилиною, коли червона армія займе Львів. В порівнянні з тою пропастю руїни, яка видається, простягнеться на цілу Україну, всі непорозуміння бліднуть. Надіюся, що може Холм і Варшава будуть пощаджені, але це, що терпите і що всюди ми всі терпимо є вже правдивою руїною на довгі століття.

Поручаю себе і свою єпархію молитвам ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА і прошу прийняти

[Митрополит] *Андрей [Шептицький]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 28, арк. 9, 9а. Копія. Машинопис.

* Дописано П. Скоропадським від руки.

^{2*} З архіву Т. Міненка.

Єпископ Іван Лятишевський

м. Станіславів, 22 травня 1944 р.

ЕПИСКОП-ПОМІЧНИК
В СТАНІСЛАВОВІ

Станіславів, дня 22 травня 1944*

Ваше Високопреосвященство,
Найдостойніший Архієрею!

Від половини березня с[ього] р[оку] з причин бойових дій замкнено в Станіславіві пошту і до сьогодні не відтворено. Тому не мав я можности подякувати Вашому Високопреосвященству за ласкаву пам'ять і прислання мені Свойого твору п[ід] з[аголовком] «Скорбна мати».

Роблю це сьогодні, користаючи з нагоди, що мій кривняк виїздить до Берліна і зможе по дорозі подати цього мого листа.

Дякую отже як найсердечніше за цю прегарну і милу мені пам'ятку від Вашого Високопреосвященства.

В українському народі культ Богородиці дуже вкорінений і люблений. В Галичині ми маємо також кілька гарних образів чудотворних Преч[истої] Діви Марії: в Зарваниці на Поділля і в Погоні, Гошеві і Самборі на Підгір'ю, а укр[аїнський] нарід перед цею війною щорічно відвідував громадою з цілого краю ці місця святі. Тому то й твір Вашого Високопреосвященства є цінним вкладом у всеукраїнську релігійну літературу.

Ще раз дякую сердечно за печать і персональні вислови найглибшої пошани та остаю

Вашого Високопреосвященства
з проханням о згадку в св[ятих] молитвах
все щиро відданим слугою в Христі Господі.

† Іоан Лятишевський

Еп[ископ] Пом[ічник] Правлячого Єпископа УГКЦ
Григорія Хомишина] Станіславівський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 48, арк. 2, 2 зв. Копія. Рукопис.

---

* Текст листа написано від руки на бланку єпископа-помічника правлячого єпископа УГКЦ в Станіславіві. Гриф бланку надруковано в типографський спосіб. Текст, який надруковано курсивом, в оригіналі вписано від руки чорнилом.

№ 231

Павло Скоропадський

27 травня 1944 р.

27-го травня 1944 р[оку]

До Його Високопреосвященства
Високопреосвященнішого Іларіона,
Митрополита й Архієпископа Холмського й Підляського.

Ваше Високопреосвященство!

Сердечно дякую за присилку Вашої найновішої книжки «Юда з Каріоту» з власноручним підписом. Ваша праця на нашій найдаліше на захід висуненій Холмській Землі, що найбільше зазнала спустошення від ворожого натиску зі Заходу, дає добрі наслідки, бо вже тепер Холмщина може похвалитись підняттям рівня національної свідомости, яка дорівнює свідомості других українських земель, чого ще кілька років тому не можна було сказати. Вашою працею Україна відзискає назад свою мало що не втрачену Холмщину!

При цій нагоді дякую Вашому Високопреосвященству також за регулярну присилку «Звідомлень з Холмсько-Підляської Єпархії».

Глибоко Вас поважаючий*
[Павло Скоропадський]^{2*}

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 65, арк. 4. Копія. Машинопис.

№ 232

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)^{3*}

м. Регензбург, 7 лютого 1947 р.

Erzbischof Palladios
Regensburg, 7, II, 947
Sanghofer Siedlung
Bölckestr[аße] 15/92

Дорогий Владико!

Пишу до Вас нараз третій. Другого листа мені почта звернула. З Вашого мовчання припускаю, що і перший лист до Вас не потрапив. Оце на днях прочитав в газетах, що вже можна писати за границю по укр[аїнському]. Виходить, що до цього часу було невільно. Можливо, що то було причиною повернення листа. Хоч Садовск[ий] запевняє, що з Вами переписується по укр[аїнському].

* Дописано П. Скоропадським від руки.

^{2*} Слова, які надруковано курсивом та підпис від руки дописано чорним чорнилом.

^{3*} Зверху документа є відтиск штампу з написом: “МИТРОПОЛИТ ХОЛМСЬКИЙ і ПІДЛЯСЬКИЙ. Одержано: 23.FEV.1947 р.” і дописано від руки: “і відписав 25.II.47”.

Про Вас чув ще в часі примусового відпочинку. Пригадково у вересні минулого року зустрівся з Митр[ополитом] Анаст[асієм (Грибановським)] і він оповів мені про Ваш побут в Швейцарії і про недугу. Маю надію, що тепер здорові. Пізніше уже докладніше оповів мені про Вас Садовс[ький]. Отже більше-менше я був ознайомлений про Ваші митарства і тішився, що хоч Вас оминули тяжкі морозні переживання. Маю на увазі Вас, М[итрополита] Д[іонісія] і себе. Тепер довідаюсь, що і Ви не маєте спокою. Правда, причини інші. Виходить, що усе є умовне. А взагалі мусимо погодитись, що терпіння є призначенням людей. Зокрема Архирейів Божих. Мусимось терпіти за усіх. Коли ж гонять нас за Христа і Його св[яту] Науку та ще за любов до батьківщини, так нехай буде благословенне терпіння. Його ж бо поблагословив сам Христос Бог на Хресті. Чому ж би і ми не мали терпіти. Навить добре то. Зрештою усе залежить від того як ми сприймаємо життєві явища. Бо і від того залежать наші терпіння. В кожному разі ліпше на волі терпіти, а ніж спати. Ви ж з своїм постійним, вічним, діяльним шуканням істини очевидно натрапляєте на перешкоди. В цьому відношенні Вам можна навіть позаздрити. Не в перешкодах, а діяльному шуканні.

Доношу, що по милості Божій я жив і здоров. За час примусового спочинку багато передумав. Трохи навіть відпочив. Про себе не потребувавсь думати. З людей і майна розгубився. Не маю абсолютно нічого. Господь дає, Господь і забрав. Нехай буде благословенне ім'я Його. Від давна мрію про Афон і Палестину. Готовий туди вибратися кожну хвилину. А до часу сижу в таборі, не дивлюсь, не слухаю і мовчу. Бачу стільки світа, що з вікна. Та трохи з газет. В церкві поминаю М[итрополита] Д[іонісія] і Вас. То відповідає вимогам канонічним. До спільної роботи не включаюсь. Признаюсь, що не цілком розумію керунок УАПЦ. А може там і нема керунку. Без руля і вітрил. Хто що потрапить. Здається найбільше приуспіває Е[кзарх] Мстислав. Як зачуваю він одержав запрошення до Америки чи то до Канади. Вже й не знаю докладно.

Маю надію, що за цей час багато писали, а ще більше запроектували. Чи хоч маєте можливість друкувати і поширювати друки. Хіба що трудно. В Швейц[арії] дорогі гроші і друки. Вам треба б організувати друк в Німеччині. Тут і дешевше і є серед кого поширювати. На духовну літературу тут голод. Бракує навіть підручників. Вже не говорю про богослужбові книжки. Часослов видано на ротаторі. Важко користати навіть тим що знаються на ц[ерковному] Уставі.

На цьому кінчу. Якщо одержу відповідь, то напишу докладніше. В Новому Році бажаю Вам передусім здоровля. Далі бажаю постійного діяльного поривання до істини. Щоб Ваш Небесний Покровитель споміг Вам до кінця сповнити завдання предтечі відродження нашої рідної Святої Церкви.

Вашого Високопреосвященства
богомалець А[рхієпископ] П[алладій]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 1, 1зв. Копія. Рукопис.

Священний Синод УАПЦ на еміграції

м. Штутгарт, 18 серпня 1947 р.

СВЯЩЕННИЙ СИНОД
Української Автокефальної
Православної Церкви на еміграції

LE SAINT SYNODE
de l'Eglise Ukrainienne Autocephale
Orthodoxe en Emigration

THE HOLY SYNOD
of the Ukrainian Autocephal
Orthodox Church in Emigration

DIE HEILIGE SYNODE
der Ukrainischen Autokephalen
Ortodoxen Kirche in Emigration

№ 428/47 Штутгарт-Цуффенгаузен,
18 серпня 1947 р[оку]

Його Високопреосвященство, Високопреосвященніший
ларіон, митрополит Холмський і Підляський в Лозанні.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Внаслідок воєнних подій 1941–1945 р[оків] Ієрархія Української Автокефальної Православної Церкви, частина її духовенства й понад сто тисяч вірних опинились поза межами України на еміграції, на далекій чужині, переважно в Німеччині і інших краях Європи.

По закінченні війни Єпископатові Церкви при допомозі Божій, спільно з духовенством і вірними та при прихильному наставленні християнсько-демократичної американсько-англійської влади вдалося організувати церковне життя як по таборових осередках у Німеччині, так і поза таборами: засновано парафіяльні громади, пристосовано приміщення для храмів, а в багатьох випадках побудовано нові храми, організовано церковні хори, місійно-освітню працю, засновано Церковні Братства. Своєю духовною опікою Церква на еміграції обняла всіх православних українців-емігрантів і старається завжди задовольнити їх духовні потреби.

Свящ[енний] Собор Єпископів УАПЦеркви відбув на еміграції три сесії своїх нарад, виділив себе Свящ[енний] Синод, яко виконавчий орган, який відбув шість сесій на еміграції.

З повищих причин на еміграції опинились і Ви, Ваше Високопреосвященство, з поодиноким своїм духовенством і малою кількістю вірних з Вашої Єпархії, які досі користали і користають щиро і успішно з духовної опіки УАПЦеркви.

До відома Свящ[енного] Синоду дійшло, що Ви, Ваше Високопреосвященство, започаткували організацію парафій під Вашою юрисдикцією для обслуговування вірних з Вашої Єпархії яких у місці заснування парафії або не буває, або бувають одиниці.

По відомостям, які маютья, ця акція створює серед духовенства й вірних УАПЦеркви дуже неприємну і шкідливу атмосферу і загрожує єдності УАПЦеркви, до чого допустити не сміємо, особливо находячись на еміграції.

Свящ[енний] Синод УАПЦеркви з повищих міркувань постановив звернутись з проханням до Вашого Високопреосвященства, як до Архіпастиря-Українця, увійти в склад Свящ[енного] Собору Єпископів УАПЦеркви для спільної праці на користь Святої Православної Церкви і українського народу.

Про своє рішення в повищій справі просимо повідомити Свящ[енний] Синод УАПЦеркви на еміграції. З молитвами і братерською у Христі любов'ю

Єпископ *Платон*

Секретар Свящ[енного] Синоду
УАПЦеркви на еміграції

Митрополит *Полікарп*

Голова Свящ[енного] Синоду
УАПЦеркви на еміграції

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 78, арк. 1, 1а. Копія. Машинопис.

№ 234

Б. Олександрів

м. Зальцбург, 30 серпня 1947 р.

Salzburg, Residenzbrunnen mit Glockenspiel*

30.08.[19]47 [року]
Salzburger Festspiele 1947**

Отримав 7.IX.[1947 р.]^{3*}

Metropolit Ilarion
Lausanne, Suisse
«Bethanie»

Ваше Високопреосвященство!

Вашу нову книжку-поему «Туми» одержав. Щиро дякую Вам за увагу. Докії Гуменної тепер немає в Зальцбурзі, але я перешлю їй Вашу книжку на нову адресу – в Баварію. Бажаю Вам багато сил і творчих успіхів!

Ваш відданий

Б. Олександрів

Копія з Архіву Ukrainian Orthodox Church of Canada. – Фонд: Митрополит Іларіон (Огієнко). Копію для публікації надано прот. Юрієм Мициком.

Автограф на бланку поштової листівки.

* Цей текст надруковано на поштовій листівці в типографський спосіб.

2* Це відтиск поштового штемпелю.

3* Дописано від руки чорнилом у верхньому лівому кутку картки.

**Меморандум наради з 276 представників українського
православного громадянства з вимогою
відновлення соборноправности в УАПЦ**

м. Ашаффенбург [?], 13 травня 1947 р.

Нарада Українського
Православного Громадянства.
13 травня 1947 [року]

До Священного Собору Єпископів УАПЦ*

НАЙПОЧЕСНІШИ І ВСЕЧЕСНІ ОТЦІ!

В тяжких умовах, в умовах панування в Україні бездушного завойовника, відроджувалася в 1941–[19]43 рр. Українська Автокефальна Православна Церква, що за десять років перед тим була потоплена в крові побожного Українського Народу руками ще лютішого завойовника. Перед новою смертельною загрозою Українська Церква перенеслася з Рідного Краю на чужину.

В нових, цілком відмінних для себе зовнішніх обставинах, тяжких, як усяке життя поза межами рідної землі, українська Церква опинилася в умовах можливих для своєї життєдіяльності, бо звільнилася од ворожих їй явно виявлених зовнішніх сил, небезпечних для її існування. Але тих можливостей Українська Церква не використовує. За два роки свого нового життя, з часу закінчення війни, вона не об'єднала в своїм лоні всього православного українського суспільства в еміграції, не скерувала його духовних прагнень до українського православного релігійно-національного ідеалу. Значна частина української православної людности так і залишається в стані індиферентизму до релігії, індиферентизму принесеного з собою з життя в антихристиянській державі, а молодь так і блукає манівцями релігійної невідомості, а то й ворожого ставлення до церкви, до віри в Бога.

На це не раз звертали увагу Духівництва УАПЦ органи нашої преси. Так газета «Наше Життя» в червні минулого року (додаток № 41 з 22.06 [1946 року]), вказуючи на байдуже, а почасти й вороже ставлення нашої молоді до релігії, цілком слушно писала: «Коли хтось винен у цьому тепер, то передовсім наше православне духовенство». Але, крім байдужості і негативного ставлення до релігії і церкви, в частині нашої емігрантської суспільности дають про себе знати ще й інші складники – релігійні секти, які не меншою мірою шкідливі для релігійного і національного ества українського. Ці секти в деяких таборах мають уже десятки, а то й сотні (як наприклад у Ганновері) своїх прихильників і щодалі зростають. В окремих випадках мають місце відступництво від предківської православної віри й перехід до інших віровизнань. Причини усіх цих явищ, що можуть мати фатальні наслідки для українського релігійно-національного ідеалу, лежать у невідповідних історичним засадам теперішніх формах устрою, ідеологічного напрямку і керівництва УАПЦ.

* Тут і далі всі абрєвіатури в тексті меморандуму надруковані з крапками (У.А.П.Ц.).

З давніх-давен устрій Української Православної Церкви побудований був на засадах соборноправності. Право вирішення справ і керівництва мали рівно всі члени церкви: єпископи, священники і народ. Найвищим керівним органом були Церковні Собори, що склалися з усіх трьох частин церкви (єпископів, священників і представників народу).

Такі Собори відбувалися в Українській Церкві, як свідчать літописи, вже в княжій добі. З пізніших історичних джерел відомо про численні Собори в рр. 1415-му (вибори Митрополита Григорія Цамблака), 1509-му, що своїми ухвалами мав важливе конструктивне значення, та дванадцять Соборів за час з 1514 по 1627 рік. «Собори того часу, – як пише про це проф[есор] О. Лотоцький, – відзначалися значною участю елементу світського».

Відомо в історії, що Собор р[оку] 1621 (скликаний Митрополитом Іовом Борецьким) відбувся при участі «великого числа духовенства та людей релігії грецької», а на Соборі р[оку] 1627 були присутні «понад 100 чол[овік] православної шляхти і посполитих», між ними і Петро Могила, тоді ще не духовна особа. Блискуча доба розквіту і сили Української Православної Церкви, довершена геніальним її організатором Митрополитом Петром Могилою, завдячує широкій участі церковно-громадських сил у будівно-творчій церковній діяльності. Цей мудрий архіпастир знав, що тільки такими засобами можна об'єднати Церкву, як релігійний маєстат нації і надати їй відпорної сили в боротьбі проти католицизму, який на неї наступав. Київський Помістний Церковний Собор (Петра Могили) року 1640 своїм великим конструктивним значенням в Українській Церкві залишив сліди на багато століть.

Собори, що відбувалися пізніше, наслідували практику минулого, даючи рівноправний голос народові, як основі Церкви. Багатовікова практика соборноправності, в якій брали участь молодше керівництво і вірні, виборність священників і єпископів, широка громадська ініціатива в організації церковних братств, створили в Українській Церкві свою релігійно-національну ідеологію, якої не могла цілком знівелювати московська неволя після 1686 року.

На засадах соборноправності відродилася в 1917–1921 рр. Українська Автокефальна Православна Церква; тільки нечувано жорстокі утиски, яких не знає від перших віків християнства ні одна Церква в світі, не дали довершити того великого в історії України діла.

Соборноправний устрій перенісся до Української Православної Церкви, що на Американських землях і нині він там добродійно існує під керівництвом Архієпископа Івана Теодоровича, промінь світла Великого Церковного Собору 1921 року сягнув аж за океан. Жоден свідомий православний українець не може відкинути того, що було утворено думою і волею 30 мільйонів віруючих українського народу.

Сьогочасне трагічне становище Української Нації кладе відповідальність за її духовне майбутнє на українське православне духівництво і вірних, що перебувають на чужині. Бути на сторожі релігійно-національного єства свого народу, який зазнає на рідних землях тяжких утисків гнобителя – наш святий обов'язок. Для того потрібно, щоб усі православні сили українства в еміграції були об'єднані від низу до верху, від рядового вірного УАПЦ до

найстаршого Єпископа. Таке об'єднання може бути здійсненим тільки на засаді соборноправності.

Свідоме свого обов'язку православне українське громадянство через своїх чинних представників не раз звертало увагу єпископів і всього духовництва на *невідкладне чергове завдання життєбудівництва нашої Церкви на*^{*} ґрунті її історичного досвіду.

Громадянством вживалися всі до того заходи. Їх наслідком відбувся рік тому Собор Єпископів в Еслінгені, на який покладалося багато надій і сподівань. У своєму другому з черги меморандумі з 13-го березня м[инулого] р[оку] до Єпископів УАПЦ, поданому через брата Івана Гаращенко, громадянство писало: «Вважаючи Собор єпископів історичною подією в церковному житті нашого многотраждального народу, об'єднане українське громадянство покладає на нього великі надії, що йому пощастить виправити ті нерівності, які, на жаль, заіснували серед ієрархів у такий тяжкий для Святої Української Церкви час. Разом з цими надіями громадянство сподівається, що цей Собор прикладе від себе всіх зусиль до скликання Всецерковного Собору УАПЦ, перед яким має бути скликана передсоборна нарада, що і виробить програм Собору».

Минув рік. Дійсність показала, що наші заклики пішли намарно. «Нерівність» не усунена з Української Церкви, а продовжує панувати в ній, поширюється як загрозлива для живого тіла недуга, що розкладає його окремі члени. Ця «нерівність» заперечує ідейний зміст Української Церкви, відкидає її народньо-національну істоту; відбирає у Неї її апостольське призначення – служіння народові, гальмує розвиток її життя. Створюється вражіння, що над Українською Церквою і зараз тяжить якась зовнішня сила, що не дозволяє їй бути Церквою будівно-творчою, Церквою народньою і національною, що має завдання духовно об'єднувати українців.

Та проте не стільки зовнішні сили впливають на життя нашої Церкви, скільки її теперішній *внутрішній* уклад. Причини беззмістовності нашого церковного життя криються в системі церковного керівництва. Факти і явища, що спостерігаються за ці два роки, промовляють самі за себе. Принцип виборності священо- і церковно-служителів уневажнений; парафіяльні Ради, як первопочаток соборності церкви, розганяються, їх підмінюється деструктивними («старостат», «опікуни» й т[ак]е) ін[ше]), які призначаються єпископами і священниками. Формально за статутом парафій, що його уклад Синод УАПЦ, парафіяльні Ради можуть існувати, але під головуванням настоятелів, що цілком суперечить засадам соборноправності. На священників, які обстоюють соборноправність, накладаються заборони, інших – без законних підстав позбавляється сану. Мирян за правдивий голос про ненормальності в церковному керівництві відлучають від Церкви.

В окремих випадках до парафіяльних рад вживаються методи «впливу» через... поліцію. Так, недавно в Ашафенбурзі настоятель парафії в боротьбі за зверхність у Парафіяльній Раді, сам особисто при допомозі поліції заарештував голову парафіяльної ради, чинного церковного діяча.

---

* Тут і далі слова, які надруковано курсивом, в тексті меморандуму дописано внизу аркуша від руки чорнилом.

Факт нечуваний в історії української Церкви. Методи «адміністрування» за допомогою органів світської влади мали місце і в практиці деяких єпископів. Безсилля церковного проводу через його відірваність од народу породжує ці зневажливі для церковного авторитету явища.

Коли Христос прирівняв іудейську церкву до неродючої смоковниці, то до чого ми прирівняємо нашу рідну Церкву, як не до української пишної яблуні, що сохне через недбалство садівників?... Так далі бути не може!... Ми, представники православного українського громадянства, свідомі історичних фактів, що православний Український Народ не раз сам рятував свою Церкву від загибелі, піднімаємо перед Вами, Найпочесніші і Всечесні Владики, свій голос за перебудову устрою і керівництва в УАПЦ на засадах соборноправності й національності.

Для цього повинен бути скликаний у недалекому часі Всецерковний Собор (з народу, священників і єпископів), що єдиний зможе розв'язати всі конструктивні й ідеологічні питання життєдіяльності Української Церкви на чужині. Той сумний факт, що «передсоборна Комісія» створена відразу за Еслінгенським Собором Єпископів, уже припинила свою працю, не виявивши в своїм завданні жадних творчих поступовань, зовсім не знімає з порядку денного нашого церковного життя питання про Всецерковний Собор. Ота дійсність промовляє про небажання піти на зустріч вимогам життя та про відсутність почуття відповідальності за майбутнє духовного єства свого народу перед Богом і історією. Духівництво покликане не панувати над Церквою, а служити їй.

Щоб Усецерковний Собор міг справді відбутися і корисно для Української Церкви вирішити усі пекучі питання її життя, потрібно створити (порядком не призначення, а виборності) широку комісію з 16-ти членів при 3-х кандидатах, яка б складалася з десяти мирян при 3-х кандидатах та з 6 духовних (в тому числі 1 єпископ) при двох кандидатах. (Орієнтовно рахуючи вірних сто тисяч – 10 членів, священослужителів 120 – 5 членів, єпископів 12 – 1 член).

Членів Комісії від мирян – має вибирати само громадянство, а членів Комісії – представників від духівництва – вибирає чи призначає само духівництво УАПЦ. Ця Комісія під головуванням Єпископа має опрацювати матеріали для Собору й передати їх на схвалення Передсоборної наради.

Якщо наш цей заклик і ці пропозиції не будуть прийняті Вами, Найпочесніші і Всечесні о[тці] до уваги, українське православне громадянство – автокефалісти, соборноправники – з Божою поміччю само шукатиме шляхів і можливостей до перебудови устрою і керівництва УАПЦ на її історичних засадах, в ім'я збереження Її, як релігійно-національного маєстату Українського Народу.

Цей меморандум доводиться до відома широкого громадянства.

На оригіналі підписалися двісті сімдесят шість осіб віруючих українців (276).

*Копія з Архіву Ukrainian Orthodox Church of Canada. –
Фонд: Митрополит Лларіон (Огієнко). Коробка 7.
Папка: Дубровський Василь, Ольга та Світлана.
Копію для публікації надано прот. Юрієм Мициком.
Копія. Машинопис.*

Звернення у справі допомоги українським емігрантам в Бельгії

Після 18 травня 1949 р.

В[асиль] Д[убровський – ?]

Потрібна допомога.

Серед суєти сучасного переселення ДП* в заокеанські країни зменшилася увага або й зовсім забуто про тих декілька тисяч українських молодиків, які два роки тому законтрактувалися на копальні в Бельгії, сподіваючися важкою працею здобути собі і своїм близьким право на ліпшу долю.

Тепер, коли їх контракти закінчуються, багато з них заявляють бажання емігрувати з Бельгії в інші країни. Є й такі, що через набуту під час праці в копальнях хворобу не можуть далі працювати під землею, а на поверхні, як правило, не бельгійцям не дають праці. Тому всіх таких робітників бельгійська адміністрація, затримавши деякий час в ув'язненні в Пті-Шато, відсилає назад, до окупаційних зон Німеччини. Тут їм здебільшого не вдається одержати права матеріальної підтримки в ДП таборах ІРО і оплату від ІРО, переїзд до інших країн. Вони отримують тільки «статус ДП», тобто правну й політичну охорону від ІРО, чого за сучасних умов в Німеччині надто мало.

Отже, ці скитальці, пропрацювавши в копальнях в Бельгії весь або майже весь свій контрактний термін і повернувшись до своєї колишньої зони, раптом опиняються в стані значно гіршому, ніж вони були перед своєю поїздкою на працю в Бельгію. На соціальну допомогу від німецьких органів вони не можуть розраховувати, бо працюють не в Німеччині. Таким чином, вони часто з родинами опиняються в умовах, значно гірших за німецьких безробітних. Це такі умови, що їх можна кваліфікувати тільки як метод штучно утвореного ЕКОНОМІЧНОГО ПРИМУСУ повернутися на «родіну»^{2*}.

Факти такого уоплідження і^{3*} притискування колишніх ДП працівників у копальнях Бельгії стають все численнішими. В одному тільки Фульдінському таборі за два дні травня сконстатовано таких ЧОТИРИ випадки, які заслуговують найпильнішої уваги нашої еміграційної громадськості.

Наприклад, БОБЕЦЬКИЙ П. (нар[одився] 25.V.1925 [року]), який був в Німеччині на примусових працях в 1942–[19]45 р., в таборах ДП 1945–[19]47 р., а між 10.IV.[19]47–22.III.[19]49 р. працював шахтарем у Бельгії, в Вінтершляк, захворів на ревматизм, і тому був звільнений лікарем підприємства від праці в копальні, але був визнаний придатним для праці в сільському господарстві, металургії і будівництві. Тепер він повернутий до

---

* ДП – переміщені особи (з англ. D.P. – Displaced Persons). В тексті звернення цю аббревіатуру надруковано декількома способами (Д.П., Д.-П.), тому упорядниками для зручності читання було уніфіковано передачу цієї аббревіатури у вигляді “ДП”.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Від руки закреслено слово “фактичного”.

Американської зони і 17.V.[19]49 р. позбавлений матеріальної підтримки ІРО, разом з дружиною і малою донькою. Він хоче виїхати до Австралії, але ІРО відмовилось оплатити його переїзд. Що тепер має робити ця знедолена людина з підупалим станом здоров'я після 20 місяців важкої праці?

ЛУЦЬКІВ С. (нар[одився] 1924) був на примусових працях в Німеччині в 1943–[19]45 р., в таборах ДП в 1946–[19]47 р., а потім в копальнях у Бельгії, в Шатоліно – 29.IV.[19]47–II.III.[19]49 р. Там він одержав від рідного дяді з Аргентини авізо на виїзд туди і шіфкарту. Він подав 28.IX.[19]48 р. прохання до Бельгійського Міністерства праці, щоб воно дозволило йому скасувати контракт у Бельгії дотерміново – для виїзду до Аргентини. Через три місяці Бельгійське Міністерство надіслало дозвіл на це до ІРО в Шарлеруа, видавши Луцькову паспорт для виїзду (Тітр де вояж – 28.XII.[19]48 [року]). Але Аргентинський консул в Антверпені не міг виставити йому візи, бо в договорі з ІРО про вербунок ДП до копалень передбачено, що ДП не мають права виїздити з Бельгії (чому?)*, а тільки з окупаційних зон Німеччини. Тому ІРО завершило Луцькова до Фульди, де його 18.V.[19]49 [року] позбавлено матеріальної підтримки ІРО і не надається оплати переїзду до Аргентини. Одержані ж раніше в Бельгії документи на виїзд, вже уневажнилися. Чи не є таке поступовання з п[аном] Луцьковим явною несправедливістю і потоптанням прав людини та штучною затримкою ДП в Німеччині?

ВОЛКОВ А. (нар[одився] 5.X.1918 р.), був остарбайтером в Німеччині в 1943–[19]45 р., потім в ДП таборах – в 1945–[19]47 р., далі в копальні в Бельгії, в Тертр, а з VI.1947 [року] до 19.II.1949 р. там він захворів на ревматизм, мав три місяці паралізовану праву руку й лежав у лікарні. Потім лікар визнав його придатним до праці тільки на поверхні. Тому його, протримавши деякий час в ув'язненні в Пті-Шато, повернули до Фульди, де ІРО 17.V.1949 р. визнало йому з родиною тільки статус ДП, тобто позбавило його матеріальної допомоги в таборах ДП і оплати переїзду до іншої країни. Отже, і цей скиталець не з своєї вини, після багатомісячної праці в копальні і хвороби, опинився на вулиці, без жодної перспективи на виїзд до Америки, або до Австралії.

ГУЦУЛЯК В. (нар[одився] 7.VIII.1926 р.) був на примусових працях в Німеччині в 1942–[19]45 р., в ДП таборах в 1945–[19]47 [роках], в копальні в Бельгії, в Шварцберг біля Лімбургу, з 10.IV.[19]47 – до 4.II.[19]49 р., коли через хворобу був визнаний непридатним для праці в копальнях, а тому після перетримання в Пті-Шато повернутий до Фульди, де 18.V.[19]49 р. одержав від ІРО тільки статус ДП, тобто матеріальної підтримки в таборах ДП і оплати переїзду до Австралії, куди він хоче переїхати.

Такий несприятливий підсумок для наших скитальців – колишніх шахтарів у Бельгії – сконстатовано тільки за два дні діяльності Контрольцентру ІРО в Фульді – 17–18.V.[19]49 р. А коли таке саме діється щодня по всіх інших Контроль-центрах ІРО в Американській і в інших зонах? Що робити цим викидуваним на вулицю людям і як повинні допомогти їм ЦПУЕ і ЗУАДК і все наше українське громадянство? Тим більше, що всі депортовані

¹ Так в тексті.

з Бельгії скаржаться на бездіяльність Українських Допомогових Комітетів у Бельгії.

На нашу думку, IPO повинно 1) всім колишнім ДП, що депортуються з Бельгії за хворобою, або з інших поважних причин, повні права ДП, тобто з матеріальною підтримкою від IPO і оплатою переїзду до інших країн; 2) надати право і можливість тим ДП, хто закінчив у Бельгії контракт, виїздити на постійне життя до інших країн за підтримкою IPO безпосередньо* з Бельгії, без зайвої попередньої депортації до зон Німеччини. Цього вимагають як практичний сенс справи, так і звичайні уявлення про правила гуманності.

*Prof[essor] W. Dubrowskyj
Frankfurt am M[ain] Ginnheim
Am Sigermen Schlag, 50
b[ei] Fr[au] Pohl
U.S. Zone, Deutschland**

*Копія з Архіву Ukrainian Orthodox Church of Canada.
Фонд: Митрополит Іларіон (Огієнко). Коробка 7.
Папка: Дубровський Василь, Ольга та Світлана.
Копію для публікації надано прот. Юрієм Мициком.
Копія. Машинопис.*

№ 235

Архієпископ Михайл (Хороший)

м. Торонто, 17 серпня 1951 р.

Слава Богу.

17.8.1951 [р.]

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Іларіону,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади,
Вінніпег, Ман[ітоба]

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Прибув до Торонта благополучно. На станції зустрінутий був обома парохами, членами заряду Торонтонської парохії та вірними, того ж дня служив Божественну Літургію в сослуженні Архієпископами Мстиславом [Скрипником] та Геннадієм [Шиприкевичем] і єпископом Володимиром [Мальцем], а також численним духовенством нашим і прибулими з єпископами з ЗДА. На ектеніях і великому вході поминання Вас відбулося згідно ухвали на Соборі. Після літургії служили панахиду. Церква була повна людьми, співав хор.

Увечері того дня служили соборно парастас також при переповненому храмі. 15.8. Літургію служив Архієпископ Геннадій з 4 протоіереями.

* В тексті звернення це слово надруковано врозрядку.

* Підпис під листом написано від руки чорнилом.

Похорон розпочали в 10 год[ин]. Співав хор і духовенство, церква переповнена до країв, на думку прот[оіерея] П. Самця було понад тисячу людей. Велика кількість вінків. Похорон пройшов з великою урочистістю й сердечністю. Багато фотографовано. Одслужено все по чину за малим скороченням.

Похід від церкви був особливо величавий на протязі км... Потім всіли в авта й басы* й так до цвинтаря. Після відправ промовляли проф[есор Іван] Власовський і ген[ерал] Садовський. На останку о[тець] П. Самець зачитав Вашу телеграму, а потім я прощав Владику з Вашого імені та всієї УГПЦ. Так над труною б[і]л[я] п[омерлого] Владика Платона [Артем'юка] сталося молитовне єднання трьох українських Православних Церков: від Канадійської я з нашим духовенством, від ЗДА Владика Мстислав і Геннадій з своїм, від УАПЦ Владика Володимир з священиками Вл[адика] Полікарпа [Сікорського], що ще не ввійшли до УПЦ ЗДА. І це без нашої волі. Чи не відчувається тут рука Бога?

Служби Божі в нас мають відбутися так: 19 і 26 серпня в Торонто, 2-го вересня святимо церкву в Лашин, 9-вересня мають відбутися урочистості в Оттаві, з нагоди 60-ти ліття поселення українців в Канаді. На 16 вересня Торонтонська парафія готується до зустрічі Вашого Високопреосвященства, з таким розрахунком, щоб на суботу 15 вересня скликати конференцію духовенства зранку, а в неділю 16.9. ми мали б відслужити спільну Божественну літургію, після якої Ви мали б вручити мені жезла, як то домовились ми ще у Вінніпегу. Приміщення Вашого Високопреосвященства буде. Коли є на те згода Вашого Високопреосвященства, а також і згода Президії Консистоїї, то прошу ласкаво повідомити мене, щоби могли належно до того підготувитися.

Ви могли б прибути до нас, 14.9. зранку, де б ми Вас зустріли.

Разом з цим звертаюся до Вас, яко голови Консистоїї, а також і до Високошановної Президії Консистоїї з таким проханням: тут в Гамільтоні потребує протодиякон Кривич, що його прохання про приєднання до УГПЦ уже до Консистоїї подано. Він брав участь в похороні преосвященнішого Владика Платона і з ним кілька разів служив. Це людина солідна й побожна, дуже гарно служить, і тепер на вищеназвані урочистості запрошують і його через мене. З'ясувавши становище і користь, я нахожжу потрібним взяти його на утримання нашої єпархії, незалежно від бюджету Консистоїї. Тому я просив би включити його до духовенства УГПЦеркви. Відпис цього передаю до Президії Консистоїї, до відомі і належного застосування.

Вашого Високопреосвященства люблячий брат в Господі брат,
† Архієпископ [Михайл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 1. Копія. Машинопис.

* Тут: автобуси (англ. – bus).

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 23 серпня 1951 р.

УГПЦ
Східньо-Канадійська Єпархія
Архієпископ Михаїл
23.8.1951
Н. – 8.

Слава Богу.
Archbishop Michael
589 Bathurst St[reet]
Toronto, Ont[ario]*

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященіший ВЛАДИКО!

На Ваше ім'я на минулому тижні послано мною листа в справі прибуття Вашого Високопреосвященства до Торонто на 16 вересня ц[ього] р[оку]. Відповіді я ще від вас не маю, і пояснюю це тим, що можливо Ви пізно вернулися із Давфина. Тим часом життя церковне нашої єпархії ставить свої вимоги, які необхідно переводити в життя. Вчора відбулося засідання заряду нашої Торонтської катедри за участю моєю, духовенства і членів Консистоїї, на якому обмірковувалось сучасне становище Східної УГПЦ.

Подія поділу Канади на Єпархії є історичною подією в нашій церкві, тому початок існування Східної Єпархії не може пройти непомічено, а тому ухвалено улаштувати відкриття Східньо-Канадійської Єпархії 16 вересня ц[ього] р[оку], і вже при цьому заодно зробити і інтронізацію першого її єпархіального Архирея. Саме відкриття Єпархії мало б бути дуже урочистим, на яке необхідно запросити представників провінціальної і міської влади, а також представників інших організацій. При цій нагоді було б найліпше ознайомитися Вашому Високопреосвященству з представниками влади, як Митрополитові УГПЦ та й мені як Вашому заступникові та єпархіальному Архиреєві Східної Канади.

Разом з тим дуже доцільно скликати широку конференцію нашого єпархіального духовенства та представників парафій, яка б можливо дорівнювала навіть З'їздові, на якій би крім суто духовних справ можна було б полагодити справи єпархіального устрою в тому числі і архієпископської єпархіальної палати.

По обговоренню прийшли до думки, що самі урочистості мають відбутися в неділю, 16 вересня ц[ього] р[оку], а конференція мала б відбутися в понеділок, 17 вересня. Урочистості мали б відбутися так: Ваше Високопреосвященство могли б прибути в суботу рано і відпочити. В суботу я мав би служити літургію. У неділю, о 9.30 год[ині] мала б відбутися урочиста зустріч Вашого Високопреосвященства і мене коло церкви з хлібом і сіллю, з процесією і зо всіма атрибутами урочистих зустрічей Владик, як духовенства так і представниками різних організацій. Після входу в церкву, Ваше Високопре-

* Дописано від руки в правому верхньому куті.

освящення, облачаються на середині храму. Літургію могли б відслужити Ви один, або в асисті зі мною.

Інтронізація, після Літургії, за порядком, який я тут додаю*. Після всього урочистого прийняття, як Вашого Високопреосвященства і мене з духовенством так і почесних гостей, на якому мало б у промовах бути відзначено значення події для УГПЦ і Східної Канади. У вечорі – духовний концерт. У понеділок, о 10-ій год[ині] молебні і конференція. Повідомляючи про вдруге, прошу Ваше Високопреосвященство, найскоріше повідомити мене про Вашу ласкаву згоду прибути до нас на 14 чи 15 вересня на ці урочистості. Тоді ми з членами Консисторії і зарядом Катедри та духовенства вишлемо офіційне запрошення як до Вас так і до Президії Консисторії. На нашу думку, доцільно, щоб від Президії Консисторії прибув голова прот[оєрей] Є. Грицина, а також і митроф[орний] прот[оєрей] о[тець] С. Савчук, який так багато попрацював для справ УГПЦ.

Вашого Високопреосвященства люблячий брат в Господі
† Архієпископ Михаїл [нідпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 2. Копія. Машинопис.

№ 237

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 25 серпня 1951 р.

У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква]
Архієпископ Михаїл
Торонто, дня 25 серпня 1951 [року]
U[krainian] A[utocephal] O[rthodox] Ch[urch]
Archbishop Michael
No II.

Слава Богу.

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Іларіону,
Митрополиту Вінніпезькому і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший і дорогий Владико!

Вашого ласкавого і любезного листа отримав. Сердечно дякую і чекаю відповіді на мої дальші листи. Цілком свідомо, що Вашому Високопреосвященству тепер ніколи в гору глянути. Дай, Боже, Вам здоров'я, щоб усе подолати. Одержав і Ваше послання. Прочитав уважно, прочитали ми втрех, цебто з о[тцями] П. Самцем і Дм[итром] Фотієм. Зупинялися над кожним абзацом, бо ж те послання мають читати і духовенство і вірні, то яке воно справить на їх вражіння.

По Соборі, Ваше Високопреосвященство, сказали, що напишете проект і пришлете мені, щоб і я подав свої думки, то тоді воно було б соборне.

* Додаток відсутній.

Оскільки Ваше Високопреосвященство, написали один, не засягши моїх думок, то воно є лише Ваше послання. То ж я думаю, що так його треба і озаглавити: Архипастирське послання Високопреосвященнішого Іларіона, Митрополита Вінніпегського і всієї Канади. А я напишу своє послання лише до моєї Східньої Спархії. Тут в ім'я добра Церкви із братерською моєю пошаною до Вашого Високопреосвященства мушу сказати мої думки, щодо змісту послання. В цілому воно прекрасне, одначе як відчули це мої дорадники отці воно дуже академічне і затрудне для загалу церковного. Бажано було більше Архипастирської теплоти, якої у Вас не бракує і простоти.

Щодо окремих абзаців: на мою думку третій абзац занадто з великим патосом. Думається мені, що в таких посланнях не повинно бути чогось перебільшеного. Справді православні українці радіють із вислідів Надзвичайного Собору, одначе не так, щоб аж кричали «Христос воскрес!» під фразою «і на церковних православних» можна розуміти і росіян, і греків, і інших. Щоб вони аж так раділи цьому, то не можна сказати, боюся, щоб з нас не посміялися. Честь мого Митрополита мені дорога. Я не хотів, щоб хтось її зневажив.

У абзаці шостому, першому рядку сказано «Православна Митрополія є соборноправна», думається мені, що не Митрополія, а УГПЦ є соборноправною. І далі «плекати соборноправність» не в Митрополії, а в УГПЦ. В останніх рядках цього абзацу, після слова «громад» слова: «соборноправним управлінням Православна Церква різко відрізняється від Церкви католицької, що такого управління не має». Слова ці здається недоречні. Бо коли послання закликає до любови, то це звучить дисонансом, бо без всякої потреби кидається камінь у наш город. Можна полемізувати, але не тут.

Сьомий абзац, на мою думку, непотрібний. Бо хоч би УГПЦ й уважали за потрібне умішуватися у справи інших церков українських, то це не було б канонічно, бо ж УГПЦ є окрема церква, а ті їй не підлягають. Щодо «єдиного стада і єдиного пастиря», то ми й так маємо єдиного Пастиря Христа Господа, ще якогось іншого ми не потребуємо.

За такого католики вважають папу. Якщо б у вас був і патріарх, то він не буде «єдиним пастирем», бо будуть і другі. Патріарх є тільки єпископ, а при соборноправному устрої і він підлягатиме більшості єпископів, у своїх рішеннях. То ж і тут мені здається вислов міг би бути більш описовий, але це моя думка, може я помиляюся.

Прошу ласкаво пробачити мені, що дозволив собі так висловитися, але це не лише моя думка. Решта послання добра. Лише додати більше теплоти.

Все ж таки ми думаємо вітати, Ваше Високопреосвященство, у нас у Торонто 16 вересня. То було б і Ваше ознайомлення із духовенством, із вірними. А зустріти Вас бажаємо з великою честью. Послання Ваше у зв'язку з вищесказаним, я Вашому Високопреосвященству повертаю без мого підпису. Прошу пробачення.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі
† Архиепископ *Михайл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 3, Ззв. Копія. Машинопис.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 27 серпня 1951 р.

У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква]
 Михаїл, Архієпископ Східньої Канади.
 Торонто, Канада.
 27.08.[19]51 [р.]
 Н[омер] 12

Слава Богу.

Його Високопреосвященству,
 Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
 Митрополиту Вінніпегському та всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
 Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Листа від 25 серпня отримав. Я так і думав, що Ви не маєте часу. Сподіваюся, що все таки Вам допомогатиме о[тець] прот[оіерей Андрій] Митюк, доки такий секретар, хоч на півдня буде Вам помагати, бо одному впоратися не має можливости.

Блаженної пам'яті Владика Платона [Артем'юка] похоронили з достойною честю. Не сподіваюся, що я такої колись сподоблюся. Щодо Вашого благословення на похорон чужого єпископа, мушу сказати, що похороном відала Консисторія, мені лише доручила провести похорон.

Це ще до Собору, коли Ваше Високопреосвященство ще не входили в склад УГПЦ. Отець Адміністратор [Семен] Савчук сам телеграфував про смерть Владика до єпископів у ВДА, лише од мого імені, крім того опочилий Владика Платон не є чужий єпископ для УГПЦ. Його Консисторія у повному складі прийняла у склад УГПЦ на Єпископа, як кандидата. Після Собору в Свято-Михайлівській Церкві у Вінніпегу, Ви, Владико, знаючи, що я їду хоронити Владика Платона, не сказали, що треба ще якесь особе благословення, лише висловили жаль, що самі не можете бути в Торонті. Тоді ж домовились ми, що Ви дасте телеграму, щоб її зачитали на похороні, що й виконано.

У справі протодиякона. Я ніколи не думав утримання його класти на бюджет Консисторії: однаке Статут передбачає служіння дяконів, якщо яка парафія побажає його утримувати. Отже про це йде розмова. Протодиякон есть, він священнослужитель і бути йому поза Церквою не є добре. Крім того на утримання своє, яке не є високе, він цілком може заробити, а для краси Богослуження дякон потрібний.

Ось у Оттаві має бути свято 60-ліття піонерів українців у Канаді. Будуть там високі достойники державні, які певно будуть і в Церкві, як прем'єр От. Лоран, посол п[ан] Дікур і інші. Хотілося б показати красу нашого Богослуження у всій повноті. Певний я, що згодом і коло Вашого Високопреосвященства буде протодиякон, бо ж Ви не забули Ваші прекрасні урочисті Богослуження в Холмі. Думаю, що й тут вони такими будуть. А коли вже так, то я просив би Ваше Високопреосвященство, все ж таки благословити, щоб у таких виключних, урочистих відправах можна було б дозволяти протодиякону Кривику брати участь, доки він буде оформлений. Такі свята мають бути при освяченні церков у Оттаві і, коли Ви прибудете до нас.

Щодо утримання, зокрема мене, то я певно аж до першого січня не буду потребувати оплати за приміщення від Консисторії, бо думаю, що наша парафія ласкаво оплатить потрібне, доки матимемо своє приміщення для єпископа.

Щодо приїзду Вашого до нас на 16 вересня. Повідомлений я, що в той день Ваша Покрівська Громада приєднується до УГПЦ. Це справді велика урочистість, і без Вас вона багато б втратила, тому інтронізацію перенесемо на, здається, листопад, коли тут будуть і інші урочистості, а 16 вересня лише зустрінуть мене Торонтонські вірні й духовенство з хлібом і сіллю, як свого Єпархіального Архієрея, бо цього ще не зроблено.

Цілком свідомий я, що парафії Ваших єпархій мають право жадати, щоб у першу чергу їх звізитували, Ваше Високопреосвященство. А я тим часом звізитую свої і підготую їх до Вашого прийняття, бо ж так просто їхати в любую парафію, без їх запрошення, не буде добре, тим більше, що кожна з них має солідні борги по будовах Церков, і до приїзду такого Високого Достойника, як Митрополит, мають приготуватися, на що потрібний досить солідний кусок часу. В цій справі, думаю, ми домовимося, коли і як, щоб то було солідно і лишило теплий добрий спомин.

Я дуже втішений і радію, і разом з Вами дякую Богу, що поклав на серце Владиці Богдану та його священникам приєднатися до УГПЦ. З цього видно, який важливий крок, Ваше Високопреосвященство, вчинили, побажавши увійти в склад УГПЦ. Та й я тішуся, що дав мені Бог показати приклад смирення, щоб прийти до єдності. Тепер остався лише відламок «ашафенбурзький».

Я не знаю, щоб зробити, щоб і той ліквідувати. Тоді б справді була б одна українська православна Церква, хоч і з трьома незалежними митрополитами. Може у Вашого Високопреосвященства є вже який план, то я просив би ласкаво посвятити й мене в нього.

Щодо попереднього мого листа: я ще раз дуже прошу пробачити мені, що не відписав складеного Вами Послання. Тому, що Собору Єпископського, хоч із нас двох, згідно правил статуту, не відбулося, тому вважаю, що ліпше Вам, як Митрополиту всієї Канади, послати його лише від себе. Таке послання не було б стіснене умовою соборності єпископів, а від себе Ви могли б найтепліше висловитися. Думаю, що то було б корисніше, коли б же все таки Ви бажали б, щоб і підписався, цебто, щоб воно вийшло від Собору Єпископів, то я прохав би зважити на ті мої думки, щодо третього і, здається, сьомого абзаців, щоб їх – перше упомірити, а друге укласти так, щоб не викликати несмаку у інших митрополіях, бо те не буде на користь Церкві і не поведе до об'єднання. Крім того, у тому посланні нічого не сказано про молодь, про християнізацію, про сучасний момент християнства і про завдання УГПЦ, як православної Церкви у цих моментах. Я розумію, це не в будь-якому розрізі політичному, лише в суто християнському.

Щодо писаного у Вашому листі П[ост] С[криптуму], то я все те добре розумію, але зі станом нашим мусимо миритися з вірою, що все налагодиться у свій час. Найголовніше, щоб у всьому була наша братерська згода та повне розуміння сучасних обставин, бо зразу не можна всього поладнати.

То ж дозвольте порадити Вашому Високопреосвященству спокійно на все дивитися, і якщо Бог дасть які недотягнення, то вірити, що згодом вони будуть усунені.

Нехай Господь підкріплює Вас та дає мудрість. Він допоможе все зробити найкраще.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі

† Архієпископ *Михаїл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 4, 4зв. Копія. Машинопис.

№ 239

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 30 серпня 1951 р.

†
U.O.P.Z
Erzbishop Michael
Archbishop Michael

Слава Богу.
Торонто. 30.8.[19]51 [р.]
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ПАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегу і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший і дорогий Владико!

Листа Вашого з посланнями отримав. Дуже я втішений, що Ви мене правдиво зрозуміли щодо редакції Соборного послання, а такому змісту я охоче підписую і вже можете друкувати за обома підписами, викресливши все те, що Ви викреслили.

З задоволенням прочитав і Ваше Митрополиче Послання. В ньому сказано все те, що треба Митрополитові сказати, вступаючи на Катедру. Втішає мене й те, що Ваше митрополиче послання дуже сходиться з моїм єпархіальним в думках і намірах, хоч ми й не радилися. А це свідчить, що думки наші з Вами одні й наміри одні. Це запурука згідности дальшої нашої роботи... Я втішений, що буде Церковний орган, в якому можна буде містити все те, що потрібно для Церкви.

В Соборному посланню нашому, на мою думку, треба б було додати, що УГПЦ [в Канаді] бажає бути в молитовному єднанні зо всіма православними церквами вільного світу. Але над цим питанням (властиво, висловом) треба поважно зостановитися.

УПЦ в ЗДА в своєму органі «Українське Православне Слово» нічого не говорить про наш Собор та вислід його. Єпископи при похороні Вл[адика] Платона [Артем'юка] висловлювалися, що не будуть реагувати, доки не одержать офіційного повідомлення від Проводу церковного. Чи не було б доцільно виготовити пастирського листа до Владик митрополитів Полікарпа [Сікорського] та Івана [Теодоровича (?)], указавши во ім'я чого, так нами поступлено та, щоб забули попередні незгоди?

При цьому надсилаю листа від протоієрея І[горя] Губаржевського з Англії. Чи потрібно на нього яось реагувати?

В єпархії все спокійно. Щодо мене, то стоїть питання з приміщенням. Я перебуваю у о[тця] Фотія й мені байдуже, але бачу, що стісняю їх і це мене непокоїть.

Будьте здорові, Владико і нехай Вас Бог підкріпляє.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі –

† Архієпископ *Михаїл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 5, 5зв. Копія. Машинопис

№ 240

Архієпископ *Михаїл (Хороший)*

м. Торонто, 11 вересня 1951 р.

У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква] 11.09.[19]51 [р].
Торонто. Канада.

Архієпископ *Михаїл*

U[krainian] A[utocephal] O[rthodox] Ch[urch]
Archbishop Michael*

Його Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Іларіон,
Митрополиту Вінніпегу і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Обидва Ваші листи отримав. Не відповідав на них тому, що не був дома. Оце вернувся і зараз на них відповідаю.

Справді дияконів треба б вирішити позитивно, бо то ступінь підготовки на священників. Не корисно ставити на священника будь-кого зразу, коли він не знає, як йому в церкві повернутися. Саме такі непідготовані священника скаржаться на те, що їх пустили, не підготувивши, як слід. Щож до дияконів при єпископах, то вони необхідні. Якщо б і парафія їх не могла б утримати, все ж таки, бодай один, повинні бути причислені до кліру катедри. Ставлять заперечення, що, мовляв, диякон мусить бути на інтелігентній роботі. Але сам Ап[остол] Павло шив палатки й заповідав працювати власними руками. Знаємо, що колись вугляра обрали на єпископа. Зрозуміло, що треба людей моральних і достойних. Таким є протодиякон Кривик Микола. Він працює в канцелярії лікарні і наглядає хворих. В неділю вільний. Людина немолода, поважна, достойна. Просить дозволити йому участь у службах божих лише для того, щоб причащатися св[ятих] Таїн. З нашими скудними матеріальними засобами цьому тільки треба радіти, а не відкидати. Не можна складати таких умов, щоб наші диякони примушені були йти до чужих церков, лише, щоб служити.

До Вашого, Владико, прибуття приготуємося десь на осінь, коли то відбудуть парафії свої ювілейні піонерські свята. Я думаю, що на час Вашого прибуття треба запланувати наш єпархіальний з'їзд та пастирську нараду, щоб зустріло Вас все духівництво Східної Канади. Тоді б стало ясно, куди

* На листі є штамп із датою його одержання: "SEP[TEMBER] 18 1951".

ще треба поїхати. Бо їхати просто, без підготовки, не буде добре. В цій справі ще будемо обмінюватися думками.

Ще маю й таке: в Укр[аїнському] Голосі надруковано, що 16 вересня відбудеться моя інтронізація. То трапилася помилка о[тця] П. Самця. 16 вер[есня] мають мене зустріти з Хлібом-Сіллю як єпархіального архієрея, бо до цього часу того не зробили. Та мають піднести мені патерицю. Бож Епархія наша почала діяти, а започаткування її якимось відзначенням не відбулося. То ж бо хоч так. Інтронізацію перенесено до часу прибуття Вашого Високопреосвященства до Торонто.

Посилаю зразок мого послання. А[рхієпископ] М[ихаїл].

Пересилаю і прохання протодиякона М. Кривик. Підтримую його прохання й прошу зробити виняток.

З додатком до Соборного ПОСЛАННЯ погоджуюся. Є ще одна справа, на яку нам треба установити твердий погляд, а саме: взаємини між Церквою і партією СУС. Приїхавши з Оттави, де був я на Ювілеї піонерів українців Канади, я побачив в Торонто коло церкви велику афішу, де повідомляється, що відбудеться з'їзд партії СУС 6–7 жовтня ц[ього] р[оку]. Великими літерами вказується, що головними промовцями будуть Архієпископ Михаїл і проф[есор] Л. Білецький.

Ніхто нічого мені не казав, не питали моєї згоди, мовби я підлеглий партії. Уже це одно прикро. Друге те: якщо я виступив партійному з'їзді з промовою, то мене запросять і інші партії. Коли відмовлюся, то скажуть, і вже кажуть, що наша церква керується суспільною партією. Та й самі з партії СУС не погодяться, щоб я десь на партійних зборах виступав. Такий примат та й «право над єпископами УГПЦ» може привести до розлому в Церкві, бо ж не всі годяться з партією СУС. Всі Церкву вважають за свою. Я нігде не бачив, щоб єпископи католицькі або інших православних церков виступали десь на партійних зборах. Єпископи займають виключне становище серед громадянства, бо Церква обіймає всіх, і не можна допустити, щоб у партійних змаганнях третирувалося ім'я Єпископа Православної Церкви на зразок «червоного декана» в Британії.

Я ще довідався, що без моєї згоди провід партії СУС наказав священикам їхати по селах і агітувати, щоб їхали на з'їзд СУС. Це вже пряме втручання в справи Церкви й ставлення її собі на послуги. Партію СУС шануємо за її підтримку Церкві, однак ототожнювати їх неможливо.

Я прошу Ваше Високопреосвященство порушити ту справу в Президії Консисторії з членами Консисторії, які там є, та внести в цю справу коректи. Якщо окремі священики є членами СУС, то то їх справа, однак це не значить, що партія може розпоряджатися священиками всіма, навіть, без відома єпископа. Боюся, що на цьому тлі можуть виникнути крупні непорозуміння. Тож прошу в найскорший час справу полагодити, щоб до часу з'їзду лінія була ясна. Пишу довірочно. Справа делікатна. Пишу, щоб уникнути непорозуміння.

В справі бувшого Єпископа Григорія [Огійчука] трудно щось описати. Відомо, що Григорій Огійчук займав у Саветах* визначне становище, якого

* Мається на увазі той період діяльності Григорія Огійчука, коли той жив в Радянській Україні в міжвоєнний період.

не міг займати, не знявши сану. Того сану ніхто йому не повертав. Виходить, що його висвятили на єпископа без сану священничого, а він те скрив. До нього підхід може бути якийсь особливий. Можливо, що Вам скажуть про нього більше.

За вислане утримання наперед дякую. Справи церковні зміцнюються. В Оттаві склав візиту до міністра громадянства та еміграції. Прийняв добре. Сказав, щоб звертатися до нього безпосередньо у важливих справах. Поки що все. Нехай Господь охороняє Вас і допомагає.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі –
† Арх[ієпископ] *Михаїл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 6, бзв. Копія. Машинопис.

№ 241

Архієпископ *Михаїл (Хороший)*

м. Торонто, 20 вересня 1951 р.

20.9.[19]51 [р.]

Ваше Високопреосвященство!

Тепер пишу у справі другого листа. За дияконську справу й диякона о[тця] М. Кривик я сердешно дякую. Тепер я зі спокійною совістю допускаю йому до Богослужінь зо мною. Це людина достойна. Перебуває на праці, яка не заперечує ставати до Престолу Божого. Цілком слушно кажете, Владико, що ліпше йому бути в церкві й славити Бога, аніж бути поза церквою тільки тому, що не допускають.

Сьогодні отримав і книжку про трираменний хрест. Дуже дякую. Бачу, що праця ґрунтовна, але ще не ознайомився з нею.

Повідомляю про перебіг нашого свята – зустрічі мене, як свого єпархіального Архієрея. Все пройшло дуже добре. Одначе за той день я так виснажився, що мало не впав. По обіді була нарада духовенства й делегатів з місць. Протокола наради до цього додаю.

Щодо Вашого, Владико, прибуття на схід. Ви пишете, що хочете об'їздити всі головні пункти східної частини нашої Церкви. Річ добра, одначе є причини, які не сприяють такому намірові тепер. А саме: об'їзд такої особи, як Митрополит вимагає великих витрат, а моя єпархія складається лише з 15–16 парафій і то почасти таких, які ледве утримують священника, а більші мають величезні борги, як Торонто, Гамільтон, Ошава й інші.

Між тим я не маю, де жити. Я живу в одній кімнатці, не розв'язавши своїх валіз. Консісторія, як відомо, тільки ухвалу винесла про приміщення для мене, одначе грошей не може дати, бо не має. Значить кошти треба знайти на місці. За візиту треба й Вам заплатити. Таким чином, хочете чи не хочете Ви того, Ви забережете мене послідне, що ледве чи й Вам буде до смаку.

Крім того, я не бачу потреби саме тепер заряджувати Вам свої візитації, коли у нас усе гаразд, а у Вас, Владико, 250 парафій, яких Ви ще не візи-

тували. Я не знаю, як то буде виглядати, що Ви, маючи стільки своєї праці в своїх єпархіях, кинете їх та поїдете по моїх, в той час, коли саме мені треба об'їхати всі, щоб знати, що я маю. Навіть з матеріального боку, Ви, Владико, не матиме ніякої вигоди, бо коли б Ви тепер візитували свої парафії в своїх єпархіях, то те б зробили й на будучий рік. А коли відкладете тепер, то мені добре пошкодите, а собі нічого не матимете.

Ви пишете, Владико, що маєте право й обов'язок. Це так, але крім права є ще й братерство; і не добре, коли одному аж надто, а в другого й останнє забрати. Мені здається, що я заслуговую на крашу пошану. Про те, як візитував Митрополит Діонісій [Валединський], мені відомо. Думаю, що 34 Ап[остольське] правило не позбавляє голосу єпарх[іального] Єпископа, щоб без його згоди поза ним щось робити в його єпархії.

Тож я по братерському прошу Ваше Високопреосвященство відкласти думку про візитації моїх парафій без запрошення. Ми Вас зустрінемо в Торонто, як належить. Тут Ви й познайомитися із духовенством, і з вірними, делегатами з місць. Ще планую, що може разом поїдемо до Монтреалу, якщо вони закінчать іконостас. В інших парафіях я нічого не готую, і не раджу їхати без запрошення.

Дальше, Владико, Ви пишете: конечно скликати з'їзд Духовенства і я відбуду з ними свої наради... Ви відбудете свої наради. А я ж як? Мені це дуже прикро писати, але воно щось вроді благочинному. Тут уже повна ігноранція мене, як єпархіального Єпископа. Чим я у Вас таке заслужив?

Ви повідомляєте, що Вам про мене пишуть, повідомляю і я Вас, що мені пишуть. А вони пишуть таке. Кажуть, що між мною й Вами не буде згоди. М[итрополит] Іларіон не привик до того, що зветься соборноправність: я хочу довести тим, що так думають, що ми з Вами справді будемо в згоді, де все робиться за порадою, а не наказами.

Тож, Дорогий Владико і Брате: нехай між нами буде любов, братерство й згода. Я нічого не хочу від Вас, я хочу помагати Вам, а Вас прошу приймати мої просьби до уваги. Я не хочу, щоб хоч будь у чому нас мирила Консисторія, бо то не начесть нам.

Одначе, ще й таке скажу: Ви знаєте, Владико, що тут чимало прихильників Вл[адика] Мстислава [Скрипника], які знають і не забули ще Ваших з ним стосунків. Немало помагає Вам і той, за кого Ви просили, щоб мав ставропігію, це [священик] В[італій] Сагайдаківський. Читав я листа з Вінніпегу, де описують, як цей бувший клірик атестував Вас і церкві св[ятого] Івана Сучавського. Тож, думаю, що час ліпший лікар усього і тому ліпше дати час, щоб усе уляглося. А воно вляжеться.

Конкретні мої думки є такі: якщо Ви, Владико, і президія Консисторії, розглянувши протокола нашої наради, погодитися скликати наш єпархіальний з'їзд у грудні м[ісяці] ц[ього] р[оку], то прошу повідомити мене і ми будемо готуватися. Програму з'їзду ми могли б укласти спільно: Консисторія свої питання разом з Вами, а ми свої, щоб так розіслати по місцях.

Ви, Владико, прибудете трохи раніше, днів за два перед з'їздом, а священики прибули б за день раніше, щоб нам відбути конференцію з ними. Під час з'їзду ми б Вас зустріли з належними почестями. Ви б одслужили

Божественну літургію. Був би обід на Вашу честь, а потім наради. Дальше Ви б відпочили, побачили б Торонто, може й Ніагару, якщо не бачили, а на слідууючу неділю ми б поїхали до Монтреалу, якщо у них буде все готове. А там уже б Ви побачили, як Вам краще, чи ще відпочивати, чи повертати додому.

Отже, Дорогий Владико, прошу зважити оце все та повідомити мене, як вирішили. Дуже прошу пробачити мені за одвертість думок. Краще їх сказати, аніж таїти, або щоб їх хтось інший на вухо шептав.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі –
† Архієпископ *Михаїл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 7, 7зв. Копія. Машинопис.

№ 242

Архієпископ *Михаїл (Хороший)*

м. Торонто, 20 вересня 1951 р.

У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква]
Торонто.

Архієпископ *Михаїл*

20.9.[19]51 [р.]

U[krainian] A[utocephal] O[rthodox] Ch[urch]

Archbishop Michael

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Листа Вашого від 18 вересня отримав і зараз на нього відповідаю. Справді то якесь непорозуміння. Бо я нічого не писав Архієпископу Ніканору [Абрамовичу], ні офіційно, ні неофіційно.

Про Собор Єпископів УАПЦ, на якому ухвалено таку резолюцію, про яку пишете, мені нічого не відомо. Коли він відбудеться й де? В Європі є лише два Єпископи УАПЦ, Вл[адика] Полікарп [Сікорський] і Вл[адика] Ніканор [Абрамович]. Вони не могли скласти Собору. У ЗДА є три: Ігор [Губа], Вячеслав [Лісицький] і Володимир [Малець]. І вони не могли скласти Собору, хіба що якусь нараду. Ніхто мене ні про що не питав і на Собор чи на нараду не запрошував.

Щодо кірієраршества. Думаю, що тут якась неточність. Кірієрархом, або скорочено, Кіріархом є той, хто висвятив на єпископство, ц[еб]т[о] через якого одержав приємство священника. Це до юрисдикції не має ніяких стосунків. Пошана до свого Кіріарха, Духовного Батька, не включає в себе адміністративної підлеглості. Я шанував би п[реосвященнішого] Митрополита Пінського Александра [Іноземцева], як свого Кіріарха, бо ж через нього маю преємство Священства-Архієрейства, одначе юрисдикції його не підлягав. А за своїх Духовних Батьків треба молитися.

Що ж до Вашого Високопреосвященства, то заувага мені зайва. Наш статут регулює все. І, коли я його прийняв, то принаймні без застережень. Тож думаю, що в тій справі вськ ясно і дальших вияснень не потрібно.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі –
Архієпископ *Михаїл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 8. Копія. Машинопис.

№ 243

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 29 вересня 1951 р.

У[країнська] А[втокефальна] П[равославна] Ц[ерква]
Архієпископ Михаїл
U[krainian] A[utocephal] O[rthodox] Ch[urch]
Archbishop Michael

Торонто, 29.09.[19]51 [р.]

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО.

Відповідаю на Вашого останнього листа. Всіх адрес не знаю, подаю тільки ті, що знаю:

Вл[адика] М[итрополи]т Полікарп [Сікорський]. 1–9, Alléedes Bosquets
Aulnaie s/s Bois. (S-et-o) France.

Арх[ієпископ] Ніканор [Абрамович]. Karlsruhe, Beiertheimer Allee 13.

Вл[адика] Мстислав [Скрипник]. Box 2033. Noble Station Bridgeport.
Conn. USA.

Вл[адика] Васілій, білорус*. 108, Wickoff st[reet]. Brooklyn 2. N[ew] Y[ork].
USA.

Вл[адика] Геннадій [Шиприкевич] на мого сина Grigori Choros для Вл[а-
дики] Hennadij 1124 № Ноуе Ав[енюе] Chicago 22 Ill[inois]. USA.

Владика Володимир [Малець] у Дітроїті ЗДА. Адреси не знаю. Вл[ади-
ки] Сильвестр [Гаєвський] і Сергій в Австралії. Адрес не знаю.

Книжку про трираменний Хрест прочитав уважно. Вона остаточно роз-
в'язала проблему, який український Хрест. Вклад цінний в історичну нашу
церковну літературу.

Ваше Високопреосвященство! Я якось писав Вам про необхідність вис-
лати або послання або братерського листа до Митрополитів або соборів, чи
як там, УАПЦ і УПЦ в ЗДА. Маю листи, де зазначають, що нічого не мають
офіційного і тому не можуть застосовуватися до ухвал Собору нашого в справі
молитовного єднання. Мав не зовсім велику присмність читати останнього

* Так в тексті.

номера Укр[аїнського] Прав[ославного] Вісника Еп[ископа] Богдана [Шпильки]. Цікава концепція! З одного боку хвалять і сильно захищають Вл[адику] Іларіона, а з другого боку доводять, що Єдиноканонічна Церква – це Церква Еп[ископа] Богдана, яка й буде на проєктованому Патр[іархом] Атенагорасом [Спіру] Соборі. Виходить, що Церква УГПЦ, очолена Митрополитом Іларіоном не канонічна. Ось така «похвала» Вам, Владико, від Еп[ископа] Богдана. А як же тоді з його приєднанням до Вас?

Далі там стаття до Ів[ана] Федоровича Власовського. Підписав Володимир Левченко, але кажуть, що то В. Левицький. Більш провокаційної статті ніякий ворог не напише. Щоб так ганьбити діячів української церкви прилюдно, які б там вони коли не були, то значить, ганьбити всю Церкву Українську як таку. То значить давати ворогам в руки аргументи проти Української Церкви взагалі і саме в той час, коли так велично започатковано поєднання.

Після такої писанини годі тоді говорити про приєднання Богдана. При наявності отаких писань в офіційному органі такої Українській Церкві годі думати про якийсь патріархат. У мене враження, що той Володимир «Левченко» такий же далекий від християнства, як і християнство від нього. А про будь-яку етику він ніколи не чув. Сумно.

Щож до проф[есора Івана] Власовського, то він тепер у тяжкому нещасті*. Їду причащати його дружину. Може незабаром доведеться хоронити, а вони без копійки при душі і в той час отаке очорнювання! І гнів має міру.

Сердечно дякую за поради.
З братерською любов'ю в Господі –
† Архієпископ *Михайл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 11, 11зв. Копія. Машинопис.

---

* Йдеться про події, пов'язані з конфліктом між Канадійською духовною консисторією і архієпископом Мстиславом (Скрипником), коли останній змушений був залишити свою церковну діяльність в Канаді. Разом з ним відійшов від справ і проф. І. Ф. Власовський, який разом з дружиною опинився в безпорадному стані, без роботи і без житла. В цей час осліпла його дружина Катерина Іванівна і тому І. Власовський змушений був підробляти мийником посуду в ресторані для того щоб утримувати себе і сліпу дружину і платити за помешкання.

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 20 жовтня 1951 р.

‡
Metropolitanate
of the Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
The Most Reverend Metropolitan
John Theodorovich
123, Grassmere Road (Philadelphia), Bala Cynwyd, PA*

Його Високопреосвященство, Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
804 Магнус Авеню, Вінніпег,
Ман[ітоба], Канада

Жовтня 20, 1951 [р.]

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,

Я маю два Ваших листи: перший од 3-го жовтня і другий од жовтня 11; перший про церковні справи, другий більш приватного характеру.

В першому листі написано: «посилаю при цьому “Слово Істини”, в якому про все це докладно подано». Я чекав з відповіддю на те «Слово Істини» і досі його не отримав.

По отриманню Вашого другого листа, я рішив відповісти, не чекаючи вже на маюче прийти «Слово Істини».

Я буду повністю одвертим і щирим. Одвертість та щирість можуть в будучому проложити путі до належних взаємин поміж нашими Церквами.

Ваш перший лист, лист характеру офіційного, знайдений мною з таким змістом і в такій формі, що я його й досі нікому не показав і про нього нікому не говорив.

В Канадійській Церкві мали місце важні події і Церква прийшла до важних рішень. Церква Американська, мною очолена, мала всі підстави сподіватися од її Сестри-Церкви в Канаді урочистого послання на моє ім'я, яким Церква в Канаді ділиться своєю радістю з Церквою-Сестрою, виявляє до неї любов, єдність духа і бажання бути в молитовнім єднанні. Це було і є потрібне для духовної єдності нашої цілої Церкви поза кордонами Рідної Землі. В цій Церкві Митрополія в Канаді і Митрополія в Злуч[ених] Держ[авах] Америки є, властиво, єдині, повністю зорганізовані церковні спільноти. Інших майже нема, бо вони, або в процесах повного розпаду (Європа), або ще не прийшли до повноти організації (всюди інше).

Намість цього в цім першім листі до Церкви-Сестри Ви здобулись на три рядки, відсилаючи нас до повідомлень преси. «Там собі довідається» – це вражіння од Вашого листа. Навіть обіцяне Вами видання цієї преси не прийшло.

---

* Тут і далі відтворюється текст бланку, на якому митрополит Іоанн писав листи своїм адресатам. На бланках листів Іоанна (Теодоровича) з невстановлених причин допущено помилку: замість “...Bala-Cynwyd, PA” написано: “Bala-Gynmyd, Oa”.

Подане в загальній пресі про Ваш Собор – нам відоме, хоч я й не отримав «Слова Істини». Однак, в пресі новини даються для всіх без різниці: і для вірних, і для безвірників, для приятелів, як і для ворогів. Чи Ви думаєте, що наша Церква лише з “преси” повинна довідуватися, що діється в життю її Сестри, про болі і радості її? Чи наша Церква не заслуговувала особистого до неї звернення? Чи то так, відсиленням до преси в трьох рядках мають започаткуватись взаємини Церков-Сестер – дітей одної нації і вірних єдиному, в Церкві нашій явленому Христові? Це стільки про зміст Вашого листа од 3-го жовтня.

Треба ще звернути увагу і на форму його. На цій листі нема імени од кого лист пишеться. Я вже маю досвід з цим. В наших країнах: Канаді і Злучених Державах Америки всіх зобов’язують певні встановлені норми коректності листа.

Коли імени адресата на листі не дається, такий лист в поточній мові у нас називається «гей там!» (сей ю!). З додатку до того цей офіційний лист заадресовано не до Митрополита, а Архієпископові. (Другий лист прийшов з адресою на конверті вже як до Митрополита). Я звичайно не звертаю уваги, як мене титулюють інші особи, але в листі од Голови Церкви-Сестри, од Вас, я мушу бути адресованим згідно з моїм становищем в Церкві. Це вимога не моя, а вимога достоїнства Церкви, яка мене обрала тут, як Вас у Канаді.

Вказані зміст і форма були причинами, чому я рішив цього листа нікому не показувати. В нашій життю і так багато недоброї волі та браку бажання встановити щирі і заповідані Христом любовні взаємини. Ви Вашою минулою діяльністю широко відомі українському громадянству, Вам належить і Ви маєте в нім певний престиж, тепер Ви очолюєте Церкву в Канаді. Ви маєте великі змоги запровадити в життю цілої Укр[аїнської] Церкви поза межами Рідної Землі вказані взаємини. Трошки доброї волі і кожен Ваш крок в таким напрямку знайде мій готовий і щирий відклик.

Я переходжу до Вашого другого листа. Маєте бажання попрацювати над виявленням і встановленням наукового погляду на манускрипт, який я називаю «Молитовник Князя Володимира», я буду радий стати Вам в пригоді. Самого манускрипта я послати не можу. Я навіть не тримаю його дома, а в сейфі. Однак, я зробив все, щоби дати змогу покликаним і маючим до того кваліфікації його вивчати. У мене є 115 фотостатів (230 сторінок) прекрасно виготовлених в точному форматі самого манускрипту. Це дасть змогу вивчати стиль писання і зміст.

В «Молитовнику Князя Володимира» Ви знайдете багато цікавого: поза самий стиль письма, відмінні і тепер вже неживані молитви та відміни обрядів. Ці 115 фотостатів обійшлись мені \$35.00, які я просив би мені прислати. По їх отриманню я пришлю Вам фотостати і потрібний, як введення, короткий опис манускрипта. Це вистачить для повного вивчення ваги цієї пам’ятки. В будучому, я в це вірю, я буду мати радість бачити Вас у себе гостем. Поза попереднім порозумінням я вийму цю пам’ятку з сейфу і дам Вам можливість ознайомитись з нею безпосередньо.

Про інше: моя бібліотека не така велика і її переважна частина – здебільшого література. Історія в ній представлена не так багато і лише загально.

Праць по історії Укр[аїнської] Церкви я не маю і при всім бажанню цим Вам послужити не можу.

З любовію в Господі Нашім Пастиреначальнику і з глибокою до Вас повагою

†*Іоанн, Митрополит*

†Іоанн, Митрополит

П.С. Тільки сьогодні, коли вже цей лист було написано, прийшло обіцяне Вами число «Слова Істини». Привіти Канад[ських] державних достойників вказали мені, як старанно було проведено кроки, щоби викликати ті відповіді. Це все люди поза церковні і в життю нашої Церкви зовсім нечинні. Їхні привіти – хіба лише для чисто людського звеличання. При читанню цього мені ще більш гірко було од цього листа, яким Ви уласкавили нашу Церкву. Я прирік бути щирим і одвертим в цім листі і тому ділюсь з Вами цією гіркістю. Коли зважити на лише те, що наші Церкви є Сестри, а коли при цім пригадати, що я положив 23 роки праці для Церкви, що Ви її тепер очолюєте, то Ви можливо повинні були бути більш щедрі і знайти де-що теплоти серця, коли рішили вшанувати нас Вашим листом.

† *Іоанн, Митрополит*/[оанн] М[итрополит]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 1, 1зв., 2. Копія. Машинопис.

№ 245

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 30 жовтня 1951 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy of Canada

Archbishop Michael
Toronto, Ontario^{2*}

30.10.51 [р.]^{3*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади,
Голові Консисторії УГПЦеркви.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!
Високопреподобний Голова Президії Консисторії
і Високодостойні Члени!

По обговоренню справи скликання Духовної Конференції та Церковного З'їзду Східної Єпархії виявилось, що по найзручнішим для нас часом є

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штамп: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....".

6, 8 і 9 грудня ц[ього] р[оку]. На цей з'їзд і конференцію маємо приємність запросити його Високопреосвященство, Високопреосвященнішого Митрополита ІЛАРІОНА і Високопреподобного і Високодостойного Голову Президії Консисторії Протоієрея о[тця] Є. Грицину. План відбуття (програму) як Духовної Конференції, так і самого З'їзду подано в наступному листі. Коли всебічно обговоримо його, врахувавши всі питання, які були б корисні для церковного життя Східної Канади. Коли б же у Високопреосвященнішого Владика Митрополита і Президії Консисторії були які питання, які б находили вони потрібні на нашому з'їзді порушити та провести в життя, то просимо ласкаво надіслати нам.

Плануємо так: Духовну Конференцію перевести в п'ятницю, 7-го грудня. З'їзд разом з духовенством перевести в суботу до 6-ти год[ин] по обіді. Тоді б духовенство від'їхало б на свої парафії, частина б їх та делегати залишилися б на неділю. Високопреосвященніший Владика Митрополит ІЛАРІОН та Високодостойний Голова Президії мали б прибути в четвер, 6-го грудня зранку, щоб можна було перед Конференцією і З'їздом, у четвер вечером зробити нараду із Єпархіальною Радою при Архієпископові, разом з тим і відпочити дорогим Гостям від дороги.

На Духовній Конференції мали б виголосити доповіді Високопреосвященніший Владика Митрополит (бажано історичного змісту щодо Української Православної Церкви) і Високопреосвященніший Архієпископ Владика Михайл на тему – пастирство в Христовій Церкві і зокрема в Українській Православній Церкві.

Решту доповідей буде подано у програмі. Високодостойний Голова Президії свою доповідь мав би виголосити на самому з'їзді в суботу, 8-го грудня. Хоч Високопреосвященніший Владика Митрополит і свою ширшу доповідь міг би перенести на сам з'їзд.

На станції, в четвер, 6-го грудня ми могли б належним чином зустріти Владика Митрополита і Голову Президії Консисторії. Тому просимо заздалегідь ласкаво повідомити нас в які години і якою залізницею мали б прибути до Торонто.

В неділю, 9-го грудня, мала б відбутися повна урочиста зустріч Високопреосвященнішого Владика Митрополита ІЛАРІОНА Вінніпегського і всієї Канади, як Торонтом так Церквами і організаціями Торонто.

Далі урочиста Архієрейська Літургія і після неї прийняття на честь Владика гостей і З'їзду, а також з нагоди офіційного відкриття Катедри Архієпископа Східно-Канадської Української Православної Єпархії.

Які ще будуть імпрези влаштовані громадою Катедральної парафії, буде своєчасно повідомлено.

При цій нагоді маємо приємність повідомити як Високопреосвященнішого Владика Митрополита так і Президію Консисторії про те, що церковне життя в Східній Єпархії розвивається успішно і часто приносить радість і хвилини добрих надій на майбутнє.

Архієпископ Східної Української Православної Єпархії,
Голова Єпархіальної Тимчасової Дорадчої Ради при Архієпископі –
† Михайл

Олександр Оглоблин

м. Лудлов, 30 жовтня 1951 р.

30.X.1951 р., 57 Oak St[reet]
Ludlow, Mass. (U.S.A.)
– Вінніпег (Канада)*

Прошу прийняти мою сердечну подяку за ласкаве запрошення мене до співпраці в «Нашій Культурі», відродження якої кожен, кому дорогі інтереси української культури, буде щиро вітати. З найбільшою охотою візьму участь і Вашому журналі. Отож для першого (чи найближчого) числа надсилаю при цьому маленьку статтю з циклу моїх «Студій над «Историей Русов»¹.

Для дальших чисел міг би запропонувати низку статей з історії України та української культури XVIII – початку XIX ст., зокрема, нариси, присвячені поодиноким, мало відомим діячам тої доби (приміром, брати Семен і Олекса Дівовичі, Андрій В. Чудович, Михайло П. Миклашевський, Петро Симоновський, Туманські, І. І. Хаоанський та інші). Ці нариси об'єднані загальною назвою «Люди Старої України» (XVIII ст.)².

Крім того, на мою думку, для «Нашої Культури» могли підійти деякі невеличкі розвідки, пов'язані з дослідженнями моїми над «Историей Русов»³, зокрема, «Етичні й політичні засади “Истории Русов”⁴», «Церковні питання XVIII ст. в “Истории Русов”», «Чудо Дегтярівської ікони Божої Матері» та інші. Близько пов'язані з ними такі ще теми моїх маленьких розвідок: «Українські політичні плани 1730-х років». «Українські автономісти 1780–1790-х рр. і гр[аф] П. Рум'янцева-Задунайський», «Промови» [Івана] Мазепи й [Павла] Полуботка, як пам'ятки української політичної літератури другої половини XVIII ст. (кожна з цих статей розміром коло [одного] друк[ованого] арк[уша]). Всі ці праці, звичайно, досі не були опубліковані.

Прошу ласкаво вказати мені, які з цих тем цікавили б журнал в першу чергу.

Щиро дякую, Вам владико, за надіслані мені Ваші вітання. З великим інтересом перечитав Вашу монографію про національний хрест України.

Обома руками підписуюся під Вашим зверненням до українських меценатів. Ви, Владико, вказали там єдино правильний і практичний шлях до видання української наукової книжки. Розумію, Вас, Владико, добре, бо і в мене лежить у рукопису чимало наукових праць (понад 150 друк[ованих] арк[ушів] разом), які марно чекають на видавця....

Якщо можливо, прошу надіслати мені Вашу розвідку про політичну працю Богдана Хмельницького⁵, а також «Приєднання Церкви Української до Церкви Московської 1686 р.»⁶ і «Князь Володимир...»⁷.

Разом з цим прошу прийняти від мене дві мої нові публікації, які надсилаю окремих пакетом.

* У правому верхньому куті на першій сторінці є відтиск спеціального штампу для проставлення дати: “NOV. 3 1951”.

Дуже мені приємно, що Ваше Високопреосвященство згадали про мене. Бо мило пригадую наше листове знайомство 1941–1944 р.р. Не довелося мені тоді побачити Ваше Високопреосвященство. Може, Бог дасть, тепер зустрінуся на цій вільній землі.

Прошу уклінно Вашого Архипастирського Благословення й Ваших Святих Молитов. Прийміть, Владико, вислови моєї найвищої пошани й щирої вдячності.

Ваш *О. Оглоблин*

Копія з Архіву Ukrainian Orthodox Church of Canada. – Фонд: Митрополит Іларіон (Огієнко), коробка 18, папка «Прохання до мене приїхати». Копію листа надано для публікації проф., д.і.н. І.І. Тюрменко. Копія. Рукопис.

¹ Оглоблин О. Перша друкована звітка про “Історію Русов” // “Наша культура” (Вінніпег). – 1951. – Ч. 2.

² Оглоблин О. Люди старої України / О. Оглоблин. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1959. – 326 с.

³ Оглоблин О. “Історія Русов” (До століття видання 1846–1946): (Конспект). “Бюлетень УВАН” (Аугсбург). – 1947. – № 11/12.

⁴ Ohloblyn O. The ethical and political principles of “Istoriya rusov” // “The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S.” (New York), 1952. – Vol. 2. – № 4.

⁵ Останнє перевидання цієї книги див.: І. Огієнко (митрополит Іларіон). Богдан Хмельницький / Упоряд. М. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2004. – С. 448 с.

⁶ Ймовірно, О. Оглоблин мав на увазі видання: “Як Москва взяла під свою владу вільну Церкву Українську. – Тарнів, 1921”.

⁷ Ймовірно, О. Оглоблин мав на увазі: “Молитовник князя Володимира Великого 999 року” // Стара Україна. – Л., 1925. – № 5. – С. 81–87.

№ 247

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 12 листопада 1951 р.

Metropolitanate
of the Ukrainian Orthodox Church
of the United States of America
The Most Reverend Metropolitan
John Theodorovich

123, Grassmere Road (Philadelphia), Bala Cynwyd, PA

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО, ІЛАРІОН,
МИТРОПОЛИТ ВІННІПЕГУ І ВСІЄЇ КАНАДИ.

804 Магнус Авеню, Вінніпег,

Ман[ітоба], Канада

Листопад 12, 1951 [р.]

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!

Я отримав Вашого листа з дня 7-го ц[ього] р[оку]. Сердечна подяка.

Ви порушили можливість нашої спільної відправи в Ньюйорку, в неділю 23-го грудня ц[ього] р[оку]. Без сумніву, така спільна відправа бажана і я з радістю приймаю ідеї її. Раніш, чи пізніш, в процесах доходження і мані-

фестації єдності духа віри і розуміння та стремління нашої Української Православної Церкви за кордонами Рідної Землі, така спільність молитовного стояння перед єдиним, нерозподіленим нашими незгодами Престолом Господнім мусить мати місце.

Ця, порушена Вами справа мною тепер дається до обговорення і opinii Членам Собору Єпископів нашої Митрополії. Коли Ви отримаєте цього листа, ця справа вже буде в процесі засягнень такої opinii. Доки я буду мати opinii моїх Собратів, я можу дати лише мою персональну думку. Я думаю:

1. Наша спільна відправа повинна бути всецерковною і великою урочистістю.

2. Це не може бути рішення лише мною особисто. В такій спільній відправі повинні взяти чинну участь Ієрархи обох Церков і тому вони всі повинні рішення про це.

3. Плян таких молитовних маніфестацій нашої єдності повинен наперед оприділити час і місце відправи в Злуч[ених] Держ[авах] Америки, час і місце зворотної візити та відправи в Канаді. Це може бути і навпаки: перше в Канаді, потім в Америці.

4. Тому, що це має бути всецерковна урочистість, це повинно бути відповідно підготовлене: громади оповіщені, делегації од них покликані, священство зібране.

5. Наші Церкви соборноправні і складаються з елементу у значній частині чинного в церковних справах. Свідомості Церков треба дати певну підготовку до цих урочистостей. Свідомість обох Церков має прийняти це із зрозумінням і з радістю.

6. Для того, перед актами спільного молитовного стояння перед Престолом Господнім потрібен обмін повними посланнями – деклараціями інтенції і з'єдності духа, розуміння і молитви. Для того ми чекаємо на Ваше од Церкви Послання. Воно є необхідним для започаткування цих процесів. Воно на місці од Вас тепер, бо у Вашій Церкві недавно мали місце важні дії з якими Ви ознайомлюєте Церкву-Сестру.

Наші люди все читають і все пам'ятають. В минулому мали місце певні гострі негативності осуду противних позицій і порозуміння. Вони були по сторонах конфлікту, спричиненого шуканнями будучих утверджень життя Церкви в незвичайних наших умовах. Все має бути віджите. Процес такого віджиття має бути не лише в ієрархії Церков, а й поміж віруючими. Урочистий обмін посланнями-деклараціями Церков дасть це.

7. По даним міркуванням вважаю, що наша спільна відправа 23 грудня, широко і глибинно непідготована, не була б доцільною, була б передчасною:

Вона мала б вигляд лише принагідності з нагоди Вашого прибуття і при тому вирішення не всецерковного. При тім, Ваш лист не дає певности, чи Ви прибудете чи ні, лишає сумнів, а тому й готуватись до цього певно нема як. Нарешті, ще не було офіційного обміну посланнями, обміну, покінчуючого з минулим, вже згаданими негативностями. Така відправа, замість всіма поділеної радості, замість спільного всім розуміння, мала б для многих характер несподіванки з вислідом неясних, змішаних вражень. І

думаю, що положення дає для нашого спільного братерства і кооперації обох Церков, вимагає більш детального і всестороннього підходу.

Якщо Ви не змінили своїх намірів бути у нас в Злуч[ених] Державах Америки, я прошу Вас прибути з Ньюорку до Філадельфії. Це всього півтори години переїзду потягом. Напишіть мені, або з Ньюорку протелефонуйте, на яку станцію в Філадельфії прибуваєте, в котрій годин, якого дня і я виїду по Вас своїм автомобілем і буду радий прийняти Вас у себе. Коли я буду знати певно наперед про День Вашого прибуття, я вийму з сейфу Молитовник Князя Володимира, щоби показати Вам. Також потім ми рішимо справу фотостатів для Ваших можливих студій над цією пам'яткою нашої давнини.

З глибокою повагою до Вашого Високопреосвященства і з любовію во Христі, Господі нашим

† *Іоанн, Митрополит*
Іоанн Митрополит

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 3, Зв. Копія. Машинопис.

№ 248

Архієпископ Михайл (Хороший)

м. Торонто, 13 листопада 1951 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy of Canada

Archbischof Michael
Toronto, Ontario^{2*}

13.11.[19]51[року]^{3*}
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Листи Ваші три, один за одним отримав. Сердечно дякую за повідомлення й згоду прибути на нашу Конференцію та З'їзд. До Вашої зустрічі готуємся якнайкраще. Вже зроблено всі зарядження. А детальніше обговоримо десь через тиждень, або два, коли вся картина обрисується. Просьба наша лише про те, щоб повідомили по якій дорозі маєте прибути, бо станції

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампуг: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....".

одна від другої далеко. Цілком усвідомлюю собі Вашу, Владико, превтому переїзду з Едмонтону до Торонто. На жаль так є, тому бажаю Вам здоров'я.

Щодо доповіді Вашої, Владико, 6 грудня на З'їзді про стан Церкви на світі, та Православних, і в тому числі українських. Коли ставилося цю точку, то малося на увазі не якась академічна доповідь з цитатами та датами, а взагалі становище Православних Церков. Таке питання на з'їзді виникає, бо ним цікавляться не тільки священники, а й вірні, хоч би з тих причин, що католицька преса намагається підкреслювати “занепад” Православ'я. Для того, щоб Ви, Владико, не були заскочені, я поставив ту точку, не питаючи Вас особисто, бо те належить Вам з уряду, яко Митрополитові нашої Церкви. Якщо, Ви, Владико, все таки бажаєте скреслити ту точку, то тоді доведеться мені щось ставити, бо промовчати не можна.

Про доповідь на Концерті я сказав Комітетові. Одначе є голоси за те, що: «Бажано чути не тільки з минулого, а й з сучасного».

Про візитації Ваші в Гамільтон і інших місцях окремого повідомлення не засилали тому, що о[тець] Голова Президії Консисторії прот[оіерей Єронім] Грицина про це вже повідомив. З нашого боку до всіх наказ, найкраще прийняття влаштувати.

Про справу в Монреалі. В свій час я так їм радив, як пишете, але в них специфічні умови, зв'язані з винайманням осель і з людьми. В Торонто 25 листопада святкування річниці відкриття парафії й церкви. Отже, повстала колізія: де мені бути. В Монреалу заявили, що вони ні в якому разі змінити день не можуть. День мого Ангела припадає в середу 21 листопаду. Святкування мали б відбути 25 [листопада 1951 р.], але мусіли погодитися і уступити цей день Монреалу.

Є в них ще й економічне питання. Коли скупчити мою й Вашу візитацію на один день з викликом священників, то бюджет не покритється. Крім того, Ваша, Владико, візитація сама є велике свято. Їй треба вділити свою увагу, тому й вирішили цей день 25 листопаду святкувати календарно, а до Вашої візитації можна підготуватися і повторити концерт і інші святочні точки, може з більшою силою. Інших повідомлень від них я не маю.

Одержав Вашу, Владико, книжку: Ч[астина] 1 «Наша Культура». Дякую за пам'ятку. При цій нагоді хочу запитати: чи можливо в цьому журналі й мені вміщати статті богословського порядку?

Книжку прочитав. Дуже гарна й ентузіастична стаття: «Незабутня хвилина». Та пані може писати. Лише не знаю чому, я їй видався “ще чорний”? Як те розуміти? Хотів навіть образитися, але вирішив, мало що може жінці показатися... Бог з нею.

Стаття «Наш символ віри» фундаментальна. Але видається, що Арій показаний привабливо: показний, людяний і освічений. Так, був показний і на свій час освічений, а про «людяний» трудніше сказати, бо історія каже, що був він гордий, самолюб, самохвал. Саме тому александрійці не обрали його на Єпископа, а обрали тихого, скромного Александра. Написано, що Арій народився в «Антіохії, а саме в Лівії...» Може я помиляюся, а може там недогляд, бо Антіохія в Сирії місто, а Лівія, це країна в Африці. Чи може тоді якимось інакше називалися міста?

Неприємно звучить і те, що учителем Арія був св[ятий] Мученик Лукіян. Виходить, що цей святий муж худо навчав Арія, цебто, й сам так вірував. Підкреслено, що аріане користали великою силою, а не підкреслено тих заступників православ'я, яку вони мали силу і в чому вона полягала. На мою скромну думку мало підкреслено богопротивність аріанства, його несурзність щодо науки Христової про спасіння людей. Стаття в цій частині виглядає як твір чи досвід безсторонньої особи, а не як осуд аріанства. На мою думку, недобре трактування про те, що «Римська Церква була мало освічена і тому не впадала в ересі». Не вигідно для сучасного часу назва «Нікейська віра». Якщо тоді так технічно називали, то для тепер твердо треба звати «Православна віра», Віра Апостола, Віра Христова. На мою думку, виявлення могутності аріанства може підбадьорити сучасних «аріян різних мастей», які скажуть, що, мовляв, і давно боролися з православною вірою, і при тому такі важні єпископи. Це тільки на шкоду буде Православній Церкві тепер. Бо ж стаття не для науковців, а для загалу, який не розбирається в тонкостях.

Дорогий Владико, я не критикую статтю. Може так і треба з боку історичного, але ділюся моїм вражінням від неї. Тому я просив би Ваше Високопреосвященство в другій частині, якої ще не надруковано, особливу увагу звернути на борців за православіє, як Св[ятий] Вас[илій], Вел[икий] Григор[ій] Богослов, Афанасій Великий, Спиридон, Святитель Миколай та інших. Підкреслити всю згубність арієвої науки і те, як покарав його Господь і не допустив до храму.

Не візьміть за зле мені. Я по братерському хочу на краще, щоб хтось не зроби закидів.

Нехай допомагає Господь, допомагає й підкріпляє.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі
† Архієпископ *Михайл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 13, 13зв. Копія. Машинопис.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 20 листопада 1951 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eastern Eparchy of Canada

Archbishop Michael
Toronto, Ontario^{2*}

20.11.[19]51 [року]^{3*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Цим моїм листом маю необхідність порушити деякі, досить складні справи, на які треба усталити наш спільний погляд і ставлення до них. Ставлю їх тому, що до мене звертаються наші священники та й вірні, а я не хотів би діяти на свій розсуд, оскільки справа стосується нашої Церкви:

Перше питання таке: тут заведений ледве чи християнський звичай зустрічати Новий рік забавами, а то й оргіями, замість молитов про добрий наступний рік. Роблять це протестанти різних мастей, не відстають і католики. У нас же піст – православні тривожаться з-за порушення посту. Священники стоять проти таких забав, а заряди в деякій частині проти, а окремі за, зважаючи на прибуток і на те, що молодь може піти куди інде танцювати. Як бути в такому разі? Благословити щось подібне, це значить підірвати авторитет свій в очах православних, які бажають оберігати православ'є в чистоті. Якось різко виступити проти, то значить наразитися на іншу неприємність.

І ось думав я над цим. Може б ми заборонили танці й пиятику, але дозволили б духовні концерти з віршами, з сольовими виступами тощо. Новий рік не є Церковне свято 1-го січня. Розумно й весело, на мою думку, можна б проводити ту зустріч без танців і оргій. Таке б питання можна було б порушити й на З'їзді у нас і в Консисторії, щоб уже була одна думка, думка Церкви. Бо коли я, або й Ви, Владико, один заборонимо, то наживем неприхильність. Справа досить тендітна.

Друге питання – це шлюби в піст. У бюллетені за вересень я звернув увагу священників на те, щоб застерігали людей брати шлюби в піст, а коли вже є крайня необхідність, то щоб зверталися до Єпископа за Благословенням. Вінчання в таких випадках мало б відбутися при умові, що бенкету справляти не будуть. З боллю в душі я мушу миритися з тим, що шлюби тут дають у суботу і бенкет справляють проти неділі. Щось доброго християнського у такому звичаї тяжко знайти.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампуга: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....".

Та остання справа. І в нашому спільному посланні після Собору 8–9 с[ер]пня ц[ього] р[оку] і в наших окремих посланнях ми сповістили як Православних Канади, так і за кордоном, про велику подію, яка сталася на тому Соборі – Завершення УГПЦ Єрархично. Тут було dokonano великих чинів, які справді увійшли в історію Церкви, це великий крок з боку Вашого Високопреосвященства – забути все минуле і во ім'я Божої слави й єдності нашої Церкви на спасіння нашому змученому народові, покінчити із розбіжностями і цим самим покликати до єдності в Рідній Церкві всіх Православних українців світу. Крок великий і славний.

Те ж саме примусило мене відмовитися від свого права кандидатства на Правлячого [Єпископа] в Канаді і дати Вам місце, щоб разом з Вами довершити того чину об'єднання, а для других дати приклад – справу Церкви свого народу ставити вище справ особистої амбіції. Наші, обох кроки, викликали подив у всіх країнах світу і заставили чекати чогось великого. На жаль, ми спинилися на півдорозі і не зробили того, чого від нас чекали.

А чекали від нас, що ми з Вами виготовимо Братерське послання до обох Українських Митрополій, у Європі і ЗДА, а також і до всіх Голов Православних Церков світу про те, що повстала нова Православна Сестра Церква, що стала незалежною Митрополією, що вона твердо стоїть і стоятиме на Святих канонах чистого Православ'я, що бажає бути в братній єдності зо всіма Православними Церквами інших народів. Що вона вболіває з непотрібних роз'єднань в молитвах і закликає в ім'я Божої слави стати одностайно проти безбожжя та інших антихристиянських небезпек. Цим самим ми б дали знати світові, хто ми і як до нас ставитися. Так завжди робили всі патріархи після свого обрання і всі митрополити, коли ставали головами своїх Церков. Ми ж спинилися на півдорозі і тішимся з того, що хтось нам пише панегірики, які рівно нічого не дають корисного для престижу нашої Церкви в світі, бо то справа внутрішня.

Маємо справу з пересвятою б[увшого] єпископа Вячеслава [Лісицького]. Як нам реагувати? Справа не є така проста, щоб її замовчати. Адже пересвята показує, що російська православна церква, чи то зарубіжна, чи то американська, доводить світові, що Українська Православна Церква «безблагодатна», що наші таїнства «нетаїнства», що увесь український народ «безцерковний», «безбожний». Більшої зневаги придумати не можна, бо ж вони виключають нас із Царства Божого. Одначе, чи знають Православні Церкви світу, хто ми? В свій час німецька влада не дозволила Митрополиту Діонісію звернутися окремим посланням до Православних Церков світу саме про те, що ним благословенна Єпархія української Автокефальної Церкви. Зробили це ми пізніше з Німеччини.

Ви, Владико, підписали Акт молитовного єднання з УАПЦ і те, що визнасте її Єрархію за церковну, все те стосується тепер і до Вас, і до УГПЦ в цілому. Отже, мовчання наше ні шкоди, ні нічого доброго нам не принесло і не принесе. Спочатку православні по світу з захопленням вітали все те, що діялося на нашому Соборі, але тепер насторожились. Є вислови, що ми з Вами не потрапили стати великими, бо що тоді колишні наші змагання чи непорозуміння у порівнянні з тим величезним Актом, якого dokonali на Соборі ц[ього] р[оку]? Якщо ми не можемо далі піднятися над тим усим, то

справді ми звичайнісінькі... Ще час не уплив, ми ще можемо послати таке послання по світу, указавши причину про запізнення. Так у великих справах буває. Я був би тієї думки, що коли ми започаткували велике діло – об'єднання всіх Православних Українських Церков у одно ціле, хоч і з адміністративним поділом зглядно держав, то мусимо довести його до краю. В першому нашому посланню Ви впом'янули про Патріархію, з чим я не погодився, бо зарано ще так ясно говорити нам. Але ж думка є. Говорять і про те, що одним з ліпших кандидатів був би Вл[адика] М[итрополи]т Іларіон. Після отакого мовчання нашого навряд чи збільшиться авторитет Вл[адика] Іларіона? Те, що читаємо в часописах наших то справа внутрішня, а на зовні ціна йому дуже маленька, бо там не слів треба, а чину. Прошу не поставити мені за зле, а прийняти мої слова, як вислів думок на Єпископському Соборі.

Чекаю на Вашу ласкаву відповідь.

З Братерською пошаною та любов'ю в Господі –
Архієпископ *Михаїл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 14, 14зв. Копія. Машинопис.

№ 250

Архієпископ *Михаїл (Хороший)*

м. Торонто, 22 листопада 1951 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy of Canada

Archbischof Michael
Toronto, Ontario^{2*}

22.11.51 [року]^{3*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Перші три листи отримав і на них тепер відповідаю. Перш за все, сердешно дякую за Ваше миле братнє слово в ім'я мого Небесного Покровителя Святого Архистратига Михаїла і за Ваші молитви за мене грішного.

В час молебна, відслуженого Духовенством Торонто й околиць Святому Арх[истратигу] Михаїлу, молилися й за Вас і виголосили многоліття Вашому Високопреосвященству.

Якщо о[тець] В. Кудрик дає згоду на хіротонію без будь-яких застережень, ц[еб]т[о] за традиційним чином Православія, то нехай допоможе йому

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....”.

Господь. Чин Хіротонії я маю. Передрукую в кількох примірниках і Вам надішлю. Там буде все – обітниці і присяга.

Щодо Требника. Там щось робив о[тець] Грицина. Мають вони й требника, що було видано в Луцьку. Коли треба перекладати молитви хоч – Елєосвячення, то прийму участь. Цілком погоджуюся з тим, що друкувати треба аж тоді, коли ми обидва проглянемо з боку догматично-літургїчного, а там і мовного з комісією. То буде певно й назавжди і ніхто не буде заперечувати.

Про стосунки наші з УПЦ в ЗДА і з УАПЦ в Європі я цілком в курсі. Слава Богу, що дещо зрушено з місця, але прикро, що несвоєчасне полагодження цієї справи викликало таку переписку, де Вам, Владико, треба було виправдуватися. Це нам невігдно. Одначе погляд Владики Івана [Теодоровича (?)] на процедуру молитовного єднання є правильний і я підтримую його. Чогось замовчаного не може бути, бо то – ховання голови собі під крило: сказали «а», мусимо сказати «б». Не погоджуюся я й з тим, що Ви, Владико, все хочете робити тільки від себе, забуваючи Заступника Митрополита УГПЦ. Вам те невігдне.

Щодо моїх статей у «Нашій Культурі». Не тільки історичних, а й богословських, коли треба. Одначе тут дозвольте мені, Владико, сказати кілька слів: Ви кажете, що втішаєтеся щирими листами. Мій лист братній і найщиріший: і ось мої поради: назва журналу мусить відповідати змістові. Побратерському кажу те, чого інший Вам не скаже.

Журнал цей друкуєте Ви, це всі знають. Тож найменше вміщайте похвал собі з будь-чийого боку. Те не тільки не приносить Вам користи, а буквально, понижує. Ваша якась розумна наукова стаття сто раз краще Вас хвалить, аніж сотня похвал, вміщених у Вашому журналі і Вами ж редактована. Ви переконалися, що «Слово Істини» не набуло популярності. Чому?

Ще одна справа: з часом обрання Вас, Владико, на Митрополита УГПЦ, розпочалася нова ера. Ви зайняли високе становище серед Православних Церков світу. Чи не слід Вам забути будь-які колись з кимсь суперечки і справді стати Духовним люблячим і всепрощаючим Батьком і братом в ім'я Христове, забувши все, хто може чимсь Вас образив? Ми віддали себе на служіння Богові й нашому покривдженому народові. Скільки лишилося недобитків наших церковно-культурних сил? Чи не час їх нам зібрати, щоб вони працювали з нами по тій же лінії?

У моїй валці на соборі я писав: Доки ми були на противних позиціях, ми могли по різному думати, і може й невігдно одні про одних висловлюватись (бо то природа сперечання). Коли ж Ви прийшли, як Брат і над минулим поставили хреста, то вже нема розбіжностей, є ЄДНІСТЬ. З цим, Ви, Владико, погодилися і ми братнім поцілунком перед святим Собором це припечатали. Отже, нема вже у Вас супротивників, є тільки приятелі. Того приятельства жде й Вл[адика] Полікарп [Сікорський]. Знаю ваші взаємини в минулому, та настав інший час. Ви над минулим хреста поставили. Скільки жити Вл[адичі] Полікарпу? Йому 76 років. Чи не треба зробити так, як кажемо: і прости нам... як і ми прощаємо?* Чи треба, щоб з цього світу щось таки занести на той світ?

---

* Це парафраз з молитви “Отче наш” (Мт. 6:12).

Мали, Ви, Владико, суперечки й несмачну полеміку з проф[есором Іваном] Власовським. Так, він девчому заперечував Вас, але був час, коли він найсильніше попірав Вас. Чи тепер він ворог Вам? Ні. Він тішиться з висліду Собору. А чи не було б добре, щоб він тепер був за Вас? Од Вас залежить. Ви гострих стосунків були і з Вл[адикою] Мстиславом [Скрипником]. Багато води втекло, бо життя мне так, як кожемняка кожу. Мстислав уже не той, що був. Зробіть з нього приятеля. Все од вас, Владико.

Тепер вернуся до Нашого Бюлетеня РОЗПОРЯДЖЕННЯ. Бачу, як зле Ви поінформовані. Кажете: не раджу і не благословляю видавати в Торонто окремих журнал. Ніхто окремого журналу не видає, а якби хотіли видавати, то певно, за Вашим благословенням та за згодою Консисторії. Пишете, щоб ми не друкували Розпоряджень, а, щоб я друкував на машинці, і я приклад, даєте себе, що й Ви на машинці. Думаю, що згідно мого становища – Єпархіального Архидіакона і за статутом я маю право видавати мої розпорядження по своїй єпархії, бо це входить у обсяг керівництва.

Канада поділена на три Єпархії: для більшої місіїної праці. (Статут). Як же мені вести ту місіїну працю? Тільки в Церкві? А я веду її ось як. Кожного тижня пишу одну місіїну статтю. За місяць це складе 5–6 сторінок, плюс розпорядження. Підписчиків у нас нема і не передбачається. Ставимо лише вартість друку з добровільних датків при роздачі, щоб покрити витрати. Пишу я, пишуть і священники. Не всі бувають в церкві, але написаного листка кожний навіть на фермі і на фабриці прочитає. Нам потрібний ідейний зв'язок з всіма прав[ославними] укр[аїнцями]. Нам необхідно прищепити людям бажання отого писаного проповідничого слова, не тільки для дорослих, але й для дітей.

Тепер стоїть завдання перевести катехизацію всієї Єпархії: от маємо на меті подати в тих місіїних листках, бодай саме необхідне для знання своєї Православної віри, свого Священства, своїх храмів. Листопадним номером це ми започаткували.

Архидіаконська Рада турбується про друк і то її справа, чи вона на машинці те зробить, чи на цїклостиль, чи друком, бо вона дбає, щоб написане було приємно читати та й з господарського боку вона дбає, щоб видати якнайдешевше, щоб можна було роздавати те безплатно. Адже ж ми для того поставлені, щоб навчати нашу паству.

Якщо Ви, Владико, як Митрополит, заперечуєте, що такої роботи провадити не треба, то на З'їзді так і скажете, бо це питання буде поставлене на чергу дня. Але я навпаки думаю, що цю роботу треба перевести в усіх трьох Єпархіях. Це потрібно як дихання. Про це ми говорили у Вінніпегу з членами Консисторії і всі були тієї думки, що це потрібно.

Ви кажете, Владико, що все те можна зробити через «Вісник». «Вісник» то солідний орган. Його читають підписчики, а не маси. До нас треба щось дрібніше. Я з великою охотою буду давати нові статті і до «Вісника», якщо будуть друкувати. Також, коли в «Розпорядженнях» буде щось підходящого, нехай «Вісник» поширює на всю Канаду. Але закрити нам рот, щоб ми мовчали, то не в інтересах Церкви. Якщо маленька Бельгія із 5-ти священників видає свій бюлетень та інформує віруючих про своє спільне життя, то ціла

Єпархія, чи має на те якась право? Чому католицькі Церкви вживають все, що на їхню думку буде поширювати їхню справу. Отже не з комерційного боку треба дивитися на це питання, а з боку місійного. (Наша Культура це не церковний орган, а виключно Ваш, Владико).

Видається не з ухвали Собору, або Консисторії, чому ж таке заперечення до нас? Щоб не було конкурента? Думаю, що в церковних справах на першому місці справа спасіння людей – їх християнізація. Ласкаво прошу пробачити, що так одверто пишу, але так мушу. Отже «Вісник» нехай виходить своєю чогою, а «Наша Культура» своєю, а місійну роботу кожної Єпархії пов'язувати з ними недоцільно і шкідливо для справи церковної.

До З'їзду готовимось, зустріч буде до поїзду «Сіпіар». Між іншим, просьба із Ошави, щоб у них бути не в середу, а в четвер, бо у них у середу є там якась збіркова акція базар, чи щось інше на виплату боргів за Церкву. Ми також у Архієпископській Раді прийшли до думки, що ліпше було б і дешевше Вам з Гамільтону поїхати до Віндзору, а вже звідти до Ошави. А в Монреалі до Вашого приїзду підготовка йде своїм чином. Докладніше матимете, Владико, все детальніше на З'їзді.

Щодо виділення часу для наших розмов, я сподіваюся, то вже будемо у резиденції, яку готують для мене. Тоді все в нас буде під руками і про всі справи матимемо нагоду і час говорити.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі –
† Архієпископ *Михайл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 9, 9зв., 10. Копія. Машинопис.

№ 251

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 28 листопада 1951 р.

†

Metropolitanate
of the Ukrainian Orthodox Church
of the United States of America
The Most Reverend Metropolitan
John Theodorovich

123 Grassmere Road (Philadelphia) Bala Cynwyd, PA

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО ІЛАРИОН,
МИТРОПОЛИТ ВІННІПЕГУ І ВСІЄЇ КАНАДИ
804 Магнус Авеню, Вінніпег,
Манітоба, Канада

Листо[ада] 28, 1951 [р.]

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!

Сердечна подяка за листа з дня 20-го ц[ього] м[ісяця]. Ви пишете: «Сердечно прошу Вас не говорити “відкрито”, бо це не вдається Вам». Я не зрозумів цього і не знаю бази такого Вашого твердження. Я, однак, привик у

своїм життю керуватись певними, твердо у мене встановленими принципами, і їх міняти на склоні життя не маю наміру.

Я радий, що Ви прийняли моє запрошення мене одвідати і буду радий бачити Вас у себе. Я інакше й не розумів прибуття до нас Митрополита Канадської Церкви. Я розумію і це є розуміння наших церковних кругів, що Митрополит Канадської, нам братньої Церкви, прибуваючи на територію митрополії У[країнської] П[равославної] Ц[еркви] в Злучених Державах Америки, передовсім робить візиту її Митрополитові.

Плян запропонований Вами нам не до прийняття. «Авт» як Ви пишете, ми не маємо. Ми устроюємось скромніш. А маю мій особистий автомобіль і сам ним їзджу. Ньюорку я не знаю так само, як і Ви. Їхати до Ньюорку автом з Філадельфії і знайтися в Ньюоркським моторовім стиску без орієнтації я ніколи ще не відважувався: занадто багато напруження і є можливість важких ситуацій.

Ваш намір прибути передовсім до о[тця] Профети робить контакт з Вами для нас рішуче неможливим. Згадана особа є в осередку непримиренної ворожости до нашої Церкви, її персоніфікує. Нам перебирати Вас од цієї особи не лучиться з достоїнстю нашої Церкви.

Я дуже прошу Вас цей план змінити. Мій план такий: Ви прибуваєте до Ньюорку, повідомляючи наперед про Ваше прибуття Митрофорного Протоіерея о[тця] Л. Веселовського. (Адреса додається). Він зустрічає Вас на залізничному двірці в Ньюорку і садовить до потягу у Філадельфію. Я Вас зустріну на станції. В цей спосіб Ви не будете мати жодних утруднень. Я тішу себе надією, що цей план Вам до прийняття і тому закінчую надійним «до радісного побачення!»

Ваш з любов'ю у Христі, Господі нашім
† Іоанн, Митрополит

(Адреса на звороті)*
Very Reverend Leo Vesolovsky
334 East 14th Street
New York 3, N[ew] Y[ork]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 4, 4зв. Копія. Машинопис.

---

* Так в тексті. Допис адресата.

Олександр Оглоблин

м. Лудлов, 28 листопада 1951 р.

28.XI.1951 р[оку], 57 Oak St[reet]
Ludlow, Mass. (U.S.A.)
– Вінніпег (Канада)*

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Сердечно дякую Вам, Владико, за Вашого ласкавого листа з дня 3.XI. й за надіслану мені Вашу цінну працю про приєднання Церкви Української до Церкви Московської 1686 р. Разом з цим листом надсилаю Вам, Владико, невеличку статтю по Чудо Дегтярівської Божої Матері (в «Истории Русов»). В першій половині грудня надішлю також статтю про етичні і політичні засади «Истории Русов», а також трохи згодом – статтю про церковне питання XVIII ст. в «Истории Русов». Розвідка «Українські політичні пляни 1730-х років» (зовсім готова до друку, навіть переписана машинці), хоч і невеличка розміром (1 др[укований] арк[уш]), і написана зовсім приступно для широкого читача. Все ж є спеціальний характер, а головне – науковий апарат, без якого я не хотів би її друкувати. Якщо це не буде перешкодою до вміщення її в «Нашій Культурі» (адже подібні розвідки друкувалися колись у цьому журналі), я з великою охотою негайно надішлю її Вам.

Дуже дякую Вам, Владико, за ласкаву згоду вмістити в «Нашій Культурі» список моїх неопублікованих наукових праць. Постараюся переслати його разом зі статтею про етичні й політичні засади «Истории Русов».

Чув я, що I число нової «Нашої культури» вже вийшло в світ. Дуже радий буду його побачити.

При цій нагоді дозволимо собі рекомендувати Вашому Високопреосвященству мого учня Д[окто]р[а] Вячеслава Сенютовича (Париж), автора низки цінних цікавих праць з української геральдики, генеалогії та сфрагістики. Д[окто]р Сенютович має також теми, які могли б зацікавити читачів «Нашої Культури». Оскільки мені відомо, в нього є чимало нових, ще неопублікованих невеличких розвідок з історії України XVII–XVIII ст. Його адреса: Dr. Senioutovitch, 5, rue Pierre Demours, Paris 17-e, France.

Маю велике прохання до Вашого Високопреосвященства. Сталося так, що тільки вряди-годи міг бачити журнал «Слово Істини», в якому вміщено було чимало наукового матеріалу. Мені б хотілося ближче познайомитися з комплектом цього видання, і я був би щиро вдячний Вам, Владико, коли б Ви були ласкаві допомогти мені в цьому.

Прошу уклінно Вашого Архипастирського Благословення й Ваших Святих Молитов.

---

* У правому верхньому куті на першій сторінці є відтиск спеціального штампку для проставлення дати: “DEC. 4 1951”.

Прийміть, Владико, вислови моєї найвищої до Вас пошани й щирої відданості.

Ваш О. Оглоблин

*Копія з Архіву Ukrainian Orthodox Church of Canada.
Фонд: Митрополит Іларіон (Огієнко), коробка 18, папка "Прохання до мене прийти". Копію листа надано для публікації проф., д.і.н. І. І. Тюрменко.
Оригінал. Рукопис.*

№ 253

Архієпископ Михайл (Хороший)

м. Торонто, 20 грудня 1951 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy of Canada

Archbischof Michael
Toronto, Ontario^{2*}
20.12.[19]51 [року]^{3*}

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Думаю, що вже Ви відпочили, то й починаю писати. Як доїхали і як було в Монтреалі та в Віндзорі? Про Гамільтон знаю, бо там були наші з Торонто. З Гамільтону дуже вдоволені, особливо молодь. Яке вражіння справив на Вас «монастирь»?

Після з'їзду потроху починаю приходити до себе. Якесь нервування мені даром не проходить. Добре, Владико, що Ви на тому місці можете сміятися, а я такої здібності не набув, на жаль. Мені досить прикро й те, що не міг я приймати так, як би належало. Сподівалися, що буде жінка тут у квартирі весь час і буде пильнувати за всім, а тим часом так не сталося. Ще й мій ігумен зовсім недоречі захворів і я став, мов замкнутий. В цій справі я дуже прошу Ваше Високопреосвященство, пробачити мені. Очевидно в дальшому буде так як належить. Невпорядкованість приміщення й обслуги саме й зробило оту прикрість.

Довідався я й про те, що не полагодили Вам, Владико, візитаційну оплату. Голова Заряду дав мені слово, що полагодить в кращий бік, а на засіданню справу лишили так, як було. І за це прошу пробачити...

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампуг: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....".

Службника «Известіє учительное» вишлю трохи згодом. Тепер маю гостя, сина з Чикаго. Переїхав, щоб бути зо мною. Маю турботи з його переселенням та улаштуванням. Слава Богу, не буду самотній.

Чогось нового не маю. Оце кілька днів ішов сніг і спинив рух авт, а сьогодні вже йде дощ, буде багато води.

Візітація Ваша, Владико, справила добре вражіння й лишила добрий слід. У розмовах все посилаються на Ваші слова з Вашої доповіді. Це дуже втішно.

Будьте здорові, Владико. Набирайтеся сили. Бажаю радісно зустріти, відсвяткувати Свята та бадьоро вступити в Новий щасливий рік.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі –

† Арх[ієпископ] *Михаїл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 15. Копія. Машинопис.

№254

Микола Битинський

Після серпня 1951 р.*

До Його Високопреосвященства
Високопреосвященнішого Митрополита Іларіона.

Високопреосвященніший Владико!

Пару тижнів тому я написав Вам листа й обіцяв надіслати образки деяких наших іконостасів. При цьому надсилаю три фотосвітлини; ласкаво прошу прийняти цей мій скромний дар і зарядити до своєї збірки. На жаль, не міг я зібрати більше, і тому прошу вибачення. Декілька фотознімок цікавих наших таборових іконостасів знаходиться у збірках Укр[аїнського] Воєнно-Історичного Інституту, й їх треба було б перефотографувати, чого я не міг зробити.

В тому ж попередньому своєму листі я писав у відповідь на Вашого листа про літературу іконостасів – що я такої спеціальної літератури не посилаю і не можу ніде дістати. Натомість я пропонував позичити Вашому Високопреосвященству свій примірник підручника ІТГІ – «Українська культура» (400 стор[інок]), складеного професором Укр[аїнської] Господарської Академії в Подєбрадах і перевиданого в Регенсбурзі 1947 [року]. У тій книжці в розділі про українське мистецтво згадано дещо і про іконостаси. Якщо у Вас такої книжки немає, то я з приємністю послужу Вам і надішлю її щонайскорше. Тому ласкаво прошу Ваше Високопреосвященство повідомити мене, чи справді у такій книжці маєте потребу.

З правдивою пошаною і привітом

Спасених молитов Вашого Високопреосвященства смиренно просить

Микола Битинський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 5. Копія. Рукопис.

* Дату встановлено за змістом листа.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 21 січня 1952 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbischof Михаїл
1952 [року]^{2*}
Toronto, Ontario
92. Бурнзайд Пр.^{3*}

Toronto, Jan. 21

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади^{4*}.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО.

Поздоровляю з Новим Роком і бажаю здоров'я і всього того, що Вам як Голові УГПЦ потрібно. Дай, Боже!

Одержав я, як певно і всі члени Консistorії, запрошення на пленарне засідання Консistorії, що мало б відбутися 4–6 березня цього року – вівторок-четвер на маслянім тижні^{5*}. Написано, що з Вашого, Владико, благословення. Питання такі: 1. Бюджет. 2. Третій Єпископ. 3. Допомога М[итрополи]ту – Полікарпу [Сікорському]. 4. Прийняття нових священників. 5. Інші справи. Запитується, чи дата підходяща, чи не маємо ще якихось питань, включаючи їх у порядок денний засідань. Пишу довірно. Редакція цього запрошення мене трохи тривожить і тому я прошу Ваше Високопреосвященство дати мені пояснення:

Згідно Статуту, Головою Консistorії є Митрополит УГПЦ. Він і скликає пленум Консistorії. Відомо, що в Вінніпегу мається Президія Консistorії, головою якої є о[тець] Грицина. Сподіваюся, що для скликання Пленуму Консistorії відбулося якесь засідання Президії Консistorії разом з Вами, Владико. Тоді б саме розпорядження з'їхатися членам Консistorії мало б виглядати так:

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами. В машинописний спосіб закреслено стару адресу архієп. Михаїла, яку було надруковано на бланку. В тексті є підкреслення від руки олівцем.

^{2*} Дописано від руки чорнилом.

^{3*} З лівого боку документу прикладено штамп з датою "Jan. 23 1952" і дописом "Відписав довірно".

^{4*} На документі є відтиск квадратного штамп з вписаним від руки номером: "НЖ. 1230.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{5*} Мається на увазі святкування Масляної, яка передєє початку Великого Посту в Православній Церкві.

«Президія Консисторії в повному своєму складі за участю Голови Консисторії Високопреосв[ященійшого] м[итрополи]та Іларіона, розглянувши справи: ...найшла, що необхідно скликати Пленум К[онсисто]рії для поладження таких питань... А тому, з Благословення Вл[адика] м[итрополи]та Іларіона запрошує членів Консисторії прибути на таке-то число м[іся]ця. Подорож за рахунок і т[ак] д[алі]».

А так воно виглядає якось дивно: «Поки що пропоную такі справи до нарад: Не президія пропонує, а чомусь тільки о[тець] Грицина». Потім досить неясний підпис о[тця] Грицини. Згідно ухвал Собору він є тільки голова Президії, а не Консисторії, може розписуватися лише за Президію, а не за Консисторію. Якщо це за Вашою, Владико, згодою, то нічого не маю, але я вбачаю щось приховане і його на засіданні Пленуму Консисторії треба в'яснити і уточнити.

2-га точка: «Третій Єпископ». Чи це питання ставить Президія чи о[тець] Грицина? Якщо Президія, то які думки там панують? Чи то справа йде про о[тця] Кудрика, чи про когось іншого? В цій справі я тримаюся Ваших думок. Згідно ухвал Собора від 8–9 серпня 1951 р. третій Єпископ має обняти Західню Єпархію. Інших Собор не передбачав. За порядком виборного порядку, право вибору належить тій єпархії, яка хоче мати Єпископа.

Спостерігається, що де в кого є думка добиватися жонатих Єпископів... Отож я трохи непокоюся отими всіма питаннями і прохав би ласкаво поділитися зо мною своїми думками, щоб я знав, чого триматися.

Думаю, що в цих справах ми не можемо зайняти іншого становища, як те, що визначено в статуті п[ункт] 3, що УГПЦ стоїть на тому ж становищі, що і всі православні церкви світу.

Трохи непокоюся й тим, що Статут досі не друкується...

Що до життя нашої східної Єпархії. Здається все в порядку. Але з резиденцією є труднощі: не-виплати рат і відсотків. Необхідно, щоб Консисторія дотримала своєї ухвали від 10 серпня 1951 року надавати приміщення єпископу Сх[ідної] Єпар[хії] на суму 100 дол[арів]. Тоді вийдемо з трудного становища.

Поки що все. Чекаю на Вашу ласкаву відповідь у повищих справах.

З Братерською в Господі пошаною
† Арх[ієпископ Михайл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 16, 16зв. Копія. Машинопис.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 29 січня 1952 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy of Canada

Archbishop Michael^{2*}
Toronto, Ontario
92 Бурнзайд, Др.^{3*}

29.1.[19]52 [року]

До його Високопреосвященства,
Високопреосвященнішого ІЛАРІОНА,
Митрополита Вінніпегського і всієї Канади,
Голови Консисторії УГПЦ
та до Голови Президії Консисторії
Високопреподобного Протоієрея Е. Грицини
і всієї Світлої Президії^{4*}.

18.01.[19]52 [року] я отримав обіжника, яким Високопреподобний Голова Президії Консисторії з благословення В[исоко]преосв[ященного] Вл[адики] Митрополита Іларіона скликає Високопреподобних Отців і шановних Панів Членів Консисторії УГПЦ в Канаді на наради Консисторії, що мали б відбутися 4–6 березня ц[ього] р[оку] в Вінніпегу.

Тому, що в обіжнику нічого про мене не згадується, як Єпископа Східної Канади, то я сподівався, що запрошення буду мати окремо. До цього часу його нема, тому я не знаю чи мене запрошують на ті Наради? Було б значно краще, щоб запрошення були поіменні, тоді було б ясно. На мою думку, з формального боку такі запрошення мали б бути підписані Головою Консисторії, Головою Президії Консисторії й Секретарем Президії Консисторії. Цього вимагає повага Консисторії, а разом і її Членів. Думаю, що це сталося через поспіх.

Проглянувши точки нарад, які поставлені в обіжнику, я обмінявся думками з Членами Консисторії та Членами нашої Єпархіяльної Ради. На нашу думку, список точок замалий. Скликання повної Консисторії потягне за собою великі витрати, тому на нарадах треба полагодити всі пекучі справи, але щоб ті справи з'ясувати, треба довшої підготовки, щоб кожне питання було добре обговорене в Президії Консисторії разом з Вл[адикою] Митрополитом та й членам Консисторії подано дещо до розваги, як то робилося перед Собором.

---

* Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами. В машинописний спосіб закреслено стару адресу архієп. Михаїла, яку було надруковано на бланку.

^{2*} З лівого боку документу прикладено штамп з датою "Feb. 4- 1952".

^{3*} Цей рядок надруковано на машинці.

^{4*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: "НЖ. 1231.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Тому, на нашу думку термін 4–6 березня є заблизький. Доцільніше було б скликання Консistorії перенести на травень. Тим більше, що напр[иклад] Прот[оіерей] о[тець] П. Самець просто заявив, що поїхати не зможе, та й інші не дають остаточного Слова. Я також не знаю, як мені бути.

Дещо думали, які б точки й нам, як Східній Єпархії, поставити. Зважаючи фінансову ситуацію, здається нам, що першою точкою нарад було б

1. Відчит Президії Консistorії з стану Церкви і з її діяльності та заходів до поліпшення фінансового стану Церкви.

Бажано знати, яка сума Діячезіяльного фонду вплинула? Які парафії внесли, а які ні, щоб на них вплинути. Також і про стан канцелярії Консistorії з боку її працівників та витрат. Все це потрібно, щоб на місцях можна було з'ясувати парафіям дійсний стан фінансовий. Та і взагалі необхідно знати стан нашої Церкви.

2. Бажано також знати про Теологічний відділ при Колегії Св[ятого] Андрія, про хід навчання, про потреби і т[аке] і[нше].

3. Відчит та інформації Архиепископа Східньої Єпархії про всебічний стан та потреби Східньої Єпархії.

4. При обговоренні фінансового стану Церкви необхідно обговорити план здобуття Всецерковного так званого ЗАЛІЗНОГО ФОНДУ, як то порушено було на 1-му Єпархіяльному З'їзді Східньої Єпархії 8 грудня 1951 р[оку] в Торонто. (Протокол буде прислано незабаром)

5. Питання духовної літератури для вірних. Також видання доповідей священників на Конференціях та проповіді і взагалі церковно-видавнича справа.

6. Питання про Єпископа для Західньої Єпархії.

7. Питання допомог.

Певно й інші Єпархії поставлять свої точки до обговорення.

Що ж торкається справ поточного порядку, як прийняття Священників, то поки що можна вирішити їх так як і попередній раз.

З Братерською пошаною в Господі

† *Михайл*, Архиепископ Торонто та Східньої Канади.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 17, 17зв. Копія. Машинопис.

№ 257

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 4 лютого 1952 р.*

Ваше Високопреосвященство!^{2*}

Посилаю Вам мою заяву. Думаю, що та справа буде полагоджена. Щодо скликання Консісторії, то без належної підготовки не можна того робити. Зокрема нам з Вами, Владико, треба обмінятися думками в тих питаннях.

Днів два тому послав Вам «Службника» з «Ізвестіям Учительним». Порядок служб я уважно проглянув і зробив помітки своїх думок. Між іншим, практикується, що початкові молитви перед Літургією: «Царю Небесний... і Слава на висоті...» читаються при відкритих Царських дверях і виголос: «Благословення Царство... по Амінь», зачинаються. При виголосі «Двері, двері...» відкриваються аж до «Святе Святим». Так бачив і в Руминії і в Одесі.

Якщо була б Ваша ласка, то я бажав би проглянути й Службник раніше друку. Особливо пісні, щоб не відходити далеко від уже звиклих композицій. Також і Требник, щоб уже була повна згода у всьому.

Зараз Вам пересилаю «Порядок Служб».

Прошу ласкаво повідомити мене в справі нарад Консісторії і питань поставлених для вирішення.

З любов'ю в Господі та брат[ерською] пошаною

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 18. Копія. Машинопис.

№ 258

Олександр Оглоблин

м. Лудлов, 5 березня 1952 р.

5.III.1952 р., 122 Prospect St.
Ludlow, Mass. (U.S.A.)
– Вінніпег (Канада)^{3*}

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Прошу ласкаво пробачити мені мою довгу мовчанку. Від листопада м[и-нулого] р[оку] і майже до останніх днів хворію й на якийсь час змушений

* Це дата отримання листа митрополитом Іларіоном. З лівого боку документу прикладено штамп з датою "Feb. 4- 1952". Можна висловити припущення, що цього листа було написано і відправлено одночасно з попереднім, тобто 29 січня 1952 р.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки нгомером: "НЖ. 1232.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{3*} У правому верхньому куті на першій сторінці є відтиск спеціального штампку для проставлення дати: "APR. 9 1952".

був припинити будь-яку працю з листування. Тепер, Богу дякувати, мені трохи полегшало, але зовсім поволі повертаюся до звичайної праці.

Великою радістю для мене було одержання чергових випусків «Нашої Культури». Щиро дякую Вашому Високопреосвященству за надіслані мені випуски журналу та інші видання. Бажаю «Нашій Культурі» рости, цвісти й множитися. [Подивляю (?)] величну працю Вашого Високопреосвященства – ще й за таких несприятливих умов. Дай, Боже, Вам Владико, многія, многія літа!

Сердечно дякую Вашому Високопреосвященству за високу честь, зроблену мені запрошенням увійти до складу Наукового Редакційного Комітету «Нашої Культури». Годі й казати, що пропозицію Вашого Високопреосвященства приймаю з великою охотою й постараюся. В міру сил моїх, бути корисним для «Нашої культури», як наукового органу українознавства.

При цій нагоді дозволю собі запитати Ваше Високопреосвященство про долю моєї статті «Чудо Дегтярівської Божої Матері», що мала з'явитися [?] в IV ч. «Нашої Культури». Між іншим, чи не має в «Скарбниці [потребній]»¹ або в «Небі Новому»² Іоанікія Галятовського згадки про сльози Божої Матері (зокрема, Єлецької)? Якщо є, то прошу зробити відповідний редакційний додаток до моєї статті. Коли буде потрібно, вишлю статтю про Етичні й політичні засади «Истории Русов».

Статтю про наші наукові здобутки на полі української історії за останні роки постараюся написати, як тільки повернуся трохи до здоров'я.

При цій нагоді дозволю собі рекомендувати для вміщення в «Нашій Культурі» невеличку замітку Др. В. Сенютовича-Бережного³, одного з кращих фахівців у царині геральдики, сфрагістики та генеалогії. Рукопис її при цьому надсилаю. Др. В. Сенютович-Бережний написав також дуже цінну розвідку про Архимандрита Київсько-Печерської Лаври (першої чверті XVIII ст.) Іоанікія Сенютовича.

Прошу Вашого Архипастирського Благословення і Ваших Святих Молитов.

Прийміть, Владико, вислови моєї найвищої пошани й щирої відданості.

Ваш О. Оглоблин

Копія з Архіву Ukrainian Orthodox Church of Canada. –

Фонд: Митрополит Іларіон (Огієнко), коробка 18, папка «Прохання до мене приїхати». Копію листа надано для публікації проф., д.і.н. І.І. Тюрменко.

Копія. Рукопис.

¹ Галятовський Й. Скарбница потребная. – Чернігів, 1676.

² Галятовський Й. Небо новое с новыми звездами сотворенное. – Львів, 1665 (те саме: К., 1667; Могильов, 1669).

³ Сенютович-Бережний В. Архангел Михаїл чи Федір Стратилат? // Наша культура. – Вінніпег, 1952. – Серпень-вересень. – Ч. 10–11. – С. 26.

Єпископ Сильвестр (Гаєвський)

м. Сідней, Австралія(?), 16 березня 1952 р.

Представництво У.В.А.Н. в Австралії.
BRANCH of FREE UKRAINIAN ACADEMY of SCIENCES in AUSTRALIA

«16».ІІІ.1952 р[оку]*

В[исоко] Преосвященніший Іларіон,
Митрополит Вінніпегу й всієї Канади^{2*}.

Сьогодні одержав Вашого листа від 6.01.1952 р[оку]. Вперше чую від Вас про втому. В попередньому листі я завидував Вам. Тепер знов скажу те саме. У Вас більше запалу до праці, як гнітять прикрі обставини, і більше наслідків від праці. У мене навпаки. При моральному тискові зовні у мене віднімається всяка спроможність працювати. Тиняюся безпорадно й ніяк не в стані взятися за роботу, аж жах проймає від такого стану.

До основної своєї роботи не заглядаю другий рік. Вже й пилом припала. Соромно й признатися, а факт. До такого стану доводять тільки свої люди, розуміючи тут укр[аїнських] верховодів. Причини Вам відомі. Людей, що спричинилися до такого душевного стану Ви знаєте. Пишу до них ще раз і останній, щоби дали мені спокій. Послухаються і дадуть мені спокій, відновиться робота над основною темою.

Одержав Вашу книжечку: «Князь Володимир прийняв православіє, а не католицтво». Дуже вона мені в потребі. Безтенденційно-реальне вичерпання моєї теми, то жива ілюстрація до Вашої книги з часів вже ХVІ в[іку]. Присутність коло мене Вашої розвідки особливо заохочує до праці над моєю темою, а «добрі люди» зі зверхництва УАПЦ настирливо шукають моєї смерти, бо я витягнув на світ Божий блюзнірське «безсмертя майських жуків». Через своїх адміністраторів вимотують останні нерви, щоб довести до повного знесилля і смерти. Нехай їм Господь простить, не мають вони нічого більше за душею. Моліть, Владико, Милостивого Господа, щоб захистив і оборонив мене від таких творців «безсмертя майських жуків», а це принесе користь українській культурі і Богові славу.

«Нашу Культуру» отримую, за що сердечно дякую, бо нахожжу там дуже багато цінного матеріалу. Вже раз я просив у Вас вибачення за те, що наша Редакція «Церковн[ого] Вісника» цілими пригорщами черпає у Вас матеріал зі всіх ділянок культури для популярності в Австралії. Очікую й я тої спасенної хвилини, коли то я особисто наберуся сил регулярно працювати й відплачувати за Божий дар очищення й працездатности.

З огляду на довге подорожування листів висловлюю поздоровлення з Великоднем і бажаю воскресення й здійснення всіх найширших очікувань.

---

* Лист написано на бланку, надрукованому в типографський спосіб. Слова, що надруковано курсивом, вписано від руки до відповідної частини бланку.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуга: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

В день Воскресіння піднесіть благання до Престолу Всевишнього і за мое зміцнення й оздоровлення.

Брат у Христі і богомолець – смиренний *Сильвестр*,
† Єпископ УАПЦ в Австралії,
Голова П[редставницт]ва УАВАН* на Австралію.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 63, арк. 1, 1зв. Копія. Рукопис.

№ 260

Союз Українців Самостійників в Канаді

м. Вінніпег, 10 квітня 1952 р.

Союз Українців Самостійників в Канаді
Ukrainian Self-Reliance League of Canada
Room 4, – 210-216 DUFFERIN AVE. – WINNIPEG, MAN[ІТОБА]^{2*}

До Високопреосвященного
Митрополита Вінніпегу
і всієї Канади,
Вінніпег, Ман[ітоба]

10 квітня 1952 [року]^{3*}

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННИЙ ВЛАДИКО!

Маємо честь повідомити Вас, що у днях 4, 5, 6 та 7-го Липня ц[ього] р[оку], у Вінніпегу відбудеться Ювілейний З'їзд Союзу Українців Самостійників.

Щоб звеличати З'їзд, просимо Вас ласкаво, Ваше Високопреосвященство, відправити 6-го Липня, в неділю, Архиерейську Службу Божу з Панахидою за померлих членів СУС.

Залишаємося з надією, що Ви, Ваше Високопреосвященство, не відмовите в нашому проханні.

З глибокою пошаною
ЗА ЦЕНТРАЛЮ СОЮЗУ
УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

[підпис] І. Г. Сирник, голова
[підпис] І. Р. Соломон, секретар

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 79, арк. 1. Копія. Машинопис.

* Так в тексті.

^{2*} Текст документу надруковано на бланку СУС в Канаді, виготовленого в типографський спосіб.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

26 травня 1952 р.

26.V.[19]52 [р.]

Ваше Високопреосвященство, Високоповажаний Владико!

Одержала Вашого зворушливого листа, з писанкою, і поспішаю, в той же день відповісти Вам.

«Про домо суа»*. Я дуже вдячна Вам, що Ви написали мені відверто. Я вже хотіла написати Вам раніш – але власне що писала б я? Я – православна, жодних ухилів не маю ні в бік протестантизму, ні католицизму.

Становище моє дуже тяжке, тяжче, ніж Ви можете уявити собі, і власно безвихідне. Так сталося не з моєї вини, але те, що знаю я – боронь Боже – не можна казати голосно, і головне цього не можна ні в якому разі ні друкувати, ні згадувати в пресі. Якщо Ви спитаєте Оглоблина і Коровицького – вони ствердять Вам те, що пишу я.

Року 1948 мені замовлена була стаття «Іст[орія] Укр[аїнської] Церкви». Рецензентами були 3 православних (Крупн[ицький], Огл[облин] і Коровицький), 3 греко-кат[олики] – Лаба, Чубатий, Ісаїв) і протестант Г[ох]. Вони одногласно писали про науковість, об'єктивність, тактовність статті. З окрема хвалили її Коровицький і Ісаїв. Зауваження рецензентів я використала – по можливості всі, хоч це було дуже тяжко, бо вони часто були протилежні; обсяг їх: Ісаїв – 7 ст[орінок], Огл[облин] – 6, Коровицький 5, решта – по 1 ст[орінці]. Це була дуже тяжка праця, але я її проробила.

На весні 1951 р[оку] дістаю улесливого листа від Г[оха]. Редактора про те, що редак[тор] відділу Церкви – М. Чубатий знайшов потрібним зробити доповнення (після рецензій). Я погодилась, але деякі «католицькі» місця, цілі бо – ст[орінок] 6, 8 про їх Хмельн[ицького], далі про XVIII ст. – унія та Гайдамаччина вимагала скреслити. Були і інші зауваження. І зважаючи на мої вимоги – коректи я не дістала. Тепер я довідалась, що не відомі мені католицькі кола вимагали зняти статтю написану православною, і змови Чубатого диктувались йому цими колами. Якби вони мені сказали щиро, в чім справа, я б поставила вимогу зняти мою статтю, або поділити її на дві, як було в попередній Енциклопедії, хоч не було дуже зле.

Тепер почалася атака православних – яка в суті своїй не права. Бо повірте я сама можу написати куди вірнішу рецензію на те, що додає Чубатий, ніж пишуть Лисянський і Вишневський. «Прав[ославний] Віст[ник]» не читала. Цікаво, що перший, хто підняв крик, Лисянський в «Укр[аїнському] Віст[нику]», бив цілком не по автору, а по редакторам! Він був правий. Але не вірне те, що пишуть на захист м[итрополита] Полікарпа [Сікорського]. Ви, Владико, ліпше знаєте за мене – чи визнавав він моск[овський] патріархат, чи ні; для нас, хто був під советами, це не має жодного значення, і не

* Мається на увазі латинський вираз "Pro domo sua" – на захист свого дому.

треба для нього фіксувати на цьому уваги. Я маю 6 джерел, які вказують що визнавав, а навіть документ, яким оперує Лисянський, в своїй першій частині – говорить про визнання, сослуження і т[ак] д[алі] (Русск[ая] Правосл[авная] Церковь и великая отечеств[енная] война, Сборн[ик] церк[овных] док[ументов], М[осква] 1943). Для всіх ясно – якби він цього не зробив, він був би не тут, а в Сибіру, чи десь подібному місці. Між інш[им], весь розділ про Церкву Прав[ославну] під Польщ[ею] – Чубатого, в моєму тексті дуже стисла констатація, бо я вважаю не час писати історію, коли всі діячі ще живі.

Пр[офесор] Чубатий хотів, а маб[уть] і хоче писати відповідь, за нашими підписами. Я відмовилась, і принципово, і тому що мене не задовольняє його текст. Всяка полеміка зараз буде підливати олії в вогонь – бо писати правду – можна, а всякі виверти тільки пошкодять. В газеті «Укр[аїнські] Вісті» в Едмонтоні з'явилась спокійна стаття: «Ми також в обороні митр[ополита] Полікарпа», ч[исло] 5 травня. Оце – поява статей від сторонніх осіб єдине, що може висвітлити справу. Чи читали Ви самі статтю? Звичайно, без втручання пр[офесора] Чубатого вона була б набагато краща, але й зараз православні історики не добачають в ній нічого кримінального (що добачаю я сама).

Питання принципове: одне «православ'я», друге – Візантія. Після праць Голубинського, Шахматова, Грушевського, Приселкова, Ваших – ми, зокрема я, не можу дивитися на православну церкву до монгольської доби так як дивилися раніш. Зв'язок з Заходом був міцніший, ніж уявляли старі історики, і боротьба за автокефалію фактичну проти Візантії, як не затушковували її редактори Літопису – виявляється все в більш яскравих формах. Але то не було католицизм, як намагаються довести католицькі історики, то була вільна вселенська церква, яка боролася проти візантійського ярма. Ваш патрон, Клим Смолятич, десятки, сотні фактів, починаючи зі шлюбних зв'язків, поховань жінок зах[ідних] королів в Києві, визнання святим того Ярополка, що їздив до Григорія, свято перенесення [мощей св.]Миколая до Бара... Чого мені перелічувати те, що знаєте Ви ліпше мене. Але, коли називають Ольгу, чи Володимира католиком – я обурююсь, і протестую де, тільки можу. Про ці зв'язки пишуть – з сучасних – православні історики: Баумгартен, Шмурло, Таубе, Ковалевський (Историч[еский] путь – России, я хотіла писати рецензію для Вас) Зизикін, і т[ак] д[алі]. Треба мати їх на увазі – і, пишучи історію церкви, я не могла не рахуватися з новими дослідженнями, яких, можливо не знають ті, що клянуть тепер мене. Обидві церкви вимагали не історії, а – апології. Повторюю знов, три православних історики не закинули мені нічого не православного, а підкресливали науковість і об'єктивність статті,

Я пишу Вам довірочно, сказала б – інтимно. І інтимно, друзів, яким вважаю вже давно Вас, можу сказати таке. В цій справі велику роль відіграв, звичайно, сам м[итрополит] Полікарп. Він використовує Е[нциклопедію] У[країнознавства]¹ для піднесення свого престижу, який стояв, і стоїть в Європі дуже не високо. Тепер, на підставі невдалого вислову, і взагалі розділу пр[офесора] Чубатого, почалось по всьому світові прославлення його. Кажіть мені щиро, не як Владика, а як старий колега по Університету св[я-

того] Володимира – чи заслуговує він на це? От чому не хочу жодних відповідей. Якби в 1947 р[оці] був той Собор, що його так вимагала наша громадськість. Собор, на якому хотіли обрати нарешті митрополита, бо ж він мав це звання тимчасове – до Собору – повірте, не Полікарп, єп[ископ] Луцький вийшов би для Собору митрополитом, а найбільше шансів мали Ви. І не треба б було Вам зариватися в Канадійські сніга, і вели б Ви – та ще як! церковну справу, і не було б у нас «соборноправного» розколу. Так, Владико! Багато чого з того, що не було б тоді! Ви тоді жили в Женеві, я мала великі зв'язки в церковному життю Німеччини. А тепер – усі глорифікують його. Авторитет його стояв так низько, що неймовірно, але факт!

Кінчаю, бо боюсь, що побачите в цьому “ухил”. Тому то, на всякий випадок, запитала я Вас чи будете друкувати мого «Таубе» – може ліпше не підтримувати зв'язку зі мною? Проте – Шевченко архі-православний і автокефальний.

Тепер про Вас мені писали з США про нетактовний вибрик проти Вас.

До мене ще «Держ[авна] Д[і?]» не дійшла. В протилежність «Українському] Роб[ітнику]» вона суто православна і її їдять і підривають католики. Дозвольте мені висловити нашу загальну думку: стаття Ваша справила не добре вражіння і не тільки на гетьманців. Є факти, які історик не мусить наводити (як не мусів Чуб[атий] писати тої фрази про м[итрополита] Полікарпа [Сікорського]). Я не торкаюсь суті справи – це питання надто складне, і вимагає спеціальної праці: я зупиняюсь тільки на питанні мови.

Мовиться у Вас про самого гетьмана та Ф. Лизогуба, які вживали рос[ійської] мови – але не офіційно, а в своїй «робочій справі». А в той же час, не кажу вже про Гетьмана Павла – але про Лизогуба: заслуги його в справі українізації Полт[авської] губ[ернії], де він був Головою Земства, величезні: курси українознавства для вчителів, для широкого кола (за участь викладачем на таких курсах Мик[ола] Прок[опович] в 1913 р[оці] не був затверджений приват-доцентом; Ви гадаю – пам'ятаєте?). Склад службовців в земстві, де знаходили притулок українці «неблагонадійні» – як Ротмистров, заходи в справі укр[аїнського] мистецтва, навіть – Земський будинок, а члени Управи – свідомі патріоти: Данельський, Данковський тощо. А виставка 1909 р[оку], коли Микола II відвідав Полтаву і спитав – «на якому мові надпис?» і відповідь Лизогуба: «На нашому, українському», за що потрапив у неласку.

Та таких фактів можна назбирати багато. І тому – коли історик висуває тільки такий факт – то це не сприяє об'єктивному висвітленню історії, зокрема такої доби, яку зараз очорнюють «і рекут зол глагол». Обурення викликана Вашою статтею було таке, що мені закидали мою участь в «Н[ашій] Культурі». Знов – до Лизогуба: народницька, культурницька діяльність земства за Лизогуба доставила це земство на недосяжну височінь – порівнюючи з іншими губерніями й сприяла піднесенню добробуту населення, і його націон[альної] свідомости. Невже все – в очах об'єктивного історика не перебиває мову листування? Бо засідання Ради міністрів він провадив укр[аїнською] мовою. А будемо щирі: хіба всі, що розмовляли, і добре, українською мовою були корисними для України? Пригадайте!

Час вже закінчити. Ще й ще дякую за ширість і дружнє ставлення до мене. Повірте, я переживаю дуже тяжкі часи й такий дружній лист для мене – бальзам.

На все добре,
Ваша Н. Полонська-Василенко

Знов про Вашу статтю: історик не може ігнорувати важливого чинника, завдяки йому пав гетьм[анський] уряд: підтримка большевиків з одного боку, і не підтримка з другого – ЗУНР, про що мальовничо згадує д[октор Степан] Баран.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 1, 2, 3, 4. Копія. Машинопис.

¹ Енциклопедія українознавства – фундаментальна праця з україністики, створена під егідою Наукового Товариства ім. Шевченка у Європі (центр – Сарсель під Парижем). Головний редактор – В. Кубійович (останній том завершував А. Жуковський). Складається з 3-х томів загальної частини (1949–1952), яку умовно називають Енциклопедія українознавства – I (ЕУ-I), та 10 томів словникової частини (1955–1984) – ЕУ-II, яка містить понад 20 000 гасел, близько 1 600 друкованих аркушів. Існує англomовна скорочена версія 80–90-их. З 1991 перевидана в Україні.

№ 262

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 29 травня 1952 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eastern Eparchy of Canada

Archbishop Michael
Toronto, Ontario^{2*}

29.05.1952 р[оку]^{3*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади^{4*}.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

З приємністю почув я, що Ваш ювілей пройшов дуже урочисто. Окремим обіжником було мною дано розпорядження, щоб по всій Сх[ідній]

* Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами. В машинописний спосіб закреслено стару адресу архієп. Михаїла, яку було надруковано на бланку. В тексті є підкреслення від руки олівцем.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ. 1242.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....”.

^{4*} З лівого боку документу прикладено 2 штампи з датою “Jun. 2- 1952” і “Jun. 4- 1952”.

Єпархії 19 травня було відслужено молебен за Ваше здоров'я з промовами про значення ювілею і за ювілянта. Також, щоб була зібрана на ташу під час молебна якась пожертва на митрополичу канцелярію. Який вислід, я ще не знаю. Можливо, що пошлють безпосередньо на Вашу адресу.

Одначе чув, що о[тець] Савчук і о[тець] Кудрик не взяли участі в ювілею. Ця вістка трохи тривожить тих, що бажали б спокою в церкві. Та й передо мною встає запитання: “Что сіє значить?” І “що дальші?” Десь перед Пасхою я послав о[тцю] Кудрику своє пасхальне послання, як примірник до архиву. Вітав його, як то годиться, хоч і не мені першому треба б було вітати. Відповіді не отримав. Виходить, що ставлення до нас однакове.

В обіжнику до священників о[тець] Грицина засягає згоди священників*, щоб з'їхатися на Всеканадійську Духовну Конференцію десь у серпні^{2*} м[ісяці]. Чи це лише пропозиція, чи обговорювалося в Президії разом з Вами? Така конференція потрібна. Але як фінансово з нею? Чи зможуть всі священники прийти? А коли не придуть, то досить буде тих, що придуть? Тож, які питання мають бути порушені?

Ще одно питання, яке тут декого непокоїть: поїздка Ваша, Владико, до Нью-Йорку. Тому, що вона якось неясно окреслена в пресі, до мене звертаються з різними запитаннями, а я не знаю, що відповісти. Добре було б внести якусь ясність у цю справу, щоб не дати приводу до кривотолків.

Перед тим, Ваше Високопреосвященство писали, що маєте бути в Торонто на день-два. Неясність і несподіваність викликала мою відповідь в той спосіб, що кожна неділя в мене визначена на візітацію в тому чи в іншому місці. Можливо, що Ви, Владико, могли мене зрозуміти не так як я думав. Тому я прохав би Ваше Високопреосвященство про такі справи завчасу мене повідомляти, бо місцеві ситуації так скомпліковані, що змінити їх тяжко.

Інформую про становище в Єпархії.

Лашіни. Там непорозуміння в заряду з священником о[тцем] Чижовим. Але саме парафія проти заряду. В заряді секретарем п[арох] Оборонів. Скарга у віруючих на нього така: він щирий універсальний і бажає забрати справу в парафії до рук УНО. А так, як УНО католицьке, то звідсіль намагання якось довести цю парафію до розвалу. Більшість парафіян домагається скликати надзвичайні загальні збори і переобрати заряд, тоді настане спокій. Певно вони звернуться до Президії консисторії. Моя думка, що надзвичайні збори треба заповісти згори, бо заряд ніколи не скличе. Ті збори мали б вирішити, чи о[тця] Чижева треба забрати чи ні?

Віндзор. Там неспокій тому, що отець Запаренюк, маючи своє власне приміщення, навмисно, щоб досолити зарядові, не хоче звільнити церковного приміщення. Цим він не дає можливості осістися там іншому парохіві. Моя думка, що з ним треба заговорити “со властію”. Там уже розпочали судову з ним справу і певно скінчиться погано. Я вже писав йому. Просив би Ваше Високопреосвященство написати урядово з певним речинцем.

---

* Зліва від руки дописано: «Розмет. Видавництво “Вісник”. Колегія».

^{2*} В тексті документу було надруковано “в травні”, але потім виправлено від руки “в серпні”.

Судбури. Був там 18 травня. Там також неспокійно, бо дві партії. Та крім того також УНО має в заряді свого члена п[ана] Волинського, який те саме робить, що Оборонів у Лашинах. На мою думку, їм треба дати зрозуміння, що якщо о[тця] Кісілюка відсунуть, то парафія довго буде чекати на священника. Одначе отця Кісілюка не знімати доки не буде там якийсь погодження. Мені вони обіцяли, що спокій настане.

Відкривається нова парафія в Кітченер.

В катедрі Торонто приступають до побудови іконостасу. Мабуть буде коштувати тис[яч] 16, бо запрошують 20. Чогось іншого видатного нема.

Просив би Ваше Високопреосвященство повідомити мене про становище щодо третього єпископа. Чи то відповідає дійсності, що ніби на Заході йде велика агітація про жонатий єпископат?

Чуємо, що відкриття всеканадійської катедри митрополії в Вінніпегу відбудеться в день Святої Тройці. Як шкода, що маємо відкривати ще тільки нижчу частину.

Хто ж там має бути настоятелем? Чув, що запропоновано отцю Савчуку.

Нова парафія св[ятої] Покрови в Монтреалі набула від англіканського єпископа салю. Гарне приміщення. Якби було наше, то можна було б гарну обладнати церкву. На жаль, це приміщення не ров'язало проблеми – охопити тих українців, що не охоплені парафіями. Бо це приміщення далеко від скупчення прав українців. Є намагання купити церкву у баптистів саме в тому місці, де мешкають прав[ославні] українці. Але там члени Софійської парафії. І це клопіт.

7 травня о[тець] В. Слюзар достав був удар на серце. 10 травня він повторився. Тоді я його відвідав. Стан його був такий, що лікар наказав йому лежати місяць у ліжку. Тепер йому краще, і можливо через тиждень встане. Так мене повідомляють. А все те робить отой «чудний демократизм» по парафіях.

Здається про все.

Ще вітаю з 71-м. Бажаю здоров'я та многих літ.

З братерською пошаною в Господі

† Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 19, 19зв. Копія. Машинопис.

№ 263

Дмитро Ріпак

м. Вінніпег, 4 червня 1952 р.

НАЦІЯ ПОНАД УСЕ!

НАША СИЛА – В НАС САМИХ!

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ КАНАДИ¹

ФІЛІЯ – ВІННІПЕГ

Ukrainian National Federation of Canada

Winnipeg Branch

935 Main Street – Winnipeg, Man[itoba]

Високопреосвященніший
Митрополит ІЛАРІОН,
Митрополит всієї Канади,
Вінніпег, Ман[itоба]

4 червня 1952 [року]

Ваше Високопреосвященство!

Управа філії Українського Національного Об'єднання отсим складає Вам сердечну подяку за Вашу участь у Спільнім Свяченім нашої організації і за Ваше Благословення!

Хай Бог подержить Вас у доброму здоровлю на многі і благі літа!

За Управу Філії УНО в Вінніпегу:
[підпис] Дмитро Ріпак, секретар

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 60, арк. 1. Копія. Машинопис.

¹ Українське Національне Об'єднання (УНО) в Канаді – громадсько-політична організація, створена з ініціативи українських націоналістів, перший осередок якої створено у Едмонтоні 1932. УНО вело широку культурно-освітню діяльність. Виступало проти прорадянських настроїв серед українських імігрантів, організовувало акції протесту проти польської політики на західно-українських землях, у повоєнний період виступало проти радянського режиму. При УНО діє видавництво “Новий Шлях”, що видає однойменний тижневик, календарі-альманахи та ін.

№ 264

Микола Битинський

4 червня 1952 р.

Червня 4 дня 1952 [року]*

Ексцеленціє, Високопреосвященнійший Владико!

Вашого цінного листа і поштовий переказ на гроші отримав і сердечно дякую. Тішуся, що моя праця Вам сподобалась. В цьому добачаю найбільшу

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”. З лівого боку документу прикладено штамп з датою “Jun. 9 1952”.

для себе моральну нагороду. Дякую щиро і за ласкаву обіцянку Вашу мене і надалі не забувати. Це дає мені сміливість надіятись ще на якісь Ваші замовлення – церковні образи, портрети церковних діячів і т[ому] п[одібне].

Дуже шкодую, що я не зміг спорудити фотознімки Св[ятого] Антимінса, до якої справді можна було б додати короткий опис й оцінку мистецької роботи і надрукувати. Але може це довелось би ще якось зробити пізніше?

При цьому надсилаю свою невеличку геральдичну розвідку з двома рисунками для друку у Вашому високоцінному журналі «Наша Культура». Якщо ця річ на Ваш погляд може підійти, то ласкаво прошу передати її до редакції журналу. Рисунки можна зменшити вдвічі.

Взагалі, якщо геральдичні нариси бажані для «Нашої культури», то я міг би давати їх частіше для уміщування майже в кожному черговому числі журналу. Правда ця галузь науки у нас дуже занедбана і, можливо, непопулярна, проте має багато цікавих проблем і вияснень нашої давньої культури.

Бажаю доброго здоров'я і всіх успіхів.

З правдивою пошаною і привітом спасених молитов Вашого Високопреосвященства скромно просить

Микола Битинський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 1. Копія. Рукопис.

№ 265

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 17 червня 1952 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА СПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Michael
Toronto, Ontario^{2*}

17.6.1952 [року]^{3*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

В цьому листу хочу дещо поговорити про наше видавництво.

Відомо, що у нас на черзі лежить видати служебника й великого Требника. Таке саме започатковане і в АПЦ в ЗПА. Без усякого сумніву редакції

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Спархії Східної Канади готичними літерами. В машинописний спосіб закреслено стару адресу архієп. Михаїла, яку було надруковано на бланку.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ. 1243.3. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....”.

цих, так потрібних книжок, будуть різні. Складеться непотрібна конкуренція і... такий самий хаос, як у молитовниках, що діти двох шкіл не можуть разом проспівати одну й ту ж молитву. Час уже подумати про уніфікацію. Не можна нам жити тільки сьогоднішнім днем. Ми наближаємося до того моменту, коли все ж таки «всі річки» Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви складуть одно ціле, бодай у молитовному єднанні і на чолі стане хтось один (хоч символічно) і той один може бути й Ваше Високопреосвященство. Способом наказу, щоб прийняли саме канадійське видання – річ недоцільна й не корисна. Крім усього, переклади богослужбових книг одною особою при найкращому ставленні не охоплюють вимог церкви. Мало знання мови, треба ще й знання співу. Взагалі, треба комісії, яка б складалася з таких осіб, які б доповнювали одні одних. Тому, на мою думку, раніше ніж приступити до друку, треба узгодити оригінали канадійський і американський і тоді вже видавати (друкувати).

До речі, мушу з деякою прикрістю сказати, що згідно Ваших же, Владико слів, на нарадах Консistorії в березні ц[ього] р[оку], що я входжу до Перекладової Комісії, а писали Ви (листи зберігаю), що кожний переклад буде й мені надісланий, як то було з порядком правити Літургію. Тим часом, чую тільки, що мовляв треба вже друкувати... Я бажав би, щоб усе було найкраще зі всіх боків. Мушу порекомендувати Вам себе, як досвідченого співця церковника, і з якимись відхилами в цій справі мені тяжко буде погодитися, а це породить несмак і балачки. Тому я просив би дати й мені ознайомитися з оригіналом, ще до друку.

Одержав я й пропам'ятну книжку Катедрі. Бачу й тут ігнорацію мене, як Єпископа. Не знаю з чієї то волі, знаю тільки що з недоброї. Нас тільки два – і я ніби Ваша, Владико, права рука й заступник, а між тим у тій пропам'ятній книзі не вміщено мого фото, хоч маю два листи від заряду про те, щоб я своє фото для тієї книжки дав і статтю написав... Отже не заохочено мене аж надто розпинатися за катедру, хоч я справу вище ставлю цієї зневаги. Бог з ними.

Про о[тця] Овчаренка я писав у попередньому листу. В Лашинах Надзвичайні збори відбудуться 6 липня. О[тцю] Магелясу написав про те, що він призначений на Оттаву, як Ви, Владико, писали. Відповіді ще не маю.

Між іншим, складається група людей, окремих одиниць, які все таки бажають перебрати т[ак] з[ваний] монастир у Грімсбі, склавши яких може 10 тисяч. Це було б братство сприяння монастиреві. Перебрання й запис на УГПЦ. На наступному тижні відбудеться засідання Єпарх[іальної] Ради і тоді винесемо свою думку. Що такий маєток нам конче потрібний, в цьому нема сумніву. Маємо понад 200 дітей, які мають піти на вакації бодай на два тижні. Всі вони мають піти або в англійські або в католицькі дома відпочинку з оплатою по 12 дол[арів] на тиждень. Все те могло б залишитися у нас з додатком того, що діти були б серед своїх, під наглядом своїх учителів і священників і молитися в своїй церкві. До цього ми мусимо прийти, бо інакше вратимо молодь.

Пишу це до відому Вашого Високопреосвященства, а коли виясниться, напишу докладніше.

Приємно мені читати, що Ваші, Владико, візитації проходять з добрими наслідками. З неменьшими наслідками проходять і наші візитації. В минулу неділю святили угольний камінь в Брентфорд. Там уже збудована гарненька церківочка. Певно викінчать ще цього року.

З Віндзор[у] нічого не пишуть. О[тець] Боднарчук написав мені листа, що до Віндзору він не поїде. З Оттавою буде трудніше, бо бажають самотнього і можуть виплачувати лише 150 дол[арів] без ква[р]тирі.

О[тець] В. Слюзар потроху приходить до здоров'я, але чи зможе вже так працювати як раніше, це питання.

В решті парафій чогось особливого нема.

В нашій Катедрі десь за тиждень приступають до будови іконостаса. Ухвалено кошторис 19,500 дол[арів]. Майстри й малярі приступлять до праці.

Бажаю Вам, Владико, багато здоров'я та успіху.

З братерською пошаною в Господі

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 20, 20зв. Копія. Машинопис.

№ 266

Наталія Полонська-Василенко

21 червня 1952 р.

21.VI.[19]52 [року]

Ваше Високопреосвященство, Високоповажний Владико!

Одержала Вашого листа й дуже дякую Вам за нього, за Ваше довірря до мене і добре ставлення! Для мене завжди, а зокрема зараз, це велика підтримка. Мені, насправді, дуже тяжко. Відповідати поки що я не хочу, тим більше, що дехто, як один з Ваших нових співробітників, про якого була така “прекрасна” стаття о[тця] Василюва в «Сл[ові] Істини», черв[ня] 1951 р[оку], явно провокує мене на виступ. Не відповідаю – бо не хочу роздмухувати вогню – а з більшою охотою жертвую собою особисто, ніж миром церкви. Дуже дякую за Вашу пропозицію і гадаю, що якби стала відповідати – то якраз у Вас. Я все роблю, щоб втримати “католиків” від виступів, щоб не підливати олії, якої вони мають великий запас. Багато її маю й я – в формі фото з різних видань і виписок, але не треба писати всього, що відомо...

Була зараз у Мюнхені, і несподівано опинилась в товаристві, де звичайно, розмова зійшла на статтю, і на особу, яка почувалася ображеною. І там мені розповіли таке: в 1942 р[оці] в Харкові загальне бажання було мати митрополитом Вас, Владико. В Києві Нац[іональна] Рада одноголосно обрала на митрополита Вас. Але приїхав п[ан] А[...] (я його тепер добре знаю), і заявив, що ця кандидатура не підходить, бо Холмський Владика – людина твердого характеру й волі, ліпше мати митрополитом людину м'яжку, якою буде легко керувати й обергати куди захотять. І указав на Владика Луцького [Полікарпа

(Сікорського)], як відповідаючого цим вимогам. Закінчилося його перемогою: Нац[іональна] Рада перемінила рішення і п[ан] А[...] поїхав знов на захід з дорученням обробити справу. За допомогою, звичайно, не української установи було зроблено певну пресію на Діонісія [Валединського] на користь владики Луцького. Чи Ви це знаєте? Чи це правда? Оце я чула вперше.

Це – звичайно між нами. Це іде від секретаря Нац[іональної] Ради.

А оце без таємниці. Я нарешті довідалась про долю нашої Алма Мат[ер], Університету Св[ятого] Володимира. Коли до Києва повернулись большевики, було складено докладне описання пошкодження Києва й подано на Нюрнберський процес. На чолі комісії стояла пані Татьяна Пасек, відомий археолог, дослідниця Трипільської культури. Копію цього звіту бачив проф[есор] К[?], який так оповідав мені: в т[ак] зв[аному] «північному» куті університету, під Актовою салею, було приміщено мад'ярські медичні матеріяли; в одному з вікон було зроблено двері. Ці матеріяли загорілися, (чи були підпалені), і пожежа охопила частину фасадного корпусу, де містився Актівий зал. Я маю інше свідчення: один з наших сусідів бачив фотознімку у німецького офіцера: горить університет – вогонь і дим виходять з вікон Актової залі. Якщо це так – можливо зберігся Центр[альний] Архів. Але проф[есор] Оглоблин писав мені нещодавно, що йому оповідала американка, яка була у Києві, що знищено весь університет. От такі противні, різні відомості маю я.

Ваша пропозиція надіслати статтю про Мик[олу] Прок[оповича] мені дуже мила, але якось не можу зібратися з духом і думками. А поки шлю Вам сердечний привіт і найкращі побажання. За дводолярівку – дякую.

З глибокою пошаною [нідпис]

Привезла з Мюнхену Вашу книгу про Кирила й Мефодія, на жаль лише П. т[ом], і не во власність, і обіцянку Мірчука надіслати Вашу “Іст[орію] Церкви”. Давно вже не було її в моїх руках.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 5. Копія. Машинопис.

№ 267

Наталія Полонська-Василенко

3 липня 1952 р.

3.VII.[19]52 [року]

Ваше Високопреосвященство, Високоповажний і дорогий Владико!

Одержала вчора листа, який дуже зворушив мене: дякую за нього! Цими днями надсилаю Вам два документи в «моїй» справі – статтю в «Укр[аїнський] Віст[ник]» і повідомлення – теж комунікат НТШ, що його надсилається тільки для членів НТШ.

Разом з цим надсилаю описання чуда в Чернігові, в 1920 р[оці]. Оповідали мені проф[есор] М. Макаренко, що пізніш боровся за Михайл[івський] Золотоверхий собор, і проф[есор] Ів[ан] Троф[имович] Титов, проф[есор] паталогоанатомії. Я не знаю його участі і тому не називаю його. Докладний

звіт буде зроблений в «Товаристві лікарів» і внесений до протоколу: треба гадати, його знищено пізніш. Я прошу Вас не зазначати, що матеріал подала я, на що я маю свої підстави. А факт треба зберегти. Якщо я подаю його не вірно – що до ознаки мощей – прошу виправити й взагалі користатися їм як знайдете потрібним – тільки без мого імени.

Шлемо Вам сердечний привіт.

Ваша *Н. Полонська-Василенко*

З Вашим листом стався незрозумілий факт: з мене «взыскали» 1 м[арку] 35 пф[енінгів] – абсолютно не розумію чому. За 2-долярівку щиро дякую.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 6, 7. Копія. Машинопис.

№ 268

Микола Бутович

м. Нью-Йорк, 4 липня 1952 р.

Липня 4. 1952

Pidgefield Park. N. J.*

Високопреосвященний Владико!

Дозволю собі пригадати Вашій пам'яті. Ще перебуваючи в Празі, робив для Вас рисунок обкладинки для «Нашої Культури». – Називаюся Микола Бутович.

Від кількох років перебуваю в USA під Нью-Йорком.

Хочу запропонувати Владиці свої послуги, як артист-маляр і графік.

Працював я вже в церковнім малярстві в Галичині. Під керівництвом професора Василя Григоровича Кричевського (будинок Полт[авського] земства), який був ректором нашої мист[ецької] школи у Львові вже за останньої війни малював я з нашою школою (де я теж вчив) церкву в с[елі] Лабова коло Криниці.

В USA теж працював в церковно-малярській американо-італійській фірмі Maglia в Дітройті. Виконував тут і менші самостійні церковні роботи (каплиця о[світців] Василіян в Dawson Pa). Було би мені дуже цікаво зробити щось тривалого для нашого церковного мистецтва і в Канаді.

Та коли б Владика були зацікавлені моєю пропозицією і знаходили, що моя робота щось варта, просив би повідомити мене. Як би треба було міг би наперед зробити проект напоказ.

Тепер працюю довший час, як артист–проектант в текстилю (Cohn-Hall-Mart) у Нью-Йорку. Праця для хліба, – не цікава і не лишиться по ній сліду.

В надії, що Владика буде зацікавлений моєю пропозицією зостаюсь з глибокою пошаною

Микола Бутович

P.S. Працюю теж стало і як графік.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп.1, спр. 30, арк. 2, 2 зв. Копія. Рукопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свещ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”. З лівого боку документу прикладено штамп з датою “Jul. 11 1952”.

Дам'ян Горняткевич

м. Нью-Йорк, 4 серпня 1952 р.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК В США*

16 EAST 23rd STREET
NEW YORK 10, N[ew]Y[ork]

Заступник Голови.

До Їх Високопреосвященства
Митрополита Кир Іларіона^{2*}
804 Магнус Евня
ВІННІПЕГ, Ман[ітоба].Ньюарк, 4. VIII. 1952 [року]^{3*}

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!

Оцим дозволю собі звернутися до Вашого Високопреосвященства зі слідуючим проханням. Я пишу тепер більшу працю про наші середньовічні малювання на польських землях. Короткий, інформативний огляд своїх студій подав я до відома американським читачам у журналі «Юкраїнієн Квартерлі» в минулому році. Зібраний мною науковий і ілюстраційний матеріал не наводить ніяких сумнівів, що цей стінопис т[ак] зв[аної] Ягайлонської доби є витвором українських митців. У своїх студіях над цим питанням послуговуюся теж – самозрозуміло, – працею д[окто]ра М. Валіцького про люблінський стінопис костела на замку, якому то авторові Ваше Високопреосвященство допомагали при вирішуванні мовних пам'яток.

Вже моя скромна, інформативна стаття з «Юкраїнієн Квартерлі» схвилювала білоруських шовіністів і вони накинулися на мене в своєму, недавно-виданому журналі «Запіски» зі злобною критикою, мовляв, я хочу присвоїти для української культури їхні мистецькі здобутки, при чому вони спираються головним чином на палеографічних даних того часу й на опінії Лера-Сплавінського в його книжці (з р[оку] 1947) п[ід] [на]з[вою] «Єнзик польські», де він каже, що в середньовічних мовних пам'ятках аж «кишить від білоруських».

Про неприхильне відношення проф[есора] Лера-Сплавінського до українців знаю особисто декілька фактів, отже це підкреслювання білоруської переваги мовних, чи письменних пам'яток в його твердженнях мене особисто ні трохи не дивує, як явно тенденційне явище. Але дивує мене нахабність білоруських науковців з їхніми «імперіалістичними» намаганнями присвоїти собі все, що наше, українське, починаючи зі «Слова о полку Ігореві», а кінчаючи на наших мистецьких здобутках.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УВАН в США. Частина тексту надруковано в типографський спосіб з відтворенням у верхній частині бланку печатки УВАН в США з тризубом і назвою цієї Академії латиною, надрукованою по кругу.

^{2*} З лівого боку є відбиток штампу “ОСТ. 05 1952”, який очевидно свідчить про дату, коли цей лист було отримано в канцелярії митрополита Іларіона.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Що відповісти своїм опонентам дотично їх претензій у справі згаданих малювань – знаю добре, натомість не мав я – на жаль, – змоги прочитати розвідку Вашого Високопреосвященства п[ід] [на]з[вою] «Люблинські написи 1418 р[оку]» (Варшава 1927), на яку покликуються проф[есор] М. Валіцький у своїй праці про Люблин. Саме тому, що ці мовні питання є в критиці моїх білоруських опонентів основною точкою дискусії, смію прохати Ваше Високопреосвященство, щоби були ласкаві подати мені до відома висліди мовної аналізи люблинських написів зі своїми поглядами на тему «супрематії» білоруської мови в середніх віках, з якими то аргументами так часто виступають білоруси. А далі, що відоме Вашому Високопреосвященству про рід Гольшанських, чи їхнім родовим гніздом можна уважати тільки Білорусь, відомою є могила одної з Гольшанських у Києві, зарисована ще А. ван Вестерфельдом, зрештою Гольшани є не тільки на Білорусі, але також і біля Рівного!

Дуже вдячний буду Вашому Високопреосвященству за ласкаву й вичерпну відповідь, за яку ще окремо подякую в своїй надрукованій репліці.

Остаю зі запевненням своєї високої пошани до Їх Високопреосвященства.

[підпис]   Дам'ян Горняткевич

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 40, арк. 1, 1зв. Копія. Машинопис.

№ 270

Наталія Полонська-Василенко

14 серпня 1952 р.

14.VIII.[19]52 [року]

Ваше Високопреосвященство,
Високоповажаний і дорогий Владико!

Вже другий місяць не маю листів від Вас і це мене дуже хвилює. Читала про всі Ваші урочистості, знаю, що Ви втомлений, але так хотіла б одержати кілька рядків. В липні надіслала два листи: в одному про м[итрополи]та Антонія Храповицького, цього злого духа нашої Церкви, в другому – про чудо з Любченком.

Одержала ч[исла] 8 і 9 «Нашої Культури». Який це цінний журнал! Мені дуже сподобалась стаття М. Міллера про Десятинну Церкву: про це я знала ще у Києві.

Усе літо мені було зіпсовано цькуванням «православних органів» серед яких дійшов вже до краю образ та наклепів Вінніпегський «Вісник». Спочатку все це хвилювало мене, але як раз оцей «Вісник», спасибі авторові, заспокоїв мене. В його статті для мене стало остаточно ясно, що в основі ця «кампанія» є вміло проведена агентурна акція. Мені здавались дуже підозрілими вихватки в Лисянського – але я придивлялась і мовчала.

Коли я довідалась про те, що знаєте Ви в справі [о. Миколи] Малюжинського, про акції пок[ійного] еп[ископа] Платона [Артем'юка] і нарешті –

Полікарпа, стало яким, що вимога вмістити згадку про нього – є провокація чистої води. Поклик на документ, на якому побудовано «Комунікат» Пар[...] консисторії – коли цілком природньо, що я зможу знати попередні рядки – може бути визнано тільки за провокацію. Але «келих переповнила» стаття невідомого автора в Вінніп[егському] «Віснику» (5.VI) з порадою... читати анонімний пашквіль відомого сов[ітського] агента. «У чийому інтересі», де «опаскужено» всю нову еміграцію, мене, Оглобл[ина], Шереха, Бойко, Окіншевича, все НТШ, всю «Е[нциклопедію] Українознавства». Автор, Вам добре відомий по діяльності на Волині, що видавав себе то поляком, то українцем, римо-католик. І православний «Вісник» перекликається з таким твором! А той автор в свою чергу – виступає на захист УАПЦ! Якби в мене залишались сумніви в агентурности – мене переконав би був п[ан] Андрієнко-Полтавець, «Русс[кое] Слово», 4.V, де «російська» газета теж виступає на захист УАПЦ, і вихваляє «поважну особу» п[ана] Лисянського. Чого більше? А ясно, що «за зал[ізним] заслоном» «Е[нциклопедія] У[країнознавства]» є страшна загроза! Я додаю передрукований мною для Вас твір, автор якого ретельно вивчив всі матеріали – і прийшов до цікавих висновків.

Обидва ми шлемо Вам наші сердечні привіти і найкращі побажання.

Чекаємо на Вашого листа, і просимо Ваших молитов,

Ваша [Н. Полонська-Василенко]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 8. Копія. Машинопис.

№ 271

Микола Битинський

19 серпня 1952 р.

19.VIII.[19]52 [року]*

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвященніший Владико!

Листа Вашого отримав. Ласкаво прошу вибачення, що відповідаю на нього з запізненням. Досі я старався роздобути тут хоч будь-що з матеріалів про іконостаси, які Ви потрібуєте для своєї цінної праці. На жаль, нічого солідного і вичерпного, а навіть і літератури з цього предмета мені не пощастило дістати. Ось лише міг би вислати Вам тільки *брошуру д[окто]ра В. Січинського «Пам'ятки української архітектури»* – видання 1952 р[оку] у Філядельфії (де, однак нічого немає про іконостаси, але є показник літератури з укр[аїнської] архітектури) та книжку «*Українська Культура*» – видання Укр[аїнського] Техніч[ного] Господар[ського] Інституту – курс лекцій під редакцією проф[есора] В. Антоновича у Падебрадах. Перевидання 1947 р[о-]

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”. З лівого боку документу прикладено штамп з датою отримання листа “Oct. -1 1952”.

ку] в Німеччині. В тій великій книзі у розділі про українське малярство (ст[орінка] 247) є дещо зазначено і про образи іконостасів.

Якщо Ви не маєте у себе цих книжок і бажали б їх подивитись, то я з охотою негайно Вам їх вишлю з проханням повернути їх мені по використанні. В наступному листі надішлю Вам також і пару фото з іконостасів таборових церков у Німеччині та з *іконостасу в Торонто, який я недавно розмалював*.

Щиросердечно дякую і за надсилку мені трьох примірників «Нашої Культури» з надрукованою моєю студією про печатку кн[язя] Льва. Готовимо для «Нашої Культури» [нрзб.] матеріал про український національно-державний гімн. Буде це невелика критична замітка, можливо, що відгукнуся і на замітку п[ана] Семотовича в останній (10–11) книжці «Н[ашої] К[ультури]». Треба лише буде розшукати десь відбитку з тієї суперечної печатки.

Ласкаво прошу ще при нагоді сповістити, чи немає *потреби малювати якісь ікони* чи образи для наших православних церков у Вінніпегу й околицях, які б я виписав само собою – з великою приємністю. Тепер закінчую малювання великої розміром плащениці для тієї ж церкви, що малював іконостас. Після того доведеться бути безробітним. Бувайте здорові. Бажаю повного успіху у Вашій вельми цінній праці і всього найкращого.

Спасених молитов Вашого Високопреосвященства смирено просить завжди готовий до Ваших послуг Ваш

Микола Битинський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 3, 3зв. Копія. Рукопис.

№ 272

Пантелеймон Ковалів

6 вересня 1952 р.

Високопреосвященніший
Митрополит Іларіон*

6 вересня 1952 [року]

Високопреосвященний Владико!

Посилаю Вам статтейку (зам[ість] рецензії) про білоруські нації і мови в зв'язку з деякими важливими питаннями і щодо україн[ського] народу та його мови. Думаю, що цілком підходить до «Нашої Культури».

Сердечно вітаю Вас і залишаюся з глибокою до Вас пошаною

П. Ковалів

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 1. Копія. Рукопис.

---

* На листі є штамп про дату його одержання: “SEP[TEMBER] 15 1952”.

Наталія Полонська-Василенко

14 вересня 1952 р.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященний Владико!

Давно не маю листа від Вас, чекала на день св[ятої] Наталії, але розумію, краще за інших, в якому складному стані опинилися Ви відносно мене, розумію цілком – і вірю в Ваше дружнє ставлення – навіть в мовчанні Вашому.

Зараз я приходжу до себе, до спокою, і хочу продовжити наукову працю, яку я припинила більш як протягом півроку. Багато нервів і сил коштувала нам вся ця агентурна справа, з якої, Богу дякувати, все ж переможцем виходжу я.

Після «комунікату» НТШ, статей Д. Андрієвського та «Укр[аїнської] Думки»¹ серйозних наступів вже не було, оскільки знаю я. Щось там балакали в «Прав[ославному] Укр[аїнському] Слові» та щось десь промовив п[ан] Власовський, але після тої характеристики, яку колись дали йому в «Слові Істини» навіть сліпі люди знають з ким мають справу.

Проте сталися події остільки серйозні, що я хочу тримати Вас в курсі справи. Перше – вже відома участь в цькуванні в США того п[ана] Яблоня-Ярового, агента советів, який писав в російських газетах «Н[овом] Р[уском] Слове»² наклепні статті, між іншим з приводу зникнення проф[есора] Петрова. Друге – ще цікавіш. Мені писали з Парижу, що Б. Лисянський щиро розповів, чому розпочав він «кампанію»: його спонукали російські кола. Урахуйте, що вони в Парижі в значній мірі окатоличені (римо-католики), звичайно і з ненавистю ставляться до греко-католиків. З другого боку, серед них багато агентури. 8.IX мені писали з Парижу так: Лисянський каже, що багато православних звертаються з різними запитами – після «комунікату НТШ» і просив передати йому цього комунікату. А 12.IX я одержала листа з Парижу від іншої особи, що якраз 8.IX він нагло помер. Чи немає внутрішнього зв'язу між цими подіями? Гадаю – є. Він побачив, чого наробив, не вірю я в його щирість і розкаяння, але побачив він який скандал для УАПЦ викликав своїми дурними статтями, наклепами. А якщо він є агент, що не виключено, – то може йому поставлено на вид провал акції.

Третя подія – меншого значення; мені пишуть з США, що автор “у чийомусь інтересі?”, п[ан] Бж[?], та видавець – проф[есор] Герасименко злякались загального обурення, викликаного їх пасквілем та кримінальної відповідальності за нього, і спішно вилучають його з обігу. Таким чином, порада автора статті в “Віснику”, Вінніпег, 15.IV, вже не реальна – читати цю книгу, замість Е[нциклопедії] У[країнознавства].

Велику моральну підтримку мала я в листах наших вчених, які весь час хвалили статтю, і радили одне – не виступати, не втручатися в цю з Вашого дозволу, полеміку! Підтримувало мене і духовенство: глибоко зворушив мене лист мого приятеля, священника з США, який в день імянин побажав

“християнського терпіння”. Я перечитувала його привітальні листи за 4 роки – такого не було! В розпачі цієї “полемики” наш пан-отець, старий митрофорний протоірей, з Волині – подав мені просфору – чого не робив раніш. Одне високе в управлінні УАПЦ духовне лице зробило мені візитку й просило статей для часопису.

Такі то наші події. Про них я вважала щиро повідомити Вас. Вірте мою глибоку й щирю дружню відданість Вам. Ми обидва будемо дуже щасливі одержати листа від Вас. Я багато знаю від Дм[итра] Ів[ановича] та Нат[алії] Мих[айлівни] про умови життя в Канаді й розумію ці умови.

Ваша *Н. Полонська-Василенко*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 9. Копія. Машинопис.

¹ “Українська Думка” – тижневик, орган Союзу Українців у Великобританії (СУБ), виходить з 1945 у Лондоні. Крім звітноїінформативного матеріалу з діяльності Централі і Відділів, комунікатів і інструкцій, дає огляд українського громадського життя у діаспорі і подій в Україні. Проводить окремі сторінки СУМ-у, Пласту, Спілки українських учителів і виховників, Жіночу сторінку тощо. Чимало уваги присвячує літературі й мистецтву.

² “Новое русское слово” – щотижнева російська емігрантська газета, яка почала видаватися з квітня 1910 в Нью-Йорку (США). До 1921 мала назву “Русское слово”. Першим головним редактором був відомий історик російської еміграції в Америці Іван Окунцов. До 1970-х вважалася головною російською газетою в США, але потім перетворилася в друкований орган третьої хвилі еміграції.

№ 274

Микола Битинський

26 вересня 1952 р.

26.IX.[19]52 [року]*

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвященніший Владико!

Від того часу, як Ви звернулись до мене по літературу про іконостаси (6 серпня б[іжучого] р[оку]) я відписав Вам двічі, причому обидва рази пропонував Вам випозичити, якщо Ви не маєте, свою книжку «*Українська Культура – цикл лекцій*» видання УТГП – де в розділі про укр[аїнське] мистецтво є згадка про іконостаси. А у другому листі вислав я Вам три фотозйомки з іконостасів – два таборових церков у Німеччині й один, недавно збудований і розмальований мною у православній периферійній церковці в Торонто-Захід.

Мене дуже турбує, що я і досі не маю од Вас ніякого підтвердження *про одержання тих моїх листів* і тому я ще і тепер не знаю, чи потребуєте Ви ту книжку, яку я з великою охотою міг би Вам вислати для користування.

А друге – цими днями розповів мені парох з Торонто-Захід п[ан] о[тець] Олександр Щербань, що в розмові з Вами запитував, чи отримали Ви

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”.

надіслане мною фото іконостасу і Ви ніби зволили відповісти, що ніякої фотозйомки не маєте. Через те я сильно побоююся, що Ви моїх листів певно не отримали, і вони, можливо, десь уже загубились. В такому разі шкода фоток іконостасів, які я надіслав для поповнення Ваших цінних збірок. Але я ще все ж таки дуже і дуже прошу Ваше Високопреосвященство, принаймні, відповісти мені, чи потребуєте такі тієї книжки «Укр[аїнська] Культура», яку я негайно б Вам вислав.

При нагоді прошу ще, Високопреосвященнійший Владико, вволити одне моє скромне прохання: я довідався із консисторського обіжника, що в містечках Вадін-Саск і Виммар-Саск (округа Ватсон) плянуються будови іконостасів. Я хотів би звернутися до зарядів церковних громад тих міст і запропонувати їм свої послуги, як іконографа щодо малювання для них іконостасних образів. Може мені пощастило б з тими церковними громадами порозумітися, й я з Божою поміччю і за Вашим щасливим благословенням та цінною для мене протекцією намалював би образи тих нових іконостасів.

Але, на превеликий жаль, я не знаю адрес тих церковних громад у Вадіні й Виммарі, не знаю, до кого і куди звернутися. Тому дуже і дуже прошу Вас, Високопреосвященнійший Владико, подати мені ті адреси.

А взагалі ще прошу ласкаво вибачити мені за ті турботи і прикрі клопоти, якими Вас обтяжую і прийняти мою щирю сердечну подяку за Вашу велику цінну допомогу.

Спасених молитов Вашого Високопреосвященства смиренно просить завжди готовий до Ваших послуг, Микола Битинський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 4, 4зв. Копія. Рукопис.

№ 275

Наталія Полонська-Василенко

25 жовтня 1952 р.

25.IX.[19]52 [року]

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвящений Владико!

Одержала Ваші обидва листи й від всього серця дякую за них! Мені було дуже тяжке Ваше мовчання – якраз тепер. Разом з тим надсилаю простою поштою Бюлетень НТШ¹; нажаль, не можу надіслати “У чийому інтересі?”, бо мені давали його на короткий час. Я вже писала Вам, що автор вилучив його з обігу. Знов я мала багато клопоту: нарешті перемогла й тут: дехто з православних друзів хотів виступити на оборону мене – але я доводила, що в інтересах Української справи і Української Церкви не треба розпалювати пристрасті, бо кожна відповідь вкличе нову відповідь і ця боротьба, на радість наших спільних ворогів – а такими я вважаю тільки большевиків буде тривати без кінця. Ми живемо в часи, коли треба забути все, що роз’єднує і робити все, щоб об’єднати всіх українців, всі партії, групи перед лицем

єдиної страшної большевицької небезпеки. Оце – наявність агентурної роботи в так би мовити полеміці проти мене й Е[нциклопедії] У[країнознавства], є лейт-мотив тої записки-цитати з листа мого чоловіка до одного з наших міттенвальдських приятелів, людини близької до УАПЦ, але світську.

Ручуся Вам – нічого католицького немає в психіці мого мужа як немає й [в] мене. Про це буду писати далі. Зараз, щоб не забути – я дізналася з перших джерел про смерть Б. Лис[янського]. М[итрополи]т Полікарп [Сікорський] подорожував по Англії, і там йому довелося почути багато гіркого про своє поведження, і про цю історію, яку підняв директор його канцелярії. Комунікат, з якого Лис[янський] легковажно вибрав те, що йому не подобалося, в Англії більш поширений, ніж у нас. А коли він повернувся до Парижу, він мав розмову з Лис[янським]. До того прилучився і “комунікат” НТШ. До того треба мати на увазі, що родина Лис[янського] залишилася в Празі, про що повідомив його некролог в Укр[аїнських] В[істях]. Нам всім ясно, що являє собою людина, родина якої під советами. Все ясно.

Я була певна, що Ви знаєте історію о. [Миколи] Малюжинського, за нехтування якої мене обвинуватили о[тець] Вишневський і п[ротоієрей] Лисянський, які напевно знали її. Знаю її і я від людей, які ходили до Гештапо, разом з пок[ійним] преосв[ященним] Платоном, клопотатися про звільнення о[тця] Малюж[инського], заарештованого, як закладника. Гештапо дало принципову згоду – якщо еп[ископ] П[олікарп] поручиться за нього. І той відмовив. О[тця] Мал[южинського] розстріляно. Хто, не провокатор – міг вимагати, щоб я згадала цю трагедію?

Ви пишете про наше ставлення до католиків. Ви підходите до цього питання більш, ніж історик, порівнюючи зі мною. Я підхожу не тільки як історик, але й як українська патріотка, що найбільш прагне “об’єднання церков” і єдності, соборної України. Якщо вона не буде соборна – її не буде. Тільки об’єднана, від Карпат і до Кавказу – вона може бути міцна. А для цього треба визнати в ній і православ’я і католицизм. Так – як зараз визнає Гетьм[анський] Рух², Нац[іональна] Рада, всі політичні партії, НТШ, УВАН³, УВУ і т[ак] д[алі].

Не можна в ХХ стол[ітті] розбухувати релігійні протилежності, бо виграє на тому той, хто намагається однаково знищити всі релігії й Самого Бога. “Залезем ми на небо, разгоним всех святых” – пісня, яку співають всі учні дітсадків. Мій чоловік походить з Гоголівських Вод, Сорочинці і все життя працював на Полтавщині, а останні роки – в Харкові та Києві. Я народилась у Харкові, а все життя до еміграції жила у Києві. Ніде на Лівобережжі не було унії; не було залишків її в формі переживань, як Ви знаєте, і в Києві. Таким чином – мое ставлення до неї було чисто книжним, науковим, чи літературним.

Лише з 1918 р[оку] я стала зустрічатися з греко-католиками і цей зв’язок збільшився з 1942 р[оку], коли ми залишилися в живих – щиро кажучи, тільки завдяки їх допомозі. А далі – Львів, табори. Так пройшло 10 років! За ці роки я не знаю жодного випадку, коли б греко-католик виступив проти православної церкви. Я знаю випадки (Карлсфельд), коли два катехіти – православний і греко-католик заміняли один одного на лекціях в школі.

В Міттенвальді за весь час не було жодного випадку, щоб католики перетягли православного на свій бік, крім двох мішаних подруж. Мій чоловік був головою громадської емігрантської управи; тоді Ватикан вів акцію сприяння еміграції однаково для українців-католиків та православних, але м[итрополи]т Полікарп вніс протест і почав складати списки православних для еміграції. Я не знаю жодного імени, тих, хто виїхав за допомогою П[олікар]па, а по католицькій акції виїхало аж 100 православних.

Проте православні зробили злочин проти православної церкви: це штовхання православних в обійми євангеліків. Православні стали звертатися до супер-інтенданта Кузіва-Мюнхен і оцей вовк в овечій шкірі ставив питання рубо: хочете ашуранс – переходь до євангеліків, баптистів, анабаптистів і т[ак] д[алі]. Вас вже не було в Європі, коли в Мюнхені розгорнулася ця акція. І серед спокусившихся були такі “діячі”, як проф[есор] Розгін – голова параф[іяльної] ради Покровської церкви в Мюнхені – і новоспечений не знаю точно хто. Оці протестанти забезпечили його посадою в США, надсилали пакунку, і я, не знаючи того, в власній хаті почала питати, хто саме допоміг йому, і він примушений був сказати, що євангеліки.

Цими днями читаю – похорон проф[есора] Махова, некролог М. Р. Він виявляється і Махів став протестантом. А штунда?! В Мюнхені два осередки, в Міттенвальді, в Берхтесгадені, наших старушанських. І які пакунки дістають вони! От на мою думку – є найбільш шкідливий для нашої церкви ворог. А згадайте ті 2–3 млн. штундистів, які відійшли від православної церкви на Україні. А скільки штундистів шириться навіть тут.

Тут у нас, в старушатнику влаштовують збори штундистів, приїжджають проповідники, серед них американці; у нас штунд[истська] група об’єднує групу українців і росіян. «Укр[аїнські] Вісті», які перші надрукували статтю Лисянського на захист УАПЦ, тижнів з три тому вмістили статтю в дві підвали «Століття штунди», і закликали українців приєднуватися до штунди. Але в жодній з укр[аїнських] катол[ицьких] газет я не бачила заклика переходити на католицтво, і крім Титаренка та Чинченка не знаю, хто перейшов на католицтво. Була навіть заборона Ватикана приймати до гр[еко]-катол[ицької] церкви православних – коли ми були в Міттенвальді. Ми живемо тут в альтерсгаймі «Іннере місiон»: тут є всі – буддисти, православні, лютеране, баптисти, євангеліки – не знаю хто ще?

І першого дня і по сей день ми, православні є об’єкти всесторонньої пресії з боку протестантів. Нас закликають на “Готтесдінст”, на проповіді, нас пригощають протест[антськими] концертами, нам було заборонено вставати під час молитви перед і після їжи (це робила тільки я), в ідальні нема навіть ікони, в тому льоку, куди ставлять наших покійників тільки лютеранське Розпяття.

Цікавий момент спостерігали ми: після великої реклями, приїхав “російський козацький хор” і співав в лютеранській церкві. Пішла. Співав 20 хвилин. А після того 40 хв[илин] промовляв пастор з Інн[ере] міс[іон] про її діяльність. І збирали гроші не на хор, а на Місс[ію]. Слабодухи ідуть – бо ідуть пани. Правда, наші українці ідуть менше, ніж росіяни – але все ж ідуть.

Наші дві церкви (не УАПЦ), а лютеранська та російська – під кутом, об’єднані спільним притвором, мають одну баню, одні дзвони. Їх пастор запевнив, що пройде короткий час і всі об’єднаються в лютеранській церкві. А поки над двер’ю до рос[ійської] церкви, в притворі фреска: 12 апостолів в образі тяжких кримінальних злочинців, а поруч з ними – кошунственне зображення голої жінки з якимсь типом з крилами: Благовіщення. А розмови при нагоді от такої: день Ангела одної пані. Сестра – пояснює іншим: дехто має отакі забобони що вірить в святих. І так ми живемо з дня в день. Щоб зберігати душу – треба весь час бути “на варті”, не піддатися цьому вовкові. Якби я писала про все, що чула й бачила за цей рік!

Я багато чула й читала про становище церкви в Канаді й США. Для мене ясно: там іде боротьба “за душі” і в Е[вропі] “Е[нциклопедія] У[країнознавства]” не викликала того хвилювання, як там. На ґрунті боротьби засновані обидві церкви, і примирить їх там – тяжко. Інакше стоїть справа в Європі. Я пригадую Львів: православні ходили до св[ятого] Юра, до Преображення. А католики до православної церкви. Я була на урочистій панахиді по Шевченко в Преобр[аженьській] церкві, де виступав з промовою о[тець] Попов. Церква повна: сидять, стоять і православні, і гр[еко]-католики. В Міттенвальді – ходили ми до них, вони – до нас.

Не підсоветське життя (де толерували тільки штунду) і де однаково нищили православних і католиків, а оці 9 років життя в таборах викликали у нас віротерпимість до католиків, але оце життя бік о бік з протестантами – навпаки, знищило її відносно протестантів. Як можу я бути толерантною до них, як можу я вважати їх християнами, коли вони не поважають того, що свято для мене?

Я уявляю Ваше обурення – припускаю його, але я теж цілком щиро вважаю, що інакше не варто витратити свій час на писання, а Ваш – на читання.

З великою подякою й охотою приймаю пропозицію писати короткий курс Історії Церкви. Я маю книгу аркушів на 20, з якої зваяла мій текст для Е[нциклопедії] У[країнознавства]. Не турбуйтеся, там не буде жодних ухилів, тим більш, що здебільшого їх вніс мій партнер. А зараз у нас з ним ще не закінчена дискусія. Але це внутрішня справа. Напишіть мені, прошу, точно обсяг і термін. *Я буду щаслива, якщо зможу виконати*.*

Обидва ми шлемо наші сердечні привіти й подяки *Н. Полонська-Василенко*

Надсилаю рецензію на «Рідну Церкву»: бачите, – що це була за конференція в Тутчину?»*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп.1, спр. 59, арк. 10, 11, 12, 13. Копія. Машинопис.

¹ “Бюлетень НТШ” (Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка (до 1905 – “Хроніка Українсько-Руського Наукового Товариства ім. Шевченка”) – бюлетень, що публікував звіти й матеріали з діяльності НТШ. З 1900 до 1914 виходила квартално (59 чч.), з 1918 (за воєнні роки 1914–1918 вийшли чч. 60–62) неперіодично. Разом за 1900–1939 з’явилося

* Текст, що надруковано курсивом дописано Н. Полонською-Василенко від руки.

² Дописано Н. Полонською-Василенко від руки.

у Львові 74 чч. З відновленням НТШ в еміграції вийшли за час з 1939 по 1949 75–76 чч.; з 1949 до 1953 вийшло 77 ч. (1954), за 1963 ч. 79 і за 1964–1965 ч. 80 (1966). “Хроніка” інформувала про рух свого членства, подавала відомості про зміст нових праць тощо. До 1939 були повідомлення про стан бібліотеки і музеїв, звіти про стан нерухомих і підприємств, про допомогу студіюючій молоді тощо; інформації про зв’язки НТШ з іншими науковими установами; звіти про участь членів НТШ у міжнародних наукових конференціях, про заходи НТШ у справі створення Українського Університету у Львові тощо.

² Гетьманський рух – громадсько-політична організація прихильників гетьмана П. Скоропадського, яка виникла у 1920. Діяла в Україні та за її межами й ідеологічно ґрунтувалася на монархічній теорії В. Липинського. Організаційно рух спирався спочатку на Українську Демократично-Хліборобську Партію (під час діяльності на території України), а згодом, в еміграції, на політичні організації гетьмана П. Скоропадського (Союз гетьманців-державників) та В. Липинського (Братство українських класократів-монархістів, гетьманців). Діяв до початку 1960-х.

³ Українська вільна академія наук (УВАН) – створена 15.11.1945 в Аугсбурзі українськими вченими-емігрантами. Проект статуту визначав УВАН спадкоємницею традицій і продовжувачкою діяльності ВУАН у Києві. Спершу до УВАН входило 150 науковців, які влаштовували наукові конференції та раз на рік Шевченківську конференцію. Першим президентом ВУАН був Д. Дорошенко. З 1946 УВАН видавала інформаційний “Бюлетень”, з 1947 – “Літопис УВАН” і наукові праці. 1949 президію УВАН перенесено до Вінніпегу. Члени УВАН, які переїхали до США, 1950 заснували Фундацію УВАН США. Щоб зберегти осередок УВАН у Європі, було створено УВАН у Мюнхені.

№ 276

Лев Биковський

м. Нью-Йорк, 31 жовтня 1952 р.

Жовтень 31, 1952 [року] Нью Йорк*

До Високопреосвященного
Митрополита Всієї Канади і Вінніпегу
Д[окто]ра Іларіона
У Вінніпезі (Канада)

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

Від імені редколегії по укладанню «Бібліологічних Вістей» ч[астина] 2, УВАН, Нью-Йорк 1952 – маю шану підтвердити отримання від Вас, своєчасно, машинопис у монографії – «Перводрукований Львівський Апостол 1954 р[оку]» на стор[інках] 1–41 і 16 ілюстрацій до того призначеної до друку у згаданій публікації.

Дякуючи за надіслання такого цінного матеріалу, що стане ключевим в ч[ислі] 2-му «Б[ібліографічних] В[істей]», ми застосуємося до Ваших бажань висловлених в листі, залученому до машинопису.

З найглибшою пошаною до Вас

Секретаріят Редколегії
/Л. Биковський/

[підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 1. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”.

Українська Вільна Академія Наук у Канаді

м. Вінніпег, 2 листопада 1952 р.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
ПРЕЗИДІЯ
UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES (UVAN)
PRESIDIUM

P.O. Box 3597 Station B.
УВАН заснована в Києві 1918
відновлена в Авгзбурзі 1945
В[исоко]пр[ео]священніший]
Митрополит Іларіон
Вінніпег

Winnipeg. Man., Canada
UVAN founded in Kyiv 1918
renewed in Augsburg 1945*

2.11.1952 [року]^{2*}

Високопреосвященніший Владико,

Підтверджую з щирою подякою отримання Вашої нової монографії про український літературний наголос. Дуже радо напишу на неї рецензію, як тільки впораюся з навалом праці й зможу її простудіювати.

Щодо Вашого прохання допомогти в розпоширенні цієї праці, то дуже радо це зроблю в рамках наших можливостей, зн[ачить] можливостей в університеті й Академії. У нас, коли які видання розходяться, то головно по унів[ерситетам] і публічних бібліотеках та наукових інституціях. Для цього треба б Вам, Владико, подбати про двосторінкову летючку з текстом українським на одній стороні, а з англійським на другій. Ми, вхоплюючи наші видання, чи листи, вкладали б цю летючку й так допомогли б до поширення книжки. На початок, думаю, треба б із 500 летючок.

В заміну на це ми прохали б Вас оголосити в найближчому числі в формі хронічки видання УВАН у Канаді за рік 1952 на сторінках «Нашої Культури». Як Вам відомо моя «Славістика» святкує 5-іччя – вийшло 15 чисел по три випуски на рік, починаючи 1948 р[оком]. В мене тепер плян переходити на періодику – тричі на рік, у чому: перші два випуски – славістичні студії, третій (кінцевий) випуск за кожний рік – бібліографія й рецензії славіст[ичних] праць, що появилися за попередній рік.

Отак, думаю, вдасться мені вмістити рецензію на Вашу працю в третьому випускові «Славістики» за 1953 р[ік] для інформації подаю Вам, що перший випуск за 1953 рік (Праця Шереха про партіципійом універсале) – вже друкується, другий випуск (праця Сидорука про ідеологію Кир[ило]-Методіївців готова до друку). Сердечно отже прохаю Вас відмітити в Н[ашій] К[ультурі] 5-іччя «Славістики» й – що важливіше – переслати хоч одну

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УВАН в США. Частина тексту надруковано в типографський спосіб з відтворенням у верхній частині бланку печатки УВАН з тризубом і назвою цієї Академії латиною, надрукованою по кругу.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

(коротку) рецензію на 1952 праці з славістики в Канаді (напр[иклад] про Старчуковий нарис історії рос[ійської] літератури, або про мою «Галичину й Волинь», чи ін[ші]).

Наприкінці ще одна справа: в неділю 16 ц[ього] м[ісяця] УВАН робить виставу книжки й доповідь: Українські книжки й книгозбори в Канаді. Запрошуємо Вас зорганізувати собі окремих стіл Вашого видавництва. Вистава й доповідь відбудеться в рамках «академічних викладів УВАН» в Народ[ному] Домі в год[ині] 2-ій поп[олудню]. – Чи не були б Ви ласкаві дати в цьому 1952 – 3 сезоні 1 акад[емічний] виклад?

З глибокою до Вас пошаною

Prof[essor] J. B. Rudnyckyj

[підпис]

498 Andersen Ave[nue]

Winnipeg, Man[itoba], Canada

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 79, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 278

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 7 листопада 1952 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ

СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

†

Archbischof Michael

Toronto, Ontario^{2*}

7.11.1952 [року]^{3*}

Його Високопреосвященству,

Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,

Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Листа Вашого одержав. Прошу пробачити, що протокола послав на стару адресу. Якось проочив.

Відповідаю по ходу Вашого листа. Раніше, ніж турбувати Владика Митрополита, ми ж мусимо порадитися, чи треба турбувати? Звичайно у

* Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами. В машинописний спосіб закреслено стару адресу архієп. Михаїла, яку було надруковано на бланку. Всі літери “i” та “I” в тексті документу на машинці надруковано або цифрою 1, або знаком “§”. В тексті є підкреслення від руки олівцем.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: “НЖ. 1246.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....”.

справах церковних, церковного порядку, то мені ні з ким радитися, як тільки з Владикою Митрополитом. А в господарчих що ж ми владимо, коли то залежить не від нас. А ця господарча саме й диктує, що треба скликати з'їзд делегатів парафій, та почути їх голос. Інакше ми можемо опинитися у безвихідному стані. Резиденцію купили і вклали немало коштів. А якщо не сплачувати боргів, то треба продати. А хіба це вихід? Тепер платимо собі, бо набуваємо майно. А коли наймати, то витрати побільшають. Тепер виходить на місяць 150. Але щоб таке приміщення мати, то тільки за голі стіни треба платити ту ж суму. Плюс опалення, світло і все інше. Отже з'їзд необхідний. З наших повідомлень Ви, Владико, побачите програму. Та й духовна конференція нам потрібна і не раз на рік. Обмін думок, поради. Це освіжає настрій, підбадьорює. Хочу їм викласти коротку доповідь про Устав Церковний і його значення, щоб не було кривотолків, як то було на Загальній всеканадійській Конференції.

Кажете, Владико, чи не важко буде для священників? Вони бажають і з'їзду, і конференції. Вони бажають бачити і чути Вас. У програмі я не поставив доповіді Вашої, бо не знав Вашої думки. Але вмістити завжди можна. Запрошення Вам буде. І я з свого боку запрошую прибути в п'ятницю, 5-го грудня. Та написати про свою згоду й благословення.

Згідно статуту, Спарх[іальна] Рада обирається на рік. Треба переобрати, щоб члени її чули себе певно.

Про бюллетень. Ми тільки виконали Вашу, Владико, колишню пораду: видавати циклостильом. Та й кількість мала: 100 примірників. Але Життя Спархії завелике, щоб його вмістити в такому органі, як «Наша Культура». Та й матеріал чи підійде. Я пересилаю примірник повідомлень. Виберіть, що підходить, бо ж «Н[ашу] К[ультуру]» читає вся Канада. Пошлемо й до «ВІСТНИКА». Доречі, з «Вістником»: віз і нині там.

З іконами все в порядку. Та ікона писана просто на стіні.

Катедральна громада окремо запросить Вас на візітацію.

Щодо часу і дня Викладу. Ми ще не оголошуємо остаточно. Заряд Катедри тієї думки, що в суботу було б більше людей. Але Вашу думку я їм передам. В обіжнику напишу, що концерт перенесем на неділю.

Тепер ми всю увагу спрямуємо на молодь. Добре було б, щоб у своїй доповіді Ви, Владико, особливу увагу звернули саме на молодь, як ми зазначаємо в ПОВІДОМЛЕННІ.

Зрештою, небезкорисна буде Ваша візітація і для справи загально церковної. Думки окремих осіб про жонатий Єпископат ще не вщухли. Правда, не в Торонто. Видно хтось їх кидає. Тож треба показати, що єпископ не звичайний священник, як є ті, що того хотіли.

Зокрема про Бюллетень. Ми назвали його ПОВІДОМЛЕННЯ. Не можемо його зв'язувати з будь-яким виданням. Спархія має свої пильні потреби. Це не періодичне видання. Це повідомлення по потребі. Парафії прагнуть знати життя в Спархії до дрібниць, бо кожна має свої дрібниці, які для ВІСТНИКА і для «Н[ашої] К[ультури]» були б задрібні.

Надсилається це безкоштовно 5–10 прим[ірників]. Щоб наклеїли на стіні. І дещо зачитати з Амвона. Це просто мої служебні інформації. Без них неможливо.

Звичайно, кожний випуск Вам надсилатимем. Теж до Пез*. Консistorії. А Ви там використовуйте, що можна для всієї церкви.

Між іншим чув, що ніби до Вас у Вінніпег завітає Вл[адика] Мстислав [Скрипник] з візитою.

Бажаю Вам здоров'я. Нехай Господь Охороняє.

З брат[ерською] Пошаною в Господі † Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 21, 21зв. Копія. Машинопис.

№ 279

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 24 листопада 1952 р.

Слава Богу.

‡
УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Michael
Toronto, Ontario

24.11.[19]52 [року]

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Лист Вашого Високопреосвященства від 14 листоп[ада] 1952 р[оку] поставив мене і Епарх[іальну] Раду в трудне становище. Я і Епарх[іальна] Рада просили у Вас благословення на скликання Епарх[іального] 2-го З'їзду і Ви, Ваше Високопреосвященство, зажадали вияснення потреби З'їзду, що й було мною дано в попереднім листу. Тепер же Ви благословляєте скликати Епарх[іальну] Раду, хоч вона скликається за статутом. Про З'їзд нічого не говорите. Для полагождення чи з'ясування цієї справи я скликав Епарх[іальну] Раду на 20 листоп[ада] ц[ього] р[оку] і ось передаю випуску з протокола того засідання.

Слухали повідомлення В[исоко]пр[еосвященного] Архиеп[ископа] Михаїла про те, що після переписки його з Високопреосвященнішим Владикою Митрополитом Іларіоном у справі скликання 2-го Епарх[іального] З'їзду в Торонто на 5,6,7 грудня, послідувала така відповідь: Благословляю скликати Епарх[іальну] Раду...

Після дискусій, у яких взяли участь усі члени, ухвалили: зважаючи на те, Високопреосвященніший Митрополит Іларіон не подав заперечень до скликання Епарх[іального] З'їзду і не дає пояснень, чому саме відхилявся б

* Так в тексті.

З'їзд, вважати, що Владика Митрополит мав на увазі таки З'їзд, а сталася проста помилка в друкуванні.

Коли б же протинво, то: зважаючи на те: 1) що вже повістка про З'їзд і запрошення по парафіях розіслано і вибори делегатів проведено; 2) що відкликання З'їзду внесло б дезорганізацію в справи господарчі, церковні взагалі, бо на З'їзді мали б говорити Д[уховний] Фонд і зокрема Сх[ідної] Єпархії, та поставило б Єпарх[іальну] Раду в безвихідне становище щодо оплати резиденції для єпископа Сх[ідної] Канади, бо потягло б за собою великі матеріальні збитки для Церкви; 3) що візитація Владики Митрополита до Торонто звелася б до становища звичайної парафіяльної візитації і соборна парафія найшлася б у тяжкому матеріальному стані щодо покриття витрат, а сама візитація не мала б для парафії того значення.

Просити Високопреосвященнішого Владика Митрополита Іларіона це наше скликання Єпарх[іального] З'їзду і благословення своє якнайскоріше переслати на ім'я В[исоко]пр[еосвященного] Архиеп[ископа] Михаїла. А в разі відмови просити подати мотиви, щоб можна було відкликати З'їзд, повідомивши ті мотиви парохам і зарядам.

До часу одержання благословення чи відмовлення ніяких заходів не вживати, а готуватися до З'їзду. Я зокрема повторюю моє прохання до Вашого Високопреосвященства і скликання З'їзду благословити.

Нехай Господь охороняє Вас. Чекаю на позитивну відповідь.

З братською пошаною в Господі † Арх[иєпископ] Михаїл

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 22, 22зв. Копія. Машинопис.

№ 280

Українська Автокефальна Православна Церква в Німеччині

м. Мюнхен, 4 лютого 1953 р.

Die Ukrainische Autokephale
Orthodoxe Kirche
Kirchenverwaltung in München
№ 659

[м.] Мюнхен, 4.ІІ. [19]53 [року]

До Його Високопреосвященства,
Високопреосвященнішого Іларіона,
Митрополита Вінніпегу і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Парафіяльна Рада Св[ято-] Покровської УАПЦ у Франкфурті надіслала Церковному Управлінню УАПЦ в Німеччині копію відповіді Канцелярії Вашого Високопреосвященства на прохання вищезгаданої Парафіяльної Ради про допомогу на будівництво укр[аїнського] православного храму у Франкфурті. Церковне Управління бере на себе сміливість, в цілях інформаційних, подати Вашому Високопреосвященству наступне:

У Франкфурті (м[ісце] столиці Гессенщини, і його околицях) живе зараз приблизно 600 українців. Крім того, останнім розпорядженням німецького уряду Гессенщина приймає нові кадри укр[аїнських] біженців з Баварії, для яких зараз будуються нові приміщення. На жаль після ліквідації ІРО українці Франкфурту залишилися без своєї Церкви, бо не мають в перенаселеному Франкфурті відповідного приміщення, тоді як потреба в релігійній опіці прав[ославних] українців і їхніх дітей є занадто велика, тим більше, що московська пропаганда не спить!...

Москалі вже давно мають свою церкву у Франкфурті і всіми способами ведуть кампанію проти Української Церкви, а тепер, коли вони почули, що українці дістали від м[іста] Франкфурту навіть кусень землі для церкви, а від Суспільної Опіки 100 м[арок] допомоги на будівлю, коли вони, зібравши між собою пару сотень марок, вже купили собі барак за 300 м[арок], коли члени парафії жертвенно, власними руками, взялися за роботу і, ставлячи опір москалевій і іншій пропаганді, що стремить всякими засобами дискредитувати шляхетський почин наших вірних, не сходять з наміченого шляху, – в такий момент і в церковному стані не допомогти їм було б великим гріхом!

Що у відозві Парафіяльної Ради нема підпису настоятеля, то це пояснюється тим, що у Франкфурті поки нема постійного священика, туди час від часу наїжджає священик аж з Мюнхену. Коли буде церква збудована, тоді туди буде призначений постійний священик. І хоч там, повторюємо, зараз нема постійного священика, однак вся діяльність згаданої Парафіяльної Ради знаходиться під контролею Церковного Управління в Мюнхені. Тому воно гаряче просить усіх добрих людей підтримати ініціативу Франкфуртських православних українців збудувати собі хоч скромненьку, але власну церковцю, щоб наші вірні не були змушені йти до московської або до католицької церков.

З правдивою повагою і любов'ю у Христі, просячи молитов Вашого Високопреосвященства, залишаємось Ваші духовні діти

Протоієрей (П. Дубицький)
Керівник Церковного
Управління УАПЦеркви
в Німеччині

Протоієрей (Ф. Луговенко)
Секретар Церковного
Управління УАПЦеркви
в Німеччині

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 80, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 281

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 18 лютого 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Greek Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

† Archbishop Michael
TORONTO, ONTARIO

18.2.[19]53 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико.

Здоровлю з великим Постом та бажаю святого молитовного Піднесення!

Надсилаю відпис моєї відповіді на запит Голови президії отця Грицини. Пересилаю Вам, Владико, листа проф[есора] І. Розгіна.

Приєднуюся до його думок про молодь. Нам треба організувати християнську молодь. Передумував я на всі лади. Здається, при покрівському соборі в Вінніпегу є організована молодь. Чи не могли б Ви, Владико, доручити отцю Г. Митюку організувати з неї видавничий гурток, щоб видавав якийсь орган молоді, в якому можна б було вміщувати статті для молоді?

Церкву в Лондоні посвятили. Та парафія з новоприбулих. Працюють добре і можна сподіватися на її добрий розвиток.

Бажаю здоров'я. Нехай Бог охороняє. З братерською пошаною в Господі –

† Арх[ієпископ Михаїл]

Листа проф[есора І.] Розгіна ласкаво прошу повернути. А[рхієпископ] М[ихаїл].

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 23. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: “НЖ. 1251.1. Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 26 лютого 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

† Archbishop Michael
TORONTO, ONTARIO

26.2.1953 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІПАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий ВЛАДИКО!

Одержав я Вашого листа й протокола Перекладової Комісії. Основи перекладу в цілому можна прийняти. Але до деяких пунктів я вважаю подати свою думку не буде зайвим. Ось до 4-го пункту:

Ці переклади, які збираємося робити, мусіли б стати остаточними і найкращими. Коли так, то треба використати все існуюче і зібрати найкраще. Ні в якому разі я не заперечую Ваших, Владико, мовних знань. Одначе, знаю по собі, що не завжди повний є творчий настрій, бо істота наша утомляється.

Наприклад, сьогодні стомлений Ви з усієї сили шукаєте підходящого слова і не находите, а завтра на свіжу пам'ять те слово само приходить. У тих, може неточних, перекладах є такі прекрасні речення з найкращими словами, які думку найживіше передають. Коли в Мюнхені в Богосл[овській] Академії поставили метою узгіднити тексти псалтиря, то взяли до уваги всі чотири переклади: Ваш, київський, луцький і [Івана] Пулюя і вибрали найкраще. Зводив до купи я. Так оброблено 17 кафизи. А коли після того роздано було зведений текст професорам, то кожний вніс деякий вислов до того чи іншого стиха і досить влучно. Тож, я б не погодився з 4-м пунктом, що існуючі переклади треба брати до уваги. Та неточність може девчому, але не все.

Подаю свою думку й до 8-го пункту. Цілком його підтримую. Але поширю, як дерігент і, до деякої міри, композитор. Співи наших класиків церковних треба зберігати, як найкраще. Геніяльні композитори не родяться часто. Коли переклад занадто вільний, вбгати його в ту композицію не вдається.

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами. Кілька речень в тексті листа підкреслено на машинці.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: "НЖ. 1254.1. Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІПАРІОНА". На звороті є такий самий відтиск штампу з іншим номером: "НЖ. 1254.2.".

Псується ритм[ічні] логичні наголоси, часто псується сама будова композиції до невпізнання.

Ось зразок – концерт [Дмитра] Бортнянського. «Хай воскресне Бог...» Текст по Бортнянському: «Хай воскресне Бог і розточаться вороги його і побіжать від лица його ненавистники його». Коли б переставити слова, напр[иклад], так «Нехай Бог воскресне і вороги його розсіються і від лица Його побіжать ті, що ненавидять його...», то від концерту нічого не лишиться¹. Буде щось нове новотвір незграбний. Хоч наша мова й припускає в літературі «вільне» пересування слів, однак в ній є чуттєва міра, яку, або якої ми без правил дотримуємося. Напр[иклад], «Піди в крамницю, оливоцьку купи мені...» то смисл затриманий, але естетичне чуття чує тут щось не нормальне, штучне і неприємне.

Між тим музика любить логичні наголоси, своєрідне музичне віршування. Коли фраза не природня, то й мелодія покалічена. Тому я завжди проти перекладу чужих речень кожного слова намісці. Вони мусять стояти за порядком норми нашої мови. Такі переклади, як Псалтирь і співи церковні треба перекладати разом із знавцем, кажу, певним грамотним знавцем церковних співів. Цей принцип був прийнятий і в Києві. І хоч можна перекладам дещо закинути в точностях і висловах, але щодо співу, то вони добре пристосовані.

За 1500 дол[арів] дякую. Взагалі ж наш бюджет не повинний бути окремий, бо тоді трудніше радити зарядам виконувати загальний бюджет.

Цей рік є ювілейний для УГПЦ. Однак нам треба його проголосити якимсь спільним архипасторським посланням. Може дозволите, Владико, написати проект?

З того, що прислали мені для підпису, один примірник я затримав, щоб знати, на що саме робите наголос. Однак я тоді заявив, що такий документ не є потрібний, а особисто для мене понизливий. Отже я думок не змінив.

У справі співпраці церков у ЗДА і у нас в Канаді я з Вами однієї думки. Люди міняються. А церква житиме, як і наш народ. Мусимо стати вище персональних незгод.

«Апостола» ще не маю. Може сьогодні прибуде.

По єпархії. Місійні служби по місійних округах відбувають по Квебеку в спосіб Пасій в неділі вечером по черзі в парафіях. Присутні всі священники. Проповідує чужий. Церковні молодечі дні відбуватимуться на протязі всього травня. Заповідається єпархіяльний пікнік з польовою службою архиєрейською десь у серпні. Говіння всього духовенства має відбуватися в христопоклонну середу.

Підручника, виданого п[аном] Волиняком, гадаю, дістанете од проф[есора] Л. Білецького. Я не маю.

Іконостаса зі скіту св[ятого] Миколая перебрала парафія Грімсбі.

На Стрітіння я святив куплену в Лондоні, Онтарію, церквочка вигідна. Є приміщення для священника. Правда, малувате і ще вимагає впорядкування. Людей там не багато, але дружні.

Великий будинок купила парафія Ватерфорд у самому містечку. Туда мають перенести церкву й священника, ціна 12000. Але переробка забере може ще стільки.

Здається про все. Бажаю Вам здоров'я. Хай Бог охороняє. З брат[ерською] Пошаною та Любов'ю в Господі †Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 24, 24зв. Копія. Машинопис.

¹ Йдеться про текст до хорового концерту № 34 “Нехай воскресне Бог”, автором якого був Борзнянський Д. С. Він відноситься до 35 чотириголосних хорових концертів для різних складів. Музику написано на слова молитви в Православній церкві: “Нехай воскресне Бог, і розбіжаться вороги Його, і нехай біжать від Лиця Його ті, що ненавидять Його. Як щезає дим, нехай щезнуть, як тане віск від лица вогню, так нехай погинуть біси від лица тих, хто любить Бога і знаменує себе хресним знаменням, з радістю промовляючи: радуйся пречесний і животворящий Хресте Господній, що проганяєш бісів силою розп'ятого на тобі Господа нашого Ісуса Христа, що до аду зійшов і переміг силу диявола, і дарував нам тебе – хрест свій чесний на прогнання всякого супротивника. О, пречесний і животворящий Хресте Господній, допомагай мені зі святою Дівою Богородицею і з усіма святими небесними силами завжди, нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь”.

№ 283

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 4 березня 1953 р.

Слава Богу.

†
УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Michael
Toronto, Ontario

4.3.[19]53 [року]
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Відповідаю на Вашого листа. «Гребника» й «Псалтиря» завтра вишлю. Білорусам приміщення дав Заряд катедри без мого відому. Тож і не знаю як там справа.

Тільки що подзвонив до о[тця] Самця. Він каже, що не знали про розходження у нас на автокефалістів і грецьких. Тому що священник Мигай виступив проти Еп[ископа] Василя, а разом і проти Укр[аїнської] церкви, яка його висвятила, то їм відмовлено. Будуть лише до Пасхи за їх проханням.

О[тець] Грицина переслав програму нарад Консисторії, що має відбутися після Великодня. Прошу повідомити, чи ту програму обговорено разом з Вами? Чи то проект о[тця] Грицини?

З любов'ю в Господі

† Арх[иєпископ] Михаїл

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 25. Копія. Машинопис.

м. Дорнштадт, 4 березня 1953 р.

4.Ш.53.

Ваше Високопреосвященство,
Високоповажний Владико!

Пробачте мою мовчанку: мала законні підстави: другий місяць я веду боротьбу з грипою: вона тут у нас якась тягуча, нудна і вимотує всі сили в людини. Не висока, але вперта температура з різкими ваганнями, неймовірна слабкість. Пролежавши два тижні я встала – повернулася знов! Знов до ліжка, а слаба була так, що не могла писати на машинці. Перші дні починаю. Накопичилося безліч боргів – і листів, понад 30, і ще гірше термінові праці: напр[иклад] переробка статей «Історія Укр[аїни]» в Е[нциклопедію] У[країнознавства] для англ[ійського] видання. Працювати мені ще тяжко. Як тільки звільнюся від Е[нциклопедії] У[країнознавства], спеціально присвячую себе «Н[ашій] Культурі» – я дуже рада, що вона збільшується. З «Кл[имом] Смол[ятичем]» у мене таке: після того, як я написала статтю, вийшла окремою книжкою праця о[тця] Назарко¹, дуже близька змістом до моєї. Так тепер мені треба її змінити, щоб цієї «спорідненості» уникнути.

Питала я Вас про Д[овнар-]Зап[ольського], певна, що Ви дасте таку відповідь, як дали. Я вважаю, що за наших з Вами часів в університеті було два найвидатніших професора-педагога: Д[овнар-]Зап[ольський] – наш, а Перетц – Ваш. Решта були вченими, читали лекції, але виховувати молодь не могли й мало цікавилися нею. Зараз Д[овнар-]Зап[ольським] захопилися білоруси; одна білоруска, п[ані] Ріттер, звернулася до мене по допомогу, і надрукувала добру статтю – в білоруському органі. За її намовою написала і я, і в іншому білор[уському] органі має бути надрукована вона. Якщо Ви бажаєте, я напишу для «Н[ашої] К[ультури]» обширну рецензію з приводу статті Ріттер? З додатками. Наші українці вважають, що він людина чужа для України, але я гадаю, що вони помиляються, в цьому ставленні. Я знаю його ставлення до України.

З книжками: дещо дістала з Парижу, дещо зараз купила у когось через треті руки і дуже щаслива: маю знов «Укр[аїнська] церква»² – Ваші два томи, і Дорошенка – «Укр[аїнська] церква»: обидві мала в Празі і покинула, бо певна була, що... повернуся!

Взагалі з книжками дуже тяжко: з Мюнхену не присилають, чи грип в УВУ, чи що? А купувати все не вистачає сил. За Ваші дол[ари] дуже вдячна: якраз їми оплатила Ваші книги! І Дорошенка!

* На конверті зі штампами німецької поштової служби, у який вміщено цей лист, зазначено адресу відправника і одержувача, а саме: Absender: N. Morhun, Germany, Dornstadt neben Ulm, Altersheim; Metropolit Illarion, 101 Cathedral Ave, Winnipeg Man[itoba] Canada.

^{2*} Вгорі документа надруковано дату одержання листа: Mar. 13 1953.

Думали ми було переїхати до Мюнхену, до католицького альтерсгайму, куди переїхало чимало наших людей: Мюнхен!! Але працювати там буде не ліпше. Коли-небудь напишу докладніше. У нас тут добра велика кімната і самі ми поставили себе добре: ніхто в наше життя не втручається. Тяжкі загальні умови: віддаль від Ульму, брак культ[урного] життя, мед[ичної] допомоги. Але... де буде ліпше?

Про те, що відмовилися від переїзду за океан, не шкодуємо: двом самотнім – а ми ідеально самотні: ні сестер, ні братів, ні племінників, ні внуків не маємо – там жити тяжко. Будемо вмирати в Європі! Зараз всі хвилюються – радію про хворобу Сталіна. Щось буде нового!

Обидва шлемо сердечні привіти і просимо не забувати нас і в листах, і в молитвах.

З щирою пошаною і сердечною приязню

Ваша *Н. Полонська-Василенко*

¹ Йдеться про: Назарко І. Митрополит Клим Смолятич і його послання // Праці літературознавчої комісії НТШ. – Філадельфія, 1952. – Т. 2.

² Йдеться про: Огієнко І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви. – Прага: Вид-во Ю. Тищенко, 1942. – Т. 1.– 1942. – 234 с.; Т. 2: Нариси з історії Української православної церкви. – 1942. – 221 с.

№ 285

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 26 березня 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

26.3.[19]53 [року]**

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство!
Високопреосвященніший Владико!

Вітаю з святими днями страждань Христових. Бажаю надхнених молитов.

---

* Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

** На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ. 1256.1. Архіву сваяц. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”. На звороті є відтиск такого ж штампу з іншим номером: “НЖ. 1256.2.”.

Пересилаю відписа з мого листа до президії Консистоїї. В Ошаві становище таке, що поблагословити їм перебудову церкви треба. Звести їх до однієї парафії не вдається. Можливо лише досягнути буде, щоб один священник обидві обслуговував. Освячення площі мають зробити у неділю св[ятого] Фоми. Прошу переслати їм своє Благословення, а мені ласкаво надіслати відпис.

Не повторюю того, що вміщено у відпису мого листа. Але щодо книги «Апостола», то повторюю. Книгу треба видати більшого формату, ніж той, що запроєктовано. У перегляді дотримуюся ухваленої Вами й перекладовою комісією засади: «триматися української літературної мови й порядку». Від себе додаю: «й церковного кольориту».

В Спархії: о[тці] Чижів і Квасницький перемістилися. В Лашинах не прийшло до спокою. Порадив їм трохи зачекати і не робити ніяких кроків до відокремлення, в надії, що о[тець] Квасницький може найде спільну мову.

В Монреалі добре. Грімсбі ще справу з'ясовую. О[тець] Подільський буде обслуговувати Кірклеїк та інші осередки.

В Судбурах тяжко хворий на пневмонію о[тець] Кісілюк. Просять священника на Вербну неділю. Можливо пошлю о[тця] Подільського.

Бажаю Вам, Владико в радості й здоров'ї зустрінути світлі дні Христового Воскресення. Я сподіваюся, що розішлете великоднє Ваше архипасторське послання просто до парафій, щоб не спізнити. Нехай Господь охороняє Вас. З брат[ерською] пошаною та любов'ю в Господі

† Арх[иєпископ Михаїл]

Ваше Високопреосвященство!

Надсилаю Вам листа від представника Англїканської церкви, присланого на моє ім'я*. По змісту його побачите, що вони хочать. Я не надсилав Вам, доки не розвідав, що то є. Прошу порадити мені, чи можу я комусь доручити з священників, як посередникові в таких взаєминах?

† Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 26, 26зв. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа відсутній.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 10 квітня 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

10.4.1953 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Ваше Високопреосвященство, Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Цього листа пишу без черги. Певно вже трохи відпочили. То й знову до морочливої праці. Свята у нас пройшли добре. Сам я дуже втопився і тепер більше лежу. Не можу взятися за якусь роботу. Готуюся до нарад Консисторії. У мене прохання, щоб «Нашу Культуру» надсилали отцю Щербаню не на мою адресу, а на його, щоб мені не мати клопоту з повторним пересиланням. Є адресар і там його адреса указана. Вона: 1630 Дюпонт стр[іт] Вест Торонто, Онт[аріо]^{3*}.

В останньому номері «Наша Культура» на стор[інці] про плащаницю неправильно сказано. Плащаницю ніколи не несли так, як звичайного покойника, як там сказано: якщо священника і єпископа несуть уперед головою, то тим більше Пастиреначальника. Тлумачення таке: єпископ і священник завжди стоять від Бога лицем до народу, а недуховні лицем до вітваря. Тим більше Господь лицем до народу. Коли воскреснуть, то лицем до Господа, а Господь до людей. Тому то плащаницю несуть ногами назад, а головою вперед. Саме тому і на престол кладуть плащаницю головою на лівий бік, а не на правий. Прошу пробачити мені, я не знаю хто писав, але розбіжності не бажані. Бо я навчаю так, а в «Нашій Культурі» навпаки. Думаю, що то недогляд.

Будьте здорові. Бажаю Вам багато сил та спокою. З братерською пошаною та любов'ю в Господі.

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 27. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: "НЖ. 1257. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА".

^{3*} Текст адреси підкреслено в документі.

№ 287

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 6 червня 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

6.6.1953 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство!
Дорогий ВЛАДИКО!

Як відомо, 14 червня тут у Торонто мають відбутися демонстрації з нагоди 20-ліття голоду на Україні. Має відбутися Служба Божа з споминанням загиблих-замучених голодом, а після того панихида. Комітет по улаштуванню походу натискає, щоб наше духовенство очолило (про католицьке нічого не кажуть). На таке ми не можемо погодитися з таких мотивів: коли б той похід демонстрації очолила церква і на мітингу виступали наші священники, то воно виглядало б, що саме церква веде цю справу, а народ пасивний. Отже в церкві ми все зробимо, що належить церкві, а решту демонстрації нехай провадять цивільні організації і сами нехай промовляють. Це буде більш виразно, як народ протестує, бо громадскости належать всі віровизнання, а так виглядало б, що тільки православна церква. Інформую, Владико, про становище, щоб у разі звернутися до Вас, щоб Ви знали наш погляд.

З брат[ерською] пош[аною] в Господі † Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 28. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: “НЖ. 1262. Архіву святих. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 19 червня 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

19.6.[19]53 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Згідно з Вашим листом від 11 червня ц[ього] р[оку] Конференція Єпископів мала б відбутися 5 липня, а у «Вістнику» написано, що 5 липня Ви будете на візитації в Пембіна Н. Д. Як же ув'язати? Але й друге питання: подорож до Вінніпегу й назад коштує коло 60 дол[арів]. На свій рахунок їхати я не маю змоги. Тоді хто ж поверне? Це треба в'яснити. Якщо ні, то я не можу приїхати.

Про Судбори о[тець] Кісілюк не писав мені, тому і я нічого не міг ні писати, ні робити. Сподіваюся поїхати туди на 16 липня, якщо у них приготуються.

«Апостола» перешлю десь з неділі, бо не мав змоги докінчити коректи. Але я за тим, щоб «Апостола» видати одним текстом з УГПЦ за згодою обох комісій. І більшою книгою. Друкувати так, як запроєктовано, немає рації, бо кожна церква має новий заповіт і може з нього користати. Хіба що видати показчик до читань. Тепер же видати «Гребник» й служебник.

Здоров'ям похвалитися не можу. Все якісь недомагання. Новин нема. Юнацький церковний день пройшов добре.

Будьте добрі. Нехай помагає Бог. З братерською пошаною в Господі

† Арх[ієпископ Михаїл]

В[исоко] п[реосвященніший] Владико! Отримав я листа о[тця] Грицини від 12 червня ц[ього] р[оку] на Ваше ім'я в справі служення нашого священника. О[тець] Швець з англіканським протидияконом. Як маєте на нього реагувати?

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 29, 29 зв. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: “НЖ. 1263.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”. На звороті копії листа є такий самий штамп, куди вписано номер: “НЖ. 1263.2.”.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 30 червня 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

30.6.[19]53 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Іларіону,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Відповідаю на Ваші листи. Дуже добре, що вже прийшло до того, що Єпископи обох наших церков засядуть в одній конференції. Одначе Ви пишете тільки те, що Ви їм пишете і ні слова, що вони пишуть і хто саме приїде, чи сам Вл[адика] Іоан, чи ще хтось з єпископів. Взагалі я бажав би більше ясности, бо якщо все так утаємничено від мене, то нема потреби мені їхати до Вінніпегу.

Також і з подорожжу. Ви, вл[адико] пишете, що консісторія поверне. Чи така думка і о[тця] Грицини? Я не хочу мати клопоту потім і тепер прошу, щоб Голова Президії консісторії написав мені, що подорож консісторія прийме на себе. Без того, я не можу їхати, бо грошей не маю.

Пишете, Владико, що «Апостола» вже оддали до друку. Цим я не дуже втішився. Наші з Єпарх[іальною] Радою поради й бажання то глас вопіючого в пустині... Консісторія ухвалила, щоб тексти богослужбових книжок видавати узгіднено одним текстом з церквою ЗДА і про те маємо говорити. Чому така спішка?

Крім того, скажу, Вам правду чому я не надсилав зкоректованого «Апостола». Перекладова комісія під Вашим головуванням здається четвертим пунктом ставить вимогу перекладати літературною сучасною мовою, але мовою церковною, цебто без вульгаризмів і вживати вислови, які б настроювали до молитви. Я трохи був заскочений, чому прислали мені на коректу, коли вам те зробити найкраще, бо виходило б, що я ніби Вас поправляю. Разом з тим, той Новий Заповіт Ви перекладали не для церкви, а для дому, як підручник, про що свідчать ті наголовки серед тексту. Отже, то не бо-

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ. 1264.1. Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”. На звороті копії листа є такий самий штамп, куди вписано номер: “НЖ. 1264.2.”.

гослужбова книга, а підручник. Я не скажу, що переклад недосконалий. Він добрий, одначе хиба та, що кожне слово грецької мови Ви переклали намісті, а не розмістили за порядком українських речень.

І вийшло, що слова українські, а порядок слів грецький. Це не мої тільки слова, а кожного більш-менш обізнаного священника. А доказом того є те, що саме Ви, Владико, ні пишете так, ні говорите, як то написано в Новому Заповіті проф[есора] І. Огієнка. Тож я сподіваюся, що Ви самі розмістите слова за Вашою граматичною наукою.

Якщо Ви так зробили, то добре, якщо подали так, як було, то УПЦ ЗДА видасть свого Апостола за правилами сучасної мови. Я писав, що все те, що ми тепер друкуємо, мусить бути всебічно досконале з боку мови й церковности, щоб уже не переробляти...

Прошу ласкаво пробачити мені, що так пишу. Моє бажання, щоб все, що вийшло з-під пера мого Митрополита, не викликало критики назовні. Тому й бажав все полагодити дома. Ви не боялися робити змін у новому молитовнику і служебнику. Це показало велич Вашого духа йти до кращого і не боятися сказати собі правди. Цього я чекав і тут. Якщо зробили, то дуже втішений буду. Будьте здорові, Владико. І нехай Господь дає Вам сили ще працювати на добро церкви.

З братською в Господі пошаною та любов'ю

† *Арх[иєпископ Михаїл]*

PS. Почув сьогодні сумну вістку про смерть судді Арсенича та й дуже замислився. Як воно все йде на світлі!... Вічна йому пам'ять. Відслужимо панахиду за спокій його душі.

† *А[рхиєпископ] М[ихаїл]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 30, 30зв. Копія. Машинопис.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 25 липня 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

25.7.[19]53 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО.

З великою увагою дочитав Вашу книжку «ПОДІЛ ЄДИНОЇ ХРИСТОВОЇ ЦЕРКВИ І СПРОБИ ПОЄДНАННЯ». Це незвичайно цінна книжка. Вона з'ясувала, чому саме сталося роз'єднання і показала, що поєднання при римських поглядах абсолютно неможливе, доки ті погляди не будуть змінені. Ви, Ваше Високопреосвященство, внесли цінний вклад у церковну літературу Православної Церкви і зробили по собі незгладиму пам'ятку. Молитовно побажаю Вам, Владико, багато сил для дальшої такої ж роботи. Арх[ієпископ] М[ихаїл].

Це не моя тільки думка єпископа. Ось що пише Вл[адика] м[итрополит] Полікарп [Сікорський]... «От Вл[адика] Іларіон випустив книжку. “Поділ єдиної Христової Церкви і перші спроби поєднання її”. Я лічу, що цей його твір є найкращий із всіх його творів, які він випустив».

Далі він пише: «Мене дуже втішила вістка про співпрацю Церков у Америці й Канаді. Дай Боже, щоб та співпраця здійснилася не тільки на словах, але й на ділі... Слава Богу Милосердному, що ще є люди, що беруть на себе тягар роботи і той тягар несуть сумлінно...»

У Вінніпег, як дасть Бог, прибуду 14 серпня. З Торонто віїду 12 серпня [ня]. У зв'язку з тим, що певно з Вл[адикою] м[итрополит]ом Іоаном [Теодоровичем] приїде певно кілька осіб і, можливо примістяться у Вас, то чи хватить місця й для мене? Тому прошу ласкаво повідомити мене, куди мені їхати зі станції? Прошу, щоб о[тець] Григорій, або хтось інший вийшли за мною, бо матиму багаж. Я беру з собою повне облачення.

Пересилаю відпис протоколу останнього засідання Єпарх[іальної] Ради від 15 липня.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ. 1265.1. Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”. На звороті копії листа є такий самий штамп, куди вписано номер: “НЖ. 1265.2.”.

У справах Сенкетринс та Ватерфорд нами вжиті заходи. Дещо з'ясовано і ще з'ясовуємо і злагіднюємо, тому не вважати зазначене в протоколі за остаточне.

Щодо третього Єпархіального з'їзду в цьому році. Він може відбутися в кінці листопаду, або таки на початку грудня. Я прохав би Ваше Високопреосвященство подати Вашу думку в цій справі.

Гадаю, що до того часу Ви закінчите свої візитації і зможете прибути на схід, щоб і тут відвідувати деякі парафії. Між іншим Грімсбі бажає, щоб у них відбулося Архиєрейське Богослуження обох владик і посвячення іконостасу.

Подаю до Вашого ласкавого відому, що всі неділі вересня й жовтня вже розподілені між парафіями і кожна готується до моєї візитації. У листопаді зайнято тільки неділю 8-го числа.

З подій за цей час відбулося посвячення іконостасу в катедрі. Поспішили так тому, що треба було грошей на дальшу роботу. Зібрали понад 2000 дол[арів].

В Ніагара уже збудована велика церква і приміщення для священника. На день св[ятих Апостолів] Петра й Павла відбулося посвячення угольного каменя. Зібрали щось 1000 дол[арів]. Треба висловити признання протоіерею о[тцю] Запаренюку й зарядові.

На жаль такі події не описують так як треба. Чи з передачею Вістника вийде що чи й ця ухвала лишиться на папері. Поки що все. Можливо більше скажу під час побачення. Бажаю Вам здоров'я та душевного спокою.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі

† *Арх[иєпископ Михаїл]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 31, 31зв. Копія. Машинопис.

№ 291

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 21 вересня 1953 р.

‡
Metropolitanate
of the
Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
the Most Reverend Metropolitan
John Theodorovich
123 Grassmere Road (Philadelphia) Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННИЙШИЙ ІЛАРІОН,
МИТРОПОЛИТ ВІННІПЕГУ І ВСІЄЇ КАНАДИ

101 Катідрал Авеню
Вінніпер, Ман[ітоба], Канада

Вересень 21, 1953^{2*}

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!

Цим я маю приємність повідомити Вас і очолену Вами Українську Греко-Православну Церкву в Канаді про близьку важну подію в життю нашої Церкви: про її черговий Собор, що відбудеться в днях 16–18 жовтня цього року в м[істі] Клівленд, Огайо, в храмі Св[ятого] Рівноапостольного Князя Володимира, 2280 Вест II-га стр[іт] Клівленд 13, Огайо.

Ми мали інтецію привітати Вас і представництво Вашої церкви на нашому Соборі, але, після поважної застави і нарад з Консисторією нашої церкви, рішили не обтяжувати Вас усіх трудами далекої подорожі і великих видатків витратою по таким міркуванням: собор, що має відбутися є звичайний собор, що його ми скликаємо лише для полагодження біжучих справ нашого церковного внутрішнього життя. Соборні наради не дадуть нам змоги віддати Вам особисто і Вашому представництву, як дорогим для нас усіх гостям, належного часу і необхідної уваги.

Ми хочемо мати Ваш будучий приїзд до нас, як особливу урочистість, якій ми зможемо присвятити всю увагу. Провід нашої церкви має на думці просити Ваше Високопреосвященство і представництво Вашої церкви завитати до нас, до Філадельфії навесні, десь на початку м[ісяця] травня. Про можливість Вашого, всіх вас, завитання до нас в тім часі, ми будемо раді почути од Вас.

В імені нашої церкви я прошу Ваше Високопреосвященство взнести до Господа милосердного Ваші і Вашої церкви святі молитви о благословення нам усім, на Соборі зібраним, од Господа Бога, нас провадуючого,

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Митрополита Української Православної Церкви США Іоанна Теодоровича готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”.

нас умудряючого. Ми віримо в силу братньої молитви і будемо її глибоко цінити.

Щедроти Божої любови, ласки і благословень нехай завжди будуть з Вами і з Церквою у Вашій опіці.

† Ваш Собрат [Іоанн Митрополит]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 5. Копія. Машинопис.

№ 292

Архієпископ Михайл (Хороший)

м. Торонто, 23 вересня 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

23.9.[19]53 [року]^{2*}

Високопреосвященнійший Владика ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади.

Високопреосвященнійший ВЛАДИКО!

Відповідаю на Вашого листа. При похороні священника все так, як пишете. Думаю, що маєте великого «Требника». Там все написано. Особливість та, що не миють тіла, а намащують оливою і над священником читають Євангеліє, а не Псалтирь. Напівні своєобразні, але похоронні.

У справі Вашої поїздки до Монтреалу. Вони мають святкувати ювілейний день. Ще не визначили якого числа. Я пропоную їм, щоб в той день Ви, Владико відбули каноничну візитацію. Але тут справа скомплікована. Посилаю Вам листа від Грімсбі. Не міг раніше, бо не був дома. Готуються вони на 25 жовтня, або в крайньому випадку, на 1-е листопада.

Ми думали, що за один приїзд на схід Ви могли б бути присутнім на нашій церковній з'їзді та дух[овній] конференції. Катедра наша приготує приміщення всі на 4–6 грудня ц[ього] р[оку]. В такому разі Вам довелось б два рази їхати на схід або з'їзд нам відбувати самим. Отже дилема така: Ви могли б прибути до Грімсбі на 25 жовтня, або 1 листопада. Тоді поїхати в Монтреал, звідтіль до Торонто, чи ще куди і повертати до Вінніпегу або перебути тут на сході аж до з'їзду. Цей план я запропоную на засіданні Єпарх[іальної] Ради 25 вересня і пошлю в Монтреал.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ. 1268. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”.

Вас же, дорогий Владико, прошу: найскорше повідомити мене як Ви вирішили, щоб я міг написати до Грімсбі.

З братерською пошаною та любов'ю в Господі

† *Арх[иєпископ Михаїл]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 32. Копія. Машинопис.

№ 293

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 9 жовтня 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Архієпископ Михаїл^{2*}
Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

9.10.[19]53 [року]^{3*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
дорогий Владико!

Аж оце зміг відповідати на Ваші листи. Протокол Ч[исло] 7 помилково я вклав непідписаним, а підписаний лишився на столі. Разом надсилав і до През[идії] Конс[исторії]. Там підписаний. Вам підпишу, або надішлю підписаний.

О[тець] Поплавський без вагань збирається до Аран. Ніяких застережень щодо його служіння я від Вас не одержував.

Грімсбі я повідомив, що Ви не маєте часу до них прибути. Ваше благословення будівельному комітетові передам 11-го лист[опада], бо там буду. Все зробимо так, як пишете, до Вашої зустрічі, 3-го грудня. Катедральна громада тоді ж святкує 35-річний ювілей УГПЦ. Заповідається велика урочистість. О[тець] Грицина пише, що на пастирську конференцію треба б два дні, але то заважко, та й нема особливих питань. Але 4-го груд[ня] треба використати цілком день і вечір. З'їзд скликаємо за тим же модусом, що й минулі роки. Ц[ебто] до 25 членів парафії представник один, а далі з кожних 25 членів по одному ексофіцію Єпарх[іальна] Рада. Докладно в Обіжнику.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} Ці слова додруковано на машинці.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: "НЖ. 1270.1. Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА".

Перебувати, Владико, будете в мене. Запрошення вишлемо Вам і о[тцю] Грицині.

Щодо точки 6 в протоколі Ч[исло] 7. Та точка поставлена мною на нараді Спарх[іальної] Ради тому, що інтелігенція соборної громади доводить мені, що така громада, як торонтська мусить видавати свій бюллетень про роботу й життя церковне в громаді. До катедрального собору тягнуться тисячі православних з усього Торонто й околиць, які не мають змоги завжди бути на богослуженні і чути об'яви священників, але вони бажають знати, що там діється.

Крім того, громада провадить розмалювання храму. Впливають пожертви, які треба фіксувати, публікувати, щоб захопити інших до жертв.

Вичитування жертводавців кожної неділі займає багато часу, утомляє людей, затримує треби, які відбуваються в неділю після служби Божої, як панахиди, хрещення, вводи і под[ібне]. При катедрі в школах навчається понад 200 дітей. Потрібно часто об'являти про школу, про потреби школи, про роботу в школах і т[аке] і[нше]. І це мусить священник вичитувати з амвону. Також поточні об'яви. Отже самі об'яви щонеділі займають від 20 до 30 хвилин, але вони недостатні, бо в церкві не всі члени й прихильники парафії. Та й ті, що в церкві чи все дочують і зрозуміють.

Отже, писаний бюлетень життєво необхідний, тому я не міг не благословити зарядові його щомісячно видавати, бо це право кожної парафії оповіщати своїх членів засобами, які найдоцільніші. Це їхнє внутрішнє право і я не маю підстав заперечувати його і в нього вмішуватися. Вони вже розпочали. Оповідать про Ваше прибуття, про ювілей, про з'їзд і т[аке] і[нше]. Редактором, радше упорядником бюлетеня здається просять проф[есора] Ст[ефана] Килимника, про що я його повідомив. Отже справа така, що спинити її я не можу, бо те викличе невдоволення. Не хочу вмішуватися у внутрішні справи парафії. Якщо Ваше Високопреосвященство находите, що такий бюлетень для парафії шкідливий, то я прошу написати це безпосередньо до заряду.

Покрівська парафія в Монреалі зорганізувалася головним чином завдяки бюлетневі. Я поблагословив о[тцю] Архангельському його видавати циклостильом. А Ви, Владико, повторили благословення. І ось вони вже мають власну церкву і дуже цінну при ній площу. Торонтонська громада також має бюллетень свій видавати циклостильом для внутрішнього вжитку.

В деяких парафіях поважні труднощі з священником. О[тець] Кісілюк не дождавшись призначення з Консісторії, вже переїхав із Судбури до Лондону. Просьба моя, якнайскорше затвердити їхнє з Чижовим переміщення.

О[тець] Подільський поважно захворів на атаку серця і тепер у шпиталі. Який буде вислід хвороби невідомо. У Ватерфорді обезпокоєні. Почалась реакція затримати отця Уляна, хоч там може статися розкол. З Ніагара-Фалс доходять чутки невдоволення з призначення о[тця] Уляна до них. В решті парафій спокій.

11 листопаду візитую Ошаву [церкву] св[ятого] Івана. 18 – храмове свято Покрови в Монреалі. 25 – посвячую іконостас у Грімсбі. 1 листопаду – отворення церкви новозбудованої в Ошаві, Богородична. 8 листопаду – візіта-

ція в Новім Торонто. Церква св[ятого] Дмитрія Солунського. 15 – візит[ація] в Велланд. 22 – в катедрі Торонто день архистр[атиґа] Михаїла. 29 – в Лондоні.

Будьте здорові, Владико! Нехай охороняє Бог і дає Вам силу. До побачення у нас в Торонто. З брат[ерською] в Господі пошаною

† *Арх[иєпископ Михаїл]*

ПС. Повідомляю Вас, Владико і Президію Консисторії про таку подію в Торонто. 1-го листопада зайшов до мене один католик з полк[овником] Кузьмінським і розповіли, що вони, як ініціативна група вирішили організувати суспільну опіку на всю Канаду. Вони запрошують мене взяти над цією організацією патронат разом з єпископом католицьким І. Борецьким. Я запитав їх чи це з рамени КУК чи окремо?

Пан Велегорський почав вертіти, мовляв, та КУК нічого проти не має, але це установа понадпартійна. Тоді я висловив думку, що ліпше, щоб цією справою зайнявся КУК. Згоди патрувати я не можу дати доки не скоунікуюся з Вл[адикою] митрополитом та консисторією. На тому розійшлися.

4-го лист[опада] я візитував у Віндзорі і на конференції тій не був. Були там о[тець] Самець, ген[ерал] Садовський, здається п[ан] Грабовський і інші. Виявляється, що пан Велегорський нічого про мою незгоду патрувати не сказав, а просто таки мене запросили.

Довідавшись, я зразу подзвонив до п[ана] Велегорського і заперечив, бо крім всього вони обрали управу з 42 людей і в неї увійшло лише 6 православних і то записаних декого позаочно, напр[иклад] о[тця] Самця. Велегорський дав мені слово, що стримається мене вписувати.

Тим не менше в «Гомоні України» в числі цього тижня на 7-й стор[інці] мене в патронаті вмістили. Я знову подзвонив до Велегорського. Він каже, що то кореспондент вмістив. Робота це бандерівська і вони хочуть використати моє ім'я, щоб збирати кошти з православних: я заявив, що можна говорити лише тоді, коли буде рівний паритет обох церков. І рівне число членів у управі. Тим часом я пересилаю моє спростовання до «Укр[аїнського] голосу», зміст якого додаю. Прошу ласкаво висловити свій погляд на цю справу. Моя думка, що суспільну опіку над православними мусить взяти наша Прав[ославна] Церква окремо від католиків укр[аїнських]. Бо будемо тільки давати, а одержать не правосл[авні].

† *Арх[иєпископ Михаїл]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 33, 33зв. Копія. Машинопис.

Митрополит Никанор (Абрамович)

м. Карлсруе, 7 листопада 1953 р.

За митрополита
Української Автокефальної
Православної Церкви
7 Nov[ember] [19]53 [року]

Metropolitane
de L'eglise Autocephale
Orthodoxe Ukrainienne

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Іларіону
Митрополиту Вінніпегу і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

22 жовтня ц[ього] р[оку] о год[ині] 12.30 в Олней б[іля] Парижу відійшов від нас до осель Отця Небесного наш улюблений батько – Голова Української Автокефальної Православної Церкви на чужині Блаженіший Митрополит ПОЛКАРП. Несподівана смерть його справила нам невимовний біль і тривогу за майбутнє нашої Рідної, з таким тяжким трудом відродженої Церкви. Однак, знаємо, ми й те, «що не в нашій волі путі людські і не у владі йдучого давати напрямом стопам своїм» (Іерем. 10, 23)*. Тому – дійся воля Божа! Нехай упокоїть Він – Милосердний – новоспочилого Брата нашого в місці, де нема вже ні журби, ні зітхання... Повідомляючи Ваше Високопреосвященство і в Вашій особі Церкву Вашу про болючу нашу втрату, просимо до наших молитов за спокій душі Його приєднати і Ваші святі молитви.

Разом з тим, дозволяємо собі повідомити Святу Церкву Вашу і Вас, Ваше Високопреосвященство, як достойного Репрезентанта Її, що за § 5 Статуту нашої Церкви («Положення про управління») і на наказ Надзвичайного Церковного Собору, що відбувся в Парижі 28 цього жовтня, приступив я до трудового обов'язку керування Українською Автокефальною Православною Церквою на чужині.

Бувши свідомий всієї відповідальності і тягару приділених мені обов'язків, і – що без Божої помочи (Пс. 126, 1)^{2*} та братнього соучастя наших Сестер – Українських Церков (Гал. 6, 2)^{3*} – даремні будуть наші зусилля, – вдаюся до Вас зі щирою проською – Вашими молитвами за мене недостойного та за Церкву нашу і Братньою піддержкою зміцнити сили наші та полегшити путь нашу серед тернів і «куколю» (Мт. 13, 25)^{4*}, людською злобою посіяних.

ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА недостойний брат і Богомолець –

Архієпископ Никанор

Архієпископ Никанор, митрополит УАПЦ в Німеччині.

* «Знаю, Господи, я, що не в волі людини дороги її, не в силі людини, коли вона ходить, кермувати своїм кроком». (Іерем. 10, 23).

^{2*} «Коли дому Господь не буде, даремно працюють його будівничі при ньому! Коли міста Господь не пильнує, даремно сторожа чуває!» (Пс. 126, 1).

^{3*} «Носить тягарі один одного і таким чином виконаєте закон Христов». (Гал. 6, 2).

^{4*} «Та коли люди спали, прийшов його ворог і посіяв кукіль поміж пшеницю та й пішов». (Мт. 13, 25).

Додаток: Канонічна Посвідка Блаженнішого Митрополита Діонісія [Валединського]*.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 54, арк. 1, 1зв. Копія. Машинопис.

№ 295

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 18 листопада 1953 р.

Слава Богу^{2*}.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Chancellery
TORONTO, ONTARIO

18.11.[19]53 [року]^{3*}

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННПЕГЬСЬКОМУ І ВСІЄЇ КАНАДИ.
ПРИВАТНО І ОСОБИСТО.

Високопреосвященніший і дорогий ВЛАДИКО!

В 1-му номері Вашого журналу «Віра й Культура» на звороті першого листа обкладинки під заголовком «Нові книжки надруковано»: «Просимо всі видавництва прислати нам свої видання на рецензії». Далі поіменовано нові книжки, в тому числі й моя: «Месія Христос Спаситель світу». Про цю замітку не можу не сказати кілька слів. Всі знають, що журнал цей видає Вл[адика] М[итрополи]т Іларіон і сам його редагує. Напис: ВИДАЄ ГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ, РЕДАГУЄ НАУКОВИЙ КОМІТЕТ, нічого не помагає, бо треба указати: хто той комітет, хто ті люди, що компетентні робити рецензії, в той час, коли є Академія наук, якій і належить те право, і в склад якої входять науковці визнані. В тому числі й Ви. Це не моя тільки думка, яку подам, а думка й священників і поважних віруючих, теж науковців.

Припустимо, що Ваш журнал зробив невігідну рецензію для автора. Захищаючись, автор не буде стіснятися у висловах, як то робив [Тодось] Осмачка, і коли кожний буде знати, що ті вислови падають на «нашого митрополита», то ледве чи це збільшить його авторитет. Ви просите, щоб і мою книжку «Месія Христос [Спаситель світу]» прислали Вам на рецензію. Я не знаю, яка вона буде, хоч дуже вигідної не чекаю. Книжку перед друком простудіювали ті особи, яких я споминаю в кінці книжки.

* Текст довідки відсутній.

^{2*} Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: «НЖ. 1276.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА».

Від'ємна рецензія впаде й на них. А я в якому стані опинюся? Тоді вже відпадуть поняття – митрополит, архієпископ, а лишаться «автор» і «критик». Чи припустима між ними полеміка? Чи на користь вона перше нам, потім церкві та окремим вірним? Чи це не дасть незвичайно вигідного матеріалу нашим ворогам у руки? З боку мовного нехай критикує УВАН, а коли щось маєте з боку богословського, то напишіть мені свої зауваги, я дам пояснення, а коли щось не так, то сам спростую де слід. Це буде по братерському й по церковному.

Тож во ім'я наших братерських взаємин, во ім'я церковного спокою і во ім'я престижа нашої св[ятої] Церкви прошу Вас, Владико, не виступати з критикою цієї вже добре рецензованої книжки з найкращими одзивами людей на високих становищах. Бо я примушений буду все це опублікувати і може сказати щось так, як я б не хотів.

Нехай критикують католики, баптисти, яговисти*, атеїсти, безбожні, тільки не православні. Нема між нами досконалих геніїв і ніхто не може похвалитися досконалою непомильністю в своїх книжках. Робимо всі по мірі сил на славу Божу та на спасіння людей «а ви, духовні виправляйте духом лагідности...» (Галат. 6, 1)^{2*}. Тож думаю, що до цієї розмови ми вже не повернимось.

Прощу ласкаво повідомити, коли і де Вас зустрінути в Торонто?

З любов'ю Господі

† *Арх[ієпископ Михайл]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 35. Копія. Машинопис.

№ 296

Митрополит Никанор (Абрамович)

м. Карлсруе, 20 листопада 1953 р.

МИТРОПОЛИТ
УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
20. Nov[embre] [19]53 [року]

METROPOLITE
DE L'ÉGLISE AUTOCEPHALE
ORTHODOXE UKRAINIENNE

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
Високопреосвященнішому ПАПІОНУ
Митрополиту Вінніпегу і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство!

Листа Вашого Високопреосвященства з 13. XI [1953 р.] я одержав і приношу Вам мою сердечну подяку за Ваше співчуття з приводу смерті Голови нашої Церкви Блаженнішого Митрополита ПОЛІКАРПА [Сікорського] та

* Тут йдеться про один з протестантських напрямів в християнстві відомого під назвою “Свідки Єгови” (“єговісти”).

^{2*} Правильно: “Браття! Якщо й потрапить людина в таке гріхопадіння, ви духовні, напучуйте такого в дусі лагідності, зважаючи кожний на себе, щоб не впасти у спокусу самому”. (Гал. 6, 1).

за Вашу готовність возносити Ваші святі молитви за спокій душі його. Нехай Христос заплатить Вам за Ваше християнське ставлення!

Відносно бажання Вашого Високопреосвященства побачитися зі мною для обміну думок в справах церковних та для заманіфестування уже фактично існуючого між нашими Церквами молитовного єднання, то я з великим жалем мушу повідомити Ваше Високопреосвященство про неможливість для мене доїхати до Канади, ні пароплавом, ні літаком – через лихий стан мого здоров'я. Хорую на серце і на грудну ангіну. Подорож як морем так і повітрям для мене моїм лікарським доглядом заборонена. Однак, душею я навсїгди з Вами.

Молитовне єднання нашої УАПЦ з Греко-Православною Церквою Канади, на бажання її, уже задеклароване нами в ухвалі Св[ятого] Собору Єпископів УАПЦ з 18.5.1947 року в Мюнхені. Що ж до прилюдного заманіфестування наявності цього єднання, то, з браку іншої можливості, я би смів висловити Вашому Високопреосвященству внесок – доклати це заманіфестування в порядку відправлення одного домовленого дня (хоч би в неділю Православія) Вами і нами урочистих служб Божих на інтенцію благостояння наших Святих Церков. Хоч на відлеглості воно й не може мати такої молитовної краси, як в безпосередній зустрічі, але все ж акт молитовної злуки був би формально заманіфестований і для історії наших Церков не був би затертий.

– Про рішення в справі цій Вашого Високопреосвященства, коли б таке запало, благоволіть ласкаво повідомити нас.

ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА люблячий брат і богомолець –

[† *Архієпископ Ніканор*]
Митрополит УАПЦ на еміграції.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, стр. 54, арк. 1а. Копія. Машинопис.

Митрополит Никанор (Абрамович)

м. Карлсруе, 20 листопада 1953 р.

20 Nov[ember] 1953*

† ERZBISCHOF
 NIKANOR ABRAMOWICZ
 Metropolit der Ukrainischen
 Orthodoxen Kirche
 in Deutschland^{2*}
 Karlsruhe i. Bd.
 Belerthelmer Allee 13^{3*}

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
 Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
 Митрополиту Вінніпегу і всієї Канади.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,

Дорогий ВЛАДИКО!

На лист Ваш з 13.XI в справі набуття книжок богословського змісту, шановно повідомляю, що Вам подано недокладні відомості. Владика М[итрополит] Полікарп не мав можливості вивезти з Луцьку своєї бібліотеки і тут, на еміграції жодної бібліотеки не мав. Єдина книжка старого видання, яку я по його смерті знайшов в його приміщенні, то: «Описание Киево-Печерской Лавры» (без автора), Киев, 1847, друкарня «Киево-Печ[ерской] Лавры», стор[інка] 347 великої чвертки (ст[ор]р[інки] 51–58 вирвані), з 7 планами Лаври. Я не знаю навіть, чи книга була його власністю. Думаю, що так. Коли Ваше Високопреосвященство бажали би мати цю книгу, то я охотно Вам її вишлю, знаючи, що у Вас вона знайде найкращий ужиток.

Що ж до моєї бібліотеки, то її спідкала така ж доля, як Вашу. В с[елі] Мізові залишилося понад 5000 томів книжок рідкої вартости. Вони спалені разом з домом відступавшими німцями. В Києві залишилося понад 6000 томів, які я закупив, щоб подарувати відновленій Київській Духовній Академії. Але Господу не вгодні були мій труд і офіра... Біль втрати моєї може зрозуміти лише той, хто любить добру книжку. З моєї Київської бібліотеки вдалося мені спровадити до Варшави коло 1200 вартісних книжок. На жаль, далі везти їх я не мав змоги, і вони залишилися в будинку Семінарії, де я мешкав.

Я посядаю й тепер пару сот книжок, але це все нові, тутейші видання, переважно в мові німецькій. Для Ваших цілей вони не надаються. В Парижі є видавництво богословських книжок в мові московській.

* Дату поставлено за допомогою спеціального штампугу в правому верхньому кутку аркуша. Текст листа надруковано на машинці на бланку Митрополита УАПЦ.

^{2*} Підпис митрополита Никанора (Абрамовича) надруковано в типографський спосіб. Слова "in Deutschland" закреслено від руки. Очевидно, після смерті митрополита Полікарпа (Сікорського) він використовував свої старі бланки, хоча у 1953 р. був митрополитом УАПЦ не тільки в Німеччині, а всієї УАПЦ в Західній Європі.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампугу з вписаним від руки номером: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР, ІЛАРІОНА".

Коли бажаєте, я подбаю, щоб Вам було вислано каталог їх... В розшуку старих видань я натрапив у одного антиквара тут на низку книжок з філології. Знаючи Ваше уподобання, я готовий переуступити їх Вам по цінах, які сам заплатив антикварові. Якщо бажаєте придбати, то я до Ваших послуг.

Я додаю до цього список цих книжок.

І одну з праць, зазначених у списку за Вашим вибором, я хотів би презентувати Вашому Високопреосвященству, як скромну компенсату за надіслану мені Вами Вашу прекрасну працю: «Поділ Христової Церкви». Я до сього часу не мав було змоги уважно простудіювати її і запізнився в вислові моєї подяки, яку приношу на цім місці. Я маю вражіння, що Ви занадто делікатно розкриваєте ті пожовклі сторінки морального злочину діючих на той час осіб. Бо ж по ділам пізнаються люде, а ті діла принесли Церкві Христовій тяжкий іспит і багато горя...

Про обрану Вами працю з долученого списку прошу ласкаво повідомити мене, і я з радістю Вам її вишлю.

Будьте здорові. Нехай Христос хранить Вас!

P.S. Правда «добрі люде» пробували розсварити нас, але не вдалося їм, завдяку Вашому такту, та моїй миролюбності...

ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА
люблячий брат і богомолець
[† *Архієпископ Ніканор*]
† Erzbischof NIKANOR
Metropolit d[er] Ukr[ainischen] Aut[ocephales] Orth[odoxen]
Kirche in Deutschland*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 54, арк. 2, 2зв. Копія. Машинопис.

---

* Підпис митрополита Ніканора (Абрамовича) – це відтиск штампу. Слова “in Deutschland” закреслено від руки.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 25 листопада 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Michael
92 BURNSIDE Dr[ive]
TORONTO, ONTARIO

25.11.[19]53 [року]^{2*}

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННІПЕГСЬКОМУ І ВСІЄІ КАНАДИ.

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШИЙ І ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!

Листа Вашого отримав і тривожуся з Ваших недомагань. Щиро молю Бога, щоб підкріпив Вас. То не жарти для Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви. Вірю, що Ви в добромu здоров'ї прибудете до Торонто і переведете Ви, як належить.

Приємно мені, що стаття моя «ВІРА Й КУЛЬТУРА» підходить. Статтю про Ап[остола] Ев[ангеліста] Іоанна Богослова пересилаю. Дуже прошу пробачити, що не передрукував широко. Не маю сили. Нехай те зробить о[тець] Іов, але нехай дивиться через лупу там, де не ясно.

Про минулу нашу переписку не будемо споминати. То – дискусія. Прошу повідомити, ДЕ й КОЛИ Вас стрічати в Торонто. Кімнату для вас готую, як і минулий раз.

Будьте здорові. Нехай Господь підкріпляє. З брат[ерською] в Господі пощ[аною] та люб[ов'ю].

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 36. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ. 1278. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА”.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 30 листопада 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Michael
92 BURNSIDE Dr.
TORONTO, ONTARIO

30.11.[19]53 [року]^{2*}

Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Високопреосвященнійший і дорогий ВЛАДИКО!

Вашого невеселого листа отримав і дуже ним не втішений. Багато є справ, які треба б обговорити між нами, потім і на Конференції і З'їзді чекали б почути Ваше слово. А тепер все те падає на мої плечі і я не знаю, як вив'яжусь.

Вчора був у Гамільтоні. Від Вас передав їм привіт і благословення. Все пройшло дуже добре, але висловлювали жаль, що Ви не могли прибути.

Одержав я повідомлення від отця Грицини про те, що повна консисторія матиме наради на латинське Різдво. Читав я програму. По деяких пунктах нам треба поговорити, щоб мати одну думку. Знову висовується питання про Вістник. Я вже не знаю, що про нього можна говорити. Вже все сказано.

У порядку нарад стоять питання про нагороди священників: о[тці] Слюзар з Монреалу, Хруставка, Кернітський. З свого боку я представляю Вашому Високопреосвященству отця Василя Федака з Гамільтону. Його треба піднести до сану протоієрея за ту титанічну роботу, яку він провів у Гамільтоні, як збільшення втрое парафії, будування такого величного храму такими скромними засобами. Організація молоді. Постанова школи й навчання. Репрезентація нашої церкви назовні і т[ак] д[алі]. Це зразковий священник. Разом з тим, Гамільтон таке місто і храм такий, що там цілком на місці, щоб настоятелем був протоієрей. Служив я вже в новому храмі. Людей багато. Прекрасний хор. Підлоги вже викінчено. Приступають до плястровки. Коли викінчать, то буде щось справді величне.

Сподіваюся, що при точці нагород виникне питання й про інші нагороди митрами, а саме о[тці] Кудрик, Грицина, Самець. Моя думка, що треба саме нам ці нагороди дати з нагоди 35-ліття. Бо коли перенесемо на Собор

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: "НЖ. 1279. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА".

55 р[ік], то вони матимуть підставу ще дужче ігнорувати нас. Хай би ініціатива вийшла від Вас, Владико. Всі ці питання я сподівався обговорити тут у мене. На жаль так не сталося.

Я стривожений Вашим здоров'ям. Ситуація така, що Вам треба бути, як дуб, міцним. Ще забув додати, що у випадку нагороди митрою о[тця] Самця, обов'язково треба дати о[тцю] Фотію наперсний хрест з оздобами, щоб не робити далекої відстані. Та він заслуговує на те. Ту роботу, яку він провадить у парафії, ледве чи хто інший потрапив би провадити так інтенсивно і так уміло, як він.

Пришліть, Владико, свій привіт конференції й з'їздові, щоб дух Ваш був з нами. Нехай милосердний Господь підкріпить Вас і в тілі і в душі.

З люб[ов'ю] в Господі

† *Арх[ієпископ Михаїл]*

Ваше Високопреосвященство!

Ще одна справа, яку я не ставлю в ряду наших місцевих справ.

Зі смертю Вл[адика] М[итрополи]та бл[аженого] п[реподобного] Полікарпа [Сікорського] та бл[аженої] п[ам'яті] Арх[ієпископа] Івана Данилюка витворилася дуже складна ситуація в Європі для УАПЦеркви. Маю листа від Вл[адика] Ніканора [Абрамовича]. Він також дуже стривожений, бо здоров'я його не дуже добре. Не можна допустити, щоб Єпископат УАПЦ зник, бо тоді [Григорій] Огійчук занадто підніме голову і матимемо клопіт. Але єпископа для УАПЦ ми мусимо висвятити разом з Єписк[опом] УПЦ в ЗДА. Про це дзвонив мені Вл[адика] Мстислав [Скрипник]. Вони збирались зробити спільну Єпископську нараду з нами в Віндзорі десь 8 грудня. Я порадив йому безпосередньо звернутися до Вас телефоном або спішним листом. Думаю, що Ви вже маєте.

† *Арх[ієпископ Михаїл]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 37, 37зв. Копія. Машинопис.

Митрополит Никанор (Абрамович)

м. Карлсруе, 1 грудня 1953 р.

МИТРОПОЛИТ
УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
1.Dez[ember] [19]53*

METROPOLITE
DE L'EGLISE AUTOCEPHALE
ORTHODOXE UKRAINIENNE

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНОВІ,
Митрополитові Вінніпегу і всієї Канади^{2*}

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий ВЛАДИКО!

Вашого цінного листа з 26 листопада я одержав. Сьогодні здаю на пошту «Описание Киево-Печерской Лавры» і «Граматику І. Домбровського». Заразом додаю на молитовну пам'ять «Службника» нашого видання. Не судить за невольні погріхи, а молиться за Народ наш з такого, якого маємо. При тому голоді на Богослужбову книжку, який ми тут мали, наш «Службник» добре став у пригоді. Але нема таки, як був Ваш, що Ви зволили мені подарувати 22.IX.1923 [року]. Храню його, як дорогоцінний скарб.

У Вашому листі оце припало мені до серця Ваше речення: «Від Церкви має сіятись тільки любов та згода». О, коли б воно так було! Чи дожиємо ми до того?

До Вашого місячника, на жаль, трудно мені написати, хоч і багато є про що. Не управляюсь з працею. Не маю ні секретаря, ні помічника. Сам один. Все, що було при М[итрополитові] П[олікарпі (Сікорському)], в Парижі й зісталося. А тут «жнива багато, а женців мало»^{3*}...

Будьте здорові. Нехай хранить Вас Христос!

ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА постійний богомолець –

† [Никанор]
† Erzbischof NIKANOR
Metropolit d[er] Ukr[ainischen] Aut[okephales] Orth[odoxen]
Kirche in Deutschland^{4*}

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 54, арк. 3. Копія. Машинопис.

* Дату поставлено за допомогою спеціального штампку, який прикладено на відповідне місце на бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Митрополита УАПЦ. Бланк прикрашено зображеннями хрестів, надрукованих в типографський спосіб.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР, ІЛАРІОНА».

^{3*} Це вислів з Нового Заповіту. Див. Мт. 9, 37.

^{4*} Підпис митрополита Никанора (Абрамовича) – це відтиск штампку. Слова “in Deutschland” закреслено від руки.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

[Після 19 жовтня] 1953 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbishop Michael
TORONTO, ONTARIO

[19]53 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Відповідаю на Вашого листа від 14 жовтня. Листа Вашого до диякона Ю. Починюка я передав через о[тця] Самця. Напевно він отримав, а від нього я нічого не мав, тому й не писав до Вас.

До президії суспільної опіки увійшов посол І. Яремко, о[тець] Самець, ще полк[овник] Кузьмінський і ще не знаю хто. Посла Яремко записали до почесної президії. Ген[ерал] Садовський нікуди не ввійшов, не дав своєї згоди, лише послухав що там за справа. О[тець] Самець відкличе себе, бо його записано без його. Про себе я вже писав. Але я не бачу спростування в У. Г.^{3*} Може буде у «Вістнику».

Становище о[тця] Поплавського не ясне і забороняти тільки для заборони не практично, коли нема кому обслуговувати парафій. Я прошу внести сюди ясність.

Прошу ласкаво повідомити на коли вислати авто на аеродром?

До першого пункта Ваших зауваг. Він стосується до видань, які видає Церква для церкви на свої кошти і за них відповідає. І не поширюється на індивідуальні видання на власний кошт. Бо ж «Вістник» виходить без благословення Митрополита, і «Наша Культура» (а потім напевно, і «Віра й Культура» без згоди й контролю Консисторії).

Правила щодо парафіяльних видань приймаю до уваги.

Ділюся приємною подією. В минулу неділю 18 жовтня був я у Монреалі на візитації в покровській парафії. Дуже гарна церквочка. Людей було дуже багато. На обіді було 410 осіб. Дуже цінна площа при церкві. Вони дали на сплату 17000, їм тепер дають чуть не вдвоє. Вони мають розширити приміщення. Парафія зросла.

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади готичними літерами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР ІЛАРІОНА».

^{3*} Ймовірно, йдеться про часопис «Український Голос».

У св[ятій] Софії готуються до Вашого прибуття. Я дав зарядження зробити зустріч і саме свято в найкращий спосіб.

В понеділок 19 жовтня [1953 р.] несподівано покликав мене до себе в Сіті гол* майор міста м[істе]р Гут на 2-гу годину дня, щоб я розписався в Золотій книзі як почесний гість Монтреалу. Я наскоро зібрав отців: Архангельського і Квасницького з Лашин, бо о[тець] Слюзар на жаль виїхав був візитувати шпиталі і не вдалося його розшукати. Возив нас з сином відомий Вам сотник маляр містець Мошинський, з сином студентом. Так склалася моя почесна свита. Всі ми були в рясах з хрестами на грудях. Нас прийняла почесна варта. В тій залі, де приймала королеву Єлизавету.

Вийшов сам майор і покликав у кабінет свій. Тут положили ту Золоту книгу на стіл. Я сів підписувати себе. Майор став поруч мене з лівого боку, а вся моя свита стала праворуч мене з лівого боку і так нас фотографували.

Після того піднесли нам по чарці вина і ми випили тост за пана майора, за Монтреал, за Канаду, а він за нас за всіх. Перекладачем і референтом був від мене пан Яворський, відомий йому: Яворський є секретарем Покрівської парафії.

Пан Яворський вручив йому мою книжку «Месія Христос [Спаситель світу]» з моїм підписом на спомин візитації. Він радо прийняв з зацікавленням і при цьому сказав, що його зять українець (певно католик) і буде кому прочитати.

Після того ми сердечно розпрощались і варта вивела нас до авта. Кажуть, що це перший випадок, коли єпископ український тої чи другої церкви був покликаний так з почотом розписатися в книзі почесних гостей.

На з'їзді наша просьба до Вашого Високопреосвященства сказати слово і на початку Дух[овної] Конференції і на початку З'їзду про стан УГПЦ в обох західних Спархіях.

В неділю 6 грудня увечері відбудеться Концерт на честь Вашого Високопреосвященства, на честь З'їзду і 35 річн[иці] Ювілею УГПЦ. Бо цей день є і святом ювілею.

Будьте здорові. Нехай допомагає Бог. З братерською пошаною в Господі.

† *Архиєпископ Михайл*
Заступник Митрополита УГПЦ.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 34, 34зв. Копія. Машинопис.

---

* Очевидно, це написана українськими літерами назва головного залу для офіційних прийомів мера міста – “Міська зала” (англ. “City Hall”).

№ 302

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, грудень [?] 1953 р.

Слава Богу.

‡
УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eastern Eparchy
of Canada

Archbischof Michael
Toronto, Ontario

Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Високопреосвященніший і Дорогий ВЛАДИКО!

Повідомляю, що З'їзд пройшов задовільно. Також і Духовна Конференція. Відчувалася Ваша відсутність і я не міг заповнити її, бо певно Ви б сказали багато практичного. Але на все воля Божа.

Як здоров'я Ваше? До Вінніпегу на наради повної Консисторії я прибуду 25 грудня рано, як дасть Господь. Прохав би, щоб о[тець] Скакальський вийшов на зустріч. Заміщав Вас у Гамільтоні. Все пройшло добре, хоч не знаю, який збір коштів.

Цю неділю іду в Монреал, щоб також заступити Вас. З'їзд ухвалив вітати Вас телеграмою такого змісту: «Цей З'їзд Східної Епархії з синовньою любов'ю вітає Ваше Високопреосвященство. Висловлює жаль, що стан здоров'я не дозволив Вам прибути і молить Бога про якнайскорше Ваше видужання для дальшого користування Вашої Архипастирської Праці». 3-й З'їзд Сх[ідної] Епар[хії] УГПЦ в Канаді.

Не міг переслати своєчасно цієї телеграми, тому прошу прийняти тепер.

З'являються кандидати на священників і я раджу їм звертатися до Вашого Високопреосвященства.

Нехай підкріплює Вас Господь. З Брат[ською] в Господі пошаною

† Арх[ієпископ] Михаїл

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 38. Копія. Машинопис.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 3 лютого 1954 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr.
Toronto, Ontario

3.2.[19]54 [року]^{2*}

Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Високопреосвященніший і Дорогий ВЛАДИКО!

Переглянув пересланий Вам примірник частини требника і сьогодні вислав. Моїх завваг не багато, але вони суттєві і їх треба врахувати. Так у молитві освячення води в Тайні св[ятого] Хрещення: «Великий Ти Господи...» у Вас сказано: «нема жодного слова, щоб похвалити чуда Твої». У слов'янському: «ні єдино же слово доволно будет к пенію чудес Твоїх». Отже, слова є на похвалу чудес Божих, але вони недостатні, а у Вас ніби такого слова взагалі нема. Розходження велике. Моя думка, що не корисно вносити таке невинуватене розходження.

У символі віри Ви внесли тричі «ВІН» у 5,6 й 7-му члені. Цього нема ні в слов'янському, ні у Ваших попередніх перекладах і непотрібно, бо все ясно. Ми прагнемо утотоження текстів, а не розбіжностей. У деяких місцях коло дієслів оте «був». Коли визнати його необхідним для підсилення, то треба ставити коло кожного дієслова. Але коли сказати: «Бог “був”» створив світ, то треба казати: «Христос “був” воскрес». То що ж тоді вийде? Це форма відступна: – був погодився, але відмовився. Був воскрес та знову вмер. Тож на мою думку, не треба того «був» ставити, бо воно затемняє смисл. Може де його і вживають, але й у вас нігде в ваших творах Ви його не пишете. То ж не треба й тут.

Ще одно я пропустив зазначити у «Требнику», а саме: треба перед сповіддю додати, що людина, яка в сповіді бажає у Бога прощення, мусить сама простити на кого, що має, згідно слів Христових в молитві Господній і (Мт. 6, 14–15)^{3*}.

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ-1281. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} “Коли ви прощатимете людям їхні провини, то й Отець ваш небесний простить вам. А коли Ви не будете прощати людям, то й Отець ваш Небесний не простить вам провин ваших”. (Мт. 6, 14–15).

Також треба перед ПРИЧАСТЯМ зазначити як повинна людина до того готуватися постом і молитвою (1 Кор. 11, 23–29)*.

У нас так мало про це говорять, тому люди не ставляться до Св[ятого] ПРИЧАСТЯ так, як треба. Та це й священникові дасть поклик говорити на цю тему.

В Тайні ШЛЮБУ. Між іншим, я б не казав ШЛЮБ, а ОДРУЖЕННЯ. Шлюб це польське слово, бо по нашому «ЗЛЮБ» злюбитися, а не шлюбитися. Ви присягу помістили аж після того, як кінчено вінчання і вже вінці знімати. А що, якби одно з них сказало, що такої досмертної присяги він чи вона не дає? Тоді що? Адже Тайну Вінчання вже виконано? Наші священники тут ту присягу беруть перед Благословенне Царство ... ц[еб]т[о]перед Вінчанням, а не по вінчанні.

Назагалі, укладення «Требника» добре. Церковність і побожність у молитвах збережена, що саме цінне. Я сам за це стою. Я радив би, навіть прохав би і в псалмах триматися стилю нашої мови в побудові речень в порядку слів, а не триматися порядку грецького чи іншого. Головне смисл і дух, а буква [це] засіб.

Пропущена молитва благословення спільної чаші, а дещо два рази надруковано. Молитву я дописав, а повторне викреслив.

Треба, щоб друкарня номерувала листи, бо ці були зшиті так, що тяжко було розібрати який за яким. Оце все, покищо.

З Люб[ов'ю] в Господі

† Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 40. Копія. Машинопис.

---

* “Бо прийняв я від Господа, що й вам передав, що Господь Ісус ночі тієї, як виданий був, узяв хліб, подяку віддав, і переломив, і сказав: Прийміть, споживайте, це тіло Моє, що за вас ломається. Це робіть на спомин про Мене! Так само і чашу взяв Він по Вечері й сказав: Ця чаша Новий Заповіт у Моїй крові. Це робіть, коли тільки будете пити, на спомин про Мене! Бо кожного разу, як будете їсти цей хліб та чашу цю пити, смерть Господню звіщаєте, аж доки Він прийде. Тому то, хто їстиме хліб цей чи питиме чашу Господню негідно, буде винний супроти тіла та крові Господньої! Нехай же людина випробовує себе, і так нехай хліб їсть і з чаші хай п'є. Бо хто їсть і п'є негідно, не розважаючи про тіло, той суд собі їсть і п'є!” (1 Кор. 11, 23–29).

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 23 лютого 1954 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr.
Toronto, Ontario

23.2.[19]54 [року]^{2*}

Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство!

Надсилаю відпис протоколу засідання Єпарх[іальної] Ради від 12 лютого ц[ього] р[оку] Ч[исло] 1. Відпис повідомлення, надісланого парафіям Сх[ідної] Єпар[хії] статтю до «ВІРА Й КУЛЬТУРА», або до «ВІСТНИКА»: Укр[аїнська] Прав[ославна] Церква й ЗАЛІЗНИЙ ФОНД УГПЦ натурою.

Сьогодні вислав частину трєбника з моїми заввагами.

Чекаю відповіді на мого попереднього листа в справі поїздки до ЗДА 14–16 травня ц[ього] р[оку]^{3*}.

Відбув візитацію в Судбури. О[тець] Чижів справу налагодив. Там уже на будови церкви зібрали 10 тис[яч] дол[арів]. А підчас обіду зібрали 3.000 дол[арів]. Є надія, що розпочнуть якщо не до Пасхи, то зараз після Пасхи. Надіються до листопаду бути вже в церкві.

Справу у Грімсбі можна полагодити через надзвичайні Загальні збори, які певно скличуть тижні через два. Там діє партійщина (довірочно: СУС, скрито, бендерівщина), а нерв всьому баюс.

Як здоров'я Ваше, Владико? Питаю бо сам не так то добре чуюсь. Нехай допомагає Бог.

З брат[ньою] пошаною в Господі † Арх[ієпископ Михаїл]
Ваше Високопреосвященство!

Я надіслав Вам звернення від біблійного Товариства про їх ювілей 7 березня. Одержав і знову листа, якого пересилаю Вам.

Ви мали ближчі стосунки з тим Товариством через друк Вашої Біблії, тож прошу Вашого зарядження як мені реагувати на всі ті запрошення.

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 41, 41зв. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом..

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: “НЖ-1289.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Відповідь на це запитання з поясненнями щодо фінансування і організації поїздки див. док. № 600 (Лист від митр. Іларіона арх. Михаїлу від 25 лютого 1954 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 333.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 10 березня 1954 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr.
Toronto, Ontario

10.3.[19]54 [року]^{2*}
Високопреосвященнійшому Вл[адиці] ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади^{3*}

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Перше всього поздоровляю з Великим Постом і бажаю високого піднесення в молитвах.

Пересилаю протокол першого засідання Богословського Товариства як відділу на Сх[ідну] Канаду. Всебічно обговорювали ту справу. Особливо спинилися на п[унктах] 14, 15, 16. Думки всіх членів зійшлися на тому, як записано. Наша думка, що з грошовими справами від членів треба почекати, доки набереться більша кількість. Боїмося, що п[ункти] 14–16 так, як вони є, не заохотять багатьох виступати.

Пересилаю один прим[ірник] моїх порад на піст. В минулих роках вони мали добрий наслідок, бо число говіючих зросло в кілька разів скрізь, тому й тепер я повторив.

Журнал «Віра й Культура» отримав. Зміст зростає. Думаю, що зросте ще більше. Дякую за надрукування й моєї статті.

О[тець] Грицина писав, щоб відкриття фірми нашої, як осередку УГПЦ Сх[ідної] Канади перенести на 23 травня, щоб безпосередньо, вернувшись з Америки, приступити до тих урочистостей. Не знаю, чи впиємо, але коли Ваша така воля, то постараємось.

В справі висвяти студента Титаренка на священника. Ніби Ви погодилися висвятити в Сен Кетринс. Так мені сказали. Наша думка така, що то не буде добре, бо то там ніяка церква. Там відбувається все, що хочеш. Коли там довершити таке таїнство, то Титаренкові будуть закидати, що його святили в... клубі. Ліпше зробити це в Гамільтоні. Туди зможуть приїхати всі його родичі. Є потягнення, щоб Титаренка залишити в Сен Кетринс. Нема

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “НЖ-1291.1. Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Відповідь на цей лист див. док. № 601 (Лист від митр. Іларіона арх. Михаїлу від 12 березня 1954 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 334.

пророка в честі в своїм селі. Те станеться й з Титаренком. Такого я б не порадив.

До Біблійного Товариства я не послав нікого, не маючи від Вас вказівок.

Чекаю на ту другу книжку, «ПРАВОСЛАВІЄ В ЖІЗНІ», щоб разом вислати належність. Будьте здорові. Нехай підкріпляє Господь.

З брат[ньою] в Господі пошаною

† Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 42. Копія. Машинопис.

№ 306

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 11 березня 1954 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop's Chancellery
Toronto, Ontario

11.3.[19]54 [року]^{2*}
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Вчора вислав Вам Протокол Організаційного зібрання Богословського Товариства^{3*}. Вів я його за тим проектом, що Ви раніше були подали. Не придивився в журналі «Віра й Культура», що там є зміни і тому так ми уклали протокол. Сьогодні ближче придивився і бачу, що наші дискусії були зайві. Одначе, коли тільки Президія у Вінніпегу приймає в дійсні члени, то я не знаю, що робити, бо й чи й мене мають приймати? Прошу вказівок, як же з такими професорами, як Килимник, Власовський, Іванис? Чи маю я закладати філію, якщо й сам не знаю, чи я член? У Вас в статуті не сказано про єпископів.

Тепер я не можу вважати того протокола за життєвий. Вашого Високопреосвященства люблячий брат в Господі

† Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 43. Копія. Машинопис.

* Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: "НЖ-1292. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{3*} Своє благословіння на ці збори Іларіон надіслав у листі. Див. док. № 602 (Лист від митр. Іларіона арх. Михаїлу від 26 березня 1954 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 334–335.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 17 березня 1954 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr.
Toronto, Ontario

17.3.[19]54 [року]**
Високопреосвященнішому ПАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий ВЛАДИКО!

Листа Вашого від 12 березня отримав і дуже дякую^{3*}. Дякую за Благословення провадити справу Б[іблійного] Т[овариства]. Думаю, що краще й корисніше було б, що професори, які бажають працювати в Б[іблійному] Т[оваристві] (звичайно) православні й члени церкви ставали членами Б[іблійного] Т[овариства] по нашій рекомендації, а не якомусь офіційному прийнятті Президією Б[іблійного] Т[овариства]. Бо не вони просяться до нас, а ми їх запрошуємо.

Журнал «В[іра] й К[ультура]» треба надсилати парафіям по кілька примірників, небагато. Найдуться ті, що куплять, а священники порекомендують за кожне нове число. А у «Вістнику» треба завжди реклямувати журнал на збільшення передплатників. Бо іншого способу збільшити їх нема.

Добре було б, коли б «Вісник» уже міг друкувати все, що потрібно Церкві.

Про поїздку до Філадельфії: було б дуже несмашно, коли б наша голосна подія 14–16 жовтня м[инулого] р[оку] зійшла на фальцетик, а потім замовкла. Вони не виконали, бо й ми не виконали. Говорилося про спільне видання Бог[ослужбового] журн[алу] а що вийшло? Говорилося про спільні переклади Богосл[ужбових] книжок, а як є на ділі? Але ми не маємо права припиняти намагання спільних дій, бо викличемо [ро]зчарування у вірних і тут і в інших країнах, і цим дамо козиря ворогам. Коли треба, то можна знов написати до Вл[адика] Івана ділового листа, аби повідомити нас, що і як має відбутися в них ця нарада й відправи. Чи так як у нас, чи вони пляну-

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

** На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: “НЖ-1293.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ПАРІОНА”. На звороті є продовження цього листа. До цього тексту прикладено такий самий штамп з іншим номером: “НЖ-1293.2.”.

^{3*} Лист від митр. Паріона арх. Михаїлу від 12 березня 1954 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 334.

ють щось ширше? Я стою за те, що ми мусимо віддати їм візиту, бо крім всього з нашого боку було б нечемно. А це б понизило нас.

Що до прикростей, то маю їх тут чимало, та що зробіте. Путь наш тепер вузький і прискорбний: біди від своїх, біди й від чужих. Та що зробіте? «В терпінні Вашім стяжть душі ваші...»

Ви можете сміятись там, де другий мусів би плакати, а це великий дар Божий. Тож берімо так, як є, без нервів. А Бог pomoже.

У справі відкриття нашого Церковного Осередку:

На поширеній нараді Товариства ухвалено: назва: «Українське Православне Товариство Сх[ідної] Єпархії». Скорочено УПТСЕ.

Назва фарми: «Український Правосл[авний] Осередок «КИЇВ» Сх[ідної] Єпархії» – «УПОКСЕ».

Всебічно обговорювали час відкриття: мусимо погодитися на 23 травня, бо на 30 травня припадає молодика, можна сподіватися дощу. До того дня й будемо спішити приготовитися. А Вам буде окреме запрошення.

Доповіді на сходах Допомогово Братства Св[ятого] Володимира, на диво, завжди многолюдні. Доповіді цінні і їх обов'язково треба надрукувати, бодай частинами у «ВІСНИКУ».

Із Грімсбі одержав я повідомлення про те, що вони на місячник 7 бер[езня] ухвалили просити Консistorію про зміну священика. Якщо така зміна заіснує, то треба їм поставити тверді умови і відібрати від них підписку, що на протязі трьох років вони вже не будуть турбувати Вл[адику] м[итрополита] й к[у]рію та дадуть священникові повне утримання й квартиру. Там тенденція певної групи беззастережно керувати справами, а щоб священик був у них на побігушках. Це лишилась одна парафія, що ніяк не хоче порвати з минулим трактуванням священика, як наймита. Не всі, а група (але це службово). В інших парафіях ніби спокій.

З братерською в Господі пошаною та любов'ю в Господі

† Арх[иєпископ Михаїл]

Сьогодні 17.3 одержав листа від Вл[адики] Мстислава [Скрипника], де він пише, що офіційне запрошення до консула – дати Вам і мені перепустку вони вишлють незабаром.

† Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп.1, спр. 51, арк. 44, 44зв. Копія. Машинопис.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 23 березня 1954 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr.
Toronto, Ontario

23.3.[19]54 [року]^{2*}
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство!
Дорогий Владико!

У зв'язку з тим, що аж занадто відчувається натиск укр[аїнських] католиків на православних УГПЦ, я написав статтю, яку пересилаю. Думаю, що її треба було б надрукувати в журналі «В[іра й] К[ультура]», також і в «Укр[аїнському] Голосі», або у «Віснику». Підпис може бути тільки такий, як подаю, або «Православний». Якщо годиться, то можна надрукувати.

Доповіді Св[ято-] Волод[имирського] Братства пройшли з добрим успіхом. Ще лишилося кілька. Ті доповіді можна б надрукувати і вони б були корисні для всього загалу.

Урочиста панахида по б[лаженної] п[ам'яті] Т. Шевченкові має відбутися в Хрестопоклонну неділю. Священники будуть говіти в Хрестопоклонну середу.

Засідання Б[іблійного] Т[овариства] має відбутися у вівторок 30 березня, а 31 в середу будуть всі священники Онтаріо в Катедрі. Там і поговоримо про членство в Б[іблійному] Т[оваристві].

Відкриття осередку остаточно визначаємо на 23 травня. Уже є господар. Членство збільшується. Будьте здорові і нехай підкріплює Вас Господь. З братерськ[ою] в Господі пошаною

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 45. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 309

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, березень, 1954 р.

Ваше Високопреосвященство!

Вчора вислав Вам статтю «Час спинитися»*, написану під свіжим враженням прочитаного, і може написав трохи загостро.

Пересилаю ще один примірник виправлений. Але ще Вас, Владико, прошу переглянути, бо писав зхвильовано, може ще щось злагіднити.

Також думаю, що й підпис треба поставити просто «Православний», або тільки М[ихаїл (?)] аби не накласти безпосередній удар по нас. Трохи не чуюся добре, тому й думки якісь гарячкові.

† Арх[ієпископ Михаїл]

Високопреосвященнійший Владико!

Із листа о[тця] Е. Грицини вбачаю небажання їхати до Вашингтону на Конференцію. Якже тоді? Перепустку я клопочу. Я дуже прошу з'ясувати ту справу остаточно, щоб я знав як розподілити свій час.

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 46. Копія. Машинопис.

№ 310

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 6 квітня 1954 р.

Слава Богу^{2*}.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА СПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr.
Toronto, Ontario

6.4.[19]54 [року]^{3*}

Високопреосвященнійшому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Пересилаю протокола ч[исло] 2 засідання Богословського Товариства з Священниками, після спільного говіння. Поінформував про становище й

---

* Митрополит Іларіон повідомляв арх. Михаїла про те, що отримав його статтю “Час спинитися” і про можливість її публікації, див. док. № 603 (Лист від митр. Іларіона арх. Михаїлу від 5 квітня 1954 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 335.

^{2*} Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампугу: “НЖ-1296. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

завдання Н[аукового] Б[іблійного] Т[овариства]. Прийняли з задоволенням і винесли ухвали. Як то видно з протокола. Всі внесли по 1 дол[ару]. А було 11. Додаю й свого і за прислану Вами кн[ижку] «Християнство в житті». Разом пересилаю чек на дол[ари] 13, 20. Прошу переслати поквитовання на моє ім'я, бо я від себе видав кожному поквитовання.

Пересилаю і Відозву про фарму. Для інформації. Будьте здорові. Нехай охороняє Бог. З брат[ерською] в Госп[оді] пошаною

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 47. Копія. Машинопис.

№ 311

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 13 квітня 1954 р.

Слава Богу*.

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

13.4.[19]54 [року]**

Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Вашого листа отримав. Дякую. Але його нікому не покажу, бо то буде ложка дьогтю в бочку меду. А разом з тим і не піднесе престижа митрополита тут на сході. Бо Владика митрополит є не тільки Вінніпегу, а й усієї УГПЦК.

Від Вашого листа відчувається, що написаний він під свіжим враженням і дещо призабуто. А саме: на другому епарх[іальному] з'їзді Сх[ідної] Єпархії Ви, Владико, були присутні, був присутній і Всеч[есний] о[тець] Грицина. Ви з'їзд і всю його його працю благословили, благословили й купівлю, чи забуття фарми.

У нашому заклик, відпис якого я Вам послав, та ухвала з'їзду процітована. Як вже тоді без Вашого благословення? На 3-му з'їзді був Всеч[есний] о[тець] голова През[идії] К[онсисторії]. Ті ж самі розмови повторені про фарму (див[ись] протоколи). Ні Ви, ні Консисторія тих ухвал не заперечила. Значить все йшло законно. Коли б саме єпархія зразу купувала фарму за

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

** На документі є відтиск квадратного штамп: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

гроші, то тоді зрозуміло, що мусіла б запасти ухвала К[онсисто́рії] і Ваше особисте спеціальне благословення? Невже треба благословення на те, щоб люди складали пожертви на церкву?

Думаю, що для Вас, Владико, не все ясно, то я повторю: фарму купило Товариство. Щоб допомогти і собі і церкві. Собі: набути осередок, де б наші діти найшли літній відпочинок. А їх у нас в Торонто, Ошаві, Гамільтоні, Грімсбі, Ватерфорді, Бронтфорді й інших парафіях більше ніж 500 душ.

Знов собі, цебто Сх[ідній] епархії: у Вінніпегу щороку відбуваються Українські курси літом. Зі Східної Канади туди не ідуть бо далеко, за винятком одиниць. Інститут Св[ятого] Володимира в Торонто вже в минулому році мав десяток слухачів. Він мав 3,500 дол[арів] і вклав позичково на цю фарму, щоб мати місце для навчання. Батьки дітей вступають у члени Товариства, бо бажають, щоб їхні діти мали де провести літо. Хто може тим батькам заборонити?

Вас злякало те, що може церкві доведеться виплачувати за фарму. То не так. Люди позичили на фарму, щоб заплатити першу суму, але майже всі що дали по 100 дол[арів], напевно не сподіваються їх отримувати назад, якщо справа піде добре. А ті, що позичили по тисячі і більше, напевно залишать по півтисячі. Треба тільки не розхолоджувати їх отакими листами, а ще більше заохочувати. Ваше, Владико, сильне митрополиче слово до людей не одну тисячу залишить за церквою. На це ми сподіваємося під час відкриття.

Питаєте, хто купив фарму? Товариство купило. Православне Українське Товариство Сх[ідної] епархії з тим, щоб цей маєток поступово перейшов до УГПЦ, бо саме для неї його куплено. Але поки що господарем його є Укр[аїнське] прав[ославне] товариство Сх[ідної] Єп[архії]. Воно опікується, воно постарасться, щоб фарма сама себе утримувала й викупляла.

Відбудемо урочисте відкриття. Яка сума збереться з пожертв, то то вже буде даток на фарму від Сх[ідної] епархії, церковний даток. Ті гроші мають піти на упорядкування фарми, як осередку і може щось на спішну оплату. Повторюю, що фарма мусить сама себе виплатити. Ні Вл[адика] митрополит, ні К[онсисто́рія], ні Єпар[хіальна] рада, ні я як єпископ УГПЦ ніяких грошових зобов'язань не несемо, але я і члени Єп[архіальної] ради, як приватні особи несемо відповідальність нарівні зо всіма членами Товариства. Не можна думати, що напр[иклад] проф[есор] Смольський дав позичково 4,500, то нехай би всі пожертвував: він не мільонер, але хоче своїм дітям місця на літо. І щоб те місце належало церкві.

Якихось збірок по парафіях не збираються робити. Але маємо намір зібрати членства 1000 осіб з річним внеском 10 дол[арів]. Це дало б 10.000. Це пожертви вже були б, коли б фарма вже була впорядкована. Тепер збирають для впорядкування.

Тут на Сході цілком свідомі того, що треба й на Катедру і на Колегію, і не тільки свідомі, бо якщо о[тець] Стратійчук зібрав лише в Торонто 3 тис[ячі] з лишнім, навіть у Гамільтоні щось до 800 дол[арів], хоч там над своїми боргами плачуть. Також і по інших парафіях, так що сподіватися цього року зі Східної Канади може десяток тисяч, то це про щось говорить. У нас

прохання було і є, щоб усі пожертви з Сх[ідної] Єпарх[ії] були скоро підраховані, бо нам усе зазначають, що ніби мало даємо. Цікаво скільки дав цього року Вінніпег?

Також говориться, що Ювілейний фонд не дописав. Здається, Монреал зібрав 1000, Торонто може коло того. Оттава навіть 600 з лишнім, а як решта парафій ще не знаємо. У всякому разі Ювілейний на Сході дав більше 3,000 дол[арів]. А як Едмонтон? І чому? Все це тут знають і запитують.

Після Пасхи сюди на Схід приїжджає прот[оіерей] о[тець] Савчук, також за збіркою на Колегію, і дадуть якусь тисячу чи й більше здобуде. Отже ніякі фарми не перешкоджають давати. Там у заклику трохи не ясно написано (надруковано) про які збірки говориться. Та сказано, щоб ті, які бажають стати членами У[країнського] п[равославного] т[овариства] Сх[ідної] є[пархії] надсилали свої членські вкладки через єпарх[іальну] канцелярію, або щоб заряди збрали ті членські вкладки та разом до товариства переслали. А коли яка б парафія захотіла стати членом Товариства то й вона щось вносить і виділяє свого делегата. Отже це ніякі збірки. Хто охоче вступить.

Щодо стану, який зараз на фермі. Там є вже господарь, який доглядає. Йому платять по 100 дол[арів] на місяць, дають приміщення й город. Він приступив до очистки саду, й провадить ремонти.

Є думки, щоб зробити на фермі українське село. Це б то кілька акрів поділити на льоти, продати по 200 дол[арів] (3 акра 6 лютів) і з тих грошей зразу виплатити ферму. Це можливе. Бо 100 акрів тяжко впорати.

Тож, Ваше Високопреосвященство, замість отакіх песімістичних листів, я радив би й Вам вступити в члени цього Товариства. Це заохотило б не одного також вступити. Ви як почесний патр[іарх].

До поїздки на конференцію в Філадельфії я готуюся, але чи встигнуть мої документи. Вл[адика] Мстислав обіцяв від їхньої консісторії надіслати прохання до консуляту, щоб дали вчасно перепустку. Буду чекати.

Можемо порадувати Ваше Високопреосвященство великою кількістю говіючих по всій єпархії. Це поки що все. Бажаю Вам, Владико, багато здоров'я та молитовного піднесення на Страстному тижні, а тоді вже в Світлій радості святкувати Світле Христове Воскресення.

З братерською в Господі пошаною

† Арх[иєпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 48, 48зв. Копія. Машинопис.

№ 312

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 20 квітня 1954 р.

Христос Воскрес!^{*}

† U.A.P.Z.
Erzbischof Michael
U.A.O.Ch.
Archbishop Michael

20.4.[19]54 [року]^{2*}

Ваше Високопреосвященство!

Статтю «Пора зупинитися» я передав до Св[ято-] Волод[имирського] Братства, щоб підписали й передали Вам. Довідаюсь що вони виготовили резолюції на зроблені виклади з приводу виступів укр[аїнських] катол[иків] проти прав[ославної] церкви, і ті резолюції пошлють до всіх часописів і до Вас, підписані управою Братства. Тож моя стаття ніби вже відпадає.

Бажаю високого піднесення в молитві в ці страстні дні та в здоров'ї святкувати дні Св[ятої] Пасхи.

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 49. Копія. Машинопис.

№ 313

Архієпископ Мстислав (Скрипник)

м. Нью-Йорк, 20 квітня 1954 р.

Ukrainian Orthodox Church of the U[nited] S[tates of] A[merica]

Archbishop M. S. Skrypnyk
President of the Consistory
Mailing Address:
Box 376
South Bound Brook, N[ew] Y[ork]
Phone: 9-2348

Квітень 20, 1954 [року]^{3*}
Його Високопреосвященство,
Високопреосвящений Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади,
Вінніпег, Ман[ітоба] Канада^{4*}

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико,

Владика Митрополит Іоан [Теодорович], ще на початку квітня, поінформував мене про Вашого до нього листа, в якому Ви висловили непевність щодо можливості Вашого приїзду до ЗДА на конференцію наших Церков, що її, за Вашою згодою, Вл[адика] Митрополит Іоан визначив на дні 14–

^{*} Текст листа надруковано на машинці на бланку. В правому верхньому куті є відтиск штампу Архієпископа Михаїла з написом французькою і англійською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: “НЖ-1298. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{4*} Текст листа надруковано на машинці на бланку.

16 травня б[іжучого] р[оку]. У цій справі Вл[адика] Митрополит відписав Вам ще 6 квітня, висловлюючи думку, що існуюча на укр[аїнському] церковному терені поза Батьківщиною ситуація вимагає наших спільних нарад і рішень.

Я цілком погоджуюсь з думкою Вл[адика] Митрополита Іоана. Окрім того вважаю, що наша перша зустріч у Канаді мала більше святочний характер. І це натуральне, бо то була перша зустріч. Думаю, що друга буде більше ділова. Справ же до обговорення й рішень чимало.

Ви от звернулись з листом до митрополитів з такою важною справою, як спільне опрацювання й видання «Службника». Я цілком поділяю Вашу думку щодо нагальности цієї справи і конечности повної кооперації в її реалізації. Відкладати з нею просто не вільно. Є, очевидно, й інші не менш важні.

Одначе, до 14 травня не так багато часу лишилося. Ми заздалегідь повинні бути певні Вашого приїзду, бо перед нами чимало справ технічного порядку, як замовлення готелів, замовлення готелю на банкет, підготовка до урочистої Служби Божої і т[ому] п[одібне]. Тому, дуже Вас прошу, Владико, повідомити нас, можливо відвратно, про Ваш приїзд та скільки осіб з Вами приїде, як також-чи маємо від себе написати до консулату в справі видачі Вам і Вашому оточенню віз. Останнє торкається лише тих осіб, що не мають канад[ського] громадянства.

В надії на Вашу скору й прихильну відповідь, залишаюся відданим у Христі

† Мстислав Архиепископ-канцлер.

ЦДМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 53, арк. 2. Копія. Машинопис.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 26 квітня 1954 р.

Христос Воскрес*

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Greek Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Drive]
Toronto, Ontario

26.4.[19]54 [року]^{2*}

Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

Вашого листа і відпис листа до Вл[адики] м[итрополи]та Іоана [Теодоровича], написаного Вами 22 квітня, я отримав. Дякую за повідомлення. Завчасу буду знати, як розмістити свій час.

Про свого листа, писаного Вам, Владико, в справі фарми, я не сказав би, що він тяжкий, або непривітливий, він скорій зтурбований. Фарму купили Товариство, в якому я є рядовим членом. Моя «вина» тільки в намаганні, щоб фарма стала церковною і притому так, щоб УГПЦ нічого не платила за неї, а щоб фарма сама себе викупила. Нелегка це справа, і коли здавалося наладнаеш справу, то Вам Владико, хтось освітить її так, що Ви примушені писати отакого розхолоджуючого листа. Тим я зтурбований.

Я з'ясував це Вам, але Вас це не переконує. Що ж я зроблю? Зрозуміло, що нехай хтось з консісторських дорадників в'яснить. Але я боюся, що піде ще більше розхолоджування, тому я заздалегідь не беру на себе вини за наслідки.

Щодо запрошення Вашого Високопреосвященства на відкриття. Ми планували на 30 травня. З Вашої поради, й поради о[тця] Грицини неохоче погодилися на те число 23.05^{3*}, бо не встигнуть приготувитися. Неясність поїздки до США також не давала можливості сказати останнє слово. Бо спеціально запрошувати – це значить оплатити подорожі і оплатити час. Який збір буде ми не знаємо, тому вважали, що по дорозі і Ви, Владико, і о[тець] Грицина звеличите відкриття своєю присутністю й довершенням самого відкриття. З відкладенням поїздки до США справа міняється. Гуме-

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом. Частина тексту підкреслено від руки олівцем.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуг: “НЖ-1299.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Дату дописано над рядком від руки.

нюк, як головний трост у цій справі, стоїть за тим, щоб відкриття осередку перенести на червень, можливо на 27. На цьому тижні скликають поширене засідання, певно в четвер. Тоді буде остаточне вирішення часу відкриття і офіційне запрошення буде укладене Управою, що й буде зразу ж переслано Вашому Високопреосвященству.

У «Віснику» я прочитав, що на 27 червня у Вас візітація в Кридор Саск. Якщо ухвалять відкриття осередку «Київ»*, на 27 червня, то я від себе і в імені Епархіяльної Ради прошу 27 червня присвятити Торонтові. Навіть можна було б при цій нагоді відвідати Монтреаль. Коли б бажали, лише з Вашого доручення я повідомив би їх. Без Вас відкриття не мислиться. Ви самі побачили б і сказали своє слово. Вигода велика, бо поруч фарми по 1000 дол[арів] за акр, а наша лише по 500. Лише треба господарчої мудрости, щоб вивернутися з труднощів. Помилкова думка, що ніби у нас тут якийсь рівнодушне ставлення до прибуття Вас до Торонто. Ваш авторитет тут багато вищий, ніж де інде, і прибуття Ваше особливо бажане.

Що до стану в Торонто і в епархії:

В Торонто Страстний тиждень і взагалі Великий піст пройшли у великому молитовному піднесенні, собор наш тепер аж надто замалий. На протязі посту говіло до 1500 душ, без малих дітей. На Пасху були відправи ноччу і рано, в обидва рази собор був переповнений до країв, та ще дуже багато було й надворі. Та внизу під собором було до 400 людей коло пасок. Туда були проведені голосники, щоб слухали відправу. В понеділок також було людей багато.

Несподівано для нас радіовузол забажав зфільмувати нашу Пасхальну утринню і пустити на телевізю. Справді в суботу було приготовлено все і всю утринню зфільмували і вже в на самий Великдень в 4 год[ині] по обіді на телевізії показували. Дуже добре схвачено. Особливо добре схвачено співи хору. На телевізії давали пояснення важливіших моментів.

По всій епархії майже цілі парафії приступили до св[ятого] Причастя. Так у Montreal²* не кажу вже про параф[ію] св[ятої] Софії, де багато людей. У Свято-Покровській я був у 5-ту неділю і говіло до 120 душ тільки за цю неділю. Навіть у Грімсбі, де членів не багато, але говіло до 150 душ.

2 травня маю бути в Оттаві, а 9 в Сент Кетринс.

Сумую й болю душею, що Ви, Владико, ніяк не позбудетеся всього отого тяжкого там у вас. Молю Бога, щоб уже якось позбутися всього того. Вірю, що Господь допоможе. Молю Бога, щоб підкріпив Ваші сили.

З любов'ю в Господі та брат[ерською] в Господі пошаною

† Архиепископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 50, 50зв. Копія. Машинопис.

* Див. док. № 307, стор. 409.

² Назву міста дописано від руки олівцем.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, без дати

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

[19]54 [року]^{2*}

До Високопреосвященнішого ІЛАРІОНА,
Митрополита Вінніпегського і всієї Канади
Та до Хвальної Президії Консиситорії.

Цим повідомляю, що справа відкриття нової парафії в Монтреалі полагжена мною позитивно в дружній розмові ініціативної групи з зарядом парафії св[ятої] Софії та в згоді з о[тцем] протоієреєм В. Слюзарем. Ініціативна група дала підписку в підпорядкуванню Статутів й Чартерів УГПЦ та Владиці митрополитові й своєму єпархіяльному архиєрею. Також і в діакезіяльному фонді.

Тимчасово буде обслуговувати нову парафію отець Петро Архангельський, бо вона складається головним чином із новоприбулих. Церква має бути далеко від церкви св[ятої] Софії. Благословення на відкриття парафії мною дано. А коли б Владика митрополит бажав посилити його, яко Голова УГПЦ в Канаді, то прошу Ваше Високопреосвященство таке благословення надіслати на мою адресу, а я вже перешлю до Монтреалу.

У Віндзор також справа полагжена добре. Мирно. Туда надсилаю прот[оієрея] Гр[игорія] Криштанович, доки прибуде отець Боднарчук.

Просьба моя, а разом і Єпархіяльної ради справу о[тця] Ульяна не вважати закінченою в справі призначення його до Ватерфорд. Тут треба дати слово самому Ватерфорду. Крім того, необхідно, щоб ті священники, які бажать одержати парафію в Східній єпархії, подавали прохання також і до єпархіяльного архиєрея, щоб він міг дати свої думки ще до становища в парафії і до самого кандидата. То таке ігнорування єпархіяльного центру спричиняється обезцінювання і архиєрея і Церковно-єпархіяльної ради і тим самим знищує їх авторитет що не є вигідним для Церкви й справи.

† Архієпископ [Михаїл]

Ваше Високопреосвященство!

Листа Вашого отримав і дякую за потіху. Бо є дуже велика небезпека, а саме: дехто з тих, що перейшли від гр[еко-]кат[оликів], кажуть: якщо ста-

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

неться знову заколот, як був за Вл[адики] Мстислава, то ми повернемося назад до католиків. Ми хочемо спокою.

Дякую, що переслали служебника.

Передаю також листа в справі... Здається, я писав Вам у справі підвищення о[тця] Запаренюка до протоієрейства. Але з тою справою не треба поспішати доки не в'яsnиться його дальше становище.

Будьте здорові, Владико, нехай Господь підкріплює.

З братерською пошаною в Господі.

† Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 51, 51зв. Копія. Машинопис.

№ 316

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 6 червня 1954 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[EEK] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael

92 Burnside Dr[ive]

Toronto, Ontario^{2*}

АРХІЄРЕЙСЬКА ГРАМОТА

ВІДКРИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ОСЕРЕДКУ «КИЇВ»

Во ім'я Отця і Сина і Св[ятого] Духа.

Іменем Бога нашого, в Тройці Святій і Одноістотній славимого, як Архієрей Східної Канади, цією нашою Грамотою відкриваю цей УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ ОСЕРЕДОК Східної Єпархії Української Греко-Православної Церкви, під назвою «КИЇВ», на честь нашого Святого ЄРУСАЛИМУ – КИЇВА на Україні.

БЛАГОСЛОВЛЯЮ осередок цей до вжитку.

БЛАГОСЛОВЛЯЮ і благаю БОГА, щоб Осередок цей став місцем доброї ХРИСТІЯНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ КУЛЬТУРИ, відпочинку та рідного святого навчання.

Молю БОГА, щоб тут згодом повстав величний Храм, а може й скит та будівлі для тих, що будуть тут навчатися, і тих, – що побажають доживати свого віку в спокої та побожності.

Тут мусить повстати РІДНИЙ МУЗЕЙ, БІБЛІОТЕКА І ШКОЛА.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: “НЖ-1200.А.2. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Запрошую БОЖЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ на всіх жертводавців на це велике і святе діло.

БЛАГОСЛОВИ БОЖЕ.

З ласки Божої смиренний МИХАЇЛ, Архiepиcкoп Тopнтo і Схiднoї Канади.

Дано: Р[оку] Б[ожого] 1954. м[ісяця] червня, в 6-ий день.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 52. Копія. Машинопис.

№ 317

Архiepиcкoп Мiхaїл (Хороший)

м. Торонто, 11 серпня 1954 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

11.08.[19]54 [року]^{2*}

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННІПЕГСЬКОМУ І ВСІЄЇ КАНАДИ

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!

Листа Вашого отримав і цим листом спішу повідомити Вас про стан на Вест-Торонто. Там зчиняється ціла буча, частина подала петицію до Консistorії, аби залишити їм о[тця] Щербаня. Не знаю, чи вже переслали, а друга частина стоїть за те, щоб їм надати священника з новоприбулих. Про те, що до них може перейти священник, який не знає напівів та порядків церковних Вел[икої] України, не хотять і чути.

В п'ятницю 13 серпня мають відбутися у них загальні збори. Можливо, дуже бучні, і я не знаю чим скінчиться. О[тець] Щербань погоджується піти до С[ент-] Кетринс з тим, що о[тець] Овчаренко піде на його місце. О[тець] Гребенюк не поладить справи, а ще більше поглибить розділ. Та о[тець] Гребенюк напевно не знає, які умови в цій парафії. Квартири нема, а платять 100 дол[арів] на місяць. З родиною там утриматися тяжко, або й неможливо. Тож я від себе прошу Ваше Високопреосвященство, прийняти до уваги вищесказане, затримати о[тця] Гребенюка, а о[тців] Щербаня та

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуг: "НЖ-1205.А.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА". На другому аркуші листа є відтиск штампуг з номером: "НЖ-1205.А.2."

Овчаренка взаємно перемістити. Цим спасемо парафію В[ест]-Т[оронта] від розвалу та й С[ент-] Кетринс буде вдоволений. Додаю рапорт до Вас і консисторії.

Дуже сумую із стану Вашого здоров'я. Ще не час. Треба висвятити 2-х єпископів, а тоді вже думати про більший спокій. Ви Владико, багато працюєте над книжками, а літо якесь нездорове. Я сам уже два рази зомлів на Богослуженні, але не впав, дякувати Богу. Тож думаю, що й Ви зомліли не через здоров'я, а через духоту. А про нервування годі говорити, воно не нове, трохи відпору стоїка. Не знаю, що принесе нам майбутній собор. Але хочеться вірити, що більше заспокоєння.

Управа Православного Укр[аїнського] Товариства ухвалили просити мене зробити відкриття новозбудованого храму на честь успіння Богоматері 5 вересня ц[ього] р[оку]. Хоч довелося мені попрацювати фізично ось уже місяць чуть не на рівні з робітниками, але церква вийшла на диво гарна.

Од того приміщення, що Ви сказали «годиться на церкву», крім даху, стовпів та фундаменту нічого не лишилося, все перебудовано. Вівтар новий зі сходу зимового, спереду закритий ганок. Не знаю чи вспінемо зробити баню, але хрести поставимо. Церква вмістить стоячих до 200 душ. Вікна півкругом угорі, всього 4 в церкві і двоє у вівтарі. Стіни оббиті пресованим блакитним папером, підлога цементова без салеру.

Всю роботу й кошти взяв я на себе. Робітники працювали на моє запрошення безплатно, крім англійців. Конструктором робить пан Братків, голова заряду В[ест]-Тор[онто].

Повідомляючи про це прошу офіційного благословення на відкриття щоб вся справа виходила [від] Вищої Ієрархії Церкви.

Молю Бога за Ваше здоров'я. З любовію в Христі Господі

† *Арх[ієпископ] Михайл*

П.С. Як розв'язана справа з о[тцем] Бачинським і з Оттавою?

А[рхієпископ] М[ихайл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 53, 53 зв. Копія. Машинопис.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 11 серпня 1954 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

11.08.[19]54 [року]^{2*}

До Його Високопреосвященства,
Високопреосвященнішого
ІЛАРІОНА, Митрополита Вінніпегського і всієї Канади
Та до Світлої Президії Консисторії.

Внаслідок повідомлення від През[идії] Консист[орії] про призначення на Вес[т-] Торонто о[тця] Гребенюка, коли довідались, що він не ознайомлений з напівами та порядками служб, які були на Україні за київським уставом, повстало дуже тяжке занепокоєння. Бо тут понад 75 відсотків новоприбулих, що не можуть погодитися на інші напіви й порядки, як тільки великоукраїнські... Є загроза заколотів та тяжкого розколу.

Доцільніше взаємно перемістити о[тців] Щербаня і Овчаренка одного на місце другого, на це отці погодяться й громади будуть вдоволені.

Всечесний о[тець] Гребенюк може попасти в тяжкі умови і це не дасть заспокоєння ні йому ні громаді. Утримання на Вест-Торонто для священника 100 дол[арів] і кімната. О[тець] Овчаренко має квартиру в Торонто. Це полегчило б становище.

† Арх[ієпископ] Михаїл

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 54. Машинопис. Копія.

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штапу: “НЖ-1209.А. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”. На другому аркуші листа є відтиск штапу з номером: “НЖ-1209.А.2.”.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 9 вересня 1954 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

9.9.[19]54 [року]^{2*}

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННІПЕГСЬКОМУ І ВСІЄЇ КАНАДИ

Ваше ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО! ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!

Чув я, що Ваше здоров'я покращало і дякувати Богові. Ваше ласкаве благословення я прочитав на Богослуженні 5 вересня на фермі «Київ».

Вислухали з особливою увагою з закінченням ІС ПОЛЛА...¹

Дякувати Богу, день був гарний. Людей було багато. Загалом зібрано до 1500 дол[арів]. Не знаю скільки буде витрат. Можливо, що покриємо всі видатки по будові церкви. Разом вийшло понад 2000 дол[арів] це – матер'яли та найняті робітники. Дарові робітники та праця й руководство пана Браткова сюди не входять. Браткову треба б вислати подяку, бо він і пожертви склав і сам працював та напевно ще й почекає трохи грошей за матер'яли. Бані ще не зроблено, але є надія, що зроблять окремі жертводавці. Також зроблять врата і двері до вітваря. Церква вийшла на диво гарна. Можна вже курувати на 10,000 дол[арів]. Можна гарантувати на 10–20 років.

Вважають це маленьким чудом, що за два місяці з такого приміщення зробили церкву на 200–250 людей. Вже поступило 5 великих картин, – св[яті] Софії Київської, св[яті] ворота К[исво]-П[ечерської] лаври, пам'ятник на місці хрещення Русі і пам'ятник св[ятому] кн[язю] Володимирі. Є надія, що збереться картин 12. Тоді буде справжня галерея київських храмів, а це все масляними фарбами. Це цінність. Довелося тяжко попрацювати, але мета досягнена, слава Богу. Трохи хворів, застудився, але вже ось працюю.

Що до парафій у Спархії. О[тця] Уляна на Н[ове]-Торонто не прийняли в Веланд йому вже не можливо лишитися, тож і мусів я підписати їх з о[тцем] Овчаренком на взаємне переміщення. Н[ове]-Торонто чекає священника.

В крайньому разі можна дати туди о[тця] Щербаня, хоч не так то вже його бажають, а якщо ні, то може о[тця] Іванюка, якщо він без парафії.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штапу: “НЖ-1210.А.1 Архіву св[ящ]. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”. На другому аркуші листа є відтиск штапу з номером: “НЖ-1210.А.2.”.

Богословського Н[аукового]-Товариства ще не міг зібрати. Як же з духовною конференцією на 5-те жовтня? Ще й досі нема програми. Чи може відмінимо? Бо о[тець] Грицина нічого не пише.

Пересилаю моє СЛОВО про Хрест Христовий. Думаю, що можна вмістити у «В[ірі] й К[ультурі]». Я думаю, що можна б видати окремою книжечкою, використавши той самий набір, що буде в журналі. Це б здешевило книжечку.

Думаю про таку, як була «Кн[язь] Володимир прийняв правосл[авіє]». Можна б 2 тис[ячі]. Але дивіться Ви.

До самого грудня у всі неділі я буду на візитаціях. Певно мало матиму часу, щоб щось поважніше написати. Будьте здорові. Нехай підкріплює Бог. З Брат[ерською] в Господі пошаною та люб[ов'ю].

† Арх[ієпископ] Михайл

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 55, 55 зв. Копія. Машинопис.

¹ Привітання, яке співається архиєреєві під час богослужіння: “Іс полла еті деспота!” (з грец. “На многая літа, пане!”).

№ 320

Архієпископ Михайл (Хороший)

м. Торонто, 30 жовтня 1954 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
Toronto, Ontario

30.10.[19]54 [року]^{2*}

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННПЕГСЬКОМУ І ВСІЄІ КАНАДИ

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО! ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!

В День Вашого Небесного покровителя святого ІЛАРІОНА прийміть від мене найщиріші побажання здоров'я, мудрости, спокою і всього того, що потрібно архипастирю церкви Христової. Молю Бога, щоб допоміг Вам довершити те велике завдання, яке Ви поставили перед собою, а це велика слава православія Канадійської Української Церкви та всієї Української Православної Церкви. Ту роботу, яку Ви робите, тепер сучасники не в силах

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: “НЖ-1215.А. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

оцінити, оцінять лише у майбутньому. Так завжди буває з великими людьми. Тому мудрість каже: «роби добро і не жди похвали, вона сама прийде».

А найкраща похвала у Бога. Її я Вам Бажаю.

Вашого Високопреосвященства у Христі Брат і менший сопастирь

† Архiepіскоп [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 56. Копія. Машинопис.

№ 321

Архiepіскоп Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 5 листопада 1954 р.

Слава Богу

5.11.[19]54 [року]

Відповідальний Редактор ВІСТНИКА

Протоіерей о. Є. Грицина

Відпис Вл[адиці] Митрополиту ІЛАРІОНУ
і Президії Консисторії*.

Всечесний отче редакторе!

Мною подана була до ВІСТНИКА стаття «ПРО БІБЛІЮ». Такий там був заголовок. Між тим у Вістнику за першого листопада ц[ього] р[оку] надруковано лише другу половину статті. Про Біблію нічого не сказано і без моєї згоди змінено назву. «ПРО ЄДНІСТЬ СВЯТОГО ПИСЬМА», чого я не мав на думці, коли писав ту статтю, бо те й само собою ясно.

Я дуже здивований таким поступованням. Це беззастережне порушення прав автора. Тому я рішуче ПРОТЕСТУЮ. ВІСТНИК не є орган редактора, а орган Церкви. Я ЄПИСКОП маю право захищати БІБЛІЮ від нападків. Якщо та перша частина не буде надрукована в слідуючій номері, то я передам справу до Церковного суду, щоб мені вияснили чому мені затикають рота, в такій справі? А тим часом я прошу дати мені вияснення чому так поступлено з моєю статтею?

З доброю пошаною до Вас

Арх[iepіскоп] Михаїл [підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 57. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу: “НЖ-1216.А. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 322

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 9 грудня 1954 р.

Слава Богу

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario*

9.12.[19]54 [року]^{2*}

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННІПЕГСЬКОМУ І ВСІЄЇ КАНАДИ

Ваше Високопреосвященство!

Дорогий Владико!

Листа Вашого одержав, дякую. Як відбулося там у Монреалі?

Пересилаю мого відписа о[тцю] Грицині в справі програми нарад консисторії. Пересилаю, щоб мати нам одну думку. Ще треба було б до «Голова Президії Консисторії» додати, «Діючий Голова», або «Урядуючий голова»... Бо воно якось виглядає ніби Президія то щось окреме від Консисторії.

Увесь час сиджу за машиною. Та ще біда зламалась моя машина, а це друкую на російській. Тяжко і помилок багато.

Протокола з'їзду та д[оповідь] Конф[еренції] надішлю з неділі. Опис з'їзду та д[оповідь] конф[еренції] вже надрукував, а візитацію почав.

Пересилаю до «Вістника» і до «В[іри] й К[ультури]».

Будьте здорові. Нехай підкріпляє Бог. З брат[ерською] в Господі пош[аною]

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп.1, спр. 51, арк. 58. Копія. Машинопис.

* Це текст відтиску штампу Архієпископа Михаїла (Хорошого), який прикладено з лівого боку документу.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: «НЖ-1221.А. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 11 січня 1955 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

11.01.[19]55 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому Іларіону,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство!
Дорогий ВЛАДИКО!

На запит Ваш, яка то школа вища при Покрівській парафії в Монреалі, відповідаю. То властиво курси для молоді, що має вже те, що тут звуть гайскул¹. Влаштували її молодь, що згуртована в ОДУМ (Об'єднання Української Демократичної Молоді) з новоприбулих для підвищення своєї освіти. Близчих відомостей я не маю, але думаю, що школою в канадійському розумінню, та ще й вищою, назвати не можна, бо на те треба дозвіл влади. Та напевно, коли б таку організували, то просили б Вас чи мене допомогти достати дозвіл.

На мою думку ті курси треба поблагословити, нехай собі навчаються, але під завідуванням чи наглядом о[тця] Пароха, щоб не було чогось незгідного з православ'єм.

Пересилаю для інформації відпис мого приватного листа до адв[оката] Ю. Стецишиного. Думаю, що нам треба триматися саме такого напрямку.

Не так то добре і я чуюся після Вінніпегу. Свята пройшли чудово. Як у Вас? Сподіваюся, що в Едмонтоні було дуже урочисто.

Будьте міцні. Нехай Бог охороняє. З братерською пошаною та люб[о-в'ю] в Господі

† Арх[ієпископ Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 59. Копія. Машинопис.

¹ З англ. "High school" – вища школа.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: "НЖ-1223.А. Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 22 березня 1955 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

22.03.[19]55 [року]^{2*}

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННІПЕГСЬКОМУ І ВСІЄЇ КАНАДИ.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!

Вашого листа від 18 березня я отримав і на нього відповідаю: так, я взагалі не буду відповідати на статтю о. [Семена] Савчука^{3*}. Я на 90% знав, що не надрукують, але знав і те, що її прочитають ті, для кого вона написана (моя стаття). Я сказав усе. Решту лишаю Вам, як Первоієрархові. Стаття о. Савчука «доводить», що монах не може бути єпископом, отже, виходить, що Ви і я «не можемо бути єпископами». Так я її сприйняв і тому на неї гаряче відповідав. Я уже заспокоївся. Ті, кому належало знати суть справи, уже знають. А, коли й, знаючи, все таки будуть здійснювати свій намір, то що ж? Що буде, те й буде. Да відіт Бог...

Я тих розважних осіб послухаю і відповідати не буду. Добре б було, щоб і редакція В[іри] і К[ультури] була в свій час їх послухала і не ставила того заголовку, що поставила, то я не мав би клопоту. Бо моя стаття означала: «Монашество не перешкоджає бути Єпископом», а поставлений редакцією заголовок викликав, як кажуть «вовка з лісу». Він поставив статтю мою в іншу площину. Але Ви кажете, «так краще». Воно так, а навіщо мені загострення?

Пересилаю листа з підписом з Сен-Кетринс. Викликав їх. Їхати туди було недоцільно, бо розбрат ще б більше поглибився. Переконав їх почекати до літа. Просили, щоб прислали іншого Священника на якусь неділю, щоб поговіли. Я прийняв їх бажання до уваги, але здійснити мабуть не вдасться, бо ледве чи о[тець] Улян погодиться, а крім всього це спричинить нову полосу невдоволень. А о[тець] Улян має вдачу чи бажання залишатися там, куди він би поїхав. Священники не погоджуються, щоб о[тець] Улян завітав до їхньої Єпархії.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{3*} Див. док. № 609 (Лист від митр. Іларіона арх. Михаїлу від 18 березня 1955 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 334–335.

Справа о[тця] Овчаренка в Ніагара вдало полагоджена. Він дав вияснення до През[идії] К[онсистер]ії і тим виясненням вдоволені. На жаль, подавці отаких скарг безсовісно перекручують дійсність. Вірити їм не можна.

Листа про ту високу школу з Монтреалу я не можу відшукати. Думаю, що я Вам його повернув, бо писав Вам у цій справі. Якщо нема, то о[тець] Архангельський перешле дублікат.

Особливого нічого нема в єпархії. Завтра говіють Священики в катедрі. Пересилаю Протокола останнього засідання Н[аукового] Б[огословського] Т[овариства]. Завтра буде ще нарада. Книжка Братства Св[ятого] Володимира уже надрукована і ще будуть друкувати ті доповіді, що в минулому році були викладені. Вони не запрошували благословення ні у Вас, ні в мене, можливо тому, що справа полемічна і нам незручно фігурувати в ній.

Будьте здорові. Нехай допомагає Бог.

З брат[ерською] в Господі пошаною та любов'ю

† Арх[ієпископ] Михайл

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 60, 60 зв. Копія. Машинопис.

№ 325

Управа Української православної катедри святого Володимира в Торонто

м. Торонто, 31 березня 1955 р.

31 березня, 1955 [року]*

His Eminence, Metropolitan Ilarion,
101 Cathedral Avenue,
Winnipeg, Manitoba.

Ваше Преосвященство:

Після кількакратного відложення наша катедральна громада рішила відбути посвячення Української Православної Катедри св[ятого] Володимира в Торонто в неділю, 22 травня, 1955 [року], і просить Вас прибути та довершити чин посвячення.

Окремим листом запрошуємо до участі в посвяченні і прот[оієрея] о[тця] Грицину, голову Президії нашої Консистерії і бажанням нашої громади й управи є, щоби за Вашим благословенням і благословенням Владики Михаїла [Хорошого], запросити до участі в тому Святі і всіх дотеперішніх парохів Торонто і бувшого Владику нашої Церкви в Канаді, а теперішнього Митрополита в З'єдинених Державах Івана [Теодоровича].

Управа нашої Катедри вірить, що участь всіх, або хоч декотрих з них, причиниться багато до звеличання урочистості та скріплення наших Церков на цьому континенті і просимо нашу просьбу узгляднити.

* На документі є відтиск квадратного штампугу: "НЖ-1348.3. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Час відповідного розголошу в пресі і т[ак] д[алі] наближається, а що нам прийдеться ще листуватися зо З'єдиненими Державами, то просимо о Вашу ласкаву відповідь, по можності вже з початком слідуючого тижня*.

Остаємо, з правдивою до Вас пошаною,
За Управу Катедри св[ятого] Володимира

[підпис] голова
[підпис] секретар

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 81, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 326

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 4 квітня 1955 р.

Слава Бозу^{2*}

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

4.4.1955 [року]^{3*}

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННІПЕГЬСЬКОМУ І ВСІЄІ КАНАДИ.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШІЙ ВЛАДИКО!

Як подавалося в протоколі Єп[ископської] Ради з 3-го лютого ц[ього] р[оку], точка 3, що освячення Архирейським чином Катедри Св[ятого] Володимира в Торонто, згідно з бажанням Катедральної громади, має відбутися 22-го травня ц[ього] р[оку], на яке запросити Вл[адику] Митрополита Іларіона. До того йде підготовка.

Але я отримав від Катедр[альної] громади відпис листа, писаного до Вашого Високопреосвященства з проханням запросити на цю урочистість Вл[адику] М[итрополи]та Іоана [Теодоровича] з ЗДА, як довголітнього керівника УГПЦ в Канаді. Вони просять підтримати їх бажання.

Тому, зважаючи на велике бажання віруючих Торонто та й усієї Сх[ідної] Єпархії, жити з УПЦ в добрих братерських стосунках, та й на те, що й досі

---

* Листівну згоду митрополита Іларіона на відвідини посвячення Української Православної Катедри св[ятого] Володимира в Торонто див. док. № 610 (Лист від митр. Іларіона Голові кафедри св. Володимира в Торонто від 4 квітня 1955 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 339.

^{2*} Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампуг: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

не віддано взаємної візити Єпископові УПЦ за їх візиту в жовтні 1953 р[оку], що викликає деяке нарікання з боку вірних, я вважаю, що нагода ця добра і тому з свого боку підтримую клопотання Катедральної Громади Св[ятого] Володимира в Торонто. Час вимагає великого здвигу вірних. Це буде на користь УГПЦеркві.

Вашого Високопреосвященства люблячий брат у Господі

† Архієпископ Сх[ідної] Катедри *Михаїл*

Ваше Високопреосвященство!

Цього листа я написав ще до одержання Вашої відповіді на адресу Катедр[альної] громади в Торонто. Але посилаю, щоб знали мої думки. Реванш персональний, не думаю, що в інтересах Церкви. Нас, Єпископів, б'ють саме за ці реванші. І мають рацію. Ваша відповідь дуже згрічить вірних Торонто та ще додасть одного козиря на Соборі. Саме в цій ситуації нам треба було б опертися на єдність інтересів Православ'я. В християнському світі більший перший простягає руку, а не менший. А це саме личить Вам. Я не втішений Вашою відповіддю без будь-якого узгіднення нашої спільної думки. Не чекаю і на особливий триумф тут, бо ситуація тут тяжка.

Прошу пробачити за одвергість.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 61. Копія. Машинопис.

№ 327

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 12 квітня 1955 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

Службово. І довірно.

12.4.1955 [року]**

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШОМУ ІЛАРІОНУ,
МИТРОПОЛИТУ ВІННІПЕГСЬКОМУ І ВСІЄІ КАНАДИ.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШИЙ ВЛАДИКО!

СЛУЖБОВО І ДОВІРОЧНО.

Вашого листа отримав і на нього відповідаю. Коли писав Вам у справі Вл[адика] М[итрополита] Іоана [Теодоровича], то зрозуміло, що писав з

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

** На документі є відтиск квадратного штамп: "НЖ-1233.А.1. Архіву св'яц. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА". На звороті допис: "НЖ-1233.А.2."

погляду на сучасні тутешні обставини. А вони не спокійні. Ви пригадуєте настрої, який був на розмовах у п[ана] Оришака. Тепер воно подвоїлося. Тоді була теорія, а тепер готування, включно з тайними нарадами, де о[тець] Самець (як інформовано мене), не останню скрипку грає.

Я знав, що През[идія] К[онсистер]ії не погодиться закликати М[итрополи]та Івана з відомих мені причин та й Вам (пересвята без згоди декого), але для заспокоєння думок я підтримав прохання громади. Я чекав негативної відповіді, але не такої, як Ви переслали. Бо Ви все взяли на себе. Не треба забувати, що я мушу захищати свого Митрополита та виправдовувати. Бо неприємно слухати такі закиди: «Владики кличуть нас до любови, а самі не виявляють її навіть між собою». Певний я, що й в свій час і Ви це почувете. Я чекав такої відповіді:

Ваше прохання... я розглядаю разом з президією Консистерії. На жаль, поки що не маємо можливости цього зробити з причин порядку взаємин, доки те буде впорядковане, хоч Ваше бажання добре. А поки що, буду я і Вл[адика] М[ихаїл]: щось в такому тоні. А так Ви все взяли на себе.

Що ж до моїх окремих думок, то думаю, що у зв'язку з такими настроями, тепер треба б було продемонструвати молитовну єдність Церков у протилежність тим, що виділяють УГПЦ в щось окреме і самобутнє, де можна господарити за смаком.

Собором я не страхаю, але й байдужими не можна бути. Я розумію, що Господь наша сила, але й чуда не можна вимагати.

Кажете: «справу треба було б мені самому брати в руки». Так воно й буває на світі, тільки не у нас...

Про тріумф. Минулого разу таки Ви мали тріумф. Такого я бажав би й тепер. Але коли будуть думати, що саме Ви виною відмовленню їх бажанню, то «приятелі» використають. Чув, що знову хочуть до Вас писати. Тож, на мою думку, добре було б відповісти їм у такому тоні, як ото подаю, а ще краще було б, щоб не Ви, а щоб о[тець] Грицина їм відповів.

Таки я не спокійний. Занадто вже багато отого всього, без чого можна б обійтися. Зважаючи на свої нерви та серце, я не знаю, як мені бути. Коли розпинали чужі, то я знав за що.

А коли вже почнуть свої та це й за те, за що я тоді терпів, то ледве чи мене вистачить... До Вашого прибуття готовимося.

Про Оттаву:

В 5-ту неділю і на Вербну неділю служив там о[тець] Сава з Монтреалу. Тут у мене представник з Оттави, казав, що о[тець] Криштанович в цих днях вийде із шпиталю. Але чи в силах буде служити, не знаю.

Все це показує, що треба мати власного Священника для таких випадків. Щодо Оттави зокрема. Парафія мала і ледве животіє, але то столиця і ця парафія повинна репрезентувати УГПЦК. Вже не один раз Єп[архіальна] Рада ухвалювала просити Вас і Консистерію виділити цю парафію, як столицю, та допомогти їй стати на ноги. Також і належно обсадити. Без нього вона не тільки не розвинеться, а може зійти нанівець. Сором нам і нашим послам у Оттаві, що так там є.

Чую себе не дуже добре. Може весна впливає, але часто почуваю себе напівхворим, особливо, коли міняється погода.

Будьте здорові. Нехай підкріплює Вас Господь.

З Братерською в Господі пошаною † Арх[ієпископ Михайл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 62, 62зв. Копія. Машинопис.

№ 328

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 30 квітня 1955 р.

30.IV.[19]55 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Дуже дякую за книжки! У мене тепер, здається вже повна збірка Ваших творів! Дякую й за присвяти на них!

Думаю все, як мені відповісти Вам на Ваше запитання відносно Мощенка: якби Ви спитали докладніше, мені було б легше відповідати. Він живе в нашому коридорі, напроти нас. Це бувший співробітник Укр[аїнської] Академії Наук, був заарештований, був на засланні. Потім був директором Полт[авського] Музею. Знаток укр[аїнського] мистецтва, зокрема ікон. Привіз з собою велику збірку-архів, цінні фото пам'яток мистецтва. Але я не знаю непечатних творів. Я спитала цими днями його жінку: вона не була здивована, але я зрозуміла, що Він напише Вам сам. Гадаю, Ви листуєтесь з ним?

Відносно Академії я не раз розмовляла з [Петром] Курінним про Вас, знаю, що ставиться з щирою пошаною, але чому не готує диплому – не знаю.

Ви, гадаю, вже знаєте, що наш з Вами добрий знайомий, Гудзій вже висвячений. На Великдень він служив, але один служити не наважується. Добре, якби Ви додали йому бадьорости й відваги. Я гадаю, буде служити добре. Голос у нього приємний, читає добре, користується пошаною.

Нарешті у нас почалося відразу після зими – літо. Вже три дні бідний чоловік мій, що просидів в хаті 4 місяці через астму^{2*} наважується виходити. Але попереджають, що буде знов зимно!

Цими днями хочу надіслати Вам маленьку замітку-спогади про «Жіночі Богословські курси» у Києві. Чи чули Ви про такі?

Шлю Вам сердечний привіт, Ол[ександр] Мих[айлович] – теж.

Ваша [Н. Полонська Василенко]

За дарунок – дякую!

Зараз були у о[тця] Юрія [Гудзія (?)]. Він дуже радіє, що дістав від Вас, Владико книжку «В[іри] і К[ультури]», і обіцянку надсилати часопис далі. Я

¹ На документі є відтиск квадратного штампку: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ПЛРІОНА».

^{2*} Дописано Н. Полонською-Василенко від руки.

обіцяла дати йому ті комплекти, що маю, і радила написати Вам і просити Вас надіслати йому книжки, що маєте в архіві, головне з Вашими цінними вказівками для священника щодо служби. Певна, він через свою делікатність того не зробить. Я не така делікатна – і прошу Вас сама: він так потрібує поради й допомоги!

«Хресне знамення» Ви мені надіслали два примірники; я сподіваюся, Ви не будете мати нічого проти того, що один з двох я передаю о[тцю] Юрію.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк.14, 14 зв. Копія. Машинопис.

№ 329

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 8 серпня 1955 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

Eparchy's Council
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

8.08.[19]55 [року]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.
і до Президії Консистоїї.

Ваше Високопреосвященство і Світла Президіє!

Вчора я мав нараду з Управою парафії Вест-Торонто. Заявили твердо, що бажають Священника з Наддніпрянщини. Утримання можуть дати поки що \$125 і приміщення для малої родини або самотнього. Остаточне вирішення буде в неділю 14 серпня на загальних зборах парафії. Думав я над тією справою. Якщо із названих мною в попередніх листах Священників ніхто не погодиться, то чув я, що на схід бажає перейти о[тець] Петро Гліцький. Він, як волиняк, думаю, потрапить служити так, як вони бажають.

Про перехід загальних зборів напишу.

† Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 63. Копія. Машинопис.

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: “НЖ-1248.А.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 26 жовтня 1955 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr.
Toronto, Ontario

26 жовтня 1955 р.^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ПАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Цього року, 20-го листопаду Духовенство й вірні Східної Єпархії бажать відзначити 70-ті роковини мого життя та 35-ті роковини мого Священничого служіння в Укр[аїнській] Прав[ославній] Церкві. Для мене було б великою честю, коли б на цьому моєму святі були присутні Ви, Ваше Високопреосвященство. Але зважаючи на відстань і на те, що через два тижні Вам довелося б знову їхати на наш Єпар[хіальний] з'їзд, я бачу неможливість здійснення мого бажання. Тому прошу згадати мене в той день у Ваших Святих Молитвах, певно в храмі Св[ятого] Архистрат[ига] Михаїла у Вінніпегу, а вже святочно буду вітати Вас, коли прибудете в Торонто.

Разом з цим маю до Вас, Владико таке прохання:

На мій ювілей мають прибути деякі священники з США, як от, Білецький з Детройту, о[тець] М. Чернявський і інші, а між ними і Владика Володимир з Детройту. Не буде зручно і не етично, щоб вони не взяли участі в Богослуженню. Вл[адика] Володимир на Священника висвячений мною.

Тому прошу Ваше Високопреосвященство дати своє Благословення, щоб Владика Володимир служив разом зо мною, а священники, якщо будуть, то на загальних умовах молитовного єднання.

Вашого Високопреосвященства люблячий брат і сослужитель Христу

† Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 64. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: "НЖ-1253.А.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ПАРІОНА".

№ 331

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 1955 р.

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО!*

З особливою приємністю складаю Вам подяку за турботи за мною, за приміщення та смачні обіди, митрополичою рукою готовлені. Мабуть це один митрополит на світі, що сам для себе готує поживу та ще й гостей там приймає.

Де буде сказано по світу про нашу церкву, то й митрополита згадають на честь йому. Нехай Господь дає йому здоров'я, дякую і о[тцю] Ігумену за турботи за мною.

Прибув благополучно. Трохи застудився у вагоні, але від пережитого там дуже поволі відпочиваю.

Архієпископ *Михаїл*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 65. Копія. Машинопис.

№ 332

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 30 травня 1956 р.

Христос Воскрес*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА СПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop's Chancellery
Toronto, Ontario

30 травня 1956 р.^{2*}

Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому Іларіону
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Прошу пробачити, що довго не писав. 20-го травня в Гамільтоні на здвигові Прав[ославної] молоді попростужувались, бо служили під откритим небом на вітрі, тож довелося відчути так, що й досі не можеш взятися за щось робити. Здвиг пройшов, але не так, як бажалося, бо сподівалися більшого.

¹ На документі є відтиск квадратного штамп: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{2*} Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Спархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штамп: "НЖ-1262.А.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА". На звороті дописано: "НЖ-1262.А.2.".

Добре, що Ви, Владико, не прибули. Коли б прибули, то ледве чи були б вдоволені (це пишу між нами). Нашим треба ще вчитися, щоб уміть зробити так, як належить...

Тараса Славченка маю висвятити на диякона 3-го червня, в неділю Самарянки. Він підготовляється.

Пересилаю 3-тю частину СВІТОВОЇ ЕПОПЕЇ. Є помилки друкарські, але що зробите.

Коли бажаєте, можете дати рецензію на всі три частини.

Після висвячення Т. Славченка перешлю документи і напишу про даліше. Фарма «Київ» перейшла до Катедральної громади. Маю менше клопоту.

Новина така. 10 травня відбулося засідання представників компаній міста Торонто у справі з'єднання збіркових акцій на Червоний Хрест, на старечі доми і інше. Запрошено було й мене від УГПЦК на Сході. Тоді ж винесли ухвалу про єдину збіркову касу на всі потреби. В голосуванні брав участь і я з о[тцем] Самцем. Таким чином ніби наша церква вступила в цю акцію. Звичайно, збирати будуть і від православних, а це дасть нам право в свій час просити допомоги і на наш старечий дім, якщо він в недалекому часі повстане. Я раджу нашому Братству вже тепер уділяти допомогу з старих, щоб офіційно вже започаткували старечий дім. Як вони зроблять, ще не знаю.

Решта Єпархіяльного життя йде своєю дорогою. Чогось особливого нема. Нехай охороняє Вас Бог.

З брат[ською] в Господі пошаною

Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 66, 66зв. Копія. Машинопис.

№ 333

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 3 серпня 1956 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ

Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

Eparchy's Council
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

3 серпня 1956 р[оку]**

Ваше Високопреосвященство!

Відповідаю на Ваші останні три листи:

Перше сердечно дякую за пораду. Вчора був у лікаря-хірурга; сказав, що то не те, що я думав, є просто водяний нарост. Небезпечний тим, що

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

** На документі є відтиск квадратного штампугу: "НЖ-1269.А.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА". На звороті документу дописано: "НЖ-1269.А.2".

може необмежено збільшуватися і тим небезпечний. Порадив негайно лягти під операцію і визначив на 7-ме серпня. Потішає, що операція не складна і не трудна буде, але Бог знає, як воно буде. Прошу і мене згадати в своїх святих молитвах. В понеділок 6-го серпня я вже маю бути у шпиталі. Трохи лякає, бо \$15,00 то за добу, а що ще за операцію, не знаю. Та надіюся на Бога.

Статуту нового Братство св[ятого] Володимира не вклало, лише поширило свій Статут попередній, як я в свій час писав Вам*. Ви, Владико, пишете, що не прийняли до уваги. Я думаю, що аж так, не ставте питання, ліпше розглянути його в Консісторії і, коли щось не ясно, або таке, що вимагає застереження, то таку заввагу зробити, чи попросити вияснення неясного. Братство зробило і робить багато доброго і корисного, та по-моєму, лише перша точка відділу мета Братства подана загально; до неї можна подати застереження щодо політикування та порушення питань, які б внесли неспокій серед вірних, а решта все ясно, і по моєму, добре. Все те зачитувалося на Заг[альних] Зборах Братства. Особливого Благословення я не давав і то тому, що Братство вже існувало.

Моя думка: перегляньте. Що не ясно, завважте, а після того поблагословіть. Якщо бажаєте додаток, то в будучому році зроблять. Очевидно, що Ваше Благословення буде поміщене на початку статуту (надруковане і вклеєне). Відмова ж пошкодить, бо розхолодить членів Братства.

О[тець] Овчаренко нічого мені не сказав, чи він переходить, чи ні. Та мені однаково, лише турбуюся, аби не сталося замішання та невдоволень.

Бажаю Вам душевного спокою та здоров'я

† Архиепископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 67, 67зв. Копія. Машинопис.

№ 334

Петро Волиняк

м. Торонто, 3 серпня 1956 р.

NOWIDNI
P[ost] O[ffice] BOX 452. TERM. «A»
Toronto, Ont[ario] Canada^{2*}

Високопреосвященнійший митрополит.
д-р Іларіон,
Вінніпег, Ман[ітоба]^{3*}

3.8.[19]56 р[оку]

Високопреосвященнійший Владико!

Вибачте, що ще турбую Вас: я готую тепер вересневе число «Соняшника», а вересень – початок навчального року в українських школах. Було б мені

---

* Митрополит Іларіон писав про справи Свято-Володимирського Братства в Торонто в своєму листі (див. док. № 616, лист від митр. Іларіона арх. Михаїлу від 1 серпня 1956 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 343.

^{2*} Це відтиск штампуги видавництва “Нові Дні”.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампуги: “Архіву св[яц]. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

дуже бажано, а для загальної справи корисно мати від Вас на це число щось невеличке про роллю і навчання рідної мови, про обов'язки батьків у цій справі і т[ак] д[алі]. Ви самі знаєте, що можна і потрібно на цю тему сказати.

Добре було б, щоб це не заняло більше одної сторінки тексту в «Соняшнику». Якщо Ви можете дати мені це, то буду дякувати дуже і проситиму зробити це якнайскорше.

Разом з цим сердечно дякую за Ваші попередні матеріали, а також за згадку про «Соняшник» у «Вірі й культурі». Я останні місяці не мав часу зробити бібліографію, але в наступному числі вже нотую й Ваші видання.

Як же Ви живете? Як здоров'я? Справді тішусь Вашою працею – вона сьогодні таки дуже позначається на нашому житті. Дай же Вам, Боже, ще працювати й працювати!

У мене ніби все гаразд, але праці аж дуже забагато – та не Вам про це говорити, бо Ви ж працюєте ще більше!

З щирою пошаною й подякою [підпис] П. Волиняк

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 335

Митрополит Никанор (Абрамович)

м. Карлсруе, 29 листопада 1956 р.

УКРАЇНЬСЬКА
АВТОКЕФАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА
ЦЕРКВА

UKRAINISCHE
AUTOKERNALE ORTHODOXE
KIRCHE

ERZBISHOP
NIKANOR ABRAMOWICZ
Metropolit der Ukrainischen
Orthodoxen Kirche
Karlsruhe i. Bd., Erzbergerstr. 2/c*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Української
Греко-Православної Церкви в Канаді,
Вінніпер^{2*}.

29.NOV.1956^{3*}

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
Високопреосвященніший Владико!

Уважаю за приємний обов'язок до відома ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА подати, що в днях 15–17 грудня цього 1956 року в м. Карлсруе (Німеччина) відбудеться Собор Української Автокефальної Православної Церкви в Європі. Просимо Ваших святих молитов, щоб праці нашого Краєвого Собору пройшли успішно і дали користь нашій Українській Церкві на чужині.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УАПЦ. Текст бланку надруковано в типографський спосіб в двох мовах, прикрашено орнаментом у вигляді хрестів.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю: “НЖ-1269.А.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”. На звороті документу дописано: “НЖ-1269.А.2”.

^{3*} Це відтиск спеціального штампю для проставлення дати.

Якщо би ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО бажали подати нам на розміркування які будь Ваші думки в справі спільної праці наших церков, ми раді будемо над ними спинитися і взяти їх під увагу. Охоче будемо вітати на Соборі Вашого представника, коли би ВАШОМУ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ вгодно було кому будь в Європі доручити таке представництво.

ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА люблячий брат і постійний Богомолець –

[підпис]

† Архiepіскоп Ніканор
Митрополит Української Автокефальної
Православної Церкви на чужині.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 54, арк. 4. Копія. Машинопис.

№ 336

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 30 грудня 1956 р.

30.XII.[19]56 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Високоповажаний Владико!

Хочу в останні дні 1956 року написати Вам, щоб не переносити боргу мого на новий рік. Давно не писала Вам: цей рік для мене був дуже тяжкий, хоч, звичайно, не Вам мені про це писати. Але для звичайної, пересічної людини, як я, все вже не під силу. Олекс[андр] Мих[айлович] тяжко хорий: його бронхіальна астма збільшується, цей рік у нас поганий: літа не було, після короткої гарної осені знов тумани, вогко, а астма не переносить туману. Стан сьогодні ясніше – йому ліпше. Якщо в кімнаті хора близька людина – працювати вже тяжко. Йому 82 роки, мені цими днями 73. Треба якось «крутитися» з господарством, бо ми майже не користуємось з казенної їжи, треба варити щось...

Не зважаючи на те багато працюю: здала II том Іст[орії], Укр[аїнської] Акад[емії] Н[аук], здала статтю «Християнство за княжих часів» до збірника в англ[ійській] мові, написала статтю про милого Крупницького, статтю про Володимира св[ятого] (для Св[ятого] Вол[одимирського] братст[ва] в Торонто), і нарешті – велику статтю про «Іст[орію] Русів», не рахуючи дрібних. З «Іст[орії] Русів» ми з Вами погоджуємось в великому значенні її для виховання національно-свідомих українців, але багато в чому розходимося.

Несподіванка для мене – повне нерозуміння цього твору тепер, на еміграції! Люди наче забули всі ті умови за яких її було написано й надруковано!

---

* На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛРІОНА”.

Забули, що то «езопова мова», яку так добре розуміли наші діди та батьки. Як приклад повного нерозуміння твору треба прочитати рецензію О. Наріжного!

Чому б Вам не видати «Іст[орію] Рус[ів]» науково? З примітками, коментарями. Очевидно, Ви маєте рукопис? Це другий на еміграції – один має Феденков. Звичайно, для наукового видання треба мати кілька примірників, щоб перевести перевірку тексту. По суті, це мусіло б бути завданням Академії Наук. Я, особисто, дуже вдячна Вовчукові за те, що він видав «Іст[орію] Рус[и]», наш примірник-друкований – залишився у Києві. Мою попередню думку, що автор Гр[игорій] Полетика, тепер спростовано: текст значно молодший.

З багатьох доказів такий: «п'ікінерне повстання» було [у] 1769–1770 р[оках], і жорстоке придушення датується 1770 роком, кінцем його. Значить – аж ніяк могло бути написано до 1771 року. А вплив американської і французької революції теж безперечні. Таким чином доводиться пересувати на мінімум – 1790 роки. Я з інтересом стежу за дослідями Оглоблина, його «мікроаналізою» тексту.

Шлемо обидва найкращі побажання на Новий Рік: сил і здоров'я для Вашої колосальної праці! Поздоровляємо з Різдом Христовим!

Ваша [Н. Полонська-Василенко]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 15. Копія. Машинопис.

№ 337

Лев Биковський

м. Денвер, 3 січня 1957 р.

Січень 3, 1957 [року]

Денвер, Колорадо*

До Його Блаженства Митрополита
Вінніпегу й всієї Канади
Д[окто]ра Іларіона, Ректора
101 Катедральна вул[иця]
Вінніпег, Ман[ітоба] Канада

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

Передовсім дозвольте поздоровити Вас, Ваше Блаженство, зі Світлим Різдом Христовим і Новим 1957 роком і побажати в наступному році здоровля і сили для продовження Вашої цінної праці для добра Українства і Церкви.

Ми не забули Вас і часто згадуємо і хтіли би щоби Ви колись навідались до нас для відпочинку і доповіді в місцевій групі УВАН, найкраще літом бо тоді Денвер і гори у повній своїй красі! Я не смів Вас турбувати своїми

¹ На документі є відтиск квадратного штампуг: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

листами, тому що відніс враження що відмовившись від переселення до Вінніпегу справив Вам прикрість і Ви замовкли. Я з таким же глибоким поважанням відношусь до Вас як і попередньо. Тому мені вельми приємно було отримати від Вас звістку.

До часопису «Віра й Культура» не пишу тому, що останні мої рукописи були редакцією відкинута, як занадто спеціальні причинки. Було мене поучено якимсь протоієреєм щоби я писав на загальні теми з культури. Я на жаль не надаюсь до популярної на загальні теми і можу служити тільки матеріалами що впливають з моїх тут щоденних занять в групі УВАН і моїх заінтересовань. Тому зв'язок з часописом припинився. Але охоче служу їй на майбутнє, як що надсилані матеріали Вам пасуватимуть. На жаль я бачу що й інших дописувачів чомусь усунуто з часопису і він перетворився на в орган «Віри», а «Культура» відпала. В цьому немає нічого злого, але тоді автори почали надсилати свої матеріали до інших часописів.

Ми маємо вже в Денвері Українську Православну Парафію ім[ені] Св[ятої] Покрови, з настоятелем о[тцем] Теодосієм Дятиловичем, що колись був у Каліші священиком, а перед тим старшиною у «Костя Гордієнка полку».

В справі Ваших книжок в Варшавській Публічній Бібліотеці можу порадити як то і раніш здається писав іншу більш обіцяючу успіх дорогу. Річ у тому, що правно Бібліотека не отримувала ніякого депозиту від Вас! Депозит в правному розумінні означає обов'язок переховування і звернення. У той час як справа представляється зовсім інакше. Ваші книжки, як і книжки інших покинуті в домах, Бібліотека рятувала, без ніякого обов'язку по відношенню до їх власників, котрих не було і яких вона навіть не знала. Іншої постановки справи годі собі у той час уявити! Бібліотека ніколи не могла в таких умовах давати якісь зобов'язання.

Дом, зокрема, в якому були Ваші книжки, згорів, бо був на «фронті», отже і книжки могли також згоріти. Це саме відноситься і до інших збірок, що їх власники принесли до Бібліотеки, почасті їх потім забрали, з рештою, не знаю що сталося. Прошу прийняти під увагу що після мого від'їзду, з часописів знаю, що будинок довгий час стояв без нікого! Злодії з вулиці там грасували. Потім там стаціонувала німецька частина і наслідком того частина будинку згоріла! Яка не знаю – чи та в якій лежали Ваші збірки, чи якась інша?

Потім були різні зміни в характері Вищої Сили доки не усталилася сучасна влада і був наведений сякий такий порядок і в Бібліотеці. З часописів, що їх видавала Бібліотека, знаю тільки що книгозбір її зменшився удвоє! А з 36 філій лишилася тільки 1–2!

Отже поклик в таких умовах на право «тимчасового депозиту» буде без ніякого висліду, бо відповідь проста: «все було знищено Силами Вищими». Тим більше що частину книжок старався рятувати генерал Садовський і разом із своїми збірками вивіз їх до м[іста] Ласку, під Лодзею, де вони й загинули wraz з його збірками! Так само поклик на мене буде для Вас тільки шкідливий! За буцім то сприяння українцям я був арештований, сидів у в'язниці і т[ак] д[алі].

Отже з одної сторони я не мав права приймати якісь депозити зі зобов'язаннями, а з другої сторони допомагати упрівілейовувати українські збірки супроти ворожого до них наставлення поляків. Тому раджу Вам інше поступовування: як що хочете щось осягти хоч би в мінімальних розмірах то:

1. При Ваших обширних зв'язках слід комусь в Варшаві доручити піти до Бібліотеки і довідатись про істотний стан річей і наставлення до цієї проблеми сучасної дирекції Бібліотеки. При цьому не слід покликатись на мене, а ставити справу в загальній площині, що Ви залишили там то такі збірки, довідались що частина була врятована Бібліотекою, чи це правда? Що з того має Бібліотека і просити по змозі повернути те що лишилося! Все отже залежить від їх наставлення і доброзичливости. Прошу прийняти під увагу що справа комплікується і що сучасна Дирекція Бібліотеки мусить рахуватися також і з поглядами на такі справи сучасної влади в Польщі, а це наставлення сумніваюсь чи буде у Вашу користь. Все це треба розвідати і тоді будете знати як поступати щоби справа не пропала відразу і назавжди.

2. У другому поступованні можете писати до Бібліотеки в такому ж дусі: довідавшись що Бібліотека рятувала довколишні збірки, що були призначені на загладу, в міру своєї можливости, Ви маєте відомости що були частично врятовані і Ваші збірки, питаєте чи це істотно так було, і в разі врятування, може що з того залишилося і просите Дирекцію повернути їх бо дуже потрібуєте! Ні в якому разі не слід покликатися на «тимчасовий депозит», бо такого не було і Бібліотека не мала права брати депозитів, бо в таких умовах ніяких зобов'язань правно давати не могла! Отримавши відповідь будете знати що робити і турбуватись, в разі позитивного вирішення, справою пересилки. Я мушу одверто сказати, що в сучасних умовах напруження перед третьою світовою війною навряд що з того всього вийде – але буду вельми радий як що Вам вдасться щось осягнути у цій справі. Справа може кінчитися компромісно: вони дещо видадуть, а решта мовляв загинула, як то я представив вище!

Майте на увазі що може заіснувати насланням Вашого мильного посуву факт що вони можуть звернутися до мене за інформацією і я буду змушений відповісти в дусі вище зреферованому. Це дасть їм знаряддя в руки і вся справа пропаде! А інакше я відповідати не можу, бо інакше виникло б «переступлення» моїх компетенцій, що ними я тоді розпоряджав...*

Додаю до цього адресу Бібліотеки.

Моя дружина дякує за поздоровлення і здоровить Вас у свою чергу.

Прийміть Ваше Блаженство від нас обох сердечні поздоровлення. Цілуємо Вашу руку

Ваші Марія і Лев Биковські
[Л. Биковський]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 2, 2зв. Копія. Машинопис.

* Крапки в тексті.

№ 338

Лев Биковський

м. Денвер, 12 січня 1957 р.

Січень 12, 1957
Денвер, Колорадо, ЗДА

До Митрополита Вінніпегу і всієї Канади
Д[окто]ра Іларіона в Вінніпегу, Канада*.

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

У відповідь на Ваш ласкавий лист маю шану висловити своє задоволення, що справа спровадження Ваших збірок, що знаходяться в Публічній Бібліотеці в Варшаві знаходиться в сприятливій для Вас площині. Мій як пишете «суворий» лист не мав завдання знеохочувати Вас у спровадженні збірок, а вказівки на найбільш доцільний спосіб поступовання в цій справі. З Вашої звістки випливає що частина Ваших збірок, яка невідомо, все ж таки знаходиться й заховалася в Публ[ічній] Бібліотеці. Більше того сучасна Дирекція Бібліотеки прихильно до Вас наставлена і згідна Вам їх повернути! Мій зв'язок з ними віддавна порвався і згадую про ті кошмарні часи із жахом. В таких обставинах можу радити Вам лише скористати з можливостей і забрати ті збірки.

Очевидно й надалі на місці можуть бути Вам корисними особи від котрих Ви отримали таку присмну для Вас звістку. Тому гадаю Ви мусите негайно написати жадання звороту збірок до Публ[ічної] Бібліотеки і одночасно просити їх, або уповноважених, вислати їх Вам до Канади! Інша справа, що повстануть великі труднощі з пересилкою, бо зовсім не орієнтуюся в сучасних транспортних можливостях в Польщі, бо книги треба буде перепакувати у деревляні скрині і т[ак] д[алі]. Тут очевидно повинні Вам допомогти Ваші знайомі в Варшаві. Але я гадаю, що ці збірки мають велике значення для Вас і Вашої біжучої праці, тому оплотиться покласти цей труд і кошти на спровадження. Адресу книгозбірні додаю до цього.

З глибокою до Вас пошаною цілую Вашу руку. Ваш Л. Биковський

[Л. Биковський]

Biblioteka Publicna
m.st. Warsawy
26 Koszykowa
Warsawa
Europe-Poland-Polska^{2*}.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 3. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву святих Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТРОП. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Текст адреси дописано рукою Л. Биковського.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 25 січня 1957 р.

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario*

25 січня 1957 р[оку]^{2*}

Високопреосвященнійший Владико!

В журналі «В[іра] й К[ультура]» на стор[інці] 4 (число 3/39) Вами написано про книгу Прор[ока] Ісаїї. Правду скажу Вам, що те прочитав я з великим огірченням. Книга Прор[ока] Ісаїї це Старозавітне ЄВАНГЕЛІЄ, на ньому основуються головні Вселенсько-Православні твердження, а також Богослуження в своїх молитвах та пісне-співах. З неї догмат, що Христос народився від Діви. З неї Догмат про викуплення людства Вільними Стражданнями Христом, Сином Божим і так далі й далі. І ось науковець Митрополит беззастережно стверджує, що ця основа нашої віри – ПОПСОВАНА... Звідсіль і всі переклади попсовані, в тому і Септуагінта.

Тоді як же ґрунтуватися на цій «попсованій», по Вашому, книзі? Яка ж певність у цитуванні прор[ока] Ісаїї?...

Але, коли Ви так авторитетно стверджуєте, що Кн[ига] прор[ока] Ісаїї і переклад 70-ти попсовані, то я маю право поставити Вам питання: Ким і коли попсовані? В яких місцях тексту попсовані? Чим докажете Ви, що вони попсовані і ЯК БУЛО, коли вони не були попсовані? В той же час, яка гарантія Ваша, що та нахідка сувоїв Св[ятого] Письма, про яку пишете, не є попсована?

Ви говорите, що кн[ига] Прор[ока] Ісаїї неясна і це відносите за рахунок «попсованости», а як же тоді розуміти слова Ап[остола] Петра: «...Ніякого пророцтва в Св[ятому] Писанні розрішити самим собою не можна^{3*}». (2 Петра 1) Про них гадали, як ми тепер гадаємо про Апокаліпсис. Звідсіль розбіжність у перекладах Кн[иги] Прор[ока] Ісаїї, а не в поспутті.

Рішуче не погоджуюся з Вами, Владико, в тому місці. Твердження Ваше необґрунтоване і шкідливе для богослов'я, а разом і для Православ'я. Можна дещо сказати в тісному гуртку богословів і то не в категоричній формі, а як «частное мненіє», а не пускати в широкий світ...

Я перепрошую Вас, Владико, що так примушений написати, але Ви розумієте за що я, як Єпископ православний, стою.

Що ж до Вас, Владико, то авторитет Ваш виріс високо. Обережні будьте в отаких твердженнях. Боюся, що католики Ваш вислів не проминуть. Так міг би висловитись хтось із цивільних, але не Митрополит, бо як же й йому посилатися на цю книгу в проповідях?

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Архієпископа Михаїла (Хорошого). Напис зроблено за допомогою штампу.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: “НЖ-1288.А.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”. На звороті листа допис: “НЖ-1288.А.2.”.

^{3*} Слова, які надруковані курсивом, дописано від руки над рядком.

Ще раз прошу вибачити, бо я страшно схвильований. Я б радив якось спростувати ті вислови, що вони лише як думки декого.

† Архиепископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 69, 69зв. Копія. Машинопис.

№ 340

Петро Волиняк

м. Торонто, 4 лютого, 1957 р.

П.С.* Ні, листа Наконечної я не можу друкувати – з «Християнським Словом» мені полемізувати не личить. «Нові дні» на те не надаються: це справа газетна.

Дуже шкода, що хтось хоче «демонстрації» мого православія – я православним родився і не потребую ніякої демонстрації: може вона потрібна комусь іншому, але мені ні.

І шкода, що люди не розуміють того, що для нашої церкви зовсім невідно, щоб «Нові Дні» маніфестували своє православіє – тут би варто по-вчитися у католиків: вони в цьому великі майстри. Та коли Ви їх не могли переконати в цім, то не буду тратити сили і я. Сердечно дякую за Ваш добрий намір допомогти мені, вірніш не мені, а видавництву. Шкода, що нічого не вийшло з цього, але я й не сподівався наслідків тут – ми ще зелені на реальні справи.

4.ІІ.1957 [року]^{2*}

[П. Волиняк]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 2. Копія. Машинопис.

---

* П[ост] С[криптур]. Це – частина листа, який не віднайдено в архіві. Друкується за машинописною копією.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуг: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 6 лютого 1957 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

6 лютого 1957 р[оку]**
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство.
Високопреосвященніший ВЛАДИКО.

Відпис листа Вашого до Вл[адика] Івана [Теодоровича], Митрополита УПЦ в ЗДА, одержав. Дякую. Я тепер маю право їхати до ЗДА, як і всі канадійці. Тож клопоту про перепустку не треба.

Пересилаю відпис ОБІЖНИКА, якого сьогодні розсилаю по парафіях. З листа Протопреосв[ященного] о[тця] Савчука довідався, що на 30 березня Ви маєте бути в Едмонтоні. Це нам переплутує нашу програму, бо ж згідно моїм з Вами домовленням, на 29–30 березня ми скликаємо наш Єпархіальний З'їзд. Ми планували, що під час З'їзду ми могли б всієї Єпархією святкувати Ваш ювілей місцевим порядком, цебто лише молитвами, поздоровленнями та академією на Вашу честь. Хоч до головного канадійського святкування ми приєднуємося так, як я подаю в ОБІЖНИКУ...

Тому я просив би відвідини Едмонтону перенести на інший час. Правда, будуть у нас справи на Сході. При яких певно і Ви будете першенствувати, а це неповна посвята храму на Новому Торонто – Лонгбранч. Це десь до Тройці або в червні 10 числа. Але то вже буде святкування місцеве без представників Єпархії. Тож прошу повідомити мене, як Ви вирішите, щоб я зміг своєчасно зробити зарадження.

Зважаючи на дату ювілею 5-го травня, ми не надсилали Вам поздоровлення в день Ваших уродин, але тому, що наше поздоровлення має бути довше. Я зготовлю його тепер з тим, щоб було надруковане у «В[ірі] й К[ультурі]» «Вістнику». Поздоровлення від мене, як Єпархіального Архидієєя і від всього духовенства та вірних Схід[ної] Єпархії. Окремо від Єпархіальної Ради.

Засідання Єп[архіальної] Ради відбудеться після 20 лютого.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом. В тексті є підкреслення від руки.

** На документі є відтиск квадратного штамп: “НЖ-1289.А.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”. На звороті дописано: “НЖ-1289.А.2.”.

В справі о[тця] М. Овчаренка. Відпис його листа до Вас і до Консис-торії я маю. Якщо справа вимагає його переміщення, то його просьба слуш-на, щоб о[тець] Цукорник обняв Ніагара Фалс разом з Грімсбі, а о[тець] Овчаренко щоб обняв Кітченер разом з Велландом. В інше місце з родинних причин він не може піти, а давати йому відпустку немає потреби.

Про перебіг перевиборів Зарядів довідається з відчитів до Консис-торії. В Катедрі в Торонто Заряд переобрали той самий.

Отець В[асиль] Федак звернувся до мене за благословенням, щоб вида-вати Біллотені чи інформації парафії, як то в Покровській в Монтреалі та в Судбурах. Благословення Єпархіальне я даю, але вони звернуться до Вас, як до Правлячого всією УГПЦ. Прошу і я поблагословити їм. У них сили є, нехай працюють.

Інших справ нема.

Пересилаю РОЗКЛАД моїх ВІЗИТАЦІЙ на цілий рік для відомі і враху-вання. Нехай оберігає Вас Бог.

З Христовою пошаною

† Архиепископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 70, 70зв. Копія. Машинопис.

№ 342

Василь Іванис

м. Торонто, 8 лютого 1957 р.

До Високопреосвященнішого
Владика Митрополита, проф[есора]
д[окто]ра Лларіона.
Вінніпер, Ман[ітоба]. Канада

8 лютого 1957 [року]
Торонто, Онт[аріо] Канада*

Ваше Високопреосвященство!

Насамперед вибачаюсь за ограбування Вас з часом може й не так уже Важливим випадком.

На першому засіданні новообраної Управи Святоволодимирського Брат-ства проф[есор] М. Муха запропонував перевидати фотографічним спосо-бом книжку проф[есора Дмитра] Дорошенка «Православна церква в минулому й сучасному житті українського народу». Управа принципово зго-дилася на таке друкування по перегляді редакційною колегією^{2*}.

Перечитавши цю книжку, я побачив, що в ній багато тенденцій і протиріч із знаною мені нашою релігійною літературою. Довелось трохи посидіти, щоб умотивувати недопустимість такого передруку. Мої міркування долучаю в копії з проханням до Вашого Високопреосвященства проглянути це і висловити свою думку, як рівно ж, чи варто написане мною оприлюднювати?

* На документі є відтиск квадратного штамп: “НЖ-1289.А.4. Архіву свящ. Т. Мінен-ко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ЛЛАРИОНА”.

^{2*} Митрополит Лларіон цілком погодився з думкою В. Іваниса, назвавши працю Д. До-рошенка “шкідливою для українського народу”. Див. док. № 621 (Лист від митр. Лларіона В. Іванису від 25 лютого 1957 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 345.

Я не сумніваюсь, що управа погодиться зо мною, але можуть бути пушені плітки про «суб'єктивне ставлення, непризнання авторитетів» і т[аке] інше, як то я вже почув від проф[есора] М. Мухи. Про лист П. Скоропадського й ставлення В. Липинського я лише згадав, щоб не було більшого подражнення.

З найглибшою до Вашого Високопреосвященства пошаною

[підпис] (В. Іванис)

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 42, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 343

Василь Іванис

м. Торонто, 8 лютого 1957 р.

СВЯТОВОЛОДИМИРСЬКЕ БРАТСТВО В ТОРОНТІ

До високопреосвященнішого
Владика Митрополита,
проф[есора], д[окто]ра Іларіона
Вінніпег, Ман[ітоба] Канада.

8 лютого 1957 року*
Торонто, Онт[аріо], Канада

Ваше Високопреосвященство!

Загальні Збори Святволодимирського Братства в Торонті, розпочинаючи 4-й рік праці після реформування, просить ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО його ПОБЛАГОСЛОВИТИ.

Ці ж Збори вирішили приступити до видання 3-ї книжки «В ОБОРОНІ ВІРИ», маючи для неї вже зібрані рукописи. Одначе 2-га частина ще далеко не вся розійшлася, хоч тираж її лише 1,528 примірників. Головними ж покупцями братських видань є православні вірні в Канаді, Вашому Високопреосвященству, підлеглі парафіяне. Доступитися до них можна головно через настоятелів наших церков. В парафіях, де поширенню цих видань сприяють отці, книжки швидко і в більшій кількості розкуповуються.

Через те до Вас, Ваше Високопреосвященство, уклінне прохання принагідно, чи якимось обіжником, пригадати п[реосвященним] отцям, щоб вони більше уваги звертали на поширення й літератури Братства. Ця література твориться за спасибі релігійно-ідейними людьми доброї волі. Вона служить лише обороні Православної віри перед різними наклепами особливо з боку уніатів. Останні дедалі стають агресивнішими, а тому й православним слід виявляти більшу активність в творенні й поширенні своєї літератури. Доповідями, що влаштовує Братство в Торонто, охоплюється лише мала кількість людей.

Просимо прийняти найглибшу до Вас, Ваше Високопреосвященство, пошану,
за Братство

В. Іванис [підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 42, арк. 2. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 11 лютого 1957 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА Г[РЕКО] ПРАВОСЛАВНА ЄПАРХІЯ
СХІДНОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[eek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

† Archbishop Michael^{2*}
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario

11 лютого 1957 р[оку]^{3*}
Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство!
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Повідомляю, що згідно з ухвалою повної Консисторії 26 грудня м[инулого] р[оку], щоб у Торонто провести ДЕРИГЕНТСЬКІ КУРСИ, я об'явив запис на курси. Вже записалося до семи осіб. Є надія на більше.

Виклад Головних Церковних співів буду викладати я, а теорію і практику дерігентури буде викладати дерігент Ю. Головко.

Навчання вечерами два рази на тиждень. Платня тільки на потреби, як подорож та потрібні матер'яли, як дошка тощо. Навчання будемо провадити в будинку катедрі, в школі. Може щось доведеться приплатити п[анові] Головкові.

Прошу Митрополичого Благословення^{4*}.

Курси мають бути ґрунтовні з видачею посвідок тим, що опанують науку.

Нажаль п[ан] Головко мав малу операцію і не в шпиталі, але до березня стане на роботу свою.

Початок з початком березня ц[ього] р[оку].

Нехай охороняє Вас Бог! З Христовим привітом

† Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 71. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} Слова "Архієпископ Михаїл" додруковано зверху на бланку Єпархіальної Ради.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампугу: "НЖ-1290.А. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{4*} Листівне благословіння митрополита Іларіона було надіслане наступного дня. Див. док. № 620 (Лист від митр. Іларіона арх. Михаїлу від 12 лютого 1957 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 345.

Микола Битинський

м. Торонто, 17 лютого 1957 р.

17.ІІ.[19]57 [року]
Торонто*
До О[тця] Ігумена
Й. Скакальського
Секретаря Видавн[ицтва]
«Віра і Культура»
у Вінніпегу

Високопреподобний Отче!

Якраз місяць тому я отримав од Вас листа з повідомленням, що даліше закінчення моєї статті про герб Київщини – Св[ятого] Арх[истратига] Михаїла – в журн[алі] «В[іра] і К[ультура]» буде без кліш, бо вони дорого коштують, і видавництво не в стані їх поробити. Ця вістка була для мене дуже прикрою, бо я все таки бажав би, щоб бодай ще з пару клішів було надруковано. Однак, щоб не наражати Ваше видавництво на спеціальні витрати заради моїх клішів (бо тяжкий фінансовий стан видавництва «В[іра] і К[ультура]» цілком розумію і співчуваю йому), я намагався оплати клішів взяти на себе і пробував різних заходів, щоб десь роздобути грошей на це. На превеликий жаль, оце тепер вповні вияснилося, що зібрати потрібні гроші на оплату, хоч би двох клішів, і я також не в силі, бо від початку року сиджу без роботи і без заробітку.

Тому мушу скоритись і згодитись, щоб закінчення моєї статті друкувалось уже без кліш, як то і вирішила редакція «Віри і Культури». Про цю свою згоду ось цим і повідомляю і водночас прошу вибачення за спізнену відповідь і за клопоти, спричинені видавництву моєю працею з клішами. Можливо, що через те, що я досі не відповідав на Вашого листа і друк дальших розділів моєї статті про герб св[ятого Архистратига] Михаїла стримано, бо вже у двох числах «В[іри] і К[ультури]» підряд не було продовження. Якщо я справді у цьому сам завинив, то, будь ласка, передайте Високопреосвященнішому Владиці, що я щиро прошу вибачення за зайві клопоти і комплікації.

Будайте здорові. Бажаю всіх успіхів. З вояцьким привітом

М. Битинський, майор

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 20, арк. 18, 18зв. Копія. Рукопис.

* На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 346

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 25 лютого 1957 р.

Слава Богу!

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario*

25 лютого 1957 р[оку]^{2*}

Високопреосвященнішому Митрополиту ІЛАРІОНУ

Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Пересилаю мою статтю до «Вістника». Думаю, що можна було б заодно зробити відбитки для книжечки, щоб роздавали хворим та й так людям чи за добровільні пожертви, чи по низькій ціні.

Я писав отцю [Семену] Савчукові, якому вже послав статтю, що кошти з продажу ішли б на потреби Церкви, точніше сказати на потреби Богословської школи. Тож прохав би поблагословити друкувати таку книжечку. Вона була б корисна для віруючих і, можливо принесла б якусь сотню доларів для Богосл[овської] Академії.

Стоїмо перед думкою, чи не перенести наш Єпарх[іальний] з'їзд на тиждень раніше, цебто: на 21–23 березня і неділю 24 березня. Є на те деякі причини. Якщо ми не внесемо якогось порушення у Ваші плани, то прошу скорше повідомити мене про це.

В Христ[овій] любові

† Архієпископ [Михаїл]

ПС. Дерігентські курси відкриваємо в понеділок 4 березня о 8 год[ині] вчора в будинку Катедрі. Курсантів є більше 10-ти.

А[рхієпископ] М[ихаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 72. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Архієпископа Михаїла (Хорошого). Напис зроблено за допомогою штампю.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю: “НЖ-1292.А. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 347

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 7 березня 1957 р.

Слава Богу!

† Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto, Ontario*

7 березня 1957 р[оку]^{2*}
Його Високопреосвященству
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Сердечно дякую за згоду прибути. Тепер одягло від серця. Тож готуємося. Прошу написати, коли Вас зустрінути.

Дякую за відписи листів. Думаю, що Вам треба їхати через Торонто до Нью Йорка і взяти мене, бо інакше я буду безпорадний. Якщо вони викличуть Вл[адику] М[итополи]та Ніканора [Абрамовича], то це найкраще. Це те, що тепер треба.

Про збірку для Собору УАПЦ в Європі скажу: то не збірка була, а скорій складчина. Я дав \$25, Братство дало \$20, здається щось дало СУЖЕРО та окремі особи. Було то так швидко, що треба було спішити. Вл[адика] Ніканор не просив допомоги, лише скаржився на свою убогість, що ледве чи зможе відбутися Собор. Отож і поспішили ми їм на поміч. Отже, жду.

В любові Христовій

† Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51. арк. 73. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Архієпископа Михаїла (Хорошого). Напис зроблено за допомогою штампку.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку: “НЖ-1294.А. Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 349

Михайло Ветухів

м. Нью-Йорк, 18 березня 1957 р.

THE UKRAINIAN ACADEMY
OF ARTS AND SCIENCES
UN THE U[NITED] S[TATES], INC[ORPORATED]

11 1/2 West 26th Street
New York 1, N[ew] Y[ork]*
Нью-Йорк, 18 березня 1957 р[оку]

До Їх Блаженства
Блаженішого Митрополита
професора, доктора Іларіона
Дійсний член УВАН
Вінніпег^{2*}

Ваше Блаженство, Високопреосвященіший Владико!

Ми дістали дуже приємну звістку про те, що Ви, Ваше Блаженство, в травні місяці ц[ього] р[оку] маєте відвідати Нью-Йорк. Українська Вільна Академія Наук у США радо привітатиме Ваше Блаженство у себе. Дозволяємо собі просити Вас зробити для нас таку високу честь – відвідати Академію.

З нагоди Вашого перебування в Нью-Йорку ми радо заслухаємо Вашу доповідь на конференції УВАН у США, яку ми влаштуємо з нагоди Ваших відвідин Академії.

Просимо Ваше Блаженство повідомити нас про ласкаву згоду відвідати Академію і зробити доповідь та не відмовити подати тему доповіді^{3*}.

З глибокою пошаною і проханням молитов

Проф[есор] д[октор] М. Ветухів [нідпис]
Голова УВАН у США

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 35, арк. 1. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УВАН в США, виготовленого в типографський спосіб. Дату додруковано на машинці.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Митрополит Іларіон дав свою згоду прибути на запрошення УВАН у США. Див. док. № 625 (Лист від митр. Іларіона М. Ветухову від 29 березня 1957 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 47.

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 30 березня 1957 р.

Христос рождається – Славте!*

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНА ЕПАРХІЯ
СХІДНЬОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[reek] Orthodox Eparchy of Eastern Canada

Archbishop Michael^{2*}

Tel. LE. 1-6120

92 Burnside Dr[ive]
Toronto 10, Ontario

30 березня 1957 р[оку]^{3*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ПЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

Перш усього маю велику приємність подякувати Вам за турботу зо мною, за смашні Митрополичі обіди та за сніданки, а також і за приміщення. Мені просто не зручно, бо то мені треба було б служити Вам, а не Вам – Митрополитові послуговувати мені Єпископу. Але коли хочете наслідувати Христа Господа на Тайній Вечері, то я, пам'ятаючи мудрі поради святих: «Дай місце для доброго діла», незаслужено приймав Вашу гостинність. Нехай же Милосердний Господь так і зарахує Вам, як смирення в Господі.

Все таки, Дорогий Владико, Ви в кулінарному мистецтві досягли високого рівня. Все так смачно було, що й тепер відчуваю. Мій батько любив Київські монашеські обіди, бо казав: «То тільки з божого благословення буває такий смак». Можливо, що й з Вашими обідами те саме. Нехай же завжди Господь буде з Вами.

Сердечно дякую і за те, що дали на дорогу. Хоч мав своє, але пригодилося.

Приїхали благополучно. Звичайно, купа листів, що не знаєш, з якого починати. Трохи втомлений, але урочистість передсвяткового часу бадьорить.

Будьте здорові. Нехай охороняє Вас Бог. З любов'ю в Христі Господі

† Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 74. Копія. Машинопис.

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку (Очевидно, там є якась помилка, оскільки це Різдвяне привітання). Текст листа надруковано на машинці на новому бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб звичайним шрифтом українською і англійською мовами.

^{2*} Слова “Архієпископ Михаїл” додруковано зверху на бланку Єпархіальної Ради.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штамп: “НЖ-12955.А.1. Архіву св. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ПЛАРІОНА”.

№ 351

Петро Волиняк

м. Торонто, 31 березня 1957 р.

NOWIDNI
P.O. BOX 452. TERM. «А»
Toronto 1, Ont[ario] Canada*

31.3.[19]57 р[оку]

Високопреосвященнійший Владика Іларіон,
митрополит Вінніпегу і всієї Канади^{2*}.

Високопреосвященнійший Владико!

Як ми з Вами умовились, пригадую, що Великодне привітання дітям мені дуже вже треба тепер. «Соняшник» мусить бути перед Великоднем вже в читачів. Буду дуже вдячний, якщо вишлете його негайно. Добре було б щоб воно було невеличке, щоб увлізло на одну сторінку. Це дасть змогу краще зламати число, а разом з тим його читатимуть і діти, а не тільки батьки.

Додаю Вам коректорську відбитку з «Н[ових] Днів», де я даю інформацію про Ваше перебування в Торонті. Шкодную, що не зміг бачитись з Вами в день Вашого від'їзду, але не вистачило в мене сміливости мучити ще Вас у понеділок, бо ви й так мали того всього аж забагато вже.

Ще раз нагадую про Ваш приїзд влітку на зустрічі СУЖЕРО, Добрусу та ОДУМ – у Канаді і США. Цими днями СУЖЕРО напише Вам офіційного листа в цій справі, як ми умовились при зустрічі.

До Вашого відому, що ОДУМ і СУЖЕРО таки не знали про день привітів для Вас. У неділю рано одумівці прийшли, як і СУЖЕРО, з спеціальними листами і квітами, але їх до Вас не допустили. Між іншим, не хотіли пустити й СУЖЕРО, але я порадив йому нікого не питати, а просто підійти до Вас хоч самому і привітати, що він і зробив. Одумівці не посміли на таке «самоуправство» зважитись і пішли додому. Це мене здивувало. Я ніколи не чекав, що хтось буде робити в цій справі «політику». Мої особисті переговори в цій справі з головою громади і сином о[тця] Самця, який головував на обіді, успіхів не дали. Дивно, але це все хай лишиться між нами – просто інформую Вас про це так, як я це знаю з першоджерела. Можливо що це просто випадкове непорозуміння чи наслідок невміння якогось. Хоч це мало імовірно.

Ще раз: дуже прошу – якнайшвидше привітання.

З щирою повагою й подякою

[підпис]

П. Волиняк

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 3. Копія. Машинопис.

* Це відтиск штампуги видавництва «Нові Дні».

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуги: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Микола Битинський

2 квітня 1957 р.

2/IV.[19]57 [року]*

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвященніший Владико!

При цьому надсилаю Вам графічний рисунок св[ятого] Антимінса і два св[ятого] Антимінса на шовку, позичені мені для праці, як зразки^{2*}. Оце признаюся, коли скінчив працю, то справді зітхнув з полекшою, бо була вона дуже тяжка і забрала багато часу. А я при тому ще й постійно хвилювався, що праця затягається, хоч просиджував над нею всі ці дні від ранку до вечора – і доведеться спізнитися з висилкою. Окремо від цього я вже надіслав Вам листа з поясненням причини спізнення, як також написав докладно про все, що торкається нового рисунку св[ятого] Антимінса. Тепер ще дописую, що забув написати у попередньому листі, а зараз якраз згадав.

Дуже прошу, коли будете друкувати мій оригінал, не відмовитись зробити для мене один відбиток на папері. Найперше, це було б мені добре мати для коректи, щоб я побачив, наскільки вірно передає оригінал кам'яна репродукція; а друге – я хотів би мати відбитку зі своєї праці для власної збірки.

Ще ласкаво прошу вплинути на редакцію «В[іра] і К[ультура]», щоб нарешті закінчити друкування моєї розвідки про герб Архистратига [Михайла], а то вже досить довга зайшла перерва від початку друкування – (ще в жовтні і в грудні минулого 1956 року). Є люди, особливо гурт геральдистів, які цим цікавляться і лише шарпають, чому спинено друк. А я ж сам нічого не можу зробити. Наперед Вам дякую і прошу ще раз вибачення за всі клопоти.

З щирим привітом Ваш

Микола Битинський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 7. Копія. Рукопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Митрополит Іларіон отримав малюнка і разом з подякою переслав М Битинському чека на 50 доларів. Див. док. № 626 (Лист від митр. Іларіона М. Битинському від 8 квітня 1957 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 348.

Микола Битинський

2 квітня 1957 р.

2/IV.[19]57 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Нарешті висилаю Вам рисунок св[ятого] Антимінса. Прошу ласкаво вибачити, що з висилкою дещо спізнився. Справа така: я уважно і докладно простудіював і скоригував свою попередню працю по тому друкованому відбитку з неї на шовку, який Ви мені передали для зразку. Мене немило вразило те, що відбиток мого рисунка на шовку вийшов перечорнений і в багатьох місцях невиразний. Півтіні і світлотіні, які я – добре пригадую – робив старанно сепією, цілком зіллялися в темні, навіть чорні, плями.

Я зрозумів, що давати для літографії рисунок, виготовлений попереднім способом, с[еб]т[о] барвою (сепією) і пензлем – неможливо. Кам'яний друк не передає усіх тонких нюансів відтінків і зводить їх до різких контрастів: світле-темне; середнього між ними не подає. Отже, фарбою чи розведеним сірим тушом малювати для каменя не можна. Я властиво знав цю засаду кам'яного друку і раніше, коли мав практику у Празі. А коли виготовляв Вам той попередній св[ятий] Антимінс, то не знав, що він буде друкуватись у літографії. Я сподіваюся, що буде він друкований з мідяної чи цинкової кліші і тому для таких кліш з рястом робив малюнок. Метальова кліша з дрібною сіткою правдиво передала б малюнок за всіма відтінками.

Роздивився я уважно і той друк на шовку з другого св[ятого] Антимінса. Там усі світлотіні, навіть і ті тонкі та ніжні, виразно помітно і нічого не зливається у безформенні маси. З того можна зробити висновок, що друк той роблено з метальнової кліші або, якщо із каменя, то рисунок зроблено просто і безпосередньо на камені чи на зернистій цинковій плиті літографським олівцем. Дуже добре, й я Вам дуже дякую, що Ви дали мені обидва зразки друку на шовку, які я і міг розглянути, порівняти, вистудіювати і пристосуватись до нової праці іншим способом. Якби я друкованої своєї попередньої праці не бачив, так і не знав би, як незадовільно вона виглядає по переводі кам'яної кліші на шовк.

Взявши увесь той досвід на увагу, а також і ту обставину, що і новий св[ятий] Антимінс буде друкований в літографії, цим я разом виконав оригінал не малярським способом (пензлем), а графічним (пером), так як у попередньому рисунку св[ятого] Антимінса було зроблено обрамування, що дало додатковий ефект.

Цим разом свій рисунок я припасував цілковито для літографії, відзначаючи лише світлі і темні місця біло-чорною гамою, а модуляцію всіх предметів на рисунку чорним штихом і білими плямами. Посередні світлотіні

* На документі є відтиск квадратного штампку: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

зазначив дуже скупо й то тільки в найнеобхідніших місцях дуже легким і тонким штихом. Усі ці штихові моделювання і насічки мусять в друку на шовку дати і чіткі контрастові плями, і м'які лінії в посередніх між ними світлотінях. А це в загальній сукупності мало б дати ту виразність і чіткість рисунку та мистецький графічний ефект.

Тому думаю, що цим разом старанно модельовані штихом такі місця, як волосся, відтінення тіла, фалди на одязі і таке інше, не зіллється у безформенність, звичайно при умові, що і кам'яна кліша буде добра, чуйлива до тонких ліній і шовкова матерія – першоякісна, густа (як у старому варшавському св[ятому] Антимінсі), і друкарська фарба не буде тупа, що забиває шовковий лєск (як забила тупа фарба лєск шовку в чорних місцях на друку першого мого св[ятого] Антимінса).

Цим разом, як бачите, я зовсім не вживав ніякої фарби і весь рисунок виконав різноманітним штихом, звичайно, відповідним до характеру предметів, як то натурально передає своїм тіневим способом графіка. А ця робота графічною технікою дуже обтяжлива, марудна, прецизна, складна і стомлююча та займає довгий час – втричі більший, якби все те робити фарбою. Тим то я і затягнув оцю свою роботу понад 1^{1/2} тижня і тому запізнився з висилкою. І тому ще раз дуже прошу у Вас вибачення. Але зате маю сміливість надіятись, що роботою моєю будете задоволені і що цим разом вона з друку вийде ліпшою і кращою, як та попередня. Бувайте здорові. Бажаю Вам всіх успіхів у Вашій цінній праці.

Прошу Вашого високого благословення і молитов, завжди готовий до послуг Ваш

Микола Битинський.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 6, бзв. Копія. Рукопис.

№ 354

Михайло Ветухів

м. Нью-Йорк, 5 квітня 1957 р.

THE UKRAINIAN ACADEMY
OF ARTS AND SCIENCES
IN THE U[NITED] S[TATES], INC[ORPORATED]

TELEPHONE
LEXINGTON 2-6993

11^{1/2} West 26th Street
New York 1, N[ew] Y[ork]*

Нью-Йорк, 5 квітня 1957 р[оку]^{2*}

До Їх Блаженства
Блаженішого Митрополита
професора, доктора Іларіона
Дійсний член УВАН
Вінніпег^{3*}

Ваше Блаженство, Високопреосвященіший Владико!

Сердечно дякуємо за Вашу ласкаву згоду відвідати УВАН у США і зробити доповідь на тему: «Саббатіянство й Україна»^{4*}.

Звичайно, Вашу доповідь призначено на 13 травня на 7 год[ину] веч[ора], так як Ви написали у Вашому останньому листі. Але для нас було б краще якби її можна було перенести на неділю 12-го травня, тому що в будні дні багато співробітників заняті на праці.

Будемо дуже вдячні Вам, Високопреосвященіший Владико, коли Ви знайдете змогу призначити Вашу доповідь на неділю 12 травня. Коли ж ні – то залишається понеділок 13 травня.

З радістю вітатимо Вас в УВАН у США.

З глибокою пошаною і проханням молитов

Проф[есор] д[октор] М. Ветухів

[підпис]

Голова УВАН у США

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 35, арк. 2. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УВАН в США, виготовленого в типографський спосіб. Дату додруковано на машинці.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{3*} З лівого боку є допис від руки: «Відписав. 13/IV. [19]57 [року]».

^{4*} Митрополит Іларіон написав М. Ветухову, що на засіданні УВАН у США буде читати цю доповідь. Див. док. № 625 (Лист від митр. Іларіона М. Ветухову від 29 березня 1957 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 347. В іншому листі митрополит Іларіон дякував М. Ветухову за теплий прийом його і делегації в УВАН. Митрополит Іларіон дав свою згоду прибути на запрошення УВАН у США. Див. док. № 629 (Лист від митр. Іларіона М. Ветухову від 15 травня 1957 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 349.

Петро Волиняк

м. Торонто, 14 квітня 1957 р.

NOWIDNI

14.4.[19]57 p[оку]*

P[ost] O[ffice] BOX 452. TERM. "A"

Toronto 1, Ont[ario] Canada^{2*}

Високопреосвященнійший Іларіон,
митрополит Вінніпегу і всієї Канади^{3*}.

Ваше Високопреосвященство!

Дякую за повернення мені відбитки з журналу. Викинути позначені рядки я вже не міг, бо здав журнал на пошту і, повертаючись додому витяг із скриньки Вашого листа. Був би, звичайно, викинув – нічого б я на тому не втратив, хоч вважаю, що тому священникові то піде тільки на користь.

Признаюсь, що мене трохи здивувало, що Ви не тільки не вислали мені обіцяного привітання дітям через журнал «Соняшник», а й не написали навіть пару слів. Виходить так, що Ви чимсь образились. Якщо так, то прошу вибачити – ніколи не мав такого наміру. Що ні, то ні. Між іншим, коли я просив Ваше привітання дітям, то найменше при тому думав про журнал, а мав на увазі таки дітей, нашу церкву і Вас, як її зверхника. Звернутись по привітання до Вас я вважав своїм обов'язком. Міг би я звернутись і до інших наших владик по нього. Не сумніваюсь, що дістав би.

Та це байдуже. Мене турбує інше: найбільше боюсь, що Ви, дорогий Владико, не подумали, що я мав намір використати Ваш авторитет для поширення своїх видань – ніде й ніколи того не робив. І не робитиму ніколи. Мені легше буде припинити журнал, ніж використовувати когось, а тим більше зверхника церкви моєї.

З дитячим журналом я зробив усе, що міг і мусив. Якщо Ви вважаєте, що краще буде для нашого народу й церкви, щоб наші діти читали католицькі видання (а читати щось же вони мусять!), то може бути й так: мені вистачить і «Нових Днів». Совість моя буде чистою: я пробував, я звертався, я просив навіть багатьох. Я роблю все до кінця, іду завжди прямою стежкою, а тоді знімаю з себе відповідальність. При найбільшій матеріальній скруті я витримав майже півтора роки. Далі я вважаю, що маю право робити так, як захочу – хоч покинути, хоч зробити нейтральним, хоч повернути й на католицький, цього останнього я, звичайно, не зроблю, але маю моральне право на це.

Якби там не було, а той нещасний «Соняшник» був таки сьогодні єдиним православним дитячим журналом: там писав православний митрополит, православні священники, там слова «православний» не унікалось.

---

* На документі є відтиск квадратного штапу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{2*} Це відтиск штапу видавництва "Нові Дні".

^{3*} Митрополит Іларіон дав відповідь на цього листа. Див. док. № 627 (Лист від митр. Іларіона П. Волиняку від 16 квітня 1957 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 348.

Звичайно, то був не церковний журнал, а світський. Знову: я зробив усе можливе – я запропонував своїй церкві свої послуги. Виявилось (за майже півтора роки), що ці пропозиції не прийняті. Ну, що ж я зроблю?... «Силою колодязь копати – води не питимеш...»

Ще раз: якщо вважаєте, що чимсь образив Вас, то прошу вибачити – то зроблено несвідомо.

Дякую за Вашу попередню співпрацю – від себе і від тих же читачів «Соняшника».

Бажаємо Вам, Дорогий Владико, радісного Великодня!

Щиро Ваш

П. Волиняк*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 4. Копія. Машинопис.

№ 356

Пантелеймон Ковалів

21 квітня 1957 р.

21.IV.1957 [року]

Дорогий Владико!

З радістю довідався з преси про Ваш приїзд до США з нагоди урочистостей молитовного єднання обох наших Церков, що відбудеться в Філадельфії. Ми з дружиною сердечно запрошуємо Вас, Владико, бути нашим дорогим гостем. При цій нагоді обдивимось цікаві пам'ятки і місця Вашингтону.

Сердечно дякую за листа від 1 квітня 1957 р[оку] і за прислані нові видання. Моя брошура «Пізнання Бога» лежить без руху. Пробирав правда розсилати деяким побожним людям, але ні один не відповів.

З надією на близьке побачення, з Христ[иянською] любов'ю

Ваш

П. Ковалів з дружиною

PS. З нагоди Вашого Ювілею я надіслав на ім'я о[тця Семена] Савчука окреме привітання. Готую статтю до Збірника.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 2. Копія. Рукопис.

№ 357

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, травень 1957 р.

Дякую, Владико, за поміщення в «В[ірі] й К[ультурі]» Вашого поздоровлення мені з нагоди 15-ліття мого Архисрейства.

В справі місцевого місячника в Гамільтонській парафії. Я дуже шкодую, що в ньому помістили дещо з газет, не питаючи ні мене, ні о[тця]

---

* Останні слова в листі дописано від руки автором.

В. Федака. Це їм зауважено і заборонено робити, хоч там вертиться п[ан] Сорока, що хворіє на журналіста. Він то й спричинився до того. Що ж торкається релігійно-моральних статей, то я просив би не забороняти їм містити, бо ж це орган місійного напрямку й завдання. Нехай вкоротці передруковують і з «В[іри] й К[ультури]», те, що зміцнює Віру та любов до Церкви.

Також і з Вістника чи з інших православних журналів, або парафіяльних таких же видань. Бо ні «В[іру й] К[ультуру]», ні Вістника не всі читають, а є такі речі, що всім треба знати. Крім того, треба відбивати напади сект і саме в таких родинах, що ні того, ні другого не читають.

Саме з цих причин я поблагословив їм друкувати мою статтю про Богоматір, не ждучи, поки буде друкуватися у «В[іри] й К[ультури]». Та місійні статті не корисно обмежувати до одного часопису, навпаки, треба чинай-більше.

Вас же, Владико, прошу докінчити друком мою статтю про Богоматір, бо вже мене питають, чому не надруковано продовження чи кінця?

Доки є кому і є бажання друкувати в Гамільтоні під контролем Церкви, то недоцільно знеохочувати їх великим обмеженням. Ще гірше, якщо вони вирішать видавати журнал приватно, бо тоді будуть друкувати таке, що для Церкви не буде користі.

† Архиепископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 75. Копія. Машинопис.

№ 358

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 30 травня 1957 р.

Високопреосвященний ІЛАРІОН
Митрополит всієї Канади
в Вінніпегу

30. травня 1957 р[оку]
Вашінгтон, Д. К.*

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШИЙ І ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!

Сердечно дякую за привітальну картку з Нью-Йорку і за увагу до моїх статей, призначених для «Віри і Культури». Чекатиму наступного числа. У мене склалися так обставини під час Вашого перебування в Америці, що я не міг ніяк уділити часу, щоб особисто взяти участь в тих урочистостях. Ми з дружиною та ще з нашим приятелем архітектором О. Повстенком запланували поїхати на 12 травня до Філадельфії на урочисту Службу Божу, але сталося так, що в суботу треба було дружини відвезти на операцію і всі наші плани через це не здійснились. Американська українська преса подала про ці події дуже коротенькі, скупі відомості, не так, як це робиться в Канаді, і ми дуже мало знаємо про Ваше перебування й працю в Америці в той час.

* На документі є відтиск квадратного штампу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

До мене звернувся о[тець Семен] Савчук з проханням написати до ювілейного збірника статтю, присвячену одній якійсь Вашій праці. Я вибрав працю про наголос, як найбільшу за останні роки працю і дав аналізу її з додатком деякого наукового іншого матеріалу, так що вийшла наукова стаття під заголовком «Праця над українським наголосом». Але мене турбує, що стаття ця, як для такого збірника, трохи завелика – 22 ст[о]р[інки]. Наголос така ділянка, що не можна було про нього сказати в кількох словах. Дуже хотілось би мені, щоб стаття пішла без скорочення, бо інакше втратиться сенс. Я був би радий, щоб збірник вийшов солідний, науковий.

З побажанням дальшої невтомної праці та дальших успіхів щиро Ваш
П. Ковалів

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 3. Копія. Машинопис.

№ 359

Петро Волиняк

м. Торонто, 1 червня 1957 р.

NOWIDNI

P[ost] O[ffice] BOX 452. TERM. «A»

Toronto 1, Ont[ario] Canada*

1.6.[19]57 р[оку]

Високопреосвященніший Іларіон,
митрополит Вінніпегу і всієї Канади^{2*}.

Високопреосвященніший і дорогий Владико!

Вибачте, що аж тепер відповідаю на Вашого листа від 16 квітня^{3*}. Відповісти кількома реченнями було неможливо, а на більшого листа не мав ніякої змоги. Є у Вашому листі кілька тверджень, на які відповісти мушу. Хочби на вислів, що я Вас «залякую» тим, що звернусь до інших архієреїв. Чути таке мені і дивно і неприємно: як можна залякувати людину Вашого мірила? Як можу робити це я, що бодай знаю Вас?

Я Вам писав, що коли б я звернувся з таким проханням (великодній матеріал до дитячого журналу!), то певен, що тут пішов би мені на зустріч кожен Владика. Так я думаю. Бо це справа ж не моя, а дитяча, справа нашого народу. При зустрічі з Вами в Торонті, я казав, що є тиск певної частини нашого членства, щоб запросити архієпископа Григорія^{4*}, і що ми з тим «тиском» боремся.

На жаль, так є. І, на жаль, Ви, як і багато інших осіб із старої еміграції про це знаєте, бо нехтуєте нами, мовляв, що вони варті ті «безбожні й без-

* Це відтиск штампю видавництва “Нові Дні”.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Див. док. № 627 (Лист від митр. Іларіона П. Волиняку від 16 квітня 1957 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 348.*

^{4*} Можливо, йдеться про Григорія (Огійчука).

душні “совети”». А нам через те важко працювати, нам важко допомогти в збереженні єдності церкви. Бодай у Канаді ми в цій ділянці зробили багато. Ми не виносимо того наверх, але коли б Ви знали, скільки дискусій на цю тему в нас відбувалося на всяких з’їздах, на нарадах, на партійних конференціях і т[ак] д[алі], то Ви б зрозуміли нашу вагу і нашу щирість та – вибачте за нескромність – і наш розум.

На доказ, що це не є «заякування» я міг би показати Вам переписку свою з о[тцем Петром] Маєвським з Каліфорнії, якого я ніколи не бачив навіть. Ще на початку цього року він мені писав таке: не маю сумніву, що Ви відрубаєте голову кожному, хто зневажить Автокефальну українську церкву чи нашого митрополита – [Василя] Липківського. Отже, віримо, що Ви озветесь з приводу зневаги, пересвятою митрополита Івана [Теодоровича], тієї дорогої нам усім церкви нашої, що ви подасте свій голос і за жонатий єпископат...

Не личить мені пересилати Вам це листування, але я зацитую і свою відповідь йому в одному з листів. Вибачте за гострі вислови, але так я написав був йому: Так. Відірву голову кожному, хто зневажить УАПЦ, у якій я виріс, і митрополита Василя. Мало того – викину ту голову на смітник, бо та наша церковна інформація – частка нашого народу, частка нашої боротьби, там наше життя і наша кров. Але на жонатих єпископів я свищу! Пересвяту цілком схвалюю, бо те, що було зроблено в Україні тоді, було з примусу і розглядалось, як тимчасове явище. *Вважаю** найбільшим осягом нашої церкви на еміграції відлучення Григорія від церкви, як і всіх тих, які *спекулюють на автокефалії* і шкодять і церкві, і народові...

Він замовк тоді, але почав тиснути на мене через читачів, від яких у великій мірі залежить журнал.

Це я Вам подаю тільки один з найновіших фактів. А коли б Ви уявляли, скільки я того маю! Коли б Ви уявляли, скільки цього мають інші такі, як я, хоч навіть Ви (не то що в стократ менші за Вас церковні діячі!) певні, що ми «холодком» (якщо не вороже!) ставимось до церкви. Ми не виносимо того на люди, не хочемо за те ні слави, ні «признання», бо вважаємо це своїм обов’язком звичайним.

Дам такий приклад. Яких 8–9 років тому в нашій громаді на Великдень було в церкві 40–50 осіб, літургія починалась о 10-ій ранку. Тепер – є дві відправи, у яких беруть участь найменше дві тисячі осіб. Цього року на Страстях було яких 600–700 людей, з них старих канадійців не більше 25 осіб (я всіх їх знаю поіменно!). Наскільки ми виросли? А тепер поставлю ще одне питання: наскільки ми оправославились? Дозвольте запитати: а хто це все зробив, як не ми – «безбожні совети»?

Це не докір, але скажу Вам, дорогий Владико, що є факт таки, коли Вас запросить жіноче т[овариство], на зборах якого буде яких 30–40 жінок, то Ви радо підете до них, а як запрошує Вас СУЖЕРО й ОДУМ Канади і США, а за їх плечима ще й дві солідних партійних організації УРДП (Канади і США),

---

* Слово, що надруковано курсивом, підкреслено від руки в документі.

то Ви собі спокійно відмовитесь, бо це, мовляв, «безбожні аморальні совети», то чого з ними рахуватись!.. На жаль, так є.

Не мені Вас учити, звичайно. Не мені й докоряти. Але мені, мабуть, можна Вам поскаржитись, мабуть, личить сказати, що нам важко працювати на добро нашої церкви. Наші люди, оті «совети», дуже чутливі і дуже горді. Як він десь кимсь ображений, то він ніколи не кричить, не галасує, а мовчки одвернеться і піде набік. І потім повернути його до себе дуже важко – майже неможливо. І тому нам важко працювати, бо не всі враховують усе. Часто дрібні справи важать більше, ніж великі. Навіть Ви, дорогий Владико, більше цікавитесь зовнішніми деклараціями, ніж справою великої ґрунтовної праці. Не завжди декларації треба, не завжди вони можливі. Тим більше не завжди (навіть, ніколи!) ними не замінити великої праці.

Є такий півтижневик у Німеччині «Українські Вісті» – найстарша наша газета в Європі, орган центр[ального] комітету УРДП. Там ніколи нема декларації, але коли б Ви її читали, то Ви б зрозуміли, скільки вона спричиняється розбудові української православної церкви. Були там інколи і не дуже добрі речі друковні (у справі єпископа Григорія і т[ак] д[алі]), та Ви ж не знаєте, що частина членів партії, озлоблена нетактовними нападами на автокефалію, мусіла спричинитися до того. Справа не в декларації, яка не допоможе церкві, а розвалить організацію, а в тім, що поступово, з терпінням і любов'ю навести лад у цьому всьому.

Та й, мабуть, усе, бо цієї теми в листі не вичерпаєш. Це так тільки, що Ви вважаєте, що я Вас «залякую», що мене ображає і лякає. Так, дуже лякає, бо нерозуміння стану спричинилось до Вашої відмови приїхати на нашу зустріч, а це перекреслює всю мою (та й якби тільки мою!) працю, це знову гальмує наш поступ у наладнанні співпраці з церквою на кілька років. А такий стан (смикання на місці) нас виснажує і багатьох відохочує від праці, мовляв, чого воду в ступі товктиму роками цілими.

Вибачте за одвертого листа, але я завжди говорю те, що думаю!

З щирою повагою

[П. Волиняк]

А про мою «зневагу» українського духовенства вважаю зайвим говорити. Коли і «зневажив», то Вашими ж словами, що воно ледаче і не читає навіть Ваших інструктажних статей. А ледарство – гріх*.

[П. Волиняк]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 5, 5зв. Копія. Машинопис.

---

* Слова, які надруковані курсивом, дописано від руки автором листа.

№ 360

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 3 червня 1957 р.

Слава Богу*
УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНА ЕПАРХІЯ
СХІДНЬОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eparchy of Eastern Canada

Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto 10, Ontario

Tel. LE. 1-6120

3 червня 1957 р[оку]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство!

Листа Вашого отримав. Листа до М[итрополи]та Ніканора [Абрамовича] я підписав і зразу ж відіслав до Вл[адики] М[итрополи]та Івана [Теодоровича], як Ви писали. Чи не будуть вони вагатися. Що Вашого підпису ще нема?

6 серпня на фермі «КІІВ» Вас заступлю. Про це вже домовились. Є тут одна справа, яка вимагає Вашого розпорядження, а саме: є укр[аїнські] католики, які скуповують різні фільми і пропонують висвітлювати їх у православних громадах. Фільми не корисні для православних, тому більшість парафій їм відмовляють, але є й такі, що допускають (здається, Сен Кетринс). Добре було б дати розпорядження по всіх громадах, щоб дозволяли висвітлювати лише ті фільми, на які буде дозвіл Проводу нашої церкви, за винятком суто релігійних, без тенденцій, і щоб заряди не дозволяли висвітлювати без згоди священика.

Певно до Вас звернеться о[тець] Сава Цитухин з Монтреалу, щоб дозволили йому бути запасним священиком та допомагати отцям у Монтреалі. Думаю, що його просьбу треба задовольнити з попередженням, що коли треба якогось священика в епархії заступити, то щоб він не ухилився.

В Сен Кетринс суд скінчився без наслідків для обох сторін.

З подій поєднання в Торонто дуже задоволені.

З Христовим привітом і братньою пошаною   Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 76. Копія. Машинопис.

---

* Ці слова надруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на новому бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб звичайним шрифтом українською і англійською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Микола Битинський

м. Торонто, 6 серпня 1957 р.

6.VIII.[19]57 [року]
Торонто*

До вельмишановного Пана Редактора
Хвального журналу «Віра і Культура» у Вінніпегу

Вельмишановний Пане Редакторе!

Ласкаво прошу вибачити, що примушений звернутися до Вас, можливо, з прикром для Вас проханням. Отже, дуже і дуже прошу додрукувати нарешті в наступних числах Вашого шановного журналу мою забуту Вами статтю про Київський герб св[ятого] Михаїла. Друк тієї статті у «В[ірі] і К[ультурі]» розпочався ще в 1956 р[оку] і вона з'являється в журналі вже понад півроку рідко і, на жаль, з великими перервами через кілька чисел.

Коли в Торонті у травні перебував Його Ексцеленція Високопреосвященнійший Митрополит, я дозволив собі звернутися до нього й отримав відповідь, що він усі редакційні справи передав окремому спеціальному редакторові, який і розміщував в журналі матеріяли. Ось тому я і звертаюся з ласкавим проханням до Вас, як до чинника офіційного і відповідального.

Одверто признаюся, що мені дуже прикро, що друк моєї статті випав так неfortunно, бо за 8 місяців вона лише тричі з'явилась в журналі «В[іра] і К[ультура]» і далі в мене немає жодної певности, коли саме може бути її продовження і закінчення, яких я вже давно з нетерпінням чекаю. Своє прохання підпираю такими документами:

Перше: Відомо, що великі перерви у друку будь-якого твору невідгідно виставляють його перед масовим читачем; особливо ж від'ємно і погано відбиваються ті перерви моєї статті на тих читачах (переважно фахівцях-геральдистах), які жваво цікавляться цією ділянкою занедбаної нашої знакової культури. Принаймні, я маю декілька листів від зацікавлених фахівців і аматорів геральдичної науки з запитаними, коли саме діждуться вони закінчення друку статті, якого, очевидно, з інтересом чекають.

Друге: Я вже маю приготовлені до друку у Вашому хвальному журналі два нариси з православної іконографії згідно з обіцянкою данною мною Високопреосвященнійшому Митрополитові. Проте, поки ще у «В[ірі] і К[ультурі]» знаходиться у друку незакінчена одна моя річ, не наважуюся розпочати другу і тому стримуюся в добрій надії, що таки дочекаюся скорого кінця першого розпочатого діла.

Третє: Якраз тепер розпочав заходи і вживаю старань на вступ до УВАН і збираюся вислати туди усі свої [надру]ковані нариси і розвідки з обсягу української геральдики. Ось тому необхідно мені до числа тих своїх гераль-

---

* На документі є відтиск квадратного штампуг: "Архіву св[ящ]. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

дичних праць долучити і ту нову розвідку про київський герб, яка оце і друкується у Вашому журналі.

З огляду на все це ще раз дуже Вас прошу прискорити в міру можливості продовження і закінчення моєї названої статті в наступних числах «В[іри] і К[ультури]». За Вашу послугу наперед висловлюю Вам свою сердечну вдячність.

З правдивою пошаною і привітом

Микола Битинський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 19, 19зв. Копія. Рукопис.

№ 362

Микита Мандрика

м. Вінніпег, 3 жовтня 1957 р.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК (УВАН)
У КАНАДІ
UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES (UVAN)
IN CANADA.

P[ost] O[ffice] Box 3597, Station B., Winnipeg 4, Man[itoba], Canada

УВАН засновано в Києві 1918
в Канаді від 1949

UVAN founded in Kyiv 1918
established in Canada 1949*

Високопреосвященніший
Митрополит ІЛАРІОН*.

Жовтня 3-го, 1957 [року]

Високопреосвященніший Владико!

Згідно з теперішньою традицією УВАН, колегія дійсних членів вибирає з поміж себе голову УВАН на трирічну каденцію. Для переведення цього вибору в цьому році Управа УВАН в Канаді, на своєму засіданні 14 вересня ц[ього] р[оку], покликала до життя номінаційну комісію УВАН в складі: М. І. Мандрики, П. Юзика та В. А. Костюка.

На своєму засіданні, 21 вересня, номінаційна комісія одногосно рішила рекомендувати колегії дійсних членів УВАН в Канаді на голову Управи УВАН на трирічну каденцію 1958–1960 р[оки] Д[окто]ра Ярослава Богдана РУДНИЦЬКОГО.

Подаючи цю рекомендацію до Вашого ласкавого відома, прохаємо Вас, як дійсного члена УВАН, подати свій голос в цій справі до 15-го цього місяця.

З глибокою повагою

За Номінаційну Комісію

Голова Комісії

[М. Мандрика]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 49, арк. 1. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УВАН у Канаді. Частина тексту надруковано в типографський спосіб з відтворенням у верхній частині бланку печатки УВАН з тризубом і назвою цієї Академії латиною, надрукованою по кругу.

²* На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Петро Волиняк

м. Торонто, 1 грудня 1957 р.

NOWIDNI

P[ost] O[ffice] BOX 452. TERM. «А»

Toronto 1, Ont[ario] Canada*

1.12.[19]57 р[оку]^{2*}

Високопреосвященнійший Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади,
Вінніпег, Ман[ітоба]

Дорогий Владико!

Христос рождається! Вітаю Вас з Новим Роком, бажаю щастя, здоров'я і плідної праці на добро нашої Церкви й народу!

Сердечно дякую за привітання дітям. Мав я трохи з ним клопоту, бо воно вийшло довше, ніж на одну сторінку і я мусів перенести його. Розумієте, що мусів дати його на перше місце, але разом з тим мусів починати журнал і якимсь різдвяним віршем чи колядкою, а не прозовим текстом, то вже й не гнівайтесь, що мусів розривати Ваше посланіє.

Мене турбує, що й досі в «Укр[аїнському] Голосі» нема статті пані Г. Наконечної. Я просив ред[актора] Сирника негайно повернути мені той текст, якщо він його не друкуватиме, але відповіді не одержав. І не друкує. То я вже й турбуюсь. Раз, що я вважаю за потрібне його видрукувати, а друге, що негарно почуваю вже себе й перед авторкою: морочив їй голову, обіцяв пристроїти напевно, а вийшло отаке. Дуже Вас просив би при нагоді потелефонувати йому, – навіть від мого імени, якщо вважатимете за потрібне, – щоб видрукував чи вернув. Вибачте, що додаю Вам клопотів, але як я напишу йому, то може бути, що й той лист лишиться без відповіді. Дивуюсь, що він так робить: таж вернути рукописа – навіть без листа – не так уже й важко.

І ще раз сердечно дякую за Вашу допомогу, за Ваше щире ставлення і бажаю Вам сил і здоров'я для праці, яка нам усім сьогодні потрібна, як ніколи, бо ця Ваша праця сьогодні для нас просто винятково важлива. Тішусь, що більшість нашої еміграції це бачить і розуміє.

Вибачте за нескладного листа, але хоч сьогодні й новий рік, а я працюю, як віл, бо маю гору просто листів.

З щирою повагою й подякою

[підпис]

П. Волиняк

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 6. Копія. Машинопис.

* Це відтиск штампуги видавництва “Нові Дні”. На цьому документі відтиск є нечіткий.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуги: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 364

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 29 січня 1958 р.

Слава Богу*

УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНА ЕПАРХІЯ
СХІДНЬОЇ КАНАДИ
Ukrainian Gr[ee]k Orthodox Eparchy of Eastern Canada

Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto 10, Ontario

Tel. LE. 1-6120

29 січня 1958 р[оку]^{2*}

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і всієї Канади.

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Сьогодні одержав я 3-тє число «В[іри] й К[ультури]». Дякую, що надрукували кінець моєї статті, про ШАНУВАННЯ БОГОМАТЕРІ. Але проглянувши, я звернув увагу на те, що в цьому закінченню випущено два абзаци (уступи), які найбільше переконливі в тому, що Саме Св. Письмо, на якому протестанти також будують свою віру, яскраво свідчить, що Бог творить чуда через святих своїх. Я навів чуда з пророком Ілією, що записані в Біблії, і висновок з тих чуд.

Чому Ви цей уступ викреслили, навіть не попередивши мене? Я прошу дати ласкаво пояснення, бо на це звернуть увагу й ті отці й вірні, які повну мою статтю читали і в оригіналі і в інших часописах.

З Христовим привітом

† Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 77. Копія. Машинопис.

---

* Ці слова додруковано на машинці над текстом бланку. Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Греко-Православної Єпархії Східної Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб звичайним шрифтом українською і англійською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуг: “НЖ-1226.Б. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Лев Биковський

м. Денвер, 10 лютого 1958 р.

Лютий 10, 1958
Денвер, Колорадо*

До Митрополита Вінніпегу
і всієї Канади д[окто]ра Іларіона
101 Катедральна Евеню
Вінніпег 4, Манітоба
Канада

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

Дякую за надісланий том перший Вашого цінного твору «Філософські містерії» з царини української релігійної поезії. При цьому пересилаю \$2: – належності за цю книгу.

В останньому числі Вашого часопису «Віра й Культура» видрукований витяг з листа письменниці Наталени Королевої й її остання світлина. Я від довшого часу вивчаю цю небуденну постать і її творчість. Оголосив до цього часу дві статті на цю тему і ось нині друкується моя більша розвідка про Наталену Королеву, її життя та творчість. В Денверській Групі УВАН відбулася моя доповідь на цю тему також. На це відгукнулося дві особи подаючи останні відомості про Н[аталену] Королеву. Ваш причинок є цінним доповненням до попередніх матеріалів опублікованих у цій справі. Звичайно всі ці відомості, будучи в головному правильні, розходяться в подробицях і взаємно доповнюються. Це діється з вини самої Н[аталени] Королевої, котра в різних відступах часу устно, в листуванні і в друку подає не цілком узгіднені відомості. Зрештою це діється з багатьма визначними особами і згодом дослідники виведуть з того якусь середню правдиву їх біографію, кладучи натиск головню на творчість.

Цим листом прошу ласкаво не відмовити надіслати мені її останню, властиво постійну (Чехословаччина, м[істо] Мельнік), адресу щоби я міг знову нав'язати з нею листування.

З глибокою пошаною цілуємо Вашу руку, Ваше Блаженство.

Ваші Марія і Лев Биковські.

[Л. Биковський]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 4. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампуга: «Архіву свещ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 366

Архієпископ Михаїл (Хороший)

м. Торонто, 13 лютого 1958 р.

Слава Богу.

†
Archbishop Michael
92 Burnside Dr[ive]
Toronto 10, Ontario

13 лютого 1958 р[оку]*

Його Високопреосвященству,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Вінніпегському і
Всієї Канади.

Високопреосвященніший ВЛАДИКО!

Перше вітаю з наступаючим Великим Постом. Бажаю молитовного піднесення та надхненного слова на науку вірним.

У справі Судбури не можу більше сказати як те, що о[тець] Є. Чижів мені написав. Листа його додаю і прошу мені його повернути. Більше скаже Вам голова През[идії] К[онсисторії] о[тець] С. В. Савчук, що там був на зборах.

Щодо моєї статті ПОШАНА ДО БОГОМАТЕРІ: писати нічого не буду. Шкодную, що ті два уступи випустили без моєї згоди. Ще я простудіював і чогось такого, як Вам показалось, не спостеріг. Я вніс посилку на Пророка Ілію, як доказ діяння Бога через святих, які не дорівнювали до святости Богоматері, то тим більше надприродні дії над нею при Успінню. Це особливо підкреслив в слідуючій меньшому уступі. Вніс цей доказ, як найбільше сильний. Викреслення Вами його не зробило доброго враження на Священників.

Протокол засідання Єп[іскопальної] Ради ще не надрукували. Можливо, вишлю ще цього тижня.

Нехай охороняє Вас Бог.

З Христовим привітом
† Архієпископ [Михаїл]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 51, арк. 78. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Микола Битинський

м. Торонто, 14 лютого 1958 р.

14.II.[19]58 [року]*

Високопреподобний Отче Ігумене!^{2*}

Найперше прошу вибачення, що нагло непокою Вас і звертаюся зі своєю справою. Не наслідуюся турбувати й обтяжувати цим Його Високопреосвященство Високопреосвященнішого Митрополита [Іларіона], хоч вірю, що він не відмовив би в моєму проханні. Отож, прошу і Вас не відмовити допомогти мені у важливій для мене справі:

Будь ласка, загляньте до великої Енциклопедії Брокгауза і Єфрона, що знаходиться в бібліотеці Високопреосвященнішого Митрополита і зробіть з ласки своєї для мене дві виписки текстів з-під гасел:

1. – Пилат (Понтійський)
2. – Печать Малороссійская (чи печать Малороссії, чи може навіть Малороссійская печать – добре не знаю). Повідомте також, чи є рисунок цієї печаті в тексті чи в прилозі¹.

Ці речі мені дуже потрібні для праць, а названої Енциклопедії в Торонті я ніде не можу дістати.

За Вашу ласкавість і за Ваш цінний труд наперед Вам щиро дякую.

З правдивою пошаною і щирим привітом

Ваш Микола Битинський

М. Bytynskyj
75 Lindsey Ave
Toronto 4. Gnt.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 20, 20зв. Копія. Рукопис.

¹ Можливо, у відповідь було надіслано статтю: «Малоросія – частина Європейської Росії, невизначена за об'ємом. Назва Мала Росія виникло, коли Московських царів почали називати самодержцями Великої і Малої і Білої Росії. Згідно Андрусівського договору, до Московської держави була приєднана територія Чернігівської і Полтавської губерній. На сьогоднішній день під М. розуміють іноді тільки ці дві губернії; так, коли від полтавської міської думи в кінці ХІХ ст. до мін. внутр. справ надійшло прохання про дозвіл підписки на спорудження пам'ятника засновнику нової української або малоросійської літератури Котляревському, то ця підписка була дозволена тільки в межах двох названих губерній. Однак “черкаський” або південно-руський народ, як корінне населення стародавньої Росії Київського періоду її політичного життя, на сьогоднішній день займає значно ширшу область, ніж Чернігівська і Полтавська губернії» // *Энциклопедический Словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона: В 86 т. с илл. и доп. материалами.* – СПб., 1890–1907. – Т. 18 (А). – 1896.

* На документі є відтиск квадратного штампку: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Лист адресовано секретареві митрополита Іларіона ігумен. Іову Скакальському.

№ 368

Володимир Кохан

м. Вінніпег, 27 лютого 1958 р.

UKRAINIAN CANADIAN COMMITTEE

КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Headquarters

722 McIntyre B[ui]l[ding], – 416 Main Street, – Winnipeg 2, Manitoba

Phone WH 2-4627*

Високопреосвященніший Владика
Митрополит Д[окто]р Іларіон,
Вінніпег, Манітоба.

Вінніпег, 27 лютого 1958[року]
Ч[исло] спр[ави]: През/3392^{2*}.

Високопреосвященніший Владико:

Будучи в делегації 13 січня ц[ього] р[оку] я мав велику честь усно передати Вам запрошення Президії до участі в Зборах Президіяльної Ради КУК на місяць березень, з Вашим докладом, і я одержав на це Вашу ласкаву згоду.

Нав'язуючи до цього, я дозволю собі нині повідомити Ваше Високопреосвященство, що ці Збори відбудуться в п'ятницю, 7 березня, год[ині] 8 вечером у власній домівці КУК, 722 Мекінтайр Б[і]лд[ін]г.

Якщо б Ваше Високопреосвященство вважали б за потрібне, щоб у програмці була названа тема Вашого докладу, то я просив би повідомити про неї канцелярію КУК до понеділка, 3 березня. В програмці можна також^{3*} було б написати тільки «Доклад Високопреосвященнішого Митрополита Іларіона».

Прошу про ласкаве рішення і повідомлення в цій справі.

У глибокій відданості
КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ
Централа
[підпис] В. Кохан
Екзекутивний директор

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 45, арк. 1. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Комітету Українців Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом заголовок і звичайним шрифтом текст бланку, українською і англійською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Слово дописано від руки над рядком.

№ 369

Володимир Кохан

м. Вінніпег, 17 березня 1958 р.

UKRAINIAN CANADIAN COMMITTEE

КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Headquarters

722 McIntyre B[ui]l[ding], – 416 Main Street, – Winnipeg 2, Manitoba

Phone WH 2-4627*

Високопреосвященніший Владика
Митрополит Д[окто]р Іларіон,
Вінніпег, Манітоба.

Вінніпег, 17 березня 1958 [року].
Ч[исло] спр[ави]: През/Бріф/3570-5^{2*}.

Ваше Високопреосвященство:

Делегація КУК, під проводом президента о[тця] Д[окто]р[а] В. Кушніра, буде представляти на міжміністеріальній конференції в Оттаві, 19 ц[ього] м[ісяця], деякі проблеми більшого значення для життя української спільноти в цій країні.

Копії наших устійнень у цих проблемах, що їх ми переслили Прем'єр-міністрові В[исоко]дост[ойному] Дж. Діфенбейкерові й членам його кабінету, дозволяємо собі переслати до ласкавого відома Вашого Високопреосвященства, залучаючи до них ще додатково початкову інтродукцію.

З глибокою відданістю Комітет Українців Канади

У глибокій відданості
КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ
Централя
[підпис] В. Кохан
Екзекутивний директор
В залученні «Бріф»

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 45, арк. 2. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Комітету Українців Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом заголовков і звичайним шрифтом текст бланку, українською і англійською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуг: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 16 квітня 1958 р.

16.IV.[19]58 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Тільки що одержала ч[астину] 5/53 «Віра й Культура». З великим задоволенням прочитала коротку вістку про смерть одного з видатних людей нашого часу, нашої еміграції – Е. А. Колодяжного. Хто міг подати Вам такі правдиві відомості про нього? Не лише про те, що знали Ви особисто, але те, що стосується життя в альтерсгаймі? Все це казала я над його труною.

Останні дні його дали йому багато важкого. Рік тому він, як і ми з мужем, опинились в групі переслідуємих місцевим настоятелем, о[тцем] Тимківським. Покійн[ий] Колодяжний, як завжди, палко вступив на захист скривджених настоятелем – о[тця] Юрія Гудзія та нас з мужем і вийшов з місцевої парафії, заявивши, що не може залишатися членом її, поки головою її є о[тець] Тимківський. Почалася помста йому зо всіх боків. Перш за все прибічники настоятеля оголосили його божевільним. Коли, тяжко хворий на серце, на запалення легень перебував він в лікарні в Ульмі й викликали до нього священника для сповіди – о[тець] Тимківський не поїхав. Далі йшла ціла мережа всякого роду неприємностей, які отруювали його життя. Останнім було «слово» о[тця] Тимківського перед його панахидою: «піддався впливам сатани...»

Я написала некролог і надіслала до редакції «Батьківщини»: ця редакція, очевидно щоб підкреслити розходження в ідеології з ним (та й з автором некрологу) надрукувала в ч[ислі] 11–12 лише кілька рядків: «народився в Кременчуці, скінчив семінарію в Полтаві, помер 30.1.58». І все.

Разом з тим надсилаю Вам некролог (інший). Може надрукуєте його? Бо ж справді це була видатна людина, чесна, відверта, глибоко релігійна, яка заслуговує на те, щоб було її відмічено.

Шлемо Вам сердечні привіти

Ваша [Н. Полонська-Василенко]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 16. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампугу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 371

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 22 травня 1958 р.

Вашінгтон, Д. К.

22. травня [19]58 [року]*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

При цьому посилаю рецензію на книгу о[тця] С. Гампа «На Божій Ниві» і прошу ласкаво вмістити її в ближчому числі «В[іри і] К[ультури]». Досі нічого не прислав для друку, бо переобтяжений працею над книжкою «Основи формування україн[ської] мови», яка вже друкується як 168 том «Записок» НТШ.

З побажанням дальших успіхів у Вашій праці щиро Ваш *П. Ковалів*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 4. Копія. Рукопис.

№ 372

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 8 серпня 1958 р.

8.VIII.[19]58 [року]^{2*}

Ваше Високопреосвященство,

Дорогий Владико!

Давно не писала Вам, не мала вісток від Вас. Як живете? Як і над чим працюєте? Як Ваше здоров'я? Я наче повернулася до нормального життя після довгої хвороби: останні півроку, а зокрема три місяця була понад сили завантажена працею. За мою довгу хворобу зібралось багато боргів, які треба було сплатити, а сил для праці не було: доконала анемія. Але нарешті сплатила найдошкульніші борги.

Якось сталося так, що одночасно довелося працювати над 4 темами: «Історичні підвалини автокефалії укр[аїнської] Церкви»^{3*}, підготовка до друку II тому «Іст[орії] Укр[аїнської] Академії», переробка її для англійського видання – обидва томи; стаття для Е[нциклопедії] Укр[аїнознавства] – в англійській мові: «Княжа доба», і ще стаття про особливості звичаїв укр[аїнської] Церкви в порівнянні з російською.

Нарешті – закінчила всі, відбухала тиждень конференції Інституту – і ніби то відпочиваю. До того, – «мала куча» – ремонт нашої кімнати, переноска

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{3*} Цю працю було передруковано двічі в закордонних часописах: Полонська-Василенко Н. Історичні підвалини УАПЦ // *Записки Чину Святого Василія Великого. Секція 1. – Рим, 1964. – Т. XIX. – 125 с.; Полонська-Василенко Н. Історичні підвалини УАПЦ. – Мюнхен, 1967. – 125 с.*

речей до іншої, а потім – розміщення в старій – це добило мене фізично, бо ж все робила я сама. Зараз стою на роздоріжжі: не маю певної наукової праці, хоч намічається вже кілька невеликих тем, а головне – рецензій. Звільнившись від великих «пологен», зможу, здається писати дещо для часописів.

У нас – вперше за багато років, стоїть чудове літо: тепло, навіть іноді жарко, тихо. На радість нашу Ол[ександра] Мих[айловича] трохи відпустила астма, але страшні пароксизми кашлю, якими він був змучений в лютому-квітні, залишили страшний слід: від розривів капілярів в очі – він майже осліп на ліве око! Можете уявити цей Жах? Лікар каже – «розсосеться», але ж [чоловікові] 84 роки. Коли це буде?... Шлемо сердечні привіти!

Ваша [Н. Полонська-Василенко]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 17. Копія. Машинопис.

№ 373

К. Теличко

м. Едмонтон, 12 серпня 1958 р.

UKRAINIAN SELF-RELIANCE LEAGUE ТОВАРИСТВО УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Edmonton Branch
Едмонтонський Відділ

EDMONTON, ALBERTA
12-го серпня, 1958*.

Високопреосв[ященному] Митрополиту Іларіону,
Української Греко-Православної Церкви
в Канаді,
Вінніпег, Ман[ітоба]

Високопреосвященний Владико!

У п'ятницю, 29-го серпня ввечері, в залі ім. М. Грушевського в Едмонтоні, члени Союзу Українців Самостійників і українське громадянство буде урочисто вітати заслуженого українського громадського діяча Д[окто]ра Г. Фарину, голову Союзу Українців Самостійників. Запрошуємо і Вас взяти участь у цьому вшануванні.

В разі, коли б Ви не змогли прибути, тоді ми дуже радо хотіли б почути Ваш писемний голос-привіт на цій імпрезі на адресу Д[окто]ра Г. Фарини та членства СУС-а.

З щирою до Вас відданістю,

К. Теличко
Голова Едмонтонського
Відділу ТУС.

Листування прошу надсилати на адресу:
К. Telychko,
207 Union B[ui]ld[in]g,
Edmonton, Alta.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 69, арк. 1. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 6 жовтня 1958 р.

6.X.[19]58 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Давно не писала Вам, не подякувала за милого листа, за дарунок в ньому – і за прекрасну книгу, присвячену Вам. І знаєте, Владико – що мені найбільш до вподоби, що найбільш порадувало – і схвилювало мене?!

Ваш портрет, хоч датований 1923 р[оком], але точнісінько подібний до того, яким були Ви в 1914, 1915 і т[ак] д[алі] роках, коли зустрічалися ми за зеленим столом Т[оварист]ва Нестора Літописця. Пригадуєте – як садилися ми: «перчани»¹ по один бік, «довнаряни»² – по другий? – скільки все ж таки, не зважаючи на жахи війни, революції вийшло з за того стола цінних вчених?

До речі: питає мене Вл[адимир] Петр[ович]: в якому-сь советському виданні було, ніби то Перетц живий? Ви маєте у себе советські видання: чи не зустрічали Ви там згадки про нього.

Виявляється, що живий Мих[айло] Мих[айлович] Новицький, шевченкознавець, якого давно вже «поховали» на Соловках. Чи стежите Ви за В. П. Петровим? Де він? Є чутки, що живий, працює в ССРСР.

З хвилюванням читаю статтю проф[есора Юрія] Мулик-Луцика про «філос[офські] методи...» Багато згадалося з Києва. Взагалі, книга дуже цікава. Одне шкода мені: що вмістили таке [приватіссиме] з мого листа до Вас.

Не писала давно: було погано з очима, лікую вже 3 місяці. А тут впало нещастя: помер наш приятель, чоловік Елисавети Павловни, Гетьманівно, Вас[иль] Мик[олаєвич] Кужім, 16.IX, від [пестряка] легень. Їздила на похорони, вибилася з нормальної колеї. Похорони були пишні: українців майже не було, але було мало не все населення Оберстдорфа, німецьке, так шанували їх німці. Ви, гадаю, знали його? Він був головою укр[аїнської] громади в Берліні. Шкода її: залишилась хвора, цілком самотня.

Шлемо Вам наші сердечні привіти й просимо Ваших молитов. Як знаєте Ви книгу О. Шульгина «L'histoire et la vie. Les lois, le hasard, la volonté humaine». Якщо я надішлю маленьку рецензію?

Можна? Я хочу надіслати Вам ще маленький уривок спогадів.

Ваша

[Н. Полонська-Василенко]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 18. Копія. Машинопис.

¹ Студенти Університету св. Володимира, які навчалися у В. Перетца.

² Студенти Університету св. Володимира, які навчалися у М. Довнара-Запольського.

* На документі є відтиск квадратного штампку: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 375

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 30 жовтня 1958 р.

30.X.[19]58 [року]

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Боюся, що з запізненням поздоровляю Вас з днем Ангела й шлю найкращі побажання! Запізнилася, бо була в Мюнхені, там пробула три дні, а приїхавши застала чоловіка у ліжку, тяжко хворий. Йому 84 роки, тут всяка хвороба страшна, зокрема шлунка, як у нього.

До цього листа додаю таке: можу дати Вам, крім обіцяних спогадів невеликі статті – нехайно: 1. маленька інформація про знахідку Євангелії Фоми зі згадкою праці Андріянової, в семінарі Перетца; 2. мої спогади про різьбу на дереві Царського саду у Києві в 1933 році – роздерта Україна. Як Ви ставитесь до такої тематики?

На все добре, шлемо обидва сердечні привіти!

З щирою пошаною [Н. Полонська-Василенко]

Чи бачили Ви фоліант «Розвиток науки в Укр[аїнській] РСР до 40 років». Привезли її з Мюнхену – от брехні!*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 20. Копія. Машинопис.

№ 376

Павло Маценко

м. Едмонтон, 10 листопада 1958 р.

Український Інститут св[ятого] Івана
s[en]t John's Institute
11024-52nd Avenue
Edmonton, Alberta^{2*}

До Високопреосвященішого
Митрополита Вінніпегу і всієї Канади
Д[окто]ра Іларіона
Вінніпег, Манітоба^{3*}

10 листопада 1958 р.^{4*}

Ваше Високопреосвященство!

Сердечно дякую Вам за ласкавість до мене, яка виявляється навіть в тому, що Ви прислали мені оголошення про видання москалями в Парижі

* Дописано Н. Полонською-Василенко від руки.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Українського Інституту Св. Івана, Едмонтон, Альберта. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. Складовою частиною бланку є маленьке фото цього Інституту.

^{3*} Митрополит Іларіон відповів П. Маценку. Див. док. № 635 (Лист від митр. Іларіона П. Маценку від 17 листопада 1958 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 352.

^{4*} На документі є відтиск квадратного штампку: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

«Нотного Сборніка»... Те видання мусить бути цікавим і потрібним для них. Буде в ньому досить нашого як «конечно русского».

Ми давно мусили б зробити щось подібного, але немає до кого в тій справі звертатись, бо всі наші диригенти мають якусь дивну заздрість і неохоту до співпраці. Врешті й мало їх таких, що розумілись би в тому глибоко і фахово.

В Інституті робота посувається. Молодь наша гарна, але й чужа... Їх так офіційні школи «вивчили», що нічого українського не лишилось. Це дуже сумне і тяжко з тим боротись. Завів я поки найбільше годин української мови, заклик залучую.

Вчора мали першу Службу Божу в Інституті, відправляв о[тець] Метюк. Було гарно і досить людей. Напевно другим разом буде ще краще.

14-го, в п'ятницю, будуть річні збори членів Інституту. Буде перевибір Дирекції. Було б зло, коли б відійшов д[окто]р Яремчук. Є тенденція у СУС підпорядковувати собі Інститут. Д[окто]р Яремчук не годиться. Очевидно, що його думки правильні. Інститут буде краще розвиватись, не будучи підпорядкованим політичній організації. Врешті, що я можу говорити в тій справі!

Щиро Вам дякую за увагу та бажаю Вам якнайбільше здоров'я.

Відданий Вам

[Павло Маценко]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 50, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 377

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 12 грудня 1958 р.

12 грудня 1958 р.
Вашингтон, Д. К.*

Високопреосвященніший
і Дорогий Владико!

Посилаю для В[іри] і К[ультури] статтю «Удосконалення і спасіння світу». Прошу вмістити її в одному з чисел, якщо знайдете за можливе. Тільки тепер трохи звільнився від праці над книжкою «Основи формування української мови», яка теж дуже повільно друкується як 168 том «Записок НТШ». Вийшла знову нова книжка «Історія україн[ської] літер[атурної] мови» Плюща, написана в тому ж самому дусі, що й інші, з датуванням початку української історії XIV ст[оліттям]. На «Історичну граматику укр[аїнської] мови» [?] авторів я вже написав критичну рецензію до журналу «Київ».

З побажанням радісних свят та з глибокою пошаною Ваш П. Ковалів

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 4а. Копія. Рукопис.

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Петро Волиняк

м. Торонто, 21 грудня 1958 р.

NOWIDNI

P[ost] O[ffice] Box 452. Term. «A»
Toronto 1, Ont[ario] Canada*

Високопреосвященнійший митрополит
Іларіон, Вінніпег, Канада

21.12.[19]58 р[оку]^{2*}

Ваше Високопреосвященство!

Добрі люди, – щоб бути одвертим то скажу – проф[есор] А. П. Степовий з Монреаля, – повідомили мене, що Ви з мене дуже невдоволені, що Ви мені погрожували, навіть висловились, що я мабуть «безбожник», що на запрошення ОДУМ-у чи СУЖЕРО в Торонто Ви відмовитесь прийхати...

Це все мене здивувало: чого такі речі переказувати через інших, а не сказати мені особисто? Правда, я не міг бачитись з Вами, як Ви цього разу були в Торонті, бо був у Нью-Йорку на з'їзді письменників і на зустрічі з Ів[аном] Багряним, але ж у Канаді ще існує й пошта! Щодо мого «безбожничства», то хай уже цю справу розсудить сам Бог – готовий перед ним відповідати за це. Більше на цю тему говорити не вважаю за можливе.

Щодо наміру пов'язувати ОДУМ і СУЖЕРО з «Новими Днями», то мене дуже дивує. Цього вже я від Вас, дорогий Владико, таки не чекав.

Я знаю, що керівники нашої церкви «гострять» на мене зуби. Тільки я не підозрював, що й Ви можете мати на мене якийсь жаль. Голова Консис-торії має свої підручники (видані «Укр[аїнським] Голосом»), то йому мої заважають. Це я знав наперед і нового тут мені нема нічого: він об'єктивним бути не може в цьому питанні. Та – вибачте за одвертість – він не має достатніх знань з цієї ділянки. А до того ще й усім відомого, що його власні діти української мови не знають, тому йому, очевидно, легше дихалося б, якби й усі інші також не знали її. А коли завести ті реформи, які він думає в школі, то вони, діти наші, нашої мови таки не знатимуть. Принаймні я так думаю. Якщо вважаєте, що я помиляюсь, то я вважаю, що право на помилку мені, як і кожній людині, належиться.

Щодо Вашого домагання, щоб я видрукував статтю Багряного (відповідь Чапленкові), то я не розумію, чим воно викликане: «Нові Дні» – журнал, який видається виключно коштом читачів, журнал, який не є ні органом церкви, ні церквою не фінансується, то чого ж ставити такі вимоги? Я, наприклад, у Вашій «Вірі і культурі» також не бачив передруку тієї всієї полеміки, бо вона вже заняла б два числа Вашого журналу!

Скажу, що мої симпатії цілком з Багряним, а не з Чапленком. Вважаю проф[есора] Чапленка дуже дивною людиною, (щоб не сказати гостріше!) за

* Це відтиск штампуга видавництва «Нові Дні». На цьому документі відтиск є нечіткий. В тексті є редакторські правки.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуга: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

те, що він намагається накинути свої погляди іншим. На цю тему з Чапленком сперечаюся уже роками, але то завдання духовних діячів полемізувати з ним, а не моє. Хіба що він зачепить мене так, як зачепив Багряного. Але я вважаю, що боротися за світогляд адміністративно, щось на зразок, як починається боротьба зі мною, – не слід: це буде те, що було з церквою за царя і що є в ділянці ідеологічної боротьби в СРСР. Думаю, що адміністративна боротьба успіху не дасть, а тільки шкоду: обізлить декого і відкриє поле діяльності для сект. Може я помиляюся і в цьому, але що ж – я тільки людина. Та ще й маленька.

Видрукувати відповідь Багряного я не можу, бо читачі мої (100% їх) уже читали те все в щоденниках і тижневиках. Передрук тепер виглядав би як «самострахування», як у нас казали в таких випадках, а не як редакційна доцільність. Я на таке не йшов дома навіть – ішов свідомо в тюрму і все!

Я, дорогий Владико, ніяк не зрозумію, чим пояснити таке ставлення до мене... Хай Бог простить, а Ви вибачте за таку нескромність, але я вважаю (навіть певен!), що жоден часопис, навіть орган церков наших, так прихильно не ставляться до Вас, як я. Ви, мабуть, не читаєте «Нових Днів». Скільки разів я Вас згадую у своїх репортажах, у всякій полеміці! Хоч би, для прикладу, репортаж з Вашингтону. Один американський священник написав тоді мені, що він переписав те місце, щоб конче використати у проповідях своїх. Я ж певен, що Ви прекрасно розумієте, що я прекрасно міг би досягнути той же ефект, не згадуючи Вашого імені. Але я його згадую свідомо. Це не «подхалімаж», а переконання, що так треба для нашої церкви і для нашого народу.

При цьому не можна забувати й того, що нас з Вами розділяє ціла прірва. От, для прикладу, справа церковної історії нашої. Ми ж обоє маємо настільки розуму й чесности, щоб признатись взаємно, що я рівно так люблю митрополита Липківського, як Ви його не любете. Чи маю цитувати Ваші ж праці й давати докази?.. Думаю, що зайве.

Не треба ж забувати й того, що ні я, ні Ви не змінимо в цьому своїх поглядів. А все таки я цієї справи ніде ніколи не витягну, я її свідомо обминаю, бо не можу вимагати (я не Чапленко!), щоб усі думали так, як я. Я прекрасно розумію Вас і Ваш характер. Я чудово знаю, що Вам та справа чужа, бо Ви в той час, як я за неї умирав (і випадково просто не вмер!), то Ви були дуже далеко від тих усіх подій і знали їх лише з газет.

А все таки я до Вас ставлюся щиро й прихильно. У всякому разі краще від «Укр[аїнського] Голосу». Хіба ж це Вам нічого не говорить? І чи Ви думаєте, що я можу піти ще далі? А піти далі – значить перейти межу і втратити людську гідність. А на це я не пішов навіть у підвалах ДПУ й НКВС.

Пригадуєте собі, як три роки тому я писав Вам, що готуюсь видавати дитячий журнал, що я його зроблю православним, що я чекаю Ваших вказівок і Вашої допомоги? Ви навіть на початку помагали трохи. Потім зупинились, вважаючи, очевидно, що я не вартий тієї допомоги, бо не вмів подякувати за неї чи що. Дозвольте сказати так щиро, як я говорю з Вами завжди: «Соняшник» я видаю під тиском батьків. Докладаю до нього з читанок. Видава-

ти його смертельно не хочу. Отже, коли Церква, вірніше її керівники завалять його (маю на увазі о[тця] Савчука), то це буде мені найбільша прислуга: хай наші діти читають католицьку «Веселку» (про чуда в Люрді) чи Їжикового «Мого приятеля». Моя совість буде чиста і перед церквою, і перед народом – я зробив стільки, скільки міг.

Щодо читанок. Вони й так під бойкотом. Навіть у нашій школі в Торонті вживається читанка «Золоті ворота» пані Овчаренко, запеклої католички. Ви ж ліпше знаєте, ніж хто, що та читанка справді винятково неписьменна. Чи я маю це й Вам доводити? Нехай о[тець] Савчук знає, що тисяча примірників букваря і по 400 читанок (кожної назви) я кожного року продам за любих умов. Дам Вам факт, що католики, діти яких вчать у католицьких школах, беруть у мене книжки і кажуть мені:

«Що я з тими темняками зроблю? Мушу взяти Вашу книжку і переучувати дитину, як вона вернеться із школи...»

І я на тих батьках живу. Коли вже буде наказ вилучити мої читанки, то я вірю, що появляться ще й «сепаратні» школи, чого о[тець] Савчук не враховує, очевидно.

Треба ще додати, що в Канаді збут моєї продукції (навіть «Нових Днів») удвічі менший, ніж у США...

Щодо «Н[ових] Днів», то їх у Канаді передплачують лише 7 священників православних. Якщо консисторія і цим сімом заборонить їх передплачувати, то я втрачу небагато.

Мені дуже прикро це все писати. Я вважаю, що я, в Канаді хоч маю право жити поза страхом: цілий же вік боявся! Тим більше прикро, що тепер я вже маю боятися керівників своєї ж церкви! Це справді м о[тець] Савчук, мабуть, не розуміє, що коли церкви бояться, то то вже остання справа. Церква має перемагати не репресіями, а чимсь іншим. Якби це були середні віки, то я не сумніваюсь, що мене спалили б на вогні як еретика. Дякувати Богові, що я пізно родився!

Між іншим, я не погано живу з католицькими священниками деякими. Якби Ви, дорогий Владико, знали, як вони за мною стежать, як вони бачать кожну згадку про Вас у «Н[ових] Днях» і як вони те переживають. Дам приклад, ще з часу, коли я друкував усе в о[тця] Василянина. Коли був вийшов перший том їх «Житій святих», то ту книгу скроплювали чаркою й ковбасою. Так водиться, що друкарям інколи дякують чаркою. Попав був і я на те «свячення». Коли випили по чарці, то один із старших і дуже заслужених василіян (чоловік, між іншим, розумний) у присутності друкарів (вони всі католики були) сказав мені:

– Петруню! Ми з тобою тезки. Тільки ти ще, порівняно зі мною, зовсім молодий. То я тобі скажу: дуже я тебе люблю й поважаю, але ти паскудник.

– А то чого?

– Бо я тебе люблю й поважаю, а ти мене не тільки не любиш, а навіть не поважаєш! Ти думаєш, що я не бачу, що ти на наших машинах друкуєш журнал і захвалюєш у ньому найбільшого нашого ворога?

– Якого?

– Не вдавай із себе грека – Іларіона [Огієнка] не знаєш?

А редактор одного католицького тижневика (священик) каже: Ви і в цьому числі свого Іларіона восхваляєте. Він чоловік з освітою, але він же перейшов усі межі в ненависті до католицизму. Я вже з ним і не полемізую. На що то вам здалося, робити собі ворогів?.. Ви ж чоловік розумний і мусите розуміти, що то Вам шкодить...

На жаль, наші священники цього не бачать. Вони вважають, що на Волиняка треба тиснути матеріально. Ну, що ж – хай тиснуть. Завалось, то церква аж тоді «зискає»!

Вибачте, Дорогий Владико, що так багато і так щиро написав. Маю звичку говорити одверто. Вважаю, що на утиски від церкви я не заслужив. Якщо ж Ви вважаєте, що краще буде мене ліквідувати, то що ж – благословіть декого, хай тиснуть. Може і вдасться мене роздушити. Якщо ж цілком не роздушать, а тільки задушать «Соняшник», то й я дякуватиму за таке душіння.

А Вас прошу лиш про одне: не змішувати «Нових Днів» з ОДУМОМ і СУЖЕРО. Хто, хто, а Ви добре знаєте, що це речі різні і одне від другого не залежить. А тим більше, що я особисто з ОДУМ-ом нічого не маю.

До речі, ОДУМ в Торонті навіть курси української мови мусів робити в Нар[одному] Домі, а не в громаді. І це робота о[тця Семена] Савчука і його однодумців. А шкода, бо будинок великий і його варто наповняти людьми. Церква теж велика і вона потребує і людей і грошей. І симпатії від людей.

Признаюсь (прихильники і інформатори о[тця Семена] Савчука цього ще не знають), що мені треба прикладати величезних зусиль, щоб затримати СУЖЕРО в Торонті в будинку парафії. Я вірю, Дорогий Владико, що цей лист буде між нами, тому скажу, що сьогодні, щоб не бути на одній нараді у справі купівлі величезного будинку (більший від старого парафіяльного і кращий), який продається винятково дешево (жидівська синагога) – мусів удавати з себе хворого дуже. А як новоприбулі наші матимуть свій будинок, то нормально, що вони дбатимуть більше за нього, ніж за парафіяльний, бо вони ж у нього «вкладуть» гроші. І основним мотивом купівлі є аргумент, що й ми там матимемо добру школу і дитячий садок. Я сьогодні, хоч і голова СУЖЕРО, стримую від того, бо вважаю, що нам дробитися ще рано. І тепер не потрібно.

Буде мені найбільша радість, дорогий Владико, як Ви з цього листа вчитаете лиш те, що в ньому написано, себто не вчитаете тут чого поганого, якоїсь нещирости чи злого наміру, а тим більше повірите про купівлю, вірніш про намір купити будинок. Пригадайте собі хоч би, до чого довела неправильна тактика (тільки тиснути!) в Монреалі. Наші люди мали дуже багато тиску вдома. Кожен тиск вони вважають образою їх людської гідності і тоді вони йдуть на все. Навіть на такі видатки, як будова церкви (хоч би в Монреалі). А Ви ж знаєте, що о[тець] протоієрей В. Слюзар із сусівців ще ліпший і розумніший із розумніших.

Тож прийміть цього листа, як тільки щиро розмову.

З щирою пошаною й подякою

[П. Волиняк]

Між іншим, дістав у п[ана] Літвінова фото Ваше з одумівками /юніми/. Друкую в різдвяному числі журналі («Нові Дні»). Фото дуже гарне.

Вибачте за неохайність листа – не мав часу навіть перечитати, не те що думати. Шлю читанки всі – перегляньте їх ще раз – невже вони такі погані*?

[П. Волиняк]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 7, 7зв., 8, 8зв. Копія. Машинопис.

№ 379

Лев Биковський

м. Денвер, 4 січня 1959 р.

Січня 4, 1959 [року]
Денвер, Колорадо, ЗДА^{2*}

Його Ексцеленції Митрополитові
Вінніпегу й всієї Канади
Д[окто]рові Іларіонові
101 Катедральна Евеню
Вінніпег 4, Манітоба, Канада^{3*}

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

Після довгої мовчанки, спричиненої різними обставинами, маю шану від свого імені і своєї дружини поздоровити Вас, Ваше Блаженство, зі світлим Різдом Христовим і побажати Вам в Новому 1959 році багато здоров'я й сил для продовження тої плідної й на велитенське мірило закроєної праці для добра Церкви і всього українського народу...

Тішить мене, що вийшла «Пропамятна книга» у Вашу честь, котру я вже маю і сподіваюся, що мої побажання видруковані в ній, здійсняться для завершення Вашого післанництва у цьому житті...

Дякую за надіслання мені деяких відомостей про Наталену Королеву, письменницю першої класи в рамках не тільки українського письменства. Так склалося, що мені доведеться писати певну книжечку про цю постать, її життя й творчість. В цій цілі використаю також і цінні матеріали, що Ви їх видруковали у двох частинах «Віри й Культури» за 1958 рік, про Нат[алену] Королеву.

В ч[ислі] 5, 1958, на стор[і]н[ці] 17-ій цього часопису Ви під ч[ислом] 15 подали таку позицію: «Життя Святої Великомучениці Варвари», видав проф[есор] І. Огієнко, Тарнів, 1922, 16 стор[і]н[ок]. Чи можу Вас просити

---

* Текст, який надрукований курсивом, в документі дописано від руки автором листа.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{3*} Відповідь на цього листа митрополит Іларіон написав після Різдва 1959 р. Див. док. № 638 (Лист від митр. Іларіона Л. Биковському від 8 січня 1959 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 354.

подати відомости про цей твір доповнюючого характеру: як прийшли до того що той твір був виданий, його розмір, кількість накладу, короткий в двох рядках, зміст твору, хоч заголовок говорить сам за себе, які матеріали для цього використала авторка, очевидно за Вашими вказівками.

Першою працею Н[аталени] Королевої в її «українському періоді» творчости був, оскільки я знаю, Ковалевська-Королева, Наталена – Чесько-український словник, Прага 1920. Подає про це відомости С. Наріжний в «Укр[аїнській] Еміграції», том I, Прага 1942, на стор[і]н[ці] 252-ій. Я запитував в цій справі листовно авторку і вона це підтвердила, але не є в стані подати кількість сторінок і інші подробиці зв'язані з цим твором – чи часом Ви чого небудь не знаєте в цій справі, бо посідаєте гарні збірки. В ЗДА цієї книги в бібліотеках немає, на жаль, я вже через Бібліографічний Інститут Західної Америки наводив справки по всіх американських бібліотеках.

Прикладаю до цього листа вирізку про «Скит Св[ятого] Андрія на горі Атос», з католицької газети «Наша Мета», ч[исло] 42, 1958 для Вашого архіву.

Денверська група УВАН успішно розвивається – ось дня 6 і 20 грудня 1958 р[оку] відбулися останні два засідання в цьому календарному році, присвячені вшануванню пам'яті артиста-маляра Афанасія Сластіона та митця-маляра Іллі Максимовича Шульги, що закінчив своє життя на засланні в Казахстані дня 19 грудня 1938 і залишив по собі багатющу спадщину, з того біля 75 картин олійних знаходиться в Денвері, в родині пок[і]йного мистця.

Слідуюче засідання має відбутися десь на початку березня 1959, якому д[окто]р Б. Винар має реферувати «Вражіння зі своєї подорожі до Європи восени 1958» з висвітлюванням картин з цієї подорожі. Потім в квітні 1959 д[окто]р Б. Ваврищук буде доповідати про «Вплив радіоактивних промислів на сільсько-господарських тварин». Закінчиться 1958/59 акад[емічний] рік доповіддю інж[енера] Юрія Сластіона про «Еволюцію укр[аїнських] церковних будівель на америк[анському] судоходолі», ілюстровану численними, біля 50 плянами церков, будованих в Канаді і ЗДА від часу приїзду сюди укр[аїнських] емігрантів.

Тут маємо до Вас, Ваше Блаженство, прохання: для точної картини слід мати світліну першої церкви збудованої в Канаді, чи то греко-католиками чи православними, бо туди приїхали перші імігранти, а потім щойно до ЗДА. Отже в Канаді була збудована перша церква. Очевидно десь мається ця світліна? Найпевніше вона повинна бути в ранніх календарях, виданих в Канаді. Може Ви маєте такий календар з поданим матеріалом у Ваших збірках? То просимо не відмовити випозичити його нам – Сластіон зрисує ту церкву і календар повернемо Вам з подякою...

Все ж таки тішимися надією, що колись завітаєте до нас у Денвер, будете нашим достойним гостем, виголосите доповідь в Групі УВАН і відвідаєте церкву, що її придбала вже на власність місцева православна парафія від Різдва 1958 [року].

Цілую Вашу руку Ваш

Л. Биковський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 5. Копія. Машинопис.

№ 380

Павло Маценко

м. Едмонтон, 22 квітня 1959 р.

S[EN]T JOHN'S INSTITUTE
11024-82nd Avenue
Edmonton, Alberta*

До Високопреосвященішого
Митрополита Вінніпегу і всієї Канади
Д[окто]ра Іларіона
Вінніпег, Манітоба^{2*}

22 квітня 1959 р.^{3*}

Ваше Високопреосвященство!

Ми, Комітет трьох, які призначені на вироблення програми Дяківських Курсів віримо, що Ви здорові й бажаємо Вам всього доброго.

Були ми втішені Вашою увагою до нашої праці й піднесені Вами, тому маємо сильне бажання продовжувати працю далі, щоб з усім бути готовим до курсів. З нетерпінням чекаємо Вашої думки про наше текстове оброблення необхідних співів. Через це нічого тепер не продовжуємо.

Коли ми дещо змінили в текстах, то все те було причиною простосування його до мелодій. Віримо, що ми ніде не відійшли від правди текстів, хіба що наш талант слабий, щоб найясніше схопити суть текстів.

Чекаємо Ваших порад та вказівок.

З глибокою до Вас пошаною

За Комітет

[підпис]

Д-р Павло Маценко, ректор

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 50, арк. 2. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Українського Інституту Св. Івана, Едмонтон, Альберта. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами.

^{2*} Митрополит Іларіон відповів П. Маценку. Див. док. № 639 (Лист від митр. Іларіона П. Маценку від 27 квітня 1959 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 354.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампку: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 381

Микола Битинський

30 квітня 1959 р.

До Його Ексселенції
Високопреосвященішого
Митрополита
Д[окто]ра Іларіона

30.IV.[19]59 [року]*

Високопреосвященніший Владико!

Сердечно вітаю Вас зо Світлимими Великодніми Святами і щиро бажаю щасливо провести їх та в повному здоров'ї, блаженному спокої духа і в неослабній творчій силі дочекатися наступного Великодня вже на Рідній Землі, у славній столиці України, святому Києві. Вірю, що це було б сповненням Ваших найдорожчих, найвеличніших мрій та найпалкіших прагнень, і тому я цього Вам від найщирішого серця бажаю. Щастя, Боже!

Водночас гаряче дякую Вам, дорогий Владико, за надісланий мені дуже цінний Ваш Авторський подарунок: книжку – «Наша літературна мова». Цей Ваш досконалий суто науковий твір, що так послідовно, легко, переконливо відкриває й освітлює незвичайно багаті і цінні скарби нашої рідної мови, особисто й особливо дорогий для мене тим, що дає і мені тепер змогу повно черпати з нього так потрібну кожному з нас на чужині специфічну рідномовну науку.

При цьому прошу ласкаво вибачити, що зі своєю подякою я дещо опізнився. Мав великі передсвяткові дошкульні турботи з шуканням і переїздом на нове помешкання, адресу якого оце і подаю: 69 Euclid Av[enue] Toronto 3.

З правдивою пошаною і синовньою любов'ю Ваш

Микола Битинський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 8. Копія. Рукопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампуга: «Архіву свещ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Павло Маценко

м. Едмонтон, 11 травня 1959 р.

Український Інститут св[ятого] Івана
S[EN]T JOHN'S INSTITUTE
11024-52nd Avenue
Edmonton, Alberta*

До Високопреосвященішого
Митрополита Вінніпегу й всієї Канади
Д[окто]ра Іларіона
Вінніпег, Манітоба^{2*}

11-го травня 1959 р[оку]^{3*}

Ваше Високопреосвященство!

Щиро й глибоко дякую Вам за дорогого листа від 7-го травня. Дякую також і за виправлені тексти. Ми всі – три нас – дуже дякуємо за виправлення, бо ж ми так і думали, що виготуємо, як уміємо, пішлемо до Вас і дістанемо назад з фаховими і необхідними вказівками.

Тепер зовсім особисте. В останньому числі «Віри й Культури» Ви на стор[інці] 26-ій у відділі «Музика» подали про збірник статей «Из истории русско-украинских музыкальных связей». М[осква]. 1956 рік. А також і М. Гордійчука: «Українська радянська музика». Київ, 1957 р[ік].

Ці дві книжки я дуже хотів би мати. Знаю, однак, що дістати їх на замовлення просто неможливо й тому сердечно прошу Вас позичити їх мені на використання. Оплату пересилок я приймаю. Також годжусь на поданий Вами час до їх використання. І дуже прошу мені не відмовити. Напевно там є матеріали про С. Дехтярова і Давидова, а я їх пошукую.

До приємного побачення в Едмонтоні! Відданий Вам

[Павло Маценко]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 50, арк. 3. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Українського Інституту Св. Івана, Едмонтон, Альберта. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. В тексті документа є підкреслення від руки.

^{2*} Митрополит Іларіон відповів П. Маценку. Див. док. № 640 (Лист від митр. Іларіона П. Маценку від 13 травня 1959 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 355.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампуга: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Союз Українців Самостійників в Канаді

м. Едмонтон, 21 травня 1959 р.

Союз Українців Самостійників в Канаді
Ukrainian Self-Reliance League of Canada

203 Union Building

Edmonton, Alberta*

До: Високопреосвященнішого
Владыки ІЛАРІОНА

21-го травня, 1959[року]^{2*}

Митрополита Вінніпегу і всієї Канади.

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННИШИЙ ВЛАДИКО!

Консисторія УГПЦ Канади, нам звернула увагу, що розсилаючи наш лист до всіх о[тців] парохів, ми порушили загально встановлений порядок в Церкві, себто перш, ніж розсилати згаданий лист, ми повинні були звернутися за дозволом до Вас.

Висловлюємо свій жаль, що ми допустили згадане порушення і просимо сердечно нам вибачити.

Запевняємо Вас, що в цьому випадку, з нашого боку не було ніякої злої волі, це сталося з причини поспішності і неуважності належно оформити лист. Водночас запевняємо Вас, що в майбутньому, в подібних випадках ми завжди будемо в першу чергу звертатися до Вас чи до Консисторії УГПЦ.

З Християнською любов'ю до Вас.

За Централю СУС на Канаду,

Д[окто]р Левко Г. Фарина – Голова
[підпис]

К. Теличко – Генеральний Секретар
[підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 79, арк. 2. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Союзу Українців Самостійників в Канаді, Едмонтон, Альберта. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. Зліва на аркуші зображення аббревіатури "СУС" у художній рамці.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

№ 384

Володимир Кохан

м. Вінніпег, 5 червня 1959 р.

Ukrainian Canadian Committee
Комітет Українців Канади
Headquarters
722 McIntyre B[ui]l[ding], – 416 Main Street, – Winnipeg 2, Manitoba
Phone WH 2-4627*

Їх Високопреосвященство
Владика Д[окто]р Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
Вінніпег, Манітоба.

Вінніпег, 5 червня 1959 [року]^{2*}

Ваше Високопреосвященство:

Маємо велику честь запросити Ваше Високопреосвященство на Шостий Всеканадський Конгрес Українців Канади, що відбудеться у Вінніпегу в днях від 9–12 липня 1959 р[оку] в залах Роял Александра Готелю.

Властиві Конгресові наради починаються ранком 10-го липня і закінчуються слідуючого дня, 11-го липня, год[ина] 5-а по полудні, як це вказує Конгресова Програма в прилозі.

Сподіваюсь, що Ваше Високопреосвященство зволять звеличати Конгрес особистою присутністю, ми резервуємо в тій цілі в програмі Конгресу відповідний час на Архипастирське Слово до учасників Конгресу.

Просимо ласкаво повідомити нас про прийняття цього запрошення і догідний час для Вашого Високопреосвященства до зустрічі з Конгресом.

З глибокою відданістю
КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ
Централа
[підпис] В. Кохан
Екзекутивний директор

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 45, арк. 3. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Комітету Українців Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб (заголовок надруковано готичним шрифтом), англійською і українською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 22 червня 1959 р.

Високопреосвященний Владика
ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон, Д. К.
22 червня 1959 року*

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННИЙ І ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!

Посилаю Вам при цьому статейку-рецензію на Вашу останню працю з української літературної мови і прошу ласкаво вмістити її в одному з наступних чисел «Віри й Культури»^{2*}. Я дуже переобтяжений тепер працею, щоб дати щось більше, а тому прошу прийняти хоч цю невеличку замітку на Вашу цінну працю.

При цій нагоді хочу повідомити Вас, що вийшла з друку моя нова праця «Молитовник (служебник) – пам'ятка XIV століття» – монографія і текст пам'ятки (436 стор[інок]). Тепер вона переплітається, і незабаром я пришлю Вам один примірник для ознайомлення і вміщення відповідної інформації або й рецензії, якщо Ви будете такі ласкаві це зробити.

Митрополит Іоан [Теодорович], власник цієї пам'ятки, звернувся до мене з проханням опрацювати, дослідити цю пам'ятку, на що я погодився, і тепер майже після семи років праця вийшла в світ. Дуже приємно мені повідомити Вас, що в цій своїй праці я не є першим дослідником, а виходив з перших Ваших дослідів цієї пам'ятки, вміщених в Старій Україні. Приймаючи до уваги Ваші цінні висновки, а також використавши іншу відому мені літературу, я мав можливість зробити деякі висновки про цю цікаву пам'ятку. Буду дуже радий, коли Ви поділитесь своїми думками з приводу моєї праці у Вашому цінному органі.

З глибокою пошаною та з християнською любов'ю.

Щиро Ваш

[П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 5. Копія. Машинопис.

* На документі є відгиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Текст статті відсутній. Митрополит Іларіон відповів П. Коваліву. Див. док. № 644 (Лист від митр. Іларіона П. Коваліву від 25 червня 1959 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 356–357.

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 25 червня 1959 р.

Holy Ukrainian Orthodox Autocephalic Church in Exile
518 East 146th Street

New York 55. N[ew] Y[ork]
Нью Йорк, 25 червня 1959 р[оку]*

До Його Високопреосвященства
Високопреосвященішого Іларіона
Митрополита Вінніпегу і всієї Канади

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвященіший Владико!

Мило мені довідатися, що Православна Церква в Канаді достане в найближчому часі нового Єпископа в особі достойного Протопресвітера Григорія Митюка^{2*}. Я особисто сердечно і молитовно бажаю Нареченому Єпископові Андрею здоров'я і всякого добра. Бажаю йому в своїй майбутній праці взоруватися на свого Учителя і Святителя Митрополита Іларіона. За морем, в Канаді й Америці і інших закутинах українського розсіяння – інші умови побуту Святої Церкви і відмінні умови праці, як було в ріднім Краю в Європі. Сподіваюся, що Наречений Владика Андрей пройшов добру школу під керівництвом Митрополита Іларіона й з усяким усердям нестиме Святительську службу на добро Божої Церкви.

Вас, Високопреосвященіший Владико, сердечно поздоровляю з новим досягненням. Нехай Милосердний Господь допоможе Вам й далі омоложувати Ієрархію.

Вашого Високопреосвященства усердний богомолець

Архієпископ Палладій

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 2. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтіск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Митрополит Іларіон докладно повідомив архієпископа Палладія про майбутню висвяту протопресвітера Григорія Метюка. Див. док. № 643 (Лист від митр. Іларіона Архієпископу Палладію (Видибіди-Руденку) від 17 червня 1959 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 356. Після отримання листа, митрополит Іларіон знову відписав архієпископу Палладію. Див. док. № 645 (Лист від митр. Іларіона Архієпископу Палладію (Видибіди-Руденку) від 29 червня 1959 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 357.

Український Інститут святого Івана

м. Вінніпег, 18 вересня 1959 р.

Український Інститут св[ятого] Івана
s[en]t John's Institute
11024-82nd Avenue

Edmonton, Alberta*

ДО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНОГО
МИТРОПОЛИТА ВІННІПЕГУ І ВСІЄЇ КАНАДИ
Д[окто]ра ІЛАРІОНА
Вінніпег, Манітоба^{2*}

18 вересня 1959 року^{3*}

Ваше Високопреосвященство!

Дирекція Інституту Св[ятого] Івана має велику приємність повідомити Вас, як свого Патрона, що чергові Річні Збори членства Інституту Св[ятого] Івана відбудуться 23–24-го і частково 25-го жовтня цього року.

На першій сесії 23-го жовтня о 8.30 год[ині] вечера в залі Інституту до членства буде промовляти Президент Албертійського Університету Д-р В. Г. Джонс. Програма Зборів велика й поважна. Головні точки – виховання молоді та побудова нового крила Інституту.

З глибокою пошаною і відданістю Вам

[підпис]

Д-р С. Л. Яремчук,
Голова Дирекції Інституту

[підпис]

Д-р І. Верхомин,
Секретар

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 81, арк. 5. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Українського Інституту Св. Івана, Едмонтон, Альберта. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами.

^{2*} Митрополит Іларіон відповів Дирекції і листівно послав своє митрополиче благословіння на працю. Див. док. № 646 (Лист від митр. Іларіона Українському Інстиуту від 22 вересня 1959 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 358.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампуг: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 388

Софія Васишин

м. Едмонтон, 7 грудня 1959 р.

СОЮЗ УКРАЇНОК КАНАДИ
UKRAINIAN WOMEN'S ASSOCIATION OF CANADA

Голова
Союзу Українок Канади
Софія Васишин

Канцелярія:
203 Union B[ui]ld[in]g
Edmonton, Alta.

Коресп[онденція]
секретарка
Стефанія Пауш*

7-го грудня, 1959 [року]^{2*}

До Високопреосвященішого
Митрополита Іларіона,
Вінніпег, Ман[ітоба]

Високопреосвященіший Владико!

Як Вам відомо, на прикінці цього місяця починає виходити з друку наш Жіночий Журнал Союзу, під назвою «Промінь».

Тому, що це є один з найважливіших моментів у нашій історії, ми просимо Вас, Владико, подати від себе кілька слів привіту до нашого журналу.

Час перед виданням вже не довгий, тому просимо ласкаво вислати свій привіт прямо до нашої редакторки, пані Наталки Когуськи, на адресу «Українського Голосу».

Наперед складаємо щиросердечну подяку від усіх членок центральної управи Союзу Українок Канади!

Остаємось з належною до Вас пошаною,

ЗА ЦЕНТРАЛЮ СОЮЗУ УКРАЇНОК КАНАДИ.

[підпис] Софія Васишин, голова

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 33, арк. 1. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Союзу Українок Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. З лівого боку аркуша на всю довжину в типографський спосіб надруковано перелік членкинь правління Союзу з вказівкою посади кожної з них.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 18 січня 1960 р.

Високопреосвященний Владика
ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон, Д К
18-го січня 1960 р[оку]*

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІЙШИЙ І ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!

Посилаю при цьому наступний мій автореферат про стародавню лексику і прошу вибачити, що ніяк не міг укластися у меншу кількість сторінок, хоч як намагався це зробити. Зате, здається, охопив, що треба було. Скоротив тільки на кілька рядків вступну частину.

Щоб зробити більш популярним текст для читання ширших мас, я замінив слово «лексика» на «словник» з відповідними прикметниковими формами.

Затягається справа з друком моєї праці про слов'янські фонemi: від журналу знову не маю жодних відомостей, що там, у Німеччині робиться. Взагалі друк такої праці дуже важкий, і якщо вона вийде в світ, то це буде просто чудо.

Тепер я працюю над другим томом «Лексичного фонду», який має обняти всі запозичення. Я вже дослідив германізм і грецизм. Надзвичайно велике багатство становить особливо грецька лексика. Тепер досліджую тюркізми, яких є чимало в давніх пам'ятках. Хотілось би закінчити цю важку працю.

Чи запрошувало Вас НТШ взяти участь у ювілейному збірникові на честь проф[есора] Р. Смаль-Стоцького з нагоди його 70-ліття, що святкуватиметься в березні цього року? Вони мали б розіслати всім членам НТШ, але, на жаль, не завжди вони це роблять.

З побажанням здоров'я та плodотворної праці з глибокою пошаною і любов'ю

Ваш

[П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 6. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 27 січня 1960 р.

†
Holy Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Exile
518 EAST 146TH STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*

27-го січня 1960 року**.

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Давно збираюсь відповісти на Вашого листа з дня 29-го червня минулого року, та якийсь внутрішній голос наказував ще почекати. Чому так – чи варто говорити? Ви й без того знаєте. Інше діло, як зарадити нещасливому положенню, в якому знайшлася Українська Церква на чужині. Знов же і в цім питанні залежить з якого боку підходити до справи.

То правда, що ми з Вами зв'язані і канонічно заступаємо нашу Церкву в Польщі, але ж правда і в тому, що ми канонічно заступаємо Святу Українську Православну Церкву взагалі і зокрема на чужині. Чому Ви ухилились від одного і другого? Без потреби і на шкоду церкви б'єте лежачого Митрополита Діонісія [Валединського], який дав Українській Церкві канонічний Єпископат? Ніколи, нігде і ніразу не заступились за мене, що був переслідуваний власне за дотримання канонічності і так легкодушно змінили напрям праці? Але про останнє не хочу говорити. Час вилікував рани.

Погляди мої про Єдину Церкву і Єдиний Провід Церковний Ви знаєте від покійного о[тця] Д. Пророфети, через якого провадили зо мною розмову в часі нещасливого побуту в Нью Йорку пару літ тому назад. Чому тоді уникали зустрічі? Для себе я ніколи нічого не шукав і не шукаю. Служив і служу Божій Церкві ради Божої слави і спасіння Матері нашої Боголюбивої України і многостраждальних людей її в Батьківщині і розсіяні суцях. Молюся завжди, щоб Господь прийняв мої молитви не ради мого недостойнства, а ради людей, що вірують в Промисл Божий. Всім нам залежить, щоб бути разом. І щоб був один Провід Церковний. Очевидно канонічний. Ясно, що Провідником тим мали б бути Ви. Незалежно чи були б Ви Патріаршим Екзархом чи Патріярхом Української Православної Церкви. В мене справді

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

** На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: “НЙ-1530.1. Архів свящ. Т. Міненко. Дата. Aug. 23.1974 [року]. Джер. Архів Архiep. Палладія”. На звороті проставлено інший номер: “НЙ-1530.2.”. В двох місцях є відтиск штампю з написом: “СОРУ”. Внизу сторінки є допис від руки чорнилом: “Копії робив з копій на тонкому папері. Для відбиток уживав формуляр на якому писано листи. Я, як секретар, писав ці листи, о. Т[имофій] М[іненко]”.

були сердечні стосунки з покійним Архiepіскопом Міхаїлом. За його допомогою вдалося здобути узнання для Арх[ієпископа] Ігоря [Губи].

Предсідатель Патріяршого Синоду Митрополит Генадіос, який приїздив до Нью Йорку, сам запропонував творити Український Екзархат в Америці. Для нас це була несподіванка і ми не були підготовані.

Терпіли переслідування від своїх. Ми раді поєднатися зо всіма, але в лоні Вселенської Церкви. За це нас посуджували, що добровільно йдемо в підлогність до Греків, бо ніби то єпископство, духовенство і вірні стараються створити власний Патріярхат на чужині... Добре, тоді підпорядкуймося одному Патріярхові! Де там. На обрії відразу зарисувалось що найменче двох Патріярхів. В свою чергу Ви сформулювали думку про окремішність Канадійської Церкви. Стало ясним, що Єдиної Церкви на чужині нам не вдасться створити. Зрештою Ви добре поступили, бо в противному випадкові Ви не обрались би клопотів. Все це промовляє за те, що якийсь час, дай Боже, щоб не довгий, мусимо бути окремо.

Правда, вже старі люди ствердили, що міняються часи, міняються і люди. Тепер якийсь новий подув віє від Греків. Патріярх занехав давню візантійську політику наслухатись, дивитись і мовчати. Енергійно діє на Близькому сході. Став рухливим. Вправився відвідати всіх Патріярхів. Побував в Єрусалимі, Дамаску, Александрії. Турецька влада виражала в подорож Патріярха з почотом, а місцеві влади зустрічали з почотом. Рухливий і Екзарх патріярший в Америці, Арх[ієпископ] Яковос. В березні скликає на нараду всіх Єпископів. Достав запрошення і я. Нові вітри, незнані пляни. Очевидно той рух повстав в звязку з рухливістю Риму.

Але повертаюсь до порушеного Вами питання. Православні Українські Єпископи поділились і замовкли. А є про що говорити. Особливо нам з Вами. Ось у нас, в звязку з недугою Архiepіскопа Ігоря, повстала потреба висвятити нового Єпископа. До кого маю звертатись за допомогою: до Вас чи до Греків? Здавалось би, що натуральним було б звернутись до Вас. Ми ж бо одного безсумнівного канонічного походження.

В Нью Йорку ми Вас приймемо з належною честю. Але в мене нема певности чи схочете нам допомогти. Точніше, що зможете і чи Вам дозволять. Цей вираз вживаю ради щирої виміни думок, бо серед православних українців в ЗДА існує уявлення, що Ви являєтесь невільником Консистерії. Сердечно прошу спростувати. Доходять до нас і добрі вісті: Вам вдалося здобути духовенство і вірних. Помагай Вам Боже і надалі.

Дуже Вас прошу позичити мені книжку з текстами Наречення і Хіротонії Єпископа. Мій екземпляр книжки пропав в дорозі. Буду дуже вдячний, особливо за український текст. Якщо маєте тексти ц[ерковно-] сл[ов'янською] і англ[ійською], прошу позичити, я скоро поверну. Пошукайте нагоди приїхати до Нью Йорку. Ми Вас сердечно привітаємо і в Храм і дома. Подумайте і скажіть. Я думаю, що знайдемо шлях до поєднання і духовного і реальнішого. Аби Ви були вільні. Коли ж і єднатись, як не тепер. Живемо на світі вже Божими гістьми, бо й пора збиратись в дальшу дорогу.

15-го березня мітінг в Екзарха. Два дні буду зайнятий. А може і Ви достали запрошення? Було б добре. Бувайте здорові і Богові милі. Сердечно

бажаю Вам кріпкого здоров'я, великих успіхів в Христовому винограднику і всякого добра.

В[ашого] високопреосвященства богомолець † А[рхископ] П[аллідій]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 3, Зв. Копія. Машинопис.

№ 391

Лев Биковський

м. Денвер, 12 березня 1960 р.

До Митрополита м[іста] Вінніпегу
й всієї Канади д[окто]ра Іларіона
101 Катедральна Евеню
Вінніпег 4: Манітоба, Канада

Березіль 12, 1960 [року]
Денвер, Колорадо, ЗДА^{2*}

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

Я рідко до Вас пишу з огляду на Вашу переобтяженість і брак часу на того роду листування у всіляких біжучого характеру справах. Але час від часу постають поважніші справи з приводу яких я собі дозволяю Вас, Ваше Блаженство, турбувати. Зараз маю слідуючі справи:

1. Сповняється 20-ліття Вашого священнослуження на посту Князя Української Церкви. Великий шмат часу! Заслуги Ваші на цьому полі є такі значні перед українським народом, що невідомо, що тепер переважає: Ваш попередній здобуток в царині укр[аїнської] науки, чи Ваш сучасний здобуток в царині церковній? Очевидно історія буде судити і відзначати Вас на обох ділянках в спосіб незвичайний для інших. Для Великих Людей потрібна й Велика Мірка! Мені не доводиться забирати в цій справі голос, лише з глибокою пошаною клоню перед Вами голову як перед Людиною, Науковцем, Громадянином і Церковником і в цей Ваш ювілей можу бажати Вам як найдовшого життя й сил для дальшого високовартісного і плідного служення всім цим великим ідеям на добро України!..

2. Виходячи з останнього постуляту дозволяю собі вернути до теми з якою я докучав Вам здається кілька разів. Читаючи про останні події в православному світі – консолідацію, як протиставлення Римові я вичитав в останньому числі «Віри й Науки» про запроєктований з'їзд українських єпископів в гостині у Вас. Це безумовно є свого роду спроби консолідації в українському православному світі і можна лише бажати успіху цій акції. Але я підхожу до цієї справи не як людина віруюча, бо я, як знаєте, є протестантом, як УКРАЇНЕЦЬ! Мене цікавить і болить УКРАЇНСЬКА РАЦІЯ СТАНУ! Я гадаю що найвищий час є створити УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ. І він може бути поки що закордонним. Він повинен стреміти стати ЧЕТВЕРТИМ РИМОМ! В супротилегність Третьому, тобто Московському Римові. Зараз, в системі поки що «холодної війни», ця спроба має вигляди на успіх і підтримку з боку різних

* Слова, що надруковані курсивом, дописані рукою автора листа.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: “Архіву свещ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

держав. А час потім, після періоду організаційних успіхів і невдач, зробить своє! Але в той спосіб справа буде розпочата і це увійде в українську історію. Таке велике діло не робиться відразу на стало і цього нічого лякатися. Я гадаю що Ви призначені долею розпочати це діло на склоні своїх літ. В той спосіб розпочнете діло свого попередника ІЛАРІОНА I-го, котрий відійшов від накинених грецьких тез до суто української церковної ієрархії. Єпископів і митрополитів на світі, і українських було багато більшого чи меншого значення й заслуг – але УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІАРХ це нова сторінка й остаточна в історії української церкви. Іларіон I розпочав, а ІЛАРІОН II-ий мусить закінчити процес формування Української незалежної церкви створенням українського патріархату, від нього почнеться нова доба в історії української і взагалі православної церкви! Я гадаю що це питання повинно бути кардинальним, основним на Вашому єпископському зібранні, в противному разі воно не дасть бажаних наслідків і буде лише черговим пустоговорінням...

3. Недавно гостив в Денвері Ваш секретар, благочестивий о[тець] Іов Скакальський. Через нього я передавав, і нині маю шану на письмі повторити запросини ВАС, ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО, від імені Денверської Групи УВАН, щоби Ви, яко дійсний член УВАН, не відмовили проїздячи через Денвер зробити доповідь на черговому засіданні цієї установи на тему для Вас відповідаючу. В цій справі можемо заздалегідь порозумітися. Доповіді у нас відбуваються по суботах, вечером в гарній конференційній залі місцевої Публічної Бібліотеки, в центрі міста. Кількість присутніх хитається від 14 до 45 осіб. Гадаю що на Вашій доповіді буде максимальна кількість присутніх, з обговоренням доповіді. Звичайно що ми не розпоряджаємо ніякими коштами і подорожі оплатити не можемо, тому можемо з Вашої доповіді скористати тільки при оказії Вашого проїзду через Денвер. Мені і моїй дружині буде приємно вітати Вас у своїй хаті...

4. Останньою справою є слідуюча. В зв'язку зі смертею пастора В. Кузіва у 1958, мені доручило Українське Євангельське Об'єднання (УЄО) скласти його життєпис. У цій справі мені допомагають також і інші. Це є колективна праця, хоч під моїм іменем. Отже прошу у цій справі також і Вашої допомоги. Пок[ійний] В. Кузів був членом Ревізійної Комісії перекладу Св[ятого] Письма, який Ви так жертвенно виконали. Отже мені потрібні матеріали на тему: Переклад Св[ятого] Письма д[окто]ром Іларіоном і В. Кузів. Відколи Ви були з ним в зв'язку у цій справі, перебіг того, склад Ревізійної Комісії, з чийого рамена, роля В. Кузіва, коли був закінчений переклад, сучасний стан друку, Ваша думка про В. Кузіва в цій справі, в чому полягала його роля, з чийої ініціативи і коли розпочався переклад і т[ак] д[алі]. Увесь матеріал не повинен бути розміром більше одної сторінки машинопису, бо він повинен бути співмірний з іншим розділами. Я простудіював відповідні у цій справі матеріали протестантського характеру, але вони мені не вистачають, якесь в них недоговорення і одностороннє ставлення. Гадаю що Ви зможете це краще представити й повніше. Звичайно, що як що дозволите, я подам джерело, з якого отримав цю нотатку. Рівно ж буду вдячний за подання мені назви, й числа та року того часопису на першій сторінці якого є світлина: Митрополит д[окто]р Іларіон сидить перед розгорнутим манускриптом закінченого

перекладу на фоні своєї бібліотеки, біля нього, збоку стоїть проповідник Л. Жабко-Потапович, а за ним пастор В. Кузів. Я мав число того часопису («Канад[ійського] Ранку» «Віри й Культури») і віддав його іншим, а тепер потрібую і не можу згадати й знайти. Ця ілюстрація – це гарний документ християнської співпраці і великого dokonаного діла! Як що маєте те число випозичте мені, я Вам його поверну! Буду дуже вдячний за замітку в порушеній справі: В. Кузів і переклад д[окто]ром Іларіоном С[вятого] Письма...

В глибокій до Вас,
ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО, пошані
цілую Вашу руку з моєю дружиною
Ваш Л. Биковський [підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 6, бзв. Копія. Машинопис.

№ 392

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 4 квітня 1960 р.

†
HOLY UKRAINIAN AUTOCEPHALIC ORTHODOX CHURCH IN EXILE
518 EAST 146TH STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*

4 квітня 1960 року^{2*}
До Його Високопреосвященства
Високопреосвященішого Іларіона
Митрополита Вінніпегу і Всієї Канади^{3*}

Ваше Високопреосвященство
Високопреосвященіший Владико!

Вашого листа отримав. Дякую. В попередньому листі Ви просили братської і щирої відповіді. Я довго вагався, чи насправді потребуєте щирої виміни думок. Таке часами бувало коли ми ще були молодшими. Дальші слова про зустріч в Нью Йорку чи Вінніпегу підказали, що так. А тепер несподівано зажадали ділової розмови. Яка саме ділова розмова може бути між нами? На якому тлі? Про єдину Українську Церкву на чужині я готовий говорити кожного дня. І Вас до того кличу. Вертаймось на давні позиції з 17-го століття. Вертаймось до Могилянської епохи. Ще так недавно про те Ви голосно говорили і писали. Один нарід, одна Віра і одна Церква. І один провід.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архiep. Палладія”.

^{3*} Відповідь на цей лист опубліковано, див. док. № 652 (Лист від митр. Іларіона арх. Палладію від 6 квітня 1960 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 360–361.

Юрисдикції Канадійська, в ЗДА, чи в Екзилі, чи в Європі, чи в Австралії це дрібниці, створені людьми. Нам належить пильнувати Божого діла. Кажете – Богдан [Шпилька] обманить. Згоден. Але так само обманить і Мстислав [Скрипник]. Тому на обман не йдім. В Єдиній Церкві обману не буде, бо там на обман не буде місця. Єдина Церква судитиме всіх нас. Окрім того Ви ж будете в проводі. Федерація на чужині не зцементує частин.

Тепер існує добра нагода всім нам поєднатися в лоні Вселенської Церкви і створити Український Екзархат. Один Екзархат для всіх українців православної віри поза межами Батьківщини. Що достойніше – бути Митрополитом Канади, чи бути Митрополитом всіх православних українців в лоні Вселенської Церкви, Паріяршим Екзархом, новітнім Петром Могилою? Я не вважаю діловою розмовою про те чи видавати паралельно два Требники в Вінніпегу і *Ванн* Бруку, чи лишень в одному місці. Мстислав [Скрипник] все рівно обманить. Обманить разом з [Іваном] Власовським.

Конференція в Екзарха Архiepіскопа Яковоса 15-го березня відбулася. Предметом *обрад* була думка про створення федерації Православних Церков в Америці, точніше православних Єпископів і будучність православія в Америці. Всі присутні погодились з думкою. Створена Комісія має опрацювати конкретні завдання і плян праці майбутньої Федерації. Наступна конференція відбудеться літом.

Присутній на конференції румунський Єпископ Андрей Молдован заскаржив митрополита Івана Теодоровича за висвяту для румунів Єпископа [Валеріана] Тріфи. Екзарх зауважив, що Мстислав [Скрипник] і [Іоанн] Теодорович поробили старання про узнання від Патріярха.

Сам Екзарх не розмовляв з Мстиславом, який ще в січні приходив до Екзархату. По порушеному питанню не було дискусій і не винесено жодної постанови. Так, як би того питання не ставилося.

Вчора увечері прийшла до мене несамоविта вістка, що єпископ [Валеріан] Тріфа звернувся до Митрополита Леонтія з просьбою посвятити його в Єпископи. І ніби то М[итрополит] Леонтій задовольнив його просьбу. В п'ятницю висвятив на диякона, в суботу на священника, а вчора, в неділю, на Єпископа. Я просив перевірити справу і поки що стримуюсь від коментарів. Все можливе.

Прошу відповісти чи зможете позичити мені Чин Наречення і Хіротонії Єпископа.

Про головне не написав. А мав намірення з того почати. Наш Милостивий Архипастир і Отець і Святитель, Блаженнійший Митрополит Діонісій в Бозі упокоївся 15 березня, цього року. Поховано його на Вольському кладовищі 18 березня, у Варшаві. В'язень гітлерівський і советський кінчив своє трудяще життя мучеником за Божу Церкву. Вічна Йому пам'ять. Нехай милосердний Господь прийме його душу, де праведники спочивають. Нам належить молитись за свого Святителя-мученика.

Вашого Високопреосвященства

† *А[рхiepіскоп] П[алладій]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 4, 4зв. Копія. Машинопис.

№ 393

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 19 квітня 1960 р.

†
The Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
The Most Reverend Archbishop Metropolitan
John Theodorovich
123 Grassmere Road, Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО

Митрополит Іларіон

Вінніпег, Ман[ітоба] Канада

Квітня 19, 1960 [року]^{2*}

ХРИСТОС ВОІСТИНУ ВОСКРЕС!

Дорогий Владико Митрополите!

Сердечна подяка за ласкаві Великодні привіти й зичення. Я радію, що скоро зможу і буду радий особисто звитатися з Вами і обійнятися любовію у воскресшій Христі в місті Вашої Катедри, у Вінніпегу.

Воскресший Господь наш нехай подасть Вам щедроти його благословень, що їх ми всі потребуємо!

До скорого побачення. Обіймаю Вас з любовію.

Ваш собрат і богомолець

[підпис] † Іоанн, Митрополит

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 6. Копія. Машинопис.

№ 394

Лев Гец

м. Краків, 23 травня 1960 р.

Краків, 23.V.1960 [року]^{3*}.

Отче!

Сьогодні ходив я у Вашій справі до Академії Наук і до Бібліотеки Ягайллонської, а навіть на університет. В А[кадемії] Н[аук] відшукав людей, що Вас знають як п[ан] Янів. Говорив з його жінкою, але нічого вони не знають. У Бібл[іотеці] Ягайллонській хочать знати, звідки прийшли книжки до Варшави і коли, і теж нічого не знають. Від пані Янів довідався я, що Ви

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Православної Церкви в США. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

були у Львові, чи побіч. На університеті з професором, що знає Вас особисто і каже, що бібліотека Ваша мусіла згоріти у Варшаві – хоч була вона на Празі. Питають, звідки знаєте, що книжки прийшли до Кракова тому 2–3 роки? По випитанню людей виходить, що жодних книжок Ваших немає у Кракові. На тому закінченні мої старання для Вас. Ніхто тут не знає про таку велику кількість книжок аби два-три роки тому прийшли до Кракова. Був я навіть у проф[есора] русиниста і цей теж нічого не знає. Як не згоріли, то напевно десь спочивають у затишному місці*.

Чи дістали картку з сумною вісткою про о[тця] О. Ч[убука-]Подільського? Його вже немає у живих.

Чи в «В[ірі] й К[ультурі]» появилась вже стаття про музей? Як так, то прошу не забути прислати її до збірки. Чи не було часами в «Свободі» про моїх 45 літ праці?

З гарячим привітом до Вас

[Лев Гец]

Kraków, Retoryka 24 m – 4 – Polska – L. Getz.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 39, арк. 1, Изв. Копія. Рукопис.

№ 395

Лев Биковський

м. Денвер, 2 червня 1960 р.

До Митрополита Вінніпегу
і всієї Канади д[окто]ра Іларіона
101 Катедральна Евеню
Вінніпег, Ман[ітоба], Канада

Червень 2, 1960
Денвер, Колорадо, ЗДА^{2*}

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

Отримав сьогодні Ваш ласкавий лист і негайно відповідаю^{3*}.

На жаль я нічого нового, поза тим, що чув від Вас останньо про долю Вашою книгозбірні в Варшаві не чув і тому нічого Вам, Ваше Блаженство, сказати не можу. Мені теж здається, на розум, що вона лишилася в Варшаві і мабуть втілена в книгозбір Публ[ічної] Бібліотеки або може іншої книгозбірні таки в Варшаві...?

Останньої неділі священик в Денверській Укр[аїнській] Прав[ославній] Церкві, відправляючи панахиду по Головному Отамані Симоні Петлюрі, в промові перед панахидою сказав що йдеться до того, що будемо мати свого українського ПАТРІАРХА, подібно до того як мають Болгари, Румуни, Москалі й інші. І що той час вже не далекий...

* Інформацію, отриману з листа Л. Геца, митрополит Іларіон подав в іншому листі, див. док. № 653 (Лист від митр. Іларіона до Л. Биковського від 30 травня 1960 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 361.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Див. док. № 653 (Лист від митр. Іларіона до Л. Биковського від 30 травня 1960 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 361.

Рівно ж в останній своїй публікації «Мазепа і його доба» проф[есор] д[окто]р Олександр Оглоблин підкреслив, що духовенство за його доби і він сам стреміли до створення в Україні (Києві) другого Єрусалиму, в протигагу третьому Римові, що його наміряються будувати москалі...¹ В цьому післанництві він вбачав сенс релігійного руху в Україні, що його спомагав Великий Гетьман...

З глибокою пошаною цілую Вашу руку разом із Дружиною

Ваш слуга Л. Биковський

[підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 7. Копія. Машинопис.

¹ *Оглоблін О.* Гетьман Іван Мазепа та його доба. Записки НТШ, Праці історично-філософської секції Товариства – Нью Йорк-Париж-Торонто: Вид. Організації оборони чотирьох свобод України і Ліги визволення України, 1960. – Т. 170. – 406 с.

№ 396

Петро Волиняк

м. Торонто, 19 червня 1960 р.

SUZERO

Ukrainian Association of Victims of Russian Communist Terror

Dominion Executive

Box 98, Postal Station "E"

Toronto 4, Ont[ario], Canada

Member of F.U.P.

(The World Federation of Ukrainian Former Political Prisoners and Victims of the Soviet Regime)*

До редактора-видавця місячника

19 червня 1960 р[оку]^{2*}

«Віра й Культура»

Високопреосвященнішого Митрополита

д[окто]ра Іларіона,

101 Катідрал Авеню

Вінніпег, Манітоба

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

У видаваному й редагованому Вами місячнику «Віра й Культура» ч[асина] 5(77) за березень 1960 р[оку] на стор[інці] 28-ій вміщено бібліографічну нотатку про «історичний твір» Максима Решетняка «Антикомуністичний селянський маніфест».

У тій нотатці сказано: «Автор пише на І. П. Багряного страшні антинаціональні обвинувачення, і голосно пропонує потягнути його до суду, – там він усе повторить... Чи це правда?»

* Текст листа надруковано на машинці на бланку СУЖЕРО в Канаді. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, англійською мовою. На бланку є емблема СУЖЕРО, на якій зображено тризуб, факел, оточений кайданами, гілками та стрічками з написами: "SUZERO. F.U.P. DOBRUS".

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: "Архів свещ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Не тільки я, а й усі наші члени, бачать у тій нотатці явну симпатію до автора і до його книжки. Крім того, запитання «Чи це правда?» висловлене так, що його можна розуміти подвійно: чи правда те, що пише М. Решетняк і чи правда те, що він підтвердить те все на суді.

Звичайно, що це викликало велике невдоволення нашого членства і порушує спокій і злагоду в нашому суспільстві, бо Іван Багряний не тільки визначний український письменник, не тільки визначний громадсько-політичний діяч і лідер революційно-демократичного руху, а він ще й голова УНР-ади, яку наша організація беззастережно підтримує. (До цього нас зобов'язує наш правильник). Крім того всього, – Іван Багряний сьогодні є без сумніву одним із найвизначніших протикомуністичних діячів, сам він був довголітнім в'язнем більшовицьких тюрем та концтаборів. Саме тому ще кілька років тому ми на своєму з'їзді обрали його Почесним Головою Союзу Жертв Російського Комуністичного Режиму (СУЖЕРО).

Цілком зрозуміло, що зневага Почесного Голови є зневагою всієї без винятку організації, тому, Дорогий Владико, зрозумієте хвилювання й обурення наших членів від цієї нотатки.

На запитання «Чи це правда?» я від імені всієї нашої організації, як її голова, буквально від ста відсотків нашого членства, заявляю: ні, все це від початку й до кінця неправда, груба, некультурна й малописьменна провокація і найогидніший наклеп на Івана Багряного, Миколу Ливицького і на всіх інших наших діячів, які згадуються в тій «історичній праці».

До Вашого відома, М. Решетняк – псевдонім добре відомого більшості нашого членства наклепника, який був у свій час виключений із усіх наших організацій як людина дуже непевна, сумнівна й неморальна. Тепер він нам за це мстить своїми «історичними творами». Він їх і розсилає анонімно по всіх редакціях і окремим особам. Досі ще жодна редакція, – навіть з опозиційно до нас наставлених, – не скористала з його «історичних творів». Виняток тут становить лише Ваш журнал. Саме цей факт і занепокоїв не тільки наше членство, а й членство братніх наших організацій (ДОБРУС, Легіон імені Симона Петлюри та інші) у всьому світі.

Ми віримо, Дорогий Владико, що ця нотатка у Вашому журналі була зроблена без Вашого відома, вона попала у Ваш журнал через непорозуміння справи когось із Ваших помічників, тому сподіваємось, що Ви видрукуєте цього листа і з'ясуєте своє ставлення до тієї «історичної праці», за що ми Вам будемо дуже вдячні, бо це заспокоїть наше членство, а мене особисто позбавить ще й клопоту спростовувати це в усій нашій пресі, чого мені таки дуже не хочеться робити.

З правдивою пошаною до Вас, Дорогий Владико,

[підпис] Петро Волиняк,
Голова Гол[овної] Управи СУЖЕРО

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 9, 9 зв. Копія. Машинопис на бланку.

№ 397

Петро Волиняк

м. Торонто, 23 червня 1960 р.

SUZERO

Ukrainian Association of Victims of Russian Communist Terror

Dominion Executive

Box 98, Postal Station "E"

Toronto 4, Ont[ario], Canada

Member of F.U.P.

(The World Federation of Ukrainian Former Political Prisoners and Victims
of the Soviet Regime)*.

23 червня, 1960 [року]**.

Ваше Високопреосвященство!

Сердечно дякую за листа, якого одержав сьогодні.

Осмільюсь висловити думку, що краще було і видрукувати мого листа не скорочено, а повністю. Це не мій каприз, а я думаю, що так було б краще. Справа в тім, що я Вам вислав два листи: одного офіційного, а другого приватного. Той офіційний пішов через канцелярію нашу. Крім того, він розмножений і у формі обіжника висланий усім нашим відділам. Наші відділи зачитують усі наші обіжники на загальних зборах. Крім того усі наші обіжники ми шлемо до відома нашим братнім організаціям в інших країнах, отже він висланий Добрусів (Демократичне Об'єднання Репресованих Советами) в Англії, Німеччині, Бельгії, Франції, Австралії і США. Головні управи згаданих Добрусів можуть також, як захочуть, розіслати того листа своїм відділам.

Крім того, копію листа того вислано Багрянному. Отож, як Ви видрукуєте його скорочено, то може виникнути враження, що Ви те робите нещиро, а я вважаю, що ця справа мусить бути приглушена остаточно, бо користі і приємності вона нікому не принесе.

Якби я був не сказав вислати того обіжника, то можна було б поправити за Вашою вимогою, але тепер уже пізно.

Між іншим, чи Іван Багрянний гнівається, я не знаю – він мені поки що цієї справи не згадував. Очевидно згадає, як одержить копію мого обіжника, у якому подано копію листа до Вас, як до редактора «Віри і Культури». Між іншим, я йому писав, що Ви сказали мені, що та нотатка потрапила в журнал з недогляду. У такому ж стилі й дусі я й писав своє вияснення. Писати я його не хотів, бо думав, що Ви самі щось зробите, але прийшла «Віра й Культура», нічого не було, то написати мусів, бо мене атаковано запитами з різних країн.

З щирою повагою й подякою

[підпис] Петро Волиняк

Голова СУЖЕРО

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 10. Копія. Машинопис на бланку.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку СУЖЕРО в Канаді. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, англійською мовою. На бланку є емблема СУЖЕРО, на якій зображено тризуб, факел, оточений кайданами, гілками та стрічками з написами: "SUZERO. F.U.P. DOBRUS".

** На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Петро Волиняк

м. Торонто, 23 липня 1960 р.

23.7.1960 р[оку]*

ОБІЖНИК Ч. 7^{2*}.

до всіх відділів, представництва і до окремо діючих членів СУЖЕРО.

Дорогі Друзі!

Головна Управа повідомляє:

1. У справі листа голови СУЖЕРО до редактора-видавця «Віри й Культури» Високопреосвященнішого Митрополита Іларіона (справа поганого пашквілю на нашого почесного голову І. П. Багряного і на цілий ряд інших діячів нашого руху, який розповсюджує Решетняк-Крель з Англії – див[ись] наш обіжник ч[исло] 6), з приємністю повідомляємо, що в липневому числі «Віри й Культури» попередня нотатка про ті «твори» М. Решетняка повністю відкликана, редакція «Віри й Культури» цілком уточнила свої погляди й вислови про ті пашквілі. У нотатці, між іншим, є таке:

«У редакційній замітці був висловлений сумнів про правдивість твердження автора: “Чи це правда?” Цебто редакція не вірила і не вірить, що подане автором є правда. І це повторюємо й тепер: Ми не віримо, що твердження М. Решетняка є чисто правдиві... Ми містимо це вияснення особливо тому, що цей невідомий автор широко порозсилав свій “твір” поміж нашим духовенством».

Ми вважаємо, що таке вияснення і уточнення поглядів редакції «Віри й Культури» цілком достатне і повністю нас задовольняє. Голова СУЖЕРО П. Волиняк вислав Митрополитові Іларіонові такого листа:

Високопреосвященніший Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
101 Катедрал Авеню,
Вінніпег, Манітоба.
Ваше Високопреосвященство!

21 липня 1960 р.

Тільки що одержав липнєве число «Віри й Культури». Прочитав Вашу нотатку про «твори» М. Решетняка і Ваше ставлення до них. Вважаю, що зроблено дуже добре і це мусить вдовольнити всіх. На мою думку, це краще ніж би Ви видрукували мого листа, бо тоді виходило б, що те вияснення робите на наше прохання чи домагання. Шкода, що Ви не сказали мені, як я був у Вас, що робите це самі – це позбавило б мене зайвої праці писати ті всі листи й обіжники, а Вас читати. Сердечно дякую Вам, Ваше Високопреосвященство, від імені всього членства Союзу Українців Жертв Російського Комуністичного Режиму (СУЖЕРО) за ці вияснення і уточнення Ваших

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} З лівого боку є допис від руки: “Копія для інформації”.

поглядів. У найближчому обіжникові я повідомлю все наше членство, що справа остаточно полагоджена. Копію обіжника вишлемо й Вам.

З щирим привітом і найкращими побажаннями

Голова Головної Управи СУЖЕРО

П. Волиняк

Головна Управа вважає цю справу остаточно з'ясованою й закінченою і просить управи відділів і окремих членів до неї більше не повертатись і припинити будь-яке її обговорення. Поруч з цим зобов'язуємо наших членів завжди обороняти кожного нашого члена перед будь-якими нападами безвідповідальних осіб, які здебільшого є якщо не ворожими агентами, то діють їх вказівками. Між іншим, Решетняк-Крель стало розсилає свої пашквілі по цілому світі, особливо редакціям і визначнішим діячам еміграції.

Деякі наші члени питають, чому йому не відповідають і чому з ним не дискутують. Вияснюємо: всім і не завжди можна і треба відповідати. Відповісти ж такому Решетнякові – значить принизити себе і свою людську гідність, тому ні І. П. Багрянний, ні хтось із інших діячів нашого руху з ним у полеміку не вступають. У даному випадку полеміка з Решетняком піде йому ж на користь – зробить його «великим і відомим», мовляв, бачите який я – вся еміграція зі мною сперечається! Полеміка з підозрілою особою може бути корисною ворогові нашого народу. Решетнякове писання настільки нікчемне, що навіть партії, які до нас ставляться погано, то й ті не вважають за можливе використати його проти нас, хоч він їм шле свої «твори» цілими пачками. Це мусить зрозуміти кожен наш член і не нарікати, що ми не полемізуємо з Решетняком чи з іншими огидними наклепниками: це було б доказом, що ми піддалися ворожій провокації.

2. Справа «Ювілейної книги» СУЖЕРО, про яку ми вже писали в двох обіжниках. Досі надійшли матеріяли (ми просили надіслати матеріяли до 5 липня ц[ього] р[оку]) тільки з Ошавського відділу. Та й вони дуже недостатні. Це доказ, що наші відділи не цікавляться цією справою. Поскільки це була ухвала пленуму СУЖЕРО, а не Гол[овної] Управи, то ми це питання поставимо ще раз на пленумі, який сподіваємось скликати десь у серпні. На пленумі буде обміркована і справа нашого ювілейного з'їзду. Через літній час ми не вважаємо за можливе й за потрібне скликати пленум СУЖЕРО вже тепер. Тим більше, що Гол[овна] Управа мусить підготувати до пленуму цілий ряд справ.

3. Ошавський відділ з метою зібрати гроші для видавництва «Прометей» (див[ись] наш обіжник ч[исло] 2), 10 липня відбув пікнік. Офіційного звіту ми ще не маємо, але маємо відомості, що пікнік відбувся цілком успішно. 7 серпня 1960 р[оку], під Ошавою відбудеться пікнік, який влаштовують наші відділи в Торонті й Ошаві та філія ОДУМ-у у Торонті. Прибутки мають бути поділені на три рівні частини. Просимо членство з ближчих відділів узяти участь у цій нашій товариській зустрічі. Звертаємо увагу, що тільки Ошавський і Торонтонський відділи виконують наші сталі вказівки: здобути гроші не обкладанням своїх членів якимсь «податком», а за допомогою розвагових імпрез та зустрічей. Просимо інші відділи взяти приклад з торонтян та ошавців.

4. Вдруге звертаємо увагу управі Монреальського відділу, що вона й досі не виконала своїх зобов'язань і обіцянок Гол[овної] Управи. Сподіваємось, що це наша остання пригадка і Монреальський відділ зробить усе, чого вимагає від нього правильник і ухвали з'їздів.

5. Пригадуємо, що справа надходжень коштів на видавництво «Прометей» не посунулася ні на крок уперед від дня висилки нашого останнього обіжника. У розмові з директором видавничої спілки інж[енером] К. Приходьком у час зустрічі ОДУМ-у ми виявили, що справи видавництва є дуже складні – фінансова допомога потрібна вже тепер. Ми вклали у друкарню порядну суму наших грошей і не сміємо допустити, щоб вони були під загрозою. Просимо відділи не легковажити цією справою.

6. У справі допомоги відділові у Брантфорді, Онтаріо, полагодити конфлікт із відділом СУС-у, який тримає в руках місцеву парафію і не допускає в її членів СУЖЕРО, голова СУЖЕРО П. Волиняк розмовляв із керівниками СУС у час їх з'їзду, передав їм деякі матеріали і тепер ми чекаємо на відповідь централі СУС-у. Якщо централі СУС цієї справи не внормує, то Гол[овна] Управа буде змушена звернутись до проводу Церкви в Канаді і, можливо, навіть винесе цю справу на сторінки преси. Наших друзів з Брантфорду просимо не припиняти праці і намагатись стати членами парафії, не зважаючи на «драконівські умови» вступу в неї. Завжди пам'ятайте хорошу українську приповідку «Хто терпен той спасен». Сьогодні Брантфорд – наша єдина спірна точка із СУС-ом. Ми віримо, що й тут переможе правда і громадська доцільність. Між іншим, член консисторії митр[офорний] прот[оєрей] Грицина був на зборах парафії у Брантфорді і дуже докоряв голові громади п[анові] Іванцеві за його ставлення до наших членів. Ми маємо повну підставу сподіватися підтримки проводу Церкви в цій нашій справі, хоч намагаємось полагодити конфлікт лише за допомогою централі СУС-у.

7. Справа нових членів. За останні місяці не прийшло в Гол[овну] Управу жодної анкети на виписання квитків новим членам. Навіть Вінніпезький відділ, який у час відвідин його головою СУЖЕРО П. Волиняком обіцяв кілька нових членів, досі таких не прислав.

Не забувайте, що припинення росту організації означає її зменшення і повільну ліквідацію. Ми маємо багато наших людей, які не є членами СУЖЕРО. Як тільки відділи захочуть, то вони можуть навіть подвоїти й потроїти своє членство. Розуміємо, що літо, відпустки і т[ак] д[алі], але це не дає права на повне припинення праці відділів.

Як і завжди, просимо управи відділів ознайомити з цим обіжником усіх наших членів.

З товариським привітом

Голова СУЖЕРО
[П. Волиняк]

Секретар СУЖЕРО
В. Корж [підпис]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 11, 11зв., 12, 12зв. Копія. Машинопис.

№ 399

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 25 вересня 1960 р.

25. вересня 1960 [року]*

Дорогий Владико!

Сердечно дякую Вам за теплого листа в зв'язку з виходом у світ моєї книжки «Основи формування», яка друкувалася майже 3 роки в дуже слабенькій друкарні: В. Дорошенко писав мені, що таку працю можна було друкувати у Львові чи в Відні, де є фахові складачі і технічні можливості. Це правда, а тому читач нехай вибачить за прикрі помилки.

Посилаю для «В[іру й] К[ультуру]» рецензію на граматику Д. Кислиці. Дуже буду вдячний Вам, Владико, за вміщення її, бо про цю граматику треба щось сказати^{2*}.

Я закінчив нову працю «Слов'янські фонемі», яка має вийти англійською мовою. Буде дуже важкий друк. Шукаю видавця по університетах. Книжка матиме понад 250 стор[інок].

Чи скоро появиться збірник, присвячений Вашому ювілеєві, де є моя стаття про український наголос?

Сердечний привіт від мене і дружини. Щиро Ваш П. Ковалів

P.S. Тільки що одержав нову Вашу цінну працю «Блискуча зоря», за яку складено сердечну подяку. Цей цінний вклад в історію української духовної культури.

П[антелеймон] К[овалів]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 7, 7зв. Копія. Рукопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Повідомлення від митрополита Іларіона про уміщення ним рецензії на “Граматику” проф. Кислиці до 2(86) числа “Віри і Культури” див. док. № 662 (Лист від митр. Іларіона до П. Коваліва від 8 грудня 1960 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 365.

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 31 жовтня 1960 р.

†
HOLY UKRAINIAN AUTOCEPHALIC ORTHODOX CHURCH IN EXILE
518 EAST 146TH STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*
До Його Високопреосвященства,
Високопреосвященнішого Іларіона,
Митрополита Вінніпегу і Канади

31 жовтня 1960 року^{2*}

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Сьогодні передали мені нібито відпис Вашого листа до М[итрополита Іоанна] Теодоровича з дня 26 січня ц[ього] р[оку] в якому висловлюєте погляд необхідности запросити на запланований спільний Собор Архирейів Богдана [Шпильку], Палладія [Видибіду-Руденка] і Ігоря [Губу]. Читаю і очам своїм не вірю. Як що справді від Вас такий лист був висланий, то це відкриває нове світло на Вінніпегський Собор. Ви хотіли доброго, хотіли справді спільного Собору Єпископів усієї Української Православної Церкви за межами України. Видно Єпископи з юрисдикції М[итрополита Іоанна] Теодоровича іншої гадки. Шкода, що не настояли на свому. Дуже Вас прошу, оскільки це не є таємницею, підтвердити моє припущення надіславши відпис правдивий, або бодай зміст Вашого листа.

В останньому свому листі я згадував, що Вл[адика] Мстислав [Скрипник] в імені своєї Церкви поробив старання про прийняття до Федерації Православних Канонічних Єпископів Америки. На другій сесії Федерації, яка відбулась по Зелених Св'ятах, я підтримав просьбу М[итрополита Іоанна] Теодоровича і Мстислава [Скрипника], додавши ще Арх[иєпископа] Григорія [Огійчука], бож ми всі походимо з одного канонічного джерела і крайня пора закінчити внутріцерковні роздори.

Третя сесія відбулась 20 жовтня. Почалось, як звикло, з відчитання Протоколу з попередньої сесії. Очевидно послідували поправки. Я звернув увагу, що в протоколі бракує мого внеску. Поправили. Секретарі пояснили, що повного протоколу не спромоглись узгіднити і тому уложили тимчасово коротко. Взагалі тяжка праця секретарів і тому на будуче рішено заінсталювати машину, яка все запише і з записаних промов лекше буде уложити протокол. Машина заінстальована і діє від початку засідання.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архiep. Палладія”.

На попередній сесії справу М[итрополита Іоанна] Теодоровича енергично підтримав Митрополит сірійців. Видно пізніше змінив свою думку і резолюція вийшла несподівана. Звідсіль зовсім не виникає, що Вл[адика Іоанн] Теодорович і Мстислав [Скрипник] занехають розпоч[ату] акцію. Отже солідарности з Вами навіть після Собору нема. Кожний буде діяти на власну руку. Мстиславові [Скрипнику] і М[итрополиту Іоанну] Теод[оровичу] залежить на признання Патріярха більше, як Вам видається. Бувайте здорові і Богові милі.

П.С. Посилаю протокол, про який згадував.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 5, 5зв. Копія. Машинопис.

№ 401

Микола Битинський

м. Торонто, 4 листопада 1960 р.

4 листопада 1960 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

При цьому надсилаю Вам екслібрис, виправлений згідно з Вашим бажанням^{2*}. Ласкаво прошу вибачити мені, що цю річ довелось дещо затримати. З початком нового шкільного року мав я на двох курсах українознавства, де викладаю Історію України та Українське Мистецтво, чимало праці і клопотів із-за браку відповідних підручників. Мусів скласти конспекти.

За працю над екслібрисом мені нічого не треба платити, бо це – невеличка моя послуга Вам.

При цій нагоді щиро дякую Вам за надіслання мені Вашого цінного твору «Святий Димитрій Тупталенко», який є для мене справді дуже дорогим подарунком од Вас.

З глибокою пошаною і синовнім привітом Ваш *Микола Битинський*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 11. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свщ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Повідомлення від митрополита Іларіона про отримання ним виправленого екслібрису див. док. № 661 (Лист від митр. Іларіона до М. Битинського від 11 листопада 1960 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 365.

№ 402

Павло Маценко

м. Едмонтон, 4 листопада 1960 р.

Український Інститут св[ятого] Івана
S[en]t John's Institute
11024-82nd Avenue
Edmonton, Alberta*

ЙОГОВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ
МИТРОПОЛИТОВІ ВІННІПЕГУ І ВСІЄЇ КАНАДИ
ІЛАРІОНОВІ
Вінніпег, Манітоба

4-го листопада 1960 р[оку]^{2*}

Ваше Високопреосвященство!

Дирекція Інституту Св[ятого] Івана має найглибшу приємність повідомити Вас як нашого Первоієрарха і Патрона, що Річні Збори членства Інституту відбудуться 18–19 і 20-го листопада 1960 р[оку].

Для інформації залучаємо загальний заклик до членства.

В очікуванні Вашого благословенства віданні Вам за Дирекцію Інституту св[ятого] Івана^{3*}.

[підпис]

Д[окто]р П. Маценко, ректор

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 50, арк. 4. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Українського Інституту Св. Івана, Едмонтон, Альберта. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. Складовою частиною бланку є фото цього Інституту.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Відповідь на цей лист з висловленням благословення від митрополита Іларіона опубліковано, див. док. № 660 (Лист від митр. Іларіона учасникам річних загальних зборів Інституту св. Іоана від 9 листопада 1960 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 364–365.

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 30 листопада 1960 р.

†
THE UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH
of the
United States of America
The Most Reverend Archbishop Metropolitan
JOHN THEODOROVICH
123 Grassmere Road, Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
Високопреосвященіший ПАПІОН
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Листопада 30, 1960 [року]^{2*}

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Отче Владико!

Я маю Вашого листа в справі наших студентів, що не знають української мови і тому ви двигають для Богословського Факультету, власне Професорів, певну проблему, що робити, щоб їм допомогти і щоби вони могли в більшій [мірі]отримувати ті пізнання, що їх дає Коллегія.

Завтра я їду до Баунд Бруку на засідання Консисторії і предложу на її засіданню Вашого листа. Я сам думаю, що Ваше предложення мати для них інструкторів української мови, яких оплачує наша Консисторія, нам до прийняття. Ми вдячні Вам за Ваші турботи.

Я також думаю, що певне обізнання з українською мовою їм потрібне не лише для проходження курсу їх наук в Колегії, воно для них необхідне буде в дальшій їх пастирській праці. Я не уявляю собі її можливости без хоч і обмеженого ознайомлення з українською мовою, бо я знаю склад наших парохій і степінь потреби в них української мови. Ми далекі од переходу, остаточного переходу, на англ[ійську] мову і такого наміру не маємо. Я про це говорив Хомі Гендерсону. Я мав для того нагоду в часі уділення його хиротезії в степень іподиякона цим літом. Власне, і це я хочу підкреслити, ми цінимо курс навчання в Колегії особливо тому, бо наші студенти там у Вас більше в оточенню, що уживає українську мову, ніж де-будь тут у нас. Отже, я завтра предложу Вашого листа на засіданню Консисторії. Я певен, що в скорому часі Ви отримаєте з Консисторії відповідь.

Мені приємно було почути од Вас. Молю Милосердного Господа о щедроті Його благословень Вам особисто і Церкві в Вашому проводі.

Ваш в молитвах і до послуг собрат
[підпис] † Іоанн, Митрополит

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 7. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Православної Церкви в США. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуга з вписаним від руки номером: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ПАПІОНА".

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 5 грудня 1960 р.

Вашингтон, Д. К.
5 грудня 1960 р[оку]*

Високопреосвященніший Владико!

Сердечно дякую за теплого листа від 30 вересня ц[ього] р[оку] і за надіслану цінну книгу про Дмитрія Туптала. Вже зібрався був послати статтю на мовознавчу тему, але затримав з огляду на те, що ще попередня (рецензія на граматику) не надрукована.

З прикрістю мушу вказати на такий болючий для мене факт. Цими днями о[тець] Савчук повернув мені назад мою статтю про Ваш «Наголос»^{2*}, яку він замовив мені для Вашого Ювілейного Збірника. Стаття суто наукова і має 22 стор[інки]. Мовляв, відклали і загубили між паперами, бо була завелика. Я нетерпляче чекав майже 5 років, думаючи, що для Вас як філолога, ця стаття цілком підійде, не маючи ніякого сумніву, що її [не] відкинуть. Крім того, я був певний, що вона пройшла через Ваші руки, а тепер бачу, що Ви про неї нічого не знаєте. Отець [Семен] Савчук пише: «Редактор збірника включив статтю до решти матеріалів, – використаних і не використаних, – закинув їх в один пакунок і так вони лежали аж до нинішнього дня».

Це свідчить про небажання мати від мене суто фахову статтю, бо ж можна було заздалегідь повідомити мене, і я прислав би щось менше, менш наукове, більш популярне. Я вважаю, що для збірника в Вашу честь мала б бути хоч одна наукова фахова стаття, хоч би й трохи більша розміром (адже питання українського наголосу, щоб вкласти його в певну систему, потребує трошки більше місця).

Дуже мені прикро, але це буде мені наукою на майбутнє. З побажанням радісних свят, з любов'ю^{3*}.

Ваш [П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 8. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Примітка автора листа, дописана внизу документа від руки: «Заголовок статті: «Праця над українським наголосом»».

^{3*} Відповідь на цей лист митрополита Іларіона див. док. № 662 (Лист від митр. Іларіона до П. Коваліва від 8 грудня 1960 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 365.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 15 грудня 1960 р.

Високопреосвященніший
ІЛАРІОН
митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон, Д. К.
15 грудня 1960 [року]*

Дорогий Владико!

Одержав Вашого ласкавого листа від 8 грудня ц[ього] р[оку], а також чергове, друге, число «В[іри] й К[ультури]» з моєю рецензією^{2*}. Посилаю зараз же приготовлену статтю «Мова і діалект». Думаю, що Вашим читачам цікаво було б знати про різницю між цими двома поняттями і зокрема щодо української мови.

З мого попереднього листа зовсім не видно, що нібито я на Вас гніваюся за невміщення статті в Ювілейну Збірку. Навпаки, там зазначено, що Ви про це не знали. Та й сама логіка говорить: адже Ювілянтові таки приємно було бачити в Збірнику статтю, присвячену спеціально його праці. Безперечно, в цьому винен редактор і о[тець Семен] Савчук, який навіть вибачився за себе в останньому листі, повертаючи статтю. Він пише, що цю статтю він тепер виявив, збираючись віднести решту матеріалів Владиці Іларіону. Я дуже шкодую, що він разом з тими матеріалами не відніс до Вас і моєї статті, щоб Ви мали можливість хоч у рукопису побачити її. Стаття спеціально пристосована до Ювілейного Збірника. Я тільки шкодую, що її протримали майже 5 років: за цей час вона була б уже десь надрукована. Шкодую також, що Вас своєчасно не повідомив, може б справа була повернулася в інший бік.

Я і дружина сердечно дякуємо за привіти і Вас вітаємо й бажаємо здоров'я для дальшої невтомної праці на полі науки та рідної Церкви.

З любов'ю Ваш

П. Ковалів

P.S. Якщо вважаєте за неможливе надрукувати цієї праці, прошу ласкаво повернути мені^{3*}.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 9. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: «Архіву свщ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Див. док. № 662 (Лист від митр. Іларіона до П. Коваліва від 8 грудня 1960 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 365.

^{3*} Дописано чорнилом від руки.

№ 406

Петро Волиняк

м. Торонто, 10 січня 1961 р.

10 січня 1961 р[оку]*

NOWIDNI
187 VARMOOUTH RD.
TORONTO 4, CANADA^{2*}

Високопреосвященніший Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади.

Христос родився, Дорогий Владико!

Бажаю радісного Різдва Христового і успіхів у Новому Році! Та довгого віку й міцного здоров'я!

Одержав учора «Віру й Культуру» за січень ц[ього] р[оку]. Прочитав Ваші проповіді. Кажу щиро, що я захоплений ними. Мені стало приємно й радісно, бо в них я побачив все те, чим завжди була сильна наша українська православна церква: не беззубу дешеву агітку, як бубон, не схоластичні розмивання, а тверезий розум, логіку, велику життєву правду, відсутність злоби й ненависти – все те, чим було сильне наше православ'є і що завжди тримало наш народ.

Мені згадалися проповіді наших автокефальних священнослужителів у час більшовицької окупації. Стало радісно, що наша церква в Канаді продовжує їх традиції.

Щире спасибі і найкращі побажання!

Ваш [П. Волиняк]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп.1, спр. 37, арк. 13. Копія. Машинопис.

№ 407

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 11 січня 1961 р.

11.1.[19]61 [року]^{3*}

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Ми з чоловіком шлемо наші сердечні поздоровлення з Вашим 80-річчям й побажання сил та здоров'я на многі літа, на продовження Вашої плідної, енергійної праці на користь нашої Церкви та української культури!

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{2*} Це відтиск штампу бланку видавництва "Нові Дні".

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Щиро дякую за Вашу увагу до «безталанного» твору: «Історичні підвалини УАПЦ». Рукопис ще в Інституті, і директор Бакало просив мене почекати до остаточного рішення його долі. Я не точно інформувала Вас, Владико: Інститут залишається, але змінює характер: ліквідовано національні відділи й не будуть виходити українські та білоруські збірники та монографії*. Друкуватимуть лише англійські; так українські вчені втрачають в цілому дуже корисний плац-дарм боротьби з большевизмом.

Шлемо Вам наші сердечні привіти й просимо Ваших молитов, Ваша

Н. Полонська-Василенко

І як це ми з Вами Владико – от тільки-тільки що такі молоді... постаріли? Вам – 80 р[оків], а мені в лютому – 77. І не помітили.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 26, 26зв. Копія. Машинопис.

№ 408

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 16 січня 1961 р.

†
Holy Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Exile
518 EAST 146TH STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios^{2*}

16 січня 1961 року^{3*}

До Його Високопреосвященства
Високопреосвященнішого Митрополита Іларіона
Вінніпег. [Канада]

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Дозволю собі звернутись до Вас в особливій справі, яка в деякій мірі торкається Вас^{4*}. В нашій Нью Йоркській парафії літом минулого року напустила тяжка криза. Парафіяльна Рада до тої степені почала нападувати Настоятеля Парафії о[тця] Ананію Сагайдаківського, обвинувативши його

* Митрополит Іларіон вітав Н. Полонську-Василенко та її чоловіка з Різдом Христовим і в листі висловив жаль з приводу ліквідації Інституту. Див. док. № 663 (Лист від митр. Іларіона до Н. Полонської-Василенко від 7 січня 1961 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 366.

^{2*} Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архiep. Палладія”.

^{4*} Митрополит Іларіон відповів на цього листа. Див. док. № 664 (Лист від митр. Іларіона до Арх. Палладія (Видибіди-Руденка) від 24 січня 1961 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 366.

в несотворених річах і буквально виїла з парафії. Всі мої намови не мали успіху. Очевидно, о[тець] Ананія відійшов з жалем на мене.

Таж сама Рада схвалила запросити на настоятельське місце о[тця] Івана Ткачука. Ми дали призначення. Цей Отець укінчений богослов з Буковини. Милый, достойний священник, гарний проповідник, любимець і опікун нашої молоді і опікун в літніх таборах, член парафії від заложення.

Через кілька місяців таж Рада розпочала недостойну агітацію проти о[тця] Ткачука, бо він хорував на туберкульозу і матері боятимуться приводити дітей до Св[ятого] Причастя. То правда, що набрався недуги в Америці через тяжку працю в перших роках побуту в цій країні, але давно вилікувався і вийшов з госпіталю.

Почали мене, о[тця] Ткачука і навіть парафіян засипувати анонімовими листами. Я намовляв, докоряв членам Ради, що це недопустима пропаганда, що в той спосіб виставляється парафії свідоцтво релігійного анальфабетства, зневаги найсвятішого Таїнства Причастя.

Не допомгло. Загальні Збори скликали з цілью провалити о[тця] Ткачука. Звернулася до Зборів Молодеча Організація з проською не рушати о[тця] Ткачука. Прийшов і я упімнути розагітовану товпу. Не допомгло. Провалили.

Обрали на настоятельське місце молодого, недосвідченого, без богословської освіти вікарного священника о[тця] Юрія Сікорського. Цього о[тця] кілька літ тому я спровадив з Німеччини. Знав його молодим хлопцем з Варшави, де він якийсь час іподіаконствував. Має гарний голос, добре співає, вміє добре бавитись і потанцювати з такими як сам.

В парафії повстала боротьба, писання протестів, розмови про поєднання. З усього видно було руку знаного всім поєднателя. Очевидно дав призначення о[тцю] Сікорському. Правда він зложив прохання і прирік під загрозу канонічної відповідальності працю для примирення парафії. Приречення не виконав. Може і не міг, бо дався опанувати собою параф[іальній] Раді і приятелів, яким залежало на поєднанні. Повстала загроза руїни парафії, а навіть загибелі для нашої Св[ятої] Ц[еркви] в екзилі. Розмови про поєднання з Н[астоятелем] Ніканором [Абрамовичем] чи М[итрополитом] Іваном [Теодоровичем] це є димна заслона для приховання інших намірів на шкоду Парафії. Не було іншої ради як розвалити цілісність справи на Соборі Єпископів.

Собор Єпископів окреслив роботу Голови Ради п[ана А.] Заліско шкідливою для Св[ятої] Троїцької парафії. Його намагання провести на настоятельське місце парафії молодого недосвідченого священника мало на меті маскування особою Настоятеля парафії своїх затаєних плянів руйнування парафії. В свою чергу о[тець] Юрій Сікорський виявився послухним знаряддям в руках п[ана] Заліска, й не в стані виконати даних при призначенні його прирочень.

В зв'язку з повищим Собор Єпископів схвалив: п[ан А.] Заліско нарушив присягу працювати чесно і старанно для добра Св[ятої] Троїцької парафії. Зламання присяги, клятвопереступство являється тяжким гріхом передом Господом Богом і Святою Церквою. 64-те Канонічне Правило Василія Великого передбачає цю кару порушникам присяги – 10 років відлу-

чення від Святого Причастя. Уважаємо вчасним на перший раз відлучити А. Заліско від Святого Причастя на один рік. Рівночасно звільнити його від обов'язків Голови Пар[афіяльної] Ради. У виконання обов'язків Голови Ради має його Заступник, обраний Загальними Зборами п[ан] С. Бартко.

Наступність парафії о[тцем] Юрієм Сікорським, який неспроможний по своїй молодості і недосвідченості духовно окормляти і керувати парафією, який пішов в своїй праці за порадами А. Заліско і своїх приятелів і занедбав зложені ним приречення працювати для примирення парафії і своїм недбалством приніс шкоду парафії, на підставі Апостольських Правил 31, 39 і інших, заборонити в священнослуженні і послати на крилосний послух на один рік.

На настоятельське місце призначити іншого священника.

Ухвалу Св[ятого] Собору Єпископів виконано. Священик о[тець] Юрій Сікорський не підпорядкувався. На Різдво Христове Вл[адика] Ігорь [Губа] поїхав до Церкви і наказав о[тцю] Юрію Сікорському не приступати до Богослужби. Не послухав. Тоді Архиерей, щоб не порушувати спокою в Церкві, опустив вівтар, поблагословив вірян, опустив Храм і подався додому. Служив один о[тець] Ю. Сікорський і нікого з Владик не поминав.

В неділю по Різдві, 8-го січня, з'явився в нашій Церкві о[тець] Александер Новицький з Канади і відправив Літургію разом з о[тцем] Юрієм Сікорським. Поминав на Єктенях і на Великому Вході Митр[ополита] Іларіона [Огієнка], Митроп[олита] Івана [Теодоровича] і Митроп[олита] Ніканора [Абрамовича].

Оголосив в Храмі, що він посланий з Канади як мисіонер в цілях об'єднати Українську Церкву, що мало б відповідати ухвалам Зустрічі Українських Владик у Вінніпегу літом минулого року.

Навмисне описав цю немилу справу докладніше, щоб змогли зорієнтуватись, що сталося в нашій Церкві в Нью Йорку.

Літом минулого року мені доводилось зустрічати в нашій Церкві священників з Канади. Переказували мені, що їм заборонено Духовною Владою служити в наших Церквах. Мене ні скільки то не здивувало, бо Право Канонічне забороняє священникам подорожувати по чужих Єпархіях чи краях без Грамот своїх Єпископів. Натомість знаю випадок, коли Вл[адика] Мстислав [Скрипник] запрошував нашого священника співслужити з ним на похороні в Бавн Бруку. Священик подякував, але співслужити відмовився з уваги, що не має Грамоти.

В світлі наведеного, як ми маємо розуміти місію о[тця] А. Новицького в нашій Катедральній Церкві в Нью Йорку? Отець [Олександр] Новицький, як доповідають мені служив в нашій Церкві на Новий Рік і в неділю 15-го січня. В проповіді ганив наше поступовання, що суспенда на о[тця] Сікорського акт неканонічний і що Владика Палладій [Видибіда-Руденко] за то ще відповідь перед Церквою і народом. Участь Вл[адика] Палладія в Постійній Конференції т[ак] з[ваних] Канонічних Єпископів неважна і шкідлива для Української Церкви, бо там засідають Греки і Москалі, відвічні наші вороги. Отже «Місіонер» з Канади вже засудив наш Єпископат і зокрема мене.

Очевидно я не думаю і не хочу припускати, що о[тець] А. Новицький діяв по уповноваженню Вашого Високопреосвященства і Греко-православної Церкви в Канаді. Навідворот, смію думати, що о[тець] Новицький діяв сам від себе, затративши остаточно почуття відповідальності перед Богом і Церквою, в своїм безумстві порушив канонічні приписи, зокрема Ап[остольські правила] 12, 13, 15; 6 В[селенського Собору] 17 [правило]; Лаод[икийського собору] 41 [правило]; Ант[іохійського собору] 8 [правило], і сам себе засудив на церковну кару.

Ось це все маю честь довести до Вашого Високопреосвященства з просьбою зайняти становище в порушеній справі.

Вашого Високопреосвященства
† *Архиспископ Палладій*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 6, бзв., 7. Копія. Машинопис.

№ 409

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 22 березня 1961 р.

†
The Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
The Most Reverend Archbishop Metropolitan
John Theodorovich
123 Grassmere Road, Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО
ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШИЙ ІЛАРІОН,
МИТРОПОЛИТ ВІННІПЕГУ І ВСІЄЇ КАНАДИ Березня 22, 1961 [року]^{2*}

Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико!

З великою приємністю я отримав Вашого листа про видання Требника ч[астина] 2, а кілька днів пізніш мав радість отримати і саму цю книгу^{3*}.

Вона справляє дуже гарне вражіння. Ми всі радіємо, що Українська Православна Церква поза межами України вже є достаточо «випосажена» в потрібні їй Богослужбні Книги. Я певен, що Ваше видання Требника знайде широке ужиття і в парохіях на терені З[лучених] Д[ержав] А[мерики].

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Православної Церкви в США. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{3*} Митрополит Іларіон повідомив про видання другої частини Требника митрополитів Ніканора (Абрамовича) і Іоанна (Теодоровича), надславши їм листівне повідомлення. Див. док. № 664 (Лист від митр. Іларіона до митр. Іоанна (Теодоровича) від 3 березня 1961 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 367.*

Я також дякую за повідомлення про відпустку Вами на терен нашої єпархії одного з Ваших священників. Ми цю відпустку будемо мати на увазі, коли цей священник до нас звернеться з проханням про його тимчасове у нас затрудування.

Молю Милосердного Господа о щедроти Його благословень для Вас особисто і для Церкви у Вашому Архипасторському Проводі.

З любовію й пошаною та в єдності віри   † *Іоанн, Митрополит*
Іоанн Митрополит

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 8. Копія. Машинопис.

№ 410

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 28 березня 1961 р.

28 березня 1961 [року]*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Посилаю при цьому свою наступну мовознавчу статтю «Як утворились і розвивались літературні мови». Ця стаття своїм характером є до певної міри продовженням статті про мову і діалект².

Наближаються великі свята Воскресіння Христового. Сердечно вітаємо Вас я і дружина і бажаємо радості і спокою душевного. Прийміть наше щире – Христос Воскрес!

З глибокою пошаною та любов'ю

Щиро Ваш

П. Ковалів

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 10. Копія. Рукопис.

№ 411

Микола Битинський

м. Торонто, 31 березня 1961 р.

31.ІІІ. 1961[року] – Торонто, Онт[аріо] Канада^{3*}

Високопреосвященніший
Владика Іларіон,
Митрополит Канади
Вінніпег, Ман[ітоба] Канада

Ваше Високопреосвященство,
Високопреосвященніший Владико!

Вашого ласкавого листа отримав. Щиро дякую. Відповідаю. У Вашому листі, на жаль, не було зразку екслібриса, тому не можу з певністю сказати,

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Див. док. № 405, стор. 521.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

чи то я робив його, чи хто інший. Між іншим, через збіг ініціалів, праці М. Бутовича і мої власні часто плутають. Той же екслібрис, до якого я нещодавно вставив слово – «Митрополита», є справді моєї роботи. Він є з рисунком Дикірія, і виконав я його справді в Празі.

Дійсно від давніх років займаюся я справою гербів та прапорів, і в мене є навіть трохи друкованих наукових праць з цієї ділянки. Лише зараз не можу працювати інтензивно за браком матеріалів на цьому терені. Для редакції «Віри і Культури» радо готовий послужити. Внедовзі напишу невелику статейку про правильний геральдичний порядок барв у нашому державному прапорі та про його неfortunні зміни.

Вашої цінної книжки – «Розп'ятій Мазепа» ще не дістав. Наперед сердечно дякую за дорогу для мене посилку-подарунок. Дякую також за дорогий для нас привіт.

Дружина і я сердечно і Вас вітаємо з Великодніми Святами та щиро бажаємо всього найкращого.

Завжди готовий до Ваших послуг Ваш

[Микола Битинський]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 12. Копія. Машинопис.

№ 412

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 4 квітня 1961 р.

4.IV.[19]61 [року]*

Христос Воскрес!

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Вітаю Вас з великим Святом Воскресіння Ісуса Христа, бажаю сил, здоров'я на Вашу тяжку працю!

Сердечно дякую за згадку про смерть Олекс[андра] Мих[айловича], вона дала вістку тим, що не знали ще. Я маю вже біля 100 листів, трохи не вистачає до сотки. Які чудові є серед них! Тепер працюю над складанням Збірника на його пам'ять; будуть його статті, може спогади про нього, моя біографія. Тяжко це мені робити, але боюсь що з моєю смертю все загине. А смерть, чую, вже не «за горами».

Почала знов писати «Історію України», це ще тяжче.

Сердечно дякую за Ваші, Владико, листи. Вони вносять спокій в мою душу, опанувати якої я не можу сама. Мудрість ієрарха поєднується в Ваших листах з почуттям такої самотності і тому вони доходять до самого серця.

Шлю Вам сердечний привіт (а рука по інерції хоче написати множину)

Щиро віддана

Н. Полонська-Василенко

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Чи не пригадаєте Ви на В[ищих] Ж[іночих] Курсах, разом зі мною панну Піотровську? Була красуня, висока, статна, з чорними очима? Та ми цими днями зустрілися – після 50 р[оків]! І пізнали одна одну.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 27, 27зв. Копія. Машинопис.

№ 413

Митрополит Никанор (Абрамович)

м. Карлсруе, 9 квітня 1961 р.

Митрополит
Української Автокефальної
Православної Церкви

Metropolit
der Ukrainischen Autokephalen
Orthodoxen Kirche*

9.Арг[il] [19]61 [року]²

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
Високопреосвященнішому ІЛАРІОНУ,
Митрополиту Української Греко-Православної
Церкви в Канади

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
Дорогий ВЛАДИКО!

Від душі стішився я ласкаво присланим Вами мені Требником Вашого перекладу³. З любов'ю зберігаю Ваш перший переклад «Святу Службу Божу св[ятого] Отця нашого Іоанна Золотоустого», даровану мені Вами 22 вересня 1923 року, і молю Бога, щоб переклад Требника не був останнім. За Вами ще «Книга Правил», якої компетентного перекладу без участі Вашої сподіватися трудно.

Цими днями одержав я від В[исоко]пр[еосвященнішого] о[тця] Протопресвитера С[емена] Савчука щедрий Великодній дар Канадійської Церкви на наші потреби. Згадує він, що допомогу цю висилається за рішенням Президії Консисторії і благословенням ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА. В імені Церкви нашої складаю як Вам, так і Президії Консисторії, нашу найсердечнішу подяку. Не маємо як чим віддячити Вам, тож просимо Бога, щоб Він дав Вам за Ваше добре діло Свою Небесну нагороду.

Надійшли нарешті світлі дні Святої Пасхи, тому благоволіть прийняти від нас наш щирий привіт: «Христос Воскрес!»

ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА люблячий брат

Ніканор [Абрамович]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 54, арк. 5. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви. Текст бланку надруковано в типографський спосіб.

² На документі є відтиск квадратного штамп з вписаним від руки номером: «Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

³ Митрополит Іларіон повідомив про видання другої частини Требника митрополитів Ніканора (Абрамовича) і Іоанна (Теодоровича), надславши їм листівне повідомлення. Див. док. № 664 (Лист від митр. Іларіона до митр. Ніканора (Абрамовича) від 3 березня 1961 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 367.*

№ 414

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 22 травня 1961 р.

†
The Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
The Most Reverend Archbishop Metropolitan
John Theodorovich
123 Grassmere Road, Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
МИТРОПОЛИТ ВІННІПЕГУ І ВСІЄЇ КАНАДИ
ІЛАРІОН

Вінніпер, Ман[ітоба] Канада

Травня 22, 1961 [року]^{2*}

Дорогий Владико Митрополите!

Як справи уложилися в нашій Церкві, а напевно так і у Вас, по нашим так відмінним умовам життя, справи призначення священників вирішуються не безпосередньо мною, а на засіданнях Консисторії. Мені треба було чекати кілька днів коли Владика Мстислав [Скрипник], Голова Консисторії вернеться з поїздки по адміністр[ативним] справам Церкви на терені її.

Як я довідався з розмови телефоном од Владики Мстислава [Скрипника], призначення о[тця] Олександра Новицького було дане йому умовно, в залежності од відпускну грамоти, яку йому Ви б мали уділити. Підставою для такого умовного призначення був, поміж іншими міркуваннями, Ваш лист до о[тця] Олександра Новицького, лист ласкавий і повний архипастирської, чисто батьківської опіки над обставинами та вимогами життя пастиря, лист, в яким Ви йому подали надію, що коли цього обставини будуть потребувати, Ви йому дасьте потрібну відпускну грамоту. На цій власне підставі Консисторія дала йому умовне призначення, повністю узалежене від Вашого рішення.

Я маю надію, що подані мною пояснення будуть прийняті Вами як задовольючі. Ми не маємо жадного наміру ламати ті умовини взаємин, які нас і Вас зобов'язують.

Мої щирі Вам привіти і мої молитви,
щоби Господь ще довгі роки беріг Вас для Церкви.
Ваш з любовію [† Іоанн, Митрополит]
Іоанн, Митрополит

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 9. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Православної Церкви в США. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом. В тексті є підкреслення від руки олівцем.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 415

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 21 червня 1961 р.

Високопреосвященніший Владика
ІЛАРІОН, Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашінгтон, Д. К.
21 червня 1961 року*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Дістав від Вас чергову Вашу цінну працю: «Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови». Дуже радію, що таки дочекалась ця праця побачити світ. Ця Ваша нова праця, так само сумлінно написана, як і інші, зробить велику послугу нашому громадянству у вивченні української літературної мови. Вона важлива не тільки для стилістики, але й особливо для української синтакси. Шевченкова синтакса – зразкова синтакса для вивчення літературної мови. Автор проробив велетенську працю, щоб ці зразки подати в формі ілюстрацій для словника. Це – оригінальна й добра праця.

Одночасно з цим листом посилаю Вам нове видання: Борис Берест. Олександр Довженко. Ви вже знаєте, що має незабаром, можливо, в кінці цього місяця, вийти з друку велика праця цього ж автора «Історія українського кіна». Праця про Довженка – це один з найбільших розділів, який автор вважав за потрібне в поширеному вигляді видати окремою книжкою. Тому, я поспішив послати Вам цю гарно видану книжечку. Мушу довірочно сказати, що під цим прізвищем заховується прізвище мого сина Бориса, який уже давно цікавиться театральним мистецтвом і зокрема кіномистецтвом.

Я вже закінчив свою велику працю «Слов'янські фонемі» англійською мовою. Її має видати один з університетів, і тепер ми шукаємо друкарні з відповідними черенками, бо, крім англійського тексту, приклади подаються всіма слов'янськими мовами.

З побажанням здоров'я і успіху та
з щирим привітом від нас обох з дружиною Щиро Ваш [П. Ковалів]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 12. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 416

Володимир Кохан

м. Вінніпег, 7 липня 1961 р.

Ukrainian Canadian Committee
Headquarters, Winnipeg 2, 722 McIntyre Bldg., Telephone WH 2-4627
Комітет Українців Канади*

Високопреосвященніший
Владика Д[окто]р Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
Вінніпег, Манітоба

Вінніпег, 7 липня 1961 [року]*

Ваше Високопреосвященство:

Маємо шану переслати при цьому листі квитки на 3 Шевченківські імпрези, що відбудуться 8 і 9 липня у Вінніпегу¹.

З глибокою пошаною і відданістю
КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ
Централа
[підпис] В. Кохан
Екзекутивний директор

Квитки.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 45, арк. 4. Копія. Машинопис.

¹ Митрополит Іларіон написав два листи, перебуваючи в шпиталі, в яких відгукнувся з приводу подій, що відбулись під час відкриття пам'ятника Т. Шевченку. У першому листі він подякував за високу оцінку слова, виголошеного ним при відкритті пам'ятника Т. Шевченку Див. док. № 670 (Лист від митр. Іларіона до директора КУК'у від 21 серпня 1961 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 370. Але в другому листі митрополит Іларіон висловив заяву про те, що попри оприлюднену в пресі заяву КУК'у, він ніколи не давав згоди на те, щоб при відкритті Пам'ятника Т. Шевченку не служилася бодай коротка панахида. Див. док. № 671 (Лист від митр. Іларіона до КУК'у від 26 серпня 1961 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 370.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Комітету Українців Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом англійською мовою. З лівого боку аркуша на всю довжину, в центрі після грифу і в стовпчик з правого боку в типографський спосіб надруковано перелік членів правління КУК'у з вказівкою посади кожного з них.

² На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Митрополит Никанор (Абрамович)

м. Карлсруе, 12 липня 1961 р.

Erzb[ishop] NIKANOR ABRAMOWICZ
Metropolit der Orthodoxen Kirche
Karlsruhe Waldstadt,
Schneidem shlerstraße 12,
Tel[efon]: 64079

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВУ,
Високопреосвященнішому Д[окто]р[у] ІЛАРІОНУ,
Митрополиту У[країнської]
Гр[еко-]Прав[ославної] Церкви в Канаді*

**ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!**

Одержав я Вашу чергову цінну працю «Свята Почаївська Лавра»¹. Затримаюся трохи з відповіддю, бо хотів простудіювати книжку. Тепер прочитав і приношу Вам мою сердечну подяку і за труд Ваш і за присилку книжки мені.

Нехай благословенний буде Господь, що дав Вам сили доконати тої праці! Для нас, Волинців, це цінний подарунок. Не знаю тільки, чи цілком вдався Вам Ваш задум – пов'язати дії Лаври з потребами Українського Народу і, так би мовити, «обілити її» перед очами живих свідків, несамовитої ворожої пропаганди, що звідти виходила: як з боку уніатів так і московської чорної сотні.

Занадто вже яскраво змалювали Ви «працю Василянів»... А те, що могло бути світлими плямами в житті Лаври за часів московських – розпливається в чаді Христоненависництва. Ще й досі мороз іде поза шкурою, коли пригадую оті Віталієвські «хресні» ходи з села в село по найдаальших закутках Волині. Зграя підпитих громадських відпадків і злодійчуків з рускими прапорами (а іноді з церковними хоругвами) котились через села з ревом: «долой жидов, русь їдьоть, ура».

А спереду розпатланий Віталій [Максименко] гнусавим тенорком верещить: «Боже, царя храни...»². У всіх груди прикрашені значками «союзи русского народа»³, які роздавав Віталій цілими торбами. Вже за польських часів при ревізії однієї церкви (Яревище) я знайшов на церковному горіщі цілу торбу тих «значків», які священник постидався роздати людям. І нам на великий жаль було відомо, що ці «походи» фінансувалися не тільки «Міністерством внутрішніх дел», але й [Почаївською] Лаврою... Ми протидіяли, скільки було нашої сили. Але – що могли ми зробити в тодішніх обставинах?! З того часу, як доводилося нам заохочувати парафіян до подорожів в Почаїв, то в очах добрих вірних стояв німий докір... На 356 сторінці пожаліли Ви архімандрита Віталія [Максименка]. Але по справедливості цього

* На документі є відтиск квадратного штампугу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

отрутного гада треба було живцем спалити. Так він своїми діями опаскудив нашу споконвічну Святиню – Почаївську Лавру...

Дуже великий жаль, що Ваше Високопреосвященство в ім'я наукової безсторонності уважали за потрібне опіратися на такі гадючі джерела, як [К.] Николаєв⁴, [О.] Свитич⁵ та інші... В наслідку маємо такі помилки, як напр[иклад] на стор[інці] 244: «у трьох верствах від Почаєва лежить історичне містечко Берестечко...» Справді ж Берестечко від Почаєва добрих пів сотні кілометрів і знаходиться в іншому повіті, для прочан два дні ходи.

Або – опис демонстрації в Почаєві на стор[інках] 359–362, якого очевидцями ми були, – не відповідає справжньому стану речей. 10 вересня 1933 року – не було таким собі нешкідливим зібранням людности для віддання почеси св[ятому] Іову [Почаївському]. Той день заздалегідь був упланоований: як рішаючий поворот до «рускої ідеї і руского православ'я» організацією РНО і його прихильниками⁶. Було секретними наказами запрошено на нього все проросійське духовенство і чоловічих діячів «руского» народа, щоб дати відсіч намаганням українців розмосковити церковне життя. Перед провадило РНО і «Міссіонерські Комітети», що відомі були як запеклі вороги усього українського. І цій безличній роботі мало перешкодити урядження української демонстрації в часі свята.

Перебіг демонстрації описаний на зовні докладно. Лише не зазначено, що під час демонстрації панував повний порядок і спокій, який підтримувався усиленням нарядом поліції (Воєвідство було поінформовано заздалегідь про демонстрацію) і карними групами української молоді. Митр[ополит] Діонісій [Валединський] і не думав «тратити притомність», бо теж був заздалегідь поінформований про демонстрацію і одержав заперуку, що буде дотриманий при тому порядок. Ніхто не ніс м[итрополита] Діонісія [Валединського] на руках. І він йшов своїми ногами, підтримуваний, як і завсіди, двома іподіяконами.

Неприємно вплинуло на нього (як рівно ж і на нас!) несподіване появлення написів на прапорах – «Діонісій, геть до Москви!» за цей напис українське громадянство щиро зарепресило його. В Архиерейських покоях зразу ж РНОВцями було складено протеста проти демонстрації до польської влади і нахабно змушувано усіх присутніх підписувати його. З Благочинних відмовилися кілька дати свій підпис... І взагалі цей «протест» жодних наслідків не мав, бо сконстатовано було, що жодного порушення порядку властиво не трапилось.

На стор[інці] 359 Ваше Високопреосвященство зволили згадати про Почаївський З'їзд Волинського Духовенства 3 жовтня 1921 року і що «Почаївський монастир хотів тоді злитися з народом...» Я був тоді головою того З'їзду і можу ствердити, що багато клопоту тоді ми мали з рядовим монашеством в Лаврі. Під час відправи мною Бож[ественної] Літургії (в українській мові) монахи підняли такий гвалт в соборі, що не чути було й Богослуження. А на вечірній Сесії З'їзду монашество виступило з протестом проти непоминання Московського патріарха і намагалось нам зірвати Наряду, аж поки сам З'їзд (миряне, що були на З'їзді) видалили усіх монахів в залі на рад⁷.

Всі такі і подібні інциденти не дають нам можливості твердити, що Почаївська Лавра провадила для українського народу якусь додатню національну надію...

Очевидно Ваша праця нас, свідків усього того, переживе, і аж тоді маємо надію, виконати Ваш задум – дати «національну душу» Почаївській Лаврі. Дай, Боже!

Так чи інакше, але праця по історії Лаври, пророблена Вашим Високопреосвященством, велика. За що й належить Вам подяка і хвала.

Даруйте, Владико, мені за ті скільки слів з приводу Вашої праці. Нам, архієреям, так рідко доводиться чути правдиве слово оцінки, що доводиться дорожити ним. Звичайно нас – або перехвалюють, або незаслужено лають. І те й друге недобре.

Ще раз сердечно дякую за книжку. Нехай Господь віддячить Вам і поверне Вам затрачені сили.

ВАШОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВА люблячий брат і богомолець –

Ніканор

P.S. Ділюся з Вами смертною новиною. 5.VII.[19]61 [року] відійшов до Господа наш Дорогий сорудник і Ваш ученик протопресвітер о[тець] Володимир Вишневський. Помоліться за нього!*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 54, арк. 6, бзв. Копія. Машинопис.

¹ Див. книгу “Фортеця православія на Волині – свята Почаївська Лавра: Церковно-історична монографія. – Вінніпег, 1961”. *Перевидання*: І. Огієнко (митрополит Іларіон). Свята Почаївська лавра / Упорядник М. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2005. – 440 с.

² Йдеться про гімн Російської імперії у 1833–1917 рр. “Боже, Царя храни!”, музику до якого написав Олексій Львов, слова – поет Василь Жуковський.

“Боже, Царя храни!
Сильный, державный,
Царствуй на славу нам;
Царствуй на страх врагам,
Царь православный!
Боже, Царя храни!” (1833 р.)

³ “Союз Русского Народа” – чорносотенна організація в Росії, що виникла в жовтні 1905 р. Статут було зареєстровано 7 серпня 1906 р. в м. Санкт-Петербург. Своім завданням ставила збереження самодержавства, пропагувала великодержавний шовінізм та антисемітизм. В статуті зазначалось, що метою союзу є розвиток національної самосвідомості російського народу і загальна праця в ім’я “єдиної і неделимої Росії”. В програмних вимогах зазначалося, що “Союз не делает различия между великороссами, белоруссами и малороссами”. Російська церква освячувала діяльність цієї організації, зокрема Антоній (Храповицький) перетворив Свято-Успенську Почаївську лавру на пропагандивний центр цих ідей, налагодивши випуск «Почаевского листка». Почаївський відділ “Союзу...” був створений в серпні 1906 р. Його очолив архим. Віталій (Максименко). Після створення до його складу увійшло бл. 10 тис. членів, у 1908 р. – більше

* Пост Скриптур дописано від руки.

100 тис. У 1909 р. делегація з Почаївського відділу привезла до Санкт-Петербургу 1 мільйон підписів під адресом на ім'я Його Імператорської Величності Миколи II.

⁴ Ймовірно, це автор книги зі спогадами про його перебування в міжвоєнній Польщі з описом подій, що стосувалися церковного життя. Автор стоїть на позиціях вірності Російському православію і категорично засуджує український сепаратизм в церковному житті. Див.: *Николаев К. Н. Восточный обряд. – Париж: УМКА-PRESS, 1950.*

⁵ Світич А.К. – автор книги “Православная Церковь в Польше и ее автокефалия”, Буенос-Айрес, 1959. *Перевидання: Свитич А. К. Православная Церковь в Польше и ее автокефалия // Православная Церковь на Украине и в Польше в XX столетии: 1917–1950 гг. М.: Крутицкое подворье; Общество любителей церковной истории, 1997.*

⁶ РНО і Почаївська маніфестація 10 вересня 1933 р. супроводжувалися вимогами українізації Православної Церкви в Польщі, які були написані на жовто-блакитних прапорах. Після маніфестації в м. Новий Почаїв відбулося посольське віче, на якому виступали послы до Польського Сейму від українців – Степан Скрипник, Михайло Буря, Михайло Тележинський, сенатор І. Гловацький. Всі вони виголосили промови про розмоскалення Православної Церкви на Волині, боротьбу українців за Рідну Церкву і за живу українську мову в Богослуженні, за український єпископат, кликали домагатись правлячого архиєрея – українця за походженням. Від імені посольського віча було складено відповідну резолюцію, яку ухвалили народні збори. Цю резолюцію було подано до архиєрейського дому. Наслідком цієї боротьби було зречення Владики Діонісія (Валединського) від катедри Волинського архипастиря, яке сталося 2 березня 1934 р. і 15 квітня на катедру Волинського єпархіального архиєрея було призначено архієп. Гродненського і Новогрудського Олексія (Громадського).

⁷ У Почаївській Свято-Успенській Лаврі було скликано Єпархіальний з'їзд духовенства і мирян 3–10 жовтня 1921 р. Головою з'їзду був єп. Діонісій (Валединський), діючим головою – прот. Никанор Абрамович, заступниками – прот. Олександр Громадський та архим. Дамаскін (Малюта); секретарями – прот. Петро Табінський та учитель Михайло Кибалок. З'їзд був спрямований на реалізацію програми українізації Православної Церкви в Польщі. Він визнав єп. Діонісія (Валединського) як правлячого архиєрея, виніс низку ухвал у справі українізації церковного життя (богослужбова мова, діловодство, викладання в школах і т.д.), ухвалив відновити старовинну Луцьку православному катедру як вікарну Волинського архиєрея. Під час з'їзду у Свято-Троїцькому Соборі Лаври було відправлено показову українську богослужбу, яку правив прот. Никанор Абрамович з своїм дияконом Іваном Залуським. Хором керував о. Микола Квасницький. На Службу Божу зійшлися учасники Почаївського з'їзду, лаврські ченці, селяни м. Почаїв та навколишніх сіл. Пізніше Никанор (Абрамович) пригадував ті події: «Все було б гаразд, коли б не те, що я за звичкою, не поминав московського патріарха, а лише тут присутнього [...] Діонісія. Зауваживши на брак поминання московського патріарха, монашество підняло в соборі такий репет, що не стало чути й відправи. Розмахуючи в розпачі руками, ченці гукали: “церковь обезглавілі!”... Але вийшов туг старий схимник і схопивши збанок зо свяченою водою та кропило, повиганяв з собору крикунів: “Бес вошел в тебя, брате!”». Цит. за вид.: Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – Т. IV. – Ч. 2. – С. 16.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 30 липня 1961 р.

Вашінгтон, Д.К.,
30. липня 1961 [року]*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

При цьому посилаю коротеньку замітку на книжку «Історія укр[аїнсь-кої] Церкви» Митр[ополита] В[асиля] Липківського в вид[анні] прот[опрес-витера] С[емена] Савчука¹ і прошу вмістити її в ближчому числі «В[іри] і К[ультури]»^{2*}.

Крім того, посилаю відбитку моєї статті з приводу Вашої праці «Слов-ник Шевченкової мови», яка передавалась через радіо Г[олос] А[мерики]² на Україну.

Сердечно дякую за останнього Вашого листа та за щирі побажання і прихильне ставлення до появи в світ великої праці з історії Укр[аїнського] кіна Бориса Берести. Вчора дістав від нього листа, де він пише, що вже закінчується складання книжки, і протягом місяця вона вийде в світ. Дуже складна й важка праця, тому затримується вихід її в світ.

Я і дружина сердечно вітаємо Вас.

З глибокою пошаною Ваш

[П. Ковалів]

ЦДАЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 13. Копія. Рукопис.

¹ Тут П. Ковалів має на увазі видання «*Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – 181 с.*». Йдеться про видання VII розділу праці Митрополита УАПЦ Василя Липківського, яке за вступом і замітками прот. С. В. Савчука було надруковано в Канаді. С. Савчук у вступі повідомив, що це видання друкується за текстом, який передав з власними виправленнями і примітками до Канади митрополит Никанор (Абрамович). Це видання було здійснене на протива-гу попередньому, яке здійснили оо. Василіяни: «*Митрополит Василь Липківський. Відродження Церкви в Україні. 1917–1930. – Торонто: Укр. видавництво “Добра Книжка”, 1959. – Вип. 160. – 335 с.*».

² «Голос Америки» (англ. *Voice of America*, скор. VOA) – радіостанція зі штаб-квар-тирою у Вашингтоні, яка транслює свої передачі англійською та ще 44 іншими мовами. Основу ефіру «Голосу Америки» складають новини, інформаційні та культурні програ-ми. Вперше вийшла в ефір 24 лютого 1942.

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Митрополит Іларіон зміг відповісти на цей лист через місяць. Він повідомив, що повернувшись з шпиталю, застав листа від П. Коваліва від 30 липня 1961 р. В цьому ж листі пообіцяв надрукувати надіслані рецензії в часописі «Віра й Культура». Див. док. № 672 (Лист від митр. Іларіона до П. Коваліва від 30 серпня 1961 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 370.

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 16 вересня 1961 р.

†
Holy Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Exile
518 EAST 146th STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*
До Його Високопреосвященства,
Високопреосвященнішого Митрополита Іларіона
Вінніпег

16-го вересня 1961 року^{2*}

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Вчора повернувся додому, ніби то з відпочинку, і того ж дня довідався, що Ви прийняли запрошення від Патріяршого Екзарха зустрітися в Нью Йорку^{3*}. Особисто я дуже втішений в надії, що може пощастить розв'язати проблему Української Православної Церкви на належному канонічному ґрунті.

Свого часу, минулого року, я писав Вам, що Вл[адика] Мстислав [Скрипник] в імені Вл[адика] Івана і Церкви поробив старання про признання для Єпископства тої Церкви перед Патріярхією, точніше – перед постійно діючою Конференцією Канонічних Єпископів. Ви чомусь не вважали потрібним звернути на це уваги. Події йшли своєю дорогою, мене бито з усіх кінців, однак я ніколи не занехував порушеної справи, бо мої, сказати б, приватні справи, малозначущі і в обличчі Української Православної Церкви. Свого я ніколи не шукав, хіба скорішої смерті. Я хворий, безперервні, невилікувальні мігрєневі болі голови прискорюють старіння всього організму й зближують до кінця. Поки ще живу, молюся про добрий стан Святої Української Церкви.

Надіюсь, що бодай на цей раз захочете зо мною зустрінутись. Ви кілька разів заохочували приїзжати до Вінніпегу. Це для мене майже неможливо. Живу на маленьку пенсію з Соціального забезпечення і не можу дозволити на прогульки.

Допіру мені принесли оголошення про Ваш приїзд до Нью Йорку і спільну урочисту службу. Це добре, що приїздите задалегіть. Може вдасться опрацювати якусь спільну декларацію. Не знаю наставлення Вл[адика] Богдана [Шпильки] до цілоти справи. В дечому наші погляди розходяться. Він має можливо і оправданий жаль до Вл[адика] Мстислава [Скрипника]. Але чи можливо повернути згублене?

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архiep. Палладія”.

^{3*} Митрополит Іларіон відповів на цей лист. Див. док. № 677 (Лист від митр. Іларіона до Арх. Палладія (Видибіди-Руденка) від 19 вересня 1961 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 372.

Сьогодні приїздить до Нью Йорку Венедикт, Патріарх з Єрусалиму. Очевидно має надію щось зібрати на потребу Храму Гробу Господнього. Як що здоровля і Бог допоможе постараюсь побачитись з Блаженнішим Патріархом. Сподіваюсь, що приїзд розрахований на якийсь довший час, бож не знесуть сподіваної помочі, а треба десь вдаватись за нею. Але то справа іншого порядку.

Бувайте здорові і Богові милі. Вашого Високопреосвященства

† А[рхископ] П[алладій]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 8, 8 зв. Копія. Машинопис.

№ 420

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 19 вересня 1961 р.

†

Holy Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Exile
518 EAST 146th STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*

Нью Йорк, 19 вересня 1961 року^{2*}

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО, ДОРОГИЙ ВЛАДИКО!

Сьогодні мені переказали, що в Катедрі Пресвятої Тройці в неділю, 24-го вересня, має відправляти СЛУЖБУ БОЖУ Владика Андрей [Метюк]. Це та сама Катедра, в якій працює заборонений в священнослужинні о[тець Юрій] Сікорський. Та сама Катедра, яку закупили віруючі люди, в тому і Архирей. Я по своїй бідности також дав \$ 200.00. Я особисто випросив в Єпископалів знизити ціну купна. Я з всяким усердям заохочував вірних жертвувати.

При мені священникові буковинцеві з Канади служити не було вільно, а без мене приходиться служити Архирей з Канади. Чи не досить, що священник з Канади о[тець Олексій] Новицький безчестив мене з амвону моєї Катедри? Безчестив делегат Вл[адика] Ніканора [Абрамовича] о[тець] Молчанівський. Цеж ті самі люди, що і Вас безчестили і в Варшаві, і в Німеччині і навіть в Канаді.

Появилось нове оголошення в СВОБОДІ про спільні Церковні відправи в Нью Йорку в вигляді принижливого найстарішого Митрополита. Посилаю Вам те оголошення^{3*}.

† А[рхископ] П[алладій]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 9. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архiep. Палладія”.

^{3*} Текст оголошення відсутній.

№ 421

Стефанія Пауш

м. Едмонтон, 29 вересня 1961 р.

СОЮЗ УКРАЇНОК КАНАДИ
UKRAINIAN WOMEN'S ASSOCIATION OF CANADA

Голова
Союзу Українок Канади
Стефанія Пауш

Канцелярія:
203 Union B[ui]ld[in]g
Edmonton, Alta.

Коресп[онденція]
секретарка
Розалія Карпяк*

29-го вересня, 1961 [року]^{2*}

До Високопреосвященішого Владика
Митрополита Іларіона,
Вінніпег, Ман[ітоба]

Високопреосвященіший Владико!

Вже від довшого часу наше жіноцтво, а в тому числі й деякі священники, домагається щоб у нашому журналі «Промені» була, в кожному числі, бодай коротенька стаття на релігійну тему, наприклад: значення обрядів, дещо про життя і діяння святих, значення свят, і таке інше.

Звісно, що така праця мусить походити від священників, а ніколи від мирян. Тому, на домагання читачів, ми звертаємось до Вас, Високопреосвященніший Владико, чи можливо було б одному (або й більше!) з священників дописувати до журналу. Знаємо, що наше Православне духовенство понад міру зайняте громадськими обов'язками і церквою на місцях, але може є котрий із старших священників на відпустці, який міг би цій справі уділити трохи часу.

За Вашу ласкаву пораду чи рекомендацію, будемо всі Вам щиросердечно вдячні!

Подібного листа пишемо й до Консисторії УГПЦ.

Остаємось з глибокою до Вас пошаною,

За Централю Союзу українок Канади
Стефанія Пауш, голова

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 58, арк. 1. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Союзу Українок Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. З лівого боку аркуша на всю довжину в типографський спосіб надруковано перелік членкинь правління Союзу з вказівкою посади кожної з них.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

№ 422

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью Йорк, 4 жовтня 1961 р.

†
Holy Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Exile
518 EAST 146th STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*

Нью Йорк, жовтня 4-го 1961 року^{2*}

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Дякую Вам сердечно за пам'ять і листа, якого отримав 2-го жовтня. Велика шкода, що не вдалось нам зустрінутись. Хто знає чи така нагода коли ще трапиться! Згідно домови я сидів дома в очікуванні телефона. В понеділок справлявся, але Вас не було дома. В вівторок то само. Дивувався чим зайняті, а потім злякався, чи борони Боже не захворіли.

Я завжди і не лукаво молюся за Вас і за Ваше здоров'я, щоб Ви ще довго жили і працювали на славу Божу.

Не знаю, що Ви схвалили і чи прийдете на Конференцію 10-го жовтня. Я, як Бог дозволить, прийду і свою думку висловлю. Мені видається, що Архієпископ Яковос висловлював думку Патріярха, запрошуючи всіх нас на Конференцію. Буде помилкою як не використатися цієї нагоди.

Бувайте здорові і Богові милі.

† *А[рхієпископ] П[алладій]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 10. Копія. Машинопис.

№ 423

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 11 грудня 1961 р.

Вашінгтон, Д. К.

11. грудня 1961 [року]^{3*}

Високопреосвященніший Владико!

Поспішаю повернути коректу і відповіді на Вашого ласкавого листа від 7.XII.[19]61 [року]. За ці останні місяці я так був переобтяжений працею над закінченням друку моєї нової книжки «Лексичний фонд літер[атурної]

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архиеп. Палладія”.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

мови Київського періоду X–XIV ст[оліття]», що не було можливості навіть відпочити. Тому сталася деяка перерва в моїх листуваннях. Цими днями я вже остаточно закінчую працю, і десь після Різдва книжка появиться в світ. Я буду радий щось пізніше надіслати для «Віри й Культури», а покищо дуже вдячний Вам, Владико, за видрукування моєї праці «Релігія і сучасна наука».

Бажаю Вам дальших сил і здоров'я в Вашій важкій і відповідальній праці. Вся моя родина сердечно дякує Вам за щирі привіти.

З Християнською любов'ю Ваш

[П. Ковалів]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 14. Копія. Рукопис.

№ 424

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 12 лютого 1962 р.

Високопреосвященніший Митрополит
Д[окто]р ІЛАРІОН
у Вінніпегу

[м.] Вашингтон, Д. К.
12 лютого 1962 р[оку]*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Поспішаю відповісти на Вашого ласкавого листа від 9-го лютого цього року. Я не заперечую проти того, щоб мою статтю про віру і науку видати окремою брошурою. Правда, як я вже писав Вам у свій час, на тему «Релігія в світлі сучасної науки» видала мою брошуру УПЦ в ЗДА, але ця моя стаття і з іншим заголовком становить собою дещо змінений і доповнений варіант. Тому, на мою думку, наша Церква не буде мати ніяких претензій.

Щодо другого питання, яке торкається публікації моєї наукової діяльності, то для мене неясним є з підписами: Ви пишете, що вони мали б бути або з моїми підписами, або без них. Мені здається, що нічого не треба давати за моїми підписами, бо незручно мені писати про себе. Хібащо могли б бути короткі повідомлення (нотатки) про мої окремі праці без ніякого підпису. Як би то була стаття, то тим більше вона не може йти за моїм підписом. Її могли б підписати тільки Ви.

Може б ми зробили так: цього року якраз сповнюється 35-річчя моєї наукової діяльності. З цієї нагоди міг би хтось із фахівців-філологів підписати (не написати, бо це я зробив би сам або подав би, принаймні, підготовлений матеріал). Знову ж таки хто, крім Вас, міг би підписати? Хіба що – проф[есор] Я. Рудницький на Ваше прохання?

Отже, прошу ласкавого в'яснення в цій справі, а тоді я постараюсь дати відповідні матеріали.

Я і дружина сердечно дякуємо за привіти. З глибокою пошаною і любов'ю Ваш

[П. Ковалів]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 15. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 18 березня 1962 р.

Високопреосвященніший Митрополит
Д[окто]р ІЛАРІОН,
Голова Української Греко-Православної
Церкви в Канаді.
Вінніпег, Ман[ітоба]

Вашингтон, Д. К.
18-го березня 1962 [року]*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Посилаю при цьому статтю про мою 35-річну працю і прошу ласкаво прийняти її з Вашим підписом (з духовним титулом чи духовним і світським титулом разом), видати, якщо вважатимете за можливе це зробити. Мушу зазначити, що тут майже нічого немає мого суб'єктивного, а подано все на основі різних наукових відзивів про мою працю, зроблених в різні часи *різними особами*^{2*}, як у пресі, так і поза нею.

Я не заперечую, якщо вважатимете за можливе й доцільне відбити її окремою брошурою, коли на це буде якась підстава щодо продажу її й повернення витрат.

Щодо рефератів окремих моїх праць, про які Ви писали, то згодом можна буде потрохи подавати такі реферати.

В статті є згадка, що вийшла моя праця про лексичний фонд. Поки появиться ця стаття, то книжка таки вийде, бо вона вже вся зфотографована і є в негативах і десь за тиждень буде видрукована, а в наступному місяці вийде в світ в палітурні. Книжка має 480 сторінок.

В статті є згадка також про наступну мою статтю про Вашу останню працю про український наголос. Це та стаття про наголос, що через непорозуміння чи небажання редакторів не була вміщена у Вашому ювілейному науковому збірнику. Наш УВУ запланував її цього року видати в Наукових записках чи в Науковому збірнику. Все сказане про нову працю англійською мовою про слов'янські фонемі цілком відповідає правді.

Буду дуже радий, коли під Вашим іменем (бо хто ж може бути більшим авторитетом) появиться ця стаття чи брошура.

З глибокою пошаною і християнською любов'ю

Щиро Ваш [П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 11. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу: "Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{2*} Слова, які надруковано курсивом, дописано від руки над рядком.

Наталія Полонська-Василенко

*м. Дорнштадт, 19 березня 1962 р.**На адресі треба писати: 7901 Dornstadt**

19.III.[19]62 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Одержала «Віру й Культуру», навіть з моїм прізвищем в сонмі всіх тих, що вітали Вас. Може Ви й праві: може наше привітання не було красномовніше, але ручуся – щиріше! Прочитала всю книжку. Як це добре, що Ви даєте оцей «хор» наших святих! Про багатьох не знала я. Хоч Петро Могила канонізував оптом всіх згаданих в патерику, не зважаючи на взаємини з бісами. Я дуже рада, що нарешті надруковано – хто цей загадковий для нашого, та й не тільки нашого, духовенства Ігор! Я то знала, звичайно, але жодний з священників, яких я питала, не дав відповіді – хто це? Так, за звичкою, брякають. Начальство, мовляв, знає.

З незрозумілого: чому нема того Федора, першомученика? А головне: пробійте, Владико, стіну (може Ви пробиваєте і без мене), вмістіть Миколу-Аскольда! Я написла цими днями статтю про Аскольда! Це моє останнє захоплення. Я читала доповідь в УВУ, прилюдну, мені негайно замовили статтю, її вже перекладено нім[ецькою] мовою, має бути й в укр[аїнській] мові. Ця тема захоплює мене з того часу, як я писала для «Н[ашої] К[ультури]» рецензію на книгу Таубе. Тепер я знайшла таке. В словарі Брокг[ауза] і Ефрона є вказівка, що 4. VII з Микольського м[онасти]ря ходила процесія на могилу Аскольда. В Києві, я пригадую, прочани завжди ходили до його могили. В Якимовськ[ому] літоп[исі] його названо «блаженным».

А от що сталося з моєю доповіддю. За три дні перед смертю О[лександр] М[ихайлович] попросив мене написати йому мою схему доказів, що Русь охрещена за Аскольда. Він часто просив у мене такі схеми. Але це була остання. Він поклав папірця до кишені, і я винула його тоді, коли вже було його одягнуто для похорон. Цей папірець я взяла за основу по доповіді. І от – напередодні доповіді, яку я готувала з великим хвилюванням – я бачу сам Ол[ександр] Мих[айлович] кудись збирається, і я питаю, коли повернеться він додому? А він відповідає мені: незабаром, я знаю, що ти маєш сьогодні доповідь. І я почувала його душу. І я читала для нього, йому. Кажуть, що давно я не читала так добре.

Сьогодні у мене день сумної радості й цілоденних сліз. Я оплакала кожен рядок Вашого Щоденника, Владико, зокрема останній! Може – так і зі мною? Я не маю поетичної здібності й дуже шкодую. Тому завжди послуговуюся чужими віршами, якщо вони близькі моїй душі. Не бере мене Бог! За рік я мала всі підстави вмерти три рази: місяць після смерті Ол[ександра] Мих[айловича] я була між життям та смертю: анемія, серце, грипа. Вискочила.

* Дописано Н. Полонською-Василенко від руки.

* На документі є відтиск квадратного штампку: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

15 листопада збив з ніг автомобіль: вискочила. На початку січня не помітила, що перегорів чи взагалі попесувався ізолятор і схопила шнур електричний одною рукою, а другу тримала на металевому крані: дістала «кшлаг» ... врятували черевики на гумовій підшві. Наш механік ахнув! І так просто! Непомітно!

Зараз закінчую групу, така погана, тягнеться, виснажує. Здається. Вже кінчається. Тяжко хворий о[тець] Гудзій: в грудні тяжкий бронхит, поїде знов на рентген.

Сьогодні нарешті одержала з Торонто, з редакції «Батьківщини» статтю проф[есора] Гришка – біографію та оцінку діяльності Миколи Прокоп[овича]¹. Вона друкувалася в трьох числах 1960 та ч[ислі] 1 1961 р[оку]. Останні два числа прийшли після смерті Ол[ександра] Мих[айловича] ідесь загубилися. Це останнє, що читав Ол[ександр] Мих[айлович] і для мене ця прекрасна стаття – сполучення двох друзів – в одному образі: Ол[ександр] Мих[айлович] з газетою в руці... Стаття прекрасна. І знов оросила я її сльозами. Такий вже день.

Так БЕРЕЖИТЬ же себе, Владико! Ще не готові Ви! Ще надто багато справ чекає на Вас! І багатьох людей осиротите...

Шлю сердечний привіт, Ваша *Н. Полонська-Василенко**
За дарунок в ост[анньому] листі дуже дякую^{2*}.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 31, 31зв, 32, 32зв. Копія. Машинопис.

¹ Йдеться про: *Гришко В. Пам'яті учителя (25-річчя з дня смерті акад. М. П. Василенка) // Батьківщина. – 1960 (5–12 листопада). – Vol. 24. – № 35–36. – С. 2; Гришко В. Пам'яті учителя (25-річчя з дня смерті акад. М. П. Василенка) // Батьківщина. – 1960 (10–17 грудня). – Vol. 24. – № 39–40. – С. 2.*

№ 427

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 9 квітня 1962 р.

Високопреосвященніший Владика
ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашінгтон, Д. К.
9 квітня 1962 р[оку]^{3*}

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Сердечно дякую за Вашого щирого й теплого листа від 24-го березня ц[ього] р[оку] та за увагу до моєї 35-річної наукової діяльності. Разом з тим сумно було мені довідатись, що Ваші сили не витримують уже важкого тягару безнастанної праці, якій Ви присвятили своє життя. Але я вірю, що Господь збереже ці так потрібні нашій Церкві, нашій науці сили на довгі літа.

* Митрополит Іларіон відповів на цей лист. Див. док. № 684 (Лист від митр. Іларіона до Н. Полонської-Василенко від 26 березня 1962 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 376–377.

^{2*} Дописано Н. Полонською-Василенко від руки.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампуг: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Дістав Вашу цінну нову працю з української літургії і вирішив зараз же, не відкладаючи надалі, написати коротеньку інформацію про неї, яку при цьому й посилаю Вам для вміщення в черговому числі «Віри і Культури». Немає сумніву, що Ви, Дорогий Владико, зробили велике діло, особливо для нашого духовенства, видавши цю цінну пам'ятку XVII ст[оліття]. Цікава дата: 333 роки її існування, і тепер світ нехай знає про неї, нехай знає також справжнє джерело її походження.

Я закінчив уже автореферат своєї великої праці «Молитовник», який десь трохи пізніше пришлю Вам.

Вже вийшла з друку друга моя велика праця «Лексичний фонд літературної мови Київського періоду X–XIV ст[оліття]». Тепер вона переплітається в Нью Йорку і до свят ще має бути готова до розсилки. Як дістану примірник, зараз же вишлю Вам. Праця має 480 стор[інок]. Прошу не відмовити в Вашій ласкавості вмістити це оголошення, що його я додаю.

Я і дружина щиро дякуємо за привітання і відповідаємо взаємністю.

Про переклад Біблії не маю ніяких відомостей після того, як скінчилась моя праця над нею. Чекаю тільки її виходу в світ. Це буде найбільша Ваша епохальна праця, якої чекає український народ.

З глибокою пошаною і любов'ю щиро Ваш [П. Ковалів]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 16. Копія. Машинопис.

№ 428

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 26 квітня 1962 р.

†
The Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
The Most Reverend Archbishop Metropolitan
John Theodorovich
123 Grassmere Road, Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН

101 Катідрал Аве. Вінніпег,

Манітоба, Канада

Квітня 26, 1962 [року]^{2*}

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
Дорогий Отче Владико, ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Зичу Вам од серця щедрот Божих благословень, довгого віку, сил і далі нести Ваше Митрополиче Служення Церкві, як Ви так достойно і вміло несете.

На Ваші запити:

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Православної Церкви в США. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом. В тексті є підкреслення від руки олівцем.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву вщ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

У мене не було безпосередніх і важних контактів з Грецькою Архидієцією. Контакти посередні, так, були. В Піттсбургу в кінці минулого року була Конференція С.Е.О.У.Л.А. «Сейола» є збірне представництво лідерів світських організацій всіх Правосл[авних] Церков в ЗДА. «Сейола» має свої конференції по-черзі в різних Церквах-єпархіях.

На цей раз прийшла черга мати Конференцію в нашій Церкві. Наша церква була «Господарем», що приймала й містила у себе членів Конференції. Як Голова Церкви я був там, вітав їх і говорив про становище нашої церкви.

Я вказав делегатам всіх Правосл[авних] Церков, що наближаються до нас: «вимога прийти з документами», які будуть розглядатися і рішатися людьми чужими нашій церкві, таке наближення було невдалим і не могло привести до яких будь позитивних вислідів.

Скоро по тому Грецька Архидієсія просила у мене авдієнції для їх «Директора Міжцерковних зносин» о[тця] Юрія Бакопулоса. Я його прийняв у себе дома. Розмова була інформативна. Я йому вказав на наше становище, як воно було зложено при нашій останній зустрічі в Ньюорку і послане Грецьк[ій] Архидієсії.

Він запитував, чи не могли б ми піти під опіку Константиноп[ольської] Патріархії. Я це рішуче відклонив. Я йому сказав, що ми вийшли на нашу путь, несучи стяг і кличи автокефалії нашої церкви і їх несемо й тепер... Це – все.

Правду сказати, я не дуже зацікавлений в наближенню до всіх цих «каноничних». Їх і мене, особисто ділить прирва: Вони всі заступають мислення, «каноничність» надається їх «визнанням»...

Я мислю, що джерело каноничности устрою кожної окремої Церкви є вона сама, і рішення її в справі встановлень її каноничности не підлягають суду других церков. Є лише одна для того передумова: кожна Церква, встановлююча каноничний для неї лад, має лишатися вірною Святим Догмам і ґрунтовним Канонам Православія. В цім вона може й повинна дати іншим Церквам-Сестрам потрібні інформації. Наша Свята Церква є вірна Православію і в цім може щиро й правдиво дати її свідчення.

Ви запитуєте, чи широко оголосити прийняте нами в Ньюорку закреслення нашої позиції розумінь в справі нашого можливого зближення з іншими Правосл[авними] Церквами, я нічого не маю проти такого оголошення.

Зичу Вам, Дорогий Отче Владико, радісних Великодніх Свят.

З щирим привітом [† *Іоанн, Митрополит*]
Іоанн, Митрополит

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 10, 10зв. Машинопис. Копія.

№ 429

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 9 травня 1962 р.

Високопреосвященніший Владика,
Митрополит Української Греко-Православної
Церкви Вінніпегу і всієї Канади
Д[окто]р ІЛАРІОН

Вашингтон, Д. К.
9 травня 1962 р[оку]*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Насамперед хочу скласти Вам мою сердечну подяку за Ваше щире й сердечне ставлення до мене й за ту велику увагу, що її Ви проявили в зв'язку з моїм ювілеєм.

В зв'язку з цим надходять деякі привітання і навіть з проханням опублікувати їх. Посилаю при цьому привітання Владики Михаїла, який просив мене переслати для опублікування до «Віри і Культури».

Думаю, що приємно буде йому побачити надрукованим це привітання. Я вже дістав з палітурні книжку «Лексичний фонд», яку одночасно посилаю Вам.

З глибокою пошаною та християнською любов'ю.

Щиро Ваш [П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 17. Копія. Машинопис.

№ 430

Борис Ковалів

м. Нью-Йорк, 12 травня 1962 р.

Б. Ковалів
234 East схід, 14 вул[иця]
Нью Йорк

12 травня, 1962 року^{2*}

Ваше Високопреосвященство
Владико Митрополите!

Дякую за статтю про наукову діяльність мого батька, яку Ви вмістили у Вашому журналі. Серед друкованих праць мого батька пропущено цінну працю його, в якій і я трохи помагав, а це книжка «Мистецтво слова», Мюнхен, 1948 року. Ласкаво прошу згадати про неї в ближчих числах Вашого журналу подавши такий додаток:

Серед цінних праць проф[есора] П. К. Ковалева помилково пропущено ґрунтовну працю його «Мистецтво слова», Париж – 1948 – Мюнхен, яку

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

європейська преса відзначила в свій час, як сумлінно опрацьований підручник для артистів, педагогів і письменників.

З пошаною До Вас [Б. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 18. Копія. Машинопис.

№ 431

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 25 травня 1962 р.

25.V.[19]62 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Дуже дякую за Вашого листа, дякую й за дарунок (я його ще не одержала). Дякую за молитви за Олекс[андра] Михайловича і ті, що Ви надіслали мені. А у мене до Вас прохання. Не розумію як, але факт вже ясний: загинув в дорозі номер «Віри й Культури» ч[исло] 5. Своєчасно дістає о[тець] Юрій: буває часто, що різниця в одержанні день-два, але ж я маю вже ч[исло] 6, а 5 нема!

Дозвольте зробити деякі запитання з приводу Укр[аїнської] Патрології. Ч[исло] 4, ст[орінка] 16. Всеволод-Гавриїл син Мстислава, онук Володимира Великого. Прийнято називати «Великим» Володимира Св[ятославича], а Всеволод – онук Мономаха.

Викликають деякі сумніви: на що нам грек Фотій? Це ж Московський – ворог України! Або – Андрей Боголюбський!!

Щодо «Іларіонства» о[тця] Юрія – то так прозвав його о[тець] Геннадій. Вперше вжито здається, в 1956 р[оці] коли помер Прот[оієрей] Аполлон Костецький. Виносив до Церкви о[тець] Юрій і поставлено було «як належить». Генн[адій] підняв крик, вимагав переставити. О[тець] Ю[рій] покликався на Вашу статтю – той не унімався: кричав, що для нього авторитет лише Всерос[ійський] Синод, а о[тець] Ю[рій] – «Іларіоновець». Таким Іларіоновцем він залишився на завжди. Завжди з найглибшою пошаною та любов'ю згадує Вас і співпрацю з Вами.

З глибокою й широкою пошаною

Ваша [Н. Полонська-Василенко]

Виявилось, що Митр[ополит] Ніканор [Абрамович] пам'ятає мене як «справну доцентку» – пише, що тяжко пізнати мене^{2*}.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 33, 33зв. Копія. Машинопис.

¹ На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Дописано Н. Полонською-Василенко від руки.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 28 травня 1962 р.

Високопреосвященніший Владика
Д[окто]р ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон, Д. К.
28 травня 1962 р[оку]*

Високопреосвященний і Дорогий Владико!

Тільки що закінчив автореферат моєї книжки «Молитовник...» і при цьому посилаю його. Недавно вислав книжку «Лексичний фонд...» Хочу дати деяке пояснення щодо технічної сторони друку моїх більших праць. В одному із чисел «Віри і Культури» була вміщена замітка, що моя попередня книжка «Молитовник» видана мімеографічним способом, тоді як насправді це спеціальний спосіб публікації наукових праць, який зветься «холодним лінотипом» у відмінність від гарячого лінотипу, звичайного. Це спеціальна машина, на якій можна друкувати книжки різними мовами. Шрифт для цієї машини з кожним роком удосконалюється і мало чим відрізняється або й зовсім не відрізняється від звичайного шрифту. Ця машина нова коштує понад 3000 доларів і зручна зокрема для друку мовознавчих праць, що можна встановлювати різні знаки, чого не можна робити на холодному лінотипі.

Між іншим англійський шрифт такий удосконалений, що зовсім не відрізняється від шрифту на звичайному лінотипі. Цей друк має назву «Офсет». Це значить, що вся праця виконується на папері, включно з коректою, а потім усе фотографується, переводиться на цинк, відбивається відповідний тираж на звичайних друкарських машинах (літографія) і, нарешті, переплітається. Ц[им] самим способом (фотографії) незабаром вийде другим виданням моя книжечка «Чистота і правильність української літературної мови», яку я в свій час видав ще в Німеччині.

Чекаю виходу в світ моєї брошурки «Релігія і сучасна наука».

З побажанням успіху в праці та здоров'я я і дружина щиро вітаємо Вас, Владико, з столичного міста Вашингтону.

[П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 19. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: «Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 433

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 30 липня 1962 р.

Високопреосвященніший Владика
Д[окто]р Іларіон
митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашінгтон, Д. К.
30 липня 1963 року*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Місяць тому, 26-го червня, стався зі мною випадок (частковий параліч). Пробувши майже місяць у лікарні, я тепер потрохи видужую вдома, хоч почувую себе ще фізично ослабленим. Лікарі кажуть, що це сталося від перетому надмірною працею, і тому ще деякий час мені потрібний відпочинок і спокій.

Дякую Богові, що він зберіг мої сили і спроможність написати Вам цих кілька рядків. Ваші постійні молитви ще більше зміцнюють мою віру в Творця і Промислителя, надію на його опіку і допомогу в цьому бурхливому житті.

Я вірю, що Господь зміцнить мої надірвані сили для дальшої початої і непочатої ще праці на полі української науки на добро нашого Народу.

З християнською любов'ю і щирою відданістю

Ваш [П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 20. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата.....
Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 10 вересня 1962 р.

†
The Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
The Most Reverend Archbishop Metropolitan
John Theodorovich
123 Grassmere Road, Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
ІЛАРІОН
Митрополит Вінніпегу
і всієї Канади

Вересня 10, 1962 р[оку]^{2*}

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико Митрополите!

Я мав нагоду бачитися з Вл[адикою] Мстиславом [Скрипником]. Як виянилось, справу вислання обсерватора на Ватиканський Собор підніс початково В[исоко]пр[е]п[од]обний о[тець] А. Селепина, а Влад[ика] Мстислав [Скрипник] пізніш прихильно про це говорив. Це – деталь, однак для правильності я її хочу встановити. Ми не думаємо нічого робити в цій справі. В моїм розумінні вона для нас зовсім неактуальна.

До Вас в Канаду виїхав В[и]с[око]ч[естний] о[тець] М. Клиш. Так, як він мені говорив, його виїзд не є залишення навсе нашої церкви, а реалізація його бажання студіювати далі, щоби потім бути викладачем теологічних наук в Семинарії. По тій причині я не даю відпускнуї грамоти, лише прошу Вас по-батьківськи прийняти і заопікуватись ним та допустити його до со-служінь з Пастирями під Вашим Проводом.

Однак, моє прохання обумовлене: Консисторія числить за ним долгу дієце-з[іального] фонду за м[ісяці] Червень і Липень – \$22.50 і вкладки на пенс[ій-ний] фонд за два роки – \$36.00. О[тець] М. Клиш не хотів вносити вкладок на пенс[ійний] фонд, вважаючи, що він його не потребує. Консисторія вважає «Пенсійний фонд» установою Церкви, установою, до якої мають належати обовязково всі священники. В[и]с[око]ч[естний] о[тець] М. Клиш має вирівняти ці його залежності і після того може бути прийнятий під Вашу Опіку.

Молю Милосердного Господа тримати Вас в повнім здоровлю та на силах.

Ваш з любовію во Христі со-брат [† Іоанн, Митрополит]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 11. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Православної Церкви в США. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом. В тексті є підкреслення від руки олівцем.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуги з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 435

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 14 жовтня 1962 р.

Високопреосвященніший Владика
Д[окто]р ІЛАРІОН, Митрополит
Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон,
14-го жовтня [19]62 [року]*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Сердечно дякую за Ваші теплі листи від 29-го вересня і 9-го жовтня ц[ього] р[оку] і за глибоке співчуття моєму горю, що спіткало мене ще 26-го червня. Дякую Богові, що підвів мене після такої важкої хвороби і дав мені силу далі працювати, заробляти на хліб насущний та провадити далі наукову працю, якій я присвятив усе своє життя.

Окрему подяку складаю за видруккування і присилку мені авторських примірників моєї книжечки «Віра і Наука». У Вашому попередньому листі Ви висловили бажання, за пару років побільшити цю книжечку вдвоє. Постараюсь це зробити, як Бог дасть мені силу. А поки що посилаю Вам маленьку статтейку «Деструктивні сили і Бог». Сьогодні я почав свої вакації, яких не мав улітку через хворобу, і думаю відвідати в Нью-Йорку сина та друзів, а після того, як повернусь, то напишу наступний автореферат однієї з моїх праць.

Вчора дістав з Мюнхену радісну звістку, що друкарня почала вже друкувати, після майже річного чекання, мою книжку англійською мовою «Слов'янські фонемі», яку обіцяють видрукувати до Нового Року. Отже, справа вже стоїть на реальному ґрунті.

В суботу, 20-го жовтня НТШ в Нью-Йорку відзначає спеціальною Науковою Конференцією 35-річчя моєї наукової праці. Користуючись вакаціями, я матиму може можливість бути присутнім на цій конференції і навіть прочитати заплановану доповідь «Українська мова в світлі сучасної науки».

Вся моя родина сердечно дякує Вам, Владико, за Ваші сердечні привіти, і взаємно також всі ми вітаємо й Вас і бажаємо міцного здоров'я і многих літ життя.

Щиро Ваш з любов'ю [П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 21. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью Йорк, 18 жовтня 1962 р.

†
Holy Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Exile
518 EAST 146th STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*

Нью Йорк, дня 18 жовтня 1962 року^{2*}

До Його Високопреосвященства,
Високопреосвященішого Іларіона,
Митрополита УГПЦеркви,
Вінніпег, Канада

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Листа Вашого від 9-го ц[ього] м[ісяця] отримав^{3*}. Сердечно дякую за пам'ять. Справили мені милу несподіванку. Господь по своїй милості післав мені тяжке випробування. Страх боюся, щоби не спокуситися. Живу в надії на Боже милосердя, що Господь не покине мене, щоби відійти із цього світу в спокусі.

Мої лікарі запевняють мене, що я ще вернуся до здоров'я. Я тішуся, коли пробуджуся рано і відчуваю, що ще живий і можу зговорити Отче-наш. Правда, що я майже не сплю і страждаю не тому, що не сплю, але тому, що належачки тяжко читати і болять очі. Кожного дня я сиджу 4 години в кріслі і то для мене відпочинок і лікування.

Недавно отримав листа від о[тця] Віталія Сагайдаківського, в якому згадується про його переписку з Вл[адикою] Геннадієм [Шиприкевичем] і Богданом [Шпилькою]. Скільки там правди, а скільки фантазії, я не беруся судити, а посилаю Вам копію цього листа, бо там торкається і Вас, і мене.

Мене найбільше дивує постанова Вл[адика] Богдана, а то тим більше, що Вл[адика] Богдан рекомендував мені Вл[адика] Григорія, як старого друга, водив його в свій час до пок[іеого – ?] Екзарха Михаїла і зробив був писемний внесок на прохання Вл[адика] Григорія, до Всел[енського] Патріярха, про призначення для нього Архієрейства. Перед тим він кілька разів служив з Вл[адикою] Григорієм і Миколаєм Урбановичем під час церковних урочистостей в катедрі Св[ятої] Покрови в Чикаго. Дальше, він перший зробив внесок на однім із засідань Постійної Конференції, щоби його визнати за канонічного єпископа – а тепер чогось відрікається і засуджує його.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампю з вписаним від руки номером: “Архів свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архиеп. Палладія”.

^{3*} Див. док. № 691 (Лист від митр. Іларіона до арх. Палладія (Видибіди-Руденка) від 9 жовтня 1962 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 380.

Що торкається о[тця] Віталія [Сагайдаківського], то хочу сказати, що це дуже темпераментна людина, але цілком відданий Святому Православ'ю і часом шукає нагоди постраждати за Христа. Його велика любов до Христа і Його Святої Церкви покривають всі його уявні і неуявні погріхи. Я завжди молюся, щоби Господь змилювався і заспокоїв його.

Вашого Високопреосвященства усердний Богомолець,
† А[рхископ] П[алладій]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 11. Копія. Машинопис.

№ 437

Союз Українців Самостійників в Канаді

м. Едмонтон, 29 грудня 1962 р.

Союз Українців Самостійників в Канаді
Ukrainian Self-Reliance League of Canada

203 Union Building

Edmonton, Alberta*

До Високопреосвященнішого
Владика ІЛАРІОНА, Митрополита
Вінніпегу і всієї Канади
УГПЦ в Канаді

29-го грудня, 1962[року]^{2*}

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО, ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННІШИЙ ВЛАДИКО!

Від імені Централі Союзу Українців Самостійників складаємо Вам щирю подяку за Ваше ласкаве прийняття делегації СУС 26-го грудня ц[ього] р[оку].

Зокрема дуже Вам вдячні, що Ви, не дивлячись на Вашу переобтяженість працею, все ж були ласкаві приділити нам увагу, тим справам, що були розглянуті на цій аудієнції.

З глибокою синівською любов'ю до Вас.

Д[окто]р Левко Г. Фарина – Голова

[підпис]

Інж[енер] К. Теличко – Генеральний Секретар

[підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 79, арк. 3. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Союзу Українців Самостійників в Канаді, Едмонтон, Альберта. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. Зліва на аркуші зображення аббревіатури "СУС" у художній рамці.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 31 грудня 1962 р.

31.XII.[19]62 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Вітаю Вас з Великим Святим – Різдва Христова!

Бажаю на Новий Рік повного здоров'я, сил для дальшої подиву гідної праці на користь нашої Церкви, нашої України.

Дуже винна перед Вами: навіть не подякувала за Ваші книжки. Все хотіла писати довгого листа, а справи захоплювали, хвилювали. Було багато праці: передруковується на машинці звичайно о[тцем] Юрієм, велика монографія Ол[ександра] Мих[айловича]: Нарис історії промислової кооперації України. Праця велика, треба походити біля неї. Приходилося писати багато листів, шукати видавців. А потім – розчарування, ніхто не бере. А час на листування пішов? Не щастить мені і, з власними працями. Три великі здаю до видавництва – і всі тягнуть. Шкода, що моя праця про «Історичні підвалини УАПЦ» очевидно за моє життя не побачить світу!

Дуже сумна справа з УВУ, може Ви знаєте про це. Між нас двох – УВУ розколовся на дві частини. Оволоділа становищем ворожа нам група, яка під час виборів не пішла на представництво різних груп, а всім оволоділа одна. Про те, якими засобами діяли «переможці» свідчать два факти: під час виборів ректора та декана обидва пройшли одним голосом! У нас завжди ректора обирали одноголосно, а декана значною більшістю голосів. Трагедія в тому, що обидва пройшли власними голосами. Якби обидва не подали голоса за себе – не дістали б більшості (ректор мав 11 з 23, а декан – 6 з 10). Це ілюструє, до чиїх рук попав наш УВУ. Тільки – боронь Боже – для Вас.

Був тяжко хворий П. П. Курінний, повезли на операцію апендикса – протягом 4 годин різали й вирізували 35 сент[иметрів] товстої кишки! Пролежав більше місяця, цими днями повертається до дому, втративши 10 к[і]л[ограм].

До того моя постійна праця «Курс», а до того був розбор німецького рукопису про [Григорія] Потьомкіна! Бачте – яке велике навантаження мала я.

Шлю сердечний привіт! З глибокою пошаною

Ваша

Н. Полонська-Василенко

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп.1, спр. 59, арк. 34, 34зв. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 439

Лев Биковський

м. Денвер, 7 січня 1963 р.

До: Його Блаженства
Митрополита д[окто]ра Іларіона
Вінніпегу й всієї Канади
101 Катедральна Евеню
Вінніпег 4, Ман[ітоба] Канада

Січень 7, 1963 [року]
Денвер, Колорадо*

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

У відповідь на Ваш останній лист пересилаю при цьому статтю для часопису «Віра й Культура» п[ід] з[аголовком] «Книгозбірня Митрополита д[окто]ра Іларіона» і прошу не відмовити видрукувати її на сторінках Вашого часопису^{2*}.

Одночасно піддаю її під Ваш редакторський олівець, без зміни думки, і прохаю ласкаво вставити більш точні дані: кількість томів в книгозбірні і кількість мішків перевезених до Публ[ічної] Бібліотеки...

Цілую Вашу руку
Ваш Л. Биковський [підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 8. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Митрополит Іларіон написав відповідь, в якій погодився опублікувати прислану статтю. Див. док. № 697 (Лист від митр. Іларіона до Л. Биковського від 10 січня 1963 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 382–383.

№ 440

Микита Мандрика

м. Вінніпег, 15 січня 1963 р.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК (УВАН)
У КАНАДІ
UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES (UVAN)
IN CANADA.

P[ost] O[ffice] Box 3597, Station B., Winnipeg 4, Man[itoba], Canada

УВАН засновано в Києві 1918
в Канаді від 1949
заінкорп[оровано] 1958

UVAN founded in Kyiv 1918
established in Canada 1949
incorporated 1958*
15-го січня 1963 року^{2*}

Високопреосвященнійшому
Владиці Іларіону
Дійсному Членові УВАН

Високопреосвященнійший Владико!

Сьогодні сповнилося Вам 80 років Вашого посвятного для Українського народу і для вселюдської культури життя.

За ці, так поважні, роки Ви вложили в нашу національну скарбницю великі дари своєї наукової й літературної праці, якими збагатили її надзвичайно.

Визначаючи цей Ваш ювілейний день, Президія УВАН ухвалила вітати Вас, Владико, щиро і сердечно з щасливим осягненням Вашого восьмидесятиліття і побажати Вам доброго здоров'я, міцних сил та щасливих обставин для продовження Вашої дорогоцінної праці на полі науки, літератури та архипастирського провідництва ще довгі й довгі роки!

З глибокою до Вас, Владико, пошаною і, доручаючи себе молитвам Вашим

За Президію УВАН:

[підписи: К. Антонович, М. Мандрика, нрзб.]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 49, арк. 2. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УВАН у Канаді. Частина тексту надруковано в типографський спосіб з відтворенням у верхній частині бланку печатки УВАН з тризубом і назвою цієї Академії латиною, надрукованою по колу.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

№ 441

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 31 січня 1963 р.

Високопреосвященніший Владика
ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон, Д. К.
31-го січня 1963 р[оку]*

Високопреосвященнійший і Дорогий
Владико!

Поспішаю відповісти на Вашого трохи сумного листа від 28 січня ц[ьо-го] р[оку]^{2*}. Насамперед щодо автореферату. Якщо Ви вважаєте, що можна частину слів викинути, то прошу це зробити, я не заперечую. Я цього не зробив, бо вважав, що подав мінімальну кількість таких прикладів, до того ж взявши до уваги, що це суто лексична праця.

Книжку П. Черных. «Очерк русской историч[еской] лексикологии» – я маю і дещо з нею використовую для II тому «Лексичного фонду». Вашу працю «Иноземные элементы в русском языке» я також використовую для II тому.

Дуже прикро мені було почути про зміну Ваших відносин з Арх[иєпископом] Палладієм [Видибідою-Руденком] на підставі вказаних Вами фактів. Я особисто не маю ніяких зв'язків з ним. А що я досі друкував дещо в журналі, що його видає Церква Арх[иєпископа] Палладія, то робив це просто на замовлення редактора о[тця] П. Ткачука. Мушу ствердити, що я взагалі стою далеко від цих розходжень між нашими Церквами і часто не знаю навіть причини цих розходжень, тільки випадково іноді довідуюсь з якого церковного часопису про той чи інший неприємний факт. Я, особливо з теперішнім надірваним здоров'ям не в стані слідкувати за церковними подіями, будучи обтяжений як науковою працею, так і особливо службовою. І тому прошу вибачити мені, Владико, за деякі, можливо, дивні для Вас речі.

З щирим привітом і глибокою пошаною

Ваш [П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 23. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Див. док. № 698 (Лист від митр. Іларіона до П. Коваліва від 28 січня 1963 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 383.*

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 18 квітня 1963 р.

†

Holy Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Exile
518 EAST 146th STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*

Нью Йорк, дня 18 квітня 1963 року^{2*}

До Його Високопреосвященства,
Високопреосвященішого Іларіона,
Митрополита УГПЦеркви Канади
Вінніпег, Ман[ітоба], Канада

Дорогий Владико: Христос Воскрес!

Ваші обидва листи, від 11-го і 14-го квітня ц[ього] р[оку] одержав^{3*}. Сталася якась помилка на пошті, бо Вашого другого листа я дістав на кілька днів раніше, ніж першого. І добре, що так сталося, бо той другий лист прекрасний по формі і по змісту в міркуваннях про будову Української Православної Церкви. Я поділяю Ваші погляди і сердечно дякую Вам за нього. Що до першого листа – він повний ріжного рода слухів та докорів.

Я все ще в шпитали. Дякую сердечно за поздоровлення і Ваші постійні молитви. Прошу не сумніватися, що не було дня, коли би за ранньою чи вечірньою молитвою я не згадував Вас, як свого Святителя.

Що я Вам можу відповісти, коли сам патріярх прислав Вам лист про те, що я колись-то мав би поінформувати Екзарха Якова, що Владика Іларіона святив Владика Полікарп [Сікорський]? Як що Вас поінформував сам патріярх, то належало б прийняти те до відома. Я на те відповідаю: не всякому слуху вір! Я не можу вважати такого рода розмову поважною. Треба бути занадто вразливим, щоби такі чутки приймати поважно.

Інформація Ваша затягнута від о[тця] Михаїла Фляка свідчить, що інформатор зловживає словом і рахує на легковірних людей. Хочу Вам пригадати, що в нашому Квартальнику «Життя і Церква» № 9–10 і 11, було надруковано моє становище про канонічність свячень нашого Єпископату, в тому числі і Вашого свячення. Не міг же я уподоблятися о[тцеві] Флякові і принижувати Вас, бо тим самим і себе би принижив.

О[тця] Михаїла Фляка я прийняв у свою юрисдикцію без Вашого відома, бо цей священник на Лемківщині був у моїй юрисдикції. І як-же я міг не

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архiep. Палладія”.

^{3*} Ці листи опубліковані. Див. док. № 699–700 (Листи від митр. Іларіона до арх. Палладія (Видибіда-Руденка) від 11 і 14 квітня 1963 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 383–384.

прийняти блудного сина, який по якійсь часі вернувся до свого батька? Тим більше, що цей священник прирік не втручатися в чужі парафії, а буде творити зовсім нову парафію з нових людей, не звязаних з ніякою іншою Церквою.

Ось чому я не жадав від нього Відпускної Грамоти. В Консигторських актах є сліди його прийняття в нашу юрисдикцію ще на Лемківщині і від Сербської Православної Церкви. Своім священникам ще в Німеччині я дав вільну руку влаштовуватися при інших Українських Православних Церквах по можливості.

Приблизно те саме можу сказати і в справі о[тця] Якова Вітенка. В Аргентині він належав до нашої юрисдикції і був висвячений для нашої УАПЦеркви. Нічим особливим не відзначився він в Аргентині. Просився кілька разів забрати його до ЗДА. Але ми його не кликали. Коли Ви взяли його до Канади, то мені видавалося, що під Вашою твердою рукою він поправиться і його переходу під Вашу юрисдикцію ми не квестіонуємо. Зрештою Ви нас не питалися і ми мовчали. Коли він знов просився до прийняти його в нашу юрисдикцію вже з Вашою Відпускною Грамотою, в якій зовсім не згадувалося про якусь його «сваволю», то ми прийняли його виключно завдяки Вашої Відпускної Грамоти. Він нам зовсім не потрібний і якщо бажаєте, можете собі забрати його назад. Отже, докорі щодо о[тців] Михайла Фляка і Якова Вітенка вважаємо за неоправдані.

Надіюся, що заторкнуті Вами питання вичерпані і в ніякій мірі не вплинуть на наші серд[ечні] стосунки.

Ще раз дякую Вам сердечно за поздоровлення і прошу не забувати за мене у Ваших святих молитвах.

Вашого Високопреосвященства з любов'ю у Воскресшому Христі-Господі

† А[рхископ] П[алладій]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 12, 12зв. Копія. Машинопис.

Союз Українців Самостійників в Канаді

м. Едмонтон, 21 травня 1963 р.

Союз Українців Самостійників в Канаді
Ukrainian Self-Reliance League of Canada

203 Union Building

Edmonton, Alberta*

21-го травня, 1963[року]^{2*}

До Блаженнішого Владика
ІЛАРІОНА,
Митрополита Вінніпегу
і всієї Канади УГПЦ.
Вінніпег, Манітоба^{3*}

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО,
БЛАЖЕННІШИЙ ВЛАДИКО!

Союз Українців Самостійників ласкаво просить Вас привітати Всеканадійський з'їзд Союзу Українців Самостійників під час його відкриття в суботу 30-го червня ц[ього] р[оку] в залі Катедри Пресвятої Тройці.

Також ласкаво просимо Вас відслужити Святу Літургію в неділю 1-го липня в Вашій Митрополічій Всеканадійській Катедрі Пресвятої Тройці.

Про Ваше рішення в справі нашої просьби, ласкаво просимо повідомити нас.

Наперед дуже вдячні. Просимо молитов Вашого блаженства.

Союз Українців Самостійників.

Д[окто]р Левко Г. Фарина Голова
Інж[енер] К. Теличко – Секретар

[нідпис]

[нідпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 79, арк. 4. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Союзу Українців Самостійників в Канаді, Едмонтон, Альберта. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. Зліва на аркуші зображення абрєвіатури "СУС" у художній рамці.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампуг: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{3*} Відповіді митрополита Іларіона опубліковано. Див. док. № 701–702 (Листи від митр. Іларіона до Л. Фарини і учасників з'їзду СУС в Канаді від 27 травня 1963 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 385.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 27 червня 1963 р.

Блаженніший Владика Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон, Д. К.
27-го червня 1963 р[оку]*

Блаженніший і Дорогий Владико!

Збирався цими днями писати Вам, але вчора дістав Вашого листа від 21-го червня і вже разом відповідаю на нього.

Насамперед хочу сердечно привітати Вас від себе й дружини з одержанням вищого титула і від щирого серця бажаю Вам нести його ще довгі й довгі роки на користь української Церкви та на добро українського народу. Нехай Господь зберігає Ваші сили для дальшої невтомної праці на ниві Христовій.

Не писав довго з двох причин. Поперше, майже весь травень місяць я з дружиною провів на лікуванні у Флориді, де тепла солоня морська вода багато мені допомогла в укріпленні мого здоров'я. Думаю, що й Вам би багато допомогло таке лікування, як би Ви мали можливість відірватись від праці хоч на пару тижнів і поїхати до Флориди.

По-друге, прибувши до Вашингтону, я знову поринув у важку наукову працю, зокрема в працю над II томом Лексичного фонду. Цей том я вже закінчив і тепер потрохи вже друкую. Праця дуже важка, бо доводиться мати справу з численними шрифтами для позначення слів тієї мови, звідки запозичене те чи інше слово. Найбільше праці забирає грецька лексика, але думаю, що подолаю всі труднощі.

Дістав недавно вдячного листа від Вашого перекладу Біблії в шкіряній оправі від Британського Біблійного Товариства, яке дякує за мою працю над виданням Біблії як членові Ревізійної Комісії. Це епохальна праця, якої, мабуть, ніхто інший не міг би зробити. Вже перечитуючи в рукопису Ваш переклад, я помічав, що Ви дійсно вклали надмірну працю і сили, щоб дати рідному народові такий дорогий скарб, який навіки ввійде в історію з іменем його невтомного перекладача. Це справді літературний український переклад, якого народ наш давно чекає. Більше того, це науковий переклад, побудований на першоджерелах, перевірений на численних інших перекладах. За це все належить Вам глибока подяка.

Я і дружина щиро вітаємо Вас, Дорогий Владико,
з побажанням дальших успіхів Ваш

[П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 22. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штамп: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

№ 446

Лев Биковський

м. Денвер, 20 липня 1963 р.

До: Архієпископа Вінніпегу й Середньої Канади
та Блаженнішого Митрополита
Укр[аїнської] Греко-Прав[ославної]
Церкви всієї Канади д[окто]ра Іларіона
101 Катедральна Евеню
Вінніпег 4, Ман[ітоба], Канада

20.07.1963 [року]*
Денвер, Колорадо, ЗДА

Ваше Блаженство!

З надзвичайною радістю та задоволенням українських національних аспірацій прочитав в ч[ислі] 8(116) часописі «Віра й Культура», за 1963 рік, звістку про надання Вам заслуженого титулу «БЛАЖЕННІШОГО» – титулу первоієрарха незалежної церкви...

Звідціля слідує крок до оформлення Укр[аїнської] Греко-Прав[ославної] Церкви у Патріархію з ПАТРІАРХОМ д[окто]ром ІЛАРІОНОМ на чолі. Про це не один раз я, недостойний, дозволяв собі попередньо Вам, Ваше Блаженство, говорити й писати!...

Тому з патріотичною, незалежно від віросповідання, приємністю прочитав також і програмову статтю о[тця] д[окто]ра В. Левицького, в тій же часописі, про «Ідею укр[аїнського] патріархату». Здійснення цього достойного задуму й чину вимагає українська рація стану!...

Бажаю Вам, Ваше Блаженство, повні здоров'я й життєвих та духовних сил щоби дожити до того історичного [мо]менту коли станете офіційно першим Українським Патріархом і у той спосіб уведете формально й канонічно Укр[аїнську] Прав[ославну] Церкву в гроно Вселенських Патріархій...

Побожно я і моя дружина цілуємо Вашу Достойну руку,
просимо Ваших молитов і лишаємося з глибоким поважанням –
Ваші Марія та Лев Биковські.

[Л. Биковський]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 9. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 447

Лев Биковський

м. Денвер, 5 серпня 1963 р.

До: Його Блаженства д[окто]ра Іларіона
Митрополита Вінніпегу й всієї Канади
101 Катедральна Евеню
Вінніпег 4, Ман[ітоба], Канада

5 серпня 1963 [року]*
Денвер, Колорадо

Ваше Блаженство!

У відповідь на Ваш ласкавий лист з дня 24 червня 1963 маю шану повідомити, що поважної статті про Український Патріархат я не є в стані написати, тому що я не історик, а до того й церковний. Можу в цій справі лише висловлювати свої скромні побажання і на тому кінець!

Одночасно вичитав в пресі про вихід в світ брошури про Вашу, Ваше Блаженство, книгозбірню! Просив би, якщо це можливо, надіслати мені її з відповідним рахунком, бо цею справою цікавлюся не від сьогоднішнього дня...

З глибоким поважанням Ваш

Л. Биковський [підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 10. Копія. Машинопис.

№ 448

Союз Українців Самостійників в Канаді

м. Гемилтон, 8 серпня 1963 р.

ЦЕНТРАЛЯ СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ В КАНАДІ

764 Бартон

Гемилтон, 8-го серпня 1963 [року]^{2*}

ДО ЙОГО БЛАЖЕНСТВА,
БЛАЖЕННІШОГО ВЛАДИКИ ІЛАРІОНА
МИТРОПОЛИТА ВІННІПЕГУ І ВСІЄЇ КАНАДИ
ПЕРВОІЄРАРХА УГПЦЕРКВИ В КАНАДІ

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО, БЛАЖЕННІШИЙ ВЛАДИКО,
МИТРОПОЛИТЕ!

На засіданні Домініяльної Управи СУС і його складових організацій, що відбулося 7 серпня ц[ього] р[оку] на оселі «Київ», виринуло питання зревідування програми діяльності Союзу Української Молоді Канади, та його співвідношення до інших молодіжних організацій, що льокаються при УГПЦеркві.

* На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Домініальна Управа СУС хотіла б ці справи перетракувати й погодити з Первоієрархом УГПЦеркви Блаженнішим Митрополитом.

Просимо ласкаво в цій цілі визначити нам аудієнцію. Найкраще відповідала б нам дата 20–21 серпня, використовуючи візиту Блаженнішого Владика Митрополита з нагоди посвячення церкви в Сент-Кетренс.

Очікуючи Вашого ласкавого полагодження, остаємось з глибокою пошаною!

За Домініальну Управу СУС

Теодор Гуменюк, голова
[підпис]

Д[окто]р Степан Климашко, секретар
[підпис]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 79, арк. 5. Копія. Машинопис.

№ 449

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 12 жовтня 1963 р.

†
Holy Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Exile
518 EAST 146th STREET
NEW YORK 55. N[ew] Y[ork]

Most Rev. Archbishop Palladios*

Нью Йорк, дня 12 жовтня 1963 року^{2*}

До Його Блаженства,
Митрополита Іларіона,
Вінніпег, Канада

Ваше Блаженство!

Поволі здійснюються наші міркування з минулих років про найвищу церковну владу для православних українців. Про це в минулих роках ми докладніше розмовляли. Шкода лише, що обставини, в яких перебуває Українська Православна Церква на чужині не дозволяє Вам цю справу поставити в усій ширині! Богу дякуймо за все!

Я з радістю перечитував про Ваші досягнення в Канаді. Нехай Господь Бог благословляє Вас і надалі так успішно працювати! Дозвольте привітати Вас з високим церковним відзначенням – Блаженішого!

Отримав від Вас Послання Собору Єпископів Канадійської УГПЦеркви, вислане з Вінніпегу дня 23 липня ц[ього] р[оку] і адресоване до всіх Архипасторів в об'єднаній Українській Православній Церкві. Хороше і вартісне Послання! Здивувала мене лише примітка наприкінці Послання звернена до Владика Богдана «з привітом і проханням святих молитов». Не могу

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Автокефальної Православної Церкви в Екзилі. Текст бланку надруковано в типографський спосіб, заголовок – готичним шрифтом.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку з вписаним від руки номером: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів Архиеп. Палладія”.

зрозуміти чим викликана ця примітка?! Бо ж і Владика Богдан і я, не належимо до «об'єднаної» УПЦеркви.

Також не зрозуміло для мене, як то могло статися, що Владика Борис [Яковкевич], Ваш Єпископ, дня 8-го вересня ц[ього] р[оку] відправляв Божественну Літургію в моїй Свято-Троїцькій Катедральній Церкві в Нью-Йорку, з забороненим мною в священослуженні о[тцем] Юрієм Сікорським? Мені відомо, що в свій час збирався служити в цій самій Катедрі Вл[адика] Архиеп[ископ] Андрей [Метюк], але Ви спротивилися тому і він не служив. Чи, Боже борони, зрозуміння церковників не стільки захиталося серед нашого народу, що Вл[адика] Борис [Яковкевич] служив з Вашого благословення? Сподіваю, що він зробив це на власну руку. Служив разом також і Вл[адика] Мстислав [Скрипник], але цьому я не дивуюся, бо для Вл[адика] Мстислава церковні закони не писані.

Пишу цього листа з госпіталю. Поправа здоровля поступає, але дуже поволі. Прошу Ваших святих молитов.

Бувайте здорові і Богові милі. З любов'ю у Христі Господнім, Ваш,

† *А[рхиепископ] П[алладій]*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 13. Копія. Машинопис.

№ 450

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 14 жовтня 1963 р.

14.X.[19]63 [року]*

Ваше Високопреосвященство
Дорогий Владико!

Спішу подякувати за ту радість, яку зробили Ви мені згадкою про «На провесні то було!» Я так шкодую, що так він більше не писав. Я чула від фахівців, що портрет Лесі Ол[ександра] Мих[айловича] виключно вірний і аналіза її творів дуже добра. Він любив Лесю... але не любив її маму. Кримський теж, не називав її інакше, як «Олеся – оса».

В «Гоміні України» була цікава стаття [Наталі] Геркен-Русової про похорон Лесі. Вона обвинувачує Стешенка, як раціоналіста, в тому, що не було духовенства. Я особисто не знала Лесі Укр[аїнки], але шум біля похорон чула. Пізніш, коли я була близька з Людм[илою] Мих[айлівною] Старицькою та іншими членами гуртка Лесі, чула я обвинувачення на адресу її самої.

Не можна забувати впливу на Лесю М. П. Драгоманова й ролі його в ширенні штунди. В Галичині він багато зробив для цього, маючи на увазі «боротьбу з клерикалізмом» католицького духовенства. Коли ми були у Львові в 1944 році, Світозар був дуже щасливий: в штунд[истській] церкві він знайшов

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

на стіні портрет Мих[айла] Петр[овича Драгоманова] і завжди ходив до цієї церкви і стояв під портретом. Це є факт. Мені цікаво було б почути Вашу думку. Я хочу написати маленький додаток до статті Наталі Герк[ен-Русової].

Читали Ви цю статтю? Там вона – несподівано для мене – ідеалізує Драгоманова. В Києві мені було доручено ВУАН підготувати до друку щоденник Ол[ександра] Фед[оровича] Кистяковського, написати коментарі та показник осіб. Було дуже цікаво! Нажаль потім забрали рукопис у мене й чула я ніби то знищили. Це був страшний 1938 рік. Там відзеркалена боротьба В. Антон[овича], Кистяк[івського] з Драгомановим: як вони презирирали його. Це час виключення з Ун[іверси]тета й переїзду його до Женеви. Все це має вмерти зі мною, а шкода!

Давно, давно не маю листа від Вас. Знаю про Вас тільки з «В[іри] і К[ультури]». Як Ваше здоров'я? Дякую за книжку, «Кир[ило] та Мет[одій]».

Шлю сердечний привіт, Ваша

Н. Полонська-Василенко

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 35, 35зв. Копія. Машинопис.

№ 451

Володимир Кохан

м. Вінніпег, 4 листопада 1963 р.

Ukrainian Canadian Committee
Headquarters
456 Main Street, Winnipeg 2,
Manitoba, Phones: WH 2-4627 – WH 3 - 1927
Комітет Українців Канади*

Вінніпег, 4 листопада 1963 [року]^{2*}

Блаженніший Владика
Іларіон Огієнко
Митрополит – Вінніпег

Блаженіший Владико:

Нав'язую до нашої телефонічної розмови і щиро прошу Вас від імені Програмової Комісії Світового Конгресу Вільних Українців опрацювати намічені через Вас дві тези п[ід] н[азвою]:

1. Аракчеївщина у мовознавстві та
2. Утиски релігії на Україні.

Наперед сердечно дякую Вам, Блаженіший Владико за ласкаве повідомлення про позитивне рішення відносно повищого прохання.

В глибокій відданості і з щирою пошаною остаю [В. Кохан]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 45, арк. 5. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Комітету Українців Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 17 грудня 1963 р.

17.XII.[19]63 [року]*

Ваше Високопреосвященство,
Дорогий Владико!

Давно не писала, маса праці, потім – святкові картки і багато хворих. Відрізали ногу братові у друзів нашого Біляшевського, не старий сусіда тут. Жаль людину, доводиться навіщати, чимсь допомагати. А це бере час і сили.

Зараз вся увага захоплена справою Собора і арх[ієпископа] Мстислава [Скрипника]! Щоб я розуміла що небудь! Як я була б рада! Але я не розумію нічого, хоч читаю уважно все, що маю. Може поясните хоч трохи! Буду дуже рада.

Завтра вранці іду до Мюнхену, на засідання проф[есорської] колегії УВУ. Сумно все!

В Мюнхені буде сумно й з іншої причини: дружина проф[есора] Курінного¹ знов упала й зламала ліву руку, а у неї ще не одужала права.

Я, дякувати Богові, яюсь існую, а от-от 80 р[оків]. Дух тримає.

Шлю Вам сердечний привіт і безмірну подяку за Ваші листи, завжди такі зворушливі й милі. Бажаю здоров'я та сил.

Ваша

Н. Полонська-Василенко

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 36, 3бзв. Копія. Машинопис.

¹ Йдеться про Курінну Раїсу Михайлівну.

---

* На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Петро Волиняк

м. Торонто, 15 січня 1964 р.

Нові Дні
УНІВЕРСАЛЬНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

Nowi Dni
Ukrainian Monthly 187 Yarmouth Rd.
Toronto 4 Ontario Canada*

15 січня 1964 р[оку]^{2*}Лист тільки для Вас^{3*}

Блаженніший Іларіон,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади,
101 Катідрал Авеню,
Вінніпег, Манітоба

Ваше Блаженство, Дорогий Владико^{4*}!

Христос родився! Вибачте, що із запізненням вітаю Вас зі святами та Новим Роком. Бажаю Вам у щасті і здоров'ї закінчити свята і сили та здоров'я не тільки в цьому році, а ще на багато, багато літ!

Ми з Вами не докінчили наших розмов через брак часу. Хотів би тепер звернути Вашу увагу на одну важливу обставину у моїй праці: я повністю на ласці католиків, бо жодної *неутральної друкарні*, а не то що православної, в Торонті й околицях нема. Мене можуть кожної хвилини викинути і вся моя праця полетіла... Ось чому я в деяких питаннях не можу говорити на повен голос.

Сьогодні одержав «Гомін України», у якому передруковано мого *дописа про Ваше перебування в Торонті*. Можливо, що Ви не маєте його, то шлю Вам вирізки^{5*}.

Там же є стаття про поїздку архієпископа Мстислава [Скрипника] у Рим за підписом «І. Д-ий». Не певен на сто відсотків, а тільки на 99, що її написав Іван Вараниця. Це старий емігрант, жив у Галичині і одружений з католичкою. Як Ви самі побачите, з нього ніякий журналіст, бо не може звести кінці з кінцями навіть у такій статті.

Звертаю Вашу увагу на примітку від редакції, а саме на вираз «молитися за *“великого грішника”*». Я сьогодні був у них в одній справі і звернув увагу, що я того ані писав, ані говорив. Вараниці не було, там були тільки п[ани] Матла та Стебельський. Матла сказав: «А ми й не пишемо, що то Ви сказали».

* Текст листа надруковано на машинці на бланку місячника “Нові Дні”. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. В центрі надруковано зображення вершника на коні, з факелом в руках, під ним напис: “NOVI DNI”.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Дописано від руки і підкреслено.

^{4*} Відповідь митрополита Іларіона на цей лист опубліковано. Див. док. № 711 (Лист від митр. Іларіона до П. Волиняка від 24 січня 1964 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 390.

^{5*} Текст вирізки відсутній.

«Так, але й Митрополит того не сказав!» Він замішкався. Видно було, що то додано спеціально для баламутства.

Так чи інакше, а добре, що вони зробили розголос Вашому виступові в католицьких колах.

Католики дуже цікавляться майбутнім собором православних єпископів. Дуже. Готують «православну диверсію» на ньому: *спеціальний меморандум православних діячів з Європи*. Це знаю вже давно і з різних джерел. Праця йде повною парою, як кажуть.

Дуже було б добре перевірити, як приймали владу Мстислава [Скрипника] в патріярха: чи справді так, як подає «Свобода»?

Між іншим, дуже було б бажано *поїхати й Вам до патріярха*. Дуже. З багатьох причин. Не знаю, чи зважаться наші єпископи на постанову про нашого патріярха. Я з Вами кілька разів говорив про це. Навіть Ви одного разу, як я був у Вас, висловились, що це не дуже то потрібно. Тепер, коли патріярха дасть Рим, Ви самі бачите, що нам це треба було зробити раніш.

Не моя справа давати Вам поради, але я вважаю, що наш єпископат не дуже то повороткий. Дуже імовірно, що деякі церковні діячі Канади будуть проти патріярхату. Якби й таке, то одностайна ухвала єпископів у цій справі мала б таку всенародно підтримку, що вони мусіли б погодитись. Тим більше, що, можливо, опозиції взагалі не буде.

І ще раз хочу сказати про притягнення до праці в церкві *інтелігенції*. Не маю тут на увазі півінтелігента, який часто-густо є великою гальмою в культурному процесі, а про справжнього інтелігента. Католики з цим завданням справились блискуче, православні – ні. Звичайно дуже легко сказати, що наша інтелігенція безбожна і антицерковна, але це справи не розв'язує. Тим більше, що я певен, що це відповідає правді. У зв'язку із змінами тактики Риму і зі змінами у міжнародній політиці, інтелігенція в церкві нашій дуже потрібна. Наприклад, передбачення деякі і вчасна зміна тактики у нас непомітні, католики ж до цього достосовані значно ліпше. Крім того, проводи наших церков дуже ізольовані від народу. Знаю, скажете, що Ви не ізольовані, що Ви їздите, промовляєте і т[ак] д[алі]. Це правда, але це тільки Ви і цього абсолютно мало.

Ось приклад. Наш архиєпископ, Михаїл, має одну тему: лаяти інтелігенцію і «викривати безбожництво». Це, вибачте, шкідлива схоластика. Шкідлива тим, що інтелігенцію відштовхує від церкви – раз. Подруге, промовляє він у церкві чи в залі під церквою, забуваючи, що має перед собою *тільки віруючих*, які самі безбожництво відкидають, тому його промови безпредметні. Кожна церква, а зокрема її провідники, має дбати не лише, щоб затримати свій «стан посідання», а й позширити його. Я ж таки не бачу праці в цьому напрямку. Знову – винятком є Ви, але, як кажуть, виняток лише підтверджує правило.

Багато чого хотілося б сказати, але в листі всього не скажеш. Я ні на волосок не захоплений станом православія нашого. Якби все було нормально, то поїздка архиєпископа Мстислава [Скрипника] до Риму не відбулася б. А його поїздка на мою скромну думку пошкодила й католикам: вони до певної міри реабілітовані за своє безсилля домагатись від Риму оборони своєї

греко-католицької церкви в Україні. Так, наш же владика їх (католицьких єпископів наших!) урятував перед засудом від своїх же вірних за зречення оборони «мовчазної церкви». Такі речі можуть витягнути на світ Божий тільки люди інтелігентні, культурні. Ніколи *півінтелігентні*. За нормальних умов були б також неможливі виступи типу виступів інж[енера] Андрієвського та інших православних. Це питання не тільки церковне, а й національне. Ставити його в площину тільки церкви значить програти справу і для церкви, і для нації. Ви скажете, що Ви це знаєте і відповідно працюєте. Правда, але цього мало. Очоліть наш єпископат і примусьте всіх інших єпископів робити це саме. Сьогодні ніхто, крім Вас, цього не зробить.

Вибачте за довгого листа. Мусів сказати дещо, бо порозмовляти спокійно нам не вдалось.

З щирим привітом і найкращими побажаннями [П. Волиняк]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 14, 14 зв. Копія. Машинопис.

№ 454

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 5 березня 1964 р.

5.ІІ.[19]64 [року]*

Ваше Блаженство! Дорогий Владико!

Давно вже не маю листів від Вас, таких завжди заспокоюючих, та не писала сама. Життя стало таке не спокійне, так багато сил та нервів витрачаються без потреби. Тяжело переживаю всі справи з Церквою. Це ж суцільна компроментация, виходу з якої нема. Це – канцлер^{2*}, це – вікарій митр[ополита] Ніканора [Абрамовича] й якби він помер – наш митрополит. До того, що широко відомо хочу додати деталь, але тільки для Вас, дико! Ідучи до Риму, був він у нас «інкогніто», був в тому коридорі, де я живу. Був кілька годин та й поїхав. Ні я, ні хтось інший його не бачив. Був він у моїй сусідки, що втратила чоловіка, його старого знайомого.

Минає місяць – і в газеті «Укр[аїнські] Вісті» читаю «щоденник» подорожі, підп[исаний] прот[оєреєм] Желеховським: був в Дорншт[адті], у пані Моценко та на панахиді по Пігідо. Як міг він бути, що ніхто його не бачив? В вітварі, мабуть? Проходить ще час – і читаю статтю про подорож, і там таке: був урочисто прийнятий в Дорнштатті. Зустрічаю автора статті в Мюнхені; питаю звідки взяв цю «урочистість»? А він мені каже: сам Владика дав інтерв'ю і сказав про це. Після того мене вже ніщо не дивує! «Хто один раз збреше – тому вже не вірять!» Але ж, Дорогий, Владико! Яка мета подорожі й моря брехні біля неї? Це гірше Мелетія Смотрицького та Йосифа Шумлянського, бо ті знали, що роблять. А тут?

* На документі є відтиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Йдеться про Мстислава (Скрипника).

Дозвольте мені Владико, звернути Вашу увагу на друкарську помилку в Вашій статті «В[іри] й К[ультури]» Ч 5 (125), ст[орінка] 2: «Йосип Веніамин Рутський, замість Й. Велямин Рутський, бо ж Велямин – московське прізвище батька, а Рутський – приbrane прізвище від села Рута.

У нас тут теж розпанашуються приятелі [Мстислава] Скрипника...

Тяжко переживаємо культ, що створюють з атеїста й комуніста. А. Зов'ягіна: аж 5 священників ховали його. І які колосальні кошти знаходять на увічнення його імені! А єдиний укр[аїнський] університет гине без підтримки своїх людей.

Шлю Вам, Дорогий Владико, побажання здоров'я та сил на Ваш славний труд! Ваша
Н. Полонська-Василенко

Чи читаєте Ви «Канад[ського] Фермера?» Там у частинах 7–10 надрукована моя біографія пані Павлушкової з приводу моїх 80 р[оків]. Прекрасно написано.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 37, 37 зв. Копія. Машинопис.

№ 455

Священик Тимофій Міненко

м. Вінніпег, 5 квітня 1964 р.

5 квітня 1964 року*

До Його Блаженства, Блаженішого Владика Іларіона,
Митрополита Вінніпегу і всієї Канади,
Первоієрарха Української Греко-Православної Церкви в Канаді^{2*}

м[істо] Вінніпег, Ман[ітоба]

Ваше Блаженство, Блаженніший Владико!

В останніх кількох місяцях парафія Св[ятого] Дмитрія в Лонг Бренч, Онт[аріо] не лише збільшилась своїм членством, не лише збільшилось прихожан, але значно відмолоділа. Бувають неділі, коли молодих людей в Церкві є більше чим старших. Кожної неділі в Церкві є коло половини людей, яких я не знаю, при чому всіх членів і навіть не членів, але частих прихожан я знаю, бо вже мав нагоду побувати в їх хатах. З одного боку це є приємним явищем, але з другого боку ставить багато проблем тяжких до розв'язки.

Приходить нова генерація, а разом з собою приносить її турботи і те «де факто», в якому вона знаходиться. Околиця, де міститься Церква Св[ятого] Дмитрія, порівнюючи є нова дільниця м[іста] Торонто, до якої кожного місяця переселяються нові люди і переважно молоді. Українці приїзять з

* На документі є відтиск квадратного штапу: “ПЖ 5012.1. Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер.....”.

^{2*} Відповідь митрополита Іларіона на цей лист опубліковано. Див. док. № 715 (Лист від митр. Іларіона до свящ. Тимофія Міненка від 10 квітня 1964 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 392.

різних місцевостей. Нема нічого дивного тому, що до Церкви приходять стільки молодих людей. Мені здається, що коли б всі прийшли нараз, то в храмі забракло б місця. Наша Церква місійна і маючи це на увазі моїм завданням є не втікати від тих проблем, але зустрічати з відкритими раменами, хоч не раз можна бути в досить тяжкому становищі. Найтяжче є з мішаними подружжями, або людьми, які були загублені, а тепер знаходяться. Ось тому я насмілююся звернутися до Вашого Блаженства за порадою в кількох питаннях.

1. За яким чином і як приймати іновірних (християн) до нашої УГПЦеркви? В цьому можна мати кілька категорій. Цими днями до парафії наступила заява в членство. Він є католик, поляк з новоприбулих, вона українка тут народжена, охрещена в Протестантській Церкві, але вінчані в катедрі Св[ятого] Володимира. Прожили кілька років, не турбуючись до якої Церкви іти, а тепер, коли діти підросли, вони мусіли застановитись над цим питанням. Прийшла ця пані до мене за порадою. Для неї я дав памфлети про нашу Церкву, а про дітей, то порадив приводити до наших шкіл, що вони й роблять. Чоловік є інженер, але до Церкви, за висловом жінки, йому байдуже до якої належати.

Обоє підписали заяву. Кожної неділі бачу їх в Церкві. До цієї категорії можна віднести і ті подружжя, де є одна сторона українська православна, а друга іншонаціональна і іновірна.

До другої категорії можна віднести коли обоє є українці, б[увші] греко-католики, які з тієї чи іншої причини бажають належати до нашої Церкви. В тутешній практиці може цей випадок ясний. Але, як дивитися з церковного боку, бо це може бути ключем до інших категорій. Мусить бути якийсь принцип, який би мав стати у основу цієї проблеми.

Інша категорія, коли одна сторона є українська, друга іншонаціональна і обоє не православні. Щоб дотримуватись чину приєднання, що прийнятий в Православній Церкві з відреченням від попередньої віронауки, з якою різниться наша Православна Церква, дуже часто можна зустрітись, що ці люди не знають про що відрікатися. Їх треба навчити, спочатку, що вони мають відкидати, а потім до чого приєднуються. Чи це не є зайвим і навіть не вказаним? Чи не можна б, з уваги на те, що попередньо були байдужі до Церкви, їх уважати, що навертаються до Церкви і підлягають катехисації? Звичайно, в такому випадкові залишиться питання Св[ятих] Таїнств, які вони можуть мати, або не мати.

2. В останньому часі до мене звернулося вже три пари, щоб звінчати. Одна сторона українська греко-католицька, а друга протестанська. В двох випадках хлопець не хоче підписатись, щоб діти виховувались в Католицькій Церкві, чи вірніше його страшить та процедура тим, що психологічно він себе втратить як особу, почуває, що він має стати якимсь знаряддям. Батьки дівчини, будучи добрими католиками, не бажають, щоб їхня донька вінчалась в Протестантській Церкві, бо такий шлюб не важний і вони в крайньому разі воліли б, щоб вона вінчалася в Православній Церкві. Третій випадок – це він католик, а вона протестантка. Не можуть звінчатися в Католицькій Церкві, бо вона розведена. Вони бажали бути одруженими в нашій Церкві.

На моє запитання, до якої ж Церкви вони будуть належати після одруження, бо цілком зрозуміло, що десь вони мають належати і я не бажаю вінчати, для того, щоб було ще одне дике подружжя. Відповідь всіх трьох пар, що вони уважають своєю Церквою ту, де будуть звінчані, бо в інших їм і так місця немає. Одна пара відвідує курси української мови, що є при нашій парафії для старших. Я відповіді не дав їм, а лише дав памфлети про шлюб в Православній Церкві та про науку Православної Церкви в англійській мові.

3. Питання англійської мови в нашій Церкві. Багато дітей навіть свідомих парафіян одружені з чужинцями. Вінчалися в нашій Церкві і номінально є прихожанами, а чи й не членами нашої Церкви. Практично, не активні в церковному житті. Через жінку чи чоловіка, чужинку чи чужинця не йдуть до Церкви, або мало коли йдуть.

Часто в родині з приводу цього є непорозуміння. Зрозуміло, що богослужбовою мовою нашої Церкви є українська мова, а тому я дораджую, що є молитовники в двох мовах і ними в таких випадках треба користатися. Це є практика в Католицькій Церкві і вона не маліє. Вже у нас зауважується, що дехто в час Св[ятої] Літургії стоїть з молитовником.

Але інше питання з потребами. Досить часто до мене звертаються, щоб заради половини рідних англійців хоч щось, хоч коротенько мати по англійському. Або, щоб жінка, або чоловік, хоч трохи зрозуміли про що молимося і хоч частково взяли участь в молитві. Недавно звернулась одна парафіянка з запитанням про охрещення її внука, але з питанням чи хоч трохи можна б по англійському, щоб невістка розуміла і як я вичув, що це буде ще залежати де будуть хрестити, чи в нас чи в протестанській церкві.

Звичайно, це є в нестійких у вірі подружжях, але в загальному молода генерація не мала нагоди бути вихованою стійкою у вірі і скільки їх таких є.

В більшості не знають основ віри. Для багатьох церковна практика є мало знана і не зрозуміла. Тому чужинки дуже часто перетягають на свою віру, або в хаті відбувається змагання, особливо тоді, коли виникають хатні непорозуміння. Недавно я мав випадок. Одного з почесних членів нашої парафії п[ана] Слоня, син одружений з англійкою. Сам п[ан] Слонь начитаний і свідомий чоловік. Колись його родина була прикладна. Сьогодні цей син змагається з жінкою за те, щоб післати дітей до української школи.

Але цієї зими трапилась трагедія – втопилась старша донька. Похорон відбувся в нашій Церкві. Але перед початком панахиди в похоронному заведені до мене підступив старенький п[ан] Слонь і сердечно попросив щоб хоч щось виголосити по англійському. До певної міри я в багато дечому зобов'язаний п[ану] Слоню, бо він в більшості дякує в святочні дні на тижні. Радитись, а навіть щось надуматись не було часу, бо це було якраз перед панихидою. І з уваги на розпачливі сльози матері, присутності великого числа шкільних товаришок та великої родини матері (англійців) я дерзнув екстинію виголосити по англійському. Мені було якось ніяково позбавити матір в її так тяжкому часі активної участі в молитві за її дитину. Кажуть, що і в хаті у відношенні Церкви відносини трохи змінилися.

Найтяжче питання англійської мови є в Таїнстві Шлюбу, Сповіді. В Св[ятій] Сповіді священник мусить говорити по англійському, якщо на те є

конечність. А конечність з уваги на міські обставини є досить часта. Інша справа з вінчанням. Ми можемо вінчати по українському не зважаючи, що ані одне ані друге не розуміє. В мене був випадок – треба було вінчати сина парафіянина п[ана] П. Рудого, який не розуміє ані слова по українському, і одружився з англійкою. Все я виконав, як в Требнику. Батьки молодого були задоволені, а мати молодого подякувала за так колоритну церемонію вінчання. Та за якийсь час довідався, що не поблагословив Бог подружнього життя – розійшлися.

Це є перше подружжя, що я вінчав, що розійшлися. Відвідував їх, говорив і не бачу нічого суттєвого для того щоб розходитись. Самі признають, що не погоджуються в дрібничках життєвого характеру. Цей випадок звернув мою увагу на науку Православної Церкви про таїнство Шлюбу. В ньому дві особи, що побираються мають взяти активну участь.

В Церкві нашій по науці Св[ятих] Отців є соборність і пасивного члена Церква не знає, тим більше в Св[ятих] Таїнствах, які є благодатною дією на потребу кожної окремої одиниці.

Ще інше питання поучительним словом. Коли говорити до тих, що ані слова не розуміють, то це рівночасне з тим, що нічого не говорити. В своїй практиці я все висказую в час приготування, при зустрічах, а вже в час виконання треб говорю до тих, які розуміють. Звичайно, воно має свої недостачі, але шукається виходу в обставинах. Але бувають обставини в яких тяжко знайти вихід. Приємним явищем є, що в Церкві появляються молоді люди, радію з того, але з другого боку скільки треба прикласти зусилля; бути мудрим у немудрих обставинах, бути делікатним, бути виrozumілим і все це разом затримуючи почуття обов'язку і порядку.

Скільки буває непередбаченого і такого, що не можна відкласти на пізніше з уваги на місійність нашої Церкви.

Слово є зброя священника, а що варта зброя вояка в бою, коли вона десь лежить і її немає тоді коли треба. Тому і звертаюся до Вашого Блаженства за настановленням в принципах цих тяжких питань.

Просячи святих молитов Вашого Блаженства, залишаюся з синівською любов'ю у Христі Господі і Спасителі нашому покірний.

(св[ящ]еник) *Тимофій Міненко*

Копія: Його Високопреосвященству, Високопреосвященішому Владиці Архієпископові Михайлові.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 52, арк. 1, 1 зв., 2. Копія. Машинопис.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 7 квітня 1964 р.

Блаженніший Владика ІЛАРІОН,
митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон Д. К.
7-го квітня 1964 р[оку]*

Блаженніший Владико!

Сердечно дякую за Вашу надзвичайно цінну й цікаву книжечку про релігійність Т. Шевченка, яку я з великим задоволенням прочитав. Особливо цікаво було довідатись про Ваші нові думки з приводу Шевченкової «Марії» і Вашу аналізу й критику. Взагалі Ваші дослідження про релігійні мотиви «Кобзаря», дослідження оригінальні, яких досі ще не було в шевченкознавчій літературі. «Кобзар» дійсно просякнутий релігійною лексикою і фразеологією. Атеїст цього ніколи не зробив би.

Прошу вибачити, що так давно не відписував Вам, бо був дуже переобтяжений працею над II томом «Лексичного фонду», який я тільки що закінчив, і десь за пару тижнів він появиться в світ.

Тепер я готуюсь до доповіді «Шевченко як поет і громадянин», яку НТШ доручило мені прочитати на Шевченківській Конференції, яку влаштовують разом НТШ і УВАН під час відкриття пам'ятника [Тарасові] Шевченкові в Вашингтоні в кінці червня ц[ього] р[оку].

Може, пізніше щось пришлю для журналу «В[іра й] К[ультура]». Тепер готую цю доповідь до друку в спеціальному Шевченковому Збірнику.

Щиро дякую за видрукування мого автореферату про «Лексичний фонд». Хоч довелось друкувати в трьох числах, зате вийшла цілість, якої не можна було розривати чи скорочувати.

З побажанням зустріти радісно Світле Воскресення Христове.

Щиро Ваш [П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 24. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 457

Стефанія Пауш

м. Едмонтон, 25 травня 1964 р.

Ukrainian Women's Association of St[ate] John's Cathedral Edmonton
11023 – 133 Стріт Alberta

Їх Блаженству, Блаженнішому Іларіону,
Митрополитові УГПЦеркви Канади,
Вінніпег, Ман[ітоба]^{2*}

25-го травня 1964 року*

Ваше Блаженство!

Дуже жалкую, що мушу звертатися до Вас, Блаженний Владико, з проблемою як ось ця. Та вона може бути дуже важливою для нашої організації, Союзу Українок Канади, і краще з цим зробити порядок тепер, чим наражуватися на неприємність і прикрість пізніше.

Справа така: Недавно вийшов альманах «Північне Сяйво», з під редактування проф[есора] Яра Славутича (куди й я, на жаль, попала!) Переглядаючи її, ми завважили що проф[есор] Славутич, замість «Союз Українок Канади» написав там «Спілка Українок Канади». Коли ми йому, дуже чемно, звернули увагу на цю неточність, він накинувся на нас і на цілу нашу Організацію, з лайкою і докорами що ми «москофіли», «неграмотні», «не знаємо української мови», та різними образливими виразами. Ну, всі членки нашого славного відділу при Катедрі Св[ятого] Івана, почуваються глибоко ображені перед обвинуваченням проф[есора] Славутича. Досі, нам ще ніхто, ніде, ніколи, цього не закинув!

За порадою Д[окто]ра Ореста Старчука, голови славістичного факультету, ми вдаємося до Вас, Блаженний Владико, як до найвищого авторитета української мови, по сьогоднішній день, в цілому світі:

Чи «Союз» є українське слово, чи московське? У словнику Подвезького, ст[орінка] 886, знаходимо його як українське слово; у словнику проф[есора] Андрусишина, ст[орінка] 990, (університет в Саскатуні), знаходимо його знова, українським. Ми питали, розшукували, однак Д[окто]р Старчук вважає що Ваше слово в цьому необхідне. Отже, просим Вашої ласкавої поради!

Поздоровляємо Вас, від всіх наших щирих членок у відділі, й молимо Господа за Ваше скоре й цілковите виздоровлення.

За відділ при Катедрі Св[ятого] Івана, Союзу українок Канади,

Стефанія Пауш,
бувша Голова Доменіяльної Управи Союзу
s. S. Paush 023-133 St. Alberta

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 58, арк. 2. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Відповідь митрополита Іларіона на цей лист разом з відповідними поясненнями опубліковано. Див. док. № 718 (Лист від митр. Іларіона до Голови Союзу Українок Канади від 3 липня 1964 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 394.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 1 серпня 1964 р.

Високопреосвященніший Владика
Д[окто]р ІЛАРІОН, Митрополит Вінніпегу
і всієї Канади

Вашінгтон, Д.К.
1-го серпня 1964 р[оку]*

Високопреосвященніший і Дорогий Владико!

Сердечно дякую за Вашого теплового листа від 8-го липня, якого я тільки вчора прочитав, бо виїздив на місяць до Нью-Йорку на відпочинок до сина. Радий був довідатись про успішний процес виздоровлювання Ваших очей. Я вже бачу на опероване око, а тому певен, що й Ви бачите. В мене з окулярами ще не кінець, аж 6-го жовтня буде кінець.

Дякую за вміщення замітки про другий том «Лексичного фонду». Посилаю Вам автореферат цієї праці^{2*}. Дуже радий, що з Божою допомогою Ви далі зможете провадити працю над виданням «Віри і Культури», так потрібного нам журналу для публікації наших наукових здобутків.

Повернувшись з відпочинку, думаю далі продовжувати друк українською мовою «Слов'янських фонем» (англійською мовою друк у Німеччині вже тягнеться чотири роки і невідомо, чи закінчиться).

З побажанням сил і здоров'я від мене і дружини

щиро Ваш [П. Ковалів]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 25. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Відповідь митрополита Іларіона на цей лист з повідомленням про отримання автореферата опубліковано. Див. док. № 719 (Лист від митр. Іларіона до П. Коваліва від 6 серпня 1964 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 394.

№ 459

Наталія Бундза

м. Торонто, 31 серпня 1964 р.

UKRAINIAN NATIONAL YOUTH FEDERATION OF CANADA
NATIONALEXECUTIVE
297 College Street, Toronto 2B, Ontario*.

Торонто, дня 31 серпня 1964 р[оку]^{2*}

До Блаженнішого Іларіона
МИТРОПОЛИТА УКРАЇНСЬКОЇ
ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ВСІЄЇ КАНАДИ,
Вінніпег, Ман[ітоба]

БЛАЖЕННІШИЙ ВЛАДИКО!

Крайова Управа Молоді Українського Національного Об'єднання Канади має велику шану довести до відома Блаженнішого Владика, що в днях 10 і 11 жовтня 1964 р[оку] у Торонті відбудуться Ювілейні Святкування 30-ть річчя МУНО, під Почесним Патронатом Прем'єр Міністра Канади Дост[ойного] Л. Пірсона.

З цієї нагоди відбудуться:

ЮВІЛЕЙНИЙ БЕНКЕТ в Кінг Едвард готелі, дня 10 жовтня ц[ього] р[оку] о г[одині] 6-й вечора,

ЮВІЛЕЙНИЙ КОНЦЕРТ-ФЕСТИВАЛЬ в залі О'Кіф о год[ині] 8-й вечора, при участі Збірного Хору з Торонта, Танцювальних Груп МУНО, оперної співачки Галини Минаїв-Андреадіс з Нью Йорку і фільмового артиста Паланса-Палагнюка з Голівуду.

Крайова Управа МУНО вважає для себе великою честю мати змогу вітати Блаженнішого Іларіона на нашому Ювілейному Бенкеті МУНО у Торонті.

Якщоби з уваги на важливі обов'язки не було можливим Блаженнішому Владиці взяти особисто участь у Ювілейних Святкуваннях МУНО у Торонті, то Крайова Екзекутива МУНО просить Блаженнішого Владика про уділення Архипастирського Благословенства для Ювілейних Святкувань, яке ми бажаємо помістити в окремій Ювілейній Програмі МУНО.

До участі в Ювілейних Святкуваннях МУНО є запрошені представники Федерального Уряду, послы федерального і провінційних парламентів, та другі визначні особи політичного і суспільно-громадського життя.

Остаємо з виявами глибокої пошани і відданості

За Крайову Управу Молоді Українського Національного Об'єднання
[підпис] Н. Бундза – Голова

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 32, арк. 1. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Крайової Управи Молоді Українського Національного Об'єднання Канади. Текст бланку надруковано в типографській спосіб англійською мовою. Складовою частиною бланку є зображення тризуба на тлі кленового листа. З лівого боку аркуша на всю довжину в типографській спосіб надруковано перелік членів правління МУНО з поданням посади і адреси кожної особи.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 3 вересня 1964 р.

Блаженніший Владика ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї
Канади

Вашінгтон, Д. К.
3-го вересня 1964 р[оку]*

Блаженніший і Дорогий Владико!

Вчора я повернув коректу, а сьогодні пишу цього листа. Прошу вибачити, що через поспіх трапилась помилка: я послав Вам невиправлений примірник. Сьогодні я знайшов і посилаю виправлений, щоб надалі не було ніяких труднощів^{2*}.

Сердечно дякую за Вашого теплого й співчутливого листа від 6-го серпня ц[ього] р[оку], який зворушив нас обох. Я вже давно збираюсь відповісти на нього, та різні обставини перешкоджали. Моя операція пройшла дуже успішно, але від загального наркозу ще й досі почуваю себе ослабленим. Справа з остаточним підбором окулярів закінчиться тільки в жовтні. Тепер поки що дивлюсь хворим оком, бачу дуже добре.

Радий буду почути й від Вас вістку про успішне закінчення лікування очей. Я переконався, що очі – це найдорожче за все на світі, коли був кілька днів з заклеєними очима. Я терпів страшні психічні муки, не знаходив собі місця, і тепер дякую Богові, що Він допоміг мені витримати все. Цілий місяць липень відпочивали в Нью-Йорку в сина, а тепер оформляюсь в зв'язку з переходом на пенсію. З 1-го вересня я вже не працюю в установі, бо сили вже вичерпані.

Всі ми сердечно дякуємо за привіти і взаємно вітаємо й бажаємо здоров'я, сил, успіху у Вашій дальшій праці.

Щиро Ваш [П. Ковалів]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 26. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штапу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Відповідь митрополита Іларіона на цей лист з повідомленням про отримання виправленого тексту автореферата опубліковано. Див. док. № 720 (Лист від митр. Іларіона до П. Коваліва від 8 вересня 1964 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 395.*

№ 461

Микола Битинський

м. Торонто, 19 вересня 1964 р.

19.IX.1964 [року], Торонто*

Ваше Блаженство, Блаженніший Владико!

Ласкавого і цінного Вашого листа отримав і сердечно дякую.

Прошу вибачити, що відповідаю з деяким запізненням, бо листа Вашого від 16.IX передано мені з попередньої адреси щойно сьогодні в суботу 19.IX.[1964 року]^{2*}. Поспішаю відповісти. З охотою і приємністю погоджуюся викреслити ще раз Антимінса для друку, але щойно не раніш як за тиждень, бо зараз якраз викінчую одну геральдичну працю. При цьому ласкаво прошу надіслати мені примірник Антимінса для зразку, бо я в себе нічого не маю, тому що оригінал своєї попередньої роботи вислав Вам, а жодної копії не позосталось.

З правдивою й глибокою пошаною до Вашого Блаженства

Ваш *Микола Битинський*

P.S. Теперішня адреса:

M. BYTYNSKY

343 Concord Ave.

Toronto 4, Ont[ario], Canada^{3*}

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 13. Копія. Рукопис.

№ 462

Микола Битинський

м. Торонто, 26 вересня 1964 р.

26.IX.[19]64 [року]
Торонто, Онт[аріо]^{4*}

До Його Блаженства
Блаженнішого Іларіона
Митрополита всієї Канади

Блаженніший Владико!

Сьогодні одночасно я отримав Вашого цінного листа від 22.IX. ц[ього] р[оку] і пакета зі Св[ятим] Антимінсом, надісланого раніше^{5*}. Згідно з Ва-

* На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Див. док. № 721 (Лист від митр. Іларіона до М. Битинського від 16 вересня 1964 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 395.*

^{3*} Це – відтиск штампу.

^{4*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{5*} Див. док. № 722 (Лист від митр. Іларіона до М. Битинського від 22 вересня 1964 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)... – Т. 2. – С. 395–396.*

шим ласкавим бажанням зроблю безумовно відповідну поправку в долішній частині тексту Св[ятого] Антимінса. Однак, певно в зв'язку з зазначеною поправкою треба буде виправити і дати, а то і в Антимінсі зазначено: – «... літа від сотворення світу 7460» і далі: «... від Різдва Христового 1952»... Остання дата ще з перед 12-х років. Прошу ласкаво пояснити, чи треба дати виправлений чи ні. В наступному тижні вже певно вишлю виготовлений графічний оригінал нового Св[ятого] Антимінса. Я і дружина сердечно дякую за привітання. Своєю чергою щиро вітаємо і Ваше Блаженство. Всього найкращого бажаємо.

З правдивою пошаною

Ваш *Микола Битинський*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 14. Копія. Рукопис.

№ 463

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 5 жовтня 1964 р.

Блаженніший Владика ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і
всієї Канади

Вашінгтон, Д. К.
5-го жовтня 1964 року*

Блаженніший Владико!

Сердечно дякую за друкування мого автореферату. Я не повернув Вам дальших сторінок цього рукопису, бо перед тим вислав цілий примірник другої, вже виправленої копії. Думаю, що Ви її одержали.

При цьому посилаю статтю релігійно-морального характеру. Думаю, що вона цілком підійде для читачів Віри і Культури^{2*}.

Я вже закінчив друк моєї праці «Слов'янські фонемі». Тепер приступив до монтування книжки. Дуже складний друк, але на моїй машині все можна зробити, потрібна тільки напружена праця. Незабаром книжка піде до літографії, а далі вже швидко побачить світ.

Працював досі одним, оперованим оком, бо друге око було закрите на три місяці для балансу. 6-го жовтня іду до лікаря, щоб приписав шкло для другого ока, так що незабаром я працюватиму обома очима. Дуже радий, що Ваш стан з очима покращав, і Ви зможете й далі провадити таку важку і відповідальну працю на добро Української Православної Церкви і на користь українського народу. Бажаю Вам успіху.

Щиро Ваш з любов'ю [П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 27. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} Мова йде про статтю “Проблема старости”. Див. док. № 723 (Лист від митр. Іларіона до П. Коваліва від 9 жовтня 1964 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 396.

Микола Битинський

м. Торонто, 6 жовтня 1964 р.

До Блаженнішого ІЛАРІОНА,
Митрополита Вінніпегу
і всієї Канади

6.X.1964. Торонто, Онт[аріо]*

Дорогий Блаженніший Владико!

З приємністю повідомляю, що сьогодні я вислав Вам пакунок з моїм нарисом св[ятого] Антимінса і з відбитком його на шовку, який Ви подали були мені для зразку. Ласкаво прошу вибачити за деяке спізнення з працею, бо в міжчасі несподівано мав я напад невральгії – сильно боліла голова, й я мусів на два дні зовсім припинити роботу.

Свій нарис св[ятого] Антимінсу цим разом я робив для меліориту, бо така металюва кліша найліпше, найвиразніше відбивається на шовку. Попередня кліша, з якої я дав оце зразок, певно була на літографському камені, тому і на її відбитку на шовку весь рисунок майже зіллявся начорно без переходових півтонів. Через те цей новий рисунок я виконав тушом технікою графіки (загостреними рисами), а півтіні зазначив бронзовою барвою для зм'якшення різкості графічних рисів. І тому добре було б зробити металюву клішу на рясті (клішова сітка), в якій чітко відбились би і графічні риси, і сепієві півтони.

Проте, все це, зрозуміло, залежить від бажання Вашого Блаженства, що я і залишаю на Ваше ласкве рішення і при тому прошу вибачити за свої скромні поради.

Щодо гонорару за досить нележку, як бачиться, працю (одних обличчів опрацьовано понад 12), – то згоджуюся і цим разом на таку ж суму, як було виплачено мені за виконання попереднього рисунку св[ятого] Антимінса, ц[еб]т[о] п'ятдесят долярів. Отож на таку суму і долучаю до цього свою розписку.

З правдивою синовньою пошаною до Вашого Блаженства
Залишаюсь Ваш [Микола Битинський]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 15. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампугу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата.....
Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 465

Микола Битинський

м. Торонто, 6 жовтня 1964 р.

РАХУНОК*

Для Його Блаженства
Блаженнішого Іларіона,
Митрополита Вінніпегу і всієї Канади.

За виготовлення для друку рисунку св[ятого] Антимінса на замовлення
Блаженнішого Владика Митрополита Іларіона належиться гонорару П'ЯТ-
ДЕСЯТ доларів – /\$ 50.000/. –

Микола Битинський

Торонто, Онт[аріо] 6.Х.1964 [року]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 30, арк. 16. Копія. Машинопис.

№ 466

Микола Битинський

м. Торонто, 14 жовтня 1964 р.

14.Х.[19]64 [року]. Торонто^{2*}

Ваше Блаженство, Блаженніший Владико!

Повідомляю, що надісланий Вами чек на п'ятдесят доларів отримав і
сердечно дякую. Тішусь, що мені пощастило своєю працею над св[ятим]
Антимінсом догодити Вашому Блаженству. Щиро дякую – я і дружина – за
цінний для нас Ваш привіт. Бувайте здорові! Бажаю всього найкращого.

З правдивою синовньою пошаною і щирим привітом

Ваш

Микола Битинський

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 17. Копія. Рукопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата.....
Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата.....
Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 11 грудня 1964 р.

11.XII.[19]64 [року]*

Ваше Блаженство, Дорогий Владико!

Без виправдання винна перед Вами, не писала так давно! За листа дуже дякую. Пані Когуська звернулася до мене, також пані Токарік, їх листи дуже зворушливі: я не звикла до такої чемности, такої шляхетности! Причина листів було бажання надрукувати мої статті, що їх замовила колись п[ані] Мілена Рудницька. Звичайно, згоду я дала, надіслали мені аж 100 дол[арів]! Цифра для мене дуже велика. Словом – все дуже добре. Сьогодні одержала чепурненький «Промінь» з моїми статтями. Видано дуже добре. Дякую дуже за допомогу!

Одержала сьогодні «В[іру] і К[ультуру]»: ні слова про церк[овні] справи в США і в зв'язку з Собором, справою арх[ієпископа] Мстислава [Скрипника]. А так хочеться послухати Вашу думку!

Мене дуже зворушила Ваша згадка, Владико, про Миколу Прокоповича. Так забруднили на еміграції його ім'я! А Олекс[андр] Мих[айлович] був його другом зі студентських часів. Спасибі Вам.

Дуже щаслива, що почуваете себе ліпше. А як Ваш зір, все ж таки?

Читаю з увагою «В[іру] і К[ультуру]» і знайшла неточність, а саме. «Ад'ютант» ні в якому разі не був секретар батареї, роти, полку і т[ак] д[алі]. Як емблему секретарства ад'ютант носив аксельбанти – срібний шнур, замотаний на правому плечі широкою петлею – під рукою, а на кінцях цього шнура – ніби то олівці. Ад'ютант був не при особі начальника, а при його канцелярії. Я знаю це, бо мій батько був багато років ад'ютантом – спочатку під час війни 1878 р[оку], в штабі командира корпусу, Столипіна – батька міністра П. Столипіна, а пізніш – в Управі артилерією округи. Там було чоловік 10 ад'ютантів – і тільки. Одними «помічниками» вони не були.

А як Ви ставитесь до обрання митр[ополита] Івана «місцєблєустителем» патріаршого престолу?! І – «блаженство»? Один наш Владика не «блаженний»! Це чисто советська традиція: відзнаку одної особи «оприлюднити» і звести на нівець.

Шлю сердечний привіт і прошу молитов!

Ад'ютантський аксельбант на портреті Филипа (з Ілисаветою) в «Промінь», ч[астина] 11, обгортка. Чому думаєте Ви, що я не вмю молитися? Я молюся весь час внутрішньою, тихою молитвою. Я вірю в Руку Господню над собою, я вірю в чудеса...

Ваша

Н. Полонська-Василенко

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 38, 38 зв. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 468

Володимир Кохан

м. Вінніпег, 17 грудня 1964 р.

Ukrainian Canadian Committee
Headquarters
456 Main Street, Winnipeg 2, Manitoba,
Phones: WH 2-4627 – WH – 3 – 1927
Комітет Українців Канади*
ЦЕНТРАЛЯ

Вінніпег, 17 грудня 1964 [року]^{2*}

Блаженніший Владика
Іларіон Огієнко,
Митрополит Вінніпегу та всьєї Канади,
Вінніпег, Ман[ітоба]

Блаженніший Владико!

З відновленням серії доповідів в цьогорічному зимовому сезоні наша Секція Доповідів звертається до Вашого Блаженства з просьбою виголосити одну, а якщо можливо то й більше доповідів на тему (теми), які Ваше Блаженство будуть вважати за актуальні.

Одночас просимо враз з ласкавою згодою виступити в програмі Секції Доповідів, заподати назви теми (тем) і час виголошення, який був би відповідний для Вашого Блаженства.

В очікуванні ласкавої відповіді, остаємося з глибокою пошаною

КОМІТЕТ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Централя

[підпис] В. Кохан

Екзекутивний директор

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 45, арк. 6. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Комітету Українців Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 469

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 31 грудня 1964 р.

Блаженніший Владика ІЛАРІОН,
Митрополит Української Г[реко]-Православної
Церкви всієї Канади

Вашінгтон, Д. К.
31-го грудня 1964 р[оку]*

Дорогий Владико!

Посилаю для наступного числа невеличку статтейку-проповідь «Спів опівночі». Дякую за надрукування попередньо. Незабаром виходить з палітурні моя книжка «Слов'янські фонемі». Поки що видав українською мовою, бо англійською мовою ця книжка вже 4 роки лежить у друкарні в Німеччині. Я написав листа, щоб повернули мені рукопис, і доведеться самому друкувати, хоч важкувато буде в зв'язку з тим, що я перейшов на пенсію і заробітку не маю.

Якщо не важко буде, не відмовте в Вашій ласкавості вмістити в наступному числі «В[іри] й К[ультури]» оце повідомлення про вихід книжки, яке я при цьому додаю, за що буду широ вдячний.

З нагоди свят Різдва Христового ще раз сердечно вітаю і бажаю здоров'я та радісних свят і щасливого Нового Року.

З любов'ю Ваш

[П. Ковалів]

P.S. Дякую за книжечку «Бог і світ». Дуже цінна праця для виховання дітей.

П[антелеймон] К[овалів]^{2*}

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 28. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Посткриптом дописано від руки дрібними літерами після листа.

К. Теличко

м. Едмонтон, 21 січня 1965 р.

Ukrainian Self-Reliance League
ТОВАРИСТВО УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Edmonton Branch
Едмонтонський Відділ*

303 Юніон Білдінг
Едмонтон, Алберта.

21-го січня 1965 [року]**

До Блаженнішого Владика Іларіона,
Вінніпег, Ман[ітоба]

Ваше Блаженство, Блаженніший Владико!

Не дуже мило мені писати цього листа, але вірте Владико, що обставини заставили. Під час Вашого перебування в Едмонтоні минулої осені, Управа Едмонтонського Відділу ТУС, якого головою я є, влаштувала вам, з правдивої пошани до Вас, належне прийняття, що відбулося в п'ятницю 27-го листопада в Кінг Едвард готелі. По Вашому від'їзду з Едмонтону про це прийняття появився відповідний допис в «Українському Голосі». Прийняття було тепле і допис такий теплий в великій пошані до Вас.

Пізніше появилось нове число «Віри й Культури», в якому було висвітлено Ваше перебування на Заході Канади. В цьому висвітленні жодним словом не згадано за прийняття, що його влаштувала Управа Едмонтонського Відділу ТУС, а натомість є згадка, що прийняття робила інтелігенція. ТУС жодним словечком не згадано. Я не думаю, що тут чиясь була зла воля, а скоріше розглядаю, як певний недогляд.

Але, через цей недогляд я вже одержав декілька листів з широкої Канади від тих, що читають «Український голос» і «Віру й Культуру». Також дехто і з місцевих запитували мене про цей недогляд. Звичайно я нікому нічого ще не відписав і нікому жодного вияснення не давав, а рішив тишком нишком написати Вам, наш Дорогий Владико, цього довірочного листа, щоб попросити Вас, коли це буде можливим, в наступному числі «Віри й Культури» дати такий коротенький допис з виясненням хто саме влаштував і на чию честь, так як було написано в «Українському Голосі», щоб жодних розходжень не було, а цим самим заспокоїть допитливих читачів, а також членів Союзу Українців Самостійників, які щороку роблять Вам відповідні прийняття в Едмонтоні. Вважаю, що зовсім нікому не потрібні ріжні толкування читачів «Віри й Культури» та «Українського Голосу».

З Християнською синівською любов'ю до Вас!

К. Теличко, Голова Управи Едмонтонського Відділу ТУС

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 68, арк. 2. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Товариства Українців Самостійників, Едмонтонський відділ, Канада. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами.

** На документі є відтиск квадратного штампуг: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 471

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 2 лютого 1965 р.

2.II.[19]65 [року]*

Ваше Блаженство! Дорогий Владико!

Спішу подякувати за книжку та подарунок. Але лист такий сумний! Ви писали раніш, що добре бачите, а в цьому, що бачите зле? Може не пасують окуляри? Бо – це страшно для кожної людини, а зокрема для Вас^{2*}. Писали мені Коваліви, що Пант[елеймон] Кіндр[атович] теж перейшов таку операцію, але таки одне око попсоване. Я маю теж якусь чудернацьку хворобу: екзему в середині лівого ока. Теж перешкоджає мені працювати.

Бажаю Вам, Дорогий Владико, швидкого видужання! Коли будете писати мені – відкрийте мені: хто цей автор, що писав «Гора родила мишу?» Його прізвище мені нічого не каже. Мабуть – псевдо?

На все добре, щиро-щиро бажаю всього доброго.

Ваша *Н. Полонська-Василенко*

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 39, 39 зв. Копія. Машинопис.

№ 472

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 20 лютого 1965 р.

Блаженний Владико ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон, Д. К.
20 лютого 1965^{3*}

Блаженніший Владико!

Вчора дістав чергове число «Віри і Культури» і зараз же поспішаю послати огляд Вашої праці «Біблійні студії». Я вже давно збирався писати про неї, але через службові обов'язки не було часу. Лише тепер, перейшовши на пенсію, я мав змогу це зробити. Але мушу сказати, що Ваша праця така цікава, що й тепер ще не пізно про неї писати.

Вже вийшла моя книжка «Слов'янські фонемі», яку незабаром Вам вишлю. З англійським виданням цієї книжки нічого не вийшло, і Університет у Мюнхені відібрав скрипт. Не знаю, що буде далі, порадили мені

---

* На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

^{2*} Відповідь митрополита Іларіона див. док. № 727 (Лист від митр. Іларіона до Н. Полонської-Василенко від 8 лютого 1965 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 397.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

чекати чергового засідання Професорської Ради, яке відбудеться в кінці березня.

Щиро дякую за друкування мого автореферату.

З глибокою пошаною

Ваш відданий [Л. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 29. Копія. Машинопис.

№ 473

К. Теличко

м. Едмонтон, 20 березня 1965 р.

Ukrainian Self-Reliance League
ТОВАРИСТВО УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Відділ в Едмонтоні
Edmonton Branch*

303 Юніон Білдінг

Едмонтон, Алберта

20-го березня 1965 [року]*²

До Блаженнішого Владика Іларіона,
Вінніпег, Ман[ітоба]

Ваше Блаженство!

Цим запрошуємо Вас прибути до Едмонтону і взяти участь в «партії» вечері по вшанованні адв[оката] Івана Дікура з нагоди його призначення головним суддею окружного суду Північної Алберти та одночасне вшанування адв[оката] Петра Лазаровича з нагоди його призначення членом Національної Фільмової Ради. Це вшанування для обох відразу відбудеться в суботу 10-го квітня вечером у залі громади св[ятого] Андрея. Хай Вам буде відомо, що на головного промовця запросили В[исоко]дост[ойного] суддю Івана Соломона з Вінніпегу. Він буде говорити про обох відразу, а решта це будуть привіти.

Вразі було б Вам неможливо приїхати тоді просимо, вразі це для Вас є можливе, прислати на моє ім'я привіти окремо для Дікура, а окремо для Лазаровича. Ці привіти ми відчитаємо на прийняттю, а після передамо їх по приналежності.

З синівською любов'ю до Вас!

За Управу Едмонтонського Відділу ТУС [підпис] К. Теличко, голова

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 68, арк. 3. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Товариства Українців Самостійників, Едмонтонський відділ, Канада. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. На бланку є зображення тризубу.

² На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

№ 474

Українське Національне Об'єднання Канади

м. Торонто, 12 квітня 1965 р.

Нація понад усе!

Наша сила в нас самих!

Українське Національне Об'єднання Канади

Філія Торонто

Ukrainian National Federation of Canada

Toronto Branch

Tel[efon] WA. 1-0231

297 College St[reet]

P[ost] O[ffice]. Box 371.

Торонто*, 12 квітня 1965 [року]^{2*}

До Блаженнішого

Митрополита Іларіона,

Вінніпег, Ман[ітоба]

Слава Ісусу Христу!

Блаженніший Владико,

В день Воскресіння Христового – 25-го квітня ц[ього] р[оку] наша філія організувала півгодинну святочну телевізійну передачу. У зв'язку з цим ми звертаємося до Вас з гарячим проханням – виступити на цій передачі з трихвилинним святочним привітанням.

Ми віримо, що Ви підете на зустріч нашому проханням, а ми, маючи Вашу ласкаву згоду, повідомимо Вас про це, коли і хто технічно оформить Ваше слово.

Згори дякуємо за Вашу ласкаву згоду й остаємося з нашою синівською відданістю до Вас.

Слава Ісусу Христу!

За Управу Філії УНО:

[підпис] І. Безкоровайний – голова

[підпис] О. Максимів – секретар

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 81, арк. 7. Копія. Машинопис.

№ 475

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 25 квітня 1965 р.

Блаженніший і Дорогий Владико!^{3*}

Я і дружина сердечно вітаємо Вас з Святим Христовим Воскресінням і бажаємо в повному здоров'ї і духовній радості святкувати це урочисте свято.

Христос Воскрес!^{4*}

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УНО Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{4*} Текст листа написано на одній стороні великодньої листівки, на якій зображено великодні писанки і надруковано в типографський спосіб поздоровлення з святом.

Щиро дякуємо за прислану нам надзвичайно цікаву і цінну працю «Дохристиянські вірування українського народу». Це дійсно оригінальна праця, такої ще не було. Радий буду дати замітку про неї до «В[іри й] К[ультури]», якщо дозволите і як трохи звільниться місце після інших моїх писань.

Щиро Ваші з любов'ю
Віра і Пантелеймон Ковалеви
25.IV.1965 [року]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 30. Копія. Рукопис.

№ 476

Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко)

м. Нью-Йорк, 4 травня 1965 р.

4-го травня 1965 [року]*

До Його Блаженства,
Блаженішого Іларіона,
Митрополита УГПЦеркви,
Вінніпег, Канада

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Ваше Блаженство, Дорогий Владико!

Сердечно дякую Вам за Великодне поздоровлення, та за листа з 21-го квітня ц[ього] р[оку].

Тішуся, що й далі працюєте на славу Божу і в користь нашої Батьківщини. Я завжди молюся за Ваше здоров'я і буду молитись до кінця мого життя.

В своїйому листі Ви заторкуєте справу поєднання в нашій Українській Православній Церкві. Я вірю і надіюся, що це здійсниться ще з-за нашого життя, про що я й завжди молюся.

На жаль я ще й досі перебуваю в шпитали. Дякую Милосердному Божові, що дозволив мені в день Світлої Пасхи і в Світлий Понеділок помолитися в нашому Свято-Троїцькому Катедральному Соборі і навіть рукоположити в сан диякона і пресвітера знаного Вам Сергія Кіндзерявого-Пастухова.

Обіймаю і цілую Вас сердечно, Ваш з любов'ю собрат у Христі,

† *А[рхієпископ] П[алладій]*
(Архієпископ Палладій)

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 57, арк. 14. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

№ 477

Микита Мандрика

м. Вінніпег, 2 червня 1965 р.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК (УВАН)
У КАНАДІ
UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES (UVAN)
IN CANADA

L'ACADEMIE LIBRE UKRAINIENNE
DES SCIENCES (UVAN)
AU CANADA

P[ost] O[ffice] Box 3597, Station B., Winnipeg 4, Man[itoba], Canada

УВАН засновано в Києві 1918
в Канаді від 1949

UVAN founded in Kyiv 1918
established in Canada 1949*

2 червня 1965 [року]^{2*}

Блаженнішому Іларіонові,
Митрополитові Української Православної
Церкви в Канаді
Вінніпег

Блаженніший Владико!

Ваше Слово, проголошене на переслуханні Королівської Комісії в справі двомовности, 19 мин[улого] травня, було першою публичною маніфестацією української мови в дворічній праці названої Комісії і в стінах Манітобського парламенту, особливо важною ще й тим, що це Слово було з уст заслуженого сеньйора української науки й високого достойника українського народу. Воно набрало широкого розголосу в пресі і здобуло собі щире признание.

Для Королівської Комісії не було зроблено дослівного перекладу вербально, бо це було фактично неможливим і з тактичних причин не конечним. Але для актів Комісії переклад є необхідним, і тому ми його зробили з дуже малими скороченнями, та відіслали до Комісії.

Копію з названого перекладу для Ваших архівів, Блаженніший Владико, знайдете при цьому листі.

Також знайдете тут вирізку з нью-йоркської газети «Свобода» *про наше переслухання*. В інших часописах були надруковані приблизно такі звіти, як в «Українському Голосі», в числі 22-му.

З глибокою пошаною [підпис] (М. І. Мандрика)

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 49, арк. 3. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УВАН у Канаді. Частина тексту надруковано в типографський спосіб з відтворенням у верхній частині бланку печатки УВАН з тризубом і назвою цієї Академії латиною, надрукованою по кругу.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампугу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Лев Биковський

м. Денвер, 21 червня 1965 р.

До: Його Блаженства Митрополита
Всієї Канади д[окто]ра Іларіона
101 Катедральна Евеню
Вінніпег 4, Ман[ітоба], Канада

Дня 21 червня 1965 [року]
Денвер, Колорадо, ЗДА*

ВАШЕ БЛАЖЕНСТВО!

Мені було дуже приємно одержати від вас звістку, що чуєтеся ще на силах нести весь тягар надзвичайно скомлікованих обов'язків та відповідальності. Хтів би щоби це продовжувалося як мога найдовше! Зі своєї сторони стараюся не набридати Вам своїми листами й тим збільшувати Ваше обтяження. Але в даному поважному випадку це слід зробити і дозволяю собі відповісти на Ваш цінний лист з дня 3 червня б[іжучого] р[оку].

Я зробив собі відбитку з листа Публічної Бібліотеки і повертаю його Вам при цьому. Я нічого особливого не можу додати до статті про Вашу, Ваше Блаженство, книгозбірню^{2*}, що її видрукував у Вашому часописі у свій час. Дякую за надіслання листа, який поширює і уточнює зміст тої статті. Аналізуючи цей лист можу сказати, що:

1) що того дня вся Ваша бібліотека була звезена, що про її звезення дійсно я сам рішав, бо не було до кого звертатися і треба було діяти скоро. Термін «варунковий дар», тобто «депозит» найбільш відповідав на майбутнє, про що я думав, хоч протоіерей, який від Вашого імени просив заопікуватися книгозбірною, не ставив ніяких умов, а тільки благав рятувати книгозбірню.

2) В другому пункті листа є помилка: всі Ваші книги були зашиті в мішки і в ніяких скринях не були! Були в тому самому приміщенні скрині від полк[овника] М. Садовського, від д[окто]ра Т. Олесіюка і скрині з частиною майна Холмської Консисторії. Що було в тих скринях не знаю, одна була розбилася і бачив в ній образки... Отже М. Садовський вивіз свої скрині всі, при тому з моєї ініціативи захопив кілька мішків з Вашими книгами – більше він не міг взяти. Вони пропали в [місті] Ласку разом з його збірками, як було згадано в моїй статті. Не пам'ятаю що я квітував, але не Ваші книги, бо вони залишилися у більшості, а скрині-депозит М. Садовського!

Залишилися натомість скрині Холмської Консисторії. Бібліотека Публічна очевидно гамузом всі збірки що були в тому бібліотечному приміщенні рахує на Ваше конто: Ваші, Холмської Консисторії, Садовського, Олесіюка, Коровицького і т[ому] п[одібне]. Не знаючи докладно що там було і до кого належало, тому що точних записів для багатьох українських і польських

* На документі є відгиск квадратного штампу: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

^{2*} Далі в тексті листа всі слова, які стосуються книжок та бібліотеки підкреслено від руки червоним олівцем.

депозитів не велося з огляду на небезпеку зі сторони німців і повстанців. З часом впродовж повстання і після нього деякі депозити були забрані, на-пр[иклад] Гуртка охорони Кресів західних, Садовського і т[ому] п[одібне].

Натомість Ваш депозит, Юра Липи, Галини Липи, Коровицького, УНР, Олесіюка, майно Консисторії і т[ому] п[одібне], там як я виїздив лишалося!? Звичайно що Публ[ічна] Бібліотека про це не знає! Решта майна Холмської Консисторії, що не була вивезена, може й Вашого – ? (протоісрей сказав мені що Ваші книги були тільки в зашитих мішках і я їх перевіз у першу чергу!) очевидно згоріла або була розграбована на Натолінській – про це я тільки чув, що той дом ЗГОРІВ?

Твердження Публ[ічної] Б[ібліоте]ки, що там були німці, відповідає правді! Два-три роки тому Денвер, властиво Денв[ерську] Публ[ічну] Б[ібліоте]ку відвідав директор Ягеллонської Університетської Бібліотеки – д[окто]р Баумгарт, мій давній знайомий. Він відвідав також і мене на дому. Розповідав про долю Публ[ічної] Бібліотеки в Варшаві і багатьох осіб. Він також мені говорив, що там були німці і був в будинку пожар, також про зміни у персоналі і про нове енергійне керівництво. Отже це мабуть правда...

3) Що потім сталося з тими депозитами не знаю. Пані Марія Галун-Бльох, заможна особа, амер[иканська] письменниця укр[аїнського] походження з Денверу, їздила навесні 1965 б[іжучого] року до Амстердаму, Варшави, Кракова і Праги, гляючи за матеріалами для своєї монографії про свій рід – Галун-Пеленських. В тій цілі я дав їй вказівки. Вона, не кажучи про мене нічого, відвідала в Варшаві Публ[ічну] Бібліотеку, переглядала її каталог, що знаходиться на тому самому місці на поверсі в вестібюлі. Для себе вона там нічого не знайшла, але запримітила велику кількість українських і російських карток в тому каталозі. Про це, приїхавши назад до Денверу, мені розповідала.

Я відразу зорієнтувався, що окрім колишнього обов'язкового примірника то були й Ваші книги! Догадувався, що Бібліотека очевидно їх втілила у свій книгозбір, скільки і т[ак] д[алі] не можу сказати – але для орієнтації мій здогад і свідчення пані Галун-Бльох підтверджують повідомлення Публ[ічної] Бібліотеки «що книжки хоч би частично були втілені в книгозбір Публ[ічної] Бібліотеки. Інша справа в якій кількості. Про це не можу сказати. Здогадуюсь, що німецька господарка, розбивши скрині з майном Консисторії взялися і за Ваші мішки... в усякому разі напевно після їхньої господарки ті депозити не були в „порядку” і значно ушкоджені. Отже до деякої міри свідчення Публ[ічної] Бібліотеки в листі може відповідати правді. Проф[есор] Василь Дубровський (Річмонд, Вірджинія) листувався з сучасним керівництвом Публ[ічної] Бібліотеки в якихось наукових справах – його прохання були позитивно полагожені і навіть пропонувалася дальша поміч, але він перелякався і перестав з ними листуватися. Отже це підтверджує легенду, що вони не викинули рештки Ваших книжок і втілили їх у свій книгозбір, тому що нове керівництво більш толерантне до “не польських збірок”, ніж попередній персонал!

4) Інша справа чи вони їм потрібні? Всі укр[аїнські] книжки з Краківських бібліотек були передані в обмін на польські до Львова. Отже очевидно і

Публ[ічна] Бібліотека не дуже потребує укр[аїнські] і рос[ійські] книжки у своєму книгозборі, а тому охоче пропонує подарувати їх Вам. Рішення «Бібліотеки Народовей» буде залежати очевидно від настанови і пропозиції самої Публ[ічної] Бібліотеки, отже можна сподіватися що Вам пощастить і Ви, Ваше Блаженство, отримаєте після довшого часу, хоч би частинно Ваші збірки, а в якій частині то важко наперед сказати. Лишається чекати на вирішення цієї справи, як то вони пишуть при кінці листа і тоді відповідно на це реагувати.

Це все що мені насовується на думку при аналізі їхнього листа.

Зі своєї сторони, нав'язуючи до попереднього з Вами, Ваше Блаженство, листування дозволяю собі повторити запрошення до Денверу – на відпочинок і для виголошення доповіді на черговому засіданні Денверської Групи УВАН – в характері Дійсного Члена УВАН. Дороги ми оплатити не можемо, бо Група ніякими засобами не розпоряджує, але на місці будете нашим милим гостем – маємо на другому поверсі дві кімнати спеціально для гостей, повне утримання і поїздки в гори і т[ому] п[одібне] та на мінеральні радіоактивні купелі. Отже такий відпочинок на яких два тижні Вам вже давно належить і тільки зміцнить Ваше здоров'я, що потрібне не тільки для Вас але і для всіх нас!

Дякую за надіслання «Патрології», належність вже вирівняв, особливо чекаємо на Ваш новий твір про «Передхристиянські вірування укр[аїнсько-го] народу». Доповідь звичайно не на релігійну тему, а науково-організаційну, з царин Вам любих.

Бажано щоби після остаточного полагодження справ з Вашою книгозбірнею моя стаття була перероблена й доповнена, на підставі листа Публ[ічної] Бібліотеки, свідчень згаданих мною осіб і кінця справи. З того могла би вийти маленька окрема брошура зпочатку в Вашім часописі, а потім і окремою відбиткою, охоче у цій справі буду до Вашої, Ваше Блаженство, розпорядимости.

Добре було би щоби й спомини з подорожі архимандрита Іова Скакальського, якого ми всі тут знаємо, також вийшли і окремою відбиткою.

На цьому кінчаю і буду вдячний за дальші відомости в справі Вашої бібліотеки.

З глибокою до Вас пошаною, Ваше Блаженство, чекаємо аж нарешті офіційно Ви станете ПАТРІЯРХОМ Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви, хоч би на чужині, а потім це пошириться і на Край. З останніх відомостей поданих в «Вірі і Культурі» читаємо між рядками що той час вже недалекий!...

Моя дружина і я цілуємо Вашу, Ваше Блаженство, руку і молимо Бога щоби дарував Вам як найдовшого віку і сил для здійснення цього історичного акту!...

Ваш Л. Биковський [ніднус]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 29, арк. 11, 12. Копія. Машинопис.

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 29 серпня 1965 р.

Шлю Вам, Владико, сердечний привіт
і найкращі побажання скл[адаю]*29.VIII.[19]65 [року]^{2*}

Ваше Святейшество, Дорогий Владико!

Не знаю, як почати моє каяття: але вірте в щирість каяття. Я не хочу підшукувати «законні» причини мовчання: їх не було! Але моє життя останніх трьох місяців виснажило мене цілком. Я часто згадувала Вас, Владико, як вистачає в Вас сили для Вашої праці! Я вже не маю її. Крім моєї головної праці – «Історії України», яка розтяглася на 1390 стор[інок] машинопису (праця о[тця] Юрія) і яку я цими днями закінчила, я мала додаткові, то рецензії для УВУ, то стаття про УВУ, і т[ак] д[алі].

А головне – УВУ поновило аудиторії для навчання і мені довелося їздити до Мюнхену й прочитати два окремі курси. Один з них – «Історія Русів» взяв багато часу. Але найгірше було те, що декан П. І. Зайцев удруге опинився під авто: має два пошкоджені ребра і мусить перебувати в шпиталі. Довелося мені взяти виконання обов'язків декана! Себто – їздити до Мюнхену! Віддаль та сполучення такі, що кожна експедиція коштує 2–4 дні! Інакше – половину старечого життя скерувала я УВУ.

Втомлена, а головне – одірвана від моїх думок, повертаюся до «дому» – до тяжкої, покинутої наукової праці, до моєї могили долі місцевого побуту. Тут у мене є кілька «клієнтів», яким я мушу якось допомагати. От так і пройшло літо зо всіма його пакостями: вітрами, дощами, неймовірними змінами погоди. Літа не було! Була суцільна «малярія» з різкими коливаннями температури. Жертвою її став наш бідний о[тець] Юрій. Його давня хвороба – хронічний бронхіт з емфіземою легень – приковала до хати майже на все літо. Хворий він гостро з січня, але весь час чекали літа, сонця. Лікар вважає стан дуже загрозливим, впорскували пеніциліну, але не дало полегшення.

Ми часто згадуємо Вас, бо обидва любимо й шануємо Вас і подивляємо Вашій енергії.

Я була дуже рада познайомитися з Вашою панею Іроїдою. Багато розмовляли про Вас. Вона дуже подобалася мені. Просила її передати Вам мій привіт.

Тепер одна думка: налагодити викладання в УВУ, потрібні слухачі. За книжки щиро дякую. Буду писати окремо.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 40, 40 зв. Копія. Машинопис.

* Відповідь митрополита Іларіона див. док. № 733 (Лист від митр. Іларіона до Н. Полонської-Василенко від 2 вересня 1965 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 400.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 5 листопада 1965 р.

Блаженніший Митрополит
Д[окто]р Іларіон
Вінніпег

Вашінгтон, Д. К.
5-го листопада 1965 [року]*

Дорогий Владико!

Щиро дякую за надіслане останнє число «В[іри й] К[ультури]» з закінченням мого автореферату «Лексичний фонд». У звіті за видавничий рік я довідався, що нібито в ч[астині] 7 була надрукована моя рецензія на Вашу книгу «Дохристиянські вірування українського народу». Я перевірів це число, але там навіть мого прізвища немає. Після того я перевірів свої копії і знайшов цю копію в себе, власне, копію мого огляду Вашої книги, який передавався в Нью-Йорку через радіо на Україну. Виходить, що до «В[іри й] К[ультури]» я ще не посилав цієї рецензії. Я посилав був ще раніше рецензію на Вашу іншу книгу в справі перекладу Біблії, але ця рецензія так і не появилася друком, можливо, загубилась.

Тепер посылаю автореферат на другу мою працю «Слов'янські фонети». Він невеличкий і цілком вміститься в одному числі.

Тільки що довідався про те, що Ви перенесли важку операцію. Я і дружина висловлюємо Вам, Дорогий Владико, наше щире співчуття і бажаємо Вам якнайшвидше виздоровіти і так само невтомно працювати, як було досі.

З побажанням здоров'я

щиро Ваші [П. Ковалів з дружиною].

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 31. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 481

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 5 листопада 1965 р.

†
The Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
The Most Reverend Archbishop Metropolitan
John Theodorovich
123 Grassmere Road, Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
СПИСКОП БОРИС

322 Баннерман Аве[ню]
Вінніпег 4, Ман[ітоба] Канада

Листо[ада] 5, 1965 р[ік]^{2*}

Ваше Преосвященство, Дорогий Отче, Владико!

Духовний Союз наших Церков є Союз єднання в молитві перед Богом і в любові поміж собою.

В дусі цього нашого єднання я пишу до Вашого Преосвященства цього листа.

Наша Церква тепер робить важний крок на путі її життя. Вона, рішенням Собору її Єпископів, поставляє в сан Єпископа, як Вікарія Митрополита, Високопреподобного о[тця] Архимандрита Олександра Новицького. Свята Хіротонія буде подана йому в м[істі] Чикаго, Ілл[інойс], в Катедральному Храмі Святого Рівноапостольного Князя Володимира, у Воскресний День 21-го цього м[ісяця] листопада.

В імені Церкви я прошу Ваше Преосвященство о Ваші молитви і вияви Вашого благословення до цього важного моменту з життя нашої Церкви, як і до особи самого Ставленника.

З любовію у Господі Нашім [підпис] † Іоанн, Митрополит

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43. арк. 12. Копія. Машинопис.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Православної Церкви в США. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом. В тексті є підкреслення від руки олівцем.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 3 грудня 1965 р.

Високоблаженніший Владика
ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашінгтон, Д. К.
3-го грудня 1965 року*

Дорогий Владико!

Сердечно дякую за щирого й теплого листа від 8-го листопада ц[ього] р[оку] і ще раз висловлюю моє співчуття і бажаю якнайшвидше стати на ноги і провадити невтомну працю на добро народу та його Церкви.

Велика відстань не дозволила нам ближче зустрітись, але я не покладаю надії, що ми таки побачимось, коли Ви видужаєте і прибудете до нас на відпочинок. Ми будемо дуже раді вітати Вас, Дорогий Владико, у себе. Зокрема в Вашингтоні є багато дечого цікавого з історії Америки. Я маю власне авто, і є можливість все побачити.

Я давно мрію побувати в Вінніпегу (в Торонто я вже був) й Вас відвідати, але немає нагоди здійснити цю мрію. Минулого року о[тець Семен] Савчук викликав мене телефоном виступити з привітанням на відкритті будинку Колегії св[ятого] Андрія при Манітобському університеті, але я був тоді хворий після операції катаракти ока.

Посилаю для «В[іри й] К[ультури]» рецензію на Вашу капітальну працю «Дохристиянські вірування українського народу», про яку Ви просили мене написати.

Сердечно вітаємо з наближенням свят Різдва Христового і з Новим Роком і бажаємо зустріти ці свята в повному здоров'ї.

Щиро Ваші віддані Вам
з християнською любов'ю

[П. Ковалів з дружиною]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 32. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Петро Волиняк

м. Торонто, 7 лютого 1966 р.

Нові Дні
УНІВЕРСАЛЬНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

Nowi Dni
Ukrainian Monthly 187 Yarmouth Rd.
Toronto 4 Ontario Canada*
7 лютого 1966 р[оку]^{2*}

Блаженніший Митрополит Іларіон,
Вінніпег, Манітоба.

Ваше Блаженство, Дорогий Владико!

Хочу повідомити Вас, що я знайшов спосіб видрукувати Ваше різдвяне посланіє в лютневому числі, бо як я писав Вам уже, воно спізнилось на січневе. Я, як побачите з лютневого числа, використав для цього листування.

Дуже просив би Вас прислати великоднє посланіє вчасно і я його охоче видрукую.

Хочу з Вами порадитись у справі патріярхату. Я Вам колись уже казав про це як був у Вас у Вінніпезі кілька років тому. Ви тоді нічого певного не сказали і я цю справу зачіпав лише побіжно. Не знаю, чи Ви звернули увагу що редактор «Вісника» закинув мені був, що я в цих справах не фахівець і що не личить мені в це діло «влипати». Я те промовчав, але в лютневому числі я знову побіжно цю справу порушую.

Якщо Ви даєте згоду, то я міг би її цього року порушити^{3*} ґрунтовно, – написати спеціальну статтю в «Нових Днях». Якби хтось інший узявся за це, то я був би радий і, звичайно, охоче дав би місце на неї.

Я вважаю, що Ви єдиний і дуже добрий кандидат на патріярха. Знаю також, що наші владики будуть проти і вишукуватимуть усякі можливі й неможливі «гачки», щоб цю справу загальмувати. Та в демократичних умовах можна багато зробити, якщо підняти народ. У всякому разі я вважаю, що цю справу треба ставити перед громадянством тепер. Це складна річ і її треба солідно прилюдно обговорити, треба цю ідею «вносити», щоб вона стала «кровною» для багатьох людей. А на це треба багато часу. Хотів би знати Вашу думку про це.

Я в цьому тепер готовий на все, хоч лише в рамках світського журналу, себто я лише скерую громадянство на обговорення цієї проблеми. Ваш виступ на останньому соборі у справі УАПЦ під проводом бл[аженої] пам'яти Митрополита Василя [Липківського] повністю розв'язує мені руки. До речі, на вечорі «Нових Днів» у Чікаго це питання теж піднімав п[ан] Яременко. А

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку місячника «Нові Дні». Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і англійською мовами. В центрі надруковано зображення вершника на коні, з факелом в руках, під ним напис: «NOVI DNI».

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: «Архіву св. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТРОП. ІЛАРІОНА».

^{3*} Зверху допис від руки: «цю справу».

то визначний діяч УАПЦ ще з України. І дядько толковий. І крутий. Я в січневому числі не написав усього. Мені здається, що я на них можу трохи вплинути.

Було б дуже добре, щоб Ви ще десь повторили це. У такому випадкові дайте знати, щоб я це відзначив у «Нових Днях». Часом мала вістка може мати більше значення, ніж велика стаття.

Ото на це все я й хотів би мати Ваші вказівки. Мені здається, що мусимо мобілізувати «верхи», бо ми часто знижуємось до низів, які багато шумлять, але значення той шум не має.

Як Ви там себе почувате тепер? Як здоров'я? Держіться, відпочивайте більше, бо роботи великої тепер дуже багато.

Чекаю на листа.

З щирим привітом і пошаною

[П. Волиняк]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 37, арк. 15. Копія. Машинопис на бланку.

№ 484

Митрополит Никанор (Абрамович)

м. Карлсруе, 22 лютого 1966 р.

МИТРОПОЛИТ
УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

METROPOLIT
DER UKRAINISCHEN AUTOKEPHALEN
ORTHODOXEN KIRCHE*
22.Feb 1966*

ЙОГО БЛАЖЕНСТВУ,
Блаженнішому Д[окто]р[у] ІЛАРІОНУ
Митрополиту Української Греко-Православної
Церкви в Канаді*.

Ваше Блаженство!

Надіслані Вами дві Ваших книжки одержав. Сердечно дякую за пам'ять і книжки. «Канонізація Святих в Укр[аїнській] Церкві» дуже цікава праця. Між іншим проф[есор] Є. Є. Голубинський твердить, що Великий Князь Ярослав Мудрий «признавався Святим». Підстави – побожне життя і храмовтвореніє. Відомий французький візантолог Шарль Діль стверджує, що «західні мандрівники на власні очі бачили бані чотирьохсот церков Ярослава Мудрого». Проф[есор] Голубинський не згадує, коли святість Ярослава і чому – були заквестіоновані. Згадує він про святість Ярослава на ст[ор]ін-

* Текст листа надруковано на машинці на бланку митрополит УАПЦ Никанора (Абрамовича). Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською і німецькою мовами. В центрі надруковано зображення хреста.

²* Це відтиск спеціального штампуну для позначення дати.

³* На документі є відтиск квадратного штампуну: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

ках] 351, 575, 594 своєї праці: Історія канонізації Святих в Русской Церкви (вид[ання] перше).

Хотілося б знати Вашу думку про це*.

З правдивою любов'ю у Христі – [Ваш Никанор]^{2*}

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 54, арк. 7. Копія. Машинопис.

№ 485

Наталія Полонська-Василенко

м. Дорнштадт, 4 квітня 1966 р.

4.IV.[19]66 [року]^{3*}

Христос воскрес!

Ваше Блаженство, Дорогий Владико!

Вітаю Вас з вічно новою, вічно чудесною радістю: Христос Воскрес!

Бажаю Вам здоров'я, успіхів, довгих років Вашої плідної праці!

Стежу по можливості за вістями про стан Вашого здоров'я. З скількох небезпечних хвороб Ви, милість Бога, благополучно виходите.

Про себе – що можу сказати? Де мені рівнятися з Вами? А я вже підупадаю на силах. Після смерті П. І. Зайцева я декан Філосо[фського] Факультету УВУ. Тяжка праця, бо надто багато перешкод. Головна та, що УВУ не має ґрунту під ногами. Немає української підтримки. Коли ми розпочинали працю, в минулому році, то були переконані, що і окремі особи, головне наші доктори, а ще більше українські установи підтримають УВУ – ніхто ані пфеніга не дав за весь час. Ми живемо тільки на німецькі субсидії, а Ви кажете, який гіркий хліб з чужих рук. А німці знають: як потрібний УВУ українській громаді.

Як допомагають українці УВУ? Укр[аїнський] Като[лицький] Ун[іверситет]т заснований в Ульмі арх[ієпископом Йосипом] Сліпим. Він не тільки конкурує тим, що забирає студентів – найбільша небезпека в тому, що на нього ідуть всі пожертви католиків. А православні закидають тим, що УВУ – католицький! Як добре б було, якби Ви в «В[ірі] й К[ультурі]» сказали б кілька слів про УВУ. Його устав, традиції! Хоч би на обгортці, як про «Університет» НТШ.

За дарунок (5 д[оларів]) дякую^{4*}. Шлю сердечний привіт,

Ваша

Н. Полонська-Василенко

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 59, арк. 41, 41 зв. Копія. Машинопис.

* Відповідь митрополита Іларіона див. док. № 736 (Лист від митр. Іларіона до митрополита Никанора (Абрамовича) від 6 березня 1966 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 401.

^{2*} Після підпису є відтиск штампу митрополита Никанора (Абрамовича) з адресою на німецькій мові.

^{3*} На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву святих Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТРОП. ІЛАРІОНА”.

^{4*} Дописано Н. Полонською-Василенко від руки.

№ 486

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 24 червня 1966 р.

Блаженніший Владика ІЛАРІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади

Вашингтон, Д. К.
24-го червня 1966 р[оку]*

Блаженніший і Дорогий Владико!

При цьому надсилаю чергову статтю «Книжка про канонізацію святих в українській Церкві». Хоч подібний огляд уже поданий в останньому числі «Віри і Культури», а проте в мене цей огляд написаний в іншому дусі і становить собою виклад цілої Вашої праці.

Я вже закінчив друк названої раніше праці «Українська мова» і цими днями передаю до літографії, так що через два-три тижні книжка вийде в світ. Це має бути посібник для студентів слов'янських відділів університетів і для ширших кіл української громадськості.

Довідався, що Ви знову пройшли важку операцію, і радий, що Бог і далі оберігає Ваші сили для праці на добро рідної Церкви і Культури. Співчуваю Вашому терпінню і висловлюю разом з дружиною наші найкращі побажання Вам якнайшвидшого видужання.

Щиро відданий з любов'ю у Христі Ваш

[П. Ковалів]

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 33. Копія. Машинопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампугу: «Архіву свещ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

Президії Українського Національного Об'єднання Канади

м. Торонто, 29 серпня 1966 р.

НАЦІЯ ПОНАД УСЕ!

НАША СИЛА В НАС САМИХ!

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ КАНАДИ
ІНКОРПОРОВАНЕ
ПРЕЗИДІЯ

Торонто*, 29 серпня 1966 [року]^{2*}

ДО БЛАЖЕННІЙШОГО ІЛАРІОНА
МИТРОПОЛИТА УКРАЇНСЬКОЇ
ГРЕКО-ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ВСІЄЇ КАНАДИ
в Вінніпегу, Ман[ітоба]^{3*}

Блаженніший Владико!

Президія Українського Національного Об'єднання Канади, має велику шану запросити Ваше Блаженство взяти особисту участь у характері почесного гостя у Крайовому з'їзді Українського Національного Об'єднання і братніх організацій, що відбудеться у днях від 8 до 10 жовтня 1966 р[оку] в Торонто.

З нагоди Крайового з'їзду УНО відбудеться дня 8 жовтня 1966 р[оку] о 6.30 год[ині] конференційний бенкет в концертній залі – готелю Роял Йорк у Торонто.

Президія Українського Національного Об'єднання Канади має велику шану просити Ваше Блаженство до участі в конференційному бенкеті в характері почесного гостя.

Почесними промовцями на конференційному бенкеті будуть: дост[ойний] Ж. Маршан, федер[альний] Міністер Горожанства й Іміграції, вельмишановний Голова ПУН, Олег Штуль-Жданович з Європи.

До участі в Конференційному Бенкеті є також запрошені представники провінційного Уряду Онтаріо, Сенатори, Посли Федерального парламенту Канади та другі визначні особи політичного і суспільно-громадського життя.

Президія Українського Національного Об'єднання буде вважати великою честю вітати Ваше Блаженство на конференційному бенкеті УНО в Торонто. Просимо Ваше Блаженство про Архипастирське Благословенство і привітання, яке Президія УНО бажає помістити в конференційній програмі УНО.

---

* Текст листа надруковано на машинці на бланку УНО Канади. Текст бланку надруковано в типографський спосіб українською мовою.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

^{3*} Митрополит Іларіон відмовився взяти участь в урочистостях через недугу, але надіслав своє благословіння, див. док. № 737 (Лист від митр. Іларіона до УНО в Канаді від 1 вересня 1966 р.) // *Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907–1968)...* – Т. 2. – С. 402.

Остаємо з виявами глибокої пошани і відданости за Президію УНО Канади

[підпис] М. Плав'юк, Голова [підпис] М-р Є. Мاستикаш, Секретар

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 81, арк. 8. Копія. Машинопис.

№ 488

Ювілейний комітет Української Православної Церкви в Сполучених штатах Америки

м. Пасаїк, 19 вересня 1967 р.

Silver Anniversary Committee
of the
Ukrainian Orthodox Church of the U[nited] S[tates of] A[merica]
47 Hope Avenue
Passaic, New Jersey 07055

Дня 19-го вересня 1967 р.*

До Його Блаженства,
Блаженнішого Митрополита Іларіона

Ваше Блаженство, Блаженніший Владико!

Нам припала честь сповістити Ваше Блаженство, що, з благословення Блаженнішого Митрополита Іоана, Шостий Собор Української Православної Церкви в США відбудеться в днях 5–8 жовтня 1967 року в храмі св[ятого] Володимира в Парма, Огайо.

З нагоди цього Собору, дня 7-го жовтня, відбудеться Бенкет, під час якого наша Митрополія відзначить двадцятип'ятиріччя єпископського служіння Високопреосвященного Архієпископа Мстислава Скрипника, Голови Консисторії нашої Церкви, щоб цим не тільки підкреслити свою пошану до нього, але і свою вдячність за його провід і безперебійну працю, які позначилися загально відомими всій українській збірності досягненнями.

Ми уклінно прохаємо Вас, Ваше Блаженство, прийняти участь у звеличенні цього ювілею Високопреосвященного Архієпископа Мстислава в найбільш можливий для Вас спосіб, за що наша Церква, як теж і Ювілейний Комітет будуть Вам вдячні.

З синівською любов'ю й пошаною Ваші,

(Митр[офорний] Прот[оіерей] Т. Форостій – Голова)

[підпис]

(Священик Петро Мелех – Секретар)

[підпис]

Адреса для надіслання привіту: Silver Anniversary Committee
2280 West 11-th Street
Cleveland, Ohio 44111

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 81, арк. 9. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штамп: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

№ 489

Пантелеймон Ковалів

м. Вашингтон, 22 вересня 1967 р.

Вашінгтон, Д. К.
22. вересня 1967 р[оку]*

Блаженніший і Дорогий
Владико!

Щиро дякую Вам за листа від 17-го вересня ц[ього] р[оку] і за сердечні побажання. На жаль, ближчим часом не зможу прислати статті, бо в зв'язку з переїздом до Нью-Йорку все спаковано.

Операцію ока відкладено ще на деякий час, принаймні наступну перевірку призначено аж на липень 1968 року.

У Вашингтоні я буду тільки до 15-го жовтня. Моя нова адреса:
215 Cozine Ave. Apt. 9E
Brooklyn, N.Y. 11207.

Сердечний привіт від нас обох з дружиною
З відданістю Ваш

[П. Ковалів]

ЦДАЛМЛ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 44, арк. 34. Копія. Рукопис.

---

* На документі є відтиск квадратного штампугу: "Архіву свящ. Т. Міненко. Дата.....
Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА".

Митрополит Іван (Теодорович)

м. Бала Кінвід, 24 травня 1968 р.

†
The Ukrainian Orthodox Church
of the
United States of America
The Most Reverend Archbishop Metropolitan
John Theodorovich
123 Grassmere Road, Bala Cynwyd, PA*

ЙОГО ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО
МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН
Копія Консисторії У[країнської]
Г[реко]-Пр[авославної] Церкви в Канаді
Вінніпег, Ман[ітоба], Канада

Травня 24, 1968 [року]^{2*}

ВАШЕ ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНСТВО,
ДОРОГИЙ ВЛАДИКО МИТРОПОЛИТЕ,
І ДОРОГІ МЕНІ ЧЛЕНИ КОНСИСТОРІЇ!

Сердечна подяка за ласкаве запрошення взяти участь в урочистостях святкування 50-літнього життя Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Коли я отримав Ваше запрошення, я знайшовся в утрудненню: дати близькі до Вашого святкування в Саскатуні були вже в нас призначені для наших певних активностей Церкви. Мені треба було чекати повороту Вл[адика] Мстислава[Скрипника] з Тегерану і з Німеччини, щоби уложити іншу схему наших активностей. Він кілька днів тому повернувся з цієї подорожі і вчора я мав нагоду бачитися з ним і уложити інші дати наших активностей.

Я з радістю приймаю Ваше запрошення. 23 незабутніх років я служив Церкві в Канаді і вона мені дорога. Я хочу бути учасником святкувань 50-ліття її життя.

Я маю на мислі лет до Вінніпегу, 3-го липня. 4-го з Вінніпегу потягом до Саскатуну. 5–7 в Саскатуні. Я буду дуже вдячний Консисторії, коли вона дасть мені її сугестії щодо лету, до часу його і до подорожі потягом. Я думав, що з Вінніпегу, в тім часі, буде від'їздити делегація до Саскатуну і я не буду «одиноким подорожнім».

До радісного побачення. Милості Господні нехай окривають всіх нас.

З любов'ю

[підпис] Іоанн Митрополит

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 43, арк. 13. Копія. Машинопис.

* Текст листа надруковано на машинці на бланку Української Православної Церкви в США. Текст бланку надруковано в типографський спосіб готичним шрифтом. В тексті є підкреслення від руки олівцем.

^{2*} На документі є відтиск квадратного штампку: «Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА».

№ 491

Архієпископ Мстислав (Скрипник)

м. Саут Баунд Брук, 16 жовтня 1968 р.

Consistory of the
Ukrainian Orthodox Church of the U. S. A.

Mstyslaw S. Skrypnyk
Archbishop of New York and President of the Consistory

жовтень 16, 1968*

Його Блаженство,
Блаженніший ІЛАРІОН
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
Вінніпег, Ман[ітоба] Канада.

P[ost] O[ffice] Box 595
South Bound Brook, N.J. 08880
Phone: Elliot 6 – 0090

Ваше Блаженство, Блаженніший Отче Владико,

З доручення Блажен[ішого] Владики Митрополита ІОАНА і членів Со-
бору Єпископів нашої Церкви в США повідомляю, що в неділю 13 жовтня
ц[ього] р[оку] відбулася надзвичайна сесія Собору Єпископів, присвячена
потребам Української Православної Церкви в країнах Південної Америки.

Маючи на увазі тяжке положення нашої Церкви в Аргентині, Бразилії,
Венесуелі й Парагваї, зокрема через велику недостачу в тих країнах ук-
раїнських православних священників, Собор Єпископів прийшов до однозгід-
ного висновку, що піднести тамошнє церковне життя може лише і тільки
присутність постійного Єпископа.

У зв'язку з цим Собор Єпископів обрав на становище Єпископа-Вікарія
Митрополита УПЦеркви в США для країн Південної Америки В[исоко]-
пр[еосвященного] о[тця] Архімандрита Іова (Скакальського), наречення яко-
го відбудеться в Церкві – Пам'ятнику у Св[ятого] Ап[остола] Андрея в
С[оборі] Банд Бруку, Н[ью] Дж[ерсі] США в суботу 9 листопада, а хіротонія
там же в неділю 10 листопада ц[ього] р[оку].

Повідомляючи Вас про це, і одночасно, від імені Блажен[ішого] Митро-
полита Іоана і членів Собору Єпископів прошу Вас, Дорогий Отче Владико,
про Ваші молитви в день наречення й хіротонії нашого Обранця, щоб Боже-
ственна Благодать й дала йому силу та вміння нести тяжкий хрест єпис-
копського служіння Богові, Його Св[ятій] Українській Православній Церкві
і многострадальному Українському Народу.

З любов'ю у Христі

† Мстислав
Архієпископ

ПС. М[іж] ін[шим] саме тепер Вл[адика] Митрополит Іоан перебуває в
шпиталі, але маємо в Бозі надію, що вже цими днями вийде з нього. Бажаю
Вам, Дорогий Владико, багато кріпкого здоров'я й залишаюсь щиро Вам
відданим у Христі.

Еп[ископ] Мстислав

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 53, арк. 3. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампугу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата.....
Джер. Архів МИТР. ІЛАРІОНА”.

Архієпископ Мстислав (Скрипник)

м. Саут Баунд Брук, 19 липня 1969 р.

Consistory of the
Ukrainian Orthodox Church of the U. S. A.

Mstyslaw S. Skrypnyk
Archbishop of New York and President of the Consistory

Липень 19, 1969 [року]*.

Блаженнійший ПАПІОН,
Митрополит Вінніпегу і всієї Канади
Вінніпег, Ман[ітоба] Канада

P[ost] O[ffice] Box 55
South Bound Brook, N.J. 08880
Tel[ephone]: El 6 – 0090

Ваше Блаженство,
Дорогий Отче Митрополите,

Маю честь сповістити Вас, а через Вас і очолену Вами Українську Греко-Православну Церкву в Києві, що 8–11 липня ц[ього] р[оку], в м[істі] Мюнхені в Німеччині, відбулися спільні засідання Ради Митрополії й Передсоборної Комісії Української Автокефальної Православної Церкви на Еміграції, на яких остаточно визначено дату Надзвичайного Собору Української Автокефальної Православної Церкви на Еміграції та устійнено порядок нарад цього Собору. Собор відбудеться в днях 12, 13 і 14 вересня 1969 р[оку] в Оттбурні під Мюнхеном у Німеччині, в приміщеннях Інституту Євангелицьких Діаконіс, а головним його завданням являється обрання наступника по бл[аженної] п[ам'яті] Митрополитові Никанорові [Абрамовичу], як рівно ж нового складу керуючих Митрополією УАПЦеркви органів.

Сповідуючи про надзвичайний Собор нашої Митрополії, водночас звертаюсь до Вас в імені Власному та Ради Митрополитної з сердечним проханням звеличити наш Собор Вашою особистою присутністю на ньому. Коли б Ваша особиста присутність була неможливою, тоді просимо не відмовити прислати на цей Собор хоч би одного представника Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Міцно Вас обнімаю й залишаюсь щиро Вам відданим у Христі

† Мстислав

Мстислав, Архієпископ,
Тимч[асовий] Заступник Митрополита
Української Автокефальної Православної
Церкви на Еміграції.

Копія В[исоко]преосвящ[енному] Андрієві [Метюку],
Архієпископові Едмонтону і Зах[ідної] Канади.

ЦДАМЛМ України, ф. 1294, оп. 1, спр. 53, арк. 4. Копія. Машинопис.

* На документі є відтиск квадратного штампу: “Архіву свящ. Т. Міненко. Дата..... Джер. Архів МИТР. ПАПІОНА”.

Іменний покажчик

А[...] – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 353, 354

Абашидзе – див. *Антоній (Абашидзе)*.

Авксентів В. – голова Ради Братства Св. Покрови при українських Пасторських богословських курсах, м. Каліш (Польща). 209

Акуліна Францівна – згадується у листі від І. Мислінського. 75

Александр (Олександр) Хіра (17.01.1897, с. Вільхівці, нині Тячівського р-ну Закарпатської обл. – 23.05.1983, Караганда, Казахстан) – єпископ Мукачівський УГКЦ, український церковний діяч. 19.12.1920 рукоположений на священника єпископом Мукачівським Антоном (Паппом). 1920-1922 – капелан, 1922–1924 – священник у Тячівському районі. З 1924 – духівник, професор канонічного права та історії церкви в Ужгородській духовній семінарії. З 1925 очолював місійне Товариство ім. св. Йосафата. 1930 – папський капелан. 1933 титулований папським шамбеляном і радником єпископської Консистоїї. 1934–1939 – ректор Ужгородської духовної семінарії. 1943 Пієм XII призначений папським прелатом. 1944 Теодором (Ромжею) призначений генеральним вікарієм Мукачівської єпархії УГКЦ і 19.12.1944(?) таємно хіротонізований. 10.02.1949 засуджений до 25 років ув'язнення з позбавленням громадянських прав на 5 років. У 1949–1956 відбував покарання в таборах Тай-

шету і Кемерово. 7.01.1957 засуджений до 5 років примусових робіт без права повернення в Україну. У 1957 працював на копальнях у Караганді Казахської РСР. Душпастирював серед прихильників УГКЦ в КазРСР, висвячував священників УГКЦ, в т.ч. свого наступника о. Івана Семедія (1978). 275

Алмазов Олексій Дмитрович (06.01.1886, Херсон – 13.12.1936, Луцьк) – український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. 1917 організував у Києві Гарматний дивізіон двобатарейного складу (згодом – у складі 1-ої Запорізької дивізії), який у січні 1918 обороняв Київ від більшовицьких військ. Наприкінці березня 1918 у Харкові переформував його у Запорізький кінногірський гарматний дивізіон («алмазівці»). Учасник I-го Зимового походу. З 1921 в еміграції у Чехо-Словаччині та Польщі. Закінчив Українську господарську академію в Подєбрадах. З 1930-х – у Луцьку працював інженером-гідротехніком, брав участь в українському громадсько-політичному житті Волині. 223

Ананій – див. *Сагайдаківський Ананій*.

Анастасій (Грибановський Олександр Олексійович) (6.08.1873, с. Братки Борисоглібського пов. Тамбовської губ. – 9(22).05.1965, Джорданвіль, США) – митрополит РПЦЗ. 1898 прийняв чернечий постриг з ім'ям Анастасій. Від 1901 – ректор Московської духовної

семинарії, архимандрит. 29.06.1906 хіротонізований на єпископа Серпуховського, вікарія Московської єпархії. Від 1914 – єпископ Холмський та Люблінський. У 1920–1921 очолював Російський комітет у Константинополі. З 1924 опікувався справами Російської духовної місії в Єрусалимі, відвідував Східні патріархати, брав участь у роботі російського закордонного церковного управління. 1936 обраний першоєрархом РПЦЗ в Югославії. 1944 переїхав до Відня, опікувався церковними справами та справами біженців. З липня 1945 переїхав до Мюнхена (Німеччина), згодом до Швейцарії, де опікувався відновленням церковних структур у країнах поселення російської еміграції. У жовтні 1950 разом з Синодом РПЦЗ переїхав до США. 292

Анатолій Іванович – див. *Зморевич Анатолій Іванович*.

Андреадіс Галина (Алла) Минаївна (справжнє прізвище – **Минаїв**) (17.09.1928, Запоріжжя – 28.12.2002, Нью-Йорк) – співачка (меццо-сопрано) українського походження; працювала у США та Аргентині; солістка Оперного театру м. Буенос-Айреса. 583

Андрей Метюк (Митюк) (світське ім'я – **Григорій**) (3.01.1898, с. Тереміна Грубешівського пов. на Холмщині – липень 1985, Глен Іден поблизу Вінніпега) – митрополит Вінніпегу і всієї Канади, Першоєрарх УГПЦ Канади, український релігійний діяч. Учень І. Огієнка. Висвячений на священника 1924. У 1937–1938 – о. декан в м. Грубешові на Холмщині, репресований польською владою. З 1940 служив у Холмсько-Підляській єпархії, з 1941 – член Холмсько-Підляської духовної консисторії, з 1944 – її голова, у 1943–1944 викладав у Холмській духовній семінарії. 1944 емігрував до Швейцарії. 05.05.1948 переїхав до Канади. У 1951–1952 – протопресвітер, викладач Богословського факультету Колегії Св. Андрея у Вінніпезі. З 1952 – секретар духовної консисторії, з 1955 – заступник голови президії консисторії УГПЦ в Канаді. З 1958 – настоятель собору св. Івана в Едмонтоні, адміністратор Західної

Єпархії. Перший український єпископ у Канаді, висвячений митр. Іларіоном та архієп. Михаїлом (Хорошим). З 5.07.1959 – єпископ Едмонтону та Західної Канади, з 1963 – архієпископ. З 1975 – митрополит Вінніпегу і всієї Канади, первоєрарх УГПЦ. 42, 45, 306, 373, 486, 451, 541, 570, 614

Андрей Шептицький (29.07.1865, с. Прильбичі (тепер Яворівського р-ну Львівської обл.) – 1.11.1944, Львів) – митрополит УГКЦ (з 17.12.1900), граф, видатний український церковний, культурний та громадський діяч, доктор права, філософії та теології. Депутат Галицького сейму і член палати австрійського парламенту у Відні. 1906 очолював делегацію до імператора Франца Йосифа I, яка поставила питання про надання українцям рівних прав з іншими народами Австро-Угорської монархії. 1905 заснував церковний музей (нині Національний музей ім. митрополита А. Шептицького). Підтримував діяльність українських культурно-просвітницьких товариств «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар». 1901 заснував чин св. Теодора Студита. 1907 добився призначення єпископа для США, а 1912 – для українських поселенців у Канаді. Після окупації Львова російськими військами 18.9.1914 був заарештований і вивезений спочатку до Києва, а згодом – до Росії. У 1917 після звільнення у Києві призначив о. Михайла Цегельського екзархом для католиків візантійського обряду в Україні, налагодив контакти з провідними діячами УЦР. З жовтня 1918 – член Української Національної Ради ЗУНР–ЗУОНР. За його ініціативою було засновано Львівську греко-католицьку академію (1928), Богословське наукове товариство (1929), Український католицький інститут церковного з'єднання ім. митрополита Рутського (1939). 22.12.1939 таємно висвятив на єпископа свого наступника Й. Сліпого. 1941 очолив Українську Національну Раду, а у 1944 – Всеукраїнську Національну Раду. Під час II Світової війни ставив питання про об'єднання всіх християн України навколо Київського патріархату у єдності з Римським престолом. 30,

31, 36, 40, 177, 193–196, 253, 255, 263, 265, 270, 271, 276, 280, 281, 283, 285, 287, 289

Андрієвський Дмитро Юрійович (27.09.1892, с. Бодаква Полтавської губ. – 30.08.1976, Дорнштадт) – український політичний діяч і публіцист, член ОУН (з 1929), інженер. У 1920-х емігрував у Бельгію. В листопаді 1927 на 1-й Конференції Українських Націоналістів у Берліні обраний до складу Проводу Українських Націоналістів. Очолював Українську Національну Раду в Брюсселі. 28.1.–3.2.1929 брав участь у роботі I-го Конгресу Українських Націоналістів у Відні, за дорученням Проводу очолив політичну референтуру ПУН. У 1930-х – референт зовнішньої політики ОУН. З 1940 – один із лідерів ОУН під проводом А. Мельника. 1944 був заарештований гестапо і ув'язнений в концтаборі у Брецї. З 1948 – член Української Національної Ради. Автор публіцистичних статей у часописах «Національна Думка» та «Розбудова Нації», в яких виклав засади ідеології націоналізму. 360, 575

Андрієвський Опанас (Панас) Михайлович (1878, Київщина – 16.05.1955) – український державний і політичний діяч, юрист. 8

Андрієнко-Полтавець – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 358

Андрій Первозванний (*бібл.*) (? , Віфсаїда – бл. 70 р. н.е., м. Патри, Греція) – за біблійними переказами, перший із учнів Ісуса Христа, апостол, юдей з Віфсаїди Галілейської, брат апостола Петра, учень Івана Хрестителя, святий-покровитель України. За переказами, під час 3-ої місіонерської подорожі відвідав Сванетію, Осетію, Абхазію, морем прибув до Криму (Керч, Феодосія, Херсонес), Дніпром піднявся до озера Ільмень, побував у районі Київських пагорбів. Розпі'ятий на Х-подібному (андріївському) хресті; у його пам'ять в Києві споруджено церкву св. Андрія (1086), храм Воздвиження Хреста Господнього (XIII ст.), храм св. Андрія Первозванного на Андріївському узвозі (XVIII ст.). 42, 201, 202, 339, 492, 594, 613

Андріянова – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 485

Андрусиншин Костянтин Генрик (1907, Вінніпег – 19.07.1983, Канада) – канадський літературознавець та перекладач українського походження; доктор філософії, фахівець з історії французької та української літератури, професор Саскачеванського університету. Організував кафедру української мови, член Королівського товариства Канади та НТШ; укладач великого українсько-англійського словника, переклав англійською твори І. Франка, В. Стефаніка, М. Коцюбинського, М. Хвильового, М. Черемшини, редактор перекладу і видання «Кобзаря» Т. Шевченка. 581

Анна (*бібл.*) (Анан, Ханан бен Шет) – згідно євангельським переказам, первосвященик Єрусалимського храму з 6 р. н. е., призначений правителем Сирії Квиринієм, залишався на цій посаді до того часу, коли його було знято прокуратором Юдеї Валерієм Гратом. На час суду над Ісусом Христом він вже 15 років перебував у відставці. Згідно юдейським законам, первосвященик повинен був залишатись на цій посаді пожиттєво, але це суперечило засадам римської політики в окупованих провінціях. Тому ще за життя А. п'ятеро його синів по черзі, а потім зять Кайафа, виконували обов'язки первосвященика. Він був першим, до кого привели Ісуса Христа для здійснення формального суду. (Ін., 18:12–13, 19–24). 260

Антонин (Харченко) – священик, який згадується у листі від Об'єднаної ради українських організацій в Софії. 232

Антоній (Абашидзе Давид Ілліч) (12.10.1867, с. Веджини Сигнахського пов. Тифліської губ. – 1.11.1942, Київ) – схиархієпископ, професор, доктор богослів'я. 1900 – архімандрит, ректор Ардонської духовної семінарії. З 1902 – єп. Алавердський. 1904–1905 брав участь у російсько-японській війні на кораблі «Марія». З 1905 – єп. Балтський, вікарій Подільської єпархії, з 1906 – єп. Туркестанський і Ташкентський. З 1915 – архієп. Таврійський і Симферопольський. 1917–1929 жив у Китаєво (Київ). 22.06.1933 був засуджений ДПУ УРСР на 3 роки умовно. З 27.09.1941 очолив братію Києво-Пе-

- черської Лаври, приєднався до УАЦ. 261, 275
- Антоній (Марценко Олександр Францевич)** (12.03.1887, Одеса – 1952) – єпископ Польської Православної Церкви, згодом Російської. 249
- Антоній (Храповицький Олексій Павлович)** (30.(17).03.1863, с. Ватагіно Крестницького пов. Новгородської губ. – 10.08.1936, Белград, Югославія) – митрополит Київський і Галицький, видатний церковний і громадський діяч, дворянин. 18.05.1885 прийняв чернеций постриг з ім'ям Антоній, 12.06.1885 висвячений в диякони, 30.09.1885 – в ієромонахи. У 1885–1886 – викладач духовної семінарії в м. Холм. У 1886–1890 – доцент по кафедрі Старого Заповіту та інспектор Санкт-Петербурзької духовної академії. У 1889 – ректор Санкт-Петербурзької духовної семінарії. Ректор Московської духовної академії (1889–1895). З 1895 – ректор Казанської духовної академії. З вересня 1897 – єп. Чебоксарський, вікарій Казанської єпархії. У 1900–1902 – єп. Уфимський і Мензелінський. У 1902–1914 – єпископ, з 1906 – архієп. Волинський і Житомирський. У 1911 одержав ступінь доктора богослів'я. У 1914–1918 – архієп. Харківський і Охтирський. Обраний митрополитом Київським і Галицьким на Київському елекційному єпархіальному з'їзді 5–7 травня 1918. Заарештований військами Директорії УНР в грудні 1918 і висланий до монастиря в м. Бучач, де перебував у резиденції Андрея Шептицького. Восени 1919 разом з денікінськими військами на кілька місяців повернувся до Києва. 1919 емігрував до Югославії. Організатор і учасник Карловацького Собору в грудні 1921. 181, 182, 207, 215, 233, 357, 537
- Антоній Таврический** – *див. Антоній (Абашидзе)*.
- Антонич Богдан-Ігор** (5.10.1909, Новиця – 6.07.1937, Львів) – український поет, прозаїк, перекладач, літературознавець. 11
- Антонович Володимир Боніфатійович** (30.01.1834, с. Махнівка, Вінницької обл. – 21.03.1908, Київ) – український історик, археолог, етнограф, археограф, співорганізатор Київської Громади, професор Київського університету (з 1878), член-кореспондент Російської АН (з 1901). 358, 571
- Антонович К.** – член Президії УВАН у Канаді. 560
- Ардан** – згадується у листі від С. Макферленда. 151
- Арсенич Василь (Ярослав) Степанович** (14.09.1887, Березів, Галичина – 1953, Дарвін, Манітоба) – юрист, педагог, організатор Української видавничої спілки та Комітету українців Канади. 384
- Арії** (грец. Ἀρείος; бл. 256, Олександрія – 335) – християнський письменник і філософ, пресвітер в Олександрійській церкві, засновник аріанства – течії у християнстві, засудженої на I Вселенському Соборі (325) як ересь та на II Вселенському Соборі (381), пізніше відродилась у формі соцініанства. Твори Арія не збереглися, за винятком праці під назвою «Пир» («Θαλία»), кількох фрагментів у творах Афанасія Великого, листів до Євсевія Нікомідійського та Олександра Олександрійського. 324, 325
- Архангельський Петро** (помер 24.03.1959, Вінніпег) – священник, перший настоятель української православної громади при церкві св. Покрови в Монреалі (Канада). 403, 421, 432
- Аскольд** (?–882) – напівлегендарний київський князь. 546
- Атенагорас (Афенагор I, Арістокл Спиру)** (25.03.1886, Василікон, бл. Яніни в Епірі, Греція – 7.07.1972, Константинополь) – патріарх Константинопольський (1948–1972). Служив архідияконом єпархії Пелагонія до 1919 та секретарем архієпископа Афінського Мелетія. 1922 був призначений митрополитом грецького о. Корфу. 30.08.1930 призначений архієпископом Північної і Південної Америки, екзархом Константинопольського патріарха Фотія II. Очолював Північно-Американський Екзархат з 24.02.1931 до 01.11.1948. Централізував управління в церковно-адміністративних установах, розширив роботу церковно-світських конгресів, заснував

грецьку православну богословську семінарію Св. Хреста у м. Бруклін (Масачусетс). У 1943 заснував об'єднання під назвою «Федеративні Православні Грецькі Основні Юрисдикції Америки». 1.11.1948 обраний Константинопольським Патріархом. Працював у Світовій Раді Церков, провадив активну екуменічну діяльність, відновив діалог з Католицькою, Англiканською та дохалкедонськими церквами. У 1960 під його егідою було засновано організацію СКОБА («Постійна Конференція Канонічних Православних Єпископів Америки»). 151

Афанасій Великий Олександрійський (бл. 295–373 р. н. е.) – святий, Отець Церкви, єпископ Олександрійський, противник аріанства, один із засновників християнської агіографії. 319 р. н. е. був рукоположений на диякона. Був учасником I Вселенського Собору, на якому виступив проти вчення Арія. З 328 р. н. е. очолив Олександрійську Церкву, але бл. 15 років провів у вигнанні через переслідування аріан. Автор житія Антонія Великого, ексегетичних творів, тлумачень псалмів, бесід. Православна церква святкує пам'ять 18 січня. 325

Б[...] – згадується у листі від Ол[...]. 78

Бабинський Яків – протоієрей, член ради «Просвіти». 117

Багріновський – адвокат з Києва. 257

Багрянний Іван (Лозов'яга Іван Павлович) (19.09.(2.10).1906, Охтирка, нині Сумської обл. – 25.08.1963, Новий Ульм) – український поет, прозаїк, публіцист, лідер УРДП, заступник голови УНРади. Працював на Донбасі. У 1925 вийшов з комсомолу, працював у м. Кам'янець-Подільському ілюстратором в газеті «Червоний кордон». Входив до спілки «Плуг», потім літоб'єднання МАРС, друкувався у журналах «Глобус», «Всесвіт», «Життя й революція», «Червоний шлях» та ін. 16.04.1932 був заарештований в Харкові і 25.10.1932 засланий на 3 роки до спецпоселень на Далекий Схід. Після втечі був засуджений повторно на 3 роки в табори БАМ-ТАБу. Після повернення в Україну

16.06.1938 був заарештований як «керівник націоналістичної контрреволюційної організації», але акт від 26.03.1930 з висунутими обвинуваченнями не підписав. З 1940 проживав в Охтирці. Під час II Світової війни був учасником українського підпілля, переїхав до Галичини. Працював у референтурі пропаганди, писав пісні на патріотичні теми, статті, малював агітаційні карикатури, брав участь у створенні Української Головної Визвольної Ради, розробці її програмних документів. 1945 емігрував до Німеччини, де написав памфлет «Чому я не хочу повертатися до СРСР?». 1948 заснував Українську революційно-демократичну партію (УРДП), редагував газету «Українські вісті», був головою Виконавчого органу Української Національної Ради і заступником президента УНР. Похований в м. Новий Ульм, на цвинтарі (вул. Ройтгір). 50, 51, 487, 488, 511–515

Бакало Іван Іванович (12.02(31.01).1898, поблизу м. Миргород – 08.04.1972, Нью-Йорк) – економіст, педагог, науковий співробітник науково-дослідного Інституту сільського господарства України, доцент Харківського зоотехнічного інституту. Автор праць з економіки сільського господарства та педагогіки. 525

Бакпулос Юрій – священник, директор міжцерковних зносин Грецької Архідієцезії в США, згадується як особа, яка вела переговори з приводу переходу Церкви під проводом Івана Теодоровича під юрисдикцію Константинопольського патріархату. 44, 548

Бандура Степан Андрійович – селянин, мешканець с. Карачковець Кам'янецького пов. Циковської вол. Подільської губернії. 103

Баран Степан Іванович (1879, с. Крукевичі Мостиського пов., Галичина – 4.6.1953, Мюнхен) – український громадський і політичний діяч, публіцист, дійсний член НТШ. У 1913–1919 був членом, та секретарем УНДП (1913–1918), входив до складу Народного Комітету цієї партії. У 1914–1916 – член Президії Головної Української Ради, з 1915 – Загальної Української Ради. У

- 1914–1918 – головний редактор газети «Свобода». У 1918–1919 входив до складу Української Національної Ради ЗУНР-ЗОУНР. З 9.11.1918 – державний секретар земельних справ ЗУНР в уряді К. Левицького. З 1919 увійшов до складу Всеукраїнської Національної Ради, обраний заступником голови. За дорученням ВНР провів підготовчу роботу по створенню проекту нової Конституції УНР. У 1928–1939 – посол від УНДО у польському сеймі, один із організаторів Української Парламентарної Репрезентації. Як адвокат виступав захисником у політичних судових процесах над учасниками українського національно-визвольного руху в Західній Україні. Співпрацював з газетою «Діло» (1902–1939). Після 1945 жив в еміграції. У 1951–1953 очолював виконавчий орган Української Національної Ради. Автор праць з проблем аграрних, церковних і освітніх відносин на західноукраїнських землях. 34, 347
- Барвінський Олександр Григорович** (*Австрієць, Олег Подолянин*) (6.06.1847, с. Шляхтинці, нині Тернопільського р-ну Тернопільської обл. – 1926, Львів) – український історик, педагог, громадсько-політичний діяч. 12
- Бартко С.** – заступник голови Ради Свято-Троїцької парафії у Нью-Йорку. 527
- Барщевський (Борщевський) Євген** – протоієрей, настоятель церкви при Рівненській українській гімназії (засн. 1924). З 1940 – член Холмської Церковної Ради при архієпископі Холмському і Підляському Іларіоні (Огієнко). З 07.11.1940 – член Ради Архієпископа Холмського і Підляського. З 1943 – про-ректор Холмської духовної семінарії. З 1946 – настоятель кафедрального собору в Чернівцях. У 1956 був призначений на посаду секретаря єпархіального управління в Кіровограді. У 1962–1967 обслуговував парафії РПЦ в Канаді, потім повернувся до Кіровограду. 38, 248, 251, 265, 280
- Батаровський Андрій Тимофійович** – директор Кам'янець-Подільської державної української гімназії. 126
- Баумгарт Ян** (4.03.1904 – 17.08.1989, Краків) – польський бібліотекар і бібліо-текознавець, доктор, директор Ягеллонської Університетської бібліотеки, знайомий Л. Биковського, який згадує про нього у своєму листі. 599
- Баумгартен Микола Олександрович** (1867–1939) – генеалог, історик. Член Історико-родословного товариства у Москві. Досліджував генеологію Рюриковичів. Після Жовтневої революції 1920 емігрував. Жив в Італії, працював у Ватикані. 345
- Бачинський** – священик. 424
- Бачинський Євген** – представник УАПЦ за кордоном. 25, 41, 241
- Бачинський Леонід Васильович** (28.02.1896, Катеринослав – 25.06.1989, Сант Бавнд Брук) – професор, викладав у Кам'янці-Подільському у Технічній та Комерційній школах зоологію й ентомологію. 1921, будучи директором приватної гімназії у с. Луки Львівської обл., започатковує пластовий рух. Наприкінці 1924 організував пластове видавництво «Ватра». Напередодні вступу радянських військ до Перемишля разом з родиною виїхав до м. Ярослава (тепер у Польщі), що опинився у німецькій зоні окупації. Тут до 1944 працював директором Торговельної школи. 1944 виїхав на Захід. 131
- Бачинський Олександр Гаврилович** (24.3.1844, Тернопільщина – 1933) – крилошанин та генеральний вікарій митрополичої капітули УГКЦ, ректор духовної семінарії, церковний письменник і перекладач Біблії. Належав до близького оточення кардинала Сильвестра Сембратовича і був одним із перших українських католицьких космополітів. Головний редактор першого богословського місячника українською мовою в Галичині «Руський Сіон» (засн. 1877). 57, 223
- Бачинський Сергій Васильович** (псевд. і крипт.: С. Бач., Наддніпрянець, Сергій Бачинський, Кремінчанин, Свій, Острожанин, Б-кий, Б. С., Я., Я. Я., К. та ін.) (26.02.(13.02)1887, хутір Бачина Новомосковського пов. Катеринославської губ. – 22.06.1941, Київ) – український громадсько-політичний діяч, просвітянин, публіцист, редактор, педагог і краєзнавець, агроном, учитель першої

української гімназії в Катеринославі. Декан механічного відділу засновано-го 1917 технікуму (вищої школи) в Катеринославі. Сприяв приходу до влади Директорії, редагував у Січеславі газету «Республіканець» (1918–1919). Від Селянської партії, як представник катеринославської інтелігенції, був обраний членом Трудового конгресу. У Києві обраний членом Президії Трудового конгресу. Як заступник міністра іноземних справ Директорії УНР з лютого до червня 1919 брав участь у переговорах з представниками Антанти в Одесі та Бірзулі. Під час перебування уряду УНР та Президії Трудового конгресу у Кам'янці-Подільському перейшов на викладацьку роботу, був деканом сільсько-господарського, а пізніше природничого факультетів, завідувачем кафедри ентомології Кам'янець-Подільського українського державного університету, членом правління університету. 1920 евакуювався разом з урядом УНР до м. Тарнува (Польща), де брав участь у створенні Ради республіки (Р.Р.) УНР. Був обраний членом президії Р.Р., виконував обов'язки Першого секретаря Р.Р. З літа 1921 до серпня 1936 працював на Волині повітовим агрономом, вчителем, директором школи, директором сільсько-господарської дослідної станції. З вересня 1936 до жовтня 1939 перебував у Межиріччі без державної роботи, бо був під наглядом польської поліції. Розстріляний органами НКВС за звинуваченням у антирадянській контрреволюційній діяльності. 131

Беднарівський С. А. – секретар педагогічної ради Кам'янець-Подільської державної селянської жіночої гімназії (1920-і). 123, 125

Безкоровайний Іван (1912, с. Токи Підволочиського р-ну) – громадський діяч, підприємець. З 1928 – в Канаді. Голова філії УНО в Торонто, співзасновник і член інших українських громадських організацій. 595

Бенедикт XV (Джакомо маркіз де ла К'еза – італ. *Giacomo della Chiesa*; 21.11.1854, Пегла, поблизу Генуї – 22.01.1922, Рим) – Папа Римський

(1914–1922). Прийняв священничий сан 1878, працював у папській дипломатичній службі. 1907 Пієм X призначений архієпископом Болоньї. Провадив активну місіонерську роботу, особливо в Африці. Був прихильником української самостійності, прийняв членів української місії (1919–1920) і вислав апостольського візитатора Д. Дженоккі в Україну для вивчення обставин і організації допомоги Українській церкві, що було пов'язано з діяльністю Дипломатичної Місії Директорії УНР у Ватикані 1919. 188

Березовський Олександр Іванович (1.12.1867 – 5.10.1940, Берлін) – генеральний значковий Армії Української Держави. З 29.05.1917 – генерал-лейтенант, командувач 31-го армійського корпусу. 8.07.1918 призначений командиром 3-го Херсонського корпусу Армії Української Держави. Під час антигетьманського повстання оголосив про приєднання 3-го Херсонського корпусу та Одеського району до Добровольчої армії. З грудня 1918 – у резерві чинів штабу збройних сил Півдня Росії. З 1921 перебував на еміграції в Німеччині. 114, 115

Берест Борис – автор праць «Олександр Довженко», «Історія українського кіна»; головний редактор видавництва «Литературное Зарубежье» у Нью-Йорку. 533, 539

Бж[...] – автор праці «У чийомуś інтересі». 360

Биковська Марія Олександрівна (уроджена Кікець) (1910, Острог – 1996, США) – українська громадська діячка, член Центральної Ради, одна із провідних діячів Українського Національного Комітету у Варшаві (1888–1944). У першому шлюбі була за М. Ковальським, у серпні 1950 вийшла заміж за Л. Биковського. 446, 476, 506, 511, 567, 600

Биковський Лев Юхимович (10.04.1895, Вільховець, Богуславський р-н, Київської обл. – 11.01.1992, Денвер, Колорадо) – книгознавець, бібліограф. 1921 емігрував спочатку до Чехословаччини і Польщі, згодом – до США. Секретар редколегії «Бібліологічних Вістей». Автор праць з книгознавства і бібліо-

текознавства. 12, 45, 47, 48, 366, 444, 446, 447, 476, 491, 492, 505, 507, 509, 511, 559, 560, 567, 568, 598, 600

Битинський Микола Оверкійович (псевд. М. Оверкович) (24.11.1893, м. Літин на Поділлі – 24.12.1972, Торонто) – мистецтвознавець, художник, геральдист, поет, педагог. Брав участь у I Світовій війні, 1918 у званні поручика вступив до українського війська. Перебував у таборах військовополонених у Ланьцуті, Олександрові-Куявському, Щипіорні, Каліші, де редагував таборовий часопис «Нове життя»; видавав друком книжки з військового фаху та українознавства; заснував таборову «Козацьку Провсвіту» (Щипіорно) співпрацював у таборовій газеті «Український сурмач» та в журналі «Релігійно-Науковий Вістник». У 1923 вступив на Матуральні курси при Українській Господарській Академії, 1924 розпочав навчання в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова на відділенні історії та соціальних наук, одночасно беручи приватні уроки з графіки та геральдики. Працював співредактором і співробітником військового журналу «Гуртуймося». Отримавши диплом педагога середніх шкіл, повернувся в Україну. У березні 1939 вступив до Карпатської Січі. У 1942–1945 примусово працював в Берліні на фабриці «Рейнметал Борсіг». 1945 вступив до Української Національної Армії генерала П. Шандрука. В червні 1948 Вищою Військовою Радою Уряду УНР (в екзилі) йому присвоєно звання підполковника. У 1945–1950 викладав історію, філософію, малювання, креслення, мистецтво в українських таборах в Німеччині (Ашаффенбург, Байройт, Майнц-Кастель, Етрінген). 1951 переїхав у Торонто (Канада), де викладав теорію та історію українського мистецтва на курсах українознавства ім. Г. Сковороди та на курсах українознавства ім. І. Котляревського при кафедрі св. Володимира. Був членом Союзу колишніх українських вояків у Канаді, Генеалогічно-геральдичного товариства в Америці, УВАН у Канаді, Українського товариства подолян, првославної кафедральної громади, брат-

ства св. Володимира. Автор поетичних і прозових творів та проєктів – «Хрест Симона Петлюри», знак і грамота «Воєнного хреста», хоругвів та знамен. 45, 46, 335, 350, 351, 358, 359, 361, 362, 454, 461–463, 472, 473, 478, 494, 519, 529, 530, 585–588

Бігдай Ф. – дописувач І. Огієнка. 268

Біднов Василь Олексійович (2(14).01.1874, с. Широке Херсонської губ. – 1.04.1935, Варшава) – український громадський і культурний діяч, історик української церкви, член Української Центральної Ради. 17, 120, 191

Білецький Леонід Тимофійович (5.05.1882, с. Листвинівка Київ. губ., нині Народицького р-ну Житомирської обл. – 5.02.1955, Вінніпег) – історик української літератури, дійсний член НТШ, віце-президент УВАН, 1918 – доцент Кам'янець-Подільського державного українського університету, 1920–1923 – професор Українського університету у Львові, з 1923 – професор української літератури і директор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі, згодом професор УВУ. 1948 переїхав до Канади. Автор понад 200 літературних розвідок, книг, підручників. 16, 33, 36, 42, 131, 132, 310, 375, 438

Білецький Спиридон Максимович (1.11.1881, м. Вовчанськ Харківської губ. – після 1923) – полковник Армії УНР. Брав участь у I Світовій війні. 3 11.06.1917 – член Українського генерального військового комітету, з 3.07.1917 – комісар ЦР. 3 18.11.1917 – український консул, а з 7.10.1918 – генеральний консул Української Держави у м. Галац (Румунія). 3 7.10.1918 – начальник відділу закордонного зв'язку Головного управління Генерального штабу Української Держави, згодом – УНР. 3 10.01.1920 – начальник штабу 4-ї стрілецької бригади Армії УНР. 3 2.04.1920 – начальник інспекторського відділу штабу Армії УНР. 112

Білинський Михайло Іванович (17.11.1883, с. Дробове-Барянтинське Драбівського р-ну Черкаської обл. – 17.11.1921) – український військовий діяч, капітан 3-го рангу Українського

військового флоту. Брав участь у I Світовій війні. З 1917 належав до Української партії соціалістів-самостійників. Один з організаторів Українського морського міністерства. У травні–жовтні 1918 входив до складу української делегації, яка вела переговори про умови підписання мирного договору з радянською Росією у Києві. З 26.12.1918 до 9.4.1919 – морський міністр УНР в урядах В. Чеховського і С. Остапенка. У лютому 1918 у Берліні брав участь в обговоренні виконання умов Брестського договору стосовно Чорноморського флоту. З квітня 1919 – командир 1-ої української дивізії морської піхоти. 1920–1921 – міністр внутрішніх справ УНР. Голова Всеукраїнської Національної Ради, заступник голови урядової Комісії по розробці Конституції УНР. Брав участь у I-му Зимовому поході Армії УНР. 17.11.1921 під час бою з частинами Червоної Армії потрапив в оточення в районі Базару. Не бажаючи здаватися у полон, застрелився. 87, 89, 108, 160

Білон Петро – табірний священик 6-ї Січової дивізії Армії УНР, протоієрей, завдяки якому було влаштовано табірну церкву з іконостасом, засновано спочатку дивізійне, а відтак табірне Братство Св. Покрови. Члени Братства займались пропагандою християнських засад життя, перекладами релігійної літератури з російської мови на українську. У вересні 1921 Братство почало видавати Релігійно-науковий Вісник, що став першим українським православним журналом. 1924 емігрував до США, 1925 – до Канади. Через конфлікт із представниками УГПЦ в Канаді 1930 повернувся до США і приєднався до УПЦ. 57, 120, 161, 241

Біляшевський – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 572

Бобецький П. – український емігрант у Німеччині та Бельгії. 299, 300

Богдан (Шпилька Теодор) (8.03.1892, Закарпаття – листопад 1965, США) – архієпископ УПЦ в Америці, доктор богослів'я. У 1917 емігрував до Праги, де навчався у торговельній школі, звідти переїхав до США. Хіротонія відбулася

1937 в Нью-Йорку з титулом вікарія Грецької Архідієцезії в Америці. Очолив УПЦ в Америці в юрисдикції Константинопольського патріарха. 17.02.1949 разом з єп. Орестом (Черняком) та митр. Іларіоном (Огієнко) утворив «Святу Українську й Карпаторуську Православну Церкву Північної і Південної Америки», яка проіснувала 1 рік у юрисдикції Константинопольського Патріарха Атенегораса I. 314, 315, 508, 518, 540, 556, 569, 570

Боголюбський Андрій Юрійович (бл. 1111 – 29.07.1174) – князь вишгородський (1149–1150, 1155–1156), пересопницько-турівський (1150–1151), володимиро-суздальський (1156–1174), син Юрія Долгорукого та половецької князівни. Прізвище Боголюбський отримав від назви м. Боголюбове, яке він зробив своєю резиденцією. Вважається засновником Московської держави. 551

Богущі – вельможі, засновники православного Свято-Онуфріївського монастиря поблизу с. Яблочин на Холмщині. 35

Боднарчук – священик у Канаді. 353, 421

Бодруг Іван (псевд. І. Ірщений, І. Березовський) (1874–1952) – засновник т. зв. «Бодругової церкви» у Канаді (1903), педагог, журналіст, перекладач, драматург, піонер українського реформатства у діаспорі, організатор 36 шкіл для українських поселенців у Канаді, автор українсько-англійського підручника і словника, декількох драм і збірників оповідань, редактор часописів «Канадійський фермер» (1903) і «Канадійський ранок» (1905–1908). Висвячений в диякони митрополитом РПЦ Серафімом (Уствольським) у Вінніпезі, рукоположений в священики 28.04.1903 в м. Бровкен Гед (Манітоба). 1905 очолив висвячених митрополитом Серафімом 18 священиків і перейшов до англійської пресвітеріанської секти разом із громадами. Один із основоположників протестантської церкви для українців у Канаді під назвами «Незалежна Грецька Церква» та «Руська Незалежна Православна Церква» (1903–1912). 1904 започаткував першу бурсу для студентів-українців Канади.

- Голова Християнсько-фермерського з'їзду в Саскатуні 27–28 грудня 1916. Автор споминів «До історії Незалежної православної Церкви в Канаді. 1903–1913». В останні роки був пастором Незалежної Української Євангельської Церкви в Торонто. 28, 56, 151, 156
- Бойко Юрій Гаврилович** (справж.: Блохин) (25.03.1909, Миколаїв – 17.05.2002, Мюнхен) – діяч ОУН, багаторічний член ПУН, професор УВУ в Мюнхені. Засновник організації «Гарт юнаків». Під час II Світової війни вступив до ОУН. Емігрував до Німеччини, де займався науковою, викладацькою і політичною діяльністю. Отримав титул професора від Баварського міністерства освіти. Автор літературознавчих та публіцистичних праць. 358
- Бордюговський (Бордюговський) Арсен Гнатович** (1865–192?) – церковний діяч, протоієрей ПАПЦ, активний церковно-громадський діяч на Західній Волині в Польщі, проповідник, співробітник церковних видань. Разом з о. Петром Табінським мав переглядати переклад І. Огієнка грецького «Служебника». 57, 158, 159, 213, 239, 240
- Борецький Ізидор** (1.10.1911, с. Острівець на Теробовлянщині – 23.07.2003, Торонто) – Апостольський екзарх для католиків східного обряду для Східної Канади (1948), правлячий єпископ Торонто УГКЦ (1956–1998). 17.07.1938 висвячений Діонісієм Няраді, єпископом Крижевацької єпархії УГКЦ. За дорученням Андрея Шептицького 26.11.1938 виїхав до Канади. 391
- Борецький Іов (Іван Матвійович)** (1560 – 2.03.1631) – український церковний, політичний і освітній діяч, Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1620–1631), педагог, ректор Львівської братської школи, перший ректор Київської братської школи, полеміст, святий, письменник. 296
- Борецькі** – очевидно йдеться про Іова Борецького та його нащадка Миколая (Миколу) Борецького. 279
- Борис (Яковкевич Борис)** (1901 – 24.03.1984, Вінніпег) – архієпископ Саскатунський УГПЦ Канади (вись. 19.05.1963). У 1920-х був настоятелем Миколаївської церкви у м. Володимир-Волинському, де служба Божа правилася українською мовою. Працював на Холмщині та Волині. 1944 емігрував до Німеччини. Член Св. Синоду УАПЦ на еміграції. Учасник Українського церковного з'їзду на еміграції (25–27 грудня 1947, м. Регензбург (Німеччина). 3 17.09.1946 був членом Наукової Колегії Українського Православного Богословсько-Наукового Інституту. 1948 переїхав до Канади. У 1963–1975 був єпископом Саскатуну і вікарієм Середньої єпархії Канади. Під час хвороби митрополита Іларіона та після його смерті був заступником першоїєрарха УГПЦ Канади. З 1975 – архієпископ Едмонтону і Західної Канади. 570
- Боришкевич Георгій** – *див. Григорій.*
- Борута-Спехович (Boruta-Spiechowicz) Мечислав** (20.1.1894, Жешов – 1985) – польський військовий діяч, генерал (1931). Під час I Світової війни вступив до Польського легіону Ю. Пілсудського. З 1918 – у Війську Польському. На початку II Світової війни 1939 командував оперативною групою «Бельско» (група Борута) у складі армії «Краков». Брав участь у формуванні польської армії генерала В. Андерса. 1942–1943 – командир I польського корпусу. 1946 вийшов у відставку. 94
- Бортнянський Дмитро Степанович** (1751(52), Глухів – 10.10.1825, Санкт-Петербург) – український співак, композитор, диригент, керівник придворної капели (1796), перший композитор у Росії, музичні твори якого почали виходити друком, головний цензор видань духовних творів (1816), автор інструментальних творів, опер, романсів, камерно-інструментальних творів, хороших циклічних концертів, херувимських та причасних творів. 375, 376
- Боцян Йосиф** (1876, Бузьк, Галичина – 1926, Львів) – єпископ Луцький УГКЦ, церковний письменник, перекладач. Був таємно рукоположений у Києві 21.03.1914 Андреем Шептицьким на єпископа, але не допущений польським урядом до Волинської єпархії. Співробітник богословських і наукових журналів. 32, 57, 212, 213, 231

- Братків** – конструктор, голова заряду Вест-Торонто. 424, 426
- Бригадир** – згадується у листі від митрополита Олексія (Громадського). 276
- Бросцький** – управитель Подільської фінансовою палатою. 22, 79
- Брокгауз Фрідріх Арнольд** (нім. *Friedrich Arnold Brockhaus*) (4.05.1772, Дортмунд – 20.08.1823, Лейпциг) – німецький видавець, засновник видавничої фірми Брокгауз. 478, 546
- Бублій Панас** – священник української громади у Тарнові, писар Ради Братства св. Покрови при українських Пастирських богословських курсах. 211, 246
- Будка Никита** (7.07.1877, с. Добромірка Бараського пов. – 1.10.1949, Караганда) – перший український єпископ УГКЦ в Канаді («єпископ канадійських русинів»), доктор богослів'я. 3 14.10.1905 – священник, з 13.10.1912 – єпископ Патарський УГКЦ, був рукоположений Андреем Шептицьким і призначений Конгрегацією Пропаганди Віри єпископом для галицьких поселенців у Канаді, куди прибув 19.12.1912. Сприяв виробленню серед канадійських українців ідеї заснування національної самостійної Церкви. Голова Єпископської Корпорації, організатор Української Народної Ради (Вінніпег, 1919). 1927 призначений генеральним вікарієм митрополичої капітули УГКЦ у Львові. Після повернення в УРСР репресований у 1945, заслання відбував в Караганді (Казахстан), де і помер. 30, 154, 164, 172, 174, 195
- Бундза (Бундза-Іваницька) Наталія** (Канада) – директор Української кредитної спілки в Торонто, фінансовий секретар Головної Управи УНО. Нагороджена орденом Св. Станіслава III ст. з врученням їй Командорського Хреста. 583
- Бура Михайло** – посол до Польського Сейму від українців. 538
- Бутович В.** – дописувач І. Огієнка 54
- Бутович Микола Григорович** (псевдонім – Бутумбас) (1.12.1895, с. Петрівка Гадяцького пов. Полтавської губ., нині Полтавська обл. – 21.12.1961, м. Гагензак, США) – український живописець, графік. Автор ілюстрацій до творів М. Гоголя, В. Стефаніка, І. Котляревського, а також обкладинок часописів І. Огієнка. 355, 530
- Бучинський Петро Миколайович** (12.02.1852, с. Довжок Кам'янець-Подільського пов. – 18.09.1927, Кам'янець-Подільський) – український вчений-природознавець, зоолог, почесний член Кам'янець-Подільського наукового товариства (з 1925). До 1910 працював професором Одеського університету, багаторічний президент Новоросійського товариства дослідників природи. 1911 повернувся до Кам'яця-Подільського, де заснував Товариство Подільських дослідників і любителів природи, (у 1911–1916 – голова). 1917 очолив міську організацію партії кадетів. У 1918–1920 – екстраординарний професор, декан фізико-математичного факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету. У 1921–1927 – професор та ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. Вивчав природу Поділля, розробив методики природничо-краєзнавчих досліджень. 17, 22, 58, 79, 80
- Бучко Іван** (01.10.1891, с. Германів (нині с. Тарасівка Пустомитівського р-ну Львів. обл. – 21.09.1974, Рим) – церк. і громад. діяч, архієпископ Української греко-католицької церкви. Д-р богослов'я (1923). Почесний чл. НТШ, д-р УВУ. 30
- Ваврищук Б.** – згадується у листі від Л. Биковського. 492
- Валеріан (Тріфа Віорел)** – румунський єпископ Детройту і Мічигану Православної церкви Америки в юрисдикції РПЦ. Теолог-мирянин, 27.04.1952 з ім'ям Валеріан був рукопокладений на єпископа Румунського патріархату трьома українськими ієрархами, в т.ч. Іваном (Теодоровичем). 28.10.1958 став правлячим єпископом румунської єпархії в Детройті, США. У березні 1960 після включення румунського єпископства до складу РПЦ в Америці як національної єпархії, був призначений правлячим єпископом Детройту і Мічигану (1960–1984). 1961 його перерукопоклали, щоб усунути всі сумніви щодо його канонічності. 508

- Валіцький Міхал** – мистецтвознавець. 356, 357
- Вальницький М.** – соборний крилошанин греко-католицької Капітули і ректор Духовної Семінарії УГКЦ в м. Станиславів. 31, 199
- Ван Вестерфельд Абрахам** (р. народж. і смерті невід.) – придворний художник литовського гетьмана Януша Радзивіла, голандець за походженням, автор низки замальовок архітектурних об'єктів Києва першої половини XVII ст. 357
- Вараниця Іван** (с. Кузьмин Городоцького р-ну Хмельницької обл.) – керівник Ліги визволення України, редактор, директор видання «Гомін України». 573
- Варварів Василь** – священник Свято-Ольгинської Церкви Штабу Тилу Армії УНР в Тарнові у 1922. 234, 235, 256, 277
- Варлаам (Соловій (Соловей) Віктор Сильвестрович)** (29.11.1891, Чернігівщина – 31.1.1966, Мельбурн, Австралія) – єпископ УАПЦ в Австралії, церковний діяч, юрист. 1918 – секретар Генерального Суду УНР. Разом з урядом УНР емігрував до Польщі. Під час II Світової війни жив на Холмщині, співпрацюючи з митрополитом Іларіоном і Президентом УНР в екзилі А. Лівичким, пізніше емігрував до Німеччини. Був висвячений як священник УАПЦ. 1950 виїхав до Австралії. 30.11.1958 був висвячений на єпископа УАПЦ в Австралії. 214, 280
- Варшавський Діонісій** – *див. Діонісій (Валединський)*.
- Василенко Микола Прокопович** (1.04.1867, с. Єсмань Глухівського пов. (тепер с. Червоне Сумської обл.) – 3.10.1935) – український громадсько-політичний і державний діяч, історик держави і права, академік УАН (з 1918), дійсний член НТШ (з 1911). Чоловік Н. Полонської-Василенко. Був членом Київської громади, ТУП, співробітником журналу «Київская Старина». 1905 редагував газету національно-демократичного напрямку «Київские Отклики», за що був заарештований і ув'язнений. Співробітник УНТ у Києві, редактор його «Записок». 1909 обраний приват-доцентом Київського університету св. Володимира. 1917 призначений куратором Київської шкільної округи, з січня 1918 – член колегії Генерального суду. Належав до партії кадетів. 3 травня 1918 був міністром освіти і тимч. виконуючим обов'язки міністра закордонних справ Української Держави уряду гетьмана П. Скоропадського. В липні 1918 затверджений президентом Державного Сенату Української Держави. На посту міністра освіти проводив політику українізації освітніх закладів, був одним з ініціаторів створення Київського Державного Українського Університету і Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету, викриття УАН. 1921 обраний президентом ВУАН, але на вимогу більшовицького уряду усунений з посади. В 1920-х очолював Комісію по вивченню українського права, редагував її видання. 1924 засуджений до 10-річного ув'язнення. Автор праць з історії та історіографії України. 346, 356, 363, 364, 436, 443, 481, 483, 530, 546, 547, 551, 557, 589
- Василишин І.** – секретар Ради Православного Братства ім. свв. Кирила та Мефодія. 221
- Василишин Софія** – голова Союзу Українок Канади. 62, 451
- Василів** – священник. 355
- Василій білорус** – священник з Нью-Йорка. 314
- Василій Великий** (грец. – Μεγάλος βασιλείος, або Василій Кесарійський, грець. – βασιλείος Καισαρείας; бл. 329–378) – святий, архієпископ Кесарії Каппадокійської в Малій Азії (370 р. н.е.), автор Божественної Літургії, численних праць з богослів'я, проповідей та епістолярій, один з трьох каппадокійських Отців Церкви («Трьох Святителів»), брат Григорія Нісського, ранньовізантійський письменник, церковний діяч. Канонізований Православною Церквою, пам'ять святкується 1/14 січня та 30 січня/12 лютого («Собор Трьох Святителів»). 159, 257, 274, 325
- Василь** – *див. Липківський Василь*.
- Василь (Федак)** (1.11.1909, с. Кадубівці на Буковині, нині Заставнівського р-ну Чернівецької обл. – 10.01.2005, Вінніпег) – митрополит УПЦ в Канаді, український

православний церковний діяч. До 1941 працював учителем у сільських школах у провінції Саскачеван. Восени 1944 висвячений на дякона. Служив парафіяльним священиком у провінціях Манітоба та Онтаріо. Від 1951 був настоятелем соборної парафії св. Володимира в Гамільтоні, де прослужив 29 років. 1978 на Надзвичайному Соборі УГПЦ в Канаді був обраний єпископом. Єпископ Саскатунський та вікарій Центральної єпархії з 16.07.1978. Від 1981 управляв Східною єпархією УГПЦ Канади, з 1983 – архієп. Торонтський та Східної єпархії. 15.07.1985 обраний митрополитом Вінніпегу та всієї Канади, первоієрархом УГПЦ в Канаді на XVII Соборі УГПЦ Канади. Під його проводом УГПЦ в Канаді 01.04.1990 увійшла в юрисдикцію Константинопольського патріарха. З його ініціативи 1995 створено постійну конференцію українських православних єпископів поза межами України. 376, 399, 467, 451

Васілевський – помічник інспектора Подільського губерніального акцизного управління. 98

Вдовиченко Трофим Якович (1889, с. Новоспасівка Маріупольського пов. – травень, 1921, Олександрівськ) – командир азовської групи Повстанської Армії. Член новоспасівської групи анархо-комуністів (1910). Активний учасник антигетманського повстання, з травня 1918 – командир 2-го Новоспасівського загону. З вересня по грудень 1919 – командир 2-го Азовського корпусу Повстанської Армії (махновців). З травня 1920 по березень 1921 – командир азовської групи Повстанської Армії. Розстріляний ЧК. 119

Велегорський – згадується у листі від архієпископа Михаїла (Хорошого). 391

Величківський Микола (1882, Житомир – 1976, Ірвінгтон, Нью-Джерсі) – економіст, професор Київського університету. Після нападу Німеччини на СРСР встановив контакти з ОУН (мельниківцями), 5.10.1941 створив та очолив Українську Національну Раду. На прес-конференції разом з В. Багазієм проголосив відновлення української державності, а А. Мельника єдиним

законним головою України. Очолив створений у Києві Інститут економіки та статистики. 1942 переїхав до Західної України. З 1943 – на еміграції, з 1947 – професор Високої Економічної Школи у Мюнхені. 257, 258

Венедикт (Бобковський Василій) (28.02 (13.03).1876, с. Заволоч Псковської губ. – 21.08(3.09).1951, Мюнхен) – архієпископ Берлінський і Німецький РПЦЗ. 1905 був рукопокладений на ієрея, служив в с. Старосельно Мінської єпархії. Під час I Світової війни – військовий священник. З 1918 – настоятель кафедрального собору м. Новогрудок. 1937 прийняв монашество і був призначений настоятелем Свято-Успенського Жировицького монастиря. З березня 1940 по березень 1942 – єпископ Брестський, вікарій Гродненської єпархії. З квітня 1942 по червень 1944 – архієпископ Гродненський і Білостокський, екзарх Східної Пруссії. 1944 евакуювався до Німеччини і увійшов до складу кліру РПЦ. З 1946 член Архирейського Синоду РПЦЗ, архієпископ Берлінський і Німецький (1950). Похований на кладовищі Фельдмохінг, поблизу Мюнхена. 285

Венедикт I (Пападопулос Василій) (1892, с. Чеснейро, Нікомідія – 1980) – Св. Патріарх Єрусалиму і всієї Палестини. 3.12.1914 став ченцем, був рукопокладений у дякони митрополитом Птолемаїдським Келадіоном. З 1918 – патріарший протодиякон. У лютому 1929 призначений екзархом Св. Гробу в Афінах. У жовтні 1929 рукоположений на священника і возведений у сан архімандрита. 17.02.1946 призначений постійним членом Св. Синоду в Єрусалимі. З 27.02.1947 голова комітету Св. Гробу з питань нерухомості, а 1950 – голова комітету фінансів. У березні 1951 рукопокладений і призначений на Тіверіадську єпископську кафедру. 29.01.1957 рішенням Св. Синоду обраний Св. Патріархом Єрусалимським. Інtronізація відбулася 1 березня 1957. Домігся часткового вирішення питання про привілеї й прерогативи Єрусалимського Патріархату на Святих Місцях, видання Йорданською

державою закону (1.07.1958), який підтверджував за Братством Св. Гробу Господнього право володіння Святими Місцями, працював над благоустроєм Палестинських святинь, організацією парафіяльного життя, духовних шкіл. 541

Веніамін (Новицький Сергій Васильович) (17.09.1900, с. Кривичі Раковського пов. Мінської губ. – 14.10.1976, Чебоксари) – архієпископ Чебоксарський і Чувашський РПЦ, магістр богослів'я (з 1937). 1921–1928 – псаломник Дар'ївського приходу Пінської єпархії. 15.09.1928 пострижений у ченці в Почаївській Лаврі. З 25.12.1928 – ієромонах. З 15.07.1929 – управитель справ і член духовного собору Почаївської Лаври. У березні–жовтні 1931 – настоятель собору в м. Острог. З 17.05.1934 – архимандрит Почаївської Лаври. 1936–1937 – настоятель Покровської церкви м. Львова. З червня 1937 – викладач чернечої школи в Почаївській Лаврі. Організував православні хори у Почаєві, Острозі, Львові. Разом з Пантелеймоном (Рудиком) заснував місіонерську школу з підготовки кадрів для роботи серед уніатів. Після приєднання Західної України до СРСР перейшов до РПЦ. З 15.07.1941 – єп. Пінський і Поліський УАЦ, вікарій Волинської єпархії. У серпні 1941 – секретар Собору Єпископів у Почаївській Лаврі. З серпня 1942 – єп. Полтавський і Лубенський. Відновив Полтавський Хрестовоздвиженський монастир. Під час відступу німців був евакуйований, але повернувся у Почаївську Лавру. У серпні 1944 був заарештований і за звинуваченням у співробітництві з окупантами засуджений до 15 років позбавлення волі. 1945–1955 – перебував на Колимі. 1955 строк ув'язнення був скорочений до 10 років. У 1955–1956 – працював бухгалтером у Магаданській обл. З 22.11.1956 – єп. Омський і Тюменський РПЦ. З 12.01.1958 – архієпископ. З 21.02.1958 – архієп. Іркутський і Читинський, тимчасово керуючий Хабаровською єпархією. З 31.05.1973 – архієп. Чебоксарський і Чувашський РПЦ. 249, 250, 261, 269, 275, 278, 280, 282, 283

Веніамін Володимир-Волинський – *див. Веніамін (Новицький)*.

Вергипорох Євген (17.04.1898 – 12.01.1973, Торонто, Канада) – український хімік. Дійсний член НТШ, від 1949 року – голова НТШ у Торонто. Професор Українського технічно-господарського інституту (УТГІ). Автор близько 30 праць англійською, українською, німецькою та польською мовами. 12

Верхомир І. – д-р, секретар Інституту Св. Івана у м. Вінніпег, Канада. 500

Веселовський Лев – протопресвітер з Нью-Йорка. 332

Ветухів Михайло Олексійович (25.7.1902, Харків – 11.06.1959, Нью-Йорк) – громадсько-політичний діяч, професор, доктор. Завідував кафедрою Полтавського Сільськогосподарського інституту. Наприкінці II Світової війни емігрував в Австрію, викладав у Віденському університеті. З 1945 – міністр внутрішніх справ уряду УНР в еміграції. 1949 емігрував до США. Голова УВАН у США. Автор наукових праць з селекції тварин та генетики. 62, 458, 464

Вильчевський Павло Емільович (14(24).06.1874, Пудож – 5.07.1958, Канни) – полковник генерального штабу російської армії, учасник Російсько-японської війни, протоієрей. Генерал-квартирмейстер барона П. В. Врангеля. Емігрував із Севастополя до Франції. 1947 згадується як настоятель церкви св. Георгія Победоносця у м. Марсель (Франція) в юрисдикції Московського Патріархату. 118

Винар Богдан Степан (7.09.1926, Львів) – економіст, советолог, бібліотекознавець, бібліограф. Дійсний член НТШ, УВАН, УІТ. 1944 емігрував до Одербергу, Праги, а 1945 – до Мюнхену. 1949 був одним із засновників Академічного Товариства «Зарево», в якому очолював економічну комісію та став членом управи. 1950 виїхав до США. Редагував журнал «Розбудова Держави», викладав у школі українознавства. Професор Вищої бібліотекарської школи у Денверському університеті. У 1960-х був головою Осередку Українського Історичного Товариства у Денвері та членом редколегії журналу «Український

Історик». З 1966 обіймав посаду професора і декана Вищої бібліотечної школи у Нью-Йоркському державному університеті в Дженесіо. 1970 повернувся до Денверу і працював у видавництві довідкової літератури «Libraries Unlimited», де заснував окремий відділ «Українське Академічне Видавництво» (Ukrainian Academic Press). Член управи УВАН у США, член управи і заступник президента Української американської асоціації університетських професорів. Автор численних наукових праць, підручників для вищої школи та бібліографічних довідників. 44, 492

Вишинський Антоній – протоієрей, професор, магістр богослов'я, що 1922 тимчасово перебував у м. Банат (Югославія) на лікуванні. 57, 217, 233

Вишневський Володимир (1897, Теслуґів Дубенського пов., Волинь – 5.07.1961, Париж) – протопресвітер, православний діяч. Провадив церковну і громадську роботу на Волині й Підляшші. Один із засновників українського Братства Св. Спаса на Волині (м. Житомир, 23.01.1918), інспектор церковно-парафіяльних шкіл Житомирського повіту. Наприкінці 1930-х був повітовим місіонером в Речі Посполитій. Був членом-секретарем Св. Синоду УАПЦ на еміграції, який очолював митрополит Никанор (Абрамович) з осередком в Парижі (Франція). 344, 363, 537

Вікторонек Панас – урядовець Міністерства фінансів УНР. 87

Віталій (Максименко Василь Іванович) (8.08.1873, с. Глафірівка pobl. Таганрога – 21.03.1960, Нью-Йорк) – архієпископ РПЦЗ в США. Після чернечого постригу, який здійснив Антоній (Храповицький), жив у Почаївській лаврі (1902–1920), розгорнув місіонерську діяльність, організував «Типографське братство», реорганізував лаврську типографію, редагував «Почаевський листок», «Волынские епархиальные ведомости», журнал «Православный инок», розширив мережу парафіяльних шкіл на Волині, відкрив двокласні народні школи, в Берестечку побуду-

вав храм «Козацькі могили» на місці загибелі українських козаків. 1915 евакуював лаврську типографію до м. Здолбунів. В січні 1918 перебував у Києво-Печерській лаврі. Був заарештований в грудні 1918 в Києві разом з Антонієм (Храповицьким) та Євлогієм (Георгієвським). Після повернення на Волинь був заарештований в храмі на «Козацьких могилах». У 1921 за допомогою Антонія (Храповицького) емігрував до Словачії в с. Ладомірово, де збудував монастир в ім'я преп. Іова Почаївського в юрисдикції РПЦЗ, відродив «Типографське братство», типографію, випускав газету «Православная Русь». Після хіротонії (1933), яку здійснив Антоній (Храповицький), переїхав до Свято-Троїцького монастиря в Джорданвілі (США) і став його настоятелем. У 1946 відновив традиції Почаївської лаври, відкрив духовну семінарію, організував типографію, зробив монастир одним з найбільших центрів російської еміграції в США. 45, 535, 537

Віссаріон (Пуї) – правлячий єпископ Трансністрії з 1942 по 1943. 284

Вітенко Яків – священник УАПЦ в Аргентині. 562

Вішка (Wiszka) Е. 18

Владика Луцький – див. *Полікарп (Сікорський)*.

Власовська Катерина Іванівна 315

Власовський Іван Федорович (28.08.1883, с. Вільшанка Харківської губ. – 10.10.1969, Торонто) – церковно-громадський діяч, богослов, історик Української церкви, професор, публіцист. 1918–1943 – директор Луцької української гімназії, 1918–1926 – організатор і член Луцької «Просвіти». У 1922–1927 – член повітового відділу Луцького сеймику, з 1928 – посол до Польського Сейму від Луччини. У 1920–1930 – учасник українізації православної церкви на Волині, член комісії для перекладу богослужбових книг, член Товариства ім. Митрополита Петра Могили в Луцьку, редактор журналу «Церква і Нарід» (1935–1938), член Митрополичої Ради. З 1934 – секретар Волинської духовної консисторії.

- 1939 ув'язнений польською владою у таборі Береза-Картузька. У 1941 ув'язнений за наказом Е. Коха у Рівному. 1942–1943 – секретар Адміністрації УАПЦ в Луцьку, дорадник митр. Полікарпа (Сікорського), директор Богословського інституту УАПЦ. 1944–1948 – директор Канцелярії Св. Синоду, директор Богословського Інституту в Мюнхені. З 1948 – у Канаді, професор Колегії Св. Андрея, редактор відновленого журналу «Церква і Нарід», автор праць на церковно-історичні теми. На поч. 1950-х переїхав до США, де видав друком «Нарис історії Української Православної Церкви». З 1967 перебував у шпиталі, де й помер. 27, 35, 252, 260, 261, 276, 302, 315, 330, 360, 409, 508
- Вовчук Іван** (15.8.1900, Холм – 1979, Нью-Йорк) – громадський діяч, науковець, редактор. Член ОУН. Працював в НДІ Рослинництва у Харкові. 1949–1950 голова ЦПУЕ в Німеччині. З 1953 в США. Працював та очолював ООЧСУ. У 1950–1952 був редактором часопису «Національна трибуна» та «Вісника ООЧСУ» (з 1953). 44, 444
- Водотийський Макар** – згадується у листі від племінника І. Огієнка. 72
- Возний** – касир скарбниці при Головноуповноваженому уряду УНР. 114
- Войтенко Іван** – діловод Ради Братства Св. Покрови при 4-ій Київській стрілецькій дивізії. 170
- Войцєнко О. П.* 40, 41
- Войцєхівська І.* 9
- Волиняк Петро Кузьмович** (справжн.: **Чечет**) (28.09.1907, с. Гульськ Звягельського пов. на Волині – 29.12.1969, Торонто) – журналіст і видавець, 1945 заснував у м. Зальцбург (Австрія) видавництво «Нові дні». 1950 відновив видавництво у Торонто, видавав місячник «Нові дні». Автор оповідань, читанок та книжок для молоді. 45, 49, 50, 62, 375, 441, 442, 449, 460, 465, 466, 468, 470, 474, 487, 490, 491, 511–516, 524, 573, 575, 605, 606
- Волков А.** – український оstarбайтер в Німеччині. 300
- Волкович Анатолій** (1866–1923, Варшава) – протоієрей (з 1909). 1889 висвячений в сан священника. 1894–1918 – капелан у царській армії. З березня 1918 – священник Армії УНР та у таборі для інтернованих в Щепйорно. 57, 226
- Володимир** – згадується у листі від племінника І. Огієнка. 66
- Володимир (Малець)** 301, 302, 313, 314
- Володимир (Тихоницький В'ячеслав Михайлович)** (22.03(4.04)1873, с. Бистриці Орловського р-ну Вятської губ. – 5(18).12.1959, Париж) – митрополит РПЦЗ у Франції і екзарх Вселенського патріарха (1947), кандидат богослів'я. 1897 пострижений у ченці, ієромонах (1898), служив у Киргизькій православної місії (з 1901 – голова місії), архимандрит. Настоятель Супрасльського Благовіщенського монастиря (1906). 1907 – єп. Білостокський, вікарій Гродненської єпархії. 1914 евакуювався до Москви, брав участь у роботі Помісного Собору РПЦ (1917–1918). Єп. Білостокський і Гродненський (1918–1922), одночасно був адміністратором Варшавсько-Холмської митрополії (1921–1922). Згодом усунений від керівництва єпархією і переведений у Дерманський монастир. 1923 висланий із Польщі до Чехії, на запрошення Євлогія (Георгієвського), переїхав до м. Ніцци (Франція). З 1925 – настоятель собору в м. Ніцца, архієпископ Ніцський, управляючий вікаріятством Південної Франції та Італії. Ректор Свято-Сергієвського православного богословського інституту в Парижі (1946–1947). 27
- Володимир І Великий Святославич** (Володимир Великий, Володимир Святий, Святий рівноапостольний князь Володимир, Володимир Красне Сонечко (958 [?] – 15/28 липня 1015) – князь новгородський, великий князь Київський (980–1015). Син Київського князя Святослава Ігоровича, з 978 – єдинокерований правитель Київської Русі, Канонізований Західною і Східною християнськими церквами. 254, 266, 317, 323, 345, 387, 426, 427, 433, 434, 441, 443, 551, 577, 603
- Волосевич Марія Андріївна** (1907, Пружан, Брестська губ. – ?) – одна із дописувачів архієп. Іларіона (Огієнка), яка на початку окупації працювала в магістраті м. Крем'янець. 249, 250

Волошенко – тесля, згадується в листі від племінника І. Огієнка. 71

Волянський – комісар, згадується в листі від Л. Білецького. 131

Врангель Петро Миколайович (15.8.1878, Ново-Олександрівськ – 25.4.1828, Брюссель) – генерал, один із лідерів «білого руху». З квітня 1929 – головнокомандувач Збройних сил Півдня Росії, засновник уряду Півдня Росії. Після підписання Брестського миру евакуювався до Константинополя. В еміграції очолив Російське загальновійськове об'єднання. Помер у Брюсселі, похований у Белграді, в церкві Св. Трійці. 233

Всеволод-Гавриїл (? – 10.02.1138) – князь новгородський (1117–1132, 1133–1136), переяславський (1132–1133), вишгородський (1136–1137) і псковський (1137–1138). 551

Вяземський Петро Андрійович (12(23).07.1792, Москва – 10(22).11.1878, Баден-Баден) – князь, російський поет, літературний критик. Член Російської академії (1839). 81

Вязлов Андрій Григорович (1862, Волинь – 1919, Кам'янець-Подільський) – український громадсько-політичний і державний діяч. В 1906 – депутат Державної Думи, де належав до Української Парламентської фракції. Був членом Товариства Українських Поступовців, входив до Ради товариства. В роки I Світової війни брав активну участь в роботі Союзу Міст Південно-Західного фронту, який займався організацією госпіталів для поранених, допомогою біженцям з Галичини і Буковини, створенням будинків для дітей-сиріт та ін. В 1917 – губернський комісар Волині. З 1917 – в Українській Partії Соціалістів-федералістів. 2.4.1918 обраний генеральним суддею УНР. За Гетьманату з липня 1918 – начальник Головного управління нагляду за місцями ув'язнення на правах товариша міністра юстиції, сенатор адміністративного Суду Української Держави. В жовтні–листопаді 1918 – міністр юстиції Української Держави. В 1919 очолював українське виділення Міжнародного Червоного Хреста. 55

В'ячеслав (Лисицький Гервасій) (8.01.1883, с. Пуліни Житомирського пов. Волинської губ. – 14.12.1952, Піттсбург, США) – єпископ Піттсбурзький і Західно-Віргінський РПЦ. З серпня 1914 – диякон, ієрей з призначенням у м. Острог. З 1915 – священник Преображенського собору у м. Овруч. Викладав Закон Божий в єпархіальному училищі, місіонер. 1917 – другий священник собору в Херсоні, згодом служив полковим священником. 1918–1920 – служив у Волинській і Варшавській єпархіях. Продовжив церковне служіння у Чеській православної місії у складі ПАПЦ. 13 вересня 1942 в Луцькому соборі був висвячений на єпископа Дубенського УАПЦ Полікарпом (Сікорським), Мстиславом (Скрипником) і Платоном (Артем'юком). Евакуювався до Німеччини. Був членом Св. Собору Єпископів УАПЦ в еміграції. У США його висвячення у єпископи було визнане неканонічним. 28.02.1951 був повторно хіротонований в Американській митрополії РПЦ на єпископа Піттсбурзького і Західно-Віргінського. Призначений ректором Свято-Тихоновської семінарії в м. Саут-Канаан (Пенсильванія, США). 313, 327

Гавен Вільям – генеральний секретар Американського Біблійного Товариства. 162, 163

Галун-Бльох (Блох) Марія (1.12.1910, Комарно, Україна – 1998, Кембрідж, Масачусетс) – дитяча американська письменниця українського походження. Потрапила до США у 1914. З 1946 написала і опублікувала декілька ілюстрованих книг для дітей, використовуючи сюжети з української спадщини. Книжка «Aunt America» (1963), була відзначена Американською Бібліотечною Асоціацією 1963 і включена до Головного списку для одержання Білої Нагороди Вільяма Аллена 1966. 599

Гаятовський (Голятовський) Іоаннікій (р.н. невід. – 12.1.1688) – український письменник, громадсько-політичний і церковний діяч XVII ст. Навчався у Києво-Могилянській Колегії, де в 1657–65 був ректором. В 1669–1688 – архи-

мандрит Слещького Успенського монастиря у Чернігові. Видатний промовець, автор збірок проповідей і оповідань – «Ключ розумення» (1659 і 1660, Київ; 1663 і 1665, Львів), «Наука, або способ зложення казання» (1659), «Небо новое» (1665, 1677, 1699), «Скарбница потребная» (1876). Видав польською мовою полемікобогословські трактати – «Лебедь з перами своїми» (1675; за ін. даними – 1679), «Азбука різним еретикам» (1681), «Алькоран Магометів» (1683) та ін. 341

Гамп С. – священик, автор праці «На Божій Ниві». 482

Гарашенко Іван – священик. 297

Гарвей Б. – секретар американського зібрання Товариства Друзів (квакерів). 136

Гасенко Юрій (1894–1933) – у 1917 – інженер, особистий ад'ютант генерального секретаря військових справ С. Петлори. Брав участь у переговорах у Брест-Литовську. За дорученням уряду УНР організував за кордоном діяльність Українського інформаційного бюро, член дипломатичної місії УНР в Румунії. Винахідник моторового човна (т. зв. «морської блохи»); автор новель і оповідань для дітей («Ная з джунглів»). 57, 240

Гезжинский – директор політичного департаменту Ради Міністрів УНР. 225

Гендерсон Хома – згадується у листі від Івана Теодоровича. 521

Геннадій (Шиприкевич Григорій) (1892, с. Острівці Луцького пов. – 27.10.1973, Чикаго, США) – архієпископ Чикагський УПЦ у США. Рукоположений на священика Діонісієм (Валединським). Настоятель Свято-Троїцького храму в м. Сокаль. З поч. 1930-х – настоятель церкви Св. Параскеви-мучениці в с. Тинне Сарненського пов. та Свято-Георгіївського храму в с. Зносичах. 24 травня 1942 Полікарп (Сікорський) і Мстислав (Скрипник) здійснили хіротонію архім. Геннадія на єпископа Дніпропетровського (Січеславського). 1 жовтня 1943 Полікарп (Сікорський), призначив його на Володимир-Волинську кафедру замість Мануїла (Тарнавського). 13 січня 1944 виїхав до

Варшави, потім до Німеччини, був учасником Соборів єпископів УАПЦ. 1950 очолив Чикагську кафедру УПЦ в США. 1.09.1962 разом з парафією Св. Трійці в Чикаго офіційно вийшов зі складу УПЦ США і заснував свою церкву. Похований на кладовищі Ельмвуд (Чикаго). 301, 302, 314, 551, 556

Георгій (Ярошевський Григорій Григорович) (18.11.1872, Подільська єпархія – 8.02.1923, Варшава) – митрополит ПАПЦ, екзарх Московського патріарха (28.11.1921 – 8.02.1923). 32 липня 1906 – єпископ Каширський, вікарій Тульської єпархії; потім єпископ Лубенський. З 1910 – ректор Санкт-Петербурзької духовної академії. З 1918 – архієпископ Мінський і Туровський. 1919 тимчасово керував Харківською єпархією. На початку 1920-х емігрував до Італії, звідти у серпні 1921 на запрошення уряду прибув до Польщі. Призначений Екзархом Православної церкви в Польщі наказом Св. Патріарха Московського Тихона (Белавіна) від 27.09.1921 і наказом № 1424 Св. Синоду РПЦ від 28.09.1921. В сан митрополита возведений Св. Патріархом Тихоном 30.01.1922. Вбитий архім. Смарагдом (Латишенковим). Автор публікацій в «Записках НТШ», духовних виданнях. 30, 37, 38, 57, 182, 191, 192, 206, 207, 211, 212, 228, 234, 237

Герасименко Полікарп Якович (26.07.1900, Одеса – 6.04.1958, Нью-Йорк) – український хімік. Дійсний член НТШ. Навчався в Кам'янці-Подільському на природничому відділі фізико-математичного ф-ту державного українського університету. 1926 закінчив Карлів університет у Празі. Доктор природничих наук. У 1925–1930 викладав в Українському вільному університеті в Празі, заснував у ньому фізико-хімічну лабораторію. Від 1930 – металург-дослідник Пільзенського машинобудівного заводу. Від 1945 перебував у таборі для переміщених осіб у Німеччині. У 1948–1951 – працівник фірми «United Steel Co» (місто Шефільд, Великобританія). Потім працював у США. Від 1951 – дослідник, професор металургійного департаменту Нью-Йоркського університету. 360

- Геринович Володимир Олександрович** (1883, м. Соколь на Львівщині – 7.07.1949, Львів) – укр. географ, краєзнавець Поділля, доктор географ, наук, професор (з 1922), член Кам'янець-Под. наук, при УАН тов-ва (з 1925). 17
- Геркен-Русова Наталія** (1897, Київ – 1989, Равдон, Квебек) – театрознавець і театральний декоратор, на еміграції з 1920. Оформляла вистави у ряді міст Європи, автор кн. «Героїчний театр». Дружина Ю. Русова. 570, 571
- Герман** – професор з Чернівців. 165
- Германос (Сегеді)** (1870, Бейрут, Сирія – 19.04.1934, Бейрут) – митрополит Селевкійський і Баальбек-Срійський, єпископ Срійсько-Антіохійської Православної церкви в Північній Америці, перший первоієрарх УГПЦ в Канаді (1919–1924). 1895 пострижений в ченці, відправлений як місіонер до Бразилії. 1913 посланий до США з метою збирання пожертв серед срійських емігрантів. Був запрошений на II-й Український Православний Собор Українським греко-православним братством в Канаді (листопад–грудень 1919) в якості духовного покровителя для новоствореної УГПЦ Канади. Належав до юрисдикції Антіохійського Патріархату (Сирія). Спеціальним актом від 29.11.1919 священники УГПЦ в Канаді визнали його юрисдикцію. 28, 154, 165, 173
- Германюк Максим** (30.10.1911, Нове Село, Польща – 3.05.1996, Вінніпег) – церковний діяч, митрополит Вінніпезкий УГКЦ (1961–1992), редеміторист. 30
- Гетьманівна О. П.** – див. *Скоронадська-Кужім О. П.*
- Гец (Гец) Лев (Леон) Львович** (13.04.1896, Львів – 16.12.1971, Краків) – український графік і живописець, педагог, громадський діяч. 1924 закінчив Краківську академію мистецтв, працював учителем рисунка у Сяноцькій гімназії. Як відомий громадський діяч 1930 заснував у Сяноці товариство «Лемківщина» та музей з такою ж назвою. Після II Світової війни жив у Кракові, від 1950 працював викладачем малюнка в Академії мистецтв. 33, 509, 510
- Гирич І.* 13
- Гліцький Петро** – священник з Канади. 437
- Гловацький Інокентій** – український сенатор польського сенату. 538
- Гнатюк Володимир Михайлович** (9.05.1871, Велеснів, тепер Монастирського р-ну Тернопільської обл. – 6.10.1926, Львів) – український етнограф, фольклорист, мовознавець, літературознавець, перекладач та громадський діяч, член-кореспондент Петербурзької АН (1902), академік АН України (1924). 12
- Голова Земства Полтавської губернії** – див. *Лизогуб Федір.*
- Голова Ради Міністрів УНР** – див. *Пилипчук Пилип Каленикович.*
- Головко Ю.** – диригент, що викладав на диригентських курсах у Торонто, які відкрилися у березні 1957. 453
- Голубинський Євген Євсигнійович** (28.2(12.3).1834, с. Матвеево Кологривського пов. Костромської губ. – 7(20).1.1912, Сергіївський Посад Дмитровського пов. Московської губ.) – російський історик, професор Московської духовної академії (з 1881), академік Петербурзької Імператорської Академії наук (1903), член Передсоборного Присутствія (1906–1907); автор праць з історії Російської церкви. 345, 606
- Гольшанські** – князівський рід. Першим князем гольшанським вважається Гольша (пом. 1269), який заснував Гольшани (над р. Вілією неподалік від гирла р. Вільни). Ймовірно, загинув під час війни з волинськими князями у др. пол. XIII ст. (до 1269). 357
- Горбач Ю.* 6, 45, 47, 49
- Гордієнко Кость Гордієвич** (?), Полтавщина (?). – 5(16).5.1733) – кошовий Запорозької Січі. Діяв в опозиції до І. Мазепи, але з березня 1709 підтримав його, привівши 8 тис. запорожців. Уклав угоду з королем Карлом XII. Після поразки під Полтавою допоміг шведському королю та І. Мазепі відступити з рештками козацького війська. Емігрував, підтримував П. Орлика, брав участь у поході останнього на Правобережжя 1711. У 1712 заклав Січ під Олешнею під протекцією кримського хана. 445
- Гордійчук Микола Максимович** (9.05.1919, с. Чорнорудка Ружинського р-ну Житомирської обл. – 1995) – музикознавець. Працював в Інституті мистецтво-

знавства, фольклористики та етнології. Очоловав відділи музики й музичного фольклору, а згодом – музикознавства, був заступником директора Інституту. Написав понад п'ятсот музикознавчих праць, монографії, брошури, статті, розвідки, рецензії, відгуки. Спеціалізувався на історії становлення та еволюції української симфонічної музики, життя та творчості композиторів-класиків Лисенка, Леонтовича, Калачевського, Козицького, Людкевича, Ревуцького, Лятошинського. Автор «Української радянської музики» (Київ, 1957). 495

Горняткевич Дам'ян (Дам'ян, Дем'ян) Антонович (13.11.1892, м. Лісько Сянцького пов., Галичина – 03.03.1980, Кергонксон, Нью-Йорк) – дослідник історії українського мистецтва, історик церкви, бібліофіл, художник. Працював у Львові. У 1930-х вивчав фрески в культових спорудах Кракова, Люблина, Сандомира та Вислиці. З 1944 на еміграції у Німеччині, з 1949 у США. Віцепрезидент УВАН та голова її художньої секції (1951–1970). Працював як портретист, пейзажист, церковний художник, виконав поліхромії в Угневі, Настасові, Немирові; Автор праць про сучасне мистецтво, з історії українського мистецтва, біографістики українських художників тощо. 356, 357

Гох – згадується в листі від Н. Полонської-Василенко. 344

Грабовський – учасник конференції у Віндзорі у листопаді 1953 р. 391

Граловецький – старшина. 112, 221

Гребенюк – священник з Канади. 423, 425

Гревс Костянтин – камер-юнкер двору Його Імператорської Величності. 54, 65

Григорій VII (лат. Gregorius PP. VII; в миру – Гільдебранд (італ. *Ildebrando* або *Aldobrandeschi*, або *Dhiltprandus*)) (1020 або 1025, Тоскана – 25 травня 1085, Салерно) – Папа Римський (1073–1085), остаточно запровадив в РКЦ celibat, боровся з германськими імператорами за політичну зверхність у Західній Європі, здійснив реформування процедури обрання Римських пап, надавши це право колегії кардиналів (конклаву). Після перемоги над німецьким імператором Генріхом IV до

нього звертався з проханням посприяти його поверненню на князівський престіл кийвський князь Ізяслав Ярославич після вигнання з Києва, пославши до нього свого сина Ярополка. 345

Григорій VII (1856 – 17.11.1924, Стамбул, Туреччина) – Св. Патріарх Константинопольський (1923–1924). 23 квітня 1924 видав постанову про усунення Московського патріарха Тихона (Белавіна) від керівництва РПЦ, закликавши його відмовитись від патріаршества та про визнання Російського обновленського Синоду. 27 травня 1924 видав послання, де оголосив про скликання у 1925 Всеправославного Собору з нагоди 1600-ліття I Вселенського Собору. 13 листопада 1924 підписав Патріарший і Синодально-Канонічний Томос Вселенської Константинопольської Патріархії про визнання автокефалії Православної церкви в Польщі. 274

Григорій Богослов (Григорій Назіанзин, грец. Γρηγόριος Ναζιανζηνός) (бл. 329, м. Аріанз поблизу Назіанза Каппадокійського – бл. 389, Аріанз) – святий, християнський богослов, єпископ Назіанза і Сасіми, Св. Патріарх Царгородський (380–381), один із Отців церкви, який входив в число Великих каппадокійців («Трьох святих»), голова II Вселенського Собору (381), автор гомілій, промов і проповідей, віршованих творів та епістолярій, які були широко поширені в Україні з XI ст. Його батьками були єпископ Назіанзький Григорій і св. Нонна. Православна Церква відзначає дні його пам'яті 25 січня і 30 січня («пам'ять Трьох Святих»). Моці зберігаються в храмі св. Георгія в Стамбулі. 274, 325

Григорій (Боришкевич Георгій Іванович) (18.04.1889, с. Межринське Рівненської обл. – 13(26).10.1957, Свято-Троїцький монастир у м. Джорданвіль, США) – архієпископ Чиказько-Детройтський і Середнього Заходу РПЦЗ в США. Служив читцем у храмі св. Павла в Житомирі. Священик з 1916. Інспектор волинського Віталієвського єпархіального жіночого училища (1916). У 1917 емігрував до Польщі. 1920 – настоятель храму св. Іоанна Богослова в м. Бори-

совичі. Благочинний ПАПЦ (1924). Протоіерей, настоятель собору у м. Володимир-Волинський (1927), собору у Крем'янці (1932), Покровського собору у Гродно (1939). Митрофорний протоіерей. 1942 Венедикт (Бобковський) запропонував його кандидатом у єпископи для автономної Білоруської церкви. 11(24).10.1943 відбулася хіротонія у єпископа Гомельсько-Мозирського БАПЦ. Настоятель Гродненського кафедрального собору. Емігрував до Німеччини, був прийнятий до юрисдикції РПЦЗ (1946). Єпископ Бабергський, вікарій Берлінсько-Німецької єпархії (1946), Монреальський і Східно-Канадський (1947). Член Архидієцького Синоду РПЦЗ (1950). Архієпископ (1952). Архієпископ Чиказький і Клівлендський (1954), Чиказько-Детройтський і Середнього Заходу РПЦЗ (1957). 283

Григорій (Огійчук Григорій Трохимович) (25.1.1893, с. Трубівиці Ружинського р-ну Житомирської обл. (за адм. поділом 1930-х рр.) – 13.2.1985, Чикаго) – митрополит УАПЦ (Собороправної). У травні 1919 висвячений на диякона в Житомирському Богоявленському монастирі, згодом на священника у Києво-Братському монастирі. На поч. 1920-х перейшов до УАПЦ, настоятель Бердичівського кафедрального собору. 1932 заарештований і засуджений. Після перебування у таборах Кузбасу, повернувся в Україну. В травні 1942 Никанором (Абрамовичем) і Ігорем (Губою) був пострижений в ченці і висвячений в Києво-Андріївському соборі на єпископа Житомирського УАПЦ. З вересня 1942 до березня 1943 був ув'язнений в німецькій тюрмі. Після звільнення – єпископ Вінницький УАПЦ, керував парафіями УАПЦ на Житомирщині. Емігрував до Німеччини. З жовтня 1947 очолив УАПЦ (С). 1950 переїхав до Чикаго, США. З 1971 – митрополит УАПЦ (С). 468–470, 518, 556

Григорій Просвітитель, Аштишатський (Григорій Парфянин, Григор Партев) (бл. 252–326) – святий Вірменської Апостольської та Вірменської Католицької церков, а також РПЦ та РКЦ, перший єпископ та просвітитель Вірменії. В

єпископи був висвячений митрополитом Кесарії Каппадокійської Леонтієм. Центром проповіді зробив м. Аштишат, збудував Ечміадзінський собор в ім'я Зшестя Св. Духа. 274

Григорій Чудотворець (грец. Grigorios ho Thaumaturgos) (бл. 213, Неокесарія – бл. 270–275, Неокесарія) – єпископ Неокесарійський з 245 р. н.е., святий, богослов. Православна церква відзначає його пам'ять 17 листопада. Його «Житіє» було написано Григорієм Нисським і згодом увійшло до складу слов'янських перекладів «Четий-Міней». 274

Гриненко О. 64

Грицина Єронім (1899, Тернопіль – 1965) – протоіерей, заступник голови духовної консисторії УГПЦ Канади. З 1925 – у Канаді. 1951 обраний головою президії духовної консисторії УГПЦ Канади. Учасник переговорів з митрополитом Іларіоном (Огієнко) у справі запрошення його на предстоятеля УГПЦ Канади. З 1954 – редактор газети «Вісник» Директор Ради Української Школи при Інституті ім. Петра Могили в Саскатуні, член СУС, ТУС та ін. 1960 був переведений до Катедрі Пресвятої Трійці у Вінніпезі (1960–1965). 42, 34, 319, 324, 329, 336–338, 348, 373, 375, 382, 383, 385, 389, 390, 399, 409, 413, 414, 419, 427–429, 432, 435, 516

Гришко Василь І. (псевдонім Віктор Гринько) (1897–?) – історик українського права, професор УВУ в Мюнхені; дійсний член НТШ. У 1930–1934 – науковий співробітник Комісії вивчення історії українського права при УАН і Київського архіву давніх актів (1931–1933). Очолив УРДП після смерті Івана Багряного. Автор праць з історії права Гетьманщини. 547

Грінченко Борис Дмитрович (27.11. (9.12).1863 – 23.04.(6.05).1910) – український письменник, педагог, лексикограф, літературознавець, етнограф, історик, публіцист, громадсько-культурний діяч. Редактор низки українських періодичних видань. Один із засновників Української радикальної партії. 16, 17

Громадський – див. *Олексій (Громадський)*.

Грот Яків Карлович (15(27).12.1812, Петербург – 24.05.(05.06).1893, там само) – російський філолог. 81

Грох-Грохольський Ю. – керуючий справами департаменту Православної Церкви Міністерства Ісповідань. 148, 166, 170, 175, 180, 184, 185, 192, 193, 197, 199, 205

Грузький А. – дописувач І. Огієнка. 54

Груньський Микола Кузьмич (10.10(28.09).1872, Суми – 13.08.1951, Київ) – мовознавець-славіст. Професор (1915), заслужений діяч науки УРСР (1941). З 1904 працював у Юр'євському (нині Тартуський) університеті на посадах доцента, екстраординарного та ординарного професора. Від 1915 і до кінця життя працював у Київському університеті – ординарний професор на кафедрі російської мови та літератури; 1919–20 – ректор; професор російської мови та слов'янознавства, зав. кафедри російської мови, декан філол. факультету. Автор праць із слов'янознавства, російського та українського мовознавства, літературознавства, педагогіки та ін. 282

Грушевський Михайло Сергійович (29.09.1866, Холм (нині Польща) – 25.11.1934, Кисловодськ, Росія) – видатний український історик, організатор української науки, політичний діяч і публіцист, голова Центральної Ради (1917–1918), академік, автор понад 2000 наукових праць. 12, 81, 160, 345, 483

Грушевський Олександр Сергійович (12.08.1877, Ставрополь – 1943, с. Иртишськ, Росія) – історик, літературознавець, культурний і громадський діяч, один з фундаторів українського відродження, учасник визвольних змагань початку ХХ ст. 160

Губа Іван – *див. Ігор (Губа)*.

Губаржевський Ігор Володимирович (1905, Кам'янець-Подільщина – 1979, Нью-Йорк) – український філолог, викладач вузів в Україні та США, протопресвітер УАПЦ. Похований в Бавнд Бруку, (Нью-Джерсі, США). 308

Губенко Н. 64

Гудзій Ю. – священник. 436, 437, 481, 547

Гуменна Докія (10.03.1904, с. Жашків, Київщина – 4.04.1996, Нью-Йорк) – ук-

раїнська письменниця, член ОУП «Слово». Літературна діяльність почалася на Україні в середині 20-х років. Літературна спадщина становить понад 30 томів. 47, 294

Гуменюк Теодор (1891, Поточиська, Городенківського пов. – 1978, Торонто) – громадський і церковний (УГПЦ) діяч у Сх. Канаді, родом з Галичини; королівський радник, перший адвокат українського походження в Сх. Канаді, голова ряду громадських установ у Торонто, почесний голова Союзу Укр. Самостійників; автор сатири «Про що в Кремлі забули» (1946) під псевд. Федь Микитенко. 419, 569

Гут – майор, згадується у листі від архієпископа Михаїла (Хорошого). 403

Гуцуляк В. – український остарбайтер у Німеччині та Бельгії. 300

Д[...] – згадується у листі від Ол[...]. 78

Давидов Степан Іванович (Давидів) (12.01.1777, Чернігівщина – 22.05.1825, Москва) – композитор, капельмейстер, педагог. Початкову музичну освіту отримав у петербурзькій Придворній співацькій капелі, подальшу – в Джузеппе Сарті. Служив півчим згаданої капели в 1786–1795, від 1787 до 1800 був капельмейстером придворного оркестру. Потім (1800–1804 та 1806–1810) – в Дирекції імператорських театрів (капельмейстер, учитель співу). Від 1814 керував музичним театром графа Шереметьєва у Москві. Написав балети «Увінчана благість» (1801), «Свято жнив» (1823) та інші, оперу «Леста, дніпровська русалка» (1805). Також писав музику до трагедій, дивертисментів, церковні композиції тощо. Йому належать обробки народних пісень та танців. У своїх творах використовував український народний мелос, зокрема мелодію пісні «Іхав козак за Дунай». 495

Даденков М. – згадується у листі від Ол[...]. 53, 78

Дамаскин Іван – *див. Іоанн Дамаскін*.

Дамаскін (Малюта) (22.10.1903, Кам'янець-Подільський – 1944 (?)) – єпископ Кам'янець-Подільський УАЦ (1943–1945), архимандрит Свято-Успенської Почаївської лаври, учасник Волинсько-

го єпархіального з'їзду духовенства і мирян в Почасві 3–10 жовтня 1921. Хіротонований митрополитом Сергієм (Страгородським) 9(19).08.1940 на єпископа Житомирського РПЦ в Москві 20 серпня 1940. Служив у Ковелі, потім був направлений на Буковину. У 1941 приєднався до УАЦ. На Соборі 8 грудня/25 листопада 1941 в Почаївській Лаврі був серед єпископів УАЦ, які підписали постанову про визнання архієп. Іларіона (Огієнка) кандидатом на Київську катедру. 3 1941 – єп. Чернівецький і Хотинський УАЦ. Після вбивства Олексія (Громадського), 6 липня 1943 на Соборі єпископів в Ковелі був поставлений на чолі УАЦ. 1944 під час евакуації з Кам'янця-Подільського був заарештований радянськими військами. Помер у в'язниці 261, 275, 279, 283, 538

Данельський – член земської управи на Полтавщині. 346

Данильченко – виконуючий обов'язки управителя експедиції заготівель цінних паперів. 97

Данилюк Іван (Джон) (1896, Волинь – 1953) – архієпископ УАПЦ в Австралії й Новій Зеландії. 1925 – священник, громадський і церковний діяч на Буковині й на еміграції; хіротонізований 1952. 400

Данковський – член земської управи на Полтавщині. 346

Девідсон Рендалл Томас (7.04.1848 – 25.05.1930) – єпископ Кентерберійський з 1903 по 1928. 205

Дегтярьов Степан Анікієвич (1766, слобода Борисівка Гурської губ., – 23.04(5.05) 1813, поблизу Курська) – російський композитор. Початкову музичну освіту отримав у музичній школі графа Шереметьєва. Вивчав теорію музики у Джузеппе Сарті та Антоніо Салієнце. Служив при дворі Шереметьєва регентом і диригентом оркестру. 1803 отримав вільну й оселився у Москві. Видав переклад з італійської теоретичного посібника Вінченцо Манфредіні «Правила гармонические и мелодические для обучения всей музыки...». Його найвідоміший музичний твір – ораторія «Минин и Пожарский, или Освобождение Москвы» (1811). 495

Денікін Антон Іванович ((16)4.12.1872, Варшава – 8.08.1947, Анн-Арборн, США) – російський військовий діяч, генерал-лейтенант російської армії, героєм російсько-японської війни, головнокомандувач антибільшовицькими силами Півдня Росії під час громадянської війни 1918–20 у Росії. 119, 128

Деркач – секретар Українського товариства допомоги емігрантам з Великої України у Львові. 243

Дженоккі (Genocchi) Джованні (1860, Равенна – 1926) – католицький місіонер ордену Пресвятого Серця, професор Св. Письма духовної семінарії в Равенні, член Апостольської делегації в Сирії (1886–1888), генеральний вікарій Ватикану в Константинополі (1888–1892), очільник католицької місії у Новій Гвінеї, Перу і Бразилії (1911). Навчався в Духовній семінарії «Піо», прийняв священство в Римі 1885, вступив до згромадження «Місіонерів Святого Серця». 13.02.1920 Бенедиктом XV був призначений Апостольським візитатором в Україну з наданням єпископських, а згодом і кардинальських відзнак. Метою цієї місії було надання гуманітарної допомоги медикаментами і збирання інформації про духовні потреби цієї місцевості. У березні 1920 приїхав до Польщі, але польський уряд не пустив його до Галичини. 7 серпня 1920 повернувся до Відня разом з дипломатичним корпусом. Через низку публікацій в польській пресі опинився в центрі скандалу, його обвинуватили у проукраїнських симпатіях і ворожому ставленні до поляків. В грудні 1921 з Відня повернувся до Риму. 1923 Пієм XI був офіційно призначений Апостольським візитатором у Східну Галичину. Відіслав до Ватикану більше 30 офіційних звітів про стан справ в Україні та Східній Галичині. 26, 57, 142, 149, 179, 188, 189, 214, 215

Джиджора Іван Миколайович (09.02.1880, с. Заставці Підгаєцького пов. (нині с. Монастирського р-ну Тернопільської обл.) – 22.04.1919, с. Голгоча (нині с. Підгаєцького р-ну Тернопільської обл.)) – історик, громадський діяч і публіцист. Дійсний член Наукового това-

риства ім. Т. Шевченка (1913), секретар археографічної, член бібліографічної та статистичної комісії НТШ, співробітник київської редакції «Літературно-наукового вістника» (1907–1908), член Історичного товариства Нестора-літописця. Закінчив Львівський ун-т (1907). Від 1903 – член і бібліотекар товариства «Академічна громада» у Львові. 1916 – торгово-промисловий референт при окружній команді австро-угорських військ у Любліні (Польща). До грудня 1918 – військовий комендант ЗУНР у м. Рава-Руська. Досліджував історію Гетьманщини XVIII ст. Головна праця – докторська дисертація на тему: «Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730-х рр.», захищена у Львівському університеті (1912). Інші праці опубліковані в «Записках Наукового товариства імені Шевченка»: «Нові причинки до історії відносин російського правительства до України в 1720-х і 1730-х рр.» (1904), «Україна в першій половині 1738 р.» (1906), «Реформи Малоросійської колегії на Україні в 1722–1723 рр.» (1906), «Матеріали московського “Архива Министерства юстиции” до історії Гетьманщини» (1908) та ін. Автор рецензій, політичних оглядів та статей у «ЗНТШ», «ЛНВ» та «Ділі». 160

Джонс В. Г. – доктор, президент Альбертійського університету. 500

Дзюбай, єпископ – див. *Стефан (Дзюбай)*.

Димитрій (Рудюк) 17, 64

Димитрій (Маган Євген Митрофанович) (25.06.1899, Чернігів – 1.04.1970, Джексон, США) – архієпископ Бостонський і Нью-Інгландський, а також Пенсільванський в юрисдикції Північно-Американської митрополії РПЦ. Прийняв чернецтво і рукопокладений в сан ієромонаха (1924). Служив на Холмщині, у Почасві, Литві. Настоятель Жировицького монастиря (1935). Єпископ Новоградський, вікарій Чернігівської єпархії УАЦ (1941). Єпископ Катеринославський і Мелітопольський (1942), Катеринославський і Запорізький (1942), Донецький (1943). Після війни в Німеччині деякий час служив у таборі Шлейс-

гейм. З 1949 – Архієпископ Бостонський і Нью-Інгландський і Пенсільванський в юрисдикції Північно-Американської митрополії РПЦ в США. 278, 282, 283

Димитрій Солунський (III ст. н.е. – 8.11.306 р. н.е.) – святий великомученик з м. Солунь (Салоніки, Греція). В Православній церкві пам'ять відзначається 26 жовтня/8 листопада. 576

Димитрій (Тугаленко (Тугало) Данило Савич, Димитрій Ростовський; 11.12.1651, Макаров на Київщині – 28.10 (8.11).1709, Ростов) – святий, митрополит Сибірський і Ростовський РПЦ, український церковний діяч XVII ст., письменник-енциклопедист, проповідник. Учень відомого богослова І. Галатовського. 09.07.1668 прийняв чернечий постриг у Києво-Кирилівському монастирі. 25.3.1669 Йосип Тукальський-Нелюбович висвятив його у сан ієродиякона. 23.5.1675 висвячений у сан ієромонаха. Проповідував у Віленському Свято-Духівському та Слуцькому монастирях. На запрошення гетьмана І. Самойловича у лютому 1679 повернувся в Україну. У 1701 на запрошення Петра I прибув до Москви, де 23.3.1701 був висвячений на митрополита Сибірського і Тобольського. 4.01.1702 призначений Ростовським митрополитом. Автор численних богословських праць, проповідей, літературних творів. 22.4.1757 канонізований Православною церквою. 522

Дівович Олекса (р. н. і смерті невід.) – старший брат Дівовича Семена, служив канцеляристом Генеральної Військової Канцелярії у 1756–1762. 1763–1769 – сотник почепівської (першої сотні), полковий судя – 1781–1783. 320

Дівович Семен (р. н. і смерті невід.) – український письменник середини XVIII ст., перекладач Генеральної Військової Канцелярії, вихованець Київської Академії та Петербурзького академічного університету. 320

Дікур (Дикур) Іван (9.04.1909 – 11.15.1994, Едмонтон) – українсько-канадійський громадський діяч родом із Галичини, дипломат, юрист. Голова КУК. Посол до федерального парламенту у 1949–

- 1957 з Вегревільської округи в провінції Альберта (від ліберальної партії); 1950 член канадської делегації на Генеральній Асамблеї ООН. Директор Інституту святого Івана. З 1958 очолював Альбертську ліберальну асоціацію. Суддя Альбертського суду з 1965 р. З 1979 – суддя в Альберті. 306, 594
- Діль (Diehl) Шарль Мішель** (4.7.1859, Страсбург – 4.11.1944, Париж) – французький візантиніст. 1899–1934 – професор Сорбони. З 1910 – член французької Академії написів, з 1925 – член-кореспондент АН СРСР. Займався візантійською археологією та історією мистецтва, історією адміністративного апарату і політичною історією. 606
- Діонісій (Валединський Костянтин Миколайович)** (4.05.1876, м. Муром, Володимирської губ. – 15.03.1960, Лодзь, Польща) – Блаженніший митрополит Варшавський і всієї Польщі, магістр богослів'я. Пострижений в ченці Антонієм (Храповицьким) 14 вересня 1897. З 1902 – архимандрит, з 1903 – ректор Холмської духовної семінарії. З 1911 – настоятель церкви при Імператорському Російському посольстві в Римі. З 1913 – єпископ Крем'янецький, вікарій Волинської єпархії РПЦ. У 1918 керував Холмською, потім Поліською єпархіями. З 1922 – архієпископ Волинський і Крем'янецький. З 1923 – митрополит Варшавський і Волинський і всієї Православної Церкви в Польщі, священноархимандрит Почаївської Свято-Успенської Лаври з правом носити білий клобук з діамантовим хрестом. Залишався на становищі митрополита ПАПЦ до 22 червня 1948, коли у ПНР був прийнятий у спілкування з РПЦ, але згодом був усунутий від керівництва. Похований у Варшаві. Автор богословських і наукових праць з місіонерства. 27, 28, 34, 35, 37–40, 45, 57, 140, 147, 148, 158, 159, 163, 169, 170, 181, 182, 190, 197, 206, 207, 212, 231–233, 235, 247–250, 255, 257, 259–262, 269, 272, 274, 275, 277–279, 283, 292, 312, 327, 356, 393, 503, 508, 536, 538
- Діфенбейкер Джон** (англ. *John Diefenbaker*) (18.09.1895, Нойштадт, Онтаріо – 16.08.1979, Оттава, Онтаріо) – 13-й прем'єр-міністр Канади (1957–1963), консерватор, прихильно ставився до українців. 480
- Длугонільський** – виконуючий обов'язки комісара Губерніальної Церковної Ради Кам'янця-Подільського. 127, 128
Дмитренко П. 22
Дмитрієнко М. 9
- Дмитро Іванович** – знайомий Н. Полонської-Василенко та митрополита Іларіона. 361
- Дмитро Павлович** – див. *Романов Дмитро Павлович.*
Дмитрук К. 19, 20
- Довженко Олександр Петрович** (29.8 (10.9).1894, с. Сосниця на Чернігівщині – 25.11.1956, Москва) – видатний український кінорежисер, письменник, художник. Один із основоположників української кінематографії. У 1926–1928 – режисер і сценарист Одеської кіностудії, у 1929–1941 – Київської кінофабрики, з 1946 – кіностудії «Мосфільм», постановник художніх та документальних фільмів. Автор оповідань, п'єс і кіноповістей. 533
- Довнар-Запольський Митрофан Вікторович** (2(14).6.1867, м. Речиця тепер Гомельської обл. – 30.09.1934, Москва) – історик, фольклорист, етнограф. З 1902 – професор Київського університету. Після 1917 працював в Білорусії. За його ініціативи та участі почалося видання багатотомної «Російської історії в нарисах і статтях» (1909–12). У 1926–1928 видав праці з історії народного господарства Білорусії. 377, 484
- Домбровський Іван** (кінець XVI – початок XVII ст.) – польсько- та латиномовний діяч української культури, мислитель-гуманіст. 401
- Домна Данилівна** – див. *Литвинчук Домна Данилівна.*
- Доротей** – митрополит Бруський. 150
- Дорошенко Володимир Вікторович** (11.11.1879, Санкт-Петербург – 25.08.1963, Філадельфія, США) – громадський і політичний діяч, літературознавець, бібліограф. Член РУП та УСДРП, співзасновник СВУ та головний редактор його видань. У 1908–1944 – постійний працівник бібліотеки НТШ у

- Львові (з 1937 – директор). 1921 – член управи Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові, 1929–1939 – редактор альманаху «Дніпро». З 1944 – в еміграції, з 1948 – у США. 160, 517
- Дорошенко Дмитро Іванович** (27(03).8(04).1882, Вільно, Литва – 19(03).1951, Мюнхен) – громадський і державний діяч, історик. Співробітник українських дореволюційних журналів і газет. Член РУП і ТУП, один із засновників Української ЦР. В уряді П. Скоропадського 1918 – міністр закордонних справ. У 1919 – професор Кам'янець-Подільського державного українського університету. У 1921–1951 – професор кафедри історії УВУ (у Відні, Празі й Мюнхені), директор Українського наукового інституту в Берліні (1926–1931), професор Варшавського університету (1936–1939) та інших вищих навчальних закладів, наукових установ, товариств тощо. Автор численних праць з історії України, історіографії, культури, літератури. 366, 377, 451
- Досифей (Васич)** (5.12.1877, Загреб – 13.01.1945, Белград) – митрополит Загребський. 1899 – пострижений у ченці. З 1900 навчався у Київській Духовній Семінарії. З 1907 викладав у Белградській Семінарії ім. Св. Савви. 1913 – єпископ Нішський. 1931 – митрополит Загребський. 207
- Доценко Олександр** (17.08.1897, хут. Семариняки Миргородського пов. Полтавської губ. – 7.06.1941, Краків) – український історик і публіцист. Учасник визвольних змагань 1917–1920. Підполковник Армії УНР. У 1919–1920 ад'ютант С. Петлюри. Автор історичних праць про українську революцію та про зимовий похід 1919–1920. (1935). 59, 79, 85, 87, 89–91, 93, 95, 97, 98, 100–103, 105, 106–108, 110–113, 115, 117, 119, 121–123, 125, 127, 134
- Драгоманов Михайло Петрович** (18.09.1841, Гадяч на Полтавщині – 20.06.1895, Софія) – громадсько-політичний діяч, публіцист, історик, філософ, економіст, літературознавець, фольклорист. Разом з В. Антоновичем – організатор і лідер Київської Громади (старої). З 1876 – у Женеві, де заснував «Женевський гурток», редактор «Вільного слова». 1889 – професор Вищої школи у Софії. З 1890 – ідейний керівник Русько-Української Радикальної Партії Галичини. 160, 570, 571
- Драпер Олівер** – секретар Міжнародного руху до християнського інтернаціоналу. 245
- Дробницький Микола** – протоієрей УАЦ. Олексієм (Громадським) був представлений в якості кандидата на єпископську вікаріятську катедру в м. Сарнах на підставі листа Райхскомисара від 26 травня 1942 р. 282
- Дубицький Петро** – протоієрей УАПЦ, один із керівників Богословсько-педагогічної Академії УАПЦ у Мюнхені. 372
- Дубровська О.* 298, 301
Дубровська С. 298, 301
- Дубровський Василь Васильович** (19.05.1897, Чернігів – 23.04.1966, Річмонд) – громадський діяч, історик. У 1920-х викладав у Чернігівському та Харківському інститутах Народної Освіти; був науковим співробітником науково-дослідницької кафедри Інституту української культури в Харкові, інспектором охорони пам'яток культури України. У 1934–1937 був ув'язнений і перебував у концтаборах. У 1941–1943 – голова Харківської «Просвіти». 1943 емігрував до США. Автор праць з історії України, музейної справи і туркології; перекладів класиків літератури, публіцистичних статей, нарисів, оповідань тощо. 298, 299, 301, 599
- Дувід М.** – респондент І. Огієнка з Брусиліва. 54
- Дьяків** – директор департаменту Чужоземних Зносин УНР. 138, 139, 142
- Дятилович Теодосій** – священник, настоятель української православної парафії ім. Св. Покрови у Денвері, до того – старшина у полку ім. К. Гордієнка, таборовий священник у Каліші. 445
- Дяченко Дмитро** – архітектор-інженер Лубенського земства. 55
- Ейхельман Отто Оттонович** (27.06.1854, Санкт-Петербург – 21.02.1943, Прага) – громадсько-політичний діяч, вчений, фахівець з питань державного і міжна-

- родного права, дійсний член НТШ. Професор Київського університету (з 1880). 1918 працював у міністерстві торгівлі, промисловості та закордонних справ УНР; брав участь у переговорах українського уряду з Австрією, Німеччиною та радянською Росією. Автор проекту конституції України. Професор і декан УВУ, професор Української господарської академії в Подєбрадах і Високого педагогічного інституту в Празі. 26, 58, 144–146, 150, 156, 157, 167, 212, 215, 236
- Ефрон Ілля Абрамович** (1847, Вільно – 19.04.1917, Петроград) – видавець. 1890 разом з німецькою фірмою «Брокхауз» заснував у Санкт-Петербурзі видавництво «Брокхауз и Эфрона», яке випустило у 1890–1907 Енциклопедичний словник, що складався з 86 томів (82 основних і 4 додаткових). 478, 546
- Євдоким (Мещерський Василь Іванович)** (1.04.1869, Володимирська єпархія – 22.10.1935, Москва) – митрополит Одеський Обновленської церкви, голова Синоду. 21.07.1894 пострижений у ченці. З 31.07.1894 – ієродиякон, з 1.08.1894 – ієромонах. З 1903 – ректор Московської духовної академії. З 4.01.1904 – єп. Волоколамський, вікарій Московської єпархії. З 1907 видавав щомісячний журнал «Християнин». З 1.08.1909 – єп. Каширський, вікарій Тульської єпархії. З 29.07.1914 – архієп. Алеутський і Північно-Американський. З 18.11.1918 – архієп. Нижньгородський РПЦ. 16.07.1922 приєднався до обновленського руху, підписав заклик трьох архиєреїв разом з Сергієм (Страгородським) і Серафимом (Мещеряковим). 1922 був возведений у сан митрополита. З 2.11.1922 – митрополит Одеський. 13.04.1923 призначений головою Вищої Церковної Ради замість Антоніна (Грановського). У 1923–1924 – професор Московської богословської академії. З серпня 1923 – голова обновленського Синоду. З вересня 1924 був фактично усунений від керівництва Синодом, у 1925 офіційно знятий з посади. 154
- Євлогій (Георгієвський Василь Семенович)** (10.04.1868, м. Сомів Тульської губ. – 8.08.1946, Париж) – митрополит Західноєвропейського екзархату РПЦ, Предстоятель руських православних церков у Західній Європі, видатний церковний діяч, богослов. Ректор Холмської духовної семінарії (1897–1902). Єпископ Люблінський, вікарій Холмсько-Варшавської єпархії (з 1903). З 1905 – єп. Холмський і Люблінський (архієп. з 1912). Член II та III Державної Думи. Архієп. Волинський і Житомирський (з 1914). З 1920 перебував у Сербії, Німеччині, Франції. 2 жовтня 1920 призначений митрополитом Західноєвропейського Екзархату РПЦ з осідком у Парижі (до 1946). Член Установчого комітету Свято-Сергієвського православного богословського інституту в Парижі та його ректор (1925–1946). Доктор церковних наук «гоноріс кауза» (1943). 189, 284
- Євлогій (Марковський Євсей)** (1878 – 24.03.1951) – єпископ Вінницький УАЦ. Очолював Вінницьку єпархію з 23.07.1942 по 1943. З 1944 – на еміграції в Німеччині, де перейшов до РПЦЗ на чолі з Анастасієм (Грибановським). 282
- Євлогія** – черниця, згадується у листі від митрополита Олексія (Громадського). 262
- Євтухов Олександр** – аташе представництва України в Туреччині (Константинополь). 56
- Єфрем Сирин (Сирін)** (початок IV ст., Едесса в Месопотамії – 9.06.373) – християнський святий. 147
- Єлизавета II** (Елізабет Олександра Мері Віндзор, англ. *Elizabeth II, Elizabeth Alexandra Mary Windsor*) (нар. 21.04.1926, Лондон) – королева і голова держави Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії, голова держави в країнах Британської Співдружності. 403, 589
- Єфремов Сергій Олександрович** (6.10.1876, с. Пальчик – 10.03.1939) – український громадсько-політичний і державний діяч, літературний критик, історик літератури, академік Української Академії Наук (з 1919), дійсний член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. 66

Жабко-Потапович Лев (? – 8.XI.1975) – член Церкви Євангельських християн-баптистів, пастор, проповідник, християнський письменник, доктор богослів'я, редактор журналу українських баптистів в США «Післанець правди». 1936 був запрошений секретарем-редактором перекладацько-редакційної комісії з перекладу Св. Письма. 1949 емігрував. Входив до складу комісії з перекладу Старого Заповіту, листувався з митрополитом Іларіоном у 1950–1960. За свою працю був обраний пожиттєвим членом Біблійного Товариства. Автор праць: з історії українського євангельсько-баптистського руху. 507

Желовський – протоіерей. 575

Жидан Ілярій – дописувач І. Огієнка. 159, 160

Жовтанський Володимир – згадується у листі від митрополита Андрея Шептицького. 280

Жуківський – начальник Дипломатичного відділу Міністерства закордонних справ УНР. 138

Жуковський А. 347

Жуковський Василь Андрійович (29.01. (9.02.)1783, с. Мишинське Тульської губ. – 12(24).04.1852, Баден-Баден) – російський поет, перекладач. 537

Жулинський М. 12

Забелін Іван Єгорович (17(29).09.1820, Тверь – 31.12.1908(13.01.1909), Москва) – російський історик, археолог. 81

Завальнюк О. 16, 17

Загородський Олександр Олександрович (10.04.1889, с. Зелени (нині с. Зеленьків Тальнівського р-ну Черкас. обл. – 04.08.1968, США) – військ. діяч, генерал-полковник. Учасник I Світової війни, за відзнаку в боях 1914 отримав чин прапорщика. 1917 – штабс-капітан, командир батальйону. Брав участь в українізації військ. частин Південно-Західного фронту. В укр. армії з осені 1917. В лют.–берез. 1918 – командир 1-го піх. куреня в окремому Запорізькому загоні, згодом – 1-го Запорізь. ім. гетьмана П. Дорошенка піх. полку в Запорізькій дивізії Армії УНР, від листоп. 1918 до груд. 1919 – командир Запорізь. д-зії в Запорізькому корпусі Армії УНР.

Під час Першого Зимового походу Армії УНР 1919–1920 – командир Волин. збірної групи та в трав.–листоп. 1920 – 2-ї Волин. стрілець. д-зії, генерал-хорунжий. 1920 – заст. головнокоманд. Армії Української Народної Республіки ген. М. Омеляновича-Павленка, нач. резерву армії. З груд. 1920 перебував у таборі інтернованих укр. воєнків у Каліші (Польща), де був нагороджений Залізного Хреста орденом. Чл. правління Укр. станиці в Каліші, Укр. військ.-істор. т-ва, голова ради Хреста Симона Петлюри, Спілки укр. воєн. інвалідів у Польщі, в. о. голови президії Великої ради рицарів Залізного Хреста. Після розформування табору мешкав у Польщі, Німеччині, від 1949 – у США. Урядом УНР на еміграції підвищений в чині до генерал-поручника, згодом – до генерал-полковника. 162

Зайцев Павло Іванович (23.09.1886, Суми – 2.09.1965, Мюнхен) – громадсько-політичний і культурний діяч, літературознавець. Професор УВУ, дійсний член НТШ, член Української ЦР. З 15 вересня 1917 очолював канцелярію Генерального секретаріату освіти. Викладав в Українському народному університеті. 1918 – директор Департаменту загальних справ Міністерства освіти УД. 1919 – начальник Культурно-освітнього відділу Армії УНР. З 1921 – у Варшаві, співробітник Українського Наукового Інституту, викладач Варшавського університету. З 1941 – в Німеччині. Співробітник наукових і освітніх установ та видавництва; редактор видавництва «Друкар» та квартальника «Наше Минуле» (1918–1919), член ради УНТ у Києві і його «Записок» тощо. У 1934–1939 – редактор повного видання творів Т. Г. Шевченка у Варшаві. 229, 237, 242, 561, 607

Заліско А. – голова Парафіяльної Ради Свято-Троїцької парафії м. Нью-Йорк. 526, 527

Запаренюк Петро (1900–1967, Торонто) – священник Східної Єпархії УГПЦ Канади. 1926 рукоположений Іваном Теодоровичем у Вінніпезі. Викладач Старого Завіту в духовній семінарії Вінніпегу з 1932. 386, 422

Зацерковний Г. – автор праці «Причинки до правничої термінології» // Часопись правнича і економічна. – 1902. – Ч. 4/5. 160
Зоровега В. 39

Зелінський (Зеленський) Віктор Петрович (13.12.1864, с. Петриківці Катеринославської губ. – 14.12.1940, м. Цопот під Данцігом) – генерал Армії УНР, організатор і командир Синьої дивізії. Восени 1917 підтримав український національний рух, очолив раду офіцерів-українців, що перебували у таборах військовополонених у Німеччині. З 08.02.1918 – начальник I Української козацької дивізії (Синьожупанників). З листопада 1919 – голова Комісії з організації армії при Військовому міністерстві УНР. З 08.02.1920 – голова військової секції при Дипломатичній місії УНР у Польщі, інспектор українських військових формувань. З 15.07.1920 – голова Української дипломатичної місії у Варшаві. З 02.11.1920 – начальник військової секції ліквідаційної комісії Української дипломатичної місії у Варшаві. 20.10.1921 був змушений залишити Польщу. Згідно наказу С. Петлюри, був відряджений до Німеччини. Автор спогадів «Синьожупанники». 94

Зизикін Михайло Васильович (1880 – 1960, Аргентина) – професор. Залишив Росію 1920. Викладав у Софії, потім переїхав до Польщі. Професор православного богословського відділення Варшавського університету. Брав участь у роботі другої сесії Передсоборних зборів Польської Православної Церкви 1935. Автор праць: «Царская власть и закон о престолонаследии в России. – София, 1924», «О церковной самостоятельности. – Варшава, 1932» та ін. 345

Зморвич Анатолій Іванович – інспектор народних училищ Радомишльського повіту. 21, 72

Зморвич Олександр – дописувач I. Огієнка. 53, 73

Зновицький І. І. – голова Ново-Ушицької «Просвіти», міський голова, адвокат. 116, 118

Зов'ягін А. 576

Зушинський М. – голова Управління Подільського єпархіального свічкового заводу, священник. 101

Іван Золотоустий (грец. *Хризостомас*; 347 р. н.е., Антиохія, Сирія – 14.09 ст.ст. 407 р. н.е., Піфіунт (Піцунда) – святий, один з Отців Церкви, візантійський церковний діяч і богослов, полеміст, проповідник, автор Божественної Літургії. З 26 лютого 398 – патріарх Олександрійський Феофіл висвятив його на архієпископа Константинопольського, з 403 – в засланні. «Золотоустий» – це титул, отриманий за надзвичайне красномовство та офіційно закріплений на Халкидонському Соборі у V ст. н.е. Його численні проповіді в староболгарських та староукраїнських перекладах були розповсюджені в Україні, зокрема у збірниках «Златоуструй» та «Ізмарagd». 27, 159, 169, 170, 231, 238, 257

Іван Теодорович (6.10.1887, м. Крупець Дубенського пов. на Волині – 3.05.1971, Філадельфія, США) – Блаженніший Митрополит, Голова Собору Єпископів УПЦ США, Голова Церковної ради Митрополії, Архієпископ Філадельфійський і Митрополит Української Православної Церкви Північної і Південної Америки. До 1911 вчителював у початкових народних школах Лубенського і Острозького повітів. 1914 отримав рукоположення в сан диякона, а в сан ієрея – 10.05.1915. Під час I Світової війни працював у відділах Червоного Хреста. Після підписання 27 лютого 1918 Берестейської мирної угоди з Центральними Державами та їх союзниками, уряд УНР вислав його до Австро-Угорщини в складі емісарів для формування української військової частини під назвою «Дівізія Сірожупанників». Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 у Києві, на якому 26 жовтня був висвячений Василем Липківським з титулом «архієпископ Подільський і Вінницький УАПЦ» (1921–1924). У 1923 на прохання православних українців в Америці, був призначений до архипастирської праці в США, куди прибув у лютому 1924. Собор УПЦ в Америці 11–12 червня 1924 обрав його на Первоієрарха. Згодом і Собор УГПЦ в Канаді 16–17 липня 1924

обрав його на архипастиря й духовного опікуна цієї Церкви. Був пересвячений у 26.08.1949 в храмі Св. Константина і Єлени в Бронксі, Нью-Йорк. Собор Об'єднання в США (жовтень 1950), обрав його Митрополитом. Похований на кладовищі в Саут-Бавнд-Бруці (Н. Дж., США). 29, 41, 43, 44, 50, 61, 296, 308, 316, 318, 321, 323, 329, 331, 332, 383, 385, 387, 388, 417–419, 432–435, 450, 469, 471, 498, 509, 518, 519, 521, 526–529, 532, 540, 548, 549, 554, 588, 603, 612, 613

Іван Фок[...] – згадується у листі від І. Мислінського. 75

Іван, новомученик Сучавський (?), Трапезунд, Туреччина – 1330, Білгород-Дністровський) – святий, покровитель Буковини. За християнськими переказами, був купцем. За відстоювання православної віри був замордований. Його мощі перевіз до м. Сучави молдавський воєвода Олександр Благий. Згодом там було засновано монастир св. Івана Сучавського, куди приходило багато прочан з Буковини. В Канаді українськими переселенцями було засновано парафію на його ім'я в м. Ляшин та собор у Вінніпезі. Пам'ять відзначають 2/15 червня. 312

Іванець – голова української громади м. Брантфорд. 516

Іванис Василь Миколайович (псевд.: О. Болотенко) (3.04.1888, станиця Настасівка, Кубань – 2.09.1974, Торонто) – громадсько-політичний діяч, економіст, професор. 1919 – міністр торгівлі й промисловості, 1920 – голова Кубанського уряду. З кінця 1920 – в еміграції у Чехословаччині, Польщі, Німеччині, з 1948 – у Канаді. Обіймав посади доцента і професора у вищих навчальних закладах, інспектора українських шкіл у Канаді. Дійсний член НТШ, заступник голови НТШ в Канаді. Автор монографій і підручників з економіки України і Північного Кавказу, публіцистичних творів про національно-визвольний рух в Україні. 409, 451, 452

Іванович – старшина. 112

Іванюк – священник. 426

Івашкевич Вацлав – головний комендант Перемишля, генерал. 84

Ігор (Губа Іван) (1885, Херсонщина – 24.11.1966) – архієпископ Полтавський і Кременчуцький УАПЦ. Брав участь у визвольних змаганнях, з 1920 разом з військом УНР опинився в еміграції у Польщі. Священик, Голова Ради Брацтва свв. Кирилла та Мефодія в таборах для військовополонених. Закінчив Пастирські курси при Кам'янець-Подільському Українському Державному Університеті. Настоятель Благовіщенської церкви в Ковелі у 1930-х. Після постригу з ім'ям Ігор і возведенням в сан архімандрита, 10 лютого 1942 висвячений на єп. Уманського УАПЦ з призначенням тимчасовим вікарієм Полікарпа (Сікорського) з перебуванням в Києві. До Києва прибув 13 березня 1942, підписав акт воз'єднання з громадою УАПЦ в Андріївській церкві, брав участь у висвятах єпископів УАПЦ. З травня 1942 – архієпископ УАПЦ. Учасник Собору єпископів Луцьку і «Акту поєднання» між УАПЦ і УАЦ від 8.10.1942. Пізніше архієп. Полтавський і Кременчуцький. 1943 емігрував до Німеччини, де у 1944–1949 був учасником Соборів єпископів УАПЦ, опікувався українськими емігрантами в Американській зоні окупації в Швабії (Аугсбург). 1948 отримав призначення на переїзд до Аргентини для опіки над православними українцями Південної Америки, але залишився в Німеччині до 1949. З 1951 – у Нью-Йорку. Разом з Палладієм (Видибідою-Руденком) та Богданом Шпилькою у 1952 утворили об'єднання під назвою «Єпископат Св. УАПЦеркви, в Екзилу перебуваючої» в юрисдикції Константинопольського патріарха. 1957 його розбив параліч. 1961 знову повернувся в юрисдикцію УАПЦ на чолі з Никанором (Абрамовичем). 216, 217, 275, 278, 279, 313, 504, 518, 527

Ієремія (бібл.) (івр. *Ірмеяху*) – святий древньоєврейський пророк, другий із чотирьох великих старозавітних пророків. Згідно біблійним джерелам, народився в м. Анатот поблизу Єрусалиму, жив за 600 років до Різдва Христового. Вважається автором «Книги пророка Єремії», «Плачу Єремії» (Єр.;

Плач.) та «Послання до вавилонських полонеників». 392

Іконніков Володимир Степанович (9(21). 12.1841, Київ – 26.11.1923) – український історик, педагог, професор. 81

Іларіон (? – 1055) – перший митрополит Київський і всієї Русі негрецького походження (1051–1054), оратор і письменник, церковно-політичний діяч. Прихильник політичної і культурної самостійності Київської держави. Був священником в князівському с. Берестові під Києвом. 1051 за бажанням Ярослава Мудрого, який прагнув звільнитися від прямого втручання Візантії в церковні справи, Собор руських єпископів висвятив Іларіона на київського митрополита. Автор церковно-богословського твору «Слово про Закон і Благодать». 47, 254, 256, 427, 506

Ілінецька А. – дописувачка І. Огієнка. 54

Ілля (пророк) (народився 900 р. до н.е., м. Фесфія (Тесвія) Галаадська) – біблійний пророк, святий. 477

Ільюк – старшина. 112

Іножарський – начальник канцелярії керуючого справами Директорії УНР. 220

Іоанн Богослов (бібл.) (Іван Богослов; Іван Заведів, івр. *Йоханан*) – один з 12 апостолів, молодший брат св. Якова Заведесового. Вважається автором одного з Євангелій, 3 послань і єдиної новозавітньої пророчої книги «Об'явлення» («Апокаліпсис»). Згідно з християнськими джерелами, проповідував в Ефесі та інших містах Малої Азії, потерпав від тортур за імператора Нерона, був засланий на о. Патмос. Упокоївся поблизу м. Ефес. Православна Церква святкує його пам'ять 8/21 травня та 30 червня («Собор 12 Апостолів»). 398

Іоанн Дамаскін (бібл.) (грец. *Ἰωάννης ο Δαμασκηνός*) (бл. 675, Дамаск, Сирія – 753 (777?) р. н.е.) – преподобний святий, один із Отців Церкви, богослов і гімнограф. Близько 736 прийняв постриг у монастирі св. Сави бл. Єрусалима. Відомий як найбільший систематизатор християнського віровчення. Автор богословських праць, літургійних канонів, тропарів, кондаків, стихір, укладач «Октоїху». У часи іконоборства виступав на захист шанування ікон. Іконобор-

цями 4 рази був підданий анафемі, але VII Вселенський Собор підтвердив вірність його вчення. 274

Іоанн (Лаврінченко Віктор Пилипович) (12.03.1899, м. Краснодар – 12.10.1985, с. Кіндійка, передм. Херсону) – архієпископ Челябінський і Златоустівський РПЦ. Був ченцем у Андріївському Афонському подвір'ї у Константинополі. З 1921 – ієродиякон, ієромонах. З 1922 – столоначальник Віленської духовної консисторії. Член Волинської духовної консисторії та законовчитель гімназії м. Крем'янець. 1924 – законовчитель, інспектор духовних шкіл на Волині, інспектор класів Дерманського єпархіального жіночого училища. 1925 – викладач Віленської духовної семінарії та намісник Віленського Свято-Троїцького монастиря, ігумен. З 1931 – член Волинської консисторії, намісник Крем'янецького Богоявленського монастиря. З 1932 – архимандрит. З 1935 – член Гродненської духовної консисторії, намісник Борисоглібського монастиря у м. Гродно. Настоятель Жировицького Успенського монастиря. Перебував в юрисдикції Московського Патріархату. Його кандидатуру було висунуто на єпископа Аляски, вікарія Північно-Американської єпархії (не поїхав через хворобу). 1941 – настоятель Ковельського собору, єп. Ковельський; 1942 – єп. Брестський і Кобринський. 1943 – архієп. Поліський і Брестський. 1945 – настоятель Свято-Володимирської церкви у м. Марієнбад (Богемія) в юрисдикції РПЦ. З 1946 – архієп. Молотівський (Пермський). З 1956 – архієп. Алма-Атинський, 1957 – Челябінський і Златоустівський. У 1959–1961 – «на покої». З 1961 був єп. Костромським і Галицьким. Перебував «на покої» у м. Херсон. 261, 275

Іоанн Ковельський – див. *Іоанн (Лаврінченко)*.

Іов (Йов Почаївський; Іван Залізо) (1551, Покуття, Галичина – 1651, Почаїв) – ієромонах, православний святий. У 12 років прийняв монашество з іменем Іов. 1580 на прохання князя Костянтина Острозького став на чолі Хрестовоздвиженського монастиря поблизу

м. Дубно і керував монастирем більше 20 років в умовах гоніння з боку католиків та уніатів. На поч. XVII ст. поселився в печері неподалік від давньої Успенської обителі, відомою своєю чудотворною Почаївською іконою Божої Матері на Почаївській горі. Став ігуменом Почаївської Лаври. Був присутній на Київському Соборі 1628. Після 1642 прийняв велику схиму з іменем Іоанн. Автор збірки моральних порад і повчань «Пчола Почаївська». 536

Іов (Кресович Володимир Адріанович) (15.09.1898, с. Мокрець Волинської губ. – 4.12.1977, Львів) – архієпископ Іванівський і Кінешемський РПЦ. З 1921 – дякон. 1922 – священник Миколаївської церкви Крем'янецького Богоявленського монастиря. З 1932 – настоятель Свято-Троїцької церкви в с. Тараканові Волинської обл. З 1935 – настоятель храму св. Іоанна Милостивого в с. Любче Волинської обл., благочинний Рожищенського округу Луцького пов. 21.07.1942 був пострижений в ченці Олексієм (Громадським) і возведений в сан архімандрита. З 24.07.1942 – єп. Луцький, вікарій Волинської єпархії УАЦ. З 6.06. 1943 – єп. Крем'янецький і Дубенський. З 14.02.1945 – єп. Ізмаїльський РПЦ. З 1946 – єп. Лисковський, з 25.02.1954 – архієпископ Казанський і Чистопільський РПЦ. З 1957 – архієпископ Казанський і Марійський. У 1960 був засуджений на 3 роки за протидію під час хрущовської кампанії по закриттю православних храмів. З 23.10.1967 – архієп. Уфимський і Стерлітамакський, з 16.10.1973 – архієп. Іванівський і Кінешемський РПЦ. Похований на Янівському цвинтарі у Львові. 278, 282

Іов (Скакальський) (1914, Волинь – 18.02.1974, Саут-Баунд-Брук, США) – архієпископ УПЦ Америки. 1938 висвячений на ієромонаха. Під час II Світової війни був духівником православних вояків Української Дивізії «Галичина». У 1947 в сані ієромонаха прибув до Великобританії разом з військовополоненими, служив священником в парафіях УАПЦ. З 1951 – у Канаді, з 1967 – у США, з 1968 – єпископ, з

1971 – архієпископ і правлячий єпископ УПЦ у Південній Америці. 404, 454, 600, 613

Іосиф – див. *Цвієвич*.

Іосиф (Войціцький) – протоієрей Холмський. 231

Іроїда – знайома І. Огієнка, згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 601

Ісаїв Петро-Маркіян Іванович (26.06. 1905, с. Ліски, Коломия – 23.02.1973, Філадельфія) – філософ, дослідник історії української церкви, громадський діяч, педагог, журналіст. Член куреня «Лісові Чорти». Редагував журнал «Дзвони». 1939–1941 працював в українській гімназії в Ярославі (нині місто в Польщі), одночасно виконуючи обов'язки шкільного референта Українського допомогового комітету. 1945–1949 (з однорічною перервою) викладав в українських таборових гімназіях у Німеччині. 1947 на основі дослідження «Історії українського шкільництва в Генеральній губернії» отримав ступінь д-ра філософії в Українському вільному університеті в Мюнхені, де 1947–1948 викладав історію. Від 1949 – у Філадельфії. 1949–1963 – редактор часопису «Шлях». Вчителював у суботній школі українознавства, Українському католицькому університеті, в школі св. Миколая. 1965–1966 – керівник українського педагогічного інституту в організаційній системі Шкільної ради Українського конгресового комітету Америки. 344

Ісаїя (бібл.) (765 до н.е., Єрусалим – 685 до н.е) – біблійний пророк святості і месіанства, належав до 4 великих пророків Старого Заповіту. Згідно з християнськими джерелами, дар пророцтва проявився у нього у 740 р. до н.е. і до кінця життя він проповідував в Єрусалимі. Пам'ять пророка Ісаї відзначається Православною церквою 9 травня. 448

Їжик Семен – митрофорний протоієрей УГКЦ, провідний діяч ОУН, організатор українських радіо- та телепередач у Канаді. Член Пласту у Канаді. Редактор журналу «Мій приятель». 489

Йосиф Сліпий (Коберницький-Дичковський) (17.8.1892, с. Заздрость Терновлянського р-ну Тернопільської обл. – 7.9.1984, Рим) – митрополит Галицький, архієпископ Львівський та єпископ Кам'янець-Подільський УГКЦ, визначний український церковний діяч, дійсний член НТШ (з 1930). Був редактором «Видання Богословії», «Праці Богословського наукового товариства», «Праці Греко-католицької богословської академії», «Аскетична бібліотека Греко-католицької духовної семінарії», «Дзвони», «Нива», «Мета». У грудні 1963 призначений членом Конгрегації Східних Церков, а 25.1.1965 Папа Римський Павло VI надав йому титул кардинала РКЦ. Брав участь у II Ватиканському Соборі. 11.10.1963 запропонував утворити Помісну Українську Католицьку Церкву на чолі з патріархом. 1963 заснував у Римі Український католицький університет, філії якого згодом утворилися у Вашингтоні (США), Лондоні (Велика Британія), Чикаго (США), Філадельфії (США). Відновив діяльність Українського богословського наукового товариства (1960) та налагодив видання його друкованого органу – «Богословія» (з 1963), згодом – журналів «Дзвони» (з 1976) та «Нива». 1964 започаткував видання «Благовісника Верховного Архієпископа візантійсько-українського обряду». Збудував у Римі собор св. Софії. З його ініціативи придбано і відновлено храм Жировицької Божої Матері, при якому заснував музей та лічницю. Заснував монастир о. Студитів у Кастель-Гондольфо біля Рима. Підтримував діяльність УВУ в Мюнхені (Німеччина). За наукову роботу обраний почесним членом НТШ (1964), дійсним членом Тіберійської академії в Римі (1965), членом Папської академії св. Томи (1981). Почесний доктор УВУ та ряду університетів США і Канади. Згідно із заповітом, його тіло 28.8.1992 перевезено в Україну і перепоховано у соборі св. Юра у Львові. 30, 607

Йосиф (Цвісвич) – митрополит Скопльський СПЦ. У 1921–1931 – єпископ Мукачівський, постійний делегат Св. Синоду

СПЦ, Екзарх Православної Церкви в Карпатській Русі та Словачії, керував Карпаторуською православною церквою (Мукачівсько-Пряшівська єпархія, з 1945 – Мукачівсько-Ужгородська єпархія РПЦ). У травні 1941 прийняв на себе керівництво Сербським патріархатом після заарештування німецькими окупантами сербського патріарха. В грудні 1942 змушений був покинути Скопльську єпархію на вимогу окупаційних властей. 284

Йосиф (Шумлянський Іван Станіславович) (1643 – 20.08.1708) – єпископ Львівський (православний (1667–1700), потім уніатський (1700–1708)), український церковний діяч. 30.07.1677 король Ян III Собеський призначив його адміністратором володінь Києво-Печерської лаври. 1675 і 1679–1700 – адміністратор Київської православної митрополії. З 1696 – адміністратор Сучавської єпархії. 26.03.1681 прийняв католицьку віру у королівській каплиці у Варшаві. 16.05.1700 публічно у Варшаві прийняв унію з Римом та запровадив її у всій єпархії. 575

К[...] – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 356

Кабачків І. – державний контролер, дописувач І. Огієнка. 229

Казанський Василь – дописувач І. Огієнка з Вологди. 54

Кайафа Йосиф бар (бібл.) (ймовірно, з арамейської «смирнення») – первосвященик Єрусалимського храму в Юдеї у 18–37 рр. н.е., саддукей, зять первосвященика Анни. На цю посаду його призначив Валерій Грат, який був прокуратором Юдеї перед Понтієм Пілатом. (Мт. 26:57-68; Лк. 3:1-2; Ін. 11:46-53). 260

Калакура Я. 6

Карноухов (Корноухов) Іван Ф. – адвокат, голова Волинської церковної ради у 1941 в Рівному. Учасник зустрічі в Холмі (грудень 1941) Олексія (Громадського) та Іларіона (Огієнка), де вирішувалось питання про очолення Іларіоном Київської архієрейської кафедри і його майбутній титул. Разом з І. Ф. Власовським і Б. М. Козубським

- один із авторів послання від 15 грудня 1941 до Української церковної ради в Києві з проханням не приймати посланців Олексія (Громадського). 260, 268, 276, 277
- Карпинський Олександр** (1869, Біла Підляська на Підляшші – 1929, Рівне) – український громадсько-політичний діяч. До 1917 – суддя у Чернігові. З січня 1918 – товариш міністра внутрішніх справ в уряді В. Винниченка. У період УД – член ради Міністерства закордонних справ. У 1920-х рр. займався адвокатською практикою у Рівному, очолював місцеву філію «Просвіти». У 1922–1928 – член польського сенату. Очолював Український Сенаторський Клуб у Варшаві. 129
- Карпус* 3. 18
- Карпак Розалія** – секретар Союзу Українок Канади. 542
- Катерина II «Велика» (Катерина Олексіївна Романова)** (2.05.1729, Штетін, Пруссія – 6(17).11.1796, Санкт-Петербург) – російська імператриця (1762–1796) дому Романових. Дружина (вдова) імператора Петра III, мати імператора Павла I. 81
- Квасницький** – священник, тимчасово керуючий справами загального департаменту та діловод Міністерства ісповідань УНР з вересня 1920. У 1930-х працював одним із столоначальників Волинської духовної консисторії в Польщі. Після 1940 – член Духовної консисторії Холмсько-Підляської єпархії. 217, 219, 220, 222, 224, 225, 233, 379, 403, 538
- Кенцицький Л.** – старший діловод Волинських єпархій. 147
- Кентерберійський єпископ** – *див. Девідсон Рендалл Томас.*
- Кернітський** – священник. 399
- Кибалок Михайло** – учитель. 538
- Килимник Степан Іванович** (5(17).01.1890, с. Якушинці Вінницького р-ну – 1963, Торонто) – педагог, публіцист; письменник, етнограф. Працював у Комісаріаті освіти України. 1943 переїхав до Західної України, потім до Австрії. З 1949 – в Канаді. Автор статей з історії, етнографії, краєзнавства. 390, 409
- Кислиця Дмитро** (1912–?) – педагог, професор, член УАН. Викладав українську мову і літературу у середніх школах та у Київському університеті (з 1940). 1944 емігрував до Мюнхена, де працював у Богословській Академії (УАПЦ). Працював в Оклендському університеті та в Канадській державній школі іноземних мов в Оттаві. Редагував газети «Слово» (Регенсбург), «Наш вік» (Торонто), «Голос Канади» та «Нові дні». Автор «Граматики української мови» та статей з методики викладання мов. 517
- Кистяківський Олександр Федорович** (14(26).03.1833, с. Городищі на Чернігівщині (тепер Бахмацького р-ну Чернігівської обл.) – 13(25).01.1885, Київ) – український вчений-криміналіст та історик права. З 1864 – приват-доцент, з 1869 – професор кримінального права. Один з ініціаторів створення та голова Київського юридичного товариства, активно співпрацював у журналі «Основа». Досліджував українське звичаєве право, історію права та судовий устрій Гетьманщини. Опублікував бл. 70 наук. статей у часописах «Киевская Старина» і «Киевские Университетские Известия». Видав збірник «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1879). Автор праць: «Дослідження про смертну кару» (1867), «Елементарний підручник загального кримінального права» (1875) та ін. 571
- Кіндзерявий-Пастухів Сергій Якович** – архіпресвітер УПЦ в США, засновник школи кобзарського мистецтва в США. Народився в м. Золочів у родині священника. У 1971–1980 – адміністратор УАПЦ в еміграції (в юрисдикції Константинопольського патріархату). У 2000 – священник в храмі Св. Михаїла в Нью-Йорку, США. 596
- Кісілюк** – священник. 349, 379, 382, 390
- Клепатський Павло Григорович** – (12.01.1885, с. Пугачівка Таращанського пов. на Київщині – 1938?) – дослідник історії України середньовічної й нової доби, питань історичного краєзнавства, історіограф, джерелознавець, архівознавець, літературознавець, педагог. 17, 22, 80, 82
- Клепацький Леонтій** – урядовець канцелярії уряду УНР. 92, 93

Климашко Степан – секретар Союзу Українців Самостійників в Канаді. 569

Клименко Пилип Васильович (06.11.1887, с. Ярославка, тепер Бобровицького р-ну Чернігівської обл. – 08.07.1955, м. Козелець Чернігівської обл.) – історик, джерелознавець, архівознавець. З 1918 – професор Київського археологічного інституту, у 1918–1919 – декан історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету, у 1920–1923 – Кам'янець-Подільського ІНО. 1922–1923 – керівник Кам'янець-Подільської науково-дослідної кафедри історії та економіки Поділля, у 1923 – член Київської науково-дослідної кафедри історії України академіка М. П. Василенка, у 1925–1930 – дійсний член науково-дослідної кафедри Історії України академіка М. С. Грушевського. Співробітник Археографічної комісії ВУАН (1924–1933) й Археографічної комісії ЦАУ УСРР (1931–1932). 1932–1933 – завідувач відділом феодалізму Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка. Звільнений з роботи 1933. 1938 засуджений до 6 років позбавлення волі та 3 років поразки в правах. Звільнений 1943. Після війни проживав у Козельці. Реабілітований 1959. Автор близько 50 праць. 80, 82

Климків Богдан – голова Крайової Управи МУНО. 565

Клиш Мирон – священник у Вінніпезі (Манітоба, Канада). У 2000-х настоятель церкви св. Георгія Победоносця у Вінніпезі. 554

Ключевський Василь Йосипович (16(28).01.1841, Вознесенське Пензінської губ. – 12(25).05.1911, Москва) – російський історик. 81

Кметь В. 64

Кміт Юрій – священник. 31

Ковалевський Петро Євграфович (16.12.1901, Петербург – 04.05.1978, Париж) – історик релігії, соціолог, дослідник російської еміграції. Залишив Росію 1920. Доктор історико-філологічних наук (1926). Викладав у французьких ліцеях, Богословському інституті в Парижі, Інституті св. Дениса, Російському науковому інституті в Сорбоні.

Керівник Російського студентського християнського руху, активний учасник церковного громадського життя російських емігрантів в Парижі. Розробив власну систему історії російського народу у V–X ст., базуючись на паралельному вивченні подій на сході і на заході Європи. Автор більш як 200 статей у російських і французьких виданнях. 345

Ковалів Борис – син Коваліва Пантелеймона. 550, 551, 554, 584

Ковалів Пантелеймон Кіндратович (9(21).08.1898, с. Браїлів, тепер смт Жмеринського р-ну Вінницької обл. – 15.11.1973, Нью-Йорк) – український мовознавець у США, доктор філософії з 1949, дійсний член НТШ у США з 1949. 1922 закінчив філологічний ф-т Київського ІНО. 1927–1930 – працював у Семінарі вищого типу професорів Є. Тимченка та М. Грунського при цьому інституті. До 1941 викладав у Київському ун-ті та Київському педагогічному ін-ті (курси сучасних українських та російських мов, історії цих мов, порівняльного мовознавства). 1944 виїхав до Німеччини, жив у Мюнхені, 1949 – до США (Вашингтон). 1946–1951 – доцент Богословської Академії УАПЦ в Мюнхені, з 1953 – голова комісії мови Філологічної секції цієї установи, з 1949 – голова Української секції Американської асоціації викладачів слов'янських і східно-слов'янських мов, з 1956 – член Американської асоціації сучасних мов, з 1964 – «Товариства плекання рідної мови». Досліджував історію, фонетику та граматику української мови, історію давньої літературної мови, словотвір. Автор праць із зіставного слов'янського мовознавства, статей з культури української мови, українського наголосу, правопису, статей на теологічні теми. 359, 466–468, 482, 486, 488, 502, 521–523, 529, 533, 539, 543–545, 547, 548, 550, 552, 553, 555, 557, 561, 566, 580, 582, 584, 586, 591, 593–596, 602, 604, 608, 611

Коваліва Віра – дружина Коваліва П. Коваліва. 466, 523, 529, 544, 548, 555, 566, 582, 584, 593, 595, 596, 602, 604, 608, 611

Когутська Наталія Л. – редактор «Українського Голосу». 501, 589

Козак П. 18

Козицький Сергій (псевдонім Безрідний) (7.X.1883, Володимир-Волинський) – комісар освіти Кам'янецького повіту, автор історичної читанки «Сніп». 1902–1904, після закінчення учительської семінарії працював учителем в с. Пригороді, Грубешівського пов. на Холмщині. 1904–1905 – вчителював на Волині. 1905–1907 – вчителював у початкових школах на Поділлі. Навчався у Московському Учительському Інституті, який закінчив 1911. 1918 вступив до Кам'янець-Подільського Державного Українського університету (слов'яно-український відділ історико-філологічного факультету). В університетській церкві виконував обов'язки дяка. Крім того, слухав курси при Московському Народному університеті ім. Шанявського (курс кооперації), при Московському Вищому Педагогічному Інституті ім. Гр. Шелапутіна (курс для інспекторів та експертів шкільного діла), при «Русском Хоровом Обществе» (курс гармонії проф. Московської консерваторії Іпполітова-Іванова). 1918 почав працювати інструктором нижчих початкових шкіл Поділля в Подільській Губерніяльній Народній Управі. Пізніше працював учителем вищої початкової школи у Кам'янці-Подільському. З 15.07.1919 по березень 1920 був комісаром освіти Кам'янецького повіту. З 1.08.1920 по середину січня 1921 – учитель української селянської державної дівочої гімназії в Кам'янці. З березня 1921 – учитель в Дубенському повіті (села Мизіч, Мокре, Липа). Як учасник Кирило-Мефодіївського братства брав участь у розбудові української церкви. Займався українізацією церкви. 107, 108

Козловський – священик. 237

Козубський Борис Миколайович (04.03.1886, Вишнівєць Крем'янецького пов. – 17.02.1953, Мордовія) – адвокат, журналіст, громадський та політичний діяч. Закінчив Острозьку гімназію (1906), навчався на юридичних ф-тах Київського і Харківського ун-тів. Адвокат контори М. Міхновського, член Українсь-

кої соціал-демократичної робітничої партії з 1905, співпрацівник її тижневика «Слово». З 1916 – у Києві, член Української Центральної Ради (1917), голова міської думи м. Кременець. Після окупації міста поляками – у таборі Домб'є (1919–20). З 1920 – голова філії «Просвіти», організатор українських кооперативів Кременеччини. Посол (депутат) сейму з 1922, член Українського парламентського клубу, проводу Українського національно-демократичного об'єднання. Переслідувався польською владою. 1939 ув'язнений у Березі Картузькій. В грудні 1941 входив до складу делегації, яка і переконала Полікарпа (Сікорського) стати Адміністратором Православної Церкви на «визволених землях України» на протигагу плану Олексія (Громадського) зробити Іларіона (Огієнка) Київським архієпископом. Разом з І. Ф. Власовським і І. Ф. Корноуховим один із авторів послання від 15 грудня 1941 до Української церковної ради в Києві з проханням не приймати посланців Олексія (Громадського). У липні 1941 обраний членом Української національної ради у Львові. За гітлерівської окупації – юриконсулт у Кременці. З 1944 працював у Львові. В серпні 1948 заарештований органами МВС УРСР, засуджений до 25 років ув'язнення в мордовських концтаборах. 260

Колесса Олександр Михайлович (літ. псевд. і криптоніми – Олекса Ходовицький, О.К., К-а та ін.) (12(24).04.1867, с. Ходовичі Львівської обл. – 23.05.1945, Прага) – політичний діяч, мовознавець, член УНДП, дійсний член НТШ (з 1899). Доцент (з 1895) і професор (1898–1918) Львівського університету. Один із засновників УВУ, його професор та перший ректор. Професор Карловського університету в Празі (1923–1939). У 1907–1918 – посол до австрійського парламенту. Автор численних праць з історії української мови і літератури. 57, 180, 230, 231

Колодій Федір Олександрович (8.02.1872, Чернігівщина – 04.1920, Кам'янець-Подільський) – генерал-майор. У 1917 командував 2-м Подільським кор-

- пусом, за Гетьманату – 3-м Одеським армійським корпусом. 1919 очолив Східний протибільшовицький фронт з осідком у Вінниці. У липні 1919 очолив групу українських військ, утворив оборонний рубіж на лінії Дунаївці-Скала, що дало змогу УГА перейти Збруч і об'єднатися з Армією УНР. Входив до складу Військової Ради УНР, з березня 1920 – референт уряду УНР з військових справ. 94, 95, 99, 100, 106, 134
- Колодяжний Є. А.** (? – 1958) – Подільський губернський комісар. 115, 117–119, 481
- Колянчук О.* 18, 22, 23
- Комарницький О.* 16, 17
- Копашев Павло** – згадується у листі від М. Середука. 260
- Корж В.** – секретар СУЖЕРО. 516
- Корноухов** – *див. Карноухов І. Ф.*
- Коровицький Іван Іванович** (псевд.: Б. Жуків, І. Корицький, І. Людим) (4.06.1907, Володимир-Волинський, Волинська обл. – 8.06.1991, Бавнд-Брук, США) – український теолог, літературознавець, редактор, поет. Викладав у Варшавському університеті церковно-слов'янську мову і літературу та історію православної церкви; завідував музеєм Православної митрополії у Варшаві. Асистент І. Огієнка, опікувався його архівом, склав бібліографію його творів. Редагував журнал «Дитина», співпрацював з літературно-мистецьким і науковим часописом «Напередодні». Під час II Світової війни працював у міській управі Києва, опікуючись церковними справами. Після війни емігрував до США. Співпрацював з В. Кубійовичем у виданні багатомної Енциклопедії Українознавства, до якої написав близько 300 статей, автор багатьох статей англомовної енциклопедії «Україна». У США працював у редакції «Свободи». Надрукував низку статей на літературні теми в журнал «Сучасність», був засновником об'єднання українських письменників в еміграції «Слово», та членом редколегії його однойменного неперіодичного органу. 255, 276, 344, 598, 599
- Королева Наталена Андріанівна** (Кармен-Альфонса-Фернанда-Естрелья-Наталена) (3.03.1888, с. Сан-Педро де Карденья біля м. Бургос у Північній Іспанії – 1.08.1966, Мельнік, Чехословаччина) – українська письменниця, доктор археології, художник. З 1904 проживала у Києві та Росії. Певний час виступала на сцені. Автор україномовних творів та збірок оповідань. Учасник I Світової війни. Була одружена з офіцером російської армії і громадянином Ірану, що служив у «дикій дивізії», – Іскандером Гаггаманіш ібн Курушем, який невдовзі загинув під Варшавою. Жила у Празі, де одружилася з В. Королівом-Старим. Подальше життя присвятила літературній праці. Автор багатьох статей з історії церкви та літературних есе. 16, 476, 491, 492
- Корчак-Новицький Микола Трохимович** – київський видавець. 53, 70, 74
- Корчові** – брати, про яких згадується у листі від Є. Колодяжного. 119
- Костецький Аполлон** (? – 1956) – протоієрей, випускник Волинської духовної семінарії. 551
- Костомаров Микола Іванович** (16(4).05.1817, Юрасівка Острогоського пов. Воронежської губ. – 19(7).04.1885, Петербург) – видатний український і російський історик, поет-романтик, мислитель, громадський діяч. 81
- Костюк В. А.** – член номінаційної комісії УВАН. 473
- Костюк Григорій Олексійович** (12(25).10.1902, с. Боришківці, нині Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. – 3.10.2002, Сільвер-Спрінг, США) – український літературознавець. 11
- Костюк** – професор, який викладав французьку мову у Кам'янець-Подільському університеті. 132
- Когко Дмитро Васильович** (17.01.1892, с. Балки Таврійської губ. – 18.11.1982, Львів) – хоровий диригент, сотник Армії УНР. 24
- Когляревський Іван Петрович** (9.09.(29.08).1769, Полтава – 10.11.(29.10.)1838, там само) – видатний український письменник, поет, драматург, засновник сучасної української літератури. Громадський діяч. 478
- Кох Еріх** (*Koch, Erich*) (19.6.1896, Пруссія – 12.11.1986, Барчево, Польща) – член нацистської партії Німеччини, з

1933 – гауляйтер (губернатор) Східної Пруссії. За розпорядженням Гітлера в серпні 1941 призначений рейхскомісаром України. Обіймав цю посаду до кінця 1944. У 1944–1945 – гауляйтер Східної Пруссії. Після поразки Німеччини перебував інкогніто у британській зоні окупації. 1949 його було виявлено і передано польському уряду для суду за злочини, які він скоїв як гауляйтер Східної Пруссії. Був засуджений до страти 1959, але вирок не було виконано через слабе здоров'я. За інформацію польських джерел, утримувався у польській тюрмі в Барчево. 260

Кохан Володимир (? , с. Тудорковичі Львівської обл. –?) – громадсько-політичний діяч, кооператор, колишній хорунжий УГА; двічі обирався послом до польського сейму. Засновник та керівник організації Фронту Національної Єдності (ФНЄ) на Сокальщині (1936), директор Сокальського «Укрбанку», директор КУК і редактор бюлетня КУК. 61, 479, 480, 497, 534, 571, 590

Коциловський Йосафат (Йосип) (3.03.1876, Пакошівка – 17.11.1947, Київ) – святий УГКЦ, єпископ УГКЦ, професор богослов'я і проректор Духовної семінарії у Станіславі. З 1907 – священник. 1911 вступив до Чину св. Василя Великого, 1915–1916 – ректор Української духовної семінарії в Камерижі (Моравія), з 1916 – у Перемишлі. Організатор багатьох церковно-громадських організацій. У вересні 1945 був ув'язнений польською владою. Помер у київській в'язниці. 24.04.2001 у Ватикані відбулося проголошення декрету мучеництва. Обряд беатифікації відбувся 27.06.2001 у м. Львові під час Святої Літургії у візантійському обряді за участі Івана Павла II. 57, 212, 213, 221, 222

Кочерган – директор Департаменту Чужоземних Зносин. 145, 146, 149, 171, 236

Кравець Микола Юхимович – урядовець особливих доручень МВС УНР. 56
Кравченко О. 13, 76, 170

Крайовський Ф. – польський генерал. 112, 118, 119

Крат Михайло Миколайович (6.8.1892, Гадяч, Полтавщина – 1979, Детройт) –

український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Учасник I Світової війни, полковник російської армії. У добу Директори УНР – старшина Армії УНР, з серпня 1919 – командир 8-го Чорноморського полку 3-ї Залізничної дивізії. Під час I Зимового походу очолював штаб Запорізької дивізії. Влітку і восени 1920 – заступник командира Окремого кінно-гірського дивізіону О. Алмазова. У листопаді був інтернований до Польщі і в складі дивізіону перебував у таборі на Лобзові (передмістя Кракова) та у с. Бронівіце. Після капітуляції Німеччини (1945) – організатор табору українських старшин в м. Шпітгаль над Дравною, а після його переведення до Беллярії-Ріміні в Італію призначений комендантом табору. Завдяки його зусиллям у таборі діяли українські культурно-освітні заклади: театр, гімназія, хор, художні майстерні, а також спортивний клуб. Автор мемуарів та історії 3-ї Залізної дивізії УНР (у співавт. з генералом О. Вишнівським). Уряд УНР в екзилі присвоїв йому звання генерал-поручника. 57, 214, 223

Кресович Іов – див. *Іов (Кресович)*.

Кривик Микола – протодиякон. 306, 309–311

Крижанівський Таеуш – заступник начальника Подільського округу. 56

Крижановський М. – начальник канцелярії Директорії УНР. 133

Кримський Агатангел Юхимович (літ. псевдонім А. Хванько) (3.(15).01.1871, Володимир-Волинський – 25.01.1942, Казахстан) – український історик, письменник, перекладач, один із організаторів та академік ВУАН УРСР, очолював Інститут української мови (нині – ім. О. Потебні). Протягом 1921–1929 очолював Інститут сходознавства в Києві. У 1930-х був усунений від науково-викладацької роботи в академічних установах України. 20.7.1941 був заарештований НКВС, звинувачений в антирадянській націоналістичній діяльності, перебував в ув'язненні в Кустанаї (Казахстан). Помер (за іншими даними, був закатований) 25.1.1942. Автор численних праць з історії та

- культури східних країн, семітології, ісламу. Дослідник історії української мови і літератури, фольклору, етнографії. Його ім'я входить до затвердженого XVI сесією Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО переліку видатних діячів світу. 81, 570
- Кричевський Василь Григорович** (1872, с. Ворожба Сумської обл. – 15.11.1952, Венесуела) – художник, архітектор, професор, ректор мистецької школи у Львові. 1913–1915 – художній керівник ткацької майстерні в с. Оленівці (Київська область). У живописі використовував досягнення імпресіонізму, в декоративному мистецтві застосовував стилізацію народної творчості. Крім роботи над декораціями й костюмами, художник працював науковим консультантом. Автор будинку Полтавського губернського земства (1903–1908). Автор проекту герба (Малого) незалежної України, який затвердила Центральна Рада (22.03.1918). З 1922 по 1941 викладав у Київському художньому інституті. 1943 тяжко захворів і родичі вивезли його за кордон. 355
- Кришталович Григорій** (? – 03.05.1963) – протоієрей УГПЦ в Канаді. 421, 435
- Крупницький Борис Дмитрович** (24.07.1894, с. Медведівці Чигиринського пов. на Київщині – 5.06.1956, Гіммельнфортен, Німеччина) – історик. З 1932 – приват-доцент УВУ в Празі, з 1933 – науковий співробітник Українського наукового інституту в Берліні, з 1938 – співробітник Українського наукового інституту у Варшаві, член НТШ. Професор УВУ і Богословсько-педагогічної академії, заступник та голова історичної секції УВАН. Співробітник НТШ, редактор історичного відділу Енциклопедії українознавства, з 1946 – член і науковий співробітник Науково-дослідного інституту української мартирології у Мюнхені. З 1951 – дійсний член Міжнародної вільної академії наук у Парижі. 344, 443
- Крушельницький Антін Владиславович** (4.08.1878, Ланьцут, Польща – 23.10.1937, Сандармох, Карелія) – український письменник, літературний критик і літературознавець, педагог, міністр освіти УНР (1919), редактор шкільних хрестоматій з української літератури (Відень, 1919–1922), видавець-редактор громадсько-літературних журналів соціофільського напрямку «Нові Шляхи» (1929–33 у Львові) і «Критика» (1933, там же), автор біографічного нариса «Іван Франко» та ін. 8
- Кубійович Володимир Михайлович** (23.09.1900, с. Нова Весь, польська Галичина – 2.11.1985, Париж) – український історик, географ, енциклопедист, видавець, громадсько-політичний діяч, організатор видання та головний редактор Енциклопедії українознавства. 35, 347
- Кудрик Василь** (1880, с. Цебрів на Тернопільщині – 1963, Вінніпег) – протоієрей УГПЦ Канади, громадський діяч, письменник. З 1903 – в Канаді. Один із перших організаторів УГПЦ в Канаді. Перший редактор тижневика «Український Голос» (1910–1920) та органу УГПЦ в Канаді «Вісник» (1928–1953) у Вінніпезі. З 1923 – священник, обслуговував громади в Алберті (1924–1941), і Саскачевані. У серпні 1951 після затвердження Надзвичайним Собором УГПЦ в Канаді митрополита Іларіона (Огієнка) на становище первоієрарха, був обраний кандидатом на рукоположення в єпископи УГПЦ в Канаді, але через відмову прийняти чернечий постриг його хіротонія не відбулась. 329, 337, 348, 399
- Кужім В. М.** – чоловік Гетьманівни С. П., помер від захворювання легень 17.09.1958 в Німеччині. 484
- Кузів Василь** (1887, Денисів – 1958, Кренфорд, Нью-Джерсі) – український релігійний діяч, пастор Української Пресвітеріанської Церкви в Нью-Йорку, голова Української Євангельсько-Реформованої Церкви на Західній Україні в 1935–1939, супер-інтендант Українського Євангельського Об'єднання в Північній Америці, мемуарист. У 1946–1947 перебував у Західній Німеччині. 1946–1948 – представник Світової Ради Церков для праці між скитальцями в Німеччині. Брав участь у виданні перекладу Святого Письма українською мовою, яке здійснив митрополит

- Іларіон (Огієнко). Автор статей на релігійні теми. 364, 506, 507
- Кузів-Мюнхен** – див. Кузів.
- Кузнєцова О. 64*
- Кузьминський Олександр Фомич** (30.08.1884, Тульчин Подільської губ. – 27.04.1975, Торонто) – український військовий діяч, підполковник Армії УНР. З 4.12.1917 – начальник штабу 64-ї Української дивізії. З 2.04.1918 – у резерві частин Генерального штабу військ ЦР. З 20.04.1918 – молодший ад'ютант штабу 2-го Подільського корпусу Армії УНР. З 30.05.1918 – оберстаршина для доручень штабу Сердюцької дивізії Армії УД. З 16.12.1918 – штаб-старшина оперативного відділу штабу військ Директорії. З 30.07.1919 – помічник начальника оперативного відділу штабу армії УНР. З 3.11.1920 – начальник розвідного відділу Генерального штабу УНР. З лютого 1921 – начальник Партизансько-Повстанського штабу Ю. Тютюнника. З червня 1921 – помічник начальника штабу у справах розвідки, потім головноуповноважений Українського центрального комітету у Галичині. 1939 виїхав до Австрії. 1951 емігрував до Канади, працював інженером. Похований на цвинтарі Йорк. 391
- Куліковський Д.** – член ради Братства Св. Покрови при Українських Пастирських Богословських курсах. 211
- Кульчицький** – член ради Братства Св. Покрови при Українських Пастирських Богословських курсах. 211
- Купчинський М. 12*
- Курінна Раїса Михайлівна** – дружина Курінного Петра Петровича. 572
- Курінний Петро Петрович** (4.05.1894, Умань – 25.11.1972, Мюнхен) – історик, археолог, етнограф і мистецтвознавець, дослідник трипільської культури, директор Всеукраїнського музейного містечка на території Києво-Печерської лаври (1924–1933). З 1943 – на еміграції в Німеччині, з 1947 – професор УВУ, дійсний член Міжнародної вільної академії наук у Парижі (з 1947), голова УВАН у Німеччині. 436, 558, 572
- Кучерук О. 64*
- Кушнір Василь** (1893, Галичина – 1979) – священник УГПЦ, громадський і церковний діяч, доктор теології. 1934 емігрував до Канади, співорганізатор Представництва українців у Канаді (КУК) і його президент (1940–1952, 1957–1971). 480
- Лаба Василь** (17.05.1887, с. Бертишів, Жидачівщина – 10.11.1976, Едмонтон, Канада) – священник, митрат, професор, доктор. Завідував парафією у Бібрці і Стрілках (1914–1915), у 1918–1920 – начальний духовник УГА і генеральний вікарій Кам'янець-Подільської єпархії. Займався науковою діяльністю в Німеччині, Голландії, Канаді. З 1964 – профектор Українського Католицького університету в Римі, Автор понад 200 наукових досліджень. 344
- Лазаревич** – польський інтендант. 83, 91
- Лазаревич Петро** – адвокат з Едмонтона. 594
- Лебедєв Георгій Іванович (Феогност)** (1829, Тверська губ. – 1903, Київ) – митрополит Київський і Галицький. 1849 після закінчення Тверської Духовної Семінарії вступив до СПб Духовної Академії, яку закінчив 1853 зі ступенем магістра богослів'я. 1853 пострижений у ченці, ієродиякон. 1853 – ієромонах, виконуючий обов'язки наглядача Кирилівського училища Новгородської єпархії. З 1856 року – професор СПб Духовної Семінарії. З 1857 – інспектор Новгородської духовної семінарії. 1858 – архимандрит. 1861 – ректор Орловської Духовної Семінарії і настоятель Петропавлівського монастиря. З 1864 – ректор Кам'янець-Подільської Духовної Семінарії і настоятель Свято-Троїцького монастиря. 1867 хіротонісаний на єпископа Балтського, вікарія Подольської єпархії. З 1870 – єпископ Астраханський і Єногаєвський. З 1874 – єпископ Подільський і Брацлавський. З 1878 – єпископ Володимирський і Суздальський. 1883 – архієпископ. 1891 – почесний член Московської Духовної Академії. У тому ж році – почесний член СПб Духовної Академії. 1892 – архієпископ Новгородський і Староруський. З 1895 – постійний член Св.

Синоду. 1900 – митрополит Київський і Галицький. 228

Лев Данилович (бл. 1228 – бл. 1301) – галицько-волинський князь, син Данила Романовича Галицького. Приєднав до Галицько-Волинського князівства частину Закарпаття (бл. 1280) і Люблінську землю (бл. 1292). 359

Левицький (Лівницький) Андрій Миколайович (9.04.1879, Липлява Золотоніського пов. Полтавської губ. – 17.1.1954, Карлсруе) – громадсько-політичний і державний діяч, юрист. Один із засновників РУП, згодом – член УСДРП. За часів Директорії УНР – міністр юстиції, заступник голови Ради міністрів, Міністр закордонних справ. З 1921 – в еміграції. Президент Ради Міністрів УНР в екзилі. У 1926–1954 очолював державний центр УНР в екзилі (Голова Директорії і Головний отаман УНР). За його участі було створено Українську національну раду (1948). 242, 267

Левицький Володимир Йосипович (31.12.1872, Тернопіль – 14.07.1956, Львів) – математик, фізик, педагог. З 1893 – дійсний член НТШ, директор математично-природничої секції. У 1920–1921 викладав в Українській політехнічній школі. Двічі обирався головою НТШ. Автор праць з української термінології математики, фізики, хімії, теорії математики та фізики, підручників з фізики і алгебри. 62, 270, 271, 315, 567

Левицький Г. – референт віросповідних справ уряду УНР. 103

Левченков – див. *Левицький В.*

Левчук Іван – протоієрей Холмської Церковної Ради. 34

Леонтій Бердичівський – див. *Леонтій (Філіпович)*.

Леонтій (Туркевич Леонід Ісронімович) (8.08.1876, Крем'янець на Волині – 14.05.1965, Сайосет, Нью-Йорк) – архієпископ Нью-Йоркський, митрополит всієї Америки і Канади, предстоятель Російсько-Православної Греко-Кафолічної Північноамериканської митрополії, доктор богослів'я. 26.09.1905 був рукоположений Антонієм (Храповицьким) в сан диякона, 28.09.1905 – в сан

священника в Свято-Успенській Почаївській лаврі. Служив в Микільському соборі м. Крем'яця. 1906 за поданням Тихона (Белавіна) очолив новостворену Північно-Американську духовну семінарію в м. Міннеаполіс (Міннесота, США). З 29.06.1909 – протоієрей, настоятель Свято-Покровського храму в м. Міннеаполіс, член епаріхальної консисторії РПЦ. З 1914 – видавець газети «Свет». Редактор Американського православного вісника (Russian-American Orthodox Messenger) (1914–1930). У 1915–1933 – настоятель Свято-Миколаївського собору в Нью-Йорку. Член Помісного Собору РПЦ 1917–1918 як представник РПЦ в США. Один із організаторів IV Всеамериканського Собору РПЦ в США (1924, Детройт), який ухвалив рішення про автономію. Після чернечого постригу з ім'ям Леонтій, хіротонований на єпископа Чиказького (1933). У 1938 заснував Свято-Володимирську (Нью-Йорк) та Свято-Тихонівську (Південний Ханаан, Пенсільванія) духовні семінарії. З 1945 – архієп. Чиказький і Мінеаполіський. Був противником зближення як з Московським патріархатом в СРСР так і з РПЦЗ. На VIII Всеамериканському Соборі (5–8 грудня 1950, Нью-Йорк) був обраний митрополитом всієї Америки і Канади. Під його керівництвом було затверджено Статут митрополії, створено центральну адміністрацію (Архирейський Синод та Раду Митрополії). Автор богословських праць, віршованих творів. Похований в Свято-Тихонівському монастирі в Південному Ханаані, США. 508

Леонтій (Філіпович Василь Костянтинович) (6.08.1904, Київ – 2.07.1971, м. Буенос-Айрес, Аргентина) – архієпископ Буенос-Айреський, Аргентинський і Парагвайський, діяч РПЦ і РПЦЗ. З 1923 – послушник Києво-Печерської Лаври, помічник лаврського бібліотекаря. З 1928 – ієродиякон. 1930 був рукопокладений у ієромонахи, а потім у сан ігумена. 1932 заарештований у Києві за звинуваченням у антирадянській агітації. Після звільнення служив у храмі у київському пе-

редмісті. 1933 знову заарештований і відправлений на примусові роботи у каменоломні м. Коростень, де тяжко захворів і був звільнений як неспроможний до фізичної праці. З 1935 – архімандрит. 1937 перейшов на нелегальне положення. Мешкав у Переяславі, потім Житомирі. З 7.11.1941 – єп. Бердичівський УАЦ. Керував Житомирською єпархією. Після зайняття радянськими військами Житомира 1943 переїхав до Варшави, з липня 1944 – мешкав у Відні, потім у Мюнхені. 17.05.1944 був прийнятий у юрисдикцію РПЦЗ, з серпня 1944 – вікарій німецької Єпархії РПЦЗ, однак до виконання своїх обов'язків так і не приступив. З 1946 – єп. Парагвайський, заснував монастир у селищі Капітан Міранда. З 1948 – єп. Аргентино-Парагвайський у юрисдикції Північно-Американської митрополії, 1949 повернувся до РПЦЗ. 1950 отримав призначення на Едмонтонську кафедру, але залишився у Південній Америці. З 1953 – єп. Чилійський і Перуанський. 1957 заснував Свято-Троїцький храм у м. Ліма (Перу). 1969 переведений на кафедру у Буенос-Айресі з титулом архієпископ Буенос-Айреський, Аргентинський і Парагвайський. 261, 275, 278, 279, 284, 286, 508

Лер-Сплавінський Тадеуш (20.9.1891, Краків – 17.2.1965, Краків) – польський мовознавець-славіст, академік Польської АН (з 1952). Професор Познанського (1919–1921), Львівського (1922–1929) і Краківського (1929–1962) університетів; одночасно у 1945–1962 – директор Інституту мовознавства в Кракові. 1939 перебував у фашистському концтаборі Заксенгаузен. Автор праць з загальних питань славістики та слов'ян. акцентології, з польської, чеської, російської, української та інших мов. 356

Леся – див. *Огієнко Лариса Іванівна*.

Леся Українка (Косач-Квітка Лариса Петрівна) (13(25).2.1871 – 19.7(1.8.)1913, Сурам, Грузія) – велика українська поетеса, прозаїк, драматург, перекладач, літературний критик і фольклорист. Похована у Києві на Байковому кладовищі. 570

Лизогуб Федір Андрійович (6.10.1851, Седнів – 1928, Белград) – громадсько-політичний діяч. 1918 – Міністр внутрішніх справ і Голова Ради міністрів УД. 1888–1897 – гласний Городнянського повіту, згодом Чернігівської губернської земської управи, у 1901–1915 – Голова Полтавської губернської земської управи. У 1915–1917 – член Ради для заведення земського самоврядування при намісникові Кавказа, з 1917 очолював відділ іноземних підданих Міністерства закордонних справ Росії. Член партії октябристів. Після утворення радянської влади в Росії повернувся в Україну. У травні–листопаді 1918 – голова Ради міністрів УД гетьмана П. Скоропадського, з 3 травня по 8 липня 1918 – міністр внутрішніх справ. Після опублікування гетьманом П. Скоропадським 14.11.1918 «Грамоти Гетьмана всієї України до всіх українських громадян і козаків України» склав свої повноваження. 346

Липа Галина Луківна (дівоче прізвище – Захарисевич) (с. Рахиль на Івано-Франківщині – ?) – дружина Юрія Липи з 1938. 599

Липа Іван Львович (літературні псевдоніми – Петро Шелест, Іван Степовик, 24.02.1865, Керч – 13.11.1923, Винники) – громадський і політичний діяч, письменник, за фахом лікар. 24

Липа Юрій Іванович (5.05.1900, Одеса – 20.08.1944, с. Бунів, Яворівський р-н, Львівської обл.) – громадський діяч, письменник, поет, публіцист, один з ідеологів українського націоналізму. 1917 – редактор часопису «Вісник Одеси», вступив до Гайдамацької дивізії, потім до куреня Морської піхоти Збройних сил УНР, брав участь у січневих боях в Одесі. Після вступу у місто німецько-австрійських та українських частин – заступник командира одеської «Січі». 1922 вступив до Познанського університету на медичний факультет. Ініціатор створення із студентів – колишніх вояків армій УНР і ЗУНР – таємного товариства «Чорноморе». 1929 разом з Є. Маланюком організував літературну групу «Танк». Разом із Л. Биковським та І. Шовгені-

- вим 1940 створили у Варшаві Український чорноморський науково-дослідний інститут. Замордований радянськими спецслужбами. Автор праць «Союз визволення України» (історія і діяльність), «Королівство Київське за проектом Бісмарка», «Носіть свої відзнаки», «Гетьман Іван Мазепа», «Табори полонених українців», віршованих збірок, роману «Козаки в Московії», новел, літературознавчих статей та есеїв, геополітичних розвідок «Призначення України» (1938), «Чорноморська доктрина» (1940) та «Розподіл Росії» (1941). 599
- Липинський В'ячеслав Казимирович** (5(18).4.1882, с. Затурці на Волині – 14.6.1931, с. Затурці на Волині) – український політичний діяч, історик, історіософ, соціолог, публіцист, теоретик українського консерватизму. Один із організаторів Української демократично-хліборобської партії. За гетьманату – посол України в Австрії. Видавав неперіодичні збірники «Хліборобська Україна» (1920–1925). 1926 за дорученням гетьмана П. Скоропадського переїхав до Берліну, де працював в Українському Науковому інституті. 366, 452
- Липківський Василь Костянтинівич** (19.03.1864, с. Попудня Липовецького повіту на Київщині – 27.11.1937, Київ) – архієпископ, митрополит Київський і всієї України УАПЦ. З 1891 – священик. З 1892 – настоятель Липовецького собору, інспектор церковних шкіл Липовецького повіту. У 1903 – директор Київської церковно-вчительської школи, протоіерей. Голова Київського епархіального з'їзду (1917). В листопаді 1917 заснував Братство Воскресіння. Учасник Всеукраїнського Православного Собору 1918. З липня 1919 – настоятель собору св. Софії Київської. Висвячений 23.10.1921 на митрополита Київського і всієї України в соборі св. Софії Київської у надзвичайний спосіб (пресвітерська хіротонія) делегатами I-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору 14–30 жовтня 1921. Обіймав цю посаду до II-го Всеукраїнського Православного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927. Редактор і автор низки статей часопису УАПЦ «Церква і Життя», автор перекладів українською мовою Божественної Літургії Св. Іоана Золотоустого, богослужбових книг, проповідей, історичних праць про Українську Церкву. 24, 25, 29, 30, 41, 50, 193, 469, 488, 539, 605
- Липовецький М.** – інспектор народних училищ Радомишльського повіту. 21, 69, 71
- Лисянський Борис** (1892, хутір Мезинівка Звенигородського пов. – 1952, Ольне-су-Буа поблизу Парижа) – фізик. З 1920 на еміграції у Чехословаччині, Німеччині та Франції. З 1923 – доцент, а з 1936 – професор Української Господарської Академії в Подебрадах і УТГІ. Автор праць з електротехніки та підручників для вищої школи. 344, 345, 357, 358, 360, 363, 364
- Литвин С.** – секретар Крайової Управи молоді УНО. 565
- Литвинчук Домна Данилівна** (18?, м. Брусилів – 17.05.1937, Варшава) – дружина Івана Огієнка. Народилася в м. Брусиліві, отримала учительську освіту, мала диплом фельдшера-акушера. Навчалася в Київському українському державному університеті (не закінчила). Походила з родини Литвинчуків, яка була спорідненою з родиною Григорія Васильовича Барвінського, місцевого дяка (брат батька Домни Данилівни був одружений із старшою донькою Барвінського, а сама Барвінська була хрещена мати Домни). 11 червня 1907 у Вознесенській церкві м. Брусилова було укладено шлюб між Іваном Івановичем Огієнком і Домною Данилівною Литвинчук. Обряд наречення в шлюб здійснив свящ. Никанор Сташевський. Мати дітей І. Огієнка – Євгена (жовтень, 1908–1910), Анатолія (нар. 23.08.1910), Юрія (1911–1971(?)) і Лесі (1921–1997). Вела редакційне листування І. Огієнка, підготовляла матеріали для друку, вела коректуру і вичитування текстів. Захворіла у 1934 і після кількох операцій, померла від тяжкої хвороби. Похована на православному Вольському цвинтарі у Варшаві, Польща. 33, 53, 54, 55, 66–71, 73, 75–78

Литвинчук Антон Онufrійович – знайомий І. Огієнка. 56

Литвинчук Іван – дописувач І. Огієнка. 70

Литвинчук Олександр Данилович – брат Домни Данилівни. 55, 76

Литвинчук П. – знайомий І. Огієнка. 71, 72

Лівицький А. – див. *Лєвицький Андрій Миколайович*.

Лівицький Микола Андрійович (9.1.1907, Жмеринка – 8.12.1989, Баунд-Брук, Філадельфія) – громадсько-політичний діяч, президент УНР в екзилі (1967–1989), журналіст. Син А. Лівицького. В листопаді 1921 разом з батьками залишив Україну. З поч. 1930-х активний учасник національно-політичного життя української еміграції. Був секретарем делегації уряду УНР при Лізі Націй у Женеві, керував філією Українського Пресового Бюро. У 1938–1939 за дорученням уряду УНР перебував у Карпатській Україні, де займався питанням формування збройних сил Української держави на Закарпатті. У 1942 переїхав до Києва, де був заарештований і на деякий час ув'язнений. У післявоєнний час активно займався політичною діяльністю. 1946 став одним з ініціаторів заснування Українського Національного Державного Союзу, з 1950 – його голова. Входить до складу Української Національної Ради в екзилі, з 1949 – член Уряду УНР, редагував часопис «Мета». 1957 став прем'єром Виконавчого Органу УНР-ади та керівником міністерства закордонних справ. 1967 на 6-й сесії УНР-ади його було обрано Президентом УНР в екзилі. Автор статей на суспільно-політичну тематику. 100, 120, 512

Літвінов – знайомий І. Огієнка. 491

Лоран Луї-Сент (*Saint Laurent, Louis Stephen*) (1.02.1882, Комптон, провінція Квебек – 25.07.1973, Квебек) – канадський політичний діяч, юрист. З 1914 – професор права Лавальського університету. Президент Канадійської юридичної Асоціації (1930–1932). У 1941–1946 і у 1948 – міністр юстиції і генеральний прокурор. У 1942 і 1945 входив до парламенту, представляючи Східний Кве-

бек. У 1946–1948 – міністр закордонних справ. Сприяв прийняттю Канади в НАТО. 1948 став лідером Ліберальної партії. 15.11.1948 – червень 1957 – прем'єр-міністр Канади. 1960 відійшов від політичної діяльності, займався юридичною практикою. 306, 457

Лотоцький Олександр Гнатович (літ. псевд. О. Білоусенко, О. Любенький; 22.03.1870, с. Браниця поблизу Кам'янця-Подільського – 22.10.1939, Варшава) – громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист, дійсний член НТШ, УНТ у Києві та інших наукових установ, міністр ісповідань в гетьманському уряді. Був губернським комісаром Буковини та Покуття. 1917 – належав до УПСФ. У березні 1917 очолював Українську національну раду у Петербурзі. У вересні–листопаді 1917 – генеральний писар Генерального секретаріату. 1918 – державний контролер в уряді УНР. За Директорії УНР – міністр віроісповідань. 1919 – голова дипломатичної місії УНР у Туреччині. Емігрував до Відня, пізніше до Праги і Варшави; викладав церковне право та історію церкви у вищих навчальних закладах. У 1930–1939 – засновник і директор Українського Наукового Інституту (Варшава), водночас – міністр внутрішніх справ і заступник Голови Уряду УНР в екзилі. Автор праць з церковного права та церковної історії. 58, 190, 209, 210, 214, 215, 296

Луговенко Ф. – протоієрей УАПЦ в Німеччині. 372

Луговий – підполковник, представник дипломатичної місії УНР в Румунії. 156

Лука (*бібл.*) (грец. Λουκάς; ?, Антиохія Сирійська) (84 р. н.е., Фіви, Греція) – євангеліст, святий, один з 70 апостолів, священномученик, автор новозаповітних книг (Євангеліє від Луки та Діянь святих Апостолів), лікар, іконописець. За християнськими джерелами, в Антиохії став товаришем апостола Павла в 2-й і 2-й апостольських подорожах, потім у римській в'язниці. Проповідував Євангелію в Ахаї (Греція), Італії, Галлії, Далмації, Македонії. Пам'ять відзначається Православною церквою 4/17 січня, 22 квітня/5 травня, 18/31 жовтня. 325

Лукашевич Андрій (1883 – 1943, Варшава) – інженер шляхів, знавець залізничної справи, в 1915–1917 – голова «Торгово-Промышленного Комитету Юга России» в Харкові. Як товариш міністра шляхів за гетьмана П. Скоропадського підписав від українського уряду транспортні угоди з Доном і Кубанню. 1919–1920 – радник Української Дипломатичної Місії у Варшаві. 23, 182, 211, 225, 228, 229, 234, 237, 242

Луцьків С. – український остарбайтер в Німеччині та Бельгії. 300

Луцюк Н. 64

Любка В. – згадується у листі від М. Скрипника. 253

Лучкович Михайло (13.11.1892, Лемківщина – 21.04.1973) – посол до федерального уряду в Оттаві. 4

Львов Олексій Федорович (25.05.(5.06). 1798 – 16(28).12.1870) – російський скрипаль, композитор, диригент. Директор Придворної співочої капелли в 1837–1861. Автор музики гімну «Боже, царя храни» (1833) та інших творів.). 537

Любченко – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 357

Лядов – згадується у листі від племінника І. Огієнка. 72, 73

Лятишевський Іван (17.10.1879, с. Богородчани Івано-Франківської обл. – 27.11.1957, м. Станіславів) – титулярний єпископ Ададський, єпископ-помічник правлячого архиєрея Станіславської єпархії УГКЦ єп. Григорія Хомишина (з 1930), церковний діяч, професор духовної семінарії у Станіславові. Восени 1918 – секретар уряду ЗУНР. 11 квітня 1945 у м. Львові за відмову перейти до православ'я був заарештований органами НКВС разом з Йосифом Сліпим та єпископами УГКЦ. 29 травня – 3 червня 1946 в Києві військовим трибуналом був засуджений до 10 років ув'язнення. Після смерті Григорія Хомишина номінально вважався єпископом Станіславським УГКЦ. Звільнений 1955, мешкав у Станіславі. 40, 58, 224, 225, 273, 274, 290

Ляхоцький В. 13, 14, 17, 22, 66, 76, 193, 297

М. Р. – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 364

Маврін О. 6

Магальяс (ймовірно, **Магас**) **Іван** (1887–1967, Торонто, Канада) – священик на Буковині у 1918–1940. З 1952 перебував в Канаді в складі УГПЦ. Працював душпастирем в окрузі Етелберт-Пайн Ривер, Манітоба, Глендон, Алта, Вернон, Геффорд, Саскатун. 352

Маган Євген Митрофанович – *див. Дмитрій.*

Магдаліна – ігуменія. 262

Масвський Петро – священик з Каліфорнії, з яким листувався П. Волиняк. Навчався в університеті св. Володимира на історико-філологічному факультеті. В часи I Світової війни опинився серед військових закладників. Учасник I (14–30 жовтня 1921) і II (17–30 жовтня 1927) Всеукраїнських Православних Церковних Соборів УАПЦ в Софії Київській. 11.12.1921 був висвячений на священика митрополитом В. Липківським у Микільському військовому соборі на Печерську, обраний настоятелем парафії Єлізаветинської церкви на Трухановому острові в Києві. У 1921–1927 працював в канцелярії ВПЦР, в книжному і нотному відділі. Наприкінці 1920-х виїхав до Галичини, працював в Коопсоюзу у м. Стрий. Емігрував до Канади, служив настоятелем кафедрального собору св. Покрови у Вінніпезі, Канада. У 1933–1937 листувався з митрополитом В. Липківським. У 1947 переїхав до США, організував українську православну парафію УАПЦ в м. Лос-Анжелес, Каліфорнія. Видав друком книгу: *Митрополит Василь Липківський. Листи (1933–1937).* – Торонто: Вид. Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського, З.Д.А. – 1980. – 167 с. 469

Майстренко Д. – голова українського гуртка в Єгипті. 224

Майстренко І. – секретар Педагогічної Ради Міністерства Народної Освіти УНР. 240

Мазепа Іван Степанович (Мазепа-Колединський Іван, пол. *Jan Mazepa Koledyński*) (20.03.1639, Мазепинці біля Білої Церкви – 21.09.1709, Бендери) – шляхтич київський, підчаший Чернігівський (1665), гетьман Війська Запорозького обох берегів Дніпра (1687–1709),

князь Священної Римської Імперії Германської Нації (1707–1709). Спочатку вважав можливою співпрацю з Москвою, але політика Петра I в Україні в період Північної війни призвела до розриву Мазепи з Росією. У 1708 уклав угоду з Карлом XII про приєднання до антимосковської коаліції. Після поразки шведської армії під Полтавою емігрував. 202, 320

Мазепа Ісаак Прохорович (16.8.1884, Костобобрів Чернігівської губ. – 18.03.1952, Аугзбург) – громадсько-політичний і державний діяч, вчений-агроном, публіцист. Член УСДРП з 1905, з 1919 – один з лідерів партії. 1918 – радник Катеринославської міської думи і член управи губернського земства, організатор «Вільного козацтва» на Катеринославщині. 1919 – член Всеукраїнського трудового конгресу. З квітня 1919 – міністр внутрішніх справ УНР; серпень 1919 – травень 1920 – голова уряду УНР, травень–червень 1920 – міністр земельних справ УНР. Брав участь у I-му Зимовому поході 1919–1920. З 1920 жив у Львові, де редагував газету УСДРП «Вільна Україна» та часопис «Соціалістична Думка». З 1923 перебував у Чехословаччині. З 1927 – доцент Української Господарської Академії в Подебрадах, працював в Українському інституті соціології. У міжвоєнний період належав до провідних діячів «Закардонної делегації УСДРП». З 1945 перебував в Австрії та Німеччині. З жовтня 1946 – професор Українського технологічного і господарського інституту в Мюнхені. 1948 виступив одним із співорганізаторів Української Національної Ради в екзилі і був обраний першим головою Виконавчого Органу УНРади (до січня 1952). 1950 став засновником УСП. Автор історичних праць і публіцистичних статей, спогадів тощо. 120, 511

Макаренко Андрій Гаврилович (17.07.1886, Гадяч – 28.09.1963, Х'юстон, США) – український політичний діяч. 8 *Макаренко Л. 22*

Макаренко Микола Омелянович (4.02.1877, с. Москалівка, тепер Роменського району Сумської обл. – 4.01.1938, Ново-

російськ) – український мистецтвознавець, археолог. Дослідницьку діяльність розпочав у Санкт-Петербурзькому Ермітажі, співпрацював з Імператорською Археологічною комісією, друкувався в часописі «Старые годы», викладав на Вищих жіночих архітектурних курсах. 1918 переїхав до Києва. У складі Софійської комісії та Археологічного Комітету досліджував Софійський собор, пам'ятки Київської Русі, Києво-Печерської лаври, Михайлівського Золотоверхого собору. Брав участь в археологічних розкопках Ольвії, Спаського собору в Чернігові, Крейдищанського комплексу поблизу Сум, Маріупольського могильника. У 1920–1925 – директор музею Мистецтв ВУАН, що був створений на основі збірок Ханенка. 1934 заарештований за відмову підписати акт про знесення Михайлівського Золотоверхого собору, засланий на 3 роки до Казані, де викладав у художньому технікумі, був консультантом Центрального музею. 1936 засуджений на 3 роки до виправно-трудових таборів у м. Томськ. 1937 постановою «трійки» засуджений до вищої міри покарання, страчений у Новоросійську. Меморіальна дошка нині розміщена на стіні Михайлівського Золотоверхого собору в Києві. Автор праць з археології і мистецтвознавства. 356

Макарій (Оксіок Михайло Федорович) (7.09.1884, Луковисько, Холмщина – 2.03.1961, Одеса) – Блаженніший митрополит Варшавський і всієї Польщі Польської Автокефальної Церкви, кандидат богослів'я (1911). Виконував обов'язки доцента (1912–1914), доцент (1914–1918), екстраординарний професор з історії візантійського письменства в КДА (1918–1919). У 1919–1920 викладав в Українському державному університеті. Працював у ВІНО до 1.11.1921, коли вивчення історії Візантії було виключено з планів викладання. У 1922–1927 в трудових школах Києва викладав історію культури, краєзнавство, німецьку та російську мови. 1926 обраний науковим співробітником ВБУ, член Візантійської комісії при УАН. У 1934–1937 працював секретарем

рем Львоуправління Київського облземвідділу, у 1937–1941 – секретарем Адмінвідділу Наркомзему УРСР. У 1941–1942 працював науковим співробітником бібліотеки Академії наук. У липні 1942 був рукоположений спочатку на диякона, потім на священника УАЦ, до 1943 служив настоятелем Свято-Покровського храму на Подолі, у 1943–1945 – Дмитрівської церкви. Єпископська хіротонія відбулася 22.04.1945 після постригу в ченці з ім'ям Макарій та призначення на Львівсько-Тернопільську кафедру РПЦ. Учасник Львівського Собору 8–10 березня 1946. 36.04.1946 – в сані архієпископа. У квітні 1948 очолив Мукачівську кафедру РПЦ. З 6.07.1951 знаходився в юрисдикції Польської Автокефальної Церкви. З 8.07.1951 – митрополит Варшавський і всієї Польщі. Помер і похований у Свято-Успенському монастирі м. Одеси. Автор церковно-історичних, богословських праць, досліджень з візантології, церковних послань, промов, проповідей. 282

Маковська Н. 6

Максимів О. – секретар УНО в Канаді. 595

Макферленд Чарльз – головний секретар Федеральної Ради Християнських Церков в Америці. 151, 162

Малюжинський Микола Олександрович (9.05.1903, с. Любар Волинської губ. – 15.10.1943, Рівне) – магістр богослів'я, протоієрей. З 14.10.1926 – священник. У 1926–1935 служив у с. Телявка Тернопільської обл., у 1935–1938 – благочинний Лановецького благочинного округу. 1938–1939 – ієрей с. Кримно Волинської обл., у 1939–1941 – протоієрей, ключар собору у м. Холм. У 1941–1943 – секретар Луцької духовної консисторії, протоієрей Свято-Троїцького собору у м. Луцьк. 15.07.1943 заарештований німецькою владою разом з іншими представниками волинського духовенства та розстріляний на околиці м. Рівне. 35, 260–262, 269, 276, 357, 363

Мандрика Микита Іванович (28.09.1886, Київ – 20.08.1979, Вінніпег) – громадський діяч, історик, літературознавець,

публіцист, доктор права, дипломат, поет. 1917 – член ЦР. У 1919–1921 виконував дипломатичні доручення уряду УНР на Далекому Сході, в Китаї, Японії, Грузії, Туреччині. Отримав науковий ступінь доктора права в УВУ (1925). Викладав міжнародне право, історію дипломатії, був науковим секретарем Українського соціологічного інституту, за дорученням якого 1928 переїхав до США, 1929 – до Канади. Один із організаторів товариства «Українське трудове об'єднання», редактор часопису «Правда і воля», член редакції і президент ОУКО (1970–1973) у Вінніпезі, брав активну участь у створенні і діяльності КУК і УВАН в Канаді, президент УВАН (1970–1973). Автор поезій, наукових праць, спогадів. 473, 560, 597

Мануїл (Тарнавський Михайло) (1904, с. Бурдяківці Тернопільської обл. – 25.09.1943, м. Володимир-Волинський) – єпископ Володимиро-Волинський і Ковельський УАЦ. Був священником УГКЦ, служив військовим капеланом у польській армії. 1939 прийняв православ'я і переїхав до Варшави, де служив псаломщиком, потім вступив на 6-місячні православні місіонерські курси у Варшаві. З 1933 – ієрей у м. Крем'янець. У 1933–1940 – ієрей у с. Батьків Рівненської обл. У 1940–1941 – ієрей у с. Баїв Волинської обл. У грудні 1941 разом з Полікарпом (Сікорським) перейшов до УАПЦ. Служив у кафедральному соборі у м. Луцьк. З листопада 1942 – єп. Білоцерківський УАПЦ. З 11.5.1942 до липня 1942 – управляючий Білоцерківською єпархією УАПЦ. З 22.07.1942 – пересвячений на єп. Володимир-Волинського УАЦ. Служив в Свято-Успенському соборі в Володимирі-Волинському. Був повішений в лісі під Володимир-Волинським за вироком Трибуналу УПА із звинуваченням у співробітництві з гестапо. 278, 283, 284

Маньковський Григорій Тимофійович – див. *Фотій (Маньковський Григорій Тимофійович)*.

Марков (Марків) Сергій Миколайович (23.08.1860, с. Троїцьке Рязанської губ. – ?) – підполковник Армії УНР. 161

Марковський Євлогій – див. *Євлогій (Марковський)*. 278

Мартиш Василь (1874–04.05.1945, Тера-тин) – протопресвітер ПАПЦ, головний православний військовий капелан Війська Польського, полковник. Постановою Св. Собору Єпископів ПАПЦ від 20.03.2003 був зарахований до лику Святих Мучеників Холмщини і Підляшшя серед інших мучеників, які були закатовані поляками в 1940-х. Урочиста канонізація відбулася 08.06.2003 в Холмі. 58, 211, 228, 237

Мартос Борис Миколайович (20.05.1879, Градизьк Лубенського повіту – 19.10.1977, США) – громадсько-політичний діяч, учений-економіст, кооператор і педагог, голова Ради Міністрів УНР (1919). 8

Марховська П. – дописувачка І. Огієнка. 54

Маршан Ж. – учасник конференційного бенкету з нагоди крайового з'їзду УНО Канади. 609

Масгикаш Євген – активний діяч руху УКЦ у 1970-ті, член керівництва Координаційного комітету Канади й Америки за Київський патріархат. 457, 610

Масюк Надія – діловод школи у м. Володимир-Волинський. 131

Матла Зіновій (1910–1993, Філадельфія) – активний учасник ОУН, за що був зашуджений на смерть (1935), смертельний вирок замінено на довічне ув'язнення. З травня 1943 – член Проводу ОУН. Арештований у липні 1943, звільнений восени 1944. На еміграції в Німеччині, член Проводу ЗЧ ОУН, згодом у Франції і США (з 1952). Автор мемуарів та статей. 573

Матяш І. 14, 15, 40, 41

Махов (Махів) Григорій Григорович (1886, Київ – 1952, США). З 1920 працював доцентом Київського університету, пізніше – професор Харківського сільськогосподарського інституту. З 1923 працював у Сільськогосподарському науковому комітеті України при Наркомземі. Склав першу детальну карту ґрунтів України (1927). 1944 емігрував до Західної Німеччини, на початку 1950-х переїхав до США. Автор підручників та досліджень з ґрунтознавства. 364

Маценко Павло (24.12.1897, с. Кириківка на Харківщині – 08.03.1991, Вінніпер) – музикознавець, професор, учасник українських національно-визвольних змагань 1917–1921, емігрував до Чехословаччини, у 1930-х переїхав до Канади, викладав музику у Колегії св. Андрія у Вінніпезі. 485, 486, 493, 495, 520

Маша – знайома І. Огієнка. 72

Машков О. – згадується у листі від М. Середука. 260

Мелетій (Смотрицький Максим Герасимович) (1572 або 1579, смт Смотрич Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. – 17(27).12.1633, м. Дермань Здолбунівського р-ну Рівненської обл.) – архієп. Полоцький, визначний український церковний і культурний діяч, письменник-полеміст. 1616 постригся у ченці. У 1618–1620 – викладач і ректор Київської братської школи. Виступав разом з Йовом Борецьким проти Берестейської унії 1596, вів боротьбу з уніатським полоцьким архієпископом Й. Кунцевичем. Написав низку полемічних трактатів, спрямованих на оборону православ'я. 1627 перейшов на унію. З цього часу до кінця життя перебував у Дерманському монастирі на Волині. Найвизначніший твір – «Грамматіки словенськія правильное синтагма...» (1619), в якій упорядкував церковно-слов'янську мову, у XVII–XVIII ст. 575

Мелех Петро – священник, секретар УПЦ в Канаді. 610

Мелітон – архімандрит. 278

Мельник Григорій – голова Ради Братства Св. Покрови при 4-ій Київській стрілецькій дивізії. 169, 170

Мельник П. 64

Мефодій (Сібіковський) – архімандрит, настоятель Дерманського монастиря. Був представлений Олексієм (Громадським) в якості кандидата на Кременчуцьку вікаріатську катедру УАЦ на підставі листа Райхскомисара від 26.05.1942. 283

Мигай – священник. 376

Микитюк Никанор – протоієрей з Каліша. 57

Миклашевський Михайло Андрійович (близько 1640 – 30.03.1706) – український

військовий і державний діяч кінця XVII – початку XVIII ст. З 1671 – військовий товариш, з 1675 – глухівський городовий отаман, в 1679–82 – ніжинський полковий осавул, з 1682 – генеральний хорунжий, а з 1683 – генеральний осавул. У 1689–1706 – стародубський полковник. Активно проводив колонізацію земель північної Гетьманщини, був меценатом українського мистецтва (збудував собор св. Юрія в Києво-Видубецькому монастирі). Вхорив до старшинської опозиції, яка виступала проти офіційної політики гетьмана Івана Мазепи. 1703 вів таємні переговори з литовсько-польськими політиками про можливість входження України поряд з Польщею і Литвою третім рівноправним членом Речі Посполитої на умовах Гадацького договору 1658. Загинув під час облоги шведською армією Несвіжу. 320

Микола II, Романов Микола Олександрович (6(18).5.1868, Царське село – 17.7.1918, Єкатеринбург) – останній російський імператор. 2(15).3.1917 зрікся престолом. 126, 346, 538

Миколай – митрополит Кесарійський. 150, 151

Миколай святий (грец. Νικόλαος) (між 270 і 286, Патари – 6.12.326 або 343, або 353, Мира) – святий, архієпископ Мирлікійський, чудотворець, один з найбільш шанованих християнських святих. За християнськими переказами жив у м. Мира в провінції Лікія Римської імперії (сучасне м. Демре в Анталії, Турція). Один з ініціаторів зруйнування храму Артеміди. Передання приписує йому участь у I Вселенському Соборі 325 р. н.е. Православна церква відзначає його пам'ять 6/19 грудня та 9/22 травня. 325, 345

Миронець Н. 6, 9, 15

Минович М. – керуючий справами Директорії УНР. 133, 220, 245

Мислінський Іван – дописувач І. Огієнка. 53, 73–77

Митрополит Галіпольський-Дарданелський 141

Митюк (Метюк) Григорій – див. *Андрей (Метюк)*.

Михайл, архангел (*бібл.*) (івр. «Хто як Бог»; грец. Αρχάγγελος Μιχαήλ) –

янгол, який згадується в книгах Старого Заповіту. В християнстві – головний архангел, особливо шанований біблійний персонаж. В православ'ї має найменування «архістратиг» (грец. Αρχίστρατηγός – головкомандувач) – голова святого воїнства янголів, що стоять на сторожі Божого Закону. Неодноразово згадується в богословській літературі. Православна церква святкує пам'ять 8/21 листопада Собор Архістратига Михайла та інших Небесних сил безтілесних. Окремо святкується 6/19 вересня згадка про чудо Архангела Михайла в Хонех (Колоссах). 341, 391, 454, 461

Михайл (Єрмаков Василь Федорович) (31.06.1862, Санкт-Петербург – 3.03.1929) – митрополит Київський, Екзарх України. 228

Михайл (Хороший Федот Никифорович) (10.07.1885, с. Федорівка, поблизу Чигирини – 18.05.1977, Торонто) – архієпископ Торонто і Східної Канади, первоієрарх УГПЦ в Канаді. Рукоположений на священника 1920. В березні 1923 приєднався до УАПЦ. Репресований і засланий радянською владою, перебував в ув'язненні протягом 1929–1937. В листопаді 1942 став архієпископом Кіровоградським. В еміграції був професором і куратором Богословської Академії в Мюнхені. Прибув до Канади 1951, де був обраний архієпископом Торонто і Східної Канади, заступником митрополита Іларіона (Огієнка) (1951–1972). У 1972–1975 – первоієрарх УГПЦ в Канаді. Після 1975 відійшов від керівництва УГПЦ через хворобу. Автор катехізису, богословських праць, церковно-музичних творів. Нагороджений медаллю сторіччя Канади і почесним докторатом УВУ. 42, 43, 60, 61, 301–306, 308–311, 313–315, 318, 319, 323, 325, 326, 328, 331, 334–340, 347, 349, 351, 355, 368, 370, 371, 373, 374, 376, 378–386, 388, 389, 391, 393, 394, 398–400, 402, 403–414, 416, 417, 419–434, 437–440, 448–451, 453, 455, 456, 459, 466, 467, 471, 475, 477, 504, 550, 556, 574, 579

Михайлів (Михайлов) Леонід (1884–1939) – український політичний діяч, член УСДРП. 1917 – товариш генераль-

- ного секретаря праці, 1918 – міністр праці в уряді В. Голубовича. 1919–1920 – радник дипломатичної місії УНР в Польщі. З 1921 працював у Луцьку в Українбанку. 1939 репресований. 27, 58, 121, 141
- Михайліченко Г.* 193
- Михалевич І.** – згадується у листі від С. Беднаровського. 126
- Михалкин** – скарбник-хорунжий Ради Братства Св. Покрови при 4-й Київській стрілецькій дивізії. 169
- Мицик Ю.* 6, 40, 41, 44, 47, 50, 59, 294, 298, 301
- Мищ[...]** – згадується у листі від Олексія (Громадського). 276
- Мігден** – подружжя, яке листувалося з І. Огієнком. 54
- Міллер Михайло Олександрович** (26.11.1883, слобода Міллерово, Область війська Донського – 15.02.1968, Мюнхен) – історик, археолог, педагог, дійсний член НТШ та УВАН, професор. Викладав стародавню історію в Північно-Кавказькому інституті марксизму-ленінізму в Ростові (1934–1937), історію і археологію у Ростовському державному педагогічному інституті (1935–1943). Завідував кафедрою стародавньої історії та археології в Ростовському державному університеті (1939–1943). З 1935 член-кореспондент Державної академії матеріальної культури СРСР. Очолював Дніпрельстанівську, Волго-Донську і Північно-Кавказьку археологічні експедиції. На еміграції з 1943. Професор УВУ, вечний секретар та член дирекції Інституту для вивчення СРСР у Мюнхені (1951–1962). 47, 357
- Міненко Тимофій** (5.03.1929, с. Броварки, Гадацького р-ну на Полтавщині – 30.05.2006, Вінніпег) – протопресвітер УПЦ в Канаді. 1943 разом з батьками емігрував до Німеччини. В США 30.10.1955 був рукоположений в сан диякона архієп. Ігорем (Губою), в сан священника – архієп. Палладієм (Видибідою-Руденком). Священик УАПЦ кафедральної парафії Св. Трійці у Нью-Йорку. Редактор органу УАПЦ в Екзилі «Церква і Життя» (1956–1960). Православний капелан у Крайовій Пластовій Старшині у США (1955–1962), духівник Товариства Української Православної Молоді в Нью-Йорку (1955–1962). З 1962 служив на парафіях провінції Онтаріо, Канада. У 1962–1975 – капелан православної молоді в Крайовій управі СУМ Канади, директор курсів українознавства при осередку СУМ в Гамільтоні (1970–1975). Член Єпархіяльної Ради Східної Єпархії УГПЦ в Канаді (1964–1975). З 1975 – редактор «Вісника» та церковного календаря «Рідна Нива» (1975–1985), член Статутної Комісії УГПЦ (1975–2004) у Вінніпезі. Очолював Координаційно-Виховно-Освітню Раду Канади (1971–1978). Був членом, а згодом головою Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради (1971–1978). З 1973 – член секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців (1973–1978). В президії Секретаріату СКВУ очолював Відділ шкільних і виховних справ, був головою Комісії церковних справ. У 1976–1991 – член дирекції Видавничої спілки «Тризуб», у 1988–1991 – її президент. З 1978 викладач літургійного богослів'я та історії УПЦ ХХ ст. Богословського факультету Колегії св. Андрея при Манітобському університеті. У 1985–1995 – декан Богословського факультету Колегії. У 1983–1992 був секретарем Верховної Управи Ордену св. Андрея. У 1995–2005 був членом Церковного Суду УПЦ в Канаді. З 1992 – дійсний член УВАН у США, а з 1995 – член УВАН в Канаді. Автор праць з історії Церкви та УПЦ в Канаді. 14, 15, 39, 59, 60, 249, 252, 253, 258, 263, 268, 280, 289, 318, 323, 326, 328, 334, 336, 338, 340, 342, 343, 347, 350, 351, 355, 356, 358, 366–368, 373, 374, 378, 380–383, 385, 387–389, 393, 396, 398, 399, 401, 402, 405, 407–410, 412–414, 417, 419, 421, 422, 425–431, 433, 434, 436–439, 441–444, 447–462, 464, 465, 467, 468, 471, 487, 491, 493–503, 505, 507, 509–511, 513, 514, 517–525, 528–535, 539–548, 550–561, 563–572, 574–576, 579–597, 600–614
- Мірчук Іван** (18.06.1891, Стрий – 2.05.1961, Мюнхен) – український громадський діяч, історик, філософ. З 1919 – на еміграції (Австрія, Чехословаччина,

- Німеччина), директор Українського Наукового Інституту в Берліні (1930–1945), ректор УВУ (з 1946), директор історично-філософської секції НТШ (з 1947), член-кореспондент Баварської АН (з 1949). 356
- Міхалевський** – керівник канцелярії Експедиції заготовок державних паперів у м. Кам'янець-Подільський. 97
- Могила Петро** – див. *Петро (Могила)*.
- Модзалевський Вадим Львович** (1882, Тифліс – 3.08.1920, Київ) – український історик, археограф, архівіст і генеолог, голова архівно-біблічного відділу при МНО УНР. 56
- Молдован Андрей** – єпископ православної румунської єпархії в США. Громадянин США, священник. Був висвячений румунським єпископом в США Полікарпом. За його дорученням у 1950 намагався перебрати на себе керівництво румунською єпархією в США та її майном, але програв всі судові процеси і відійшов від справи. Після цього єпархіальні збори румунської єпархії в США 5 липня 1951 проголосили свою незалежність від румунського патріархату. 508
- Молчанівський Сергій** – митрофорний протоієрей. 3 липня 1951 Полікарпом (Сікорським) був призначений Адміністратором і головою Генерального Церковного Управління УАПЦ в Англії. Підвищений в сан протопресвитера. В листах згадується як делегат Ніканора (Абрамовича), який критично висловлювався щодо Палладія (Видибіди-Руденка). 540
- Мономах** – див. *Володимир II Всеволодович*. 550
- Моргун Олександр Михайлович** (1874, Великий Перевіз на Миргородщині – 1961, Дорнштадт) – земський діяч і кооператор, за освітою правник. До революції працював у земстві й був мировим суддею, пізніше – консультант Української Коопераційної Ради і професор Коопераційного Інституту в Харкові й Києві. На еміграції – професор Української Високої Економічної Школи й УТГІ у Мюнхені. Праці з історії української кооперації, економіки України. Чоловік Н. Полонської-Василенко. 558, 570, 589
- Мороз М.** – старший діловод Міністерства Ісповідань. 24, 223, 230, 231, 236, 238–240, 245, 246
- Моршинський** – керуючий Міністерством фінансів у 1919. 86, 87
- Москаленко В.* 17
- Московченко Н.* 6, 66, 76, 193, 277
- Мостицький** – один із очільників Братства Св. Покрови при церкві 2-ї Стрілецької Волинської дивізії. 161
- Моценко** – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко 575
- Мошинський** – художник, згадується у листі від архієпископа Михаїла (Хорошого). 403
- Мощенко Костянтин Васильович** (1876, Суми – 16.09.1963, Мюнхен) – мистецтвознавець, вчений-єтнограф, художник. З 1906 працював у музеї Полтавського губернського земства, оздобив концертний зал та їдальню полтавського Українського клубу. 1917 був обраний головою Полтавського комітету охорони пам'яток, працював у Полтавському губернському комітеті охорони пам'яток мистецтва і старовини (губкомісі). У 1920–1921 заарештований і звинувачений в контрреволюційній діяльності, але через відсутність доказів був звільнений. У 1924 був знятий з роботи в Полтавському музеї як «антирадянський елемент». З 1925 працював у Лаврському музейному містечку. 22 листопада 1933 заарештований і засланий до Казахстану. 1943 виїхав до Німеччини. Помер у дорнштадському старечому будинку біля Ульма. 436
- Мстислав Володимирович (Великий)** (01.06.1076–14.04.1132) – Великий князь Київський (1125–1132), старший син Володимира Мономаха. У 1088–1093 і 1095–1117 – князь новгородський, у 1117–1125 – князь переяславський і співуправитель Володимира Мономаха у Києві. 551
- Мстислав (Скрипник Степан Іванович)** (10.04.1898, Полтава – 23.10.1993, Бавнд-Брук, США) – Св. Патріарх Київський і всієї України УАПЦ. У 1917–1921 перебував в армії УНР. 1930–1939 – посол до Варшавського сейму. В травні 1942 у Києво-Андріївській церкві був хіро-

тонізований на єпископа Переяславського Никанором (Абрамовичем) і Ігорем (Губою). 1944–1946 – у Німеччині як єпископ УАПЦ, потім переїхав до Канади на запрошення духовної консисторії УГПЦ в Канаді. З 1950 – архієпископ, заступник митрополита УПЦ в США Івана Теодоровича, згодом митрополит УПЦ в США. На Соборі УАПЦ в Києві 5–6 червня 1990 заочно обраний Св. Патріархом Київським і всієї України УАПЦ. 41, 42, 50, 253, 261, 268, 269, 275, 278, 280, 292, 301, 302, 312, 314, 315, 330, 370, 400, 411, 416–418, 422, 508, 518, 519, 527, 532, 538, 540, 554, 570, 572–574, 576, 589, 610, 612–614

Мулик-Луцик Юрій Олексійович (псевд. Скаржевський, Олексіїв, Назар Полин) (31.12.1913, с. Татаринці Кременецького пов. на Волині – 12.06.1991, Вінніпег) – дослідник історії української церкви, історії української діаспори Канади, славіст, філософ, дійсний член УВАН. Викладач Української Богословської педагогічної академії (Мюнхен). З 1949 – в Канаді. Викладав у колегії Св. Андрія, військової школи у Вінніпезі. Один із організаторів УВАН в Канаді, разом з Я. Рудницьким брав участь у створенні відділу славістики Манітобського університету, один з організаторів товариства «Волинь», Інституту дослідів Волині, науковий редактор їх видань. Редактор часописів «Вісник», «Віра і культура», «Канадійський фермер», «Український голос». Автор фундаментальної 6-томної праці «Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді». 484

Муха М. – професор з Торонто. 451, 452

Назаренко Пелагея – сестра І. Огієнка. 55

Назарко Іриней Іванович (07.07.1905, с. Товстолуч на Тернопільщині – 20.04.1976, Оттава) – проф., фахівець з історії укр. церкви, редактор, священник чину святого Василя Великого (ЧСВВ), церковно-громадський діяч. 1922 вступив до ЧСВВ. У семінарії в Кристополі вивчав філософію і теологію. 1930 склав чернечі обіти, прийнявши ім'я Іриней. Продовжив навчання у Відні й Інсбруку. 1932–1944 у Львові: організатор і

голова Марійського товариства молоді та редактор його видань «Вісник Марійських Товариств», «Наші приятелі», «Бібліотека Нашого приятеля». 1941–1944 – ігумен Львівського Святооунфрійського монастиря. З приходом більшовиків емігрував до Німеччини. З 1946 – в Канаді. 1946–1948 – ред. часопису «Світло». 1948–1953 – священник у Монреалі. Одночасно продовжував навчання в Оттавському ун-ті, де 1950 захистив докт. дис. з філософії. 1949–1953 – проф. історії української церкви Монреальського і Оттавського ун-тів. 1953–1963 – дорадник головного керівництва ЧСВВ у Римі. 1954–1967 – редактор наукових «Записок ЧСВВ». 1955–1966 – ректор Української папської семінарії св. Йосафата у Римі. Після повернення до Канади (1967) працював у колегії св. Василя, чл. Редколегії часопису «Світло», духовний асистент студентів Василіан у Католицькому ун-ті в Оттаві. Д.чл. НТШ, Українського Богословського наукового товариства, УВАН, УІТ та ін. 377, 378

Наконечна Ганна (1896, Плугів Золочівського пов., Галичина – 1994, Мюнхен) – український учений-філолог. Після поразки українських національно-визвольних змагань 1917–1921 емігрувала до Німеччини, де працювала у Дослідно-фонетичному інституті у Берліні, разом з Я. Рудницьким видала записи діалектних говорів Прикарпаття, проводила лінгво-географічні дослідження української лексики. Після 1945 – викладач української мови Мюнхенського університету. Автор лінгво-географічних досліджень української мови, укладач німецько-українського словника (1939). 449, 474

Наріжний Симон Петрович (30.01.1898, м. Сокілка Полтавська губ. – 23.07.1983, Сідней) – український історик, бібліограф, дослідник гетьманщини та історії української еміграції, учень Д. Дорошенка. Після поразки українських національно-визвольних змагань емігрував до Чехословаччини, де у 1922–1927 навчався на філологічному факультеті УВУ у Празі, отримав диплом доктора

філософії. Викладач кафедри все-світньої історії середніх і нових віків Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі (1928–1932), згодом – професор кафедри історії України і Східної Європи УВУ у Празі. У 1929–1944 виконував обов'язки секретаря Українського історико-філологічного товариства. У 1945–1948 був директором Музею визвольної боротьби України. Залишивши Прагу, перебував у Західній Німеччині, 1951 переселився до Австралії. Автор багатьох праць з історії козаччини, історії української еміграції тощо. 444, 492

Наталія Нікомідійська (II ст. н.е. – 305 або 311 р. н.е., Константинополь) – свята, дружина мученика Адріана Нікомідійського, якого було замордовано разом з іншими християнами в Нікомідії у 303 р. н.е. Пам'ять у Православній церкві відзначають 26 серпня (8 вересня). 360

Негалецький Валентин – шляхтич з Крем'янця, соцінянин. 1581 в с. Хорошеві на Волині переклав «простою мовою» Новий Заповіт з польського видання протестанта-антитринітарія Мартина Чеховича (Краків, 1577), рукопис якого зберігається в Інституті рукопису НБУ ім. В.І. Вернадського. 1582 виступав у Кременецькому гродському уряді як повірений шляхтянки Настасії Воронєцької у справі вбивства її чоловіка людьми князя Андрія Курбського. 217, 218

Недельський – голова Свято-Миколаївського братства Карпилівської парафії. 178, 184

Нейман – польський підпоручик. 134

Неселовський А. – смотритель Кам'янецької хлоп'ячої духовної школи. 121, 122

Никанор (Бурчак-Абрамович Никанор Никандрович) (27.07.1883, Мізів Ковельського пов., Волинь – 21.03.1969, Карлсруе) – митрополит УАПЦ на чужині. Висвячений 23.11.1910 в м. Володимир-Волинський. Настоятель Свято-Михайлівської церкви в с. Біличі. 1915–1919 – член комітету допомоги біженцям у Житомирі. Учасник українізації православної церкви на Волині,

редактор культурно-освітнього місячника «Світець». Після приходу більшовиків у Житомир, його було ув'язнено. Після переїзду до Західної Волині – секретар Волинського духовного правління, голова Волинського єпархіального з'їзду 3–10 жовтня 1921, під час якого в Свято-Троїцькому Почаївському соборі керував зразковою першою українською богослужбою. У березні 1922 засланий до Дерманського монастиря. Член Товариства ім. Петра Могили, комісії для перекладу Св. Письма українською мовою в Луцьку. 09.02.1942 висвячений на єп. Чигиринського УАПЦ у м. Пінську. 13.03.1942 прибув до Києва й очолив УАПЦ з осередком в Андріївській церкві. Постановою Собору єпископів від 17.05.1942 йому було надано почесний сан Архієпископа Київського і Чигиринського УАПЦ. Брав участь у переговорах з Олексієм (Громадським) і разом з єп. Мстиславом (Скрипником) підписав Акт від 08.10.1942. З вересня 1943 – в еміграції. З 1944 – в Мюнхені, Німеччина. Обраний заступником митрополита Полікарпа. З 15.09.1952 – митрополит УАПЦ. Автор праць з богослів'я та богослужбових видань. 44, 45, 61, 275, 278, 284, 313, 314, 392, 394–397, 400, 401, 442, 443, 456, 471, 526, 527, 531, 535, 537–539, 541, 551, 575, 606, 607, 614

Ніковський Андрій Васильович (псевд.: А. Яринович, А. Ганаскович, А. Василько) (14.10.1885, с. Малий Буялик на Одещині – 1942, Ленінград) – громадсько-політичний діяч, літературознавець, журналіст; член ТУПу та УПСФ, один із засновників Української ЦР, 07.07.1917 – 29.04.1918 – заступник голови Української ЦР, представник УПСФ у Малий раді. 12.11.1917 призначений комісаром м. Києва. У травні 1920 – міністр закордонних справ УНР (у кабінеті В. Прокоповича). Редактор газет «Рада» і «Нова Рада» та одеського журналу «Основа» (1917–1919). Міністр закордонних справ уряду УНР в еміграції. 1924 повернувся в Україну. Співробітник ВУАН. Засуджений у справі «СВУ» на 10 років ув'язнення з позбавленням прав на 5 років. Звільне-

ний 1940. За свідченнями, переїхав до дочки в Ленінград, де й помер під час блокади. Редактор «Словника живої української мови», літературознавчих статей, автор книги нарисів «Vita Nuova» (1919), «Словника українсько-російського» (1927), перекладів творів В. Шекспіра, М. Гоголя, Дж. Лондона та ін. 23, 25, 26, 58, 149, 135, 137–139, 141, 142, 149, 171, 196, 197

Никодим (Максименко (?)) – почаївський архимандрит, представлений 1942 Олексієм (Громадським) на Єкатеринодарську (Кубань) вікаріятську катедру, але залишився в Почаєві, був духівником Олексія (Громадського), брав участь в його похованні після вбивства. 283

Ніколаєв Костянтин Миколайович (12.04.1884, Київ – 26.06.1965, Нью-Йорк) – юрист. Закінчив юридичний ф-т Київського ун-ту св. Володимира. До 1918 працював адвокатом у Києві. 1920 емігрував до Варшави, де служив юрисконсультом Православної Церкви у Польщі та виконував інші єпархіальні обов'язки. Активно виступав проти захоплення та нищення православних церков польською владою. 1933 був висланий з Польщі до Белграда, де продовжував консультувати церковну ієрархію з юридичних питань. Тісно співпрацював із Патріархом Сербської Православної Церкви Варнавою (Русичем) і митрополитом Анастасієм (Грибановським), першоієрархом РПЦ за кордоном. На 2-му Всезакордонному Соборі 1938 виступив із доповідями «Гонение на Православие в Польше» і «Положение Православной Церкви после войны» (на основі доповідей згодом були опубліковані книги «Судьбы Православия» (Белград, 1939) і «Восточный обряд» (Париж, 1950)). 1944 виїхав до Німеччини. 1946 заснував Союз колишніх російських юристів у Німеччині, який продовжив свою діяльність у США, куди Ніколаєв переїхав 1950. 26, 536, 538

Новицький Михайло Михайлович (8(20).09.1892, м. Ніжин – 1964) – український літературознавець. 25.12.1937 заарештований за звинуваченням у зв'язках з

СВУ та засуджений до 5 років виправно-трудових робіт. 14 листопада 1964 був реабілітований. 484

Новицький Олександр (1905–1970, Чикаго) – священник УГПЦ, єпископ УАПЦ в США. Рукоположений на священника 1934 в Крем'янці. У 1940–1943 – вікарій при митрополитичому Соборі у Варшаві. У 1943–1945 – член Краківсько-Лемківської консисторії. 1945 – настоятель таборової парафії в Ляндсгуті (Німеччина). 1948 переїхав до Парижу, 1950 – до Канади. 1960 виїхав до США, де був хіротонізований на єпископа для Чикагської єпархії у 1965. 527, 528, 532, 541, 603

Обідний Михайло Георгієвич (1889 – 1938, Мукачеве) – поет, етнограф, один із корифеїв музейної справи в Україні. Працював у Катеринославському музеї ім. Поля, Київському мистецько-промисловому, Кам'янець-Подільському церковно-історичному музеях; посідав посаду віце-директора Державного військово-історичного музею в Києві, був членом Комісії для охорони пам'яток при Головному управлінні мистецтв і національної культури. У Миргороді 1917 видав дві збірки поезій: «Під сяйвом волі» й «Левко Кобзаренко: Козацька дума». Публікував свої твори під псевдонімом М. Мочарський. Служив офіцером в армії УНР, збирав історичні матеріали для військового музею. З цим музеєм він виїхав 1920 до Польщі. Тут виконував обов'язки секретаря Українського військово-історичного товариства, працював в Архівній комісії при Міністерстві освіти УНР та у Комісії для дослідження українських пам'яток у польських музеях у Кракові. 1921 виступив одним із ініціаторів заснування загальнонаціонального архівного центру української еміграції – Музею-архіву визволення України. Увесь час перебування на посаді начальника ГВІМА намагався привернути увагу вищих посадовців Уряду УНР в екзилі та військового командування до проблем збереження національної документальної спадщини шляхом подання рапортів і доповідних записок. 171, 219

Оборонів – секретар парафії УГПЦ в м. Лашіні, Канада. 348

Овчаренко – священик в м. Ніагара-Фолс, Канада. 423, 425, 426, 432, 441

Овчаренко (Шеп'юрська-Овчаренко Марія Андріївна) (19.06.1909, с. Тарнавка, Переворського пов., тепер Польща – 12.01.1998, м. Чарльстон, США) – мовознавець, доктор філософії, професор, дійсний член НТШ (з 1952), дійсний член УВАН (з 1988). У 1934–1939 викладала українську мову у Перемишлі та Львові; у 1939–1941 викладала українську мову у львівських педагогічному та медичному інститутах; у 1943–1949 – в українських гімназіях Чехословаччини. З 1940 працювала у словниковому секторі Львівського відділу Інституту мовознавства над українсько-польським словником. Проводила польові обстеження надсянських говірок. 1949 переїхала до США. Викладала українську та інші слов'янські мови в університетах Чикаго, Нового Орлеану, Чарльстону, літніх курсах у Гарварді та Римі. Автор праць з української діалектології, історії української літературної мови та літератури, шкільних підручників. 352, 451, 489

Огієнко Анатолій – син І. Огієнка. 70, 71

Огієнко Антоніна – хрещениця І. Огієнка. 55

Огієнко Василь – брат І. Огієнка. 55

Огієнко Ганна – племінниця І. Огієнка. 55, 71

Огієнко Георгій (Жоржик) – син І. Огієнка. 70, 71

Огієнко Євген – померлий син І. Огієнка. 55

Огієнко Єфросинія – матір І. Огієнка. 55

Огієнко Іван – племінник І. Огієнка. 66–69, 71–73

Огієнко Лариса (Леся) Іванівна (8.01.1921, Тарнів – 10.03.1997, Монреаль, Канада) – донька Івана Огієнка. 250

Огієнко Михайло – брат І. Огієнка. 55

Огійчук Григорій – див. *Григорій (Огійчук)*. 310, 400

Оглоблин Олександр Петрович (6.12.1899, Київ – 16.2.1992, Лудлоу, США) – український історик, історіограф, археограф, почесний член НТШ (з 1988). Професор кафедри історії економічно-

го побуту України Київського археологічного інституту (1920–1921), Київського інституту народної освіти (1921–1933), кафедри народного господарства України Київського інституту народного господарства (1927–1930), професор кафедри історії України в Київському університеті (1938–1941), кафедри історії України Одеського університету (1938–1941). Ст. наук. співробітник ВУАН (1926–1933) і АН УРСР (1935–1941), керівник комісії соціально-економічної історії України (1929–1932), дійсний член Харківського інституту історії української культури ім. Д. Багалія (1926–1931), заступник директора Всеукраїнського історичного музею в Києві (1931–1932), директор Всеукраїнського Центрального Архіву Стародавніх Актів в Києві (1932–1933), дійсний член Українського науково-дослідного інституту педагогіки в Києві (1938–1941). У 1930–1931 був ув'язнений, у 1933–1935 позбавлений всіх наукових посад. Восени 1941 очолював київський магістрат. З 1941 входив до складу Української Національної Ради. 1943 жив у Львові. З 1944 емігрував до Чехословаччини та Західної Німеччини, з 1951 – у США. Професор УВУ у Празі (з 1944) та у Мюнхені (з 1945), член його Сенату (1946–1951); професор Богословської академії УАПЦ та член її Сенату (1946–1951). Дійсний член НТШ, УВАН, Американської Асоціації Славистів. Голова історичної секції УВАН у США (з 1951), директор філософського відділу делегатури УВУ у США (1957–1962), професор Українського технологічного інституту в Нью-Йорку (з 1958). З 1965 – голова Українського Історичного Товариства. Член редколегії та редактор історичного відділу «Енциклопедії Українознавства». У 1968–1970 – професор історії України в Гарвардському університеті, у 1970–1973 – консультант історії України при цьому ж університеті. Автор бл. 700 праць, присвячених питанням соціально-економічного відносин в Україні, історії козацької доби та розвитку української історіографії. 16, 281, 282, 320, 321, 333, 334, 340, 341, 344, 356, 358, 444, 511

- Одарченко Петро Васильович** (1903, Полтавщина) – видатний український вчений – літературо- та мовознавець, дійсний член УВАН та НТШ, член НСПУ. 47
- Одинець В.** – про статтю цього автора згадується у листах до І. Огієнка. 47
- Окіншевич (Окиншевич) Лев Олександрович** (псевдоніми: Л. Вароніч, Leo A. Yaresh) (07.02.1898, Санкт-Петербург – 07.11.1980, Гиллкрест Гиллс, передм. Вашингтона, Меріленд, США) – історик права, юрист. Дійсний член НТШ, УВАН та Українського історичного товариства. З 1921 – член Комісії для вивчення західно-руського та українського права, секретар цієї інституції (1922–1929), Директор видавництва ВУАН (1929–1931), заступник секретаря соціально-економічного відділу ВУАН (1931–1932). Викладав у Ніжинському педагогічному інституті (1933). Через загрозу арешту виїхав до Казахстану, де працював юрисконсультантом на будівництві комбінату з видобутку міді (1934–1937). 1937 через хворобу сина переїхав до Смоленська. На початку II Світової війни був мобілізований, потрапив у полон, повернувся до Києва. За часів німецької окупації працював юрисконсультантом у Київській міській управі та у Науково-дослідному інституті красзнавства. З 1944 – в еміграції. Професор УВУ (з 1945). У другій половині 40-х перебував у таборах для переміщених осіб у Регенсбурзі. З червня 1949 – у США. Стипендіат фундації Форда за дослідницькою програмою вивчення СРСР при Колумбійському університеті (1951–1954). Працював у Бібліотеці Конгресу США (1954–1969). З 1975 – голова правничої комісії НТШ у США. Автор праць з історії права України-Гетьманщини XVII–XVIII ст., бібліографії радянської історіографії історії США. 358
- Оксіюк Михайло** – *див. Макарій (Оксіюк)*.
- Окунцов Іван Кузьмич** (вересень 1874, с. Тонтай на Байкалі – 19.04.1939, Нью-Джерсі, США) – історик російської еміграції в Америці, перший головний редактор щотижневої російської емігрантської газети «Русское слово». 361
- Ол[...]** – дописувач І. Огієнка із Радомишля. 78, 79
- Олександр** – протоієрей. 198
- Олександр (Іноземцев Микола Іванович)** (12.08.1887, Тобольськ – 9.02.1948, Мюнхен) – митрополит Поліський і Пінський УАПЦ. Пострижений у ченці та рукопокладений на ієромонаха еп. Ямбургським Георгієм (Ярошевським) у 1912. З 1918 – архимандрит, епархіальний місіонер у Мінську. У жовтні 1921 викликаний до Польщі Георгієм (Ярошевським), який призначив його настоятелем церкви св. Марії Магдалини у Варшаві і членом Варшавсько-Холмської духовної консисторії. Єпископська хіротонія на єпископа Люблінського відбулась 04.06.1922. Єп. Пінський і Новогрудський (червень–вересень 1922), потім Поліський і Пінський (вересень 1922–1928). Архієп. Поліський (1928–1942). Був учасником єпископської хіротонії Луцького архім. Олексія (Громадського, член Св. Синоду ПАПЦ, учасник Пінського Собору 8–10 лютого 1942. У 1939 відмовився підписати декларацію про приєднання до Московського патріархату і був усунутий від управління єпархією. Після окупації Білорусі приєднався до УАПЦ на чолі з Полікарпом (Сікорським). З 1942 – митрополит Поліський і Пінський УАПЦ. З 1944 – у Німеччині, був учасником III Собору Єпископів УАПЦ в Мюнхені 12–15 травня 1947. Перейшов до юрисдикції РПЦЗ. Похований на цвинтарі Вальдфрідгоф. 249, 278, 279, 286, 313
- Олександр, Папа Олександрійський** (? – 17.04.326 р. н.е.) – святий, патріарх Олександрійської Церкви (313–326), богослов, автор послань на захист православної віри проти аріанської ересі. На I Вселенському Соборі був ініціатором засудження Арія і його вчення. Православна церква відзначає пам'ять 29 травня. 324
- Олександр (Немоловський Олександр Олексійович)** (30.08.1875, с. Гульськ Волинської губ. – 11.04.1960, Брюссель) – митрополит Брюссельський і Бельгійсь-

кий РПЦ. 1901 рукопокладений Сергієм (Страгородським) в ієрея Катасакво-Філадельфійської парафії РПЦ в США (1901–1905), служив у м. Редінг, Пенсільванія (1905–1906), у м. Джерсі-Сіті (бл. Нью-Йорка, 1906–1909). Був редактором газети «Свет». З 1909 – протоієрей. 6 листопада 1909 – ієромонах; з 8 листопада 1909 – архімандрит. 15.11.1909 – рукопокладений у Олександро-Невській Лаврі на єп. Алякінського, вікарія Алеутської єпархії РПЦ в США. З 6.07.1916 – єп. Канадський. З 1918 – єп. Алеутський і Північно-Американський. З 1921 проживав у Константинополі, з 1928 – в Андріївському скиті на Афоні. З 11.12.1936 – архієп. Брюсельський і Бельгійський у юрисдикції Вселенського Патріарха. 1942 заарештований гестапо за антигітлерівські виступи. У зв'язку з різким погіршенням стану здоров'я на прохання Серафима (Ляде) був переданий йому на поруки і перебував у будинку для літніх людей у Берліні (1942–1945). З жовтня 1945 – архієп. Берлінський і Германський РПЦ. Архієп. Брюсельський і Бельгійський (1948–1959); митрополит Брюсельський і Бельгійський (1959–1960). Похований у склепі Свято-Миколаївського собору в Ікселі (Бельгія). 29, 30, 154, 156, 173

Олександр Михайлович – див. *Моргун Олександр Михайлович*.

Олексій (Громадський Олександр Якович) (03.11.1882, с. Докудів на Підляшші – 7.05.1943, с. Смига на Волині) – митрополит УАЦ (1941–1943). Священик у Холмському соборі, член Холмської духовної консисторії. З 1916 – єпархіальний наглядач церковно-парафіяльних шкіл Кишинівської єпархії. 1918–1922 – ректор Крем'янецької духовної семінарії. Був заступником Голови Волинського єпархіального церковного з'їзду на Волині 3–10 жовтня 1921. У 1919 – голова Волинської духовної консисторії. 11.02.1922 – Діонісій (Валединський) здійснив постриг у ченці з ім'ям Олексій. 02.09.1922 відбулося наречення в Почаївській Лаврі, і подальша хіротонія в єп. Луцького, вікарія Варшавсько-Холмської єпархії. Єп.

Гродненський (1922–1925), Гродненський і Новоградський (1925–1928). Архієп. Гродненський і Новоградський (1928–1934). Архієп. Крем'янецький і Волинський (1934–1940). З 1941 – голова УАЦ в Україні з правами обласного митрополита і екзарха. Вбитий по дорозі з Крем'янця у Дубно. 38–40, 159, 248–251, 253, 255–262, 266–270, 274, 276, 277, 280, 282, 283, 285–287, 538

Олесюк Тиміш (Олексюк, Олесевич) (21.2.1895, Довголіски бл. Володави на Підляшші, Польща – 14.9.1978, Лос-Анджелес) – український громадський і політичний діяч, лікар, дійсний член НТШ. Активний член українського студентського руху, очолював Союз українських студентів у Польщі, виступив співзасновником Центрального союзу українського студентства. 1917 був обраний членом Української ЦР від українського населення Холмщини і Підляшшя. Секретар Холмського губернського виконавчого комітету (1917–1918), заступник холмського губернського комісара (1918–1919). З жовтня 1919 – аташе української дипломатичної місії у Варшаві та секретар на переговорах уряду УНР з Польщею. У 1920 був спостерігачем від уряду УНР на радянсько-польських мирних переговорах у Ризі. У 1932–1944 працював лікарем на Підляшші, був активним діячем Прометеївського руху. У післявоєнний час жив у Німеччині. Як представник Холмщини увійшов до складу Уряду УНР в екзилі (1920–1948). У травні 1946 став співзасновником і першим головою (1946–1947) Українського Національно-Державного Союзу. З 1947 жив у США. 1950 виступив одним із ініціаторів створення і обраний заступником голови у Нью-Йорку Союзу Українських Національних Демократів. Автор праць з демографії, статей на суспільно-політичну та педагогічну тематику, спогадів. 140, 598, 599

Ольга (християнське ім'я – Олена) (?), с. Вибути на Псковщині – 11.07.969, Київ) – свята рівноапостольна велика княгиня Київська (945–957), дружина київського князя Ігора (903). Канонізо-

- вана Православною церквою на Соборі 1547, день пам'яті 11/24 липня. 345
- Ольшевський Г.** – член Ради Братства Св. Покрови. 241
- Омелянович-Павленко Михайло Володимирович** (8.12.1878, Тифліс – 29.5.1952, Париж) – український громадсько-політичний діяч, генерал-полковник Армії УНР. Брат І. Омеляновича-Павленка. В період Української ЦР – командир бригади у Катеринославі, в квітні–листопаді 1918 – командир 3-ої Стрілецької дивізії у Полтаві. У грудні 1918 – червні 1919 – комендант Української Галицької Армії. Після повернення в Армію УНР – командир Запорізького Корпусу. У 1919–1920 командував Армією УНР під час I Зимового походу і в ході польсько-радянської війни 1920. До 1945 жив у Чехословаччині, очолював Союз Українських ветеранських організацій. У післявоєнний час переїхав спочатку до Німеччини, пізніше до Франції. У 1945–1948 виконував обов'язки міністра військових справ уряду УНР в екзилі. Автор праць «Українсько-польська війна 1918–1919 рр.» (1929), «Зимовий похід» (1934) і спогадів «На Україні» (1930, 1935). 121
- Омельченко Тиміш Петрович** (21.02.1895, с. Вербки Хорольського пов. Полтавської губ. – 6.09.1955, Торонто) – підполковник Армії УНР. З 12.02.1918 – ад'ютант штабу I-ї Української (Синьожупанної) дивізії. З 01.03.1918 – командир 2-го куреня 7-го Синьожупанного полку військ ЦР. З початку травня 1918 – у запасі. З 01.09.1918 – молодший старшина 32-го пішого Сумського полку. З 27.11.1918 – начальник відділу штабу 6-го Полтавського корпусу Армії УНР. З 31.01.1919 – тимчасово виконуючий обов'язки начальника штабу 6-го Південно-Східної групи Армії УНР. З 22.06.1919 – помічник начальника військово-топографічної частини штабу Запорізької групи Армії УНР. З 20.07.1919 – помічник начальника штабу Запорізької групи Армії УНР. 6.12.1919 був інтернований польською владою. З лютого 1920 – молодший ад'ютант штабу 6-ї Січової дивізії Армії УНР. З кінця квітня 1920 – член української військової місії у Варшаві. З 10.08.1920 – молодший старшина закордонного відділу Головного управління Генштабу УНР, офіційний представник Головного отамана УНР у Берліні. У 1937–1945 очолював Українське національне об'єднання у Німеччині. 1950 емігрував до Канади. 62, 264
- Оренштейн** – згадується у листі від МЗС УНР. 133
- Орищак** – згадується в листі від архієпископа Михайла (Хорошого). 435
- Оріхів** – один із очільників Братства Св. Покрови при церкві 2-ї Стрілецької Волинської дивізії. 161
- Остапенко** – писар Об'єднаної ради українських організацій в Софії. 232
- Осьмачка Теодозій (Тодось)** (3.5.1895, с. Куцівка на Черкащині – 7.9.1962, Лонг-Айленд, Нью-Йорк) – український письменник, перекладач. Належав до літературних об'єднань АСПИС (1923–1924), «Ланка» і «МАРС». З 1931 жив у с. Драганівка поблизу Кам'янець-Подільського. У березні 1934 був ув'язнений в Кам'янець-Подільській тюрмі. Не витримавши психічного напруження під час допитів, збожеволів (ймовірно, симулював божевілля). Після виходу з ув'язнення намагався перейти кордон, але був спійманий і відправлений до Кирилівської психіатричної лікарні. У 1939–1942 жив у Львові, потім переїхав до Німеччини, жив у Франції, Югославії, Канаді і США. Автор збірок поезій, прозових творів, перекладав твори Байрона, Шекспіра тощо. 393
- Оцеткевич М.** – сотник. 56, 113
- Павло Апостол (бібл.)** (івр. Шауль, грец. Παῦλος, лат. *Paulus*) (бл. 5 або 15 р. н.е., Тарс, Кілікія – 64 або 67 р. н.е., Рим) – згідно християнським джерелам, «апостол поган», автор послань, які увійшли до Нового Заповіту, один з головних ідеологів християнства, найвизначніший ранньохристиянський місіонер. Православна Церква святкує пам'ять 29 червня/12 липня. 212, 309, 386
- Павло** – див. *Скоропадський П. П.*
- Павлушкова Наталя Петрівна** (1907 – 17.5.1997, Гадамар поблизу Франкфурта) – автор біографії Н. Полонської-Ва-

- силенко, опублікованої до 80-чя останньої у «Канадському фермері». Навчалася на архітектурному ф-ті Київського художнього інституту. 1929 заарештована у зв'язку зі справою СВУ. 576
- Паїсій** – настоятель Дерманського Свято-Троїцького монастиря на Волині. 180
- Пазинюк Олександра Іванівна** (5.04.1906 с. Карачковець Кам'янецького пов. Циковської вол. Подільської губернії – ?) – селянка, мешканка с. Карачковець Кам'янецького пов. Циковської вол. Подільської губернії. 103
- Паланс** (англ. *Palance Jack; Палагнюк Володимир Іванович*) (18.02.1919, Латімер Майнз – 10.11.2006, Монтесіто) – американський кіноактор українського походження, лауреат премії Оскар. Заслужив визнання як актор жанру вестернів. Нагороду Академії Кіномистецтва США отримав у 1992 за комічну роль у фільмі «Міські Піжони». Лауреат кінопремій «Золотий Глобус» і «Еммі». 583
- Палаць** – згадується у листі від митрополита Олексія (Громадського). 276
- Палладій (Видиба-Руденко Петро)** (1891, Брацлавщина – 1971, Стейтен Айленд, Нью-Йорк) – архієпископ, голова УАПЦ в екзилі (1945–1971). Активний учасник українського національного руху. У 1917–1918 входив до складу Української ЦР, обіймав посаду заступника міністра фінансів УНР. У 1921–1934 – протоієрей, член Волинської духовної консисторії. З 1934 жив у Варшаві, був членом консисторії. З 09.02.1941 – архієп. Краківський і Лемківський, з 30.06.1941 – архієп. Краківський і Лемківський і Львівський ПАПЦ на чолі з Діонісієм (Валединським). В його єпископській хіротонії брали участь Діонісій (Валединський), Іларіон (Огієнко) і Тимофій (Шреттер). У 1944 емігрував до Західної Німеччини, де перебував у таборах для біженців з України. Виїхав до США і 07.05.1952 був прийнятий в юрисдикцію Митрополічного округу РПЦ в Америці, призначений єп. Бруклінської єпархії. В тому ж році звільнений від виконання обов'язків. 14.10.1954 разом з Ігорем (Губою) утворили об'єднання «УАПЦ в еміграції» і в тому ж році перейшли під омофор Константинопольського патріарха. У 1960 був прийнятий до складу Американських канонічних єпископів. Після його смерті «УАПЦ в еміграції» розпалась. 35, 40, 45, 261, 272, 291, 499, 503, 505, 507, 508, 518, 525, 527, 528, 540, 541, 543, 556, 557, 561–563, 569, 570, 596
- Панкратій (Василь Васильович Гладков)** (Арзамас – 1943, Сибір) – архімандрит, присланий у травні 1941 з Москви до Почаївської лаври намісником. Згодом – єп. Белгородський і Гайворонський, вікарій Чернігівської єпархії УАЦ. Закатований НКВС у 1943. 278, 283
- Пантелеймон (Рудик Петро)** (16.06.1898, Галичина – 3.10.1968, Канада) – архієпископ Едмонтонський і Канадський РПЦЗ. Прийняв чернецтво у роки I Світової війни. 13.12.1920 рукоположений на ієродиякона, 26.07.1922 – на ієромонаха. Намісник Свято-Успенської Почаївської лаври, архимандрит (1931–1940). Єпископська хіротонія відбулась у Москві 16.03.1941, призначений до Львівської єпархії. Учасник Собору Єпископів УАЦ в Почаївській лаврі 18.08.1941. Наприкінці 1941 призначений на Полтавську єпархію і водночас керуючим Київською єпархією. 18.12.1941 прибув до Києва, вів переговори із залишками липківських громад УАПЦ. Перебував у Києві до осені 1943, а потім виїхав до Польщі (з весни 1944 архієпископ), врешті – до Німеччини. Від травня 1946 – у Мюнхені, перейшов у РПЦЗ. З кінця 1948 – в Аргентині, з поч. 1950 – в Ірані. Призначений для керування парафіями РПЦЗ в Північній Африці (Туніс) у 1951–1952. До 1957 – архієп. Монреальський і Канадський РПЦЗ. Після принесення покаяння, з 05.03.1959 – в юрисдикції РПЦ. З 08.08.1959 – архієп. Едмонтонський і Канадський РПЦ. 249, 250, 258, 261, 266, 269, 275, 278, 284, 285
- Пантелеймон Полтавський** – див. *Пантелеймон (Рудик)*.
- Паньківський Федір Федорович** (19.04.1878, с. Корощино Більського пов. Холмської губ. – ?) – полковник Армії УНР. З середини серпня 1918 – коман-

дир 1-го куреня 2-го Козацько-стрілецького (Сірожупанного) полку. З 17.11.1918 – командир 2-го Сірожупанного полку військ Директорії. У квітні 1919 – начальник Сірожупанного відділу, Армії УНР. Після «Луцької катастрофи» 16–17.05.1919 зібрав з решток 2-ї Сірожупанної дивізії 2-й збірний Сірожупанний полк Армії УНР. З 4.06.1919 – помічник командира 10-го Сірожупанного полку Армії УНР. Учасник 1-го Зимового походу: воював у складі 4-го збірного пішого Сірожупанного полку. У 1920–1921 – помічник командира 10-го куреня 4-ї Сірої бригади 2-ї Волинської стрілецької дивізії Армії УНР. У 1920–1930 жив у Польщі. 161

Пападопулос Венедикт І – див. *Венедикт І (Пападопулос Василій)*.

Парфененко – згадується у листі від Ф. Колодія. 99

Пасічник – сотник Ради Братства Св. Покрови при 4-й Київській стрілецькій дивізії. 169

Пассек Тетяна Сергіївна (2(15).08.1903, Санкт-Петербург – 4.08.1968, Москва) – радянський археолог, одна з провідних фахівців з неоліту, енеоліту та бронзовому віку Південно-Східної Європи. Старший наук. співробітник Інституту археології АН СРСР (з 1932). Доктор історичних наук (з 1947). Лауреат Державної премії (1950). У 1930-х брала участь у вивченні пам'яток енеоліту і бронзового віку Кавказу і Закавказзя. З 1934 очолювала Трипільську експедицію на території УРСР. Тоді ж захистила кандидатську дисертацію, присвячену трипільській кераміці. У 1947–1968 очолювала експедицію Інституту археології АН СРСР, яка досліджувала пам'ятники Молдавії. Автор понад 100 робіт. 356

Патріарх Вселенський – див. *Григорій VII*.

Патріарх Московський – див. *Тихон (Бєллавін)*.

Пауш Стефанія – секретар Союзу Українок Канади. 62, 542, 581

Паша – дописувачка І. Огієнка, однокласниця Домни Данилівни. 54

Пашевський Павло Г. (1874, Київщина – 1944, Варшава) – церковний діяч, про-

топресвітер армії УНР, митрофорний протоієрей з січня 1922. З 25.07.1917 – військовий священник 10 українського резервного, пізніше Сердюцького полку ім. П. Дорошенка. Брав участь у Зимовому поході військ УНР, був поранений. Після повернення з походу його призначили начальником Управи Душпастирства (Головним капеланом) Армії УНР в чині генерала хорунжого. Після інтернування військ УНР у Польщі, перебував у таборі в Каліші. За ініціативою командирів дивізій і згодою міністра Ісповідань УНР І. Огієнка та митрополита Ю. Ярошевського, організував у таборі курси військових священників. Одночасно був Головою Ради Братства свв. Кирила та Мефодія та Братства Св. Покрови. По виході з табору інтернованих 1925 працював настоятелем Хрестовоздвиженської церкви в Луцьку, викладав Закон Божий в Луцькій українській гімназії ім. Лесі Українки. У 1939 виїхав до Варшави, був настоятелем православного кафедрального собору Марії Магдалини. 25, 57, 58, 120, 203, 210, 219, 220, 227, 230, 231, 241, 242, 246

Пащенко О. 64

Пащенко О. – голова Кам'янецької Повітової Народної Управи. 104, 105

Пащенко О. – член шкільної управи м. Кам'янець-Подільський. 107

Пекарський Петро Петрович (1828–1872) – дослідник російської літератури та історії. 81

Пембін Н. Д. – на прийомі у цієї особи митрополит Іларіон мав бути у липні 1953. 382

Перетц Володимир Миколайович (19(31).1.1870, Петербург – 24.9.1935, Саратов) – літературознавець, фольклорист, мовознавець, академік Петербурзької АН (з 1914) і АН УРСР (з 1919), член зарубіжних академій, дійсний член НТШ. У 1903–1914 – професор Київського університету Св. Володимира, голова філологічної секції Українського Наукового Товариства, редактор «Записок» УНТ. З 1914 працював у Петербурзькій Академії наук. Учасник процесу заснування Української Академії наук, голова академічної Комісії

давнього українського письменства, організатор і голова Товариства прихильників української історії, письменства і мови (Ленінград). Організатор семінарію російської та української філології в Києві та Ленінграді. Дослідник стародавньої, української літератури та народної пісні, апокрифічної літератури, історії українських, російських і польських театрів, взаємозв'язків українських і російських літератур XVI–XVII ст. Автор понад 300 праць з джерелознавства, історіографії, бібліографії, текстології, палеографії. 54, 81, 377, 484, 485

Петлюра Симон Васильович (10(23).05.1879, передм. Полтави – 25.05.1926, Париж) – видатний політичний, державний і військовий діяч, публіцист. З 1900 – член РУП. 1906 редагував у Санкт-Петербурзі партійний орган «Вільна Україна». З липня 1906 – секретар київського щоденника «Рада», у 1907–1908 – співредактор легального соціал-демократичного часопису «Слово». З 1912 – редактор журналу про Україну «Украинская Жизнь» у Москві. У роки I Світової війни – працівник Союзу земств і міст, голова Українського Військового Комітету Західного фронту у Мінську. З березня 1917 – член УЦР, з травня – голова Українського військового генерального комітету, з червня – генеральний секретар військових справ. У грудні 1917 пішов у відставку. У січні–лютому 1918 сформував Гайдамацький Кіш Слобідської України. В період Гетьманату очолював Київське губернське земство і Всеукраїнський союз земств. 1918 обраний до складу Директорії УНР. З листопада 1918 – Головний Отаман Армії УНР. У лютому 1919 вийшов із УСДРП і став головою Директорії УНР. На чолі об'єднаних українських збройних сил 30.8.1919 захопив Київ. 05.12.1919 виїхав до Варшави для організації військово-політичного союзу із Польщею. За його ініціативою 1920 був підписаний Варшавський договір. З листопада 1920 керував роботою уряду УНР у Польщі. 31.12.1923 виїхав до Австрії, згодом – до Угорщини і Швейцарії. У жовтні 1924

поселився у Парижі, де організував видання тижневика «Тризуб», продовжував виконувати обов'язки голови Директорії УНР і Головного Отамана УНР. Убитий С. Шварцбартом. 18, 19, 22, 24, 25, 31, 33, 56–59, 92, 94, 105, 106, 118, 120, 121, 127, 128, 132, 133, 169, 177, 178, 182, 186, 187, 193, 197, 199, 203, 206–208, 210–212, 217, 219, 236, 245, 247, 252, 510

Петриченки – дописувачі І. Огієнка, рідня. 55

Петрів Всеволод Миколайович (02.01.1883, Київ – 10.07.1948, Аугзбург, Німеччина) – український військовий і громадсько-політичний діяч, генерал-хорунжий Армії УНР, військовий історик, дійсний член НТШ (з 1948). В роки I Світової війни – полковник Генштабу російської армії. 1917 сформував з солдат-українців Туркестанської дивізії Північно-Західного фронту Гайдамацький кінний полк ім. К. Гордієнка. У лютому–березні 1918 командував 3-м куренем Окремого Запорізького загону, а згодом – I-м запорізьким ім. К. Гордієнка полком кінних гайдамаків у складі Запорізького Корпусу. У період Гетьманату працював у генерал-квартирмейстерстві Генерального штабу Збройних сил УД. З січня 1919 – один з організаторів Спільних військових шкіл у Житомирі. В серпні–листопаді 1919 – військовий міністр УНР в уряді І. Мазепи. У 1919–1920 займав командні пости в Армії УНР, начальник Генштабу. В еміграції жив у Польщі, з 1923 – у Празі. З 1929 належав до провідних членів Народної Української Ради. Викладав в Українському Високому Педагогічному Інституті ім. М. Драгоманова. Був членом Українського Історично-філологічного Товариства (1923–1945). З 1945 перебував у Німеччині. Автор праць з української воєнної історії та мемуарів. 190, 191

Петро Апостол (бібл.) (грец. Απόστολος Πέτρος) (поч. I ст. н.е., Віфсаїда – бл. 64 р. н.е., Рим) – один із 12 апостолів Ісуса Христа, названий ним Петро (грец. Πέτρος – «камінь»), старший брат Андрія Первозванного. За християнським переданням 25 років був

єпископом Риму. Був заарештований у 42 р. н.е. за наказом Ірода Агриппи і ув'язнений в тюрмі в Єрусалимі. У 49 р. н.е. брав участь в Апостольському Соборі в Єрусалимі. Православна Церква святкує пам'ять 29 червня/12 липня. 185, 386, 448

Петро Великий (Петро I, Романов Петро Олексійович) (30.05.(9.06).1672, Москва – 28.1.(8.2).1725, Санкт-Петербург) – російський цар з династії Романових (з 27.04.(7.05).1662), імператор (з 22.10(02.11).1721). 227, 228, 254

Петро (Могила Петро Симеонович) (21.12. 1596/10.1.1597, Молдавія – 1.01.1647, Київ) – митрополит Київський з титулом «Єкзарх Константинопольського трону» (1632–1647), визначний український церковний і культурний діяч XVII ст. 1625 під впливом І. Борецького прийняв чернецтво. 1627 був обраний архімандритом Києво-Печерської Лаври. З 1632 – митрополит Київський. У 1628–1629 виступив одним з авторів проекту про створення українсько-білоруського патріархату. Під його керівництвом здійснено реформу церковного життя та створено проект першого православного катехизису («Православне ісповідання віри»). 1631 відкрив Лаврську школу, яка 1632 була об'єднана з Київською братською школою і 1633 дістала назву Києво-Могилянська Колегія (з 1701 – Києво-Могилянська Академія). Канонізований УПЦ в 1996. Автор богословських творів. 172, 266, 271, 296, 508, 546

Петро святий – див. *Петро Апостол*.

Петров – помічник міністра військових справ УНР В. Сальського. 94

Петров Віктор Платонович (літ. псевдоніми – В. Домонтович, Віктор Бер) (23.09.1894, Катеринослав – 1969, Київ). У 1920-х – співробітник, з 1927 – керівник Етнографічної комісії ВУАН, 1925–1929 – співредактор «Етнографічного вісника». З 1934 – співробітник Інституту історії матеріальної культури, з 1941 – директор Інституту українського фольклору, в 1944–1945 – співробітник Українського наукового інституту в Берліні. Емігрував до Західної Німеччини. З 1945 – професор УВУ і Бого-

словської академії у Мюнхені, співробітник видавництва «Українська Трибуна», член редколегії журналу «Арка». 1949 повернувся в СРСР. Працював в Інституті історії матеріальної культури АН СРСР у Москві. З 1956 – старший співробітник Інституту археології АН УРСР у Києві, завідувач його науковим архівом. Автор наукових праць, романів та оповідань. 236, 360, 484

Петруш В. – поручик Братства Св. Покрови при церкві 2-ї Стрілецької Волинської дивізії. 161

Петрушевич Євген Омелянович (3.06.1863, Буськ – 29.08.1940, Берлін) – український громадсько-політичний діяч, президент Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). 8

Петя – дописувач І. Огієнка. 55

Пилипчук Пилип Каленикович (1869, Волинь – 1940, Холм) – український громадсько-політичний і державний діяч. В 1917–1918 – доцент теоретичної механіки Київського політехнічного інституту. Належав до УПСР, згодом – Української Народно-Республіканської Партії. У період Директорії УНР – начальник водних шляхів Дніпра. В грудні 1918 – квітні 1919 – керуючий Міністерством шляхів УНР в уряді В. Чехівського та С. Остапенка. 1919 очолював дипломатичну місію уряду УНР у Варшаві. 1920 входив до складу Комісії по виробленню Конституції УНР у Тарнові (Польща). У 1921–1922 – голова Ради Народних Міністрів УНР в екзилі. У 1922–1925 – професор Українського (тасмного) політехнічного інституту у Львові. З 1926 жив у Луцьку, працював інженером. Був засновником та головою Товариства ім. Лесі Українки. 23, 183, 204, 205

Пилявець Л. 193

Пимен (Пегов Павло Григорович) (26.10.1876, Уфимська губ. – бл. 1942, м. Купянськ Харківської обл.) – митрополит Харківський і всієї України Всеукраїнської Православної Автокефальної Синодальної Церкви (обн.). З 1907 – архімандрит. 1911–1913 – єп. Бакинський РПЦ, 1913–1915 – єп. Єреванський, 1915–1917 – єп. Балтський, вікарій Подільської єпархії, 1917–1923 – єп.

Подільський. На спархіяльному з'їзді обновленської церкви 19–20 червня 1924 був обраний на митрополита Всеукраїнської Православної Автокефальної Синодальної Церкви з титулом «Митрополит Харківський і всієї України» (1924–1929), потім – Київський. З 1925 – Голова Всеукраїнського Св. Синоду. 1935 через покаяння повернувся до РПЦ і відновлений в сані архієп. Кам'янець-Подільського і Брацлавського. Репресований, помер у в'язниці. 103, 127–129, 203, 216

Пипін О. – член «Русского исторического общества». 81

Пиріг Р. 14

Питиль Олександр (26.8.1892, с. Розваги Золочівського повіту, Галичина – після 29.06.1928) – громадсько-політичний діяч, інженер-економіст. Діловод (липень 1917) та секретар (з вересня 1917) Київської губерніальної ради, помічник діловода і діловод Державного комітету з товарообміну з Центральними державами (1918), діловод Департаменту зовнішньої торгівлі і промисловості (до 31.01.1919), урядовець для особливих доручень при голові Ради Міністрів УНР (з 1.02.1919), виконуючий обов'язки директора особливої канцелярії голови Ради міністрів (1920), професорський стипендіат Української господарської академії (29.06.1928). Учасник антибільшовицького повстання на Поділлі. 183, 205

Пігідо Федір Петрович – (1.10.1888, с. Стайки, Київська губ. – 11.11.1962, Фельдмохінген, близ. Мюнхена) – історик та культурний діяч української діаспори в Німеччині. 575

Пілат Понтій (лат. *Pontius Pilatus*) – римський вершник з 26 р. н. е. Зміщений з посади у 36 або 37 р. н. е. Згідно зі свідченням Євсевія Кесарійського, наклав на себе руки в 39 р. н. е. В християнській літературі згадується в зв'язку з тим, що погодився на страту Ісуса Христа. (Мтф. 7: 2; Мк. 15: 1; Лк. 21: 3; Ів. 18: 31). 178, 288

Пілсудський Юзеф Клеменс (пол. *Józef Klemens Pilsudski*) (5.12.1867, Зулов, Литва – 12.05.1935, Варшава) – польський політичний і державний діяч,

перший голова відродженої Польської держави, засновник польської армії. 1887 був заарештований у зв'язку із звинуваченням у підготовці замаху на Олександра III і засуджений до 5-річного заслання у Сибіру. 1892 повернувся у Вільно, де став одним зі співзасновників Польської Соціалістичної Партії, з 1894 – член Центрального робітничого комітету, в 1890-х організував видавництво партійного органу «Роботнік» (згодом – «Валька»). У 1905–1907 керував терористичними бойовими групами. У 1906 виступив одним з ініціаторів створення ППС-революційної фракції. 1908 заснував у Галичині Союз Активної Боротьби, який 1910 створив у Львові нелегальну воєнізовану організацію «Стрілецьку Спілку». У 1910-х у Галичині був обраний головним комендантом Тимчасової комісії організацій у боротьбі за незалежність Польщі. Брав участь у I Світовій війні у складі австрійської армії. В липні 1917 внаслідок конфлікту з німецькими окупаційними властями був заарештований і ув'язнений в тюрмі у Марієнбурзі. У листопаді 1918 – тимчасовий керівник Польської держави. З метою сформування спільного антибільшовицького фронту, підтримував С. Петлюру в боротьбі проти Радянської Росії. Уклав Варшавський договір 1920. З квітня 1920 – маршал Польщі. Підписав Ризький мирний договір 1921. 12.05.1926 здійснив державний переворот. 31.5.1926 Національні збори обрали його президентом, але він відмовився. З 1926 – Головний інспектор збройних сил Польщі. У 1926–1928 і з 1930 – прем'єр-міністр Польщі. 18, 94

Пінський Митрополит Олександр – *див. Олександр (Іноземцев)*.

Піотровська – навчалася разом з Н. Полонською-Василенко на Вищих Жіночих Курсах у Києві. 531

Пірсон, Лестер Боулз (22.4.1897, Ньютонбрук, Онтаріо – 27.12.1972, Оттава, Онтаріо) – 14-й прем'єр-міністр Канади (1963–1968), лауреат Нобелівської премії в галузі боротьби за мир. З 1941 працював у МЗС Канади, з 1945 – посол Канади в США, голова канадійсь-

- кої делегації в ООН (1948–1952), голова ГА ООН (1952–1953). З 1948 – член парламенту, депутат від Ліберальної партії. Працював у кабінеті Сен-Лорана, після поразки лібералів на виборах 1958 став головою партії. Вважається одним з творців сучасної системи соціального забезпечення Канади, під його керівництвом були затверджені канадський прапор і гімн. 583
- Плав'юк Микола Васильович** (5.6.1927, с. Русова Снятинського пов. (тепер Снятинський р-н Івано-Франківська обл.) – український громадський і політичний діяч, Президент УНР в екзилі (1989–1992). У роки гітлеровської окупації України брав участь у діяльності націоналістичного підпілля. Наприкінці II Світової війни переїхав до Німеччини. З 1949 проживає у Канаді. У 1956–1966 – президент Українського Національного Об'єднання, згодом заступник президента Конгресу Українців Канади. В кінці 1960-х став одним з організаторів першого Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ), у 1967–1969 – генеральний секретар, 1973–1978 – віце-президент, 1978–1981 – президент СКВУ. Один з провідних членів ОУН (М), за ініціативою якої створено Конференцію Українських Політичних Партій і Організацій (КУП-ПО). З 1979 – голова Проводу Українських Націоналістів та ОУН (М). 1989 став віце-президентом УНР в екзилі. 1989 після смерті М. Лівницького обраний Президентом УНР в екзилі. 22.8.1992 за рішенням Надзвичайної сесії УНР-ади 10 скликання (14–15.3.1992) спільно з головою уряду УНР в екзилі – Самійленком та головою УНР-ади М. Воскобійником передав Президенту України Л. Кравчуку свої повноваження і мандат Державного Центру УНР в екзилі. Сьогодні очолює Правління фундації ім. О. Ольжича в Україні. 457, 610
- Платон (Артем'юк)** – єпископ УАПЦ. 40, 42, 302, 306, 308, 357, 363
- Платон (Микола Іванович Городецький)** (2.05.1803, Погоріле Городище Тверської губ. – 1.10.1891, Київ) – митрополит Київський і Галицький. Закінчив Санкт-Петербурзьку Духовну Академію, після чого викладав в Орловській Духовній Семінарії. 1830 – пострижений у ченці і висвячений у сан ієромонаха, а через рік у сан архімандрита. 1843 – призначений вікарієм литовської єпархії, а потім Псковської єпархії, єпископом і архієпископом Ризьким, Донським, Херсонським і зрештою, Київським митрополитом. 228, 286, 294
- Платонов Сергій Федорович** (16(28).06.1860 – 10.01.1933) – російський історик-монархіст. 81
- Плющ Павло Павлович** (19(31).12.1896, с. Володькова Дівиця, тепер Червоні Партизани Носівського р-ну Черніг. обл. – 4.3.1975, Київ) – український мовознавець, професор (з 1960). З 1937 працював у Київському університеті. (1964). 486
- Повстенко О.** – архітектор з США. 467
- Погорслов Іван Терентійович** – священник. 53, 70, 74, 75, 78
- Подвезько М.** – автор англійсько-українського словника. 581
- Подільський** – священник. 379, 390
- Подільчук** – старшина. 112
- Познахір О.** – секретар батьківського комітету Кам'янець-Подільської державної української гімназії. 127
- Полетика Григорій Андрійович** (1725, м. Ромни Полтавської губ. (тепер Сумська обл.) – 27.11(8.12).1784) – український громадсько-політичний діяч, письменник. Брат І. Полетики. У 1764–1773 – головний інспектор шляхетного корпусу. 1767 був обраний депутатом комісії по складанню «Нового уложення» від шляхетства Лубенського полку. На засіданнях комісії та у своїх творах відстоював автономний устрій Лівобережної України і права українського шляхетства. Автор праць з правознавства, перекладів грецьких філософів, словника (1763). 444
- Полікарп (Сікорський Петро Дмитрович)** (20.06.1875, с. Зеленьки Канівського пов. на Київщині – 22.10.1953, Париж) – служив дяком Києво-Воскресенської церкви на Печерську. До 1917 – столоначальник Київської духовної консисторії. З 1917 – начальник господарського відділу в Міністерстві ісповідань, віце-директор Департаменту загальних

справ на еміграції УНР (Тарнів). 27.07.1922 – чернецький постриг здійснив Олексій (Громадський). З 30.07.1922 – ієромонах, ігумен-намісник Дерманського монастиря, потім намісник Віленського Свято-Духівського монастиря. З 25.02.1927 – настоятель Жировицького монастиря. 10.04.1932 відбулася хіротонія на єпископа Луцького. Був організатором Луцької і Крем'янецької підкомісії при Комісії Перекладу Св. Письма та книг Богослужбових при Українському Науковому Інституті у Варшаві. 24.12.1941 Діонісієм (Валєдинським) був призначений Адміністратором на тимчасово окупованих землях України. Очолюв УАПЦ. З 1944 – в еміграції в Польщі, потім в Німеччині. З 1950 у Франції. Упокоївся в м. Ольней-су-Буа, похований на кладовищі Пер-Лашез у Парижі. 40, 42, 44, 61, 249, 251, 257, 259–262, 268, 269, 275, 276, 280, 283, 294, 302, 308, 313, 314, 329, 336, 344–346, 355–357, 363, 364, 385, 392, 394, 396, 400, 401, 562

Половцев О. – секретар «Русского исторического общества». 81

Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна (31.1.(13.2).1884, Харків – 8.6.1973, Дорнштадт) – український історик, дійсний член Київського товариства ім. Нестора-Літописця (з 1912) та Київського Товариства Пам'яток Старовини та Мистецтва (з 1912), Таврійської вченої архівної комісії (з 1916), дійсний член НТШ (з 1947), Української Вільної Академії Наук (з 1948), Міжнародної Академії Наук у Парижі (з 1953), професор Київського університету. У 1918–1925 працювала в Київському Археологічному інституті, у 1924–1941 – ВУАН (з перервою у 1934–1938). У 1927–1932 – професор Київського художнього інституту. 1940 захистила докторську дисертацію. У часи німецької окупації України – директор Інституту археології АН (жовтень–грудень 1941) та Київського Центрального архіву давніх актів (грудень 1941 – вересень 1943). У вересні 1943 переїхала на Захід. З жовтня 1943 – референт культурної праці Українського Центрального Комітету у Львові. 1944 викладала в УВУ у Празі. З

1945 – професор УВУ у Мюнхені, з 1965 – віце-президент Українського Історичного Товариства. З 1966 – декан філософського факультету УВУ. Автор праць з історії України. Одна із провідних представників державницької школи в українській історіографії. 344, 347, 353–355, 357, 358, 360–362, 365, 377, 378, 436, 443, 444, 481–485, 524, 525, 530, 546, 547, 551, 558, 559, 570–572, 575, 576, 589, 593, 601, 607

Полуботок Павло Леонтійович (бл. 1660, ймовірно Чернігів – 18.12.1724, Санкт-Петербург) – наказний гетьман України (1722–1724) по смерті Івана Скоропадського, чернігівський полковник. 320

Поль – особа з Франкфурта-на-Майні, у якої мешкав проф. В. Дубровський. 301

Поль – професор, який викладав німецьку мову у Кам'янець-Подільському університеті. 131

Полянський – студент Кам'янець-Подільського університету у 1920. 131

Поніковський Антонін (29.05.1878, Седльце, Польща – 27.12.1949, Варшава) – польський державний і політичний діяч, прем'єр-міністр (вересень 1921 – червень 1922). 225

Поплавський 389, 402

Попов – священник. 365

Постішев Павло Петрович (1887 – 26.02.1939) – радянський партійний і державний діяч. 36

Потульницький – хорунжий Ради Братства Св. Покрови при 4-й Київській стрілецькій дивізії. 169

Потьомкін Григорій Олександрович (13(24).09.1739, с. Чижово Духовщинського пов. (тепер Смоленська обл., РФ) – 5(16).10.1791, Херсон) – російський державний і військовий діяч, дипломат, генерал-фельдмаршал (1784), князь. 558

Починюк Ю. – дякон. 402

Прахов – професор, який викладав юриспруденцію у Кам'янець-Подільському університеті. 132

Преподобний Іларіон схимник Печерський (? – бл. 1066 р., Київ) – православний святий, чернець Печерського монастиря. Преподобний Руської церкви. Пам'ять 10 вересня і 3 листопада. 35

Преловська І. 6, 7, 25, 28–30, 32, 51, 66, 78, 193, 277

Приселков Михайло Дмитрович (7(19).9.1881, Санкт-Петербург – 19.1.1941, Ленінград) – російський історик, професор Петроградського університету (з 1918). Автор праць з історії Київської Русі. 345

Приходько Віктор Кіндратович (1886, с. Привороття, тепер Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. – 1982, Нью-Йорк) – український політичний і громадський діяч, юрист, журналіст, редактор. 1905 закінчив Подільську Духовну Семінарію, потім здобув юридичну освіту. В Українській ЦР – представник Поділля. 1917–1918 – Подільський губернський комісар освіти, 1919 – Подільський губернський комісар. У 1918, 1920 – голова Подільського губернського земства. В еміграції (1922–1923) – товариш міністра фінансів УНР та керуючий цим міністерством, згодом – професор Української господарської академії в Подєбрадах. 1934–1938 – видавав «Вісті Українського Технічно-Господарського Інституту позаочного навчання при Українській Господарській Академії в ЧСР». Співпрацював із Національним музеєм-архівом у Празі, де його було обрано секретарем наукової колегії (експертом громадсько-політичних матеріалів). Потім перебував на еміграції у Німеччині та США. 95, 97

Приходько К. – директор видавничої спілки «Прометей», інженер. 516

Прокопович В'ячеслав Костянтинович (10.06.1881, Київ – 7.06.1942, Бесанкур поблизу Парижа) – політичний і громадський діяч, педагог, публіцист і історик. Після закінчення історико-філологічного ф-ту Київського ун-ту викладав історію у державній гімназії, потім працював на посаді наукового бібліотекаря у Київському міському музеї. З 1905 – член Української радикально-демократичної партії, з 1908 – Товариства українських поступовців (ТУП). У 1911–1914 під псевдонімом С. Волох редагував педагогічний журнал «Світло», друкувався в газетах «Рада» та «Боротьба». Брав участь в утворенні УЦР. На з'їзді ТУП 25–26 березня 1917 увійшов до Тимчасового союзу ук-

раїнських автономістів-федералістів, який послав його на Всеукраїнський національний конгрес, де він був обраний до ЦР. За часів Директорії при уряді В. Чехівського разом з О. Карпинським очолював дипломатичну місію УНР у Польщі. Із січня 1919 по квітень 1920 керував дипломатичним представництвом у Югославії. З 26.05.1920 до 10.11.1920 – голова Ради міністрів УНР. Емігрувавши наприкінці 1920 з України, на початку 1921 деякий час обіймав посаду міністра освіти в першому еміграційному уряді УНР А. Лівницького, потім перебував у таборах для інтернованих осіб у Польщі. 1924 переїхав до Парижа, де став одним із найближчих сподвижників С. Петлюри й посідав важливі пости в уряді УНР в екзилі. Після вбивства С. Петлюри від 1926 до 1939 очолював уряд. З 1925 у Парижі під його редакцією виходив двомісячний журнал «Тризуб». У 1925–1929 часто друкувався у бюлетенях комітету Франс-Оріан, у спеціально присвячених Україні додатках. З жовтня 1939 до травня 1940 – заступник голови Директорії та головного отамана УНР. До 1940 залишався редактором «Тризуба». Наукові інтереси зосереджувалися на дослідженні історії Києва та в галузі сфрагістики. Він систематично публікувався у «Записках Наукового товариства ім. Шевченка», у часописах «Тризуб», «Наше минуле» та інших. 237

Профета Дмитро – священик, через якого у 1950-х відбувалось спілкування між митрополитом Іларіоном і Палладієм (Видибідою-Руденком) в Нью-Йорку. 332, 503

Процек Григорій – помічник комісара С. Колодяжного. 116

Пулюй Іван Павлович (2.02.1845, Гримайлів на Тернопільщині – 31.01.1918, Прага) – український фізик і електротехнік, організатор науки, громадський діяч. Засновник кафедри електротехніки у Празькій політехніці, якою керував до кінця свого життя. Викладав у Військово-морській академії у Фіуме (Хорватія), Віденському і Празькому університетах. Був державним радни-

- ком з електротехніки Чехії та Моравії. Автор понад 50 наукових праць українською, німецькою і англійською мовами. Знавець стародавніх мов, співавтор перекладу Біблії українською мовою разом з П. Кулішем і І. Нечуєм-Левицьким. 374
- Пустовит-Озирянський** – діловод Відділу Преси МЗС УНР. 146
- П'ятаченко Павло** – священник з Каліша. 57
- Пясецький В.** – діловод школи у м. Кам'янець-Подільський у 1920. 122
- Рабинович Х.** – дописувач І. Огієнка з м. Буча. 54
- Рақшин М.** – секретар Ради Братства Св. Покрови при 4-й Київській стрілецькій дивізії. 169
- Рафальський Федір** – *див. Феодор (Рафальський)*.
Рачинський Г. А. 185
- Рейхскомісар** – *див. Кох Еріх*.
- Рендалл Томас Девідсон** (7.04.1848 – 25.05.1930) – архієпископ Кентерберійський (1903–1928). 205
- Решетилівич В.** – урядовець особливих доручень Головного Управління Червоного Хреста. 56
- Решетняк Максим** – автор «Антикомуністичного селянського маніфесту». 51, 511, 512, 514, 515
- Ржищева А.** – дописувачка І. Огієнка. 53
- Рибачук Микола Ф.** (6.12.1890, Київ – 19.09.1966, Кліфтон) – підполковник Армії УНР. 1917 – начальник унтер-офіцерської школи запасних гвардійських полків у Петрограді. Восени 1917 організував у Петрограді український курінь, з яким 01.12.1917 увійшов до українізованого Х-го армійського корпусу. З весни 1918 – старшина Військового міністерства УНР. Станом на 04.08.1920 – комендант штабу УНР. Учасник II Зимового походу. З 1928 служив контрактним офіцером польської армії – у складі 41-го піхотного полку у Сувалках. На чолі батальйону 3-го Гродненського полку брав участь в обороні польськими військами Львова у вересні 1939. У 1941–1944 працював в Українському центральному комітеті у Кракові та Любліні. З 1944 – на еміграції у Західній Німеччині, з 1950 – у США. 24.05.1964 прийняв священницький сан, був настоятелем церкви Пресвятої Богородиці УПЦ у Кліфтоні (штат Нью-Джерсі). Похований на Баунд-Бруці. 260, 268
- Ріпак Дмитро** – секретар УНО в Канаді. 62, 350
- Рітгер** – авторка статті про М. Довнара-Запольського. 377
- Рожко В.* 32
- Рожновський (Пантелеймон)** – митрополит. 237
- Розгін Іван Федорович** (18.09.1897, с. Куманово на Поділлі – 10.07.1972, США) – біолог-патолог, дійсний член НТШ і УВАН. У 1928–1932 – керівник кафедри загальної і експериментальної патології Всеукраїнського інституту експериментальної ветеринарії у Харкові, 1932–1941 – професор патології і гігієни Дніпропетровського і Білоцерківського сільськогосподарських інститутів; 1930–1941 – співпрацював в Інституті експериментальної біології і патології ім. О. Богомольця у Києві. Емігрував до Німеччини, де працював професором УВУ, Українського технологічно-господарського інституту та Православної Богословської Академії. Переїхав до США, де працював науковим співробітником Інституту для дослідження пістряків. Автор близько 80 наук. праць з біології, патології, онкології та ветеринарної медицини; підручників з тваринництва і ветеринарії для середніх і вищих шкіл. 364, 373
- Розов Володимир Олексійович** (15.06.1876, Київ – 12.05.1940, Загреб) – літературний критик, культуролог, публіцист. 1903 закінчив філологічний факультет Київського ун-ту. У 1907–1908 вивчав слов'янські рукописи в країнах Близького Сходу. Професор слов'янської філології в Історико-філологічному інституті ім. кн. Безбородько у Ніжині (1916), потім у Києві. Професор ун-ту в Тавриді (1918–1920). З 1920 – на еміграції в Югославії. Викладав російську мову у Загребському ун-ті (1910–1940) і в духовній семінарії св. Савви у м. Сремські Карловиці (1920–1924). Пізніше викладав на філо-

- софському ф-ті у м. Скопле, потім – у м. Загреб. Досліджував російсько-хорватські відносини. Підготував до друку українські грамоти XIV–XV ст. (надруковані як видання Російської АН з російськими примітками 1917, у формі книги вийшли 1928 у виданні УАН; «Українські грамоти, I: XIV ст. і перша половина 15 XV»); автор статей про мову цих грамот і про вивчення історії української мови (ЗНТШ, 77–78, 1907) та ін. Співробітник журналу «Нова Європа». 66
- Романенко** – секретар Українського православного братства ім. свв. Кирилла та Мефодія. 236
- Романов Дмитро Павлович** (6.09.1891, Іллінське – 5.03.1942, Давос, Швейцарія) – перший син Великого Князя Павла Олександровича, онук Олександра II; з 1940-х мешкав у США. Широко відомий своєю участю у вбивстві Г. Є. Распутіна з середини 1920-х мешкав у Європі, де брав участь у різноманітних монархічних і патріотичних рухах, зрештою розчарувався у перспективах відновлення монархії в Росії та відійшов від громадського життя. Останні роки жив у Швейцарії, помер від туберкульозу. 31, 177
- Романови** – друга і остання династія царів і (з 1721) імператорів, що царювала в Росії 1613–1917. 81
- Романюк П. І.** – радник військової управи у Ново-Ушицькому повіті. 116
- Ромішовський** – голова Ушицької управи. 118
- Ротмістров (Ротмістров) Григорій Григорович** – громадський діяч на Полтавщині, член ТУП, брат Володимира Ротмістрова, завідувач Статистичного бюро Полтавського губернського земства. Автор праць зі статистики. 346
- Рубецький Андроник** – протоієрей. 278
- Руданський Степан Васильович** (6.01.1834, с. Хомутинка Вінницького пов. на Поділлі – 3.05.1873, Ялта) – видатний український поет. Працював міським лікарем у Ялті та лікарем у маєтках князя Воронцова. Він доклав багато зусиль для піднесення благоустрою міста, був почесним мировим суддею Сімферопольсько-Ялтинської мирової округи, цікавився археологією, етнографією, відновив розпочаті ще на Поділлі фольклорні заняття. продовжував поет. творчість. 111, 125, 127
- Рудецький** – священник, через якого Олексій (Громадський) передавав листи Іларіону. 261
- Рудий П.** – пан, сина якого у 1964 вінчав у Вінніпезі Т. Міненко. 579
- Рудик Пантелеймон** – *див. Пантелеймон (Рудик)*.
- Рудиков** – священник Краківської єпархії. 284
- Рудницька Мілена Іванівна** (15.07.1892, Зборів – 29.03.1976, Мюнхен) – журналістка, письменниця, громадсько-політична діячка. Працювала в Учительській семінарії у Львові, згодом – викладачем на вищих педагогічних курсах (1921–1928). 1919 увійшла до Національної Ради українських жінок, заснованої у м. Кам'янці-Подільському. У 1920–1930-ті очолювала у Львові Союз українок, Дружину княгині Ольги. Наложала до Президії Світового Союзу українок, Дружину княгині Ольги. Наложала до Президії Світового Союзу українок. Заснувала і протягом 1935–1939 редагувала двотижневик «Жінка». Одночасно брала участь у роботі УНДО. 1928–1935 була послом від УНДО у польському сеймі. Брала активну участь у допомозі голодуючим у Радянській Україні, намагалася звернути увагу світової громадськості на штучно організований голод в Україні. 1939 переїхала до Кракова. Після II Світової війни переїхала до Женеви. 589
- Рудницький Ярослав Богдан** (28.11.1910, м. Перемишль, тепер Польща – 19.10.1995, Монреаль) – український мовознавець, літературознавець, фольклорист, громадський діяч у Канаді, доктор філософії (з 1937), дійсний член НТШ (з 1947), член УВАН у Канаді (з 1955). З 1943 – професор УВУ у Празі). 1949 переїхав до Вінніпега (Канада), де заснував відділ україністики в Манітобському університеті, став першим головою його славістичного відділу (до 1976); з 1977 – професор-консультант цього університету. Ініціатор українознавчої програми в австралійських університетах. Очолював українські

наукові, культурні та громадські організації у Канаді: президент УВАН (1955–1969), голова Української наукової ради (з 1959, неодноразово) і Товариства плекання української мови (1971–1979; 1982–1988). Був заступником голови Міжнародного комітету спеціальної ономастики при ООН (1972). Редактор серій УВАН «Slavistica» (1949–1973) та «Onomastica» (1951–1975), річника «Слово на сторожі» (1964–1988), співредактор наукових періодичних видань. 368, 473, 544

Рулін Петро Іванович – знайомий І. Огієнка. 56

Рум'янець-Задунайський Петро Олександрович (4(15).1.1725, Москва – 8(19).12.1796, Київ) – російський полководець, державний діяч, генерал-фельдмаршал (1770), граф (з 1744). Військову службу розпочав у гвардії з 1740. З 1743 – командир воронезького піхотного полку. Під час Семилітньої війни 1756–63 командував бригадою та дивізією, брав участь у боях під Гросс-Егерсдорфом (1757) і Кунердорфом (1759), керував облогою фортеці Кольберг (1761). 1764 призначений президентом другої Малоросійської колегії і генерал-губернатором Малоросії. Обіймаючи ці посади, рішуче проводив колоніальну політику російського уряду щодо Гетьманщини, спрямовану на остаточну ліквідацію політичної автономії України. За розпорядженням Р.-З. було проведено реформи козацької служби, податкової системи (запроваджено подушний податок), поштової справи, здійснено перепис майнового стану населення Лівобережної України. В період правління Р.-З. ліквідовано сотенно-полковий устрій (1781) і запроваджено загальноімперську систему адміністративно-політичного управління (поділ на намісництва; 1781–83): скасовано українські козацькі полки і створено замість них регулярні карабінерські полки за російським зразком, поширено на Україну дію “Жалуваної грамоти дворянству” (1785), остаточно покріпачено українських селян (1783), проведено секуляризацію монастирських маєтків (1786). У 1771 і 1773–74 вів

бойові дії в Болгарії, змусив Туреччину укласти Кючук-Кайнарджійський мирний договір 1774. Під час російсько-турецької війни 1787–91 командував армією, однак через конфлікт з Г. Потьомкіним і особисту неприязнь до нього Катерини II усунений від командування. У 1794 очолив російські війська, що діяли у Польщі. 320

Русова Софія Федорівна (уроджена **Ліндфорс**) (18.02.1856, Олешня – 5.02.1940, Прага) – педагог і громадська діячка, одна з піонерок українського жіночого руху. Дружина О. Русова. 1909 – викладач і професор на Вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної та у Фребелівському педагогічному інституті в Києві. Співзасновниця і співробітниця педагогічного журналу «Світло» (1910–1914). 1917 – член УЦР. У Міністерстві освіти (за гетьманату) очолювала департамент дошкільної та позашкільної освіти, активна у дерусифікації шкіл, у влаштуванні курсів українознавства, підготовці українських шкільних підручників і в укладанні плану й програми єдиної діяльної (трудової) школи, яка мала мати національний характер і базуватися на теорії Кершенштайнера (Трудова школа). 1920 – лектор педагогіки Кам'янець-Подільського державного українського університету і голова Української національної жіночої ради (до 1938). Від 1922 на еміграції, з 1923 у Празі, професор педагогіки Українського Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова. 131

Ружицький Євген – священник Свято-Миколаєвського Карпилівського братства. 184

Рутський Велямин Йосип (у світі – Іван) (1574, м. Рута, Білорусь – 05.02.1637, Дермань) – київський уніатський митрополит (1613–1637). З 1607 разом зі св. Йосафатом Кунцевичем коштом своєї спадщини розбудував Свято-Троїцький Віленський монастир, за що був поставлений його архимандритом. У 1616 завершив реорганізацію уніатського чернецтва на підставі статуту ЧСВВ. У 1617 розпочав об'єднання монастирів Київської митрополії у василіянському чині. Заснував василіянські школи і се-

мінарії. Вів переговори з православними архиєреями за утворення київського патріархату. 271, 576

Савва (Сарачевич) (22.02.1902, м. Лютавич, Сербія – 30.01.1973 Едмонтон, Канада) – єпископ Російської Православної Церкви за кордоном (РПЦЗ); єпископ Едмонтонський. 284, 435

Савватій (Врабец) – архієпископ Празький. 35

Саввелій – священник, згадується у листі від митрополита Олексія (Громадського). 284

Савчинський – поручик Ради Братства Св. Покрови при 4-й Київській стрілецькій дивізії. 169

Савчук Семен Володимир (псевдонім Т. Єсгик, С. Матеїв) (1895, с. Волківці Борщівського пов. в Галичині – 1983, Вінніпег) – архієпископ, голова Президії консисторії УГПЦ у Канаді (1955–1963), доктор, церковно-громадський діяч, автор богословських, драматичних і поетичних творів. У Канаді з 1899. Засновник Колегії св. Андрія у Вінніпезі і її ректор (з 1952), основоположник і редактор «Вісника», організатор і діяч громадських об'єднань у Канаді (СУС, СУМ). Перший провідник і капелан САМК. Президент Канадського пресового клубу, голова видавництва спілки «Тризуб». Голова Наукового богословського товариства ім. митрополита Іларіона. 28–30, 41, 42, 57, 58, 164, 166, 172, 175, 238, 304, 306, 348, 349, 416, 431, 450, 455, 466, 468, 477, 489, 490, 522, 523, 531, 539, 604

Сагайдаківський Ананій (поч. ХХ ст., с. Седліски, пов. Замостє на Холмщині – 10.10.1971, США) – протопресвітер. Під час II Світової війни емігрував до Німеччини. У 1946 був обраний до складу Наукової Колегії Українського Православного Богословсько-Наукового Інституту при Св. Синоді УАПЦ, який очолював Полікарп (Сікорський). Митрофорний протоієрей, був настоятелем парафії УАПЦ в таборі Ляндек (Тироль-Австрія). Був призначений Св. Синодом УАПЦ Адміністратором парафій УАПЦ в Австрії. Потім переїхав у французьку зону окупації. Після переїзду до

США був настоятелем парафії Св. Трійці в Нью-Йорку, яку очолював Палладій (Видибіда-Руденко). 284, 526

Сагайдаківський Віталій (1903, с. Коростяничі, Рівненщина – після 1977) – священник. Висвячений на священника ПАПЦ 20.03.1927. Служив у с. Жабче Луцького повіту. В роки II Світової війни емігрував до Західної Німеччини. Служив у таборних церквах, де були парафії православних українців. Був призначений Св. Синодом УАПЦ Адміністратором парафій в Австрії. 1948 виїхав до Канади, вийшов зі складу УАПЦ. Прибув до Вінніпегу 29.09.1948. Був секретарем Консисторії (з 1948). 1949 став настоятелем парафії в Торонто. До 1951 підтримував митрополита Іларіона в його боротьбі з «липківщиною», але після серпневого 1951 надзвичайного Собору УГПЦ в Канаді залишив його. 1956–1966 – служив у храмі св. Єфросинії в Торонто, який належав білоруській громаді, потім перейшов до Православної Церкви Америки (РПЦ). Автор статтей на церковні теми та спогадів. 41, 312, 556, 557

Садовський Михайло Вікентійович (29.7.1887, Київ – 1967, Торонто) – генерал-хорунжий армії УНР. З 1918 – старшина Головної шкільної управи Генерального штабу. Напр. 1918 призначений начальником канцелярії Військового міністерства при ставці Головного Отамана. У листопаді 1920 перебував у таборі Каліша. У міжвоєнний період жив у Польщі. Співзасновник і директор Українського воєнно-історичного товариства у Варшаві, головний редактор журналу «За державність» (до 1939). У роки II Світової війни жив у Німеччині. Працював у Військовому міністерстві УНР, активний діяч українських ветеранських організацій у Польщі, Німеччині, Франції. У Канаді – з 1952. Один із засновників та заступник голови Українського Воєнно-історичного товариства у Польщі, з 1939 – його голова, з 1947 – директор Українського Військово-Історичного інституту та Музею Українського війська при ньому (Торонто), голова Головної Ради Хреста ім. С. Пеллурі;

редактор журналу «Український інвалід», збірки «За Державність» і Бібліотеки Українського Військово-історичного товариства у Варшаві. Автор статей в українській пресі. 48, 291–302, 391, 402, 445, 598, 599

Сальський Володимир Петрович (24.7.1885, Острог на Волині – 5.10.1940, Варшава) – український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Восени 1917 брав участь в українізації російських частин Північного фронту. 1918 призначений начальником штабу українських військ Києва. За Гетьманату – начальник штабу І Сердюцької дивізії, член Комісії з організації військових шкіл та академії в Україні. Під час антигетьманського повстання у листопаді 1918 перейшов на бік Директорії УНР. Начальник штабу коменданта Києва, член Головної шкільної управи Генерального штабу. У квітні 1919 очолював Запорізький корпус Армії УНР. З листопада 1919 – міністр військ. справ в уряді Б. Мартоса, згодом – в уряді В. Прокоповича. У листопаді 1920 переїхав до Польщі. Перебував у Каліші, з 1924 – у Варшаві. До 1940 був міністром Уряду УНР в екзилі. Входив до Вищої військової ради Українського Центрального Комітету, Об'єднання вояків Армії УНР. Ініціатор відновлення «Січі» у Галичині. У березні 1930 під час процесу СВУ у Харкові підготував заяву-протест зборів українських емігрантів у Варшаві. Автор спогадів, низки статей з історії визвольних змагань. 56, 86, 94

Самець Петро (1893–1985) – священник УГПЦ. До Канади переїхав 1910. Рукоположений на священника Германосом (Сегеді). Протоіерей Східної Єпархії Канади 1952–1953, один з перших священників УГПЦ у Канаді, протопресвітер, почесний доктор Колегії св. Андрія у Вінніпегу. 302, 304, 310, 339, 376, 391, 399, 400, 402, 435, 440, 460

Сапiги (*Sapigi, Sapegu*) – білорусько-литовський магнатський рід, представники якого у XVI–VIII ст. посідали високі державно-військові посади у Великому Князівстві Литовському і в Речі Посполитій. 154

Свенціцький Іларіон Семенович (7.04.1876, Буськ, Львівської обл. – 18.09.1956, Львів) – український філолог, етнограф, музеєзнавець, громадсько-культурний діяч, доктор філологічних наук з 1902, дійсний член НТШ з 1914. Закінчив фізико-математичний ф-т Львівського ун-ту (1899), продовжив навчання як вільний слухач історико-філологічного ф-ту Петербурзького ун-ту та Археологічного ін-ту. Лінгвістичну освіту поглиблював у Відні під керівництвом І. Ягича, захистив докторську дисертацію. З 1913 – приват-доцент кафедри слов'янської філології Львівського ун-ту, 1944–1950 – завідувач кафедри слов'янської філології Львівського ун-ту. У 1921–1925 – викладав у таємному університеті у Львові. 1905–1952 – директор Національного музею у Львові. З 1944 – завідувач Львівського відділу Інституту мовознавства. 54, 66

Світлич Олександр Каллінікович (13.03.1890, Вільно – 17.08.1963, Денвер) – церковний діяч, журналіст, письменник. Закінчив богословський ф-т Варшавського ун-ту. Викладав богослів'я у Віленській семінарії. Редактор релігійного щотижневика «В ограді церковной» (Варшава, 1930–1933) (вийшло 15 номерів). Член редакції газети «За свободу!», вів у газеті «церковний розділ». Працював журналістом, друкувався в газетах «Руль», «Русский голос», «Наше время». Магістр богослів'я Православного богословського факультету Варшавського ун-ту. Член Предсоборного зібрання від Варшавсько-Холмської єпархії. Після II Світової війни – у таборі переміщених осіб (Німеччина). З 1950 – в США. Автор книги «Православная Церковь в Польше и ее автокефалия», Буенос-Айрес, 1959. 536, 538

Світозар – згадується у листі від Н. Полонської-Василенко. 570

Святий Андрій – див. *Андрій Святий*.

Святий Миколай – див. *Миколай Святий*.

Святий Солунський Дмитро (помер 8.11.306) – святий великомученик з м. Солунь (Салоніки) в Греції. 391

Святий Федір Стратилат – святий великомученик з м. Євхайд (зараз Туреччина), який був воєводою (з грец. «стратилат») у м. Гераклії поблизу Чорного моря. 341

Святий Фома – див. *Фома апостол*.

Святий Юра – див. *Юрій Святий*.

Святі Павло й Петро – див. *Павло Апостол, Петро Апостол*.

Сенютович-Бережний Вячеслав Георгійович (15.06.1902, с. Токарі Лохвицького пов. Полтавської губ. – 3.02.1992, Санта-Барбара, Каліфорнія) – учень О. Оглоблина, автор низки праць з української геральдики, генеалогії та сфрагістики. 333

Севрюк Олександр Олександрович (1893 – 12.1941, поблизу Франкфурта-на-Одері) – український громадський і політичний діяч, дипломат. Один із провідних діячів УПСР, входив до ЦК партії, репрезентував партійну фракцію у Малій Раді. У вересні 1917 входив до складу української делегації на з'їзді народів Росії у Києві. Очолював комісію з розробки законопроекту про скликання Українських Установчих Зборів. 25.10.1917 обраний до Крайового комітету охорони революції в Україні. Від імені УНР підписав Берестейський мир 1918. У лютому–квітні 1918 – посол УНР у Німеччині. З квітня 1918 – дипломат. представник України у Бухаресті з повноваженнями підписати мирний договір з Румунією. У лютому–липні 1919 очолював українську місію в Італії. Входив до складу української делегації на Паризькій мирній конференції 1919–1920. З 1920 перебував в еміграції у Франції. Співпрацював у газеті «Українські вісті», в якій опублікував цикл статей про мирні переговори у Бересті-Литовському. В 1920-х перейшов на прорадянські позиції, 1928 відвідав УСРР. У 1930-х мешкав у Німеччині. Загинув у залізничній катастрофі у Франкфурті-на-Одері. 267

Селевкій – митрополит. 165

Селепина Артемій – протоієрей, 1943 був членом Луцької духовної консисторії при Полікарпі (Сікорському). Після від'їзду до Німеччини у 1946 був членом передсоборної комісії по скли-

канню Собору єпископів, духовенства і мирян в таборах для українців. У 1946 був обраний до складу Наукової Колегії Українського православного богословсько-наукового інституту при Св. Синоді УАПЦ, який очолював Полікарп (Сікорський). Учасник церковного з'їзду УАПЦ на еміграції в Регенсбурзі 25–27 грудня 1947. 554

Семотович – автор, який друкувався у «Нашій культурі». 359

Сенютович-Бережний Вячеслав Георгійович (15.06.1902, с. Токарі Лохвицького пов. Полтавської губ. – 3.02.1992, Санта-Барбара, Каліфорнія) – учень О. Оглоблина, автор низки праць з української геральдики, генеалогії та сфрагістики. 341

Серафим (Карл Георг Альберт Ляде) (1883, Лейпциг – 14.09.1950, поблизу Мюнхена) – єпископ РПЦ німецького походження, згодом РПЦЗ. З 1938 – митрополит Берлінський і Німецький. 34

Серафим (Кушнирук) – єпископ Миколаївський, вікарій Херсонський. 278, 282

Сергєєвич В. – член «Русского исторического общества». 81

Сергєєвич С. – знайомий І. Огієнка. 72

Сергій (Воскресенський Дмитро Миколайович) (26.10.1897, Москва – 28.04.1944, Рига) – митрополит Віленський і Литовський, екзарх Латвії і Естонії РПЦ. З 1922 – послушник у Московському Даниловому монастирі, де 1925 був пострижений у ченці, возведений в сан ієродиякона, а потім ієромонаха. З 1931 – редактор журналу Московської патріархії. З 1933 – архимандрит. 29.10.1933 рукоположений на єп. Коломенського, вікарія Московської єпархії. З 08.10.1937 – архієпископ. З березня 1941 – митрополит Віленський і Литовський, екзарх Латвії і Естонії. На території рейхскомісаріату Остланд організував Псковську православну місію. Помісним Собором РПЦ був відлучений від церкви. 28.04.1944 був розстріляний в машині по дорозі до Риги. Похований на Покровському кладовищі у Ризі. 285

Сергій (Охотенко) (12.03.1890, с. Малі Горошки Житомирського пов. –

2.10.1971, Аделаїда, Австралія) – архієпископ БАПЦ в Австралії. 1919 пострижений у ченці у Богоявленському монастирі Житомира. 1925 Василь (Богдашевський) рукопоклав його у сан ієромонаха. 1932 – архимандрит. 1925–1937 – служив у сільських парафіях на Київщині. 1937 був заарештований і висланий до Бердянська без права займатись служінням. З літа 1941 – настоятель Мелітопольського собору. З 01.08.1943 – єп. Мелітопольський у юрисдикції УАПЦ. Був рукоположений Михаїлом (Хорошим), Генадієм (Шиприкевичем) і Володимиром (Мальцем) у Кіровограді. У повоєнній Німеччині опікувався вірними у французькій зоні окупації. Один із організаторів у червні 1948 церковного з'їзду в Констанці (Німеччина), на якому під егідою РПЦЗ була заснована Білоруська Автокефальна Православна Церква (БАПЦ). 3–5 листопада 1949 перейшов до БАПЦ. 1951 як архієпископ і голова БАПЦ переїхав до Австралії, де почав приймати у свою юрисдикцію громади Вселенського патріархату. Це викликало появу Томосу Вселенського Патріарха про те, що він не є православним єпископом, а БАПЦ як православної церкви не існує. 314

Середюк М. Ф. – через нього Олексій (Громадський) передавав листи митрополиту Іларіону. 251, 256, 259–261, 269, 286

Сидорак Ю. – працював у друкарні при Ставропігійському інституті у Львові. 170

Сидоренко Григорій Микитович (1874, Херсонська губ. – 6.2.1924, Прага) – український політичний діяч, дипломат, інженер. Перебував у партії соціалістів-самостійників. 1917 – заступник Генерального секретаря шляхів. У 1917–1918 – член ЦР, міністр пошт і телеграфу в уряді В. Голубовича. За Гетьманату – член президії Всеукраїнського союзу земель, за Директорії УНР брав участь у переговорах з представниками Антан-ти в Ясах (1918). В січні–серпні 1919 – голова делегації УНР на Паризькій мирній конференції, у 1919–1922 – посол УНР у Відні. Жив у Чехословач-

чині. З 1923 працював директором бібліотеки Української господарської академії в Подєбрадах. 57, 58, 179, 214, 215

Сидорук-Паульс Іван (1916, с. Павлополь Кобринського пов. на Поліссі – ?) – славіст, професор. 1950 переїхав до США, з 1959 – професор російської мови й літератури в університеті у Цінціннаті. Автор праць з діалектології, ономастики й фольклору Полісся, мовознавства, про ідеологію Кирило-Методіївського Братства, про І. Мазепу в літературі й мистецтві, про О. Пушкіна тощо. 367

Сильвестр (Гасвський Степан Юхимович; псевдоніми та криптоніми – С. Гай, С. Смілянець, С. Юхимич, Л. Гайка, С. Г-кий, С. Г-ій, С. Ю., Ст. Г-кий) (23.11.1876, с. Михирівці на Волині – 9.09.1975, Мельбурн) – архієпископ УАПЦ в Австралії та Новій Зеландії, літературознавець, педагог, дійсний член НТШ, Української вільної академії наук. З 1918 – професор Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. В УРСР викладав в інститутах народної освіти України (Київ), працював як науковець ВУАН на кафедрах, які очолювали М. Грушевський і В. Перетц. У 1922, 1933–1934 його було заарештовано. У травні 1942 висвячений в Свято-Андріївському храмі на єпископа Лубенського УАПЦ. 1944 емігрував до Німеччини, де перебував у таборах для біженців. У 1949–1954 був правлячим архієреєм УАПЦ в Австралії, де-факто був першим єпископом (потім архієпископом) УАПЦ в Австралії та Новій Зеландії. Автор понад 60 наукових праць, присвячених пам'яткам української літератури. 44, 131, 282, 314, 342, 343

Сильченков В. – дописувач І. Огієнка. 55

Симон (Івановський Семен Васильович) (1.02.1888, Тульська губ. – 1/15.02.1966, Вінниця) – архієпископ Вінницький і Брацлавський РПЦ, кандидат богослів'я. У 1924–1927 – єп. Крем'янецький, вікарій Волинської єпархії ПАПЦ. У 1927–1932 – єп. Острозький, вікарій Волинської єпархії ПАПЦ. 21.08.1940 прийнятий в юрисдикцію Московсько-

- го патріархату. Архієп. Чернігівський і Ніжинський УАЦ (1942–1944). Був засланий на 10 років до Сибіру, 1955 повернувся до РПЦ як архієп. Вінницький і Брацлавський РПЦ, з 1961 – звільнений за штат. 249, 261, 275, 279, 283, 284
- Симоновський Петро Іванович** (бл. 1717 – 1809, Київ) – історик, правник і державний діяч, зі старшинського роду Ніжинського полку, вихованець Київської Академії (1746–47) і університетів у Галле, Віттенбергу і Кенігсбергу (1748–51). По поверненні на Україну – перекладач при Генеральній Військовій Канцелярії (1753), сотник кобиччанський Київського полку (1757–64), земський суддя Остерського повіту (1764); 1767–81 – член Генерального Суду, 1782–97 голова 1 Департаменту Київського Верхнього Земського Суду. Автор «Краткого описания о козацком малороссийском народе и о военных его делах» (1765). Брав участь у топографічно-економічному описі Лівобережної України (1770–80-і), був редактором, а, можливо, й автором «Топографического описания Киевского наместничества» 1786. 320
- Синельників** – один із очільників Братства Св. Покрови при церкві 2-ї Стрілецької Волинської дивізії. 161
- Сирник Іван Г.** (1904, Етелберт (Манітоба) – 1972, Вінніпег) – український громадський діяч у Канаді. Учитель народних шкіл, ректор Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні (1943–1947); провідний діяч СУС (у 1950–1952 його голова) і багаторічний редактор його органу «Український Голос» (з 1947) у Вінніпезі, генеральний секретар КУК (з 1948) і секретар Президії ПАУК (з 1955), член Секретаріату СКВУ; член консисторії УГПЦ в Канаді (з 1951). 343, 474
- Сібіковський Мефодій** – настоятель Дерманського монастиря, архімандрит. 283
- Сікевич Володимир Васильович** (5.09.1870, м. Тараща, Київської губ. – 1952, м. Торонто) – військовий і політичний діяч; генерал-хорунжий армії Української Народної Республіки, до того – полковник генерального штабу та генерал-майор царської армії. 41
- Сікорський Юрій** – вікарний священник. Був дияконом у Варшаві, потім – у Німеччині. 526, 527, 541, 55', 557, 561, 570, 561
- Сірополк Степан Онисимович** (15.08.1872, с. Обичів на Полтавщині – 25.02.1959, Прага) – український просвітний діяч і бібліотекознавець; член Ради МНО УНР. 56
- Січинський Володимир Юхимович** (12(24).6.1894, Кам'янець-Подільський – 25.6.1962, Бавнд-Брук, Нью-Джерсі) – мистецтвознавець, архітектор, графік, бібліограф, дійсний член НТШ (з 1930) і ВУАН. Один із фундаторів Архітектурного інституту в Києві (1918–1919) та АНУМ у Львові (1930). У 1923–1933 викладав в Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова. З 1942 – професор УВУ в Празі та Мюнхені. 1944 заарештований гестапо. 1949 переїхав до США. Професор Українського технічного інституту в Нью-Йорку. Автор праць з історії української архітектури та графіки, ґрунтовних розвідок з історії мистецтва, «Словника українських митців» (1945); співредактор «Енциклопедії українознавства». 358
- Скакальський Іов** – *див. Іов (Скакальський)*.
- Скопенко В.* 13, 76, 170
- Скоропадська-Кужім Олена Павлівна** (27.11.1899, Петербург – 26.2.1975) – дочка Гетьмана України П. Скоропадського, скульптор. Брала активну участь у діяльності гетьманського руху на еміграції як секретар свого батька. Автор спогадів про останні дні гетьмана П. Скоропадського. 484
- Скоропадський Павло Петрович** (3(16).05.1873, Вісбаден, Німеччина – 26.04.1945, Оберсдорф, Німеччина) – український громадський, політичний і військовий діяч, гетьман Української Держави (29.04.1918 – 14.12.1918), один із лідерів та ідеологів гетьманського руху. У січні 1917 призначений командуючим 34-м армійським корпусом, що дислокувався на території України. В липні–серпні 1917 за наказом командувача Південно-Західного фронту генерала Л. Корнілова розпочав

українізацію корпусу. У жовтні 1917 на з'їзді Вільного козацтва його було обрано почесним військовим отаманом. 29.4.1918 на Всеукраїнському хліборобському конгресі був обраний Гетьманом України. 4.12.1918 підписав зречення від влади. Після вступу військ Директорії УНР до Києва таємно виїхав до Берліну, жив у Швейцарії. Згодом поселився у м. Ванзее біля Берліна. Вхорив до Ради присяжних Українського союзу хліборобів-державників, але згодом вийшов з цієї організації і заснував Союз гетьманців-державників. 1926 заснував Український науковий інститут при Берлінському університеті. 40, 200, 272, 273, 288, 289, 291, 346, 366, 452

Скрипник С. – див. *Мстислав (Скрипник)*.

Скрутень Йосиф (1894–1951) – священник. 12, 31

Славенський Андрій – протоієрей. 282

Славутич Яр (Жученко Григорій Михайлович) (11.01.1918, хутір Жученки, поблизу с. Благодатне, тепер Долинський р-н Кіровоградської обл.) – український письменник, учений-філолог, громадський діяч. 1940 закінчив Запорізький педінститут. Професор слов'янських мов і літератур в Альбертійському університеті (1960–1983). Автор англomовних підручників з української мови, літературно-критичних нарисів, редактор і видавець літературно-мистецького альманаха «Північне Сяйво» (Едмонтон). Автор поетичних збірок. Активно займається видавничо-організаторською та культурно-громадською діяльністю. 581

Славченко Т. – священник. 440

Сластіон Афанасій (Сластьон Опанас Георгійович) (14.01.1855, Бердянськ – 24.09.1933) – художник-графік, етнограф, педагог. З 1900 був викладачем Художньо-промислової школи ім. М. Гоголя у Миргороді, з 1921 перейменованої на Художньо-керамічний технікум. Заснував Мистецько-промисловий музей у Миргороді (1920), організував Першу селянську капелу бандуристів ім. Т. Шевченка (1928). 492

Сластіон Юрій Опанасович (31.01.1903, Миргород – 1980, Денвер) – український архітектор, художник, композитор. З 1949 жив у США. Автор художніх творів на церковну тематику, портретів, пейзажів. Як композитор – автор світських та церковних хорових і сольних вокальних творів. Священик УАПЦ. Служив у Денвері США. 492

Сліпий Йосиф – див. *Йосиф Сліпий*.

Слонь – прихожанин з Вінніпегу, який просив Т. Міненка виголосити службу англійською мовою. 578

Слюзар Володимир – протоієрей в Монреалі, диригент. 349, 355, 399, 403, 421, 490

Смаль-Стоцький Роман Степанович (8.01.1893, Чернівці – 27.4.1969, Вашингтон) – український філолог-славист, політичний діяч, дійсний член НТШ (з 1934), професор. Син С. Й. Смаль-Стоцького. Викладав в Орієнтальній академії в Берліні (1917). З 1919 – дипломатичний представник ЗУНР, 1921–1923 – радник посольства і посол УНР в Берліні; 1923–1924 – професор УВУ в Празі, професор Варшавського (1926–1939) та Празького (1939–1945) університетів. У 1926–1929 у Варшаві разом з І. Огієнком видавав серію «Студії з української граматики» (вийшло 6 випусків). З 1945 – в еміграції (Німеччина), з 1947 – у США, де став професором історії і директором Слов'янського інституту в м. Мілуокі (Вісконсін), потім у Вашингтоні. Був головою НТШ у США (з 1952), президентом НТШ у США (з 1955), членом ряду наук, товариств, зокрема Американської асоціації істориків, Американської асоціації викладачів слов'янських та східноєвропейських мов, Польського інституту мистецтва і науки тощо. Автор праць з українського та слов'янського мовознавства. 58, 205, 502

Смолій В. 9

Смольський Григорій Степанович (2.12.1893, с. Підгірки Калуського пов., Галичина – 1.12.1985, Львів) – український художник, громадський діяч, краєзнавець. Брав участь у створенні Львівської організації Спілки радянських художників УРСР. У 1941–1944 зай-

- мався творчою роботою, співпрацював зі Спілкою українських образотворчих митців. У 1944–1950 – викладач живопису і малюнку у Львівському училищі прикладного мистецтва. З 1951 – на творчій роботі. Протягом життя був учасником 47 художніх виставок. Працював у жанрі пейзажу, портрета, натюрморту, створив цілий ряд жанрових композицій, займався графікою. Автор статей про українське мистецтво, окремих митців, нарисів історико-етнографічного характеру, повісті «Олекса Довбуш». 415
- Смолятич Климент** (? – після 1154) – митрополит Київський, церковний діяч, письменник. Монах Зарубського монастиря біля Києва. Освіту здобув, ймовірно, у Візантії, де отримав право на викладання і звання філософа. Досконало знав грецьку мову, богослов'я, риторичку. Літопис характеризує його як «книжника і філософа, якого ще не було в руській землі». 1147 київським князем Ізяславом Мстиславовичем поставлений Київським митрополитом без санкції Константинопольського патріарха. Після смерті Ізяслава (1154) був змушений залишити митрополічу кафедру. Автор «Послання до смоленського пресвітера Фоми». 345, 377, 378
- Смотрицький Мелетій** – див. *Мелетій (Смотрицький)*.
- Совнеринський** – бухгалтер у Кам'янець-Подільському. 114
- Сойко Володимир** – протоієрей, листувався із митрополитом Іларіоном. 255, 256
- Соколов М.** – член Подільської духовної консисторії. 107
- Соколовський** – секретар Подільської Духовної Консисторії. 107
- Соловій (Соловей) Віктор** – див. *Варлаам (Соловій)*.
- Соловійов Володимир Сергійович** (28.01.1853, Москва – 13.8.1900, Москва) – російський філософ, поет, публіцист і літературний критик. Закінчив Московський університет (1873). Основні праці: «Криза західної філософії», «Філософські начала цілісного знання», «Критика абстрактних начал». 185
- Соловійов Сергій Михайлович** (5(17).05.1820, Москва – 4(16).10.1879) – російський історик, з 1847 – професор Московського Університету, з 1872 – академік Російської АН. 81
- Соломко** – старший діловод канцелярії Ради Народних міністрів УНР. 183
- Соломон Іван** (1910, Зоря, Манітоба – 1985, Вінніпег) – український громадський і політичний діяч у Канаді, адвокат. Член українських організацій. 1941–1949 – президент СУС, член УГПЦ; 1941–1957 – посол до Манітобської легіслятури (з 1953 заступник спікера), 1957–1970 – суддя окружного, з 1970 апеляційного, суду Квінс Бенч. 341, 592
- Соня** – дописувачка І. Огієнка із Санкт-Петербурга. 54
- Сорока** – згадується у листі від архієпископа Михаїла (Хорошого). 467
- Сороюга** – священник. 260
- Сохань П.* 6
- Сохацька Є.* 11, 20
- Спиридон Триміфунтський** (III ст., Кіпр, Греція – бл. 348) – святий, єпископ Триміфунтський. брав участь у I Вселенському Соборі у Нікеї (325). Православна церква відзначає пам'ять 12 грудня. 325
- Сталін Йосип Віссаріонович** (21.12.1879 (?), Гори – 5.03.1953, Москва (підмосковна («ближня») дача)) – державний, політичний і військовий керівник СРСР. 378
- Старицька (Старицька-Черняхівська) Людмила Михайлівна** (17(29).8.1868, Київ – 1941) – українська письменниця, літературний критик, громадський діяч. У 1888–1893 брала активну участь у роботі літературного гуртка «Плеяда». Після смерті М. Лисенка керувала роботою київського літературно-мистецького клубу «Родина», співпрацювала з періодичними виданнями «Зоря», «Правда», ЛНВ, «Життя і слово» та ін., працювала у київській газеті «Рада». Була членом ТУП. Виступала на сцені. У квітні 1917 була обрана до УЦР. У травні 1917 брала участь у заснуванні Товариства (комітету) «Український національний театр», входила до його президії. 1919 стала співзасновницею і заступницею голови Національної ради Українських жінок у Кам'янці-Подільському. У 1920-х працювала у ВУАН. 1929 була арешто-

вана органами ДПУ і на процесі «СВУ» засуджена до 5 років ув'язнення. Після звільнення вислана до м. Сталіно. У 1936–1941 жила у Києві, брала активну участь у роботі Київського комітету для допомоги українцям-утікачам, працювала сестрою милосердя у шпиталі для поранених. У липні 1941 заарештована і відправлена до Харкова, звідти – до Акмолінська. Автор поезій, літературно-критичних та літературознавчих статей. 570

Старовойтенко І. 9

Старчук Орест Дмитрович (1915, с. Топорівці Новоселицького р-ну Чернівецької обл. – 1971) – мовознавець-славіст, з 1948 – в Канаді; професор слов'янських мов Альбертського університету. Автор статей з мовознавства, підручників російської мови. 581

Стасіневич – завідувач 2-класним училищем у Брусиліві. 69, 72

Стебельський Богдан Іллїч (псевд. та крипт.: Остап Хмурович, Василь Ткаченко, О.) (11.3.1911, с. Тимошівка Калуського пов. – 27.07.1994, Торонто) – український громадський діяч, публіцист, мистецтвознавець, художник-графік. Голова НТШ в Канаді (з 1975). У 1936–1939 очолював об'єднання «Зарєво». У червні 1941 у складі похідної групи ОУН повернувся в Україну, де був активним організатором української адміністрації в Галичині. Під час німецької окупації учителював у Самборі, в 1942–1944 – директор мистецько-промислової школи в Яворові. 3 травня 1944 жив у Німеччині, 1949 переїхав до Канади. З 1955 жив у Торонто. 1947 виступив співзасновником Української спілки образотворчих мистецтв, що діяла до 1951. 1956 став одним із засновників Української спілки образотворчих мистецтв у Канаді, у 1958–1972 – голова спілки. Засновник Асоціації діячів української культури, яка з 1965 діяла під його керівництвом. У 1973–1994 – голова Ради для справ культури при Секретаріаті Світового конгресу вільних українців. У 1975–1994 очолював НТШ в Канаді, входив до складу Головної (світової) ради НТШ. Був співредактором торонтської

газети «Голос України», редагував створений ним щомісячний додаток до газети «Література і мистецтво». Створив ряд портретів, пейзажів, урбаністичних мотивів, релігійних композицій, автор робіт з проблем мистецтвознавства, літературознавства, мовознавства, розвідок про Т. Шевченка, Ю. Нарбута, О. Бойчука, О. Архипенка, О. Грищенка. 573

Степовий А. П. – професор з Монреаля. 487

Стефан (Дзюбай Олександр Стефанович) (27.02.1857, Калники на Закарпатті – 2.04.1933, Греймур, Нью-Йорк) – єпископ УГКЦ, РПЦ та РКЦ. У 1881 рукопокладений на священника. 1881 був переведений у Свято-Троїцьку церкву м. Ужгород. 1889 переїхав до США. Настоятель уніатського приходу у м. Уілекс-Баре. Організував уніатські приходи у багатьох містах США. 1913 був висвячений на вікарія уніатських парафій в США. 1916 перейшов у православ'я і прийняв чернецтво з ім'ям Стефан. 3 серпня 1916 – єп. Пітсбургський, вікарій Алеутської єпархії РПЦ в США. Очоловав православну місію серед карпаторосів-уніатів. У 1924 об'єднав Панамериканський Синод з Синодом Детройту. Після 1924 перейшов до РКЦ, жив у монастирі в м. Греймур (Нью-Йорк, США). 154

Стечишин Мирослав (1883, с. Глєшава Терєбовельського пов., Галичина – 1947, Вінніпег) – громадсько-політичний і церковний діяч, журналіст, з 1902 – в Канаді. Редактор газет «Робочий Народ» (1909–1913), «Новини» (1913–1915) в Едмонтоні, «Народна Воля» (Скрентон, США) і «Український Голос» (1921–1946) у Вінніпезі; співзасновник СУС і товариства «Взаїмна Поміч» (його директор 1925–1935), багаторічний директор Колегії св. Андрія у Вінніпезі, член Консистоїї УГПЦ, член КУК; секретар дипломатичної місії УНР у Вашингтоні. Автор статей на загальноукраїнські і канадійські теми. 29, 58, 166

Стечишин Михайло (1888, с. Глєшава Терєбовельського пов., Галичина – 1964, Йорктон) – український громадський діяч у Канаді. Адвокат у Йорк-

- тоні, з 1949 – суддя округу Вініярд (Саскатун); королівський радник, один із засновників Інституту ім. П. Могили в Саскатуні, УГПЦ Канади, СУС. 172, 192, 193, 196
- Стечишин Юліян** (1895, с. Глешава Тербовельського пов., Галичина – 1971, Саскатун) – український громадський діяч і публіцист; в Канаді з 1910. Багаторічний ректор Інституту ім. П. Могили в Саскатуні, з 1933 – адвокат у Саскатуні, один із засновників СУС, його голова і почесний президент, член Консисторії УГПЦ в Канаді; редактор збірника «Ювілейна Книга Українського Інституту ім. П. Могили в Саскатуні 1916–1941» (1945), автор «Ukrainian Grammar» (1951) та «Історії поселення українців у Канаді» (1975). 430
- Стешенко Ярослав Іванович** (24.03(6.04). 1904, Київ – 11.03.1939, Колима) – український бібліограф. Онук М. Старицького, син І. Стешенка. У 1920–1922 і у 1928–1929 працював бібліотекарем та науковим співробітником у Всенародній бібліотеці України. У 1923–1928 – старший бібліограф та науковий співробітник Українського наукового інституту книгознавства, одночасно – секретар журналу «Бібліографічні вісті». У 1929–1930 перебував в ув'язненні. У 1932–1933 – керівник сектора бібліографічної реєстрації та керівник кабінету українського дореволюційного друку Української книжкової палати у Харкові. Один із організаторів Українського бібліологічного товариства при ВУАН (1928), член бібліографічної комісії НТШ (з 1923), дійсний член Російського бібліологічного товариства (з 1928), Ленінградського товариства бібліофілів (з 1929). Більшість його праць не були опублікованими і загинули. 1930 уклав і видав разом з М. Іванченком «Систематичний каталог видань Всеукраїнської Академії наук». Збирав слов'янські екслібриси. Репресований. 570
- Стогній М.** – член Українського православно-братства ім. свв. Кирила та Мефодія. 236
- Столипін Аркадій Дмитрович** (25.12. 1821–17.11.1899, Москва) – російський військовий діяч, генерал. Під час Кримської війни командував артилерією, брав участь в обороні Севастополя. У 1857 – командуючий Уральським казачим військом. 1861 – голова Комітету по звільненню селян. 1869 отримав титул таємного радника і шталмейстера імператорського двору. Під час російсько-турецької війни 1877–1878 командував осадними батареями під фортецею Нікополь, був виконуючим обов'язки командуючого румунськими військами на правому березі Дуная. З 1878 – комендант м. Плевна, командуючий військами, тимчасовий військовий губернатор Філіпільської округи. З липня 1878 – командуючий Бургазким загоном, представник російського командування в Комісії з вироблення умов передачі Росії Варни і фортеці Шумли. З жовтня 1878 – генерал-губернатор Східної Румелії. У травні 1883 – генерал від артилерії. З 1892 – комендант Московського Кремля. 589
- Столипін Петро Аркадійович** (2(14).04. 1862, Дрезден – 5(18).09.1911, Київ) – російський державний діяч. У квітні 1906 призначений міністром внутрішніх справ, а в липні 1906 – головою Ради Міністрів. Автор аграрної реформи, яка мала вирішити земельне питання в Російській імперії. У вересні 1911 був убитий у Київському оперному театрі есером Д. Богровим. Похований на території Києво-Печерської Лаври. 589
- Стоцький** – див. *Смаль-Стоцький*.
- Стрижевський** – цій особі І. Огієнко переслав копію листа, одержаного від А. Лукашевича у 1922. 242
- Студинський Кирило Йосипович** (4.10. 1868, Кип'ячка, нині Тернопільського р-ну Тернопільської обл. – червень 1941, місце смерті невідоме) – український філолог-славист, літературознавець, мовознавець, фольклорист, письменник, громадський діяч. 12, 34
- Сукачів Василь** – протоієрей, входив до складу штабу 2-ої Волинської дивізії. 161, 162
- Сучавський Іван** – див. *Іван, новомученик Сучавський*.
- Сушицький Ф.** – дописувач І. Огієнка. 54

Табінський Петро Васильович (1888, Берестечко на Волині – 1950, Сибір) – протоієрей, церковно-освітній діяч, професор Кам'янець-Подільського державного українського університету, професор Крем'янецької духовної семінарії. У 1914–1918 – викладач духовної семінарії у Петербурзі. З 1922 – настоятель собору у м. Володимир-Волинський. У кінці 1920-х – на початку 1930-х перейшов до УГКЦ і викладав у Львівській семінарії. Працював у наукових інституціях та видавництвах. 1939 одержав парафію поблизу Львова. По війні ув'язнений і вивезений у Сибір, де й помер. Автор статей на церковні теми. 265, 267, 538

Талан П. – член Ради Братства Св. Покрови. 241

Таубе Михайло Олександрович (15.05.1869, Павлівськ – 29.11.1961, Париж) – російський історик. З 02.01.1892 до 1917 працював у Міністерстві закордонних справ. З 01.01.1897 викладав у Харківському і в Петербурзькому університетах (1903–1911), в Училищі правознавства (1909–1917). З 18.11.1909 був представником Росії в Постійній палаті Міжнародного третейського суду в Гаазі. З 22.04.1911 був товаришем міністра народної освіти, з 19.10.1914 по 11.01.1915 тимчасово керував Міністерством. З 11.02.1915 – сенатор, член Державної Ради. Член-засновник Російського товариства морського права (1905), член Санкт-Петербурзького філософського товариства (1906), почесний член Товариства класичної філології і педагогіки в Санкт-Петербурзі (1913). Член Імператорського історичного товариства (1912), Імператорського товариства ревнителів історичної просвіти (1914), почесний член Московського археологічного інституту (1912), Псковського археологічного товариства (1916) та губернських вчених архівних комісій. Був одним із розробників статуту Російського генеалогічного товариства (1897), його членом-засновником. З 1905 – дійсний член Історико-родовідного товариства в Москві. Після 1917 виїхав до Франції, де продовжив наукову діяльність. У 1930-і був юрисконсуль-

том великого князя Кирила Володимировича. Увійшов до складу створеної 01.12.1951 Центральної генеалогічної комісії для заходів із запобігання самозванству, облаштуванню третейського станового суду, загальної реєстрації дворянських прізвищ, для видання збірника російського титулованого і нетитулованого дворянства. Був членом Російського історико-родословного товариства в Америці. 345, 346

Текля – черниця, згадується у листі від Олексія (Громадського). 262

Тележинський Михайло – український посол до Польського Сейму. 538

Теличко К. – секретар Союзу українців-самостійників в Канаді. 483, 496, 557, 564, 592, 594

Теодорович Іван – див. *Іван Теодорович*.

Теофан III – див. *Феофан, патріарх Єрусалимський*.

Тесля І. – дописувач І. Огієнка. 12

Тимківський – священник. 481

Тимофій (Шретгер) (1901 – 1962) – діяч Польської Автокефальної Церкви, родом з Волині (батько – німецький колоніст); закінчив Православний богословський відділ Варшавського університету. Ставши священником, виявив себе прихильником колонізації Православної Церкви і був у чині майора деканом військової округи у Любліні; за протекцією польських кіл, отримав (1938) єпископську хіротонію (вікарій люблінський), 1939–1944 перебував як настоятель у Яблочнянському монастирі; у Народній Польщі – архієпископ Білостоцький, з 1959 – митрополит Варшавський і всієї Польщі. 35

Тимошик М. 12, 13, 20, 22, 33, 76, 170, 536

Тимошок М. – референт в судових справах Кам'янець-Подільського міського суду. 109, 110

Титаренко – особа, про яку Н. Полонська-Василенко згадує, що вона перейшла з православ'я у католицтво. 364, 409

Титов Іван Трофимович (1875–1953) – академік АН Білорусії, доктор медицини (1912), професор (1915), завкафедрою патологічної анатомії (1922–1924). 356

Тихон (Василь Іванович Бєславін) (19(31).01.1865, Торопець Псковської губ. –

7.04.1925, Москва) – Св. патріарх Московський і всієї Росії (1917–1925). Кано-нізований РПЦ у 1989. 192, 203, 211, 212, 228

Тихоницький Володимир – єпископ Білостоцький. 140

Тишкевич Михайло Станіславович (псевд.: Михайло Калинин, Маляр Каленик) (7(20).4.1857, с. Андрушівка Липовецького пов. Київської губ. – 3.8.1930, м. Гнезю) – український політичний та культурний діяч, граф, меценат. 1888 заснував при Львівській «Просвіті» спеціальну премію за кращі драматичні й прозові твори на українську тематику, своїм коштом забезпечував навчання художників із незаможних родин у Петербурзькій академії мистецтв. Засновник та активний учасник товариств: католицького об'єднання, Союзу шляхти і земельних власників (1906) та Крайової партії. Заснував у Києві Товариство прихильників миру. З 1909 – у Швейцарії. Доклав багато зусиль для звільнення А. Шептицького. 1917 був обраний головою Об'єднання українських католиків у Києві. 15.2.1919 призначений Головою надзвичайної дипломатичної місії УНР при Римському престолі. 16.7.1919 – голова української делегації на Паризькій мирній конференції, у 1919–1920 голова дипломатичної місії УНР у Франції. У 1920-х переїхав до Польщі, відійшов від політичної діяльності. Автор наукових розвідок з історії України, публіцистичних статей. 25, 137, 177

Тищенко Юрій, псевдонім **Сірий** (1880–1953) – видавець, книгар, публіцист і письменник, автор оповідань, популярних книг. 47, 378

Тіменик З. 11, 12, 22, 31, 33, 39

Ткачук Іван (Іоанн) – священник, протоієрей Православної Церкви Америки, настоятель церкви ікони Знамення Божої Матері у Монреалі. 526, 561

Токаржевський-Корошевич Іван (Ян-Степан-Марія) (24.07.1885, с. Чабанівка Ушицького пов. Подільської губ. – 18.11.1954, Лондон) – український політичний діяч, дипломат, історик-геральдист, князь. Почесний лицар Мальтійського Ордену. Був членом різних

організацій Червоного Хреста та допомогивих комітетів, 1917 обраний членом Подільського губернського та Ушицького повітового земств. З 11.06.1918 – радник Українського посольства у Відні. У 1919–1921 був радником, а згодом надзвичайним послом у Туреччині. У січні 1922 призначений віце-міністром закордонних справ і керівником МЗС УНР в екзилі (до 3.09.1924). 1924–1936 перебував у Франції. Був членом комітету «Франція-Схід» і редактором бюлетеню «Франція-Україна», генеральним секретарем Французького товариства українознавства, головою Українського товариства фашизмознавства. Був членом дирекції і головою ради Міжнародного геральдичного інституту. 1936 переїхав до Італії. Був секретарем редакції місячника Мальтійського ордену. У післявоєнні часи вступив до утвореної в Німеччині Української родознавчої установи та Інституту родознавства та знаменознавства. У серпні 1948 переїхав до Великої Британії. Жив у Лондоні, де був обраний членом Центрального комітету антибільшовицького блоку народів і головою делегатури *АБН* на Велику Британію. Співробітник «Визвольного шляху», автор статей на політичні та історичні теми. 26, 138, 141, 150

Токарник – дописувачка Н. Полонської-Василенко. 589

Томозов В. 9

Трачук А. – редактор газети «Крем'янецький вістник» у 1941. 252

Туманські – старшинсько-дворянський рід правобережного походження. На Лівобережжі перші покоління Т. були священниками. Григорій Тимофійович Т. був протопопом у Переяславського полку (1730–1750) м. Басані. З синів Григорія Т. – Василь (бл. 1719–1809) був останнім генеральним писарем (з 1762), членом Малоросійської Колегії (з 1764), віцегубернатором Новгородсіверського намісництва (1782–1785); Осип (1731 – бл. 1798) був членом Генерального Суду (1781–1782), а згодом головою Новгородсіверської Палати Карного Суду (1783–95); Іван (1740 –

після 1798) був оберсекретарем Сенату в Петербурзі (до 1777), членом Малоросійської Колегії (1777–1782), головою Київської Палати Цивільного Суду (1791–1796). Був письменним і перекладав з німецької і французької мов. З онуків Григорія Т. – Михайло й Іван Васильовичі були вихованцями Кенігсберзького Університету; Михайло був членом Малоросійської Колегії (1778–1782), упорядковував архів Колегії й збирав Матеріали до історії України (зокрема твори С. Лукомського). Син Осипа Т. Федір (1757–1810), також вихованець Кенігсберзького Університету. Рід Т. у XIX ст. дав низку державних і військових діячів, літераторів: поети Василь Іванович Т. (1800–1860) і Федір Антонович Т. (1801–1853), генеральний консул у Белграді; вчений орієнталіст Олександр Григорович Т. (1861–1920) та ін. 320

Тумецький Л. – член ради Братства Св. Покрови при Українських Пастирських Богословських курсах. 211

Турбовська Геня – дописувачка І. Огієнка. 54

Турбовський Дувід – особа, що хотіла купити другий поверх будинку у Брусиліві, який племінник І. Огієнка мав намір використати для організації у ньому училища. 72

Турин – начальник відділу Головної Скарбниці при Головноуповноваженому уряду УНР. 114

Турменко І. 6, 15, 16, 22, 36, 39, 59, 132, 282, 321, 324, 341

Удовиченко Олександр Іванович (20.01.1887, Харків – 19.04.1975, Ментенон, Франція) – військовий і громадський діяч, генерал армії УНР. 1917 брав участь в українізації частин III Кавказького корпусу й очолював Українську корпусну раду. З жовтня 1917 – радник С. Петлюри, на початку 1918 очолював штаб Гайдамацького коша Слобідської України. З квітня 1918 призначений до Українського генерального штабу. З 1918 – полковник, генеральний квартирмейстер Південно-західного фронту. У 1919 – командир III Залізної Стрілецької Дивізії. У грудні 1919 потра-

пив у полон Добровольчої Армії Денікіна в Одесі, звідки втік і відновив III Залізну Стрілецьку дивізію, якою командував до відступу Армії УНР за Збруч (листопад 1920). У польських таборах для інтернованих виконував обов'язки генерал-інспектора Армії УНР. 1924 переїхав до Франції. 1953 – голова Європейської федерації українських військових організацій, міністр військових справ та віце-президент УНР в екзилі (1954–1961). Автор книжок «Україна у війні за державність» (1954) та «Третя залізна дивізія» (1971). 58, 162, 218

Уланівський – архіваріус Головного Військово-Історичного музею-архіву. 171, 219

Уляна (Улян) Євстафій (помер 26.09.1957) – священник парафії Ніагара-Фолс, Канада. 340, 421, 426, 431

Урбанович Микола (14.10.1895, Нижній Березів Станіславської губ. – ?) – церковний діяч, член другої сотні Українських Січових стрільців. Викладав у гімназіях Сх. Галичини. Закінчив Празький ун-т, а 1934 – Познанський теологічний інститут. Після II Світової війни приєднався до УАПЦ (С), був єпископом Вінніпегським у 1954–1955. 556

Фарина Г. Левко – голова Союзу українців-самостійників в Канаді, доктор. 483, 496, 557, 564

Федак Василь – див. *Василь (Федак)*.

Феденко Панас Васильович (літературний псевдонім – В. Тирса) (13.12.1893, хутір біля с. Веселі Терни на Катеринославщині – 10.9.1981, Мюнхен) – український політичний діяч, історик, публіцист. З 1915 – член УСДРП, з 1919 входив до складу ЦК УСДРП. Брав участь у Першому Зимовому поході Армії УНР. З грудня 1920 жив у Румунії, Львові, Берліні. У 1923–1945 проживав у Празі. Активно співпрацював у Соціалістичному Інтернаціоналі, був членом Виконавчого комітету Соцінтерну від УСДРП. 1924 отримав докторський ступінь на філософському факультеті УВУ у Празі. З 1925 викладав історію в Українському високому

- педагогічному інституті ім. М. Драгоманова у Празі, з 1932 – доцент УВУ. У 1945–1951 мешкав у Німеччині, у 1951–1959 – у Лондоні, з 1959 жив і працював у Мюнхені. Був редактором і співробітником цілого ряду періодичних видань української діаспори. Автор статей, нарисів, наукових досліджень, публіцистичних та художніх творів. 444
- Федір Варяг, Київський** – першомученик, жив у Києві у Х ст. 546
- Федоров (Хведорів) Михайло Михайлович** – ректор Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. 17, 22, 81, 82
- Феоност** – див. *Лебедєв Г. І.*
- Феодор (Рафальський)** (1895 – 6.05.1955, Сідней, Австралія) – єпископ Рівненський УАЦ у 1942. Служив протоієреєм в Острозі. Після виїзду до Німеччини перейшов в юрисдикцію РПЦЗ на чолі з Анастасієм (Грибановським). Згодом – архієп. Сіднейський і Австралійсько-Новозеландський РПЦЗ. 278, 282
- Феофан Львович** – знайомий І. Огієнка. 79
- Фещенко-Чопівський Іван Адріанович** (20.01.1884, м. Чуднів, Житомирщина – 2.09.1952) – вчений-металург, громадський і політичний діяч, міністр Центральної Ради та Директорії. 8
- Філіп (Маунбаттен Філіп; англ. Philip Mountbatten)** (10.06.1921, Корфу, Греція) – принц Грецький і Датський, герцог Единбургський, принц-консорт Великобританії, чоловік королеви Єлизавети II). 1947 одружився на принцесі Єлизаветі. Перед укладенням шлюбу взяв прізвище Маунтбаттен і перейшов із православ'я в англіканство. 589
- Філонович Василь Захарович** (15.01.1890, м. Суми Харківської губ. – 13.06.1987, Чикаго) – полковник Армії УНР, генерал-хорунжий, військовий міністр уряду УНР в екзилі. 1917 українізував 11 сотень у складі 34-ї піхотної дивізії. З 10.03.1918 – помічник коменданта м. Суми. З 01.12.1918 – начальник оборони Сум та повіту. З 08.01.1919 – командир Окремого Сумського Січового куреня Армії УНР. З 01.01.1919 – голова комісії по закупівлях за кордоном. 15.11.1919 залишив військову службу як інвалід. Заарештований контррозвідкою Збройних Сил Південної Росії та 01.12.1919 відправлений до Новоросійська. 01.01.1920 утік звідти до Грузії, перебував у українській військовій місії. 01.01.1921 виїхав до Болгарії, де став головою Української громади та військової організації «Січ». З 09.01.1922 – інструктор української кооперації робітничих організацій у Болгарії. Восени 1922 прибув у розпорядження Армії УНР. За особистим рішенням С. Петлюри був підвищений до звання полковника. З 1923 жив на еміграції у Чехословаччині, працював інженером. 1939 входив до штабу Національної Оборони Карпатської України, потрапив до угорського полону. Після звільнення жив у Словаччині. З 1951 перебував на еміграції у США. 232
- Філяс Платонід Петро** (27.09.1864, Добрячин коло Сокала – 16.06.1930, Дрогобич) – український церковний та громадсько-політичний діяч у Галичині, генеральний вікарій ЧСВВ. До Добромильського монастиря вступив 07.11.1883. Ієрейські свячення отримав 15.09.1889. Розгорнув широку місіонерколекційну працю й став творцем окремої системи місій. 1897 у Львові разом з А. Шептицьким розпочав видання релігійного часопису «Місіонар». 1902–1904 очолював першу василіянську місію в Канаді. У 1904–1917 – протоігумен з осідком у Львові. 1911 заснував Місійний інститут (гімназію) в Бучачі. У 1914–1916 – апостольський адміністратор для українців-католиків в Австрії. Заснував у Моравії в Кромержіжі семінарію. Діяч УНДП, член її керівного органу. 1918 – член Української Національної Ради ЗУНР – ЗО УНР. Один із авторів Закону «Про вибори до Сейму ЗО УНР». З 1918–1920 – генеральний вікарій ЧСВВ, з 1918–1926 – ігумен василіянського монастиря в Жовкві, з 1926 – у Дрогобицькому монастирі. У 1929 видав у Жовкві «Духовні вправи» на основі праць св. Ігнатія Лойоли. 58, 246
- Фінкельштейн Ісаак Маркович** – лікар, дописувач І. Огієнка. 56
- Флавіан (Микола Городецький)** (26.07.1840, Орел – 4.11.1915, Київ) – митрополит Київський і Галицький.

- Закінчив юридичний ф-тет Московського ун-ту. 1863 став послушником у Московському ставропігальному Симоновому монастирі. 1866 – пострижений у ченці, 1867 – ієромонах. 1873 – настоятель Бахчисарайського Успенського скиту. 1879 – архимандрит, голова Пекінської духовної місії. 1885 – єпископ Люблінський, вікарій Холмсько-Варшавської єпархії. 1891 – єпископ Холмський і Варшавський. 1892 – архієпископ Холмський і Варшавський. 1898 – архієпископ Каргалінський і Каетинський, екзарх Грузії. З 1901 – архієпископ Харківський і Охтирський. 1903 – митрополит Київський і Галицький, священно-архимандрит Києво-Печерської Успенської Лаври. 228
- Фляк Михайло** (? – 8.11.1961) – протоієрей, який переїхав до Канади і служив у Форт Вільямі. 562, 563
- Фома (Хома, Тома, Близнюк)** (бібл.) – апостол Ісуса Христа. За християнськими переказами проповідував у Індії, де і помер мученицькою смертю в м. – Меліпура. Православна церква відзначає його пам'ять на восьмий день після Великодня (Фомина неділя або Антипасха). 397, 485, 609
- Форостій Теодор** – протоієрей у м. Пасайк, Канада. 610
- Фотій** (бл. 820 – 890) – Константинопольський патріарх (858–867 і 878–886), церковний і політичний діяч Візантії. До 858 був сановником при імператорі Михайлі ІІІ. Боровся проти залишків іконоборства і павликіан, сприяв поширенню впливу візантійської церкви на слов'янські землі – Болгарію, Моравію, Русь. Вступив проти поширення влади папи Римського Миколая І, що 867 призвело до конфлікту між римокатолицькою і візантійською церквами. Був усунений з патріаршого престолу імператором Василієм І Македонянином. 878 знову став патріархом. 886 імператором Левом VI був скинутий. Автор твору «Міріобіблон», тлумачного словника грецької мови, богословських трактатів. У проповідях-гоміліях за 860 і 866 містяться відомості про похід Русі на Візантію 860. Помер на засланні. 551
- Фотій Дмитро** (помер 06.09.1995) – протопресвітер у Канаді, про якого згадує у листі Михайла (Хороший). 278, 304, 309, 400
- Фотій (Маньковський Григорій Тимофійович)** 1853 – 1928 (?) – єпископ Тульчинський Української Православної Автокефальної Синодальної Церкви (обн.). Служив учителем у Шаргородському духовному училищі. З 1892 – священник с. Російська Писарівка Подільської губ., член правління Шаргородського духовного училища, благочинний, депутат ІІІ Державної Думи від Подільської губернії. 1922 приєднався до обновленців, до 1927 був правлячим єпископом Тульчинської єпархії. У 1927 через тяжку хворобу був відправлений «на спокій». 107
- Франк Ганс** (нім. *Hans Frank*) (23.05.1900, Карлсруе – 16.10.1946) – німецький політичний діяч, один із нацистських лідерів. 19, 249
- Франко Іван Якович** (27.08.1856, Нагуєвичі Дрогобицького пов. – 28.05.1916, Львів) – великий український письменник, поет, вчений, публіцист, громадський діяч. 64, 113
- Фрідман Б.** – дописувач І. Огієнка. 54
- Фролов Леонід Петрович** (1879 – ?) – директор департаменту Міністерства народного господарства УНР, професор Української господарської академії в м. Подєбрадах. 87
- Хаоанський І.** – згадується у листі від О. Оглобліна. 320
- Хведоренко** – автор статті про Яблочинський монастир на Холмщині у газеті «Українська трибуна». 35
- Хмельницький Богдан Зиновій** (27.12.1595 (6.01.1596), можливо Чигирин – 25.07.(6.08)1657, Чигирин) – шляхтич руський, реєстровий козак, військовий писар, а з 1648 – гетьман Війська Запорозького. Організатор повстання проти шляхти в Україні, яке переросло у визвольну війну проти Речі Посполитої. Засновник козацької держави на теренах Центральної України – Війська Запорозького, більш відомої як Гетьманщина. Через ненадійність кримських союзників та важку війну з Річчю

- Посполитою, 1654 в Переяславі уклав військовий союз з Московським царством. Наприкінці свого життя намагався переорієнтуватися на союз зі Швецією і Османською Портою, вбачаючи в амбіціях Москви небезпеку козацькому суверенітету. 201, 203, 320
- Хмільовський** – повітовий староста, референт над земством у Кам'янці-Подільському у 1920. 107
- Холодний Петро Іванович** (18.12.1876, Переяслав Полтав. губ. – 7.6.1930, Варшава) – визначний український громадський і педагогічний діяч, учений-хімік, художник. Працював викладачем у приватних київських гімназіях. У 1899–1917 працював асистентом, викладачем і професором на кафедрі фізики Київського політехнічного інституту. Був одним із організаторів та членом Київського товариства «Просвіта». Працював у природничо-технічній секції Київського наукового товариства, був одним із редакторів збірників секції. Належав до ТУП. Входив до складу Малої Ради від УПСФ. У березні 1917 був серед організаторів Товариства шкільної освіти і Всеукраїнської учительської спілки. У період УНР доби УЦР та Директорії УНР – товариш Генерального секретаря народної освіти. Після еміграції уряду УНР опинився в польському таборі для інтернованих осіб у Тарнові. 1921 переїхав до Львова, де став співзасновником Гуртка діячів українського мистецтва. Автор художніх творів. Як хімік, здійснював пошуки технічних засобів вдосконалення художньої техніки. 88
- Хомишин Григорій Лукич** (25.3.1867, с. Гадинківці Гусятин. пов. в Галичині – 24.12.1947, Київ) – єпископ УГКЦ, доктор теології (1899). У листопаді 1893 висвячений у сан священника. У 1902–1904 був ректором Львівської духовної семінарії. З 1904 – Станіславський єпископ. 1907 заснував духовну семінарію у Станіславі. Сприяв діяльності релігійних організацій, Української католицької народної партії. Започаткував видання кварталника для священників «Добрий пастир» (1931–1939). Створив мережу читалень «Скала». 1946 заарештований і засуджений до 10 років примусових робіт за «антинародну діяльність». Помер у Київській тюрмі. 27.06.2001 Папа Римський Іван Павло II проголосив Г. Хомишина блаженним РКЦ. 57, 184, 185, 206, 207, 213, 224, 290
Хомчук О. 18, 32
- Храпко Микола** – голова культурно-просвітнього гуртка в м. Софія. 232
- Храповицький Антоній** – *див. Антоній (Храповицький).*
- Хруставка Амврозій** (? – 06.09.1981) – протопресвітер, про якого згадує у листі Михаїл (Хороший). 399
- Цамблак Григорій** (Саблак, Самвлак, Цамвлак; світське ім'я – Гавриїл; н. бл. 1364-п. 1419, за ін. дан. – 1420, після 1450) – церковний і освітній діяч, Митрополит Київський і Литовський (1414–1419), що не був затверджений Константинопольським патріархом. 296
- Цвієвич Йосиф** – *див. Йосиф (Цвієвич).*
- Целович В'ячеслав** – протоієрей. 278
- Цитухин Сава** – священник у Монреалі (Канада). 471
- Цівчинський Володимир Миколайович** (15.07.1874, м. Майкоп – ?) – полковник Армії УНР. 1917 – один із ініціаторів українізації на Західному фронті. Був організатором і першим командиром 1-го Українського запасного полку у Києві. У 1918–1919 – член військово-наукового комітету Головного управління Генштабу УД, згодом – Директорії УНР. За Гетьманату П. Скоропадського 4 місяці перебував в ув'язненні. 3.27.08.1919 – тимчасово виконував обов'язки штаб-старшини для доручень військового міністра УНР, в штабі Головного Отамана. Наприкінці листопада 1919 – начальник охорони Головного Отамана. З червня 1920 перебував у резерві старшин Військового міністерства УНР. 3.26.07.1920 – полковник. У 1921–1923 – перебував у таборах для інтернованих вояків у Польщі. 167, 168, 193, 212, 215, 236
- Цукорник Юрій** (? – 19.05.1968) – протоієрей у Канаді, про якого згадує у листі Михаїл (Хороший). 451

- Чапленко Василь Кирилович** (18.03.1900, Катеринославщина – 4.02.1990, Нью-Джерсі) – український вчений-філолог, письменник. В роки II Світової війни емігрував. З 1945 – у Зхідній Німеччині, потім – у США. Автор праць з мовознавства, романів і повістей. 50, 487, 488
- Чарноцькі** – старшина при Генеральному штабі С. Петлюри. 121
- Черкаський Гринарх Ювеналович** (1869 – ?) – історик права, член Комісії для вивчення історії західно-руського і українського права, голова Празничої термінологічної комісії при ВУАН, співредактор «Російсько-українського словника правничої мови» (1926); керував працями над «Словником української юридичної старовини», які заборонено на поч. 1930-х. Ряд Праць про суд і судочинство громадських і козацьких судів: «Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI–XVIII вв.» (1928), «Суд реформи гетьмана Г. К. Розумовського» й ін. Заарештований у 1934 і вдруге 1941. Дальша доля невідома. 160
- Черних Павло Якович** (9.07.1895, Іркутськ – 10.08.1970, Москва) – російський вчений-філолог, професор. У 1936–1946 – завідувач кафедрою російської мови Ярославського педагогічного університету. Працював на філологічному факультеті МДУ (1954–1961). Автор книги «Очерки русской исторической лексикологии. Древнерусский период» (МГУ, 1956). 561
- Черниш В.** – козак Братства св. Покрови при церкві 2-ї Стрілецької Волинської дивізії. 161
- Чернов О.** – особа, статтю якого Л. Биковський рекомендував митрополитові Іларіону надрукувати у «Нашій Культурі». 47
- Черновський М. Ф.** – завідувач Брусилівським училищем. 53
- Чернявський Арсен** (1889 – 1944) – педагогічний і культурний діяч в еміграції в Чехо-Словаччині і на Закарпатті. Підполковник Армії УНР. Доцент мінералогії Української господарчої академії. Від 1939 – православний священник. 191
- Чехівський Володимир Мусійович** (19.07.1876, с. Гороховатка Київського пов. на Київщині – 3.11.1937, урочище Сандармох, Карелія) – український політичний і громадський діяч, прем'єр-міністр УНР. Один із фундаторів УАПЦ. Депутат першої Державної думи Російської імперії. 24
- Чижов** – священник у Лашинах, Канада. 348, 379, 390, 407, 477
- Чинченко Іван** (1905 – 28.05.1993) – протоієрей; професор; 1939 очолив Львівський ветеринарний інститут. Опинившись на еміграції, покинув УАПЦ і був пересвячений на священника, пізніше перейшов до УГКЦ. 276, 364
- Чубатий Микола Дмитрович** (11.12.1889, Тернопіль – 21.7.1975, Петерсон, США) – український вчений, історик права та церкви, педагог і публіцист. Помічник державного секретаря освіти уряду ЗУНР. У січні 1919 входив до складу державної делегації ЗУНР, яка брала участь у проголошенні Акта злуки на Софійському майдані в Києві. Учасник Трудового конгресу України. З 1919 – доцент історії українського права у Кам'янець-Подільському державному українському університеті. У червні 1919 повернувся до Львова. Працював у газеті «Нова рада», заснував та редагував тижневик «Правда». У 1920–1925 – професор історії українського права Львівського (таємного) українського університету. Працював директором гімназії сестер-василіянок та вчителем польської державної гімназії у Львові. У 1927–1939 професор Львівського духовної академії УГКЦ, де викладав історію церкви. 1928 обраний дійсним членом НТШ, членом управи Товариства та заступником голови історико-філософської секції. У 1939–1941 викладав у коледжі св. Василя у Стремфорді. 1941 переїхав до Нью-Йорка, де співпрацював у журналі «Шлях» та газеті «Свобода» (до 1954), згодом – у газеті «Америка». Засновник і перший голова НТШ у США (1948–1952), заступник президента Головної Ради НТШ (1952–1955), член ряду американських наукових інституцій, професор і почесний доктор УВУ (з 1948) в Мюнхені,

декан юридичного факультету та професор Українського історичного товариства, ініціатор та перший редактор (1944–1957) наукового українознавчого журналу «Ukrainian Quarterly». Автор праць з історії українського права. 344, 345, 346

Чубук-Подільський Олександр (1887, Полтавщина – ?) – капелан Армії УНР та Війська Польського. Закінчив Полтавську Духовну Семінарію 1908, вступив до Варшавського Державного університету на історико-філологічний факультет, який закінчив 1912. З 1912 по 1917 працював учителем у державних хлоп'ячих гімназіях в Петрокові і Ставрополі. З кінця 1917 разом із Українським Генеральним Комітетом у Києві брав участь у здійсненні українізації військових шкіл. За ЦР виконував різні адміністративні та адміністративно-педагогічні обов'язки. Був директором Української гімназії в м. Жванці, потім очолив Департамент Міністерства Народної Освіти. 218, 234, 510

Чудович Андрій – згадується у листі від О. Оглобліна. 320

Шаблювський – член окружного суду у м. Кам'янець-Подільський. 122

Шадлун Микола Якимович (1883 – ?) громадсько-політичний діяч, геолог, до революції – професор Гірничого інституту в Петербурзі, 1919 – міністр народного господарства УНР, в еміграції у 1922–1923. Був професором Української Господарської Академії в Подєбрадах, з кінця 1920-х – професор гірничого факультету Уральського політехнічного інституту в Свердловську. 118, 120

Шандрук – полковник. 112

Шаповал Микола Юхимович (1886, с. Сріблянка – 1948, Сошо, Франція) – військовий, громадський і політичний діяч, генерал-хорунжий. Закінчив філолог. ф.-т Київ. ун-ту. 1910 після закінчення Чугуївського юнкерського піхотного училища отримав офіцерське звання підпоручик. Під час першої світової війни був поранений у Східній Пруссії і попав у німецький полон. У таборі Раштат заснував культурно-освітнє товариство «Запорізька Січ», а

в м. Біла на Підляшші організував Укр. Громаду. Співр. Союзу Визволення України у Відні. Один з організаторів 1 Дивізії Синьожупаників. 1919 – командир 7 піхотної кадрової дивізії і Подільської групи Армії УНР, згодом 16 загону, перейменованого на 3 Залізну дивізію, начальник Юнацької Школи у Кам'янці. В таборах інтернованих у Польщі – начальник Спільної Юнацької Школи. Згодом у Чехо-Словаччині і (з 1924) у Франції. Належав до УПСР і був головою осередку УПСР у Франції. 1929–1948 – голова Української Громади у Франції («Громада Шаповала»). Автор книги «Проблеми демократії у Масарика»; редактор видань «Вісник Української Громади у Франції» та «Українська Воля» в Парижі.

Шараївський Нестор (1863–1929) – архієпископ Української Автокефальної Православної Церкви. 25

Шахматов Олексій Олександрович (5(17).6.1864, Нарва – 16.8.1920, Петроград) – російський філолог, історик, академік Петербурзької АН (з 1897). Брав участь у виданні збірника наукових праць «Український народ в його минулому і сучасному» (1916). Уперше застосував порівняльно-історичний метод у дослідженні літописів. Відстоював версію про південне походження «Слова о полку Ігоревім». Автор праць з порівняльного мовознавства, літературознавства, історії російської мови, граматики слов'янських мов. 345

Швець – священик. 382

Швець Федір Петрович (11.11.1882, Жабогин – 20.06.1940, Прага) – український геолог, громадський і політичний діяч. Професор Київського університету. Член ЦК Селянської спілки та УПСР. У 1918–1919 рр. – член Директорії УНР. Від 1920 р. – в еміграції в Празі: професор УВУ та Українського педагогічного інституту ім. Михайла Драгоманова. 8

Шевченко Тарас Григорович (9.03.1814 – 10.03.1861) – великий український поет, письменник, художник. 24, 52, 99, 113, 117, 129, 192, 232, 266, 346, 365, 412, 533, 535, 580

Шевчук – голова Народної управи Ново-Ушицького повіту. 116

Шевчук В. – директор Департаменту місцевого самоврядування МВС УНР. 160

Шептицький Андрей – *див. Андрей Шептицький*.

Шерех (Шевельов) Юрій Володимирович (псевд. Юрій Шерех, Гр. Шевчук) (17.12.1908, Ломж, Польша – 12.04.2002, Нью-Йорк) – славіст-мовознавець, історик української літератури, літературний і театральний критик, викладач. Доцент Інституту журналістики (1933–1939), Харківського університету (1939–1943), професор УВУ (з 1946), викладач російської і української мов в університеті в Люнді (Швеція, 1950–1952) і Гарварді (США, 1952–1954), професор слов'янської філології в Колумбійському університеті (Нью-Йорк, 1954–1977), заступник голови об'єднання українських письменників у Німеччині (1945–1949), президент УВАН у США (1959–1961 і 1981–1986). Автор критичних відгуків на літературні твори і літературознавчі праці. 358, 367

Шкільник Михайло (1891, Галичина – 1973, Торонто) – правник. Вивчав право у Львові, Кракові, Києві. 1918–1920 – працював у Міністерстві Торгівлі і промислу уряду УНР, згодом – начальник консульського відділу в Міністерстві закордонних справ. З 1921 – суддя і громадський діяч у Перемишлянах (Галичина). На еміграції з 1945 в Німеччині й Канаді. 1960-ті – голова Товариства українських правників Канади. 133, 135, 137, 150, 156, 157

Шматкевич – співробітник Кам'янець-Подільського університету. 131

Шмурло Євген Францович (29.12.1853, Челябінськ – 1934, Прага) – російський історик. З липня 1891 по вересень 1903 – професор Дерптського (Юр'ївського) університету, де обіймав кафедру російської історії. З вересня 1903 – вчений кореспондент історико-філологічного відділення Петербурзької, а потім Російської АН при Ватиканському архіві. 1911 обраний членом-кореспондентом Петербурзької АН. До 1924 жив у Римі, організував 1921 Російську академічну

групу і був її головою до 1924. 1924 переїхав до Праги. Отримував стипендію від чеського уряду. За його ініціативою 1925 у Празі було створено Російське історичне товариство (РІТ), головою якого він був до 1931. Автор історичних праць. 345

Шпановський Ф. – священник, співробітник Подільської духовної консисторії. 107

Штиленко Д. – голова українського гуртка в Єгипті. 238, 239

Штуль Олег (псевд.: Жданович) (1.7.1917, с. Лопатичі Овруцького р-ну на Житомирщині – 4.11.1977, Торонто) – український політичний і військовий діяч. Після розколу ОУН належав до ОУН (мельниківців). Під час II Світової війни 1939–1945 – один із найближчих соратників О. Ольжича. Брав активну участь у створенні партизанських загонів на Волині, представник ОУН (мельниківців) при спільному штабі УПА Т. Боровця. З 1942 – член Крайового проводу ОУН (мельниківців), заступник Голови Крайового проводу. Наприкінці 1943 потрапив у німецький полон. До жовтня 1944 перебував у концтаборі Заксенхаузен. У повосенний час мешкав у Парижі, згодом – у Торонто. 1947 на Великому Зборі українських націоналістів обраний членом Проводу українських націоналістів. З 1948 був редактором «Українського слова». Після смерті А. Мельника 1.11.1964 призначений виконуючим обов'язки Голови ПУН-ОУН, а на VI Великому Зборі українських націоналістів у 1966 обраний Головою ПУН-ОУН. Один із співзасновників Світового конгресу вільних українців. 609

Шульга Ілля Максимович (20.7.1878, Кропивня (тепер Золотоніського р-ну Черкаської обл.) – 19.12.1938, Казахстан) – український живописець. З 1934 – викладач Київського художнього інституту. У березні 1938 заарештований і засланий до Казахстану. Помер у Петропавловську (Республіка Казахстан). Автор близько 100 художніх творів, в т.ч. на історичну тематику. 492

Шульгин Олександр Якович (30.7.1889, с. Софине Хорольського пов. на Пол-

- тавщині – 04.03.1960, Париж) – політичний, громадський і науково-культурний діяч, історик, соціолог, дійсний член НТШ; член ТУП, пізніше УПСФ, член її ЦК. Член Української Центральної Ради, згодом і Малої Ради. З липня 1917 до 30.01.1918 – Генеральний секретар міжнародних (пізніше міжнародних) справ, співавтор Статуту Вищого Управління України, співорганізатор З'їзду народів Росії у Києві (вересень 1917). За гетьманату був співробітником МЗС УД, з липня 1918 – амбасадором України у Софії. 1919 – член української делегації на Мирній конференції в Парижі, згодом голова української делегації на 1-й асамблеї Ліги Націй у Женеві (1920); з 1921 очолював Надзвичайну дипломатичну місію УНР у Парижі. У 1923–1927 був професором УВУ у Празі і Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова, у яких викладав загальну історію і філософію історії. Відновив радикально-демократичну партію, голова її празького комітету. З 1926 – міністр закордонних справ УНР в екзилі, 1929–1939 – голова Головної Еміграційної Ради, співредактор тижневика «Тризуб» (у 1940 – ред.). 1939–1940 очолював уряд УНР в екзилі. 1945–1946 під час німецької окупації був заарештований (1940–1941). Засновник і голова Українського Академічного Товариства у Парижі (1946–1960), ініціатор і віце-президент Міжнародної Вільної Академії в Парижі (1952–1960). Був представником українців у Міжнародній організації біженців (1948–1952) і співробітником французької організації для охорони біженців і бездержавних при МЗС (1952–1960). Автор праць з історії української державності 1917–1918 і діяльності уряду УНР в екзилі. 484
- Шумілевич** – священик Ірбітського Собору (Свердловська обл., Росія), радник управління Подільського Єпархіяльного свічкового заводу. 100, 101
- Шумлянський Йосиф** – *див. Йосиф Шумлянський*.
- Щербаківський Вадим Михайлович** (17.03.1876, с. Шпичинці Сквирського пов. на Київщині – 18.11.1957, Брай-
- тон) – український етнолог і археолог, дійсний член НТШ та УВАН, співробітник Національного музею у Львові (1908–1910), завідувач археологічного відділу земського музею в Полтаві. За УД був професором Українського університету в Полтаві (1918), з 1922 на еміграції, професор УВУ в Празі (1922–1945) і Мюнхені (1945–1951), дійсний член Словацького Наукового Товариства, Чеської АН, Міжнародного Антропологічного інституту у Франції. Нагороджений сербським орденом св. Сави. Похований у Лондоні на кладовищі Gunnersbury. 66
- Щербань Олександр** (1922 – після 1986) – ігумен УГПЦ в Канаді. Висвячений у ієромонаха в 1943, в сан ігумена – в 1950. 361, 380, 423, 425, 426
- Щурат Василь Григорович** (24.08.1871, Вислобоки – 27.04.1948, Львів) – український педагог, літературознавець, поет і перекладач. 12
- Юліан (Дзерович)** (1871 – 1943) – галицький педагог, церковний і освітньо-культурний діяч, греко-католицький священик. 30, 31
- Юнак Антоній** (31.07.1880 – ?) – митрофорний протоієрей, настоятель Свято-Володимирського приходу у м. Філадельфія (США). 284
- Юзик Павло** (24.7.1913, Пінто, Саскачеван – 1986, Оттава) – політичний і громадський діяч, сенатор (з 1963). Професор історії і славістики у Манітобському (1958–1963) і Оттавському (1966–1978) університетах. Був співзасновником і президентом Молоді УНО, членом управи КУК, заступником директора Шевченківської фундації та президентом Канадійського Товариства славістів (1963–1964), очолював Комісію людських прав СКВУ, був директором Канадійської Ради Християн і Гебреїв та керівником багатьох українських і канадійських установ. Автор книг та статей на українські теми. Відзначений багатьма українськими нагородами. 1987 створено стипендію його імені. 473
- Юрачковський А.** – старший діловод референта віросповідних справ Г. Левицького. 103, 128, 129

Юрій Святий (Святий Георгій, Георгій Переможець, Святий Юр (грец. Ἁγίος Γεώργιος) (II ст. н.е., Каппадокія – 303 (304) р. н.е., Нікомідія) – християнський святий, великомученик і воїн, патрон візантійських імператорів, а пізніше і руських князів. Православна церква відзначає пам'ять 23 квітня/6 травня. 365

Юрій – див. *Сікорський*.
Юркова О. 44

Яблонь-Яровий – автор статей у «Новом Русском Слове». 360

Яворський – один із очільників Братства св. Покрови при церкві 2-ї Стрілецької Волинської дивізії. 161, 403

Ягайло (Йогайла, Ягелло, Владислав II Ягайло) (1348 – 1.06.1434) – великий князь Литовський (1377–1392) і польський король (1386–1434), засновник династії Ягеллонів. 356

Ягич Ватрослав (Ігнатій Вікентійович) (хорв. *Vatroslav Jagić*) (6.07.1838, Вараджин – 5.08.1923, Відень; похов. у Вараджині) – учений-славист. Закінчив філософський ф-т Віденського ун-ту, після чого працював учителем у загребській гімназії. 1863 отримав звання професора. 1866 – дійсний член Югославської академії наук і мистецтв. 1868 – член-кореспондент Петербурзької Академії наук по відділенню російської мови і словесності. 1870 – доктор слов'янської філології Петербурзького ун-ту. 1872–1874 – викладав в Одеському ун-ті, 1874–1880 – очолював кафедру слов'янської філології у Берлінському ун-ті. Автор багатьох наукових праць у різних галузях славистики, засновник і редактор спеціального міжнародного славистичного журналу «Archiv für slavische Philologie». 66

Якимович Матей – директор школи у Володимир-Волинському. 131

Яковлів Андрій Іванович (28.11.1872, м. Чигирин – 14.05.1955, м. Нью-Йорк) – український громадсько-політичний і державний діяч, вчений-правознавець, історик українського права. У 1917–1918 – член Української Центральної ради, директор її канцелярії. У 1918–1922 – очолював українські дипломатичні місії у Австрії,

Голландії та Бельгії. У 1920–1930-х викладав у вищих українських школах у ЧСР і Польщі. Після II Світової війни переїхав до Бельгії, потім – до США. В екзильному уряді УНР – міністр внутрішніх справ (до 1939). 160

Яковос (Яків) – архієпископ, глава Грецької Православної Дієцезії Північної та Південної Америки в юрисдикції Константинопольської Патріархії. 504, 508, 543

Янів Володимир (21.11.1908, Львів – 19.11.1991, Мюнхен) – український вчений, громадський діяч, поет. Член ОУН, співредактор нелегального націоналістичного журналу «Юнак». Був членом Крайової ексекутиви ОУН, головним співробітником крайового органу ОУН – «Бюлетня Крайової ексекутиви на Західно-українських землях». 1936 засуджений до 5 років позбавлення волі у польському концентраційному таборі Береза Картузька за приналежність до ОУН. На початку II Світової війни звільнений. Під час розколу ОУН підтримав позицію С. Бандери. У червні 1941 був активним учасником підготовки Акту проголошення відновлення Української держави у Львові. Заарештований німецькою окупаційною владою і ув'язнений у концентраційному таборі. З 1946 очолював УВУ у Мюнхені, був професором Українського католицького університету, дійсним членом НТШ (деякий час заступником голови НТШ в Європі), Німецького психологічного товариства, Інституту славистичних студій у Парижі та ін. Автор праць з питань психології, соціології, історії та української етнопсихології. 509

Яновський Аполлон – священик Свято-Троїцької церкви с. Карачковець Кам'янецького пов. Циковської вол. Подільської губернії. 103

Яременко Аркадій (? , м. Сенча, Полтавщина – 29.09.1979, Чикаго) – головний редактор двомісячника «Церква й Життя», друкованого органу УАПЦ(С), голова Українського Православного Братства ім. митрополита Василя Липківського, (з 1957 Новий Ульм, 1971–1977 – Чикаго). 605

Яремко Іван (1918, Гамільтон) – український політичний і громадський діяч у Канаді, адвокат, королівський радник (з 1953). Перший посол українського походження до парламенту провінції Онтаріо (1951–1975). Міністр в уряді провінції Онтаріо (1958–1974). Очолював міністерства: суспільної опіки, транспорту, громадянства та ін.; провінційний секретаріат. З 1976 – президент апеляційних трибуналів ліцензій і комерційних реєстрацій в Онтаріо. Почесний член багатьох суспільно-харитативних канадійських установ і етнічних крайових громадських інституцій та організацій. Почесний член Клубу етнічної преси Канади. Член і президент (1957) Адвокатського клубу в Торонто. 402

Яремчук С. Л. – доктор, голова Дирекції Інституту Св. Івана. 486, 500

Ярополк Ізяславович (Петро) (? – 1087) – князь волинський і турівський, син київського князя Ізяслава Ярославича, внук Ярослава Мудрого. 345

Ярослав Мудрий (бл. 978 – 2.02.1054) – святий, видатний державний діяч і полководець Київської Русі, великий князь Київський (1019–1054). За його князювання значно розширилися і зміцнилися міжнародні зв'язки Київської держави.

Остаточно утвердилося християнство, 1039 засновано Київську митрополію, яка підпорядковувалась Константинопольському патріарху. Дбав про розвиток освіти в державі. Помер у Вишгороді. Похований у Софійському соборі в Києві. Канонізований Українською православною церквою. 606

Ярошевський – див. *Георгій (Ярошевський)*.

Ятченко Ф. – професор, один із дописувачів Івана Огієнка. 256, 257

Яценко Мусій (Михайло) Антонович (5.11.1890, с. Соколівка Білоцерківського пов. Київської губ. – 1936, Ковель) – підполковник Армії УНР. 1917 брав активну участь в українізації 408-го піхотного полку 102-ї дивізії. 16.11.1918, після початку протигетьманського повстання, сформував окрему сотню, яка була включена до складу Окремого Загону Січових стрільців. Після взяття Києва 14.12.1918 сотня була переформована на Окрему інженерну сотню І-ї дивізії Січових стрільців (згодом – корпусу Січових стрільців). 1919 – командир 10-го технічного куреня Січових стрільців Дієвої Армії УНР. 3 травня 1920 – командир штабової сотні 6-ї Січової стрілецької дивізії Армії УНР. 3 1923 жив у Лодзі. 134

Анотований географічний покажчик

- Австралія** 44, 131, 300, 314, 342, 343
Австрія 50, 60, 130, 149, 214, 215, 243
Алеї Уяздовські (пол. *Aleje Ujazdowskie*) – одна з найкрасивіших вулиць Варшави. 234
Александрів – табір для інтернованих поблизу польського м. Торунь. 23
Александрія (з араб. *Ель-Іскандерія*) – головний порт і друге за величиною місто Єгипту. 504
Альберга – провінція у південно-західній частині Канади. 41, 485, 493, 495, 500, 520, 557, 564, 581, 592, 594
Америка 28–30, 56, 151–153, 155, 156, 162, 165, 172, 173, 175, 193, 197, 284, 292, 300, 316, 317, 321, 322, 361, 385, 467, 499, 504, 508, 509, 526, 532, 604
Амстердам 599
Англія 205, 208, 363, 513, 514
Антверпен (фр. *Antwerpen*) – місто у Бельгії. 300
Антіохія – давня грецька назва сучасного міста Антак'я в Туреччині. 324
Арани – населений пункт у Канаді. 389
Аргентина 300, 563, 613
Аугсбург (нім. *Augsburg*) – місто у федеральній землі Баварія, Німеччина. 321, 366, 367
Афон – *див.* Свята гора Афон. 292
Африка 324
Ашаффенбург (нім. *Aschaffenburg*) – містечко в Баварії, Німеччина. 295, 297
Баварія (нім. *Freistaat Bayern*) – офіційна назва – Вільна держава Баварія – федеральна земля на південному сході Німеччини. 294, 372
Баден (нім. *Baden*) – територія (раніше була землею) на південному-заході Німеччини, столицею якої було м. Карлсруе. 190
Бавнд Брук (англ. *Bound Brook*) – місто у штаті Нью-Джерсі, США. 35, 508, 527, 613, 614
Бала Кінвід (англ. *Bala Cynwyd*) – місто на південному сході США. 316, 321, 331, 387, 509, 521, 528, 532, 548, 554, 603, 612
Бар – місто обласного значення Вінницької обл., райцентр Барського р-ну. 345
Белград 233
Бельгія 143–145, 298–301, 330, 513
Бердянськ – місто в Запорізькій обл. 55
Берестейська область – область, розташована на південному заході Білорусі. Адміністративний центр м. Берестя. 275, 279
Берестечко – місто Горохівського р-ну Волинської обл. 279, 536
Берестя (колишній Брест, Брест-Литовськ) – місто на південному заході Білорусі, центр Берестейської обл. і Берестейського р-ну. 275
Берлін 15, 34, 61, 145, 205, 260, 261, 264, 267, 270, 284, 290, 484
Берхтесгарден (нім. *Berchtesgarden*) – німецький Національний гірський парк. 364
Бессарабія (Бассарабія, Басарабія) – історична область між річками Прут, Дністер і гирлом Дунаю. Більша части-

- на розміщена на території сучасної Молдови. Землі на крайній півночі (Хотинський р-н Чернівецької обл.) та півдні Бессарабії (південна частина Одеської обл.) належать до України. 197
- Біла Підляська** – місто поблизу польсько-білоруського кордону на Люблінщині, Польща. 268
- Білорусь** 357
- Більтовен** – селище у провінції Утрехт, Нідерланди. 244
- Білгород** (рос. *Белгород*) – місто обласного підпорядкування, адміністративний центр Белгородської обл., Росія. 283
- Близький Схід** 136
- Болгарія** 145
- Бориспіль** 77
- Бордянка** – місто у Київській обл. 73
- Борщів** – місто, районний центр Тернопільської обл. 83, 92, 99, 109, 134
- Бразилія** 613
- Брашов** (рум. *Braşov*) – місто в центральній частині Румунії, в Трансильванії. 156, 157
- Брентфорд** (англ. *Brantford*) – місто у штаті Онтаріо, Канада. 353, 415, 516
- Бреслав** – *див.* Вроцлав.
- Бруклін** (англ. *Brooklyn*) – округ у місті Нью-Йорк, штат Нью-Йорк, США. 314, 611
- Брусилів** – смт, адміністративний центр Брусилівського р-ну Житомирської обл. 11, 20, 21, 52–55, 66–69, 71–76, 78, 281
- Брюссель** 143
- Буг** – ріка в Україні, Білорусі та Польщі. 35
- Будапешт** 145
- Буенос-Айрес** 538
- Буковина** 29, 153, 154, 164, 172, 173, 526
- Бухарест** 156
- Буча** – місто в Київській обл. 54
- Вадіна** – *див.* Вадін-Саск.
- Вадін-Саск** – місто в окрузі Ватсон, Канада. 362
- Ванн Брук** – *див.* Бавнд Брук.
- Вадовичі** – містечко у Польщі. 23
- Ванн Брук** – *див.* Бавнд Брук
- Варшава** 23, 27, 33–35, 38, 48, 55, 87, 95, 102, 112, 120, 129, 130, 137, 139, 140, 142, 145, 148, 151, 156, 157, 159, 161, 172, 189, 191, 192, 211, 212, 225, 228, 234, 236, 237, 242, 247, 259, 261, 262, 267, 269, 272, 277–279, 289, 357, 396, 446, 447, 508–510, 526, 541, 599
- Васильків** – місто у Київській обл. 257
- Ватерфорд** – *див.* Уотерфорд.
- Ватикан** 25, 26, 137, 149, 152, 210, 215, 364
- Ватсон** (англ. *Watson*) – місто у провінції Саскачеван, Канада. 362
- Вашингтон** 28, 29, 151, 166, 466, 467, 482, 486, 488, 498, 502, 517, 522, 523, 529, 533, 539, 543–545, 547, 550, 552, 553, 555, 561, 566, 580, 582, 584, 586, 591, 593, 595, 602, 604, 608, 611
- Велика Британія** 61, 310, 361
- Велика Україна** – історично-географічна частина України, що включає в себе центральні і північні області України з центром у Києві. За часів УНР Наддніпрянська (Велика) Україна – уся територія українських етнічних земель окрім ЗУНР (Галичини, Буковини, Закарпаття). 153, 154, 243, 267, 423
- Велланд** (англ. *Welland*) – місто у провінції Онтаріо, Канада. 391, 451
- Венесуела** 613
- Вербівка** – село Красилівського р-ну Хмельницької обл. 119
- Виммар-Саск** – місто в окрузі Ватсон, Канада. 362
- Відень** 26, 145, 179, 188, 189, 215, 517
- Візантійська імперія** – середньовічна держава, східна частина Римської імперії. 345
- Візантія** – *див.* Візантійська імперія.
- Вільно** – *див.* Вільнюс.
- Вільнюс** (лит. *Vilnius*; до 1939 – Вільно) – столиця Литви. 285
- Віндзор** (англ. *Windsor*) – місто у провінції Онтаріо, Канада. 331, 334, 348, 353, 391, 3400, 421
- Вінниця** 73, 279
- Вінницька область** – область в Україні, створена 27 лютого 1932. 279
- Вінніпег** (англ. *Winnipeg*) – столиця провінції Манітоба, Канада. 13, 41–43, 59, 76, 170, 172, 301, 302, 308, 309, 316, 320, 321, 330, 333, 336, 338, 340, 341, 343, 349, 350, 356, 360, 366–368, 372, 377, 385, 387, 388, 392, 394, 396, 401, 404, 409, 414–417, 430, 432, 438, 442, 444, 447, 451, 452, 454, 457, 460, 464, 467, 472–474, 476, 480, 483, 485, 487, 491, 493, 495–500, 502, 505, 507–510, 514, 518, 520, 521, 524, 525, 528, 529, 532–534, 537, 539, 540, 542, 544, 545,

548, 550, 552–569, 571, 573, 575, 580–584, 586, 587, 588, 590, 592–598, 602–605, 609, 612, 613, 614

Вінтершляк 299

Вірджинія (англ. *Virginia*) – штат на сході США. 599

Войтовці – смт Хмельницької обл. 86

Волинь 33, 121, 126, 130, 176, 178, 184, 187, 189, 198, 199, 206, 237, 255, 262, 268, 269, 280, 284, 361, 368, 535, 537, 538

Вологда – місто в Росії. 54

Володимир-Волинський 58, 129–131, 158, 159, 213

Володимир на Волині – *див.* Володимир-Волинський.

Володимирщина – місцевість навколо м. Володимир-Волинського (історична назва міста Володимир). 213

Галич – місто, районний центр Івано-Франківської обл. 153

Галичина 22, 29, 33, 34, 46, 99, 113, 130, 149, 153, 154, 164, 173, 194, 195, 272, 290, 355, 368, 570, 573

Гамільтон (англ. *Hamilton*) – місто у провінції Онтаріо, Канада. 302, 311, 324, 331, 334, 399, 404, 408, 415, 439, 466, 467, 568

Ганновер (нім. *Hannover*) – столиця федеральної землі Нижня Саксонія, Німеччина. 295

Гданськ (пол. *Gdańsk*, нім. *Danzig*, Данціг) – місто на півночі Польщі. 145

Гемптон – *див.* Гамільтон.

Генеральна Губернія (Генерал-губернаторство) – тимчасова адміністративно-територіальна одиниця, створена 12 жовтня 1939 гітлерівським урядом у центрально-східній частині колишньої Польської держави зі столицею у м. Кракові. Проіснувала до 1945. 248, 249, 268

Гессенщина – територія федеральної землі Гессен, Німеччина. 372

Голандія 143, 144

Голівуд (англ. *Hollywood*) – один із районів м. Лос-Анджелес, штат Каліфорнія, США. 583

Горохів – місто, адміністративний центр Горохівського р-ну Волинської обл. 240

Гошів – село Долинського р-ну Івано-Франківської обл. 290

Грімсбі – *див.* Грімсбі.

Грімсбі (англ. *Grimsby*) – місто в провінції Онтаріо, Канада. 352, 375, 379, 386, 388–390, 407, 411, 415, 420, 451

Гродно (біл. *Гóмрадня, Гарóмдня, Грóмдна*) – місто, адміністративний центр Гродненської обл., Білорусь. 285

Грубешів (пол. *Hrubieszów*) – місто у східній Польщі. 289

Гусятин – смт, адміністративний центр Гусятинського р-ну Тернопільської обл. 86, 87

Гусятин-Галицький – *див.* Гусятин.

Давфин – *див.* Дофін. 303

Дамаск (з араб. *Ем Шам*) – столиця Сирії. 504

Данціг – *див.* Гданськ.

Денвер (англ. *Denver*) – місто, адміністративний центр штату Колорадо, США. 47, 444, 447, 476, 491, 492, 505, 506, 510, 559, 567, 568, 598–600

Детроїт (англ. *Detroit*, від фр. *Détroit* – протока) – місто у штаті Мічиган, США. 314, 355, 438

Дніпро 271, 279

Дністро 197

Домбю – табір для військовополонених поблизу м. Кракова, Польща. 94, 95, 99

Дорнштадт (нім. *Dornstadt*) – смт у федеральній землі Баден-Вюртемберг, Німеччина. 377, 436, 443, 481, 482, 483, 485, 524, 530, 546, 558, 570, 572, 575, 589, 593, 601, 607

Дрогобич – місто, районний центр Львівської обл. 222

Дунаєвці – місто у Хмельницькій обл. 97

Європа 40, 44, 58, 125, 135, 143, 151, 183, 186, 189, 197, 207, 284, 293, 313, 316, 327, 329, 347, 365, 366, 378, 396, 400, 442, 443, 456, 470, 508, 574, 609

Єкатеринодар (Краснодар до 1920) 283

Едмонтон (англ. *Edmonton*) – столиця провінції Альберта, Канада. 324, 345, 350, 416, 430, 450, 483, 485, 493, 495, 496, 500, 501, 520, 542, 557, 564, 581, 592, 594, 613

Есслінген-на-Неккарі (нім. *Esslingen am Neckar*) – місто у федеральній землі Баден-Вюртемберг, Німеччина 297, 298

Єгипет 57, 224, 238, 239

Єлисаветград (Кіровоград до 1924) 281

Єрусалим 422, 504, 511, 541

Єршов – залізнична станція в Росії (Рязансько-Уральський напрямок). 76

Женева (фр. *Genève*, нім. *Genf*) – місто на південному заході Швейцарії. 241, 346, 571

Жиздра – місто в Калужській губ., Росія. 56

Житомир 11, 12, 275, 284, 286

Жовква (у 1951–1992 – Нестеров) – місто, районний центр Львівської обл. 159, 194, 222, 246

Забашта 70

Загреб 151

Зальцбург 294

Заміхів – село Новоушицького р-ну Хмельницької обл. 117, 119

Зарваниця – село Терновлянського р-ну Тернопільської обл. 290

Захід – географічна (Північна Америка, Західна та Центральна Європа), ідеологічна (ліберальна демократія) та економічна (тісні ринкові стосунки) єдність розвинутих держав світу. 32, 345, 349, 361

Збруч – річка на заході України. 23, 26, 83, 96, 113, 149

ЗДА (Злучені Держави Америки) – *див.* США.

Здолбунівський повіт – один із повітів теперішньої Рівненської обл. 284

Злучені Держави – *див.* США.

Золочів – залізнична станція у Львівській обл. 212

Зонтагберг (нім. *Sonntagberg*) – смт у федеральній землі Нижня Австрія, Австрія. 243

Західноукраїнська Народна Республіка (скорочено – ЗУНР; до 13 листопада 1918 – Українська Держава) – короткочасна держава, створена у Східній Галичині після I Світової війни в результаті розпаду Австро-Угорщини. Проголошена 19 жовтня 1918 у Львові. 347

Іллінойс (англ. *Illinois*) – штат на середньому заході США. 19, 314, 603

Йорктон (англ. *Yorkton*) – смт у провінції Саскачеван, Канада. 192, 193, 195

Кавказ 363

Казахстан 492

Каліфорнія (англ. *California*) – штат у південній частині США. 469

Каліш (польск. *Kalisz*) – місто у Великопольському воєводстві, Польща. 23, 24, 57, 191, 209, 210, 218, 219, 227, 230, 236, 241, 246, 445

Кам'янець-Подільський 11, 13, 15–17, 20, 22, 23, 56, 79–82, 85, 87–102, 104–109, 111–116, 118, 120, 121, 123–128, 131, 134, 141, 160, 170, 191, 199, 204, 216, 230, 265

Канада 13–16, 19, 20, 28–30, 32, 40–45, 51, 56, 57, 59–62, 132, 151–156, 164–166, 172–174, 187, 192–195, 214, 238, 282, 292, 301–303, 305–310, 314–323, 326–328, 330, 331, 333, 334, 336, 338–341, 343, 347, 350, 351, 355, 361, 365, 367–371, 373–378, 380–383, 385, 387–389, 392–396, 398, 399, 401–405, 407–410, 411–414, 417–419, 421–423, 425–427, 429–434, 435–440, 442, 445, 448–451, 454, 455, 457, 458, 463, 465–467, 469, 471–478, 481, 483, 485, 487, 489–491, 493–497, 499, 502, 505, 507–510, 513, 514, 516, 518, 521, 523–525, 527–529, 531–535, 539, 541, 542, 545, 548, 550, 552–569, 571, 572, 573, 576, 580–582, 583–588, 590, 591, 593, 595–598, 603–606, 608–610, 612–614

Канів 282

Канни (фр. *Cannes*) – місто на півдні Франції. 31

Карачківці – село Хмельницької обл. 103

Карлсруе (нім. *Karlsruhe*) – місто у федеральній землі Баден-Вюртемберг, Німеччина. 314, 392, 394, 396, 401, 442, 531, 535, 606

Карлсфельд (нім. *Karlsfeld*) – поле Карла) – смт на північно-західній окраїні Мюнхена. 363

Карпати 363

Карпилівка – село на Волині. 184

Катеринославів (до 1918 – Катеринослав (*Екатеринославъ*)) – адміністративний центр Дніпропетровської обл. 55, 282, 283

Квебек (фр. *Québec*) – провінція на сході Канади зі столицею у м. Квебек. 375

Кельці – місто у Польщі. 23

Київ 6, 9–17, 19, 20, 22–25, 27, 30, 31, 35, 36, 41, 44, 46, 49, 53–55, 58, 65–70, 72–76, 78, 93, 131, 155, 170, 193, 203, 255, 257–259, 261, 262, 265, 269, 271, 275–282, 284, 353, 354, 357, 363, 366, 367, 396, 422, 436, 473, 484, 494, 511, 537, 546, 560, 569, 571, 597

Київська Русь 153, 546

Київщина 267

Кірклейк – населений пункт у Канаді. 379

Кітчнер (англ. *City of Kitchener*) – місто у провінції Онтаріо, Канада. 349, 451

Клівленд (англ. *Cleveland*) – місто у штаті Огайо, США. 387, 610

Ковель – місто обласного значення Волинської обл., райцентр Ковельського р-ну. 275

Кодня – село у Житомирській обл. 286

Колорадо (англ. *Colorado*) – штат у центральній-західній частині США. 444, 447, 476, 491, 505, 510, 559, 567, 568, 598

Константинополь – див. *Царгород* 30, 56

Копенгаген 241

Копичинці – місто районного значення Тернопільської обл. 86

Корець – місто Корецького р-ну Рівненської обл. 55, 262, 268

Країни Південної Америки – Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Гайана, Еквадор, Колумбія, Парагвай, Перу, Суринам, Уругвай, Чилі. 612, 613

Краків (пол. *Kraków*) – місто у Польщі. 15, 35, 223, 246, 249, 260, 274, 284, 509, 599

Кременчук – місто Полтавської обл., адміністративний центр Кременчуцького р-ну. 283, 481

Кременець – місто Тернопільської обл., адміністративний центр Кременецького р-ну. 27, 28, 147, 148, 163, 169, 176, 181, 189, 192, 198, 199, 203, 204, 206, 231, 233, 235, 241, 252, 260, 265, 276, 277, 280

Кридор-Саск – населений пункт у Канаді. 420

Крижопіль – смт, районний центр Вінницької обл. 53

Кристинополь (з 1953 – *Червоноград*) – місто обласного значення Львівської обл. 222

Кубань (*Кубаницина*) – український історичний регіон на Північному Кавказі. З кінця XVIII ст. заселена чорноморськими козаками. 283

Лабова – село у Львівській обл. 355

Ланцут – місто у Польщі, де 1919 було організовано табір для інтернованих. 23, 99

Ласку – місто у Польщі. 48, 445, 598

Латвія 27

Лашин – місто у провінції Квебек, Канада. 302, 348, 349, 352, 379, 403

Лемківщина – територія переважно на південному сході сучасної Польщі (Малопольське і Підкарпатське воєводства), частково Словаччини і Закарпатської обл. України. 272, 562, 563

Лівія 324

Лівобережжя (Лівобережна Україна) – історичне найменування частини України на лівому березі Дніпра у складі Російської імперії у другій половині VII–VIII ст. після Андрусівського перемир'я між Росією й Польщею (1667); називалася також Гетьманщиною. 363

Лімбург (фр. *Limbourg*) – місто у Бельгії. 300, 363

Лісоводи – село Хмельницької обл. 86

Лодзь (польск. *Łódź*) – місто у Лодзинському воєводстві, Польща. 48, 445

Лозанна (фр. *Lausanne*) – столиця франкомовного кантону Во та адміністративного р-ну Лозанна, Швейцарія. 293, 294

Лонг-Бранч (англ. *Long-Branch*) – південно-західна околиця м. Торонто, Канада. 450, 576

Лондон 145, 361, 373, 375, 390, 391

Луганськ 53

Лудлов 320, 333, 340

Луцьк 9, 159, 269, 274, 276–278, 283, 284, 286, 287, 329, 396

Львів 10–15, 18, 22, 31–33, 39, 44, 46, 48, 54, 59, 66, 79, 85, 87, 89–91, 93, 95, 97, 98, 100–103, 105–108, 110–113, 115, 117, 119, 121–123, 125, 127, 130, 134, 153, 170, 193, 212, 213, 223, 243, 247, 253, 255, 263, 265, 267, 271, 276, 280, 285, 287, 289, 321, 341, 355, 363, 365, 366, 510, 517, 570, 599

Люблін 256, 260, 357

Мала Русь – Мала Росія, згодом Малоросія, назва, що з'явилася на початку XIV ст. у Візантії для визначення західноукраїнських земель (Галицько-Волинська держава) з церковно-адміністративного погляду. Галицька митрополія, створена 1303, охоплювала шість епархій: галицьку, перемиську, володимирську, холмську, луцьку і турівську, які у візантійських джерелах отримали назву Мала Русь на протигагу Великої Росії, під якою з 1354 розумілася територія епархій під владою київського митрополита. 267

- Манітоба** – провінція у Канаді. 59, 301, 331, 343, 350, 356, 368, 377, 387, 417, 432, 441, 444, 451, 452, 473, 474, 476, 478, 480, 483, 485, 491, 493, 495, 497, 500, 505, 509–511, 513, 520, 529, 532, 534, 542, 545, 548, 559, 560, 562, 563–568, 571, 573, 576, 581, 583, 590, 592, 594, 595, 597, 598, 603, 605, 609, 612, 613, 614
- Марієнбад** – колишня німецька назва м. - Маріанське-Лазне, Чехія. 59
- Мацієжи** 130
- Мельнік** – місто у Чехословаччині. 476
- Мизове** – село Волинської обл. 396
- Миньківці** – село Хмельницької обл. 117
- Мізов** – *див. Мизове*
- Мінськ** 35
- Міттенвальд** – місто на півдні Німеччини. 364, 365
- Могилів** – *див. Могилів-Подільський.*
- Могилів-Подільський** – місто обласного значення, районний центр Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. 115, 117, 341
- Мокотов** – передмістя Варшави. 234
- Монако** 145
- Монреаль** 28, 56, 151, 156, 312, 313, 324, 334, 349, 379, 388, 390, 399, 402–404, 416, 420, 421, 429, 430, 432, 435, 451, 471, 487, 490
- Москва** 54, 185, 202, 208, 263, 269, 536, 538
- Моговилівка** – село Житомирської обл. 66
- Мюнхен** 321, 353, 354, 364, 366, 371, 372, 374, 377, 378, 395, 485, 555, 572, 575, 593, 601, 614
- Надніпрянщина** – історично-географічна частина України, яка початково включала в себе центральні і північні області України з центром в Києві. 437
- Нижня Австрія** (нім. *Niederösterreich*) – федеральна земля на Північному сході Австрії. Столиця і найбільше місто – Санкт-Пельтен. 243
- Ніагара-Фоллс** (англ. *City of Niagara Falls*) – місто у провінції Онтаріо, Канада. 313, 386, 390, 432, 451
- Ніжин** 29
- Німеччина** (нім. *Deutschland*) 19, 33, 40, 42, 44, 50, 60, 61, 133, 136, 144, 292, 293, 299–301, 326, 346, 359, 361, 371, 377, 392, 396, 397, 401, 442, 470, 502, 513, 526, 541, 552, 563, 582, 591, 612, 614
- Нова Зеландія** 131
- Нова Ушиця** (колишні Літнівці) – смт, центр Новоушицького р-ну Хмельницької обл. 115–119, 123
- Новгород-Сіверський** – районний центр Чернігівської обл. 55
- Нове Торонто** (англ. *New Toronto*) – район у південній частині м. Торонто, Канада. 391, 426, 450
- Новий Почаїв** – *див. Почаїв*
- Ньюарк** (англ. *Newark*) – місто у штаті Нью-Джерсі, США. 356
- Нью-Джерсі** (англ. *New Jersey*) – штат у США. 610, 613
- Нью-Йорк** 35, 44, 46, 162, 163, 314, 321, 323, 332, 348, 355, 356, 361, 366, 456, 458, 464, 467, 487, 499, 503, 504, 507, 511, 518, 525, 527, 540, 541, 543, 548–550, 554–556, 562, 569, 570, 582–584, 596, 602, 611, 613, 614
- Оберсдорф** (нім. *Oberstdorf*) – смт у федеральній землі Баварія, Німеччина. 484
- Огайо** (англ. *Ohio*) – штат у США. 387, 610
- Одеса** 15, 22, 284, 340
- Олександрів** 161
- Онтаріо** (англ. *Ontario*) – провінція у центрі Канади. 318, 323, 326, 328, 334, 336, 338, 347, 351, 368, 370, 373–375, 378, 380–383, 385, 388, 389, 393, 398, 399, 402, 404, 405, 407–410, 412–414, 419, 421–423, 425–427, 429–431, 433, 434, 437–441, 448, 450–453, 455–457, 459, 460, 465, 468, 471, 474, 475, 477, 487, 513, 516, 529, 573, 576, 583, 585, 587, 588, 605, 609
- Острог** (Остріг) – місто обласного значення, центр Острозького р-ну Рівненської обл. 197
- Отвоцьк** (пол. *Otwock*) – місто у центральній-східній Польщі. 34
- Оттава** (англ. *Ottawa*) – столиця Канади. 302, 306, 310, 311, 352, 353, 416, 420, 424, 435
- Оттобрун** (нім. *Ottobrunn*) – комуна у федеральній землі Баварія, Німеччина. 614
- Охлопів** – село Волинської обл. 239, 240
- Ошава** (англ. *Oshawa*) – місто у провінції Онтаріо, назва якого мовою індіанського племені оджибвеїв означає: «перехід на другий бік річки чи озера», Канада. 311, 331, 379, 390, 415, 515
- Палестина** 292
- Панівці** – село Хмельницької обл. 102
- Парагвай** 613

- Париж** 26, 44, 185, 284, 333, 347, 360, 363, 377, 392, 396, 401, 485, 511, 538
- Парма** (італ. *Parma*) – місто на півночі Італії. 610
- Пассаїк** (англ. *Passaic*) – місто у штаті Нью-Джерсі, США. 610
- Пенсильванія** (англ. *Commonwealth of Pennsylvania*) – штат на північному сході США. 136
- Перемишль** – місто, повітовий центр Підкарпатського воєводства, Польща. 23, 153, 221, 222
- Петриків** – село Тернопільського р-ну Тернопільської обл. 120, 161
- Пикуличі** – село поблизу Перемишля. 23
- Південна Америка** – див. країни Південної Америки
- Південні Карпати** або **Трансильванські Альпи** (рум. *Carpanii Meridionali*) – частина Карпат в Румунії, між перевалом Передял і ущелиною Залізні Ворота. 157
- Південно-Західний край** або **Київське генерал-губернаторство** або **Київське, Подільське та Волинське генерал-губернаторство** – адміністративна одиниця Російської імперії, яка включала терени сучасної України по обох берегах Дніпра. 65
- Північна Альберта** – провінція у західній частині Канади. 594
- Підгірці** – село Львівської обл. 212
- Підгір'я** – село Богородичанського р-ну Івано-Франківської обл. 290
- Підляшшя** 33, 38, 248
- Пінськ** (біл. *Пінск*) – місто у Брестській обл., центр Пінського р-ну, Білорусь. 275
- Піттсбург** (англ. *Pittsburgh*) – місто у штаті Пенсильванія, США. 549
- Подєбради** (чеськ. *Poděbrady*) – місто поблизу Праги. 335, 358
- Поділля** (Подільська земля) – історико-географічна область України, що займає басейн межиріччя Південного Бугу і лівих приток Дністра, охоплює територію сучасних Вінницької, Хмельницької, Тернопільської і невеликі частини Черкаської, Кіровоградської та Одеської областей. 85, 91, 95–97, 99–101, 104, 107, 111, 117, 120, 121, 125, 268, 275, 280, 290
- Подільська губернія** – українська губернія на території східного Поділля в складі з 1797 Російської імперії і до 1925 СРСР; нині це переважно територія Хмельницької, Вінницької, частково Одеської обл. та Молдови. 127
- Полісся** – історико-етнографічний край України, а також Білорусі, Польщі і Росії. 229
- Полтава** 12, 55, 282, 283, 346, 481
- Полтавська губернія** – адміністративно-територіальна одиниця на Лівобережній Україні на поч. ХІХ – у першій чверті ХХ ст. 346
- Полтавська область** – адміністративно-територіальна одиниця України, утворена 22 вересня 1937. Розташована у середній частині Лівобережної України. 363
- Полтавщина** – див. Полтавська обл.
- Польща** 18, 19, 22–24, 26–28, 30, 32–35, 38, 45, 58, 94, 98, 127, 129, 135, 139, 141, 151, 162, 181, 189, 191, 192, 198, 199, 206, 211, 212, 231, 233, 234, 249, 265, 446, 447, 538
- Почаїв** – місто Кременецького р-ну Тернопільської обл. 249, 250, 258, 259, 261, 275, 278, 280, 282, 283, 535, 536, 538
- Прага** 57, 145, 180, 192, 226, 230, 231, 355, 377, 378, 462, 492, 510, 530, 599
- Прикарпаття** – історичний регіон України. До Прикарпаття належить більша частина Івано-Франківської області. 207
- Проскурів** – до 1954 назва м. Хмельницького. 86
- Проскурівський повіт** – адміністративно-територіальна одиниця Подільської губернії Російської імперії. 127
- Пті-Шато** 299, 300
- Радомишль** (Радомисль, давня назва Мичеськ) – місто, районний центр Радомишльського р-ну Житомирської обл. 21, 67, 73, 78
- Регенсбург** (нім. *Regensburg*) – місто у федеральній землі Баварія, Німеччина. 40, 291, 335
- Ржищів** – місто обласного підпорядкування Київської обл. 77
- Рим** 25, 137, 143, 153, 156, 179, 188, 195, 215, 504, 511, 573–575
- Рівне** 11, 253, 255, 256, 259, 260, 268, 275, 277, 357
- Річ Посполита** або **Річ Посполита Обоих Народів** (пол. *Rzeczpospolita Obojga Narodów* – республіка) – феодальна держава, союз Польського королівства та Великого Князівства Литовського. До

- неї входила більша частина сучасних білоруських і українських (в ті часи називалися руськими) земель – Галичина, Поділля, Волинь, Брацлавщина та Київщина. Була утворена союзним договором у м. Любліні – Люблінською унією 1569. Закінчила своє існування під час третього поділу Польщі у 1795. 27, 106, 112, 120, 129, 131, 139, 144, 148, 150, 156, 159, 182, 212, 225, 228, 242
- Річмонд** (англ. *Richmond*) – передмістя Ванкувера, Канада. 599
- Росія** 18, 22, 23, 26, 31, 65, 76, 81, 143, 177, 196, 345, 537
- Ростов на Дону** 207
- Роттердам** (нід. *Rotterdam*) – місто у Нідерландах. 143
- Румунія** 145, 156, 157, 340
- Русь** – *див.* Київська Русь.
- Російська імперія** – офіційна назва Росії з 1721 до лютневої революції 1917. 65, 67
- Рута** – село Бродівського р-ну Львівської обл. 575
- Самбір** – місто обласного значення Львівської обл. 34, 290
- Санкт-Петербург** 54, 55, 80, 478, 537, 538
- Сарни** – місто, центр Сарненського р-ну Рівненської обл. 184, 282
- Сарсель** (фр. *Sarcelles*) – місто у Франції. 347
- Саскатун** (англ. *Saskatoon*) – місто у провінції Саскачеван, Канада. 41, 172, 192, 193, 581, 612
- Сент-Катарінс** (англ. *St. Catharines*) – місто у провінції Онтаріо, Канада. 386, 408, 420, 423, 424, 431, 471, 569
- Свята гора Афон** – східний виступ Халкидонського пів-ва в Егейському морі. Висота 1935 м над рівнем моря. 292
- Свята Данилова гора** – місцевість біля м. Холм, національна українська святиня. 33, 270
- Сельце (Сільце)** – село на Закарпатті. 159
- Сербія** 215, 217, 233, 284
- Сибір** 345
- Сирія** 136, 324
- Сідней** 312
- Скала** – *див.* Скала-Подільська.
- Скала-Подільська** (до 1939 – Скала) – смт Борщівського р-ну Тернопільської обл. 83
- Совсти** – *див.* СССР.
- Сокаль** – місто у Львівській обл. 33
- Соловки** (*Соловецькі острови, Соловки*) – група островів у південно-західній частині Білого м. (Архангельської обл. Російської Федерації). 484
- Сорочинці** (Великі Сорочинці) – село Миргородського р-ну Полтавської обл. У давнину – Краснопіль, а з 1620-х відоме під назвою Сорочинці. 363
- Софія** 57, 233
- Сполучені Штати Америки (США)** 13, 28, 29, 41, 43–45, 57, 59, 61, 136, 164–166, 172, 173, 214, 238, 301, 302, 308, 355, 356, 360, 361, 364–367, 375, 383, 384, 387, 400, 407, 417–419, 432, 433, 438, 447, 450, 458, 464, 466, 470, 489, 491, 492, 505, 508, 510, 513, 521, 528, 544, 549, 554, 563, 567, 588, 589, 598, 610, 612–614
- СРСР** 10, 33, 310, 484, 488
- Сремські Карловци** – місто у провінції Воеводина, Сербія. 215
- Ставидла** – село в Олександрівському р-ні Кіровоградської обл. 65
- Ставище** – смт Київської обл., районний центр. 69
- Станіслав** – назва м. Івано-Франківськ до 1962. 31, 57, 184, 199, 224, 225, 273, 274, 290
- Старокостянтинів** – місто обласного значення, центр Старокостянтинівського р-ну Хмельницької обл. 86
- Стржалково* – *див.* Стрілково. 235
- Стрий** – місто у Львівській обл. 33
- Стрілково** (пол. *Strzalkowo*) – німецький табір для військовополонених, який перейшов до поляків наприкінці 1918 після проголошення незалежності 11.11.1918. У 1919–1920 польська влада тримала там в ув'язненні бл. 7 000 українців з Галичини. 57, 226
- Струги** – село Новоушицького р-ну Хмельницької обл. 119
- Судбури** (*Садбері, Судбури, Содбури, Садбури, Sudbury*) – місто у провінції Онтаріо, Канада. 349, 379, 382, 390, 407, 451, 477
- Східна Галичина** – історико-географічна область на заході України. 26
- Таллінн** 54
- Тарнов** (пол. *Tarnów*) – місто у південній Польщі, у 1921 – центр української еміграції. 24, 26, 28, 29, 37, 56, 59, 79, 85,

87, 89–91, 93, 95, 97, 98, 101–103, 105–108, 110–113, 115, 117, 119–123, 125, 127, 131–135, 137, 138, 141, 142, 144–146, 149–151, 162, 164, 167, 170, 172, 176, 193, 205, 210, 212–215, 217, 220, 221, 223, 225, 234, 235, 238, 242, 243, 246, 321, 491

Тегеран – столиця Ірану. 612

Тернопіль 86

Тертр 300

Торонто 41, 42, 44, 301–304, 306, 309–314, 318, 319, 323, 324, 326, 328, 334, 336, 338–340, 347–349, 351, 359, 361, 368–371, 373, 374, 376, 378, 380–383, 385, 388–391, 393, 394, 398, 399, 402, 404, 405, 407–410, 412–417, 419–423, 425–434, 437–441, 443, 448–457, 459, 460, 465, 466, 468, 471, 472, 474, 475, 477, 478, 487, 490, 494, 511, 513–515, 524, 529, 547, 573, 576, 583, 585, 587, 588, 595, 603, 605, 609

Торунь – місто у Польщі. 18, 23

Трансільванські гори – *див.* Південні Карпати.

Турівці – село Полтавської обл. 262

Тутчин 365

Ульм (нім. *Ulm*) – місто у федеральній землі Баден-Вюртемберг, Німеччина. 377, 378, 481, 607

Умань 269

Уотерфорд (англ. *Waterford*) – місто в Ірландії. 375, 386, 390, 415, 421

Філадельфія (англ. *Philadelphia*) – місто у штаті Пенсильванія, США. 43, 59, 61, 136, 323, 331, 332, 358, 378, 387, 410, 416, 466

Фінляндія 145

Флорида (англ. *Florida*) – штат на південному сході США. 566

Фогараш (угор. *Fogaras*) – головне місто Фогарашського комітату, Трансільванія. 156, 157

Франкфурт-на-Майні 301, 371, 372

Франція 42, 145, 314, 513

Фульда (нім. *Fulda*) – місто у федеральній землі Гессен, Німеччина. 299, 300

Харків 55, 283, 353, 363

Холм (пол. *Chełm*) – повітовий центр Люблінського воєводства, Польща. (в листі від Л. Білецького) 16, 32, 33, 35–38,

248, 252, 253, 255, 256, 260, 263, 264, 267, 268, 270–273, 276, 277, 280, 281, 285, 287, 289, 306

Холмщина 19, 20, 33, 36–38, 229, 237, 248, 254, 262, 263, 291

Царгород (Константинопіль) – місто, столиця Візантійської імперії (330–1453) (нині Стамбул). 138, 141, 142, 146, 150, 151, 156, 157

Церковне 53

Ченстохів – місто на півдні Польщі. 216, 240, 242

Чернівці 145, 156, 165

Чернігів 93, 279, 283, 284, 341, 354

Чехія 18

Чехо-Словаччина 226, 476

Чикаго 19, 314, 335, 535, 556, 603, 604

Чорний Острів – смт Хмельницького р-ну Хмельницької обл. 86

Чортків – місто, районний центр Тернопільської обл. 83, 92

Шарлеруа (фр. *Charleroi*) – місто у Бельгії. 300

Шатоліно 300

Шварцберг 300

Швейцарія 15, 40, 145, 292

Штуттгарт (нім. *Stuttgart*) – столиця землі Баден-Вюртемберг, Німеччина. 40, 293

Щадринськ 54

Щипіорно (пол. *Szczyplorno*) – село у Польщі. В 1921–1924 в Щипіорно існував табір інтернованих вояків Армії УНР. 241

Югославія 27, 140

Юго-Западный Край – *див.* Південно-Західний Край.

Яблочин – село у Польщі. 35

Яворів – місто, районний центр Львівської обл. 222

Японія 136

Яревище – село у Волинській обл. 535

Ярмолинці – смт, центр Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл. 86

USA – *див.* США.

Предметний покажчик

- «Українська Автокефальна Церква»** – видавництво, засноване І. Огієнком 1921 у м. Тарнів (Польща). Діяло впродовж 1921–1922. 217
- Американська революція** – повстання британських колоній Північної Америки у 1775–1783, що закінчилося утворенням Сполучених Штатів Америки. Повстання було викликане небажанням колонії підкорятися інтересам метрополії. 444
- Англійська революція VII ст.** – процес переходу в Англії від абсолютної монархії до конституційної, при якій влада короля обмежена владою парламенту, а також гарантовані цивільні свободи. Революція набула форми конфлікту виконавчої і законодавчої влад (король Карл I і роялісти (кавалери) проти парламенту під керівництвом Кромвеля), що вилився в громадянську війну, а також форму релігійної війни між англіканами і пуританами. В Англійській революції був відмічений, хоча грав і другорядну роль, також елемент національної боротьби (між англійцями, шотландцями та ірландцями). Приводом до війни стали неконституційні акти короля, а причиною – боротьба за владу між королем і парламентом. Военні дії почалися серією поразок роялістів, що завершилися полоном Карла в 1647 і його стратою в 1649. 136
- Аракчеївщина (аракчєсєвщина)** – політичний режим у Росії після 1812, названий на честь військового міністра О. А. Аракчєєва. Його головними складовими були жорстока дисципліна в армії та заборона будь-яких проявів вільнодумства. 570
- Армія Української Народної Республіки (Армія УНР, Наддніпрянська Армія, Дієва Армія)** – збройні сили УНР в період українських національно-визвольних змагань 1917–1921. 22–24, 94, 134
- Аскольдова могила** – частина паркового комплексу на схилах правого берега Дніпра. У стародавні часи ця місцевість називалася урочищем Угорським. Згідно легенди, поблизу цього місця, на березі Дніпра, 882 князь Олег убив київських князів Аскольда і Діра. 546
- Варшавська публічна бібліотека** – відкрита Ю. Залуським 1816 в Казімежському палаці як публічна бібліотека. З утворенням 1917 Варшавського університету отримала назву Публічної національної бібліотеки. 48, 445, 447, 510, 559, 598–600
- Варшавський університет** – один із найбільших державних вищих навчальних закладів Польщі, заснований 19 листопада 1816. 18, 27, 37, 139, 140
- Вищі жіночі курси** – вищі навчальні заклади для жінок у Росії. Перші курси відкриті 1869 в Петербурзі і Москві, у 1879–1889 – у Києві. 531

Волинська духовна семінарія – засновано 14 травня 1796 стараннями Волинського і Житомирського єпископа Варлаама (Шишацького) у тодішньому центрі освіти на Західній Україні – Острозі. Навчальний заклад міняв місця розташування: Ганнопіль Острозького повіту, Житомир, Кременець, Луцьк. У серпні 1964 семінарію було закрито. Відновила роботу 1991. 203

Всеукраїнська Академія Наук (ВУАН) – найвища наукова установа України. Заснована 1918. Спочатку мала назву Української АН (УАН). Першим Президентом УАН став В. Вернадський. З 14.06.1921 – Всеукраїнська АН (ВУАН). 363, 444, 569, 571

Всеукраїнське товариство Івана Огієнка – створене у м. Кам'янець-Подільському 17 квітня 1992. 11

Гайдамаччина (Гайдамацький рух) (з тур. гайдамак – *розбійник*) – стихійні народні заворушення на соціальному ґрунті у XVIII ст. на Правобережній Україні. Розпочалися у перші десятиріччя й тривали аж до кінця 1760-х, зрештою вилившись у грандіозне повстання – Коліївщину. 344

Генерал-губернаторство (Генеральна губернія) – тимчасова адміністративно-територіальна одиниця, створена 12.10.1939 гітлерівським урядом під час II Світової війни у центрально-східній частині Польської держави. 33–35, 37–39, 249, 268, 275

Гетьманський рух – громадсько-політична організація прихильників гетьмана П. Скоропадського, яка виникла 1920 і діяла до початку 1960-х. 363, 366

Демократичне об'єднання бувших репресованих українців совтамі (ДОБРУС) – організація, заснована 1949 у США М. Степаненком (також її перший голова). ДОБРУС збирав кошти і свідчення жертв сталінського голодомору в Україні 1932–1933 і у 1953–1955, видав двотомну «Білу книгу про чорні діла Сталіна» українською та англійською мовами. 512, 513

Денверська Публічна бібліотека – публічна бібліотека м. Денвер, Колорадо, США. Заснована у червні 1889 мис-

ким бібліотекарем Дж. Котоном Дана. 599

Державне політичне управління – створений 6.2.1922 в СРСР державний орган, завданнями якого були боротьба з контрреволюційними виступами, бандитизмом і шпигунством, охорона кордонів і шляхів сполучення, виконання спеціальних доручень. З утворенням 1934 Наркомату внутрішніх справ СРСР було перетворене на Головне управління державної безпеки НКВС СРСР. 488

Дієва Армія – див. *Армія Української Народної Республіки*.

ДОБРУС – див. *Демократичне об'єднання бувших репресованих українців совтамі*.

ДПУ – див. *Державне політичне управління*.

Императорское Русское историческое общество – громадська організація Російської імперії у 1866–1917, яка збирала, опрацьовувала та публікувала матеріали і документи, пов'язані з історією держави. 80

Інститут історії України НАН України – науково-дослідний інститут Відділення історії, філософії та права НАН України, який вивчає широкий спектр проблем історії України. Розташований у Києві. 9

Інститут св. Володимира в Торонто – існує з 1944. Займається переважно організацією різних форм допомоги українським студентам: забезпечення ночівель, мовні курси, збирання спеціальної літератури для українських досліджень. 415

IPO (International Refugee Organization) – Міжнародна Організація для Втікачів, заснована 1947 при Організації Об'єднаних Націй з метою допомоги політичним емігрантам і так званим переміщеним особам з інших країн, переважно з країн Середньої і Східної Європи. З 1952 опіку над емігрантами у Західній Європі було передано Високому Комісару при ООН (Женева) та урядовим установам країн. 299–301

Кам'янець-Подільський державний Український університет (КПДУУ) – відкрито 22.10.1918 у м. Кам'янець-

- Подільський. Перший ректор – Іван Огієнко. 11, 16, 17, 20, 22, 23, 27, 48, 58, 79–82, 131, 132, 139, 160, 169, 199, 204, 230
- Київська православна богословська академія** (колишня *Київська Духовна Академія і Семінарія*) Української Православної Церкви Київського Патріархату – вищий навчальний заклад закритого типу з п'ятирічним терміном навчання, який готує священнослужителів, працівників синодальних та єпархіальних управлінь і місій для Української Православної Церкви Київського Патріархату. Заснована 1642. 64
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка** – заснований 1834. До революції носив мав назву Київський університет імені Святого Володимира. У 1939 університету присвоєно ім'я Тараса Шевченка. 11, 39, 48, 52, 53, 67, 70, 74, 345, 346, 354
- Комітет Українців Канади (КУК)** – суспільно-громадська організація українців Канади, заснована у Вінніпезі 1940 для координації праці українських організацій Канади та представництва української громади, насамперед перед урядом Канади. На початку ХХІ ст. перейменовано на Конгрес українців Канади. 62, 391, 479, 480, 497, 534, 590
- Королівська комісія у справі двомовності** – йдеться про створену 1963 в Канаді Національну королівську комісію з питань двомовності і двокультурності. Нині цю комісію називають комісією Лоранда Донтона, оскільки говорять про характер культурної спільноти Канади, а раніше мова велася про двомовну культуру. 596
- Кременецька духовна семінарія** – див. *Волинська духовна семінарія*.
- Легіон ім. Симона Петлюри** – створений на початку 1950-х в Австралії. 512
- Лютнева революція 1917 в Росії** – революційні події, які завершилися падінням монархії у Російській імперії. 76, 77
- Львівський національний університет ім. І. Франка** – один з найстаріших у Східній Європі, найстаріший в Україні університет, заснований 20 січня 1666. 39, 64
- Манітобський університет** – заснований 28.02.1877 у м. Вінніпег, Канада. 603
- Могилянська епоха** – йдеться про часи діяльності П. Могили, яка сприяла формуванню національної самосвідомості українського суспільства (30–40 XVII ст.). 507
- Монгольська доба (татаро-монгольське іго)** – залежність руських князівств від монголо-татарських ханів (спочатку монгольських, пізніше – Золотої Орди) у XIII–XV ст. 345
- Народний Дім** («народна аудиторія») – клуби, будинки науково-технічної інформації і пропаганди, засновані у 70–80-х XIX ст. громадськими товариствами на території Російської імперії та на Західній Україні. 490
- Народний Комісаріат Внутрішніх Справ** – одне з виконавчо-адміністративних відомств (міністерств) уряду СРСР союзно-республіканського підпорядкування. Створено 7.11.1917. 488
- Наукова бібліотека імені О. Ольжича в Києві** – 64
- Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. І. Франка** 64
- Наукове товариство ім. Т. Шевченка** – академічна організація, утворена 1873 у Львові, ліквідована радянською владою 1939, відновлена 1947 у Західній Європі та США, а з 1989 і на території України. 12, 52, 347, 354, 358, 360, 363, 365, 366, 378, 502, 555, 580, 606
- Національна рада (Українська Національна Рада Західньої Української Народної Республіки) (УНРада)** – організація, створена представниками українських націоналістичних партій Східної Галичини 19.10.1918 у Львові з метою здійснити право на самовизначення українських земель в Австро-Угорській монархії. 9 листопада 1918 УНРада проголосила Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР). 363
- Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова** – вищий навчальний заклад IV рівня акредитації в Україні. Існує з 1933. 22
- Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя** – вищий навчальний заклад розташований у м. Ніжин. 29

НКВС – див. *Народний Комісаріат Внутрішніх Справ.*

НТШ – див. *Наукове товариство ім. Шевченка.*

Нюрнберзький процес – міжнародний судовий процес над колишніми керівниками гітлерівської Німеччини. Проходив з 20.11.1945 по 1.10.1946 у м. Нюрнберг (Німеччина). 354, 607

Об'єднання Української Демократичної Молоді – створене 1950 в США з ініціативи М. Кривенка. Охоплювало переважно молодше покоління вихідців зі Східної України. Організація швидко розширила свою діяльність на інші країни української діаспори, зокрема на Канаду. 49, 50, 430, 460, 469, 487, 490, 515

ОДУМ – див. *Об'єднання Української Демократичної Молоді.*

Пам'ятник на місці хрещення Русі (інша назва – «Нижній пам'ятник Володимиру») – архітектура пам'ятка Києва, споруджена у 1802–1808 архітектором А. Меленським на місці джерела, де за легендою князь Володимир охрестив своїх дітей. 426

Пам'ятник святому князю Володимиру – відкритий 1853 на честь Великого князя Київського Володимира Святославовича. Автори: В. І. Демут-Малиновський, П. К. Клодт, О. К. Тон. 426

Пам'ятник Шевченкові у Вашингтоні – відкритий 27.06.1964. Автори: Л. Молодожанін і Р. Жук. 534

Папський Східний інститут в Римі – створений для вивчення Східного Християнства в 1917 Папою Бенедиктом XV. Піклування про нього було покладене на «Товариство Ісуса» в 1922 Папою Пієм XI. Фактично цей науково-дослідний і учбовий заклад Ватикану був покликаний готувати кадри для діяльності в післяреволюційній Росії і в середовищі російської еміграції. 179, 188

Повстання пікінерів – повстання Донецького і Дніпровського пікінерських (військово-поселенських) полків у 1769–1770, викликане тяжкими умовами життя солдатів, які значно погіршилися з початком російсько-турецької війни 1768–1774. Придушене на початку 1770. 444

Полтавський Державний Красназавчий музей – музей, заснований 1891 Полтавським губернським земством. З 1920 містився у будинку колишнього земства (побудований у 1903–1906 за проектом В. Г. Кричевського); спалений 1943, відбудований у 1950-і, сьогодні – Полтавський красназавчий музей. 436

Польське Товариство допомоги емігрантам-українцям – 24

ПУН – див. *Провід українських націоналістів.*

РНО – див. *Російське Народне Об'єднання.*

Російське Народне Об'єднання – галицько-руська національна організація, створена 1921. 536, 538

Російський Харківський Університет – див. *Харківський національний університет.*

Саскачеванський університет – створений 3.04.1907. 581

Селянський поземельний банк – державний іпотечний банк у Російській Імперії, заснований 1882 з метою надавати селянам довготермінові позики для купівлі землі. В Україні Селянський поземельний банк мав свої філії у губернських містах. Банк ліквідовано радянською владою декретом від 8.12.1918. 96

Союз Русского Народа – російська чорносотенна організація, заснована у жовтні 1905 в Петербурзі для збереження неподільності Росії, охорони самодержавства і войовничого православ'я. 45, 535, 537

Союз Українок Канади – створено 1926 у Саскатуні на базі місцевого Товариства ім. О. Кобилянської на Всеканадійському українському з'їзді з метою об'єднання українок Канади. З 1960 видає власний часопис «Промінь». 62, 581

Союз Українців Жертв Російського Комуністичного Терору – організація українців, репресованих комуністичним режимом, заснована 1950 в Торонто, з ініціативи С. Підгайного; нараховує 15 відділів у Канаді. 49, 50, 62, 456, 460, 469, 487, 490, 511–516

Союз Українців Самостійників Канади (СУС) – центральне об'єднання крайо-

- вих організацій українців у Канаді, засноване у грудні 1927 на з'їздах в Едмонтоні й Саскатуні. 62, 310, 343, 407, 483, 486, 496, 516, 557, 564, 568, 569, 592
- Ставропігійський Інститут у Львові** – культурно-освітня установа в Галичині (єдина до середини XIX ст.), створена 1788 на базі Львівського Успенського (Ставропігійського) Братства декретом цесаря Йосифа II. 170
- СУЖЕРО** – див. *Союз Українців Жертв Російського Комуністичного Терору*.
- СУС** – див. *Союз Українців Самостійників*.
- Товариства колишніх вояків армії УНР** – 24
- Товариство «Просвіта»** – українська громадська організація культурно-освітнянського спрямування. Виникло в Галичині як протипага антиукраїнським течіям у культурному житті: колонізаторській, підтримуваній цесарською владою, – з одного боку, і русофільській, – з другого. 2 вересня 1868 Міністерство освіти дозволило заснування «Просвіти». Основна мета діяльності – утвердження української національної ідеї, утвердження державної української мови, розвиток національної культури, відродження історичної пам'яті, формування національної свідомості та піднесення духовності і добробуту українського народу. 131, 147, 159
- Товариство лікарів (Київське товариство лікарів)** – організоване 1840 «для зручнішого зближення лікарів і для кращого розвитку успіхів лікарської науки». Засідання товариства, на яких розбиралися різні незвичайні випадки з практики, обговорювалися необхідні заходи у разі епідемій, знайомилися з новинками медичної літературою і новими медичними інструментами, відбувалися у присутності публіки. Існувало на кошти членських внесків. 354
- Товариство Нестора Літописця (історичне товариство Нестора Літописця)** – один із перших наукових осередків України, який спрямував свою діяльність на вивчення української історії та публікацію історичних джерел. Діяло впродовж 1873–1917 в Києві. 484
- Товариство св. апостола Павла у Львові** – засноване 1897 з метою поширення релігійності у народі. 212
- Трипільська культура (культура «Кукутени-Трипілля»)** – археологічна культура часів неоліту та енеоліту, назва якої походить від назви с. Трипілля на Київщині, в якому В. Хвойка вперше в Україні 1897 знайшов і дослідив пам'ятки цієї культури. Творцями трипільської культури були племена, які прийшли з Балкан та Подунав'я у Прикарпаття (сучасні Румунія, Молдова та Україна). 354
- У.С.С.** – див. *Українські січові стрільці*.
- УВУ** – див. *Український Вільний Університет*.
- Українська Академія Наук** – див. *Всеукраїнська Академія Наук*.
- Українська вільна академія наук (УВАН)** – створена 15.11.1945 в Аугсбурзі українськими вченими-емігрантами. 47, 62, 342, 356, 445, 560, 579, 597, 599
- Українська Галицька Армія (УГА)** – назва регулярної армії ЗУНР (ЗО УНР) після договору з Добромією генерала Антона Денікіна (17 листопада 1919); до цієї дати відома як Галицька армія (ГА). Після злиття УГА з Червоною армією 12 лютого 1920 отримала назву Червона Українська Галицька Армія (ЧУГА). Зародком ГА були Легіон УСС та підрозділи австро-угорської армії, сформовані з українців, що у Львові й на провінції 1 січня 1918 підпорядкувалися Українській Національній Раді ЗУНР. 143
- Українська Господарська Академія (УГА)** – українська висока технічна школа в Подєбрадах (Чехо-Словаччина) заснована 1922 Українським Громадським Комітетом у Празі. 335
- Українська Народна Республіка** (у той час – Українська Народна Республіка, до Акта Злуки – Наддніпрянська Українська Народня Республіка, Наддніпрянська Велика Україна) – назва української держави (1917–1920). 19, 22, 29, 32, 51, 56–59, 79, 83, 85, 87, 89–95, 97–99, 101, 103, 105–109, 111, 112, 114–116, 118, 120, 121, 123–125, 127–129, 132–135, 137–139, 141, 142, 144–147, 149–151, 156, 157, 166, 167, 177–184, 186, 192, 193, 196,

197, 199, 203–206, 209–216, 218–220, 222–233, 236, 238–242, 245, 246, 599

Українська революційно-демократична партія – створена 1946 в Німеччині українськими емігрантами. Серед засновників: І. Багрянний, Г. Костюк, І. Майстренко, Б. Левицький, С. Підгайний. 140, 469, 470

Українська Центральна Рада (УЦР), також **Центральна Рада** – спершу загальноукраїнський центр, що об'єднував політичні, громадські, культурні і професійні організації; згодом, після Всеукраїнського Національного Конгресу – революційний парламент України, який керував українським національним рухом. Період дії: 4(17) березня 1917 – 28 квітня 1918. 9

Українське Євангелістське (Євангелістське) Об'єднання в Північній Америці (УЄО) – засноване євангелістами як координуюча установа в березні 1922 в м. Рочестері, США. Першим головою був пастор В. Кузів. Бере участь в українських національно-релігійних заходах, надає допомогу Українській Євангелістській Реформованій Церкві на Західній Україні. З 1961 друкованим органом УЄО є двомісячник «Євангелістський Ранок». 506

Українське Національне Об'єднання (УНО) в Канаді – громадсько-політична організація, створена з ініціативи українських націоналістів, перший осередок якої створено у Едмонтоні 1932. 62, 348–350, 457, 565, 583, 595, 609, 610

Українське Національне Об'єднання (УНО) в Німеччині – одна з двох дозволених німецьким урядом українських громадських організацій (друга – Українська Громада), заснована 1933 з центром у Берліні. Існувала до 1937, а у 1937–1945 – в Австрії, Чехії і Моравії. 62, 264, 270

Український Вільний Університет (УВУ) – приватний український університет, заснований 17.01.1921 у Відні з ініціативи українських діячів науки і культури, які після I Світової війни опинились в еміграції. 23.10.1921 УВУ було перенесено до Чехословаччини (Прага). Ініціативою В. Щербаківського

діяльність УВУ було відновлено восени 1945 в Мюнхені. 230, 363, 377, 545, 546, 558, 572, 600, 606

Український Вільний Університет у Празі (УВУ) – створений 1921 в екзилі для розвитку вільної української науки і високошкільних студій поза впливами панівних на Україні режимів. УВУ виник з ініціативи Т-ва Українських Журналістів та Письменників, Українського Соціологічного Ін-ту та Т-ва Прихильників Освіти у Відні. Перший ректор УВУ – О. Колесса. 180

Український Воєнно-Історичний Інститут (УВ-ІІ) – створений 1952 в Торонто на основі Українського Воєнно-Історичного Товариства. 335

Український Інститут ім. П. Могили в Саскатуні 172

Український інститут національної пам'яті (УІНП) – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом. Основними завданнями Інституту задекларовано: посилення уваги суспільства до історії України, забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ ст. та здійснення заходів з увічнення пам'яті учасників національно-визвольної боротьби, жертв голодоморів та політичних репресій. Заснований 31 травня 2006. 64

Український Інститут святого Івана – інститут у м. Едмонтон, Алберта, Канада. 485, 486, 493, 495, 500, 520

Український технічно-господарський інститут – створений 1932 як установа заочного навчання при УГА у Подєбрадах, після ліквідації якої взяв на себе науково-педагогічну діяльність. 538

Українські січові стрільці (Легіон УСС, «Усууси») – українське національне військове формування у складі австро-угорської армії, сформоване з добровольців. Роки існування – 1914–1918. 130

Університет в Саскатуні – див. *Саскачеванський університет*.

Університет ім. Миколи Коперника у м. Торунь (Польща) – 18

Університет св. Володимира – див. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*.

Університет у Мюнхені – див. *УВУ*.

УНР – див. *Українська Народна Республіка*.

УНРРА – див. *Адміністрація Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови*.

УРДП – див. *Українська революційно-демократична партія*.

УТГІ – див. *Український технічно-господарський інститут*.

Французька революція – радикальні зміни соціальної та політичної систем Франції наприкінці XVIII ст., наслідком яких стало зміщення старого порядку. Початком революції стало захоплення Бастилії у 1789, а кінцем її різні історики вважають – переворот 9 термідора 1794, переворот 18 брюмера 1799 або коронацію Наполеона 1804. 444

Харківський національний університет ім. В. Каразіна – один із найстаріших університетів Сх. Європи. Заснований у листопаді 1804 з ініціативи видатного просвітителя В. К. Каразіна. 232

Холодна війна – геополітична й ідеологічна боротьба між СРСР і Сполученими Штатами після II Світової війни. Почалася 1948, тривала впродовж наступних сорока років. 505

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України ЦДАВО України – 64

Червоний Хрест (Міжнародний Комітет Червоного Хреста) – світова гуманітарна організація, заснована 1863 швейцарцем Жаном Анрі Дюнаном, що існує за принципами нейтралітету та безпристанності. Червоний хрест захищає і допомагає пораненим у збройних конфліктах. Штаб-квартира знаходиться в Женеві, Швейцарія. 22, 56, 94, 101, 102, 108, 139, 144, 440

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича – державний вищий навчальний заклад, заснований 4 жовтня 1875. 173

Ягайлова доба – названа за ім'ям Володислава II Ягайла (Ягелло) (1351–1.06.1434), Великого князя Литовського (1377–1381, 1382–1392) і польського короля (1386–1434). За часів Ягайла польська дрібна шляхта здобула великі права, Литву та Україну було включено в політичну та культурну сфери впливу Польщі. 356

Ягеллонська бібліотека – бібліотека, заснована 1364 при Краківському університеті. 509, 598

Показчик видань та публікацій, які згадуються в листах

Андрусишин С. Н. Українсько-англійський словник. – Саскатун, Канада, 1955. – 1163 с. 581

Антонович Д. В. Українська культура: Збірник лекцій. Курс ч. 84: Укр. Господарська Академія в ЧСР. – 106 + 206 с. – Подебради, 1934. 335, 358, 361, 362

«Архиспархіяльні Відомості» – найстаріший перемиський український часопис «Вістник Перемиської Епархії», заснований 1889 й згодом перейменований сп. Й. Коциловським на «Перемиські Спархіяльні Відомості», друк якого припинила у 1939 радянська влада після приєднання західноукраїнських земель. 223

«Батьківщина» – канадська україномовна газета 547, 481

Берест Б. Історія українського кіна: Бібліотека Українознавства. – Нью-Йорк: Вид. НТШ, 1962. – Ч. 7. – 271 с. 533, 539

Биковський Л. Книгозбірня митрополита Іларіона: Спомини // Віра й Культура. – Вінніпег, 1963. – Ч. 4. – С. 17-21. 558

Биковський Л. Наталена Королева: від 1888 до 1958 // Визвольний шлях. – Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1958. – Кн. 2. – С. 185-192; Кн. 3. – С. 294-403. 476

Битинський М. О. Герб – Св. Архистратиг Михаїл Київський // Віра й культура. – 1956. – Ч. 12. – С. 16-19. 454, 472

«Бібліологічні Вісті УВАН» - Нью-Йорк, 1952. – Ч. 2. 366

Болховитинов Евгений, митрополит. Описание Киево-Печерской Лавры 3-е изд., испр. и умнож. Киев, 1847. – 340 с. 396, 401

Бортнянський Д. С. Хоровий концерт № 34 «Нехай воскресне Бог» відноситься до 35 чотириголосних хорових концертів для різних складів. Музику написано на слова молитви в Православній церкві: «Нехай воскресне Бог, і розбіжаться вороги Його...». Партитури концертів Д. Бортнянського увійшли до повного зібрання творів у 10 т., які вийшли друком у 1882 під редакцією П. Чайковського. 375, 376

«Буковина» – 174

«Бюлетень НТШ» (Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка (до 1905 – «Хроніка Українсько-Руського Наукового Товариства ім. Шевченка») – бюлетень, що публікував звіти й матеріали з діяльності НТШ. 362, 365, 366

«В обороні віри». – Торонто: Православне Братство святого Володимира в Торонті, 1956-1959. – т. 1-4. 452

Василів Й. Слово Істини. – 1951. – Ч. 6(42). – С. 28. 353

Великоднє Євангеліє – 17 віршів першої глави Євангелія від Іоанна. За багатовіковою традицією в перший день Великодня цей уривок читається у церквах різними мовами. 238

«Веселка» – місячний журнал для дітей. Видає Союз русинів-українців Словацької Республіки. Виходить з 1951. 489

«Віра й наука» 505

«Віра й Культура» – науково-популярний журнал, який видавався митрополитом Іларіоном у Вінніпегу 1954-1967. 47, 51, 393, 398, 402, 407-410, 412, 427, 429, 431, 436, 442, 445, 448, 450, 454, 461, 466, 467, 472, 473, 475, 476, 481, 482, 486, 487, 491, 495, 498, 507, 510, 511, 513, 514, 517, 523, 524, 530, 539, 544, 546, 548, 550-552, 558, 566, 570, 575, 579, 581, 585, 591, 595, 599, 601, 603, 607

«Вісник» – друкований орган Української Греко-Православної Церкви у Канаді (Вінніпег). Започатковувався як додаток до тижневика «Український голос». 369, 382, 386, 399, 402, 428, 429, 450, 455, 467, 604

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – Репринтне видання: У 4 т. – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 1998. 27

«Волинь» – громадсько-політична газета, почала виходити 27 вересня 1939. 261

Галятовський Й. Небо новое з новими звездами сотворенное. – Львів, 1666. 341

Галятовський Й. Скарбниця потребня. – Чернігів, 1676. 341

Гамп С. На божій ниві. 482

Голубинський Є. Є. История канонизации святых в Русской Церкви. 1-е изд. 1894. 605, 606

«Гомін України» – тижневик, орган Ліги Визволення України, який виходить у Торонто. Перше число вийшло 15 грудня 1948. 391, 569, 572

Гордійчук М. Українська радянська музика: нарис. – Київ: Державне вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1957. – 42 с. 495

Грушевський А. С. К характеристике взглядов «Истории русов» // Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук. – Т. XIII. Кн. 1. – СПб, 1908. 160

Дженоккі Д. Святий престол і християне східного ритуалу. 179

Джиджора І. М. Матеріали московського «Архива Министерства юстиции» до історії Гетьманщини // Записки НТШ. – 1908. 160

Домбровский И. Грамматика языка славянского по древнему наречию, ч. 1. Предисловие (LXVIII). Перевел с латинского М. Погодина, СПб, 1833. 401

Дорошенко В. В. З історії земства на Україні // ЗНТШ, Студії з поля суспільних наук і статистики. – 1909. 160

Дорошенко Д. І. Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу. – К., 1940. – 69 с. 377, 451

Драгоманов М. П. Нові українські пісні про громадські справи (1754-1880). – Женева, 1881. 160

«Життя і Церква» – двомісячник, орган УАПЦ архієпп. Палладія (Видибіди-Руденка) й Ігоря (Губи) в ЗДА, який виходив у Нью-Йорку 1956-1967 за ред. С. Кіндзерявого-Пастухова. 561

«За державність» – збірник воєнно-історичних матеріалів, який видавало у Каліші з 1929 по 1936 Українське Воєнно-Історичне Товариство. Відповідальним редактором був М. Садовський. 24

«Записки НТШ» – головний друкований орган НТШ, який виходить з 1892. 482, 486, 511

«Заповіт» («Як умру то поховайте») – програмний вірш у формі послання-«заповіту» Т. Шевченка, написаний 25 грудня 1845 в Переяславі. 117

Зацерковний Г. Причинки до правничої термінології // Часопись правнича. – 1902. – Ч. 4/5. 160

Звідомлення з Холмсько-Підляської Єпархії. 291

Из истории русско-украинских музыкальных связей. – Гос. Муз. Изд-во, Москва, 1956. 495

Лларіон (митрополит). Блискуча зоря. 517

Лларіон (митрополит). Бог і світ: Читанка для молоді недільних і укр. шк. та для родин. – Ч. 1. Господь мій Бог. – Вінніпег: Віра й культура, 1964. – 72 с. 590

Лларіон (митрополит). Кирило і Методій: Апостоли всеслов'янські: 1100-літній всеслов'янський ювілей. – Вінніпег: Віра й культура, 1963. – 16 с. 570

Лларіон (митрополит). Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови. Вінніпег, 1961. 533

Лларіон (митрополит). Дохристиянські вірування українського народу. Історико-релігійна монографія. – 1965. 595, 601, 603

Лларіон (митрополит). Князь Володимир прийняв православіє, а не католицтво. – 1952. 342

Лларіон (митрополит). Наша літературна мова. Як писати й говорити по-літературному. – Т. 4. – Ч. 2. – Вінніпег, 1969. – 264 с. 494

Лларіон (митрополит). Окремішність Української Церкви. 252

Лларіон (митрополит). Перводрукований львівський Апостол 1574 р. // Науковий збірник. – Нью-Йорк, 1953. – С. 34-44. 366, 375, 379, 382-384

Лларіон (митрополит). Поділ єдиної Христової Церкви і перші спроби поєднання її. – Вінніпег: Укр. Греко-Правосл. Церква, 1952. – 383 с. 385, 397

Лларіон (митрополит). Праця про українську літургіку. 548

Лларіон (митрополит). Релігійність Т. Шевченка. – Вінніпег, 1964. 579

Лларіон (митрополит). Розп'ятий Мазепа, Серія: «Рукописна спадщина». – Київ, 2003. – 348 с. 530

Лларіон (митрополит). Св. Дмитрій Туптало. – Вінніпег, 1960. 519

Лларіон (митрополит). Туми: Поема. – Париж: Наша культура, 1947. – 16 с. – 294

Лларіон (митрополит). Українська патрологія. Підручник для духовенства і українських родин. – Вінніпег, 1965. 551, 599

Лларіон (митрополит). Твори. Т. 1. Філософські містерії. – Вінніпег, 1957. – 336 с. 476

Лларіон (митрополит). Фортеця православ'я на Волині Свята Почаївська Лавра: Церковно-історична монографія. – Вінніпег: Волинь, 1961. – 400 с. 535, 537

Лларіон (митрополит). Юда з Каріоту. – 1944. 291

Історія Русів, ред. О. Оглоблина. Нью-Йорк, 1956. 320

«Канадійський ранок» – євангельський часопись, що виходив 1920-1961 у Канаді. 195, 507

«Канадійський Українець» – спадкоємиця католицької газети «Канадійський русин», яка почала виходити у Вінніпезі 27 травня 1911. Першим редактором був М. Сироїдів. Часопись друкував полемічні статті, дописи релігійного характеру, проводив роботу щодо двомовного навчання в школах, 1911 у ньому було надруковано послання митрополита Андрія Шептицького до українців Канади. 174

«Канадський фермер» – україномовна газета, яка виходить у Канаді з 1903. 575

«Киевская мысль» – щоденна політична та літературна газета. Видавалася у Києві російською мовою у 1906-1918. 65

«Киевские епархиальные ведомости» – журнал, що виходив з 1961 по 1917 двічі на місяць, у 1879-1881 і 1887-1890 – щотижня. Містив також чисельні матеріали історико-культурного змісту. 1879 журнал було передано Київській духовній академії. Редакція знаходилася на вул. Володимирській, 24. 70

«Київ» - журнал, у який П. Ковалів 1958 написав критичну статтю. 486

Книга пророка Ісаї – частина Біблії, написана пророком Ісаєю. У канонічній Біблії ця книга знаходиться під номером 23. Місце написання – Срусалим. Написання закінчено після 732 до н.е. Охоплений період – бл. 778 – після 732 до н.е. 448

Ковалевский П. Е. Исторический путь России. – Париж, 1949. 345

Ковалів П. Віра й наука. Віра і культура. – Вінніпег, 1962. – 32 с. 544, 552, 554

Ковалів П. Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови // Віра й культура. – 1961. – Число 12. – С. 5-6. 533, 539

Ковалів П. Деструктивні сили і Бог. 554

Ковалів П. Лексичний фонд літературної мови київського періоду X-XIV ст.: У 2 т. – НТШ, Нью-Йорк, 1962-1964. 502, 543-545, 548, 550, 552, 560, 565, 579, 581, 601

Ковалів П. та інші. Мистецтво слова: посібник для акторів. – Париж-Мюнхен, 1948. – 111 с. 550

Ковалів П. Мова і діалект // Віра й Культура. – 1961. – № 4(88). – С. 23-25. 523, 529

Ковалів П. Молитовник служебник пам'ятка XIV ст. – Нью-Йорк: Науково-Богословський Інститут Української Православної Церкви в США, 1960. – 435 с. 498, 548, 552

Ковалів П. Основи формування української мови в порівнянні з іншими східнослов'янськими мовами. Записки, збірник Філологічної секції НТШ. – Нью Йорк: НТШ, 1958. – Т. 29. – 240 с. 482, 486, 517

Ковалів П. Праця над українським наголосом // Віра й культура. – Вінніпег, 1965. – № 6(138). – С. 4-6. – Рец. на кн.: *Ларіон*. Український літературний наголос. – Вінніпег, 1952. – 303 с. 468, 517, 522, 545

Ковалів П. Слов'янські фонemi: Походження і історичний розвиток. – Н. Б.: Наук. Т-во ім. Шевченка, 1965. – 256 с. 517, 533, 554, 581, 585, 590, 592, 601

Ковалів П. Спів опівночі. 590

Ковалів П. Чистота і правильність української літературної мови. – Вашингтон, 1962. – 33 с. 552

Ковалів П. Українська мова. 607

Ковалів П. Як утворились і розвивались літературні мови // Віра й культура. – 1961. – Ч. 8. – С. 13-15; Ч. 9. – С. 16-18. 529

Ковалівська-Королева Н. Життя Святої Великомучениці Варвари. Переказала Наталія Ковалівська-Королева. – Тарнів, 1922. 491

Ковалівська-Королева Н. Кишеньковий чесько-український словник (Упорядкувала Н. Ковалівська-Королева). За ред. проф. С. Смаль-Стоцького. – Ч. 1. – Прага: Вид-во Т-ва «Всесвіт», 1920. – 80 с. 492

Левицький В. Стаття про «Ідею українського патріархату» // Віра й культура. – 1963. – № 8(116). 566

Лер-Славинський Т. Польський язык /Пер. со 2-го польск. изд. И. Х. Дворецкого. М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1954. 356

Липківський Василь, Митрополит. Історія Української Православної Церкви. Розділ УІІ: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – 181 с. 539

«Літопис УВАН» – друкований орган УВАН, видається з 1947. 366

Михайл (архiepіскоп). Месія Христос Спаситель Світу: світова епопея // Гомін України. – 3. ч. – Торонто, 1953-1956. – 80 с. 393, 403

Михайл (архiepіскоп). Про єдність Святого письма. 428

Михайл (архiepіскоп). Світова епопея. – Трилогія. – Торонто, (1954-1956). 440

Михайл (архiepіскоп). Стаття про шанування Богоматері. 475, 477

Михайл (архiepіскоп). Час спинитися. 413, 417

«Мій приятель» – дитячий журнал, видавався у Вінніпегу (США). 489

Міллер М. Таємниці Десятинної Церкви // Наша Культура. – 1952. – Ч. 9. – С. 19-26. 357

«Місіонар» – один з найдавніших релігійних часописів УГКЦ. Ініціатором видання був ігумен Святооунуфріївського монастиря у Львові о. Андрей Шептицький. В 1915-1916 часопис видавався у м. Загребі (Хорватія). Редакція «Місіонаря» в 1939 переїхала до Перемишля (Польща). 1941 редакція «Місіонаря» відновила свою роботу у Львові. Останнє число вийшло в серпні 1944. В незалежній Україні відновився у квітні 1992. 212

Молитовник князя Володимира Великого 999 року // Стара Україна. – Л., 1925. – № 5. – С. 81-87. 320, 321, 323

Моргун О. М. Нариси історії промислової кооперації України. – Мюнхен, 1966. – 270 с. 557

Мулик-Луцик Ю. До філософських методів наукової праці митрополита Іларіона // Ювілейна книга на пошану митрополита Іларіона. – Вінніпег: Віра й Культура. – 1958. – С. 92. 484

Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 604 с. 492

Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939. – Прага, 1942. – Ч. 2. 492

«Наша культура» – науково-літературний місячник, який виходив у Варшаві у 1935-1937, видавцем і редактором його був І. Огієнко. Містив переважно статті й матеріали з історії української культури. 46, 47, 320, 321, 324, 329, 331, 333, 341, 342, 346, 351, 355, 357, 359, 367, 369, 377, 380, 402, 546

«Наша мета» – газета, що виходила в м. Торонто з 1949. 492

«Нива» – церковно-суспільний часопис, адресований переважно сільським читачам. 212

«Новое русское слово» – щотижнева російська емігрантська газета, яка почала видаватися з квітня 1910 в Нью-Йорку (США). До 1921 мала назву «Русское слово». 360, 361

«Нові дні» – місячник, заснований П. Волиняком у м. Торонто (Канада) 1948. 50, 62, 449, 460, 465, 468, 474, 487-491, 572, 604, 605

Обзор Подольской губернии за [1871-1873, 1879-1912]. Каменец-Подольськ, 1872-1913. 126

Овчаренко М. Золоті ворота: Читанка для української молоді. – Торонто-Чикаго, 1955. – 263 с. 489

Огієнко І. Брусилів як ремесленний пункт // Радомыслянин. – 1914. 67

Огієнко І. Брусилівська братська школа // Радомыслянин. – 1914. 67

Огієнко І. Історія церковно-слов'янської мови. 281

Огієнко І. Кирило і Мефодій: їх життя і діяльність. – 1927-1928. – тт. 1-2. 354

Огієнко І. Колінноприклонні молитви. Переклад. 281

Огієнко І. М-ко Брусилів і его окрестности // Радомыслянин. – 1914. 67

Огієнко І. Люблінські написи 1418 р. – Варшава, 1927. 357

Огієнко І. Село Водогын, Радомысльского уезда, Киевской губернии // Радомыслянин. – 1914. 67

Огієнко І. Канонізація святих в Українській церкві. Богословська монографія: Українська патрологія, ч. IV. Наша Культура. – Вінніпег, 1965. – 224 с. 605, 607

Огієнко І. Мова українська була вже мовою Церкви. Нариси з історії культурного життя Церкви Української. – Тарнів, 1921. – 32 с. 191, 196, 198, 204, 213, 245

Огієнко І. *Новий Завіт* в перекладі на українську мову Валентина Негалевського 1581. – Тарнов, 1921. 219

Огієнко І. Підвалини Української Православної Церкви. – Тарнів, 1921. 219

Огієнко І. Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян. – 2-е вид. – Вінніпег: Тов. «Волинь», 1976. – 300 с. 281

Огієнко І. Прохання до Патріарха Царгородського благословити Автокефальну Українську Церкву. 157, 168, 171

- Огієнко І.** Світовий рух за творення живої народної національної церкви. – Тарнів, 1921. 168, 171
- Огієнко І.** Свята відправа на Зелені Свята. З грецької на українську мову переклав проф. І. Огієнко. – Тарнів, 1922. 239
- Огієнко І.** Свята Служба Божа святого отця нашого Іоана Золотоустого мовою українською. – Ч. 2. – Пояснення до тексту – Львів, 1922. 531
- Огієнко І.** Синодик славних лицарів. – 1921. 168, 171
- Огієнко І.** Скорбна мати. – 1943. 290
- Огієнко І.** Статут Чехословацької церкви. – 1921. 171
- Огієнко І.** Українська вимова богослужбового церковно-слов'янського тексту. Правила і зразки вимови. – Тарнів, 1921. 148, 168, 171
- Огієнко І.** Українська Церква. – 1942. – Т. 1, 2. 252, 354
- Огієнко І.** Український православний молитовник. – Тарнів, 1921. 158
- Огієнко І.** Український стилістичний словник. Підручна книга для вивчення української літературної мови. – Л., 1924. 54, 287
- Огієнко І.** Українські шкільні молитви. – Тарнів, 1921. 171
- Огієнко І.** Хресне знамення: богословсько-історична студія. – Вінніпег, 1955: Українське Наукове Православне Богословське Товариство. – 152 с. 437
- Огієнко І.** Церковна справа на Україні. – 1921. 168, 171
- Огієнко І.** Як Москва взяла під свою владу вільну Церкву Українську. – Тарнів, 1921. 168, 171, 320, 321
- Огієнко І.** Як Москва знищила волю друку Києво-Печерської Лаври. – Тарнів, 1921. 171
- Огієнко І.** Як цариця Катерина обмосковлювала Церкву Українську. – Тарнів, 1921. 171
- Огиенко И. И.** Брусиловская свято-Воскресенская замковая церковь: Исторический очерк // Киевские Епархиальные Ведомости. – 1914. – №№ 14-15. 70, 74
- Огиенко И. И.** Иноземные элементы в русском языке: История проникновения заимствованных слов в русский язык. – 1915. 560
- Огієнко І.** *Linguistica slovasca*. 281
- Оглоблін О.** Гетьман Іван Мазепа та його доба. – Нью-Йорк: Записки НТШ, Праці історично-філософської секції, 1960. – 406 с. 511
- Оглоблін О.** «История Русов» (до століття видання 1846-1946): Бюлетень УВАН (Аугсбург), 1947. – № 11/12. 320, 321
- Оглоблін О.** Люди старої України. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1959. – 326 с. 320, 321
- Оглоблін О.** Перша друкована звістка про «Историю Русов» // Наша культура. – 1951. – Ч. 2. 320, 321
- Ohloblyn O.** The ethical and political principles of «Istoriya Rusov» // Annals of the UAAS. – 1952. – Vol. 2. – P. 670-695. 320, 321, 333
- «**Північне сяйво**» – літературно-мистецький альманах, який виходив у Едмонтоні (Канада). Упорядник – Яр Славутич. 580
- Подвезько М. Л.** Англо-український словник. Радянська школа. – Київ, 1948. – 792 с. 580
- Полонська-Василенко Н.** До ідеології «Історії Русів» // Вісник ООЧСУ. – 1956. – № 12, 1957. – № 1. 443
- Полонська-Василенко Н.** Історичні підвалини Української Автокефальної Православної Церкви. – Вид. 1. – Мюнхен, 1964; Вид. 2. – Рим, 1964. 525, 558
- Полонська-Василенко Н.** Історія України. – Мюнхен: 1972. – Т. 1; 1976. – Т. 2. 530, 600
- Полонська-Василенко Н.** Історія Української Церкви. – Мюнхен, 1949. 344
- Полонська-Василенко Н.** Микола Прокопович Василенко – життя та наукова діяльність // Український історик. – 1966. – № 3-4. 530

Полонська-Василенко Н. Особливості Української Православної церкви // Український збірник. – 1959. – № 14. 482

Полонська-Василенко Н. Професор, д-р Борис Дмитрович Крупницький, його життя і наукова праця (1894-1956) // Крупницький Б. Українська історична наука під Советами. – Мюнхен, 1957. – СІ. 443

Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук. Нарис історії. I-II. – Мюнхен, 1955-1958. 443, 482

Полонська-Василенко Н. Чудо царського парку: Із спогадів про Київ // Українська думка. – 1967. – 23 лют. 485

Плющ П.П. Історія української літературної мови. – К.: Вища школа, 1967. 486
«Поступ» – місячник студентів-католиків. Виходив у Львові з 1921 по 1927. 212
«Промінь» – щомісячник Союзу українців Канади, який виходить з 1960. 501, 542, 588

Псалтир – одна з книг Біблії (Старого Заповіту), що складається з 150 ліричних пісень-псалмів з молитвами до єдиного Бога. 179, 215, 374-376, 388

Решетняк М. Антикомуністичний селянський маніфест. 511

«Рідна Церква» – церковно-релігійний кварталник, орган Вищого Церковного Управління УАПЦ, виходить з 1952 у Карлсруе-Ляндсгуті (Німеччина). 365

«Рідний Край» – щоденник, підтримуваний польським урядом. Виходив у Львові у 1920-1923 як орган Українського Хліборобського Союзу, заснованого С. Твердохлібом, згодом Укр. Народ. Партії (УНП); ред. М. Яцків. Продовженням «Рідного Краю» був тижневик «Право народу» (1923) у Коломиї, орган фракції М. Ількова в УНП. 247

Розвиток науки в Українській РСР за 40 років. – Київ: АН УРСР, 1957. – 259 с. 485

Рудницький Я. Назви «Галичина» й «Волинь». – Вінніпег, 1952. – с. 32. 368

Русская Православная Церковь и Великая Отечественная война, Сборник церковных документов / Под. ред. Митр. Николая [Ярушевича]. – М., 1943. 345

«Русское слово» – див. «Новое русское слово».

«Сборники Русского исторического общества» – публікації документальних матеріалів з російської історії 15-19 ст., підготовані *Русским историческим обществом*. З 1867 по 1916 вийшло 148 тт. 80, 81

«Свобода» – орган Українського народного союзу, що є найбільшою діаспорною кредитно-банківською установою, найстарша українська газета в світі, безперервно виходить з 1896. 596

Сенютович-Бережний В. Архангел Михаїл чи Федір Стратилат // Наша культура. – Вінніпег, 1952. – Ч. 10-11. – С. 26. 341

Сервітути і розмежування ґрунтів на Правобережній Україні. 160

Сидорук І. Ідеологія кирило-методіївців // Славістика. – Вінніпег-Чикаго, 1954. – Ч. 19. 367

Січинський Володимир. Памятки української архітектури. – Філадельфія, 1952. – 63 с. 358

Скит Святого Андрія на горі Атос // Наша Мета. – 1958. – Ч. 42. 492

«Славістика» («Slavistica») – слов'язнавча серія неперіодичних монографічних випусків (до 1971-1972), вид. УВАН (1-3 – в Аугсбурзі, 1948, а з 1949 – у Вінніпезі) за ред. Я. Рудницького українською або англійською мовами з різних ділянок слов'язнавства і україністики, зокрема Канади (20 випусків «Slavica Canadiana»). 367

«Слово Істини» – літературно-науковий місячник духової культури й рідної мови, видання Греко-Православної Церкви в Канаді, виходив у Вінніпезі у 1947-1951 за редакцією митрополита Іларіона (Огієнка). 50, 316-318, 329, 333, 353, 360

«Слово о полку Ігоревім» – «Слово про Ігорів похід», «Слово о полку Ігореві, Ігоря сина Святослава, внука Ольгова») – героїчна поема кінця XII ст., поетичний твір невідомого автора княжої доби історії України. 356

Службник – богослужбова книга, яка містить незмінні молитви та послідовність священних дій повсякденного богослужіння, які використовують священник і диякон. У ньому вміщено 340, 418

Соловьев В. С. Россия и Вселенская Церковь. – Париж, 1889. 185

«Соняшник» – український дитячий журнал 49, 441, 442, 460, 465, 466, 490

«Табор» – військово-історичний журнал, який видавало з 1923 по 1926 видавництво «Чорномор». 24

Тимошик М. «Лишусь навіки з чужиною...» Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – Вінніпег-Київ, 2000. – 548 с. 13

«Українін Квартерлі» («Ukrainian Quarterly») («The Ukrainian Quarterly») – англомовний кварталник східно-європейської й азійської проблематики, видання Українського Конгресового Комітету Америки (УККА), виходить у Нью-Йорку з жовтня 1944; засновником і першим головним редактором був М. Чубатий; наклад – 3 000. 356

«Українська Думка» – тижневик, орган Союзу Українців у Великобританії (СУБ), виходить з 1945 у Лондоні. 360, 361

«Українська трибуна» – політично-суспільний щоденник, виходив у Варшаві з травня 1921 по березень 1922 коштом Є. Лукаевича, за редакцією О. Саліковського. Вийшло близько 200 чисел. Стояла на позиціях екзильного уряду УНР. 148, 157, 159, 161, 162, 172

«Українське Православне Слово» – місячник Української Православної Церкви в США, виходить з 1950, спершу в Нью-Йорку, з 1951 у Бавнд-Бруку; Містить інформацію і статті на церковну та суспільно-громадську теми. 308, 360

«Український Вісник» – див. «Український Православний Вісник»

«Український Голос» – тижневик у Перемишлі, що виходив у 1919-1932, спершу на платформі Трудової Партії, у 1920 – 1929 – гетьманського руху. З 1929 тижневик – неофіційний орган ОУН. «Український голос» був часто конфіскований і остаточно заборонений польською адміністрацією. 212

«Український Голос» – тижневик, з 1927 орган Союзу українців самостійників (СУС), виходить у Канаді з 1910 року у місті Вінніпег як періодичне видання Української видавничої спілки «Тризуб». 172, 310, 391, 402, 412, 474, 487, 488, 501, 591, 596

«Український інвалід» – неперіодичний журнал, орган Української Спілки Воєнних Інвалідів на еміграції, виходив у Каліші 1926-1931; редактор – М. Садовський. 24

«Український Православний Вісник» («Ukrainian Orthodox Herald») – двомовний українсько-англійський ілюстрований кварталник, орган Української Православної Церкви в Америці, виходить з 1935 у Нью-Йорку (до 1967 неперіодично під назвою «Український Вісник»). Містить інформацію з життя Церкви, статті на релігійно-церковні й загально-культурні теми. 314, 330, 331, 342, 344, 354, 357, 410-412, 420, 604

«Український робітник» – тижневик, орган Союзу Гетьманців Державників у Канаді (СГД), виходив у Торонто 1934-1954. 1954 тижневик змінив курс, зайняв безпартійно-центристську лінію. 1956, коли Видавнича спілка «Вільне Слово» перейняла тижневик та перейменувала на «Вільне Слово». 346

«Українські Вісті» – тижневик (1945-1960 – півтижневик) політики, економіки, культури й громадського життя, орган УРДП, виходив з 1945 до травня 1978 в Новому Ульмі (Німеччина), з жовтня 1978 у Детройті (США). 50, 363, 364, 470, 574

«Учительное известие» – додаток в кінці Службника, у якому викладено напучення для священника і диякона щодо проведення богослужінь і підготовки до них. 335, 340

Франко І. З вершин і низин. – 1887. 113

Черкаський І. Ю. Спадщина в українському праві звичайному // Часопись правнича. – Львів: 1899. 160

Черних П. Очерк русской исторической лексикологии. Древнерусский перевод. – Москва, 1956. – 244 с. 560

Шерех Ю. В. Партиціпіюм універсале в слов'янських мовах // Славістика. – ч. 16. – Вінніпег, 1953. 367

Шульгин О. Я. L'histoire et la vie. Les lois, le hasard, la volonte humaine. – 1957. 484

«Ще не вмерла Україна» – пісня, що є національним гімном України, написана П. Чубинським і вперше надрукована у львівському журналі «Мета» 1863 (№ 4, с. 271-272), 1865 була покладена на музику М. Вербицьким. 117

Яковлев А. І. Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського в кінці XV і в XVI вв. // Україна. Науковий та літературно-публіцистичний щомісячник. – К., 1907. 160

Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. В 86 томах с иллюстрациями и дополнительными материалами, С.-Петербург, 1890-1907. 478, 546

Список скорочень

- О. – острів
- р. – річка
- обл. – область
- р-н – район
- смт – селище міського типу

Перелік документів

1910

№ 1. Костянтин Гревс. <i>9 грудня 1910 р.</i>	65
---	----

1911

№ 2. Лларіон Свінцицький. <i>25 грудня 1911 р.</i>	66
--	----

1913

№ 3. Іван Огієнко (племінник). <i>25 жовтня 1913 р.</i>	66
---	----

1914

№ 4. Іван Огієнко (племінник). <i>19 січня 1914 р.</i>	67
№ 5. Іван Огієнко (племінник). <i>26 січня 1914 р.</i>	68
№ 6. Іван Огієнко (племінник). <i>3 березня 1914 р.</i>	69
№ 7. Іван Огієнко (племінник). <i>5 квітня 1914 р.</i>	69
№ 8. Іван Литвинчук. <i>5 квітня 1914 р.</i>	70
№ 9. Іван Огієнко (племінник). <i>19 серпня 1914 р.</i>	71
№ 10. Ганна Огієнко. <i>11 вересня 1914 р.</i>	71
№ 11. Іван Огієнко (племінник). <i>24 листопада 1914 р.</i>	71
№ 12. Іван Огієнко (племінник). <i>15 грудня 1914 р.</i>	72
№ 13. Іван Огієнко (племінник). <i>Без дати.</i>	72

1916

№ 14. Олександр Зморевич. <i>16 лютого 1916 р.</i>	73
№ 15. Іван Мислінський. <i>2 вересня 1916 р.</i>	73
№ 16. Іван Мислінський. <i>29 вересня 1916 р.</i>	74
№ 17. Священик Іван Погорелов. <i>Без дати.</i>	74

1917

№ 18. Іван Мислінський. <i>11 січня 1917 р.</i>	75
№ 19. Олександр Литвинчук. <i>10 березня 1917 р.</i>	76

№ 20. Іван Мислінський. 30 жовтня 1917 р.	76
№ 21. Священик Іван Погорєлов. 29 грудня 1917 р.	78
№ 22. Ол[...]. 30 грудня 1917 р.	78

1919

№ 23. Броєцький. 15 січня 1919 р.	79
№ 24. Петро Бучинський. 3 лютого 1919 р.	79
№ 25. Петро Бучинський. 17 лютого 1919 р.	80
№ 26. Директор Департаменту вищої школи. 14 березня 1919 р.	81
№ 27. Михайло Федорів. 8 квітня 1919 р.	82
№ 28. Кам'янець-Подільська міська управа. 1 грудня 1919 р.	82
№ 29. Кам'янець-Подільська повітова народна управа. 3 грудня 1919 р.	85
№ 30. Моршинський. 6 грудня 1919 р.	86
№ 31. Михайло Білінський. 9 грудня 1919 р.	87
№ 32. Виконуючий обов'язки управителя Експедиції заготівель державних паперів. 9 грудня 1919 р.	89
№ 33. Кам'янецька повітова управа. 13 грудня 1919 р.	90
№ 34. Леонтій Клепацький. 13 грудня 1919 р.	92
№ 35. Подільське губернське акцизне управління. 15 грудня 1919 р.	93
№ 36. Федір Колодій. 25 грудня 1919 р.	94
№ 37. Віктор Приходько. 25 грудня 1919 р.	95
№ 38. Данильченко. 26 грудня 1919 р.	97

1920

№ 39. Подільське губернське акцизне управління. 7 січня 1920 р.	98
№ 40. Федір Колодій. 7 січня 1920 р.	99
№ 41. Управління Подільського єпархіального свічкового заводу. 20 січня 1920 р.	100
№ 42. Головна управа українського товариства Червоного Хреста. 21 січня 1920 р.	101
№ 43. Г. Левицький. 23 січня 1920 р.	103
№ 44. О. Пашенко. 28 січня 1920 р.	104
№ 45. Симон Петлюра. 31 січня 1920 р.	105
№ 46. Подільська духовна консисторія. 2 лютого 1920 р.	106
№ 47. Сергій Козицький. 2 лютого 1920 р.	107
№ 48. Референт у справах санітарії при Головноуповноваженому уряду УНР. 3 лютого 1920 р.	108
№ 49. М. Тимошок. 4 лютого 1920 р.	109
№ 50. Референт по справах освіти. 10 лютого 1920 р.	111
№ 51. Микита Шаповал. 4 березня 1920 р.	111
№ 52. Сотник Оцеткевич. 11 березня 1920 р.	113
№ 53. Олександр Березовський. 15 березня 1920 р.	114
№ 54. С. Колодяжний. 15 березня 1920 р.	115
№ 55. С. Колодяжний. 20 березня 1920 р.	118
№ 56. Протоісрей Павло Пашевський. 5 квітня 1920 р.	120
№ 57. Симон Петлюра. 19 квітня 1290 р.	120
№ 58. А. Неселовський. 30 квітня 1920 р.	121
№ 59. Педагогічна рада Кам'янець-Подільської державної селянської дівочої гімназії. 15 травня 1920 р.	123
№ 60. Педагогічна рада Кам'янець-Подільської державної селянської дівочої гімназії. 15 травня 1920 р.	124

№ 61. Батьківський комітет Кам'янець-Подільської державної української гімназії. 29 травня 1920 р.	125
№ 62. Комісар Длугопільський. 22 червня 1920 р.	127
№ 63. Комісар Длугопільський. 22 червня 1920 р.	128
№ 64. Українська дипломатична місія в Польщі. 7 липня 1920 р.	129
№ 65. Вчителі школи у Володимирі-Волинському. 22 червня 1920 р.	130
№ 66. Леонід Білецький. 2 жовтня 1920 р.	131
№ 67. Симон Петлюра. 10 грудня 1920 р.	132
№ 68. Міністерство закордонних справ УНР. 16 грудня 1920 р.	133
№ 69. Федір Колодій. 25 грудня 1920 р.	134
№ 70. Андрій Ніковський. 26 грудня 1920 р.	135

1921

№ 71. Зібрання Товариства Друзів (квакерів). 6 січня 1921 р.	135
№ 72. Андрій Ніковський. 7 січня 1921 р.	137
№ 73. Міністерство закордонних справ УНР. 25 січня 1921 р.	137
№ 74. Міністерство закордонних справ УНР. 7 березня 1921 р.	138
№ 75. Андрій Ніковський. 16 березня 1921 р.	138
№ 76. Леонід Михайлів. 23 березня 1921 р.	139
№ 77. Андрій Ніковський. 8 квітня 1921 р.	141
№ 78. Андрій Ніковський. 11 квітня 1921 р.	142
№ 79. Голова місії УНР до Голандії та Бельгії. 14 квітня 1921 р.	143
№ 80. Директор департаменту пропаганди Міністерства преси і пропаганди. 18 квітня 1921 р.	144
№ 81. Отто Ейхельман. 20 квітня 1921 р.	144
№ 82. Отто Ейхельман. 21 квітня 1921 р.	145
№ 83. Начальник відділу преси Міністерства закордонних справ УНР. 22 квітня 1921 р.	146
№ 84. Єпископ Діонисій (Валединський). 25 квітня 1921 р.	147
№ 85. Єпископ Діонисій (Валединський). 8 травня 1921 р.	148
№ 86. Андрій Ніковський. 6 травня 1921 р.	149
№ 87. Отто Ейхельман. 12 травня 1921 р.	150
№ 88. Чарлз С. Макферленд. 31 травня 1921 р.	151
№ 89. Іван Бодруг. 1 червня 1921 р.	151
№ 90. Отто Ейхельман. 1 червня 1921 р.	156
№ 91. Отто Ейхельман. 16 червня 1921 р.	157
№ 92. Протоієрей Арсеній Бордюговський. 28 червня 1921 р.	158
№ 93. Ілярій Жидан. червень 1921 р.	159
№ 94. Директор Департаменту місцевого самоврядування Міністерства внутрішніх справ УНР. 16 липня 1921 р.	160
№ 95. Рада Брацтва святої Покрови при церкві 2-ї Стрілецької Волинської дивізії. 16 липня 1921 р.	161
№ 96. Олександр Удовиченко, Олександр Загородський та протоієрей Василь Су- качів. 16 липня 1921 р.	162
№ 97. Вільям І. Гавен. 16 липня 1921 р.	162
№ 98. Єпископ Діонисій (Валединський). 13 серпня 1921 р.	163
№ 99. Священик Семен В. Савчук. 15 серпня 1921 р.	164
№ 100. Отто Ейхельман. 20 серпня 1921 р.	167
№ 101. Володимир Цівчинський. 23 серпня 1921 р.	167
№ 102. Рада Братства святої Покрови при 4-ій Київській стрілецькій дивізії. 25 серп- ня 1921 р.	168

№ 103. Єпископ Діонісій (Валединський). 8 вересня 1921 р.	169
№ 104. Рада Братства святої Покрови при 4-їй Київській стрілецькій дивізії. 8 вересня 1921 р.	170
№ 105. Андрій Ніковський. 28 вересня 1921 р.	171
№ 106. Михайло Обідний. 30 вересня 1921 р.	171
№ 107. Священик Семен В. Савчук. 7 жовтня 1921 р.	172
№ 108. Голова правління Крем'янецького повітового союзу кооперативів. 18 жовтня 1921 р.	176
№ 109. Симон Петлюра. 28 жовтня 1921 р.	177
№ 110. Рада Свято-Миколаєвського братства Карпилівської парафії. 30 жовтня 1921 р.	178
№ 111. Григорій Сидоренко. 7 листопада 1921 р.	179
№ 112. Олександр Колесса. 7 листопада 1921 р.	180
№ 113. Архімандрит Паїсій. 17 листопада 1921 р.	180
№ 114. Єпископ Діонісій (Валединський). 18 листопада 1921 р.	181
№ 115. Керуючий справами Директорії УНР. 20 листопада 1921 р.	181
№ 116. Симон Петлюра. 22 листопада 1921 р.	182
№ 117. Пилип Пилипчук. 24 листопада 1921 р.	183
№ 118. Свято-Миколаївське братство Карпилівської парафії. 25 листопада 1921 р.	184
№ 119. Єпископ Григорій Хомишин. 28 листопада 1921 р.	184
№ 120. Симон Петлюра. 29 листопада 1921 р.	186
№ 121. Джованні Дженоккі. Листопад 1921 р.	188
№ 122. Джованні Дженоккі. Листопад 1921 р.	188
№ 123. Єпископ Діонісій (Валединський). 6 грудня 1921 р.	189
№ 124. Олександр Лотоцький. 9 грудня 1921 р.	190
№ 125. Всеволод Петрів. 9 грудня 1921 р.	190
№ 126. Архієпископ Георгій Ярошевський. 9 грудня 1921 р.	191
№ 127. Михайло Стечишин. 10 грудня 1921 р.	192
№ 128. Михайло Стечишин. 12 грудня 1921 р.	193
№ 129. Андрій Ніковський. 14 грудня 1921 р.	196
№ 130. Симон Петлюра. 15 грудня 1921 р.	197
№ 131. Єпископ Діонісій (Валединський). 16 грудня 1921 р.	198
№ 132. Священик М. Вальницький. 18 грудня 1921 р.	199
№ 133. Симон Петлюра. 19 грудня 1921 р.	199
№ 134. Кременецька духовна семінарія. 21 грудня 1921 р.	203
№ 135. Пилип Пилипчук. 21 грудня 1921 р.	204
№ 136. Роман Смаль-Стоцький. 22 грудня 1921 р.	205
№ 137. Керуючий справами Директорії УНР. 24 грудня 1921 р.	206
№ 138. Єпископ Діонісій (Валединський). 25 грудня 1921 р.	206
№ 139. Симон Петлюра. 29 грудня 1921 р.	207
№ 140. Рада Братства святої Покрови при Українських пастирських богословських курсах. 31 грудня 1921 р.	209

1922

№ 141. Олександр Лотоцький. 1 січня 1922 р.	209
№ 142. Протоієрей Павло Пашевський. 1 січня 1922 р.	210
№ 143. Протоієрей Василь Мартиш. 3 січня 1922 р.	211
№ 144. Симон Петлюра. 3 січня 1922 р.	211
№ 145. Єпископ Йосиф Боцян. 4 січня 1922 р.	212
№ 146. Витяг з листа від протоієрея Арсенія Бордюгівського. 4 січня 1922 р.	213

№ 147. Керуючий справами Директорії УНР. 6 січня 1922 р.	214
№ 148. Витяг з листа від Г. Сидоренка. 12 січня 1922 р.	214
№ 149. Священик Іван Губа. 18 січня 1922 р.	216
№ 150. Витяг з листа від протоієрея Антонія Вишинського. 20 січня 1922 р.	217
№ 151. Олександр Чубук-Подільський. 20 січня 1922 р.	218
№ 152. Олександр Удовиченко. 22 січня 1922 р.	218
№ 153. Михайло Обідний. 22 січня 1922 р.	219
№ 154. Протоієрей Павло Пашевський. 28 січня 1922 р.	219
№ 155. М. Миронович. 31 січня 1922 р.	220
№ 156. Рада Українського Православного Братства імені Святих Кирила та Мефодія. Січень 1922 р.	220
№ 157. Єпископ Йосафат Коциловський. 5 лютого 1922 р.	221
№ 158. Михайло Крат. 6 лютого 1922 р.	223
№ 159. Олександр Бачинський. 10 лютого 1922 р.	223
№ 160. Д. Майстренко. 12 лютого 1922 р.	224
№ 161. Священик Іван Лятишевський. 20 лютого 1922 р.	224
№ 162. Андрій Лукашевич. 20 лютого 1922 р.	225
№ 163. Протоієрей Анатолій Волкович. 21 лютого 1922 р.	226
№ 164. Витяг з листа від Голови Надзвичайної Дипломатичної місії УНР у Празі. 21 лютого 1922 р.	226
№ 165. Протоієрей Павло Пашевський. 22 лютого 1922 р.	227
№ 166. Андрій Лукашевич. 23 лютого 1922 р.	228
№ 167. І. Кабачків. 1 березня 1922 р.	229
№ 168. Протоієрей Павло Пашевський. 3 березня 1922 р.	230
№ 169. Олександр Колесса. 11 березня 1922 р.	230
№ 170. Єпископ Діонісій (Валединський). 14 березня 1922 р.	231
№ 171. Об'єднана рада українських організацій в Софії. 16 березня 1922 р.	232
№ 172. Протоієрей Антоній Вишинський. 22 березня 1922 р.	233
№ 173. Єпископ Діонісій (Валединський). Березень 1922 р.	233
№ 174. Андрій Лукашевич. 1 квітня 1922 р.	234
№ 175. Священик Василь Варварів. 14 квітня 1922 р.	234
№ 176. Рада Українського Православного братства імені Святих Кирила та Мефодія. 16 квітня 1922 р.	236
№ 177. Отто Ейхельман. 19 квітня 1922 р.	236
№ 178. Священик Семен В. Савчук. 2 травня 1922 р.	238
№ 179. Д. Штиленко. 6 травня 1922 р.	238
№ 180. Протоієрей Арсеній Бордюгівський. 22 травня 1922 р.	239
№ 181. Юрій Гасенко. 25 травня 1922 р.	240
№ 182. Протоієрей Павло Пашевський. 19 червня 1922 р.	241
№ 183. Протоієрей Павло Пашевський. 19 червня 1922 р.	241
№ 184. Андрій Лукашевич. 27 червня 1922 р.	242
№ 185. Українське товариство допомоги емігрантам з Великої України. 1 липня 1922 р.	243
№ 186. Міжнародний секретаріат руху до Християнського інтернаціоналу. Серпень 1922 р.	243
№ 187. Керуючий справами Директорії УНР. 24 грудня 1922 р.	245
№ 188. Протоієрей Павло Пашевський. 28 грудня 1922 р.	246
№ 189. Витяг з листа від протоігумена ЧСВВ Платонида Філяса. 1922 р.	246

1923

№ 190. Довірена особа Симона Петлюри. 9 січня 1923 р.	247
--	-----

1940

№ 191. Митрополит Діонісій (Валединський). 5 грудня 1940 р.	247
--	-----

1941

№ 192. Архієпископ Олексій (Громадський). 27 серпня 1941 р.	248
№ 193. Марія Волосевич. 1 вересня 1941 р.	249
№ 194. Архієпископ Олексій (Громадський). 26 вересня 1941 р.	250
№ 195. Архієпископ Олексій (Громадський). 1 жовтня 1941 р.	251
№ 196. Іван Власовський. 1 жовтня 1941 р.	252
№ 197. А. Трачук. 1 жовтня 1941 р.	252
№ 198. Степан Скрипник. 20 жовтня 1941 р.	253
№ 199. Митрополит Андрій Шептицький. 21 жовтня 1941 р.	253
№ 200. Протоіерей Володимир Сойко. 12 листопада 1941 р.	255
№ 201. Архієпископ Олексій (Громадський). 25 листопада 1941 р.	256
№ 202. Ф. Ятченко. 25 листопада 1941 р.	256
№ 203. Микола Величківський. 27 листопада 1941 р.	257
№ 204. Митрополит Олексій (Громадський). 30 листопада 1941 р.	258
№ 205. М. Середюк. 15 грудня 1941 р.	259
№ 206. Митрополит Олексій (Громадський). 20 грудня 1941 р.	261
№ 207. Митрополит Андрій Шептицький. 24 грудня 1941 р.	263

1942

№ 208. Тиміш Омельченко. 1 січня 1942 р.	264
№ 209. Священик Петро Табінський. 8 січня 1942 р.	265
№ 210. Андрій Лівицький. 8–11 січня 1942 р.	267
№ 211. Феодосій Бігдай. 12 січня 1942 р.	268
№ 212. Митрополит Олексій (Громадський). 3 лютого 1942 р.	269
№ 213. Володимир Левицький. 16 лютого 1942 р.	270
№ 214. Митрополит Андрій Шептицький. 21 лютого 1942 р.	271
№ 215. Митрополит Діонісій (Валединський) і архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 16 березня 1942 р.	272
№ 216. Павло Скоропадський. 24 березня 1942 р.	272
№ 217. Єпископ Іван Лятишевський. 12 квітня 1942 р.	273
№ 218. Митрополит Олексій (Громадський). 28 квітня 1942 р.	274
№ 219. Митрополит Олексій (Громадський). 27 травня 1942 р.	277
№ 220. Митрополит Андрій Шептицький. 29 травня 1942 р.	280
№ 221. Олександр Оглоблин. 9 липня 1942 р.	281
№ 222. Митрополит Олексій (Громадський). 12 серпня 1942 р.	282
№ 223. Митрополит Олексій (Громадський). 22 серпня 1942 р.	283
№ 224. Митрополит Андрій Шептицький. 2 листопада 1942 р.	285
№ 225. Митрополит Олексій (Громадський). 28 грудня 1942 р.	286

1943

№ 226. Митрополит Андрій Шептицький. Січень 1943 р.	287
№ 227. Павло Скоропадський. 11 січня 1943 р.	288
№ 228. Павло Скоропадський. 27 лютого 1943 р.	289

1944

№ 229. Митрополит Андрій Шептицький. 31 березня 1944 р.	289
№ 230. Єпископ Іван Лятишевський. 22 травня 1944 р.	290
№ 231. Павло Скоропадський. 27 травня 1944 р.	291

1947

№ 232. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 7 лютого 1947 р.	291
№ 233. Священний Синод УАПЦ на еміграції. 18 серпня 1947 р.	293
№ 234. Б. Олександрів. 30 серпня 1947 р.	294
Додаток № 1. Меморандум наради з 276 представників українського православного громадянства з вимогою відновлення соборноправности в УАПЦ. 13 травня 1947 р.	295
Додаток № 2. Звернення у справі допомоги українським емігрантам в Бельгії. Після 18 травня 1949 р.	299

1951

№ 235. Архієпископ Михаїл (Хороший). 17 серпня 1951 р.	301
№ 236. Архієпископ Михаїл (Хороший). 23 серпня 1951 р.	303
№ 237. Архієпископ Михаїл (Хороший). 25 серпня 1951 р.	304
№ 238. Архієпископ Михаїл (Хороший). 27 серпня 1951 р.	306
№ 239. Архієпископ Михаїл (Хороший). 30 серпня 1951 р.	308
№ 240. Архієпископ Михаїл (Хороший). 11 вересня 1951 р.	309
№ 241. Архієпископ Михаїл (Хороший). 20 вересня 1951 р.	311
№ 242. Архієпископ Михаїл (Хороший). 20 вересня 1951 р.	313
№ 243. Архієпископ Михаїл (Хороший). 29 вересня 1951 р.	314
№ 244. Митрополит Іван (Теодорович). 20 жовтня 1951 р.	316
№ 245. Архієпископ Михаїл (Хороший). 30 жовтня 1951 р.	318
№ 246. Олександр Оглоблин. 30 жовтня 1951 р.	320
№ 247. Митрополит Іван (Теодорович). 12 листопада 1951 р.	321
№ 248. Архієпископ Михаїл (Хороший). 13 листопада 1951 р.	323
№ 249. Архієпископ Михаїл (Хороший). 20 листопада 1951 р.	326
№ 250. Архієпископ Михаїл (Хороший). 22 листопада 1951 р.	328
№ 251. Митрополит Іван (Теодорович). 28 листопада 1951 р.	331
№ 252. Олександр Оглоблин. 28 листопада 1951 р.	333
№ 253. Архієпископ Михаїл (Хороший). 20 грудня 1951 р.	334
№ 254. Микола Битинський. Після серпня 1951 р.	335

1952

№ 255. Архієпископ Михаїл (Хороший). 21 січня 1952 р.	336
№ 256. Архієпископ Михаїл (Хороший). 29 січня 1952 р.	338
№ 257. Архієпископ Михаїл (Хороший). 4 лютого 1952 р.	340
№ 258. Олександр Оглоблин. 5 березня 1952 р.	340
№ 259. Єпископ Сильвестр (Гаєвський). 16 березня 1952 р.	342
№ 260. Союз Українців Самостійників в Канаді. 10 квітня 1952 р.	343
№ 261. Наталія Полонська-Василенко. 26 травня 1952 р.	344
№ 262. Архієпископ Михаїл (Хороший). 29 травня 1952 р.	347
№ 263. Дмитро Ріпак. 4 червня 1952 р.	350
№ 264. Микола Битинський. 4 червня 1952 р.	350
№ 265. Архієпископ Михаїл (Хороший). 17 червня 1952 р.	351
№ 266. Наталія Полонська-Василенко. 21 червня 1952 р.	353
№ 267. Наталія Полонська-Василенко. 3 липня 1952 р.	354
№ 268. Микола Бутович. 4 липня 1952 р.	355
№ 269. Дам'ян Горняткевич. 4 серпня 1952 р.	356
№ 270. Наталія Полонська-Василенко. 14 серпня 1952 р.	357
№ 271. Микола Битинський. 19 серпня 1952 р.	358
№ 272. Пантелеймон Ковалів. 6 вересня 1952 р.	359

№ 273. Наталія Полонська-Василенко. 14 вересня 1952 р.	360
№ 274. Микола Битинський. 26 вересня 1952 р.	361
№ 275. Наталія Полонська-Василенко. 25 жовтня 1952 р.	362
№ 276. Лев Биковський. 31 жовтня 1952 р.	366
№ 277. Українська Вільна Академія Наук у Канаді. 2 листопада 1952 р.	367
№ 278. Архієпископ Михаїл (Хороший). 7 листопада 1952 р.	368
№ 279. Архієпископ Михаїл (Хороший). 24 листопада 1952 р.	370

1953

№ 280. Українська Автокефальна Православна Церква в Німеччині. 4 лютого 1953 р.	371
№ 281. Архієпископ Михаїл (Хороший). 18 лютого 1953 р.	373
№ 282. Архієпископ Михаїл (Хороший). 26 лютого 1953 р.	374
№ 283. Архієпископ Михаїл (Хороший). 4 березня 1953 р.	376
№ 284. Наталія Полонська-Василенко. 4 березня 1953 р.	377
№ 285. Архієпископ Михаїл (Хороший). 26 березня 1953 р.	378
№ 286. Архієпископ Михаїл (Хороший). 10 квітня 1953 р.	380
№ 287. Архієпископ Михаїл (Хороший). 6 червня 1953 р.	381
№ 288. Архієпископ Михаїл (Хороший). 19 червня 1953 р.	382
№ 289. Архієпископ Михаїл (Хороший). 30 червня 1953 р.	383
№ 290. Архієпископ Михаїл (Хороший). 25 липня 1953 р.	385
№ 291. Митрополит Іван (Теодорович). 21 вересня 1953 р.	387
№ 292. Архієпископ Михаїл (Хороший). 23 вересня 1953 р.	388
№ 293. Архієпископ Михаїл (Хороший). 9 жовтня 1953 р.	389
№ 294. Митрополит Никанор (Абрамович). 7 листопада 1953 р.	392
№ 295. Архієпископ Михаїл (Хороший). 18 листопада 1953 р.	393
№ 296. Митрополит Никанор (Абрамович). 20 листопада 1953 р.	394
№ 297. Митрополит Никанор (Абрамович). 20 листопада 1953 р.	396
№ 298. Архієпископ Михаїл (Хороший). 25 листопада 1953 р.	398
№ 299. Архієпископ Михаїл (Хороший). 30 листопада 1953 р.	399
№ 300. Митрополит Никанор (Абрамович). 1 грудня 1953 р.	401
№ 301. Архієпископ Михаїл (Хороший). Після жовтня 1953 р.	402
№ 302. Архієпископ Михаїл (Хороший). Грудень (?) 1953 р.	404

1954

№ 303. Архієпископ Михаїл (Хороший). 3 лютого 1954 р.	405
№ 304. Архієпископ Михаїл (Хороший). 23 лютого 1954 р.	407
№ 305. Архієпископ Михаїл (Хороший). 10 березня 1954 р.	408
№ 306. Архієпископ Михаїл (Хороший). 11 березня 1954 р.	409
№ 307. Архієпископ Михаїл (Хороший). 17 березня 1954 р.	410
№ 308. Архієпископ Михаїл (Хороший). 23 березня 1954 р.	412
№ 309. Архієпископ Михаїл (Хороший). Березень 1954 р.	413
№ 310. Архієпископ Михаїл (Хороший). 6 квітня 1954 р.	413
№ 311. Архієпископ Михаїл (Хороший). 13 квітня 1954 р.	414
№ 312. Архієпископ Михаїл (Хороший). 20 квітня 1954 р.	417
№ 313. Архієпископ Мстислав (Скрипник). 20 квітня 1954 р.	417
№ 314. Архієпископ Михаїл (Хороший). 26 квітня 1954 р.	419
№ 315. Архієпископ Михаїл (Хороший). Без дати.	421
№ 316. Архієпископ Михаїл (Хороший). 6 червня 1954 р.	422
№ 317. Архієпископ Михаїл (Хороший). 11 серпня 1954 р.	423

№ 318. Архієпископ Михаїл (Хороший). 11 серпня 1954 р.	525
№ 319. Архієпископ Михаїл (Хороший). 9 вересня 1954 р.	426
№ 320. Архієпископ Михаїл (Хороший). 30 жовтня 1954 р.	427
№ 321. Архієпископ Михаїл (Хороший). 5 листопада 1954 р.	428
№ 322. Архієпископ Михаїл (Хороший). 9 грудня 1954 р.	429

1955

№ 323. Архієпископ Михаїл (Хороший). 11 січня 1955 р.	430
№ 324. Архієпископ Михаїл (Хороший). 22 березня 1955 р.	431
№ 325. Управа Української православної катедри святого Володимира в Торонто. 31 березня 1955 р.	432
№ 326. Архієпископ Михаїл (Хороший). 4 квітня 1955 р.	433
№ 327. Архієпископ Михаїл (Хороший). 12 квітня 1955 р.	434
№ 328. Наталія Полонська-Василенко. 30 квітня 1955 р.	436
№ 329. Архієпископ Михаїл (Хороший). 8 серпня 1955 р.	437
№ 330. Архієпископ Михаїл (Хороший). 26 жовтня 1955 р.	438
№ 331. Архієпископ Михаїл (Хороший). 1955 р.	439

1956

№ 332. Архієпископ Михаїл (Хороший). 30 травня 1956 р.	439
№ 333. Архієпископ Михаїл (Хороший). 3 серпня 1956 р.	440
№ 334. Петро Волиняк. 3 серпня 1956 р.	441
№ 335. Митрополит Никанор (Абрамович). 29 листопада 1956 р.	442
№ 336. Наталія Полонська-Василенко. 30 грудня 1956 р.	443

1957

№ 337. Лев Биковський. 3 січня 1957 р.	444
№ 338. Лев Биковський. 12 січня 1957 р.	447
№ 339. Архієпископ Михаїл (Хороший). 25 січня 1957 р.	448
№ 340. Петро Волиняк. 4 лютого 1957 р.	449
№ 341. Архієпископ Михаїл (Хороший). 6 лютого 1957 р.	450
№ 342. Василь Іванис. 8 лютого 1957 р.	451
№ 343. Василь Іванис. 8 лютого 1957 р.	452
№ 344. Архієпископ Михаїл (Хороший). 11 лютого 1957 р.	453
№ 345. Микола Битинський. 17 лютого 1957 р.	454
№ 346. Архієпископ Михаїл (Хороший). 25 лютого 1957 р.	455
№ 347. Архієпископ Михаїл (Хороший). 7 березня 1957 р.	456
№ 348. Президія Українського Національного Об'єднання Канади. 18 березня 1957 р.	457
№ 349. Михайло Ветухів. 18 березня 1957 р.	458
№ 350. Архієпископ Михаїл (Хороший). 30 березня 1957 р.	459
№ 351. Петро Волиняк. 31 березня 1957 р.	460
№ 352. Микола Битинський. 2 квітня 1957 р.	461
№ 353. Микола Битинський. 2 квітня 1957 р.	462
№ 354. Михайло Ветухів. 5 квітня 1957 р.	464
№ 355. Петро Волиняк. 14 квітня 1957 р.	465
№ 356. Пантелеймон Ковалів. 21 квітня 1957 р.	466
№ 357. Архієпископ Михаїл (Хороший). Травень 1957 р.	466
№ 358. Пантелеймон Ковалів. 30 травня 1957 р.	467
№ 359. Петро Волиняк. 1 червня 1957 р.	468

№ 360. Архієпископ Михаїл (Хороший). 3 червня 1957 р.	471
№ 361. Микола Битинський. 6 серпня 1957 р.	472
№ 362. Микита Мандрика. 3 жовтня 1957 р.	473
№ 363. Петро Волиняк. 1 грудня 1957 р.	474

1958

№ 364. Архієпископ Михаїл (Хороший). 29 січня 1958 р.	475
№ 365. Лев Биковський. 10 лютого 1958 р.	476
№ 366. Архієпископ Михаїл (Хороший). 13 лютого 1958 р.	477
№ 367. Микола Битинський. 14 лютого 1958 р.	478
№ 368. Володимир Кохан. 27 лютого 1958 р.	479
№ 369. Володимир Кохан. 17 березня 1958 р.	480
№ 370. Наталія Полонська-Василенко. 16 квітня 1958 р.	481
№ 371. Пантелеймон Ковалів. 22 травня 1958 р.	482
№ 372. Наталія Полонська-Василенко. 8 серпня 1958 р.	482
№ 373. К. Теличко. 12 серпня 1958 р.	483
№ 374. Наталія Полонська-Василенко. 6 жовтня 1958 р.	484
№ 375. Наталія Полонська-Василенко. 30 жовтня 1958 р.	485
№ 376. Павло Маценко. 10 листопада 1958 р.	485
№ 377. Пантелеймон Ковалів. 12 грудня 1958 р.	486
№ 378. Петро Волиняк. 21 грудня 1958 р.	487

1959

№ 379. Лев Биковський. 4 січня 1959 р.	491
№ 380. Павло Маценко. 22 квітня 1959 р.	493
№ 381. Микола Битинський. 30 квітня 1959 р.	494
№ 382. Павло Маценко. 11 травня 1959 р.	495
№ 383. Союз Українців Самостійників в Канаді. 21 травня 1959 р.	496
№ 384. Володимир Кохан. 5 червня 1959 р.	497
№ 385. Пантелеймон Ковалів. 22 червня 1959 р.	498
№ 386. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 25 червня 1959 р.	499
№ 387. Український Інститут святого Івана. 18 вересня 1959 р.	500
№ 388. Софія Василишин. 7 грудня 1959 р.	501

1960

№ 389. Пантелеймон Ковалів. 18 січня 1960 р.	502
№ 390. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 27 січня 1960 р.	503
№ 391. Лев Биковський. 12 березня 1960 р.	505
№ 392. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 4 квітня 1960 р.	507
№ 393. Митрополит Іван (Теодорович). 19 квітня 1960 р.	509
№ 394. Лев Гец. 23 травня 1960 р.	509
№ 395. Лев Биковський. 2 червня 1960 р.	510
№ 396. Петро Волиняк. 19 червня 1960 р.	511
№ 397. Петро Волиняк. 23 червня 1960 р.	513
№ 398. Петро Волиняк. 23 липня 1960 р.	514
№ 399. Пантелеймон Ковалів. 25 вересня 1960 р.	517
№ 400. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 31 жовтня 1960 р.	518
№ 401. Микола Битинський. 4 листопада 1960 р.	519
№ 402. Павло Маценко. 4 листопада 1960 р.	520

№ 403. Митрополит Іван (Теодорович). 30 листопада 1960 р.	521
№ 404. Пантелеймон Ковалів. 5 грудня 1960 р.	522
№ 405. Пантелеймон Ковалів. 15 грудня 1960 р.	523

1961

№ 406. Петро Волиняк. 10 січня 1961 р.	524
№ 407. Наталія Полонська-Василенко. 11 січня 1961 р.	524
№ 408. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 16 січня 1961 р.	525
№ 409. Митрополит Іван (Теодорович). 22 березня 1961 р.	528
№ 410. Пантелеймон Ковалів. 28 березня 1961 р.	529
№ 411. Микола Битинський. 31 березня 1961 р.	529
№ 412. Наталія Полонська-Василенко. 4 квітня 1961 р.	530
№ 413. Митрополит Никанор (Абрамович). 9 квітня 1961 р.	531
№ 414. Митрополит Іван (Теодорович). 22 травня 1961 р.	532
№ 415. Пантелеймон Ковалів. 21 червня 1961 р.	533
№ 416. Володимир Кохан. 7 липня 1961 р.	534
№ 417. Митрополит Никанор (Абрамович). 12 липня 1961 р.	535
№ 418. Пантелеймон Ковалів. 30 липня 1961 р.	539
№ 419. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 16 вересня 1961 р.	540
№ 420. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 19 вересня 1961 р.	541
№ 421. Стефанія Пауш. 29 вересня 1961 р.	542
№ 422. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 4 жовтня 1961 р.	543
№ 423. Пантелеймон Ковалів. 11 грудня 1961 р.	543

1962

№ 424. Пантелеймон Ковалів. 12 лютого 1962 р.	544
№ 425. Пантелеймон Ковалів. 18 березня 1962 р.	545
№ 426. Наталія Полонська-Василенко. 19 березня 1962 р.	546
№ 427. Пантелеймон Ковалів. 9 квітня 1962 р.	547
№ 428. Митрополит Іван (Теодорович). 26 квітня 1962 р.	548
№ 429. Пантелеймон Ковалів. 9 травня 1962 р.	550
№ 430. Борис Ковалів. 12 травня 1962 р.	550
№ 431. Наталія Полонська-Василенко. 25 травня 1962 р.	551
№ 432. Пантелеймон Ковалів. 28 травня 1962 р.	552
№ 433. Пантелеймон Ковалів. 30 липня 1962 р.	553
№ 434. Митрополит Іван (Теодорович). 10 вересня 1962 р.	554
№ 435. Пантелеймон Ковалів. 14 жовтня 1962 р.	555
№ 436. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 18 жовтня 1962 р.	556
№ 437. Союз Українців Самостійників в Канаді. 29 грудня 1962 р.	557
№ 438. Наталія Полонська-Василенко. 31 грудня 1962 р.	558

1963

№ 439. Лев Биковський. 7 січня 1963 р.	559
№ 440. Микита Мандрика. 15 січня 1963 р.	560
№ 441. Пантелеймон Ковалів. 31 січня 1963 р.	561
№ 442. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 18 квітня 1963 р.	562
№ 443. Союз Українців Самостійників в Канаді. 21 травня 1963 р.	564
№ 444. Крайова управа молоді Українського Національного Об'єднання Канади. 29 травня 1963 р.	565

№ 445. Пантелеймон Ковалів. 27 червня 1963 р.	566
№ 446. Лев Биковський. 20 липня 1963 р.	567
№ 447. Лев Биковський. 5 серпня 1963 р.	568
№ 448. Союз Українців Самостійників в Канаді. 8 серпня 1963 р.	568
№ 449. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 12 жовтня 1963 р.	569
№ 450. Наталія Полонська-Василенко. 14 жовтня 1963 р.	570
№ 451. Володимир Кохан. 4 листопада 1963 р.	571
№ 452. Наталія Полонська-Василенко. 17 грудня 1963 р.	572

1964

№ 453. Петро Волиняк. 15 січня 1964 р.	573
№ 454. Наталія Полонська-Василенко. 5 березня 1964 р.	575
№ 455. Священик Тимофій Міненко. 5 квітня 1964 р.	576
№ 456. Пантелеймон Ковалів. 7 квітня 1964 р.	580
№ 457. Стефанія Пауш. 25 травня 1964 р.	581
№ 458. Пантелеймон Ковалів. 1 серпня 1964 р.	582
№ 459. Наталія Бундза. 31 серпня 1964 р.	583
№ 460. Пантелеймон Ковалів. 3 вересня 1964 р.	584
№ 461. Микола Битинський. 19 вересня 1964 р.	585
№ 462. Микола Битинський. 26 вересня 1964 р.	585
№ 463. Пантелеймон Ковалів. 5 жовтня 1964 р.	586
№ 464. Микола Битинський. 6 жовтня 1964 р.	587
№ 465. Микола Битинський. 6 жовтня 1964 р.	588
№ 466. Микола Битинський. 14 жовтня 1964 р.	588
№ 467. Наталія Полонська-Василенко. 11 грудня 1964 р.	589
№ 468. Володимир Кохан. 17 грудня 1964 р.	590
№ 469. Пантелеймон Ковалів. 31 грудня 1964 р.	591

1965

№ 470. К. Теличко. 21 січня 1965 р.	592
№ 471. Наталія Полонська-Василенко. 2 лютого 1965 р.	593
№ 472. Пантелеймон Ковалів. 20 лютого 1965 р.	593
№ 473. К. Теличко. 20 березня 1965 р.	594
№ 474. Українське Національне Об'єднання Канади. 12 квітня 1965 р.	595
№ 475. Пантелеймон Ковалів. 25 квітня 1965 р.	595
№ 476. Архієпископ Палладій (Видибіда-Руденко). 4 травня 1965 р.	596
№ 477. Микита Мандрика. 2 червня 1965 р.	597
№ 478. Лев Биковський. 21 червня 1965 р.	598
№ 479. Наталія Полонська-Василенко. 29 серпня 1965 р.	601
№ 480. Пантелеймон Ковалів. 5 листопада 1965 р.	602
№ 481. Митрополит Іван (Теодорович). 5 листопада 1965 р.	603
№ 482. Пантелеймон Ковалів. 3 грудня 1965 р.	604

1966

№ 483. Петро Волиняк. 7 лютого 1966 р.	605
№ 484. Митрополит Никанор (Абрамович). 22 лютого 1966 р.	606
№ 485. Наталія Полонська-Василенко. 4 квітня 1966 р.	607
№ 486. Пантелеймон Ковалів. 24 червня 1966 р.	608
№ 487. Президії Українського Національного Об'єднання Канади. 29 серпня 1966 р.	609

1967

- № 488. Ювілейний комітет Української Православної Церкви в Сполучених штатах Америки. *19 вересня 1967 р.* 610
№ 489. Пантелеймон Ковалів. *22 вересня 1967 р.* 611

1968

- № 490. Митрополит Іван (Теодорович). *24 травня 1968 р.* 612
№ 491. Архієпископ Мстислав (Скрипник). *16 жовтня 1968 р.* 613

1969

- № 492. Архієпископ Мстислав (Скрипник). *19 липня 1969 р.* 614

List of documents (Authors and dates of letters)

- 1910**
- № 1. Kostyantyn Hrevs. *December 9, 1910*
- 1911**
- № 2. Ilarion Svintsytsky. *December 25, 1911*
- 1913**
- № 3. Ivan Ohienko (nephew). *December 25, 1913*
- 1914**
- № 4. Ivan Ohienko (nephew). *January 19, 1914*
- № 5. Ivan Ohienko (nephew). *January 26, 1914*
- № 6. Ivan Ohienko (nephew). *March 3, 1914*
- № 7. Ivan Ohienko (nephew). *April 5, 1914*
- № 8. Ivan Lytvynchyk. *April 5, 1914*
- № 9. Ivan Ohienko (nephew). *August 19, 1914*
- № 10. Hanna Ohienko. *September 11, 1914*
- № 11. Ivan Ohienko (nephew). *November 24, 1914*
- № 12. Ivan Ohienko (nephew). *December 15, 1914*
- № 13. Ivan Ohienko (nephew). *dateless*
- 1916**
- № 14. Olexandr Zmorovych. *Februar 16, 1916*
- № 15. Ivan Myslinsky. *September 2, 1916*
- № 16. Ivan Myslinsky. *September 29, 1916*
- № 17. Priest Ivan Pohorelov. *dateless*
- 1917**
- № 18. Ivan Myslinsky. *January 11, 1917*
- № 19. Olexandr Lytvynchyk. *March 10, 1917*
- № 20. Ivan Myslinsky. *Oktober 30, 1917*
- № 21. Priest Ivan Pohorelov. *December 29, 1917*
- № 22. Ol[...]. *December 30, 1917*
- 1919**
- № 23. Broyetsky. *January 15, 1919*
- № 24. Petro Buchynsky. *February 3, 1919*
- № 25. Petro Buchynsky. *February 17, 1919*
- № 26. Director of the Higher Education Department. *March 14, 1919*
- № 27. Mykhaylo Fedoriv. *April 8, 1919*
- № 28. Kamianets-Podilskyi city council. *December 1, 1919*
- № 29. Kamianets-Podilskyi district people's council. *December 3, 1919*
- № 30. Morschynsky. *December 6, 1919*
- № 31. Mykhaylo Bilynsky. *December 9, 1919*
- № 32. Expedition of public documents performing duties head. *December 9, 1919*
- № 33. Kamianets-Podilskyi district council. *December 13, 1919*
- № 34. Leontiy Klepatsky. *December 13, 1919*
- № 35. The Podolia provincial excise department. *December 15, 1919*
- № 36. Fedir Kolodiy. *December 25, 1919*
- № 37. Viktor Prykhodko. *December 25, 1919*
- № 38. Danylchenko. *December 26, грудня 1919*
- 1920**
- № 39. The Podolia provincial excise department. *January 7, 1920*
- № 40. Fedir Kolodiy. *January 7, 1920*
- № 41. The Podolia diocesan candle factory. *January 20, 1920*
- № 42. Main Board of the Ukrainian Red Cross Movement. *January 21, 1920*
- № 43. H. Levysky. *January 23, 1920*
- № 44. O. Paschenko. *January 28, 1920*
- № 45. Symon Petliura. *January 31, 1920*
- № 46. The Podolia Spiritual Consistory. *Februar 2, 1920*
- № 47. Serhiy Kozytsky. *Februar 2, 1920*
- № 48. Secretary for sanitation by the Ukrainian People's Republic Government. *Februar 3, 1920*
- № 49. M. Tymoshok. *Februar 4, 1920*
- № 50. Referent for Education. *Februar 10, 1920*
- № 51. Mykyta Shapoval. *March 4, 1920*
- № 52. Sotnyk Otsetkevych. *March 11, 1920*
- № 53. Olexandr Berezovsky. *March 15, 1920*
- № 54. Y. Kolodyazhny. *March 15, 1920*
- № 55. Y. Kolodyazhny. *March 20, 1920*
- № 56. Archpriest Pavlo Pashevsky. *April 5, 1920*
- № 57. Symon Petliura. *April 19, 1920*
- № 58. A. Neselovsky. *April 30, 1920*
- № 59. Education Council of the Kamianets-Podilskyi State peasant girl's gymnasium. *Mai 15, 1920*
- № 60. Education Council of the Kamianets-Podilskyi State peasant girl's gymnasium. *Mai 15, 1920*
- № 61. Parent Committee of the Kamianets-Podilskyi Ukrainian State gymnasium. *Mai 29, 1920*
- № 62. Commissar Dluhopilsky. *June 22, 1920*

- № 63. Commissar Dluhopilsky. *June 22, 1920*
- № 64. Ukrainian legation in Poland. *July 7, 1920*
- № 65. School teachers in Volodymyr-Volynskyi. *June 22, 1920*
- № 66. Leonid Biletsky. *Oktober 2, 1920*
- № 67. Symon Petliura. *December 10, 1920*
- № 68. Foreign Office of the Ukrainian People's Republic. *December 16, 1920*
- № 69. Fedir Kolodiy. *December 25, 1920*
- № 70. Andriy Nikovsky. *December 26, 1920*
- 1921**
- № 71. The Religious Society of Friends meeting (quakers) *January 6, 1921*
- № 72. Andriy Nikovsky. *January 7, 1921*
- № 73. Foreign Office of the Ukrainian People's Republic. *January 25, 1921*
- № 74. Foreign Office of the Ukrainian People's Republic. *March 7, 1921*
- № 75. Andriy Nikovsky. *March 16, 1921*
- № 76. Leonid Mykhayliv. *March 23, 1921*
- № 77. Andriy Nikovsky. *April 8, 1921*
- № 78. Andriy Nikovsky. *April 11, 1921*
- № 79. Head of the the Ukrainian People's Republic mission in Holland and Belgium. *April 14, 1921*
- № 80. Propahanda department's director by the Ministry of Press and Propaganda. *April 18, 1921*
- № 81. Otto Eihelman. *April 20, 1921*
- № 82. Otto Eihelman. *April 21, 1921*
- № 83. Head of the Press department by the Ukrainian People's Republic Foreign Office. *April 22, 1921*
- № 84. Bishop Dionisiy (Valedynsky). *April 25, 1921*
- № 85. Bishop Dionisiy (Valedynsky). *Mai 8, 1921*
- № 86. Andriy Nikovsky. *Mai 6, 1921*
- № 87. Otto Eihelman. *Mai 12, 1921*
- № 88. Charls S. Macferlend. *Mai 31, 1921*
- № 89. Ivan Bodruh. *June 1, 1921*
- № 90. Otto Eihelman. *June 1, 1921*
- № 91. Otto Eihelman. *June 16, 1921*
- № 92. Archpriest Arseniy Bordiuhovsky. *June 28, 1921*
- № 93. Ilyary Zhydan. *June 1921*
- № 94. Local Government Department's director by Ministry of Internal Affairs of the Ukrainian People's Republic. *July 16, 1921*
- № 95. Brotherhood of St. Mary by the church of the second infantry Volyn division. *July 16, 1921*
- № 96. Olexandr Udovychenko, Olexandr Zahrodsky and archpriest Vasyl Sukachiv. *July 16, 1921*
- № 97. William I. Haven. *Juli 16, 1921*
- № 98. Bishop Dionisiy (Valedensky). *August 13, 1921*
- № 99. Priest Semen V. Savchuk. *August 15, 1921*
- № 100. Otto Eihelman. *August 20, 1921*
- № 101. Volodymyr Tsvichynsky. *August 23, 1921*
- № 102. Brotherhood of St. Pokrov by the church of the 4th Kyiv infantry division. *August 25, 1921*
- № 103. Bishop Dionisiy (Valedensky). *September 8, 1921*
- № 104. Brotherhood of St. Pokrov by the church of the 4th Kyiv infantry division. *September 8, 1921*
- № 105. Andriy Nikovsky. *September 28, 1921*
- № 106. Mykhaylo Obidny. *September 30, 1921*
- № 107. Priest Semen V. Savchuk. *October 7, 1921*
- № 108. Kremenets District Cooperative Union's Chairman. *October 18, 1921*
- № 109. Symon Petliura. *October 28, 1921*
- № 110. St. Nicholas Brotherhood's Council by the Karpyliv parish. *October 30, 1921*
- № 111. Hryhory Sydorenko. *November 7, 1921*
- № 112. Olexandr Kolessa. *November 7, 1921*
- № 113. Archimandrite Payisy. *November 17, 1921*
- № 114. Bishop Dionisiy (Valedensky). *November 18, 1921*
- № 115. Administrative officer by the Directory. *November 20, 1921*
- № 116. Symon Petliura. *November 22, 1921*
- № 117. Pylyp Pylypchuk. *November 24, 1921*
- № 118. St. Nicholas Brotherhood's Council by the Karpyliv parish. *November 25, 1921*
- № 119. Bishop Grygoriy Homyshyn. *November 28, 1921*
- № 120. Symon Petliura. *November 29, 1921*
- № 121. Jovanni Genocchi. *November 1921*
- № 122. Jovanni Genocchi. *November 1921*
- № 123. Bishop Dionisiy (Valedensky). *December 6, 1921*
- № 124. Olexandr Lototsky. *December 9, 1921*
- № 125. Vsevolod Petriv. *December 9, 1921*
- № 126. Archbishop Georgiy (Yaroshevsky). *December 9, 1921*
- № 127. Mykhaylo Stechyshyn. *December 10, 1921*
- № 128. Mykhaylo Stechyshyn. *December 12, 1921*
- № 129. Andriy Nikovsky. *December 14, 1921*
- № 130. Symon Petliura. *December 15, 1921*
- № 131. Bishop Dionisiy (Valedensky). *December 16, 1921*

- № 132. Priest M. Valnytsky. *December 18, 1921*
- № 133. Symon Petliura. *December 19, 1921*
- № 134. Kremenets seminary. *December 21, 1921*
- № 135. Pylyp Pylypchuk. *December 21, 1921*
- № 136. Roman Smal-Stotsky. *December 22, 1921*
- № 137. Administrative officer of the Directory. *December 24, 1921*
- № 138. Bishop Dionisiy (Valedensky). *December 25, 1921*
- № 139. Symon Petliura. *December 29, 1921*
- № 140. St. Pokrov Brotherhood's Council by the Ukrainian pastoral theology courses. *December 31, 1921*
- 1922**
- № 141. Olexandr Lototsky. *January 1, 1922*
- № 142. Archpriest Pavlo Paschevsky. *January 1, 1922*
- № 143. Archpriest Vasyl Martysh. *January 3, 1922*
- № 144. Symon Petliura. *January 3, 1922*
- № 145. Bishop Yosyp Botsyan. *January 4, 1922*
- № 146. Excerpts from Archpriest Arseniy Bordiuhivsky's letter. *January 4, 1922*
- № 147. Administrative officer by the Directory. *January 6, 1922*
- № 148. Excerpts from Grygory Sydorenko's letter. *January 12, 1922*
- № 149. Priest Ivan Huba. *January 18, 1922*
- № 150. Excerpts from Archpriest Antoniy Vyshynsky's letter. *January 20, 1922*
- № 151. Olexandr Chubuk-Podilsky. *January 20, 1922*
- № 152. Olexandr Udovychenko. *January 22, 1922*
- № 153. Mykhaylo Obidny. *January 22, 1922*
- № 154. Archpriest Pavlo Paschevsky. *January 28, 1922*
- № 155. M. Myronovych. *January 31, 1922*
- № 156. The Ukrainian Orthodox Brotherhood of Saints Cyril and Methodius. *January 1922*
- № 157. Bishop Yosaphat Kotsylovsky. *February 5, 1922*
- № 158. Mykhaylo Krat. *February 6, 1922*
- № 159. Olexandr Bachynsky. *February 10, 1922*
- № 160. D. Maystrenko. *February 12, 1922*
- № 161. Priest Ivan Lyatyshevsky. *February 20, 1922*
- № 162. Andriy Lukashevych. *February 20, 1922*
- № 163. Archpriest Anatoliy Volkovych. *February 21, 1922*
- № 164. Excerpts from the Ukrainian Emergency diplomatic mission's letter in Prague. *February 21, 1922*
- № 165. Archpriest Pavlo Paschevsky. *February 22, 1922*
- № 166. Andriy Lukashevych. *February 23, 1922*
- № 167. I. Kabachkiv. *March 1, 1922*
- № 168. Archpriest Pavlo Paschevsky. *March 3, 1922*
- № 169. Olexandr Kolessa. *March 11, 1922*
- № 170. Bishop Dionisiy (Valedensky). *March 14, 1922*
- № 171. Joint Council of Ukrainian Organizations in Sofia. *March 16, 1922*
- № 172. Archpriest Antoniy Vyshynsky. *March 22, 1922*
- № 173. Bishop Dionisiy (Valedensky). *March 1922*
- № 174. Andriy Lukashevych. *April 1, 1922*
- № 175. Priest Vasyl Varvariv. *April 14, 1922*
- № 176. The Ukrainian Orthodox Brotherhood of Saints Cyril and Methodius. *April 16, 1922*
- № 177. Otto Eihelman. *April 19, 1922*
- № 178. Priest Semen V. Savchuk. *Mai 2, 1922*
- № 179. D. Shtylenko. *Mai 6, 1922*
- № 180. Archpriest Arseniy Bordiuhivsky. *Mai 22, 1922*
- № 181. Yuriy Hasenko. *Mai 25, 1922*
- № 182. Archpriest Pavlo Paschevsky. *June 19, 1922*
- № 183. Archpriest Pavlo Paschevsky. *June 19, 1922*
- № 184. Andriy Lukashevych. *June 27, 1922*
- № 185. Ukrainian society for helping immigrants from Ukraine. *July 1, 1922*
- № 186. International secretariat's movement to Christian International. *August, 1922*
- № 187. Administrative officer by the Directory. *December 24, 1922*
- № 188. Archpriest Pavlo Paschevsky. *December 28, 1922*
- № 189. Excerpts from Platonid Philyas letter. *1922*
- 1923**
- № 190. Confidant of Symon Petliura. *January 9, 1923*
- 1940**
- № 191. Metropolitan Dionisiy (Valedensky). *December 5, 1940*

1941

- № 192. Archbishop Olexiy (Hromadsky). *August 27, 1941*
№ 193. Mariya Volosevych. *September 1, 1941*
№ 194. Archbishop Olexiy (Hromadsky). *September 26, 1941*
№ 195. Archbishop Olexiy (Hromadsky). *October 1, 1941*
№ 196. Ivan Vlasovsky. *October 1, 1941*
№ 197. A. Trachuk. *October 1, 1941*
№ 198. Stepan Skrypnyk. *October 20, 1941*
№ 199. Metropolitan Andrey Sheptytsky. *October 21, 1941*
№ 200. Archpriest Volodymyr Soyko. *November 12, 1941*
№ 201. Archbishop Olexiy (Hromadsky). *November 25, 1941*
№ 202. F. Yatchenko. *November 25, 1941*
№ 203. Mykola Velychkyvsky. *November 27, 1941*
№ 204. Metropolitan Olexiy (Hromadsky). *November 30, 1941*
№ 205. M. Seredyuk. *December 15, 1941*
№ 206. Metropolitan Olexiy (Hromadsky). *December 20, 1941*
№ 207. Metropolitan Andrey Sheptytsky. *December 24, 1941*

1942

- № 208. Tymish Omelchenko. *January 1, 1942*
№ 209. Priest Petro Tabinsky. *January 8, 1942*
№ 210. Andriy Livytsky. *January 8-11, 1942*
№ 211. Feodosiy Bihday. *January 12, 1942*
№ 212. Metropolitan Olexiy (Hromadsky). *Februar 3, 1942*
№ 213. Volodymyr Levytsky. *Februar 16, 1942*
№ 214. Metropolitan Andrey Sheptytsky. *Februar 21, 1942*
№ 215. Metropolitan Dionisiy (Valedensky) and Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *March 16, 1942*
№ 216. Pavlo Skoropadsky. *March 24, 1942*
№ 217. Bishop Ivan Lyatyshevsky. *April 12, 1942*
№ 218. Metropolitan Olexiy (Hromadsky). *April 28, 1942*
№ 219. Metropolitan Olexiy (Hromadsky). *May 27, 1942*
№ 220. Metropolitan Andrey Sheptytsky. *May 29, 1942*
№ 221. Olexandr Ohloblyn. *July 9, 1942*
№ 222. Metropolitan Olexiy (Hromadsky). *August 12, 1942*
№ 223. Metropolitan Olexiy (Hromadsky). *August 22, 1942*

- № 224. Metropolitan Andrey Sheptytsky. *November 2, 1942*
№ 225. Metropolitan Olexiy (Hromadsky). *December 28, 1942*

1943

- № 226. Metropolitan Andrey Sheptytsky. *January 1943*
№ 227. Pavlo Skoropadsky. *January 11, 1943*
№ 228. Pavlo Skoropadsky. *Februar 27, 1943*

1944

- № 229. Metropolitan Andrey Sheptytsky. *March 31, 1944*
№ 230. Bishop Ivan Lyatyshevsky. *May 22, 1944*
№ 231. Pavlo Skoropadsky. *Maiy 27, 1944*

1947

- № 232. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *Februar 7, 1947*
№ 233. Holy Synod UAOC in exile. *August 18, 1947*
№ 234. B. Olexandriv. *August 30, 1947*
Addition № 1 Memorandum of meeting with 276 representatives of the Ukrainian Orthodox citizenship. *May 13, 1947*
Addition № 2 Appeal in the case of assistance to Ukrainian immigrants in Belgium. *After May 18, 1949*

1951

- № 235. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *August 17, 1951*
№ 236. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *August 23, 1951*
№ 237. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *August 25, 1951*
№ 238. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *August 27, 1951*
№ 239. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *August 30, 1951*
№ 240. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *September 11, 1951*
№ 241. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *September 20, 1951*
№ 242. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *September 20, 1951*
№ 243. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *September 29, 1951*
№ 244. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *October 20, 1951*
№ 245. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *October 30, 1951*
№ 246. Olexandr Ohloblyn. *October 30, 1951*
№ 247. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *November 12, 1951*

- № 248. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *November 13, 1951*
 № 249. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *November 20, 1951*
 № 250. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *November 22, 1951*
 № 251. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *November 28, 1951*
 № 252. Olexandr Ohloblyn. *November 28, 1951*
 № 253. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *December 20, 1951*
 № 254. Mykola Bytynsky. *After August 1951*

1952

- № 255. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *January 21, 1952*
 № 256. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *January 29, 1952*
 № 257. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *February 4, 1952*
 № 258. Olexandr Ohloblyn. *March 5, 1952*
 № 259. Bishop Silvestr (Hayevsky). *March 16, 1952*
 № 260. Ukrainian Self-Reliance League of Canada. *April 10, 1952*
 № 261. Nataliia Polonska-Vasylenko. *May 26, 1952*
 № 262. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *May 29, 1952*
 № 263. Dmytro Ripak. *Juni 4, 1952*
 № 264. Mykola Bytynsky. *Juni 4, 1952*
 № 265. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *Juni 17, 1952*
 № 266. Nataliia Polonska-Vasylenko. *Juni 21, 1952*
 № 267. Nataliia Polonska-Vasylenko. *July 3, 1952*
 № 268. Mykola Butovych. *July 4, 1952*
 № 269. Damian Hornyatkevych. *August 4, 1952*
 № 270. Nataliia Polonska-Vasylenko. *August 14, 1952*
 № 271. Mykola Bytynsky. *August 19, 1952*
 № 272. Panteleimon Kovaliv. *September 6, 1952*
 № 273. Nataliia Polonska-Vasylenko. *September 14, 1952*
 № 274. Mykola Bytynsky. *September 26, 1952*
 № 275. Nataliia Polonska-Vasylenko. *Oktober 25, 1952*
 № 276. Lev Bykovsky. *Oktober 31, 1952*
 № 277. Ukrainian Free Academy of Sciences in Canada. *November 2, 1952*
 № 278. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *November 7, 1952*

- № 279. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *November 24, 1952*

1953

- № 280. Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Germany. *Februar 4, 1953*
 № 281. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *Februar 18, 1953*
 № 282. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *Februar 26, 1953*
 № 283. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *March 4, 1953*
 № 284. Nataliia Polonska-Vasylenko. *March 4, 1953*
 № 285. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *March 26, 1953*
 № 286. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *April 10, 1953*
 № 287. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *Juni 6, 1953*
 № 288. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *Juni 19, 1953*
 № 289. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *Juni 30, 1953*
 № 290. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *July 25, 1953*
 № 291. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *September 21, 1953*
 № 292. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *September 23, 1953*
 № 293. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *October 9, 1953*
 № 294. Metropolitan Nykanor (Abramovych). *November 7, 1953*
 № 295. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *November 18, 1953*
 № 296. Metropolitan Nykanor (Abramovych). *November 20, 1953*
 № 297. Metropolitan Nykanor (Abramovych). *November 20, 1953*
 № 298. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *November 25, 1953*
 № 299. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *November 30, 1953*
 № 300. Metropolitan Nykanor (Abramovych). *December 1, 1953*
 № 301. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *After October 1953*
 № 302. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *December (?) 1953*

1954

- № 303. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *Februar 3, 1954*
 № 304. Archbishop Mykhayil (Khoroshy). *Februar 23, 1954*

- № 305. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
March 10, 1954
- № 306. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
March 11, 1954
- № 307. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
March 17, 1954
- № 308. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
March 23, 1954
- № 309. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
March, 1954
- № 310. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
April 6, 1954
- № 311. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
April 13, 1954
- № 312. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
April 20, 1954
- № 313. Archbishop Mstyslav (Skrypnyk).
April 20, 1954
- № 314. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
April 26, 1954
- № 315. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
dateless
- № 316. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
June 6, 1954
- № 317. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
August 11, 1954
- № 318. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
August 11, 1954
- № 319. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
September 9, 1954
- № 320. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
October 30, 1954
- № 321. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
November 5, 1954
- № 322. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
December 9, 1954

1955

- № 323. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
January 11, 1955
- № 324. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
March 22, 1955
- № 325. St. Volodymyr Ukrainian Orthodox Cathedral in Toronto. *March 31, 1955*
- № 326. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
April 4, 1955
- № 327. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
April 12, 1955
- № 328. Nataliia Polonska-Vasylenko. *April 30, 1955*
- № 329. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
August 8, 1955
- № 330. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
October 26, 1955
- № 331. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
1955

1956

- № 332. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
May 30, 1956
- № 333. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
August 3, 1956
- № 334. Petro Volyniak. *August 3, 1956*
- № 335. Metropolitan Nykanor (Abramovych).
November 29, 1956
- № 336. Nataliia Polonska-Vasylenko. *December 30, 1956*

1957

- № 337. Lev Bykovsky. *January 3, 1957*
- № 338. Lev Bykovsky. *January 12, 1957*
- № 339. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
January 25, 1957
- № 340. Petro Volyniak. *February 4, 1957*
- № 341. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
February 6, 1957
- № 342. Vasyly' Ivanys. *February 8, 1957*
- № 343. Vasyly' Ivanys. *February 8, 1957*
- № 344. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
February 11, 1957
- № 345. Mykola Bytynsky. *February 17, 1957*
- № 346. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
February 25, 1957
- № 347. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
March 7, 1957
- № 348. The Ukrainian National Assosiation of Canada. *March 18, 1957*
- № 349. Mykhaylo Vetukhiv. *March 18, 1957*
- № 350. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
March 30, 1957
- № 351. Petro Volyniak. *March 31, 1957*
- № 352. Mykola Bytynsky. *April 2, 1957*
- № 353. Mykola Bytynsky. *April 2, 1957*
- № 354. Mykhaylo Vetukhiv. *April 5, 1957*
- № 355. Petro Volyniak. *April 14, 1957*
- № 356. Panteleimon Kovaliv. *April 21, 1957*
- № 357. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
May 1957
- № 358. Panteleimon Kovaliv. *May 30, 1957*
- № 359. Petro Volyniak. *June 1, 1957*
- № 360. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
June 3, 1957
- № 361. Mykola Bytynsky. *August 6, 1957*
- № 362. Mykyta Mandryka. *October 3, 1957*
- № 363. Petro Volyniak. *December 1, 1957*

1958

- № 364. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
January 9, 1958
- № 365. Lev Bykovsky. *February 10, 1958*
- № 366. Archbishop Mykhayil (Khoroshy).
February 13, 1958
- № 367. Mykola Bytynsky. *February 14, 1958*

- № 368. Volodymyr Kokhan. *February 27, 1958*
 № 369. Volodymyr Kokhan. *March 17, 1958*
 № 370. Nataliia Polonska-Vasylenko. *April 16, 1958*
 № 371. Panteleimon Kovaliv. *May 22, 1958*
 № 372. Nataliia Polonska-Vasylenko. *August 8, 1958*
 № 373. K. Telychko. *August 12, 1958*
 № 374. Nataliia Polonska-Vasylenko. *October 6, 1958*
 № 375. Nataliia Polonska-Vasylenko. *October 30, 1958*
 № 376. Pavlo Matsenko. *November 10, 1958*
 № 377. Panteleimon Kovaliv. *December 12, 1958*
 № 378. Petro Volyniak. *December 21, 1958*

1959

- № 379. Lev Bykovsky. *January 4, 1959*
 № 380. Pavlo Matsenko. *April 22, 1959*
 № 381. Mykola Bytynsky. *April 30, 1959*
 № 382. Pavlo Matsenko. *May 11, 1959*
 № 383. Ukrainian Self-Reliance League of Canada. *May 21, 1959*
 № 384. Volodymyr Kokhan. *June 5, 1959*
 № 385. Panteleimon Kovaliv. *June 22, 1959*
 № 386. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *June 25, 1959*
 № 387. Ukrainian st. John's Institute. *September 18, 1959*
 № 388. Sophia Vasylyshyn. *December 7, 1959*

1960

- № 389. Panteleimon Kovaliv. *January 18, 1960*
 № 390. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *January 27, 1960*
 № 391. Lev Bykovsky. *March 12, 1960*
 № 392. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *April 4, 1960*
 № 393. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *April 19, 1960*
 № 394. Lev Hets. *May 23, 1960*
 № 395. Lev Bykovsky. *June 2, 1960*
 № 396. Panteleimon Kovaliv. *June 19, 1960*
 № 397. Petro Volyniak. *June 23, 1960*
 № 398. Petro Volyniak. *July 23, 1960*
 № 399. Panteleimon Kovaliv. *September 25, 1960*
 № 400. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *October 31, 1960*
 № 401. Mykola Bytynsky. *November 4, 1960*
 № 402. Pavlo Matsenko. *November 4, 1960*
 № 403. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *November 30, 1960*

- № 404. Panteleimon Kovaliv. *December 5, 1960*
 № 405. Panteleimon Kovaliv. *December 15, 1960*

1961

- № 406. Petro Volyniak. *January 10, 1961*
 № 407. Nataliia Polonska-Vasylenko. *January 11, 1961*
 № 408. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *January 16, 1961*
 № 409. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *March 22, 1961*
 № 410. Panteleimon Kovaliv. *March 28, 1961*
 № 411. Mykola Bytynsky. *March 31, 1961*
 № 412. Nataliia Polonska-Vasylenko. *April 4, 1961*
 № 413. Metropolitan Nykanor (Abramovych). *April 9, 1961*
 № 414. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *May 22, 1961*
 № 415. Panteleimon Kovaliv. *June 21, 1961*
 № 416. Volodymyr Kokhan. *July 7, 1961*
 № 417. Metropolitan Nykanor (Abramovych). *July 12, 1961*
 № 418. Panteleimon Kovaliv. *July 30, 1961*
 № 419. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *September 16, 1961*
 № 420. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *September 19, 1961*
 № 421. Stephanie Paush. *September 29, 1961*
 № 422. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *October 4, 1961*
 № 423. Panteleimon Kovaliv. *December 11, 1961*

1962

- № 424. Panteleimon Kovaliv. *February 12, 1962*
 № 425. Panteleimon Kovaliv. *March 18, 1962*
 № 426. Nataliia Polonska-Vasylenko. *March 19, 1962*
 № 427. Panteleimon Kovaliv. *April 9, 1962*
 № 428. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *April 26, 1962*
 № 429. Panteleimon Kovaliv. *May 9, 1962*
 № 430. Borys Kovaliv. *May 12, 1962*
 № 431. Nataliia Polonska-Vasylenko. *May 25, 1962*
 № 432. Panteleimon Kovaliv. *May 28, 1962*
 № 433. Panteleimon Kovaliv. *July 30, 1962*
 № 434. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *September 10, 1962*
 № 435. Panteleimon Kovaliv. *October 14, 1962*
 № 436. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *October 18, 1962*

- № 437. Ukrainian Self-Reliance League of Canada. *December 29, 1962*
№ 438. Nataliia Polonska-Vasylenko. *October 31, 1962*

1963

- № 439. Lev Bykovsky. *January 7, 1963*
№ 440. Mykyta Mandryka. *January 15, 1963*
№ 441. Panteleimon Kovaliv. *January 31, 1963*
№ 442. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *April 18, 1963*
№ 443. Ukrainian Self-Reliance League of Canada. *May 21, 1963*
№ 444. Ukrainian National Yourth Federation of Canada. *May 29, 1963*
№ 445. Panteleimon Kovaliv. *June 27, 1963*
№ 446. Lev Bykovsky. *July 20, 1963*
№ 447. Lev Bykovsky. *August 5, 1963*
№ 448. Ukrainian Self-Reliance League of Canada. *August 8, 1963*
№ 449. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *October 12, 1963*
№ 450. Nataliia Polonska-Vasylenko. *October 14, 1963*
№ 451. Volodymyr Kokhan. *November 4, 1963*
№ 452. Nataliia Polonska-Vasylenko. *December 17, 1963*

1964

- № 453. Petro Volyniak. *January 15, 1964*
№ 454. Nataliia Polonska-Vasylenko. *March 5, 1964*
№ 455. Priest Tymophiy Minenko. *April 5, 1964*
№ 456. Panteleimon Kovaliv. *April 7, 1964*
№ 457. Stephanie Paush. *May 25, 1964*
№ 458. Panteleimon Kovaliv. *August 1, 1964*
№ 459. Natalie Bundza. *August 31, 1964*
№ 460. Panteleimon Kovaliv. *September 3, 1964*
№ 461. Mykola Bytynsky. *September 19, 1964*
№ 462. Mykola Bytynsky. *September 26, 1964*
№ 463. Panteleimon Kovaliv. *October 5, 1964*
№ 464. Mykola Bytynsky. *October 6, 1964*
№ 465. Mykola Bytynsky. *October 6, 1964*
№ 466. Mykola Bytynsky. *October 14, 1964*
№ 467. Nataliia Polonska-Vasylenko. *December 11, 1964*
№ 468. Volodymyr Kokhan. *December 17, 1964*

- № 469. Panteleimon Kovaliv. *December 31, 1964*

1965

- № 470. К. Теличко. *January 21, 1965*
№ 471. Nataliia Polonska-Vasylenko. *February 2, 1965*
№ 472. Panteleimon Kovaliv. *February 20, 1965*
№ 473. К. Telychko. *March 20, 1965*
№ 474. Ukrainian National Federation of Canada. *April 12, 1965*
№ 475. Panteleimon Kovaliv. *April 25, 1965*
№ 476. Archbishop Palladiy (Vydybida-Rudenko). *May 4, 1965*
№ 477. Mykyta Mandryka. *June 2, 1965*
№ 478. Lev Bykovsky. *June 21, 1965*
№ 479. Nataliia Polonska-Vasylenko. *August 29, 1965*
№ 480. Panteleimon Kovaliv. *November 5, 1965*
№ 481. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *November 5, 1965*
№ 482. Panteleimon Kovaliv. *December 3, 1965*

1966

- № 483. Petro Volyniak. *Februar 7, 1966*
№ 484. Metropolitan Nykanor (Abramovych). *Februar 22, 1966*
№ 485. Nataliia Polonska-Vasylenko. *April 4, 1966*
№ 486. Panteleimon Kovaliv. *June 24, 1966*
№ 487. Ukrainian National Federation of Canada. *August 29, 1966*

1967

- № 488. Silver Anniversary Committee of the Ukrainian Orthodox Church in the USA. *September 19, 1967*
№ 489. Panteleimon Kovaliv. *September 22, 1967*

1968

- № 490. Metropolitan Ivan (Theodorovych). *May 24, 1968*
№ 491. Archbishop Mstyslav (Skrypnyk). *October 16, 1968*

1969

- № 492. Archbishop Mstyslav (Skrypnyk). *July 19, 1969*

Наукове видання

ЛИСТИ
ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ,
ПРЕДСТАВНИКІВ
УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ,
КУЛЬТУРИ І ЦЕРКВИ
ДО ІВАНА ОГІЄНКА
(МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)
1910—1969

Упорядники:

кандидати іст. н. *Ю. Горбач, Н. Московченко, І. Преловська*

Редактор

Броніслав АДАМОВИЧ

Художній редактор

Георгій СЕРГЄЄВ

Технічний редактор

Майя ПРИТИКІНА

Оригінал-макет підготувала

Ярослава ЛЕНГО

Підписано до друку 26.07.2011 р. Формат 70×100¹/₁₆. Папір офсетний № 1.
Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 60,62.
Обл.-вид. арк. 62,6. Наклад 500 прим.

Видавництво імені Олени Теліги
Реєстраційне свідоцтво № 21638468, видане 15.02.95 р.
01010, Київ, 10, вул. Івана Мазепи, 6.